

REPRODUCTION OF EARLIE EDITION OF THE
SABDARTHACINTAMANIH

शब्दार्थचिन्तामणिः
SABDARTHACINTAMANIH

चतुर्थ खण्ड
भाग - ब

ब्राह्मावधूत श्रीसुखानन्दनाथः

प्रिन्टवैल

जयपुर- 302 004

039170
Accession No
Shantarakshita Library
Widya Institute, Bangalore

Published by
PRINTWELL
S-12 Shopping Complex
Tilak Nagar Jalpur 302 004

Distributed by
RUPA BOOKS PVT LTD
H O S-12 Shopping Complex Tilak Nagar Jalpur - 302 004
B O 295-B Bharti Nagar P N Pudur Coimbatore 641 041

ISBN 81 7044-369 5 (Set)

SABADARTH CHINTAMANI
First Published 1860
Reprint - 1992

Printed at
Efficient Offset Printers
215, Shahzada Bagh Indl Complex,
Phase-II, Phone 533736, 533762
Delhi 110035

शास्त्रज्ञ .

नाबुद्धिरुपिषा । औदशास्त्रतथाप्रो
क्तमग्ननीलपटादिकम् । आपत्य
श्रुतिशक्त्यानादर्थं चन्त्वाकर्णित
म् ॥ कर्मस्वरूपत्यज्यत्वमन्त्रवैप्र
तिपद्यते । सर्वकर्मपरिभ्रष्टकल्म
शमुत्तदुच्यते ॥ गौतमप्रोक्तशास्त्रा
र्थनिरता . सर्वएवहि । शार्गली
यानिमापन्ना . सन्दिग्धा . सर्वक
र्मल्लिति ॥ शास्त्रविहीनोऽन्ध ।
यथे त्तम् । अनेकसंशयेऽप्येदिप
रोक्षार्थस्यदर्शकम् । सर्वस्वलोच
नशास्त्रयस्यानास्त्यन्वएवस ॥ कृति
॥ शासनम् . शिष्यतेऽनेनवा । शा
सुचनुशिष्टौ । सर्वधातुभ्यष्टन् ॥
विहायशास्त्रजालानियत्सत्यतदुपा
धत्ताम् ॥

शास्त्रकृत् । पुं . ऋषौ । सुनौ ॥
त्रि . शास्त्रकारे ॥

शास्त्रगण्ड . । पुं . प्रवृत्ताविदि ।
छात्रगण्डे ॥ पदाद्यविदि । श्लोका
द्यवेत्तरि ॥

शास्त्रचक्षु . । न . व्याकरणे ॥

शास्त्रचारण . । पुं . शास्त्रदर्शनि ॥

शास्त्रज्ञ . । त्रि . शास्त्रविदि । आग
मज्ञे । वक्तुं शक्ते ॥ यथा । अनि
युक्तोऽनियुक्तोवाशास्त्रज्ञोऽवक्तुमर्हति
। दैवीवाचसबदतिय शास्त्रमु
वीक्षतीति ॥ शास्त्रज्ञानातिनारद
। ज्ञा . । क . ॥

शास्त्रित

शास्त्रतत्त्वज्ञ . । परमार्थविदि ॥ ग
णको . शास्त्रतत्त्वज्ञानाति । ज्ञा .
। क . ॥

शास्त्रदर्शी . । त्रि . शास्त्रज्ञे ॥

शास्त्रदृष्टि . । स्त्री . विद्वानक्षक्षुष
सायाम् ॥

शास्त्रयानि . । पुं . विदप्रमाणकी . प
रमात्मनि ॥ शास्त्रयानि कारण
प्रमाणमस्य । यतोऽणुमानिभूता
नीत्यादिशोखादेऽप्रमाणाज्जगता
जन्मादिकारणब्रह्माधिगम्यते ॥ वे
दात्मकानिश्वासे ॥

शास्त्रयानित्वम् . । न . शास्त्रस्यवेद
स्थापिकारणत्वे ॥ शास्त्रयानि
कारणमुप्रमाणयस्य . तस्यभावे ।

शास्त्रवित् . दृ . । त्रि . अन्तर्वाणी ।

शास्त्रज्ञे ॥ शास्त्रवेत्ति । विद .
। सत्सु विषयादिनाक्षिप .

शास्त्रविधि . । पुं . शास्त्रसम्बन्धित
कादिशब्द . कुर्यान्नकुर्यादत्येव
प्रवर्त्तनानिवर्त्तनात्मककर्त्तव्याक
र्त्तव्यज्ञानहेतौविधिविधाख्ये ॥

विधिविधातिरिक्तमपित्रक्षप्रतिपा
दकशास्त्रमस्तीतिसूचयितुविधि
शब्द . ॥

शास्त्रशिल्पिन . । पुं . भूम्नि कीरे
धु . कक्षीरदेशे ॥

शास्त्रित . । त्रि . विहिते ॥ शास्त्र
सञ्ज्ञातमस्य । तारकादित्वादित

शिक्षम्

च ॥

शास्त्री । नि० शास्त्रज्ञानवति ॥ शा
स्त्रमस्त्यस्यास्मिन्वा । इति ॥शास्त्रीय । नि० शास्त्रेण प्रीते ॥
वृषाच्छ ॥शास्त्र । नि० शासनयान्ये । शास
नीये ॥शिशपा । स्त्री० पिच्छलायाम् । अ
गुरौ । सौसौ इ० प्र० द्रुते ॥ शु
षायया । शि शपाकटुकातिक्ता
कषायाशोषकारिणी । लघ्वोर्वा
हरेन्मेदः कुष्ठश्चिचमिक्षुमौन् ॥
वक्षिरुम्बणदाह स्ववलासान्गमैपा
तिनीति० भा० प्र० ॥ शि शपा
वातनाशिनोतिराजवक्त्रम् । शी
घ्र० शीघ्रैवापाति । पा० । पात
कृतिक । पृषादरादि० ॥ यदा ।
शिमिष्यव्यक्तशब्द० शब्देनवा०
शपति । शपभाक्तीशि । पषाद्यच्
॥ शिवाभि शपतीतिवा । दे
विकाशिशपेतिनिर्देशाद्वाशब्दो
प ॥

शिक्षु । नि० अव्ययसायिनि ॥

शिक्षम् । न० काचि । दभंमौक्ता
दिरसनारचितेदुग्धदध्यादिद्रव्या
धारविशिषे । स न्यासिनाभिद्या
दिपात्राधारभूति । शीकाइ० भा०
प्र० ॥ सक्तैऽस्मात् । संसुचध०
पतने । जसे । शिकुट्किञ्चेति०

शिक्षितः

धातो शिरादेश्चिद्यत्प्रत्ययश्च कि
त्० तस्यकुडागमश्च ॥

शिक्ष्या । स्त्री० शिक्ष्ये । काचि ॥

शिक्ष्यत । नि० काचते । शिक्ष
स्यापितवस्तुनि ॥ शिक्षेधृतम्
प्रातिपदिकाहात्वयङ्कृतिविच
त्त ॥शिक्षक । नि० शिक्षाकारके नि
द्याभिन्ने । शिक्षामधीते० वेदवा
। क्रमादिभ्योवुन ॥शिक्ष्यम् । न० शिक्षोपादाने ॥ शि
ष्यायाम् । शिक्षविद्योपादाने ।
ल्युट् ॥शिक्षा । स्त्री० वेदाङ्गविशिषे । अका
रादिषर्णानास्यानप्रयत्नादिवोधके०
अयश्चिच्चाप्रयस्यामिपाणिनीयमत-
यथेत्यादिपाणिन्यादिमुनिप्रीति-
शास्त्रविशिषे ॥ शिक्ष्ये । श्योना
कवचे । शिक्ष्यतेस्यानादिकमन
वा । शिक्ष० । गुरोरेत्य० । टा
प् ॥शिक्षाकर० । पु० वेदव्यासे । नि०
शिक्षाकर्त्तरि । शिक्षके ॥शिक्षाकार । पु० पाणिन्यादिमु
नी ।

शिक्षागुरु । पु० विद्यादातरिगुरौ ॥

शिक्षित । नि० कुञ्जके । विज्ञे वेधि
ते ॥ शिक्षासङ्घाताश्च । तारकादि
त्यादितच् ॥ यदा । अशिक्षित् ।

शिशिरगुह्यी

निघ्नं । अक्षमं कृत्वा त कर्तारि
 त्त ।
 शिशिराक्षर । पु० प्रक्षरमुखे । का
 थं ॥
 शिष्य । चि० नियम्ये ॥
 शिशिरगुह्य । पु० बर्ह । मयूरपिच्छे ।
 मोरपङ्क । इ० भा० ॥ चूड याम् ॥
 शिशिरनाभस्यते । अमगत्यादिषु ।
 अमगत्याङ्ग । अकम्पादि ॥
 शिशिरगुह्यक । पु० काकपक्षे । पङ्के ।
 इ० भा० । शिशिरात्रये ॥ यथा । वा
 लानाञ्चशिर कार्यं चिशिशिरमुण्ड
 मेवचेति ॥ पु० न० कैकिपुच्छे ॥
 शिशिरगुह्यक । पु० कुक्कुटे । शिशिर
 गुह्योऽस्यास्ति । ठन् ॥
 शिशिरगुह्यका । स्त्री० शिशिरायाम् ।
 शिशिरगुह्यी । पु० कलापे । बर्हे । मो
 रपङ्क । इ० भा० ॥ मयूरे । बर्हि
 ये ॥ गाङ्गेयारौ । भौषरिणी । दु
 पदराजपुत्रे । कुक्कुटे ॥ वाये ॥
 गोपवेशधरेविष्णौ ॥ शिशिरगुह्यबर्ह
 कलामेलङ्करणमस्यास्मिन् बास्ति
 अतद्वनिठनाषितीनि ।
 शिशिरगुह्यनी । स्त्री० गुह्यायाम् ॥ यू
 धिकायाम् ॥ दुपदराजकन्यायाम्
 ॥ मयूरपिच्छभूषणायाम् ॥ मयूरक
 लापञ्चनी ॥ शिशिरगुह्योऽस्य साः
 । इन्द्रान्जलीम् ॥
 शिशिरगुह्यी । स्त्री० गुह्यायाम् ॥ युधि

शिशिरिणी

कायाम् ॥ गौरादित्वाङ्जलीम् ॥
 शिशिर । पु० न द्रुमार्थे । शिरसि
 । अये ॥ अद्रिगृहे । कुटे । गृहे ॥
 पुनके ॥ कर्ध्वे ॥ पक्षदाडिमबीजा
 भमाशिवशकले ॥ अये ॥ कौटौ
 ॥ शिशिराऽस्यास्ति । शिशिरायाङ्गस्य
 स्त्रेतिर ॥ शिशिरात्रिवा । रा०
 । क । उपापारितिक्रस्य ॥
 शिशिरवासिनी । स्त्री० उमायाम् । दु
 र्गायाम् ॥ सातेभस्तुमुप्रीतादेवौशि
 खरवासिनी । उये यतपसालब्धौ
 यथापशुपति । पति ॥
 शिशिरा । स्त्री० मूषायाम् ॥
 शिशिरिणी । स्त्री० रसालाप्रभेदे ॥
 यथा । गव्यमावर्त्तित दुग्ध निषण्ण
 दधिमाहिषम् । एकोक्त्यपटे वृष्टं
 शुभ्रशर्करया समम् । एलाबल्लक
 पूर्वमरीचैश्च समन्वितम् । नाम्नाशि
 खरिणीकुर्याद्रुचि सकलवत्तमा ॥
 अथष्टि १७ प्रभेदे ॥ यथा । रसैक
 द्रैश्चित्रायमनसभवाग शिशिरि
 णी ॥ यथा । करादस्य भट्ट ननुशि
 खरिणीदृश्यति शिशि । विंलीना ।
 स्या सत्यनियतमवधेयतदखिली ।
 इति च सद्रोपानुचितनिभृताला
 यजनित स्मित विभ्रदेवीजगद्वतुगे
 वर्धनधर । दृशि अतिशिशि । इति च
 द । नारीरत्ने । मल्लिकायाम् ॥ री
 मावल्याम् ॥ नवमालिकायाम् ॥

शिवजट

द्राक्षाविशेषे ॥ मूर्धायाम् ॥
 शिखरो । पु० अपामार्गे ॥ शैले । प
 र्बते । पादपे । द्रुमे ॥ कीदृ ॥
 कायष्टौ ॥ वन्द्यौ ॥ कर्कटशृङ्गा
 म् ॥ कुन्दरुमन्त्रकेनियसि । याव
 नालि । शिखरमस्तिभय । अतइ
 नि ॥

शिखरीहित । पु० कुरुरमुडा । इ०
 गो० दे० भा० प्र० इत्य ॥

शिखा । स्त्री० शाखायाम् ॥ बर्हिषू
 ङायाम् ॥ साङ्गितिकाम् ॥ अय
 मात्रे ॥ शिरोमण्यवकीर्णेषु । चू
 ङायाम् । केशपाश्यायाम् । शीटी०
 इ० भा० ॥ अग्निज्वालायाम् । ज्वा
 ली । अर्चिषि । प्रपदे । प्रधाने ।
 शिफायाम् ॥ घृषी । कामज्वरे ॥ मा
 चाकन्दः प्रसेदे । यथा । द्विजवर
 मिहिरसगुणितसुपनयतदनुजग
 यमपिनिधेहिलरगुणितमपरदलम
 पिकुरुवरफणितमुखभणितरुचि
 रशिखिणि । यथा । बकुलवनमृदु
 पवनरयनिहतविरहितसुरभिरय
 मेति । दधिततमविरहितमहदय
 मतितपतिसखियद्वितविधुरयसु
 देति ॥ शीते । शीङ्गोक्लखेतिख
 । ऋत्विधिसामर्थ्यान्नगुचः ॥

शिखाकन्दम् । न० यज्ञने । सलगम
 • इ० भा० प्र० ॥

शिखाजटः । पु० ब्रह्मचारिविशेषे ॥

शिखिध्वज

शिखैवजटाजातायष्टस । अपरि०
 शिर केशामुण्डितावष्टवधि
 धात्रह्यचारी० शिखाजटहृत्पुष्प
 तै ॥

शिखागडक । पु० काकपक्षे ॥

शिखातरु । पु० दीपवर्णे ॥ दीपट
 • इ० भा० प्र० दीपाधारविशेषे ॥

शिखाधर । पु० मयूरे । मयूरीधारे ॥

शिखाधार । पु० मयूरे ॥

शिखामूलम् । न० यज्ञने ॥

शिखाशू । पु० मयूरशिखायाम् ॥

शिखावान् । पु० अश्वौ । चित्रके ॥

कीतुपट्टे ॥ चि० शिखासुते ॥ शि

खाद्यन्त्यमृतुप ॥

शिखावती । स्त्री० मूर्धायाम् ॥

शिखावर । पु० पनसद्रुमे ॥

शिखावल । पु० शिखिनि । मयूरे ॥

शिखावलय । दन्तशिखात्संज्ञाया
 मितिपक्षे ॥

शिखाबला । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥

शिखावृद्धि । स्त्री० कायिकावृद्धौ ॥

शिखावृत्तः । पु० शिखातले ॥

शिखिकण्ठम् । न० जीले । मयूरघी
 ने । तुल्यायने ॥

शिखिघोषम् । न० तुल्ये ॥ शिखिनी

घोषा । शिखिघोषाश्वास्ति । त

द्वर्णत्वात् ॥ अर्शभाष्ये ॥

शिखिध्वज । पु० कातिकीये ॥ शि

खीमयूरीध्वजचिह्नमख । धूमे ॥

शियु .

शिखनाध्वज ।
 शिखी । पुं० अम्नौ वैश्वानरे ॥ चि
 न्कवर्धे ॥ बलीवर्दे ॥ शरे ॥ के
 तुयहे ॥ दुमे ॥ मयूरे ॥ कुकुटे ॥
 ह्ये ॥ शिखा सन्त्यस्य । शिखा
 स्यस्यवा । इन्द्रोपतापेति । इ०
 नि० ब्रौह्मादिस्थाहा ॥ अजसी
 मनि ॥ सितावरे ॥ मेयिकायाम्
 ॥ शूकशिम्व्याम् ॥ चि० शिखायु
 क्तो ॥
 शिखिनौ । स्त्री० मयूर० शिखायाम् ॥
 शिखिपुष्पम् । न० मयूरपिच्छे ॥
 शिखिप्रय । पु० खड्गवदरे ॥
 शिखिमण्डल । पुं० वरुणद्रुमे ॥
 शिखिमूलम् । न० गृध्रने ॥
 शिखिमोक्ष । स्त्री० अजमीदायाम् ॥
 शिखियूप । पुं० श्रीकारीमृगे ॥
 शिखिवर्धक । पु० कूष्माण्डे ॥
 शिखिवाहनः । पु० कर्त्तिकेये । म
 हासेने ॥ शिखीमयूरावाहनमस्य ॥
 शिखिव्रतम् । न० व्रतविशेषे ॥
 शियुः । पु० शाकमात्रे ॥ शिभाक्ष
 ने । अस्यपर्यायायथा । शिभाक्षने
 शियुतीक्ष्णगन्धकाक्षीवमोचकाः ।
 रक्तोसौमधुशियुः स्यादिति ॥ अस्य
 गुणायथा । शियुस्तुकटुकं वाके
 तीक्ष्णोष्णमधुरालघु । दीपनारो
 चनिरूच । चारस्तिक्तोविदाहकत् ॥
 सङ्गाद्यः शूकशीहयः पितरक्तप्र

शियुपुष्पम्

कोपण । चक्षुष्य । कफवात
 घोबिद्रधिप्रययुक्तमीन । मेटोऽ
 पक्षीविषग्रीहमुल्मगखड्ब्रणान्दरे
 त । श्वत प्रोक्तगुणोन्नेयोविशि
 षाहोहकज्ञवेत् । ग्रीहानविद्रधिह
 क्षित्रणक्ष पितरक्तहृत् ॥ मधुश
 यु प्रोक्तगुणोविशिष होपन सर
 । शियुवल्कनपत्राणास्तरसपरमा
 त्तिहृत् ॥ अपिच । क्षीतिम्बराज
 कविनाबनितावतसेशियोरमुष्यक
 शिनीस्तिक्किमुपयोग । एतस्य
 पक्षवरसात्समघो किमन्यद्दृग्वा
 धिमाचहरणेमहिलायगम्ये ॥ इ
 ति ॥ शिनेति । शिञ्जनिशाने ।
 जम्बूादयश्चतिनिपातित ॥ शीक्य
 तेवा । शीकसीचने । बाहुनकाद्
 क्० ऋखो० गश्च ॥
 शियुकम् । न० बाष्पकीषुप्रसिद्धेशाक
 विशिषे ॥
 शियुजम् । न० श्वेतमरचे । शिभा
 क्षनस्यबौकी । अस्यगुणा । चक्षु
 ष्यशियुज गीजतीक्ष्णोष्णविषनाश
 नम् । अङ्गुष्ठाकफवातघ्न तन्त्रस्येनशि
 रोत्तिनुत् ॥ नि० शियुभवे ॥ शि
 योजायतेस्य । जनी० । उ ॥
 शियुपुष्पम् । न० शिभाजनकुसुमे ।
 तच्छाकगुणा । शियो पुष्पनुक
 टुकंतीक्ष्णोष्णसायुशीघ्रनुत् । हा
 मिहृत्कफवातघ्न विद्रधिहोहगुल्म

श्रि धा

जित् ॥ मृगशिरःस्त्वक्षितरक्तपि
सप्रसादनम् ।

श्रिग मृगम् । न० शोभाञ्जनजटाया
म् ॥ अस्यगुणा । धीतकुक्षरदन्त
देहिमहन्सिन्धुत्यतेलामुरीरात्रौ
मङ्गमिततपितररसमुननवशिशुज
म् । तद्धाहोवदनाञ्जुजनिविशिते
शोचन्द्रचङ्गप्रियापादाभोरुहरिगर
क्षितशिराय प्राचिकालीपुमान् ॥
श्रिगमुनन्तुवातघ्नं च मर्शविनाश
नम् । शमनस्त्रायुरोगक्षपितकृत्
कफनाशनम् ॥

श्रियुजीजम् । न० श्रियुजी ॥

श्रिड घ्राणम् । न० नासिकामले ॥

श्रिङ्घ्यते । श्रिचिवाघ्राणे । आ
शकीलुधूश्रिङ्घ्रिधाञ्जम् । पुषाद
रोदित्वात्पक्षकलीप ॥ पु० श्रि
प्रणि ॥ न० काचपात्रे ॥ शोचम
ले । मङ्गुरे ॥

श्रिङ्घ्राणक । पु० श्रिप्रणि ॥ न० ना
सिकामले ॥ श्रिङ्घ्यते । श्रिचि०

। आणकीलुधूश्रिङ्घ्रिधाञ्जम् ॥

श्रिङ्घ्रिणी । स्त्री० नासिकायाम् ॥

श्रिङ्घ्रित । चि० घ्राते ॥

श्रिक् । स्त्री० श्रिकर्त्रे ॥ श्रिगधा । सु
श्रिग्विचविषाणवेयव ॥ श्रिचि०
क्षिप् ॥

श्रिङ्घ्रा । स्त्री० भूषणशब्दे । धनुर्गुणो
॥ श्रिङ्घ्रनम् । श्रिजिअव्यक्तेशब्दे

श्रिति

॥ गुरोश्चैत्यप्रत्यय । टाप् ॥

श्रिङ्घ्रितम् । न० भूषणध्वाने । मृपुर
शब्दे श्रिङ्घ्रनम् । श्रिजि० ता
लव्यादि । भावेत्त ॥ चि० श
ब्दायमाने । कर्त्तरिक्त ॥

श्रिङ्घ्रिनी । स्त्री० मौर्व्याम् । धनुर्गु
णो ॥ श्रिङ्घ्रितम् । श्रिजि० । आवश्य
के चिनि ॥

श्रिगङ्गाकी । स्त्री० स्वाद्यद्रव्यविशेषे
राजिकायुक्ताः सर्पपस्वरसैर्वाभून्
कद्रवेर्निष्पन्नशकृत्त्वपिष्टके ॥ यथा
। श्रिगङ्गाकीराजिकायुक्ताः स्यान्मू
खकदलद्रवे । सर्पपस्वरसैर्वापिभ
क्षिपिष्टकसंयुक्ते ॥ सहितेरिति श्रि
ष । श्रिगङ्गाकीरोचनीगुर्वापिपत्त
ने प्रकरीकृता ॥ इतिराजनिघं
कट् ।

श्रित । चि० दुर्बले । कृषि ॥ तीक्ष्णे
। निशिते । शायसिम् । श्रितनृक
रणे । श्रिङ्गतीर्था । तत् । श्राप्ती
रिति वेत्वम् ॥

श्रितद्रु । स्त्री० श्रितद्रुनद्याम् ।
श्रौरमीरटे ॥

श्रितशूकः । पु० यवे । गोधूमे ॥ श्रि
तंशूकयस्य ॥

श्रितायः । पु० कष्टके ॥

श्रिति । पु० भूर्जे ॥ चि० सिते ।
धवले ॥ असिते । श्र्यामले ॥ श्रो
यते । श्रिनातिसम्भा । श्रिज्जनिशा

शिविविष्ट

ने । त्तिन् । त्तिज्वा । शते सौ
चात् । क्रमितमिशतिसन्ध्यामत
इत्येति । इन्सचकित् । अतइदा
देशावा ॥

शितिकण्ठ । पु० शम्भो । ईशे ।
शिवे । शिति काल वरुणोऽख
॥ दाख्युहखगे ॥

शितिचर । पु० सुनिषण्णशकि ।

शितिचार । पु० शाकविशेषे ॥

शितिच्छद । पु० हसे ॥

शितिसार । पु० तिन्दुके । स्फूर्ज
के । तैद्र । इ० प्र० वृक्षे ॥ शि
ति काल सारोमज्जायस्यस ॥

शितिसारक । पु० शितिसारे ।

शितिलम् । नि० स्रये । ठोला इ०
भा० । न० मन्दबन्धने ॥ स्रग
बन्धे ॥ स योगविशेषे ॥ अथमे
चने । अजिरशिशिरशितिलितिकि
रच् । उपधायाइत्वम० रेफलोप
प्रत्ययरिफस्यलत्वञ्चनिपात्यते ॥

शितिलित । नि० विस्त्रेयिते ॥

शिति । पु० सौत्यके । पितामहे
चनियविशेषे ॥

शितिनसा । पु० सौत्यकौ । शिने
नसा ॥

शिविः । पु० रस्सो ॥ पशौ ॥ पा० ॥
बाहुलकात्क ॥

शिविविष्ट । पु० खलती । खल्व

शिव्वा

टे । दुर्बर्मणि । पिनाकिनिशिवे ॥

विष्णौ । यथा । शैत्याच्छयनयोगा
च्चञ्चीतवारिप्रचक्षते । तत्पानोद
क्षपाच्चैर्वाशियोरश्मयामता ।

तेषुपवेशाद्विश्वेश शिविविष्टइहा
च्यते ॥ शिविषु । रश्मिषु पशुषु वा
विष्ट प्रतिष्ठितोयन्नरूपेणेतत्तथा ॥

शिव । पु० कालिकापुराणप्रसिद्धे
सरिवरविशेषे ॥

शिव । स्त्री० अर्वादेशप्रसिद्धपुण्य
सरिविशेषे ॥

शिव । स्त्री० बटादिद्रुमाणाजटायाम्
। मूले ॥ सरिति । मांसकायाम् ॥
मातरि । शतपुण्यायाम् ॥ हरिद्रा
याम् ॥ शीते । बाहुलकात् । शी
ड फक्ञ्जलस्य ॥

शिवक । पु० पद्ममूले ॥

शिवकान्द । पु० करहाटे । पद्म
मूले ॥ शिवामूलतरुप्ररोह । तत्स
हित कन्दोमूलम् ॥

शिवधर । पु० शाखायाम् ॥

शिवधरा । स्त्री०

शिवारुह । पु० बटवृक्षे ॥

शिवडो । स्त्री० क्षुपविशेषे । मति
दायाम् । द्रवत्पल्याम् । वात
घ्न्याम् ॥ गुच्छपुष्पायाम् ॥

शिव । पु० रक्तचक्रमर्दके ॥

शिव । स्त्री० सन्याम् । बीजगुप्
त्याम् । सेमफली । इ० भा० ॥

शिर शूलम्

शिरनेति । शिञ्ज । उल्हादय
द्येति साधु ॥

शिर्याभव । पु० प्रमीधान्ये ॥
शिरिन्व स्त्री० शिर्यायाम् ॥ शिरिन्वी
पुस्तकशिरिन्वीति मेदाक्षि शिरिन्विधा
मता ॥ शिरिन्विद्ययश्चमधररसीपाके
हिमशुक्र । वक्ष्य दाहकरप्रोक्त संप्र
लवातपित्तवित् ॥ शिरिनेति । शि
ञ्ज । इन् ॥

शिरिन्विक । पु० कृष्णमुद्गे ॥
शिरिन्विका । स्त्री० शिर्यायाम् ॥
शिरिन्विज् । वि० प्रमीधान्ये ॥
शिरिन्विपर्णी । स्त्री० मुद्गपर्ण्याम् ॥
शिरिन्वो । स्त्री० मुद्गपर्ण्याम् ॥ शूलमि
म्व्याम् ॥ शिर्यायाम् ॥
शिरिन्वीफलम् । न० पाण्डुर्ये । पीत
पुष्पे । काष्ठनपुष्पके ॥
शिर । पु० पिप्पलीमूले ॥ मस्त
के । शिरसि । यथा । शिरोवा
चीशिरोऽदन्तीरजीवाचीरणस्तथे
तिकीशान्तरम् ॥ पिण्डदद्याद्गया
शिरिद्वितीयावबोधि ॥ शृणातेष्वञ्ज
येक ॥

शिरफल । पु० गारिकेले ।

शिरः शूलम् । न० मस्तकवेदनारी
ये ॥ तदीषधयथा । श्लेतापराजि
तामूलपिप्पलीशुण्डिसंयुतम् ।
परिपिष्ट शिरोक्षिपाक्किरशूलविना
मनम् ॥

शिरस्थ ।

शिरज्ज । पु० कैश्रि । चिकुरे ॥
शिर । न० मस्तके । मूढि ॥
तट्टोगनाशकौषधयथा । शिरादी
गहरक्षेपात्शुष्कामूलसकाक्षिक्वमि
ति ॥ सङ्गीतदामोदरेष्वङ्गारवर्ण
ने शिरसस्तुङ्गमेदाउक्त । यथा ।
आकम्पितकम्पितश्च । धृतं । वि
धृतमेव च । परिवाहितं । न धृ
तं । मवधृतं । तयाक्षितम् । आ
कुक्षितं । परावृत्तं । मूतक्षितं ।
क्षान्पक्षिगवम् । क्षीकितं । प्रकृ
तश्चेति । चतुर्हर्षविधशिरकृति
॥ प्रधाने ॥ सेनाये ॥ शिरस्थरे ।
नगाये ॥ वृषाये ॥ श्रीयते ।
उष्णीषादिना । शिञ्ज सेनायाम् ।
श्रयते स्नाङ्गेशिर किञ्चेत्यसु
न् । धातो । शिरादशय ॥

शिरसिज्ज । पु० कुन्तले ॥ बाले
। कैश्रि ॥ शिरसिजात । समस्या
मितिष्ठ । तत्पुरुषेकतीति । इल
दन्तादिति वाऽलुक् ॥

शिरस्कम् । न० शिरसाये ।
शिरसम् । न० शिरोरक्षयस नाडि ।
शीर्षय्ये । शीर्षके । टीप० इ०
भा० ॥ शिर । चावतीऽनेन । नै
उपासने । चातद्वतक ॥

शिरस्त्राचम् । न० शिरस्त्रे ॥
शिरस्थ । पु० मिथ्याऽयुक्तकक्षे ।
ज्ञानादिना । निमंक्षिकेति । शी

शिरोधानम्

र्णव्यो । शिरसिभवः शिरसिहि
 तावा । शरीरावयवाद्यत् ॥
 शिरा । स्त्री० धमन्याम् । ताड्या
 म् ॥ शिमेति । शिञ्ज । बहुल
 मन्त्रपापौत्तरिक् ॥
 शिरापत्र । पु० हिमालयवर्षे ॥ क
 पित्वे ॥
 शिरालम् । न० कर्मरत्ने ॥ चि०
 शिरासन्तते ॥
 शिरालकः । पु० अस्थिभङ्गवर्षे ॥
 शिराहतम् । न० सीसके ॥
 शिरि । पु० शलभे ॥ हिंसे ॥
 रुन्तरि ॥ शृङ्गाति । शृ० । क
 गुग्गुलुपुष्पटीत्यादिनाम् ॥ खड्गे ॥
 शरे ॥
 शिरीष । पु० कपीतने । भस्मिहति
 । सिरसकृतिप्रसिद्धवर्षे ॥ शिरी
 प्रामधुरीनुष्णसिक्तसत्त्वतुल्यरेणु
 । दोषशोधनिसर्पघ्न कासघ्नवि
 षापह ॥ शृङ्गातिशीर्षतीक्षा ।
 शृ० । शृङ्गभ्यांकिञ्चिदिति० ईष
 न् ॥
 शिरीषपत्रिका । स्त्री० श्वेतकिञ्चि
 क्षाम् ॥
 शिरोयष्टम् । न० चन्द्रशालावाम ॥
 शिरसियष्टम् । इ० हे० न्द्र ॥
 शिशोधरा । स्त्री० यौवायाम् ॥ शिर
 साधरा ॥ इ० हे० न्द्रः ॥
 शिरोधानम् । न० उच्छीर्षके । उप

शिरौषिका

धानि । गण्डो । सिराहना० इ०
 भा० ॥ शिरोधीयतेऽयम् । छुधा
 य करवाधिकरण्यास्तेष्वधिकर
 षेष्ट्युट् ॥
 शिरोधिः । स्त्री० यौवायाम् ॥ शि
 रोधीयतेऽस्याम् । कर्मव्यधिकरणे
 चित्तिक् ॥
 शिरोमणिः । पु० स्त्री० शिरोधार्य
 रत्ने । चण्डामणौ ॥ शिरसः
 मणिः ॥
 शिरोमन्ता । पु० शृङ्गरे ॥
 शिरोरत्नम् । न० शिरोमणौ ॥
 शिरसोरत्नम् ॥
 शिरोरुजा । स्त्री० सप्तपर्णवर्षे ।
 शिरीरीने ॥
 शिरारुहः । पु० कीशिमूर्द्धके । शि
 रसिरोहति । कुरुपधेतिरुहे कः ॥
 शिरीरीगः । पु० शिरपीडार्या ॥
 शिरोवल्ली । स्त्री० बर्हिचूडायाम् ॥
 शिरोवृत्तम् । न० मरिचे ॥ श्रीदेवी
 भागवतैकादशस्कन्धे श्रीनारायण
 प्रोक्ते व्रतविधिषु ॥
 शिरोवृत्तफलः । पुं० रत्नायामार्गे ॥
 शिरोवेष्टः । पुं० उच्छीर्षे । विक्षिप्त
 के ॥ इ० चि० शिषः ॥
 शिरोवेष्टनम् । न० शिरोवेष्टे ॥
 शिरोस्त्रि । न० मन्त्रकाव्यनि । कशे
 टी । शिरस्त्राणे ॥
 शिरौषिका । स्त्री० धारिशिरौषिका

शिलाजतु

याम् ॥ यथा । निदोषविजकुठाभी
हरीवारिशिरौषिका ॥

शिला । पु० न० कण्ठिशाद्यर्जने । लू
नकीदारणेष्वन्ये । मञ्जुवर्त्मका
नेकधान्योद्भवे ॥ शिलति । शि
लउञ्छे । कौञ्चत्वा । सञ्जापूर्व
कत्वाद्गुण ॥

शिलाक । पु० वेदप्रसिद्धे मुनिविशि
ष्टे ॥

शिलागर्भज । पु० पाषाणभेदने ॥

शिलहट्ट । पु० दण्डविशेषे ॥ यथा ।
गणेश्वरसमारम्भमहोदध्यागतं शिवे
। शिलहट्टाभिधोदेश पर्वसिद्धि
ति प्रये ॥

शिला स्त्री० पाषाणे । प्रस्तरे ॥ म
न शिलायाम् ॥ हाराधः स्थित
दाहण्य ॥ स्तम्भशीर्षे । कर्पूरे ।
टाप् ॥

शिलाकर्णी । स्त्री० शल्लकौष्ठ्ये ॥

शिलाकुट्ट । पु० पाषाणदारणे
शिलाकुट्टका । पु० पाषाणदारणे

। टक्के । शिलावट० इ० भा० प्र० ॥

शिलाजम् । न० शैल्ये । लोहे ॥

शिलाजतु । न० पर्वतजातीयधातुवि
शेषे । शिलाजौत० इ० भा० प्र०
। अक्षय्याद्यादयो यथा । गैरेवमर्थ्य
गिरिजमञ्जुशिलाजत्वित्यमर
। शिलाव्यधी ॥ निदोषधर्मसन्त
माधातुसारं धराधरा । निर्यासव

शिलाटिका

तृप्सुस्त्रितित्वाजतुकीर्तिर्जम
। सोषण्यं राजतताम्रमावसष्टव
तुर्विधम् ॥ शिलाजत्वद्विजतुचमै
लनिधासद्व्यपि । गैरेवमञ्जुशिला
पिगिरिजशैलधातुजम् । शिलाज
कटुतिक्तोष्णकटुपाक रसावनम्
। छेदियोगवह्वर्णिकफमेहाम्नाश
कर्करा ॥ मृचकृच्छ्रयष्टासवाता
सर्गासिपाण्डुताम । अपस्मारतथी
न्मादंशयकुष्ठोदरकुम्भीन् ॥ सौव
र्ण्यस्तुजवापुष्पवर्णभक्तितद्रसात् ।
मधुरकटुतिक्तोष्णकटुपाक रसा
यनम् ॥ छेदियोगवह्वर्ण्यशोतलं
कटुपाकिष । राजतपाण्डुरशीत
कटकस्वादुपाकिष ॥ ताम्रमयू
रकण्ठभतीष्णामुष्णसूत्रायते । लौ
हजटायुष्योभतत्तिक्तलवणभवे
त् । विपाकीकटुकशीतसर्वश्रेष्ठमुदा
हृतम् ॥ अस्य शिथिलप्रकारोभावप्रका
शदितोऽधेय ॥ शिलायाजत्व
व ॥ बष्ठीतत्पुरुष ॥

शिलाञ्जनी । स्त्री० कालाञ्जनीव
र्त्तु ॥

शिलाटकः । पु० अट्टे । अट्टालके
॥ विष्टे । गर्ते । इ० मे० नी०
शिल हृद्यारितम् । द्रितहंसचन्द्रे पा
ठ ॥

शिलाटिका । स्त्री० रक्तपुनर्वा
याम् ॥

शिला .

शिलात्मज । पु० लौहे ॥
 शिलात्मका । स्त्री० मूषायां ।
 शिगादद्, पु० श्लेये । शिला
 जतुनि ॥
 शिलाधातु । पु० सितोपले । ख
 च्याम्, सिलखडी० इ० भा० ॥
 खर्चगैरिके । सितानेरु० इ० भा०
 प्र० ॥
 शिलापट्ट । पु० पेषवर्णशिला
 याम् । सिलइ० भा० ॥
 शिलापुत्र । पु० धर्मशाली । सिलव
 द्वा० लोढा० इ० भा० प्र० ॥
 शिलापुष्पम् । न० श्लेये । अस्मपु
 ष्ये । शिलाजतुनि ॥
 शिलाभङ्गम् । न० शिलापुष्पे ।
 शिलाभेद । पु० पाषाणभेदिनिष्ठ
 च ॥ शिलाभेदकास्त्री ॥
 शिलारम्भा । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥
 शिलावल्का । स्त्री० औषधद्रव्यविशेषि
 । वल्कलायाम् । शैलगर्भायाम्
 । शिलावाक् । इ० भा० प्र० ॥
 शिलाव्याधि । पु० शिलाजतुनि ॥
 शिलासनम् । न० श्लेये । पाषाण
 रचितासने ।
 शिलासन्धि । पु० पर्वतगङ्गरे ।
 गुहायाम् ।
 शिलासारम् । न० लोहे ।
 शिलाजम् । न० शिलाजतुनि ॥
 शिलि । पु० भूर्जपत्रवृक्षे । स्त्री०

शिलोपद .

शाराध स्थितक छे ॥
 शिलिन्द । पु० मत्स्यविशेषि ॥ य
 था । शिलिन्द श्लेषलोवल्होवि
 पाकीमधुरीशुक । आमवातकरो
 हृद्योवातपित्तहरोमत । इ०
 रा० भ ॥
 शिली । स्त्री० गण्डूपद्याम् । स
 मशीर्षे । शाराध स्थितक रुचि
 ॥ शिलति । शिल० । इगुपधि
 तिकः । जातेरस्त्रीति० लौष् ।
 शिलीन्ध्र । पु० मत्स्यविशेषि ।
 चित्रफले ॥ यथा । शिलीन्ध्र
 श्लेषलोवल्होविपाकीमधुरी शुक ।
 वातपित्तहरोहृद्यचामवातकरख-
 स ॥ तरुप्रभेदे । न० क० के ।
 कवाकी । कदनोपुष्पे ॥ त्रिपु
 टाख्ये ॥
 शिलीन्ध्रकम् । न० द्वितीरे । गी
 मयच्छत्रिकायाम् ॥
 शिलीन्ध्री । स्त्री० विहमीविशेषि ॥
 गण्डूपद्याम् ॥ मृदि ॥
 शिलीपद । पु० श्लोपदाभिधपाद
 रीणि । पादवल्मीके । गोद० इ०
 गौ० भा० प्र० । पौलुपाव० इ०
 भा० ॥ अश्वविप्रकृष्टनिदानं । सा
 मान्यलक्षणसङ्गाह । पुराणेदकभू
 यिष्ठा । सर्वतुष्टुवशीतला । ये
 देशास्ते पुजायन्ते श्लोपदानिविशेष
 त ॥ य सज्वरीश्चक्षुषीभ्य

शिल्पभू

सिं शिथोनृणांपादगत क्रमे
चतुष्प्रीपदयात्करत्तर्पनेचमिश्र
। उवासासुपिकेचदाहु ॥

शिलीमुख । पुं० खली । भम
रे ॥ काण्डे । बाणे । शिली०
शल्य मुखिवस्य ॥

शिलूष । पुं० कृषिविशेषि ॥
शिलिवम् । न० शैलजी । शिलिव ।
शिलायाठ ॥

शिलेश्वर । पुं० शैले । गिरी ॥
शिलाभिरुज्जीयते । चिन् । ए
रम् ॥ शिलरे ॥

शिलीअह । पुं० उच्छ्रितशिले ।
शिलीत्वम् । न० शैलेये ॥
शिले दुभवम् । न० शैलेये ॥ चन्द
नविशेषि ॥ यथा । सुगीतलचन्द
नयत्तेनपिचम् । उभयो
तस्यपर्यायिसीमयानिशिलेदुभव
म् ॥

शिलीका । पुं० गरुडे ॥
शिल्यम् । न० खुवे ॥ क्रियाविशेष्ये
। कलादिकर्मणि । हस्तव्यापार
रूपे । चित्रादिकर्मणि ॥ कला०
न त्वगीतादिरूपाचतु षष्टिमेदभि
म्रभादिनासुष्यकारादिकारुक्
मयह । क्रियाकौशल्ये । क्रिया
ऽभ्यासपूर्वकज्ञानविशेषि ॥ शील्य
ते । शल्यतेवा । शीलसमाधी०
शलगतीवा । शल्यशिल्पशयग

शिल्पशास्त्रम्

अरूपपपतल्पाङ्कृतसाध । ॥
शिल्पकार । पुं० शिल्पिनि ॥
शिल्पकारी । चि० शिल्पकर्मकर्त्तरि
। सङ्करजातिविशेषि ॥ तदुत्पत्तिर्य
था । विश्वकर्माचशुदायाबोर्वाधा
नचकारस्य । ततोवभूवु पुत्रा
अनवेनेशिल्पकारिण्य ॥ माताका
र कर्मकार शङ्करा कुबिन्द
क । कुम्भकार कसकार । षडे
तेशिल्पिनांशरा । सूत्रधारश्चिन्त
र । स्वर्णकारसद्यैवच । पतितालो
ब्रह्मशापादकात्यायनसङ्करा ॥
स्वर्णकार स्वर्णचौयात्राज्ञानां
द्विजीसम । वभूवसद्य पतिनाब्र
ह्मशापिनकर्मणा ॥ सूत्रधारोद्विजा
तीनांशापिनपतिताभुवि । शीघ्रस
मस्तकाष्ठसुगन्ददौतनहेतुना ॥ व्य
तिक्रमेचचित्राणांसदाश्चिन्तकस्तथा
। पतिताब्रह्मशापिनब्रह्मशान्त्य
कीपतः कश्चिद्विस्मिन्नशसस
र्मात्स्वर्णकारिण्य । स्वर्णचौर्वादि
द्विधेचपतिताब्रह्मशापतद्वृत्तिव ॥
• पुं० ब्र० खण्डे १०५ ध्याय ॥
शिल्पयोगः । पुं० क्रियाकौशल्ये ॥
शिल्पशास्त्रा । स्त्री० स्वर्णकारादिका
कर्मकर्मग्रहे । चावेधनि । कोरखा
ना० ब्र० प्र० । शिल्पशास्त्रा ।
शिल्पशास्त्रम् । न० वास्तुशास्त्रादि
शिल्पकर्मग्रन्थे ॥

शिव

शिल्पिका । स्त्री० तृणविशेषे ॥

शिल्पी । त्रि० कारी । शिल्पविद्या

व्यवसायिनि कारकर० द्र० भा० प्र०

॥ यथा । तच्चाचतन्मवायसनापि

तीरजकस्तथा । पञ्चमसमंकारस्य

कारव शिल्पिनीमता ॥ अपि

च । मालाकार कर्मकार शक

खकार कुबिन्दक । कुम्भकार

कसकार षष्ठेशिल्पिनांशरा ।

सूत्रधारश्चिचकर सूर्यकारस्तथैव

च । पतितास्तेत्रह्मशापादजात्या

वर्णसहस्रा ॥ शिल्प क्रियाकौश

लमज्ञास्तिभतद्वनि ॥ शिल्पिनी

वर्णरुक्मरा ॥

शिल्पिनी । स्त्री० कीलदलौषधी ।

शिल्पशाला । स्त्री० शिल्पशाला

शाम् । आशिशने । शिल्पिनांशा

न्ता ॥

शिवः । पु० शक्ती ईश । पशुपतौ

। शूलिनि । महेश्वर । महादेवे ।

हरे । चन्द्रशेखर । अप्रतिवचनिर

तिशयसर्वावृष्टक्क्रियाशक्ती । ना

मस्मरश्चमात्रेणस्मृतृणापावन

शिव । परिशुभेपरमानन्दबोधरूपे

॥ सर्वदेहायथमस्त्यात० तुरीये ॥

मोक्षे ॥ विदे । कौले । कौलकय

दे ॥ पालके ॥ गुणगुली ॥ पण्ड

लीकद्रुमे ॥ कृष्णधूसूरे । पारदे ।

देवि । सुरे ॥ । ब्रह्ममादिपुत्रिंश

शिवशेषम्

तितमेशेने ॥ अत्रजातस्यफलंयथा

। महेशभक्त श्रुतपारदश्चाजिते

न्द्रियसारुतनुर्महात्मा । शिवाभि

धान खलुयोगरात्र प्रसूतिका

लेवदिमानवानाम ॥ आर्द्रानक्षत्रे

। पञ्चमात्रस्यप्रथमपर्याये । मगर्णे

० ५५५० ॥ श्रुतेऽस्मिन् सर्वमश्रुतेऽ

नेनवा । श्रीकृष्णसूत्र । सर्वनिष्ठेष्व

रिष्वलष्वशिवपटुप्रह्वेष्वभक्त्ये ।

कृतिशीलोवन् । ह्रस्वसुनिपातित

॥ न० कल्याण ॥ भक्त्ये । क्षेमे

॥ क्षेमे ॥ सुखे ॥ समुद्रलवणे ॥

सैन्धवे ॥ प्रवेतटङ्कणे ॥ शिवसुख

तदस्यास्ति । अशंभाद्यच् ॥ शि

वयतोतिवा सत्करोतीतिव्यान्ता

त० पचाद्यच् ॥

शिवक । पु० कीलकी । बन्धनका

ष्ठे । खूँटा० द्र० भा० । गवा

गात्रकण्डूयनार्थं गीर्ध निखातस्तम्बे

० कृतिसुभूति ॥ क्षतिगात्रक

कण्डूम् ० श्रुतेऽवका । वान्तकर्म

त्रि० श्रीकृष्णसूत्रेण । सर्वनिष्ठेष्व

क्षेतिसाधु । स्वार्थेक ॥

शिवकर । त्रि० भक्तलकारके ॥ पु०

अतीतकल्याणदमेदे ॥

शिवकीर्तन । पु० भक्तरीटिशिवग

णे ॥ असुरद्विष । हरी ॥ शै

वे ॥

शिवशेषम् । न० । व्यापितेशस्यप

शिवधर्मम्

रितं शतहस्तप्रमाणे सिद्धस्य ।
 तदुक्तं श्रीमहाविष्णवे । यथा ।
 शिवरूपधरं शम्भुं परितोदिम्यदिषु
 च । शतहस्तप्रमाणेन शिवधर्मे च
 प्रकीर्तितम् ॥ अथमाह तस्मात्
 पि । ईशधर्मे च महापुण्यसर्वतीर्थी
 तमेतमम् । अथ मरानिराजन्ते
 सर्वतीर्थान्सर्वदा ॥ अथमात्र
 शिवधर्मे ध्यायेत्तु भावतत्पर ।
 स सर्वपापनिर्मुक्तो वा त्वन्मोक्षदराज
 यम् ॥ अथ यत्किञ्चिन्मम स्वल्प
 मावहुलं तथा । प्रभावाद्भूर्जटस्य
 स्यतत्तत्कीटिगुणं भवेत् ॥ यत्र
 तत्र कृत्वा तत्पापान् सुच्यते शिवसंज्ञ
 धी । येष्वेवैकतत्पापं चक्षते प
 समं प्रिये ॥ पुरश्चर्याजपदानां च
 तत्तत्तमेव च । यत्करेति शिवधर्मे
 चैतदन्त्यायकल्पते ॥ पुरश्चर्यां
 तं कृत्वा यद्विशिष्टं दिनेन यथा । य
 तं फलं तदप्रीतिसंयुक्तं पत्न्याश्च
 वान्तिकी ॥ गयागङ्गाप्रयागेषु कीटि
 पिण्डप्रदेनरः । यत्तु प्राप्नोति तद
 वै स कृत्वा पिण्डप्रदानतः ॥ अति
 पातकिनीये च महापातकिनश्च ये ।
 येष्वतीर्थं कृतं यावत्सं पितृवन्ति परा
 कृतिम् ॥ शिवरूपो जगन्नाथो विद्या
 श्रीदुर्गावासह । यथास्तितस्तद्विष्ट
 न्निभुवनानि चतुर्दश ॥ स्थापिते
 न स माहात्म्या किञ्चिदेतत्प्रकीर्तितं

शिवदास

तम् । अनादिभूतभूतेशमहिमा
 भागनीचरः ॥ महापीठत्वधार्वा
 यामस्पृश्यस्य गर्दूषणम् । विद्यते विद्य
 तिनैतत्किञ्चपचरेहरे ॥ यथा च क्ता
 र्चने देविकोपि देवानां विद्यते । शि
 वधर्मे मे महातीर्थं तया जानां किकाणि
 की ॥ बहुना किमिहेतुं न तवाये
 सत्त्वमुच्यते । प्रभावः शिवलिङ्गम्
 महावक्तुं न शक्यते ॥ अयुक्तवेदि
 तं लिङ्गं युक्तं वेदिकया प्रिये । सा
 धकं पूजयेद्भक्त्या स्नातोऽष्टकल
 सिद्धयेदिति ॥

शिवगतिः । पु० भूताहं हि शिवः ॥

शिवधर्मजः । पु० महालयये ॥

शिवह्वरः । त्रि० महालकर्तारः । श्री
 महारे ॥

शिवचतुर्दशोऽक्षीः । स्त्री० चतुर्दशोक्तं
 व्यभिचरति शिवे ॥ पाशान् महा
 व्यचतुर्दश्याम् । शिवरात्रौ ॥

शिवज्ञाः । स्त्री० शिवीपासिकायाम्
 ॥ श्रीमन्नाथाम् ॥

शिवज्ञानम् । न० शुभाशुभकालधी
 धकवाधे ।

शिवतातिः । स्त्री० शिव्याचकारि
 ण्याम् । श्रीमन्मन्त्रम् ॥

शिवदः । त्रि० परमसुखदे ॥

शिवदत्तम् । न० निष्पुत्रकम् । त्रि०

शिवेन । शिवोवादात्ते इत्यन्तात् ॥

शिवदातः । न० देवदातृधर्मे ॥

शिवमहाकरः	शिवर
<p>शिवदूतिका । स्त्री० मोतकाविशेषः । शिवदूतौ । स्त्री० भवान्ध्याम् । दुर्गा वाम् । यथानियुक्तौदीर्घेनतयादि व्याश्रितः स्वयं । शिवदूतौतिसी केस्मिंस्तत सोऽस्यातिमागता ॥ शि वदूतवतिसन्देशमप्रापयतीत्यर्थे ० गीरादेराकृतिगणत्वान् ङीष् । बहुव्रीहौतुटाप् स्यादित्याहुः । व स्तुतस्तु० दुर्गातेदुर्गतनिर्वादीर्घं खे तिनिष्ठायां दीर्घे सत्वल्पसन्देशप्रापक त्वविशेषावांक्तादस्यास्यायामिति० बहुव्रीह्यावप्रत्यये स सम्भवति ॥ मा दृमेदे ॥ यागिनीविशेषः । शिवद्रुमः । पु० विष्णवे । जाल् । ङच् ॥ शिवद्विष्टा । स्त्री० कृतक्याम् ॥ शिवधातुः । पु० पारदे ॥ शिवनाभिः । पु० शिवलिङ्गविशेषः ॥ शिवपुरोचम् । न० उपपुरोचविशेषः ॥ शिवपुरो । स्त्री० काश्याम् । शिवप्रियः । पु० वक्त्रद्रुमे ॥ स्फटि के । धत्तूरे । धत्तूरधूत्ततदर्थे म्दुनिवासयोग्यस्थानेपिशाचपति नाविनिवेशितासि । किंकरवाचि विकसन्तितमः प्रयातकिंवाचिं वक्त्रसत्तिकदृषदः स्तवन्ति ॥ न० कद्राच्ये ॥ चि० शिवेष्टेद्रव्ये । शिवस्थप्रियः ।</p>	<p>मीशिते ॥ शिवमल्लकः । पु० शिवमल्लिका । स्त्री० शिवमल्ली । स्त्री० यामल्ली । शिवरसः । पु० राचस्यापिताम्ना शिवराचिः । स्त्री० म् । चक्षुसुपव यथा । नक्षत्रेण नचाच्यं । तु यथातपोपवासर प्रकर्तव्यशिवप्री हरेरज्ञानप्रज्ञाप वीचानेचमीवाचि कः । सर्वपूज विश्वविमुखः ॥ काशुचिमाह । व यातुगताचतुर्ह राचिसञ्चिका यापिवाऽमयायु पारणा ॥ यदा भवेच्चतुर्हशीसा हविचयत्वादुतस् याकिलकालवैति तिविंदाभरचम विश्वकार्येभद्रज पवासतिथ्यन्ते । तिथ्यन्तपार</p>
<p>शिवप्रिया । स्त्री० उमायाम् । शिवमहाकरः । पु० सर्वज्ञाना</p>	

शिव

म् । चतुर्दश्यामेवपारणम् । यथा
तम् । ब्रह्माण्डोदरमध्यतुयानितौ
यानिसन्निवे । पूजितानिभवन्ती
हभूतापारणे कृतेकृति ॥

शिवलिङ्गम् । न० महादेवस्यशिश्रे ॥

शिवलोकाः । पु० कैलासे ॥

शिववज्रम् । नि० शिवप्रिये ॥ शि

वज्रवज्रम् । शिविवज्रभोस्तथा ॥

शिववज्रभा । स्त्री० शतपत्याम् ॥

शिववज्रिका । स्त्री० लिङ्गिन्याम् ॥

शिववज्री । स्त्री० श्रीवज्रस्याम् ॥

लिङ्गिन्याम्

शिववाहन । पु० वृषभे ॥

शिवबीजम् । न० पारदे ॥

शिवशेखर । पु० वक्रद्रुमे ॥ व

स्तूरे ॥ शिवमस्तुति ॥

शिवसायुज्यम् । न० शिवेनसङ्गयोगे ॥

शिवसुन्दरी । स्त्री० भवनेष्टिन्याम्

। गौर्याम् ॥

शिव । स्त्री० गौर्याम् । भवान्याम्

॥ यथा । शिवामुक्तिः समाख्या

तायोगिनोमोक्षगामिनी । शिव

यथावपिष्टे वीशिवालीकिततः स्मृ

तेतिदेवीपुराणम् ॥ अपिच । शि

वाकल्याणरूपाचशिवदाचशिवप्रि

या । प्रियेदातरिवाशब्दः शिवानेन

प्रकीर्तितेतिव्र० वी० पुराणम् ॥ पु

नस । शिवकल्याणवचनचुरेवोत्कृ

ष्टवाचका । समूहवाचकश्चैववा

शिवाम्ना

कारोदाष्टवाचकः ॥ श्रेयः सङ्

घोत्कृष्टदात्रीशिवाने । प्रकीर्तिता

। शिवराशिर्मुक्तिमताशिवानेन

प्रकीर्तितेतिव्र० वी० पु० । आ

त्मानुभूतिनिष्ठातोवेतभावविव-

र्म्मिता । तेपिप्रेम्णाभवन्त्ये

नामित्यसर्वोत्तमाशिवेष्टुमासहि

ता ॥ मुक्तौ । फेरी । सक्तपत्ता

याम् । भाटामलीषधी ॥ अभ

वायाम् ॥ आमलक्याम् ॥ श

क्याम् ॥ हरिद्रावाम् ॥ दूर्वाया

म् । गीरोचनायाम् ॥ बुद्धिशक्ति

विशेषितारायाम् ॥ शिवमस्तुत्या

शिवोस्त्रिभटत्वेनयस्याकृतिवा ।

अथभाष्यम् ॥ शिवः शिवश्च

देवताचक्षिपस्या अथभाष्यम् ।

शकुनावेदकत्वात् ॥ शिवकरोति

। तत्करोतीतिपिच । पञ्चाद्यम् ॥

शिववतिवा ॥

शिववज्रम् । न० कद्राच्ये ॥

शिववाटिका । स्त्री० वनपत्याम् ॥

शिववत्सकम् । न० सैन्धवे ॥ वि०

शिवमये ॥

शिवानी । स्त्री० जवनौष्ठ्ये ॥ दु

र्गायाम् ।

शिवपौड । पु० चन्द्रमसि ॥ व

कृष्ण ॥ शिवस्यभापौड ॥

शिवप्रिय । पु० छात्रि ॥

शिवाम्ना । स्त्री० शमीष्ठ्ये ॥

शिविरम्

शिवाराति । पु० सारमेये ।
 शिवारुतम् । न० शृगोल्यानिनादे ।
 शिवाल्लय । पु० हरमन्दिरे ॥ र
 क्ततुलस्याम् ॥ स्मथानि ॥
 शिवाल्लु । पु० शृगाले ॥
 शिवामृति । स्त्री० जयन्तीवृक्षे ॥
 शिवान्नाद । पु० वक्रवृक्षे ॥ शि
 वस्थानन्दे ॥
 शिवान्नय । पु० पारदे त्रि० शिव
 नामके ॥
 शिवान्ना । स्त्री० रुद्रजटायाम् ॥
 शिवि । पु० उशीनरदेशाधिपतौ
 भूपतिवरे ॥ औशीनरे । उदारी
 यमहीपतिर्येनस्वमासश्रेयायदत्त्वा
 शरणगत । कपोतारोक्षित ॥ भू
 जं पञ्चवृक्षे ॥ व्याडे । हि सप्तश्री ॥
 शिविको । स्त्री० याम्यशाने । भूपा
 न० डोला० चौपाला० पालकी० इ
 त्यादिभाषाप्रसिद्धे बहुविधे । शि
 वीरये ॥ शिवेव । शिवं करोति वा
 । तत्करोति श्यन्तात्० श्वल् ॥
 शिविरम् । न० युद्धवेष्टानि ॥ नि
 वेशे । आगन्तुकसैन्यवसती ॥ सेना
 यावासस्थाने ॥ राजनिवेशे ॥ अ
 यश्चिविरलक्षणम् । श्रीभगवानुवा
 च । शिविरपरिखायुक्तमुच्चै प्राका
 रवेष्टितम् । युक्तवाद्दशशरसिहस्त
 रपुरस्कृतम् ॥ युक्त विभे विंशिवैश्च
 कृत्विमैश्चकपाटकैः । निषिद्धचर

शिशिरः

हितप्रसिद्धेश्वपुररञ्जतम् ॥ सुत
 क्षणचन्द्रविध प्रङ्गाणस्तथैवचे
 ति । विशिषोन्नह्यवैवर्त्तद्वष्टव्य
 कृष्णखण्डके १०२ आध्यये ॥ शव
 मत्थत्र । शवगतौ । बाहुलकात्कि
 रच० अतद्वत्त्वञ्च ॥ यद्वा । शिरसे
 राजवलान्यस्मिन् । शीङ्खलप्रे ।
 बाहुलकात्किरच् । शीङ्खलवुगद्व
 स्तञ्च ॥
 शिवी । स्त्री० गौर्याम् ॥ पु० योगिनी
 य ॥
 शिवीरथ । पु० शिविकायाम् ॥ इ
 ० जाली ॥
 शिवेष्ट । पु० वक्रवृक्षे ॥ त्रि० शि
 वप्रिये ॥
 शिवेष्टा । स्त्री० दूर्वायाम् ॥
 शिशयिषु । त्रि० शयितुमिच्छी ॥ शि
 तैः सङ्गतादुपलब्ध ॥
 शिशिरः । पु० हिमे । तुषारे ॥ ह्रीपा
 क्षरप्रसिद्धगिरिविशेषि ॥ पु० न०
 षट्पुत्रविशेषि । तपस्तपस्यधौ । भाव
 फास्वानयो । कम्पने । शीते ।
 हिमकूटे ॥ अस्यगुणायथा । शिशि
 र शीतलोऽनीवरुक्षीवातामिवर्द्ध
 नः । अपिच । शिशिरशीतलवृष्य
 शीतवातप्रकोपणमिति ॥ अतजा
 तक्षफलम् । मिष्टान्नभोगीमधुरप्र
 णादीकलत्रपुत्रादियुत । च्छुधात् ॥
 । क्रीडीसुधीष्ठाकलेवरस्य यथप्रसू

शिशुचान्द्रायणम्

ति शिशिराभिधाने । कृति ।। वि०
शीतशुण्ययुक्ते ॥ यथा । सुशोभ
शिशिरोजड । तुषार शीतल
शीतोद्दिम सप्तान्यलिङ्गका ॥
अशान्त० धात्रिणावस्थितान्निभामा
। अशान्ततन्तौ । अतिरशिशिरि
यिलम्यिरस्तिरस्यविरस्यदिरा : •
कृतिक्विरप • शिशिरपथायाकृत्यस्य
निपात्यते ॥

शिशु । पु० पोति । पाति । अभक्ति
। डिन्ति । पृथुके । श्रावके । अक्ष
लक्षणाद्युक्त इत्यन्तातातपिनवया ।
शिशोरभ्युक्ष्य प्रीतिः • वातकाप
मनस्युतम् । रजस्वलादिसस्यश्र
कातव्य तुकुमारके ॥ प्राक्चूडा
करणाङ्गल • प्रागज्ञप्राशनाच्छि
शु • कुमारस्तुसन्निधौ यायावन्मौ
स्त्रीनिबन्धनम् । श्रयति • श्रायतेऽत
वा । श्रातनूकरणे • श्र • कित्सम्
वक्ष्यते ॥

शिशुक । पु० संसुकृद् • गौ० प्र०
यादिविशिष्टे । सलूपिनि ॥ शिशु •
शिशुमार • तन्मप्रकृतिरिव । कृ
विप्रतिष्ठातावितिकम् ॥ शिशुमारे
। बालके ॥ इत्यविशिष्टे ॥
शिशुगन्धा • स्त्री० मधुमस्याम् ॥
शिशुचान्द्रायणम् । न० व्रतविशिष्टे ॥
यथा । चतुर • प्रातरस्त्रीयात्पिण्डा
न० व्रत • समाहितः । चतुरेता

शिशुमार

मितेसूर्येशिशुचान्द्रायणं कृतम् ।
शिशुता । स्त्री० शिशुत्वे ॥ विशिर्भा
व । तत् । टाप् ॥
शिशुत्वम् । न० शिशुतावाम् । शैव
वि ॥ शिशोर्भावि ॥ तस्यभावास्त्यल
ली ॥

शिशुपाल । पु० दमघोषसुतेनृपती
। शैव्ये । विदिराजि ॥

शिशुपालक • पु० दमघोषसुते ।
सत्कदम्बे • शिशुनृपालवति ।
पाल • कर्मण्यव । कर्मावकः •
नि० बालकपालके ॥

शिशुपालहा । पु० श्रीकृष्णे ॥

शिशुप्रियः । पु० इक्षुपाके । गुडे ॥
नि० बालकाभीष्टवस्तुनि ॥

शिशुभावा पु० शिशुत्वे ॥ यथा ।
अय कदाचिदस्ति कश्चिदभित के
नापिपृष्ठे कल स सार • शिशुभा
वयौवनजराभावावतारादयम् ।
बालस्त बहुमन्यतामसुखमप्राप्त यु
वासेव्यतां हवस्तद्विषयाद्विष्कृतवृ
व्याहत्यकिपश्यति ॥

शिशुमार । पु० यादिविशिष्टे । सूत
द् • भा० प्र० मङ्गोच्छासि । अक्षप
र्वायायथा । जलकूर्मस्त्वन्मूकीश
वसाज्ज • शिशुकवसकृति • चिका
रुद्रिषिताः ॥ शिशुन्मारयति ।
मृक्प्राचक्ष्णी । विजनात्कर्मव्य
व • तारातस्यान्मुते । तस्यविष

शिशुमार

रण विष्णुपुराणे २ अशे १२ अ
ध्यायेयथा । शिशुमारस्तु य प्रोक्त
सध्रुवीयचरतिष्ठति । सन्निवेशश्चत
स्यापिशृणुष्वमुनिसत्तम ॥ यदङ्गाकु
क्षतेपापदृष्टातन्निशिसुच्यते । ताव
त्त्वष्टैवतारास्ता शिशुमाराश्रिता
दिवि ॥ तावन्त्येवतुवर्षाणिजीवन्त्य
भ्यधिकानितु । उत्तानमादस्तम्याथ
विज्ञं योप्युत्तरोऽनु ॥ यज्ञोऽधर
श्चविज्ञोयोधर्मीमूर्खानमाश्रितः ।
इदिनारायणस्यास्तेऽश्विनौपूर्वंपा
दयो ॥ वरुणश्चायं माचैवपश्चिमेत
स्यसक्थिनी । शिश्वेसश्चरस्तस्यामि
तोऽपान समाश्रितः ॥ पुच्छेऽग्नि
श्चमहेन्द्रश्चकश्यपीयततोऽध्रुवः । ता
रकाशिशुमारस्यनास्तमेतिचतुष्टय
म् ॥ इत्येषसन्निवेशायपृथिव्यांज्यो
तिर्षातथा । क्षीपानामुदधीनाश्चप
र्वतानाश्चकौत्सितः ॥ वर्षाणाश्च
नदीनाश्चयेचतेषुवसन्तिवै । तेषां
स्वरूपमाख्यात सङ्क्षेप श्रूयतां
पुनः ॥ पदन्तुवैष्णवः कायस्ततो
विप्रवसुन्धरा । पद्माकारासमुद्भूता
पर्वताब्ध्यादिस युता ॥ ज्योतीषि
विष्णुर्भुवनानि विष्णुर्भुवनानि विष्णु
र्विदिशेदिशश्च । नद्याः समुद्राश्च
सएवसर्वे यदस्ति यन्नास्ति च विप्रवयं
॥ ज्ञानस्वरूपी भगवान् यतोऽसावशे
षमूर्त्तिर्न तु वस्तुभूतः । ततोऽहिशे

शिशिदान .

लाव्विचरादिभेदान् जानीहि विज्ञा
नविजृम्भितानि ॥ यदाहिशुद्ध नि
जरूपसर्वं कर्म च ये ज्ञानमपास्तदो
षम् । तदाहिसङ्कल्पतरो फला
निभवन्ति नो वस्तुषु वस्तुभेदाः ॥ मही
घटत्वं घटत कपालिका कपालिका
चूर्णं रजस्ततोऽप्यग्रा जनैः स्वक
मंस्तिमितात्मनि श्रूयै रालक्ष्यते
वस्तुकिमववस्तु । इति ॥ अपिच
। तारामयभगवतः शिशुमाराकृ
तिप्रभो । दिविरूपकदेयं तस्य
पुच्छेऽस्थितोऽध्रुवः ॥ सैष भ्रमन् भ्रा
मयति चन्द्रसूर्यादिकान् ग्रहान् ।
भ्रमन्तमनुत्तयान्ति नक्षत्राणि च चक्र
वतः । सूर्याचन्द्रमसौ तारानक्षत्रा
ण्ययैः सह । वातानीकमयैर्बभूवै
र्भुवैवदधानितानि वै ॥ शिशुमारा
कृतिप्रोक्त यद्गुणज्योतिषादिवि । ना
रायणो यनंधास्मात्साधारः स्वयद्
द्वीतिः ।

शिशुवाहकः । पुं० वनच्छागि । वि०
बालकवीठरि ॥

शिशुवाहकः । पुं० एडकी वनच्छागि ॥

शिशुः । पुं० मेढ्रे । मेहने । शिफासि

॥ शशति । शशः । शिनीतिवा ।

शिञ्जनिशानि । वाहुलकाङ्गक ।

पुषादरादि ॥

शिञ्जकः । पुं० मेढ्रे ॥ स्वार्थे कन् ॥

शिशिदानः । वि० शक्याकर्मणि ।

श्रीश्वर

शीकर : । पुं० वातसृताम्बुनि । वा

श्रीप्रा

तास्तजले । अम्बुकरयेषु ॥ शीक
ते । शीकृत्सेवने । तालव्यादि ।
नटप्लेररन्नितिवाहुलकादरन् ॥ न०
सरलद्रवे ॥

श्रीप्रा । न० । उग्रोरे । नलदे । अक्रा
हे ॥ त्वरिते । लघुनि । क्षिप्रे
चरे । द्रुति । सत्वरि । अपले । तृ
र्ध्वे । अविशम्बिते । आशुनि ॥ तृ
र्ध्वपदार्थिः । क्रियाविशेषबद्धद्रव्ये म
त्तमान् । लीधे । यथा० श्रीप्रा
वृत्तेति । सत्त्वगामीतुर्वाच्यखिन्न
। यथा । कलौश्रीप्राजरा० श्रीप्री
सृष्ट्यु० श्रीप्राशयस्तथेति ॥ शिङ्कृति
० व्याप्राति । शिधिआप्राण । श्री
प्रादयश्चेतिरगन्तोनिपातित ॥
चि० द्रुतगतौ ॥

श्रीप्राग । चि० नभसुति । वायौ ॥
चि० त्वरितगामिनि ॥

श्रीप्रागामी । चि० आशुगमनश्रीले ।
द्रुतगतौ ॥

श्रीप्राचेतन । पुं० शुनि । चि० त्व
रितचेतनायुक्ते ॥

श्रीप्राजन्मा । पु० पूतिकरञ्ज ॥

श्रीप्रापुष्प । पु० वक्रवर्ध । अगस्त्या
ने ॥

श्रीप्रावेधी । पुं० लघुहस्ते । शिञ्जिता
स्त्रे । आशुशरादिनालक्ष्यविधकत्तं
रि ॥

श्रीप्रा । स्त्री० उदुम्बरपण्याम् । इत्या

शीतकर

म् ॥

शीत । पुं० बानीरे । वज्रुते । वे
तसवर्धे । शीतमस्यास्ति । अश
पाद्यच् । शीतोवीर्येणलेपाद्वाहश
मनाच्च ॥ उद्दाले । वज्रवारके ॥
निम्बे ॥ पर्पटे । कपरे ॥ अशन
पण्याम् ॥ नरकान्तरे ॥ हिमर्शौ
॥ न० हिमशुषे । जले ॥ त्वचे ।
दारचीनी० इ० भा० ॥ शीततुषा
रबानीरवहुवारद्रुमेषुचैत्यजय ॥
चि० शीतले ॥ अलसेशीतस्पर्शे ।
शीतविद्यतेऽस्थ । आशंअद्यच् ॥
विशेष्यीभूत शीतशब्देनपुंसक
म् । अक्षिन्द्रव्यं शीत स्पर्शद्रु
त्यादौविशेष्यीभूतस्तुशीतशब्दोवि
शेष्यनिघ्न ॥ श्यायतइतिशीत
। श्येड गतौ । भावेत्त । द्रवक्षूर्ति
स्पर्शयोः श्यइतिसम्प्रसारकम्
। हलइतिदीर्घं । श्येःस्पर्शइति
पर्युदासान्ननिष्ठानत्वम् ॥

शीतक । पु० शीतकाले ॥ नृतावु
आशीते० इ० यावादिषुपाठात्
सुार्थेकन् ॥ अशनपण्याम् ॥ चि०
सुस्थिते । सुस्थे ॥ अलसे । दीर्घं
सुचिणि । मन्दे ॥ शीतकरोति ।
शीतोष्णाभ्याकारिणीतिकम् ॥ व
श्चिके ॥

शीतकर । पु० चन्द्रे ॥ चि० शी
तलपाप्पियुक्ते ॥ शीतकारिणि ॥

श्रीतचारम्

श्रीतज्जपोय । पु० हिमकपाये यथा
। च्चुगा द्रव्यपल सम्यक् षड्विज्जप
ले मुतम् । ज्वरीमुषित म
स्याद्धिम श्रीतकषायकइतिवैद्य
कम् ॥

श्रीतकाल । पु० हिमर्तौ । मार्गपी
पयो । हिमन्ते । कूपोदकवटच्छाया
श्यामास्त्रीदृष्टकागुहम् । श्रीतका
लभवेदुष्यामुष्याकासेचपीतलम् ॥
हिमन्तशिशिरत्वी ॥

श्रीतकिरण । पु० हिमांशौ ॥ चन्द्र
मसि ॥ यथा । कान्तो कोयमुदेतिश्री
तकिरणोजात । कुतोवारिधौकस्ते
सुन्दरिसोदर । करमहीदर्शत्वदी
ये स्तने । धन्यात्वयुवतीसतीकुल
वतीभ्रातापिधन्यस्तवइत्य श्रीपरि
हासकेलिकलयासुग्धीहरि मातु
व ॥

श्रीतकुम्भ । पु० करबीरे ॥

श्रीतकुम्भी । स्त्री० जलजवृक्षविशेषि ।
शिउलीछोप् । इ० गौ० भा० प्र०
। अस्या पर्यायायथा । श्रीतलीश्रीत
कुम्भीचञ्चुक्रपुष्पाजलीइतिरत्नमा
ला ॥

श्रीतकृच्छ्र । पु० व्रतविशेषि ॥ यथा
। त्यङ्गश्रीतपिवेत्तीयव्यङ्गश्रीतपव
पिवित् । त्यङ्गश्रीतघृतपोत्वावयुभ
व्य । परं त्यङ्गमितियञ्जसूतिः ॥

श्रीतचारम् । न० श्रुतदृष्टये ॥

श्रीतभीरु ।

श्रीतगन्ध । पु० श्वेतचन्दने ॥

श्रीतगु । पु० चन्द्रे ॥

श्रीतचम्पक । पु० अतर्पणे । त
पणे ॥ दिने ॥ दीपे ॥ दर्पणे ॥

श्रीतपर्णी । स्त्री० अर्कपुष्पिकायाम्
। सूर्यवज्ज्वलाम् ॥

श्रीतपाकिनी । स्त्री० महासमङ्गाया
म् ॥ काकीस्थाम् ॥

श्रीतपाकी । स्त्री० बाव्यालके । गुह्या
याम् ॥ काकीस्थाम् ॥

श्रीतपुष्प । पु० अर्कवृक्षे । विरोध
॥ न० परिपेक्षे ॥ श्रैक्षिथे ॥

श्रीतपुष्पकः । पु० अर्कवृक्षे ॥ न०
श्रैक्षिथे ॥

श्रीतपुष्पा । स्त्री० अतिबलायाम् ॥

श्रीतप्रभ । पु० कर्पूरे ॥ चि० श्रीत
प्रभायुक्ते ॥

श्रीतप्रिय । पु० पर्पटि । चि० श्री
तलप्रीतियुक्ते ॥

श्रीतफल । पु० उदुम्बरे ॥ बहुलवा
रे । श्रैक्षी ॥ पीक्षी ॥ श्रीतानिफ
लानियक्ष ॥

श्रीतवला । स्त्री० महासमङ्गायाम् ॥

श्रीतभानु । पु० चन्द्रे ॥ श्रीताभा
नव किरणावयुक्त ॥

श्रीतभीतः । चि० श्रीतार्त्ते ॥

श्रीतभीरु । स्त्री० मङ्गिकायाम् ॥

श्रीतात् । भीरु । चि० श्रीतभी
री ॥

श्रीतलजलम्

श्रीतभीरुक । त्रि० श्रीतात्त
श्रीतभीरुका । स्त्री० मल्ल्याम् ॥
श्रीतमञ्जरी । स्त्री० शिफाल्याम् ॥
श्रीतमयूख । पु० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
श्रीतमरीचि । पु० इन्द । क
र्पूरे ॥

श्रीतमूलकम् । न० उशीरे ॥
श्रीतरन्ध्र । पु० प्रदीपे ॥ त्रि० श्री
तरमणीये ॥

श्रीतरश्मि । पु० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥

श्रीतरस । पु० श्रीधुप्रमेदे ॥

श्रीतल । पु० अमनपस्याम् । अर्ह
विशेषि ॥ सुधाशी । चन्द्रे ॥ व्रत
विशेषि ॥ चम्पके । बहुवारके ॥
धूनके । राले ॥ कर्पूरमेदे ॥ न०
पुष्पकासीसे ॥ शैलजे ॥ मलयो
द्भवे । चन्दने ॥ पद्मके ॥ मौ
क्तिके ॥ शैले । बीरणमूले ॥
त्रि० सुषीमे । शिशिरे ॥ श्रीत
गुणोद्यास्त । सिध्मादित्वाञ्ज
च् ॥ श्रीतलातिवा । लाञ्छदाने
। अतद्रक्तिक । ॥

श्रीतलक । पु० मरुवके ॥ न०
सितोत्पले ॥

श्रीतलच्छद । पु० चम्पके ॥ श्री
बलपत्रे ॥

श्रीतलजलम् । न० उत्पले ॥ शि
शिरोदके । श्रीताम्बुनि ॥ यथा
नृणां पिप्पलीकदण्डिषु विधेः शोभदा

श्रीतली

त्यये । अमेयमेविदग्धेनेतमकेव
मथीतथा । ऊर्ध्वगिरक्तपित्तचशी
तमम्भ । प्रशस्यते । पाञ्चशूने
प्रतिश्रयायेवातरोगेगलयहे । आ
धमानेस्तिमितेकीर्त्तसद्य शुद्धी
नञ्ज्वरे ॥ अरुचिग्रहणीगुल्मश्वा
सकासीषुविद्रवी । हिक्यायास्त्रेह
पानेचशीताम्बुपरिषज्जयेत् ॥

श्रीतलत्वम् । न० श्रीतलतायाम् ।
जडत्वे ॥

श्रीतलत्वकम् । न० श्रीतलत्वे ॥

श्रीतलप्रद । पु० चन्दने । त्रि०
हिमदातरि ॥

श्रीतलनम् । न० तीर्थविशेषे ।

श्रीतलवातक । पु० असनपस्या
म् ॥

श्रीतला । स्त्री० श्रीतलीवृक्षे ॥ य
था । श्रीतलाश्रीतलीश्रीतकुम्भी
पाण्डुरपुष्पकेतिशब्दचन्द्रिका ॥
कुटुम्बिन्याम् । जलीरुहायाम् ॥
वालुकायाम् । आरामश्रीतला
याम् ॥ देस्ताविशेषे । विस्तोठ
कविशेषाधिष्ठायाम् ॥ यथा । न
मामिश्रीतलादेरीरासभस्यादिगम्भ
रीम् । माननीकलशोपितासू-
र्यालङ्कृतमस्तकामितिस्कन्दपुराण
म् ॥

श्रीतली । स्त्री० जलवृक्षविशेषे ।
श्रीतकुम्भ्याम् ॥ काञ्चानुसारि

श्रीता

वायाम् ॥

श्रीतशल्क । पु० उदुम्बरे ॥

श्रीतरीर्व्यक्त । पु० मण्डव्ये ॥

चि० श्रीतलवीर्व्ययुक्ते ॥

श्रीतशिय । पु० सक्तुफलावृक्षे ॥ मधु

रिक्तीषधी । न० सैन्धवेलावृक्षे । मा

यिमन्ये । श्रीलेखनामगन्धद्रव्ये ॥ श्री

तमस्यास्ति । अच् । श्रिवमस्यास्ति ।

अच् । श्रीतस्यासौशिवय ॥

श्रीतशिया । स्त्री० मिश्रेवायाम् ।

शम्भोवृक्षे ॥

श्रीतसह । पु० पौलुहच्येनीलसिन्धु

वारके ॥

श्रीतसहा । स्त्री० नीलसिन्धुवारः

वासन्याम् ॥

श्रीतहर । पु० कुचाप्यधि ॥ श्री

तहरति । इज्ज० । हरतेरनुद्य

मनेऽलित्यच् ॥ चि० श्रीतापथी ॥

श्रीता । स्त्री० रामपत्न्याम् । सीता

याम् ॥ यथा । श्रीतानभ० सरिति

लाङ्गलपक्ष्मीषशीतादशाननरिपो

सहधर्मिणीष । श्रीवंस्मृतहिमगु

रोचतदन्वितेषशीतोऽलसेचवद्वा

रतरीचदृष्ट ॥ इतितालव्यादौध

रणिः । दूर्वायाम् ॥ शिल्पिन्यामो

षधी ॥ अतिबलायाम् । कुटुम्बि

न्याम् । पयसायाम् ॥ कौमुद्या

म् । ज्योत्स्नायाम् । श्रितेयम् । न

खर्पेत्यादिनाशोक्तं । टाप् ॥

श्रीतीभावः

श्रीताशु । पु० बिधौ । चन्द्रे ॥ कर्पूरे

श्रीताशुतेलम् । न० कर्पूरतेले ॥

श्रीताह । चि० श्रीतलाह्ने ॥

श्रीताह्वी । स्त्री० हसपद्याम् । गीषा

पद्याम् ॥ श्रीतलाह्नाम् ॥

श्रीताद । पु० दन्तरोगविशेषे ॥ त

द्विदानमथा । शोणितदन्तवेष्टेभ्योव

स्याकस्त्रात्प्रवर्तते । दुर्गन्धीनिस

क्तानिप्रक्षेदीनिमृदुनिच ॥ दन्त

मांसानिशीर्यन्ते पचतिचपरस्परम्

॥ श्रीतादिनामसध्याधि० कफशिर

चितसम्भवः ॥ अश्लीषधवधा । श्री

तादेवतरक्तेतुतीयनागरसर्षपान् ।

निष्कृष्यचिफलाश्चापिकुर्वाद्गण्डूष

धारणम् ॥ कासीसखी/भक्त्यामन

शिलासप्रियङ्गुतेजीह्वा । एतच्चूर्णे

मधुयुक्श्रीतादेपूतिमांसहरम् ॥

तेजीह्वा० तैजवद्या । तैलघृतवावा

तप्तश्रीतादेसम्प्रथम्यते ॥ इ० भा०

प्र० श ॥

श्रीतात् ० । चि० श्रीतालौ । श्रीतेन

कृतः ॥

श्रीतालु ० । चि० श्रीतात् ० । श्रीतेन

सहते । श्रीताण्डुलेभ्यस्तदसङ्गनक

त्यालु ॥ श्रीतालुराण्याद्यपि ॥

श्रीतावला । स्त्री० महासमजायाम् ॥

श्रीताश्मा । पु० चन्द्रकान्तमणौ ॥ श्री

तलपाषाणे ॥

श्रीतीभावः । पु० मोक्षे ॥ इ० चि०

श्रीधुगन्ध :

श्रीधु ॥

श्रीतोत्तमम् । न० जले ॥

श्रीत्कारः । पु० वरस्त्रीणारतिकाल
ध्वनी ॥ यथा । श्रीत्कारोरतनारा
च सुरसेवरथापिताम् ॥श्रीत्कृतम् । न० श्रीत्कारे ॥ इ० धर
णिश्रीधुः । पु० न० इच्छुरसे ॥ मद्ये ॥
पु० स्त्री० आसवे ॥ यथा । श्रीधु
रिद्धुसै पक्करैरपक्करासवीभवेत्
। इतिमार्धव ॥ अपिच । इच्छो
पक्करैरसै । सिद्ध श्रीधु = पक्कर
सस्रस । सामैस्त्रैरेवय सिद्ध स
तुगीतरस स्मृत ॥ श्रीधु पक्कर
स श्रेष्ठ खरानिवलवर्णकृत् ।
वातपित्तकरोद्भवा । कीदृनीरोचनी
हरेत् ॥ विषम्वमेदः शिफार्थः ।
शिषिदरकफामयान् । तस्मादक्ष
गुण श्रीतरस सखिखनस्मृ० त०
॥ शिरसेऽनेन । श्रीडोधुक । श्रीध्य
सेऽनेनेतिश्रीधुरिक्लिमक्लिनाथ ।श्रीधुगन्धः । पु० चकुलवर्ध ॥ मद्य
गन्धे ॥ यथा । वेष्ट्यावेस्मसुश्रीधुग
न्धिललनावक्तासवामीदितैर्नीत्वानि
भरमन्मथीस्मवरसेकनिद्रचन्द्रा
वपा सर्वज्ञाकृतिदौघिताकृतिचि
रात्प्राप्ताग्निहोवाकृतिब्रह्माज्ञाकृति
तापसाकृतिदिवाधूर्त्तजगद्वस्यते
॥ इत्यदिदाग्निस्काव्यमहरन्ति ॥

श्रीधुपादः

श्रीधुगन्धः । चि० सुरागन्धयुक्ते ॥

श्रीधुप० । चि० मद्यपे । सुरापि ॥

श्रीधुधिरति । पापानि । गापोष्ठगि
त्यन० पिबते सुराशीध्वोरितिवा
सिक्क दृक् । क्षियाटिखान् डीणि
० श्रीधुपौ ॥

श्रीधुपुष्पः । पु० कदम्बेवकुले ॥

श्रीधुपुष्पी । स्त्री० धातक्याम् ॥

श्रीधुरसः । पु० आम्ने ॥

श्रीधुसञ्ज्ञकः । पु० वकुले ॥

श्रीन । पु० अजगरे । चि० मूर्खे ॥

द्रववस्थाया काठित्यकृतेचृता

दौ ॥ श्यङ्गती । ता । द्रव

भूतिस्पर्शया श्यङ्गतिसम्प्रसार

णम् । श्योऽस्पर्शकृतितस्थन ॥

श्रीभष । पु० श्रीकरे ॥

श्रीर । पु० अजगरसर्पे । सूर्ये ॥

श्रीते । स्तायितश्चैतिश्रीडोरक् ॥

श्रीणम् । न० स्थीणये ॥ चि० त

नी । कृशि ॥ विशीर्णे ॥ श्रीर्यते

स्य । ऋ० । त्त । ऋतद्रूपर

। रदाभ्यामातन । यत्त्वम् ॥

श्रीर्णपत्र । पु० पट्टीलोघ्रे ॥ कर्ण

कारवर्ध ॥ निम्बे ॥ न० विशी

र्णपत्रे ॥

श्रीर्णपणः । पु० निम्बवर्ध ॥ न०

विशीर्णपत्रे ॥

श्रीर्णपादः । पु० महिषध्वजे ॥

यमे ॥

श्रीषण्ण

श्रीषण्णपुष्पिका । स्त्री० अवाक्पुष्पा
म् ॥
श्रीषण्णमाला । स्त्री० पुष्पपण्यामि ॥
विश्रीषण्णमालायाम् ॥
श्रीषण्णन्तम् । न० गीळुम्बे । तरम्बु
जि ॥
श्रीषण्णिङ्गु । पु० यमे । नि० क
मपादे ॥
श्रीषण्णि । नि० हिस्त्रे ॥ गृणोति
यु० । जूयुस्तृजागृभ्य क्तिन् ॥
श्रीषण्णम् । न० काकागुरुणि ॥ म
ककि । कुमारश्रीषण्णैरितिच्चाप
कात् । शिरसः । श्रीषण्णदेशः ।
श्रीषण्णकः । पु० विधुन्तुदे । राहुयवे
॥ श्रीषण्णप्रतिकृति इवेप्रतिकृ
तावितिकन् न० शिरास्थि ॥
शिरारक्षयसङ्गाहे । श्रीषण्ण्ये ।
शिरस्त्रे । टापकृतिभाषा ॥ श्रीषे
कसुखमस्मात् ॥ जयपराजयप
त्रे ॥
श्रीषण्णैदिकः । त्रि० बध्ये ॥
श्रीषण्णैद्या । त्रि० बध्ये ॥ शिर
स्त्रेदु नित्यमर्हति । श्रीषण्णैद्या
द्यन्तेति यत् । प्रत्यययोगेनशिरस
श्रीषण्णभावोनिपात्यते ॥
श्रीषण्ण्य । पु० सुकेशि । विशदक
के ॥ शिरस्त्रे । जानादिनामि
थोऽसक्तकवि ॥ शिरसिभवः ।
जरीरावयवाद्यत् । येषतद्वितकृत्य

श्रील

न० वाक्किर्णिष्ठितिवचनोत् । शिरस
श्रीषण्णदेश ॥ न० शिरस्त्रे ।
श्रीषण्णके ॥ शिरसिहितम् । बत् ।
येषतद्वितकृतिश्रीषण्णदेशः । येषा
भावेतिटिलोपाभाष ।
श्रीषण्णरक्षम । न० शिरस्त्राये । शि
रस्त्रे ॥
श्रीषण्ण । स्त्री० उच्छिक्कन्दः ७ प्र
मेदे ॥ यथा । उत्तापयति सप्ता
का० सर्वेदीर्घा । य० ब० काम् ।
यथाश्रीषण्णनिर्दिष्टाकैर्षण्णमालादिष्टा
॥ यथा । दृष्ट कृष्ण । काशिनदी
। तीरेनोपालानन्दी । येषुकाये
रत्नानां चैतीहतांगिपौनाम् ॥
श्रीषण्णदिय । पु० र विविशिवि ॥ यथा
। मिथुन कीशरीकन्यातुलार्वाक
भ तया । कुम्भोयमोनपथैतिसप्तश्री
षण्णदिया स्मृता ॥
श्रील । पु० न० स्वभावे । सहज
धर्मविशेषि ॥ सहृते । साधुनृत्ते
। सत्सरिच ॥ हारीताले । ब्रह्म
य्यतादिरुवे । तदाह हारीतः
। ब्रह्मय्यता० देवपितृभक्तता० सी
म्यता० अपरीपतापिता० जनसूयु
ता० नृदुता० अपाकृष्यम् । भैष
ता० प्रियवादिताम् । कृतज्ञता०
शरय्यता० काकय्यताम् । प्रमानि
कोतिभयोदमविष शोकम् ॥ अरि
जमार्थ ॥ ल नम् । श्रीलक्ष्मीऽ

शुक

नेनवा । शीलमसाधौ । ययन्ता
 हा । घञ । घोवा । यद्वा । शी
 ङोभुकलकवलज्जबालनङ्कति । ल
 क । अर्हर्षादि ।
 शीलनम् । न० पाठनिश्चये । गुण
 न्याम् । भविन्याम् ।
 शीलवान् । चि० सुखभावयति । सु
 शीले । सङ्कृते ।
 शीलहीन । चि० अनियतपुस्क
 दाभ्यादिजने ।
 शीला । स्त्री० कौत्सिडन्यमुने प
 त्न्याम् ।
 शीलितम् । न० शीर्णे ॥ चि० अ
 भ्यस्तं ॥ शील्यतेस्म । शील० ।
 त्त ।
 शीली । चि० शीलवति । शीलम
 स्यऽस्य । सुखादिभ्यस्तेतीनि ॥
 शीवा । पु० अजगरे ॥ श्रेते । शी
 ङ्स्वप्ने । शीङ्क्नु शिर्वाङ्किचिष्ट
 धृभ्य क्तिप् ।
 शीबलम् । न० शैलेये । शैबाले । ज
 लेश्रेतेतिष्ठतिशीङोबलन् । बाहुल
 काङ्गुयाभाव ॥
 शु । अ० पूजायाम् ॥ आसुर्ये ॥
 शुक । पु० व्याससुते । वादराय
 णी ॥ कौरे । मेधाविनि । फला
 शने । तीता० इ० भा० प्र० प
 चिणि । अष्टशुभसूचकत्व यथात्र
 सत्तराजि । वाभ० पठनूराजशुक

शुकपुच्छकम्

प्रयाणे० शुभंभवेदक्षिणत प्रवे
 शे । वनेचरा काष्ठशुका प्रया
 तु स्यु सिद्धिदा सम्मुखमाप
 तन्त । इति । रावणस्यमन्त्रिणि
 । शिरोषष्ठ्ये ॥ न० ग्रन्थिपर्णे ।
 वज्र । वस्त्राश्चले ॥ शिरर्चे ।
 शोचति० शवतिवा । शुचशोके०
 शुगतीवा । शुकवल्गोल्काइतिसा
 धु ॥ शोभते । शुभदीप्तौ ।
 पूर्ववत्साधु ॥ यद्वा । शोकाति
 । शुकगतौ ॥ इगुपधेतिक० ॥
 शुकच्छदम् । न० स्थीयेये ।
 शुकजिह्वा । स्त्री० शुकाननायाम्
 । सुवाठीठी० इ० भा० प्र० ।
 शुकतरु । पु० शिरोषष्ठ्ये ।
 शुकतुण्डः । पु० हिङ्गुलप्रभेदे ॥
 सपीत शुकतुण्डक ।
 शुकद्रुम । पु० शुकतरौ ॥
 शुकनामा । स्त्री० शुकजिह्वायाम् ।
 शुकनाशन । पु० दद्रुने ॥ चि०
 शुकनाशके ।
 शुकनास । पु० शोणकद्रुमे ॥ शु
 कनासेवपुष्पमस्थासि । अर्शचाष्ट
 च् ॥ चि० शुकवन्नासयुक्ते ॥
 शुकपिण्डः । स्त्री० शुकशिम्व्या
 म् ।
 शुकपुच्छः । पु० गन्धके ॥ शुकल
 लाङ्गुले ॥
 शुकपुच्छकम् । न० स्थीयेये ।

शुक्त .

शुक्लपुष्पः । पु० शिरोषट्पथे ॥ न०
 स्थौण्ये ॥
 शुक्लप्रिय । पु० शिरोषट्पथे ॥ वि०
 शुक्लवर्त्म ॥
 शुक्लाप्रया । स्त्री० अम व्यामः । शिरोषे ॥
 शुक्लफल । पु० अर्कवृक्षे ॥
 शुक्लवर्णः । पु० न० स्थौण्ये ॥ य
 न्तिपथे ॥ गन्धद्रव्यविशेषे ॥
 शुक्लवर्णकम् । न० यन्तिपथे ॥
 शुक्लम् । अ० शैव्ये ॥
 शुक्लवर्णम् । पुं० दाडिमे । वि०
 शुक्लप्रियवस्तुनि ॥
 शुक्लाख्या । स्त्री० शुक्लविज्ञायाम् ॥
 शुक्लादनः । पु० दाडिमे ॥
 शुक्लानना । स्त्री० शुक्लविज्ञायाम् ॥
 शुक्लो । स्त्री० कश्यपस्यपत्नीप्रभेदे
 । शुक्लोऽश्वत्थानवनमदुक्तः प्रत्युक्तः
 ककानिति गारुडम् ॥
 शुक्लोदरम् । न० तालीषपत्रे ॥ कौरवठरे
 शुक्ल । वि० अन्ते ॥ यथा । यन्म
 स्त्वा ऽऽदिशुचौभाग्डे सगुड्यौ
 द्रव्यान्तिकम् । भान्दराशौमिरा
 विष्य शुक्लं पुक्तं तदुच्यते । इति ॥
 स्वभावतो मधुरादिरसानिकालव-
 शेनादकवासादिना चास्त्वन्नित्य-
 निशुक्तानौ तिसन्वयं मुक्तावल्यां
 क, लूकभट्टः । पूती । शटिती
 । सडा० इ० भा० शुच्यतेत्य
 शुचिरपूतीभावेत्ताः ॥ द्रवद्रव्य

शुक्त

विशेषे ॥ यथा । कन्दमूलफला
 दीनिसर्जं हलवचानिच । यत्र द्रव्ये
 भिष्यन्ते तच्छक्तमभिधीयते ॥ शु-
 क्तं कफप्रतीक्योऽप्येवमपि चनका
 य, पाण्डु, कुमिहरकण मेदनर
 तपितकृतम् ॥ निष्ठ, दे । कर्कशे
 ॥ काष्ठिके । मासे ॥
 शुक्ता । स्त्री० शुक्तिवायाम् ॥
 शुक्ति । स्त्री० रुपालयकले ॥ शुक्ते ॥
 शुक्लनले । नस्याम् ॥ अष्टावर्त
 । यथा । यच्च शुक्तयस्तिष्ठत
 र्त्तरेमात्रवावहाइति । दुर्गानि
 । अर्धोदिने । सुक्तास्फोटी । सोपी०
 इ० भा० प्र० । दग्ध्याधिविशेषे ॥
 कर्षयिग्निति । चतुर्सीलकपरि
 माये । अष्टमिकायाम् । शुच्यति
 • शोचति • शोचतिवा । शुच्यभि
 षये • शुच्यशिक्षे • शुक्लगतौवा ।
 तिक्त् ॥
 शुक्तिवा । स्त्री० शुक्तिवायाम् । शु-
 क्तौ । सुक्तास्फोटी ॥
 शुक्तिवम् । न० मौक्तिके ॥
 शुक्तिमान् । पुं० कुलपर्वतविशेषे ॥
 अष्टिकुल्याकुमारायाः शुक्तिमत्पा
 दसम्भवः ॥
 शुक्तिवोजम् । न० मौक्तिके ॥
 शुक्त । पु० देवगुरौ । काव्ये । उ
 यनसि । भान्दरे । कश्यो । सिते ॥
 ज्येष्ठम. सि० अमो । विषयवृक्षे ॥

शुक्रास्त .

न० । मज्जजातधातो । तत्पर्याया
यथा । शुक्रं० तेजोरेतसीच० बी
जबीयेन्द्रियाधिकेति ॥ नेत्ररोगवि
शेषे । शुक्रवर्णं । शुक्रं । चि० त
वर्णविशिष्टे । शिचयति । कर्त्तु
न्द्रेतिनिपातनाच्छुचिस्तस्यक
रन्प्रत्ययश्च ॥ शिचतीतिशुक्र० ।
शुचश्रीके । पूर्ववत् । शिचत्यने
नवा ॥ विरहिण्य शिचत्यस्मिन्
• शुक्रोऽप्येष्टमास ॥

शुक्रकार० । पुं० मज्जनि । चि० बी
यंकारके ॥

शुक्रगृहम् । न० छप्रतुलया ।

शुक्रभुक्० ग० । पु० मयूरे ।

शुक्रभू । स्त्री० मज्जनि । चि० बीयी
त्पन्ने ॥

शुक्रल । चि० बहुवीर्यवति ॥ बीर्य
दे ॥

शुक्रला । स्त्री० उच्चटायाम् ॥

शुक्रवार । पुं० षड्वारे । शुक्रग्रह
भोग्यदिने ॥

शुक्रविष्य । पुं० दितिसुते । असुरे ॥
शुक्रस्त्रविष्य ॥

शुक्राङ्ग० । पु० मयूरे ।

शुक्रास्त । पु० नष्टभृगी । अत्रया
चादिनिषेधायथावद्वाक्यमार्तगुडे
। याचाविवाहव्रतवन्धवैष्णवासाद
चूडाकरण इत्येवौ ॥ नष्टभृगीना
यदिशेन्नराणां देवप्रतिष्ठापिकर्णवि

शुक्र०

धमिति ।

शुक्रियम । न० शुक्रदेवने० इतिषि
॥ शुक्रोदेस्ताऽस्य । शुक्राद्वचन् ॥

शुक्र । पु० विष्कम्भादियोगान्तर्ग
तयोगविशेषे ॥ वचंविशेषे । तत्
पर्यायायथा । शुक्रशुभशुचिश्चेत
विशदश्येतपाण्डुरा । अश्वात
सितीगौरोवचवीधवसि । कुनइति
॥ वत्सरविशेषे ॥ तत्फल यथा
। रोगाबहुविधाश्चैवमनुष्यावाजिक
क्षरा । सर्वेष्वप्रपश्यन्तिशुक्रे व
र्षेवरानने । इति ॥ शुक्रैरखडे ॥

शुक्ररश्मे । न० रजते । रूप्य ॥

नवनौते ॥ नेत्ररोगविशेषे ॥ यथा

। सुखे त मृदुशुक्रार्मं शुक्रतर्ज्ज्वते

चिरात् ॥ चिकित्साध्ययथाभुक्त्वा

पाणितल छट्टाचक्षुषार्यदिदीयते

अचिरेणैवतदारितिमिराणिव्यपि

इति ॥ स्नान कृत्वातिनैर्वापिचक्षु

ष्यमनिलापहम् । अमलै सत

त स्नान पर दृष्टिबलावहम् ॥ शु

य्कीनिस्वदलै पिण्डौ मुखोष्णा

स्वल्पसेन्धवा । धार्यानिचेऽनिलश्चे

धशोथकण्डुव्यथाहरी ॥ पिफला

पिण्डकानिचे वातपित्तकफापहिति

॥ शुभकर्मणि ॥ देवयानमार्गे ॥

चि० शुभवर्णयुक्ते । शुक्रौगुणोऽस्या

ऽस्ति० अस्मिन्वा । मतुप् । शुभ

वचनेभ्योमतुपोलुगिष्ठइतिलुक ॥

शुक्लपत्र

श्रीचतिमा । शुचः । अश्वेन्द्राय
त्यादिनारनः । निपातनाच्छुचि
शुचः । पञ्च देवस्य ॥

शुक्लक । पु० शुक्ले ॥ शुक्लपत्रे ॥
शुक्लकण्ड । पु० दात्युः ॥ नि०
श्वेतगलयुक्ते ॥

शुक्लकन्द । पु० सहिषकन्दे ॥ श्वे
तमूले ॥

शुक्लकन्दा । स्त्री० अतिविषादाम् ॥

शुक्लमन्मा । नि० अज्ञानमन्मा ॥

शुक्लकुष्ठम् । न० श्वेतकुष्ठे ॥

शुक्लकण्ठम् । न० शुभाशुभे ॥

शुक्लक्षीरा । स्त्री० काकोल्याम् ॥

शुक्लदुग्ध । पु० गृहाटके ॥

शुक्लधातु । पुं० कठिन्याम् ॥ शुक्ल
सासौधातुश्च ॥

शुक्लपत्रः । पुं० सितपत्रे । विधुस
स्मृतिवशादुक्तपत्रदशकशाक्तिया
प्रचये । तत्प्रयायया । सितस्त्वा
पूर्यमाण आच्छुक्लपत्रिदशुचि
शुक्लपत्र कृष्णपत्रोक्तुषोदशुचि
तद्वतिशुक्लपत्रान्ता ॥ सतुशुक्लप्रतिप
दादिभीर्मास्यन्तपञ्चदशतिथ्यात्म
कः । यथा । तत्रपञ्चाशुभीमासिशुक्ल
कृष्णौक्तमेव हि । चन्द्रविकारः
शुक्लः । कृष्णचन्द्रव्यात्मकः ॥
पञ्चत्वाद्यास्तुतिवयः । क्रमात्पञ्चद
शस्युताः । दशान्याः । कृष्णपत्रे ता
पूषिमाणाश्च शुक्लमे ॥

शुक्ला

शुक्लपुष्प । पु० कवकवृक्षे । अतिच्छ
मे । कुन्दपुष्पवृक्षे ॥ मरुचके ॥
नि० सतकुसुमयुक्ते ।

शुक्लपुष्पा । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥
शीतकुम्भाम् ॥

शुक्लपुष्पो । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

शुक्लपृष्ठः । पु० निसिन्धुके ।

शुक्लपृष्ठकः । पु० सिन्धुवारे ॥

शुक्लबल । पु० जिनविशेषे ॥

शुक्लरोहित । पुं० श्वेतरोहितवृ
क्षे ॥

शुक्लवाता । स्त्री० उच्चटायां ॥

शुक्लवर्गः । पु० श्वेतवर्षसजातो
वद्रव्ये । शुक्लवृत्तिकपर्णकादौ ॥

शुक्लवायसः । पु० वके । दीर्घज
कुं । वकोटे ॥

शुक्लशालः । पु० अद्रिनिम्बे ॥ इ०
रा० शृङ्गः ॥

शुक्ला । स्त्री० शारदायाम् । सरस्व
त्याम् । वाग्देवतायाम् ॥ शुक्ला
जलविचारसारपरमामाद्याजगद्वा
मिनीवीणापुस्तकधारिणीमभवदी
जाब्जान्धकारापहाम् । हस्तीस्फाटि
कमाधिकाविदधतीपद्मासमैसंख्य
तामन्देतापरमेश्वरीभगवतीबुद्धिप्र
दावारदाम् ॥ गतिविशेषे । ज्ञान
प्रकाशमयत्वाद्विंशदिगती । वा
समानत्वे नागमप्रसिद्धिदेवताममा
मे ॥ अश्वाम् ॥ काकोल्याम् ॥

शुक्

विदार्याम् ॥ शुभ्रवर्णायाम् ॥ टा
प ॥

शुक्लाङ्गी । स्त्री० शिफालिकायाम् ॥
शुक्लापाङ्ग । पु० अथूरे ॥ चि० शु
क्वर्णनेचान्ते ॥

शुक्लाङ्क । पु० सितपर्णसि । वर्ण
राप्रभेदे ॥

शुक्लार्कम् । न० चक्षुरोगविशेषे ॥
सुखे तन्मृदुशुक्लार्कशुक्लतर्जनीचि
रात् ॥

शुक्लिमा । पु० शुक्लत्वे ॥

शुक्लोपल । पु० श्वेतपाषाणे ॥

शुक्लोपला । स्त्री० शर्करायाम् ॥

शुचि । पु० वायौ ॥ तेजसि ॥ चि०
॥ शुष्यति । शुष्यशीषणे ॥ शुषि
कुषिशुषिभ्य क्ति ॥

शुक्लः । पु० न० षट् । आम्नातके ॥
पर्कव्याम् ॥ अङ्कुरे । कार्ये ॥

शुक्ला । स्त्री० अक्षय्ये ॥ नवपल्लवकी
श्याम् ॥

शुक्लाङ्कम् । न० पुंस्यनसंस्कारवि
शेषे ॥

शुक्ली । पु० अक्षय्ये ॥ बटद्रुमे ॥

शुक् । स्त्री० शिके ॥ शिचनम् । शु
चिशिके । सम्पदादित्वात्क्षिप् ॥
वशप्राप्तेऽवस्थी पितरितनयेवासुहृ
दिवा० शुचासन्तप्यन्ते भृशमुदरता-
डजडधियः । असारेसंसारेविरसप
रिणासेतुविदुषांविद्योगो वैराम्यद्रढ

शुचि .

यतिवितन्वन्शमसुखम् ॥

शुचा । स्त्री० शिके ॥

शुचि । पु० शीघ्रे ॥ अग्नी ॥ सौरा
ग्नी ॥ यथा । पावक पवमानश्च
शुचिरन्निश्चयेत्यर्थः । निर्मथ्यः प
वमानः स्नाद्वैद्युत पावक स्मृ
तः ॥ यथासौतपतेस्मृत्यः शुचिर
न्निस्त्वसौस्मृतः । तेषामनुसन्ताता
बन्धे चत्वारिंशत्पञ्चच ॥ पावकः
पवमानश्च शुचिस्ते षोडशितानि च ॥
एते चैकीनपञ्चाशदङ्गयः परिकी
र्तिताः ॥ इ० कौर्मे १२ अध्या
य ॥ चि० चिके ॥ शृङ्गाररसे ॥ उत्त
मयुषप्रकृतिकत्वेन जुगुप्सारहि
तत्वात् ॥ शुचि शृङ्गाररसः ॥ आ
षाढेमासि ॥ शुचिपविच करोति ॥
शुचयति । तत्करोतीति श्यन्ताद्
चङ् ॥ यथा । शिचति । अन्तर्भावि
तस्थयाप्युचि रगुपधात्किदितौन्
॥ शिचति विरहिणीऽस्मिन्निति वा ।
शिचत्यनेन वा ॥ विदुषि ॥ शिचति ज
नङ्क्लिश्यमानम् ॥ उपदांशुवसन्नि
धि । ज्येष्ठमासे ॥ स्त्री० कश्यप
पत्न्यास्तोत्राया सुतायोम् ॥ चि०
धवले ॥ शुद्धे ॥ यथा । आसनश
यनयानं जयापत्न्यं कमण्डलुम् । आ
त्मनः शुचिरेतानि परिषामशुचीनि
तु ॥ स्वभावतः सस्कारतश्च शुद्धे
॥ वाङ्माभ्यन्तरणौचसम्पन्नः ॥ शी

शुद्धी

ये शुचिर्हिसंशुचिर्नम्रारिशुचि
शुचिः अनुपहते । शुक्लशुचि
शुचिः ॥

शुचिता । स्त्री० शुचित्वे ॥

शुचिद्रुम । पु० पिप्पलवृक्षे ॥

शुचिप्रणी । पु० आचमने ॥

शुचिमणि । पु० स्फटिके ॥

शुचिमलिका । स्त्री० नवमालिकाया
म् । याप्नोक्तवायाम् ॥

शुचिरिचि । पु० चन्द्रमसि ॥

शुचिन्नत । पु० युधिष्ठिरे ॥

शुचिग्रवा । पु० विष्णौ । शुचीनि
पावनानिश्चिन्तितानिश्चिन्तयिष्ये
नियम्यसः ॥

शुचिषद् । पु० परमात्मनि ॥ शुचि
चित्ते सीदति । षद् । सत्सूहि
धितिक्षिप ॥

शुटीरता । स्त्री० बीर्ये । इ० वि० शि
ष ॥

शुष्टिः । स्त्री० शुण्ठ्याम् । शुष्टति
कफम् । शुठि० । इन् ॥

शुष्टी । स्त्री० शुक्लाद्रुके । जङ्घीवये
। विश्वे । नागरे । विश्वभोसजि ।
शृंगबिरे । कफारी । सूठ० ग०
भा० अस्याशुण्यायथाभावप्रकाशे ।
शुष्टीरुष्यामवाततोपाचनीकटुका
लहृ । शिगधीण्यासधुरापाकिकफवा
तविषयानुत् । हृष्ट्यास्वर्यामिश्रतास
शुक्लासहस्रमयान । इतिश्लोपद

शुद्धीपाक

श्रीधार्शभानाहादरमारुतान् । आ
न्ने यशस्यभूयिष्ठतीयाशपरिशोध्यय
त् । सङ्गृह्यन्तातिमलतत्तुयाहिशु
ण्ठादयोयथा ॥ विषयभेदिनीया
तुसाकययाहिषीभवेत् । शक्तिवि
षयभेदेष्टायतीनसज्जपातने ॥ शु
ण्ठातकफम् । शुठिशिष्ये । प
चाद्यच । गौरादि ॥ इतिपु०
कटिकारादितिष्ठोष् ॥

शुष्टीकाय । पु० विज्ञाकषायै ॥
सचोक्तोयथा । वातनिर्दकयनक
फकवलयम् । नम्रगयन्योनसहृष्टि
निर्मलकयनप्रभाप्रनलयनहृष्टीगमु
त्सारयन । नि शिषकठरासयप्र
यमयशुष्टीपवनदावर्ककासश्वास
निराससाधनमसौविज्ञाकषाय
कृतइति ॥

शुष्टीपाक । पु० विज्ञाभेजकप्रभा
नेपाकविशेषे ॥ यथा । प्रस्थानय
शुद्धशुण्ठ्या पचेद्दुग्धं चतुर्गुणे
। शुष्टीसमगवांसर्पि श्वगड् स्त्री
रसमपचेत् ॥ ताम्रायसिकटुहिष
द्व्यासंघृष्टयनपचेत् । छातीफण
जौरकीदेशताजाचिफल्तथा । ए
लाद्राक्षोपकुल्याचविदारीजनशालु
का । बीजखजूरकायाचघनसार
कमेव । पलाहमाचाचैतीर्षानाक्षिकी
रफलकाच । पलाह्यष्टीचपादाशि
हतसि।हृष्टयस्यते ॥ चारवीजमि

शुण्डी

सिद्धापिगृह्यतेद्विपलादिक । वि
हृत्ताया पलचैकसर्वेषापिण्डिका
भवेत् ॥ हृत्तयशैतिवातरोगानच
त्वारिंशच्चपित्तजान् । विशतिस्ते
प्रसम्भूतानष्टौचपिज्वरोहणान् ॥
दशमूत्रभयानरोगानन्यानभिनि
वारयेत् । महीषधप्रसादेनपरम
सुन्दरोभवेत् । इतिपाकावली ॥

शुण्डाम् । न० शुण्डाम् ॥
शुण्डाकम् । पु० शुण्डाकम् ॥

शुण्ड । पु० मदनिर्भरे ॥

शुण्डक । पु० मण्डहारके ॥ युद्ध
वेणी ॥

शुण्डरोह । पु० भद्रके ॥

शुण्डा । स्त्री० मद्यपानालम्बे ॥ ज
लहस्तिन्याम् । विश्यायाम् ॥ ह
स्तिहस्ते । सुरायश्च नतिन्या
म् ॥ शुन्यवे । शुनगती । जम
नाङ्क ॥

शुण्डापानम् । न० मदस्थाने ॥

शुण्डार । पु० शौण्डिके । स्वल्प
शुण्डायाम् ॥ क्खशुण्डा । कु
टीशमौशुण्डाभ्योर ॥

शुण्डाल । पु० हस्तिनि ॥

शुण्डी । पु० शौण्डिके ॥

शुण्डिमषिका । स्त्री० कुण्ड
शुण्डिमूषी । स्त्री० कुण्ड

र्याम् ॥ इ० रा० नि० गृ० ॥

शुण्डी । स्त्री० हस्तिशुण्डावर्धे ॥

शुद्धमासम्

शुतुद्रि । स्त्री० शतदुसरिति ॥ शु
पूजिततुदति । तुद० । अगुपधा
त्किदितौन् । बाहुलकाद्गुक् ॥

शुदि । च० शुक्तपत्रे ॥

शुद्धम् । न० मरिचे स्त्री० ॥

शुद्ध । चि० पत्ते । पत्ति ॥

अशुद्धिरहिते । निर्मले । नि

र्लेपे ॥ निर्दीपे ॥ शुक्ले ॥ रा

गान्तरामिश्रितरागे ॥ प्रसन्ने ॥

नित्यनिरस्तसमस्तदोषपरसंशुद्धे

॥ शुद्ध्यतिशुद्ध्यतीऽनेनवा । शु

धशैवे । क्त । प्रशस्ताशुद्धिर

स्यवा । अशुद्धाद्याच ॥ अहरहित

भवने ॥ रागाद्यशुद्धिरहितेपर

मात्मनि ॥

शुद्धचेतन्यम् । न० सर्वधर्मातीति ॥

शुद्ध । पु० शुद्धकर्णे ॥
शुद्धि ॥

शुद्धदत् । त्रि० शुक्लदन्तयुक्ते । शु

द्धदन्ते । शुद्धादन्तायस्यस ॥

अयान्तशुद्धशुभ्रवषपराह्वयस्येति

पक्षेदन्तस्यदत्तादेश ॥

शुद्धमति । स्त्री० पवित्रमतौ । सु

मतौ चि० सुमतिविशिष्टे ॥ प

विश्वबुद्धियुक्ते ॥ शुद्धावासीमतिश्च

॥ शुद्धामतिर्यस्यस । पु० च

तुर्विशतिभूताहृदन्तर्गतजिनविशे

षि ॥

शुद्धमांसम् । न० मांसव्यञ्जन

शुद्धान्त

विशेष । सुधवास • इ • भा • ॥
 यथा । पाकपात्रे घृत दद्यात्तैलं
 मातद्भावत । तत्र हि हि हरिद्राश्च
 भर्जयेत्तदनन्तरम् । कागादेर
 स्थिरचित्त मांस तत्खण्डित भूयम्
 । धीत निर्गालित तस्मिन् घृते तद्वर्ध
 येच्छनै ॥ सिद्धयोग्यजल दत्त्वा
 लवण चपचेत्तत । सिद्धजलेन स
 म्यप्यवेसवार परिधिपेत् ॥ द्रव्या
 णिवेसवारस्य नागगण्डितानि हि
 तगुडूलाश्च लवणानि सरिषानि समा
 सत ॥ अनेन विधिना सिद्ध शु
 द्धमांसमिति स्मृतम् । शुद्धमां
 स पर हृष्य वल्लरुच्यश्च हं हयम् ॥
 त्रिदोषशमनश्रेष्ठदीपन धातुवर्ध
 नमिति भावप्रकाश ॥

शुद्धवती । स्त्री • वरुणस्य पुर्व्याम्
 ॥ यथा । शुद्धवत्यम्बुनाथस्य स्त
 ठिकोपलनिर्मिता । पाण्डुराभौ
 प्रमेयाद् सेविता भाति धामभिरि
 तिमृगेन्द्रस हिता ॥

शुद्धवज्रिका । स्त्री • गुडूच्याम् ॥
 शुद्धसत्त्वम् । न • रजस्तमोभ्यामस्पृ
 ष्टे चिगुणायामायाचशमूते • वि
 मजसत्त्वगुणे ॥ त्रि • शुद्धान्त
 करणे ॥ शुद्धरागादिकषायरहित
 सत्त्वमन्तः करण यस्य ।

शुद्धान्तः । पु • भूभुजांस्त्रागारे ।
 अन्तःपुरे अवरोधने ॥ क्वा

शुद्धि

भद्रहकक्षान्तरे । राजधानीस्थान
 विशिषेवासगृहाख्ये • इति स्वामी ॥
 राजयोगिति ॥ शुद्धधानोऽस्य ।
 रचका शुद्धाचलसमीपेऽस्य वा
 ॥ अशौचान्ते ॥

शुद्धान्तपालक । पु • अन्त पुररच
 के । गृहदीपारिके । कक्षारचके ।
 रात्रिहण्डके ॥ तत्तत्तत्त यथा ।
 शुद्ध कुलीकृत सूत पिष्टय ताम
 र शुचि • । रात्राभन्ताः पुरा
 ध्यक्षो विनीतस्तथीयते । इ • स
 क्यपु • ॥

शुद्धान्ता । स्त्री • राजयोगिति ॥

शुद्धापङ्कति । स्त्री • चलङ्कारवि
 शेषे ॥ यथा ॥ शुद्धापङ्कतिरन्य
 स्मारोपायो धर्मनिष्ठम् • । नायं
 सुधांशु • किन्तु हिंयोसगङ्गासरी
 रुचम् • इति ॥

शुद्धि । स्त्री • । माजनायाम् ॥
 दोषनिरासे । वैदिककर्माङ्गत्वप्र
 योजकसंस्कारविशेषे ॥ कालिकल्प
 प्रदीनानां हिजादीनां सुरेन्द्ररि ।
 सेभ्याऽसेभ्या विचारार्थान् शुद्धि •
 शीतकर्मणा ॥ न स हिताद्यै स्मृ
 तिभिरिष्टसिद्धिर्नृणां भयेत् । वि
 नाद्यागममार्गेण कौनस्तितिः
 प्रिये ॥ कलावागममुज्ज्वल्ययोग्य
 मार्गे प्रवर्त्तते । न तस्य गतिरसीति
 मत्त्व सत्य न संशयः ॥ दुर्गायाम् ॥

शुनाशीर .

यथा । स्मरणाच्चित्तनादापिगोध्य
तेसहिपातकात् । तेनशुद्धि स्मभा
ख्यातादेवीरुद्रतनौस्थितेति । शुधे
स्त्रियाक्तिन । देवतायैसुराप्रदाने
द्रव्यान्तरसन्नायाम् ॥ यथा । मास
मीनसमुद्रावफनमूलानियानिच ।
सुधादानेदेवतायैसन्नैषाशुद्धिरी
रितेति ॥

शुद्धिलाभ । पु० प्रायश्चित्ते ॥

शुद्धोदन । पु० नृपविशेषे ॥ शुद्धो
दनाऽऽद्य । शकम्बादि ॥ शुद्धो
दनायतीभुङ्क्तेत्यायवच्छुद्धमेदन
म् ॥

शुद्धोदनसुत । पु० शाक्यमुनौ ॥

शुन । पु० वायौ ॥ कुक्कुरे ॥ य
थाहवाचस्पतिः । कुक्कुरस्तु
नि श्वान कपिलीमण्डल शु
नइति ॥

शुन शिप । पु० मुनिविशेषे । क
शुन शिप । न० मुनिविशेषे । क

चीकमुनिपुत्रे । भाजीगर्ते ॥

शुनक । पु० कुक्कुरे । शुनति ।

शुनगती । कुर्गलिपसन्नयोरपू
र्वस्यापि ॥

शुनकचक्षुका । स्त्री० सुद्रवक्षुक्षुपे ॥

शुनकचिह्नी । स्त्री० शाकविशेषे । श्वा
नचिह्निकायां ॥

शुनाशीर . । पु० इन्द्रे ॥ शुनावायु

० शीर सुव . . तावस्यत ।

शुन्य

अर्थाच्चायच् । अन्येषामपीतिदी
र्घं ॥ शुनाशीरोद्वितालव्य सु
नासीरोद्विदन्त्यक । तालव्यादि
दन्त्यमध्य शुनासीरसदृशते ।
इतिभरत ।

शुनासीर । पु० इन्द्र । पुरुहूते ।

पुरन्दरे । शुद्धत्वव्ययस्यपूजार्थक

त्वात् । शोभननासीरसेनाविशेषा

यस्यस ॥ यथा । शुनावायु सी

रक्षादित् ० शुनधसीरश्चति ।

देवताहनवेचेत्यानङ् इतिवृत्तिका

र । दन्त्यवर्तीयपाठावहुसम्मत ॥

शुनासीरोयन । न० शुनासीर्ये ॥

शुनासीरोदेवताऽस्तेत्यर्थे । द्यावा

पृथिवीत्यादिनाह ॥

शुनासीर्यम् । न० शुनासीरोयं । ह

विरादौ । शुनासीरोदेवतास्तेत्य

र्थे । द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्व

दग्नीषामवास्तीपतिगृहमेधाच्छे

ति । चाद्यत् ॥

शुनि । पु० कुक्कुरे । सारमेये ।

शुनी । स्त्री० कुक्कुर्याम् ॥ अक्षालक्ष

य शुनोलेख्यमव ॥ कुष्माण्डग्राम्

॥ गौरादित्वानङीष् ॥

शुनीर । पु० कुक्कुरीसमूहे ॥ इति०

चि० शिष ॥

शुन्य । पु० अग्नी । शुन्यति । शु

न्यशुद्धौ । अजिमनिशुन्यिदसिज

निभ्येयुच् ॥

शुभयङ्

शुन्यम् । न० शुन्ये ॥ शुनेहितम् ।
गवादिषुशुन सम्प्रसारण वाचदी
र्घत्वं मतिवत् ॥ शुनीमासमृद्धे ॥

शुभ । पु० विष्कम्भादिषु० चयेवि
शेयेगे ॥ तथोत्पन्नफलवया । शु
भप्रसूत० शुभकृन्नराणाशुभोद्
येष्टीविदुषाममार्ज । करातिनित्य
शुभकर्मधीमान्श्रीभाभिक श्री
भनवेशधारीति ॥ क० ॥ शुभहिं
सायाम् । शुभपधितिक ॥ न०
कल्पाय । चमे । भद्रे । मङ्गले ।
मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ इष्टफले ॥
परमानन्दरूपत्व नमङ्गलानामङ्गले
० मोक्षमुखे ॥ चि० सुखरूपे ॥ चे
मशालिनि ॥ खसच्चारिपुरे ॥ प्रश
स्ते ॥ श्रीभते । शुभशीमायाम् ।
शुभपधश्चाप्रीक्षित ॥ ॥

शुभयु० । चि० शुभान्विते । शुभम
स्थासि । शुभमितिमात्ममध्यम
। अहशुभामेयुंस् ॥

शुभकृत । पु० प्रभवादिवत्सरान्तर्गत
वत्सरविशिष्टे । यथा । सुवर्णरूप्य
धान्यानिजगत्सर्वसुगीभनम् । वा
ह्यावावाण्यजस्तुष्टा । शुभक्षी शुभ
कृतिप्रिये ॥ ३६ ॥ चि० शुभकार
के ।

शुभगन्धकम् । न० बीले । चि० मङ्ग
लगन्धयुक्ते ॥

शुभयङ् । पु० सौम्ययङ् ॥ अर्धधि

शुभाङ्

वा । श्रीचैवगुरु शुक्रस्तथैवच
। पा० । युनेवु० चैवप्रोशाद्ये तेषु
भगवा ॥

शुभदर । चि० चमदरे । चमेका
॥

शुभदरी । स्त्री० पार्वत्याम् ।

शुभद । पु० अश्वत्यवच । चि० शु
भदातर ॥

शुभदती । स्त्री० सुदन्त्याम् । सुदन्ति
याम् । पुष्पदन्तीभयोषित ॥ शुभी
श्रीभनोदनावस्था । नासिकाद
रीष्टे तलीष ॥

शुभपत्रिका । स्त्री० शालपत्र्याम् ।
मङ्गलपत्रिकायाम् ॥

शुभम् । च० चमे । भद्रे ॥

शुभवासन । पु० सुखवासकारगन्ध
। सुखवासने ॥

शुभस्थती । स्त्री० अश्वभूसी भद्रभू
मी ॥

शुभा । स्त्री० वयरीचनायाम् ॥ श्री
रीचनायाम् ॥ प्रियङ्गी ॥ शुभ्यम्
॥ इवेतदूर्वायाम् ॥ देवमभायाम्
॥ उमासखीविशेषे ॥ मङ्गलान्विका
याम् ॥ छाग्याम् ॥ टाप ॥

शुभाङ् । चि० मङ्गलावयवयुक्ते ।
सुन्दरावयविनि ॥ शुभानिलवयव
लक्षितान्वयान्वय ॥

शुभाङ्गी । स्त्री० कुनिरपत्न्याम् । का
मदेवपत्न्याम् । मङ्गलावयवयुक्ता

शुभालु

याम् ॥

शुभाचारः । त्रि० शोभनाचारवति ॥

शुभाचारा । स्त्री० उमासखीभेदे ॥

शुभाक्षन । पु० शिष्टौ ॥

शुभात्मिका । स्त्री० कल्पायाम् । शुभोक्तौ ॥

शुभान्वित । त्रि० मङ्गलयुक्ते । शुभयौ । शुभेनान्वित कर्तृकरण इतिसमास ॥

शुभ । पु० चन्द्रे ॥ शुक्लेवर्णे । शोभते । शुभदोषौ । स्फुरितश्चोतिरक् । न० अश्वके । रूप्ये ॥ कासीसे । गडलवणे ॥ शाकम्भरीये ॥ त्रि० उद्दीप्ते । शुक्लगुणयुक्ते ॥

शुभदन् । त्रि० शुभदन्त ॥ शुभादन्तायस्यस । अयान्तशुद्धशुभेतिदन्तस्यदवादेश ॥

शुभदन्त । त्रि० शुभदन्ति ॥

शुभदन्ती । स्त्री० पुष्यदन्तेभकारिण्याम् ॥ शुभौदन्ती । अस्या सा । नासिकोदरौष्ठजडघादन्तकर्णशृङ्गाश्चेति ङीप् ॥

शुभरश्मि । पु० चन्द्रे ॥

शुभा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ वशरोचनायाम् । स्फुर्यमे ॥

शुभांशु । पु० सुधांशौ । शोषधौश्च । चन्द्रे ॥ शुभाञ्चमवेयस्य ॥ कपर्परे ॥

शुभालु । पु० महिषकन्दे ॥

शुल्क

शुभि । पु० ब्रह्मणि । कमलासमे ॥ दर्शनौघे । शोभते । शुभशोभनार्थे । अदिगदिभूशुभिभ्य ऋत् ॥

शुम्भ । पु० कश्यपाद्दत्तसुत्पत्तेः । निशुभनसुचिभ्याञ्छे । शिवाङ्गल्लयोवाप्राप्तवरे । जसुरोत्तमे ॥ शया । कश्यपस्यदितिनमिभायासौ दक्षिणसप्तम । तथा पुत्रकयञ्छे सहस्रजाहलाधिभञ्ज । ज्येष्ठ शुम्भइतिख्यातानि शुम्भश्चाऽऽपरेऽसुर ॥ तृतीयेनसुचिर्नाममहाबलपराक्रम । इतिवामनपुराणम् ॥

शुम्भघातिनी । स्त्री० महासरस्वत्या शुम्भनिवर्हिणी । म् ॥

शुम्भपुरम् । न० एकं क्रौ । हरिगृहे । शुम्भजद्रव्यधुनाप्रसवेपुरश्छे ॥

शुम्भपुरा । स्त्री० शुम्भसुरनगयाम् । शुभपुरे ॥

शुम्भमथनी । शुभमर्दिनी । स्त्री० दुर्गायाम् ।

महासरस्वत्या ॥

शुम्भा । स्त्री० शोभायाम् ॥ शुम्भश्रुति । शुभशुम्भशोभायाम् । अचाद्यच् ॥

शुल्क । पु० न० घट्टादिदिशे रत्नानिमित्तरूपैराजभागे । श्चानिर्देशोराजभाग शुल्क । इत्युक्ते । स्थलजलपथादिना । वाणिज्याकारि

शुभ्रान्

श्रीः । तस्मात्तु नानुमात्रं ।
 र ० प्राग्भागे । तान् । दू० भा०
 ग० ॥ वटादीनां दशवर्द्धे नमुत्प्रती
 ० प्राग्भागे ० तवापिमादेष्यते
 ० द्रव्यस्यो वाच्यं । अभागीति
 ॥ वर दशप्रत्यये ॥ गृह्णा स्करवा
 चानादाद्याभरणात् । मू
 र्त्तान् । यत्तुयत्तुजाघ्रकृतं तत्त प
 रिवासीतम् । युक्तं ददासीति
 ॥ यमिस्तत्त कारकाय ० अभा
 गि रणार्थेति । दुत्कीयान्तच्छु
 र्त्तम् ० तदेदमुत्प्रत्ययेत्वात् ॥
 व्य न क्तम् । यथा । यदानीतमर्तु
 गृह्णात्क तत्परकोत्तितम् ॥ भ
 र्तृगृह्णमनर्थमुत्कीयादियद्वत्त त
 दिदर्थ ॥ यच्चादिद्वयवस्तुनि ॥
 पुन्यवत् । शुक्लवर्तसर्जने । च
 ज ॥

शुक्लनामा स्त्री० अ यम्य न विधी ॥
 शुक्लम् न० तन्ने ॥ यज्ञकर्मणि ॥
 अ चार ॥ जलसन्निधौ ॥ शलति ।
 शतशती चत्वादशशतिसाधु ।
 यथा । शुल्ययति । शुल्यतेषा । शु
 ल्यमाने ० यत्नत । एरच् ० यज
 बा । वर टे । रज्जौ ॥

शुल्वा । स्त्री० रज्जौ ॥

शुल्वारि । पु० गन्धके ॥

शुश्रुवान् । चि० श्रुतवति । श्रुयोतिः
 कसु ॥

शुषिर

शुश्रू । स्त्री० मातरि । यथा । शि
 शा शुश्रूषणाच्छ्रुतिमहाभा
 रतेनोद्यधर्म ॥

शुश्रूषणम् । न० सेवायाम् । शुश्रू
 षायाम् ॥

शुश्रूषा । स्त्री० उपासने । परिचर्या
 याम् । सेवायाम् ॥ यथाहमगवा
 न् । नाहमिदयाप्रजातिभ्यातपति
 पशमेनवा । तुष्येयसर्वभूतात्माशु
 रुशुश्रूषयायति । कथने ॥ श्रोतु
 मिच्छायाम् ॥ शुश्रूषणम् । शुश्रू
 षे । सप्तमा । अप्रत्ययात् ॥

शुश्रूषु । पु० परिचारके । श्रोतु
 निष्कौ ॥ यथाखनन्खनिषेखन
 रीकवर्धधिगच्छति । तथाशुश्रूषतां
 विशाशुश्रूषुरधिगच्छति । श्रुथो
 ते सप्तमादुप्रत्ययः ॥

शुष । पु० गते । शिषणे ॥ इत्य
 जयपाल ॥

शुषि । स्त्री० शिषि ॥ विषे । शुषि
 रे । शिषणम् । शुषशिषणे । इ
 शुषधात्किदितौन् । अष्टम्यथे
 तिवा ॥

शुषिर । पु० न० गते ॥ वज्रौ ॥ मू
 षिके ॥ न० व श्यादिवाये । आ
 दिनाय शादियह । यथा । व शि
 ऽधपारीमधुरोतितरोमश्चकाह-
 काः । तीक्ष्णोसुरलोमुकोशुक्तिना
 खरनाभयः ॥ शृङ्गापाणिनाभयः ॥

शुष्कपत्रम्

समं वशस्तथापर । एतेशुषिरभे
दास्तुकायिता पूर्वसूरिभिरिति ॥
विचरे ॥ त्रि० सरन्ध्रे । रन्ध्रान्वि
ते शुषिश्चिद्रमस्याग्निनवाऽस्ति
। जषशुषौतिर ॥ यहा । शुष्य
ति । शुष इषिमदिमुदौतिष्कि
रच ॥ शुष्केधीत्यन्य ॥
शुषिरा । स्त्री० नलीनामगन्धद्रव्ये ॥
शुषिराभिद्रुमलताक्षमेताडघ्निनं
टौनलौत्यमर ॥ शुषिरमस्त्यस्य
अक्षांवा । अर्थ आद्यच् ॥
शुषिन । पु० समोरणे । वायौ ।
शुष्क । त्रि० नीरसे ॥ शुषेत् ॥
शुष कङ्कति० निष्ठातकारस्य
कङ्कार ॥ यहा । शुष्यति । शुष०
। स्रष्टुभूशुषिमुषिभ्य कक् ॥
शुष्कतर्क । पु० दुस्तर्के । अनु
याहकमानहीनतया० निरालम्ब
ने० ऽर्हवैनाशिकादिकल्पितेऽनु
माने ॥
शुष्कपत्रम् । न० नीरसदले ॥ आ
तपादिशेषितपट्टशाक्ते । नालि
ता० शुक्ता० इ० गौ० दे० भा०
प्र० । अस्यगुणायथा । शुष्कपत्र
पयोमिश्रपित्तक्षौषज्वरापहम् ।
तच्छुष्कपत्रजलदोषनाशनविशेष
त पित्तक्फज्वरापहम् । जल
क्षतस्यापिचपित्तहारकसुरोचनव्य
ञ्जनयोगकारकमितिराजबल्लभ ॥

शुष्म

शुष्कमस्त्य । पु० आतपादिनानी
रसेमीने ॥ शुष्कमस्त्यानवल्याः
स्य दुर्जराविड्बिबन्धना ॥
शुष्कमासम् । न० आतपादिना०
अनान्द्रपिथिते । उत्तमे । बल्लुरे ॥ य
था । छद्धानादोषलमास० बोला-
बलनलघु । त्रिदोषकृदयालजु
ष्टशुष्कशूलकारगुरु ॥
शुष्करेवती । स्त्री० मातृकाविशेषे ॥
शुष्कल । त्रि० आसिषे ॥ शुष्क
मासव्यापणिके । पिथिताग्नि
॥ शुष्कलीमर्त्त । शेषद्रव्यम् ।
सञ्ज्ञापूर्वकत्वाद्दृष्टभाव ॥
शुष्कली । स्त्री० शुष्कमासे ॥ मास
मात्रे ॥
शुष्कवृक्ष । पु० पाण्डुरतरो ।
धवे ॥
शुष्कव्रण । पु० क्लिणे ॥
शुष्कङ्ग । पु० धववृक्षे ॥ त्रि० नि
स्नेहावयवे ॥
शुष्काङ्गो । स्त्री० गोधोयाम ।
शुष्काद्रम न० शुष्कानम् ॥
शुष्ण । पु० सूर्ये ॥ वज्रौ ॥ शुष्य
न्यमेन । शुष० । तृषिशुषिरसि
भ्य क्तिदित्तन ॥
शुष्म । पु० सूर्ये ॥ अग्नौ ॥
अर्चिषि ॥ न० तेजसि ॥ ओज
सि । बले ॥ शुष्यतिजलम् । शु
षिरन्तर्भाबितव्ययात् । अविस्तिषि

शूकपिण्डी

सिगृपिभ्य किदितिमनप्रत्यय

शुप्यत्यनेनवा । शुप० ॥

शुष्मा । पु० अन्तो ऽ चित्कञ्च ॥

सूग ॥ न० तेजसि ॥ शुप्यत्य

नेन । शुष० । अन्येभ्योपोतिम

निन सच्चापूर्वकत्वन्नगुण ॥

शे प्रयतिवा । बाहुनकाः मलुक् ॥

शुष्मा । वि० यलिष्ठे । मत्ते ॥

अस्यर्णेङनि ॥

शूक । पु० शुद्धे । स्रज्जातोऽप्याधे

। किशारारन्यस्मिन० स्रज्जातो

ज्याधे । सम्रादेरन्यद्वहसिका

दिक्कण्टके ॥ श्रयति । शीतनूकर

णे । उन्मूकादयश्चेति साधु ॥

दयायाम् । न० शूकटये ॥

शूकक । पु० प्राक्कटे । यवे । रसि

शूककौट । पु० कृषिके ॥ शूकवा

नकोट । शूकयुक्त कौट ।

शकपाथिबादि ॥ कर्णादिभञ्ज

क कौटविशेषोऽहसिक शूक

कौटश्च० भसरप्रभेदेऽयम् ॥

शूककौटका । पु० शूककौटे ॥

शूकटणम् । न० तृणविशेषे । शूके ।

शूकाव्य । कनिष्ठके ॥ द्र० रा०

शट ॥

शूकधान्यम् । न० यवगोधूमादौ ॥ शू

कक्षधान्यम् ॥

शूकपिण्डिका । } स्त्री० शूकशिमूय्याम् ॥
शूकपिण्डी । }

शूकशिम्वी

शूकर । पु० कृलेवरविशेषे । बराहे

कोडे । शूकोस्त्यस्य० स्वररामत्वा

त् । र ॥ यद्वा । शूकराति । रा०

आतृतिक् ॥ यद्वा । शू० इति

ध्वनिकरोति । अच्० टावा ॥ वा

लिविशेषे ॥

शूकरकन्द । पु० बाराहेकन्दे ॥

शूकरपादिका । स्त्री० कोकशिमूय्याम् ।

सुवरासिमङ्गलिभाषापमिषायाम् ॥

शूकरमुखम् । न० नरकविशेषे ॥

शूकराज्ञाना । स्त्री० बराहज्ञानाया

म् ॥

शूकरी । स्त्री० शूकरस्त्रियाम् । वा

तेरितिङोष् । इन्द्रस्याशुचिशूक

पस्यवसुखेद खेचनास्त्यनारखेष्वा

कामनवोतयोरपिसुधाविष्ठाचका

भ्याशनम् । रम्भाचाशुचिशूकरोचप

रमप्रोमास्यर्द्धमृत्पुत सन्नासीपि

सम० स्वकर्मगतिभिद्यान्यान्यभा

व सम ॥ बराहज्ञानायायाम् ।

शूकरेष्ट । पु० कशिरुषि । वि० सू

करप्रियवस्तुनि ॥

शूकल । पु० दुर्बिनीताश्वे ।

शूकवान् । वि० शूकयुक्ते ।

शूकवती । स्त्री० कपिकण्ठ्याम् ॥

शूकशिम्वी । } स्त्री०

शूकशिम्वि । } पु० कपिकण्ठ्याम् ॥

शूकशिम्विका । } स्त्री०

शूकशिम्वी । }

शूद्र

। कौचद्र० भा० ॥ शूकयुक्ताश्विम्वा
• शिम्वि शिम्बिका० शिम्बीना ॥

शूकसिम्वा । स्त्री०
शूकसिम्बि पु० कपिकच्छाम् ।
शूकसिम्बो । स्त्री०

मर्कव्याम् । कौच० भा० प्र० ॥

शूका । स्त्री० शूकशिम्वायाम् ॥

शूकाव्यम् । न० शूकटणे ॥

शूकापट्टः । पु० तृणयाहिणि । तृ
णमन्वी । कपूरद्र० भा० प्र० ॥ द्र
० हा० स्त्री ॥

शूतिपर्णः । पु० आरग्वधे ॥

शूद्र । पु० अश्वरवणे । वृषते । ज
घन्यजे ॥ अष्टान्नादिग्रहण वैदिक
ब्राह्मणे ननकर्त्तव्यमित्याह नाराय
ण । शूद्रान्न शूद्रसम्पर्कशूद्रेण
चसहासनम् । तेषाम्निनरकघोर
यावच्चन्द्रदिवाकराविति ॥ अस्मोत्प
तिरग्निपुराणे जातिमालासामुक्ता
। तथाहि । आदौ प्रजापतेर्जातामु
खादिप्रा सदारका । वाह्योश्च ज
त्रियाजाताजर्षोर्वैश्याविजज्जिरे ॥
पादाच्छूद्रसम्भूतस्त्रिवर्णस्य च से
वकः । हीमनामासुतस्तस्य प्रदौ
पस्तस्थपुत्रकः । कायस्थस्तस्य-
पुत्रोऽभूदभूवलिपिकारकः । काय
स्थस्तस्य पुत्राविध्यताजगतीतजि
॥ विचगुप्तश्चिचसेनोविचिचस्यतथैव
च । विचगुप्तो गतः स्वर्गोविचिचो

शूद्रकर्म

नागसन्निधौ ॥ चित्रसेन पृथिव्यां
वैद्वतिशूद्रः प्रचक्षत इति ॥ शिच
ति । शुचिशिके । शुचिर्दृष्टेति रक्०
दौर्घ्यं ॥ अहहारेत्वाशूद्रेति श्रुतौ
तु० रुढेर्वाधात् । योगएवपुरस्कृत
तथाचित्तरतन्त्रे भगवान्व्यास ।
शुगस्य तदनादरश्रवणात् । तदाद्रव
णात्सूच्यते हि ॥ १ । ३ । ३४ । अ
स्यार्थः । च्छान्दोग्ये चतुर्थे प्रपाठ
के । शिष्यम् प्रतिशूद्रेतिसम्बोधना
च्छूद्रेधिकार इति चेन्न । शुगस्येति
। ऊर्ध्वगैर्हंसैरन्नद्वयनादतो जान
श्रुतिः । तदनादरश्रवणादयाशु
क् । तथा । आशीघ्नः । रैक्शगुर्ग्रे
द्रवणात्सशूद्रः । एतद्विद्वत् । शू
द्रेतिसम्बोधः । सर्वज्ञत्वव्यापनाय
रैक्शेण सूच्यते ॥

शूद्रकः । पु० अतिकुत्सितशूद्रे ॥
कुत्सायां कान् ॥

शूद्रकर्म । न० द्विजपरिचर्यायाम् ॥
यथाह भगवान् । परिचर्यात्मक
कर्मशूद्रस्यापि स्वभावजम् इति ।
स्वभावज रजउपसर्जनतमोगुणस्व
भावाज्जातम् । कालिदासीपि ।
द्विजातिसेवाऽवनिदेवताज्ञयाधर्मी
विधिः शूद्रनिसर्गकर्म च । स्व
भावकर्मप्रविहाय योन्यास्वयञ्चरे
त्सीत्यजकर्मनर्मभागिति ॥ शू
द्रकर्म ॥ अथानिषिद्धानिकर्मा

शूद्रा

णियथा । शूद्राणां सप्तमहारजस्यै
वधनसञ्चय । शूद्राणां कृतका
यं भूकृतसन्तानकर्मण ॥ अभ्य
नुज्ञातराजस्य शूद्रस्य जगतीपते ।
अल्पान्तरगतस्यापि दशधर्मगतस्य
च । आश्रमाभिहितो सर्वेवर्ग
यित्वानिराश्रयमिति पादो खर्गख
गड ॥

शूद्रकृत्यम् । न० शूद्रकर्तव्यकर्म
णि ॥

शूद्रपभं । पु० शूद्रस्य शास्त्रवि
हिताचारि ॥ सप्तवर्णाश्रमशब्दे द्र
ष्टव्य ॥

शूद्रप्रिय । पु० पलाशडौ ॥ चि०
तदिष्टद्रव्ये ॥

शूद्रप्रेष्य । पु० शूद्रस्य परिवारके
ब्रह्मणादौ ।

शूद्रयाजक । पु० शूद्रसम्बन्धियज्ञा
दाहृत्विजि ॥ शूद्रस्य याजक ॥

शूद्रशासनम् । न० पट्टे । मकुतो ।
शूद्रस्य अधिकारे ॥ कृति० चि०
शेष ॥

शूद्राश्रय । चि० शूद्राणां कारणा
द्यध्ययनकर्तारि ।

शूद्रा । स्त्री० शूद्रजाती । अन्यभार्या
यामपि शूद्रजातीयायाम् ॥ शूद्रौ श
द्रस्य भार्यायात् ० शूद्रातत्प्रातिरे
वचिषमर ॥ शूद्राणामहत्पूर्वा
जातिरिति टाप् ॥

शून्यम्

शूद्राश्रमम् । न० शूद्रस्वामिकाश्रमं ।
यथा ॥ शूद्राश्रमे न तु भुञ्जेन्न उदरस्यै
नयीकृत । सर्वस्वरत्वमुपैत्य शूद्र
त्वञ्चाधिगच्छति ॥

शूद्राभाष्यम् । पु० शूद्रास्वामिनि ।
शूद्राभाषायामस ॥

शूद्रार्ता । स्त्री० प्रियङ्गुपत्रे ॥

शूद्रावेदो । पु० सर्वपापहरणीयकृत
शूद्रावेदार्च ॥ शूद्रावेदार्चतः प
रिचर्यत विदधिमि ॥ शू
द्रावेदीपतत्पत्रं कृतव्यतनयस्य च ।
श्रीनक्षत्रसुगात्पत्न्यातदपत्न्यतयाभू
गो ॥ अपिच ॥ शूद्राश्रयनमारी
प्यत्राश्रयोयात्वधोगतिम् । जनधि
त्व सुत तस्यां ब्राह्मणस्यादेवहीयते ॥

शूद्रौ । स्त्री० शूद्रस्य भार्यायाम् ।
भिन्नजातीयायाम् शूद्राभार्यायाम्
॥ शूद्रस्य स्त्री । पु० योगादाख्या
यामिति स्त्रीष ॥

शून्यः ।) वि० श्रायिनिःस्फुटीति ।
शून्यवान् ।)

शून्येति ॥ उत्प्रेषणीयतेत्य । क्रमेण
प्रव्रज्यते ० कृतवत् । यथादित्वा
त्सम्प्रसारणे ० पूरुषेणोदितश्चे
ति न त्वेव हलकृतिर्दोषः ॥

शून्याश्च । चि० । उच्छ्रिताश्च ॥

शून्यम् । न आकाशे ॥ विन्दौ ।

चि० निजनेदेयादौ । तुच्छे । रि

क्ते । सूना० शीता० दू० भा० ॥

शून्यतिथि .

अविद्यजीवनशून्य दिक्शून्याचेद
बान्धवा । पुत्रहीनगृहशून्यसर्वशू
न्यादरिद्रता ॥ खपुष्पादिबदल्यन्ता
भावरूपे । यथा । मृगतृणात्म
सिन्नात खपुष्पकृतशेखर । ए
षवन्त्यासुतोयातिशयशृङ्गधनुर्जर
॥ शुनेहितम् । शुन सन्प्रसा
रणवाचदौर्घ्वत्वमितियत् ॥

शून्यकम् । न० शून्यार्थे ॥ चि० तु
च्छे ॥ शून्यरिक्तइतियावादिषुपा
ठात्कान् । स्वार्थेकावा ॥

शून्यता । स्त्री० चित्तस्यदेवि । राग
द्वेषादितीव्रवासनयाचित्तस्यस्वामी
भावेकषाये । क्षुब्धतायाम् ॥ ध्या
नचिन्ताहितानाम् शून्यताश्वा
सतापकृत् ॥ शून्यस्यभाव . तल् ॥

शून्यतिथि । स्त्री० तिथिविशेषे ॥ यथा
। अष्टमीनवमीचैत्रपक्षयोरुभयोर
पि । माघवैशाखशीत्याख्यापक्षयोरु
भयोक्तया ॥ ज्येष्ठेचैत्र्यादशीनि
न्द्यासिते . कृष्णचतुर्दशी । आ
षाढादेकृष्णपक्षस्यषष्ठी . शुक्लेच
सप्तमी । द्वितीयाचतृतीयाचश्राव
णसितकृष्णयो । प्रथमाचद्विती
याचनभस्येमासिनिन्दिता ॥ दश
म्येकादशोनिन्द्या . मासीषिशुक्ल
कृष्णयो । जम्भ चतुर्दशीशुक्लाकृ
ष्णपक्षेतुपक्षमी ॥ सप्तमीचाष्टमी
सौम्येपक्षयोरुभयोरपि । पौषपक्ष

शून्यराशि ॥

हयेचैत्रचतुर्थीपक्षमीतथा ॥ मा
घेतुपक्षमीषष्ठीकृष्णशुक्लेयथाक्रम
म् । तृतीयाचचतुर्थीचफल्गुने
सितकृष्णयो ॥ तिथयोमासशू
न्याख्यावित्तवशबिनाशिका । आ
सुश्राव प्रकुर्वीतनैवमङ्गलमाचरे-
दितिवशिष्ठ ॥

शून्यनक्षत्रम् । न० शून्यमे ॥ यथा
। अश्विनोरोहिणीचैत्रशून्यमेपरि
कीर्त्तिते । चित्रास्वातीचवैशा
खे . ज्येष्ठेविश्वेज्यतारकी ॥ भग
वासवमाषाढे . श्रावणेहरिबिष्व
मे । नभस्येवाश्विनाक्ष्यर्चमजपा
दश्वयुज्यपि ॥ कार्त्तिकेपितृवह्न्यु
त्तसौम्येचित्रादिदैवते । पौषेदा
सकराद्रां सप्तर्षीचैमूकस्रविष्णु
भम् ॥ तपस्विशक्रभरणीशून्यभा
न्याहुरगजा . । एषुयत्कृतकर्म
धनै सहबिनश्रयति ॥

शून्यभम् । न० शून्यनक्षत्रे ॥

शून्यमध्य । पु० नले । पीठ
गले ॥

शून्यराशि । पु० मासविशेषगत
राशिविशेषे ॥ यथा । चटमव्य
हवायुग्नमेव कन्या सहस्रि
का . । तुलाचापकुलीराख्यामृ
गसिंहाश्व राशय ॥ चैत्रा
दौराशिशून्याख्यावित्तवशबिना-
शदा . ॥

शून्यालय

शून्यलानम् । न० दग्धलाने ॥ य
या । पचादितस्त्वोजतिघटैशी
नृगेन्द्रगतीमियुनाङ्गनेच । चा
पेन्दुमेककर्हरीहयान्त्यौगोन्यौच
नेष्टेतिथिशून्यलाने । तस्यातसार्ति
तिथौ । दूदूलानेनेष्टे । निषि
द्वे ॥

शून्यवादी । पु० भाध्यमिकी । सौ
गती ॥ अस्यमतयथा । विज्ञान
क्षणिकनात्माविद्यदभ्रनिमेषवत् ।
अनयस्यानुपलब्धत्वाच्छून्यमाध्य
मिकाजगुरिति । असयापवादे
यथा । अभावाद्येनभावेनजायते
शून्यवादिनातसयभावस्यसहा-
वावदकोननिवार्यते ॥ अपिच ।
शून्यस्यापिहिशून्यत्व तत्साक्षि
णिसतीत्यति । असाक्षिकचित्त
त्सिद्धमाक्षिबत्सयात्स्वयम्प्रभ
मिति । शून्यवदत्यवयवम् । आ
वश्यकीणिनि ॥

शून्यवृत्ति । स्त्री० अभाववृत्ती ॥

शून्यशून्य । त्रि० शून्यप्रकारे । अन
र्थप्राये ॥ प्रकारेगुणवचनस्येतिहि
भाष्य ॥

शून्या । स्त्री० मल्लयाम् ॥ तूत्तिकाया
म् ॥ महाकण्टकिन्याम् । नाग
यूहर । नागफणाय हर । क० भा०
॥ वन्यायाम् ॥

शूनयालय । पु० निजानमन्दिर ॥

शूरसेन .

शूर । पुं० भट्टे । वीरियुक्तमन्त्र्य
त्साहसति । यादवे । वसुदेवस्यपि
तरि ॥ सूर्ये ॥ शूरवति । शूरवीर
विक्रान्तौ । पचाद्यच ॥ यद्वा । श
वति । शु सौष्टोगत्वर्थ । शसि
चिमीनादोर्ध्वेतिक्कन् । सिद्धे ।
शूकरे ॥ कुक्कुरे ॥ चित्रकव्याघ्रे ॥
चित्रकवर्ष ॥ साली । उडौ । लकु
चे ॥ मसूरे । रगणेऽ । ५ ॥

शूरक । पु० कीकिलाखे ॥

शूरथ । पु० अर्धोत्ते । कंदे ॥ असा
गुणायथा । शूरयोदीपनोक्त्य । क
षाय कण्डुकतृकटु । विटम्बी
विशदेरुक्त्य । कफार्थ । क्लान्तिना
च ॥ विशेषादर्थसिपथ्य ग्रीहगु
ल्मविनाशन । सर्वेषांकन्दवाका
नांशूरथ श्रेष्ठउच्यते । दद्रुषार
क्तपित्तानांकुष्ठानांनक्षितैरहित ।
सम्भानयोगसम्प्राप्त । ॥ शूरथोगुण
कृतपर । शयति । शूरीहिसाया
म् । बहुलमनयापोतियुक् । क
र्त्तरित्युद्धा ॥

शूरथोक्त । पु० हरिद्वपक्षि
णि ॥

शूरदेव । पुं० भाव्यर्हाद्विधि ॥

शूरसेन । पु० चन्द्रवशीयेन्द्रपतिवि
शिष्टे ॥ शूरा सेनायांस्यस्य । शूराणां
सेनासायस्यवा ॥ पु० भूजि० म
थरादशेष ॥

शूर्पवात :

शूर्प । पु० द्रोणद्वयात्मकेपरिमाणे
॥ पु० न० प्रस्फोटने । सू० इ०
भा० । शूर्पयति । शूर्पतेऽनेनवा
। शूर्पमाने । पचाद्यच् । पुसीति
घोषा ॥ यद्वा । शृणाति । शृ० ।
सुशृभ्यानिच्चेतिप । बाहुलकादु
त्वम् । रपरत्वम् । हलिवितिदीर्घ
॥ न० शीणितभाजने ॥

शूर्पक । पु० कामदेवारातावसुर
विशेषि ।

शूर्पकण्ठ । पु० गज । नागे । ग
णेशि । विघ्नराजि ॥ शूर्पाविषकण्ठी
यस्य ।

शूर्पकाराति ।) पु० कामदेवे ।
शूर्पकारि ।)

शूर्पणखा । स्त्री० रावणभगिन्याम् ॥
शूर्पणखानियस्या । पूर्वपदा
दितियत्वम् । नखमुखात्सञ्जाया
मिति नङीष् । केवलयौगिकत्वे तु
ङीष् ॥

शूर्पणखी । स्त्री० रावणखसरि ॥
शूर्प शीणितभाजनम् । नखविद्रुम
णद्धतिधातुः । शूर्पेण० शीणित
भाजनेनयज्ञादिक्रियानखयतिद्रुष
यतीतिशूर्पणखी ॥ यद्वा । शूर्पा
काराणिनखानियस्या । साङीष् ।

शूर्पपथी । स्त्री० मुद्गपथ्याम् ॥

शूर्पवात । प० सूर्पवायौ । कुल
फाले ॥

शूल

शूर्पश्रुति । पु० हस्तिनि । इ०
हा० ली ॥

शूर्पी । स्त्री० शूर्पणखायाम् ॥ गौरा
दित्वानङीष् ॥ च्चुद्रसूर्पे ॥

शूर्मः । पु०
शूर्मि । स्त्री०
शूर्मिका । स्त्री०
शूर्मी । } शूर्मिकायाम्

। लौहप्रतिमायाम् ॥

शूल । पु० न० आयुधविशेषि व
र्छा० भाला० इ० भा० प्र० । मृ
त्यौ ॥ वीतने ॥ विष्कम्भादिषु न
वमयोगे । तत्रजातक्षफल यथा ।
भीतादरिद्रोदयिताप्रियस्रशूलोद्भव
शूलद्वयस्त्वयो । विद्यामयाभ्या
रहितैश्शूलोक्तीरितिले केनहितं
कटाक्षित् ॥ सुतीक्ष्णं ॥ बधहे
तावय कौलके ॥ व्यथायाम् ॥
विक्रोतव्ये ॥ यथा । अट्टशूलाज
नपदा प्रिवशूलाश्चतुश्चथा ।
प्रमदा । केशशूलिन्योभविष्यन्तिक
लीयुगे ॥ इतिमहाभारतेआदिपर्व
॥ रागविशेषि ॥ अस्यदानादिक
भावप्रकाशि० शूलाधिकारेद्रष्टव्य
म् ॥ राक्षसोरादिमध्यान्ते पुन
श्चाभ्यादिमध्यत । मध्येचान्ते तथा
दौषदेष्टैर्नाल्पातिशूलरुक् ॥ मुक्ते
जीयतिजीर्णेऽने जीर्णे मुक्ते चजीय
ति । जीर्णे जीर्यति मुक्ते चदेष्टैर्नाल्प

शूलधन्वा

तिरुक्कमात् ॥ । दीर्घवतिपि
 सक्फौ शूलरुक् शूलाद्योराग
 । रात्रिश्चमहधरात्यह्नोतयारादि
 मध्यान्ते पुभागेषु वातेन शूलरुक्
 न भवति गमप्राप्नोति । अल्पा भवति
 ईषत् प्रादुर्भवति । अति भवति च
 त्यन्त भवति ॥ रात्रिर्ज्ञोरन्यादिम
 ध्यत अत्यादिमध्येपि न शूलरुक्
 न अत्याचलनाच्च भवति ॥ तयोर्वम
 ध्ये चान्त्ये चादौ चक्फ न शूलरागो ना
 ल्पाति भवतीत्यर्थः । । भुक्ते इति ।
 भुक्ते भुक्ते अभ्यवहते सति जीर्यति पा
 क गच्छति । जीर्ये पाक गते भुक्ते इ
 ति । सर्वं च सस्वध्यते । तेनायमर्थः
 । भुक्ते भुक्ते वातशूलरुक् न भवति
 शाक्तो भवतीत्यर्थः । जीर्यति च
 ल्पा भवति । जीर्ये वाति भवति ॥
 पित्तशूलरुक् जीर्येऽग्नेन । भुक्ते
 ऽल्पा । जीर्यति चति भवति च पा
 शूलरुक् जीर्येऽग्नेन । जीर्यति
 च ल्पा । भुक्ते ऽति भवति ॥ शूल
 ति । शूलरुजायाम् । इह पचेति
 कः ॥

शूलयान्य । स्त्री । सालादूर्वायाम् ॥

शूलघातनम । न । मङ्कुरे ॥

शूलघ्न । पुं । तुम्बुरुष्ठे । तीक्ष्ण
 फले ॥ चिं । शूलघातके ॥

शूलहिट् । पुं । हिङ्गुनि ॥

शूलधन्वा । पुं । शम्भौ । शिवे ॥

शूली

शूलधर । पुं । शिवे ॥ चिं । शूल
 धारिणि ॥

शूलधरा । स्त्री । दुर्गायाम् ॥

शूलधारी । पुं । शूलिनि ॥

शूलधारिणी स्त्री । दुर्गायाम् ॥

शूलधूक । पुं । शिवे । स्त्री । दुर्गा
 याम् ॥

शूलनशनम् । न । सौवर्चक्षिण
 ष ॥

शूलपत्रौ । स्त्री । गौडदेशीशूलीति श्रुत्या
 तैत्तुषे ॥

शूलपाणि । पुं । ईश्वरे । शिवे ।
 शूलपाणीवक्षस । प्रहरणार्थे
 भ्य परे निष्ठासप्तम्यौ भवतः ॥

शूलप्रोत । पुं । नरकविशेषे ॥

शूलभृत् । पुं । शङ्करे ॥

शूलशत्रु । पुं । परमवृक्षे ॥

शूलहन्तौ । स्त्री । यवान्याम् ॥

शूलहृत् । पुं । संप्रधूपने । हिङ्गु
 नि ॥

शूला । स्त्री । पथ्ययोषिति । दुष्टव
 धार्थकीलकी ॥

शूलाकृतम् । चिं । शूलनिबद्धमांसा
 दौ । भटिचे । शूल्ये । शूला । कू
 भा । प्र० ॥ शूलिनकृतम् । शूला
 त्याकृतिडाच ॥

शूलिक । पुं । शयके ॥ न । शू
 ल्ये अक्षारपरिपाचिते मांसे ॥

शूली । पुं । शिवे । मङ्कुरे ॥ यथा

शूल्यम्

। शूल शूलौचक्रमादायचक्रौप.श
पाशीवचक्रमादायवज्रोधावज्यये पृ
ष्ठत पाश्वतोवादुगादुर्गावादिना
रक्षणाय ॥ त्रि० शूलरीगयस्त्रे ॥
यथा । वर्जयेद्दिलशूलौकुष्ठीमास
क्षयोस्त्रियमिति ॥ शूलमस्त्रास्ति ।
इति ॥

शूलिनी । पु० भाण्डौरवृक्षे ॥

शूलिनी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

शूलौ । स्त्री० दृष्टप्रभेदे । शूलपत्न्याम्
। धूममूलिकायाम्

शूलात्खा । स्त्री० सीमराज्याम् ॥

शूल्यम् । त्रि० शूलके । लोहशलाक
यापक्रमांसि । शूलाकृते ॥ शूलैस्सक
तमासम् । तत्रभस्मतमित्यर्थे० शू
लाखाद्यत ॥ तत्पाकप्रकारोय
था । कालखण्डानिमांसानियथि
तानिशलाकया । घृते सलवण दक्षि
निर्बुमेदहनेपचिन्त ॥ तत्तु शूल्यमि
तिप्रोक्त पाककर्मविचक्षण्यै । शू
ल्यवल्गुमुधातुल्य रुच्य वज्रिकरलघु
। कफघातहरवृष्य किञ्चित्पित्तक
रहितत् ॥ अन्योपि । अङ्गारकप
र भ्याश्चलू लयन्ते पुटेयथा । भज
नविविध प्रोक्त सुपकारविशारदै
॥ जलेग्लदयेत्पूर्व प्रोत शूलैन्तरा
न्तरम् । दध्याद्राहृलवणैर्लि
प्त खङ्गारपाचितम् ॥ तच्छूल्यन्तु
मुधातुल्य रुच्य वज्रिप्रदलघु । तदे

शृगालिका

वाङ्गारतप्तनुप्रपक्व वातघातनम् ॥
शूल्यकम् । त्रि० शूलविहपक्रमांसि ।
भटिक् ॥ शूल्यमेव । कन् ॥

शृगालः । पु० शिवायाम् । भूरिमा
ये । गीमायौ । सृगधूतकी ॥ सि
ञ्जाल० इ० भा० ॥ सृजतिमायाम्
। सृजः श्राहुलकात्कालन् । न्य
ङ्कादि । पृषादरादि ॥ अस्त्र
गालातिश । पृषादरादि । सृगं
भिन्दिपालम् नलातिवा । पूर्ववत्
॥ तालव्यादि । तालव्यापिदन्त्या
श्चशस्त्रशस्त्रलशूकरा । रथनापिच
जिह्वायांशृगालः कलशोपिचेतिश
ब्दभेदात् ॥ दैत्यभेदे ॥ वासुदेवे ॥
खले ॥ निष्ठुरे ॥ भीरौ ॥

शृगालकण्टक । पु० सियालकाटोद्भ०
भा० प्र० क्षुपे ॥

शृगालकालि । पु० क्षुद्रवदयाम् ।
गोपधराटायाम् । भडवेरौ० इ०
भा० ॥

शृगालघण्टी । स्त्री० कौकिलोच्चै ॥
शृगालजम्बू । स्त्री० गोडिम्बे ॥
घोष्टाफले ॥

शृगालविन्ना । स्त्री० पृश्निपर्ण्याम् ॥
शृगालिका स्त्री० शृगालयोषिति ।
शिवायाम् । लोमालिकायाम् ।
दीप्तजिह्वायाम् । लोमडी० इ०
भा० प्र० ॥ चासात्पलायने । विद्रु
तौ । भाजड० इ० भा० प्र० ॥

शृङ्ग

शृङ्गाली । स्त्री० विद्रवे । उमरे । भी
खापलायने ॥ कीकिलाचे ॥ बिदा
याम् । सिराला० इ० भा० ॥

शृङ्गल । वि० पु० स्फुटीवक्षवन्धे ।
कौधनी० इ० भा० प्र० ॥ पु० स्फुटी
भूषणे । तगडी० इ० भा० प्र० ॥
निगडे । पुरुषप्रचारनिरोधके । ली
हरणी । विडी० इ० भा० प्र० ॥
वन्धने ॥ शृङ्गे खलति । खलस
स्ये । अथ । पृषादरादिः ॥

शृङ्गलकः । पु० दासविकारशृङ्गला
प्रायवन्धनयुक्ते० करभे । करभा.
स्युः । शृङ्गलकादारभे । पादवन्ध
नैरित्यमरः । शृङ्गलवन्धनमस्य ।
शृङ्गलसंयवन्धनकरभकृतिकन
उष्ट्रे ॥

शृङ्गला । स्त्री० पु० स्फुटीवक्षवन्धे ॥
निगडे ॥ कपाटादिवन्धयोग्यवस्तु
नि । सङ्गल० सांकर० इ० भा०
प्र० ॥ परम्परायाम् । परिपाख्या
म् ॥ शृङ्गप्राधान्यखलति । खल०
। अन्तर्भावितव्यर्थः । अथ । पु०
षादरादिः ॥ शृङ्गात्प्राधान्यात्
० खलत्यनेन । पु० सीतिष । भि
दाद्यङ्वा । पृषादरादिः ॥ की
किलाचे ॥

शृङ्गली । स्त्री० कीकिलाचे ॥
शृङ्गलीया । स्त्री० कीकिलाचे ॥

शृङ्ग । पु० कृष्णशोणकवन्धे । जीव

शृङ्गवेरम्

कौषधी । मुनिशिषि ॥ न० प्रभु
त्वे ॥ शिखरे । कूटे । पर्वतोपरि
भागे ॥ चिह्ने । क्रीडास्वयम्भे ॥
विषाधे ॥ उत्कर्षे ॥ पर्वतसमभू
भागे । सानी ॥ महिषादिशृङ्गनि
र्मितवाद्यविशिष्टे ॥ यथा । क्षत्रि
नागायमनोदधृकात्प्रातः समु
त्यायवयम्यवत्सपान् । प्रवीधवन्
शृङ्गरक्षिणचारुवागिनिर्गतावत्सपु
रश्चरीहरि ॥ शृङ्गाति । शृ० ।
शृङ्गातीकं स्वप्नेति० गन्मुट् ॥
कामीद्वेके ॥

शृङ्गक । पु० जीवकवन्धे ॥ विषमि
ष्टिषि ॥ परीक्षाव्ययथा । वक्षिन्गो
शृङ्गकेवद्वेदुग्धं भवतिनीहितम् ।
सशृङ्गकवृत्तिप्रोक्तोद्रव्यतत्त्वविशार
दैरिति ॥

शृङ्गकन्द । पु० शृङ्गाटके ॥

शृङ्गजः । वि० शृङ्गजाते ॥ न० अणु
रौ ॥

शृङ्गमूलः । पु० शृङ्गाटके ॥

शृङ्गमोक्षी । पु० चम्पके ॥

शृङ्गला । स्त्री० अजशृङ्गयाम् ॥

शृङ्गवान् । पु० कृतावृत्तश्रीतरचङ्गि
सहस्रयोजनविस्तीर्णपर्वतोदीर्घे
कुसुमसंघसर्वादागिरी ॥

शृङ्गवेरम् । न० आर्द्रके ॥ शृङ्गयाम्
॥ शृङ्गमिववेरशरीरमस्य ॥ राममि
त्रकानिषादाधिपतीशुद्धपुरे ॥

शृङ्गार .

शृङ्गवेरकम् । न० चार्द्रके ॥
 शृङ्गवेरपुरम् । न० तीर्थविशेषे ॥ अ
 चरामोगङ्गामुत्तीर्णं ॥
 शृङ्गवेरभमूलकम् । पु० गुन्द्रायाम्
 । गौदपटेरा० इ० भा० प्र० ॥
 शृङ्गाटम् । पु० अम्बुकाण्टके स्वादु
 काण्टके ॥ कामाख्यादेशस्थे पर्वते
 विशेषे । दीपवत्या पूर्वतस्तुशृङ्गा
 टेनामपर्वतः ॥ न० चतुष्यथे ॥
 शृङ्गाटकम् । पु० वारिकाण्टके ॥
 शृङ्गगाटकम् । न० चतुष्यथे ॥ वारि
 काण्टके । सिंघाडा० इ० प्र० जल
 जलताफले । गुणायथा । शृङ्गगा
 टक इमस्वादुगुरुवृष्य कषायकम्
 । यादृशक्रान्तिलस्योष्णप्रदं पितास्र
 दाहनुत् ॥ मासशृङ्गगाटके ॥ शृ
 ङ्गगन्धान्यमटति । अट० । कर्म
 यण् । स ज्ञायाकम् ॥
 शृङ्गगाटी । स्त्री० जीवन्त्याम् ॥
 शृङ्गारम् । पु० सुरते । जगभूषणे
 । राजमण्डने । मण्डने । नाय्यर
 से ॥ तल्लक्षणे यथा । पुंसि स्त्रियां
 स्त्रियां पुंसि सौभाग्यप्रतिष्ठासहास
 । शृङ्गारवृत्तिख्यातैरतिश्रौढादि
 कारणम् ॥ अपिच । शृङ्गहिमन्म
 थिक्तेदस्तदागमनहेतुकः । उत्तम
 प्रकृतिप्राथिरसः शृङ्गारद्वयते । इ
 ति । शृङ्गम्प्राधान्यमियति ।
 कट० । कर्मयण् । यद्वा । शृङ्गगा

शृङ्गिणी

शृङ्गारविनि० शृङ्गारिणम्
 मुनू० शृङ्ग० इत्युच्यते । न० लक्ष
 णम् ॥ नागसम्भवे । चूणे ॥ का
 लागुरुणि ॥
 शृङ्गारकम् । पु० शृङ्गारे ॥ स्वा
 र्थकम् । न० सिन्दूरे ॥ वि० शृ
 ङ्गवति ॥ शृङ्गस्थस्य । शृ
 ङ्गवृन्दाभ्यामारकम् ॥
 शृङ्गारभूषणम् । न० सिन्दूरे ॥
 शृङ्गारयानि । पु० कामदेवे ॥
 शृङ्गारितम् । वि० मण्डिते । अल
 ङ्गते । सिंगारा० इ० भा० ॥ शृ
 ङ्गारीमण्डनसङ्घातस्य । तार
 कादित्वादितच ॥
 शृङ्गारी । पु० गजे । द्विपे । पुंजे
 । क्रमुके । पद्मरागे । माशिक्ये ॥
 वि० सशृङ्गारे ॥ सुवेष्टे ॥ शृ
 ङ्गारीस्थस्मिन्वा । अतद्वनिठना
 वितीनि ॥
 शृङ्गि । स्त्री० मत्स्यविशेषे । शृङ्गा
 म् ॥
 शृङ्गिकम् । पु० न० विषप्रमेदे ॥
 शृङ्गिका । स्त्री० प्रतिविषादोम् ॥
 शृङ्गिणम् । पु० मेष्टे ॥ शृङ्गौस्तौ
 ऽस्य । ज्योत्स्नातमिन्नाशृङ्गिण्येव्या
 दिनाशृङ्गादिनच निपात्यते ॥
 शृङ्गिणी । स्त्री० माहेय्याम् । सौर
 मेय्याम् । गवि ॥ शृङ्गौस्तौ ऽस्या
 । अतद्वनिः ॥

शृणु :

शृङ्गी । पु० नागे । इस्तिनि उच्चे
॥ पर्वते ॥ वर्ष पर्वतविशिष्टे ॥ स
माकर्षितनये ॥ बटे ॥ प्रलयाम्भ
सिशृङ्गवतिसमस्त्यविशिष्टस्वरूपेहरौ
॥ अ तथय शृङ्गे स्थस्य । इति
॥ चि० शृङ्गयुक्ते ॥

शृङ्गी । स्त्री० विषायास्य । अतिवि
षायास्य ॥ कुण्डलादिभूषणानांस्व
यो ॥ मौनविशिष्टे । मङ्गुराप्रिया
याम् । सींगीमण्यो० इ० भा०
प्र० ॥ अस्मादुच्यते । शृङ्गोत्तु
वातवमनीलमध्याह्नं अप्रकीपथी ।
रसितताकषावाचनच्यौरध्यास्यु-
त बुधैरिति ॥ कषमौषधे । जोष
कौषधे । अजशृङ्गयाम् । यथा
स्यादुच्यते । शृङ्गीकषावातित्तो
षाकषावातयज्वरान् । असाक्षि
वातट्ट वासहिक्वास्त्रियमीहरेत्
॥ शृणुति । शृ० । शृणुति क्लृप्त
यति० गन्० क्लृप्तत्वं । नुडागम
श्च । पुये गादिति० जातेरितिवा
डौष । गौरादित्वाडा ॥

शृङ्गीकनकम् । न० कुण्डलादिस
क्कारसुवर्णं ॥ शृङ्गिण्यामो० शृ
ङ्गीकनति । कनौदौमी । कुन् ॥
शृणुति । पु० स्त्री० अक्षुषि । आक
स० इ० भा० प्र० ॥ शृणुति ।
शृ० । शृणुति वैर्वाहुलकात्सिद्धिरिति
वाचित् ॥ दन्त्यादिरेवसाधुः ॥

श्रिप .

श्रुत । चि० शीरहविषो पाके ॥
अथतेस्य । आपाके । श्रुत पाके०
इतिसाधु । अनेनवातिआवली
रदादिभ्याः शीरकर्मकात्वात्कर्तरिक्ते
श्रुभाविनिपात्यते० शीरहविषो पा
के । यथा० श्रुत शीर० स्वयमेव
नित्तम पक्षविषयं । श्रुत इति
स्वयमेव ॥ शीराज्यपयसापाके ॥
उचिते ॥ इतिरजमातामन्दचन्द्रि
काय ॥ यथा । जलजलजलजलजल
रेणुविश्वोपधिमिदरे । विमिरंज
लं श्रुतं यदिति विमिरंजराजः ।

श्रुदर । पु० भुजक मने ॥ श्रुयाति
। शृ० । श्रुदराद्वक्त्रे श्रुदरप्रत्ययान्तो
निपातितः ॥

श्रुधू । पु० सुदे । अर्चते । श्रुधूग
व्यकुत्सावमम् । अतिशृङ्गो श्रु ॥
श्रुखर । पु० अपाकी ॥ श्रिखर किन्द
समातावाम् ॥ श्रिरीभूषणो ॥ न-
कावर्त्ते ॥ श्रिधूमूले ॥ श्रिक्क
ति । श्रिजिगतौ । वाहुलकादर ।
। आगमभाजस्यानित्यत्वात्तनुम् ॥ य
क्षमाचिक्कायपक्षमेप्रभेदे० ॥ ५०॥ ॥

श्रिखरित् । चि० सुकुटवत् कृते ॥

श्रिखरी । स्त्री० वन्द्यावाम् ॥

श्रिपः । पु० श्रिपः । श्रिपाकि ॥ श्रिपि
रित् । पाके । श्रिक्क सुप्रे ॥ काकुला
वात्तुपयत्तकः ॥

श्रिपः । न० श्रिपः ॥ श्रिपेवित् । पाके ।

शेफालिका

वृङ्शीङ्भ्यांरूपस्वांगया पुट
चेत्यसुन् ॥

शेपाल । पुं० न० शैबाली ॥ इ०
श० र० ली ॥

शेफ । पुं० मेढ्रे । शिश्रे ॥ श्रैते
रेत पातानन्तरम् । बाहुलकात्
फप्रत्यय ॥

शेफ । पुं० मेढ्रे । शिश्रे ॥ श्रैतेरे
तः पाति । शीङ् । वृङ्शीङ्
भ्यांरूपस्वांगया फुट्चेत्यसुन् ।
अत्रपञ्चर्गद्वितीयाप्यागमे ॥

शेफसी । स्त्री० शिश्रे ॥

शेफालि । स्त्री० शेफालिकायाम् ॥

शेफालिका । स्त्री० सुवहायाम् ।

निगुण्ड्याम् ॥ नीलिकायाम् ।

हारशृङ्गार० पारिजाता० इ०

भा० प्र० पुष्पवधे । शिउको०

गौ० दे० भा० प्र० ॥ चत्वारि

शेफालिकामात्रे । श्रियलीतिख्या

तनीलपुष्पायांशेफालिकायामिति

केचित् । शेफालिकादिद्वयशेफा-

लिकामात्रे० निगुण्ड्यादिद्वय

नीलपुष्पशेफालिकायामितिकेचि-

त् । न्यवारीतिख्यातेपुष्पविशिष्टे०

कृतिचान्ये ॥ शब्दरत्नावल्युक्ता ।

पर्यायास्तु । शेफाली० मलिका०

रजनीहासा० निशिपुम्भिका० सा

शुक्ताचेत् । श्वेतसुरसा० भूतवे

शीति ॥ राजनिर्घण्टोक्तास्तु ।

शैव

शुक्लाङ्गीशीतमञ्जरी० विजया०

बातारि० भूतकेशीति ॥ श्रैतेकृ-

तिशे० शीङोविच् । श्रयफालय

ति । जिफलाविशरणे । अय ।

स्वार्थेकन्कुन्वा ॥ शेफालिकाया

पुष्पम् ॥ शेफालिका । पुष्पमूले

सुबहुलमिति० अनुदात्तादेरञोऽ

चञ्चलुप् । लुपियुक्तवत् ॥ श्रैर

तेशेफाचलयोऽस्याम् । वा । ङीष्

। सूर्येकन् ॥

शेफाली । स्त्री० निगुण्ड्याम् । शे

फालिकायाम् । न्यवारीतिख्याते

पुष्पवधे । हारशृङ्गार० इ० च०

भा० प्र० । श्रैरतेशेफाचलयोऽ

स्याम् । वाङीष ॥ नीलसिन्दुवा

रे । सभालू० इ० भा० ॥

शेमुषी । स्त्री० बुधौ । प्रज्ञायाम् ।

मतौ ॥ श्रैतेकृतिशे० शीङोविच् ।

शे० मोह० तमुष्णातीति० श्रेमु

षी । सुषस्तेथे । मूलविभुजादि

त्वात्क । गौरादित्वात्ङीष ॥

शेयाल० । पु० जलनील्याम् । शैव

ले । जलेज्जते । तिष्ठति । शीङो

वालन् ॥ बाहुलकादस्य ।

शेलु । पुं० श्लेषातके । बहुवार

के । लसीडा इ० भा० प्र० ॥

शिलति । शिल० । बाहुलकादु० ।

शैवः । पुं० चहौ ॥ शिश्रे ॥

चि० उन्नते ॥ श्रैते । इत्युभौभ्यां

शेषः

वृत्तिः शीघ्रीवनः । शेषेऽत्यर्थं
म् । शेषयन्नेतिसाधुर्वा ॥ सु
खे ॥

शेषधि । पु० मामान्यनिधी शि
कल्याणे० मैत्रेया० अवधि ।
तत्पुरुषद्वयलुक् ॥ यथा । शेषे
ऽनेनशेषसुखम् । दूष्णीभ्यावन्
। शेषधीयतेरस्मान् । कर्मस्थधिक
रणेति ॥

शेषलम् । न० शेषाले ॥

शेषालम् । न० शेषाले ॥ लक्ष्मिनेति
ष्ठति । शीघ्रैधुक्लक्ष्मणञ्वाज
नक्षत्रिवाकम् ॥

शेषालिनो । स्त्री० नद्याम् ॥

शेषाली । स्त्री० आकाशमांशान् ॥

शेष । पु० भगवतोहितोपायाम्
र्त्तौ ॥ यथा । एकाभगवतीमूर्ति
ज्ञानरूपाशिवामला । वासुदेवाभि
धानासागुणातीतासुनिष्कला ॥
द्वितीयाकाशसन्नाऽन्यातामसौशष
सञ्चिता । निवृत्तिसकलाद्या-
न्तेवैष्णवोपरमातनु रितिकीर्त्ति ४८
ऽध्याय ॥ सङ्कर्षणे । सौ
रपाथौ । वलदेवे ॥ वधि ॥
अनन्ते । नागजातिराज । कणास
ङ्गसयुक्ते ॥ शिष्यते । शिष्यवि
शेषणे० शिष्यसर्वोपयोगिवा । घ
ञ् ॥ परार्थः । शेषकृतिमीमांस
काः ॥ षष्ठ्यर्थे ॥ पु० न० उपयु

शेषा

क्तं तरे ॥ परमाधिकपक्षमप्रभेदे
॥ ५० ॥ चि० अन्ति । सूक्तते
तरवस्तुनि ॥ अशेषि । यथा । अ
ख्यादरपरोविद्वान्नीहमान स्थिरां
श्रियम् । अन्ते शिष्यमृष्यापिश
चो शिष्यनशिष्येत् ॥ अपिच । नद्वय
शेषसन्निशेषश्च, अपत्यैवच । पुन
पुन प्रवृत्ततेतस्माच्छेषंनशिष्येदि
तिगण्डपु० १६६ अ० ॥ शिष्यते
परिशिष्यते । शिष्यध्वञ् ॥

शेषत्वम् । न० उपकारित्वे ॥ पारा
र्य्ये । पराहेऽप्रवृत्तिवत्त्वे ॥ यथा
। शेषत्वमुपकारित्वं द्रव्यादावाहवा
दरि । पारार्थ्यं शेषतातत्त्वसर्वेष्व
स्तीतिर्जमिनिरित्यधिकारणमाणा
मांसाधवाचार्य्यः ॥

शेषभूत । चि० अङ्गभूते ॥

शेषराशिः । स्त्री० राशिर्षेधे । उच्य
ते । अपरराशे ॥

शेषवत् । न० अनीतानुमाने ॥ शेष
एवविषयतयायस्याख्यनुमानज्ञान
स्य० तच्छेषवत् ॥

शेषा । स्त्री० प्रसादेनस्तनिर्मास्थानं
ण्ये । निर्मान्द्यदाने ॥ बन्धनान्त
रे ॥ यथा । छन्दोविहिः प्रोक्ताय
द्विर्वर्ण्यैषा । सर्ववर्णविद्यादीर्णा
सास्याच्छेषा ॥ यथा । निर्वाणुयी
कान्त । हृदिमैवायातः स्त्रीमाभै
सम्पूर्णयाता प्राणास्तूर्णम् ॥

शैल

शेषावस्था । स्त्री० व ईक्ये ॥
 शेषित । त्रि० उर्वरिते ॥
 शैच । पु० प्रथमारब्धवेदे । प्राथम
 कल्पिके ॥ शिचामधीते । तदधी
 तद्रत्यण ॥ शिचायाअयम् । तत्र
 भविषा ॥ यद्वा । शिचालभते ।
 शेषद्रत्यण् । यद्वा । शिचाशील
 मस्य । छत्रादिभ्योण् ॥
 शैख । पु० सङ्कीर्णजातिविशेषि ।
 । भूर्जकण्टके ॥
 शैखरिक । पु० अपामार्गे ॥ शिख
 रेप्रायेणभवति । अध्यात्मादित्वाठ्
 ज् ॥
 शैखरेय । पु० अपामार्गे ॥
 शैत्यम् । न० शीतत्वे ॥ भाविष्यज् ॥
 शैत्य हियत्सप्रकृतिर्जलस्य ॥
 शैथिल्येम् । न० शिथिलतायाम् ॥
 अनुद्यमे ॥ भाविष्यज् ॥
 शैनेय । पु० शिनेर्नगरि । सात्यकौ
 । श्रीकृष्णसारथौ ॥ शिनेर्गोत्रापत्य
 म् । इतश्चानिजइतिठक् ॥
 शैर्षच्छेदिक । त्रि० शीर्षच्छेदो ॥
 शिरच्छेदनित्यमर्हति । शीर्षच्छेदा
 द्यच्छेतिठज् । प्रत्यययोगेनशिरस
 शीर्षभावश्च ॥
 शैल । पु० महीध्रे । अचले । शि
 लोच्चये ॥ प्रचुरा शिला संत्यव
 । ज्योत्स्नादित्वादण् ॥ न० शैलेये
 । ताक्ष्यशैले । रसाक्षने ॥ शिला

शैलराजसुता

जतुनि ॥
 शैलकम् । न० शैलजे ॥
 शैलगन्धम् । न० शावरचन्दने ।
 शैलगर्भा । स्त्री० शिलाबल्कायाम् ॥
 शैलगभाक्षा । स्त्री० शिलाबल्कायाम्
 । इ० रा० नि० ण्ट ॥
 शैलजम् । न० शैलेये । सुगन्धिद्रव्य
 विशिषे ॥ शैलेजातम् । जनी० ।
 सप्तम्याजनेड् । त्रि० पर्वतात्प
 नेबस्तुनि ॥
 शैलजा । स्त्री० गिरिजायाम् । पार्व
 त्याम् ॥ शैलाज्जाता । जनी० ।
 पञ्चम्यामितिड् । गजपिप्यल्याम्
 ॥ सैहल्याम् ॥
 शैलधन्वा । पु० शम्भौ । शिवे ॥ इ०
 त्रि० शेष ॥
 शैलधर । पु० गिरिधरे । श्रीकृष्णो
 ॥ इतिधनञ्जय । ॥
 शैलधातुजम् । न० शिलाजतुनि ।
 शैलनिर्यास । पु० अश्मजि । शिला
 जतुनि ॥ शैलस्यनिर्यासइव ॥
 शैलपत्र । पु० विल्वपत्रे ॥
 शैलपीलु । पु० अक्षीटे ॥
 शैलभित्ति । स्त्री० टङ्गे ॥
 शैलराज । पु० मेरुपर्वते ॥ हि
 मालये ॥ शैलानाराजा । टच् ॥
 शैलराजतनया । स्त्री० पार्वत्या
 म् ॥
 शैलराजसुता । स्त्री० पार्वत्याम् ।

शैली

दुर्गायाम् ॥ दया । अरुपापर
भावत्वाद्दुरुपाक्रियात्मिका । आ
ताशैलेन्द्रगेहेसाशैलराजसुतात
त ॥ इतिदेवीपुराणे ४५ अ० ॥
शैलवल्कला । स्त्री० शिलावल्कला
याम् ॥

शैलरौज । पुं० भद्रातकवृक्षे ।
शैलशिविरम् । न० पार्श्वे । धर
णौल्लवे । समद्वे ॥

शैलसुता । स्त्री० अश्विकायाम् ।

पार्वत्याम् ॥ ज्योतिष्मत्याम् ॥

शैलाख्यम् । न० शैलम् ॥

शैलायम् । न० शिखरे । शैल
शृङ्गे ॥

शैलानम् । न० शैले ॥ इ०
रा० शृङ्गे ॥

शैलाट । पु० देवसे ॥ सिंहे ।
शुक्लकक्षे । किराते ॥ इ० मे०
कार ॥

शैलादि । पुं० नन्दिनि । शिवग
णविशेषे ॥

शैलापगा । स्त्री० क्षुद्रनद्याम् ॥

शैलाली । पुं० नटे ॥ शिलालि
नाप्रोक्तनटसूत्रमधीते । पाराश
र्यशिलालिभ्याभिधुनटसूत्रयोरि
तिष्यणि ॥

शैलिक्य । पु० सर्वशिल्पिनि ॥

शैलिकलभाव कर्मवाच्यम् ॥

शैली । स्त्री० सङ्केते ॥ प्रज्ञप्तिः ।

शैली

परिभाषाशैलीसङ्केतसमबकारा-
ख्येतिचिन्तासङ्केतः ॥ समबधान
पूर्विकायांप्रवृत्तौ ॥ यथाब्राह्मणे
सहब्राह्मणामेक्यन्तेक्षय्ये सह
क्षय्याकृतिः ॥ शैलीभवा । अण्
ङीप् ॥

शैलूष । पु० विष्णवे । साकुरव
क्षे ॥ नटे ॥ शिलूषयापत्यम् ।

अण् । शैलूषकृतेति० ज्ञानरूप
त्वात् ॥

शैलूपिका । पु० नटवृक्षस्येतिष्ये ॥

शैलूषिकी । स्त्री० शैलूषिकजा
तिस्त्रियाम् ॥

शैलेन्द्र । पु० हिमाचले ॥

शैलेन्द्रस्य । पु० भूर्जवृक्षे ॥

शैलिय । पु० सधुमे । भ्रमरे ।

सिंहे । न० तालपत्र्याम् ॥ सौम्ये

। शैलजं शैलजातगन्धद्रव्ये । शरी

ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपद्यावाद्

यावया । शैलियस्तुशिलापुष्पवृक्ष

कालानुसार्यकम् ॥ शैलियंभीतलं

इदं कफपित्तहरंलघु । कण्डूकु

छास्सरीदाहविषहृद्गुदरक्तहृदिति

॥ चि० शिलातुल्ये ॥ शिलावा

सुत्यन्ते ॥ शिलायांभवः । न

नद्यादिभ्यश्चेतिठक् ॥ शिलिव ।

शिलायाकृतियोगविभागेनठञ्वा

ङीपिशैली ॥

शैली । स्त्री० पार्वत्याम् ॥

शैवावधूत .

शैलादा । स्त्री० निखगान्तरे ॥
 शैलाहवा । स्त्री० चन्द्रपाषाणमेया
 म् ॥ अम्बिकायाम् ॥
 शैव । चि० शिवोपासके । शौर्द्ध
 स्त्रीतसिके ॥ न० शिवप्रोक्ते मा
 र्गे ॥ यथा । नपाटुकापरीमन्त्रो
 न्देव । श्रीगुरो . पर । नहिमै
 वात्परीमार्गेनपुण्य कुलपूजना
 त् ॥ आचारविशेषे ॥ यथा ।
 अष्टाङ्गयोगभयुक्तोयजिह्वीविधान
 त यावद्दानसमाधिसूतावच्छे
 दः प्रचक्ष्यते ॥ विवाहविशेषे ॥
 यथा । शैवोविवाहोद्विध कु
 लचक्रे विधीयते । चक्रसूत्रियमे
 नैकोद्वितीयोजीवनावधि . ॥ अ
 पिच । परिणोतानरमिताकान्य
 काविधवाभवेत् ॥ साप्युदाह्यापु
 न पिचाशैवधर्मेष्वय विधि ॥
 शिवस्त्रायम् । तस्यैदमित्यण् ॥
 शिवे । स्त्रायोऽण् ॥ वसुके । वक्त
 वृत्ते ॥ धत्तूरे ॥ देशविशेषे ॥
 शिवीनांविषयादेश । विषयोदे
 शकृत्यण् ॥ न० शिवपुराणे ॥
 शैवाले ॥ चि० शिवस वन्धि
 नि ॥

शैवल . पु० शैवाले ॥ न० पद्म
 काष्ठे ॥ जलेशितैतिष्ठति । शौडो
 घुकलुकवलज्जालनइतिवलय् ॥

शैवावधूतः । पु० अवधूतविशेषे

शैव

॥ सचिक्त श्रीमहानिर्वाणोसदा
 शिवेन । पूर्णाभिषेकविधिनासं
 स्क्रतायेवमानवा । शैवावधूता
 स्तेज्जेया पूजनीया कुलाचि
 तेकृति ॥

शैवलिनी । स्त्री० तरङ्गिन्याम् ॥
 तटिन्याम् । नद्याम् ॥ शैवलम-
 स्थय्याम् । अतश्चनिठनावितीनि
 । कर्त्तव्योक्तौप् ॥

शैवालम् । न० जलनील्याम् ।
 शैवाले । शैवालतुवरतित्तमधु
 रशीतललघु । क्षिग्ध दाहदृषा
 पितरक्तज्वरहरपरम् ॥

शैवालिनी । स्त्री० नद्याम् ॥
 शैवी । स्त्री० शैवविवाहेनोदाहि
 तायाम् ॥

शैव्य । पु० श्रीकृष्णारथस्याश्ववि
 शेषे ॥ यथा । तुरगाः शैव्यसु
 यौवमेवपुष्पवलाङ्का । पाण्ड
 वानांसिनापतिविशेषे ॥

शैवम् । न० शिशुत्वे । वाक्ये
 ॥ शिशोर्भावं कर्मदा । दूगन्ता
 जलघुपूर्वादित्यण् ॥

शैशिर । पु० श्यामचटके ॥ दन्त
 रोगविशेषे ॥ चि० शिशिरसम्ब
 द्धिनि ॥

शैशुमारम् । न० शिशुमाराकारे
 ण्योतिष्ठत् ॥

शैवः । पु० मन्त्री । शुचि । व्या

शोकहारी

कृततायाम् । दृष्टवियोगानु-
 क्तने । दृष्टवियोगनिमित्ते मनस
 सन्नापे । दृष्टवियोगेतत्ताभा र्ह
 ताज्ञाने ॥ सत्त्वानुचितपदं यत्
 । शोचमानास्तुल्योहावाभवा
 सुदृढस्तथा । प्रातश्चान्तिगतस्वर्गादि
 शुपतेनराद्यम् ॥ भूरियुक्तोगत
 स्वर्गपुष्पेनपतित पुन । शोचि
 तोवत्स वगद्यन्तेत्येहपरित्यज ॥
 कृतिर्वाङ्मपुराण रामप्रतिबन्धि-
 त्ति ॥ विवेकिनाचित्तं तुनास्त्ये
 वशोकावकाश । यत् । पान्या
 नामिववत्सर्गिनि । क्षितिरुर्ध्वानद्या
 मिव । अस्थिता । मेवानामिवपु
 ष्करे । चलनिधौमायाचिकाशामि
 व । सयोग पितृमातृवन्नुतनय
 भ्रातृप्रियाण्यदासदुधी । दूरवि
 योगएव । विदुषाशोकोदय कस्त
 दा ॥ शोचनम् । शुचशोके ।
 घञ् ॥ ससारि ॥ स्वसच्छृष्टपुरु
 क्षपाचयतीतिशोकस्तमोमूल . स
 सारः । उक्तश्चश्रीविद्यारथ्यशु-
 भि । शोकतरतिचात्मविदिति ॥
 शोकनाशन । पुं . अशोकवृक्षे ॥
 शोकनाशयति । यशश्चदर्शने ।
 मन्द्यादित्वाकृत्यु ॥ परमात्मनि
 ॥ स्वाभेदसाक्षात्कारेणसंसारिणां
 ससारशोकनाशयति ॥

शोकहारी । पुं . वनवर्धिकायाम् ।

शोच्य

शोकातिग । चि . मानसैर्दुःखैर्ब
 ष्मिंते ॥ शोकमतीत्यगच्छतीति
 या ॥

॥क्षापनुद । पु . पुत्रे । शोकमप
 नुदति । गदप्रेरणे । तुन्दशोक
 ये । परिसृजापनुदरितिसुखया
 हरणे क ॥

शोकारि । पु . कटस्ववृक्षे ॥

शोकार्त्तं चि . शोकाकुत्ते ॥

शोचनम् . न . शुचि । शोके ॥ चि .

शोकगोवि । शोचति . तच्छील

। शुचशोके । शुचद्वन्द्वद्वन्द्वस्य

धिज्जलशुचलपतपद । इतियु

च ॥

शोचना । स्त्री . शोकोत्पादनायाम् ।

शोचनीय । चि . शोच्ये । शोचितु

योग्ये । यथा । शोचनीयभावेनपठन्ति

विद्यायैवीनस्यापधनापदारा .

। तेशोचनीयादृष्टीवशोकेमनुष्य

रूपेणमृगाश्चरन्तिइति ॥

शोचिष्कोश । पु . उषसुंवे । चमो

। शोचिषिज्जाला किमाहवध्य ।

नित्यंसमासेऽनुत्तरपदस्यकोतिपत्त

म् । चि . चकृष्वे ॥

शोचि . न . रोचिषि । प्रभावाम्

॥ शुच्यति . पूतीभवत्यनेन । इ

शुचिरपूतीभावे । अचिंशुचिहुस

पिच्छादिच्छदिभ्यः कृत्तिः ।

शोच्य । चि . तपस्विनि सापराधि ॥

श्रेय

शिष्यः । वि. सुद्रे ॥
 शिठः । वि. मूर्खे ॥ अलसि ध॥
 ते । नीचे ॥ पापरते ॥

श्योना । पु० कृष्णाग्री । पत्नी ॥ श्योना
 की ॥ लोहिताश्रु ॥ नदविशेषि ।
 हिरण्यवाही ॥ योयममरकण्डक
 देवात्पाटलिपुत्रे गङ्गायामिलि
 तः ॥ समुद्रविशेषि ॥ रक्तेष्ठी
 ॥ लवणाम्बुधि पारस्येरत्ताजली
 ऽगधिमीनगामिनिप्लवही पान्तर्व
 तिर्निनदविशेषि ॥ अनुत्पटरक्ते
 । कौकनद्वर्ण ॥ श्योनाकप्रभे
 दे । न० । सिन्दूरे ॥ रुधिर ॥
 दि० कौकनद्वर्णाय । कौकनद्व
 र्णवति ॥ अस्मति । श्यामवर्ण
 लो० । पचादाश ॥ रक्तवर्ण ॥

श्री. राज्यातीरथीसङ्गम । पुं० तौर्थवि
शेष ।

श्रीशङ्कर . । पु . रत्नापुनम^०वाया
म ॥

श्रीःपद्मः ।
श्रीःपद्मः । न० } रत्नपद्मे ॥

काविदारि ५ शिखानि० सहर्णव
तिपुष्यायस्य ॥

श्रीगणेशम् । न० पञ्चरागमणो ॥ सा
णिक्ये ॥ श्रीगणेशतद्रत्नम् ।

श्रीश्याक । पु० श्योनाकहृत्ते । शु
क्लनाम्ने॥

शोणितचन्दनम् । न० रक्तचन्दने ॥
 शोणितपुरम् । न० बाणसुरपुरे
 सराङ्गण० झ० भा० प्र० । शो
 णितसंज्ञक पुरम् ॥

शोणितक्षुम् । न० कृष्णमे ॥
 शोणितोत्पलम् । न० रक्तोत्पले ॥
 शोषी । स्त्री० रक्तायाम् । रक्तोत्प
 लवर्ष्यायाम् स्त्रियाम् । शोषात्प्रा
 चामितिवाडोप् ।

शोणेपल । पु० माणिक्ये ॥
 शोय । पु० शोफे । श्वयथौ । त्व
 ग्विर्जने ॥ श्वति । श्वगतौ ।
 बाहुलकात्० य । श्वारिश्चूठ ।

शोधनी

आहुय । स ज्ञापूवकत्वादेत्ये
धल्लुठ्स्थितिनववि यदा । शव
ति । श्रुगती । पूर्ववत् । य ।
जहगामोनरद्भ्यामधोगामीमुखा
तुल्यम उभये । वी । स्वसञ्ज्ञात
ये धि हन्तिनस मय । ॥

शायक । पु० शोधे ॥
शयकृत् । वि० शोफकारिणि ।
शायक । वि० शोधनाशके ॥
शायिनी । स्त्री० रक्तपुनर्नवायाम् ॥
पुनर्नवायाम् ॥ शाय हन्ति । अ
अमनुष्यकटकीपुत्रेतिटक् । ली
प् ॥ शालपण्याम् ॥
शायकित् । पु० भक्ष्नातकी ॥ पुनर्नवा
याम् ॥ वि० शोफहारके ।
शायकृत् । पु० भक्ष्नातकी ॥
शोध । पु० शोधने ।
शोधक । वि० शोधकारके ॥ न०
कङ्कुष्ठे ।
शोधन । पु० निष्क ॥ निष्कृते ॥
न० शुद्धो । शोधे ॥ मलापनयने
॥ विष्टायाम् ॥ कासीसे ॥ चा
तुनिर्दोषोकरणे । ब्रणादिरिष्क
रणे ॥ लिखितपत्रादे प्रमाणी
करणे ॥ विरुद्धलिखितस्य शुद्
धोकरणे ॥ अक्षस्य हरणे । वि०
शुद्धिसाधने । शुद्धिकारके ।
शोधनी स्त्री० सम्प्राप्ता न्याम् । सी
वनी० इ० भा० ॥ शोधयतिऽनया

शोभन .

। शुधगीचि । कश्चो ल्युट् । लीप्
॥ तान्नवल्याम् ॥ नील्याम् ॥
शोधनीय । वि० शोधितव्ये । शो
ध्ये ॥
शोधनीबीजम् । न० जवपासे । म
सद्राविणि ॥
शोधित । वि० सम्मृष्टे । मयिका
द्यापनयनेनकृतशोधनेव्यसृजादौ ॥
यथा । व्यसृजन किमकोटादिशुद्धे स
म्मृष्टशोधितेतिशब्दरत्नावली । अ
पनीतमजे । निर्दिष्टे । मृष्टे ।
धीते ॥ शोधयतिऽनया । शुध० । व्य
क्त कर्तरिक्त ॥
शोफ । पु० शोधे ॥ शवति । शव०
। बाहुलकात्फ । ल्योरित्त्वूठ्
। आहुय । स ज्ञापूवकत्वादेत्ये
धल्लुठ्स्थितिनववि ॥ यदाश्ववति
। शु० । पूर्ववत्फ ॥
शोफकृत् । वि० शोधकृति ॥
शोफिनी । स्त्री० रक्तपुनर्नवायाम् ॥
शालपण्याम् ॥
शोफनाशन । पु० नीलहर्षे ॥ वि०
शोधनाशके ॥
शोफकृत् । पु० भक्ष्नातकी ॥ वि०
शोधहारके ॥
शोभनः । पु० यद्दि ॥ विष्कम्भादि
दिषु पञ्चमेयोगे ॥ तत्रजातशोफक
यथा । शोभनीभनः शोभनीयोगज
न्मादयोऽपिपञ्चप्रतिपदव्यभिक्तः ।

श्रीभा

सदुत्तरस्वारूपं सुधीरम सम्भा
नयुक्तामनुज . प्रबोध . ॥ श्रीभ
नकृतिवत्सरे ॥ तत्फलयथा । सु
भिष्य चोमसारीग्य दृष्टागोत्राज्ञया
प्रिये । सुस्थिता . श्रीभनेवर्षेप्रजा
सर्वा . सुकीर्तने ॥ ३७ ॥ न .
वारिजे । पद्मे ॥ चि . सुन्द रे
। सुषमे । मनेज्जे ॥ श्रीभते
। शुभदौष्टी । अनुदान्ततस्तयु
च् ॥ श्रीभयति । नन्द्यादित्यु
र्वी ॥

श्रीभनक । पु . शिद्यौ ॥

श्रीभक्तत् । पु . श्रीभनेवर्षे ॥ चि .

श्रीभनकारके ॥

श्रीभना । स्त्री . गीरोचनायाम् ॥

हरिद्रायाम् ॥ इ . रा . गृह ॥

श्रीभनीय । चि . श्रीभितव्ये ॥

श्रीभमान . । चि . विराजमाने

॥ यथा । मयि . शायोक्षीट .

समरयिज्योतिदलिता . मदघो

खोनाग मरदिसरित . श्रानपु

लिना . । कलापेयसम्पद सुरत

नृदिताबालवनितातनिस्त्राश्रीभन्ते

मलितविभवाश्चार्थिषु नृपावृत्ति ॥

श्रीभा । स्त्री . कान्तौ । द्युती ॥

अशालक्ष्य यथा । साश्रीभारूप

भोगाद्यैर्यस्यादङ्गविभूषणम् ।

श्रीभैवकान्तिराख्यातामन्मयाप्या

यनेलज्वलेति । इच्छायाम् ॥

श्रीष

गीर्पोविशेषि ॥ गीरोचनायाम् ॥

हरिद्रायाम् ॥ कृतिच्छन्द २ .

प्रमेदे ॥ यथा । रसाश्रवाश्रवे श्री

भानयुगलजठरामेवविस्फूर्जिता

चित् ॥ यथा । सपीयूषाग्नील

तृसरसिजयुगलामध्यनन्दाफलाभ्या

नृतयोऽरुर्भराजतृतरलकिसलयश्लि

ष्टसुचिरधवाखा । लसन्मुक्तार

क्षीत्पलकबलयवसन्दविस्वाक्षिता

यामहाश्रीभामौलौमिलदलिपट-

लौ कृष्णसाकापिवल्ली ॥ श्रीभय

ति । शुभशुक्लश्रीभायाम् । पचा

द्यच् ॥

श्रीभाञ्जन । पु . शिद्यौ । तीक्ष्ण

गन्धके । अक्षौवे । मोचके । स

हजना . संभना . इ . भा . प्र .

॥ श्रीभाञ्जन . कटुस्तिक्त श्री

यविद्रधिगुल्मनुत् ॥ श्रीभामन

क्ति । अङ्गव्यक्तिमन्त्रणकान्तिगति

षु । कर्त्तरिण्युट् । बहुलमन्य

चापीतियुज्वा ॥

श्रीभिव । चि . श्रीभायुक्ते ॥

श्रीभनी । स्त्री . श्रीभनीयायाम् ॥

श्रीली । स्त्री . वनहरिद्रायाम् ॥

श्रीष । पु . श्रीषणे ॥ यक्षप्रि

॥ सशेषणाद्रसादीनांश्रीषद्वलभ

धीयते । अक्षौषधयथा । वचा

निकटकश्चैवकरक देवदारुच ।

मङ्गिष्ठावफलाखेताश्रीरीषारज-

श्रीकृतम्

गीहयम् । प्रियङ्गुनिम्बकटु
मीमूत्रेणावर्षितम् । नखमा
लेपनञ्चैवज्ञानमुद्धर्तनतया ॥
अपस्मरविषेणान्नादशोषालक्ष्मोच्च
रापङ्कम् । भूतेभ्यस्तृणभयान्तराज
हारेवशास्त्रमिति ॥ रवे पा
श्रङ्गे ॥ शोषयति । शुषशोषणं
पचाद्यच् ॥

शोषकः । चि० शोषणकर्तारि ॥

शोषणम् । पु० कामाक्ष्यविशेषे ॥

श्रोत्राक्षे ॥ न० रसाक्षयं ॥

रसादाने । शोषे ॥ त्रि० शोषके ॥

शोषसम्भवम् । न० पिप्पलीमूले ॥

शोषापहा । स्त्री० क्षीततक्ते ॥

शोषित । त्रि० क्षारिते ॥ यथा ।

समुद्रः शोषितायेनतमगस्तिनमाव्य
हम् ॥

शोकम् । न० शुकगर्भे ॥ शुकानां

समूहः । खण्डिकादित्वादञ् ॥

शुकस्यावयवोपकारोपा । प्राचिर

जतादिभ्योऽञ् ॥ स्त्रीणांकरणान्त

रे ।

श्रीकरम् ।) न० तीर्थविशेषे ॥
श्रीकरवम् ।)

श्रीक्तिकम् ।)

श्रीक्तिकेयम् । न०) मुक्तायाम् ।

श्रीक्तेयम् ।)

श्रीक्तेयः । श्रुक्तिसम्भावे ॥

श्रीकृतम् । न० श्रुक्तायाम् ॥

श्रीचम्

श्रीच । पु० भारद्वाजे ॥ शुद्ध्याऽ

पत्वम् । विकर्षं शुद्धेत्वादिनाऽञ् ॥

श्रीचम् । न० बाह्याभ्यन्तरभेदभिन्ने

पावित्यजनकेकर्मणि । शुचितादा

म् । तदुक्तं श्रीमद्भागनिर्वाचनके ।

श्रीचक्षुर्विभिध देविबाह्याभ्यन्तरभेद

त । ब्रह्मव्यात्मपरं च तत्तच्छ्री

चमान्तरिकं स्मृतम् ॥ चक्षुर्विभिध

नावापिमलानामपक्वचम् । देह

शुद्धिर्भवेद्येनवहिः । श्रीच तदुच्य

ते ॥ गङ्गानदीकदावाप्यस्तथाकृपा

अचक्षुःका । सर्वपवित्रजननस्त

र्वादीकृतं प्रिये ॥ भस्मापवाशि

कं श्रेष्ठमृतं ज्ञातुमशक्नुता । वा

सिऽजिनद्वयादीनिमृदय्यामीहि

सुव्रते ॥ किमप्यवदुर्गोक्तं नशोचा

श्रीचविधीयते । मनः पूतभवेद्ये

नगृहस्यस्ततदाचरेत् ॥ निद्रान्ते

मेधुनखान्ते त्वागान्ते मलमूत्रये

मोक्षनान्ते मक्षीसृष्टे वहिः । श्रीच

विधीयते । इति ॥ अत्रवर्त्तमाने

प्रवक्ष्यन्ती ॥ श्रीचैयम् । सदा

कार्यं श्रीचमूलादिव स्मृतः ।

श्रीचाचारविहीनस्तसमस्तानिष्क-

ला क्रिया । मृज्जलादिभिः

कायादिष्वानर्हितमितमेध्यागना

दिव० बाह्यम् । मैत्रोमुदितादि

भिर्मन्दमानादिचित्तमलयाजनमा

न्तरम् ॥ कायमलानामृज्जलाभ्य

शौचम्

आकन वाद्यम् । मनोमलानारा
गङ्गादीनां विषयदोषदर्शनरूपप्र
तिपक्षभावनयाऽपनयनमाभ्यन्तर
मिति विवेकः ॥ वैश्वधर्मोत्तरं
प्रयोगादीमायाऽन्तःपुरादिरहितं
न तु सृष्ट्यादिजनितया ॥ स
र्वेषामेव शौचानामर्थः शौचं परं स्मृ
तम् । यथैशुचिर्हिसंशुचिर्नृ
त्तारिशुचिः शुचिरिति मनु ॥ आ
ह्निकेशौचविशेषोक्तः । गन्धलेप
स्य ककर शौचकुर्यादतन्द्रितकृति
। एतत्तु सर्वसाधारणम् । गृहस्थ
स्तु । एकाहिकं तु देतिस्त्रोदश
वामकरेतया । उभयोः सप्तदातव्या
मृदं शुद्धमभीप्सता । पादयो
षट्प्रकीर्तिता कृतिश्च ॥ वृत्तीय
नीचभिश्च स्रक्कुर्वादिभिश्चतुर्गुणम्
। बद्धिवाविहृत शौचतदर्थं निशिकी
र्तितम् ॥ तदर्थमातुरे प्रोक्तमातु
रस्मार्द्धमध्वनि । स्त्रीशुद्धबालवृद्धा
नामर्द्धमेनसिसूत्रवत् ॥ शौचवि
द्विष्य इत्यं । नाधः शौचे निधा
जयेत् । तथैव वामहस्तो न नाभेरूर्ध्वं
न शोधयेदिति ॥ सूत्रकरणं शौचन्तु
एकाहिककरेति सप्तभयैर्मृद्भूयं स्मृ
तमिति ॥ अशुद्धतानिरसनेन शु
द्धिरापादकत्वस्यास्वरूपम् । य
था । अभक्ष्यपरिहारस्तु स सर्गं चा
प्यनिन्दितैः । स्वधर्मं च व्यवस्थान

शौण्डः

शौचमेतत्प्रकीर्तितमिति । स
त्त्वशौचं मनः शौचं शौचमिन्द्रिय
नियमः । सर्वभूतदयाशौचजल
शौचन्तु पञ्चमम् ॥ यस्य सत्त्वस्य शौच
स्तस्य स्वर्गनिर्दुर्लभः ॥ शुचिः क
र्मभाषोवा । इगन्ताच्चलघुपूर्वादि
त्वत् । गोकुलीकन्दुशानायातैल
यन्त्रेषु यन्त्रयोः । अमीमांस्यानि
शौचानि स्त्रीषु बालातुरेषु च । अत्य
नामलिने देहे देहो वा त्वन्तनिर्मल
। असहो ह मिति ज्ञान शौचमेतत्
प्रचक्षते ॥
शौचपरः । वि० वाङ्माभ्यन्तरशौचयु
क्तैः ॥
शौचिकः । पु० वर्णसङ्करविशेषः ।
यथा । कौवर्त्तस्य चकन्याया शौण्डि
कादिव शौचककृतिपराशरपद्धतः ॥
शौचियः । पु० रजसि ॥ इ० अ० र०
लौ ॥
शौटीरः । पु० वीरे ॥ त्यागिनि ॥
शौटति शौटगर्वः । कृश्रीपृक्शौटीपटि
शौटिभ्यर्ङ्गनः ॥
शौटीर्यम् । न० शौर्यं । गर्वः ॥ तदे
तदतिशौटीयं मौडुलोमेन नृप्यती
ति कल्पतरुः ॥ शौटीरस्य भावः ।
वाङ्माणादित्वात्प्यञ् ॥
शौण्डः । वि० मत्ते । मदिरामत्ते ॥
प्रगलभे ॥ विख्याते । शुण्डाया पा
नागारिभवः । तत्र भववृत्त्यर्थः ॥

श्रीधिका

श्रीगडक । पु० जातिविशेष । या
सुतोवले । मण्डहारके । सूडी० क
लवार० इ० भा० प्र० ॥ अष्टोत्प
त्तिर्यथा । ततो गान्धिकाकन्यायाको
वत्तादेवश्रीगडक । कैवर्त्तस्य च
कन्यायाश्रीगडकादेवसौधिका
॥ इ० प० पु० ॥ शुल्कासुरा० पण्य
मस्य । तदस्य पण्यमितठक् । शु
गडकादागताया । शुगडकादिभ्यो
ण् ।

श्रीगडो । पुं० श्रीगडके ॥

श्रीगडो । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥ चव्ये
॥ कटभ्याम् । मधुरेशो ॥ शुल्का
यामद्यपानगृहेभवा । तत्रभवद्वत्य
ण् । ऊीप् ॥

श्रीगडोरः । चि० शूरे । अङ्कारिणि
॥ श्रीठति । श्रीट्, ० । औषादिक
रैरन् । पृषादरादित्वाङ्, ० टछ
डछ ॥

श्रीगडोर्यम् । न० पौरुषे ॥ शौर्वे ॥
भावे० प्यञ् ॥

श्रीद्र । पु० द्वादशविधपुत्रान्तर्गतपु
त्रविशेष । पारश्वे । त्रि० शूद्रस
म्बन्धिनि ॥

श्रीहोदनिः । पुं० श्राक्यवशजीमुनि
विशेष । सर्वार्थसिद्धे । गौतमे ।
भाषादेवोसुते । शूद्रोदण्डनृपति
विशेषस्यापत्यम् । अतङ्, ॥

श्रीधिका । स्त्री० रत्नकङ्गीइ० हे०

श्रीर्यम्

चन्द्र ।

श्रीनः । चि० पञ्चचातिनि ॥

श्रीनक । पु० ऋषिविशेष । अतिध
न्विनि ॥ शुनकस्यापत्यम् । विदा
द्यञ् । कापियेमुनिविशेषे ॥

श्रीभ । पु० निलिम्पे । देवे । सुरे
॥ सुवाक । न० व्योमपुरे । हरिश्च
द्रपुरे । हरषेदावली० इ० भा० प्र०
॥ चि० शुभान्विते ॥

श्रीभाङ्गनः । पुं० शिष्ये ॥ श्रीभाङ्ग

नप्य । प्रज्ञाद्यञ् ॥ अस्त्रशोकप्र

कारस्तु । शिष्यमूलफलपुष्पकमृतं

तैलपक्कमुदकेष्वधिहितम् । शिष्य

सैन्धवरजियुतश्चक्षुःशोभते सपदिदी

पनमन्ने ॥ शिष्यक कटुतौष्यो

ष्यः कायुशोयसमोरजित् । कृमि

हृत्कासदे।पक्कशयातिशोःशुष्कश्च

श्रीभाङ्गनफलम् । न० शिष्यफले ॥

श्रीभाङ्गनफलस्य।दुक्कवायकफपित्त

नुत् । मूलकुष्ठचयश्चासमुत्पन्नो

पन परम् ॥

श्रीभिकः । चि० इन्द्रजालिके । कुह

ककारिणि ॥ इ० इरावली ॥

श्रीरिः । पुं० वसुदेवे।वासुदेवे ॥ ओ

ऊण्ये ॥ शूरस्यापत्यम् । बंजजत्वात्

। वृष्टित्वेनकण्ठजकण्ठोत्पत्त्याभा

व्यम् । तथापिवाङ्मादित्वादित्, ॥

श्रीसुरे ॥

श्रीर्यम् । न० आरभयाम् ॥ वलि ।

श्रीष्कल

शक्ती ॥ शूरस्यकर्मभाविता । प्य
ज् ॥ उत्साह ॥
शौल्क ॥ पु० शुल्कसम्बन्धिनि ॥
शौल्कशालिक ॥ पु० शुल्कशालाया
अवक्रये ॥ अवक्रयद्विठक् ॥
शौल्किक ॥ वि० शुल्काध्यक्षे ॥
शौल्किकेय ॥ पु० विषप्रभेदे ॥ शु
ल्किकदेशेभ्य ॥ दृष्टिकुक्षीतिथो
गविभागाट्ठज् ॥
शौल्किक ॥ पु० कसकारे । ताम्रकु
ट्टके । कसेरः ॥ इ० भा० प्र० ॥ शु
ल्कघट्टन शिल्पमस्य । शिल्पमिति
ठक् ॥
शौक् पु० श्वभिर्दृष्टे सामविशेषि ॥
दृष्ट सामेव्यण ॥ न० शुनासमूहे
। खण्डिकादित्वादज् ॥
शौर्वास्तकम् । वि० भाविदिनस्यायि
निद्रव्ये । श्वस्तने ॥ श्वोभवम् ।
श्वस्तुट्चित् ॥ ठक् । ऐकागम ॥
शौवापदम् । वि० श्वापदे । श्वापद
सम्बन्धिनि ॥ श्वापदस्थेदम् । अण्
। पदान्ताख्यान्यतरस्यामितिपञ्च०
ऐच् ॥
शौषिर । पु० दन्तरेगविशेषि । य
य ॥ श्वययुर्दन्तमूलेषुरुजावान्
कम्पराज्ञ ॥ लालास्रावीसविज्ञे
य । शौषिरोनासनात् ॥ ४ ॥
श्रीष्कलः । पु० शुष्कमांसस्यापणिकी
वि० पिशिताशनि ॥ शुष्कलीशु

श्मश्रु

ष्कमांस ० मांसमात्र वाच्यति । शे
भद्वत्यण ॥
श्च्योत । पु० प्राघारे । क्षरणे ॥
श्च्योतनम् । श्च्युतिर्क्षरणे ।
घञ् ॥
श्च्योतन् । वि० क्षरति ॥
श्म ॥ न० नात् ० मुखे ॥
श्मशानम् । न० प्रेतदाहभूमौ । श
वस्थाने । पितृवने ॥ शवा शिरते
ऽत्र ० शवानाशयन वा । पृष्ठादरा
दित्वात्साधु ॥ श्मशब्देनशव प्रो
क्ता शानशयनमुच्यते । निर्धवन्ति
श्मशानार्थं मुनेशब्दार्थकोविदा ॥
श्मशानकाली । स्त्री० कालीविशेषे ॥
श्मशानवासो । पु० शिवे ॥ वि० श्म
शानवासकर्त्तरि ॥ श्मशानेवस्तु शौ
लयस्य । वस० । सुपीतिर्णिनि ॥
श्मशानवासिनी । स्त्री० कालिकाया
म् ॥
श्मशानवेश्मः । पु० गिरिशे । शम्भौ ।
श्मशालायवासिनी । स्त्री० कालि
कायाम् ॥ श्मशानालयेवस्तु शील
मस्या । णिनि । ङोप् ॥
श्मश्रु । न० पुमुखेलीमद्वधौडाढीइ
० भा० केशश्मश्रुधारयतामयाभ
वतिसन्ततिरितिदानधर्मेभारतम्
॥ श्म० मुखश्रयति । श्रिञ् ० । श्म
निश्रयतेङुन् ॥ यद्वा । श्मनिमुखे
श्रयति० उपलभ्यते । श्रु० । मिते

श्यामक

द्रादित्वात्ङ् . । किव्वा । आग
मशास्त्रस्थानित्यत्वात्त्रतुक् ॥
श्मश्रुमुखी । स्त्री० श्मश्रुयोषिति । पी
टायाम् ॥
श्मश्रुल । चि० प्रवृद्धमुखरोमवति ।
सिन्धादित्वात्त्रच् ।
श्मशानिक । पु० पितृवनेपाठादि
कर्त्तरि । मसाणिजा० इ० भा०
प्र० । श्मशानेऽधीते । अध्यायिन्य
देशकालादितिठक् ।
श्यान चि० शीतात्सङ्कुचिते । स
कुचितमार्गे ॥ श्यायतेस्य । श्यै
ङ्गती । क्त । संयोगादेरातोधा
तोयंश्वतकृतिनिष्ठानत्वम् ॥
श्याम । पु० प्रयागकवटी । वारिदे ।
वृद्धदारकी । पिक्वि । क्वाक्वि ॥
कृष्णवर्णे ॥ हरिद्वर्णे ॥ श्यामाकि
॥ पीलुवर्णे ॥ धनूरे ॥ दमनकव
र्णे ॥ गन्धर्वे ॥ न० मरिचे ॥
सिन्धुलवर्णे ॥ चि० कृष्णवर्णवि
शिष्टे ॥ हरिद्वर्णवति ॥ श्यायतेम
नोयस्यात् । श्यैङ्ग० । कृषियुधौधि
दसिश्याधूसूभ्योमगितिमक् ॥ पु
० कृष्णमाद्रिजाते । तमाजदक्षनि
मे० चन्दनविशिष्टे ॥ श्रीकृष्णे ॥
श्यामक० । पु० श्यामाकि । सावक
कृतिभाषाप्रसिद्धिमे ॥ न० रेविव
र्णे ॥ श्याम वर्णं मूषकति । य
क० । कमण्ड्यम् । यकम्बादिः ॥

श्यामा

श्यामकण्ठ । पु० मयूरे ॥ शिवे ॥
पक्षिविशेषे ॥
श्यामकन्दा । स्त्री० पतिविधायाम् ॥
श्यामकाण्डा ।) स्त्री० गण्डदूर्वाया
श्यामयन्त्रि ।)
म् ॥ गण्डाल्याम् । मीननेत्राया
म् ॥
श्यामपत्र ।) पु० तमालपादपे ।
श्यामपत्रक ।)
श्यामल । पु० पिप्पले । कृष्णे ।
श्यामे ॥ नीलमार्कटि । चि० कृष्ण
वर्णविशिष्टे । सिन्धादित्वात्त्रच् ॥
श्यामलचूडा । स्त्री० गुफायाम् ॥
श्यामलता । स्त्री० शारिबाथामोषधी
॥ श्यामलिङ्गि ॥
श्यामला । स्त्री० पार्वत्याम् । कस्तू
र्बाम् ॥ अश्वगन्धायाम् ॥ जम्बा
म् ॥ कटभ्याम् ॥
श्यामलिका । स्त्री० नील्याम् ॥
श्यामलीजु० । पु० कृष्णेक्षौ ॥
श्यामवल्क । पु० शिरीषे ॥
श्यामसुन्दर० । पु० श्रीकृष्णे ॥
श्यामशालि । पु० कृष्णशकौ ॥
श्यामा । स्त्री० कलिकायाम् । दुर्गा
याम् । पार्वत्याम् ॥ श्यामायाञ्च
त्पसिर्वा । ततः साकालिकादि
वीथीगनिद्राजगन मयी । पु० त्व
त्तसतीरुपाजन्मार्थमेवकाययो ॥
समयस्यामुपपन्नमेवकाञ्ठरेशिवा

श्यामा

। सन्मूयचसमुत्पन्नासालक्ष्मीरिव
सागरात् ॥ वसन्तसमयेदेवीनवम्या
भृगयोगत । अर्द्धरात्रौसमुत्पन्नाग
ङ्गेवशशिमण्डलात् ॥ ततस्तस्यान्तु
जातायाप्रसन्नास्याभवन्दिश । सा
नुकूलोववौवायुर्गम्भीरोगन्धिल
शुभ ॥ बभूवपुष्पवृष्टिस्तृतीयवृष्टि
परातथा । लज्जलुप्तान्तय शा
न्ताजगज्जुष्टधनाघनम् ॥ तस्यान्तु
जायमानायासर्वलास्यामपद्यत ।
तान्तुदृष्ट्वायथाजातानीलोत्पलदला
नुगाम् ॥ श्यामासासेनकादेवीसु
दमायातिहर्षिता । देवाश्चहर्षम
तुलप्रापुस्तत्रमुहूर्तम् ॥ तुष्टुबु
स्तामन्तरीक्षेगन्धर्वाद्याप्सरीगणा ।
। तान्तुनीलोत्पलदलश्यामां हिमव
त सुताम् ॥ कालीतिनाम्नाहिमवा
नाजुहावकृतेदिने । बान्धवास्तुल्य
सन्तानानाम्नातांपार्वतीतिच ॥ का
लीतिचतयानाम्नाकोत्तितागिरिन
न्दिनीतिक्कालिकापुराणे ४० अ
ध्याय ॥ शारिणीषधी ॥ कृष्णश्रे
ताशारिबायासाश्यामेतिनिगद्यते
॥ अप्रसूताङ्गनायाम् ॥ नारीविशि
ष्टि । यौवनमध्यस्थायाम् ॥ अक्षाल
क्षणेयथा । स्निग्धनखनयनदशना
निरनुशयामानिनोस्थिरस्नेहा । सु
स्पृशंशिशिरमांसलवराङ्गनासाम
ताश्यामेति ॥ छायायाम् । भावा

श्यामाङ्गः

नुरुपायाम् ॥ प्रियङ्गौ ॥ वागुजो
। सीमलतायाम् ॥ यमुनायाम् ॥
त्रियामायाम् ॥ कृष्णचिह्नितकौष
जौ ॥ यथा । श्यामाचिह्नितततोद्गी
नगुणातीव्रविरेचिका । मूर्च्छादा
हमदभ्रान्तिकण्ठोत्कर्षणकारिणी
॥ नीलिकायाम् ॥ गुग्गुली ॥ शु
न्द्रायाम् । गुडूच्याम् ॥ कस्तूर्या
म् ॥ वटपल्याम् ॥ वन्द्यायाम् ।
रेचनायाम् ॥ नीलपुनर्नवायाम्
॥ पिप्पल्याम् । कृष्णायाम् ॥ ह
रिद्रायाम् ॥ नीलगव्याम् ॥ नील
दूर्वायाम् ॥ स्त्रियाम् ॥ पद्मवीजे ।
शिशपायाम् ॥ पद्मिबिशीषि । वा
राह्याम् । पाण्डविकायाम् । श
कुन्याम् । पोतक्याम् । कालिका
याम् । शितिसिम्बिन्याम् ॥ श्या
मोवर्णोऽस्त्यऽस्या । अश्वभायच
॥ मगन्ताहाटापू ।
श्यामाङ्ग । पु० तृणधान्यमेदे । श्या
मके । श्यामेचिवीजे । अविप्रिये
। राजधान्ये । सावां० सावक०
इ० भा० प्र० ॥ श्यामाङ्ग । शिष
योर्लक्ष्मोवातल । कफपित्तहृत् ॥
श्यायते । शरीरं० । पिनाकादय
श्चेतिसाधु ॥ यद्वा । श्यामवर्ण
म्० अकृति । अक० । कर्मण्य
म् ॥

श्यामाङ्गः । पु० बुधग्रहे ॥ वि० श्या

श्याय

मशरीरे ॥

श्यामाङ्गी । स्त्री० मेघाङ्ग्याम् । कृष्ण
कलेवरायाम् ॥

श्यामादनी । स्त्री० लाङ्गल्या ॥

श्यामान्नी । स्त्री० दीर्घश्याखिकायाम्
। नीलाम्भ्याम् ॥श्यामायमान । वि० योहिश्यामद्वय
भवति तत्र । लै हितादिङाङ्भ्य
क्यप् । वाक्यपट्ट्यात्मनेपदेशान्
प् । आनेसुक् ॥

श्यामित । वि० श्यामले ॥

श्यामैककण्ठ । पु० श्वेतवर्णविशिष्टे ।

श्याल । पु० पञ्चोसरोदरे । वा
क्तीरे । साला० इ० श्या० प्र० ॥श्यायते । बाहुलकात् । श्यैड
क नन् ॥ उच्छिष्टमधुर्कायाचौश्या
शब्द । श्यालाति । आतीनुपेति
कङ्कतसुकुट ॥

श्यालक । पु० श्याले ॥ स्वार्थेक ॥

श्यालिका । स्त्री० किलिकुष्किकायाम्
। पञ्चोभगिन्याम् । साली० इ०
भा० प्र० ॥

श्याली । स्त्री० श्यालिकायाम् ॥

श्याय । पु० कपिशे । कृष्णपीतमि
श्रितवर्णे । धूम्रे । श्रुतानुविबेक
श्यावर्णे ॥ श्यावर्णे । इतिभावप्र
काशः ॥ सुक्ताभवर्णे इतिभट्टोत्पलः
॥ वि० तद्वर्णवति । श्यायति ।

कुगुशूङ्भीवइति । बाहुलकात् ।

शयेतकीलक

शयेडोव ।

श्यावदन् । वि० श्यावदन्त । कृष्ण
पीतमिश्रितवर्णदन्तयुक्ते ॥ श्या
वादन्तायस्य । विभाषाश्या
वारोकाभ्यामितिपक्षे दन्तस्यदन्तादे
श ।श्यावदन्त । वि० लङ्गनैः कृष्णाद
न्ते ॥ श्यावादन्तायस्य । विभाषा
श्यावारोकाभ्यामितिपक्षे दन्तादे
शभावः ॥

श्यावदन्तक । वि० श्यावदन्ते ॥

प्रधानदन्तत्रयमध्यस्थजुददन्तावशि
ष्टे ॥ प्रधानदन्तोपरिदन्तान्तरयुक्ते
॥ अत्रविष्णा । अयमरकनुभूतदु
खानात्तर्कत्वमुत्तीणानामानुष्येलक्षणानिभवन्ति । कुष्ठवृत्तिपात
को । ब्रह्महायक्री । सुराप श्या
वदन्तकः । सुवर्णहरीकुमखोः
शङ्कतल्पगीदुष्टमाङ्ग्यादि ॥ दन्त
रोगविशिष्टे । यथा । येऽस्त्रुस्मिन्ने
षपितेनदग्धादन्तस्त्वऽपिषत ।श्यावतानीलतांवापिगतः सश्या
वदन्तकः । १८ ॥ स्वार्थेक ॥श्येतः । पु० श्रुतवर्णे । श्रुते । पा
ण्डुरे ॥ वि० तद्वर्णयुक्ते ॥ श्या
यते । श्याभ्यामित्यिति । श्ये
कङ्कतम् ॥शयेतकीलकः । पु० मध्यविशिष्टे ।
राफरे । पुंटी० इ० गौ० भा० प्र० ॥

श्येनम्पता

श्येन । पु० पक्षिविशेष । शशाद
ने । पक्षिणि । वाज० इ० प्र०
॥ महाकायामन्दविग श्येनइत
व्याख्यातार ॥ शयायते । शयैङ् ।
। शास्याहजविभ्यङ्गन् । पाण्डु
रे । शुक्ते ॥ चि० तद्वति ।
श्येनघण्टा । स्त्री० दन्तीवृक्षे । एरण्ड
फलायाम् ॥
श्येनचित् । पु० चाहवनीयधारणा
ये० इष्टकानिर्मितस्थलविशेष ।
श्येनइवचित । चिज० । कर्मस्थ
ग्न्याख्यायामितक्षिप ॥
श्येनजीवी । पु० क्रयविक्रयोदिना
श्यनर्जीवीवति० तस्मिन् ॥
श्येनी । स्त्री० शुक्लवर्णायाम् । व
र्णादनुदात्तोपधात्तौनङ्गति० डी
प् । तकारश्चनकारादेशश्च ॥
त्रिष्टुपकन्द ११ प्रमेदे ॥ यथा
। श्येन्युदीरितारजौरलीगुरु ॥
यस्यकीर्तिरिन्दुकुन्दचन्दनश्येन
शेषलीकपावनौसदा । जङ्गवीष
विश्वबन्धविभ्रमातभवामिभाग
म्यमच्युतम् ॥ श्येनयोजति ।
श्येनीपुत्र । पु० जटायुषि । स
म्यातेरनुजि । दशरथराजसखे ॥
श्येनम्पता । स्त्री० मृगयायाम् ॥ प
तनम्पात । श्येनस्यपात ।
कट्षष्ट्यासमास । श्येनपाती
ऽस्यावर्त्तते । घञ् साध्याक्रिये

श्रद्धा

तिज । श्येनतिलस्यपातेर्ज०
इतिमुमागम ॥
श्र्योनाक । पु० श्र्योनाकद्रुमे ।
सीनागाह इ० गौ० भा० प्र० ॥
अस्यपर्यायायथा । मण्डूकपत्रप
त्रोर्णनटकटुङ्गटुगटुका । स्त्री
नाकशुकनासर्चदौर्घ्वन्नाकुटन्नटा
॥ श्राणकसारलाविति । सीनापा
टा० इ० भा० प्र० । अथगुणा
यथा । श्र्यानाकीदीपन पाक
कटुकस्तुवरोहिम । ग्राहीतिको
निलश्चैषापित्तकासामनाशन ॥
टुगटुकमफलवालरुक्ष वातकफा
पहम् । हृद्यकषायमधुररोचनल
घुदीपनम् । गुल्मार्थं कृमिहृत्
प्रौढ गुरुवातप्रकोपणम् ॥ श्र्यायते
। श्र्यैङ्गती । पिनाकादौ निपा
तित ॥
श्रत् । अ० श्रद्धायाम् ॥
श्रथनम् । न० वधे ॥ यत्ने ॥ पुन
पुनर्हर्षणे ॥ वन्धने ॥ मोक्षणे ॥
श्रिथिलौकरणे ॥
श्रद्धान । चि० श्रद्धायुक्ते । श्रद्धा
वति । यथा । श्रद्धान शुभावि
द्यामाददीताशरादपि । अन्याद
पिपरधर्मस्त्रीरत्नदुष्कुलादपीति ॥
श्रत्० श्रद्धादधनोविभ्राण ॥
श्रद्धा । स्त्री० सम्प्रत्यये । आदरे ।
आस्तित्वबुद्धौ । शास्त्रार्थेप्रत्यये ॥

अदधालु

गुरुवेदान्तादिवाक्येषु विप्रवासे ।
 ग रुवेदान्तादिवाक्येषु • इदमित्य
 मेवेति प्रमारुपायामास्तिक्यबुद्धौ
 । शास्त्राचार्योपदिष्टेषु ऽननुभूते
 प्येवमेवेति दिति विप्रवासे ॥ निग
 माचार्यवाक्येषु भक्ति अदधेति
 त्रिश्रुतेति पूज्यपादोक्ति ॥ प्रत्यया
 धर्मकार्येषु दृढ अदधेत्युदाहृता ।
 नास्ति ह्यदधानस्य धर्मकृत्ये प्रयोज
 नमिति स्मृति ॥ इयं वैराग्यस्य प्रती
 । वैराग्यस्य च वैभार्य अदधामभक्ति
 सौख्येति • ॥ अदधामम् । कुधा
 ज • । अदन्तरोरुपसर्गवद्वृत्तिर्वा
 च्या । आतथीयसर्गवद्वृत्तिः । टा
 प् ॥ इच्छायाम् । काङ्क्षायाम् ।
 स्पृहायाम् ॥ चेतसः प्रसादवृत्ति
 पातञ्जलभाष्यम् ॥ अदधाचिचि
 धा । सात्त्विक्यादिभेदात् । यथा
 हि । श्रीभगवानुवाच । चिचिधा
 भवति अदधादेहिनां सात्त्विकभाषणा
 सात्त्विकी राजसी चैवतामसी चैति
 तांशुण् ॥ सत्त्वामुरुपासवस्य अ
 दधामभवति भारत । अदधामधायं पु
 रुषाधायच्छदधः स एव सः । यज
 नो सात्त्विका देवान् यक्षरक्षांसि राज
 साः । प्रेतान् भूतगणां चान्ये यज
 नो तामसा जना इति ॥

अदधालु • । स्त्री • दीहवद्व्याम् ॥

अदधाति । कुधाज् • । स्पृहिय

अम .

हिपतिदपि निद्रातन्द्रा अदधाम्यथा
 लुजित्यालुच । अदधतेतच्छीलावा
 ॥ चि • अदधायुक्तं ॥
 अदधावान् । चि • आदधे । अतिश
 येन अदधाने । अदधासमन्विते ॥
 अदधास्त्यस्यास्मिन्वा । मतुप ॥
 अदधाविरहित । चि • कृत्विग्नेषा
 दिना अदधारहिते । अदधाने ॥
 अदधिय • । चि • विप्रसन्नौये । अदधा
 तुमहे • । आगमोपपत्तिभ्यां हि निचि
 तीर्थ • । अदधिये भवत्वव्यभिचारा
 दिति पूज्यपादा ॥

अन्य • । पुं • अन्यने ॥

अन्यनम् । न • अन्यने । गुम्फे • य
 था । सन्दर्भरचना गुम्फा अन्यन
 ग्रन्थन समावृत्तिहेतुः ॥

अन्यित • । चि • अन्यति । गुम्फिते ॥
 कृतवधि ॥

अपितः • । चि • पक्ते । घृतदुग्धजल
 भिन्नपक्वद्रव्ये ॥ यथा । निष्पक्वद्रव्ये
 तीपक्वत्वाज्यक्षौरपयः स्मृतम् ।
 अन्यत्तु अपितश्चाप्य • समुदकीदृध
 तीसमे • इति जटाधर ॥ आपाकी
 तः ॥

अपिता • स्त्री • जाड्विके • इति केचि
 त् ॥

अम • । पुं • अभ्यासि । अभ्यसने ॥ अ
 स्माभ्यासि । खुरज्याम् । शरणिष
 षे • यत्नातिशये ॥ कमे । परिश्र

अवयव :

ने । आयासे । व्यायासे ॥ तपसि ॥
खेदे । गमनादिप्रयुक्तखेदादौ । अ
म । खेदोऽध्वरत्वादेरितिलक्षणम्
॥ आत्म्यत्वेन । अमुतपसिखेदे ।
घञ् । नोदात्तोपदेशस्येतिबुद्ध्या
भाव ॥

अमथ . । पु . तपस्विनि । अमथ
परिव्राडितिपूज्यपादा ॥ बुद्ध
भिद्युक्ते । निर्गन्धे । यतौ । जति .
• इ . भा . प्र . । न . अमे । त्रि .
निन्द्यजीविनि ॥ तपस्विनि ॥ आ
म्यति । अमु . । ल्युट् ॥

अमथा । स्त्री . सुदर्शनायाम् । मां
स्याम् । सुखीर्याम् । श्वरीमेदे ॥
अमथी । स्त्री . चतुर्थाश्रमप्राप्त्यायाम्
। तपस्विन्याम् ।

अमवारि । न . आयासेनखेदविन्दौ ॥
अमी चि . अमयुक्ते ॥

अथ . । पु . अथथे । आये । अथथ
म् । अथज्सेवायाम् । एरच् ॥

अथथम् । न . आये । आथथे ॥ अथो
ल्युट् ॥

अव . । पु . कर्णे । अवथे । श्रूयतेऽ
नेमवथवा । श्रुअवथे । कृदोर
प् ॥

अवथ . । पु . नक्षत्रविशेषे । अवथाया
म् । न . श्रुतौ । श्रोत्रकर्मणि । श्रु
तिस्रुतीतिहासपुराणीषुशब्दतात्पर्य
विधारणे । तदर्थनिर्धारणान्

अथ .

कूलन्यायविचारि ॥ षड्विधलिङ्गैरश्री
षवेदान्तानामद्वितीयवस्तुनितात्पर्या
विधारणे ॥ वेदान्तानामशेषाणामा
दिमध्यावसानत . । ब्रह्मात्मन्येव
तात्पर्यमितिधी अवथ भवेदित्यु
क्ते ॥ आचार्यस्यमुखादेवअवथ स
फलभवेत् ॥ कर्णेन्द्रियेणसगुणस्य
निर्गुणस्यवाशब्देनज्ञाने । सुनना .
इ . भा . प्र . । पु . न . कर्णे ।
कान . इ . भा . प्र . ॥ कर्णेपुन
पुसकयो । अवथावनिलस्यचेति
दर्शनात् । नस्त्रियाश्रवण कर्णइ
तिहेममाख्यभिधानाच्च ॥ श्रूयतेऽ
नेन । करणे ल्युट् ॥

श्रवणदादशी । स्त्री . श्रवणानक्षत्रयुक्ता
याभाद्रशुक्लादादश्याम् ॥

श्रवणशीर्षिका । स्त्री . श्रावणीवृक्षे ।
सुखीर्याम् ॥

श्रवणा । स्त्री . द्वाविंशतितमेनक्षत्रे ॥

तत्रजातस्यफलमथा । शास्त्रानुरक्ती
बहुपुत्रमित्त्र सत्पुत्रभक्तिर्निजि
तारिवर्गं । चेष्टान्मकालेश्रवणा
द्वियस्यप्रमोपराश्रवणप्रवीण ॥
श्रावणपूर्णिमायाम् । श्रावण्याम्
॥ श्रवणेनयुक्तापौर्णमासी । नक्ष
त्रेथेत्यर्थः । तस्य . लुक्विशेषकृत
लुप् । टाप . । सुखीरीवृक्षे ॥

श्रवणाद्धा । स्त्री . सुखीरीकायाम् ॥

श्रव . । न . यथसि ॥ कर्णे ॥ श्रूयते

श्राद्धम्.

ऽनेनवा । श्रु० । सर्वधातुभ्योऽसु
न् ।।

अवाय्य । पु० यज्ञपथौ ॥ अथोति
। श्रु० । श्रुदक्षिस्पृहृगृहभ्यवाय्य
॥ अवाय्य • अवाणीयवृत्तिवेदभा
ष्यम् । अस्मन्नर्थे • वाच्यलिङ्ग ॥
अविष्ठा । स्त्री० धनिष्ठानक्षत्रे ॥ अथ
अथ । ऋदोरप् । प्रसिद्ध अवा
ऽस्यस्या । मतुप् । अतिशयेन अ
वति । अतिशयेन तमविष्टनामि
तीष्ठन विष्मत्तुपोलुमितिमतुपो
लुक् ॥

अविष्ठाञ्ज । पु० बुधयष्टे ॥ नि० त
जनातमाञ्जे ॥

अञ्जम् । न० सुदूरवाक्ये ।

आणम । नि० । पक्ते ॥ अति । आ
पक्षे । त्तः । सयोगादेरातीधा
तार्यगवतवृत्ति० तस्मिन् ॥ अपि
ते ।

आणा । स्त्री० । उणिकारागम् । यवा
खम ॥ आयतेस्य । श्रु० । कर्म
णित्त । सयोगादेरितिनिष्ठानत्वम्
॥ पक्तायाम् ॥

आवम् । न० शोचोक्तविधानेनपितृ
णाकर्मणि ॥ तज्जक्षण यथा । स
स्मृतव्यञ्जनाव्यस्रप्रयोदधिधृतान्वि
तम् । अवसादीयतेयस्मात्प्राक्तीन
निगद्यते • वृत्तिवचनम् • अद्ध
याऽप्रादेहीन आहमितिबेदिकप्रयो

श्राद्धम्.

गाधीनयौगिकमितिश्राद्धतत्त्वम् ॥
वेद्वेधाधितपोनालम्बनपूर्वकेप्रसूत
देवताकित्यागविशिष्टे । सम्बोधनप
दे।पनीतान् • पित्रादीन् • चतुर्थ्य
न्तपदेनोद्दिश्य • इतिस्थाने । तच्च
श्राद्धं द्वादशविधम्भवतिविश्वामि
त्रोक्ते । तथाहि । नित्यनैमित्ति
क काम्यष्टद् धश्राद्ध सपिण्डनम् ।
पार्वण्यष्टैतिविश्वेय गेष्टाश्रयार्थं
मष्टमम् ॥ कर्माङ्गनवम प्रोक्तदेविक
दशम स्मृतम् ॥ । आचार्यैकादश
प्रोक्त पुण्यर्थंद्वादशस्मृतमित्ति ॥
विश्वतस्तैतन्नविष्यपुरार्ण यथा । अ
हन्यहनियच्छ्राद्धं तन्नित्यमभिधीय
ते । वैश्वदेवविहीन तदशक्तानुदके
नतु ॥ एकीहिष्टनुवच्छ्राद्धं तन्नै
मित्तिकमुच्यते । तदप्यदैवकर्तव्य
मयुष्मानाशयेद्द्विजान् ॥ कामाव
विहित काम्यमभिप्रेतार्थसिद्धये ।
पार्वणेनविधानेनतदप्युक्तखगाधिप
॥ षडधीयत्क्रियतेश्राद्धं चश्राद्धं
तदुच्यते । सर्वप्रदक्षिण कर्षणपूर्वा
ह्णेत्तूपवीतिना ॥ गन्धोदकति
लैर्युक्तं कुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ।
अर्घ्यार्थं पितृपात्रे सुप्रेतपात्र प्रसीच
येत येसमानावृत्तिर्वाभ्यामेतज्ज्ञे
य सपिण्डनम् । नित्येनतुल्यंशेषं
स्यादेकीहिष्टं स्त्रियाचपि ॥ अमा
वास्यायत्क्रियतेतत्पार्वण्यसुदाह

श्राद्धम्

तम् । क्रियतेषां पर्वण्ययत्तत्पा
 वणमिति स्थितिः ॥ गौष्टायत
 क्रियते श्राद्धं गौष्टो श्राद्धं तदुच्यते
 । बहूनां विदुषां सम्पत् सुखार्थं पि
 तृ तृप्तये ॥ क्रियते श्राद्धं यद्युत्तु
 क्षणानां भोजनम् श्राद्धार्थं मि
 तितत्प्रोक्तं वैजयन्तनीषिभिः ।
 निषेककाक्षेप्तिमेषसीमन्तोन्नयनेत
 या । श्लेषं पुंसने चैव श्राद्धकर्मा
 कृमेष च ॥ देवानुद्दिश्य यच्छ्राद्धं तद्दे
 विकमिहेत्येते । इषिष्येण विशि
 ष्ठेन मत्स्यादिषु यत्नतः ॥ गच्छन्
 देशान्तरं यत्तु श्राद्धं कुर्याच्च सर्पिषा ।
 याचार्थं मितितत्प्रोक्तं प्रवेशेन सश
 यः ॥ शरीरोपचये श्राद्धं मर्षीप
 चय एव च । पुष्ट्यर्थं मेतद्विज्ञेयमपि
 चाधिकमुच्यते । इति ॥ पञ्चविध
 मपि षष्ठहस्पतिवचनात्तद्यथा । नि
 त्यनैमित्तककाम्यवृत्तिश्राद्धं तथैव
 च । पार्वण्यश्वेति मनुना श्राद्धं पञ्च
 विधं स्मृतमिति । श्राद्धावास्ति ।
 प्रज्ञाश्राद्धार्चाभ्योपकृतियः ॥ य
 हा । श्राद्धाप्रयोजनमस्य । चूडा
 दिभ्य उभयसङ्ख्यानामित्यण् ॥ कलाव
 स्थानुष्ठानमागमीत्तविधिनैवकार्यं
 म् । यथा ह भगवान्सदा शिवः ।
 आगमीत्तविधिं हित्वा यः श्राद्धं
 कुरुते नरः । श्राद्धं तद्विफलं सपि
 पितृभिरनरैरकरोति ॥ तत्तृतीयं श्रा

श्रायः

णितसमपिण्डो मल्लमयो भवेत् । त
 स्मान्मल्यं प्रयत्नेन श्राद्धरमतमा
 श्रयेत्कृत्ति ॥ वि० श्राद्धान्विते ॥
 श्राद्धदेवः । पु० चन्तके । धर्मराजे
 । यमे । श्राद्धरुदेवः । अशभा
 क्त्वात् । पितृपतित्वं वा ॥
 श्राद्धप्रदेशः । पु० सृष्टृहतीर्थादिषु ।
 श्राद्धशक्कम् । न० कालशक्ती ॥
 श्राद्धधिकः । वि० श्राद्धिनि । अथ
 तन एव श्राद्धाद्भोजिनि । श्राद्ध
 शब्दः कर्मनामधेयतत्त्वाधमेद्रव्ये
 लक्षणायावर्त्तते । श्राद्धभुक्तमनेन
 । श्राद्धमनेन भुक्तमिति ठनाविति
 ठन् ॥ श्राद्धभाज्यन्विद्रव्ये ॥
 श्राद्धी । अ० श्राद्धिके ॥ श्राद्धम
 नेन भुक्तमित्येति ॥
 श्रान्तः । पु० यतो । श्रान्ते ॥ वि०
 क्लान्ते । श्रमयुक्ते ॥ श्राम्यते क्ल ॥
 श्रान्तकथः । वि० निवृत्तसंज्ञापि ॥
 श्रान्तसंवाहनम् । न० श्रमान्वितस्या
 समादिप्रदानद्वारा श्रमीपशमने ॥
 श्रामः । पु० मासे ॥ मण्डपे ॥ का
 ले ॥
 श्रामथरः । पु० जिनभिर्वा शिष्ये
 । चेलुके । महापासके ॥
 श्रायः । पु० आश्रये । अश्रये ॥ अथ
 यम् । अश्रुत्सिवायाम् । अश्रुभु
 वानुपसर्गकृतिषञ् ॥ वि० श्रीदे
 वताके हविरादौ ॥ श्रीदेवताऽस्य

श्रावणी

। अथ ॥

श्राव । पु० अथ ॥

श्रावक । पु० श्राव्यमुने शिष्ये ॥

काके । वायसे ॥ दूरध्वनौ । त्रि०

श्रावयितरि ॥ श्रावयति । श्रु० ।

शवुल् ॥

श्रावण । पु० मासविशेषः । नभसि

श्रावणिके ॥ श्रावणापौर्णमास्य

स्मिन् । सास्मिन्पौर्णमासीत्यर्थे वि

भाषाफाल्गुनीतिपाक्षिकोऽयं ॥ श

ब्द ॥ श्रावणेनष्टहति । शेषइत्यण्

॥ पाषण्डे ॥ इ० मेदिनिकरः ॥

श्रावणा । स्त्री० दध्यालौघ्ये ॥

श्रावणिक । पु० नभोमासि । श्राव

णे ॥ श्रावणापौर्णमास्यस्मिन्नस्ति ।

विभाषाफाल्गुनीश्रावणाकार्तिकौचे

लोभ्यङ्कतिठक् ॥

श्रावणो । स्त्री० श्रावणायाम् । श्राव

णमासस्य पूर्णिमायाम् ॥ अस्या

वृषितर्पण भवति । तत्रकालादि

कमाहकालिदासः । पूर्णास्तिका

समयाव्युत्तरदान्ताया पूर्णिमान्

भसिसङ्गवगतुतस्य म् । विष्ट्यायु

तोतरहितासुनितर्पणं स्याच्चेत्स

ङ्गमेभधतिवायव्यतदान्किचित्स

समिच्छतितदेवतर्पणं श्रुतीचङ्गो

श्रुतिशाखिनायचे । स्यात्सङ्क्रमे

वासतिसर्वाशाखिनातत्तर्पणेश्रा

वणशुक्लपञ्चमी स्यात्सङ्क्रान्तौ च

श्री

सुपाकृतौ स्यात्पूर्वान्वितावापि च पा

कयन्ते । तथासितापञ्चदशीसमु

क्ता तथाष्टकैतत्समयाभिरुपै ।

ज्यो० २१ अध्याय । ४६ ४८ ।

श्रावणेन युक्तापौर्णमासी । नक्षत्रे

त्यण् । ङोप् । मु ङोर्धाम् ।

श्रावणौ । स्त्री० देवविशेषः । धर्मप

त्तने ॥

श्राविष्ठोय । चि० श्राविष्ठायां जाति

इत्यप्रत्ययः ॥

श्राव्यम् । चि० श्रुतिपथमधुरे ।

श्रितः । चि० आश्रिते ॥ स लम्ने

॥ श्रावति । श्रिञ् । गत्यर्थाक्

र्मकैतिकर्त्तरिक्तः ॥

श्रितशान् । चि० श्रिते ॥ श्रिञ् ।

क्तवतु ॥

श्री । पु० सीमेश्वरमतेष्वङ्गागान्तर्ग

तप्रथमरागे ॥ हनुमद्भरतयोर्मते

पञ्चमरागे ॥

श्री । स्त्री० वीररचनायाम् ॥ श्री

भायाम् ॥ भारत्याम् । सरस्व

त्याम् ॥ लवङ्गे ॥ सरलद्रुमे ॥

लक्ष्म्याम् । पद्मालयायाम् । प

द्मायाम् । कमलायाम् । हरि

प्रियायाम् ॥ विश्वसम्पत्तौ ॥

विधायाम् ॥ उपकरणे ॥ वि

भूतौ ॥ नात्मानमवमन्येतपूर्वा

भिरसम्बुद्धिभिः । आनृण्यैः श्रयम

न्यच्छेन्नैर्नामन्येतदुक्तं भाम् ॥ म

श्री .

तौ ॥ बिल्वदुमे ॥ अदुजे ॥ अ
धिकारे ॥ प्रभायाम् ॥ कीर्त्तौ
॥ वृद्धौ ॥ सिद्धौ ॥ वृत्ताङ्ग
न्मातरि । तारायाम् । बुद्ध
देव्याम् ॥ अयतिहरिम् । अय
न्येतामितिवा । अज . । कि
व्वचीति . किङ्दीर्घौ ॥ कर्त्तरि
बिहितस्यकिप कर्मण्यसम्भ
कृदिकारादितिडीष तुन . कृतप्रत्य
यायङ्कारकृतित्व्याख्यानात् । कृ
दन्त यदिकारान्तमितिपक्षेऽपि कार
ग्रहणे तत्सामर्थ्यादेवकीबलग्रहणा
त् । दुर्घटस्तु . डीषि . श्रीमितापि
रक्षितङ्क्षतीत्याह ॥ विद्याशक्तौ
॥ अयतिपारतन्याश्चिदात्मानमिति
श्री ॥ राजलक्ष्म्याम् ॥ शरीर
श्रीभायाम् । सञ्जीतकृष्टत्वेना
न्तेस्वाश्रयतयास्त्रीक्रियतेप्रलयसुषुप्
तादौसर्वभूतेरित्युक्त्या . जीव
स्वीपाधिभूयामासविद्यायाम् ॥
देवादिनाम्न पूर्वश्रीशब्दप्रयोग
कर्त्तव्यइत्याह । देवगुरुगुरुस्था
नक्षेत्रक्षेत्राधिदेवताम् । सिद्धसि
द्धाधिकारांश्चश्रीपूर्वसमुदीरयेदि
तिप्रयोगसार . ॥ स्वर्गगामित्वा
दिनासिद्धौऽधिकारीयेषांनराणा
मित्यानेन . जीवताश्रीशब्दादित्व
नाम्नोनतुमृतानांतथेताधुनिकशि
ष्टानामाचार ॥ पञ्चश्रीशब्दद

श्रीकरी

नप्रमाणयथा । षड्गुरो . स्वामि
न पञ्चद्वेभृत्येचतुरोरिपौ । श्री
शब्दानांत्रयमित्येकैकपुत्रभार्य-
योरिति । उक्तयाया ? वृत्तौ ॥
ग श्री । यथा । श्रीस्ते । सास्ता
म ॥

श्रीकण्ठ । पु . नीलकण्ठे । शि
वे ॥ कालकूटविषधारणात् . श्री
श्रीभाकण्ठेयस्यस । धृतकण्ठे
विषधारतत . श्रीकण्ठताममेति
नीलकण्ठस्तव ॥ कुरुजाङ्गल
देशे ॥

श्रीकण्ठपदनाञ्जन । पुं . माल
तीमाधवनाटककर्त्तरि . भवभू
तिकवौ ।

श्रीकण्ठसख । पुं . कुबेरे । इ .
ह . युध ॥

श्रीकन्दा । स्त्री . वन्याकर्कोटक्या
म् ॥

श्रीकर । पु . विष्णौ ॥ स्मरतांशु
खतास्तुवताकीर्त्तयतामर्चयतांभ
क्तानांश्रियमोक्षसाम्राज्यलक्ष्मीक
रीति । कञोहेतुताप्सील्यानुज्ञा
स्येध्वितकञष्ट ॥ न . रक्तौ
त्यजे ॥ बि . श्रीकारके ॥ करो
ति । ड . कञ . । अच् . श्रिय
कर ॥

श्रीकरणम् । न . लिखन्याम् ॥

श्रीकरी । स्त्री . शक्तिविशेषे ॥

श्रीधर

श्रीकान्त । पुं० विष्णौ ॥
 श्रीकारी । पु० मृगावशेषि । विगि
 हरिणे ॥ इ० रा० नि० गृहः ॥
 गोकुलम् । न० सरस्वत्यास्तीर्थे ॥
 श्रीखण्ड । पु० न० चन्दने ।
 इ० लि० शिषः ।
 श्रीगर्भ । पु० विष्णौ ॥ श्रीर्वि
 भूतिः । गर्भः ॥ ॥ खड्गे ।
 श्रीयज्ञः । पु० पक्षिणापानीय
 शालायाम् । शक, निप्रपाशाम् ॥
 श्रीघन । पु० सर्वज्ञे । बुद्धि
 विने । मन्त्रीन्द्रे ॥ श्रिया०
 ज्ञानपुण्यसम्भारेण० बुद्ध्यावा०
 घनं पुण्यं ज्ञुभूदित्वाज्ञवत्त्व
 म् ॥ न० दधि ॥
 श्रीज । पु० कामदेवे ॥
 श्रीताल । पुं० तालवृक्षमट्टजवृक्ष
 विशेषे । मृदुताले । विशालप
 त्रे । मसीलेख्यदले ॥
 श्रीतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ॥
 श्रीद । पु० पुण्यजनैश्वरे । कुवे
 रे ॥ श्रियदयते । ददातिषा । दे
 ङोदोजोषा० जातवृत्तिकः ॥ नि०
 श्री० ६ । शिभादतरि ॥
 श्रीदेवी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥
 श्रीधर । पु० विष्णौ ॥ श्रिया० न
 जसिधरैधारका ॥ भूताहंकेदे
 ॥ शासयामविशेषे । यथा । अति
 जुष्टं विचक्रन्तुवनमासाविभूषित

श्रीपथिका

म् । श्रीधरदेविविज्ञेयश्रीप्रदगृहि
 णासदा ॥
 श्रीनगरम् । न० श्रीविद्यास्थाने ॥
 श्रीनन्दन । पु० कामदेवे ।
 श्रीनिकेतन । पु० विष्णौ ।
 श्रीनिवास । पु० विष्णौ । नारा
 यणे ॥ श्रियेनिवास । निजि
 श्रयेन० अपायप्रना० श्रीसत्त्व
 जवायश्चक्षुसिचनपायिनिश्रीर्वि-
 सति० सङ्गत्यर्थः । यथा । श्रि
 धानिवासीयधोरः पानपात्रमु
 खद्वयम् । वाहविषीकपालानां
 सारङ्गानापदास्त्रजमिति । यद्वा
 श्रीशब्देनश्रीमन्तोत्पद्यन्ते । श्रीम
 नस्तुनित्यनिवासीऽस्य । यतोत्प
 ष्ठीस्ततोहरिरित्युक्त ॥
 श्रीपतिः । पु० पुरुषोत्तमे । विष्णौ
 ॥ अमृतमयनेसर्धानस राजसर्धान्
 देवाश्चविज्ञायविष्णुमेवपतित्वेनवृ
 त्तवतोतिविष्णुपुराणप्रसिद्धे ॥
 श्रियः पतिः ॥ नृपती । पृथिवी
 नाथे ॥
 श्रीपथः । पु० राजमार्गे ॥ इ०
 इ० चन्द्रः ॥
 श्रीपथम् । न० अग्निमन्थे ॥ अवकी
 । पथे । श्री पथे० पथेषुवा
 ऽस्य । अथवायम् ।
 श्रीपथिका । स्त्री० फट्, फलि । काय
 फलः इ० प्र० ॥ काश्मर्याम् ।

श्रीवक्त्री

गम्भार्याम् ॥ स्वार्थेकम् । ऋक् ॥
 श्रीपथी । स्त्री० काश्मर्याम् । ग
 म्भार्याम् ॥ इठे । कुम्भार्याम् । वा
 रिपथ्याम् ॥ श्रीयुक्तानिपथ्यान्त्यस्या
 • श्रीपथ्येषुयस्यावा । पाक्कक्कम्प
 र्थेत्यादिनाडीष् ॥ कट्फले ॥ आ
 ल्मली ॥

श्रीपथी । प० श्रीपथी ॥ तीर्थवि
 शेष ॥

श्रीपिष्ट । पु० सरलद्रुमरसे । सरल
 द्रवे ॥ शिथ सरलद्रुमस्यपिष्ट •
 तश्चूर्णेनजनितत्वात् ॥

श्रीपुत्र । पु० अश्वे ॥ कामदेवे ॥

श्रीपुष्पम् । न० लवङ्गे ॥ पद्मकाष्ठे ॥

श्रीप्रसूनम् । न० लवङ्गे ॥

श्रीफल । पु० विष्णे । मालुरे ॥

श्रीप्रद० श्रीप्रियवाफलमस्य । आ
 कपार्यिवादि । श्रीफलस्तुवरस्ति
 क्षोयाहीरुक्षीग्निपित्तकृत् । वात
 श्लेष्महरीषल्योलघुहृणश्चपाचन ।
 राजादनवर्ध ॥

श्रीफला । स्त्री० आमलक्याम् ॥ नी
 ल्याम् ॥ क्षुद्रकारवेक्ष्याम् ॥

श्रीफलिका । स्त्री० आमलक्याम् ॥
 क्षुद्रकारवेक्ष्याम् ॥ महानौलुङ्
 च ॥

श्रीफली । स्त्री० धात्र्याम् । आमलक्या
 म् ॥ नीलिकायाम् ॥

श्रीवक्त्री । स्त्री० कट्फलायाम् ॥

श्रीमद०

श्रीभद्र । पु० विष्णुसुतेकायस्थ
 जातिविशेषे ॥

श्रीभद्रा । स्त्री० भद्रमुस्तके ॥

श्रीभागवतम् । न० पुराणार्थे । महा
 पुराणान्तर्गतपुराणविशेषे ॥

श्रीभ्राता । पु० चोटके । बिधौ । च
 न्द्रे ॥ समुद्रोत्पन्नत्वात् ॥

श्रीमान् । पु० तिलकवर्धने । क्षुरके
 ॥ अश्वत्थवर्धने ॥ शिथे ॥ बिष्णौ ॥

कुवेरे ॥ इन्द्रे ॥ नि० मनोक्षेत्रे ॥

धनिके । श्रीले ॥ सर्वातिशयितश्रि

थि । अखण्डितैश्वर्यसम्पन्ने ॥ म

हाराजचक्रवर्तिनि ॥ श्री लक्ष्मी

सम्पत् ॥ श्रीभा० कान्तिर्वा० सा

ध्यास्मिन्वास्ति । तदध्यास्यस्मि

न्नितिमतुप् ॥ ऋचोयजूषिसामा

निसाहिश्रीरन्तासताम् । तथा

युक्तामहात्मान् । श्रीमन्त । आस्त

सम्पता ॥

श्रीमति । स्त्री० राधायाम् ॥

श्रीमती । स्त्री० श्रीयुक्तायाम् ॥ यैषि
 तामभिधानस्यपूर्वमेतत्प्रयोगये
 त् ॥

श्रीमद० । पु० धनमदे । सर्वमदाध

मे ॥ यथा । नक्षत्र्योषुषतीजाध्या

न बुद्धिश्च सारजीगुण । श्रीमदादा

भिजात्यादिर्यत्रस्त्रीयत्तमासव ॥

इत्यन्तेपणवोयवनिर्दयेरजितात्म

भि । मन्वमानैरिमदेवमजरास्त

श्रीवत्स .

त्वु० नञ्जरम् ॥
 श्रीमलापहा । स्त्री० धूस्वपदायाम् ॥
 गृध्रपदायां ॥
 श्रीमस्तक । पु० रसिने ॥ इ० जि०
 शेष . ॥
 श्रीमुख । पु० सप्तमेवत्सरे ॥ तत फ
 लयथा । सुभिन्न चेममारोग्य वर्षा
 काल सुधीभनम । सस्यवृद्धि विजा
 नोयात् श्रीमुखेसुरवन्दितै ॥ ७ ॥
 न० शिभितानने ॥
 श्रीमूर्त्ति . । स्त्री० देवताविग्रहे ॥ वि
 ष्णुप्रतिमायाम् ॥
 श्रीयुक्तः । जि०) लक्ष्मीविग्रहे । श्री
 श्रीयुत . । जि०)
 मति ॥
 श्रीरङ्ग . । पु० पुण्यक्षेत्रविशेषे ॥ श्री
 रङ्गाख्य महापुण्य यक्षसङ्गिजिताह
 रिरितितन्त्रम् ॥
 श्रीरसः । पु० सरलरसि । श्रीविष्टे ॥
 श्रीराग . । पु० षड्भागात्तर्गततृतीय
 रागे ॥
 श्रीराम . । पु० दशरथात्मनि ॥
 श्रील . । जि० श्रीमति । लक्ष्मोवति ॥
 लक्ष्मणे । श्रियायुक्ते ॥ श्रीरक्षास्त्रि
 । सिन्ध्यादित्वाङ्गच् ॥ श्रियलाति
 बाला० आदानि । आतीनुपसर्गे
 कः ॥
 श्रीलता । स्त्री० महान्द्योतिष्मात्ताम् ॥
 श्रीवत्सः । पु० विष्णोश्चिह्नविशेषे ।

श्रीवारक

क्रुवस्यदुर्वासस पदाघातरूपेरेखा
 विशिषे ॥ महापुरुषलक्षणभूते० व
 यस्यश्चेतवर्णदक्षिणावर्त्तरोमावर्त्त
 विशिषिषा ॥ प्रदक्षिणावर्त्तविचित्ररो
 मश्रीवत्ससद्विस्वविभूषिताङ्गमिति
 मरुडपुराणात् ॥ वदतिमहत्त्वम् ।
 वदव्यक्तोर्वावाचि । वृत्तवदिहनिक्त
 भिन्नविभ्य सङ्गतिस . । श्रीयुक्तो
 वत्स . ॥ विष्णोः । कृष्णे । गृहवि
 शिषे ॥ सुवक्त्राप्रभेदे । अर्हतीध्वजि ।
 श्रीवत्सको । पु० वृहत्तवक्त्रावर्त्तव्ये ॥
 श्रीवत्सभृत् । पु० हरी । विष्णोः ॥
 श्रीवत्सलाञ्छनः । पु० विष्णोः । श्री
 वत्सोमहापुरुषलक्षणभूतश्चेतरो
 मावर्त्तविशिषिलाञ्छन चिह्नमस्य
 तिविग्रहः ॥
 श्रीवत्साङ्गः । पु० विष्णोः ॥
 श्रीवराहः । पु० आदिवराहे । वि
 ष्णोः ॥
 श्रीवज्रभ . । पु० परमात्मनि ॥ श्रि
 या विद्याशक्तेर्वज्रभस्तदाकारे ॥
 श्रीवाटी । स्त्री० नागवक्त्राभेदे ॥
 श्रीवारकः । पु० श्याक्विशेषे । सिता
 वरे । सूच्याङ्गे । सूचीपत्रके । सि
 राला० सिरयारा० सिरियारी०
 इ० भा० प्र० ॥ तस्याङ्गप्रकाराय
 या । श्रीवारकदलयाङ्गमारजासु
 साधितम् । पीडितालोहिततेले
 कासमदंसमन्वितम् । वातपित्तद

श्रीवृक्षकी

रावल्याविवन्धाधाननाशिनो । क
फकृन्मूत्रकृच्छ्रीभेदिनोसारसाय
भो । सा० श्रीबालीत्यर्थः ॥

श्रीबाली । स्त्री० श्रीवारकी० शाकवि
शेषि ॥

श्रीवास । पु० विष्णो । नारायणे ॥
श्रियोवास । अथवक्षसि० श्रीर
नपायिनी० वसतीत्यर्थः ॥ शिवे ।
हरे ॥ पङ्कजी । वृक्षधूपे । सरलद्र
वे । श्रीवेष्टे ॥ अथगुणा० । श्रीवा
सोमधुरस्तिक्त स्निग्धोष्णस्तुवर
सर । पित्तलोवातमूर्द्धाक्षिखररी
गकफापह । रक्षोश्रीस्वेददौर्ग
न्ध्ययूक्काकण्डूव्रणप्रणात् ॥

श्रीवास्तव । पु० चित्रगुप्तात्मजीकाय
स्थजातिविशेषि ॥

श्रीविद्या । स्त्री० महाविद्याविशेषि ।
परदेवतायाम् । त्रिपुरसुन्दर्याम् ॥

श्रीवृक्षः । पु० बिल्ववृक्षे ॥ अथवृक्ष
वृक्षे ॥ श्रीप्रद० श्रीप्रियोवावृक्षो
स्य । शाकपार्थिवादि ॥

श्रीवृक्षकः । पु० अथवृक्षवृक्षवृक्षे ॥

श्रीवृक्षकी । पु० श्रीवृक्षकावर्तविशि
ष्टेऽश्वे ॥ तल्लक्षणं यथा । वक्षोभवा
वर्तवतुष्टयस्रकण्ठेभवेद्यस्थवरोच
मानः । श्रीवृक्षकीनामद्वयं । सभ
र्तुः । श्रीपुत्रपौत्रादिबिष्टवयेत्यादि
ति ॥ श्रीवृक्षकीवक्षसिचिद्रोमावर्त्ता
सुखिप्रचितितुवैजयन्ती ॥

श्रुतम्

श्रीवेष्टः । पु० सरलवृक्षस्वरसे । वृक्ष
धूपे । श्रीवासे । तल्लगुणायथा ।
श्रीवेष्टः कटुकस्तिक्तकषाय श्ले
ष्मपित्तजित् । योनिदोषरुजाजीर्ण
व्रणघ्नाधानदोषनुत् ॥ श्रीसङ्गक
० श्रियोवावेष्टोनियास ॥

श्रीशः । पु० विष्णो ॥ श्रीरामे ॥ श्रि
यर्क्षे ॥

श्रीशैलः । पु० भारतवर्षस्थे पर्वत
विशेषि ॥ सिद्धितथाविधमनोबिल
यांसमर्थाश्रीशैलशृङ्गकुहरेषुकदोप
लभ्ये । गात्रयथामरलता परिवे
ष्टयन्तिकर्णेयथाविरचयन्तिखगाश्च
नीडम् ॥ इति योगतारावली ॥

श्रीसङ्गम् । न० लवङ्गे ॥ श्रियः सङ्गा
सङ्गज्ञायस्य ॥

श्रीहरिः । पु० परमात्मनि ॥ श्रिय
जीवत्वीपाधिभूतामविद्याहरति०
आत्मज्ञानप्रदानेननाशयति० इति
श्रीहरिः ॥ श्रियदधाने । विष्णो ।

श्रीहस्तिनी । स्त्री० भूरुड्याम् हाती
सूडा० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
श्रियाहस्तः । श्रीहस्तः । सविद्य
तेयस्याः । अतश्च नि० ॥ यथा । ह
स्तं गृह्णातिहस्तयति । अथश्रिया
यहस्तयति । आथश्रियैतिषिनि ॥

श्रुप्रका । स्त्री० सज्जिकाकारे ।
श्रुप्रो ।

श्रुतम् । न० शास्त्रे ॥ शास्त्रविचारे ।

श्रुतार्थ

वेदे । अथर्वे । सुषणा । इ० भा०
॥ वि० विश्रुते । आकर्षिते । श्रु
वर्णनोत्तरे ॥ श्रूयते । श्रवण वा ।
श्रुश्रवणे । क्त० ॥ अश्रोत्रिणा । श्रु०
। क्त० ॥

श्रुतशोक्तिः । पु० देवधौ ॥ स्त्री० अ
ननभातुः कुशध्वजकन्यायाम् ।
वि० कौत्तियुक्ते ॥

श्रुतदेवी । स्त्री० सरस्वत्यां ।

श्रुतर्षि । पु० सुश्रुताद्युषिषु ॥ सुश्रु
ताद्या । श्रुतर्षय इति विकृष्टश्रि
षः ।

श्रुतश्रवाः । वि० आकर्षितश्रवसि ॥

श्रुतश्रवा । स्त्री० श्रौतश्रवणपितृष्वस
रि । विश्रुपासमातरि ।

श्रुतश्रवोनुज । पु० मनोहरयज्ञे ।

श्रुतश्रौणे । स्त्री० द्रवण्यां ।

श्रुतादानम् । न० ब्रह्मवादे ॥ इ० वा०
श्री० ।

श्रुताध्ययनसम्पन्ना । वि० धर्मवाच
स्त्री । यथा । श्रुताध्ययनसम्पन्ना ।
कुलीना सत्त्ववादिन । राज्ञासभास
द कार्या श्रौमिर्भवेयसमा ॥

श्रुतान्वित । वि० आलम्बे ॥

श्रुतार्थ । पु० आश्रयविधिविशेषोभू
तार्थे । श्रवणमात्रविध्यर्थे ॥ यथा
। श्रुतार्थपरित्यागः श्रुतार्थस्य
कल्पनात् । प्राप्त्यर्थोपादित्वेन
परिसङ्ख्यविदोपि कीति ॥

श्रुति ।

श्रुतायु । पु० सूर्यवशोयन्त्रपतिविशि
ष्टे ॥

श्रुति । स्त्री० वेदे । आम्नाये । वेदा
ख्यपरदेवतायाम् ॥ विनियोगवि
धे सङ्कारिभूतेप्रमाणविशिष्टे ॥
तत्तनिरपेक्षोरव श्रुति । साच
नविधा । विधात्री० अभिधात्री०
विनियोगोच । तत्ताद्यालिङ्गाद्या
त्मिका । द्वितीयात्रोद्यादिश्रुति

• यद्यप्यस्य अत्रादिबसम्बन्ध
प्रतीकतैसाविनियोगोच । साऽपि
नविधा । विभक्तिरूपा । एकाभि
धानरूपा । एकरूपाचेति । तत्तवि
भक्तिश्रुत्याकृत्यम् • यथात्रोद्दिभि
यंकीतेति • तृतीयाश्रुत्या • त्रीती
यावागाकृत्यम् • तदपिपुरोडाश
प्रकृतितया • अरुणयाएकवाचन्या
गवासीम क्रोधातीत्यस्मिन्वाक्य आ
रुण्यस्यापितृतीयाश्रुत्याकृत्यम्
म • तदपिगीरूपद्रव्यपरिच्छेदवा
रा • नतुसाचादमूर्तत्वात् । त्री
तीन प्रोक्षतीतिप्रोक्षयत्त्रीतीत्यत्र
द्वितीयाश्रुत्या • तच्चप्रोक्षय • नत्री
द्विस्वरूपायैतत्तैर्नविनाप्युपपत्ते
• किन्त्वूर्जसाधनत्वप्रयुक्तम् • त्री
तीन्प्रोक्षयवागानुष्ठानेऽप्यूर्जानुपप
त्ते । एव सर्वेष्वङ्गेषु • अपूर्वप्रयु
क्तसङ्गत्य बोध्यम् । एवमिमानाश्रु
त्यन्तरसमाश्रुतस्यैवश्रुताभिधानोमा

श्रुति .

दत्त . इत्यत्र . द्वितीयाश्रुत्या . म
न्त्रस्याप्रवाभिधान्यङ्गत्वम् । यदाहव
नोयेजुहेतीत्याहवनीयस्य होमाङ्ग
त्व सप्तमीश्रुत्या । एवमन्योपि विभि
क्तश्रुत्या विनियोगोक्तो यः । पशुना
यजतेत्यत्रैकत्वपुस्त्येव सामाना
धिकरण्याश्रुत्याकारकाङ्गत्वम् । य
जोतीत्याख्याताऽभिहितसङ्ख्याया
भाषनाङ्गत्वमसमानाभिधानश्रुतेरे
वपदश्रुत्याचयागङ्गत्वम् . नचामू
र्त्तायस्तस्या कथभाषनाङ्गत्वम् .
कर्तृपरिच्छेदद्वारातदुपपत्तेः । क
र्त्तावाच्येपलभ्य . . आख्यातेनहि
भाषनेऽच्यते . साचकर्त्तारविनाऽनु
पपत्तेरितिमाक्षिपति । सेयश्रुति
लिङ्गादिभ्यः प्रबला . लिङ्गादिषु
नप्रत्यक्षीविनियोजक शब्देऽस्ति .
किन्तु कल्प्य । यावच्चतैर्विनिर्वा
जक शब्द कल्प्यते . तावत्प्र
त्यक्षयाश्रुत्याविनियोगस्य कृतमत्वन
तेषां कल्पकत्वशक्तव्यावृत्तत्वात् । अ
तएवं न्यालिङ्ग ज्ञेन्द्रोपस्थानार्थत्व
म् . किन्त्वेन्द्रागार्हपत्यमुपतिष्ठत
इत्यत्र . गार्हपत्यवमितिद्वितीया
श्रुत्या . गार्हपत्योपस्थानार्थत्वम् ॥
अत्रदेवीगीतायां देवीवाक्यं यथा ।
सर्वज्ञाया . सर्वशक्तेर्भक्तो वैद
समुत्थित । अज्ञानस्य समभावा
दप्रमाणानवश्रुतिरितिसर्वज्ञात्

श्रुति :

सर्वशक्तेऽसमत्तद्वृत्तिपाठेतुमत्तोमत्
स्वरूपादित्यर्थः ॥ प्रयोगविध्युप
योगिनिप्रमाणविशिष्टे ॥ तच्चक्रमप
रवचनश्रुतिः । तच्चद्विविधम् ।
कीञ्चलक्रमपरम् . तद्विशिष्टपदार्थ
क्रमपरम् । तच्चवेदकत्वावेदिक
करीतीति कीञ्चलक्रमपरम् . वेदि
करणादेव चनान्तरप्राप्तत्वात् । वष
ट्कर्त्तुं प्रथममवच्छेदितुक्रमवि
शिष्टपदार्थपरम् . एकप्रसरताम
ङ्गभयेन भवानुवादेनक्रममाचक्ष्यवि
धातुमशक्यत्वात् । सेयश्रुतिरित
रप्रमाणापेक्षया बलवती . तेषाव
चनकल्पनद्वाराक्रमप्रमाणात्वात् ।
अतएवाश्विनयज्ञस्य पाठक्रमात्तृ
तीयस्य नैराहणप्रसङ्गावाश्विनोद
शमेगृह्य इतिवचनाद्दशमस्यानैरा
हणमित्युक्तम् । कर्णे . अस्यप
र्याया । कर्णशब्दग्रहीश्रोत्रश्रुति
स्त्रीश्रवणश्रव . ॥ अस्यशुभाशुभ
लक्षणं यथा । रक्ताल्पपुरुषश्मश्रुक
र्णास्यु मापमृत्पुत्र . । निर्भा
सैश्चिपिटेर्भीगा . कृपणाङ्गुलकर्ण
का ॥ शङ्कुकर्णाश्चाराजानोरोम
कर्णा शतायुषः । वृहत्कर्णाश्च
राजानो धनिनः परिकौत्तिता
॥ श्रवणे . वाक्यजनितवाक्या
र्थविज्ञाने . मनननिदिध्यासन
सङ्कलितश्रवणज्ञाने ॥ श्रोत्रकर्मणि ॥

श्रुतिधर .

वात्तयान् ॥ अभ्यासि ॥ षड्जा
दिस्वरारम्भाभावविशब्दविशिष्टे ॥
तदुक्तम् । प्रथमश्रवणाच्छब्द श्रु
वतीशब्दमात्रक । साश्रुति सम्प
रिज्ञे यास्वरारम्भबलक्षयेति ॥ अत्र
चर्चे ॥ श्रूयते । चिदाश्रित्तिसिति
कर्मशक्तिम् ॥ श्रूयतेधर्मोऽनयेति
वा । श्रुयजोषिस्तुभ्यः करचकृति
क्तिम् ।

श्रुतिकटः । पुं० प्राश्नीकृष्टि ॥ चर्ची
॥ वापश्रीधने । प्राश्नीकृष्टे ॥ इ०
मिदिनिर्ममचर्ची ॥

श्रुतिकटः । पुं० कठोरशब्दे ॥

श्रुतिजीविका । स्त्री० श्रूतो ॥

श्रुततत्परः । नि० वेदाभ्यासरति
। सकर्चे ॥

श्रुतिधरः नि० श्रुतमात्रेणधार-
की ॥ तदीषधमूक्तगारुडंयथा ।
हरिकृपाय । इति कर्चः ॥ वैमूलगु
हीत्वाचूषयेवरः । सर्वरंगविनि
र्मुक्तचूर्णपलवतशिव ॥ सचौरं
भक्षितकुर्वात्सप्तज्ञेनवधध्वज । न
रश्रुतिधरंशूरमृगेन्द्रगतिविक्रमम्
पद्मगौरप्रतीकाय युक्तदशमतायुषा
। धातुशब्दाकृतिविप्रसततदुग्ध
मोजितम् । मधुसर्पिः । समायु
क्तंजगधमायुष्कारंभवेत् । तज्जगध
मधुनासाधैदशमधुसहस्रिधम् ।
कुर्वाणरंश्रुतिधरंप्रमदाजनवक्त्रभ

श्रेयः .

मिति । १६१ अध्यायः ॥

श्रुतिवर्जितः । नि० बधिरे ॥ ना
स्तिके ॥ श्रुतिभ्यां श्रुत्यानावर्जितं
त ।

श्रुतिवेधः । पुं० कर्चवेधे ॥

श्रुतिस्फोटः । स्त्री० कर्चस्फोटा
याम् । त्रिपुटायान्ततायाम् ॥

श्रुतीपनिषत्कः । त्रि० श्रानिनि ॥
श्रेटो । स्त्री० लोलावत्युक्ताङ्गविशिष्टे ॥

श्रेणिः । पु० स्त्री० बोध्याम् ।

श्रीलोकपङ्क्तौ ॥ समरनविशिष्टं

वृत्तौ । कारुसवृत्तौ । एकेनशिल्पे

नपय्येनवायेजोवन्ति । तेषांसमूहे

॥ अयति । श्रीयतेवा । श्रिञ्जः ।

वह्निश्रीतिनि ॥ एकमुख्येसजाति

समूहे । सिकपाचे ॥

श्रेणिकः पु० मगधदेशीयमृपति
विशिष्टे ॥ इति निर्ममचर्चः ।

श्रेणी । स्त्री० श्रेणिशब्दार्थे ॥

श्रेणीधर्मः । पुं० वशिगादीनाधर्मे ॥

श्रेयः । न० सुक्तौ । निर्वाणे । नि

श्रेयसे । वेदविधितीपरमपुरुषार्थे

। स्वरूपावस्थाने । अनपाविसुखा

वाप्तिवक्ष्यते । आगमज्ञापितेति

॥ यथा । इदंवनरकव्याधिशिक्षित्वा

नकरोतिवः । गत्वानिरीषधदेशं

व्याधित्य किंकरिष्यति ॥ याव

तिष्ठतिदेहीयतावत्तत्त्वसमभ्यसेत्

। सन्दीप्तिमवनीके सुकूपंखनतिपार्श्वे

श्रेष्ठ

ति । व्याघ्रीवास्तौ जरावायुर्याति
 गिन्नघटास्वृषत् । निघ्नन्तिरिपुषद्रो
 गास्तस्माच्छ्रेय समाचरेत् । या
 वन्नाश्रयतीदु खयावन्नायान्तिचाप
 द । यावन्नेन्द्रियवैकल्य तावच्छ्रे
 य समाचरेत् ॥ कालीनज्ञायते
 जानाकार्यैः स सारसम्भवे । सुख
 दु खैर्जनेहन्तनवितिहितमात्म
 न इतिकुलार्णवैप्रथमोऽज्ञासः ॥
 कल्याणं । मङ्गले । शुभे ॥ धर्मे ।
 । वेदविहितेप्राणिनामभ्युदयनि ।
 श्रेयससाधने । प्रवृत्तिनिवृत्तिलक्ष
 णे ॥ प्रत्ये ॥ चि० अतिप्रशस्ते ।
 शस्ते ॥ इदमनयोरतिशयेनप्रशस्त
 म् । द्विवचनेतीयमुन् । प्रशस्तस्य
 । विद्याद्यधिके ॥ धर्मार्थाबुध्यतेश्रे
 यः । कामार्थैः । धर्मैवच । अ
 र्थैवेहवाश्रेयस्त्रिवर्गइतितुस्थि
 ति ॥ अयमुपदेशोऽबुभूत्सून्प्रति
 धाय ॥

श्रेयसी । स्त्री० करिपिप्यल्याम् ॥ अ
 भयायाम् ॥ पाठायाम् । शठाभ्वा
 याम् ॥ श्रेष्ठायाम् ॥ उगित्वान्ङी
 प् ॥

श्रेयाश्च । पुं० वृताहंदिशेषि ॥
 श्रेष्ठः । पुं० कुबेरे । धनदे ॥ विप्रे
 ॥ नृपे ॥ मुख्यप्राणे । न० गीर्दु
 र्गधे । गव्ये ॥ चि० अय्ये । वरे
 । पुष्कले । सप्तमे । अतिशीमने ॥

श्रीतव्य

अयमेषामतिशयेनप्रशस्त्य । अति
 शायनेतमश्चिष्ठनावितीष्ठन् । प्रश
 स्तस्य ॥ प्रधानभूते ॥ ज्येष्ठे ॥
 वृद्धे ॥

श्रेष्ठकाष्ठ । पुं० शाकवृक्षे ॥

श्रेष्ठता । स्त्री० श्रेष्ठत्वे ॥

श्रेष्ठा । स्त्री० स्थलपद्मिन्याम् । उत्त
 मायानार्याम् ॥ ज्येष्ठानक्षत्रे ॥

श्रेष्ठान्नम् । न० वृक्षान्ने ॥

श्रेष्ठी । पुं० कुलीनमणिलिपिनि ॥

श्रीश्च । चि० छङ्घाहीनेपक्षी ॥ श्री
 यति । श्रीणुसङ्गाते । पचाद्यच्
 ॥ यश्च । शृणोति । श्रु० । बाहुल
 कात् ॥

श्रीणि । स्त्री० कव्याम् ॥ श्रोयति ।

श्रीणु० । इन् ॥ यश्च । श्रूयतेपुं

न्ति । श्रु० । बहिःश्रियुद्गुला
 हात्परिभ्योनिदितिनि ॥ पथि ॥

श्रीणीफलम् । न० कटौ ॥

श्रीणीफलकम् । न० कटिपाश्चे ॥

कटे ॥ श्रीणि फलकमिव । चर्मा
 कारत्वात् ॥

श्रीणिबिम्बम् । न० कटिसूत्रे ॥

श्रीणिसूत्रम् । न० खड्गवन्धनसूत्रे ॥

परतला० इ० भा० प्र० ॥

श्रीणी । स्त्री० कव्याम् ॥ पथि ॥ क्वा

दिकारादितिपक्षेङीष् ॥

श्रीतव्यः । चि० अवणीये । श्रीतु धी

र्ये । श्रीतव्य श्रुतिवाक्येभ्योम

श्रोत्रिय

नन्वधोपपत्तिभिः ।

श्रीत । न० कर्ण० ॥

श्रीता । चि० श्रवणकर्त्तरि । योऽद्य

र्थसंयगयबुध्यते स एव श्रीता भवति

॥ यथा । वक्ता रवदितज्जाड्य श्री

तय ननु ह्यते । इति ॥ अपि

च । बोधविहीने श्रोतरि वक्तुवाक्य

प्रयाति वैफल्यम् । नयनविहीन

मर्त्तरि नाप्यग्नमवशज्जनाक्षीणा

मिति ॥ शृणोति । श्रु० । नृच० ॥

श्रीतम् । न० श्रुतो । कर्ण० । शब्द

यवयनिके इन्द्रियमिश्रिणे । श

ब्दाभिव्यक्तकचन्द्रये ॥ शृणोत्यन

नेतश्रीतम् । शब्दश्रवणप्रति

करणम् । श्रूयतेऽनेन वा । श्रु० ।

छन्दः न्यमाश्रुमसिभ्यस्त्रिमिति च न

॥ कर्णशब्दो न्यमाश्रुत न भवत्यथो

चम ॥

श्रीतय । पु० क्कन्दसे । अधीत

धेद ॥ विद्याचारवत् ॥ ज्ञातके

॥ कन्दोऽधीत । आश्रित्य ऋदे

धीत इति । कन्दः शब्दम् । श्रीच

भाषाधनप्रत्ययम् ऋदे ध्यायिनिनिपा

त्यते ॥ छन्दोऽधीत ॥

श्रीतयलक्षणयथा । जन्मनात्रा

क्षणीज्ञेयसंस्कारैर्विजल्यते ।

विद्याभ्यासी भवेद्द्विप्रश्रोत्रियस्त्रि

भिरेव हि ॥ इति पाश्चात्तरखण्डे

११६ अध्यायः ॥ अपिच । एकां

श्रीतम्

शाखांसकल्पावापडभिरङ्गैरधीत्य च

। षट्कर्मनिरतोऽपि प्रश्रोत्रिया

नामधर्मवित् ॥ इति दानकमला

कर ॥

श्रोत्रियता । स्त्री० श्रुते । श्रोत्रियत्वे ।

श्रोत्रियत्वम् । न० श्रोत्र । वेदवेदा

ङ्गपारगत्व । वेदान्तार्थपारगत्वे ।

श्रोत्रियस्वभाव । त्वश्रोत्रिये

कामराहित्यात्सर्वमिन्द्रा सहस्य

ता । साश्रुतसकलानूकामानुसृष्टे

तिप्राज्ञतासरि ॥

श्रीतम् । न० अश्रितये । गार्हप

त्याहवनीयदक्षिणाग्निषु । त्व

वेदसम्बन्धे ॥ श्रुतीभवम् । श्रुति

रिदमित्याद्यर्थेषु वा । शैधिकेऽप्य

श्रुतिविहितधर्मादौ ॥ यथा । धर्म

शैर्विहितधर्मः श्रीतस्मात्तौ

विधाविनै । दानाग्निहोत्रसम्ब

न्धमिन्द्राश्रीतसकलत्वम् ॥ स्मा

त्तौवर्णाश्रमाचारैर्यमैश्च नियमैर्यु

त । पूर्वश्रीवेदयित्वे च । श्रीत

सप्तर्ष्योऽनुवन् ॥ कक्षीयकूपसा

मानिब्रह्मणोऽज्ञानिसाश्रुतिः । म

न्वत्तरस्यतीतस्य स्मृतात्मनुरत्रो

त् । ततस्मात् स्मृतीधर्मावर्णा

श्रमविभागश्च । एवमेव विविधाध

र्मशिष्टाचारसंलक्ष्यते । वि

ज्ञेयश्रवणाश्रीतः स्मरणात्

स्मात्संलक्ष्यते ॥ इत्यादिहात्मक

श्रुत्यक्षयम्

श्रुतः स्मार्त्तोवर्णाश्रमात्मक इति
 भाष्ये १२० अध्यायः ॥
 श्रुतयज्ञः । पु० अग्निहोत्रदर्शपौ
 णमासादौ ॥ श्रुत्याप्रीतः श्रुतः
 । अण् । सचासौयज्ञश्च ॥
 श्रुतसंस्कृतिः । स्त्री० वेदात्तसंस्क्रि
 यायाम् । यथा । गृहस्थसंक्रिया
 सर्वाभ्यागमेता कलौशिवे । नान्य
 मार्गे क्रियासिद्धि कदापि गृहमेधि
 नाम ॥ भैक्षुकेष्याश्रमेदेविवेदा
 त्तदण्डधारणम् । कलौनात्येवत
 त्वज्ञेयतस्तच्च श्रुतसंस्कृतिरिति
 म० नि० तन्त्रम् ॥
 श्रौचम् । न० श्रौचियतायाम् । श्रौ
 चियसंक्रमभाषाया । युवादित्वा
 दण् । श्रौचियस्ययलोपश्च । श्रौचा
 णांसमूहे ॥ भिक्षाद्यण् ॥
 श्रौषट् । अ० देवहविर्दाने ॥ श्रूयते
 ऽनेन । श्रु० । बाहुलत्वात् । ङीष्
 ट् ॥
 श्रुत्वा । वि० लोके । अस्यपर्यायाय
 या । लोकात्पञ्चश्रुत्वा । सूक्ष्मश्रु
 त्वादभक्तशतनु । चियांभाचाङुटि
 • पुंसिलवक्ष्यकणायव ॥ इति
 ॥ मनोहरे ॥ सुखस्पर्शे । अपरुषे
 । क्षिग्धि ॥ श्लिष्यते । श्लिष्यतिवा ।
 श्लिष्यभालिङ्गने । श्लिषिरस्त्रोपधाया
 इतिक्त् ॥

श्रुत्यक्षयम् । न० पूजार्थम् ॥

श्रुतीपदम्

श्रुत्यक्षयम् । न० श्रुते । श्रुते ॥
 श्रुत्यक्षयश्चतुर्तुतीक्ष्णश्च । तच्चतद
 यश्च ॥
 श्रुत्यक्षयम् । पु० अश्मन्तकवृक्षे ॥ सु
 न्दरवल्कले ॥
 श्रुत्यक्षयम् । स्त्री० कृष्णमृदि ॥
 श्रुत्य । वि० श्रौचिलाब्धे । श्रिचिले ।
 श्राघनम् । न० अभिनन्दने ॥
 श्रावा । स्त्री० अभिलाषि । इच्छाया
 म् ॥ उपास्तौ । परिचर्यायाम् ॥
 प्रशसायाम् । अविद्यमानगुणसम्ब
 त्तज्ञापने ॥
 श्राघिष्ठ । वि० श्राघ्यतमे ॥
 श्राघ्य । वि० प्रशस्ये । श्राघनीये ।
 स्तुत्ये ॥ आशास्ये ॥
 श्लिङ्गु । पु० सेवके । भृत्ये ॥ श्लिष्य
 ति० यावत्कार्यलगतिव्याप्रियते ।
 श्लिष्यभालिङ्गने । श्लिषि कश्चेति
 कु कश्चान्तादेशः ॥ पिङ्गे ॥ न०
 ण्योति श्राद्धे ॥
 श्लिषा । स्त्री० अश्लिङ्गने ॥
 श्लिष्ट । वि० सम्पृक्ते । गत्यर्थोऽक
 मंकेति० श्लिषि० क्त । श्लिष्युक्त
 शब्दादौ । भिन्नार्थकैकरूपान्वितवा
 क्ये ॥ तत्त्वज्ञानयथा । श्लिष्टमिष्टम
 बिस्पष्टमेकरूपान्वितवचइति ॥
 श्रुतीपदम् । न० पादरुग्भिदि । पाद
 बल्लमीके ॥ अत्यनिदानन्तु । य
 सज्जरीवडश्चयोर्योर्भूतिः श्रा

श्लेष

थोऽनृणापादगत क्रमेश । तन्मू
पदस्यात्करकर्णनेत्रश्रीष्ठनासा
खपिकेचिदाहु ॥ पुराणोदकभू
यिष्ठा सर्वं सुषुषीतला ये
देशास्ते पुजायन्ते श्रीपदानिबिष
त । इति ॥ विशेषतस्तुत्युक्तेरन्य
त्रापिभवतीतिबोध्यते ॥

श्रीपदप्रभव । पु. अ. स्रवर्ज ॥
श्रीपदापह । म. सुवर्जोवर्ज ॥
श्रीपदो, वि. व्याधिनाम्युलचरणे ।
श्रीण । वि. लक्ष्मोवतिश्रीति ॥ श्रि
यलाति । ला. । का । कापिलका
दित्वास्तत्त्वम् ॥

श्लेष । पु. स. योगी । सन्धौ ॥ शब्दा
लङ्कारविशेषि । तस्मिन्लक्षणादयोय
या । वाच्यभेदेनभिज्ञायद्युपपन्नान
यस्सथ । शिष्यन्तिशब्दा श्लेषो
सावच्छादिभिरष्टधा ॥ अर्थभेदेन
शब्दभेदइतिदर्शनी. काव्यमार्गेस्त
रोनगद्यतइतिचनये. वाच्यभेदेन
भिज्ञापयिष्यद्यद्युगपदुच्चारणेन
शिष्यन्ति. भिन्नस्वरूपमपङ्गुवती.
सश्लेष. । सचवर्णपदलिङ्गभाषा
प्रकृतिप्रत्ययविभक्तिवचनानांभेदा
दष्टधा । क्रमेशोदाहरणम् । अल
ङ्कार शब्दाकारनरकपाल परिज
नो विशीर्षाङ्गो भङ्गी वसु च वष
पको बहुवयाः । अवस्थे यं स्या
थो रपि भवति सर्वा मरगुरोवि

श्लेष

धो वक्त्रे मूर्ध्नि स्थितवति वय केपु
नरमो । विधीचद्रेएव. विधी
दैववक्त्रेकुटिलेएव. वक्त्रेप्रतिकुले
. मूर्ध्निमस्तकेस्थितवतिसतिसर्वा
मरगुरोर्महादेवस्यापीयमवस्थाभव
ति. असौमानुषावयपुन कीक
स्त्रांगचनयामिस्त्वयं । अचविधा
स्त्रिषुवर्ण. वचंथी श्लेष ॥
पृथुकार्तस्वरपात्र भूषितनि
शेषपरिजन देव । विलसत्करिण
गहनं समप्रति सममावयी सदन
म् ॥ भक्तिप्रह्वनिश्रीकनप्रणयिनी
। नीलोत्पलस्पृधनी । ध्यानालम्बन
ताम । समाधिनिरते नीति इति
प्राप्तये । लावर्ण्यकमहानिधो रसि
कर्ता लक्ष्मोदृष्टो सन्वतो युष्म कं
लुकतां भवार्तिधमन नेत्र तनु वां
हरे . । एवमवचनश्लेषापि ॥ महदे
सुरसम्बन्धित मय समासकमागमा
वरणे । हरश्चमरय त चित्तमी
हमवसरउमैसहसा ॥ अय सर्वाधि
शास्त्राणिहृदिज्ञोषुचवक्ष्यति । सा
मर्थ्यकृदमिवावांसित्वासाक्षन्पात
न . ॥ रजनिरमयमौले पादप
द्मावलीकक्षयसमयपराप्तापूर्वसम्प
त्सहस्रम् । प्रयमनिबद्धमध्वे जातु
चित्तप्रसादादहमुचितकविः स्था
नन्दितासातथामि ॥ सर्वंलहरसर्वं
स्वात्मभवच्छेदतत्परः । नयोपकार

श्लेषाकर

साम्मुख्यमायासितनुवर्त्तनम् ।
 मेदाभावात्प्रकृत्यादेर्भेदापिनव
 मोभवेत् । नवमोपीत्यपिभिन्न
 क्रम ॥ उदाहरणम् । योऽसक
 त्परगोत्राणां पक्षच्छेदक्षणक्षम ।
 शतकोटिदत्ताविभक्तद्विबुधेन्द्र सरा
 जते ॥ अन्नप्रकरणादिनियमाभ
 वात् । द्वावप्यर्थौ वाच्यौ ॥ अर्थाल
 हारविशिष्टे ॥ तल्लक्षणादयोयथा ।
 श्लेष सवाक्यएकस्मिन्वचने
 कार्यताभवेत् ॥ एकार्थप्रतिपा
 टकानामेवशब्दानाथत्वानेकीर्थ
 सश्लेष । उदाहरणम् । उदय
 मयतेदिङ्मालिन्य निराक्षरुतेत-
 राम् । नयतिनिधन निद्रामुद्राप्रव
 र्त्तयतिक्रिया । रचयतितरांस्त्रे
 राचारप्रवर्त्तनकर्त्तनम् । वतवतल
 सत्तेज पुष्पोविभातिविभाकर ॥ अ
 दाभिधायाचनियन्त्रणात् । द्वावप्य
 कंभूपौवाच्यौ । श्लेषणम् ।
 श्लेषः । घञ् । ऐक्ये । श्लिष्य
 ति । श्लाघ्यघेतिण ॥

श्लेषणम् । न० । एकौभवने ॥

श्लेषक । पु० । कफे ॥

श्लेषाकर । चि० । कफवर्द्धकद्रव्येषु
 ॥ तानियथा । भोजनानन्तरस्त्वा
 नजलपान तृषाविना । तिलतैल
 स्निग्धतैलस्निग्धामामलकीद्रवम् ॥
 यद्युपितान्नं तक्रक्षपक्व रम्भाफल द

श्लेषा

धि । मायास्वशर्करातीयसुक्लि
 ग्धस्थलसिबनम् ॥ नारिकेलीदक
 रुच्यज्ञानपर्युषितजलम् । तरुमु
 क्ष्मापक्वफलमुपक्व कर्कटीफलम् ॥
 खातज्ञानसुवर्षासु मूलकाथ श्लेष
 क्षारणम् । तज्जलब्रह्मगन्धोऽयमह
 द्दीर्घविनाशनामिति । ब्र० वे० १६
 अध्याय ॥

श्लेषघना । स्त्री० । मलल्याम् ॥ के
 तव्याम् ॥

श्लेषघ्न । चि० । श्लेषघनाशके ।
 न० । मधुनि ॥ श्लेषघ्नाहन्ति ।
 हन० । अमनुष्येतिटक् ।

श्लेषघ्ना । स्त्री० । मल्लिकायाम् ॥
 कम्पल्लके ॥ इ० । हि० । न्द्र ॥

श्लेषघ्नौ । स्त्री० । मल्लिकायाम् ॥ ज्यौ
 तिप्पत्थाम् । टित्वान्डीष ॥ नि
 कटुनि । व्योषे । इ० । से० । कर ॥

श्लेषण । पु० । श्लेषले । बहु
 वारके ॥ सन्धिस्थकफे ॥ चि०
 श्लेषवति । श्लेषास्त्वस्य । पा
 मादित्वान्न ॥

श्लेषणा । स्त्री० । वृक्षभेदे । तपंग्या
 म् । गुरुस्कन्धे ॥

श्लेषा । पु० । कफे ॥ तस्यप्रकोपहे
 तुयथा । गुरुमधुररसातिस्निग्ध
 दुग्धेक्षु भक्ष्यद्रवदधिदिननिद्राप-
 पसर्पिः प्रपूरैः । तुहिनपतनका
 वेश्लेषण 'समप्रकोप प्रभवति

श्लेषहर

दिवसादीभुक्तमात्रेवसन्ते ॥ तज्ज
लव यथा । स्त्रीमित्यमधुरस्यता
शिशिरताश्रीकल्य प्रसिकोमलप्राचु
र्याम्यरतारसखलवण कयदूरति
खल्पता । आलस्यचिरकारिताक
ठिनताश्रायारुचि स्निग्धतातन्द्रा
तृपत्युपदहकासशुरुतापता क
फीत्तारुज ॥ तन्मप्रशमताकार
य यथा । शुक्रशीतसृदुस्निग्धमवर
स्थिरपिच्छता । श्लेषण
प्रशमयान्तिविपरीतगुणैर्गुणा ॥
रुक्षक्षारकषायतिक्तकटुकव्यायाम
निष्ठोवनस्त्रीसीमाधूनियुक्तागरर
तिक्रोडापदघातनम । धूमात्यु
ष्णशिराविरिक्तवमनम् दोषनाहादि
कपानाहारविहारभेषजमिदं श्ले
षाणमुच्यते ॥ श्लेषः । सर्व
धातुभ्योमनिन् ॥

श्लेषल । पु० श्लेष्ठी । श्लेषात
क ॥ चि० श्लेषयुक्ते । कफि
नि ॥ श्लेषास्त्रास्ति । सिन्धादि
भ्यश्चेतिपञ्चलच् ॥

श्लेषान् । चि० श्लेषसि ॥ ल
जभावेमतुप ॥

श्लेषह । पु० कटफलवर्ज ॥

श्लेषहर । चि० श्लेषहरद्रव्ये
षु ॥ तानियथा । वज्रस्त्रिदभृष्टभ
जपक्वतैलविशेषकम् । अमण
शुष्कभक्ष्यपुष्कपक्वहरोतकी ॥

श्लोक

पिण्डारकमपक्वचरन्नाफलमपक्व
कम् । वेशवारसिन्धुवारमनाहा
रमपानकम् ॥ सघृतरोचनाचूर्ण
सघृतशुद्धशर्करम् । मरीचपिप्प
लीशुष्कमाद्रककीरकमधु ॥ द्र
व्याग्येतानिगन्धर्विसद्यश्लेषहरा
विचेतित्र० वै० १६५ध्याय ॥

श्लेषात । प० श्लेषातके ।
बहुवारके ॥

श्लेषातक । पु० श्लेष्ठी । श्लेष्ठी ।
बहुवारके । लसीका । पू० भा०
प्र० ॥ श्लेषाणमतति । अत
सातत्यगमने । कुन्निषिष्टसंज्ञया
रपूर्वस्यापि ॥

श्लेषिक । चि० कफजि ॥ ज्ञे
षाण शमनकोपनवा । वातपि
तक्तेषाभ्यः शमनकोपनयोरितिठ
ञ् ॥ कफस्यशमन ॥

श्लोक । पु० पञ्चो । अनुष्टुप्प्र
मेदे ॥ यथा । पञ्चमोलीशुक्र षष्ठ
सप्तमस्तुसमेष्टु । पादेहिनिष
मेगश्चेच्छ्लोकीऽनुष्टुप्चकीर्तिता
॥ क्वचित्पादेतुविषमेपञ्चमाद्यास्त
योपिजा । तैक्वापिसर्वेणा जीके
क्वचित्क्विकल्पपञ्चमः ॥ यथासि ॥
यथा । पुण्यश्लोकीनलीराजापुण्य
श्लोकीयुधिष्ठिरः । पुण्यश्लोका
चबेदेहीपुण्यश्लोकीजनादनः
॥ वेदमन्त्रे ॥ सङ्घाति ॥ श्लोक

शब्दंष्ट्रा

ते ॥ श्लोकसङ्घाते । घञ् ॥
 श्लोककार । पु० वाल्मीकिमुनी । श्लो
 ककृति ॥ श्लोक करोतिकर्मण्यण् ॥
 श्लोक्थ । चि० पुण्यकीर्त्यङ् ॥
 श्रव । कार्यम् । न० आगामिन्यङ्नि
 कर्तव्ये ॥ यथा । श्रव कार्यमद्य
 कुर्वीतपूर्वाह्णे चापराह्णिकम् ॥
 नहिमृत्यु प्रतीक्षे तत्कृतवाप्यथवा
 कृतम् ॥ इतिकुलाण्यवतन्तम् ॥
 श्रव श्रेयसम् । न० शिवे । भद्रे ।
 कथ्याथे । मङ्गले । शुभे । शस्ते
 अर्थपरपदस्यात्र श्रव शब्द काल
 बाध्यपि । अभिधत्तेस्त्वभावेन० ते
 नेमौमङ्गलार्थकावितिपाणिनौयम
 तदर्पण ॥ परमात्मनि । परान
 न्दे । शर्मणि । शास्ते । सुखे ॥
 श्रव आगामौश्रेयोऽत्र । श्रवसाव
 सीय श्रेयसद्वत्यच् समासात् ॥
 श्रव श्रेयद्वृत्तिविग्रहे० मयूरव्य स
 कादित्वात्समास ॥

श्रवण । पु० कुक्कुरसमूहे ॥

श्रवणी । चि० शुनापिषके ॥ श्रवणी
 । स्वयम्भुजि ॥

श्रवाही । चि० शुनापिषके ॥ शुना
 याही ॥

श्रवक्रम् । न० कुक्कुरचेष्टायाम् ॥ प
 श्रवाराद्याम् ॥

श्रवदृक् । पु० गोकुलरे ॥

श्रवदृष्ट । स्त्री० गोकुलकी । गोकुलकी

वृशवा

शुनोदंष्ट्रेव ॥

श्रवधूतं । पु० शृगाले ॥

श्रवा । पु० ग्रामसृगे । अस्य पर्याया य
 या । कौलेयक सारमेय कुक्क
 रोमृगद शक । शुनकोभषक श्रवा
 स्यादिति ॥ शुनेलक्षण यथा । प
 दा पञ्चनखास्त्रयोऽयचरण ष
 ज्जिनखैर्दक्षिण स्ताम्नौघायनखो
 मृगेश्वरगतिर्जिघ्रन भुव यातिच ।
 लाङ्गलससट्० दृग्दक्षसदृशी कर्णौच
 लम्बौ मृदू यस्य स्यात् सकरोतिपी
 टुरचिरात्पुष्टाश्रय बैगृहे ॥ इति
 बाराही ॥ अस्यपरौक्षातुमृगयार्थ
 शाकुनार्थ कौतुकार्यमहीचिता ।
 श्रवान् प्रोष्यास्ततस्तेषामववच्या
 मिलक्षणम् ॥ गुणजातिप्रभेदेनशु
 गोभेदाच्चनेकश । सात्त्विकाराज
 साश्चैवतामसाश्चिधामाता ॥ अ
 यान्ताश्चपरिचीणा पवित्रा० स्व
 ल्पभोजिन । श्रवानस्ते सात्त्विका
 प्रोक्तादृश्यन्ते चक्षुषित्कचित् ॥ १ ॥
 क्रुबाबहुभुजादीर्घांगुरुवक्षस्तनूद
 रा । जाङ्गलस्याजाङ्गिकाश्चश्रुान
 स्ते राजसामता ॥ २ ॥ अल्पश्रमे
 यथेशान्ताललज्जिह्वागुरुदरा ।
 श्रवानस्तेतामसाश्चेया सन्ध्याव
 नसमाश्रया ॥ ३ ॥ ब्रह्मादिजाति
 भेदेनचतुर्धासर्गएवहि । शुभादौ ॥
 र्घास्तव्यकर्णालघुपुच्छस्तनूदरा

श्वानिगमः

सुश्रुतखरदन्ताश्च श्वानस्ते वृक्षजा
 तय ॥ १ ॥ रक्ताङ्गास्तनुलोमाना
 लक्षत्कणास्तनूदरा । दीर्घादीर्घ
 नखरदा श्वानस्ते च ज्ञातय
 ॥ २ ॥ ये प्रौढवर्णास्तदवस्तनुलोमा
 नएव च । क्रुद्धाक्रुद्धालक्ष्मिङ्गास्ते
 श्वानो वै श्रुजातय । ३ ॥ कृष्णा
 वर्णास्तनुमुखादीर्घरीमाश्च एव च ।
 अक्रुद्धा अमयुक्ताश्च ते श्वान श्रु
 द्जातय ॥ ४ ॥ लघुप्रमाणास्तु
 रुदरायेयेऽमेध्यमन्वाहपुष्पकाश्च ।
 प्रवृद्धपुष्कालघसुखदन्तास्ते चात्य
 जा कुक्कुरजातय स्युः ॥ ५ ॥
 द्विजातिचिह्नसंसर्गाद्विजाति
 श्वामभयावह । लक्ष्यचयसम्बन्धा
 त्चिजातिर्धननाशन ॥ अचभी
 ज । द्विजातिर्वाचिजातिर्वाचिजा
 ति श्वामहीभृताम् । भयधन
 चयधीकविद्धातियथाक्रमम् ॥ इ
 तिभोजराजकृतौयुक्तकल्यतरु
 ॥ श्रुत्यालक्ष्य यथा । पादेपादेप
 च्चपश्चाऽयपादेवामेयस्रवण्मखा
 मङ्गिकाद्या । वक्रपुच्छपिङ्गला
 मस्वकर्णीयासारङ्गकुक्कुरीपातिपु
 ष्टा ॥ इतिवाराही ॥ श्वयति ।
 ट, प्रोश्चगतिवशी । श्वस्र, चमि
 तिसाध, ॥ वास्तुन, स्थानभेदे ।
 श्वनिगमः । न. श्वनिगायाम् । ॥ व
 र्णांनिगायांश्चानुपवसन्ति. तां

श्वपापत्र

कृष्णातुर्दशीत्याहुः । तस्यां किल की
 चिच्छानुपवसन्ति । तथा च ति
 र्गधिकरणे. श्ववरभाष्यम् । श्रु
 नचतुर्दश्यामुपवसत पश्यामइति
 । श्रुनानिश्चितिविग्रहे. विभाषासे
 नासुराच्छायाशालानिगानामिति.
 निगानातत्पुरुषस्य पाक्षिकक्रीवत्व
 म् ॥
 श्वनिगा । स्त्री. श्वनिशि ॥ श्रुर्नानि
 गा । विभाषासेनेति पक्षे क्रीवत्वाभा
 वः ॥
 श्वपक्. पुं. श्वपक्षे ॥ निषाद श्व
 पच. श्वपगिति विपाक्षितः ॥
 श्वपच । घु. श्वपाके. चयडाक्षि ।
 अत्यवसायीत्यस्य स चान्तरम् ॥ अ
 धर्मविद्या, अयडालश्वपचानान्तु
 चरिर्मातात्प्रतिग्रय । अपपात्राश्च
 कर्तव्याधनमेवांश्च गदंभम् ॥ वा
 सांसिस्तुतधैलानिभक्तभायडेषुभी
 जनम् । काष्ठाविसमलङ्कार, परि
 त्रय्याचनित्यम् ॥ नतौ समयम
 न्विच्छेत्पुरुषाधर्ममाचरन् । व्य
 वहारोमियस्तेषां ववाह सहस्र
 सह ॥ अन्नमेवांपराधीनदेयश्चाद्वि
 श्वभाजने । राक्षोनिचिरयुस्ते य मे
 सुनगरेषु च ॥ द्विवाचरियुः कार्यार्थ
 चिह्निताराजशासनैः । अवाभ्यव
 न्वच्छेदनिर्दयुरितस्त्रितिः ॥
 चध्यायकन्य, सततं यथाशौकं नृ

श्वयथु

पाञ्चया । बध्यबासांसिगृह्णीयु ।
 शय्याश्वाभरणानिचितिमनु । च
 गङ्गा । श्वपच । क्षतासूनीवैदेह
 कस्तथा । मागधायोगवीचैवसप्त
 तेन्वावसायिन । ॥ कुलङ्गिरा ॥
 श्वपच । डीम । डुमडा । इ । भा ।
 प्र । ॥ श्वानपचति । डुपचष ।
 पचाद्यच् ॥

श्वपदम् । न । कुक्कुरपादे ॥

श्वपाक । पुं । निषादे । च डाली ॥
 तस्थीत्यतिवर्था । क्षत्तुर्जातस्तथा
 यायाश्वपाकइतिकीर्त्यते । इतिम
 नु । शूद्रेणवैश्यायांजात क्षता
 • क्षत्रियेणशूद्रायांजाताउया • ते
 नतस्यांजात , श्वपाकइत्युच्यतइति
 कुल्लूकभट्ट ॥

श्वफल । पुं । बीजपूरे ॥

श्वफलक । पुं । वृष्णिपुत्रे । अक्रूर
 पितरि ॥

श्वफलपुत्र । पुं । अक्रूराख्ययादवे ॥

श्वभोरु । पुं । फेरौ । शृगासि ॥

श्वभ्रम् । न । भूछिद्रे । अस्त्रपर्याया
 यथा । कुङ्करशुषिरविवरविलम् ।
 छिद्र निर्व्ययन रोक रन्ध्र श्वभ्र वपा
 शुषिरिति ॥ श्वभ्रवर्धत । श्वभ्रग
 तौ । ख्यन्त । पचाद्यच् ॥ शुश्री
 भनमभ व्योमाचवा ॥ विदीर्षभू
 भागे ॥

श्वयथु । पुं । शीथे । त्वग्विवर्धने

श्वशूर्य

श्वयति । श्वयनमनेनया । टुषी
 श्विनगतिवृत्तौ । ट्टिमेऽयुच् ॥
 श्वयीचि । पुं । चन्द्रे ॥ व्याधौ ॥
 श्वयति । टुषीश्वि । श्वयते
 छिदितिर्द्विचि । गुन्थायादेशौ ॥
 श्ववृत्ति । स्त्री । सिवायाम् । चाक
 री । इ । भा । प्र । ॥ सिवातुदौन
 दृष्टिस दर्शनस्वामितर्जननीचक्रिया
 दिधर्मयोगात् । शुनोवृत्तिरिव ।
 शुनइववृत्तिर्वा । सिवाश्ववृत्तिरा
 ख्यातातस्मात्तांपरिवर्त्तयदिति
 मनु ॥

श्वव्याघ्र । पुं । श्वपापदे । व्याघ्रादि
 हि क्षपशी ॥

श्वशुर । पुं । पूष्ये ॥ पतिपत्न्यौ
 पितरि ॥ पत्यु पितापत्न्या श्व
 शुर • पत्न्या पितापत्य श्व
 शुर ॥ शुङ्गत्यासुर्ये • पूजायांवा
 । शुभश्रुते • अश्रुतेवा । अश्रूया
 सौ • सङ्घातेच । शाश्वतीनांवि
 ल्युरन् ॥

श्वशुरा । स्त्री । ब्रह्म्याम् ॥

श्वशुरी । पुं । २ सहाक्रया • श्वश्रू
 श्वशुरया । श्वश्रूश्चश्वशुरस
 तौ । श्वशुरः श्वश्रूवितिपाञ्च
 कएकशेषः ॥

श्वशूर्य । पुं । दिवरे । श्यासि ॥

श्वसुरस्यापत्यम् । राक्षश्वशुरा
 यत् ॥

श्वसितम्

श्वश्रू । स्त्री० साश्रुधियि । श्वश्रू
रभार्यायाम् पतिवन्नो प्रस्थाम् ।
पत्युर्मातापत्न्या श्वश्रू । प
त्न्या । मातापत्यु श्वश्रू । श्व
शुरभ्यस्त्री० श्वशुरभ्योकाराकारलो
पद्येत्युङ् । पु० योगलक्षणकाङ्क्षी
पवाद ॥

श्वश्रू श्वश्रूरी । पु० २ सहोक्त्याश्व
शुरयो ॥ श्वश्रू यश्वश्रुरयतौ ।
श्वश्रू पु० वृषपत्नीचमातृतुल्या
प्रकीर्तितेतिशब्दश्रूअभ्यर्हितत्वा
त्पु० वृषनिपात ॥

श्व । अ० अनागतदिने ॥ आगामि
अह पृषादरादि । ऐषमेव
श्वसोन्यतरस्यामितिदिदेशवाचा
नुकूल ॥

श्वसन । पु० स्पर्शने । वायौ ॥ मद
नदुमे । मयनफलेतिप्रसिद्धे ॥ न०
श्वसिते । श्वसि ॥ श्वसित्वनेन । श्व
सप्राणने । ल्युट् ॥ निजंक्षेपिश्व
सिति । नन्यादित्वाङ्पूर्वा ।

श्वसना । स्त्री० श्वसोच्छ्वासवहावाधम
न्याम् ॥

श्वसनाशनः । पु० सर्पे ॥ श्वसनाश
नयस्यसः ॥

श्वसनेश्वरः । पु० अर्जुनदुमे ॥
श्वसनेश्वरः । पु० अर्जुन । सर्पे ॥
श्वसितम् । न० श्वसि ॥ उच्छ्वासमाक
ते ॥ मूत्कारे ॥ श्वसिति । श्वस०

श्वश्रूवित्० द्

। त्त ॥

श्वसुन । पु० अतप्ते । कुक्करोधा०
इ० भा० प्र० उद्ये ॥

श्वस्तन । वि० श्वोभवेवस्तुनि ॥ ऐष
मेव श्वसोन्यतरस्यामिति० त्वम
भावेव्यङ्ग्यलौ० तुट् ॥ न० भवि
ष्यत्काले । इतिराजनिर्घण्ट ॥

श्वस्त्य । वि० श्वोभवे । श्वस्तने ॥ ऐष
मेव श्वसोन्यतरस्यामिति० त्वम
मानम् । न० श्वनाभमृष्टे ॥ श्वस्त्यका
दित्वादम् ॥ पु० कुक्कुरे ॥ इ०
श्व० र० लौ ।

श्वानक । पु० श्वनि ॥

श्वानचिह्निका । स्त्री० श्वानचिह्नि
। श्वानचिह्न्याम् ॥

श्वानसीमापद । पु० तीर्थविर्ध
वि ॥

श्वानी । स्त्री० श्वान्याम् ।

श्वापद । पु० व्याघ्रादिहिरण्यपथी
॥ व्याघ्रादयोवनचरा पथव । श्व
पदामता । ॥ श्वनादतदङ्गकचकु
न्दवराहपुच्छपदेषुदोषीवाच्यइतिदो
षः ॥ वि० श्वीवापदे ॥ श्वापद
स्त्रीदम् । श्वापदश्वान्यतरस्यामि
तिपाञ्चिकऐवनिषेध ॥

श्वश्रूवित्० द् । पु० श्वश्रूवित् । सा
उ० इ० प्र० सूक्ष्मलोमवति ॥ श्व
नविध्यति । व्यध० । छिम् । नहि
उतीतिदोषः ॥

श्वासप्रश्वासधारणम्

श्वाश्च । पु० भैरवे ॥
 श्वास । पु० श्वसिते । प्राथमेन वा
 ह्यस्य वायोरन्तः प्रवेशने । समा
 ध्वङ्गेरेव कविरोधिनि । प्राथवा
 यौ । श्वसिति । श्वस० । श्वाद्य
 धेतिश्च ॥ रोगविशेषे । पिशु
 नेानरक स्थाने जायते श्वासकास
 वान् । घृततेन प्रदातव्यसहस्रप
 लसन्मिश्रितमिदं श्वासात्तपोयकम् वि
 पाक ॥ अश्वीषध यथाविभीतक
 स्य वै चूर्णं मधु श्वासनाशनम् ॥
 पिप्पलीचिफलाचूर्णं मधुसैन्धवस
 युतम् । सर्वरोगज्वरश्वासश्लेष्मी
 नसहृद्भेदितगारुडे १८६ अध्या
 य ॥ प्राथे ॥ हारोद्घाटने ॥
 श्वासकास । पु० श्वासयुक्तकासरोगे
 । श्वासजनककासी ॥ यथा । का
 सवृद्धाभवेष्वासः पूर्णवादीषकी
 पने रिति गरुडपुराणम् ॥
 श्वासकुठारः । पु० । श्वासरोगश्लेष्
 धविशेषे ॥ यथा । रसीगन्धोविष
 स्त्रापिटृहृत्समनः शिला । ए
 तानि कर्षमावाचिमरिचष्टाष्टकम्
 कम् ॥ कटुचय कर्षयुग्मपृथग
 चविनि क्षिपेत् । रसः श्वासकु
 ठारोय सर्वश्वासनिवारणं कृतिभा
 वप्रकाश ॥

श्वासप्रश्वासधारणम् । न० प्राञ्चामाने

॥ श्वासप्रश्वासधारणं वक्तव्यम्

श्वेतकः

श्वासहेति । पुं० निद्रायाम् । स्वापि ॥
 श्वासारि । पु० पुष्करमूले ॥
 श्वासी । पु० वायौ । चि० श्वास
 रोगिणि ॥
 श्विचम् । न० श्वेतकुष्ठे । कुष्ठे ॥
 श्वेतते । श्वितावरणे । स्त्रायि
 तश्चैतिरक् ॥ अश्वीषधन्तु । वा
 चीखदिरयो ह्वाय पीत्वा चकम्बुस
 युतम् । शङ्खेन्दुधवल श्विच ह
 न्ति तूर्णं नस श्वय ॥
 श्विचघ्नौ । स्त्री० पीतपण्याम् । वि
 कुटी० इति० गौ० भा० प० ॥
 श्विचौ । चि० श्वेतकुष्ठवति । श्वि
 चमस्यास्मिन्वास्ति । अत इति न
 नावितौनि ॥
 श्वेत । पुं० शुभ्रवर्णे । सपे
 द० इ० भा० ॥ क्षीपविशेषे ।
 श्वेतक्षीपे ॥ अद्रिविशेषे । इला
 हतक्षीपरेडिसहस्रयोजनविस्तीर्णे
 प्रागायते हिरण्यमयवर्णस्य मर्यादागि
 रौ ॥ वानरविशेषे ॥ यथारामा
 यणे ॥ श्वेतोरजतसङ्काशपक्षी
 भीमविक्रमः । बुद्धिमान् वानर
 वरलिखुलोकीषु विश्रुत इति ॥ कप
 र्दके ॥ शृङ्गयुगे ॥ शङ्खे ॥ के
 ताभे ॥ निवायतारविशेषे ॥ न०
 रुप्ये ॥ चि० शृङ्गवर्णविशिष्टे ।
 श्वेतते । श्विता० । पञ्चाक्षय ॥
 श्वेतकः पुं० वराठकी । न० रुप्ये ॥

श्वेतमरुत्

श्वेतकण्टकारी । स्त्री० नाकान्याम् ।
 कटुवात्तर्क्या ॥
 श्वेतकन्दा । स्त्री० अतिनिषायाम् ।
 श्वेतकिष्कियो । स्त्री० गिरिकर्षिका
 याम् । शिरोषपत्याम् । विषमि
 कायाम् ॥ श्वेताचासौकिष्कियोप
 श्वेतकुक्षर । पु० ऐरावती ॥ शु
 क्तगजि ॥ श्वेतमासौकुक्षरश्च ॥
 श्वेतकुश । पु० तपविजिषि ॥ सि
 तदर्भे । ह्रस्वकुशे । पूती । वज्र
 भूषणे । सूचीमुखे । पुण्यवर्णे
 । गङ्गिषि ॥
 श्वेतकुष्ठम् । न० शुक्लकुष्ठे ॥ अ
 स्त्रीषधंवया । सोमरोजस्वबीजा
 नित्यनीतयुतानिषमधुनास्वादि
 तानिश्चु शुक्लकुष्ठहराचिरे ॥
 श्वेतकेतु । पु० उद्दालकस्यर्षेस्तन
 ये । श्रुतिप्रसिद्धे आरुच्येयमुनी ॥
 केतुयज्ञविजिषि ॥ मुचे ॥
 श्वेतकेश । पु० रक्तशियौ ॥ शुक्ल
 कशि ॥
 श्वेतकीर्ण । पु० शकरमख्ये ॥
 श्वेतखदिरः । पु० शुक्लखदिरि ।
 सोमवर्णे । कदरे ।
 श्वेतगजः । पु० इन्द्रहस्तिनि ।
 ऐरावते । अभिमातके । चतुर्द
 न्ते ॥
 श्वेतगरुत् । पु० हंसी ॥ श्वेता
 गरुतीऽस्य ॥

श्वेतद्वीप

श्वेतगुप्ता । स्त्री० चूडाजायाम् ।
 श्वेतकाव्योन्याम् । काकादन्याम् ।
 श्वेतचन्दनम् । न० शुक्लचन्दने ॥
 श्वेतचिह्नो । स्त्री० शोकमेदे । वा
 स्तुक्याम् । सुपथ्यायाम् । श्वेत
 चिह्निकायाम् । ज्वरदन्याम् । कु
 द्रवास्तुक्याम् । बधुवा । वृ० भा०
 प्र० ॥ अष्टौगुणायाम् । श्वेतचि
 ह्नोसुमधुराचाराचमिशिराचसा ।
 चिदेवधमनोपथ्याज्वरटावविना
 मिनी ॥
 श्वेतच्छदः । पु० हंसी ॥ श्वेता
 च्छदायस्त्वसः । गन्धपत्रे । वायु
 वृ० वृ० भा० ॥
 श्वेतजीरक । पु० अजाण्याम् ।
 गौरजीरके ॥
 श्वेतटक्कम् । न० चारविजिषे द्रा
 वकरी । माततोतीरसम्भवे ॥
 श्वेतदूर्वा । स्त्री० पाण्डुरदूर्वायाम्
 । अस्त्रा पर्यायास्तु । गीर्वामीयत
 वीर्वाचगण्डाशीमकुलाचकद्रति
 गुणास्तु । श्वेतदूर्वाकपायासा
 त्स्वादीवर्ष्याचजीवनी । तिक्ताचि
 माविसर्पासहट्पित्तकफदाहनुत्
 द्रति ॥
 श्वेतद्युति । पु० इन्द्री । चन्द्रे ॥
 श्वेतद्वीपः । पु० मङ्गलहस्तिनि ।
 हस्तिमर्के । चतुर्दन्ते । ऐराव
 ते ॥

श्वेतपुष्प .

श्वेतजीप । पुं० विष्णोर्धामविशि
षे ॥ यचानिरुद्धमूर्तिभंगवा
नास्ते ॥

श्वेतधातु . पु० खटिकायाम् ॥
शुक्लवर्णधातुमात्रे ॥

श्वेतधामा । पु० इन्दौ । घनसारे
अश्विर्धने ॥

श्वेतनील । पु० अश्विदे । मेघे ॥
शुक्लनीलवर्णे ॥

श्वेतपत्र । पु० हृदि ॥ न० शुभ
पर्ये ॥

श्वेतपत्रय । पु० अष्टरित्रह्मणि ।
विधातरि ॥ श्वेतपत्रोहसिरथोवा
हनयथ ॥

श्वेतपद्मम् । न० पुण्डरीके । सिता
श्लोके । अभुवक्षमे ॥

श्वेतपर्वा । स्त्री० कुम्भिकायाम् ।
वारिपथ्याम् ॥

श्वेतपर्वास । पु० श्वेततुल्ययाम्
अर्जुने । गन्धपर्णे ॥

श्वेतपटला । स्त्री० शुक्लपाटलाया
म् ॥

श्वेतपिङ्ग । पुं० सिद्धे । इ० ई०
न्द ॥

श्वेतपिङ्गल . पुं० सिद्धे । पि० शु
क्लकपिलवर्णयुक्ते ॥

श्वेतपिण्डोत्तकः । पुं० महापिण्डो
त्तके ॥

श्वेतपुष्प . पुं० सिन्धुवारहर्षे ॥

श्वेतरीहितः

श्वेतार्कः । श्वेतकरवीरे । वरु
णदुमे । न० शुक्लवर्णकुसुमे ॥

श्वेष्टकण्ठक . पु० कारवीरवृक्षे ॥

श्वेतपुष्पा । स्त्री० मृदङ्गाम् । श्वे
तघोषा . इ० गो० भा० प्र० ॥

नागदन्त्याम् । मृगेर्वारौ ॥ श्वेता
निपुष्पाणियस्या ॥

श्वेतपुष्पिका । स्त्री० महाशणपुष्पिका
याम् ॥ पुत्रदात्र्यम् ॥ इ० रा०
वृष्ट ॥

श्वेतप्रसूनक . पु० वृक्षविशेषे । व
रुणदुमे ॥

श्वेतभण्डा । स्त्री० श्वेतापराजिता
याम् ॥

श्वेतमन्दारक . पु० पृथ्वीकुरवके
। दीर्घायुष्ये । श्वेतपाकइ० भा०
प्र० ॥

श्वेतमरिचम् । न० त्रियुबीजे ॥ श्वे
तमरिचमिव ॥ शुक्लमरिचे ॥

श्वेतरक्त . पुं० पाटलवर्णे ॥ श्वेत
युक्तीरक्तः ॥

श्वेतरङ्गनम् । न० सीसके ॥

श्वेतरथ . पु० दैत्यगुरौ । शुक्ले
॥ श्वेतोरथोऽयम् ॥ शुक्लवर्णसुन्द
रे ॥

श्वेतराजी . स्त्री० चिचिडे । सुदौ
र्घफले ॥

श्वेतराशिः । पुं० चन्द्रे ॥

श्वेतरीहित . पुं० सितपुष्पे । सि

श्रुतशुद्धा

तादृशे । श्रुतरोहिता । इ० भा०
 प्र० वृद्धे ।
 श्रुतलोभ । पु० पट्टिकाश्रिते ।
 श्रुतमन्त्रा । स्त्री० अतिविद्यायाम् ॥ व
 चाप्रमेदे । मेध्यायाम् । हैमवत्या
 म । साक्षाद्वच० इ० भा० प्र० ॥
 श्रुतमन्त्राल । पु० उदुम्बरवृद्धे ॥ श्रु
 क्तत्वानि ॥
 श्रुतमाली । पु० चन्द्रे ॥ पार्थे ।
 अर्जुने ॥ कर्क । श्रुताश्रये ।
 श्रुतमात्रा । पु० श्रुतमन्त्रधारिस
 न्नासिनि ॥ इ० इलायुध ॥
 वि० परिहितश्रुतमसने ॥
 श्रुतमा । पु० चन्द्रे ॥ श्रुताएनमवहति
 । वच० श्रुतने । श्रुतमा । मन्त्रे
 श्रुतमवहति । श्रुतमा । मन्त्रे
 महादीनां कस्यपदस्तेति । वचपद
 त्वत्तत्त्वस्त्वनीपवादि । कम् । श्रु
 तमाही । श्रुतमाह । श्रुतमा
 भ्यामित्यादि ।
 श्रुतमाह । पु० चन्द्रे । श्रुतिनि
 ॥ धनस्यै । अर्जुने ॥ मन्त्रे ॥
 श्रुतमाही । पु० अर्जुने । पार्थे ॥
 श्रुतमुक्ता । स्त्री० वनतिक्तायाम् ।
 विसर्पिण्याम् । गिरिजायाम् ।
 श्रुतवृद्धी । स्त्री० वृद्धवर्तायाम्
 म् । श्रुतफलायाम् ॥
 श्रुतवृद्ध । पु० वरुणवृद्धे ॥
 श्रुतशुद्धा । स्त्री० अपविश्रिते ।

श्रुता

सितसावकायाम् । सितपुष्पाया
 म् ॥
 श्रुतश्रुति । पु० श्रुतश्रीभाष्ये
 सुतोष्ये । मधुश्रुतिके ॥
 श्रुतश्रुति । स्त्री० श्रुतश्रुति
 वृद्धे ॥
 श्रुतश्रुति । पु० निष्पावे ।
 भट्टपास । इ० भा० प्र० ॥
 श्रुतश्रुति । पु० यवे ॥
 श्रुतश्रुति । पु० वनश्रुति ॥
 श्रुतमर्ष्य । पु० श्रुतमर्षभुक्ते
 । वरुणवृद्धे ॥
 श्रुतसर्प । पु० गौरसर्पे ॥
 श्रुतसार । पु० कदरे । खदरे ।
 श्रुतसुरसा । स्त्री० श्रुतपुष्पश्रुता
 लिङ्गायाम् । भूतविद्याम् ॥ श्रु
 तमारीसीऽद्या । श्रुतायासीसु
 रसाय ॥ श्रुततुल्यताम् ॥
 श्रुतस्यन्दा । स्त्री० विष्णुज्ञाना
 भेदे ।
 श्रुतवृद्ध । पु० वृद्धे । वरुणसि ।
 वरुणवृद्धे ॥ अर्जुने । पार्थे ॥
 चन्द्रे ॥ श्रुतवृद्धे । कर्के ॥
 श्रुतवृद्धी । पु० ऐरावते । श्रुत
 गजे ॥
 श्रुता । स्त्री० वराटिकायाम् ॥
 काठपाटिकायाम् ॥ श्रुतिनाम् ॥
 अपराजितायाम् ॥ स्त्री० ॥
 अतिविद्यायाम् । श्रुतवृद्धताम् ॥

श्वेताक्षर .

श्वेतकण्टकाय्याम् । पाषाणभेदा
म् ॥ श्वेतदूषीयाम् ॥ शिलाव
स्फलायाम् ॥ वशराचनायाम्
॥ शर्करायाम् ॥ लताविशिषे ।
क रिकापत्रिकायाम् । पर्वमूला
याम् ॥ अविप्रियायाम् ॥ शु
णास्तु श्वेतातिमधुराशीतास्त
न्यदार्तचकारिका

श्वेताविहत् । स्त्री० शुक्लविहताया
म् । त्रिभाण्डायाम् ॥

श्वेतास्त्रि । स्त्री० क्षुपविशिषे । अ
स्त्रिकायाम् पिष्टीडायाम् ॥

श्वेताकर् । प० शुक्लाकर्बुचे ।
तपने । शर्करापुष्पे । वृत्तमस्त्रि
कायाम् ॥ अक्षयगुणा । श्वेता
कर् कटुकस्तिक्तउष्णीमलविशि
धन । मूत्रकृच्छ्रास्त्रिभाण्डायाम् ।
अदोषविनाशनवृत्ति ॥

श्वेताक्षर । पु० सितारशकै ।
श्वेताश्व । पु० अर्जुने ॥ सह
देवपाण्डवे ॥

श्वेताक्ष । स्त्री० सितपाटलाया
म् ॥

श्वेतेक्षु । पु० सितैक्षौ । वशपत्र
के । पाण्डुरेक्षौ ॥ अक्षयगुणा ।
श्वेतेक्षु कठिनारुध्योशुशुक्लकफ
मूत्रकृत् । दीपन पित्तदाहघ्नो
विपाकिक्वाणस्तथेति ॥

श्वेताक्षर । पु० कक्षीरे ॥ इ० चि

षट्कर्मा

काण्डशेष ॥

श्रीवसोयसम् । न० कल्याणे । मङ्ग
ले । वसुशब्द प्रशसावाची । ई
शसुन्नन्त । श्वस शब्दउत्तरपदार्थ
प्रश सामाशोर्विषयमाह । श्रीव
सोयवृत्तवियहे । मयूरव्य सक्ता
दित्वात्समास । श्रीवसोय
श्वेयस इत्यच् समासान्त अर्थपर
पदस्याचश्व शब्द काकवाच्यपि
। अभिधत्तेस्त्रभावेनतेनेमौमङ्गला
र्थकावितिपाणिनीयमतदर्पण ।
श्रीवसोयसन्तेभूयात् ॥

षट्कारस्य प्रारम्भ

ष । पं० षकारे ॥ कचे ॥ चि०
बिच्चे । निपुण्ये ॥ ओष्टे ॥

षट्क । पु० षष्ठासङ्घे । सङ्घ
ख्याया सङ्घासङ्घ घसूत्राध्ययने
ध्वितिकन् ॥ षष्ठेनरूपेणगृह्णा
तीत्यर्थे तु० तावतिथेनगृह्णाती
तिकन्वक्तव्य पूरणप्रत्ययस्यचनि
त्यलुक् । षष्ठेनरूपेणगृह्णाति०
षट्कीदेवदत्त ॥

षट्कटु । न० षडूषणे ॥

षट्कर्ण । पु० कर्णवेधहोनयोर
पत्ययोर्विद्यमानयोस्तृतीयस्यापत्य
स्यसम्भावनायाम् ॥

षट्कर्मा । पु० यागादिभिर्युते
ब्राह्मणे ॥ षट्कर्माण्यध्ययनादौ
न्यस्य । तानियथा । इत्याध्ययन

षट् चक्रम्

दानानियाजनाध्यापनेतया । प्र
तिपद्यतेयुक्तं षट् कर्माविप्रज
च्यतइति ॥ बहुषोध्यवर्गे गृहस्थत्रा
स्तापे ॥ षट्तावाचितभैषक्तविवा
षिज्यकुसौदानिषट् कर्माख्यम् ॥
न० षष्ठां कर्मयासमाहारे । अध्या
पनादिषट् सुकर्मसु ॥ यथा । अ
ध्यापनमध्ययनयजनयाजनतया ।
दानं प्रतिपद्यते षट् कर्मण्ययज
न्मनइति ॥ शान्त्यादिषट् सुकर्म
सु ॥ तं नियथा । शान्तिश्चान्तरात्र
नानिर्विघ्नेषाञ्चाटनेतया । मारणा
न्तानि शसतिषट् कर्माणि मनोषि
यइति ॥ वि० षट् कर्मकर्तारि ॥
षट्काष्टकम् न० विवाहाविचारे
दोषविशिषे ॥ यथा । यदि कन्येष्टे
भर्ताभर्तुं षष्ठं चकन्यका । षट्का
ष्टकं विजानीयात् ॥ वि० तन्निर्देश
पि ॥

षट्कूटा । स्त्री० भैरवीदेवताविशिषे ।
षट्कोणम् । न० रज्जे ॥ षड्को
लम् । तृणछगृहे ॥

षट्कोश । पुं० न० षड्भ्यः क्तिवि
भ्यउत्पन्नेषुपुंसि ॥ यथाहुः । पितृ
भ्यामभितादन्नान् षट्कोशं जायतेव
पुः । जायविास्योनिमज्जाचजायन्ते
पितृतसया । त्वहं मांसशोषितमि
तिमातृतस्तभवन्तिहि ॥

षट्चक्रम् । न० शरीरस्यपञ्चाकारस्य

षट् पद

टप्रकारचक्रे ॥

षट्परस्य । पुं० भ्रमरे ॥ युक्तायाम् ॥
षट्तिनी । पुं० साचशुक्लैकदश्याभै
स्यामुपवासकृत्वाद्वादश्याषट्तिनी
चारविशिष्टे ॥ यथा । मृगशीर्षेश
शधरेमाघमासिप्रजायते । एकाद
श्यासितेपर्षे सोयमसीतिन्द्रिय
॥ द्वादश्याषट्तिनीचारकृत्वापा
मात्प्रमुच्यते । शिलकायीतिनिह
र्त्ती तल्लहोमीतिनीदको ॥ तिलस्य
दाताभीक्षाषट्तिनीनामसौदती
ति ॥

षट्चिंशत् । स्त्री० सङ्ख्याविशिषे ।
कृत्तीस० इ० भा० प्र० चि० । स
ङ्कयेये ॥ यथाषट्चिंशदुपचारा ॥
षट्चिंशत्तत्त्वम् । न० यैवशास्त्रप्र
सिद्धेतत्त्वसमूहे ॥ यथा । प्राणापा
नसमानाद्योदानव्यानीकवायवः ।
भूतैश्चपञ्चभिः सायैश्चतुर्दशभिरि
न्द्रियैः । चतुर्विंशतितत्त्वानिसा
ङ्ख्याशास्त्रविदोविदुः । महाङ्का
लः प्रधानसुखायाविद्येचपुरुष
इतिपौराणिका प्राज्ञस्त्रिंशत्त
त्त्वानितैः सह । विन्दुनादौशक्ति
त्रिबीशान्तातीतीपरततः ॥ ष
ट्चिंशत्तत्त्वमित्युक्तं यैवायमविद्या
रदैरितिमानसीकासः ॥

षट्पद । पुं० भ्रमरे ॥ षट्पदानि
यस्य ॥ युक्तायाम् ॥ न० सावा

षट्पदेष्ट

वृत्तान्तरे । यथा । षट् कलमादौत
 दनुवतुस्तुरगपरिमन्तनु ॥ श्रियेहि
 कल कलयचतुष्पदमेव स सुनु० ।
 छन्द षट्पदनामभवतिफणिना
 यकगोत० रुद्रेविरतिमुपैतिनृप
 तिसुखकरमुपनीतम् । उज्जालयुग
 लमन्तेभवेदष्टावि शतिकलमिदम्
 • शृणुपञ्चदशेविरतिमिश्रित पठनेप
 शिङ्गतजनहितम् ॥ तथा । बामक
 रोदरकलितकमलसोदरसचिवदना
 • गुरुपुरतोपितवैवनामजल्पतिगु
 रुमदना० भवदभिलषणाविशेषरभ
 सपरशिषतद्विषा० सुसुतचन्द्र
 भयेनरजनिमध्विजोवितमपिसा ।
 निजहृदिविनिहितभवदभिसरणर
 ह्णतरङ्गमनङ्गगति० भवदौय
 विलीकनमन्तरानमनोरथसुखमनु
 भवति ।

षट्पदप्रिय । पु० नागकीशरह
 च ॥ न० रक्तोत्पले ॥

षट्पदा । स्त्री० यूक्तायाम् ॥

षट्पदातिथि । पु० आस्रवजे ॥

षट्पदानन्द । पु० पुष्पवृक्षविशेषे ।

क्विक्रिराति । पीतभद्रे ॥

षट्पदानन्दवर्धन । पु० क्विक्रिराति
 । अधीकपादपे ।

षट्पदी । स्त्री० यूक्तायाम् । इ० इ०
 न्द्र० ॥

षट्पदेष्ट । पु० नीपे । कदम्बे ॥

षडङ्ग

षट्प्रज्ञ । पु० कामनेत्रो । कामुके
 पिङ्ग ॥ धमात्पञ्चविज्ञे । यथा
 । धमार्थकाममोक्षेपुलोकतत्त्वाय
 योरपि । षट् सुप्रज्ञास्तिप्रस्योच्चै०
 सषट् प्रज्ञवृत्तिस्मृत ॥ इ० चि०
 शेष ॥

षड । पु० पेशान्तरे । भेदे ॥

षडश । चि० षष्ठाशे ॥ सङ्ख्या
 शब्दस्यवृत्तिविषयेपूरणार्थत्वम् ॥

षडङ्ग । पु० वीदे ॥ षट् शिखादो
 न्यङ्गान्यस्य । क्षद्रगेक्षुरके ॥ न०
 शिखादिषेदाङ्गेषु ॥ यथा । शि
 खाकल्पोव्याकरण निरुक्त ज्योतिष
 तथा । छन्दस्येतिषडङ्गानिवेदानां
 वैदिकाविदुः ॥ छन्द पादौतु
 वेदस्यहस्तौकल्पस्तुकाथ्यते । ज्यो
 तिषामयननेच निरुक्त श्रोत्रमुच्यते
 ॥ शिखाप्राणस्तुवेदस्यमुखव्याकर
 णस्मृतम् । तस्मात्साङ्गमधीत्यै
 वत्रक्षलौकीमहोयते ॥ इ० स्मृति
 ॥ शरीरस्यषडङ्गयवे । यथा । जङ्घे
 बाङ्गुशिरोमध्य षडङ्गमिदमुच्यते
 इति ॥ हृदादिषु ॥ हृत्किरस्यशि
 खाचैवक्षयचमयनचयम् । करतल
 करपृष्ठीवषडङ्गन्यासकर्मणि ॥
 गव्यविशेषे ॥ यथा ॥ गोमूत्र
 गोमयक्षीरसर्पिर्दधिचरीचनाष
 डङ्गमेतन्माहृत्यपवित्र सर्वदागवा
 मितिसमृतिः ॥

षड्ग्रन्थिका

प्रकाश . ॥

षड्गया । स्त्री० षड् विधगयायाम्
 ॥ यथा । गयागज्जिगयादिखोगा
 यचोचगदाधर । गयागयासुरश्चैव
 षड् गयासुक्तिदायिकेतिवायुपुराणे
 गयाप्रवृत्ति ॥

षड्गवम् । न० गीषट्कयुक्तहलादौ
 ॥ यथा । अष्टागवधर्महलषड्गव
 जीविकार्थिनाम् । चतुर्गवन्गुश
 सोनाद्विगव ब्रह्मघातिनाम् ॥ ष
 सागवासमाहार । गीरतद्वितलु
 कीकीतिसमासान्तष्टच ॥

षड्गुणरहित । पु० मधुरादिष
 ड्गुणरहितेपरमात्मनि ॥

षड्गुणेश । पु० षडिन्द्रियनि ॥
 यन्तरि ॥

षड्ग्रन्थ । पु० महाकरञ्जपादपे ।
 षट्ग्रन्थयोयस्य । अक्षप्रत्यन्ववपूर्वा
 दित्यज्ञाजितियोगविभागादक्ष् ॥
 षट्ग्रन्थायस्यवा ॥

षड्ग्रन्था । स्त्री० वचायाम् ॥ षट्
 ग्रन्था० ग्रन्थयोयस्या सा ॥ श
 व्याम् ॥ शुक्लवचायाम् ॥

षड्ग्रन्थि । पु० षट्पर्णि ॥
 स्त्री० वचायाम् ॥ न० पिप्पली
 मूले ।

षड्ग्रन्थिका । स्त्री० शव्याम् । ग
 न्धमूल्याम् ॥ षट्बहुवीग्रन्थयो
 स्या । स्वार्थेकन् ॥

षड्भुजा

षड्भुज । पु० तन्त्रीसमुत्थिते० क
 र्णोत्थितैचस्वरविशेषे ॥ षड्भ्य
 स्थानेभ्योजात । पञ्चम्यामिति
 ड ॥ यथा । नासाकण्ठमुरस्ता
 लुजिह्वादन्ताश्चसस्पृशन् । षड्भ्य
 सञ्जायतेयस्मात्तस्मात्षड्भुजइति
 स्मृत ॥ मयूरस्वरतुल्यमूरोयम् ।
 यथा । षड्भुजैरितिमयूरोहिगावीन
 दन्तिचर्मभम् । अजाबिरौतिगा
 म्यारंक्रौञ्चो नदतिमध्यमम् ॥ ता
 नसिनमतेसप्तस्वराणामध्येप्रथमस्व-
 रोयम् ॥

षड्धा । अ० षट्प्रकारे ॥ सड्
 ख्यायाविधार्थेधा ॥

षड्विध । त्रि० षट्प्रकारे ॥ षट्
 विधा प्रकारायस्य ॥

षड्भावविरहित । त्रि० अस्ती
 त्यादिशरीरधर्मरहितेपरमात्मनि
 अस्तीत्यादयोयथा । अस्तिजायतेव
 र्हेतेविपरिणमठेअपक्षीयतेविनश्य-
 तीति ॥

षड्भुजः । त्रि० षड्भुजयुक्ते ।

षड्भुजा । स्त्री० चण्डिकायाम् ॥
 रुद्रचण्डायाम् ॥ चण्डवत्याम् ॥
 न० षड्भुजाभिधेफललताविशेषे ।
 मधुफलायाम् । वृत्तकर्कश्याम् ।
 तिलफलायाम् । खरवृजा० इ०
 भा० प्र० ॥ अस्या फलगुणाय
 य । तिक्कवात्येतदनुमधुरकिञ्चि

पड वग

दरनसुपाकीनिष्पन्नचेततदृगस-
तर्पण पु'टदाधि । वृष्य दृश्यस
विषयमनमृशुद्धि विषयो'पसो
न्मदापहरकफदषड्भुजदोष'का
रोतिराजनिर्घ'ष्ट ॥

पङ्कस । पु० मधुरादिषट्प्रकार
रसे । यथा । मधुरालवणस्त्रिज
काय याम्ना कटस्तथा । मसूतिरस
भोद्यत्वादन्नाद्य पडमोरसा ॥ ए
पानामलवण यथा । मधुरगौम्य
मित्यादुरिज बादीसचलव्यत । ल
वणस्तुपट् प्रोक्त सैत्यबादीमह
श्र्यते ॥ तित्तस्तुपिचुमदीदीव्यक्त
म स्र यतेरसः । कषायस्तुवरस्
क्त सचपूगोफलादिषु ॥ कटु
स्तुवारसश्च म्यान्मरिगादीसचे
ष्यते । कृतिराजनिर्घ'ष्ट ॥

पङ्कावम् । न० पङ्कहे ।

पङ्कखा । स्त्री० पड भुजायाम् ।
खर्बूजी ॥

पड लवणम् । न० सपञ्चलवणं वृ
ज्यातलवणं । मृज्यामेतेपञ्चलव
णं ॥

पङ्कजाव । पु० कान्तिकीये ।

पङ्कगर्ग । पु० लम्नहीरादिषु ॥ यथा
। नि शङ्कागात्मक लम्नहीरातस्यार्ध
मुच्यते । लम्नविभागीद्रेष्णाणीग
वभागीनवांशकः ॥ द्वादशांशिद्वा
दशांशस्त्रिंशदंशश्च । प

पण्ड

उभगा कथिताद्यै तैतेषांक्रममुदो
रितम् ॥ पन्नावर्ग । पडिन्द्रिय
सुख

पङ्'र्प । त्रि० पङ्कषांश्चिभृति० बाल
के ॥ तद्वितार्थेतिममास । चित्त
वतिनित्यमितिखठओसहितथैलु'
क ॥

पङ्गाद । पु० भमरं ॥

पङ्कित् । पु० हरी । विष्णो । को
टविशिष्टे ॥ शिरो'गामापदि० पङ्कते
लविशिष्टे ॥ यथा । परश्वमूल तग
रशताङ्गाजीवन्तिकासैव्यवराजिक्ते
च । भृङ्ग विडङ्ग मधवपिक्काचवि
श्रीषध कृष्णतिलम्यते लम् ॥ यजा
पयनीलविमिश्रतश्चतुर्गुणेभृङ्ग
रमेविपङ्कम् । पङ्कित्'विनासिक
या । प्रदेया सर्वा'वृक्षम्, शिर
सी पङ्कारान् ॥ व्युत्पाद्यकीयान्प
तितांश्चदन्तास्त्रिबन्धमूलान्सुहृदीक
रोति । सुपर्ण'श्वप्रतिमश्चपञ्च
कु'न्तिमाहोराधक वकाश्च । जीव
न्तिकाचहरीतकीयाकविशिष्ट ।
कृतिभाषप्रकाशः ॥

पङ्कित्या । स्त्री० तैलिन्याम् ।

पण्ड । पु० गीपती । वषमे । समू
हे ॥ पु० न० कदम्बे । यजादिक
दम्बे । पञ्चसुमुदादिसङ्ग वाति । स
नेति । पण्डानि । अमन्ताङ्गः ।
बाहुलकात्सत्वाभावाः ॥

षष्टिक

षण्डाली । स्त्री० सरसाम् । क'मुक्
स्त्रियाम् । तैलमाने । कटाक०
इ० भा० प्र० । इ'तहेमचन्द्रोमेदि
निकरश्च ॥

षण्ड । पु० षण्डशब्दार्थे । शास्यति
शिश्राभावात् । शमउपशमे । शमे
ठं । बाहुलकात्ष । यदा । स
मति । षमष्टमवैकल्ये । जनिदेत्या
दिनाषमेठं । बाहुलकात्सत्वाभा
व ॥ अस्मदर्थनेसूर्यदर्शनम् । स्प
र्शनम् । स्पर्शनेतुज्ञान सूर्यावली
कनक्षप्रायश्चित्तम् ।

षण्मुख । पु० कार्तिकेये । स्कन्दे
। षट् मुखान्यस्य ॥

षण्मुखा । स्त्री० षट्मुजायाम् । ख
रबूजा० इ० भा० ।

षट् । वि० सङ्ख्यान्तरे । छ छै०
इ० भा० । सङ्ख्येये ।

षष्टि । स्त्री० सङ्ख्यान्तरेसाठ० इ०
भा० । सङ्ख्येये । षट् दशत प
रिमाणमस्य । प्रकृते षष्भाबस्ति
प्रत्ययेऽपदत्वञ्च० पङ्क्तिविशतिवि
शत्त्वत्वारि शद्पञ्चाशत्षष्टीतिनि
पातनात् ॥

षष्टिक । पु० न० यौष्मजी० धान्यवि
शेषे । साठी० इ० भा० प्र० । षष्टि
काहिधान्यविशेषा षष्टिका ष
ष्टिरात्रेणपच्यन्तइतिदृतीयान्तात्क
न० राचशब्दलोपश्चनिपात्यते । धा

षष्टिक्यम्

न्यविशेषएत्राय सातुर्नमुनेषु० ते
पिषष्टिरात्रेणपच्यन्ते ॥ अस्मलक्षय
गुणाश्चयथा । गर्भस्याएवयेपाक या
न्तितेषष्टिकामता ॥ षष्टिक श
तपुष्पश्चप्रमोदकमुकुन्दकौ । महा
षष्टिकइत्याद्या षष्टिका समुद्रा
हृता ॥ एतेपित्रौहय प्रोक्तात्रौ
हिलक्षणदर्शनात् ॥ षष्टिकामधुरा
शोतालघवीवद्ववर्चस । वातपि
त्तप्रशमना शालीनासदृशागुणै
। तत्र० साठागुणा । षष्टिकायाम्
॥ अपिच । गौरीनील षष्टिकोऽ
यद्विधास्यद्दोषोरुच्य शीतलोदो
षहारी । बल्य पच्योदोपनोवी
र्यं हृदि दत्तेतस्मात्किञ्चिदूनीहि-
तोय ॥

षष्टिका । स्त्री० साठीतिप्रसिद्धवधा
न्ये ॥ अस्या गुणा । षष्टिका
प्रवरातेषालघ्वीक्षिग्धात्रिदोषजित्
। स्वाद्वीरुक्षौग्राहिणीचबलदाज्वर
हारिणीति ॥ रक्तशालिगुणैस्तु
ल्यातत स्वल्पगुणा परि ॥ ते
षाषष्टिकशतपुष्पादीनाम् । परि०
षष्टिकशतपुष्पादयः ॥ शरदिषष्टि
कार्भ पार्वणान्नित्यमितिवाचस्य
तिमिश्राः ।

षष्टिक्यम् । न० षष्टिकधान्योत्पत्त्युचि
तभूमौ ॥ षष्टिकानाभवनडचे त्रम्
। यवयवकषष्टिकाद्यदित्यत् ॥

षष्ठी

षष्टिज । पु० षष्टिकधान्ये
 षष्टितम । त्रि० षष्टे पूरये ॥
 षष्टिदुगा । स्त्री० स्कन्दभाषायाम् ॥
 तिथिमेष्ट ॥
 षष्टिधा । अ० षष्टिप्रकारे ।
 षष्टिमत्त । पु० गज ॥ षष्टिर्षप
 र्यन्तयय पृषाडस्थित्या षष्टिमतो
 हस्तातिसारस्वताभिधानम् ॥
 षष्टिलता । स्त्री० भ्रमरमार्याम् ॥
 षष्टिहायन । पु० गज ॥ हस्तिनि ॥
 धान्यविशेष ॥ त्रि० षष्टिसहस्र्यक्त
 वत्सरवधियायुक्ते ॥
 षष्ठ । त्रि० षष्ठापूरणे ॥ तस्यपूर
 णोऽट । षट्कतिवृत्तिपयचतुरा
 य, क ॥
 षष्ठान्नकालिक । त्रि० तृतीयदिनभो
 जिनि ॥ न० द्विजिदिनानन्तरभुक्ते
 ॥ यथा । इति नन्तरित्यन्तरेभुक्तमाहु
 षष्ठान्नकालिकम् ॥
 षष्टिका । स्त्री० षष्ठ्याम् ॥
 षष्ठी स्त्री० काव्याधन्याम् । गौर्या
 म ॥ मातृकाविशेष ॥ साचप्रकृतिः
 षष्ठोक्त्या स्कन्दभाषायाम् ॥ यथा ।
 प्रकृतेरितिसम्बन्धे प्रधानांशस्वरूपा
 यादेवसेनाचनारद । मातृकासुप
 ण्यतमासाषष्ठीचप्रकीर्तिता ॥ पु
 नर्वीचादिदाक्षीचधाक्षीचजगतांस
 ती । षष्ठांशरूपाप्रकृतिस्तैषषष्ठीप्र
 कीर्तितीतिश्रीदेवीभागवतम् ॥

षाडव

तिथिविशेष । गुरुतिथौ ॥ षष्ठाप
 रण्याम डम० शोभ० चाम०
 इतिचक्रे ॥ अष्टाशमस्वश्रीर्थ
 सत्तर जपसुषोपगवाद्दशष्टानाप्रह
 तौनिमित्तम गोमान धनवानित्या
 दीनाचप्रवृत्तिनिमित्तम् ॥ अपत्याप
 त्यवत्सम्बन्धादे शब्दप्रवृत्तिनिमि
 त्तत्वात् ॥ पूरणप्रत्ययान्तमृष्टित्वा
 त डाप् ॥ षष्ठ्यान्तिशब्दप्रत्ययफलं
 यथा । विज्ञानवरिष्ठस्तुर सुकी
 र्तिः प्रमत्तबाहुर्बलकीर्णताम्
 । सत्यप्रतिष्ठोधनपुत्रयुक्तः षष्ठोप्र
 सूतामनुजस्त्रियायुरिति ।
 षष्ठीदण्डकपाठ । पु० । यन्यविशेष
 ॥ यत्रैकशत षष्ठ्यार्थावका ॥
 षाट्कौशिक । पु० मृगदेहे ॥
 यथा । मज्जास्थिरायव शुक्लाद्र
 तात्त्विकमांसशोषितम् । इतिषा
 ट्कौशिकानामदेहीभवतिदेहिना
 म ॥
 षाडव । पु० गानि । रागस्रजाति
 विशिषे । सचषट्स्वरमिश्रितरा
 गरागिण्यो । यथा । षोडश
 पञ्चभिः प्रोक्त स्वरैः षडभिस्तु
 षाडव । सम्यक् ॥ सप्तभिर्ज्ञेय
 एव रागस्त्रिधामतः ॥ रसविशेष ॥
 सत्तरसविशेषोक्तः सद्दशास्त्री ।
 यथा । सितामध्यादिमधुरोद्गाढाद्वा
 डिमजीरसः । विरसश्चेत्कृतोरा

षु

ग . सान्द्रश्चेत्पाण्डव स्मृत . ॥
 इति ॥ अपिच । पाण्डवामधुरास्त्रा
 दिरससयोगपाचिताइति ॥ गुडा
 र्वुप्रभृतय पाण्डवाइत्यर्थ ॥
 पाण्डुर्गिरि । पुं . इन्द्रियषड्वर्गविषये ॥
 पाण्डु गद्यम् । न . राज्ञां रज्यकरणीपा
 येषुषट्सु ॥ यथा सन्धानासनम्
 . सन्धि कृत्वाऽवस्थानम् १ याचा
 सन्धानम् २ । विगृह्यासनम् .
 वैर कृत्वाऽवस्थानम् ३ । याचां
 सम्परिगृह्यासनम् . शचीर्भयप्रद
 र्शनार्थं यान प्रदर्शयिष्यन्तेऽवस्था
 नम् ४ द्वैधीभाव . उभयचस
 न्धीकरणम् ५ । अन्ये पास श्रय
 . दुर्गादिर्भङ्गाराजस्यवाचाश्रय ६
 इतिमहाभारतेराजधर्म . ॥ सन्धि
 नाविग्रहीयानमोसन दूधमाश्रयइ
 त्यभर ॥ षड्गुणाएव । चतुर्वर्णा
 दित्वात्स्वार्थेऽप्यञ् ॥
 पाण्डुमातुर । पुं . शक्तिधरे । कार्त्तिके
 कीये ॥ षष्ठांमातृश्यामपत्यम् । मा
 तुरुत्सङ्गं स्थासन्नद्रूपं नीयाइत्यर्थ
 . उत्तरपरत्वञ्च ॥
 पाण्डु । वि० षष्ठे ॥
 पिङ्गः । पुं . कामकिली । कामुकी ।
 नागरे । षिटे । लुब्धा . इ० भा० ॥
 सेटति . विध्यतिवा । षिटघनादरे
 । बाहुकाङ्गन् . सत्वाभावञ्च ॥

षु । पुं . गर्भविभोवने ॥

षोडशकला .

षोडन् । वि० षड्दन्तयुक्ते ॥ षट्द
 न्ताचक्षु । ययसिदन्तस्येतिदवादे
 श । ततः षषत्त्व दत्तदशधासूत
 रपदादेष्टुत्वञ्च . धासुवेतिवाच्यम् ॥
 षोडश । वि० षोडशानाम्पूरणे ।
 तस्यपूरणेऽट ॥
 षोडश । पुं . नित्यगुणवचनान्त । ए
 काधिकपञ्चदशसङ्ख्यायाम् ॥ ग
 र्भाधानादिसंस्कारेषु ॥ तैयथा ।
 गर्भाधान पसवन सीमन्तीन्नयतया
 । जातकर्मभिधानञ्चनिष्क्रम प्रा
 शनन्तत ॥ चूडोपनयन वेदव्रता
 नाञ्चचतुष्टयम् ॥ गीदान मेखला
 न्मोक्षोविवाह षोडशक्रमात् ॥ ष
 ट्चदशचषडधिकदशधा । षषत्त
 त्व दत्तदशधामूत्तरपदादेष्टुत्वञ्च .
 धासुवेतिवाच्यम् ॥ वि० सङ्
 ख्ये ये ॥

षोडशक . । पुं . षोडशसङ्ख्यापरि
 मितेगणविशेषे ॥ यथा । षोडशक
 स्तुविकारइति । पञ्चभूतानि . ए
 कादशेन्द्रियाणिचित्तेतानिविकारप
 दवाच्यानि ॥

षोडशकला । स्त्री . चन्द्रमण्डलस्य
 षडधिकदशभागेषु ॥ यथा । अमृ
 तामानदापूषातुष्टि . पुष्टीरतिधृ
 ति । शशिनीचन्द्रिकाकान्तिर्ज्यो
 त्स्माश्री प्रीतिरङ्गदा ॥ पूर्णापू
 र्णास्तृताकामदायिन्य शशिन

प्रा उश्वत्थि क्त्रतु

दाता ॥

प्रेङ्गुशङ्खजम् । न । आदुषादोपि उश
प्रकारदेन्द्रव्ये । तत्क्रममाहु सा
म्रदिक्ता । भूम्यामनजलवस्त्र
पदपि न तत् परम् । तत्स्वून
प्रागवाधमात्य फगमत परम्
। श्रव्याचपादुकागाव काञ्चन र
जतन्तया । दानमेतत्प्रेङ्गुशङ्ख प्रे
तमुद्दिश्यदीयने ॥ तत्प्रेङ्गुशङ्ख
शङ्खे कोदानसौगरीभवति ॥

षाडशभुजा । स्त्री० षाडशहस्तयुक्ता
यादुगाया ॥

प्राङ्ममात्का । स्त्री० गौर्यादिषु ॥
यथा । गौरौपद्माशचीमेधासावित्री
विजयाजया । देवसेनास्वधास्वाहा
शांतिपुष्टिर्वृत्तिः । चमा ॥ आत्म
नादेवता नैवतथैवसुखदेवता ॥

पिण्डशस्त्रिं कृत्तु । पु० पिण्डशस्त्रि
 क्साध्ये० ज्योतिष्टोमयागे० बाद
 शाहसाध्यसत्रयागेच । तद्वत् त्व
 जानामानियथा । ब्रह्मा १ ब्राह्म
 णाच्छ सी २ ब्र ग्रीध ३ पीता
 ४ एतार्वविदोया ॥ ह्रीता ५ जी
 भावकथ ६ अष्टावाक . ७ याव
 स्तीता ८ एतेष्टखेदिन . ॥ अध्व
 युः ९ प्रतिप्रस्थाता १० नेष्टा ११
 उद्गीता १२ एतेवाजुषा ॥ उद्गा
 ता १३ प्रस्तीता १४ प्रतिहर्ता १५
 सुब्रह्मण्य . १६ एतेसामगा . ॥

ਪੰ. ੬੫

ज्योतिष्टोमेद्वादशशतने। दक्षिणावि
भाग षोडशत्विजाम् । तद्विह्व
तोभूते सत्र त्मकीद्वादशाहसाध्ये ।
शतने। द्विने। दीक्षयन्तोत्वादिदशने
ननिर्णीयते । तत्रविभाग मनुरप्या
ह । सर्वेषामाद्विने। मुख्यस्तदर्धे
नात्रिने। ५५ रे । तृतीयिनस्तृतीयाया
चतुर्थाश्चैकपादिन ॥ दक्षिणागो
शतविभागावथीतकाव्यायने। पि ।
अथद्वादशद्वादशभाद्येभ्य षट्ष
ट् द्वितीयेभ्यश्चतस्रश्चतस्रस्तृतीयेभ्य
स्तिस्रस्तिस्रश्चतस्रेभ्य । इत्यथोड
षत्विजाश्चतुरश्रचतुरः कृत्वा षत्वा
रे वर्गाद्वर्तमानमासतत्त्वम् ॥

षोडशाशु . । पु० शुक्रयज्ञे ॥ षोडश
अत्र बीऽस्य ॥

षोडशाङ्गः । पु० धूपविशेषः । यथा
 । गुग्गुलु सरल दारुपत्र मलयसन्ध
 वम् । ऋषिरभगुरु कुष्ठगुडसर्जरस
 उधनम् ॥ इरोतकीं नखीलाक्षां
 टामानां शैलजम् । षोडशाङ्ग वि
 दुर्भूप दैवेपित्थ्य च कर्माणि । वि०
 षोडशाङ्गद्वयति ॥

षोडशाब्धं । पु० कर्कटं ॥
 षोडशारम् । न० षोडशदलपद्मं ।
 षोडशाक्षि० । पु० शुक्रग्रहः ।
 षोडशाक्षतं । पु० शङ्खः ।
 षोडशिकाक्षम् । न० पलपरिमाणे ।
 षोडशी । पु० यज्ञपात्रविधिः ॥ सप्तः

सयत

मकपात्रविशेषे ॥ समयाध्यक्षिते
सूर्योषोडशिन स्त्रीचमुपावरेति ॥
षोडशी । स्त्री • दशमहाविद्यान्तर्गत
महाविद्याविशेषे ॥ यथा । कालौ
तारामहाविद्याषोडशीभुजनेश्वरी ।
भैरवीक्षिप्रमस्ताचविद्याधूमावती
तथ ॥ अगलासिद्धविद्याचमातङ्गी
कमलात्मिका । एत दशमहाविद्या
सिद्धविद्या प्रकीर्तिता ॥ जनवि
श्रुतिपिण्डदानक्रियायाम् ॥ षोड
शानामूरणी । डट् । डीप् ॥

षोढा । अ० षड्धा । षट्प्रकारे ॥
षोढाषट्धाब.कुरु । सङ्ख्यायावि
ध.र्थेधा । षषडत्व दददशधासूत
रपदादेष्टुत्वञ्च.धासुर्वेतिवाच्यम् ।
छीवनम् ।) न० फृत्कृत्यश्लेषण
छेवनम् ।)

प्रक्षेपे ॥ छिबुभिरसने । ल्युट् ।
छिबुसिञ्जोर्ल्युटिदीर्घवेतिस्वामी ।
छ्यूतम् । चि० छीवने ॥ छिबु० । क
र्मणिष्ठा । । ष्ठीरित्यूट् । ॥
सकाराक्षरप्रारम्भ

स । पु० उक्तारे ईश्वरे । सप्ते ॥ प
क्षिणि ॥ विष्णौ ॥ सगणे० ॥ ऽपु० ॥
स य । पु० कङ्काले ॥ इ० श० च०
का ॥
स यत् । पु० स्त्री० युद्धे । आयोधने ।
समितौ ॥ स यतजम् । स यमनवा
। यतीप्रयत्ने० यमउपरमेधा । स

सयम .

म्यदादित्वात्कृप् । गमादीनामि
तिमलोप । तुक् ॥

स यत । चि० वद्धे । स यम्यतेस्म
। यम० । क्त ॥ कृतस यमे ॥
स यतीन्द्रिय । चि० वशीकृतेन्द्रिये ॥
स यतानिविषयेभ्योनिवर्त्तितानि०
इन्द्रियाण्येनस . ॥

संयत्त . । चि० उद्गृह्ते ॥
स यद्वर । पु० नृपे । स यच्छति ।
यम० । छित्वरच्छत्वरेतिष्वरश्च ।
निपातनान्मस्यद् . ॥

स यन्ता । चि० स यमनकर्त्तरि । नि
यन्तरि ॥ स यच्छति । यम० । स
म्यूः । लृच् ॥

स यम । पु० व्रतादङ्गपूर्वदिनकर्त्त
व्याचारे । विद्य मे । विद्यमे । यामे
। यमे । स यामे । स यमने ॥ धार
णाध्यान ममाधिरितिचयलेकाविधय
० स यमशब्देनोच्यते । जयमेकत्र
संयमकृतिः तत्त्वलि ॥ सर्ववर्णा
नुष्ठेय सकलपुरुषार्थोपयुक्तोयस
यम । तथाचमनु । इन्द्रियाणा
विचरतादिषयेष्वपह रिषु । स य
मेयजनातिष्ठे दुर्बिद्वान्यस्तेष्वजि
नामिति ॥ दिद्वान् । विषयेषुवर्त्त
मानानामिन्द्रियाणाद्यित्वादिदो
षान्जानन्नित्यर्थ ॥ धर्माधर्मज्ञान
दानेनानुग्रहेनियहेच ॥ स यमनम्
। यम . समुपनिदिषुचेतिष्णोऽप

सयाव

॥ स यते ॥

स यमक । त्रि० नियन्तरि ॥ संय
भिनि ।स यमन । पुं० यमलोके ॥ न० व
न्यने ॥ व्रते ॥स यमनी । स्त्री० यमस्यपुर्व्याम् ॥ यथा
क्षत्रीश्वगेन्द्रस हितायाम् ॥ सृत्यो
स यमनीतुल्यलोहप्राकारमण्डला ।
कालपाशपितव्याधिप्रेतमारीनिधि
विता ॥ कालपाशादिजुष्टा० ऽव्यु
द्धतायसप्राकारसमूहा० स यमनी
नामदक्षिणस्यांभान्यपुरीत्यर्थः ॥स यमित । त्रि० जातस यने ॥ ता
रकादित्वादितच् ॥ यदिते ॥स यमी । पु० मुनी ॥ त्रि० स यमव
ति । स्थितप्रज्ञे ॥ यानिशासर्वभू
तानासखांजागर्तिस यमी ॥ स य
मीऽस्त्रास्ति । कर्त्तुः ॥स याव । स्त्री० सम्भूययावायाम् ।
प्राचीनहोपाभारगमने । समुदिता
नागमने ॥स याम । पु० स यने ॥ स यमनम्
। यम । समुपनिषिषुचेतिपञ्च घञ्
॥ स यते ॥सयाव । पुं० घृतक्षीरगुडगोधूमचू
र्णसिद्धेर्भोज्यविशेषे ॥ यथा । संया
वस्तुघृतक्षीरगुडगोधूमपाककृति
॥ प्रिष्टकविशेषे । पिराक० पिराकौ
० इ० भा० प्र० ॥ यथा । पपञ्च

सयुग

माण्यसमितानिर्मिताघृतभक्षि-
ता । कुट्टिताद्योलिता । शुभा
शर्कराभिर्विर्मदिता ॥ तत्रचू
र्णैश्चिपेदेलाजवङ्गमरिचानिच । ना
लिकेरसकपूर्वचारबीजान्यनेकथ
॥ घृताक्तसमितापुष्टीटिकारचिता
तत । तस्यातत् पूरण्यस्यकुर्या
न्मुद्रांष्टासुधो ॥ सर्पिषिप्रचुरे
तान्तुसुपचेन्निपुणीजन । प्रकारश्चै
प्रकारायसयावकृतिकीर्तित ॥ म
ठकीनसमोक्षे य । संयावापिगुणै
र्जनैः ॥ लोके० गंभाकृतिप्रसिद्धी
यम् ॥ सयूयतेमिश्रीक्रियतेगुडादि
भि । यु० । समियुद्धदुवकृतिघञ् ॥सयुक्त । त्रि० संकम्ने । सयागाश्रये ॥
सम्यक् युक्त ॥सयुक्तसमवाय । पुं० सन्निकर्षे ॥
यथा० घटरूपप्रत्यक्षसयुक्तसमवा
य । सन्निकर्षः । चक्षुः । संयुक्तेष
टरूपस्यसमवायात् ॥सयुक्तसमवेतसमवाय । पुं० सन्निक
र्षविशेषे ॥ यथा० रूपत्वसामान्य
प्रत्यक्षे० सयुक्तसमवेतसमवायः
सन्निकर्षः । चक्षुः । संयुक्तेषटेरु
पसमवेतम् । तद्वरूपत्वस्यसमवा
यात् ॥संयुगः । पुं० युगे । आधीधने । ज
न्येरणे ॥ सयाजनम् । युजिर०
। घञ् । रथयुगीतिनिर्हंशाप्रणा

स योग

भाव । प्रतिजनादिषुमयुगशब्द
पाठः ॥

सयुक् । लि० गुणयति । सम्बन्धित
। सयुज्यते । युज० । द्विपक्षित
द्विप ।

संयुत । लि० । स तुल्ये ॥ ने ॥

स योग । प० प्रपञ्चे । द्वितीय युता
वितिव्यवहारहेतौ । नष्टव्यवस्थि
नि ॥ मेलने । सम्पत्ते ॥ सन्निकर्ष
मेद ॥ अक्ष, पाघटप्रत्ययजननस्यो
गसन्निकर्ष ॥ स सम्बन्धमा ॥ स
युज्यतनेन । युज० । यज् ।
न्यायमतेस योगीगुणपदार्थ । स
च ग शब्दस्तुद्वयस्थपामिरूप सञ्च
न्यविशेष । सन्नितिविधयथा । एक
कर्मजन्य । यथाऽप्येतेष्वस्यो
ग । १ । उभयकर्मजन्य । यथा
नेष्वयमयोग । २ । सयोगजन्य
स योग । यथाकपालतरुस योग
जन्यतरुकुम्भसयोग । ३ । कर्म
जन्यस योगेऽपिद्विविध । अ न
घात । तस्माच्छब्देनजायते । १ ।
नादन । तस्माच्छब्देनजायते
। २ ॥ अत्रप्रमाणम् । अप्राप्तयोस्तु
याप्राप्ति सैवसयोगहेतुः । की
र्तितस्त्रिविधस्त्वेषाद्योन्यतरक
र्मजः ॥ तयोभयो कर्मजन्योभ
वित्सयोगजोऽपर । अदिम, श्य
नभ्येतादिसयोग । परिकीर्तित ।

स योगपृथक्त्वम्

॥ मेधयोः सन्निपातोय । सधितौ
युताङ्गत । कपालतरुस योगात्
स योगस्तनुकुम्भयो । ॥ द्वितीय
स्यात्कर्मजपिद्विविधपरिकीर्तित
। अभिघातोनादनशब्दहेतुरिहा
दिम ॥ ण्दाहेतुर्द्वितीय स्यादि
भागेऽपिअभाभवेदतिभाषापरिच्छे
द ॥ उदयात्पूर्वदशम्या श्रेणि
॥ यथा । उदयात्प्राग्दशम्यास्तु
ष सयोगदृश्यते । उररिष्टात्प्रवे
शस्तुतस्मात्तापरिच्छेद्येत् ॥ स
द्विधो ॥

स योगपृथक्त्वम् । न० न्यायविशिष्टे
। यथा । एकस्यकर्मणोनित्यत्वका
स्यत्वाभ्यां द्वैरूप्याङ्गीकारे । नित्या
नित्यसयोगविरोध । मैवम् । स
योगपृथक्त्वन्यायात् । सचन्याय
अतुर्थाध्यायउक्तः । यथा । खादि
रेभ्यु वधाति । खादिरबीर्यकाम
स्यरूपक्षुर्तीतेतिप्रयुते । अत्रस श
य । किं काम्यस्यैवखादिरतानित्ये
पिख्यादुतयेति । तत्रफलार्थत्वेना
नित्यतया । नित्यप्रयोगाङ्गतानयुक्ता
। यत्तुनित्येपिखादिरत्वग्रहण । त
त काम्यस्यैवप्रशुब्धनाययूपायय
आपनार्थमतीतनित्येखादिरतेति
प्राप्ते । राशान्तायचतुर्थाध्यायसूच
म् । एकस्तूभयत्वेसयोगपृथक्
त्वमिति । अत्रस योगः सम्बन्धमा

सरस्वी

स व :

वम • पृथक्त्वभेद • । एकस्यखा
दिरस्यक्रत्वर्थत्वपुरुषार्थत्वरूपोभयो
त्मकत्वेवाक्यद्वयेनचक्रतुशेषत्वफल
शेषत्वलक्षणसंयोगभेदावगमाद्गनि
त्यानित्यसंयोगविरोध • । नचा
श्रयज्ञानार्थमित्यवाक्य • सन्निधा
नादेवाश्रयलाभात् • अतउभयार्था
खादिरतेति । एव दध्नाजुहीति • द
ध्नेन्द्रियकामस्येत्यादावुभयार्थतेव
। दधित्वस्यद्वेषाश्रयणादितिप्राय
श्चित्ततत्वम् •

संयोगित • त्रि • जातसंयोगे ॥ तार
संयोगी • त्रि • संयोगविसिष्टे ॥
कादित्वादितच् •

संयोजनम् • न • संयोगे रतिलक्षे नि
धुवने । मैथुने ॥ इ • हारावली ॥
संयोजित • त्रि • पदाथानांशसंयु
क्तीकृतेपदार्थे । उपाहिते । मैलि
ते • संयोज्यतेस्य युजिर् • । य्य
न्त • । त्त •

संरब्ध • । त्रि • संलग्ने । कुपिते ॥
संरम्भ • । पु • शीटीपे ॥ उत्साहे
॥ यथा । कार्यारम्भेषु संरम्भस्थे
यउत्साहवृध्यते ॥ क्रीपे । क्रीधि
॥ यथा । प्रणिपातप्रतीकार सं
रम्भोद्दिमहात्मनाम् • संरम्भणम् ।
रम्भराभस्ये । वञ् । रम्भेऽश्वलुटि
रितितुम् •

संरम्भी • त्रि • कुम्भिते • संरम्भयुक्ते •

संराधि • स्त्री • निष्पत्तौ •

संराधनम् • । न • समाध्यादौ • भ
क्तिध्यानप्रणिधानाद्यनुष्ठाने • सं
राध्यतेऽनेन । राध • । भावक
रणादील्युट् •

संराव • पु • चारवे । चारावे । बद्धमा
ने • संरवणम् • रुध्वे • उप
सर्गेऽवकृतिभाविषञ् •

संरावी • त्रि • प्रशस्तवद्भिनिष्टे •
संरुद्ध • । त्रि • प्रतिवद्धि • विरग
यावृत्तिव्याप्ति •

संरुढ • । त्रि • प्रौढे • अकुरिते •
सम्पूर्णाद्वृत्तिर्गत्यर्थेतिक्त • ठत्वधत्व
ष्टुत्वठलीपदीर्घा •

संरोध • पु • शीपे • रोधि • सं
रोधनम् • रुधिर • वञ् •

संलग्न • । त्रि • संयुक्ते • सम्य
क्लान्न •

संलय • । पु • निद्राशाम् • शयने •
सम्यक्लीयतेऽच • लीङ्स्त्रीषष्ठी •
एरच् • प्रलये •

संलाप • । पु • प्रीत्यामिथीभाषणे
। अन्वीन्यप्रीतिभाषणे • संल
पनम् • लप • । वञ् • ला
लोपएकीनापित्तियते • संलापस्तुपर
स्परभाषणमेवेतिभेद • ॥ उत्तिप्र
त्युक्तिमवाक्यंसंलापवृत्तिर्वाच्येति
• इत्युज्जुलनीलमणि •

संव • । पु • शब्दे • वक्ष्ये • कुलि

स वत्सरमुखी

श्री । स वयते । वय० । अच् ॥
स वत् । अ० वर्षे । वत्सरे ॥ स वय
ते । वयगतौ । क्रिप । यलोप ।
तुक् ॥

सवत्सर । पुं० वत्सरे । अद्धे ।
सम्यग्वसन्त्यवर्त्तविमासादयश्च ।
वसनिवासे । सपूर्वाञ्चिदिसरप्रत्य
य । सत्यार्द्धधातुककृतिसंस्कृत
स वत्सरपरिवत्सरेडावत्सरानुवत्स
रोदावत्सरेषुप्रथमवत्सरे ॥ तत्रय
दाशुक्लप्रतिपदिसङ्क्रान्तिर्भवति ।
तदासौरचान्द्रयोर्मासयोर्युगपदुप
क्रमोभवति । सस वत्सर । त
त सौरमानेन । वर्षेषड्दिना
निवर्द्धन्ते । चान्द्रमानेन । ऋस
न्तोषिष्ठादशदिनव्यवधानादुभयोर
पपञ्चाङ्गावोभवति । एवंपञ्चवर्षा
णिगण्यन्ति । तन्मध्येद्वीमलमासी
भवतः षष्ठः स वत्सरोभवति ।
तदेवचान्तरमेदेन । स वत्सरादिप
ञ्चकसमामनन्ति ॥ एषामुद्धारस्तु
। शकाब्दात्पञ्चभि शेषात्समा
द्यादिषुवत्सरा । सम्परीदोनुपू
र्वाद्यतयोदापूर्वकामता । इति ॥
काकात्मशास्थितेविष्णौ ॥

संवत्सरमुखी । स्त्री० ज्येष्ठशुक्लदश
म्याम् । दशहरायाम् ॥ यथा ।
ज्येष्ठशुक्लदशमीसंवत्सरमुखी
स्मृता । तस्यांज्ञानप्रसूतीतदान

स वत्स

खैवविशेषत । इतिब्रह्मपुराण
म् ॥

स वत्सरा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
स वद् । अ० वर्षे ॥ स वदतिभावा
न् । वद० विच् ॥
स वदनम् । न० स वादे । समाजो
चे ॥ वशीकृतौ ॥

स वननम् । न० वनक्रियायाम् । व
शीकरणे ॥ सम्पूर्वीधनुयाचने
वशीकरणार्थं । ल्युट् ॥

स वर । पु० अनेकान्तवादिनांसप्त
पदायान्तर्गतपदार्थविशेषि ॥ य
था । इन्द्रियसंयमलब्धप्रतिष्ठध्यान
म् । आस्रवनिरोधात्मकत्वात् । स
वृणोत्यास्रवमितिस वरश्चतुर्थः ।
वृङ् वृञ्भ्यां । यव्वृ० द्वित्यादिना
कर्मण्यप ॥

स वरणम् । न० गोपने ॥ सम्यक्
वरणवेष्टनम् । आवरणे ॥

स वर्गा । पु० प्राणे ॥ वायी ॥
स वज्रनादर्यात्सङ्ग्रहणात् । स
ङ्ग्रहसनादोऽग्न्यादीनां वायु
स वगं । स वृङ्क्ते । वजि० ।
वज्र् । कुत्वम् ॥

स वर्गाविद्या । स्त्री० वायूपासनवि
द्यायाम् ॥ स वर्गात्यविद्या ॥

संवर्त्त । पुं० प्रक्षये ॥ स वत्ततेज
गम् । वृत्तु० । हलश्चेतिवज्र् ॥
मुनिविशेषि ॥ श्रुत्यादिप्रसिद्धेपर

स बर्हित .

मरुतेऽप्येवमस्तरे ॥ अद्यद्रुमे । व
 प फले । योगविशिष्टे ॥ यथा । स
 प्रमीरविवारेचप्रतिपदुधवासरे ।
 स वत्तं स ज्ञकोयोगो गार्हत शुभ
 कर्मसु । मेघाधिपविशिष्टे । स वत्तं
 पयसृदका ॥
 स वत्तं क । पुं० कालान्निरुद्धे ॥ व
 रुद्धेऽस्यनाकले ॥ श्रीर्व । नाड्या
 ग्नी ॥ त्रि० प्रवर्तते ॥ स वत्तं य
 त्ति । वृत्तु० वत्तुन् ॥
 स वत्तं की । पुं० वत्तदये । अव्य
 ताऽयजे ॥ इ० त्रि० श्रिज ॥
 स वत्तं वापी । स्त्री० तीर्थविशिष्टे ॥
 स वत्ति । स्त्री० पद्मादिनवने ।
 रावर्त्तकायाम् । स वत्तं ते । वृत्त
 ० । इतिपिपिपिपिपिपिपिपिपिपिपि
 कोत्तिभ्यश्चोतीन् ॥
 स वत्ति का । स्त्री० पद्मादानानवद
 ले ॥ पद्मादिकेसरसमीपस्थदले ॥
 स वत्ति रथ । स्वार्थेकजन् ॥ गुणा
 र्त्तु । स वत्ति का हिमातिताकषाया
 दाहट्टप्रष्टुत् । मूलकृष्णगुदव्या
 धिरक्तपित्तविनाशिनौ ॥
 स वत्तं कः । पुं० स वत्तं गकारिणि ॥
 स वत्तं नम् । न० सम्यग्बुद्धौ । स
 वत्तं तेतज्जीव । वृद्धबुद्धौ । अ
 मुदात्तर्त्तं तियुक् ॥ सदीपने ॥
 स वत्तं तः । त्रि० पुष्टे । सम्यग्बु
 द्धिविशिष्टे ॥

स बाहनम्

स बाहनम् । न० भिज ॥
 स बलित । त्रि० सिजि । भिजि
 ते । एकत कृतं ॥
 स बसथ । पुं० यमे ॥ स वत्तं न
 । वस० । उपसर्गेषसङ्गधच ॥
 स बह । पुं० सप्तशप्यनागर्तप्रथ
 मवायो ॥ सत्तद्बुद्धवायाकपरिष्ठ
 इतिभद्वात्तभिराभाय ॥ वा
 धाधतुर्भिरज ॥ यथा । धवन्तो
 नयउद्यधभीम र्त्तं पयसाज्जय ।
 श्वभियुग्मायवाभेद्यतुर्थं स
 वद्गोमय ॥ ४ ॥
 स बाटिका । स्त्री० शृङ्गाटके ॥
 स बाता । पुं० स वत्तं तरि ॥ वाते
 र्त्तं त्र्यर्थाच्छटप्रत्ययः ॥
 स बाद । पुं० परस्परवचनाविरो
 धे ॥ वाचिके । सन्देहवाक्य ।
 समाचारे ॥ स वत्तं नम् । वद० ।
 घञ् ॥
 स बादिनो । स्त्री० स वत्तं ग्राम् ॥ य
 था । वद्वत्तं वादिनीतिरघ् ॥
 स बाध्यः । त्रि० स वत्तं पीये ॥
 स बासः । पुं० गृहे ॥ पुरवासि
 नां विहारार्थं पुरमध्ये बहिर्वाऽनाष्ठ
 तस्थाने । सन्निवेशे । निक्षेप
 ये ॥
 स बाहकः । पुं० अङ्गविमर्दके ॥
 स बाहनम् । न० भारादिवाहने ॥
 अङ्गमर्दने । मादमर्दनादौ ॥ वद

सविधा

प्रापणे । स्वार्थं गन्ताल्लुट् ।
 बाह्यनमाहितादितिनिपातनाहोर्ध्वं
 इत्येके ॥
 संवाहित । चि० सञ्चारिते ॥
 स विम्व । चि० उद्दिग्ने । सम्भ्रा
 ण्ते ॥ ओविजीभयचलनयो , स
 पूर्व । त्त । ओदितश्चेतिन ।
 श्रुतदितकृतिनेट् ॥
 स वित्ति । स्त्री० प्रतिपत्तौ ॥ ज
 नाववादे ॥ विदज्ञाने । स्त्रियां त्त
 न् ॥
 स वित्० द्० स्त्री० ज्ञाने ॥ सन्ना
 षायाम् ॥ क्रियाकारे । आजी ।
 सङ्ग्रामे । नास्ति ॥ अङ्गीकारे
 ॥ प्रतिज्ञायाम् ॥ आचारे । तो
 षर्थे ॥ स यमे ॥ स कृते ॥ यथा
 । प्रवृत्तौचनिवृत्तौचस विद स्था
 पयेद्रणेकृति । कृतव्यवस्थायाम् ॥
 यथा । स विदस्वव्यतिक्रमकृति ॥
 मनीषायाम् ॥ स वेदनम्० स वि
 द्यतेऽनयावा । विदज्ञाने० विद
 चेतनादीना । सम्पदादित्वात्क्रि
 प् ॥
 स विदित । चि० अङ्गीकृते । ज
 रीकृते । स विद्यतेऽस्म । विदज्ञाने
 । त्त ॥
 स विधा । स्त्री० भोग्यवस्तुनि । सा
 मर्थ्याम् ॥ स विधीयतेऽनया ।
 स विपूर्वात्धाञ्जातस्योपसर्गङ्-

सवृत्ति .

तिक ॥
 स विधानम् । न० उत्पादने ॥
 स विभाग . । पु० विभज्यप्रतिपा
 दने ॥
 स विद्यतीर्थम् । न० तोर्थं विशिषे ॥
 स विषा । स्त्री० अतिविषाया ॥
 स बीक्षणम् । न० अन्वेषणे । अप
 कृतवस्तुनस्तात्पर्येणान्वेषणे । सम्य
 तात्पर्येणविबिधप्रकारैरीक्षणम् ॥
 स वित । चि० रुढे । अ० वृते ।
 नद्यादिनाविष्टिते । स वीयतेऽस्म ।
 व्यञ्ज् स वरणे । त्त ॥
 स बीताङ्ग . । चि० आच्छादितदेहे ॥
 स वृत्त . । चि० सङ्कुचिते ॥ यथा
 । नास वृत्तमुख . कुर्यान्नास्य ज
 ण्मातयाक्षुतमिति ॥ निगूढे ।
 गुप्ते । सवेष्टिते ॥ सम्पूर्वाद्भृज्
 त्त ॥
 स वृत्ति । स्त्री० बागिन्द्रियप्रयुक्ते
 व्यवहारे ॥ गोपने ॥ स वरणम् ।
 वृञ्० त्तिन् ॥
 स वृत्त . । चि० सञ्जाते । सम्यक्प्र
 वृत्ते ॥ सम्पूर्वाद्भृज्ते । त्त ।
 । पु० वरुणे ॥
 संवृत्ति । स्त्री० सवरणे ॥ अवि
 द्याविषयेऽस्त्रीकिकिव्यवहारे । स्त्री
 किकर्षाद्बुद्धौ ॥ अविद्यायाम् ॥
 स त्रिवृते० आच्छाद्यतेतत्त्वयया ।
 विभ्रमे ॥ स वर्तनम् । वृत्त०

संशय

ज्ञानम् ॥

संशयः । पु० सम्भवे । वर्षादिना
कर्मसुत्वरथे ॥ अतुल्यपरचक्रादि
दर्शनात्सत्वरतायाम् ॥ संवे
जनम् । जीविनी । घञ् । सम्य
ग्वेगे ॥

संवेदः । पु० वेदने । अनुभवे ॥
विद्वान्नि । सम्पूर्वः । घञ् ॥

संवेदनम् । न० संवेदे ॥

संवेद्यः । वि० ज्ञेये ॥

संवेद्यः । पु० स्थापि । निद्रायाम् ॥
स्वीरतिवन्धे ॥ पीठे । संवेद्यन
म् । विभ० । घञ् ॥

संवेद्यनम् । न० संवेद्यने ॥ उपभो
गस्थाने ॥

संवेद्यनम् । न० उत्तरीयवस्त्रे ॥ अं
शुक्ले । वस्त्रे ॥ संवेद्यतेऽनेन ।
व्यञ्जस्वरथे । ल्युट् ॥

संशयः । पु० समवायः सङ्गमा
दनिवर्तिनि ॥ समवायः कुला
चाराण्यपवादाः सङ्गमदनिवर्ति
नीऽपराङ्मुखान्पलायमानाश्चाक्री
यन्ति । तसंशयकाः कथ्यन्ते ॥
नारायणसंज्ञादिभिः ॥ शयनम्
। शयनाक्रीडि । भाषितम् । स
शयनशयनं करोति । तत्करोतीति
शियन् । लृङ् । कृ० नृणां । सम्य
क् । शयनसंशयश्चेतिवा ॥

संशयः । पु० निरवशीलमाश्रि ॥ सं

संशय

शयनम् । शय० भाषेयञ् ॥

संशयनम् । न० शयने । यथा ।
नशोधयतियहोषामुत्तमाश्रीदीरय
त्यपि । समीकरोतिसंज्ञास्तत्
मंशयनमुच्यते ॥ नशोधयति । नो
धधिमार्गाभ्यापातयति । नोदी
रयति । नवर्धयति ॥ कृ० भा० प्र०
ञ् ॥

संशयः । पु० सम्भवे । हापरे ॥

अक्षयलक्षणे यथा । एकस्मिन्धर्मि
विचिकित्स्वनानाधर्मैश्चिद्विज्ञानं
। संशयकृति । अथास्य सुवर्णपुरु
षाविति ॥ विचिकित्सायाम् ॥ यो
गसाधनीयानवित्युभयकीटिस्पृ
शिविज्ञाने ॥ अतद्व्यपप्रतिष्ठत्वेन
विपर्ययानागर्तोपिसङ्गभयकीटि
स्पृशित्वैककीटिस्पृशित्वरूपावान्ता
रविशीलविवक्षयाविपर्ययान्ते दो
षाद्धव्यः ॥ प्रतिवन्धके ॥ सं
शयलक्षयतिगीतम् । समानाने
कधर्मीपपत्तेर्विप्रतिपत्तं रूपमात्रा
नुपलब्धव्यवस्थान्तविशीलपेक्षीवि
मर्शः संशयः । १ । २३ । संशय
कृतिलक्ष्यनिर्देशः विमर्शकृत्यत्र
विशब्दीविरोधार्थः । नृविज्ञाना
र्थः एकस्मिन्धर्मिणीतिपूरणोय
म् । तेन एकधर्मिणीविरोधेन
भावाभावप्रकारकज्ञानम् संशयः
। तत्रकारणमुखिगविशीललक्षणायाः

स शय

ह. समानेत्यादि । उपपत्तिज्ञान
म । तथाच. समानस्य विरुद्ध
कोटिद्वयसाधारणधर्मज्ञानादि
त्यर्थ । तथाचसाधारणधर्मविरुद्ध
मिज्ञानजन्योऽसाधारणधर्मविरुद्ध
मिज्ञानजन्यश्चेत्यर्थ । विप्रति
पत्तिविरुद्धकोटिद्वयोपस्थापक
शब्दस्तस्मादित्यर्थ । यद्यपिशब्द
स्थानसंशयकत्वम्. तथापिशब्दात्
कोटिद्वयोपस्थितौ मानसं स शय
इतिवदन्ति उपलब्धं ज्ञानस्य. अनु
पलब्धे व्यतिरेकज्ञानस्य याऽव्यवस्था
सद्विषयकत्वा निधारण प्रामाण्यसं
शयइतिफलितार्थः. ॥ अन्येतु
उपलब्धव्यवस्थाप्रामाण्यसंशय ।
अनुपलब्धिरुपलब्धिभ्रमत्वम्. तद
व्यवस्थं तत्संशयइत्याहुः । वस्तु
तस्तुप्रामाण्यसंशयस्थानसंशयहेतुत्व
म्. किन्त्वगृहीताप्रामाण्यकज्ञानस्य
विरोधितयासतिप्रामाण्यसंशयैतज्
ज्ञानस्याविरोधितयासाधारणधर्म
दर्शनादितएषसंशयैत्यतिरिति ।
उपलब्धौत्यादिकतादृशस्थलिसंशयो
भवतीत्येतावन्मात्रपरम्. चका
रोव्याप्यसंशयस्य व्यापकसंशयहेतु
त्वसमुच्चिनोतीतिवदन्ति । विशि
ष्टापेक्ष कोटिस्मरणसंशय. वस्तुत
स्तुसंशयधाराबाहिकत्वस्यादतथाह
। विशेषेति । विशेषविशिष्टत्वम्.

स श्रित

अपेक्षतेनिवर्तकत्वेन. तथाच. वि
शेषदर्शननिवर्त्यत्वकथनमुखेनवि
शेषादर्शनजन्यसंशयइत्युक्तम् ॥
१।२३. स शयनम्. । शीङ् ए
रच्. ॥
स शयात्मा । चि. इदमेवभवतिनवेति
सर्वत्रसंशयाक्रान्तचित्ते. स शये
• आत्मा मनोयस्यसंशयसंशया
त्माविनश्यति ।
स शयान् । चि. संशयापन्ने. संश
ययुक्ते ॥
संशयापन्नं । चि. संशयिनि ॥
संशयापन्नमानसं । चि. सन्देहकी
। संशयिते । सांशयिके ॥ संशय
मापन्नमानसयस्य. यस्मिन्विष
येवा ॥
संशयालुः । चि. संशयितरि ॥
संशयितः । चि. सन्देहविषये । वि
चिकित्सते ॥
संशयिता । चि. सन्देहाश्रये । संश
यकर्तारि ॥ यथाहुः । अस्तिस्वयं
मित्यस्मिन्नर्थे कश्चास्ति संशयः पुं
संशयः । अत्रापिसंशयश्चेत्संशयिता
यः. स एवभवसित्वम् ॥ ४ ॥
संश्रितः । चि. सम्यक्सम्पादिते ॥
संश्रितव्रतम्. सम्यक्सम्पादित
मित्यर्थः ॥ व्रतविषयकयव्रतं ।
संश्रितो ब्राह्मणः । व्रतविषयकय
व्रतमित्यर्थः. सम्यक्संशयतेत्या

स सत्

। शीतनूकरणे । क्त । शास्त्रीरन्य
तरस्यामित्यत्र । श्यतेरित्वम् । ब्र
तेनित्यमिति । नित्यमित्वम् । ब्रतविषये श्यते
नित्यमित्वम् । सुनिश्चिते ॥ सम्य
क तनूकृते । सूक्ष्मे ॥

स शितव्रत । चि० ब्रतयश्चे ॥ सम्य
क शितानितोऽप्यौकृतानि । अति
दृढानिव्रतानियम्यसतया । श्यतेरि
त्व ब्रतेनित्यम् ॥

स शुद्ध । चि० सम्यक् शुद्धिनिश्चि
ते ॥

स शुद्धि । स्त्री० सम्प्राप्तिर्न । शरी
रादिमार्जने । श्रौचे ॥

संशुद्ध । चि० आतपादिना संश्रि
षितवस्तुनि ॥

स शिक्क । पु० शीष्याये ॥

स शिक्क । त्रि० स्वेदके ॥ शीष्या
ज्जयमनेयून्कादौ । तेषां शिष्याण
क्षिपन्तर्भावि । यद्वा । शीष्याङ्
मिसुद्धिजातेमशकादौ । तेषां सु
क्षिप्तेऽन्तर्भावि । तथा च स शिक्क
नाष्टजीविजाभ्यामतिरिच्यते ॥
संशोधनम् । न० संशुद्धौ ॥ स्या
नादृष्टिर्न वेदार्हमधीनादिषसञ्चयम्
। संशोधन तदेव साहचर्यालीकल
यका ॥

संशोधितः । त्रि० शुद्धीकृतवस्तुनि ॥

संशुद्ध । न० शुद्धौ । शुद्धिजाति । मा

स सत्त

ययाम् ॥ सस्विनीति । चिञ्च
यने । स सत्तत्पदं हृदित्वति ।
निपातनात् । सुडिक्कारसोपच ॥

स श्यान । चि० शीतेन सङ्कुचिते ॥
स श्रय । पु० राज्ञामाश्रयाख्ये गुणे
। परिष्ठापीडयमानस्य बलवदाश्रय
णे ॥ आश्रयायाम् ॥ नवनेनन्दनो
द्देशेन चैत्रयस श्रये । कृतिरामाय
णे दर्शनात् ॥ आश्रये ॥ बले ॥

स श्रव । पु० अङ्गीकृतौ । प्रतिज्ञा
ने ॥ सम्पूर्णाच्छ्रयोते । अदीर
वित्वम् ॥

स श्रित । त्रि० अनुजीविनि । आ
श्रिते ॥

स श्रुत । त्रि० अङ्गीकृते ॥ संश्रूयते
स्म । श्रुश्रवणे । क्त ॥

संश्रित । त्रि० आश्रिते । मिलिते ॥

संश्लेष । पु० उपगूहने ॥ संश्लेष
णम् । श्लेषभाविजने । घञ् ॥

संश्लत । न० सञ्जति । मायाशाम्
। स सत्तत्पदं हृदित्वयत् । सुभू
तिचन्द्र सम्पूर्णाच्छ्रयते । स श्ल
दित्वाह । स सत्तत्पदं हृदित्वयत् स
श्लत्तत्पदं हृदित्वयत् । कृतयुगादिकी
यत् ॥

संसक्तः । त्रि० अन्वितश्चिहे । अ
व्यवहिते । स लज्जे ॥ संसज्यते स्म

। घञ्सङ्गे । क्त ॥ शीघ्रदाहमर्गः

पाशेर्हृदशुद्धिभिसुष्यते । स्त्रीधना

स सर्गाभाव.

दिशुसंसर्गोमुच्यतेनकादाचन ॥
 स सक्तिः । स्त्री० स श्लेषि ॥
 स सत्० द् । स्त्री० परिषदि । सभाया
 म् ॥ स सीदन्त्यध्याम् । षट्त्वविग
 रणादौ । सम्पदादित्वात्किप ॥
 स सरणम् । न० असम्बाधचमूगतौ
 । रणादीनामसम्बाधचमने ॥ घण्टा
 पथे । नगरस्थोपनिर्गमे ॥ स सारे
 ॥ रणारम्भे ॥ समारम्भे ॥ प्राणिज
 न्मनि ॥ पुन पुनर्यीनिसम्बन्धे ॥
 गतौ । सम्यक्सरन्त्यनेन० सम्भू
 यसरन्त्यनेनाचवा । सृगती । कर
 णादौल्युट् । बाहुलकाद्वाल्युट् ।
 युक् तयुक्त । घस्यलुङपवादत्वात् ॥
 स सर्गः । पु० सङ्गे । सङ्गमे ॥ सम
 बायादिसम्बन्धे ॥ स सङ्गनम्०
 ससृज्यतेबा । सृज० । घञ् ॥
 स सर्गाभावः । पु० सम्यक्प्रकारेण
 ॥ न्यायसतीक्ष्णभावपदार्थविशेष ।
 सतुमेदभिन्नाभावः । सचचिबिध
 । प्रागभावः १ ध्वस २ अत्यन्ता
 भावः ३ कृतिभेदात् । यथा । अ
 भावस्तुविधास सर्गान्योन्याभावभेद
 तः । प्रागभावस्तथाध्वसोप्यत्यन्ता
 भावएवच ॥ एव चैविध्यमापन्न
 स सर्गाभावद्वयदे । इ० भा० प०
 ॥ भेदत्व तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्न
 प्रतियोगिताकाभावत्वम् । विनाश्य
 भावत्व प्रागभावत्वम् १ जन्याभाव

ससर .

त्वमध्वंसत्वम् २ नित्यस सर्गाभाव
 त्वमध्वंसत्वम् २ नित्यस सर्गाभाव
 त्वमत्यन्ताभावत्वम् ३ । इतिसि
 द्धान्तमुक्तावली ॥
 स सर्गी । चि० स सर्गविशिष्टे ॥ म
 त्वर्थीयङ्नि ॥ सङ्गिने ॥ सम्पूर्वा
 त्सृजि० सम्पूर्वानुसृतिधनुष् ॥
 स सर्पः । पुं० मासविशेषे ॥ यथा
 । यदाक्षयमासोभवति० तदाक्षय
 मासस्यपूर्वोत्तरावधिमासोभवतः
 । तत्रपूर्वस्मिन्नधिमासि ॥ सचनम
 लमासः । किन्तुशुद्धतुल्य । उत्त
 रएवासक्तान्तोमलमास । तथाच
 जाबालि । एकस्मिन्नपि वर्षे चेद्वह्नी
 मासावधिमासकौ । पूर्वोमासः
 प्रशस्तः । स्वादपरस्तुमलित्वाच्च इति ॥
 ससर्पण्ये ॥
 ससर्पण्यम । न० सम्यक्प्रकारेणग
 मने ॥
 स सर्पी । चि० स सर्पविशिष्टे । स
 म्यग्गमनशीले ॥
 स सारः । पुं० मृषाज्ञानसम्भूतवा
 सनायाम् ॥ यथा । स सारश्चमिथ्या
 धीप्रभवावासनेति ॥ भवे । स्वाह
 षोपनिबद्धशरीरपरिग्रहे । जन्मम
 रणलक्षणम् । प्रमत्तताप्रमुखिकर्तृ
 त्वाद्यनर्थे । अविद्यायाम् ॥ यथा
 त्त गङ्गाराचार्ये । स सार स्वप्नतु
 ल्योद्दिशगद्गोपादिसङ्कुल । स्व

स सारबन्धनिर्मुक्तिः .

कानिसत्यवशातिप्रवेधेऽसत्यवन्नविदि
ति ॥ अपिच । अयमतिचारितचा
रुतयास सारोभातिरमणीय । अ
प्युन परमार्थदृशान्निमित्तमपिसा
रेणरमणीयकृतिशिल्पसिद्धि ॥
दु खे ॥ कृच्छ्रेणानेध्यमध्येनिय
मिततनुभि स्थीयसीगर्भासि •
कान्ताविशेषदु खव्यतिकरविषया
यौवनेचोपभोग । वामाच्योणाम
वशाविहसितवसतिर्बभारोप्यसा
धु संसाररेमनुष्या बदतयदिसु
खसुखमप्यस्तिकिञ्चित् ॥ ससरति
कालान्तरम् । सृ • । अथ • ॥
संसारम् • वा ॥ दु • खसूत्रहिस
ससार सवस्थास्तिसदु खित ।
व्याग • कृतोद्येनसमुखीनापर प्रि
ये • ॥ प्रभवसर्वदु • खानामालयं
सकलापदान् । आश्रयसर्वपापा
नांस सारं रज्येत्प्रिये ॥ अथध्य
न्धनवीरमखीकृतमहाविषम् । अ
थस्त्रखड्गनदेविस सार सक्तचितसा
म् ॥ आदिसध्याग्मानेषुदु खस
र्वमिदंयत । तस्मात्सत्यन्यस
सारतत्त्वनिष्ठ सुखीभवेत् ॥ इ
तिकुलार्णवे १ उक्तास ॥

स सारशुद्धः । पु • प्रद्युम्ने । काम
देवि । मनोजन्मनि । रूपाक्षे ॥ स
सारशुद्धः ॥

स सारबन्धनिर्मुक्तिः । स्त्री • नाना

स सारवन्ध •

यो निसम्बन्धनिवृत्तौ ॥ स सारएव
बन्ध • तस्यनितरांसुक्ति ॥
स सारमार्गः । पु • मिथ्याज्ञाने ॥
भगे । योनी ॥
स सारवीजम् । न • कामकर्मप्रवृत्ति
कारणे • अज्ञाने ॥
स सारवन्ध । पु • अव्यक्तादिस्थावरा
न्तोद्गमसदृशे ॥ यथा । कदलीसम्भ
वद्विसारीऽनेकयतपाखण्डबुद्धिभि
कल्प स्पष्टतत्त्वविनिश्चय सुभिर्निर्णी
रितेद तत्त्वो • वेदान्तनिर्णीतपर
ब्रह्ममूलसारी • ऽविद्याकामकर्म
अज्ञातबोधप्रभवे • ऽपरब्रह्मविज्ञान
क्रियाशक्तिद्वयात्मकाहिरण्यगर्भाकु
र • सर्वप्राणिलिङ्गभेदस्तम्भ •
• तत्तुष्ठाजलावसेकोद्भूतदर्पो • बु
द्धोन्मिद्वयविषयप्रवासाङ्कुर • श्रु
तिस्मृतिन्यायविद्योपदेशपलाशः •
यज्ञदानतपसाद्यनैकक्रियासुपुण
सुखदु खविदगानेकरस • प्रा
ण्यपजीव्यानन्तफलसात्तुष्ठासशि
लावसेकप्रकृष्टजडीकृतदृढबद्धम
ल सत्यनामादिसप्तसीकब्रह्मादि
भूतपञ्चकृतनीड • प्राणिमुख
दु • खोद्भूतवर्षाशकजोतनृत्तनीत
वादिबल्लेडितास्फोटितहसिताक
ष्टरुदितहामुसुसुखेत्वाद्यनैकवद्
कृततुमुक्तौभूतमहारवा • वेदान्त
विहितब्रह्मात्मदर्शनासङ्गशङ्कती

स सृष्टि .

च्छेदएषसंसारवर्तनीनिरूपितोवेदा
नोष्वाचार्यैः । तत्रोक्तश्रौतकामि
श्रौ । अमुष्यसंसारतरोरविधमूल
स्थितान्मूलविनाशनाथ । विप्रश्चर
राधनबीजजाततत्त्वप्रविधानपरीऽ
भ्युपायवृत्तिः ॥

संसारवृत्तः । पुं० । आत्मवेधिः ॥

संसारवृत्तः । पुं० । आत्मनोऽविद्याया
मः ॥

संसारो । पुं० । संसारविशिष्टे प्राणि
नि । भोक्तारिः । संसारोऽस्यास्ति
। इति ॥ कर्तृत्वादिधर्मवति ॥

संसाधः । स्त्री० । सम्यक्सिद्धौ
॥ प्रकृतौ ॥ स्वभावे ॥ मदीयाया
स्त्रियाम् । सुकौ । मोक्षे । देहे
न्द्रियसङ्घातस्यऽशुद्धिद्वयेणस
म्यग्नानोत्पत्तियोग्यतायाम् । अ
वस्थादिसाध्यायाज्ञाननिष्ठायाम् ॥
फलैः । साङ्गयोगमनुष्ठायपरिसमा
पन्नसंसाधिरितियोगिनः ॥ स
सेधनम् । विधुसंसाधौ । क्लिन् ॥
संसाधः । स्त्री० । संसारः । प्रवाहे ॥
संसारणः । सृ० । क्लिन् ॥

संसाधः । वि० । संसर्गः । वमनादि
नासंशुद्धे ॥ विभोगानन्तरप्रीत्या
पुनः संसर्गलितधने ॥ यथा । वि
भक्तोयः पुनः पित्राभ्यावाचैकत्र
संस्थितः । पितृव्येण्यथप्रीत्या
संतुसंसृष्टव्यते । इतिवृहस्पतिः ।

स सृष्टि .

॥ संसर्जनम् । सृज० । क्त ॥

संसाधः । स्त्री० । काव्यालङ्कारविशेषे
॥ यथा । सैषासंसाधरेतेषाभेदेन
यदिहस्थितिः । एतेषाशब्दार्थाल
ङ्कारार्थायथासम्भवमन्योन्यानिरपे
क्षतयोः यदिहः शब्दभागएव । अ
र्थविषयएव । उभयत्रापिबाऽवस्था
नः । सैकार्यसमवायसूभावसृष्टि
। तत्रशब्दालङ्कारसंसाधयथा । व
दनसौरभलोभपरिभ्रममरसम्भ्रम
सम्भृतशोभया । चलितयाविदधेक
लमेखलाकलकलालकलालदृश्या
या । अर्थालङ्कारसंसाधयथा । लि
भ्यतीवतमोङ्गनिवर्षतोवाञ्छनन
भः । असत्पुरुषसेवेवसृष्टिर्निष्क
लताङ्गता ॥ पूर्वपरस्परनिरपेक्षौ
यमकानुप्रोक्तौसंसाधिप्रयोजयत
। उत्तरतुतयाविधिः । उपमेतुप्रे
क्षे । शब्दालङ्कारयोः संसाधि
यथा । सोऽन्त्य एत्यगामे जा
एवंमहमहत्तलाश्रयम् । तरुणा
णहिस्रलुडिपरसर्पतीथिवादे
द्वसनार्तिश्रवणमेवएतास्फुरत्ता
वस्थाम् । तरुणानाहृदयलुठ
नपरिसङ्कामतिनिवारयतीति स -
स्कृतम् ॥ हृदयलुठनमितिरूपक
म् । आयुर्घटमितिवत् । पूर्वार्थे
तुअनुप्रासः । एवशब्दार्थालङ्कार
योः संसाधिरियम् ॥ अत्रानुप्रा

संस्कार :

सौरूपकश्चान्योन्यानपेक्षे । स सर्ग
श्चतयैरेकत्रयैश्चैक्येन्द्रसिवासमवे
तत्वात् ॥

स सृष्टी । त्रि० स सृष्टत्वविशिष्टे ॥

स सेशनम् । न० सम्यग्ज्ञादौनाउपभो
गे ॥ तत्रनिघण्टादिप्रोक्तव्यतिरिक्ता
नाद्रव्याणाभक्ष्य निषेधति । अज्ञा
तजातिगुणरूपविधानकानामज्ञादि
बीजरसपुष्पफलोपधानाम् । स सी
वनसूक्तसौख्ययशोभिषदृष्ये नि
मग्नय नरयरोविदधीतनाम् ॥

स स्कार । पुं० अनुभवे ॥ मानसक
म्न णि । वासनायाम् ॥ प्रतिधत्ते
। उक्कृष्टगुणाधाने ॥ स स्क्रियते०
अनेन० श्रीतेनस्मार्त्तेनवाकर्मण्यपु
रुषवृत्तिसंस्कार । स्त्रीयस्त्रीयजा
तौसामान्यविशेषविहितवैदिकस्मा
मीर्तकनुष्ठानद्वाराऽदृष्टविशेषाधा
यकवृत्तियावत् । तद्वक्ष्ययातदर्थी
क्तदिनशुद्धादिरपिमरन्तारऽन्वेने
च्यते ॥ अजीकश्रीमहानिर्णीत
न्ते । स स्कारिणविनादेविदेहशुचि
र्नजायते । नासंस्तुतिविश्वारोसा
द्देवेपित्य चक्षुर्मण्ये ॥ अतीविप्रा
दिभिर्भर्त्थे स्वस्ववर्णोक्तसंस्क्रि
या । कर्तव्या सर्वथायत्नैरि
ह मुर्वहितेषुभिः ॥ तेचदशषोडशा
ष्टचत्वारिंशद्विभिन्नाः प्रेक्षायथा
। जीवसेक पुंसवन सीमन्तोन्नय

संस्कार :

नतथा । जातनाम्नोनिष्क्रमणमन्नाश
नमत परम् ॥ चूडोपनयनोवाहा
संस्कारा कथितादयः शूद्राणांशूद्र
भिन्नानामुपधीतनविद्यते ॥ तेषांन
वेषसंस्कारादिजातीनां दशस्मृताः ॥
नित्यानिसर्वशमाश्रितयानैमित्तिका
निच । काम्यान्यपिवरारोहिण्युर्वा
ण्णामववत्सना ॥ शोडशयथा । ग
भाधान पुंसवन सीमन्तोन्नयनत
त । जातकर्मभिधानश्च निष्क्र
म प्राशनतथा ॥ चूडोपनयनवि
द्वतानांष्टवतुष्टयम् । गोदानमे
वलीगोक्षीविवाह शोडशक्रमा
त ॥ अष्टचत्वारिंशद्विधा । गर्भाध
नमथापिपुंसवनक सीमन्तजातक्रि
यानामाज्ञादनचौलकीपनयनश्रीत
व्रतान्यव्यथ । चत्वारिंशत्पनविवा
हकारण पञ्चाभियज्ञ अपिसंस्था
सप्तचसप्तसप्तवृत्तिसंस्कारजाअप्य
मी । देवताप्रतिष्ठायांषट्संस्का
रायथा । जातनाम्नोनिष्क्रमणमन्ना
प्राशनमेवच । चूडोपनयनश्चेतिष
ट्संस्काराः । विशिदितावृत्तिमहा
निर्वाणतन्त्रम् ॥ स स्क्रियतेऽनेन
। कृञोषण् । व्युत्पत्तौ ॥ न्या
यमतेगुणविशेषे ॥ सचिविधः । वेगा
व्यसंस्कारः १ अयमूतर्तपदार्थ
स्थाधी । काचिदेगजन्य० काचिस्वर्ग
जन्यश्च । स्थितिस्थापकसंस्कारः २

संस्कारः

अथ पृथिवीगुणः • केषाञ्चिन्मते
 पृथिव्यादिचतुष्पदार्थानां गुणः •
 अथ मतीन्द्रियस्यन्दनकारणञ्च ।
 भावनाख्यसंस्कारः ३ अथ मात्म-
 नोऽतीन्द्रियगुणः • उपेक्षानात्म-
 निश्चयजन्यः • अथ स्मरणप्रत्य-
 भिज्ञयोः कारणञ्च । यथाहविश्व-
 नाथतर्कालङ्कारः । संस्कारभेदा-
 विनोप्यस्थितिस्थापकभावने । मूत्तं
 माचेतुवेगं स्यात्कर्मजीवेगञ्च
 क्वचित् ॥ स्थितिस्थापकसंस्कारः •
 क्षितौकेषिञ्चतुर्ष्वपि । • अतीन्द्रि-
 यसंविज्ञेयं क्वचित्स्थन्दोपिका-
 रणम् ॥ भावनाख्यस्तु संस्कारो जी-
 ववृत्तिरतीन्द्रियः । उपेक्षाऽनात्म-
 कस्तस्य निश्चयः • कारणं भवेत् ॥ स्म-
 रणे प्रत्यभिज्ञायामप्यसौ कारणं भवे-
 दिति । अथ जातकर्मादिक्रियाक-
 लापः समयः उक्तकालक्रमेण शरी-
 रसंस्कारार्थं स्त्रीणामपि भवति । त-
 द्वाचाचमनुः । अमन्त्रिकातुकार्ये-
 यस्त्रीणामावृद्धिप्रथमः । संस्कार-
 र्थं शरीरस्य यथाकालं यथाक्रमम् ॥
 वैवाहिकविधिः • स्त्रीणां संस्कारो
 वैदिकः स्मृतः । पतिसिवागुरौ वा
 सोऽगृह्यार्थोऽग्निपरिक्रियेति ॥ आह-
 त् • जातकर्मादिक्रियाकलापः ।
 यष्टकालमेव सायं प्रातः समिद्धौ
 मादिरूपेऽग्निपरिचर्ये त्वयः ।

संस्क्रिया

संस्कारजः । त्रि० संस्कारात्जाते ।
 संस्कारवर्जितः । पु० ब्राह्मे ॥ वि०
 गर्भाधानादिसंस्कारविधुरे ।
 संस्कारस्कन्धः । पु० वासनाप्रपञ्चे ।
 रूपविज्ञानविदमासंज्ञास्कंधानां वा-
 सनायाम् ॥ रागादेषां भिन्निदेशेषु
 । रागादयः क्लेशाः • उपक्लेशा-
 समदमानादयोः धर्माधर्मौ चेति वा-
 चस्पतिमिश्राः ॥
 संस्कारहीनः । पु० ब्राह्मे ॥ त्रि० ग-
 र्भाधानादिसंस्कारवर्जिते ॥ संस्का-
 रैरुपनयनादिभिर्गर्भाधानादिभि-
 र्वाः हीनः ॥
 संस्कार्यः । पु० कर्मशेषे • ब्रौह्मा-
 दौ ॥ त्रि० संस्कारार्हे ॥
 संस्कृतम् । न० लक्षणीयते । पाणि-
 न्यादिध्याकरणवैधिते । गौर्वाणवा-
 य्याम् ॥ संस्कृतं नाम देवीवागन्वा-
 य्यातामहर्षिभिः ॥ त्रि० कृतिमे-
 ॥ श्रुते ॥ भूषिते ॥ संस्क्रियते स्म
 । क्त ॥ व्युत्पन्ने ॥ अपनीतमन्त्रे ।
 शिधिते ॥ कृतसंस्कारे ॥ पक्ते ।
 संस्कृतोत्तमा । पु० दीक्षयादीक्षिते ॥
 संस्कृतिः । स्त्री० संस्क्रियायाम् ॥
 संस्करणम् । डुकृञ् । क्तन् ।
 संस्क्रिया । स्त्री० संस्कृतौ । शब्दादा-
 दिक्रियायाम् ॥ मन्त्रापनयने ॥
 संस्कारायकरणम् । डुकृञ् । क्त-
 जं शचेति श । रिङ् इयङ् ॥ ब्राह्म

स स्थाय

योविप्रभिन्नयस्वस्ववर्णोक्तसंस्क्रिगा
म् । शैवेनयत्नं नाकुर्यादेषधर्मं
कलौयुगे ।

स स्तर । पुं० प्रस्तरे । पञ्चवादिरेचि
तशय्यायाम् । साथरा० इ० भी०
प्र० ॥ अश्वरे । यज्ञे ॥ स स्तोयते
। स्तुञ्छाच्छादने । ऋदोरप् ॥

स स्तव । पुं० परिचये । सङ्गतिस्त
वने ॥ स स्तवनम् । ण्युञ् स्तुतौ ।
ऋदोरप् ॥ सम्यक् स्तुतौ ।

स स्तवान् । त्रि० वाग्मिनि । स स्तौ
ति । ण्युञ् । सम्यक् स्तुवद्
स्तवानच् ॥

स स्ताव । पुं० क्रतुषुद्विजन्मनांस्तु
तिभूमौ । यज्ञे ह्यन्दोर्गै क्रियमा
णायाः स्तुतेभूमौ । यज्ञे स्तावक
द्विजावस्थानभूमौ ॥ समेत्यस्तुवन्त्य
व । ण्युञ् । यज्ञे समिस्तुवद्गतिष
धिकरणे ल्युटीपवादीचञ् ॥ स स्त
वन वा ॥

स स्तुत । त्रि० सम्यक् स्तुतिविषयी
भूते । स स्तूयतेत्य । ण्युञ् ।
क्त । सदृशत्वेन निरूपिते ॥ प
रिचिते ।

संस्थानम् । न० महती । उपचये ॥
स स्थायः । पुं० सन्निवेशे ॥ स स्था
ने ॥ विस्तृतौ । सङ्घाति ॥ स
स्थानम् । स्त्री० स्थैर्यवत्सङ्घात
यो । घञ् । आतीत्युक् ॥ गृहे ॥

स स्थिति

यथा । स स्थायान् प्रविशेयुरिति ॥
स स्थ । पुं० चरे ॥ निजराष्ट्रकेचरे
॥ क्रतुमेदे ॥ सन्तिष्ठतेऽनेन । छान्
। अङ् ॥ त्रि० अवस्थिते ॥

स स्था । स्त्री० स्थितौ । सादृश्ये ॥
नाग्नि ॥ न्याय्यपथस्थितौ । मर्यादा
याम् ॥ सन्तिष्ठतेऽनया । सम्यग्वा
स्थान वा । छान् । आतद्योपसर्ग इत्य
ङ् ॥ अवस्थायाम् । समाप्तौ ॥
व्यक्तौ ॥ प्रत्ययचतुष्टये । यथा ।
नैमित्तिकः प्राकृतिको नित्यश्चा-
त्यन्तिकोऽप्ययः । स स्थेति कवि
भि प्रोक्तश्चतुर्धाऽयस्वभावतद्गति
पुराणम् ॥

सस्थानम् । न० अकृतौ ॥ मृतौ ॥
सन्निवेशे ॥ चतुष्टये ॥ स स्थीयति
ऽवनेन वा । स स्थितिर्वा । छान् ।
भावधिकारणादौ ष्युट् । चिञ्जे ॥
त्रि० शिवादी ॥ समीचीन स्थान
मस्य ॥

संस्थापनम् । न० स्थिरीकरणे ॥
सस्थित । त्रि० मृते ॥ व्यवस्थिते ।
सम्यक् स्थिते । उत्थिते । सन्तिष्ठ
तेत्य । छान् । गत्यर्थाकर्मकेतिक्तः ॥
संस्थिति । स्त्री० तत्त्वे । स स्थाने ॥
मृत्यौ ॥

संस्पर्शः । पुं० स्पर्शे । त्वग्नि
न्द्रियवाङ्मनोऽप्यविशेषे ॥ यथा । आ
लोपाङ्गावसंस्पर्शात् । निःश्वा

स खेदजम्,

सात्सङ्गमो जनात् । सङ्गशय्यासना
ध्यायात्पापसङ्क्रमते नृणामिति-
ह्यगणीय ॥ सम्प्रयोगे । सम्य-
ग्मे । संस्पर्शनम् । स्पृशसंस्पर्-
शने । अक्षरसंस्पर्शकारके सङ्गा-
मिति घञ् ॥

संस्पर्शजः । चि० विषयेन्द्रियसं-
बन्धाज्जाते भोगे । वेदिसंस्पर्शजा
मोहादु खयोनययति । आद्यन्तवन्त
कौन्तेयनतेषुरमते बुध ॥

संस्पर्शी । स्त्री० जतूकायाम् । जनी
नामगन्धद्रव्ये । स्पृशति । स स्पृ-
श्यतेषां । स्पृश० । पदरुजिति
घञ् । पचाद्यच् । कर्मणि घञ्
वा० ॥

संस्फुल्ल । पुं० मेघे ॥

संस्फुटः । चि० फुल्ले । विकसिते
॥ स्फुटति । स्फुटविकसने । इ
गुपधितिक ॥

संस्फोटः । पुं० युद्धे । रथे ॥
संस्फोटनम् । स्फोटयनादरे ।
घञ् ॥

संस्फोटः । पु० युद्धे ॥ संस्फोट-
नम् । स्फुटिर् । घञ् ॥

संस्कारणम् । न० संस्कारणत्वज्ञाने ।
संस्मृतौ

संस्मृतिः । स्त्री० संस्मरणे ॥ स्मि-
यांतिन् ॥

संखेदजम् । न० खेदजशाकविभि

सङ्घतिः

घे ॥ तथाहि । उक्तसंखेदज
शाकं भूमिच्छिन्नं शिलीमुखकम् । चि-
तिगीमयकाष्ठं पुष्पादिषु तदुद्भवे
सर्वे संखेदजा शीत दोषला पि-
च्छिलासते । गुरवश्छिद्यंती सारज्व-
रश्चेष्मामयप्रदा ॥ श्वेता शुचि-
स्थलीकाष्ठवर्गीव्रजसम्भवा ना-
तिदोषकरास्तेऽप्युः शिषास्तेभ्यो
विगर्हिता ॥ चि० भुवः शरी-
रस्थसंखेदादुपपन्नास्तेऽश्मश-
कादिरूपेभूतयामि ॥

सङ्घतः । चि० सङ्घते । मिलिते
दृढे ॥ दृढसन्धौ ॥ सङ्घन्यते स्म
। ता० ॥

सङ्घतजानुः । चि० सञ्ज्ञौ । सङ्घ-
तजानुकै ॥

सङ्घतजानुकः । चि० सञ्ज्ञौ ॥
सङ्घते मिलिते जानुनौ यस्थस ॥

सङ्घतलः । पुं० मिलितपाणिद्वये
। प्रतले । सिङ्घतले । विस्तृता
हृत्स्थोर्मिलितयोर्नामदक्षिणयो पा-
स्थौ ॥ सङ्घतसङ्घघट्टलाति ।

ला० । आतानुपसर्गवृत्तिक ॥

सङ्घतिः । स्त्री० समूहे । वृन्दे ।

निकुरम्बे । कदम्बके ॥ अल्पानाम-
पिबद्धानां सङ्घतिः कार्यसाधिका ।

दृष्टेर्गुणत्वमापन्नेष्वङ्गान्ते मत्तद-
न्तिनः ॥ सङ्घतिः श्रेयसिपुसां

सङ्कुक्षैरल्पकैरपि । तुषिणापिप

संहितपुष्पिका

रित्यक्ता नप्ररोहन्ति तण्डुलाः ।
 घनतायाम् । स हन्यते । हन्तेः
 क्तिन् । घाते ॥
 स हननम् । न० कक्षेवरे । गात्रे ।
 शरीरे ॥ स हति० स हन्तिवा
 । हन० । कृत्यल्युट् इति ल्युट् ॥
 यदा । स हन्त्यन्तेऽस्मिन् भूतानि
 । कारणेति ल्युट् ॥ दृढाङ्गत्वे ॥
 स हननाङ्ग । चि० कठिनावयवे ॥
 स हन्यते निषिद्धीभवन्ति० अङ्गानि
 यक्षसः ॥
 स हर्षः । पुं० आर्षायाम् ॥ मु
 दि । सुखे ॥ हर्षणे । घृष्टौ ॥
 प्रभञ्जने । पवने । स हर्षणम्
 । हर्षतुष्टौ । घञ् ॥
 स हारः । पुं० प्रलये ॥ स ह्योचने
 सङ्घर्षे ॥ नरकविशेषे ॥ हर
 यहारः । ह्योभाविघञ् । सम्य
 क्हारोऽयं ॥ यदा । सङ्क्रियते
 ऽनेन । अध्यायन्यायेति घञन्त सा
 धुः ॥ असिताङ्गादिभैरवान्तर्ग
 तभैरवविशेषे ॥
 स हारमुद्रा । स्त्री० विसर्जनमुद्रा
 याम् ॥
 स हितः । वि० सहिते । योजिते
 ॥ सन्धीयतेऽस्य । डुधाञ् । कः
 । दधाते हि । ॥ मिलिते ॥
 संहितपुष्पिका । स्त्री० मिश्रया
 याम् ॥

सकष्टकः

संहिता । स्त्री० मन्वादिप्रणीतध
 र्मशास्त्रे ॥ पुराणसंहितासु ॥ प
 क्षसंहितायथा । ब्रह्मण्यस्यिब्रह्मा
 पिब्रह्मादस्यतथेवच । गौतमस्यक
 मारस्यसंहिताः परिकीर्तिताः
 ॥ अतस्त्रोयथा । ब्राह्मीभागवतीये
 बीषेण्यभीचप्रकीर्तिताः । अतस्त
 संहिताः पुण्याधर्मकामार्थमोक्ष
 दाः ॥ षट्संहितायथा । आद्या
 सनत्कुमारोक्ताद्वितीयासूतसंहि
 ता । तृतीयाभाङ्गरीविप्राश्चतुर्थी
 वैष्णवीमता । तत्परासंहितात्रा
 ह्नीसौराभ्यासंहितामतीति ॥ स
 धीवर्णानामतिमयितसङ्गिधौ । व
 र्णसंयोगे ॥ वेदैकदेशे ॥ सम्पू
 र्णादधाति कर्मचिन्त । दधाति
 हिः ॥

संदूतिः । स्त्री० बहुभिर्षंहिताङ्गा
 नि ॥ समाजानाम् । सम्पूर्णान्
 ज्ञेय । स्त्रियतिङ् । वचिस्वपीति
 सम्प्रसारणम् ॥

संहतः । वि० कृतसंहारे सङ्घि
 ते ॥

संहति । स्त्री० संहारे ॥

संहट् । वि० प्रहर्षिते ॥

सकटः । पुं० शाखाटवर्षे ॥

सकटाक्षः । पुं० वराक्षे ॥ वि०
 कटाक्षसंहिते ॥

सकष्टकः । पुं० शैबाले । षट्ती

सकाम :

करञ्जो ॥ त्रि० कण्टकयुक्ते ॥
 सकर ॥ त्रि० सहस्रे ॥ राजस्व
 विशिष्टे ॥ शृण्डयुक्ते ॥ सकिर
 यो ॥ करेणसहवर्त्ततेय स ॥
 सकरुण ॥ त्रि० सदये ॥ करुणा
 विशिष्टे ॥
 सकण्ठ ॥ त्रि० श्रवणशीले ॥ श्रुति
 तत्परि ॥ सावधाने ॥
 सकर्मक ॥ पु० कर्मयुक्तपञ्चत्वादि
 धातुषु ॥
 सकल ॥ पु० सगुणेशिवे ॥ यथा
 ता शारदातिलके ॥ निर्गुण स
 गुणोतिशिवोच्चेय सनातन
 ॥ निर्गुण प्रकृतेरन्य सगुण
 सकल स्मृतद्वित ॥ कलाप्र
 कृतिस्तयासहवर्त्तते ॥ त्रि० सम्पू
 र्णे ॥ सर्वस्मिन् ॥ कलानिर्युक्ते ॥
 कलाभि परिपूर्ण ॥
 सकलप्रिय ॥ पु० चणके ॥ त्रि०
 सर्वेषांप्रीतिविषये
 सकलाज्ञानम् ॥ न० समष्ट्यज्ञाने ॥
 सकषाय ॥ त्रि० सरागे ॥ कषाये
 षकामक्रोधादिमलेनसहवर्त्तमाने
 ॥ कषायविशिष्टे ॥ कसैला० इ०
 भा० प्र० ॥
 सकाम ॥ त्रि० कामनाविशिष्टे ॥
 कामिनि ॥ पु० सीयाविषयामेवास
 कामप्रकृतिभण्यते ॥ तेनयुक्तोदीन
 मना सकाम प्रीच्यतेबुधै ॥

सकृत्प्रज :

सकामाश्चैवनिष्कामाद्विविधाभुवि
 मानवाः ॥ कामिनांफलमित्युक्तं
 घयित्वास्वप्नराज्यवत् ॥ निष्कामा
 यान्तुनिर्वाणपुनराकृतिवर्त्तमानम् ॥
 सहकामेनवर्त्तते ॥ सहस्रस ॥
 सकाश ॥ पु० समीपे ॥ त्रि० का
 शयुक्ते ॥
 सकुण्डल ॥ पु० साकुण्डलहृदये ॥
 सकुण्ड ॥ त्रि० कुलान्विते ॥
 सकुल्य ॥ त्रि० सगीत्रे ॥ सप्तम
 पुरुषानन्तरदशमपुरुषपर्यन्तस
 न्ततौ ॥ दशाहिनसपिण्डास्तुशुध्य
 न्तिप्रेतसूतके ॥ विरात्रेणसकुल्या
 स्तु० स्नात्वाशुद्ध्यन्तिगीत्रका ॥
 दायाधिकारिसकुल्यास्तु० पञ्चमयुक्
 षावधय ॥ यथाहबोधायन ॥
 प्रपितामह० पितामह० पिता०
 सूय० सीदध्यन्मातर० सवर्णाया
 पुत्र० पौत्र० प्रपौत्रोवाएतानवि
 भक्तदायादान्सपिण्डानाचक्षते ॥
 विभक्तदायादान्सकुल्यानाचक्षते ॥
 सत्सङ्गजेषुतद्गामीष्वर्थोभवतीति ॥
 सकृत् ॥ अ० सहार्थे ॥ एकवारं ॥
 एकवारम् ॥ एकस्यसकृच्चैतिसु
 च् ॥ सयोगान्तश्चेतिसुचोक्षोप ॥
 ॥ सकृदशानिपततिसकृत्कन्या
 प्रदीयते ॥ सकृदहददानीतिवी
 र्यतानिसतासकृत् ॥
 सकृत्प्रज ॥ पु० काके ॥ वायसे ॥

सक्तव

सक्तप्रजायस्यस ॥ सिद्धे ।
 सक्तफलान् । स्त्री० फलद्वयम् ॥
 सक्तफलान्यथा ।
 सक्तहर्म । पु० खेसरे । खसुर० इ०
 भा० प्र० ॥
 सक्तविभात । वि० एकदैवकृतज्ञा
 ऽभिव्यक्ती । सदैवविभाती । सदा
 भारुपे ॥
 सक्तधीर । पु० एकवीरवृद्धे ॥
 सक्त । वि० अदिरते । लम्बे ॥
 अभिनिवेशिनलम्बे । कर्तृत्वभि
 सन्नेनफलाभिसन्धिनाचकम्भ्या-
 भिनिविष्टे । सज्यतेस्य । सक्त
 सङ्गे । ततः ॥
 सक्तचेता । वि० आसक्तचित्ते ॥
 यथा । अवध्यवन्धनघोरमस्वीकृत
 महाविषम् । अशस्त्रखण्डनदेवि
 स सार । सक्तचित्तसाम् ॥
 सक्तिः । स्त्री० सङ्गे ॥ पक्षेः त्ति
 न् ॥
 सक्तवः । पु० न० भूस्त्रिचूर्णके
 । भृष्टयवादिचूर्णे । सक्त० इ०
 भा० प्र० ॥ सचते । पचसेचने
 । सितनिगमिमसिसच्यऽविधाञ्
 कृषिभ्यस्तुन् ॥ अक्षयज्जवादेशे
 यथा । धान्यानिभाष्टभृष्टानियन्त
 पिष्टानिसक्तव ॥ तत्रयवसक्तवी
 यथा । यवजाः सक्तव । शीतादी
 पन लवव । सदा । कफपित्त

सक्थि

हरः कृच्च शीखनाद्यप्रकीर्तिताः ॥
 लेशोतावलदावप्यावृष्ट्याभेदनास्त
 या । तप्यंणामधुराकृष्ट्या परि
 णामेवलावहा ॥ कफपित्तश्रम
 क्षुत्तृट्त्रणनेत्र नयामहा । प्रश
 स्ताघर्मदाहाव्ययायामासंशरीरि
 णाम् ॥ चणकयवसक्तवस्तु । नि
 स्तुषेयचकौर्भृष्टैस्तुथीशैश्चयवै
 कृता । सक्तव शर्करासपिंयुं
 क्ताधीष्मतिपूजिता । शीतिस
 क्तवीयथा । सक्तव शातिसम्भू
 तावज्जिदालघवेहिमा । मधुरा
 याहिषोरुष्ट्या पथ्याद्यवणशुक्रदा
 नभुक्तानरदैर्ग्लित्वा ननिशायान
 वावहून् । नजलान्तरितान्महि
 सक्तूनद्यामकेवलान् ॥ पूयक्-
 पानं पुनर्दानं सामिर्वपयसाभिनि
 । दन्तच्छेदनमुष्णसप्तमस्तुषुव
 ञ्जयेत् ॥ अर्धेषादि ।
 सक्तुक । पु० विषप्रभेदे ॥ यद्य
 न्यि सक्तुकीनैवपूयमध्यः सस
 क्तुक ॥
 सक्तुफला । स्त्री० समीहघ्ने ॥ स
 क्तुवत्फलमस्या । अजादित्वा
 तृष्टाम् ॥
 सक्थि । न० जानूर्ध्वभागे । जरौ ।
 सायण० इ० भा० ॥ सजति० स
 ज्यतेषा । सक्तसङ्गे । असिसञ्चिभ्यां
 क्थिन् ॥

सखित्वम्

सक्रियम् । न० व्यक्ते । परिस्रन्दवति
। तथाहि । बुद्ध्यादयउपात्तमुपा
त्त देहत्वजन्ति० देहान्तरस्योपादद
तद्वृत्तितेषांपरिस्रन्द । शरीरपृथि
व्यादीनाञ्चपरिस्रन्द । प्रसिद्धएव
॥ त्रि० क्रियासहिते ॥

सच्चय । त्रि० कृतावसरे ॥

सच्चलम् । अ० क्षत्रियाणांयोग्येक्षत्र
त्वे ॥ क्षत्रियाणांसम्पत्ति अव्यय
विभक्तीतिसम्पत्तावव्ययीभाव ।
सम्यत्तिष्ठसमस्यमानोत्तरपदस्थयो
ग्यप्रवृत्तिनिमित्तम् ॥

सच्चम । त्रि० क्षमतायुक्ते ॥ क्षमा
विशिष्टे ॥

सच्चार । त्रि० लक्षणयुक्ते ॥

सखा । पुं० मित्रे । सुहृदि । वयस्ये
। सबयसि । क्षिग्धे । अहितेप्रति
विधसहितेचैवप्रवर्त्तनम् । व्यसने
चापरित्यागस्त्रिविधसखिलक्षणम्
॥ अपिच । सन्त्यागासहनीबन्धु
सदेशानुगत । सुहृत् । एकक्रियोभ
वेन्मित्रसमप्राण सखाभवेदिति
॥ समान० ख्यायतेलीके । ख्या
प्रकायने । समानेख्य सचोदात्तद्व
तोण्० सवडित् । यत्नोप । ० स
मानखतूदात्त । सद्रव्यादेशश्च ॥ स
हाये । अमाख्यादौ ॥

सखिता । १) स्त्री० सख्ये
सखित्वम् । १) न० सख्ये

सगर्भं

सखी । स्त्री० आलौ । वयस्यायाम् ॥
सख्यशिश्वीतिङीष् ॥

सख्यम् । न० मैत्र्ये । मित्रतायाम्
। साप्तपदीने । सौहार्दे ॥ दशाब्दा
ख्यपौरसख्यपञ्चाब्दाख्यकलाभृता
म । त्यब्दपूर्वश्रीत्रियाणास्त्रल्ये
नापिस्त्रयोनिषु ॥ इतिमनु ॥ स
ख्युर्भाष कर्मवा । सख्युयं ॥
सख्ये निषिध्यावथा । कृतवैरेशठेस्त
व्ये कामुकेवगतघृणो । निलम्बेनैव
कर्तव्यसख्यमतिमतासदेति । हि
ताशसने ॥

सगर्भद । पुं० भयेनहर्षेणचाश्रुपूर्णं
नेत्रत्वे । सति० कफरुद्धकण्ठन
तथायोवाचोमन्दत्व सकम्पादिभिं
कारस्तस्मिन् ॥ त्रि० तद्वति ॥

सगन्ध । पुं० अशके । ज्ञातौ दा
यादे । त्रि० गन्धयुक्ते ॥

सगर । पुं० अयोध्याधिपतौ० बाहु
राजपुत्रे० सूर्यव श्रीयेन्द्रपतिवरि ॥
नामनिदानन्तु । सपत्न्यातुगरस्तस्मै
दत्तोगर्भनिघांसया । गरेणसहते
नैवजातस्तत्सगरोऽभवदिति ॥
अहंवेदे । त्रि० गरसहिते । स
विषे ॥

सगर्भं । पुं० सोदरे ॥ समानोगर्भी
वस्यस । सगर्भेतिनिर्देशात्समा
नस्यस ॥ अभ्यन्तरितसूक्ष्मपत्रा
दियुक्तकुशादौ ॥

सङ्कट

सगर्भा । स्त्री० गभं वत्याम् ॥

सगर्भं । पुं० सहीदरे ॥ समाने गभंभव । सगर्भस्यूथेति यत् । सगर्भेति निर्देशात् ॥ यद्वा । स इत्युत्थे गभं कुक्षौ भव ॥

सगुण । पुं० गन्वादिबिग्रिष्टे । बिग्रादियुक्त ॥ यथा सगुणो निर्गुणो वापि सङ्गायो बलवत्तर । तुषिणापि परिभटस्तण्डलोनाङ्कुरायते ॥ मायाशब्दसर्वज्ञसर्वशक्तियुक्तवत्तस्य ॥

सगुणा । स्त्री० दुर्गाधाम ॥ गुणवत्याम् ।

सगीशम् । न० गीशे । कुले ॥ पुं० सप्तमादूर्ध्वपुरुषे । चि० अभिन्नगीशे । ज्ञातौ ॥ समानगीशकुलमस्य ण्योतिर्जनप्रदेति समानस्य स ॥

सगिध । स्त्री० सहभोजने । अदनन् । अद्० । स्त्रियाक्तिन् । बहुन कदसौति घस् । घसिभसौर्जलीत्युपधलोप । भलीभलीतसलोप भावसाधोर्ध्व । भक्तान्जशभशीति घल्लग । समानागिध । समानस्य कन्दसौतिसभावः ॥ सहगिधर्षा । सहस्रसः स ज्ञायाम् ।

सङ्कट । त्रि० सम्बाधे । सङ्कीर्णं । अक्षयानकाशि । बर्तमादौ । सम्यक्कटति । आह्वयोति । कटे अर्धविरणयोः । पचाद्यच् ॥ यद्वा सम्बाधा

सङ्कर

यतिसंशब्दतुमार्थे० सम्प्रोदयेति मटच् । न० दु खे ।

सङ्कटा । स्त्री० देवीविशेषे ॥ योगिनीप्रभेदे ।

सङ्कटाक्ष । पुं० धवद्वर्च ॥

सङ्कथनम् । न० सम्यग्भाषणे ।

सङ्कथा । स्त्री० परस्परभाषणे । सम्भाषणे । मिथ प्रेमगीष्ठाम् ।

सङ्करः । पुं० सम्मार्जन्यक्षिप्तधृत्या दी । अवकारे । सङ्कारे ॥ सङ्कीर्णं ते । कृषिर्षे पेक्ष सायावा । कदोरप् । व्यामिश्रत्वे । मिश्रितत्वे । परस्परालम्बनाभावसमानाधिकरणयोरैकाधिकारस्ये । यथा मूर्तत्वमनसि वर्तते । भूतत्वनास्ति । अकारे भूतत्ववर्तते मूर्तत्वनास्ति । पृथिव्यां भूतत्वनास्ति । पृथिव्यां भूतत्ववर्तते । मूर्तत्वनास्तीति जातिसाङ्ग्यमिति । रामान्यजातौ । वणंसङ्करजातौ । अशङ्कारविशेषे ॥ यथा । अविश्रान्ति कुप्रामात्मन्यङ्गाङ्गित्वन्तुसङ्कर । एतएवाशङ्कारायत्नात्मन्यभासादितत्त्वतन्त्रभोगा । परस्परमनुयाद्यानुयाहकतादधति । स एषां सङ्कीर्णमाणस्वरूपत्वात् सङ्कर । उदाहरणमयथा । आसीमन्तविष्णुमरकतिनिष्ठपेक्षे मताटक्पक्षे सुमायां मेखलायां भटिति मणितुकाक्रीटियुग्मेष्ट

सङ्कर्षण :

हीते । श्रेष्ठ विम्वौष्ठकान्यात्वदरि
मृगदृशामित्वरीणामरण्ये राजन गु
ह्याफलानास्त्रजद्वतिशवरानैवह ५
हरन्ति ॥ अत्रतद्गुणमपेक्ष्य ३ ।
न्तिमताप्रादुर्भूत तदाश्रयेणचतद्गु
ण सचेतसाप्रभूतचमत्कृतिनिमि
त्तमित्यनयोरङ्गाङ्गिभावः ॥ अस्या
न्ये भेदा काव्यप्रकाशादिषुद्रष्ट
व्या ॥

सङ्करी । स्त्री० सङ्कार्याम् ।

सङ्करीकरणम् । न० नवविधपापान्त
र्गतपापविशेषे ॥ यथाहविष्णु ।
अथपुरुषस्यकामक्रोधलोभाख्य रिपु
चय भवति० परिग्रहप्रसङ्गेनविशि
ष्टा० गृहश्रमिण । तेनायमाक्रान्ती
ऽतिपातकमहापातकानुपातकीप
पातकेषुवर्तते० जातिभ्र शक्रेषु०
सङ्करीकरणेषु० अपाचोकरणेषु०
मनावहेषु० प्रकीर्णकेषु० ॥ तद्यथा
। खराश्वोष्टमृगभानामजाविकवध
स्तथा । सङ्करीकरणं स्त्रीय मीनाह
महिषस्यचेतिमनु । ॥ गर्दभतुरगा
ष्टमृगहस्तच्छागमेष्टमत्यसर्पमहिषा
यामुप्रत्येक वध । सङ्करीकरणं स्त्री
यमिति कुल्लूकभट्ट ॥

सङ्कर्षकः । वि० सङ्कर्षणकर्त्तरि ॥

सङ्कर्षण । पु० सौरपाणौ । वलभ
ट्टे ॥ सम्यक् कर्षणंतिशब्दशरीरमा
युधै । कृषविलेखने । नन्द्यादि

सङ्कल्प ।

त्वाङ्ग्यु ॥ सम्यक्कृष्यतेवा । क
र्मणि ल्युट् ॥ गर्भं कृमस्यक् कर्ष
णाद्वा । यथेक्ष हरिव श्रे । गर्भं स
कर्षं वा स्त्रीकेसोपिसङ्कर्षणं स्मृत
इति ॥ अहङ्काराधिष्ठातरि ॥ द्रष्टृदृ
श्ययोः सम्यक् कर्षणमेकीकरण येन
न० अन्यत्रस्थितस्यान्यत्रनयने ॥ आ
कर्षणे ॥ सम्यक् प्रकारेण कर्षणम् ॥
सङ्कलनम् । न० क्रमादुत्क्रमतोवाऽ
ङ्गयोगे । जीडदेना० इ० भा० प्र०
कलशब्दसङ्ख्यानयो । सम्पूर्वं
। ल्युट् ॥

सङ्कलित । वि० सङ्कृते । सङ्कृहीते
एकवचनं । अङ्कान्तरेणैकीकृता
ङ्के । जीडदिद्याङ्कइतिभाषा ॥
सङ्कल्पतेस्म । कलसङ्ख्याने क्त
॥ पृथ्वीकृतधान्यादौ ॥

सङ्कल्प । पु० मानसकर्मणि । इदं
महकुर्यामिति मनसैव्यापारे । इ
दङ्कारिष्यामीत्यादिलक्षणेऽन्त क
रणपरिणामे ॥ इदं नीलमिदं पीत
मिति विषयविवेचने ॥ इष्टसाधन
ताज्ञाने । समीचीनत्वेनभावने ॥
अहङ्करीमीतिकर्तृत्वाभिमाने ॥ दु
ष्टेष्वपि विषयेषु० अशीभनत्वादृशं
नेनशीभनाध्यासि । अनेनकर्मणे
दमिष्टफल साध्यते० इत्येव विषया
यांनुही ॥ तिष्ठ्याद्युल्लेखपूर्वकानाम
नीचाद्युच्चारणपूर्वकीवाक्यविशेषे ॥

सकार .

कास्येकमपिसर्व्वतुषु सङ्कल्प
माचरेत् । विधिवाक्यानुसारेण स
म्पूर्णमुक्ततामयैवत्यागमोक्ते ॥ य
था । स्मृत्याविष्णुतत सदितिमास
पञ्चतिथीस्तत । समुत्तिष्ठन्निमि
त्तानिसङ्कल्प रचयेत्सुधी ॥ अत्र
हारीत । मनसासङ्कल्पयति । वा
चाऽभिजपति । कर्मबाधोपपादय
तीति ॥ सङ्कल्पेन विनाराजन् यत्
किञ्चित्कुरुतेनर । फलस्य कल्प
क तस्य धर्मोऽर्थावधिभवेत् ॥ सङ्क
ल्पनम् । कृ. पू. सामर्थ्ये । भाषिघञ्
॥ इच्छायाम् । कामवृत्तौ ॥ सङ्क
ल्पमूल . कामोवैयक्षा सङ्क
ल्पसम्भवा . । व्रतानियमधर्माश्च स
र्वे सङ्क कल्पजा स्मृता . । का
मजानामितैर्मूल सङ्क कल्पात्किञ्च
जायते । नत्वा सङ्क कल्पयिष्यामि
समूखानमभिष्यसि ॥

सङ्कल्पजन्मा । पुं. सद्गते । काम
देवि ॥

सङ्कल्पसम्भवा ।)

सङ्कल्पमूलः ।) पुं. कामदेवि ॥

सङ्कल्पयिष्यामि)

स कसुक्त । वि. अस्थिरे । अलस
भावे । दुर्जने ॥ स कसति ।
कसमती । समिवासउक्तम् । सम्य
क्कर्मनिपलायनो जनाभिराशः ॥

सकार . । पुं. अभिषट्कारि ॥

सकीर्ण .

सम्प्राप्य न्यवपुश्चिते । अवकरे ।
सक्रीयते । कृषिर्षे पेहि सायावा
कर्मोपघञ् ॥

सकारी । स्त्री. नवदूषितकन्यायाम् ।

मुक्तकन्यायाम् । इ तमेदिनिर्दिमचन्द्रौ ॥

सकाश । पुं. अस्तिके ॥ वि.

उत्तरपदस्यस्तुत्यार्थे ॥ यथा . प

प्रसकाश ॥ यथावा । सम्पद

स्वप्नस काशायौवनकुसुमोपमम् ।

तच्छपलमायुष्य कस्य साज्जानतो

धृतिरिति ॥ सकाशते । काश

दोषौ । एकाद्यञ्

सकिञ्च . । पुं. अम्बिकुण्डे । इ

हने। ल्तायाम् ॥

सकीर्ण . । पुं. अम्बिकादिगण्डाल

पर्यन्तमिश्रितजातौ । तथा अम

र । पाचण्डालात् सकीर्ण

स्वनकरणादयः । शूद्राविश्विस्तुक्त

रथोऽम्बिकोवैय्याद्विजगमना ।

शूद्राश्चित्रियोरथोऽमागधः चित्रि

योविश्वि । माहृष्योर्वाश्चित्रियो .

चत्तार्याशूद्रयो सुतः ॥ ब्राह्म

ण्याश्चित्रियात्सूतः सखावेदेहिका

विश्व । रथकारस्तुमाहृष्यात्कर

ण्यायश्चसम्भवः ॥ एकाद्यण्डाल

स्तुजजितो ब्राह्मण्यां वृषीमयः ।

इति ॥ मिश्रितरागे ॥ नानाजा

तीवर्थे ॥ वि. निजिती ॥ अशु

चे ॥ जनादिभिर्निर्गन्तव्यैः । स

स कुलम्.

कुले । आकीर्णं ॥ स कीर्णं ॥
 कृविशेषे । कृत्तद्वयातो ।
 रदाभ्यामिति नत्वम् । स कटे ॥ प
 रस्परविजातीये ॥
 संकोतनम् । न० सम्यगुक्तौ ।
 सम्यक्प्रकारेण देवतादिना मोक्षार
 रणे ॥ यथा । शमायाल कल
 यङ्गस्तमसीभास्करोदय । क्षान्ति
 कलिरघौघस्य नामस कीर्णं न हरेर
 ति ॥ नामस कीर्णं न नित्यक्षुत्तप्रस्
 खलितादिषु । वियोगोद्योगमाप्नोतिस
 र्वाङ्गानि न स शय । सम्यक्कीर्ण
 म् ॥
 सङ्कोचितं । वि० सम्यगुच्चरिते ।
 सङ्कुचितं । वि० सङ्कोचयुक्ते
 निद्राण्ये । मीलिते । मुद्रिते ॥ यथा
 । नरासङ्कुचितं पश्ययेनवा
 लीहतागत । समयेतिष्ठसु ग्रीव
 मावालिपथमन्वगा ॥ सङ्कुच
 ति । ॥ सङ्कोचने । कृषिवचिकु
 चिकुटिभ्यः । कितम् ॥
 सङ्कुलम् । न० परस्परपराहते वा
 क्ये । क्लिष्ट । सातमेधन्येति
 विवक्षार्थं ध्वने । यथा । याव
 ज्जोषमहमोजीवन्नाचारीपितामस
 । मातापममवन्ध्यासौत्सराभा
 मुपमीभवान् । इति ॥ स कोल
 ति । कुलसंख्यानि । इगुपधत्वा
 त्क । ॥ धुद्धे ॥ वि० जनादि

स कोच .

भित्तिरवकाशे । व्यापे । चारी
 र्णे । सङ्कोचार्थे ॥ न स्यात्
 वाचि ॥
 सङ्कोत । स्त्री० चतुर्विंशत्यञ्च
 रायावृत्तौ ॥
 सङ्कोत । पु० स्वाभिप्रायव्यञ्ज
 कचेष्टाविशिषे । प्रज्ञप्तौ । परि
 भाषायाम् । शैल्याम् समये ।
 आकारे ॥ न्ययमर्तः । सङ्कोता
 र्थीयथा । सङ्कोतलक्षणावार्थे
 पदवृत्ति । वृत्त्यापदप्रतिपाद्योर्थ
 एवपदार्थ इत्यभिधीयते । इदं पद
 भिममर्थं बोधयत्विति० चम्पुच्छ
 प्लादयमर्थोवोचव्यवृत्तिचेष्टा० स
 केतरुपावृत्ति । तत्राधुनिकस
 ङ्कोत परिभाषा । तथार्थबो
 धक पद पारिभाषिकम् । यथाशा
 ख्यकारादिसङ्कोतितनदौष्ठ्या
 दिपदम् । ईश्वरसङ्कोत । श
 क्ति० तथार्थबोधकपदवाचकम् ।
 यथाने त्वादिविशिष्टबोधकगवादि
 पदम् । तद्विधीयार्थगवादिर्वाच्य
 स एव मुख्यार्थं ब्रूयुष्यते । इतिश
 क्तिवादेगादाधरीटीका । सङ्को
 तनम् । कितनिवासी । घञ् ॥
 सङ्कोतनिकेतनम् । न० प्रियमेत
 नार्थाविधारितगृहे ।
 सङ्कोच । पु० नीनविशिषे । बन्ध
 ॥ बहुविषयकवाक्यादिरेक्यविषय

सङ्क्रमः .

यस्यापने ॥ यथा । सामान्यश
व्दार्थविशेषनिष्ठत्वसङ्कोचः ॥ न०
कु कुमे ॥ सङ्कोचति० सङ्कु
च्यतेवा । यथा । सङ्कोचयतिसङ्
कोच्यतेवाकुचसम्यक्नकोटिल्यप्र
तिष्ठम्भविष्यत्वेनेषु । अच्० घञ्
वा । सङ्कुचतीतिविद्यहेनस
म्यङ् । कुचसङ्कोचनइत्यस्यकु
टादित्वेनगुणाभासप्रसङ्गात् ॥
सङ्कोचनी । स्त्री० लज्जालुलता
याम् ।
सङ्कोचपिशुनम् । न० कुकुमे ॥
सङ्क्रमन्दन । पुं० दुस्ववने । इ
न्द्रे ॥ सम्यक्क्रमन्दयति । कदि
क्रदिषाङ्गानिरोदनश्च । ण्यु० ॥
न० रोदनम् ।
सङ्क्रमः । पु० क्रमणे । ज्ञो
परिगमनार्थकाष्टपाषाणादिभिर्नि
र्मिते० मार्गे ॥ सङ्क्रमत्वा
प्रीक्षयामिषोक्तानांसङ्क्रमयथा ।
ददासोहतयास्वर्गेसङ्क्रमेतिप्रदीय
ताम् । भागेराश्वन्तरप्रवेशे ।
सङ्क्रमणे ॥ वृटे । सहस्रभागे
य सङ्कोचिरविसङ्क्रमः । पु०
न० दुर्गसङ्करे । दुर्गद्वारेफलका
दिनिर्मितेसङ्चारमार्गे । सङ्क्रम
णम् । क्रामु० । घञ् । मोक्ष
र्तोपदेश्यमान्तकानाचमेरितन
हविः ॥

सञ्चयः

सङ्क्रमणम् । न० सङ्क्रान्ती । सम्पूर्णा
तृक्रमेर्ल्युट् । गमने ॥
सङ्क्रान्त । वि० सङ्क्रान्ते ॥ सङ्क्रान्ति
विशिष्टे ॥ क्रमागतधनदौ ॥ प्रा
प्ते ॥ गते ॥
सङ्क्रान्तिः । स्त्री० राश्वन्तरसंयोगा
नुकूलव्यापारे । सूर्यादीनांप्राया
यितेऽपरराशौसङ्क्रमणे ॥ तत्रसंज्ञा
विशेषायथा । अयनेर्द्विषुवद्वेष
तश्च । षड्योतय । अतस्त्रोविष्वा
पद्यस्तुसङ्क्रान्तौशादवस्थताः ।
अपिच । इषातिघटसिष्टेषुविष्वा
पद्यकंसङ्क्रमे । षड्योतिर्भवेत्सा
पनृयुक्कन्याभवेषुच ॥ विषुवस्तुस
माख्यातंतुलामेषोभयेस्तथा । या
म्यायनकर्कटेऽग्न्यकरेचोत्तराय
णम् । सङ्क्रमणम् । क्रामु० । ऋयां
क्तिन् । अनुनासिकस्थोतिर्दौघः ॥
सङ्क्रामः । पुं० दुर्गसङ्करे ॥
सङ्क्रोदः । पु० अर्द्धीभावे ॥
सङ्क्रोशः । पु० दुःखे ॥ सङ्क्रोशन
म् । क्रिशुविवाधायाम् । घञ् ॥
सङ्क्षयः । पु० प्रक्षये ॥ नाशि ॥
सङ्क्षिप्तः । वि० सङ्क्षिप्ते । कृतसं
क्षेपे । सञ्चययुक्ते ॥
सङ्क्षुब्धः । वि० आकुले ॥ आकु
लीभूते ॥
सञ्चयः । पु० सङ्क्षयः । स्वल्पे ।
समाप्ते ॥ लोकीनभूयसीऽभिधा

सङ्ख्या

ने । सङ्ख्यते सङ्ख्ये पञ्च वा ।

क्षिप० । घञ् ॥

सङ्ख्ये पञ्चम । न० । विस्तृतानां सङ्की-
र्षणे । समसने सम्पूर्णात्क्षिपे-
ल्युट् ॥

सङ्ख्ये पयोग । पुं । ध्यानयोगश्च सू-
चस्थानीयेयोगे ॥ यमाङ्गार्जुनायश्री-
भगवान् । यथा । स्वर्गान्कृत्व'ब-
हिर्वाङ्माद्यक्षुब्धैवान्तरेभवे । प्रा-
णापानौसमीकृतवानासाभ्यन्तरचा-
रिणौ ॥ यतन्द्रियमनोबुद्धिर्मान-
मोक्षपरायण । विगतैष्काभयक्रो-
धाय सदासुक्तएवस ॥

सङ्ख्ये मा । पुं । इरी ॥ चि० सङ्ख्ये-
पकारके ॥ विस्तृतसूक्ष्मरूपेण सङ्-
क्षिपति । क्षिपप्रेरणे । टच ॥

सङ्ख्योभ । पु० सञ्चलने । आ-
क्षल्ये ॥

सङ्ख्यम । न० । मृधे । आस्कन्दने ।
युद्धे ॥ सङ्ख्यानम् । चक्षिज०
ख्याप्रकथने वा । भावेकीबाहुलका-
त् ॥ चि० सङ्ख्येये ॥

सङ्ख्या । स्त्री० विमर्शे । चर्चायाम्
। विचारणायाम् । विचारे ॥ सम्य-
क् विवेकीनात्मकथने । सम्यगात्म-
बुद्धौ ॥ एकदहादौ । अत्राहा-
मरसिङ्गः । सङ्ख्या सङ्ख्ये-
द्यादशभिषु । विंशत्याद्या सदै-
कत्वेसर्वा । सङ्ख्येयसङ्ख्येया

सङ्ख्या

। सङ्ख्यार्थे विबहुत्वेस्तत्तासुचा-
नवती । स्त्रिय० ॥ पङ्क्तौ शत-
सङ्ख्यादित्रमादशगुणोत्तरमिति ॥

अस्यार्थः । आदश० दशशब्दमभि-
धाय । आड मर्यादाभिबिध्योरि-
त्यस्ययौभाव । नपुसकादन्यतर-
स्यामिति पक्षे टच्च्न । एकादिकान-
वदशपर्यन्ता ० सङ्ख्या । सङ्-

ख्येये० चिलिङ्गाच । नैनसङ्ख्या-
सङ्ख्येययो । सामानाधिकरण्ये-
न वर्तते । यथा० एक पट०

एकाशाटी० एक वस्त्रम् । विशब्दो-
ऽवधारणे० सङ्ख्येयएव० नतुस-
ङ्ख्यायामित्यर्थः । तेन० एकावि-

प्रवृत्त्यादिभवनितुविप्रस्यैकवृत्त्या-
दि । किन्तु । द्वैकयोर्विबचने क-
वचनवृत्तिसूत्रे० द्वैक्यैरिति न

ईशात्सङ्ख्यामात्रेऽपि सम्भव ।
तेन घटानां पञ्चेत्यपि स्यादिति सुभू-
ति । वासाङ्कुरेषां गुणसप्तयुक्तेति

वैद्यकसमञ्जस्येति । वि शतिराद्या-
यासोना सङ्ख्याः । सङ्ख्येय-
सङ्ख्यायोर्वर्तते० एकवचनान्ता

श्च० यथावि शतिर्गावः० गवाविश-
ति । विंशत्यादीनायदासङ्ख्या-
र्थसदाविबचनबहुवचनेऽपि स्त

। यथाह वि शती० गावः० गवा-
वातिस्त्रौविशतयद्विति । तासुवि श-
त्यानवतिमभिव्याप्यस्त्रीलिङ्गा ।

सङ्ख्या

मिन्नतिर्नापिसमानाधिकरण्ये
 खलिङ्गा । यथाविशल्यापुरुषे
 कृतम् । विशति कुण्डानोति ।
 पङ्केदंशगुणोत्तरक्रमात् । शतस
 हस्रादिविज्ञेयम् । यथा । एक द
 शगुणित पङ्क्तिरुच्यते । दशपङ्क्तय
 शतम् । दशशतानिसहस्रम् । दश
 सहस्राण्ययुतमित्यादिज्ञेयम् ॥ य
 याहिलीकाबल्याम् ॥ एकदशशत
 सहस्रायुतलक्षप्रयुतकीटय क्रमश्च
 । अत्रुदमज्ञ खर्वनिखर्वमज्ञापञ्चश
 क्वसंख्यात् ॥ अत्राधिकान्यमध्य
 परार्धमितिदशगुणोत्तरासंज्ञा । स
 ङ्ख्यायास्यानानान्यवहारार्थकृत
 पूर्वैरिति ॥ विष्णुपुराणे श्रीपराश
 रवशास्त्रे । खानात्स्थानदशगुण
 मेकस्माद्गुण्यतेद्वय । ततोऽष्टादश
 मेभागेपरार्धमभिधीयते ॥ परार्धेद्वि
 तय मनुपाकृत । प्रकथोद्वय । त
 दाऽव्यक्तऽखिल व्यक्त सङ्केतोक्तयमे
 तिवै ॥ इति ॥ न्यायमतेतु । अ
 खानात्स्थानदशकारणत्वम् । एक
 त्वनित्यवस्तुनिमित्तमन्यवानित्यम्
 द्वित्वा । दशरार्धपर्यन्तमपेक्षाबुद्धेर्जा
 यने । एवमपेक्ष बुद्धिनाशितेर्षाना
 श । पर्याप्तसम्बन्धेनानिष्काययेति
 उच्यते ॥ सङ्ख्यामम् । सङ्ख्याय
 तीऽनमाणा । अक्षिप् : खराज् ।
 आतर्क्यम् ॥

सम

सङ्ख्य त । वि० कृतसङ्ख्ये ।
 गणिते ० सङ्ख्यायर्कस्य । ख्या०
 । तत् । अक्षिप्देशोवा । ख्याती ॥
 सङ्ख्यामम् । न० सङ्ख्यायाम् ।
 प्रकाशे ॥
 सङ्ख्यायाम् । पुं० पण्डिते । सुधि
 यि ॥ सङ्ख्याविचारणाऽस्त्यस्य
 । मतुप् ॥ वि० सङ्ख्यायुक्ते ॥
 सङ्ख्येयः । वि० सङ्ख्यायाम्ये
 । गणनीये । गण्ये सङ्ख्यातुं
 योग्यः । खया० । यत् । ईत् ॥
 सङ्ख्यः । पु० सङ्ख्ये । मेकमे ॥ सङ्ख्ये
 शायथा । निष्कायमेकमेकः ख्याही
 या । सर्वेपिसङ्ख्या । सङ्ख्यात्पत
 व्यधि । खानीवावश्यकमुतात्पवित्
 ॥ सङ्ख्ये सङ्ख्यामाख्याय । सङ्ख्ये
 व्यक्तमवश्यते । ससङ्ख्यः सङ्ख्य
 र्त्तव्य सङ्ख्यः सङ्ख्यमेवजनम् । स
 त्सङ्ख्यविवेकमनिर्णयनमवश्यम्
 ॥ यस्यानास्तिनर । सीत्थः कथं न
 स्यादमार्गः ॥ इति श्रीकुलायन
 तन्त्रम् । सङ्ख्ये । सङ्ख्यप्रकृतौतसि
 विष्णामः सङ्ख्ये । नासङ्ख्ये
 शोकायपरशोकायवाचितमितिक
 ङ्कपुराणम् ॥ विष्णुपुराणमपि
 या । सङ्ख्ये सङ्ख्यादभवाद्ये । मेकता
 दिरणी । सुधिलोऽस्तीति । निः स
 ङ्ख्यतासुतिप्रदं यत्तीति । सङ्ख्ये
 प्रभवतिदिशः । इति ॥ रा० ॥

स ग तिका

प्रकाशितापि । अ स नि । अत्थन्त
सुखहेतुरेवेत्येव शोभनाध्यासलक्ष
णे प्रीतिमिश्रेषे ॥ अभिनिवेशे । अ
हमेव करोमीतिकर्तृत्वरूपे । कर्तृ
त्वाभिनिवेशे ॥ सञ्जनम् । पञ्चस
ने । घञ् ॥ स गोऽप्रवृत्तिरिति वै
द्या । यथा ; वातमूत्रपुरीषाणां
स गोध्यानं क्रमोक्त्या । कठरेवात
जाक्षान्त्यं रोगास्त्युत्तनियङ्गात्
॥ रुजाकठरे । इति मस्यन्व । ॥ प्र
तिबन्धे ॥

स गणिका । स्त्री० । अप्रतिरूपकथाया
म् । इ० । वि० । शेषे सङ्कीर्णवर्गः ॥
स गतम् । न० । सौहार्दे ॥ सुखजननी
कौ । हृदयङ्गमेत्युक्तियुक्तवाक्ये ।
स गतियुक्ते ॥ सत्संयोगजीफले ॥
त्रि० । तद्वति ॥ युक्ते ॥ उपसन्ने ॥
स गच्छते स्म । गत्यर्थे । तिकर्त्तरिक्त ॥
स गति । स्त्री० । स गमे ॥ ज्ञाने ॥
उपोद्घातादिषट्के ॥ यथा । स
प्रस गउपोद्घातोद्देतुताऽरसरस
था । निर्वाहकैक्यकार्यत्वे षेढास
गतिरिष्यते ॥ स स्त्रो षे । सङ्घट्टने
॥ सम्पूर्णाङ्गमे स्तिन् ।
स गतिका । स्त्री० । वर्णवृत्तान्तरे ॥ य
था । स गण पुर कुरुषीभित जग
णद्वय गुरुस गतम् । फणिराजवक्
त्रनिवेदिताभवती हस गतिका हि सा
॥ यथा । अश्वेष्टिकिञ्चिदनुसरं प्र

स गरहित

ब्रह्ममितीन्द्रपसत्वरम् । तत्तद्विज्ञु
कौत्सिर्विलासिनीप्रतिभिज्ञुगेहनि
वासिनो ॥

स गम । पुं० । स गे । मेलके ॥ नद्या
दिमेलके ॥ स्त्रीपुंसयोर्मिथुनीभावे
॥ यथा । विदग्धस्य विदग्धे न संग
मोगुणवान् भवेत् । विदग्धाया इति
वा ॥ स च प्रथममध्यमोत्तमभेदात्
च विध । यथा हव्यास । विवि
ध तत्समाख्यातप्रथममध्यमोत्तम
म् । अदेशकालभाषाभिनिर्जने व
परस्तिया ॥ कटाक्षविज्ञाप्यस्य
प्रथम साहस स्मृतम् । १ । प्रेरण
गन्धमाल्यानामूपभूषणवारसाम् ।
प्रलोभनपद्मपानेर्मध्यम साहस
स्मृतम् । २ । सहासनविविशेषेषु
परस्परसमाश्रयः । कीयाकीशियह
स्त्रैवमन्यक् स यद्वत् स्मृतमिति मि
ताक्षरा ॥ स गमनम् । यद्वद्वति
गमेरप् ।

स गर । पुं० । युक्ते । समरे ॥ आपदि
॥ क्रियाकारे ॥ स विद्दि । विषे ॥
अङ्गीकारे ॥ न० । शम्यफले ।
सागर० । इ० । भा० । प्र० ॥ स गरण
म० । स गीर्यते वा । अनेन वा । गृ
शब्दे । ऋदोरप् । पुंसौतिवो वा
। प्रतिस्रायाम् ॥ यथा । सत्यस
गरः ॥

स गरहित । त्रि० । नि । स गे ॥ अ

सङ्गीतम्

इमेवमहायान्त्रिककृत्याद्यभिमान
रूपोद्धारपरपर्यायिराजसौगव
विशेष स ग तेनशून्ये । स गेन
रहित ॥

सगव । पु० पञ्चधाविभक्तदिनछाद्वि
तीयांशे । प्रातः कालात् परस्मा
न्मुहूर्त्तं च । यथा । प्रातः क
ले मुहूर्त्तांशौ न्म गवस्तावदेवतु ।
मध्याह्नः सिमुहूर्त्तं स्यादपरा
हणस्तत् परम् । सायाह्नस्त्रिमुहूर्
तुर्तं स्याच्छास्त्रतत्तनकारयेदिति
॥ सम्यग्ये ॥

स गवर्जित । वि० नि० स गे स
न्यासिनि ॥ संगैर्बर्जितः ॥ वा
द्यवस्तुस्तुहाहीने ॥

स गविवर्जित । वि० चेतनाचेतन
सर्वविषयशोभनाध्यासरहिते ॥

स गी । वि० सङ्गीते । स गविशिष्टे ॥

यथा । आनृत्युत्तमैवमनिरयाना
सन्तोस्त्रिविज्ञातमिदं मयाच । स
निरयासक्तिपरशचित्तमन्वायतेवे
परमार्थसंगि ॥

स गीतम् । न० तौयं चिकी । प्रेक्षया
बन्धुत्वगीतवाद्ये । यथा । गीतवा
द्यन्धुत्वबन्धनाभ्यां तौयं द्विकक्षतत्
। स गीत प्रेक्षयार्थेऽस्मिन् शास्त्री
ज्ञेयान्धधर्मिकीतिहेमचन्द्रः ॥ अ
पिच । ताक्षबाद्यानुग गीत मटीभि
यं चगीयते । नृत्त्यस्यानुमतं र गीत

सङ्गीपनम्

तत्स गीतकमुच्यते ।

सङ्गीतशास्त्रम् । न० नृत्त्यगीतवाद्या
नां शिखाशास्त्रे । तत्तु० सीमेश्व
रभरतहनुमत कलानाथमतभेदाच्च
तुर्विधम् । अधुना तु हनुमन्मत प्र
चलितमस्ति । तस्माध्यायाः सप्त
। स्वरध्यायिरागाध्यायस्तालाध्या
यानृत्याध्यायोभावाध्यायः कौका
ध्यायोऽस्ताध्यायश्चेति ॥ अथमुहूर्
तमाहकालिदासः । हरिर्भवेति
व्येभगव्ये हरिर्भवेति हरिर्भवेति भवेति
हरिर्भवेति । हरिर्भवेति विष्ठाव्येभवेति सद्
क्लिकिलारमयेभ्याम्यसङ्गीतशास्त्रम्
। इति ॥ इत्यौमृगस्येष्टाचमूनाति
स्यत्रयातया । पञ्चानां हरिभानां
विषयाविध्यामनीषिभिः ॥

सङ्गीतः । स्त्री० आलापे ॥ सङ्गी
ते ॥

सङ्गीयः । वि० स विदिते । स श्रुते
। जरीकृते । अङ्गीकृते ॥ सङ्गीय
तेत्य । गृणिगव्ये । तत् ॥

सङ्गीतः । पु० बुद्धभेदे । वि० सङ्गी
पनाश्रये ॥

सङ्गीतः । वि० सङ्गीतते । रीत्यादिना
मुञ्जीकृतध्वन्यादी । सङ्गीततेत्य ।
गुह्यः । तत् ॥

सङ्गीतः । वि० एकलीकृते । सङ्गी
ततेति ॥

सङ्गीपनम् । न० सम्यगङ्गीपने ।

सयहयम्

स यह । पुं० समाहृतौ एककर्तृ
काणामनेककर्तृकाणावा एकाभि
प्रायाणांकायानांस यहणे । वृह
दुद्रङ्गे ॥ यहे ॥ सङ्क्षेपे । वि
स्तृतार्थानांसमासेननिबन्धने । अ
र्जने । स यहयम् । यहवृद्धनिश्चि
गमस्त्वयम् ॥ सङ्क्षेपे गृह्यन्ते
नानास्थानेविप्रकीर्णार्थाबुद्ध्य
न्तेऽस्मिन्निति० बाहुलकादधिकार
णेऽप्या ॥ परमात्मनि । विष्णौ
॥ स गृह्यातिप्रलयेसर्वजगत्स्वा
त्मन्मुपसहरतीतिसपूर्वाद्गृहे प
चाद्यच् ॥ अन्यविशिषे ॥ कृतिकेय
ट । सचलक्षश्लोकसङ्ख्योव्याडि
कृती। अन्यकृतिप्रसिद्धिर्धरतिविवर
णम् ॥

स यहयम् । न० स यहे तीर्थारण्या
दिनिर्जनदेशेपरस्त्रियासहसम्भाष
यादौ ॥ सयसपणदण्डे । यथा ।
परस्त्रिययाभिवदेत्तीर्थारण्येवने
पिवा । नदीनांवापिसम्भवेसस
यहयमाप्रयात् । उपचारक्रियाके
लि स्पर्शीभूषणवाससाम् । सय
खट्वासनस्यैव सर्वसयहय स्मृतम्
॥ स्त्रियस्तुष्टेदेशेय स्तुष्टोशमर्ष
येतथा । परस्परस्थानुमनेसर्वसं
यहय स्मृतम् । सम्यक् गृह्यतेज्ञाय
तेधेनपरस्त्रीभोगाभिलाषकृति० स
म्प्राप्तात्० यहेत्युट् ॥

सङ्ग्रहः

स यहणी । स्त्री० यहणीरोगभेदे । य
था । अन्यधिष्ठानमन्त्रस्ययहणादुगृ
हणीमता । अपक्वधारयेत्तत्रपक्व
त्यजतिवाप्यथकृत्यस्या स्वरूपम्
। सुश्रुतीपि । पक्षीपित्तधरानाम
याकलापरिकीर्तिता । आमपक्वा
शयान्त स्थायहणीसाभिधोयतङ्
। अस्या प्रभेदः स यहणी । यथा
। द्रवघनसितस्त्रग्ध सकटोवेदन
शक्तत् । आमबहुसपैच्छिष्य सय
ब्द मन्दवेदनम् ॥ पक्षान्मासाद्व्याब्दा
हानित्यंवापिमुञ्चति । अन्नकू
जनमालस्य दीर्घस्य सदन भवेत् ।
दिवाप्रकीर्णोभवतिरात्रौशान्तिप्लव
ञ्चति । दुर्बिज्ञोयादुर्निवाराचिरका
लानुबन्धिनी । साभवेदामवातेन
तेनस यहणीमतेति ॥

स यहभोजनम् । न० चन्द्रसूर्योपरा
गकालभोजने ॥

स ग्राम । पु० युषे ॥ स ग्रामयम्
। स ग्रामयुषे । ग्यन्तः एरच् ॥
सङ्गसते । यमुषदने । यसीरा
चितमन्वा ॥

सङ्ग्रामपटङ्ग । पुं० रणतुर्ये ॥ श
ङ्कादिरणवाद्ये ॥

सङ्ग्रहः । पु० फलकमुष्टौ । फल
कयहयस्थानि ॥ मुष्टिवन्धनक्रि
यायाम् । मुष्टिवन्धे ॥ यथा ।
यहे।मङ्गलसङ्ग्रहः ॥ सङ्ग्रह

सप्तमः

म् । गुणउपादाने । समिम् ।
 द्वावितिगुहर्धञ् ॥
 मङ्गातो । पु० कटजवृक्षे ॥
 सङ्ग । पु० चरे समूहे ॥ मजा
 तीयानाविक तीयानाश्च जन्त नाव
 न्द । यथापक्षिसङ्घीभिर्जुसङ्घो
 वणिकसङ्ग ॥ सहज्यते । परि
 ण्ठित्यहोऽनेन सहननवा । सङ्गेद
 धोगणप्रणसयोरिति टिलोपिऽप्रत्य
 यो घत्वश्च निपात्यते ॥
 मङ्गवारी । पु० मत्स्ये ॥ वि० व
 हुभि सङ्गामिनी ॥
 सङ्गजीवी । पु० ब्राह्मणे ।
 सङ्गटनम् । न० दौर्जन्यायाम् ॥
 सङ्गट्ट । पु० अन्त्योन्त्यविमर्दे । घ
 टने ॥
 सङ्गट्टनम् । न० सङ्गट्टते ॥ मेक
 ने ॥ घटने ॥
 सङ्घट्टना । स्त्री० सङ्घट्टने ॥
 सङ्घट्टा । स्त्री० जलायाम् ॥
 सङ्घट्टत । वि० निषिद्धि ॥
 सङ्घट्टी । वि० पथभवे । पक्षी० इ०
 पक्षका० इ० भा० ॥
 सङ्घतिथः । पु० सङ्घानांपूरणे ।
 बहुपूगणसङ्घवक्ष्येति छटि०
 तिथुगागमविधानात् । सङ्घस्था
 संख्याख्यपि छट् ॥
 सङ्घपुत्री । स्त्री० वज्रपुत्रायाम् ।
 धातव्याम् ॥

सङ्घुषितः

सङ्घर्ष । पु० स्पर्धायाम् ।
 पराभिभवेच्छायाम् ॥ सङ्घर्षे
 ॥ इतसङ्घर्षस्तटस्थपीडाकर ।
 यथावपमकलहादुत्सपादभङ्गम् ।
 । वपुसङ्घर्ष । घञ् ॥ सङ्घर्षे ॥
 सङ्घाटिका । स्त्री० युग्मे ॥ क
 ट्टन्याम् ॥ जलाकण्टकी ॥ प्रा
 यी ॥
 सङ्घात । पु० घाते । सङ्घातौ ।
 सङ्घात । यथा । सङ्घाता सङ्घात
 त्सर्वज्ञत्यागमविद्यामुपदिश ॥
 अप्रसूतावयविसमूहे ॥ सिद्धावय
 वत्वे । पञ्चभूतपरिणामे । सिद्धि
 यथारोरे । नरकविशिष्टे ॥ सम्य
 कघातीऽत्र० सम्यक्घातव्यवर्ति
 त्वा । यद्वा । सङ्घान्तेऽत्र ।
 हन्तेर्धञ् । हनसोचिस्त्विति ।
 हिनन्तेरिति घः ॥ कफो ॥
 सङ्घातपत्रिका । स्त्री० शतपुष्पा
 याम् ॥
 सङ्घातवाद । पु० श्लोकवृत्तिका
 नां नास्तिकानां वादे ॥ समया ।
 अनादौ च पि कौकीने श्वरादिरपे
 क्ष्यते । प्रत्यक्षसङ्घातमेव शक्तिभि
 र्बर्षसिद्धितः । यथौषधानां स
 ङ्घातेमादिरागिरसावनम् । तथै
 व भूतसङ्घाते त्रैलोक्यान्वजीवते
 ति ।
 सङ्घुषित । वि० सङ्घट्टे । सङ्घ

सचीनन्दन .

प्यतेस्म । घृषिर्विशब्दे । ता
रुष्यम् त्वरमङ्ग, प्रास्वनामिति पक्षे
वृट् ॥

सङ्गुष्ट । त्रि० सङ्गुषिते । स ग
ब्दिने । सम्यगघोषयाश्रये ॥ स
ङ्गु, प्यतेस्म । घृषिर् . रुष्यमत्वर
सङ्गुप्रास्वनामिति पक्षे वृड्भावः ॥

सचल । त्रि० अवलभिन्ने । अस्थिरे ।
सचि । स्त्री० शच्याम् ॥ सर्वेन्द्र
येषु सचते । षच समवाये । सर्व
धातुभ्यङ् ॥

सचिह्नक । त्रि० क्तिन्नमेच् ॥

सचिव । पु० अमात्ये । मन्त्रिविशे
षि ॥ कार्यसहाया सचिवावुचि
सहायाश्चमन्त्रिणः प्रोक्ता इति भेद
॥ अथ सचिवाः तेषु भेदाऽऽध्याये
५४५ अधिष्ठोक्ते द्रष्टव्याः । सहाये ।
चेटे । सचनम् । सच० । सर्वधा
भ्यङ् ॥ सचिवाति । वा० आ
तीनुपसर्गेक ॥

सचिवामय । पु० विस्तरांगि ॥
सची । स्त्री० इन्द्रायाम् ॥ कृदिका
रादिति ङोष ॥

सचीनन्दन । पु० जयन्ते ॥ गौडदे
शित्यन्ने कलौ वैष्णवविशेषधर्मप्रव-
र्तके चैतन्यदेवे ॥ यथाशास्त्रे मुनि
व्योमयुगेन्द्रगण्ये १४०७ पृथ्ये
तिथौ फाल्गुनपौर्णमास्याम् । नै
लोक्यभाग्योदयपृथ्यकोत्तिर्देवः ।

सजातीयः

सचीनन्दनचाविरासीत् इति चेत्
न्यचन्द्रोदयनाटकम् ॥

सचेतन । त्रि० सप्राथे ।

सचेता । त्रि० अव्याकुलचित्ते ॥ प्र
सन्नचित्ते ॥

सचिष्ट वि० चिष्टया सङ्गवर्तमाने ॥

सञ्चारा । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

सञ्चित् । न० ब्रह्मणि ॥

सञ्चिदानन्दम् । न० ब्रह्मणि ।
नित्यज्ञानसुखसुरूपे ॥ त्रि० सा
कारदेवविशेषण्ये ॥

सञ्चिदानन्दलक्षणम् । त्रि० पर
मात्मनि ॥ सञ्चिदानन्दे० अनृ
तजडदुःखप्रतिथोगिभिर्न च्यते०
विरुद्धाश्रयागलक्षणया भागलक्ष
णया जायते० इति सञ्चिदानन्दल
क्षणम् ॥ यद्वा । सन्तोऽसर्वदास्या
यिनौ यौ चिदानन्दोऽज्ञानानन्दौ तौ
लक्षणं सूरूपमस्य ॥

सञ्ज्ञाकम् । न० आर्द्रके ॥

सज्ज्वाल । त्रि० पक्षिणि । पक्षवि
शिष्टे । जम्बालि नपङ्गे न सङ्गेति
विग्रहः ॥

सजाति । पु० समानजातिस्त्री
पुंसयोः पुत्रे ॥ यथा । सर्वर्षेभ्य
सवर्णासु जायन्ते हि सजातयः । अ
निन्द्येषु विवाहिषु पुत्राः सन्तान
वर्धनाः ॥ त्रि० समानजातौ ।
सजातीयः । त्रि० समानजातीये ॥

सज्जना	सञ्जाय्य :
<p>जातीभवेजातीय । समानस्य तियोगविभागात्सादेशः ॥ सज्जु । अ० सहार्थे ॥ सज्जु । स्त्री० प्रीत्युक्तायाम् सेवा युक्तायाम् । जीषणम् । कुट् । जुषोतीतिसिबनवे । भावेकिप् स हजुषावर्त्तते । यासा० सज्जु । बहुव्रीहौसहस्रमभाव । ससज्जु षारु । कीरितिदौघर् ॥ सज्जु । वि० सज्जदुर्ध । भूमिंति । वद्धमज्ञाहे ॥ सज्जतिस्म । वसज्ज गती । अण् ॥ सज्जते । सज्जन । पु० महाकुक्षि । कुक्षी ने । आये । पञ्चलक्षणे यथा । निजाचारयाहिषीयेकुर्वन्तोवेदस म्मतम् । पापाभिलाषरहिता स ज्जनास्तप्रकीर्तिताइति । अज्ञे यायोगसारे १६ अध्यायः । न० उपरक्षणे । सैन्यरक्षणायनियुक्ता प्रवर्त्तकदौ । शुक्ले । षडे । वि० कुक्षीने । सति । सत्त्वा सौजन्य सज्जनोऽनेन० सत्त्वं शोभनम् । अन्यतीराऽनेन । वसज्जग ती । जनोप्रादुर्भावेवा । ल्युट् ॥ महात्मनि ॥ मज्जना । स्त्री० पत्न्याद्याद्वारिपथे नेमसज्जोकरण । कल्पनायाम् । वसज्जगती । व्यन्त । व्यासथ्येति शुभ् । सज्जत्वेनय० तज्जणम्</p>	<p>त्वेनज । सज्जा । स्त्री० वेषि । सज्जाहे । साज ना० इ० भा० ग० ॥ सज्जित । वि० वशीकृते । भूषिते । कृतसज्जे ॥ भूमिंति । सज्जवे ॥ वसज्ज० । क्त० ॥ सज्ज । पु० पुस्तकखिखनावपचय । सज्जी० इ० भा० ॥ यथा । श्री ताडोपपत्तिसर्व समेपचसुसज्जिते । विचित्रकविपात्रेचचर्मवासम्पुटी कृते । रत्नेनगायत्र्या नमूर्त्तन्याव र्त्तितेनच । छटसूचमुच्येनएववि धकृतेनच ॥ यस्तुबादयसाहर्कोत्त हितासुपसिखयेत् । ददातिचाभियु क्तायसवातिपरमाकृतिमितिदेवीपु राणेविद्यादानमाह तत्रफलमाका ध्याय ॥ सज्जत् । पु० प्रतारके ॥ सज्जय । पु० समूहे । निवहे । स ज्जीयते । विज्ज् । एरण् ॥ सज्जयनम् । न० सज्जये ॥ सज्जयी । वि० सज्जययी । सज्जय सर्त्त० ॥ सज्जयीऽस्यास्ति । इति । ॥ सज्जयीनावसीदत् ॥ सज्जरः । पु० सितौ । मार्गे ॥ दिष्टे ॥ सज्जरतोऽनेन । गीजरसज्जरे त साधुः ॥ सज्जलनम् । न० कम्पने ॥ सज्जाय्य । पु० कृती । यज्ञे ॥ स</p>

स चित्रा

चौयतेऽसौ । सम्पूजांश्चिमेति ।
क्रतौकुण्डपाय्यसञ्चय्यावितिष्ठ
दाय्येनिवात्येति ॥

सञ्चार । पु० निर्गमे ॥ सञ्चरण
म् । सञ्चरन्त्यनेनवा । चरगती
। घञ् ॥ गमने ॥ यथा । सञ्चारो
निगमान्तबोधिल्लिति ॥ अकुली
भयसञ्चाराप्रकाराजनिधार्मिकी
इतिच ॥

सञ्चारजीवी । चि० चरणार्थनि ॥
सञ्चारिका । स्त्री० युगले ॥ कुट्ट
न्याम् । दूल्याम् ॥ प्राण्ये ॥ सञ्च
रति० सञ्चारयतिषी । चर० ।
खलु ॥

सञ्चारिणी । स्त्री० नीधायकाम् ॥
सञ्चरणशीलायाम् ॥

सञ्चारी । पु० धूपे ॥ वायौ ॥
भावविशेषि ॥

सञ्चारित० । चि० सञ्चारिते ॥
सञ्चारणी । स्त्री० गुञ्जायाम् ॥ य
था । सञ्चारणीप्रीच्यतेगुञ्जासाति
स्त्रीरूपक भवेत् ॥

सञ्चित । चि० रचिते ॥ सञ्चते
। सम्पादिते ॥ भाविदेहारम्भके
कर्मविशेषि ॥

सञ्चितकर्म । न० ज्ञानीत्यत्ते ।
प्रागुत्पन्ने । अनारब्धकलिकर्मणि
॥ सञ्चितवतत्कर्मच ॥

सञ्चिषा । स्त्री० मूषिकपण्याम् ।

सञ्जीवनी

मूषीकण्याम् ॥

सञ्चिन्तित० । चि० सञ्चिन्त्येनकृते ॥

सञ्चिन्वान । चि० सञ्चयकुर्वा
ण्ये ॥ सञ्चिन्वानकमेवैनकामाना
महितप्रकम् । वृत्तीवोरणमासा
द्यमृत्युरादायगच्छति ॥

सञ्चय । चि० सञ्चयनीये । सञ्चि
तव्ये ॥

सञ्चयन । चि० आच्छादिते ॥

सञ्चय । पु० विधौ । ब्रह्मणि ॥ क
द्रे । शिवे ।

सञ्चयन । चि० उत्पादके ।

सञ्चय । चि० रजह्वेषादिदेवाणां
सम्यक्कृतारि ।

सञ्चयनम् । न० अन्योन्याभिमुख
यालाचतुष्टयगृहे । चतु शालि
॥ सञ्चयन्यत्र । जुगतीसीत् ।
अधिकरणेऽणुट् ॥

सञ्चया । स्त्री० अजायाम् । छात्र्याम् ।
सञ्चित । चि० सञ्चयनम् । सञ्च
य्यन्तात् ॥

सञ्चिजान । चि० परित्यजति ।

सञ्जीवनम् । न० सञ्चयनेसम्यक्प्र
कारिणप्रायधारणे ।

सञ्जीवनी । स्त्री० सुद्रव्यपविशेषि
अमृतसञ्चयाम् । रुदन्तिकाशाम्
यात्रायागान्तरे ॥ यथा । उच्चै
रगतचन्द्रोच्चैषीयचरविशुक् ।
सञ्जीवनीसमाख्योऽमृतयुधोगाप

सञ्ज्ञास्कन्ध

हारकः ।

सञ्ज्ञम् । न० । पीतकाष्ठे । त्रि० । ल
म्बजानुके । स हतजानुके । स
ञ्ज्ञावति ।

सञ्ज्ञपनम् । न० । मारथे । मारथ
तीषणनिशामनेषुञ्ज्ञा । सपमिसे
तिषा । भावेत्युट् ।

सञ्ज्ञप्ति । स्त्री० । मारथे । विज्ञप्ती ।

सञ्ज्ञा । स्त्री० । नामनि । यथाप्रत्या
व्यनेसासञ्ज्ञोतिमङ्गमप्यम् । प
र्याधिमितियावत् । माचसञ्ज्ञिनं
विधायति । गावत्याम् । चेतना
याम् । बुद्धौ । रविधायिते । ह
स्ताद्यैर्यस्यम्बनायाम् । सञ्ज्ञा
नम । सञ्ज्ञाचवविधने । अतश्चोप
सर्गङ्गुलम् । सम्यक्साधयतीकृति
कर्मणिवाङ् । सङ्गते ।

सञ्ज्ञास्कन्धः । पु० । नामप्रपञ्चे । दि
वदत्तादिनामधेयि । सञ्ज्ञास्कन्धे
। सञ्ज्ञास्कन्धप्रत्ययः । सञ्ज्ञाससर्ग
योग्यप्रतिभासः । यथा । शिष्यः ।
कुण्डली गौरीः । ब्राह्मणयोगश्च
तोत्येव जातीयककृत्याचस्यतिमि
था । सञ्ज्ञास्कन्धप्रत्ययः कुण्डलीनः
विज्ञानस्कन्धोनिर्वकल्पकृतिमेद
स्कन्धधेयः । नितकृतककल्पतः ।
गौरशङ्खद्वयादिष्वङ्गुलिपतप्रत्यय
कल्पानन्दगिरयः । गौरशङ्खद्वयादि
शब्दादिबिम्बद्वयानुविषयकसञ्ज्ञा

सङ्ख्यानम्

त्यप्रत्ययकृतितृत्तिकाराः ।

सञ्ज्ञो । नि० । सञ्ज्ञावति । सञ्ज्ञया
य प्रतीयतेससञ्ज्ञोतिमङ्गभाष्य-
कृत् । सञ्ज्ञास्यास्त मीञ्चादि
त्वादिति ।

सञ्ज्ञ । त्रि० । स हतजानुके । सङ्
तेस लम्बजानुकोचस्य । प्रसञ्ज्ञा
जानुनीङ् ।

सञ्ज्ञुर । पु० । चमिजतापि । सञ्ज्ञायि
। सञ्ज्ञवरवति । सञ्ज्ञरेणि । सञ्ज्ञता
त् । पञ्चाद्यच् ।

सटम् । न० । व्रतिनः । पिशाचाम्-
सटा । स्त्री० । जटाशाम् ।

यथा । जटाजटिर्जटौजटौ जुटक
नुसटसटा । कौटोरजटककस वि
स्वाद्याव्रतिनामपोतिशब्दरत्नावली
। मटत । जटचवयवे । अच् ।
किमरे ।

सटाङ्ग । पु० । सिङ्गे । व्रतिनि । स
टाङ्गश्चिञ्च वक्षसः ।

सटि ।
सटिका । स्त्री० ।
सटो ।

साङ्ग्यम् । वनभादा । चञ्चलरिद्रा ।
हृत् । गौः । भा० । प्र० ।

सथ । पु० । शये ।

सखिङ्गः । पु० । सङ्घे ।

सङ्ख्यानम् । न० । खगगतिमित्रा
याम् । पञ्चगोत्रवादीमतम् ।

सत्

सङ्गतं यनम् । डोङ्घ्रियसा
मती । नपुसक्रीभावेत्त । स्वा
दयभोदितकृत्यादित्वाग्निष्ठानत्वम्
॥ सङ्गीनंसम्यक्पतनमिति महा
भारतम् ॥

सङ्गीनङ्गीनम् । न० खगानां शिभ
नगमनमात्रे ॥

सङ्गीनीङ्गीनम् । न० खगानां शिभ
ने० जङ्गमने ॥

सत् । अ० आदरे । आदराणादर
या । सदसतीति निपातसङ्गा ॥

सत् । न० सत्ये । सदस्यायिनि ।

अनृतशून्यव्यावृत्ते । बाधाभा
वापलक्षितस्वरूपसत्तात्मके । सत्
स्वभावेदेदान्तसिद्धे परमेश्वरे । का
लत्रयाबाध्यब्रह्मणि ॥ यद्विषया
बुद्धिर्नान्यभिधारति । तत्सदि
तिभाष्यम् ॥ नि० सत्ये । भा
वत्वाश्रये ॥ साधौ । निस्थानित्य
वस्तुनिर्विकारिसाधनसम्पन्ने मुमु
क्षौ । शिष्टे । वेदे कृत्कारिणि
वेदशास्त्रानुसारेण वर्तमाने । धौ
रे ॥ मान्ये ॥ प्रशस्ते ॥ धार्मिके
॥ विद्यमाने । अस्तौतिविधिमुखे
नप्रतीयमाने ॥ यत्सम्बन्धितयाय
विद्यते । तत्तत्सदित्युच्यते ॥

व्यक्ते । विधिमुखेन प्रमाणस्य विष
ये ॥ कर्मकैशुभ्यामनोदनसमर्थे ॥

प्रयुज्यमानम् ॥ सङ्गीतसाधुभा

सततग

वैवसदित्येतत् प्रयुज्यते । प्रयुज्यते
कर्मणितयसच्छब्दः प्रयुज्यते
॥ यच्चेतपसिदनेव स्थिति सदि
तिचेच्यते । कर्मचेवतदर्थेयस
दित्येवाभिधीयते ॥ अस्ति । अ
समुच्चि । लट् शब्ददेग । अतीरलो
प । सत्ताशालिनि । अस्तिता
मात्रेऽस्तु न । शान्ते ॥ अस्ति
ब्रह्मेति ब्रह्मास्ति तत्त्वविदि ॥ आवि
ज्ञातोऽज्ञ तु मिष्टोऽज्ञयमानोऽविस्मृ
त । स्मर्तुं तस्मै तद्वतयेव सङ्गेन
बहुधे च्यते ॥

सततम् । अ० सर्वदार्थ्ये निरन्तरे

सततम् । न० अनरते । अश्रान्ते ।

सन्तते । सलन्यतेऽस्म । तनुविस्ता
रे । तत् । अनुशासोपदेशितनली
प । समेवाहितततयोदिति पञ्चे
समीपलीप ॥ क्रियान्तरैरव्यवधा
नमस्यार्थ । क्रियाविशेषणस्य क्री
वत्वम् । द्रव्यविशेषणेतु चलिङ्गम
॥ ० विधमज्वरविशेषे ॥ तत्तत्त
य यथा । अहीरा ने सततकीर्तिका
लाजनुपसृतवृत्ति । कीर्तिका । अ
हन्ते कक्षाशराणां विक्काणमायतोऽरे
षाऽसहीराणे प्रत्येकहीरीप्रकीप
कास्तौ ॥

सततगः । पुं० बाधौ ॥ नि० सब
दागमनशीले ॥ सतत गच्छति । ग
च्छुः । उः ॥

सतीनक .

सततविमुक्त । वि० सर्वदैवमुक्ते ।
 नकदाचिदपिबधे ।
 सततयायी वि० सदाविनउदरे ।
 सततीत्यत । वि० निरन्तरसुद्युक्ते
 । सततमुच्यते ।
 सततम् । न० स्वभावे । याय तस्ये ॥
 वि० तत्वे नसहिते ॥ तत्वे नवास्त
 वरूपेणसहजतैकित ॥
 सतकं । वि० सभवे तर्कसहज
 तमानि ॥
 सती । स्त्री० दायावध्याम । उमाया
 म् ॥ साध्वयाम् । पतिव्रतायाम्
 ॥ सावित्र्याम् । विद्यमानायाम्
 ॥ सौराष्ट्रम् । प्रमाणांतरवाधा
 याम्यायाम् । इय सत्यपत्नी । यथा
 । सत्यपत्नीसतीमुक्ते । पूजिताय
 गतीप्रिया । यथाविनाभविष्योन्नायं
 धुतारहित सदा ॥ वचसत्यशक्ति
 नास्ति । तत्राभिप्रेत्यासात् । मनुष्य
 स्त्री न करेति । इतिवन्मुतादृष्टि
 ताभवतीति युक्तमेव ॥ प्रतिष्ठाप्य
 न्द प्रमेद्रे । नगसती ॥ यथा ।
 मुररिपितावपदम् । नमस्तिमाननु
 सती । अस्ति । एकस्मिन्पत्नी ।
 अस । यद्व । असीरक्षोपः । उ
 गित्वान्ङीप् ॥
 सतीन । पु० वशि । कलाये । वा
 यी ॥
 सतीनकः । पु० वशि । कलाये । क

सत्कदम्ब .

शिङ्गे । मटरङ्क । भा० प्र० ॥ क
 लायस्त्रिपुट प्रोक्त । सतीनीवर्तु
 क्षामत । इतिव्याधिः । सतीनी
 वेदन प्रभु । सन्नायोमितित
 मास । इलदन्तादित्यलक ॥ स
 तीन वादुकरेति । अन्तेभ्योपी
 तिङ् ॥
 सतीर्ष्य । पु० परस्परमेकगुरी
 शिष्ये । सहाध्यायिनि । समाने
 तीर्थेगुरीवसत । समानतीर्थेवा
 सीतियत् । तीर्थेयः । इतिसमान
 क्षस ॥
 सतीनः । पु० सतीने । वशि० इ०
 सुद्राकिताहारावली ॥
 सतीनकः । पु० सतीनके । मटर
 इ० भा० प्र० कलाये । तिसिन०
 तिनवत्कृष्णवर्णचिह्नेनसहजतै
 इतिसतीन । निपातनादिकारण
 दीर्घः । स्वार्थेक ॥
 सतीना । स्त्री० कलायविशिषे । नि
 शिङ्कायाम् । त्रिपुटे ॥
 सतुषम् । न० तुषयुक्तसस्ये । धान्ये ॥ य
 या । सस्य चिह्नगतंप्राङ् । सतुष
 धान्यमुच्यते । आभितुषमित्युक्तं
 खिन्नमन्नसुदृढतम् ॥
 सतूयः । वि० वादिवसहिते । तूयं
 तूयंघोषः सहित ॥
 सवट् । वि० दृष्ट्यायुक्तं । दृष्टिते ॥
 सत्कदम्ब । पु० वज्रभुवि । कदम्बे ॥

सत्ता

सत्कर्म । न० वेदविहितक्रियायाम्
॥ सत्कर्मयोग्यो न जनो नैवाप
शीवकारणम् । यस्मिन्ननु दत्त
स्मै न मे देवाय भास्वते । इति विष्णु
पुराणम् ॥

सत्काष्ठनार । पु० रक्तकाष्ठने ।

सत्काण्ड । पु० । पक्षे ।

सत्कार । पु० श्रद्धातिशये ॥ साधु
रयतपस्वीत्र क्षणद्वये व क्रियमाणा
यास्तुतौ ॥ कोमुद्यादिषु ॥ यथा ।
तस्मादता सदापूज्या भूषणा
च्छादनाशनै । भूतकामेनैरे
नित्यसत्कारेषूत्सवेषु चैत । ए
ता । नार्य । पूजायाम् ।

सत्कृत । वि० कृतसत्कारे पूजिते
॥ आदिते ।

सत्कृति । स्त्री० सत्कृष्टायाम् । स
त कारे ॥

सत्क्रिया । स्त्री० सत्कारे । आदर
स्थक्रियायाम् ॥ शब्दादि क्रिया
याम् । सत्क्रियायाम् ॥

सत्तम । वि० पूज्यतमे । साधीयसि । कृत
मे । अतिशोभने । अवमेष । मतिशयेन स
नृत्तशायनेतमविष्ठनादितितमम् ॥

सत्ता । स्त्री० सजातीयविजातीयस्व
गतभेदरहितानुभूतौ । विद्यमान
तायाम् ॥ साधुतायाम् । जाति
विशेषे । इति भाषापरिच्छेदः ॥
भावेतज् ॥

सत्ता

सत्तामात्रम् । वि० केवलपरमार्थस
त्वरूपे ॥

सत्त्व । पु० श्रीरामे । दशमुखान्तके
॥ विष्णो ॥ यथा । ओसमेप्यन्तरेव
ष्णु सत्त्वे सहस्रधोत्तमे । सत्त्वा
यामभवत्सत्य सत्यरूपेणनाद
न इति कौर्म ४८ अध्याय ॥ अश्व
त्यङ्घ्रि । नान्दीमुखप्राद्वदे ॥ य
था । इष्टिशाहेक्रतुर्द्वय । सत्त्वो
नान्दीमुखे सु । नैमित्तिकेकाल
कामौ । काम्ये च धुरिलोचनाविति
॥ तपोलोकाद्दूर्ध्वतनेलोके । सत्त्व
लोके ॥ यथे त्त्वं मृगेन्द्रस हिताया
म । तत सत्त्वाधिय स्थानसत्त्व
लोका स्वयम्भुव । कामातिश
यसम्पन्न कोटयोनवसप्तच । सा
वित्रीमूर्तिर्मत्स्यास्ते यत्र देदाष्टसा
नुगा ॥ ततस्तपोलोकानन्तरम् ।
मत्त्वैकबुद्धित्वात् । प्र प्रकल्पाधि
पत्त्वैकव्रज्यण स्थानम् । इत्यर्थ
॥ न० कृतयुगे ॥ अपथे ॥ यथे त्त्वं
श्रीमहानिर्वाणे । सत्यव्रतौमिस
हृत्प्यस्पृष्टाकौल गुरुद्विजम् । ग
ङ्गातीय देवमूर्ति कुलशास्त्र कुला
मृतम् । देवीनिर्माल्यमयवाक्यन
शपथे भवेत् । तच्चानृत वदन म
त्त्व । कल्पान्तनरक व्रजित् ॥ अपा
पजनिकायां पापानि वायव्ये पिवा
। तत्कार्यसंबन्धामपथे स्त्रीकृत

सतः

अपद्येनयत् । स्वाकारोऽप्युनाच्छ
 दुष्पत्पक्षमेकमभेद्यम् । अनेया
 पितृमुक्त्वा च दशहंसाश्रमे
 ॥ कुलधर्मीपितृश्रमविधमधिग
 सीत । मेधाश्रमेयसिन्ध्यात
 कौत्सपापयकौत्सम् । इति ॥ त
 थ्ये । अथ भवति । अन्तर्नि
 र्वाचनं यद्यदृष्टं भाष्यम् । प्र
 नापेनादुदुष्यन्त्यस्यैवमप्य
 थ्ये । यद्यपि । यद्यपि पुण्यानि
 सत्त्वमाश्रित्यपापान् । ततोऽप्य
 तसमाश्रित्यपापान् अस्ति नपि
 ॥ अतः सत्त्वमिहान्नसर्वपापा
 श्रयस्तथा । तादृशोऽहमहं जान
 मापाह । शिवाहं । अहं लब्ध
 यन्तु पापं ज्ञातीगमारे । यद्य
 यन्मयं यत्सर्वं कस्युत्पद्यम् ।
 ततः सत्त्वमिति श्रद्धा नसत्त्वतः दु
 ययमिति । तस्मात्कारादोक्तम
 वाभारतीराजधर्मव्या । सत्त्वस्य
 मताचैवदमयैवमस्ययः । अम
 त्त्वयैवमाचैवदोक्तमस्ति नप्य
 ता ॥ त्वयागिध्यानमयाचैव धृति
 चक्षतस्तद्व्या । अहिंसाचैवराजी
 चक्षतस्तद्व्याकाराचैवराजीति ॥ सतः
 प्रवृत्तयः । नहि सत्त्वमप्यहिं
 मीनाश्रितान् पातयन्परम् । नहिमा
 न् ॥ अतोऽप्यन्यं शुक्लं कदाप्य
 ॥ १ ॥ अ० म० वै० सु० । अधिप

सतः

महानिर्वाणतन्त्रे । प्रकटोऽत्रकली
 देविसर्वधर्मादुत्तमा । स्य स्य
 स्थे कसत्त्वमात्रं तस्यातसत्त्वमयो भवे
 त् ॥ सत्त्वधर्मसमाश्रित्य कर्म यु
 क्तेनर । तदेव सत्त्वकर्म सत्त्व
 जानोऽसि त्रति । नहि सत्त्वात्प
 रीधर्मीनपापमनृतत्परम् । तस्या
 तमर्वात्मनामर्त्वं सत्त्वमेकसमाश्र
 येत ॥ सत्त्वहीनं दुष्पापूजासत्त्व
 होनाश्रयाजयः । अतश्च नतपि
 अर्त्वं नूतनं नूतनम् ॥ सत्त्वक । प
 रस्त्वसत्त्व किपरम तपः । सत्त्व
 मला क्रिया सर्वा सत्त्वात्
 परतरं न च ॥ अतएवमयाप्रोक्त
 दुष्कृतप्रवृत्तयोः । कृत्वाचार्यपि
 सत्त्वेनकर्मोक्तमस्ति नपि ॥ गी
 पनादुधीयते सत्त्वमनु तत्त्वमिति
 ना । तस्यात्प्रकाशतः कृत्वा
 कोऽहं कृत्वा माधनम् । कृत्वा
 धर्मस्यागुत्तमं नानृतत्वात्तदुत्तमं
 सितम् । अदुत्तमं कृतत्वं पुनश्च
 प्रवृत्तयोः ॥ अतश्च नतप्यद
 स्तेतायां पदोक्तम् । इदमाह
 दुःपरिद्विषादमाचैवकौत्सुमी । त
 चापि सत्त्वमसत्त्वतपः सत्त्वद्वया
 मिह । सत्त्वपादोक्तमस्ति । विधर्मोऽपि
 प्रवृत्तये । तस्य तसत्त्वसमाश्रि
 त्सर्वकर्मविधायकम् ॥ कृत्वाचा
 र्यविनायकम् । सत्त्वपादः । कृत्वाचा

सत्य .

। तवानृतप्रवेशश्चेत्कति। निशेक
समवेत् । इतः ॥ अश्वमेधसहस्र
ससससुतुलशब्दतम् । अश्वमेध
सहस्रद्विधसत्यमकविप्रिष्यत ॥ अ
नृतभाषणरूपवागव्यापारनिधि
अनर्वाभनृवाभ्ययथाभूतार्थः चन
। प्रविहितयथार्थभाषण ॥ अश
धिततात्पर्यविषयेतत्त्वाविदकीवेदा
ख्येप्रमाणे ॥ तदुपजीविनिपु
राणादौ ॥ प्रमाणमूलीऽप्राधितार्थ
वाक्ये ॥ सिद्धान्ते ॥ भूतपञ्च
की ॥ सच्यब्देनपृथग्व्यपतीक्षासि
त्त्वगब्देनवाख्याकाशी । सच्यतय
सु . अनयो समाहार । मम
दर्शने । परमार्थरूपे । अद्वैत
वस्तुनि . परमब्रह्मणि ॥ द्वैताद्वै
तयोः प्रमाणभूतवेदप्रतिपादत्वा
त्कस्यसत्यत्वकस्यासत्यत्वमित्या
काङ्क्षायामाहाचार्य अद्वैतमे
वसत्यं . तस्मिन् . द्वैतं . नसत्य
मध्यस्तम् । रजतमिश्र . शुक्तिका
याम् . मृगदृष्ट्यायामिषो . दक
स्फुरणम् । आरिपितयदिष्टा .
दद्वैतवस्तु . ऽवस्तुनिद्वैते । युक्त
नैव . तदाख्यात् . सत्ये . अ
ध्यासो . भवतय . ऽसत्यानाम
व्यापारोपण . सुभयो . स्तयतिरि
क्तकस्यचिदभावात् । आरिपणं
नशून्ये . तस्मा . दद्वैतसत्यताया

सत्यकारकते .

द्या ॥ पञ्चमूलेऽद्वैतश्रुतिरिषप्रमा
थ . मित्याह । प्रतश्चाद्यनगगत .
श्रुत्याप्रतपादनीयमद्वैतम । द्वै
तनप्रतपाद्यम् . तस्यस्वयमेवली
कसिद्धत्वात् ॥ ५४ ॥ इति ।
भूतपञ्चकी । सच्यब्देनपृथिव्यसो
कांसि . तयच्यब्देनवाख्याकाशी ।
सच्यवस्तुसत्यमित्याख्यानात् ॥
व्यक्तकलितत पञ्चमूर्धमप्यक
काकम् । सत्यत्वमिनाशवस्तुतयत
द्वस्तुकथ्यत ॥ चि . तथ्यवति ॥ अ
वाध्ये ॥ सतसत्त्वसाधु तयसा
धुरतयत् . पारमार्थिके यथा
। सत्यत्वमतय परमेश्वर । स
त्यस्थभूतपञ्चकस्यमतय पारमा
थिकेनाप्यवगम्यमाणरूप ॥
सत्यकाम । प . जावालर्षी ॥ ईश्व
रे ॥ सतयाचवतथा कामायसस ॥
सत्यगङ्गा । खो . कामरूपदणप्रासदा
यानपां ॥
सत्यकर । प . अत्रयमथैतत्क
तव्यमितिसत्यकरणे । सत्याप
ने ॥ सत्यकरणम् । भाषिच
अ . कारितत्वामदस्येतिमुम ।
समयकरणे ॥
सत्यकारकत । चि . अत्रयमथै
तत्कृतव्यमितिसत्यकत्वाद्यद्वैत
तस्मिन् । वयाना . साङ् . भा .
प्र . ॥

सत्त्वयोनि .

सत्त्वतपा । पु० मुनिविशिषे ॥
सत्त्वधृत । प० ऋषिगणेशे ॥
त्रि० अथ यथार्थे ॥ सत्त्वयथा
वितथ विषयाधृतियं ॥

सत्त्वनारायण । प० स्कन्दपुरा
णप्रसिद्धदेवत विशेषतः कश्चि
त् ॥

सत्त्वपर । पु० परमेश्वरे ॥ स
त्त्वपरश्चैव प्रामिसाधनयस्मिन्स ॥

सत्त्वफल । पु० बिल्वपत्रे ॥

सत्त्वभामा । स्त्री० श्रीकृष्णप्राप्तम
विध्यन्तर्गतमहिषीविशिषे ॥ दुर्गा
याम् ॥

सत्त्वभारत । पु० कृष्णवैपायने ।
वेदव्यासे

सत्त्वम । अ० अर्द्धाङ्गीकारे ॥ प्रश्ने
॥ अभ्युपगमे ॥ प्रतिषेधे । स
त्तये ॥

सत्त्वभरा । स्त्री० अर्द्धाङ्गीपक्षमहर्ष्या
नयाम् ॥

सत्त्वयज्ञ । पु० पौलुषिनास्मिन्
निविशिषे ॥

सत्त्वयुगम् । न० चतुर्युगानां प्रथम
युगे । कृते ॥ यथा । कृतसत्त्व
युगवैतान्मायो ॥ आपरयज्ञियौ ।
कालिभक्तभारका ॥ कर्मयुगमितिवि
काण्डशेष ॥

सत्त्वयोनि । पु० परमेश्वरे ॥ स
त्त्वयभूतपञ्चकस्योनि कारणम् ॥

सत्त्ववाक्य

सत्त्वधीवन । पु० विद्याधरे ॥

सत्त्वरत । पु० सत्त्वव्रतराष्ट्र पु
त्रे ॥ ज्ञासे ॥ त्रि० सत्त्ववाचि ।
सत्त्वरत ॥

सत्त्वलोक । पु० सप्तलोकान्तर्गत
लोकविशिषे ॥ यथा । पञ्चगुणे
नतपीलिकात् सत्त्वलोकविरोजति
। अपुनर्मरिकायवज्जति । किञ्चित्सं
त ॥ जनलिकापिषयैवमण्डगुणे
न ॥ दादयके व्यष्ट्यायेवतपीलिका
नकारसत्त्वलोक । अपुनर्मरिका
० पुनर्मृत्युशून्या ॥

सत्त्ववर्च । पु० ऋषौ । त्रि० स
त्त्ववर्चादिनि ॥

सत्त्ववर्च । पु० नृपाक्षरे ।
त्रि० सत्त्ववर्चादि ॥ सत्त्वमस्यसि
न् सत्त्वम् । मादुपधावावृत्तिमयो
मस्य ॥

सत्त्ववर्चतो । स्त्री० व्यासमातरि
। कात्यायम् ॥ नादस्यपतन्वाम् ॥
ऋषौकमुनेर्भाषायाम् । सत्त्ववा
चिर्विशिष्टायाम् ॥ उगित्वान्ङीप ॥

सत्त्ववर्चतोऽसुतः । पु० व्यासे ॥

सत्त्ववाक । पु० ऋषौ ॥ काव्ये ॥
त्रि० सत्त्ववादिनि ॥ सत्त्ववाग
व्य ॥

सत्त्ववाक्यः । पु० भगवत्पुुराणप्रसि
द्धे मुनिविशिषे ॥ त्रि० सर्वास्यवस्था
स्त्विसत्त्ववचने ॥ सत्त्ववाक्यमस्य ॥

सत्त्वोग्नि

सत्यवादी । चि० यथार्थवक्तरि । स
त्योद्ये ॥

सत्यव्रत । चि० अकपटवर्तिते ॥

सत्यव्रत । पु० ईश्वरे ॥ सत्यव्रत
सङ्कल्पोद्य ॥ सूर्यवशीयस्य चर्याक
णस्यात्मजेराजर्षिर्विशेषि । योसौ
चित्रङ्गुसन्नामवाप ॥ चि० सत्य
सङ्कल्पे ॥

सत्यसङ्कल्प । चि० अमेधवाञ्छिते
। ईश्वरे ॥ सत्या सङ्कल्पायस्य
सत्यसङ्कर ॥ पु० चित्रिरसि । श्री
दे । कुबेरे ॥ कूटालबध्निर्तिशूरा
णायुजे ॥ चि० सत्यप्रतिज्ञे ॥

सत्यसन्ध । पु० केकयीतनये । भ
रते । जनमेजये ॥ चि० सत्यप्र
तिज्ञे ॥ सतगामन्वाप्रतिज्ञायस्य ॥

सतगामन्वा । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥

सत्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ जनकात्म
जायाम् । सीतायाम् ॥ व्यासमातरि
। सत्यवत्याम् ॥ सत्यभासायाम्
॥ विनापिप्रत्ययमित्युत्तरपदलोप
॥ सत्यभाषिण्याम् ॥ अविनाशि
न्यां ॥

सत्याकृति । स्त्री० सत्यापने । मये
रादवश्य कर्तव्यमितितथ्यकरणे ।
सत्यक्रिया । साङ्० भा० प्रसिद्ध
निद्रमे ॥ सत्यस्यकरण । स्त्रियांस्ति
न् । सत्यादशपथे । इतिहाच् ॥

सत्त्वोग्नि । पु० अगस्त्यमुनी । च

सत्त्वोजित्

डाकर्मज्ञौ ॥

सत्त्वानृतम् । न० वाणिक्ये ॥ सत्यस
हितमनृतम् । शाकपाथिर्वादि ॥

सत्त्वापनम् । न० सत्यङ्कारे । सत्त्वा
कृतौ ॥ सत्यस्यकरणम् । सत्त्वाप
प्राप्तिगणिजापुक्कौ । भाषेष्टुट् ॥

सत्त्वोद्यम् । न० सत्यवद्ये । सत्यस्यवद
ने ॥ वद सुपिक्यप्चेतिक्वप् ॥

सत्त्वम् । न० कृतौ । यच्चे ॥ सदादा
ने ॥ आच्छादने ॥ अरण्ये ॥ कैत

वे ॥ यज्ञविशेषे । गवायनादिकृतु
विशेषे ॥ यत्रयजमानाएवसमाना

चत्विगादिरूपेण । कर्मकुर्वन्ति ।
तस्मिन् यज्ञे सदक्षिणे सतताग्नदा

ने ॥ धने ॥ गृहे ॥ कर्मणि । सी
दन्त्यचाऽनेनवा । षट्त्वविशरणग

त्यवसादनेषु । इन् ॥ गृधुवीच्या
दिनाद्योचः ॥ सतः साधून्चा

यतेवा । चैङ्पालने । आतीनुपस
र्गेकइतिक् । नपुसकत्वात्सत्र

स्तेति ॥

सत्त्वम् । अ० सहार्थे ॥ सहचायते ।
त्रैङ्पालने । अम् । यरोदित्वम् ॥

सत्त्वशाला । स्त्री० प्रतिग्रथे । अन्नदा
नाद्युदवसिते ॥

सत्त्वा । अ० सहार्थे ॥ सत्त्वकलत्रैर्गा
ईस्थाम् ॥ सहचायते । चैङ् ।

क्विप् ॥

सत्त्वोजित् । पु० कृष्णसप्तश्वरे ॥

सत्त्व .

सत्त्वायणम् । न० बहुयजमानके० वै
दिकेकर्मणि ॥
सत्ति । पु० गजी । इस्तिनि ॥ अर्द्धे
। मेघे ॥ चि० जयशीले ॥
सत्त्विकातकम् । न० व्यञ्जनविशेषे ॥
यथा । मास बहुयुतेभृष्ट सित्काचो
प्याम्बुनासुहृ । जीरकाद्यै समा
युक्त परिशुष्क तदुच्यते ॥ तदेव घृ
ततक्राव्य प्रदिग्ध सत्त्विकातकम् ॥
सत्त्वो । पु० गृहपती । सदाज्ञादिदा
नकर्त्तरिभृष्टस्य ॥ नाशौच सत्ति
यांसर्वे० नकारुपात्तकर्मणि ॥
कट्विजि ॥ सत्त्व० अन्नतन्मसंस्था
स्ति । अतश्च निठनावितोनि ॥
सत्त्व । पु० न० जन्तो ॥ न० प्रकृ
तेर्गुणविशेषे । प्रीत्यात्मकेसत्त्वगुणे
॥ येतुप्रीतिर्नन्दु स्वाभावाद्दतिरि
च्यते० एव दु खमपि न प्रीत्यभा
वादन्यदतिमन्यन्ते० तान् प्रत्या
त्मयज्ञणम् । नितरेतराभावाः सु
खादयः ० अपितुभावाः ० आ
त्मगच्छमाभावजनत्वात्० प्रीति
रात्माभावाद्येषां प्रीत्यात्मान ।
भावरूपताद्यैवाशुयानामनुभवसि
द्ध्या० परस्परभावात्मकत्वे तु परस्पर
राश्रयापक्षेकस्याप्यसिद्धिरुभया
सिद्धिरित्यभावः । सत्त्व कधुप्र
कायकमिष्ट सोढुं व्याचर्य्यः । य
त्सुखं तु सात्सुखात्मकसत्त्वम् ॥

सत्त्वविशाल

चेतोऽधर्मविशेषे ॥ यस्मिन् सति न
कुतश्चिदभयमुत्पद्यते न क्लामप्य
स्यायाम्बिषाद् समुपजायते त
त्सतत्त्वमिति व्याख्यातारः । तथा
हि । एका किनीवनवासिनिचराज
जन्मप्यनौतिशास्त्रे । सत्त्वोच्छि
तेमृगपतौ० रार्जतिगिर परिष
मन्ति ॥ पिशाचदौ ॥ वृक्षे । परा
क्रमे । द्रव्ये ॥ स्वभावे ॥ आत्मत्वे
॥ व्यवसाये ॥ असुषु । प्रायेषु ।
चित्ते ॥ रसे ॥ आयुषि ॥ धर्मे ।
विशेषे ॥ यथा । अन्यदुच्छृङ्खल
सत्त्वमन्यथास्त्रनियमितम् । सामा
नाधिकारण्यं चित्तजसिभिरयोः कु
तद्वति ॥ जीवात्मनि । अन्तः क
रणे ॥ निर्विकारमनसि ॥ यथा ।
व्यसनेऽभ्युदयेवापि अविकारे सदा
मनः । ततस्तु सत्त्वमिति प्रोक्तमि
ति । उत्सोऽव्यक्तौ ॥ चित्तधर्मे ।
सतोभावे । तस्य भावस्त्वतलो ।
सौदम्बस्मिन् गुणाद्याः । प्रदूषः ।
अन्धेभ्योपि दृश्यन्त इति त्वन्वा ॥
सत्त्वतनु । पु० वासुदेवे ॥
सत्त्वरम् । न० शीघ्रे । अद्विजम्बिते
॥ चि० तद्वति ॥ सत्त्वरवाचकं ते
। सत्त्वसः ॥ अविलम्बिते क्रिया
विशेषणत्वादद्रव्यं वस्तुमानं जीवम्
। द्रव्ये तु चिजिह्व ॥
सत्त्वविशाल । पु० भुवः प्रभृतिस

सत्पथ

स्थान्ते लोकी । चि० सत्त्वबहुले ।
जर्हसत्त्वविशाल ॥ सत्त्वेनविशा
ल ॥

सत्त्वसमुद्भिः । श्री० अन्तःकरणस्य
निर्मलतायाम् । श्रवणादिपरंपरा
कीयान्तःकरणस्यासम्भावनाविप
रीतभावनादिमकरादित्ये सम्य
कशुद्धिः । स शुद्धिः सत्त्वस
मुद्भिः । तस्या सम्यक्ताभगवत्त
त्त्वस्फूर्तिर्गोच्यता ॥

सत्त्वसङ्ख्येय । पु० चित्तभङ्गे ॥
प्रारब्धकार्यासिद्ध्यादेर्विभाद स
त्त्वसङ्ख्येयः ॥

सत्त्वसमाविष्ट । चि० सत्त्वेनच त्म
ना । आत्मविवेकज्ञानहेतुनाचित्त
गतेनातिशयेन । सम्यगज्ञानप्रति
बन्धकरजस्तमेमलराहित्येन । आ
समन्तात्फलान्वयिभारिणः । आवि
ष्टे व्याप्ते ॥

सत्त्वसम्पन्न । चि० सद्भावापन्ने ।
सत्त्वस्य । चि० सत्त्ववृत्तिप्रधाने ॥
पु० विष्णौ ॥ सत्त्व सत्त्वगुणप्रका
शात्मकमधितिष्ठतिपालनेपाधित
श्राविष्णुरूपेणेतिसत्त्वस्थोविष्णु
। यद्वासत्त्वेषुसर्वप्राणेषुजीवरूपे
णान्तर्गमिरूपेणचतिष्ठतीतिसत्त्व
स्य । छा० । सुपिस्थितिक ॥

सत्पथम् । न० सवर्त्तिकायाम् ॥

सत्पथः । पु० अर्चितेऽध्वनिः । स

सत्सारः

द्यासौपन्यासः । सन्महदितितत्पु
रुषः । समासान्तष्टब् ॥

सत्पुत्रः । पु० सत्पत्न्ये ॥ सत्पुत्रे
णतुजातेनविष्णोपित्रिदिवधयौ । पु
त्रास्त्रोनरकात्त्रोत सत्तेनसुमहा
त्मना ॥

सत्पुरुषः । पु० पूज्यमानपुरुषे ॥
सत्प्रतिग्रहः । पु० साधुजनदत्तद्र
व्यग्रहणे ॥ सद्भ्यः साधुभ्यः प्र
तिग्रहोदानग्रहणम् । यथा । सप्त
विष्ठागमाधर्म्यादायोजाभ क्रियो
जय । प्रयोग कर्मयोगस्यसत्प्र
तिग्रहएवचेतिमनुः ॥

सत्प्रतिपक्षः । पु० तुल्यव्यक्ती । प्र
तियोगिनि ॥ न्यायमते । साध्या
भावसाधकहेत्वन्तरयस्यतस्मिन्-
॥ यथा । शब्दोऽनित्यः श्रवणत्वात्
शब्दवत् । शब्दोऽनित्यः कार्यत्वाद्
घटवदिति ॥ यद्वा । ऋदोऽव्यभि
नृभूमात् । इत्यादौबह्वन्धभावव्या
प्यवद्वद्वादिरिति ॥

सत्फलः । पु० दाडिमवृक्षे ॥ श्रीभ
नफलवतिवृक्षे ॥

सत्सङ्गः । पु० सधुसङ्गमे । सधर्म
वर्त्तनजनसमागमे । यथोक्तकुला
णर्वे । सत्सङ्गश्चविवेकश्चनिर्मल न
यनद्वयम् । यस्यनास्तिनर सी
न्धः । कथंनस्यादमार्गगद्विति ॥

सत्सारः । पु० खादिरे । खदिरसा

सदसद्गामनिर्वचनीयम्

रे । वृक्षविशेषे ॥
 सद्युत्कारम् । न० अम्वूक्तते ॥ युक्ता
 रेणसहवर्त्तमाने ॥
 सदशक । पु० कर्कटे । कुलीरे ।
 वि० दशयुक्ते ॥
 सदशवदन । पु० कङ्कपक्षिणि । र
 णालङ्करणे । आमिषप्रिये ॥
 सदञ्जनम् । न० कुसुमाञ्जने ॥
 सदनम् । न० वसन् । भवने । गृहे
 ॥ सीदन्त्यम् । षट् । अधिकर
 ण ल्यट् ॥ तीर्थे । जले ॥ ग्लानौ
 ॥ यथा । दीर्घसदन काश्यं कु
 क्षिशूनमयासुचिमिति ॥
 सदव्यय । वि० विनाशपक्षयोपल
 क्षितसर्वविचारगून्ये । स सासी
 अव्ययश्चेति कर्मधारयः ॥
 सदश्वत् । पु० दान्ताश्वे ॥
 सद । स्त्री० न० सभायाम् ॥ सीद
 न्यस्याम् । षट् । असुम् ॥
 सदसदात्मकम् । न० स्वकर्मपरकपा
 भ्यानिरूपणीयसर्वस्मान्जगति ।
 जगच्चेदव्यवहारदृष्ट्यासत् । परमा
 र्थदृग्निनासत् । तत्स्वरूपम् ॥
 सदसतीआत्मास्वरूपयस्यतत् ॥
 सदसद्गामनिर्वचनीयम् । न० अज्ञा
 नस्योत्कृष्टलक्षणे ॥ निदमसम्भवि
 ० अज्ञानस्यसत्त्वेविदात्मबद्धाभा
 वप्रसङ्गात् । असत्त्वेव० वन्ध्यासुता
 दिवदपरोक्षप्रतिभासानुपपत्तेः ।

सदागतिः

बाध्यप्रतीत्योक्ताज्ञानेप्रसिद्धत्वाद्य
 त्त तस्यानिर्वचनीयत्वम् ॥
 सदसद्योनि । स्त्री० धम्माधर्ममिश्र
 त्वाद्वाक्ताद्यादिमनुष्येषु ॥ तेषुहि
 राजसमिश्रफलभुज्यते । सदसती
 र्थीनि ॥
 सदसदादौ । पु० अकलङ्कितयप्रभृ
 त्तिपु० अर्हत्सु ॥
 सदसद्विकारम् । न० जगति ॥ सत्
 आकाशवायुरूपममूर्तभूतद्वयम्
 असत्तत्त्वजलभूमिरूपममूर्तभूत
 त्रयम् । तयोर्विकारतत्परिणा
 मरूपयत्तत् ॥
 सदस्यति । पु० सभाधिपतौ । स
 दसः पति ॥
 सदस्यः । पु० विविद्वर्षिणि । सभा
 यामन्यनाधिकविचारकी० ऋत्वं
 विधेयि ॥ सदमिमाधु० । तत्रता
 धुरितियत् ॥ सभ्ये ॥ सदमियञ्च
 सभायामृत्विग्भ्योऽन्ये मिलितायै
 ब्रह्मण्यसौ सदस्या ॥
 सदा । अ० सर्वकाले । सर्वदर्थे ॥
 सर्वस्मिन्काले सर्वेकान्यकिय
 त्तद कालेदा । सर्वस्यसोन्यतर
 र्थादि ॥
 सदाकारः । पु० आत्मनि । असौ
 त्वीतन्मात्रव्यवहारकारणभूतआ-
 कारोवस्यसः ॥
 सदागतिः । पु० याती । यात्री ॥

सदानन्द

सदागतिरम्य ॥ नाके ॥ निर्वाणे
 ॥ सदीश्वरे ॥ सूर्ये ॥
 सदाचारः । पुं० प्रातः कृत्यादि
 नियमाचरणेन साधु व्यवहारे । शि
 ष्टाचारे ॥ अथमनु । तस्मिन्
 देशे यथाचारं पारम्पर्यक्रममागत
 वर्णानां सान्तरालानां सदाचार उ
 च्यते ॥ तस्मिन्देशे । ब्रह्मावर्तदे
 शे ॥ सत्तमाचारः ॥ सदाचार
 वतापु साक्षितौ लोकावुभावपि ।
 विशिष्य कालिकावामनपुराणादौ
 द्रष्टव्यः ॥ चि० तद्वति ॥
 सदाचारवानः । चि० सदाचारविशि
 ष्टे । सदाचारिणि ॥
 सदातनः । पुं० विष्णौ ॥ चि०
 निख्ये ॥ सदाभवः । सायस्विर
 मित्रादिना । व्युत्पन्नौ तुट् ।
 सदाकौयाः । स्त्री० एतापर्थ्याम् ॥
 सदानीरायांसरिति ॥
 सदादानः । पुं० अन्नमोक्षे । ये
 रावते ॥ हेरम्बे । लम्बोदरे ॥
 गन्धर्वस्त्रिनि । मत्तगञ्जि ॥ न०
 निख्यदाने ॥ चि० सर्वदादानशी
 ले ॥ सदादानं यम्य ॥
 सदानः । पुं० समदे ॥
 सदानमः । त्रि० शिभनवदने । स
 तृचाननयस्य ॥
 सदानन्दः । पुं० सदाशिवे ॥ सदा
 आनन्दः सन् । सर्वदास्थायीना

सदाफला

आनन्दोयस्य । सतः साधून् आ
 नन्दयतीति तथा ॥ चि० सतता
 लहादयुक्ते ॥ यथा । ममानन्दे
 सदानन्दः सदानन्दो भविष्यति ।
 ममानन्दे निरानन्दो निरानन्दो भवि
 ष्यतीति पुराणे भगवत्प्रीतिवाक्यम् ॥
 सदान्तः । पुं० खड्गनखगे ॥
 सदानीरयहा । स्त्री० करतीयायाम् ॥
 सदानीरा । स्त्री० करतीयायासरि
 ति ॥ गौरीविवाहसमये । शङ्कर
 करगलितसम्प्रदानतीत्यप्रभवत्वात् ।
 सदानीरयस्या अरजस्तलत्वात् ।
 तथाचात्र स्मृतिः । प्रथमेऽर्ककटि
 देवीव्यहगङ्गारजस्तला । सर्वारक्तव
 हानद्य करतीयाम् बाहिनीति ॥
 सदापुष्पः । पुं० नारिकेलवृक्षे ॥
 श्वेतार्के ॥ न० कुदे । मा
 ध्वे ॥
 सदापुष्पी । स्त्री० अरुणार्के । आ
 दिष्टपुष्पिकायाम् ॥
 सदाप्रदः । त्रि० सततदातरि ॥
 सदाप्रसूनः । पुं० अर्कवृक्षे ॥ री
 षितके ॥ कुन्दवृक्षे ॥
 सदाफलः । पुं० स्कन्धफले ॥ उदु
 म्वरे । नारिकेले । बिल्वे ॥
 सदाफलानियमिन् ॥
 सदाफला । स्त्री० त्रिसन्धिपुष्पवृक्षे
 ॥ बालाङ्गुलिशिवे । सदावेङ्गन
 दः भा० ॥ सदाफलानिदापनी

सद्वत्

रक्तपित्तप्रसादनी । कण्डुकच्छुह
रीचैव । वार्ताकीगुणवत्तरेतिराज
वक्षभ ॥

सदाभद्रा । श्री० गन्धार्याम् । भद्र
पण्याम् ॥

सदामुदितम् । न० दानपदवाच्या
यापञ्चम्यासिञ्चौ ॥ नि० सर्वदा
हृष्टे ॥

सदायोग । पु० स्वस्वकृताभिभावे ॥

सदायोगी । पु० विष्णो ॥ शिष्टे ॥

सदाविभूतस्वरूपे । सदायोगी
स्वयम् । इति ॥ अन्योपांश्चित्त
हसिगिरीधरपयोगश्चात्स्वरूपा
विभक्ति । ईश्वरस्यतुल्यरूपानाज
रणात्स्वरूपयायत्स्यादिभिर्वा
सर्वदास्तीत्यर्थः ॥

सदाशय । नि० साधुभिप्राये ॥
सत्प्राशयोयस्य ॥

सदाशिवः । पु० महादेवे । शम्भौ
॥ सदासर्वदा । शिवकल्याणय
स्य० यस्यावा ॥

सद्वत् । नि० सद्वशी ॥ समानमात्म
नापश्यति० समानकृत्पश्यतिवा
। हृदिप्रैक्षणे । त्वदादिद्विव्यञ्ज०
कसोपिवाध्यकृतिकसः । हृद्येति
समानकसादेशः । रुठिरियना
जाययवाधीयाद्या ॥

सद्वत् । नि० सद्वशी ॥ समानमा
त्मनापश्यति० समानकृत्पश्यति

सद्भाव

वा । हृदिर्० । त्वदादिद्विव्यति०
किन् । हृद्द्वयवतुद्वितिसभा
रुठिरियमितिनात्रदर्शनक्रिया
येवास्ति ॥

सद्वत् । नि० तुल्ये । समे । सद्वि
॥ समानमात्मना० समानकृत्पश्यति
श्रुति । हृदिर्० । त्वदादिद्विव्य
तिकञ् । हृद्द्वयवतुद्वितिसभा
य । रुठिरियमितिनात्रदर्शनक्रि
यायेवास्ति ॥ उच्यते ॥

सद्वत् नन्दनमस्य । न० निष्कण्डे ॥

सदेव । नि० निष्कण्डे । देवान्निवृत्ति
॥ समानादेशीय ॥

सद्गति । पु० ईश्वरे ॥ सन्ति
ब्रह्मणादिन । सन्तः । तैर्गन्मते
प्राप्यतेकृतितया ॥ श्री० शोभन
गती ॥ नि० सद्विद्विद्विष्टे ॥ स
तोगतिर्बुद्धिरस्य ॥ सत्तामसित्व
त्वेतिबिदुषांगति । प्राप्यस्थान स
हतिः ॥

सद्गुरुः । पु० कौत्से ॥ यथोक्तमहा
निर्वाणे । शास्त्रोपातोशुक्त य
स्त । शैवेधैवीशुक्तमर्त । वैष्णवे
धैष्णव । सौरिसौरोशुक्तसदाकृत
॥ गायपेगायपधैवकौत्स सर्वत्रसद्ग
रु । अतः सर्वात्मनाधीमान्कौ
त्सादीनांसमाचरेदिति ॥

सद्भाव । पु० अविद्यमानत्वमहावा
विद्यमानत्वे । सतः सन्मात्रस्यैवा

सद्यशीवः

भाषाधर्मः सत्त्वप्रमेयत्वादित्यस्मि
न ॥ चक्षित्वे । देवदत्तस्य पुत्रा
दिकमस्तीत्यस्मिन्नर्थे ॥

सद्भूतः । त्रि० सत्ये ॥

सद्यः । न० वीर्यनि । निकेतने । गृहे
॥ तीर्थे । पानीये । नौरे ॥ सी
दन्त्यत्र । षट्छविषयगत्यवसा
दनेषु । मनिन् ॥

सद्यः कृतम् । न० नामनि ॥ त्रि०
तत्कालकृति ॥

सद्यः प्राणकरः । त्रि० तत्क्षणात्प्र
लकारकद्रव्यादौ ॥ यथा । सद्योभां
स नवान्नस्य बालास्त्रीक्षीरमेजनम् ।
घृतमुष्णोदकाश्चैव सद्यः प्राणकरा
णिषट् ॥

सद्यः प्राणहरः । त्रि० तत्क्षणात्प्र
लायुषिर्नाशकद्रव्यादौ ॥ यथा । शु
ष्कमांसं स्त्रियोष्ठदधावालाकांस्तु
ण्दधि । प्रभातेमैशुनं निद्रासद्यः
प्राणहराणिषट् ॥

सद्यः शुभः । स्त्री० सद्यः शौचे ॥ यथा
। देशान्तरमृतेवासीसद्यः शुचिर्यं
तौमृते ॥ इ० गारुडि १०७ अ
ध्याय ॥

सद्यः शिथः । स्त्री० कपिकच्छाम् ॥
सद्यः शीघ्रः । पु० कार्वादिषु ॥ ती
यथा । कारवः शिथिपनीषद्या
दासीदासस्यैव च । राजानोरा
जभृत्याश्च सद्यः शीघ्राः प्रकीर्ति

सद्भूतिः

ता ॥ विशेषागरुडकुर्मपुराणशु
द्धिबिबेकादौ द्रष्टव्य ॥

सद्यः । च० तत्क्षणे । सपदीत्यर्थे
॥ समानेऽहनि । इत्यस्मिन्नर्थे । सद्यः
परतुपरार्थे षमकृत्यादिना समानस्य स
भावेऽद्यस्त्वाहनि निपात्यते ॥

यथा । सद्यो बलहरानारौ सद्यो
बलकरपयः । स्त्रिय गच्छेत्पयपो
त्वात्ताश्चत्वापुन पिबेदिति ॥

सदास्क । त्रि० नवीने । नूतने ॥

सदाजातः । पु० शिवे । मत्से ॥

त्रि० तत्क्षणीत्यन्ते ॥

सद्योनि । पु० देवे । सुरे ॥ सा
स्विकीर्णफलभुजि । सतीयोनि ॥

सद्योभाषी । पु० तर्कज्ञे । नीव
त्से ॥ त्रि० तत्क्षण्यभवनयोग्ये ॥

सद्रूपः । त्रि० अवाध्यसूरूपे । सर्व
दास्यायिसूरूपे ॥ सत्सदास्यायी
रूपयस्य ॥

सद्यक्ता । पु० सत्कथने । सद्यः सौव
क्ता च ॥

सद्भूतम् । न० सत्परिचये । साधुसु
भावे ॥ त्रि० तद्युक्ते ॥ यथा ।

नासमञ्जसशीले सुसहासोत्कटा
चन । सद्भूतस निवर्षो विचयाईम
पिशस्यते ॥

सद्भूतिः । स्त्री० शास्त्राविरुद्धजोवने
॥ प्रमाणात्तरवाधायि । ग्यायां नृत्ता
काराद्यां नृत्ती ॥ सतीयासीदिति च

सध्वृङ्

सतिसर्वदास्त्रादिनिवृत्तिर्वा ॥
 सदृतिभाक् । जि० सदृतिनिविष्टे
 । यथा । पद्याभिर्नाभीतवतामरा
 यांसदृतिभाजानिजितैन्द्रियाणा-
 म् । एकविधानामिदमावुरजनि
 न्यसदावृद्धमुनिप्रवाद ॥
 सधर्म्मचारिणो । स्त्री० सदृष्ट्याम् ॥
 सधर्म्मा । जि० तुल्ये ॥ समानधर्म्मा
 यस्तस्य ॥ धर्म्मादिनिचकीयतात् ॥
 सधर्म्माणी । स्त्री० समानधर्म्मावस्था
 म्भायायाम् । पत्न्याम् ॥ सहध
 र्म्मावस्था । धर्म्मसुपत्त्यासहा
 धिकारात् । धर्म्मशीलवर्णनाच्चे
 ति० इति । विपसर्जनस्तेतिवा
 स० ॥
 सधर्म्मा । जि० समानधर्म्माचारिणि ।
 सधवा । स्त्री० पतिव्रताम् ॥
 सधि । पु० धनी ॥ सहधारणे ।
 सहस्थितौ ॥ धानधि । सहधि
 सधि । ॥
 सधि । पु० वृषभे ॥ सहते । षड्०
 । सहधवस्तौसन् ॥
 सधौची । स्त्री० सख्याम् ॥
 सधौचीन । जि० समौचोने ॥ विभा
 वाच्चेरिति० ख । सहस्यसधि ॥
 सध्वृङ् । जि० सहचरे । सहगच्छति
 । सहचरति । जलविगादिनाच्चे
 जिन् । सहस्यसधि । यमदिता
 भित्तिनिकरणीय ॥

समन्दन .

सन । पु० घण्टापाटलिहर्षे ॥ पु०
 स्त्री० हस्तिकर्षास्त्राणि ॥ दाने ।
 सनीतिवस्तुदाने । प० यच् । जि०
 यच्छण्डिते ॥
 सनक्क । पु० विष्णो पारिवर्त्तनेदि
 । व्रत्तय सुते । सुनिविष्टि ॥
 सनत् । य० निवर्त्तये ॥
 सनत् । पु० व्रत्तयि । हृदिषे ॥
 सनत्कमार । पु० वैद्वयसहिताप्र
 चेतस्त्रिपञ्चाय पुत्रे । वेधाचे ॥
 सनत् । नित्यकुमारः ॥ यथा । स
 नत् । व्रत्तातककुमारोऽपत्यम् ॥
 तन्नामकारणमुक्तंहरिषि । यदीत्य
 प्रसयेवाह कुमारवृत्तिविद्धिमा
 म । तस्मात् सनत्कुमारितिसम
 नामप्रतिष्ठितम् । इति । जिना
 नादादयसायंभौमान्तर्गतसायंभौ
 मविश्रिष्टि ॥ न० यपपुराणविश्रिष्टिः ॥
 समन्द । पु० समन्दने । व्रत्तयः
 पुत्रे । यथा । सनक्कसनन्दश्च
 सनातनमवात्मन् । सनत्कुमा
 रश्चसुनीननिष्कृवानूर्ध्वरेतस ॥
 यच्छण्डितसम्बन्धः ।
 समन्दनः । पु० व्रत्तयस्तुर्ध्वपुत्रे ॥
 यथा । धर्म्मसंभायाऽऽदिताख्यात
 र्थापुत्रस्तुष्टयम् । सम्प्राप्तसुनि
 मादूर्कयोगशास्त्रविचारकम् ॥
 यथैव सनत्कुमारोभूत् । दि
 तीयश्चसनातनः । द्वितीयः सन

सनातनी

कीनामचतुर्थसमन्दनप्रति ॥ स
नत्कुमारे ॥
सनपणी । स्त्री० असनपण्याम
सना । अ० नित्ये ॥ सनति । षण्स
भक्तौ । आप्रत्यय ।
सनाखल । पु० सनखले । यथा ।
महेन्द्रभीमविमलकुरुक्षेत्रगया
खला । सनापदोत्तरा सादृष्टा
सा । सनखला खग ॥
सनात् । अ० नित्यार्थे ।
सनातन । पु० अच्युते । विष्णौ ॥
शिवे ॥ अजी । वेधसि ॥ पिष्टयाम
तिथौ ॥ दिव्यमनुष्ये । ब्रह्मण पु
त्रे । सुनिविशिषे ॥ परम्पराप्राप्ते० उ
पाधिपरिच्छेदेपिबस्तुत परमात्म
स्वरूपत्वान्नित्ये० आत्मज्ञानविनाशे
तुमश्वक्येसारवृक्षे ॥ चि० स्थिरे
। सुनिश्चले । सर्वदैकरूपे । अवि
नाशिनि श श्रुते ॥ सनाभवः ।
सायश्चिरमिति व्युत्प्लौतुत् ॥
अनादिपरम्परागते । चिरन्तने ॥
सनातनी । स्त्री० लक्ष्मयाम् ॥ सरस्व
त्याम् ॥ दुर्गायाम् । भवान्याम् ॥
निर्वचनन्तु । सर्वकालिसनाप्रोक्तं
विद्यमानेतनीतिच । सर्वसर्व
कालेषुविद्यमानोसनातनीति ॥ अ
पिच ॥ निगुणस्यचित्तस्यवाचक
श्चसनातन । सदानित्यानिगुणा
याकीर्तितासासनातनीति ॥ टि

सनिष्ठीवम्

त्वान्डीप् ॥
सनात्कुमार । पु० ब्रह्मण पुत्रे०
सनत्कुमारे ॥ सनात् । नित्य कु
मार ॥
सनाथ । चि० सस्वामिके । नाथव
ति ॥
सनाथा । स्त्री० पतिव्रतयाम् ।
सनायिका ।
जीवन्नर्तकायाम् ॥
सनाभ । पु० सौदरेभ्रातरि ॥
सनाभि । पु० ज्ञातौ । सपिण्डे ॥
सहोदरे । समानानाभिर्मूलपुत्र
षोऽस्य । ज्योतिर्जनपदेतिसमानध
स ॥ त्रि० तुल्ये । सदृशि ॥
सनामक । पु० शिभाश्वने ॥ चि०
समाननामवति ॥
सनि । स्त्री० भक्तौ । दाने ॥ सना
ति । षण्ददाने । खनिकषीत्यादि
ना० इन् ॥ सनन वा ॥ अध्येष
णायाम् । शुर्वादि प्रार्थनवाक्यविद
र्थेनिधीकने ॥ यथा । हेस्वामिन्म
माभिषेक कुरु । अपिच । वाहिना
यकुलाचारनलिनौकुलवज्रभ । त्वत्
पादाम्बोरुहच्छायादिहिमूर्ध्नि कृपा
निधे० इति ॥
सनित । चि० प्रतिपन्ने ॥
सनिष्ठीवम् । न० सञ्ज्ञे अवचसि । स
निष्ठे । निष्ठेवनम् । छिन्निर
सने । घञ् । लघूपधगुणः । ट

सन्तति .

षादरादित्वादीकारः । सहनिष्ठो
वेन . स्येष्मकशादिनिर्गमनेनवर्त्त
तेकृतिसनिष्ठोवम् ॥ त्रि . तद्वति ।
सनिष्ठोवम् . न . स्येष्मकवचसि । अ
म्बूकृते ॥ निष्ठोवनम् . निष्ठोवः
। छिबु . घञ् . लघूपधगुणः ।
सहनिष्ठोवेनस्येष्मकशादिनिर्गमने
नवर्त्ततेकृतिसनिष्ठोवम् ॥ अम्बूकृ
तसनिष्ठोवमित्यमरः ॥ त्रि . त
द्वति ॥

सनी . स्त्री . सनिष्ठव्यर्थः ॥

सनीड . त्रि . निकटे । समीपे ।

उपकण्ठे ॥ समाननीडं वासस्थ
नमस्य । सहनीडनेतिवा ॥

सनुतर . अ . अन्तर्धाने ॥

सन्ततः । पुं . ऊवरविशिष्टः । तद्वत्
अथवा । सप्ताहवाद्याहवाद्याह
वाहमयापिवा । सन्तत्यायोऽविस
र्पीत्यात्सन्ततः सनिगद्यतद्वति
॥ विकल्पोवातिकादिभेदात् । स
न्तत्यानैरन्तर्धेयः । अविसर्पीअपरि
त्यागो ॥ न . सततः ॥ त्रि . त
द्वति । व्याप्तः ॥ विसीर्षः ॥ सन्त
न्यतेत्य . तनु . ततः । अनुदात्तो
पदेशितिनक्षीपः । समीपवहिततत
थारितपथमक्षीपाभावः ॥

सन्ततम् । अ . सातत्ये ॥

सन्तताभ्यासः । पुं . स्वाध्याये ॥

सन्तयिः । स्त्री . गोत्रे । अभिजने ।

सन्तान .

सन्ताने ॥ पञ्चमौ । पुत्रपौत्राणां
पारम्यर्थः ॥ विस्तारे ॥ तनये ॥
दुहितरि ॥ सन्तन्यते । तनीसीचि
याङ्गिन् पारम्यर्थः ॥

सन्तप्त . त्रि . अध्वगमनादिनाश्रान्ते
। तत्पुत्रायायथा । सन्तापितस्तुस
न्तप्तौधूपितधूपामितौचदूनश्चेति
॥ सन्तप्यतेत्य . तपसनापि । ततः
अकर्मकत्वात्कृत्परिवात् ॥ प
रमेदिम्ने ॥ अन्मजतापयुक्ते ॥

सन्तमसम् । न . विष्वग्धुनाते । व्याप
कान्धकारि ॥ समन्तात्सर्वतः .
तमः । अवसमन्तेभ्यस्तमसकृत्य
अ .

सन्तरयम् । न . तरये । पारगमने ।

अवनपूषंकदेशान्तरगमने ॥

सन्तर्हणम् । न . हठसंश्लेषे ॥

सन्तर्पणम् । न . प्रीत्यने । तृप्ती ॥
द्राक्षादादिमखर्जुरीकदलीपकर्ण
काकाचूर्णमध्याज्यसम्प्लविते ।
त्रि . दक्षिणकारके ।

सन्तप्यित . चि . सम्यक्प्रोषिते

सन्तानः पुं . सन्ततो । विस्तारे ॥

गोत्रे । वंशि . अन्वयाये ॥ अप

त्ये ॥ सन्तन्यते । तनुविस्तारे ॥

ब्रज् . सुरहृन्ते । कल्पवृक्षे ॥

सम्यक्तनीतिपुण्याचिज्ज्वलितौति

सूचं . तनीसीवपसकृत्स्नानाथः ॥

सम्यक्तन्यन्तेपुण्याचिज्ज्वलितौति

सन्तुष्ट .

करणे हवश्चेति चञ्च्वा ॥
 सन्तानिका । स्त्री० मर्कटजालके ॥
 छुरिकाफले । फलेने ॥ क्षीरादिसा
 रे । मलाद्र० इ० भा० ॥ सन्तानि
 कागुरु भीतावृष्यापित्तान्नवातनु
 त् । तर्पणीवृ हृषीस्निग्धाबलासव
 लशुक्रदा ॥
 सन्ताप . । पु० अग्निजतापे । सञ्ज्व
 रे ॥ सन्तापयति । तपसन्तापे ।
 व्यत । पचाद्यच् । सम्यगुत्तापे
 । औष्ण्ये ॥
 सन्तापन । पुं० स्मराशुगविशेषे ॥
 त्रि० सम्यक्तापकारके ॥
 सन्तापित . । त्रि० अध्वादिनाश्रान्ते
 । सन्तप्ते ॥ सन्ताप्यतेऽस्म । तपदा
 हेचुरादि . । त्त . । अकर्मकत्वा
 त्कर्तृरिवात् ॥
 सन्तार . । पुं० सन्तरणे ॥
 सन्ति . । स्त्री० दाने ॥ अवसाने ॥
 पुं० भृत्ये ॥
 सन्तुष्ट . । त्रि० उत्पन्नालम्प्रत्यये । नि
 वृत्तस्यष्टे । सन्तोषयुक्ते ॥ यथा ।
 अप्राप्त हिपरित्यज्यसम्प्राप्ते समतां
 गत . । अदृष्टखिदाखिदीय . सन्तु
 ष्टकृतिकथ्यतकृति ॥ असन्तुष्टादि
 जानष्टा . सन्तुष्टाश्चमहीभुज . । स
 चञ्जलगणिकानष्टानिलंज्याचकुला
 क्कना . पुं० अश्वखरजी । खखरइ०
 भा० प्रसिद्ध ॥

सन्दानम्,

सन्तुण . । त्रि० विष्टे । व्याप्ते ॥
 सन्तोष . । पु० विद्यमानभोगोपकर
 णादधिकस्यानुपादित्सारूपायाचि
 त्तवृत्तौ । आनमने । यदृच्छालाभ
 सन्तुष्टौभलाभेचाविषादे । अलम्ब्य
 दधौ । यथासम्भवभृत्यात्मदायधा
 रणावश्यकपञ्चयज्ञाद्यनुष्ठानमाचौ
 चितधनानधिकायास्तृष्टायाम् ॥
 सन्तोषामृतदृष्टानाद्यत सुख शान्त
 चेतसाम् । कुतस्तदधुलुब्धनामि
 तश्चेतश्चभावताम् ॥ धृती । स्वा
 स्थये ॥
 सन्वास . । पु० साध्वसे । भये ।
 सन्दश . । पु० कङ्कमुखे । स दसीति
 व्यातेलिहयन्त्रविशेषे । एकाङ्कानु
 बादेनविधीयमानयोःरप्यङ्कयोःरन्तरा
 लेविहितत्वसन्दश . ॥ नरकवि
 शेषे ॥
 सन्दशिका . स्त्री० सुचुव्याम् ॥ लौ
 हयन्त्रविशेषे । कातारि० इ० गौ०
 दे० भा० प्र० ॥
 सन्दर्भ . । पुं० प्रबन्धे । रचनायाम्
 । ग्रन्थने ॥ प्रकरणे ॥
 सन्दर्शनम् । न० साक्षात्कारे । स
 दृश्यते । दृष्टिर् . । व्युट् ॥ स
 म्यक्प्रकारेणदर्शनवा ॥
 सन्दर् . । त्रि० सम्यक्प्रकारेणदृष्टे
 सन्दानम् । न० दामनि । दे० जन
 काक्षीपादवन्धनरज्जौ ॥ सन्दोयते

सन्दिष्टार्थः .

सम्पूर्णाद्वाण्वन्मनकृत्यऽस्मात्कृत् ॥
 पुं० गजस्त्राष्टोवतीरधिभागे ॥
 सन्दानिका । स्त्री० चरिखदिर ।
 विट्खदिर ॥
 सन्दानितः । चि० बन्ने ॥ सन्दान्य
 तेस्म ॥ दानखण्डने । क्त ॥
 सन्दानिनी । स्त्री० गीगृहे ॥
 सन्दाव । पुं० पलायने । प्रद्रावि
 ॥ सन्दवनम् । दुगतौ । समि
 युद्गदुरकृतिषञ् ॥
 सन्दाहः । पुं० मुखतास्त्रोष्ठदा
 हे ॥
 सन्दिग्धः । चि० सशययक्ते । सं
 शययुक्ते ॥ सन्दिद्यतेस्म । दिङ् ॥
 । क्त ॥
 सन्दिग्धमतिः । चि० सन्देहविष
 यीभूतबुद्धियुक्ते ॥
 सन्दिग्धार्थः । पुं० सन्देहविषय
 भूतार्थे ॥ चि० तन्निमित्ते ।
 सदिता । त्रि० बन्ने । अस्यपर्याया
 । बद्धिसन्दानितमूतमुदितसन्दि
 तंसितमिति ॥ सन्दोषतीस्म । दि
 चवखण्डने । क्तः ॥ सन्दोषीस्म
 वा ॥ ययिते ॥
 सन्दिष्टम् । न० वार्तायाम् । स
 न्देशे । त्रि० व्याहृति । उक्ते ।
 कथिते ॥
 सन्दिष्टार्थः । त्रि० सन्देशहर ॥
 इ० कथित् ॥

सन्देशहरः .

सदिज्ञान । त्रि० सांघयिके । य
 वा । सन्दिज्ञान सांघयिक सं
 शयपन्नमानसः ॥
 सन्दिज्ञमान । चि० सशयविषयो
 भूते । सांघयिके ॥
 सन्दो । स्त्री० खट्वायाम् ॥ निषया
 खट्टिकासन्दोतिचिकारदृशेण ॥
 सन्दीप्तः । त्रि० प्रज्वलिते । जलउ
 ठा० इ० भा० ॥ यथावातत्तिष्ठ
 तिदेहीयतावत्तत्त्व समभ्यसेत् ।
 सन्दोर्मे भवर्नकीनुक्प खनतिपार्य
 ति ॥ सन्दोष्यतेस्म । दीपीदीप्ती
 । क्तः । ईदित्वाऽर्नेट् ॥
 सन्दोष्यः । पुं० मबूरयिखाङ्गणे ॥
 सन्द्ध्यः । चि० सन्दर्शनविषये ।
 नसन्द्ध्यतिष्ठतिरूपमश्र ॥
 सन्देशः । पुं० संवादे । संदेशा०
 इ० भा० ॥ षोडशम्यहरीरपिद्
 न्तप्राक्योर्मध्यमतिनौदौदौदन्तौ
 सन्देशावुच्येते । सन्दिश्यते । दि
 श् ॥ इत्युच्येतिषञ् ॥
 सन्देशवाक् । स्त्री० वाचिके । परे
 षोक्तार्थस्यपरमप्रत्युक्तौ ॥ सन्दि
 श्यतेकृतिसंदेशः । स देशार्थः
 तस्यवाक् ॥ सन्दिष्टोर्धोययौच्यते
 सा ॥
 सन्दिशहरः । पुं० दूते ॥ संदेश
 वचिकंहरति । णञ् ॥ हरतीरनु
 यमनेऽण् ॥

सन्धाता

संदेशहारक । पु० दूतै ॥ संदेश
हारक ।

सन्देह । पु० विचिकित्सायाम्
। सशये । हृदयशङ्कौ ॥ यथा ।
व्याख्यानतोविशिष्टप्रतिपत्तिर्नहि
संदेशादलक्षणमिति । नहि संदेश
मात्रादलक्षणताभवति । पुनः प्र
माणान्तरेण निश्चयोत्पादादिति ।
संदेशनम् । दिव्यउपचये । भा
विषयः । देहमध्यभागे ॥ सन्दे
ह्यते । उपचययति इति वा । पृथि
व्यादिभूतैरुपचयितेशरीरे । अल
ङ्कारविशिष्टे । यथा । विषयेऽपि
यौयवसाहृष्ट्यात्कविसम्भवात् ।
संदेशगोचरी स्यातां संदेशालङ्घति
इति ॥

सन्दोह । पु० विसरे । समूहे ॥
सन्दुह्यते । दुष्टप्रपूरणे । घञ् ॥
सन्द्राव । पु० पलायने । अस्यप
र्यायायथा । प्रद्रावीद्रावसन्द्रावस
न्द्रावाविद्राविद्राव । अपक्रमोपधा
नञ्चेति ॥ सन्द्रवणम् । द्रुगती
। समियुद्रुदुवइति घञ् ॥

सन्धा । स्त्री० स्थितौ ॥ प्रतिज्ञा
याम् ॥ सन्धाने ॥ सन्धानम्०
अववा । उ० धाज० । आतच्छी
पसर्ग इत्यङ् ॥

सन्धाता । पु० श्रीहरी ॥ कर्मफ
लैः । पुरुषानसन्दधाति । उ० धा

स धि

ज्० । तच् । सन्धर्तसंयोजय
तिकर्मफलैः पुरुषानवा । चि०
सन्धानकर्त्तरि ॥

सन्धानम् । न० अभिषवे । सुराक
रणे । सुरोत्पत्तिप्रकारे । मदचु
आवना० इ० भा० ॥ सङ्घट्टने
। मिथोऽवयवसंयोजने । जीड
जीडना० इ० भा० । सन्धीय
ते । उ० धाज० । ल्युट् ॥ का
ञ्चिके ॥ मदिरायाम् ॥ अकदशि
॥ सौराष्ट्रे ॥ धनुषिशरयोजने ॥
यथा । तदाशुक्ततसन्धानप्रतिसङ्घ
रसायकम् । आत्तं चाशायकं , श
स्त्रं न प्रहर्तुमनागसि ॥

सन्धानित । चि० सन्धानविशि
ष्टे । सङ्घट्टिते ॥ इतच् ॥
सन्धानी । स्त्री० स्वर्णरूप्यान्यसङ्घ
नि । कृष्यशालायाम् ॥ स धा
ने । स धिकायाम् ॥

स धार्थ्यं । चि० अनुष्ठेये ॥

स धि । पु० राज्ञाषड्गुणान्तर्ग
तगुणविशिष्टे । स्वर्णादिदानेन वन्
ध्वादिभिः प्रीत्युत्पादनान्मौक्त
रणे । प्रणव धेने काथ्ये । अरिवि
जिमीषाव्यवस्थाकरत्वरूपे० ऐक्य
स धौ ॥ उभयैर्मेलने ॥ यथा ।
शचीर्हृदिपरिज्ञाय च यस्त्वस्य निरी
क्ष्य च । स्वामिने कथयेत्स धिमन्त्री
हितकरप्रभो ॥ तथा चोक्तं रामा

स धि

यन्मात्रवता । यथा । ततस्तु
मह प्राप्तीमाख्यावाज्ञाभराजस ।
रावचक्षयव . सुखामातु . पैता
महेऽप्रवीत् ॥ विद्यास्यभिविनी
तीथिराजाराजन्वागुग . । स
यासिचिरमैश्वर्यमरीककुर्वतेवधि
॥ सन्धधानोहिवासीनविद्युदध
कारिभिः सह । सपञ्चवर्गेन कुर्व
न्महद्वैश्वर्यमभ्युते ॥ होवमा
नेनकर्तव्योराज्ञासन्धि . समेन
च । नयचमयमन्येतज्यायान कु
र्वीतविद्युदम् ॥ अधिपयसस्तुयच
नायमन्येतनीपिच्छेत . किन्तुतेन
सहविद्युद कुर्वीत । होवमान स
मयसन्धि कुर्यादित्यर्थः ॥ तन्म
ज्जरोचतेसन्धि सहस्रानेयराजस
। वद्वैश्वर्यमभियुक्ताः ससायतस्यै
प्रदोषताम ॥ तस्यद्वैषयः स
र्वैश्वर्यमभियुक्तयै विष . । विरीध
मानमसौ नसन्धिसेनचरीष्यतामि
तिसन्धिवीर्यपूर्वैररूपेऽस्मिन्नति
सन्धि . स धीनि । स्त्रीषि । सन्धा
ने ॥ सन्धानम् । भाविनिः ॥
पर्वसन्धौ ॥ सन्धिवीर्यद्वैश्वर्य
वर्धितम् . कु. भा. ॥ । कपसर्गे
कीः किः ॥ सुवक्त्रावाम् ॥ म
ने ॥ धीनी ॥ सङ्गृह्णे . एकप
य्यो नवीनिमोसङ्गे . सावकाशि ॥
रूपकायांसुखायङ्गे . नःकाङ्गे ॥

स धिपूजा

यथा । सुख प्रतिसुख गर्भोऽवमर्शस
पस इतिरितिसन्धिवद्वति । भेदे ॥
व्याकरणे तु . वयं वयमेकमे . स
हितावाम् . तस्यचक्षुस्वधा ।
पर्वमाचोच्चारयकाक्षिनायवहितवै
र्वयं विदुततरोच्चारय सन्धिरिति ।
सन्धिविधायकसूत्रविहितकार्येवा
सन्धिका । स्त्री . अभिषे . मयस
मन्धाने ॥
सन्धिवीर . पु . वीरविजिषि . कु
म्भिषि . वारके ॥
सन्धिका । स्त्री . पुष्पविजिषतर्षे ॥
जिसन्धौ ॥
सन्धिवीर्य . वि . कुसुमाविभवा
व्येषिषि . पाश्चैके ॥
सन्धित . वि . स धियुक्तेमिज्जिती ॥
सन्धित . वि . सन्धातुमिच्छी ॥
द्वधाते . सन्ननाहुप्रत्यय . ॥
सन्धनाह . पु . सुग धिद्वयविजिषि .
मति . गङ्गे ॥
सन्धिनौ . स्त्री . कतमैधुनामाह्वि
। हवभाजान्तायाम् ॥ अकातहु
ग्योक्तायाम् . दि. वकासीऽस्या . ।
व्रीक्षादित्वादिनि . अवश्यसन्ध
तेवा . भावज्योतिषिनि
सन्धिपूजा . स्त्री . वाद्वैश्वर्यमभ्यु
जान्तगत्तवतीपूजायाम् ॥ यथा
। यद्वैश्वर्यमभ्युज्जतीयास्तुकाय
ते . तस्यपूज्यात्तव पुन्यैगिनीग

सध्या

असंयुता ॥ अपिच । अष्टम्यास
धिये। गेसकलपरिजनै पूजयेतस
त्वभावे रिति ॥

सधिवध । पु० भूमिचम्पके ॥
सधिवधनम् । न० शिरायाम् ॥
सधिला । स्त्री० सुरुङ्गायाम् । गू
ढमार्गे । सुरङ्ग० इ० भा० प्र०
॥ नयाम् ॥ मन्दिरे । ओक
सि ॥

सधिवल्ली । स्त्री० चिसनृधिपुष्पे ॥
सधिवेला । स्त्री० कालविशेषे ।
अहोरात्रादिमेलनकालरूपे ॥
सधिवारक । पु० कुम्भिले । स
धिवीरे ॥

सधुक्षिक । त्रि० प्रदीप्ते ॥
सन्ध्यम् । न० स्वप्नस्थाने ॥ सध्य
स्वप्नस्थानमितिषेदेदर्शनात् ॥
सन्ध्या । स्त्री० पितृप्रस्थाम् ॥ नदी
विशेषे । युगसन्धौ ॥ चिन्तायाम्
सश्वे । सौमि ॥ सधाने ॥ कुसु
मान्तरे ॥ दुर्गाशाम् ॥ अहोरात्र
सधौ ॥ यथा । अहोरात्रस्य
सधि सूर्यनक्षत्रवर्जित । सा
तुसध्यासमाख्यतामुनिभिस्तत्त्वद
र्शिभिरिति । कालभार्येयम् । य
थाकालव्यतिस्त्रोभार्याससध्यारात्रि
दिनानिच । याभिर्विनाविधात्राच
सङ्गाकर्तुं नशक्यतइति ॥ सध्या
रात्रिवहिनानामपिकालाधीनत्वात्

सन्ध्या

स्त्रीसदृशत्वात्स्त्रीत्वम् ॥ प्रातर्मध्याह्न
सायाह्नरूपकालविशेषे ॥ त्रिकालवि
हितैकर्मविशेषे ॥ अत्रोक्तमहानिर्वाण
तन्त्रे । सध्यात्रैकालिकौकायावैदि
कीतान्त्रिकीक्रमात् । उपासनाया
मेदेनपूजाकुर्याद्यथाविधि ॥ ब्रह्म
सन्धोपासकानागायत्रीजपनात्प्र
ये । ज्ञानाद्ब्रह्म तितहाच्य सध्या
भवतिवैदिकी ॥ अथैषावैदिकी
सध्यासूर्योपस्थानपूर्वकम् । अ
र्घ्यदानदिग्देशायगायत्रीजपनतथा
॥ अष्टोत्तरसहस्रवाशतशादशधा
पिवा । जपानानियमोभद्रे सर्व
त्राङ्गिककर्माणि ॥ शूद्रसामान्य
जातौनामधिकारोऽस्ति केवलम् ।
आगमोक्तविधौदेषि सर्वसिद्धिस्ततेभ
वेत् ॥ प्रातः सूर्योदय काले ।
मध्याह्नस्तदनन्तरम् । सायसूर्या
स्तसमयस्त्रिकालानामयङ्क्रम
इति ॥ तत्काले । उपास्या
अपिदेवता । सध्या । तथाचयाज्ञ
वलक्य । सधौ सध्यामुपासीत
नास्तगेनाद्गतेरवाविति ॥ उपासना
पक्रममोहसवत् । प्रातः सध्यां
सनक्षत्रामुपासीतयथाविधि । सा
दिवापश्चिमांसध्यामहोस्तमितभा
स्करामिति ॥ गायत्रीमन्त्रसित्ताव
द्यावदादित्यदर्शनमेतत्पुनरुदितघो
मौत्तरविषयम् । सन्ध्याकर्माणि

स ध्या

सानेतुखय हेमोविधीयतइतिदक्षो
 क्ते । सध्याऋसध्यायाचष्टम
 मुहूर्तकालमाहस्मृतिः । पूर्वा
 परितयासन्ध्यसमक्षप्रकीर्त्तिते ।
 समसूर्येपिमध्याह्नेमुहूर्तं सप्त
 मोपरीति । विधीयमाहव्यास
 गायत्रीनामपूर्वाहणे । सावित्री
 मध्यमेदिन । सरस्वतीचरायाऋ
 सैवमन्थ विपुष्पता प्रतिपदा
 दौपाक्षयातकादुपपातकात् । गा
 यत्रीप्रोच्यतेतस्मादुगायन्वायते
 यत । सविद्योतनात्सैवसावि
 त्रीपरिकीर्त्तिता । जगत प्रसवि
 त्रीत्वाह्यूपत्वात्सरस्वतीति ।
 एतत् सन ध्याय्य प्रोक्त ब्राह्मण्यय
 दधिष्ठितम् । यद्यन, स्यादस्तवन
 सत्राह्णच्यतइति । सन्ध्याही
 मेऽशुचिर्निस्त्वमनहं । सर्वकर्म
 त्वितिचस्मृति । सन ध्याहीन
 शुद्रवद्व्यवहर्तव्य । यथाहमनु
 । नातिष्ठतितुथ पूर्वानोपासो यश्च
 पश्चिमाम् । सशुद्रवद्विष्णवायं स
 र्वस्माद् द्विजकर्मणइतिचनेनैवप्र
 त्यवायेनसन ध्योपासनकानित्यती
 ता । नित्यत्वपिसर्वदोषितपाप
 चयस्यफलत्वमविरुद्धमिति कुङ्कु
 भट्टीगौड । अत्रयातातपः । अ
 त्र क्षणास्तुषट्प्रोक्त षड्विणातत्ववा
 दिनः । आद्योराजभूतसंजादि

स ध्या

तौय क्रयविक्रयो ॥ इतीयौव
 हुयाग्य साक्षतुर्ध्यामवाकक ।
 पञ्चमस्तुभूतसंजायामभ्यनगरस्थ
 । अनादिह्यन्तुय पूर्वासादिह्यो
 चैवपश्चिमाम् । नोपासीतद्विज
 सन ध्यासषष्ठीऽनाह्य स्मृत ।
 राजभूतीराजसेवक । यामादेभृ
 तीभरणीय । जननमरणाधीषित
 विधीयया । सन ध्यापञ्चमहाय
 च नैव्यक स्मृतिवर्त्म । तन्म
 ध्येहापयेत्तर्पादनाहानीपुन क्रि
 या । साय सन्ध्यानिषेधकाजी
 यथा । सङ्क्रान्तीपक्षयोरन्तेहाद
 श्यांश्राववासरे । साय सन्ध्यानि
 कुरुर्वीतकृतेचपितृहभवेत् । इ
 ति । तत्काल यवनादिनिषेधा
 यथा । स्वप्नमध्यमन जागमुहूर्त
 भोजन गतिम् ॥ उभयो स ध्यायी
 निस्त्वमाध्याह्नेचैववर्जयेदिति ।
 अस्मादुत्पलमाहयातातपः । अ
 नृत्तमद्यगन्धश्चदिशामैश्वर्यनीवच ।
 पुनातिष्ठलक्ष्माक्षवहि सन्ध्याह्य
 पासिता । यद्विपुष्पाकृतीसन ध्यानी
 छेद्यतगुणास्मृता । नदीपुष्यतसा
 हस्तीक्ष्णताविःसंज्ञधी । प्राक्त
 तीएकगुणा ॥ कालपरिमाचमाह
 याश्चवक्त्र । आसह्योहिततत
 दिवसानांयथ क्रमम् । सन्ध्यासु
 हृतंमात्रहिक्रासीदुधोपसासमेति ।

सन्ध्य पुण्यो

समाप्तिकाल चाह । जपज्ञासीतसा
विभीप्रत्यगातारकोद्गात । सन्ध्या
प्राक्प्रातरेव हितिष्ठेदासूर्यदश
नात् ॥ प्रत्यक्पश्चिमाभिमुख ।
प्रक्पूर्वाभिमुख । आसीतेति
साय जपेयास ततीर्थम् । तिष्ठे
दितिप्रातर्जपेज्ज्वलार्थम् । सन्ध्या
हसन्ध्याजपेप्यर्हतेव ॥ सन्ध्यग्ध्या
यन्त्यस्याम् । ध्येचिन्तायास , आ
तद्योपसर्गश्चछब् ॥ यथा । सन्द
धाति । कुधाञ् । अय्यादित्वाद्य
क् । आतोलीप । तीर्थविशिषे ।
सन्ध्याथ । पु० युगसन्धौ ॥ प्रश्यास्य
विवरण युगे ॥

सन्ध्याकाल । पु० सुहृत्तमात्रे ॥ स
न्ध्याकालीप्रणवस्याहतिचयोपेतांसा
विभीर्ब्रह्मणादिर्जपेत् । सन्ध्या
या काक ॥ आहारमेधुननिद्रां
सन्ध्याकालीविवर्जयेत् । कामं वा
ध्वयनशान्तिथदानप्रतिग्रहौ ॥
सन्ध्यचल । पु० शैलविशिषे । स
न्ध्याविशिष्ट कृतवान् । रात्रयस्या
द्विधे सुत । अत सन्ध्याचल
नामतस्त्रगायतिदेशता ॥ सचद
विषयांकाष्टायांबोभकाख्यशैला
दैशान्यांवलंढी ॥

सन्ध्यानाटौ । पु० शमी । शिवे ॥
सन्ध्य पुण्यो । स्त्री० जीव्याम् । माल
त्वाम । सुमनायाम् ।

सन्ध्योपासनम्

सन्ध्याबल । पु० राक्षसी ।
सन्ध्याबलि । पु० शिबालयात्सृष्ट
दृषि ॥ येशिवायतनीत्सृष्टास्ते सन्ध्या
बलयावृषा ॥

सन्ध्य भ्रम । न० स्वर्णगैरकी । साम्य
मेघे ॥

सन्ध्याराग । पु० क्षोद्विते । न० सि
न्दूरे ॥

सन्ध्याराम । पु० विधातरि ।

सन्ध्यालक्षणम् । न० सन्ध्याखरूपे ॥
यथा । पर्व स्तमितानुदितात्सूर्या
दख्यष्टम नभोयावत् । तावत्सन्ध्या
कालश्चिह्नैरेतै फल वाच्यम् ॥
क्षिप्तानिफलानिप० बाराहीस हि
तायाम्द्रष्टव्यानि ॥

सन्ध्योपासनम् । न० स धयायावृक्षा
णोऽभिन्नायागायत्याध्याने ॥ यथा
। नभिन्नाप्रतिपद्येतगायत्रीब्रह्मणा
सह । साहमस्मीत्युपासीतविधि
नाथेनकेनचिदितिव्यास ॥ सन्ध्या
या सन्ध्याकालाधिष्ठव्यागायत्री
देव्याउपासन ध्यानम् ॥ यथा ।
ब्रह्मणोपासितासन्ध्याविष्णुनाशङ्क
रेणच । कस्तानीपामयैह श्रीसिद्धि
कामे । द्विज । समकृतियाज्ञवल्क्येन
देवीत्वं नकीर्तनात्सन्ध्यारूपाया-
देव्यो प्राणायामादिनोपासनम् ।
राधनमित्यर्थः । यथा । स ध्ये
तिप्राश्यायामादिकर्मनामउपासन

सन्निधि •

सन्नुहमम् । न० कवचादिधारणे ॥
सन्नाह । पु० कवचि । वसन्धि ॥ सं
वर्त्मयति । सन्नुह्यात्वात्मनेसज्यतो
त्वमो । सन्दधति । दधयति । स
न्नाहपदपञ्चकम् ॥
सन्नाह । पु० सन्नाहयोम्ये ॥ यु
वाहगजि ॥
स निक्षर्प । पु० स निधानि । समी
पे । निकटि ॥ अतिव्यवहितसंनिधौ
॥ वयस्थानि ॥ न्यायमतीत० विषये
न्द्रियसम्बन्धे ॥ सप्तज्ञानस्यकारण
म् ॥ स निक्षर्पणम् । कृष० । च
ञ् ॥
स निक्षर्पणम् । न० स निधौ । संनि
क्षर्पे ॥ कृषिस्तुट् ॥
संनिष्ठः । नि० समीपे ॥ स निष्ठा
प्यतीत्य । कृषि० । कः ॥
संनिधम् । न० स निधानि । सं-
निधौ ॥
स निधानम् । न० स निधौ । निष्ठा
टि ॥ आश्रये ॥ ब्रह्मादोषाणांसि
धानमिति ॥ न० कवस्थानि ॥ स
व्यङ्ग्यनिधौयतीत्यस्मिन् । स्तुट् ॥
सन्निधि । पु० स निधानि । अन्ति
॥ इन्द्रियगोचरे । प्रत्यये ॥ वाक्या
यंज्ञानहेतौ । पदानामविवक्ष्येणा
कारणे ॥ प्रहरेप्रहरेऽसंनिहतीत्या
रितानि० नामान्येत्यादिपदानि
नप्रमाथम्० संनिध्याभावात् ।

सनिपातज्वर .

संनिधानम् । छुधाञ् । उपस
गोघो . कि : ॥

स निपतनम् । न० सम्यङ्निपाते ॥
स निपात . । पु० सङ्गमे । मेलने ॥
तालविशिषे ॥ यथा । एकएवगुरुयं
चस निपात . स्रज्जतइति ॥ चि
दोषजनितव्याधौ ॥ यथा । द्युल्लु
खेकोल्लुखे : षट्, छुर्हीनमध्याधि
को षषट् . समैश्चैकोविकारास्तो
स निपातास्त्रयोदश . इतिचरकैच
योदशस निपाताउक्ता : । तेयथा
वातील्लुख १ । पित्तोल्लुख २ ।
कफोल्लुख ३ । वातपित्तोल्लुख
४ । वातश्मोल्लुख ५ । पित्तश्मो
ल्लुख ६ । एवंषट् . अधिक
वातीमध्यपित्तोहीनकफ : १ । अ
धिकवातीमध्यकफोहीनपित्त . २
अधिकपित्तोमध्यवातीहीनकफ . ३
। अधिकपित्तोमध्यकफोहीनवातः
४ । अधिककफोमध्यवातीहीनपि
त्त . ५ । अधिककफोमध्यपित्तोही
नवातश्चेतिषट् . ६ । समैर्वातपित्त
कफैश्चल्लुखएक . १ । एवंत्रयो
दशस निपाता . ॥ स निपतनम्
। पतृख . । घञ् . ॥ समूहे ॥
संनिपातज्वर : । पु० त्रिदोषज्वरे ॥
त्रिदोषजनकोर्वातपित्तश्मोक्षमगेह
गा : । वह्निर्निरस्यकोष्ठाग्निरसगा
ज्वरकारिणः ॥ अत्राह । संनिपा

सनिवेश

तन्मकालस्यकश्चिद्देनविद्यते ।
चिकित्सकोजयेद्यस्त तस्मात्कोस्ति
प्रतापवान् ॥ त्रिदोषाजगरयस्त मे
चयेद्यस्तुधैदराट् । आत्मापितस्य
दातव्य कि पुन कनकादयइ
तिलौलिम्बराज ॥

स निपातनुत् । पु०) नेपालनिम्बे
स निपातरिपु ।

। तृणनिम्बे । ज्वरान्तके ॥

संनिबद्ध . त्रि० स योजिते । सम्य
ग्वन्धनयुक्ते ॥ स निपूर्वाद्धि
क्ता . ॥

स निभ . त्रि० सदृशे ॥ स निभाति
। भा० । आतश्चोपसर्गइतिक ॥

स निरोध . पु० लये ॥

स निवाय . । पु० समुदाये ॥

स निविष्ट . त्रि० स्थिते ॥ उपविष्टे ॥

स निविष्टोद्गम . पु० उपविष्टस्या
धिभावे ॥

संनिवृत्त . त्रि० प्रव्यागते ॥

स निवृत्ति : । स्त्री० सम्यङ्निव-
र्त्तने ॥

संनिवेश . । पु० पुरादौगृहादिरच
नापरिच्छिन्नप्रदेशे । निकर्षणे ॥
पुरादेवर्हिर्विहारभूमौ ॥ नगरा
दिवहि . स्त्रीरविहारचारुभूमिषु
। तच्चद्वय निगदितं स निवेशो निक्
र्षणमिति शब्दरत्नावली । स निवि
शन्तेऽच । विश . । हलश्चेतिघञ्

२३ स

॥ तत्त्वङ्निवेशने ॥ रचनायाम्
स निश्चितम् । न० कुरुक्षेत्रे • सरासि
प्रथे • द्वि० समीपस्थे • निकटे ॥
स निश्चितार्थम् । न० तीर्थक्षेत्रे
पि ॥

स नाति । श्लो० सम्यङ् न्याये ॥ स
संप्रापणे ॥

सन्मानम् । न । आदरे ॥ यथा । अ
सन्मानात्तपे तदधि सन्मानात्
तप जय । अर्चित पूजिता
विप्रीदुग्धागौरिवगच्छतीति ॥ अ
पिच । तथा चरेत्तयोसताधम
मनुस्मरण । जनादयऽऽत्मन्धेरन्
गच्छरन् नैवसङ्गतिमिति ॥ सञ्जत
न्मानश्च ॥ महताधमे ॥ यथा । स
सारिपुनिमन्मानांस्वस्मान्पूज्यत्वमा
निनाम । ईश्वरात्प्राप्तमानांस
न्मानमहताधमे ॥

सम्पन्नम् । प. सदाचारैः श्रुत्यनु
सारिषिस्मृत्युक्तैर्गैः । वेदमर्गैः ।
सतास्ततः प्रमाद्यभूतानामप्राप्ता
य्येक रण्यरज्जुतामसिद्वानामर्गैः ।
ब्रह्मपरत्वम् ॥

संन्यासः । द्विः सम्यक्त्वागमिनिर्दिष्टः ।
 संन्यासिनि ॥ सम्यङ्म्यसागमिनिः ।
 भात्मातिरिक्तागमिनिः । सम्यक्
 त्वतोः समर्पति ।

सत्य स । पु. त्वाग्नि । सर्वकर्मसं
तुष्टावतिष्ठति । सर्वकर्मसंभवा

सद्यः । स .

[illegible]

संन्यास .

एतेषां सर्ववर्णानामाश्रमौद्धीमहेष्ट
 रि । तीर्थासाधारणमौद्धीमहेष्ट
 योवदामिते । पुरेवकथिततावत्
 कलिसम्भवे च एतम् । तप , स्ना
 ध्यायज्ञानानामनृणामप्यायुषामपि
 क्लेशप्रयासाशक्तानां कुतो देहपरिश्र
 म । ब्रह्मचर्याश्रमेनास्तिवानप्र
 स्थोपनिप्रिये । गार्हस्थ्योभैक्षुकश्चै
 व आश्रमौद्धीकलीयुगे । गृहस्थस्य
 क्रिया , सर्वांशगमेता कली
 शिवे । नान्यमार्गे क्रियासिद्धि
 कदापि गृहमेधिनम् । भैक्षुक्ये
 श्रमे देविदेहेतदण्डधारणम् । क
 लीनास्त्यैव तत्त्वज्ञेयतत्त्वज्ञैतस
 स्मृतिः । शैवसंस्कारविधिनाऽवधू
 ताश्रमधारणम् । तदेवकथितम
 द्वे ससंन्याससदृशकली । विप्राणा
 मितरेषाञ्चवर्णानां प्रबलेकली उ
 भयत्राश्रमे देविसर्वेषामधिकारिता
 सर्वधामेव संस्कारा कर्माणि शैव
 यत्कर्मा । विप्राणामितरेषाञ्चक
 र्माणि ह्यप्युक्तपृथक् । जातमा
 त्रे गृहस्थ स्यात्संस्कारादाश्रमौ
 भवेत् । गार्हस्थ्यप्रथमकुर्यात्तथा
 विधिमहेष्टरि ॥ तत्त्वज्ञाने ससु
 त्पन्ने वैराग्य जायते यदा । तदा स
 र्वपरित्यज्य संन्यासाश्रममाश्रयेत् ॥
 विद्यामुपाख्येयं ध्यानं धनदारांश्च यौ
 वने । प्रौढे धर्म्याधिकर्माणि चतुर्थे

संन्यास .

प्रव्रजित्सुधी' ॥ मातरपितरवृद्ध
 भार्याश्चैव पतिव्रताम् ॥ शिशुञ्जतन
 यद्विद्वानावधूताश्च प्रव्रजित् ॥ मा
 तृ पितृ न शिशुन्दारान् स्वजना
 न्वात्मानानपि । य प्रव्रजति हि
 त्वैतान्समहापातकौ भवेत् ॥ मा
 तृहःपितृहःसंन्यातस्त्रीवधो ब्रह्मघा
 तकः । असन्तप्यं स्वपित्रादौ न यो
 गच्छेद्भिक्षुकाशमे ॥ ब्राह्मणो वि
 प्रभित्तश्च स्ववर्णोक्तसंक्रिया ।
 शैवेन वत्सर्गनाकुर्यादेषधर्मः । क
 लीयुगे । इति । अपिच अवधूता
 श्रमे देविकली संन्यास उच्यते । इ
 त्युपक्रम्य । ब्रह्मज्ञाने समुत्पन्ने
 विरते सर्वकर्मणि । अध्यात्मवि
 द्यानिपुण संन्यासाश्रममाश्रये
 त् ॥ विहाय वृद्धौ पितरौ शिशु
 भार्यापतिव्रताम् , त्यक्त्वाऽसमर्था
 न्बन्धून् प्रव्रजन् नारकौ भवेत् ॥ ब्रा
 ह्मणश्च पितृवैश्यः शूद्रः सा
 मान्य एव च । कुलावधूतसंस्कारे
 पञ्चानामधिकारितेति ॥ संन्यास
 संन्यासः । संन्याग्वान्त
 विहादिवत् । लोकादयमोगसंन्या
 संन्यागः संन्यास इत्यर्थः । अ
 स्ममुद्धूतमाह कालिदासः । संन्या
 सः श्रुतियुगलेष्वेति श्रवणवैरक्षेण
 कश्चिरसीन्द्रपूजितर्चे । नीरिक्ते
 स्थिरसदनेऽपवर्गसिद्धौ सीमेन्य

सम्यासी

सखरकरेपुचेत्तरासु । नीरित्ते
स्थिरसदने • कभराशिवर्षितेस्थि
रराशु द्येसतीत्यर्थः ॥

सम्यासी । पु • चतुर्वाशमिधि । च
वधूति । चक्षपयंवावया । भिक्षु
परित्राट्कर्मन्दीपाराधयंपिमस्क
रीति ॥ ज्ञानसम्यासिनः किंचिद्दे
सम्यासिनोऽपरे । कर्मसम्यासिन
स्त्वन्येचिविधा परिकीर्तिता ॥
य सर्वसङ्गनिर्मुक्तोनिर्गन्धका
पिनिर्भय । प्रोच्यतेज्ञानसम्यासी
• स्वात्मन्येकव्यवस्थित • ॥ वेद
मेवाभ्यसिन्नित्य निराशीर्निर्परिवहः
। प्रोच्यतेवेदसम्यासीमुमुक्षुर्बिंवि
तेन्द्रिय • ॥ यस्त्वन्मीनात्मसात्कृ
त्वाब्रह्मापंशपरिहिज श्रेय सक
र्मसम्यासीमहायज्ञपरायण ॥ च
यायामपिचैतीषांज्ञानीत्वभ्यधिको
मतः । नतल्लविचरतीकर्मनजिज्ञा
यादिपण्डित • ॥ युगमेदेसम्यासि
नांनामान्मुपाधयश्चयथा । श्रीह्रीं
दान्ताचार्योत्रिणा । द्वितीयाचार्योवि
ष्णु । तृतीयाचार्योरुद्रः । चतुर्थाचा
र्योवशिष्ठः पञ्चमाचार्यः शक्ति । ष
ष्ठः पराशरः । सप्तमेऽध्यासः ।
अष्टमः शुक्ल । नवमेःगौडः द
शमेःगोविन्द एकादश श्रीशङ्कराचा
र्यः ॥ सत्यशुभे • चाचार्यंभव ब्रह्मवि
ष्णुशङ्कराः । चैतायामाचार्यंभव

सम्यासी

वशिष्ठशक्तिपराशरः शङ्कराचार्य
द्वय व्यासशुक्लौ । कलाबाचार्यंभव
गौडगोविन्दशङ्कराचार्या ॥ षष्ठ
पाराशरंस्वचत्वार विष्णो स्वरूपाचा
र्यं पञ्चपादंचार्यं • श्रीटकाचार्यं •
• पृथ्वीधराचार्यं चेति । अथद
दणनामानि । स्वरूपाचार्यंस्ववि
ष्णोतीर्थं श्रमौ । पञ्चाचार्यंस्वव
नारख्यौ । श्रीटकाचार्यंविष्णो
• गिरिपर्वतसागरा • । पृथ्वीध
राचार्यंस्वविष्णवय • सरस्वतीभार
तीपुरीचेतिशङ्कराचार्यंरचितसप्तम
सूत्रम् ॥ अपिच । तीर्थंश्रमव
न रण्यगिरिपर्वतसागराः । स
रस्वतीभारतीचपुरीतिदशकीर्ति
ता • ॥ तीर्थाक्षयानिवया । वि
विश्वीसङ्गमेतीर्थंतत्त्वमस्यादित्यक्ष
। ज्ञायोत तत्त्वाद्यंभावेनतीर्थंना
मासञ्ज्यते ॥ १ ॥ आश्रमयज्ञ
श्चैप्रौढपाशापाशविबर्जितः । या
तायातविनिर्मुक्तपतदोश्रमलक्ष्यम्
॥ २ ॥ सुरस्येनिर्भरेद्विषमिवासं
करोतिव । आशापाशविनिर्मुक्ती
वननामासञ्ज्यते ॥ ३ ॥ अरख्ये
संस्थितोनिस्त्वमानन्दनन्दनिबन्धि ।
त्वक्तासर्वमिदंविज्ञासांरय्यजयन्
किञ्च ॥ ४ ॥ वासीगिरिपदेनिर्वा
गीताभ्यासीहितत्परः । गङ्गीराज
जमुविश्वगिरिनामासञ्ज्यते ॥ ५ ॥

सपञ्च

वसेत्पर्वतमूलेषु प्रीटीये। ध्यानधा
रणात् । सारात्सारविज्ञाना
तिपर्वतः परिकीर्तितः ॥ ६ ॥
वसेत्सागरगम्भीरो वनरत्नपरिग्रह
। मयादाद्यनलङ्घितसागरः परि
कीर्तितः ॥ ७ ॥ खरञ्जानवशी
नित्यसुरनादोक्तबीश्वरः । स सा
रसागरेसाराभिज्ञो यो हि सरसुतो
॥ ८ ॥ विद्याभारेण सम्पूर्णः स
र्वभारपरित्यजित् । दुःखभार
नञ्जानातिभारतौ परिकीर्तितः
॥ ९ ॥ ज्ञानतत्त्वेन सम्पूर्णः पू
र्यतस्त्वपदे स्थितः । पदत्रयारतीनि
त्यपुरो नामास उच्यते ॥ १० ॥
इति षष्ठः स्कन्धः विजये श्रीविद्यारण्य
सुमिनः ॥ अक्षधर्माचरणादि
कमनुष्मृतौ ब्रह्मवैवर्तगुरुकृष्णं
पुराणादिषु द्रष्टव्यम् । विधानन्तुः श्री
महानिर्वाणतन्त्रे श्रीसदाशिवेनाक्त
तत्तत्तत्साधनगन्तव्यम् ॥ सत्या
सिद्ध्यास्ति । अत इति ॥ अस्या
नन्विबिधिमहाशौनकाः । सर्वसङ्ग
निवृत्तस्य ध्यानयोगरतस्य च । नत
स्य दहनकार्येनैव पिण्डोदकक्रिया
॥ निदध्यात्प्रणवेनैव विस्मिभिर्बो
क्तेवरम् । प्रोक्ष्य खननञ्चैव सर्वं
तेनैव कारयेत् इति ॥

सन्मुखः । त्रिः अभिसुखे ॥

सपञ्चः । त्रिः निश्चितसाध्यवति ।

सपत्नीकः

साध्यवत्त्वनिश्चयविषये । यथाधूम
वत्त्वेऽप्यमहानसम् ॥ अनुकूले ॥ स
मानः पञ्चः । इति विग्रहेऽपि । स
मानस्येति योगविभागात्सादेयः
॥ यद्वा । सशब्दः सदृशवचनः ।
तेनास्त्वपदविग्रहो बहुव्रीहिः । स
मानः पञ्चोऽस्यः । इति सपञ्चः ॥
सपञ्चः । पुं० ग्लहे । पञ्चेन सह वर्त
मानेऽप्यवधारविशेषः ॥ यथायदा
हमच पराजितो भवामि । तदाशत
दास्यामीति ॥

सपञ्चाक्षरं । नः । अत्यन्तपीडिते ॥

सपञ्चनिष्पत्तादतिव्यथन इति ङोच् ॥

सपञ्चाकृतः । पुं० । क्षतमृगादौ ॥

त्रिः । अत्यन्तपीडिते ॥

सपञ्चाकृतिः । स्त्री० । अत्यन्तदुःखे

। निष्पत्ताकृतौ ॥

सपत्नी । पुं० । शत्रौ । सपत्नी । व्य

नः सपत्नी इति निर्देशादकारः । इ

वार्थेऽप्यप्रत्ययो वा ।

सपत्नारिः । पुं० । शत्रुः । शत्रौ

शत्रौ ॥ सपत्न्यश्चरिः ॥

सपत्नी । स्त्री० । समानपतिव्यायाम् ॥

समानएकपतिव्यायाम् । इति

विग्रहेऽपि । सपत्न्यादिषु समानस्य

भाषानिपात्यते । नित्यसपत्न्या

दिध्विति ङोच् ॥

सपत्नीकः । पुं० । पत्नीसहिते ॥ सप

त्न्यावर्तते इति तथान्वयश्चेति

सपिण्ड

अथ ॥

सपादि अ० तत इत्ये । शीघ्रे । स
 म्पद्यतेऽस्मिन् । पद्मती । कुन ।
 पृषादरादित्वात्समेत्येताप ॥
 सपय्या । स्त्री० पृजायाम् । पर्याया
 स्तु । पृजानमस्याऽपार्जात सप
 र्यापार्ज्या समाकृति । सपय्य
 म् । सपरपृजायाम् । कण्डादि
 भ्योयक् । अप्रत्यय त ॥

सपाद । वि० चरययुक्त ॥ चतुर्थ
 भागसहित ॥

सपादपीठ । वि० पादपीठयुक्तसि
 हासनादौ ।

सपादमख्य । पृ० गीहाराभिधिमख्ये
 । सपादमख्योमेधाक्तमोद । अथ
 करयस । वातपित्तकरसापिक
 चिह्नतपरमेमत ॥

सरादजागड । पृ० न० सुगन्धवि
 शिष्टि । आहो० इ० भा० ॥

सपिण्ड । पृ० सनाभी । सप्तपुरुषा
 वधिस्रतौ ॥ यथा । प्रपितामह ।
 पितामह । पिता । स्वयसिर्दर्शाभ्या
 तर० । सवर्षाया युक् पौत्रप्रपौत्र
 । एतान्विभक्तदायादमसपिण्डाना
 वक्षते । येषामयपिण्डदातायेवात
 त्पिण्डदातारसोऽविभक्तपिण्डरू
 पदायममन्तीत्यविभक्तदायादा
 सपिण्डा ॥ समान । पिण्डोदेहि
 म् । सप्तपुरुषाणिवापिवाक्य । बान्धव्य

सपिण्डता

न सपि षड्वृत्तिनिर्देशात्समानक्य
 स ॥ यथा । सपिण्डेनवर्त्ततेकृति
 तथा ॥ सपिण्डतातुपुरुषसप्तमेवि
 निवर्त्तते । सनाभीचनिवाहदावमे
 दान्तिविध । तत्राभीचसपिण्डक्य
 क्यस्य यथा । सप्तपुरुषान्ता । गत
 त्वे सतिगीत्रैक्ये सतिदाहत्वमेक्य
 त्वान्यतरसम्बन्धे नपिण्डकीपान्यतर
 वत्त्वम् । दत्तकन्यानान्तु । भर्तृसा
 पियङ्गुनसापिण्डयाम्पदत्तानांपि
 चवधिविपुरुषसापिण्डत्वम् ॥ विवा
 हसपिण्डास्तु । पित्रपितृवन्पुत्रपि
 सप्तमपुरुषावचव । मातामहमा
 तृवन्पुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्र
 यथा । पञ्चमात सप्तमादृष्टमदृत
 पितृत क्रमात् । सपिण्डतानिच
 र्त्तेतसर्वेवथेद्वयविधि । दाव
 सपिण्डास्तु । विपुरुषाऽवचव ।
 तेषापितृपितामहप्रपितामहा
 तेषापुत्रपौत्रप्रपौत्रदौहित्रा । मा
 तामहप्रमातामहप्रप्रमातामहा
 । तत पुत्रपौत्रप्रपौत्राद्येतिदाहभा
 ग ॥

सपिण्डता । स्त्री० सापिण्डये यथा
 । विपभाज्यचतुर्थाद्या पितृव्या
 पिण्डभागिनः । पिण्डद सप्तम
 सोपासपिण्डयस्याप्तपौरुषमिति ॥
 सगीतत्वे चैव सपिण्डता । सपिण्ड
 तास्तुसर्वेपाणिचत । साप्तपौरुषी ।

सपीति

तेनमातामहादीनामेकपिण्डसम्बन्धे
पिनसपिण्डता ॥ सपि उच्यभाव .
। तल् । टाप् ॥

सपिण्डीकरणम् । न० आहविशिष्टे ।
प्रेतपिण्डस्य पितृपिण्डेन सह मिश्री
करणे ॥ तच्चरुर्णसंबत्सरेसपि
ण्डीकरणमिति मुख्यकल्पः । तदश
क्तौ नवमो मासः तदशक्तौ षष्ठो मासः ।
तत्राप्यसक्तौ त्रिपक्षं तथाप्यसक्ता
वशीचापगमे प्रथममासस्य द्वादशभि
दिनेर्द्वादशमासिकानि श्राद्धानि नि
वर्त्य त्रयोदशसह सपिण्डीकरणका
लः ॥ सपिण्डीकरणविषये कूर्मपुरा
णायथा । सपिण्डीकरणं प्रोक्तं पृ
र्णसम्बत्सरे पुनः । कुर्याच्चत्वारिपा
दाणि प्रेतादीनां द्विजसमा ॥
प्रेतार्थं पितृपात्रेषु पात्रमासे च येन
तः । ये समानावृत्तिहाभ्यां पिण्डा
नप्येवमेव हि ॥ सपिण्डीकरणे आ
ह देवपूर्वविधीयते । पितृनावाह
येद्यत्तपृथक् पिण्डं च निर्दिशेत् । ये स
पिण्डीकृता प्रेतान्तेषां स्थातृपृथक्
क्रिया । यस्तु कुर्यात्तपृथक् पिण्डं पितृ
हंसापि जायते । इति :

सपीतक । पु० राजकीयातक्याम् ॥
सपीति । स्त्री० आत्मीयेन जनेन सह
मिलित्वैककालकृते पाने । तुल्यपा
ने । पानस । पापानि स्त्रियां क्तम्
। घृमास्थितौ स्त्वम् । समानापीति

सप्तजिह्व .

। समानशब्दस्य सप्तभावः । स
हपीतिर्वा । सहस्यस सप्तार्थाः ॥
सपीतिका । स्त्री० इति विवाद्याम् ।
सप्तुवः । त्रि० पुत्रेण सह वर्तमाने ।
सप्तक । पुं० सप्तसङ्ख्यायाम् ।
त्रि० सप्तसङ्ख्याविशिष्टे ॥ सप्त
भि क्रौत्तवस्तुनि ॥ सङ्ख्यायाश्च
तिशदनायाः कन्नित्यादींश्चैष्वर्थे
पुक्कन् ॥

सप्तकी । स्त्री० मेखलायाम् । काञ्च्या
म् । कटिभूषणे ॥ सपति । षप
समवाये । बाहुलकात्तत् । स्वार्थे
कन् ॥ यद्वा । सप्तभिरनेकाभि
किङ्किणीभिर्वा । सप्तस्वरान्वा० का
यति । कौश्वदे । आतोनुपसर्गे
कः । गौरादित्वान्डीष् ॥

सप्तगङ्गम् । न० तीर्थविशिष्टे ।
सप्तयोदावरम् । न० सप्तानां योदावरौ
र्णासमाहारैः ॥ तीर्थविशिष्टे ॥
सप्तच्छद । पु० सप्तपर्णेच्छदौ ॥ का
ण्डे काण्डे सप्तच्छदाश्च । सङ्
ख्याशब्दस्य वृत्तिविषये बीप्सायत्त्व
म् । न० तस्य पुष्पे ॥

सप्तजिह्व । पु० चनले । चमौ ॥ सप्त
काण्यादयो जिह्वायाहुति यस्मात्तथा
यस्य सः । तायथा । कालीकराली
चमनीजवाचसुलोहिताचे वसुधूज
वर्णा । स्फुल्लिङ्गिनो विप्रवृत्तचोचदे
वीक्षितायमानेति च सप्तजिह्वा इति

सप्तदीधिति

सुगडकम् ॥ उत्तराङ्गे • उद्याप्रदी
साचक्रपीठयाने सप्तैवकीला, कधि
ताचक्रिजा • इतिपाठान्तरमन्यत्र ॥

सप्तज्वाला : । पुं • अम्नौ ॥

सप्ततनुः । पुं • यज्ञे । सवे । अध्व
रे । सप्तभिष्कन्दोभिरग्निजिह्वा
भिर्वा • तन्यते । तनुः । सितनि
गमीतितुन् ॥ यथा । सप्तजिह्वा
अन्दासिवा • तन्यन्तेऽत्र ॥ सप्त
तन्त्रा • स स्याद्यज्ञाया ॥

सप्तति । स्त्री • दद्याधिकषष्टिसंख्या
याम् ७० । सप्तर • इ • भा • प्र •
॥ सकृद्व्येये ॥ सप्तदशतः परि
माणमस्य । पञ्च त्रिंशतित्रिंशच्च
त्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्यष्टीति
नवतिशतमितिनिपातनान्प्रकृते
सप्तभाषस्तिप्रत्ययश्च ॥

सप्ततितमः । वि • । सप्तते, पूर्वे ॥
तस्यपूर्वेऽङ्कः । विग्रहादिभ्यस्तम
उच्यतेरन्तामितिऽङ्कसमङ्गगमः ॥

सप्तदशः । वि • सप्तदशानांपूर्वेऽङ्कः ॥

सप्तदश । वि • । सकृद्व्याभिदे । स
प्ताधिकदशसु १७ ॥ सकृद्व्येये ॥

सप्तदशावयवम् । न • लिङ्गयरीरे ॥

सप्तदशवयववाचकः । तीव्रया ।
आग्नेन्द्रियपञ्चकम् • बुद्धिमनसी
कर्मेन्द्रियपञ्चकम् प्राणादिपञ्चवाय
नमिति ॥

सप्तदीधितिः । पुं • । सप्तदीधितौ ॥

सप्तनामा

अम्नौ ॥

सप्तदीपपति । पुं • । सप्तदीपानाम
धिपतौ, दीपास्तु • जम्बूमाककुम्भ
क्रौञ्चद्वयोदीपवन्देद्रष्टव्या ॥

सप्तद्वीपा स्त्री • । असुमन्नाम् । भू
मी • यथा । मनी स्याद्यज्ञा
स्यासन्द्यपुत्रास्तुतत्समा । ये
रिय पृथिवीसर्गसप्तद्वीपासप्त
ना ॥ सप्तसुद्राकरवतीप्रतिवर्षे
निर्दिशति । अस्या, परिमाण
मुक्तमेवतन्त्रे । क्षीटिद्बभ विप
स्याज्ज्योतिषतत परम् । पञ्चाश
चसहस्राणि सप्तद्वीपासप्तागरा
॥ ततीहिसमयोभूमिर्द्वयैः ज्यो
रानने । दिवानांक्रौञ्चनार्वायिणी
काजीकक्षत परमिति ॥ सप्त
द्वीपावस्थासा ॥

सप्तधा । अ • सप्तप्रकारे ॥

सप्तधातुः । पुं • यरीरे । सप्त
धातवस्त्वगादयोवास्मान् ॥

सप्त । वि • सकृद्व्याविधि । सा
तद्वतिभा • प्र • । सकृद्व्येये । य
थासप्तसुद्राः ॥ सपति । अप
समवाये । सम्यग्भ्यास्तुष्ट्वितिक
निन् ॥

सप्तनाडीपञ्चम् । न • खरीद्वी
तोऽष्टिज्ञानार्थं पञ्चनवाहितसप्त
त नाडिकसर्पाकारवन्तो ॥

सप्तनामा । स्त्री • आदिनामता

सप्तपथं .

याम् ॥

सप्तपथः । पु० सप्तच्छदे ॥
मुद्गरवृक्षे ॥ सप्तसप्तपथा
स्यस्य ॥

सप्तपथार्थवादः । पु० आहं तानावा
दे । यथा । जीवाजीवात्मक वि
श्वं चित्तं स्वशरीरवत् । पर
णामावयवानजीवः प्रबुध स्मृत
॥ महीधरादिरक स्यात्पञ्चधा
चास्रवादिषः । चास्रव स परो
निर्जरावन्मोक्षएव ॥ इन्द्रि
याण्यविवेकादि केशिलुञ्जादिभि
स्तप । जन्मान्यूर्ध्वगतिश्चेतिप
चानामर्थ उच्यते । आदस्तोत्रादि
न सप्तमङ्गीन्यायेनवादिन ।
सप्तैवक्रमशोऽप्राप्तमतय साधये
त्सुधीरिति ॥

सप्तपदी । स्त्री० विवाहाङ्गसप्तपदीग
मने । सप्तानां पदानां समाहारः
। विगौरिति ङीप् ॥

सप्तपथं पु० कृतवनीतिव्यातेवृक्षे ।
पर्यायास्तु । सप्तपर्णी विशालत्वक्
शरदोविशमच्छद इति ॥ सप्त
पर्णी वृक्षे प्रवातकुष्ठासजन्तुजित्
॥ दीपन श्वासगुल्मघ्न स्तिग्धी
श्चक्षुवरः सर इति गुणाः ॥ का
ण्डिकाण्डे सप्तपथान्यस्य । क्वचि
त्सङ्ख्याशब्दस्य वृत्तिविषये वीप्सा
र्थत्वमिति कैयटादिव्याख्यानात् ॥

सप्तपुलसु .

न० मिष्टान्नविशेषे ॥ यथा । द्रा
क्षादाडिमखजूररसृदितान्न सशकं
रम् । लाजचूर्णं समध्वज्यसप्तपथं
मुदाहृतम् ॥

सप्तपर्णी । स्त्री० खज्जाली ॥
सप्तपलाशः । पु० सप्तपर्णद्रुमे ॥
सप्तसप्तपलाशानि पचाणि पर्णसुय
स्यस्य ॥ न० सप्तपर्णस्य पुष्पे ॥
सप्तपातालम् । न० सप्तसङ्ख्याका
धीभुवने ॥ यथा । अतलवितलश्चै
वनितलश्च गभस्तिमत् । महास्य
सुतलश्चाप्यपातालं सप्तमं विदुरि-
ति । नामान्तराण्यपि यथा । आ
भासपरतालाख्य वितल वगभस्ति
मत् । महातलरसाक्षपाताल
सप्तममुने । इति ॥ एतेषामधि
पायथा । सप्तपथे तेषु दैत्येन्द्रभुजङ्ग
क्षयदाचरा । सप्तसप्तसमाख्या
तास्तानप्यथ निबोधमे ॥ दैत्या
शङ्कुश्रुति पूर्वपञ्चादं शिशुपा
लक कर्कस्युक्ती हरिण्याक्षी वृद्ध
भीमलिस्तथा ॥ कद्रवेया कुटि
लकी वासुकि कम्बलस्तथा । का
कीटकीयकाकाङ्क्षी दुर्दृशस्तक्षकस्त
था ॥ विकटाक्षी हिताक्षश्च यमाख्यौ
विकटानन करालौ भीमनिर्झाद
पिङ्गलश्चेति राजसाः इति ॥

सप्तपुत्रसू । स्त्री० सुतवस्त्र
रायाम् । सप्तपुत्रायाम् ॥

सप्तभूरादयः .

सप्तप्राणा । पु० ब० सप्तेन्द्रियेषु । यथा । अन्तःकरणत्वात् न सप्तकल्पेन । पञ्चकर्मेन्द्रियाणां मेकत्वं सप्तस्य याचकम् । पञ्चबुद्धीन्द्रियाणि । सङ्कलनया सप्तेन्द्रियाणि । सप्तप्राणपदवाच्यानि भवन्तीति । भीष्मस्यैषु सप्तप्राणेषु ॥

सप्तमङ्गी । स्त्री० अनेकानां वादिनां न्यायविशिष्टे । दृश्यत्वात् पूर्वकी व निमित्तः । उत्तमेति च पर्यनुयुक्तं । तस्मात्ति० अनेकानां वादीभ्युपगन्तव्यः । कथं । स्यादस्ति० स्यान्नास्ति० स्यादस्ति चेनास्ति च० स्यादवक्तव्य० स्यादस्तवावक्तव्यं च० स्यान्नास्ति वावक्तव्यं च० स्यादस्ति चेनास्तवावक्तव्यं चेति । अत्र हि यद्यत्पर्यनुयीष्यं तत्तत्सदसत्तया समाधेयम् । तत्र वाच्यतयाऽन्यायतयापि च विरोधवानिस्तु घटनीयः । इतिसप्तमप्रमेयप्रज्ञा चरता भवति हि किन्तु । यतः स्यादस्ति स्यान्नास्ति स्यादिति पदगतिभिर्भाव्यते जगत्सर्वमिति ॥

सप्तमङ्गः । पु० विरीजवर्धे ॥

सप्तभूरादयः । पु० ब० प्राणिनां जन्मस्थानादपभोगस्थानविशिष्टेषु । यथा पाठकसमुपयुक्तं पर्वतमात्रेषु । भूभुवः समं वर्ज्यतपः स

सप्तर्षयः .

त्येषु ।

सप्तमः । वि० सप्तानां पूरके ॥

घट् । तत्र मङ्गलग्नः ॥

सप्तमी । स्त्री० तिथिविशिष्टे । सांते० क० भा० प्र० ॥ तथोत्पन्नजनकफलं यथा । कन्याप्रजो वैरकुलीभसि विधायकनेच । प्रथितप्रभावः । देवाद्दुर्गाचारिसिक्किमहात्मा स्यात्सप्तमीजः । विद्विषत्तद्वर्ति । अतादौ बहोयुतायकाः । वि० श्रीम् । सुप० इति चिन्ते । टिक्वान्छीप् ॥

सप्तरत्नम् । न० मरीरस्वरत्नवर्धे विशिष्टेषु सप्तमयवेषु । तत्र समुद्रवाक्यं यथा । पाणिपदतकौरत्नीनेवान्तरनखानि च । तत्तुकाधरजिह्वाश्च सप्तरत्नं प्रयच्छत इति ।

सप्तर्षयः । पु० भू० मरीच्यत्रिसुक्तेषु । चित्रमिच्छादिषु । यद्योक्तं पाशे मृगं खण्डे । सप्तर्षिमण्डकतस्माद्व्यतिर्सर्वतोपरि । तत्र सप्तर्षयः सन्निविनियुक्ता प्रजापताः ॥ मरीचिरत्र पुनश्च पुनश्चः कतुरङ्गिराः । वसिष्ठश्च मङ्गलाग्रः । मङ्गलोमानसाः सुताः ॥ सप्तमङ्गलवृत्तयेति च व्यन्ते मङ्गलादिभिः । सप्तर्षितिरससूयाचक्षमाप्रीतिश्च मङ्गलति । अथ न्यतिस्तया चक्षमास्तत्पत्नीति च मातरः । एतासां तपसा

सप्तशलाकम्.

चैतद्धार्यतेभुवनत्रयम् । सन्ध्यात्रयम्
पासोनागायत्रीजपततपरा । त
स्मि लोकेवसन्त्ये तेन । क्षायात्रक्षया
दिनवृत्तिपादौ ११९ध्याय ॥

सप्तशला । स्त्री० । नवमालिङ्गायाम् ॥

सप्तशलाति । ला० । आतीनुपेति
क ॥ चर्मकषायाम् । सातला
याम् ॥ गुह्यायाम् ॥ पाटलाया
म् ॥

सप्तशङ्खः । पु० । आदित्ये ॥ सप्ता
श्रवावाहनान्यस्य । सप्तनामकएकी
श्रवावाहनमस्य वा ॥ एकीश्रवावह
तिसप्तनामेति श्रुते ॥ वदति०
आदित्यरथम् ॥

सप्तशती । स्त्री० । सप्तशतिकायाम् ॥
सप्तशतमन्त्रात्मकदेवीमाहात्म्ये ॥
गीतायाम् ॥ सप्तानां शतानां समा
हारः । द्विगेरिति ङीप् ॥

सप्तशलाक । पु० । विवाहेपयोगि
विधिविशेषे ॥ यथा । जम्बूग
सप्तरेश्वास्तुतिर्यक् सप्तविलिख्य च
कृतिकादिषु सप्तशलाकानि
सुसलिखित् ॥ चन्द्ररेखास्थनक्षत्र
यहसिद्धतिचित्तदा । विधे सप्त
शलाकाख्यो विवाहं तत्र वर्जयेत् ॥
यद्रेखायां चन्द्रसिद्धतिसा चन्द्ररेखा
० तत्र स्थितपद्मच च तस्मिन् यदि सू
र्यादीनामन्यतमोय कश्चिद्व्यवस्थि
ष्ठत् ० तदा सप्तशलाकाख्यो विधे ॥

सप्तस्रोतः

ख्यात् ० तत्र विवाहवर्ज्येदिति ॥
यथा । शशीसप्तशलाकभिन्न पो
पैरपापैरथशविवाहे । रक्ताशुक्लेने
वतुरोदमानाश्मयानभूमिप्रमदाप्र
यातीति फल ॥

सप्तशिरा । स्त्री० । नागबल्ल्याम् ॥
ताम्यल्ल्याम् ॥

सप्तशृङ्ग । पु० । हिमाचले ॥ सप्त
शृङ्गवति ॥ दक्षिणदेशप्रसिद्धे गि
रिविशेषे ॥ तत्र प्रसिद्धे म्बिका
स्थाने ॥

सप्तसपति । पु० । दिवाकरे । सूर्ये ॥
सप्तगायत्र्यदीनिकन्दासि० सप्त-
शोऽश्रवा० यस्य स ॥ यथा । इया
सप्तसप्तकन्दांसि तेषां नामानि मेष्टु
मायत्री चतुष्टयं षष्ठ्यं गतो निष्टु वि
षयः । चतुष्टयं पङ्क्तिरेतानि चन्द्रां
सिद्धये । इरेरिति विष्णुपुराणम् ।
सप्ताश्रवपाश्चन्द्रांसि वदन्ते वातर
हसद्गतिमस्य पुराणस्य ॥

सप्तसन्धि । स्त्री० । बहुवचनान्तः ।
सप्तप्राणानां सप्तसुविषयेषु ॥ विष
यैर्हि सन्धिभ्यन्ते प्राणाः ।

सप्तसोमर । पु० । महादानविशेषे ॥
सप्तसारसूतम् । न० । तीर्थविशेषे ॥
सप्तसूः । स्त्री० । सुगन्धस्करायाम् ।
सप्तपुत्रप्रसूतायाम् ॥

सप्तस्रोतः । न० । तीर्थप्रमेदे । दक्षि
णे नहिमस्तकृषीणामाश्रमे ॥ यथा

सप्तपिपधातर

स्रोतोभिः सप्तभिर्वावैस्वर्धुनोसप्त
धाव्यधात् । सप्तानांप्रीतयेनाञ्जास
प्तस्रोतः प्रचक्षते ॥

सप्ताश्वपुंगवः । पुं० अजिगृहे ॥

सप्ताश्विः । पुं० दमुनसि । शुक्रे ।

अनी । वैश्वानरे ॥ सप्तपचिधि

यथा ॥ चिन्मकृष्टधे । अजिगृहे ॥

वि० क्रूरचक्षुषि ॥ सप्ताश्वी

वि० सप्तप्राधानादीप्राध स्ववि

प्रयान्मोतनानीत्यर्थः ॥

सप्ताश्वत्तः । पुं० तीर्थनिधौ ॥

सप्ताश्वः । पुं० हरिदश्वे । उष्

वरमौ । सूर्ये । सूर्ये ॥ सप्तप

श्वः । सन्ध्या ॥ अकृष्टधे ॥

सप्ताश्वपावनः । पुं० सूर्ये ॥

सप्तिः । पुं० घाटके । प्रीती । तु

रणि ॥ सप्ततिसिनायांसमवैति । ज

पसमवाये । तिप् । बाहुलकात्

तिर्भा ॥

सप्तेन्द्रियम् । न० सप्तप्राथेषु ॥

सप्तोपधातवः । पुं० ष० सप्तसङ्

ख्यकीपधातुषु ॥ यथा । माध्विकं

तुल्यकार्भेचनीलाञ्जनशिलाऽऽल

काः । रसकथेतिभिन्नेवायसैस

प्तोपधातवः ॥ शरीरस्यसप्तधातु

भवसप्तोपधातुषु ॥ यथा । सान्धर

कषणादीनांवाशिभवतिगच्छति ।

शुद्धवर्मासम्भः । कोटिः । सासङ्गी

वर्तिवसा ॥ खेदीदन्तास्तयाकीवा

सभा

तथैवैषसप्तमसृष्टिधातुमवाच

वायतेसप्तोपधातवइति ॥

सप्तका । वि० फलिते । फलवति ॥

सप्तल । वि० सैन्ययुक्ते । सामर्थ्यं

वति ॥ बलीनसङ्घवर्तिइति ॥

सप्तलि । पुं० दिनावसाने । उत्सू

रे । विक्रान्ति ॥ वि० बलिसहिते ॥

सप्ताध । वि० पीडायुक्ते । निषेध

युक्ते ॥ बाधया । बाधेनचसङ्घवर्त

मान ॥

सप्तकाचारी । पुं० समानवेदव्रताया

रिचि । यथाहामर । एकव्रतव्रता

चारामिथ सप्तकाचारिचइति । व्रता

वेदस्तदध्ययनार्थव्रतमप्युपचाराव

त्ता । एकस्मिन्व्रताचिन्व्रताचरणये

यांतिमिथ । परस्परं । सप्तकाचारि

चोभयतीत्यर्थः ॥ समानव्रताच

रति । व्रतवृत्तिचिन् । चरखेत्र

काचारिचोति । समानव्रत ॥ स

मानव्रताचिचरतिवा ॥

सप्तका । स्त्री० पतिव्रताम् ॥ सङ्

भर्तासिद्धया । नयुतयेतिचप ॥

सभा । स्त्री० गीष्माम् । समज्यापरि

वर्द्धनीसभासमितिसंसद् । च

स्यानीलोवसास्यानं स्त्रीनपुंसकयो

सद् : । इत्यमरः ॥ सङ्भान्ति

यस्यांवा । भादीपती । सुपीतिक

। अन्यत्रापीतिचोवा । भिदाद्यच्

वा ॥ समानीभान्नस्यामितिवा ।

सभापति .

समानस्येतियागविभागात् • सभा
वाङ्मतिनिर्देशाद्वासमानस्यसादेश
। अस्यास्तत्त्व यथा । यस्मिन्देशे
निषीदन्तिविप्राधिदविदस्त्रय रा
क्षसाधिकृतोविद्वान ब्रह्मणस्तांसभा
विदुरितिमनु ॥ अत्वारोविदधम्
ज्ञा • पर्वतत्वेविद्यमेषा । साब्रूते
य सधर्म'स्यादेकीवाध्यात्मवित्तम
• इतियाज्ञवत्कथ ॥ विदुस्म ह
तौ • भा प्रकाशस्तथासहवर्तते •
इत्युक्तौ ॥ यामनगरादौनियत
जनसमूहस्थाने ॥ समाजिके । स
स्ये ॥ द्यूते ॥ मन्दिरे । राज्ञोऽमा
त्वादित्थंनगृहे ॥ अनुविधियस्येय
सभ्यपुरुषवतीजनतासभा । अनु
विधियेराजादि • • स्थेयान्मध्य
स्थ ॥

सभाग । वि • सभाकृते ॥ अन्ये • पू
ज्यमाने ॥ भजन भाग • • पूजा •
सिवा । सहभागेनवर्तमान ॥
भागसङ्गति ॥

सभाजन : । पु • सभ्ये ॥ न • गमना
गमनादिसमयेलुमुदादेरालिङ्गनारी
ग्यमन्त्रस्त्रागतादिनानन्दोत्पादने ।
आनन्दने । आप्रच्छने ॥ सभाज
प्रीतिसिद्धये । ल्युट् ॥

समाजित . । वि • पूजिते ।

सभाज्य : । वि • पूज्ये । भजनीये ॥

सभापति : । पु • समाजाधिपती ॥

समासत् • द्

यथा । श्रीमद्वाघ्रपुरेसाक्षाद्वरना
मासभापतिरिति ॥

सभारचना । स्रो • राजमन्दिरनिर्मितौ
॥ यथा । चापाकृति न्यस्तनूपास
नादरा सती तिकीर्णा नृपगौरवा
चिता । निष्णातवीरै विदधीत म
न्त्रिणा नरै रनूचानरसामरै
सभा ॥

समासत् • द् । पु • सभास्तारे । सभ्ये
। सामाजिके । सभासदानोह । श्रु
ताध्ययनसम्पन्ना कुलीना सत्य
वादिन । राज्ञासभासद कार्या
शचीमित्तेचयेसमाङ्गितियाज्ञवत्का
॥ श्रुताध्ययनसम्पन्ना • धर्म
शास्त्रज्ञा • । कुलीना • साङ्ख्य
दोषशून्यमातापितृवशपरम्पराका
॥ सभायामधिकृतत्वेनलोकीनां
धर्माधर्मावलीक्षणार्थं सीदतिउपवि
शति । षट्छ • । सत्सूविधिति
क्षिप् ॥ समाङ्घ्रिवाक् सामाज्य •
सत्राक्षयपुरोहित । ससभ्य प्रे
क्षकीराजास्वर्गेतिष्ठतिधर्मतः ॥
तत्रब्राह्मणाचनियुक्ता • सभ्योस्तु
नियुक्ताङ्गतिभेद । तत्रनियुक्ता
नांयथावस्थितार्थकथनेपियदिराजा
न्यथाकरोतितदाऽसौनिवारणीया
न्यथादोष • । यथाहकात्यायन • ।
अन्यायेनापितवान् येनुयान्तिसभा
सद • । तैपितृवागिनस्तस्यादोष

सम

नीय सतीर्नृपइति ।

सभाभार । पं० सभासदि ।

सभास्तृणाति । स्तृञ्भाष्ठाद
ने । कर्मण्यब् ॥सभिक । पु० धृतकारके । प्र
तिभूत्वादिनाद्यतप्रयोगके ॥ स
भाधृतमाश्रयत्वेनाख्यासि । वी
द्यादित्त्व इन् ॥सभोचित । पु० पश्चिद्धते । चि०
सभायोग्ये ॥सभ्य । पं० सभासदि ॥ यथा ।
सम्येनावश्यवत्तम्य धर्मार्थसहित व
च । शृणोतिवदिनाराज्यास्तु
सभास्तदाऽनुच इति । श्रोता
पनोदाद्यर्थबाधकै प्रवृत्तेऽस्मि
विशिष्टे । सभायांसाधुः । सभा
यावः ॥ कुलीने ॥ साधौ ।
चि० प्रवृत्ति । विज्ञासपात्रे
॥ सभासम्बन्धिनि ॥सम । च० शोभनार्थे । समार्थे ।
सङ्गार्थे । प्रकृष्टार्थे ॥ समंती
भावे ॥ समुच्चये ॥सम । चि० समाने । तुल्यार्थे ॥
साध्यार्थे ॥ समंशब्दार्थे ॥ रा
गर्भवादिरहिते । समंते । य
समंतेत्ये । पचाद्यब् । समार्थे
अर्थनामसङ्गा ॥ यवन्ते । नि
ग्रहानुग्रहधोरनारम्भत् । सर्वेषुभू
तेष्वत्मीयस्येनसर्वेषुसुखदुःखसुख

सम

पश्यतितस्मिन् । न० सम्युक्ते
। सत्ताप्रकाशाभ्यामर्वाभिन्ने । नि
विंशेति । सर्वविकारवृत्त्ये । कुट
स्ये । निख्ये । एकस्मिन् । सर्वत्रैक
रूपे । प्रतिदेशमेकस्मिन् । द्रव्याणि
॥ समग्रानि ॥ सर्वमर्थे ॥ यत्न
कारविशिष्टे ॥ यथा । मम देशस्य
तथायोगीयदिसम्भावितकचित् ।
इदमनयो श्लाघ्यमिति योम्यतया
सम्बन्धनिवृत्तविषयसम्बन्धसान्धे
तत्तदासमम् । तत्सखीगीऽमखी
नेव । उदाहरणम् । धातु वि
ख्यातिव्यनिकषस्यानमेधामृगाद्यौ
रूपेदेवैप्यवमनुपमोदतपच स्वर
स्य । जातं देवात्सद्व्यवमनयोः
सङ्गतं बहुतदित्यङ्गकारकोपगतम
धुनाराज्यमेकातपचम् ॥ यथावा ।
विच विच'वतवतम'विचमेतदि
विच'जातीहैवाधुचितरचनास वि
धाताविधात । वद्विष्वानापरिचत
प्रवस्योतिरास्त्रादनीयामकैतस्या
कवकनकसःकीविद् । काकवीक
॥ नक्षत्रविशिष्टार्थासङ्गावान् ॥
यथा । समंमदुविप्रवसुमदीऽस्मि
मचाविपूनीयपमसितिप्रवृद्धमनच
लेषु ॥ पु० विख्यौ । मवावि
यासहस'तीकृतितया । सर्वका
क्षेपुसर्वविकाररहितत्वादा । रात्रि
विशिष्टार्थासङ्गाविशिष्टे ॥ यथा ।

समङ्ग

क्रूराथसौम्य • पुरुषाङ्गनाच •
 चोजीययुग्म विषम • समञ्च । च
 रस्थिरद्वात्मकनामधेयानीपादयो
 मीक्रमश्च प्रदिष्टा ॥ मानस्यप्र
 कारविशेषे ॥ सतुयदागीतवाद्ययो
 स्तालोगानकर्तृर्ध्वं सपादादिचाल
 नञ्च • एकदासमभाषिनपततितदा
 भवतीतिसङ्गीतशास्त्रम् ॥

समकक्ष • । त्रि • तुल्ये । समे ॥

समकन्या । स्त्री • विवाहीपयुक्तायाम्
 ॥ इति धनञ्जय ॥

समकाल । पुं • अवभञ्चे । द्विरस
 ने । सप्ते ॥ इ • त्रि • शेष ॥

समक्षम् । अ • अक्षो समीपे ॥ अ
 क्षोसमीप वीग्य वा । अव्यय विभ
 त्तीतिसमीपे • यथार्थे वाऽव्ययीभा
 व । प्रतिपरितटच ॥

समगन्धकः । पुं • वृक्षधूपे ॥

समगन्धिकम् । न • उद्यीरे ।

समयः । त्रि • समस्मिन् । सर्वस्मि
 न् । विश्वस्मिन् । अशेषे । सम्पू
 र्णे ॥ सङ्गतमयमञ्च ॥ सम यसते
 वा । अन्येभ्योपीतियसेड् • ॥ शि
 भनायके ॥ सहायेणफलिनविद्यतेय
 त्तत्त्व ॥

समङ्ग । पुं • मूषके • सम्यक् प्रका
 रेणहिद्रादिकरणेन • अङ्गयति •
 चिह्नयतिबलादिकम् । अङ्गि • ।
 अङ्ग ॥

समञ्चसम्

समङ्गा । स्त्री • मजीठद्र • प्र • ओषधी
 । पथायास्तु । मञ्जिष्ठाचिकित्सानि
 ङ्गोसमङ्गाकालनेषिका । मण्डूकप
 र्णीमण्डोरीमण्डोयोजनबल्लयपी
 ति ॥ लज्जालौ । नमस्कार्याम् ।
 गण्डकार्याम् ॥ समन्ततोङ्गति ।
 अङ्गि • । पञ्चाङ्गम् ॥

समचित्त • । त्रि • इषादशून्यम
 नसि । आत्मविदि • सम चित्त य
 सस • ॥ एकविषयकान्त • कारण
 हतौ

समज • । पुं • पशुनाड्यम् • स बीय
 तेऽववा । अज • । समुदेरज प
 शुष्चिन्त्यप् • मुखंसहती ॥ न •
 विपिने ॥

समङ्गा । स्त्री • यशसि । स्त्रीर्त्तौ • स
 भौ सर्वैर्ज्ञायते । ज्ञा • । वज्रय
 वा ॥

समङ्गा । स्त्री • परिषदि । सभायाम्
 ॥ समजन्त्यस्याम् । अज • । स ज्ञा
 यांसमजीतिक्यप् । अजी • कापिबी
 भावीन ॥

समञ्चसम् । न • उचिते । न्याये ॥
 सम्यगङ्गीऽव । अथप्रबन्धवेद्यवा
 ऽजितियोगविभागादच् • यदा । स
 ङ्गतमङ्गसातत्त्वमच । इत्येनपु स
 केइतिङ्गसत्त्वम् • द्वि • समीचीने
 ॥ अभ्यस्ते ॥ अविस्ते । युक्ते ॥
 न्याय्ये । अज्जववाधि ॥

समधिक

समश्ल । पुं० शकभेदे । गण्डीरे ।
समता । स्त्री० साम्ये । समत्वे ॥ स
मत्वमाराधनमध्यतश्चेतिप्रज्ञाद्व
चनम् ॥ समवर्तित्व । मध्यस्थत्वे ॥
चित्तस्य रागद्वेषादिरहितावस्थाया
म् । तत् ॥

समतिमृष्ट । वि० अनुज्ञाने ॥

समतीत । वि० चिरदिनष्टे ॥

समचक्रम् । न० समभागासुगुडगुल्फो
दरातकोषु ॥

समदर्शनम् । न० समानदृष्टौ ॥

समदर्शी । वि० सम्यग्दर्शिनि । ज्ञा
निनि । सदैव रूपवस्तुदर्शनशीले
। पण्डिते ॥ समत्रक्षद्रष्टुं शीलं य
स्य । विनिः ॥

समद्वक् । पुं० ज्ञानिनि । त्रक्षात्मे
क्यज्ञानवति ॥ समत्रक्षपथ्यति ।
द्विर् ॥ क्षिप् ॥ अश्वीवाहारेवा
कुसुमयवनेवाहवदिवामश्वीवाशिष्टे
वावजवतिरिपीवासुहृदिवा । तृथे
वाश्वीश्वीवामसमद्विवावाश्वदिव
साः क्षचित्पुण्यारथ्ये शिवशिवशि
वेतिप्रत्ययतः ॥

समद्वष्टिः । स्त्री० सर्वचतुष्टयदर्शने ॥
यथा । दुः खिसुखिनिर्गन्ध्या
द्वष्टिर्नैतिसदा । तथाश्वीवनिर्ग
वसमद्वष्टिस्तस्मैतिपद्मपुराणे
क्षिवायेनसारे १६५ व्याखः ॥

समधिकः । वि० अधिके । अतिरि

समन्वय

क्ते सम्यगधिक ॥

समधिगत । वि० प्राप्ते । अधिग
ते ॥ सम्यगधिगतः ॥ अधिगतप
रमाशान्पण्डितान्मात्रमस्यास्तु
अभिवलघुनक्षत्रोर्भेदतान् स रुच
हि । अभिनवमदृष्टीभाष्यामगण्ड
स्थलानामभवति विसतन्तुर्वारण वा
रथानां ॥

समधुर । वि० मधुररसयुक्ते ॥ स
मानभारे ॥ मधुरैकसहविद्यते ॥
समाधुभरिवाक्यस कक्षपूरिषः ॥
समन्तः । पुं० समन्ततीर्थे ॥ मी
सनि ॥

समन्ततः । अ० चतुर्दिगभिख्यासे ।
परितः । सर्वतः । निष्पक् ॥

समन्तात् । आद्यादित्वात्तत्सि ॥
समन्तदुग्धा । स्त्री० क्षुब्धोदने । सी
द्वक् ॥ समन्ताद्गुग्धमक्षाः ॥

समन्तपञ्चकम् । न० कुक्ष्ये ॥

समन्तभद्रः । पुं० सुगते । सुखे ॥ स
मन्त भद्र वक्ष्यतः । समन्तात्सर्व
तः पुण्यासम्भारती । ज्ञानसम्भार
तश्चभद्रः श्रेष्ठः । पञ्चमीतियोग
विभागात्समासः । पूषादरादि ॥

समन्तभुक् । पुं० अग्रे । अग्रौ ॥

समन्तात् । अ० समन्ततीर्थे ॥

समन्तुः । वि० सर्वोधि ॥

समन्वयः । पुं० विज्ञे शाक्यतात्पर्यं
सम्वन्धे ॥ भिन्नान्सिद्धयतायाम् ॥

समभिहार .

सम्यगन्वय ॥

समन्वारम्भणम् । न० समनुगमने ॥
समन्वितः । वि० सम्यगन्विने । स
युक्ते ॥

समन्वितलयः । पुं० एकतालि ॥ स
म्यक् अन्वितालयोऽनृत्यगीतवाद्या
नां साम्यवचसः ॥ सम्यगन्वितोऽय
यो मध्यमलयो वायस्मिन् ॥

समपदः । पु० रतिवन्धविशेषे ॥ य
था । योषित्पादौ हृदि स्थाप्यकरा
भ्यां प्रीडयेत् स्तनौ । यथेष्टताडये
द्यौ निबन्ध समपद स्मृतवृत्तिः ॥
न० युद्धकाले धन्विनां पादन्यासवि
शेषे । धन्विनां पादयोस्तुल्यरूपतया
धारणे ॥ धन्विनां स्थाने ॥

समपर्यासनम् । न० परिवर्त्तने ।
समपादम् । न० धन्विनां पादयोस्तु
ल्यरूपतया धारणे ॥

समबुद्धिः । वि० सर्वधरागदेषशून्ये
॥ कः कौटुककर्माः इत्यव्यापृत
बुद्धौ ॥

समभिव्याहारः । पु० संहिते ।

समभिव्याहृतः । वि० सहाचारिते ॥
संहिते ॥

समभिहारः । पुं० आभीक्ष्ण्ये । पौ
नः पुन्ये ॥ भृगुर्थे ॥ समभिहार
वचम् । इज्ज् । चज्ज् ॥ सम्यगभि
हारिणः ॥ विप्रकीर्णानां द्रव्याभ्यां
शीभावे । शेषशेषिणा च कपदयोः ।

समयाचारः .

सहाचारर्थे ।

समभूमिः । स्त्री० समानस्थाने ।
आजी ॥

सममः । अ० सहाय्ये । सार्द्धम् । स
चम् ॥ समतिः । वम० । अम् ॥
समयः । पु० काले । दिष्टे । अनेह
सि ॥ समयेति । इण् गतो । पचा
द्यच् ॥ कार्यकाले ॥ समयेऽसि
र्वसुपकारिकृतम् । सर्वसमयेऽकृत
सुपकार्येऽवभवति ॥ शक्ये ॥ आ
चारे ॥ सिद्धधान्ते ॥ धिवि । स
विदि ॥ शिवाकारे ॥ निर्देष्टे ॥
सङ्केते ॥ भाषायां ॥ सम्पदि ॥
नियमे ॥ अपसः ॥ समयनम् । स
मीयन्तेऽन्तानेन वा । समेतता ।
इण् । इगतौ वा । एरच् । पुंस्त्री
तिघोषा । पचाद्यञ्ज वा । सङ्ग
मे ॥

समयकारः । पुं० सङ्केते ॥

समयज्ञः । वि० कालज्ञे ॥ समयजा
नाति । ज्ञा० । क ॥

समयमेदी । वि० स विदुः ॥ तिक्रमका
रिणि ॥

समया । अ० अन्तिके । निकटे । म
ध्ये ॥ समेति । समयनं वा । इण् ।
आ समिष निक्षिप्याम् ॥ का
लविज्ञापने ॥

समयाचारः । पु० समयोचिताचर
णे ॥ तन्मविशेषे ॥

समर्थयिता

समयाध्ययिता । पु० भर्गनक्षत्रव
जितकाले ॥ समय चध्ययितो
यद्यपि ।

समयी । पु० भगवत्याखरणभक्तिभा
वप्रतिपादकशब्दास्त्रिगुणे ॥

समरः । पु० न० युद्धे । रणे ॥ स
मरणम् । कटातोः भ्यादि । कटा
रप् ।

समरभ । पु० रतिवत्त्वविशिष्य ॥ य
था । खजङ्घादयस युक्त कृत्वाथी
पितृपद्वयस । समीभूत्वारमेत्
कामोपस्थ समरभ स्मृतवृत्तिः ॥
समरविजया । स्त्री० याचाप्रभेदे ॥ स
मरविजयाचयाचायोगविशालक्षितो
शयेनिषु ॥ क्षितौशयेनिषु० राज
येनिषु । सातम्नसश्चलवशिननवधि
तिथाभावाद्द्रष्टव्या ॥

समर्थः । वि० किति ॥ शक्तिः । शक्ति
सम्पन्ने ॥ सर्वदुष्टे । उपायकुश
ले । समर्थवती । समर्थवती । अ
र्थउपयाज्जायाम् । पञ्चाशत् । अ
ज्वा ॥ सम्बद्धार्थे ॥

समर्थता । स्त्री० सामर्थ्ये ॥

समर्थनम् । न० अनुचितचितनिश्च
ये ॥ सम्प्रधारणायाम् ॥ अर्थयतिः
सम्प्रभात् । क्युट् । विद्यपरि
वारे ॥

समर्थना । स्त्री० समर्थने ॥ युक् ॥

समर्थयिता । वि० प्रतिपादकितरि ॥

समवायः

समर्थित । वि० कृतसमाधाने ॥

समर्थक । वि० वरदातरि । वरदे ।
दृष्टार्थप्रदेष्टवतादौ ॥ सम्प्रतीति ।
कृत्तुदुधौ । खलुत् ॥

समर्थकम् । न० समर्थकपंथे । आद
रिणापंथे । सौपना० इ० भा०
प्र० ॥

समर्थितः । वि० कृतसमर्थके ॥

सम्प्रतीति । सम्प्रवेक्षिते ॥ स्थापिते ॥

समर्थ्यादि । पु० समीपे ॥ वि० म
र्थादासहिते ॥ समानामर्थादास्य ।
समर्थ्यादयेतिवा ॥ विसम्पन्नस्य ।
समर्थ्यादिसर्थादासहितेपिच । सुख्या
नुवायिनिमिश्रौप्रकृतस्यानुवर्तने
। दोषाख्यादेः इत्याह ॥

समजः । वि० मजिमे । आविषे ॥

समवतारः । पु० तीर्थे ॥

समवर्ती । पु० परैतराजि । अमरा
जि । पित्रपती । यमे ॥ वि० तुल्य
वर्तनशीले ॥ समवर्तितु शीलम
स्य । सुप्यजातावितिनिनिः ॥

समवसयी । स्त्री० रज्ज्याम् ॥ समवस
यते । सज्ज । समवसर्गान्ते तिष्ठ
त् । अक्षिरितिकुत्वम् ॥

समवस्थितः । वि० अविनाशित
। जन्मादिविनाशान्तमावस्थितारय
न्यतया० सम्बन्धवाऽवस्थिते ॥

समवाचारः । पु० नाटकभेदे ॥

समवाचः । पु० समूहे ॥ अस्मादि

समवेतसमवाय .

तत्क्रियाधामेक्षणे । सम्वन्धविशि
 षे । यथा । अठादौनांकपालादौ
 द्रव्येषुगुणकर्मणो । तेषुजातेष्वस
 म्वन्ध समवाय प्रकीर्तित ॥
 अवयवावयविनी । गुणगुणिनी ।
 क्रियाक्रियावती । जातिव्यक्त्यो । नि
 र्द्रव्यविशेषयोश्चय सम्वन्ध न
 समवायद्वयार्थः ॥ यथावा । श्रोत्रे
 णशब्दसाक्षात्कारे । समवाय स
 न्निकर्षः । कर्षणविपर्ययाकाश
 स्यश्रोत्रत्वात् । शब्दस्याकाशगुण
 त्वात् । गुणगुणिनीसमवायात् ।
 सचनित्यसम्वन्धः । सचएकएव ॥
 समवायते । अथ । घञ् ॥
 समवायिकारणम् । न । उपादानका
 रणे ॥ यत्समवेत कार्यमुत्पद्यते ।
 तत्समवायिकारणम् । यथातन्त्र
 व पटस्य । पटस्यस्वगतरूपादे ।
 यथावा । परमाणुद्वयगुणकस्य । कपा
 लश्चघटस्य । सर्वसमवायिकार
 णद्रव्यमेव । समवायीत्यस्य । इ
 नि । तच्चतत्कारणस्य ॥
 समवेत । त्रि । मिलिते । सङ्गते
 । समवायसम्वन्धेनवृत्तौ । यथा ।
 यत्समवेत कार्यं भवति तन्नेयन्तुसम
 वायिजनकतत् ॥
 समवेतसमवाय । पु । सन्निकर्षवि
 शेषे ॥ यथा । अद्वैतसाक्षात्का
 रेसमवेतसमवाय सन्निकर्षः ।

समसुप्ति .

श्रोत्रसमवेतेशब्दे । शब्दत्वस्यसम
 वायात् ॥
 समश्रुवान् । त्रि । सम्यक्प्रकारेण
 व्याप्तिविशिष्टे ॥
 समष्टि । स्त्री । सामान्ये । समस्त
 व्याप्ते । यथा । समस्तत्वेन
 स व्याप्ति समष्टिरिति कीर्तितीति ।
 अपिच । समष्टिरीश सर्वेषां स्वा
 तन्त्रतादात्म्यवेदनात् । तदभावात्
 तदन्ते तुज्ञाय तैव्यष्टिसंज्ञयेति ।
 सङ्घाते ।
 समष्टिल । पु । क्षुपविशेषे । भण्डी
 रे । मद्यास्त्रे । आत्मगत्ये । कीका
 ये । कण्टकिफले । उपदेशे ॥
 कीकुचा । इ । भा ।
 समष्टिला । स्त्री । गण्डीरे । गण्ड
 रदुर्वी । इ । प्र । शक्तिः । सम्यग
 ष्टिलाबीज यस्याः ॥
 समष्ट्यज्ञानम् । न । सकलाज्ञाने
 समष्टिल । पु । समष्टिले ॥
 समष्टिला । स्त्री । समष्टिलायाम् ॥
 समेतिष्ठति । मिथिलादयश्चेति
 साधु ॥
 समष्टीला । स्त्री । समष्टिलायाम् ॥
 समसनम् । न । समासेपादानामैक्य
 साधने । अनेकस्यपदस्य एकपदीभव
 ने ॥ सङ्घोपपणे ॥ असुखोपपणे
 । सम्पूर्णल्लुट् ॥
 समसुप्तिः । स्त्री । कल्पान्ते । मञ्ज

समाशङ्करी

प्रलये । तुल्यश्रवणे ॥

समस्त । वि० सशाययवविशिष्टे ।
सकृन् ॥ समस्मिन् । पूर्ण ।
समस्तैस्त्र । अमु० । त्र । सी
पकरणे ॥ सकृन् पुञ्जीकृते ॥
नि क्षिप्ते ।

समस्त । वि० धनधान्यादियुक्ततया
सम्यगवस्थिते । समतिष्ठति । छा०
। सुपिम्यङ्कृतिक । समभावेन
स्थिते । समाने ॥

समस्तलो, स्त्री० अशस्यल्लोम् ॥
अन्तर्दिंसमस्तलोतिहेमचन्द्र ।
समस्त । स्त्री० श्लोकश्लोकेनपादेन ।
हाभ्याविभिर्वापूरणे । समासार्था
याम् ॥ समसनमन्थोक्तप्रश्नस्योप
णम् । अमु० । यद्यत् । सज्ञापूवक
त्वाद्बुद्ध्यभाव ॥ मुमूर्षोक्ति तवा
द्यापिचिचकानननागरै । स्मर
नारायण्येनभेतायारावणौदत ।
समा । स्त्री० अलङ्कारविशिष्टे ॥ सास
मालङ्कृतिर्योगिबस्तुनारमुक्पयौ
रितिलक्षणात् ॥

समा । स्त्री० शरदि । सबत्सरे । व
त्सरे । हायने ॥ समन्ति । विक्र
व सुर्वान्तसर्वम् । समष्टमवेत्ताव्ये ।
पचाद्याचि० टाप । प्रायेणानवहु
वचनान्त ॥

समाशङ्करी । वि० समभागाहे ॥ य
था । समाशङ्कारिणीमातापुत्राणां

समाख्या

स्यान्मृतेपरातिदायतत्त्वम् ॥

पतावितिप्रयागस्तुपामाटिकण ॥
समाश्रित । वि० समभागाहे ॥
यथा यदिकयात्समानयान्प
तुल्य कार्या समाश्रिता । नद
त्त स्त्रीधनयासादत्तेत्त्वैप्रकीर्तित
मितिदायतत्त्वम् ॥

समाश्रिता । वि० तुल्यभागिन । य
था । अयं प्रवायप्रभगेनसर्ववास्तु
समाश्रितइतिदायतत्त्वम् ।
समासमीना । स्त्री० प्रतिवर्षप्रसता
यागवि ॥ समायासभायां०को
यते । समासमाश्रितायतेइतिख
। उत्तरपदेयदिभक्तयोर्लोपि । पूर्वं
द्वितीयलोपएव ।

समाकर्ष । पु० सम्यगाकर्षणे ॥
समाकर्षी । पु० दूरगागिगन्धे ।
निर्हारिणि ॥

समाकुल । वि० सशयिते ॥
समाकुल । वि० सम्यगाकुले ॥
समाक्रान्त । वि० सम्यक्कृताक्र
मणं । व्याप्ते ॥ अधिष्ठिते ॥

समाख्या । स्त्री० नास्ति । स ज्ञाया
म ॥ कोर्षी । यमसि ॥ योग
लभ्यार्थे ॥ विनियोगविधि सङ्ग
कारिभूतेप्रमाणविशिष्टे ॥ समा
ख्यायौ गण शब्दः । साचद्विधि
धा । वेदिकीकौतिकीच । तत्र०
द्रातुसमसमन्वयात्त्व० द्वाष्टयम

समाज्ञा

सङ्गतिः । वैदिक्यासमाख्यया । अ
ध्वर्योक्तत्तत्पदार्थाङ्गत्वकौकिक्या
ध्वर्यवर्मातिसमाख्ययेतिसङ्गत्तप
॥ सङ्गत्तये ॥

समागत । चि० सम्प्रप्तौ ॥ अग
समागये । सम्यगागमनविशिष्टे ॥

समागम । पु० संयोगे ॥ सम्यगा
गमने । स प्राप्तौ ॥

समाघात । पु० वधे ॥ युद्धे ।
समाहननम् । घञ् । हनलोपि
ण्यत्ति । ह्रीहन्तिरितिघ ॥

समापयनम् । भ० र शीकरणे ॥

समाचरणम् । न० समाचारे । समा
ङ्पूर्वाच्चरेत्युट् ॥

समाचार । पु० सम्यगाचरणे । व
र्णाश्रमादिधर्माणामाचरणे । समाच
रणम् । समाङ्पूर्वाच्चरेर्भाविघञ् ॥
व्रतयत्ये ।

समाज । पु० पशुभिन्नानांसमूहे
॥ यथा० समाजीव्राह्मणानां० स
मोज क्षत्रियाणाम् ॥ अनेकीषां
प्रामाणिकजनानांवासस्थाने ॥ स
भायाम् । उत्सवेषुसङ्घाते ॥ स
वीयतेऽत्र । अज० घञ् । अघञ्
पोरित्युक्तेर्भावेन । अजिब्रज्यो
द्येति कुत्वनिषेधः ॥ हस्तिनि ॥
ब्रह्मणीकार्यकोष ॥

समाज्ञा । स्त्री० ख्याती । समाज्ञा
यते । समाङ्पूर्वात्ज्ञाध्वीधने०

समाधि

ब्रह्मस्मादातस्योपसर्गब्रह्मङ् ।

समादर । पु० सम्माने ॥

समादानम् । न० सङ्घट्टे । समौ
चीनयहणे ॥ सौगताङ्गिके । बौ
द्धानांनित्यकर्मणि । सम्भषा
याम् ॥

समाधानम् । न० ब्रह्मणिमन स्थि
राकारथे । अवधाने । प्रविधाने
॥ चित्तकायान्तुसङ्गस्य समाधान
मितिस्मृतमित्युक्ते ॥ निगृहो
तस्ममनस श्रवणादौ० तदनुगुणवि
षयेचसमाधि समाधानमितिलक्ष
णलक्षिते ॥ श्रवणादादित्यवादिश
ब्दोभननादिसङ्गग्रहाय ॥ तदनुगु
णेत्यत्र० गुरुश्रवणापुस्तकसम्पादन
तद्वचनादि श्रवणादनुगुणोविषयो
निर्दिश्यते० नपुन सुखवासद्रव्या
न्नादिसङ्गग्रहादेरपिश्रवणादनुगुण
त्वात्तदर्थमठारम्भप्रतिगृहादावपि
चित्तसमाधिः कर्तव्यवस्तुप्रदिश्य
ते । दण्डमाच्छादन कौपीन परिच
हेच्छेष । वसुजिदितिसत्रासकाक्षित्या
जितस्यदण्डकौपीनाद्यतिरिक्तस्य०
विनाप्रतिप्रसवशास्त्रसङ्घट्टानुप
पत्तेरित्यर्थः ॥ योग्ययोगसामर्थ्ये
। तत्परतायाम् ॥ सम्यक्साधनम् ॥

समाधिः । पु० समर्थने ॥ समर्थन
मशक्ये० अव्यवसायोदुर्घटसङ्घ
टन वा ॥ नीवाकि । नीवाकीवचना

समाधि .

भायकृतिस्वामी । धन्यादिषु मुख्यो
त्कर्षपदार्थको जनादरकृति सुभूति
॥ नियमे । अङ्गीकारे ॥ मोनवता
दो । सिहान्ते ॥ इन्द्रियरोधि । ए
कान्तभक्तियोगे ॥ ध्याने ॥ काव्यगु
णविशेषे । अलङ्कारप्रमेदे ॥ यथा ।
समाधि सुकारकायकारणान्तरयेग
त । साधनान्तरोपकृतेन कर्त्तव्यं । यद्
केशेन कार्यमारब्धमाधोवती । स समा
धिर्नाम । उदाहरणम् । मानस
स्थानिराकर्त्तुपादयोर्मपतिष्ठत
। उज्ज्वलारायदिष्ट्य दसुदीर्घधनग
ज्जितमिति । समाधोवतीऽस्मान्
मनोजनैः । बुधाञ् । उपस
र्गेषु । किरित्थधिकारयोकि ॥
कारणसामग्राम् ॥ ध्याने । चित्त
व्यक्तेयत्वनानिष्ठतावच्छान्तिः । स
च समाधिर्द्विविधः । सविकल्पकी
निर्विकल्पकश्चेति । तद्विवरणं स
विकल्पकनिर्विकल्पकशब्दे द्रष्टव्य
म् । ध्यानमेवावसावनिर्भासस्तक
प्रमूढमिव समाधिः । सर्वबावि
जातीयप्रत्ययानन्तरतः सकातीय
प्रत्ययप्रवाहः । स तु चित्तभूमिमेदे
न द्विविधः । सम्यग्ज्ञातीऽसम्यग्ज्ञा
तश्चेति । चित्तस्य विपश्चभूमयोभ
वन्ति । चित्तमूढविचित्रमेकाव
निष्ठमिति । समाधोवतीऽस्मान्
सर्वमिति श्रुत्यपत्त्या । समाधिरन्तः

समाधि .

करणसपरमात्मायाः ॥ अहम्भूता
व्यवस्थान समाधिरिति गोयते ॥ द्वि
विधः हि समाधिर्भवति । जयपदार्थ
को बाधपदार्थकश्चेति । तत्र । तदन
व्यत्यसारस्य शब्दादिभ्यश्चेति ॥
न । कारणव्यतिरेकीयकार्यसामत्वा
त् । पक्षोक्तपक्षमहाभूतकार्य
व्यष्टिरुत्तर । समष्टिरुपविराटकार्य
त्वात् । तद्व्यतिरेकीयनास्ति । त
च्चापि । पृथिवी । शब्दस्य चकार
सगन्धस्पर्शपञ्चगुणा तथा समष्टिरुप
मपि पक्षोक्तपक्षमहाभूतकार्य
म् । अपक्षोक्तपक्षमहाभूतकार्य
त्वात् । साचपृथिवी । गन्धेतरच
तुर्गुणाकार्यत्वात् । तद्व्यतिरे
कीयनास्ति । तास्तुर्गुणाच्चापो
गन्धेतरचिद्विगुणात्मकतेजः का
र्यत्वात् । तद्व्यतिरेकीयनसन्ति
तदपि विगुणात्मकतेजो । गन्धेतर
रूपेतरदिगुणवायुकायत्वात् तद्व्य
तिरेकीयनास्ति । सोपि दिगुणात्म
को वायुः । शब्दमात्रगुणाकाश
कार्यत्वात् । तद्व्यतिरेकीयनास्ति
। सच शब्दगुणवाकाशिवहुला मिति
परमेष्ठरसकल्पात्मकाश्चकारकाय
त्वात् । तद्व्यतिरेकीयनास्ति । त
दपीकचरूपमहाभूतत्वमोहापरिवा
मत्वात् । तद्व्यतिरेकीयनास्ति ।
तदपि मायाशब्दकारणजकलेन चेत

समाधि

न्यऽध्यस्तत्वात् • तद्व्यतिरेकेण न
स्तोत्रनुसन्धानेन • विद्यमानेति का
यं कारणात्मके प्रपञ्चे • चैतन्यमा
त्रगीचरोय • समाधि • • सत्यपू
र्वक उच्यते । तच्च तत्त्वमस्यादिवेदा
न्तमहावाक्यार्थज्ञानाभावेनाऽविद्या
तत्कार्यस्याक्षीणत्वात् • एवचित्तने
पिक्कारसत्त्वेन • पुन कृतज्ञप्रप
ञ्चोत्थानात् • अयं सुषुप्तिवत् सवी
ज • समाधिर्न मुख्यः । मुख्यस्तु •
तत्त्वमस्यादिमहावाक्यार्थसाक्षात्का
रेण • अविद्यायानिब्रतौसर्गक्रमेण
तत्कार्यनिवृत्तिरनाद्यविद्यायाश्च पु
नरुत्थानाभाविनतत्कार्यस्यापि पु
नरुत्थानाभावाग्निर्बीजाबाधपूर्व
कः समाधि । स एव • सर्वाणी
न्द्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ।
आत्मसंयमयोगाग्नौ ज्ञप्तिज्ञानदो
षित इत्यनेन श्लोकेन प्रदर्शितः । त
थाहि । सर्वेणिनिखिलानि स्थूल
रूपाणि सस्काररूपाणि च । इन्द्रि
यकर्माणि • इन्द्रियाणां श्रोत्रत्वक्
चक्षूरसनघ्राणाख्यानापस्त्राणां • वा
क्पाणि पादपायूपस्थाऽऽख्यानां वा
ह्यानाम् • आत्तर्थात्मनीबुद्ध्यो
कर्माणि • शब्दस्पर्शस्पर्शस्पर्शस्पर्श
दर्शनरसगन्धगन्धस्पर्शानि • वच
नदानगमनविहरणौत्सर्गानन्दा
ख्यानि च • सङ्ख्याध्वसाद्यौ च ।

समाधि :

एव प्राणकर्माणि च • प्राणानां • प्रा
णापानव्यानीदानसमानाख्यानाप
स्त्राणां कर्माणि • वह्निर्नयनमधीनय
नमाकुक्षनप्रसारणाद्यशितपीतस
माभयनमूर्जनयनमित्यादीनि । अ
नेन पञ्चज्ञानेन्द्रियाणि • पञ्चकर्मे
न्द्रियाणि • पञ्चप्राणा • मनीषु
विश्वचित्सप्तदशात्मक लिङ्गमुक्तम् •
तच्च सूक्ष्मभूतसमष्टिरूप • हिरण्य
गर्भाख्यमिह विवक्षितमिति वेदितु
सर्वाणीति विशेषणम् । आत्मसंय
मयोगाग्नौ • आत्मविषयक स
ंयमोधारणाध्यानसम्पन्ना तसमाधि
रूपस्तत्परिपाके सतियोगे • निरो
धसमाधि । य • पतञ्जलिः सू
चयामास । व्युत्थाननिरोधसंस्का
रयोरभिभवप्रादुर्भावौ निरोधलक्ष
णचित्तान्वये निरोधपरिणामकृति
। व्युत्थान • क्षिप्तमठविक्षिप्तख्य
भूमिभयम् • तत्संस्काराः स
माधिविरोधिन तैर्योगिप्रयत्नेन
प्रतिदिनं प्रतिक्षपञ्चाभिभूयन्ति •
तद्विरोधिनश्च निरोधसंस्काराः प्रा
दुर्भवन्ति • ततश्च निरोधमात्रक्षणे
नचित्तान्वये निरोधपरिणामकृति ।
तस्य फलमाह । ततः प्रशान्तवाचि
तासंस्कारादिति । तमेव जसो
क्षवाक्षर्वाक्षे पशून्यत्वेन शुद्धसत्त्व
रूपचित्तप्रशान्तमित्युच्यते । पूर्व

समाधि

पूर्वप्रथमसंस्कारपाटवेन तदाधि-
क्य प्रशान्तशक्तिरिति । तत्कारणस्य
सूचयामास । विरामप्रत्ययाभ्यास
पूर्व संस्कारशेषिन्यद्वैत । वि-
रामोऽहं स्युपरमः तस्य प्रत्ययः का-
रणं तस्युपरमाय । पुरुषप्रथमस्त-
स्याभ्यास पीन पुन्येन सम्पाद-
नम् । तत्पूर्वकस्तज्जान्योऽन्यः स
मज्ञातादिलक्षणेऽसमज्ञातकृत्व-
र्थः । एतादृशियात्मात्मसंबन्धयोगस-
एवाम्निस्तस्मिन् । ज्ञानदीपिनी । ज्ञा-
नविदानवाक्यजन्मोऽज्ञातस्यैकसा-
क्षात्कारः । शिवाविद्यातत्कार्यनाश-
कारादोपितीत्यन्तोऽप्युल्लिखितेऽधपूर्व-
किसमाधौ समष्टिलिङ्गशरीरमपरिचु-
तिप्रविष्टापवन्तीत्यर्थः । तदेकतान-
तामेतिससमाधिर्विधीयते । तत्
• ध्यानम् • ऐकतानताम् • ध्येये
कनिर्भासत्वम् • यदाऽभ्येति • त-
दा • समाधिरिति यावन्मुमुक्षुप्रदिश्यते
• लक्षयन्तु । निर्विकारतया ह्यस्या-
ब्रह्माकारतया पुनः । इति विस्मर-
णसम्यक् समाधिर्ज्ञानसंज्ञकः ।
अपिच । ध्यातृध्यानिपरित्यक्त-
माकुर्ध्वेयेकगीचरम् । निवातद्वीप-
क्षितः समाधिरभिधीयत इति ॥ पु-
नश्च । निर्व्यग्रहं बुद्धियुक्तं सत्यमो-
नन्दमहवम् । तुरीयमखरब्रह्मच-
रसंस्कारपरंपरम् । अहम्ब्रह्मैव

समान,

स्थानं समाधिरिति गीयते । इ-
गा • ४४ । अपिच । तस्यैव कल्प-
नाहीनस्वरूपयद्वर्णद्विबत् । मनसा
ध्याननिष्पाद्य समाधिः सिद्धिर्भी-
यते ॥ इ • वि • पु • • अपरश्च
। इमं गुणसमाहारमनात्मत्वेन प-
श्यतः । अन्तः प्रीतकतावस्थास-
माधिरितिकथ्यते । इति योगवा-
शिष्ठे उपशमप्रकरणम् ॥ समाधौ
वर्तमानं सखिन् । समाधानमनिनवा-
। समाह् पूर्वावागोऽधिकारवादी-
उपसर्गेति कि •

समाधिविज्ञ । पु • जयविजये पञ्चपा-
यसंस्कारादशब्देषु चतुर्षु ॥

समाधिरिति । वि • व्युत्पत्तिरिति ॥
समाधिरिति ॥ यथा । मनः स-
कृच्छपरहितमिन्द्रियाधीनचित्त-
म् । अस्य ब्रह्मचित्तसंकीर्णसमाधि-
स्य । संकीर्णतः । ध्यायतः प-
रमात्मानमात्मस्य वक्ष्यमाणिनः ।
मनस्तज्जयतां धातिसमाधिरिति : स-
कीर्णतः । इति गारुडे गीता-
साधे २४ • अध्यायः ॥

समानः । पु • ब्रह्माभिसर्गसन्निवृत्तौ
वायुविशिष्टे । शरीरमध्यगतेऽपि
तपोतापानादिसमीकरणकारिना-
थी । न्यभिसंस्थिते ॥ यथा । पी-
तं भक्षितमात्रातरत्नमिदं कफानि-
जम् । समं न वदितुं नार्थं कृत्वा नि-

समानयानकर्मा

नाममाकृतकृति ॥ अष्टउक्तलक्षणै
षु ॥ समानशब्देनपूर्वाचार्यनि
र्देशादकोभिधीयन्तेदशसमानाकृ
तिवचनादितिकथ्यते ॥ वचना
दिति । अथा० ब्रह्मे उक्तं कृत्वा
ल्लु दशसमानाकृतिपूर्वव्याकरण
वचनादित्यर्थकृतिविवरणम् । नि०
सती । साधी ॥ समे । तुल्ये ।
जनातिरिक्तवर्णम् ॥ एकस्मिन् ॥
समन्तादनित्यनेन । अन० । हल
स्येतिषञ् ॥ समतिषा षम० ।
ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषुचानश्
। आगमशासनमनित्यमितिसुमन
॥ सहमानेनवर्त्ततकृतिना । वीप
सर्जनस्येति सभावः ॥ समान
भागमस्येतिवा । समानस्यच्छन्द
सीतिसः ।

समानकालीनः । नि० समकाली
त्यसिद्धिः ॥ यथा । गोषुदुष्टमाना
स्वागतः । दुग्धास्वागतइत्यादौ
समानकालीनत्व भाषते । तेनगी
विषयकवर्त्तमानदेहनकालीनग
मनानुकूलकृतिमान् । एव गोविष
यकातीतदोहनसमानकालीनाती
तगमनानुकूलकृतिमानितिषोधः ॥

समानयानकर्मा । पु० सन्धेः प्रभेदे
॥ यथा । तात्कालिकफललाभा
यंसुत्तरकालीनफललाभार्थं वायव
राशान्तरेणसहान्यप्रतियानादिक

समानोदय

मक्रियते० ससमानयानकर्मासन्धि
र्ज्ञेयः ॥

समानाधिकरण । पु० समानविष
ये ॥

समानाभिहार । पु० समानगुणाना
मिधये ॥ यथा० तीयदमुक्तजल
विन्दूनां जलाशयेसमाभिहार
यथात्रोमाहिषादिदुग्धपतितानांम
व्यदुग्धानाम् ॥

समानालङ्कृति । स्त्री० अलङ्कारनि
शेषे ॥ यथा । समानालङ्कृतिर्यौ
गिषस्तुनोरनुरूपयोरिति ॥

समानिका । स्त्री० वर्षवृत्तान्तरे ॥
हारमेरुणायदासङ्कलाभवेत्तदा ।
सप्तवर्षनिर्मितासासमानिकामता
॥ यथा । पद्मचारुचक्षुषानीलनोर
कस्त्रिषा ॥ आलिमन्मनेद्धतः
शवादमोहितम् ॥ अनुष्टुप्भेदेपि
। ग्लौरजीसमानिकातु । यथा ।
यस्यकृष्णपादपद्ममस्तिहृत्तडागस
द्य । धीः समानिकापरेणनी
चिताचमत्सरेण ।

समानोदकः । पु० चतुर्दशपुरुषप
र्यन्तेकल्पनामस्मृतिपर्यन्ते च ॥
गोत्रजमात्रे ॥

समानोदयः । पु० सञ्ज्ञादरे । सा
दर्ये ॥ समानोददेशयित स्थि
तः । समानोददेशयितचोच्चादा
त्तद्वतियत् । विभाषादरइतिपा

समापित .

क्षिप्त्वात्सादेशान् ।
 समाप । पुं० देवयजने ॥ समाप्ता
 पोयस्मिन् । ऋक्पूर्वस्थः ।
 समापकः । वि० समापनकर्त्तरि ॥
 समापयति । श्वत्सु ॥
 समापति । स्त्री० यदृच्छवासङ्-
 गती ॥
 समापनम् । न० परिच्छेदे ॥ समा-
 प्ती ॥ ऋषि ॥ समाधाने ॥ नञ् ॥
 प्राप्ते ॥
 समापन्न । वि० समाप्ते ॥ प्राप्ते ॥
 क्लृष्टे ॥ ऋषि ॥
 समापय्य । अ० समाप्तिप्रापयेच्छर्थे ॥
 समापिका । स्त्री० वाक्यसमापकक्रि-
 यायाम् ॥ तत्पतिवाद्येभ्योभक्ति ।
 यथा । दीपदत्तो गच्छति । क्वचित्
 ज्ञानादिपदेनानिवाक्यसमाप्तिः ।
 यथा । नास्मादृष्टः विधीयते
 । क्वचित्पञ्चाशन्तन्निवाक्यसमापिवा-
 क्यसमापकत्वम् । यथा । मया
 कांदिश गन्तव्यम् । वाक्यादं निश्चि-
 ताऽसमापिकाः । तद्व्यवहारेभ्योभ-
 क्ति । यथा । गच्छन्मुञ्चते । भु-
 क्ताव्रजति । पीत्वास्त्रपिति ॥
 समापितः । वि० कृतसमापने ॥
 यथा । आरब्धमजमासात्प्राक्
 यत्कर्मन समापितम् । आगतीमघ-
 मासीपितत्समाप्यनसंययकृतिमज-
 मासतत्त्वम् ॥

समारोपितः

समाप्त । वि० समाप्तिगते । स-
 माप्तिविशिष्टे ॥ यथा । समाप्ते
 यदिजानीयान्मयेतदन्यथाकृतम्
 । यतस्तदन्यथाभूतततएव समाप-
 येदितितिथ्यादितत्त्वम् ॥
 समाप्तिः । स्त्री० अवसाने ॥ सम-
 र्थने ॥ समापनम् । अ० ॥ नि-
 म्नावादिभ्यः । परिप्राप्ते ॥
 समाप्तिका । स्त्री० समाप्त्यर्थे ॥
 समाप्त्यर्था । स्त्री० समाप्तायाम् ॥
 समाप्यः । वि० समापनीये ॥
 समायोगः । पुं० संयोगे ॥ समवा-
 ये ॥ प्रयोगने ॥ समायोजनम् ।
 युजिरः । अञ् ॥ युद्धे । र-
 तीः । अन्वये । वधीकरणसा-
 धने ॥
 समारतः । वि० उपरति ॥
 समारम्भः । पुं० उपक्रमे । आत्मार-
 म्भे ॥ यथा । समारम्भाभम्भाः ॥
 कृतिवृत्तिनवारांस्तवप्रीतिपिपा-
 सीस्तुष्टेस्मिन्द्विषयमृगदृष्ट्या
 वजसि । तथापिप्रकाशाविरमतिन-
 तीऽद्यापिप्रतधानजोर्बन्धोर्तानि
 पतममनिघाववटितमिति ॥ जी-
 र्णम् । विदोषम् ॥ समारम्भते
 । रमेवञ् । रमेवञ्चटारित-
 तुम् ॥
 समारोपितः । वि० विषयवयुक्ते ॥
 सम्बन्धकृतारोपणे । सम्बन्ध-

समावास .

लिपते ॥ सम्यक्चारोपित ॥
 समारोहः । पु० सम्यगारोहणे ।
 नीचादूर्ध्वगमने ॥ सोपाने । समा
 रुद्धतेऽनेन० समारोहणम् । समा
 रोहतिवा । रुद्धे कर्मणि० भावे
 बाधञ् । पचाद्यञ्वा ॥
 समालम्बी । पु० भूतृणे ॥
 समालम्भः । पु० विलिप्ते । कुङ्कुमा
 दिविलिपे ॥ समालम्भनम् । डुल
 भष्प्राप्ती । घञ् । उपसर्गात्ख
 ल घञोरितिमुम् । घातने ॥
 समालम्भनम् । न० विलिपे । घातने
 ॥ सम्यक्स्पर्शने ॥
 समालिङ्गः । पु० समालिङ्गने ॥
 समाली । पु० कुसुमाकरे ॥
 समावर्त्तः । पु० विष्णौ । स सारच
 क्रमसम्यगावर्त्तकवृत्तितथा । जन
 नमरणादिरूप स सारचक्रमञ्जरीवा
 न प्रतिसम्यगावर्त्तयन्समावर्त्तक
 त्वर्थः । समाङ्कपूर्वाङ्कितैर्ल्यङ्ता
 त्पचाद्यञ् । समावर्त्तनम् । वृ
 तु० । भाविघञ् ॥
 समावर्त्तनम् । न० साक्षाधीतवेदस्य
 गुरोरनुज्ञयागृहागमे । वेदाध्यय
 नानन्तरगार्हस्थ्यराधिकारप्रयोगकीक
 र्मणि ॥ सम्यूर्वाङ्कितैर्ल्युट् ॥
 समावायः । पु० समुदाये । समू
 हे ।

समावास । पु० स्थाने ॥

समासः .

समाविष्टः । त्रि० आक्राते ॥
 समावृत्तः । पु० लब्धानुज्ञे । साङ्ग
 वेदाध्ययनानन्तरत्वमिदानीगृह-
 स्थोभवेतिगार्हस्थ्यायगुरो प्रा
 प्तानुज्ञे ॥ समावर्त्तनैकः । वृत्तु०
 । गत्यर्थेतिक्त ॥
 समाविदनम् । न० निवेदने ॥
 समाविशः । पु० विन्यासे ॥ एकव्रस
 हावस्थाने ॥
 समाविशितः । त्रि० सहावस्थिते ॥
 प्रविष्टे ॥
 समाशः । पु० सहभोजने ॥
 समाश्रयः । पु० वासस्थाने ॥ सम्य
 क्० आश्रयः । सम्यगाधारे । स
 हाये ॥
 समाश्रितः । त्रि० सम्यक्शरणागते
 ॥ सम्यक्प्रकारिणाश्रितः ॥
 समाश्रयः । त्रि० सञ्ज्ञातविश्वासे ।
 समाश्रयः । पु० सम्यगाश्रयासे ॥
 समासः । पु० सङ्क्षेपे । समर्थने
 ॥ ऐकपद्ये । पद्यो पदानावाए
 कीकृतौ । समसने । समसनम् ।
 पद्यो पदानावा । एकपदीकर
 णम्समासः सङ्क्षेपः । भावे
 घञ् । सचानेकपदैक्यम् । सच
 तुर्द्धा० प्रधानार्थस्यचातुर्विध्यात्
 । तथाचिक्तमज्ञाभाष्ये । इहकश्चि
 त्समासः पूर्वपदार्थप्रधानः ।
 कश्चिदुत्तरपदार्थप्रधानः । कश्चि

समाप्त .

दन्त्यपदार्थप्रधानः । • कश्चिदुभय
पदार्थप्रधान इति । पुनश्च द्विविधा
नित्याऽनित्यभेदात् । अनित्येति नि
वृत्तसमासः । • अस्त्वपदविग्रहात् ।
समस्तमानवान्पदरहितविग्रह
तियावत् । । तद्विज्ञोऽनित्यः ।
अपिच । कृतत्तद्विग्रहसमासेकशि
षसनःस्थानात्तु रूपं पञ्चतयः ।
। परार्थाभिधान इति । परमव्यव
स्थास्यत्वाभिधानमिति यावत् ।
तत्त्वार्थबोधकांशकविग्रहः । सद्वि
धा । शौक्लिकोऽशौक्लिकश्च । परि
निष्ठितत्वात्साधुर्लौकिकः । प्र
योगानर्होऽसाधुरलौकिकः । य
थाराज्ञः पुरुषः । राजनृपसु-
पुरुषसु । इति । अनित्येति निवृ
त्तसमासोऽस्त्वपदविग्रहात् । समा
सगुणतुल्येति प्रायेणाद् । अव्ययी
भावतत्पुरुषबहुव्रीहिद्वन्द्वार्धिका
रश्चिभूतानामपिसहसुमेति विधा
नात् । पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययी
भावः । • उत्तरपदार्थप्रधानस्तत्
पुरुषः । अन्यपदार्थप्रधानो बहुव्री
हिः । उभयपदार्थप्रधानो द्वन्द्व
इत्यपि प्राचां प्रादाद् प्रायेभिप्रायः ।
। सूपप्रति । उत्पत्तगङ्गानित्याद्य
व्ययीभावे । अतिमात्रादौ तत्पुरु
षः । द्विधाः सपुनश्चत्वादिवहुव्री
हिः । दशोष्ठनित्यादिवन्द्वेवाभा

समाप्तः :

वात् । ततः पुरुषविशेषः । कर्मभा
 रयः । तद्विशेषाद्विगुः । अनिकपद
 त्व इन्द्रबहुमीश्वरीवः । तत्पुरुषस्य
 कविदेवित्युक्तम् । किञ्च । सुपां
 सुपातिङानाम्भाधातुनाऽप्यतिङांति
 ङा । सुपन्तेनेतिचञ्चेय समास
 षड्विधः ॥ सुपा० राजपु
 रुषः । तिङा० पयभूयत् । ना
 म्ना० कर्मकारः । धातुना० क
 टप् अजसम् । तिङां० तिङा०
 पिबतश्चादत् । तिङांसुपा० कृत्वा
 विचक्षयेति यस्यां क्रियायां साकृन्ना
 विचक्षणः । एहीडादयाम्यपदा
 ये इति० मयूरव्यसकादौ पाठात्
 समासः । समुदाये । समूहे ॥
 समासस्तः । वि० सन्ध्यासञ्ज्ञिते ।
 सयुक्ते ॥
 समासश्चनम् । न० समासश्चै । मैत्रिणि
 सयैनि ।
 समासतिः । स्त्री० स निक्षये ॥
 समासस्तः । वि० प्रत्यासस्तः । निक्ष
 टवर्तिनि ॥ समासौदतिश्च । य
 दृष्टः । गत्यर्थेतिक्तः । समासा
 न्यतेश्च ॥
 समासशब्दः । पुं० तुम्हे । नन्दिद्व
 ये ॥ वि० समासाश्रये । समा
 सविशिष्टे ॥
 समासादितः । वि० आहूते । प्राप्ते ॥
 समासाद्यः । वि० प्राप्ये । गत्ये ।

समासीक्ति

आप्तुं शक्ये । समासादयते । षट्
लृ० । ऋहलोऽयत्
समासार्था । स्त्री० । समस्रायाम् ।
पूरणकृतपदाकड् छायाम् । क
विशक्तिपरीक्षार्थमपूर्यतयेवपठ्य
मानायाम् । यथा । शतचन्द्र न
भस्तलमिति । तत्र० । दामोदरक
राधातविज्जलीकृतचेतसा । दृष्ट वा
णूरमल्लेनेत्यादिना० सा० पूर्यते
॥ समासीर्थीयस्याः ॥

समासीक्ति । स्त्री० । अर्थालङ्कारभेदे
॥ यथा । परीक्षितर्भेदकै स्मिष्टै
समासीक्ति । प्रकृतार्थप्रतिपाद
कवाक्येन० श्लिष्टविशेषणमाहात्म्या
ज्ञतुविशेष्यस्यसामर्थ्यादपि० यदप्र
कृतस्यार्थस्यभिधानसासमासीक्ति
॥ उदाहरणम् । लहिजणतुभुवा
हुफसजीएसकोविउल्लासी । जष
लच्छीतुहविरहेणहीज्जलादुव्वलाण
सा ॥ अत्रजयलक्ष्मीशब्दलक्ष्मीवल
कान्तावाचकत्व नास्ति । प्राकृत
स्यस स्फुटतन्तु । लब्धातववाहुस्पयं
यस्या सकीप्युल्लास । जयलक्ष्मी
स्तवविहरेणखलूज्ज्वलादुव्वलाननु
सेति ॥ अत्रवाहुस्पयंलाभप्रयुक्ती
ल्लासादिसाधारणविशेषणबलाज्जय
लक्ष्मीवृत्तान्तोनायिकावृत्तान्तरूप
तयागम्यतइतिसमासीक्तिरलङ्का

रः ॥

समाह्वय

समाहरणम् । न० । समाहारे ॥
समाहार । पु० । समुच्चये । ससमुदा
यकरणे । एकत्रकरणे । बहनाभि
ज्ञानावाञ्छयापारेणबुद्ध्यावापञ्चमू
लीत्रिभुवननवद्राशीकरणे ॥ सङ्क्षे
पे । समूहे । स हतप्रधानेयार्थवि
शेषे ॥ यथा । कृषोपानहृषाकत्व
चम् । शमीदृषदमिति ॥ अत्र
स हतेरेकत्वादेकवचन नित्यल्लोभ
तावभवतो ॥ समाहरणम् । ह
ज० । घञ् । सम्यगाहारे ॥

समाहित । वि० । यतात्मनि । अ
नन्यमनसि । समाहितत्वमैका
ग्र्यमनस अवणादिषु ॥ समाधि
स्थे ॥ उक्तसिद्धान्ते ॥ आहिते
॥ निर्विबादीकृते । प्रतिज्ञाते ।
सञ्च्यते । अङ्गीकृते ॥ समाधीयते
स्म । क्त । दधातेर्हि ॥ सम्य
गाहित । स्थितेया ॥ सावधाने ॥
अलङ्कारान्तरे ॥

समाहृत । वि० । सकलिते ॥
समाहृतिः । स्त्री० । सङ्गृहे । ममा
हरणम् । भाषितान् ॥ एककटं
काणामनेककटंकाणावाएकाभि
प्रायाणांशवयानांसमाहरणे ॥ स
क्रियते । सङ्क्षेपेणप्रतिपद्यतेऽन
या । क्तिन् ॥

समाह्वय । पु० । आहवे । सङ्गरे ॥
आह्वाने ॥ प्राणियते । पशुभिः

समिता

पक्षिभिर्वाद्यते ॥ तस्य निषिद्धत्वं
यथा । द्यूतं समाह्वयस्त्रैवराजारा
द्र निवारयेत् । राज्यान्तकरणावेतौ
होदापीपृषिबीक्षिताम् । प्रकाशमे
तत्तास्कर्य्यं यद्देवनसमाह्वयौ । त
योर्निर्व्वप्रतौघातेनृपतिर्यत्रवानभ
वेत् ॥ अप्राणिभिर्यत्क्रियते त
त्तौकीद्यूतमुच्यते । प्राणिभिः ।
क्रियते यस्तु सविज्ञेयः समाह्वयः
॥ द्यूतं समाह्वयस्त्रैवयः । कुर्वति
कारयेतवा । तानसर्वान्घातयेद्वा
जाशूद्रांश्च विजलिङ्गनइति ॥ स
ममाह्वयस्तेऽथ । ह्येकस्यर्हियाम्
। पृसौतिच । । बाहुलकाज्ञा
त्त्वम् ॥

समाह्वयः । स्त्री० गे० जिह्वायाम् । गी
जियालता० इ० भा० प्रसिद्धा ॥

समित् । अ० निन्दायाम् ॥

समित् । स्त्री० युद्धे । आयाधने ।

रण ॥ समयनम् । वृगतौ । सम्प
दादित्वात्क्रिप् । तुक् ॥

समित् । चि० सङ्गते । सम्यक्
इति ॥

समिता । स्त्री० गे० धूमधूय विधेयः ।
मयदा० इ० भा० प्र० ॥ यथा ।

गोधूमाधवकाधीता कुर्वता । शि
षितास्त । प्रेषितायन्मिष्य
ष्टाक्षिता । समिता ध्रुतेति राजनि
र्वाण्ट ॥

समित्

समिति । स्त्री० पाजौ । सम्पराये
। अभ्यामर्हे । सङ्ग्रामे । सभायाम्
॥ सङ्गमे । साम्ये ॥ स हतौ ॥
सहविद्यमानामितिर्नामिति ।
प्रमऽस्याम् । समयनम् । समी
यतेवाऽस्याम् । वृगतौ । तित् ।
समयन्त्यस्याम् ॥

समितिक्षयः । पु० शोडशी ॥ समि
तौयुद्धेजयति । जियथे । स ज्ञा
याभृद्वज्रीत्यादिनाश्च निमुमाग-
मः ॥ समिति युद्धेजयतीतिवा ॥
समितिनन्दनः । चि० युद्धे । तृप्ते ।
नन्दतीतिनन्दनः । समितौयुद्धे
नन्दनः ॥

समिथः । पु० वज्री ॥ समिति । इ
थ० समीपइतियक् ॥ सङ्गमे
सम्यगेतिजयार्थमथ ॥

समिहः । चि० प्रज्वलिते । सम्यग्
दीप्ते । समिद्धिमावाहतीर्ज्जुशितौ
तियथा ॥

समिहरः । पु० किं शुकवृक्षे ॥

समित् । स्त्री० अग्निसन्दीपनार्थं दृष्टव्य
काष्ठादी । इत्यने । एधसि । समि
त्यने । ईधन० इ० भा० प्र० ॥
समिद्धयतेऽनया । जिह्वस्वीदीप्ते
। सम्पदादित्वात्करणे क्रिप् । न
क्षिपः । विसीयकाष्ठे । तस्यैव
यथा । प्रादेशमात्रा सविष्ठा । स
वल्काः सपलाशिनो । समिधः स

समी

कल्पयेत्प्राज्ञ सर्वकर्मसुसर्वदे
तिमत्स्यपुराणम् ॥ हृन्दोगपरिशि
ष्टेपि । नाङ्गुष्ठादधिकान्यूनसमि
तस्थूलतयाकचित् । ननिर्मुक्तत्व
चाचैवनसकौटानपाटिता ॥ प्रा
देशान्नाधिकानोनानतथास्याद्विशा
खिका । नसपचाननिर्णीयाहिमै
षुचविजानतेति ॥ निषिद्धलक्षणय
था । विशीर्णाविदलाऋखावक्रा
स्थूलाविधाकृता ० । कृमिदष्टाश्च
दीर्घाश्चसमिधो नैवकारयेत् ॥ अत्र
दोषायथा । विशीर्णायु चयक
याविदलापुत्रनाशिनी । ह्रस्वाना
शयतेपत्नीवक्रावन्धुविनाशिनी ॥
कृमिदष्टारोगकरीविद्वेषणकरीहि-
धा । पशून्मारयतेदीर्घास्थूलाचा
र्यविनाशिनीतितन्त्रम् ॥ नवय
हाणांसमिधायथा । अर्क ० पला
शः खदिरस्त्वपामार्गीयपिप्पल .
उदुम्बरः शमूदूर्वा, कुशाश्चसमि
धः क्रमादिति ॥

समिधः । पु० असिताचिंषि ।
अग्नी ॥

समित्वनम् । न० समिधि ॥

समिरः । पु० वायौ ॥ इ० द्वि० च
न्द्र ॥

समी । स्त्री० शम्याम् । बीजगुप्या
म् । समति । षम० । अच । गौ
रादि ० ॥

समीप .

समीकम् । न० साम्प्रोयिके । युद्धे
॥ समनम् । षम० । अनीकादय
श्चेतिकन् ॥ सम्यगयनवा । ईगत्या
दौ । बाहुलकात्क ॥

समीक्षम् । न० भाङ्स्थशास्त्रे ॥

समीक्षणम् । न० सम्यङ्निरूपणे ॥
प्रेक्षणे ॥ सम्यक्प्रकारेणैवैव
दर्शनम् ॥

समीक्षा । स्त्री० तत्त्वे ॥ बुद्धौ ॥ नि
भालने । समीक्षणे । दर्शने ॥
मीमांसाशास्त्रे ॥ सम्यगौक्षणमन
यावा । ईव० । गुरोश्चेत्य । टा
प् ॥ यत्ने ॥

समीक्ष्य । त्रि० समीक्षणीये । दर्श
नीये ॥

समीक्ष्यमाण । त्रि० प्रेक्ष्यमाणे ॥

समीच । पु० समुद्रे । अक्षुपारे ॥
स वन्तियस्मिन् ॥ इण् ० । समी
णइतिचट् दीर्घत्वञ्चधातोः ॥

समीची । स्त्री० शम्याम् । एण्ड्याम्
॥ बन्दनायाम् ॥ टित्वानुङीप् ॥

समीचौनम् । न० सत्ये । कृते । त
थ्ये ॥ त्रि० तद्वति ॥ सम्यगेव ।
विभाषाश्चेरदिक् स्त्रियामितिख
। समः समि ॥ शिभने ॥

समीन । त्रि० समाम् । अधीष्टे ।
भूते । भूते । भाविनि । समाया .
खः ॥ मौनसहिते ॥

समीपः । त्रि० अद्यवहिते । निकटे ॥

समुचित .

॥ सङ्गताभाषायस्मिन् । ऋक्
परिच्य समासान्त । द्रव्यन्तक
पसर्गेभ्योपदेत् ॥

समीपकम् । न० निक्कटे ॥

समीपता । स्त्री० समीपत्वे । सामीप्ये
। नैकव्ये ॥

समीर । पु० मासते । प्रवसने । म्य
र्शने । वाथी ॥ सम्यगोरयतिगच्छ
ति । ईरयति प्रेरयति । ईरगती
कम्पनेन । अच् । स्वातिनक्षत्रे ॥
समीरुष्ये ॥

समीरय । पु० प्रवसने । नभस्वति
। वाति । पवने ॥ सम्यगोरयति०
गच्छति० । सम्यगोरयति प्रेरयति वा
। ईर० । युच्० ल्युर्वा ॥ पथिकी ।
पान्ये ॥ माथिज्भक्ती । मरुवकी ।
मरुवा० इ० प्र० पुष्पशब्दे ॥

समीरसार . । पु० विष्णे ॥

समीरित . । नि० उद्योपिती । चित्ते
॥ समीर्यतिश्च । ईर० । क्त ॥

समीरुन . । पु० विष्णौ । सृष्ट्याद्यर्थे
समीरुते । ईर० । गन्धादित्वा
ल्ल्यु ॥

समीरुता । स्त्री० वाञ्छायाम् ॥ सम्यगी
जनमनया । ईर० । गुरोश्चोत्थ . ॥

समीरित . नि० वाञ्छिते ॥ सम्य
कईदित ॥

समुख . नि० वाग्मिनि । वागदूके ।

समुचितः । नि० यथाये ग्यं । स

समुच्चय .

स्यगुचित ।

समुच्चय . । पु० सहावस्थानलक्षणे०
एकाधिकरथ्ये ॥ समाहारे । रा
शौकरथे । यथा । राशौद्धयैर्बहु
नासुसमाहार समुच्चय । चा
र्थविशिष्टे । परस्परनिरपेक्षस्थानेक
स्थेकस्मिन्नन्वये ॥ यथागार्थ्यीवा
त्यस्यपक्षतिपठतिचक्षेच ॥ समु
च्चयनम् । चिञ् । एरच् । ह
न्दे ॥ अर्थविज्ञानभेदे । यथा । त
त्सिद्धिद्विताधिकस्मिन्वचनान्यतुतत्
कारभवेत्० समुच्चयेऽसौ ॥ तथा
प्रस्तुतम्यकार्थस्य० एकस्मिन्सोप
क्षिप्यते० साधकान्तराण्ययसम्भ
वन्तिससमुच्चय उदाहरणम् । दु
र्बारा स्वरमागंषा । प्रियतमोदू
रेमनोत्पुत्सुर्वागाढ प्रेमनववयैऽ
तिक्कठिनाः प्राणा । कुक्कानिमंश
म् । स्त्रीत्वं भैर्बन्दिताभिनग्नवसु-
हृत्काशः कृतालोचनीनासद्वय
तुला कथमुविरह सीढमहत्त्व
शठः ॥ अत्रविरहासहत्वं स्वरमा
गंषा एवकुर्वते० तदुप्रियतमदूरस्थि
च्छाद्यपातम् । एषएवसमुच्चय०
सद्योगीऽसद्योगी० सदसद्योगीवप
र्यवस्यतीतिनपृथग्लक्ष्यते । तथा
हि । कुक्कममक्षिर्नभद्रामूर्त्तिमं
ति । श्रुतवाक्मिनीभुजवशमलस्यो
तालक्ष्मी । प्रभुत्वमखण्डितम् । प्र

समुच्छ्रय .

कृतिसुभगाह्नि तेभावाऽमीभिरयज
नेत्रजतिसुतरादर्पराजस्तएवतवा
बुधा ॥ अत्रसतांयोग • उक्तोदा
हरणेस्त्वसतांयोग • प्रशीदिवसधू
सरो • गलितयौवनाकामिनी •
सरोविगतवारिज • सुखमनश्चर
खाकृती । प्रभुर्जनपरायण • सत
तदुर्गत सज्जनानृपाङ्गणगत •
खली • मनसिसप्तशल्यानिमि ॥
अत्रशशिनिधूसरेशल्येशल्यान्तरा
शीतिशीभनशीभायोग ॥ द्विती
य समुच्छ्रये यथा । सत्त्वन्यायुग
पद्यागुणक्रिया । गुणौचक्रियगुण
क्रिया • क्रमेषोदाहरणम् ; वि
दलितसकलारिक्कुलतबबलमिदम
भवदाशुविमलश्च । प्रखलमुखा
निनराधिपमलिनानिचतानिजाता
नि ॥ अथमेकपदेतयावियोग प्रि
यवाचीपगत सुदु सहेमे । न
बवारिधरोदयादहोभिर्भविष्यच्च
निरातपत्वरम्यै कलुषस्तबाहि
तेष्वकस्मात्सितपङ्केरुहसोदरश्रि-
चक्षु । पतितश्चमहीपतेन्द्रतेषा
नपुषिप्रस्तुटमापदाकटाक्षै • ॥
बहूनासमाहारे ॥ खलिकपीतन्या
येनबहूनाकार्यसाधने । कारणाना
समुद्योग . सद्वितीय समुच्चयः ॥

समुच्छेद . । पु० विनाशे ॥

समुच्छ्रय . । पु० विरोधे । वैरे ॥ उ

समुत्पन्न

त्सेधे । उद्गतौ ॥ सृष्टुर्जर्णय
यम् । शिञ् • । एरच् ॥

समुच्छ्राय • । पु० समुच्छ्रये ॥ सम्य
गुच्छ्राय • ॥

समुच्छ्रित । चि० उच्चे ॥

समुज्झित । चि० त्यक्ते ॥ समुज्झा
तेक्ष । उज्झातमर्गे । त्त ॥

समुत्क्रोश • । चि० सम्यगुल्लेखिते ।
विधे ॥

समुत्क्रम • । पु० जर्द्धगमने । स
म्यगुत्क्रमे ॥

समुत्क्रोश • । पु० कुरुरपक्षिणि ॥
सम्यमुत्क्रोशति । क्रुश • । अच ॥

समुत्त । चि० क्लिप्ते ॥ समुत्त
। उन्दीक्तेदने । अकर्मकत्वात्
कर्त्तरिक्तः । नुदविदेतिपक्षे नत्वा
ऽभाव • ॥

समुत्थ । चि० समुद्भवे ॥ समु
त्थिते ॥

समुत्थनम् । न० समुद्योगे । व्या
धीनौनिर्णये ॥ जर्द्धगमने ॥
सम्यक्प्रकारेणोत्थाने । उठावना •
जभाकर्ना • इ० भा० ॥ यथा ।
इन्द्रध्वजसमुत्थान प्रमादन्नकृत य
दि । तदाहादशमेवर्षे कर्त्तव्यना
नारायण • ॥

समुत्थित • । चि० सम्यगुत्थिते ॥

समुत्पतनम् । न० कूर्दने ॥

समुत्पन्नः । चि० समुद्भूते ॥

समुदायः

समुत्पिञ्ज । वि० अत्य तव्याकुले ॥
समुत्पिञ्जते । पिजिहि नायाम् ।
अच् ॥ पु० भूषमाकुलसैन्ये ।
पिञ्जते ॥

समुत्सृज् । वि० अनुरक्ते । स
म्यगुत्सृष्टते ॥ सम्यगिष्टार्थोद्यु
क्ते ॥

समुत् । वि० सानन्दे ॥ मुदास
हस्यते ॥

समुदत्त । वि० कृपादेवदूतजला
दौ । उद्भूते । समुदध्यतीत्य
अधु० । ता ॥

समुदय । पु० सङ्घे । गथे ।
सङ्घे ॥ स युगे । रणे । युगे ।
समुदये ॥ समुदीयते । समुदय
तेवा । इत्य० । अयगतौवा ।
एरच्० । पञ्चादय्या ॥ समेष्टी
दये ॥ राज्ञाधान्यहिरण्याद्युत्प
त्तिस्थाने ॥ समुदयन्ति । उत्पद्यन्ते
॥ अस्मादर्थः । एरच् ॥ दि
ने । न० लग्ने ॥

समुदागमः । पु० समन्ताजज्ञाने ॥
समुदाचारः । पु० अभिप्राये ।
आशये ॥

समुदायः । पु० समूहे ॥ युगे ॥
समुदायते । अयगतौ । आङ्
प्र० । अच् । समुदयनम् ।
अप्रदानादौ घञ्वा ॥ पृष्ठस्था
यिषक्ते ॥ उद्गमे ॥

समुद्गमकम्

समुदित । वि० समुत्पतिते
समुन्नते ॥ सम्यक्प्रकारेण कथिते ॥
समुदीपणम् । न० पक्षिणापरस्य
रस्यर्द्रयागमने

समुद्गः । पु० समुद्गके ॥ समुद्गच्छ
ति । गङ्गा० । अन्येष्वपीतिङ् ॥
यमकभेदे ॥ अर्थाभ्यासः । समु
द्गः स्यादस्यभेदास्त्रयोमताः ॥ वि०
मुद्गसहिते ॥

समुद्गकः । पु० सम्पुठके । भूष
णाद्यावपने ॥ समुद्गच्छति । ग
ङ्गा० । अन्येष्वपीतिङ् । स्त्री
र्थे कन् ॥

समुद्गतः । वि० उत्पत्तिष्ठी ।
समुद्गमः । पु० ऊर्ध्वगतौ ॥ उत्
पत्तौ ॥

समुद्गमकम् । न० चित्रकाव्यप्रमे
दे ॥ यथा । अयश्रीभिदुराक्षीक्षी
क्षीपधामरणाहते ॥ अयश्रीभिदु
राक्षीक्षीक्षीपधामरणाहते ॥
अस्यार्थः । अयः शुभावहेतिविधिः ।
अयश्रीभी । भाग्यवान् । सचासी
दुराक्षीक्षी । तैजस्वित्वाद्दर्शयति
तिविशेषणसमासः । तस्मिन् । क्षी
पधामक्षीपाश्रयः । कृपितव्यर्थः ।
। अतएवरणाहते । रणार्थोत्पत्तिः ।
। क्षीपधामचासी । रणाहतव्यत
स्मिन् । एवविधिवीरक्षीक्षी । अय
श्रीभिदुराक्षीक्षी । स्वाम्यनादरनिमित्ता

समुद्भव

पक्षोत्तिर्निर्दिष्टा • उपधा • उपा
य • मरणादति • प्राणत्यागविने
त्यर्थः । का • नकापीत्यर्थः ॥
समुद्भूतम् । वि • उच्चैर्गीते ॥
समुद्गोष्मः । वि • वसिते ॥ उत्ती
लिते । कथिते ॥
समुद्धत । वि • अविनीते ॥ स
मुद्गोष्मः ॥ समुद्धन्तिस्मः । स
मुद्धन्यतेस्मात् । इतोर्गत्त्यर्थत्वा
त्कर्त्तरि कर्मणि वा ॥
समुद्धरणम् । न • उद्धरणे ॥ स
म्युद्ध्रियते । उद्धरतेर्लुट् •
भाविषा ॥ वान्तान्ने ॥ उन्नये ॥
भुक्तो जितोन्मूलितयोः । स्यादुद्ध
रणमुन्नये इति रभसः ॥
समुद्धर्ता । वि • उद्धारकर्त्तरि ॥
श्रीगुरौ ॥ सम्यगनायासिनः उत् •
जर्ध्वे सर्वबाधावधिभूतेशुद्धित्रस्त
विधर्त्ता • धारयिता ॥ उन्मूलयि
तरि ॥ यथा ॥ अनन्त्याणां समुद्ध
र्तुरितिरनु ॥
समुद्धृतः । वि • समुत्कीर्णः ॥
अपनीते ॥ उत्थापिते ॥ यथा ।
जलोधमन्नासचराचराधराविषाण
काव्याखिलाविश्वभूतिना । सम
द्धृतायेन वराहरूपिणा समेखयन्मू
र्धनवान्प्रसीदतु ॥ सम्यक्प्रका
रेण उद्धृतः ॥

समुद्भवः । पुं • उत्पत्तौ ॥ कारणे

समुद्भूतान्ता

सम्यगुद्भवः । समुद्भवत्यस्मादा ।
अपादोनाथे । भुवि ऋदेरम् ॥
समुद्भूतः । वि • समुत्पन्ने ॥
समुद्रः । पुं • अश्वोधी । तद्यपयं
या । समुद्रो • विरक्तापारः । पा
रावारः । सरित्पति । उदन्वानु
दधि • सिन्धु • सरस्वान् • साग
रो • शंखः । रत्नाक्षरो • जल
निधिः । याद पतिः । रपाम्पतिरि
ति । समुनत्तिः । उन्दी • । स्फा
यीतिरक् ॥ अन्दीद्ये सम्यक उन्द
न्ति क्तवन्ति च । पोथ च वा । अपा
द्यैव समुन्दे न स समुद्र इति स्मृतम् •
वायुपुराणम् ॥ समीचीना • उ
द्रा • जलचरविशेषायस्मिन्निति वा
॥ सहसुद्रयामयाद्यावर्त्तते • इ
ति वा । परमात्मनि ॥ समुत्पद्य
भूतानि द्रवतिलयगच्छन्त्यस्मिन्नि
ति व्याख्यानात् । सङ्ख्याविशेषि
॥ अन्त्यादि अतिगुणः समुद्र इति
रामायणटीकायां माहेन्द्रव्याख्या
नात् ॥ ढगणस्य द्वितीयपर्याये ।
आदिगुणचकले • ऽ। ॥ वि • सु
द्रयासहिते पत्रादौ ॥
समुद्रकफः । पुं • समुद्रफले ॥ स
मुद्रकफ इव ॥
समुद्भूतान्ता । स्त्री • नद्याम् ॥ समु
द्रस्य कान्ता । समुद्रः कान्तो यस्या
वा । पृक्तायाम् ॥

समुद्रयात्रा

समुद्रगा । स्त्री० नद्याम् ॥

समुद्रगृहम् । न० जनयन्त्रालये ।
पा० हारिक घरः । इ० भा० वि०
शेषः ॥

समुद्रचलुक । पु० अगस्त्यमुनी ॥

समुद्रचलुकीगण्डूपीस्य ॥

समुद्रदायिता । स्त्री० नद्याम् ॥

समुद्रनवनीतम् । न० पोयूषि । च
न्द्रे ॥ समुद्रस्ननवनीतमिव ॥

समुद्रनेमि । स्त्री० समुद्रमेखका
याम् । भूमौ ॥ समुद्रोनेमिरि
वनेमिरस्या ॥

समुद्रफलम् । न० अन्विफले ।
औषधविशेषे ॥ तद्गुणायथा ।
फल समुद्रस्वकटूष्णकारि० वाता
पहभूतनिरोधकारि । जिदोष
दाबाननदोषहारिकफामयभान्ति
निरोधकारीतिरा० नि० चण्ट० ॥

समुद्रफेन । पु० फेने । अन्वि
कफे । हिण्डीरे ॥ समुद्रफे
नश्चक्षुष्योलेखन शीतल सर ।
कषायविषपित्तघ्न । कर्णरुक्कफह
नघ्न ॥

समुद्रमेखला । स्त्री० भुवि । अ
वलायाम् । विश्वम्भरायाम् ॥
स्थिरायाम् ॥ समुद्रोमेखलाय
स्याः ॥

समुद्रयात्रा । स्त्री० पीतिसमुद्रग
मने । समुद्रयात्रादयः कक्षी

समुद्रलवणम्

निपिठायथा । समुद्रयात्रास्त्रीका
र कमण्डलुविधारणम् । वि
जानामसवर्णासुकन्यासूपयमस्तथा
। देवरेणसुतौत्पत्तिर्मधुपर्कपश्चा
र्धम् । मासादन तथाश्चाह्वा
नप्रस्थाप्यमस्तथा ॥ दत्ताद्याश्चैव
कन्यायापुनर्दानं वरश्च । दी
र्घकाल ब्रह्मचर्यं नरमेधाश्चमेधकौ
॥ महाप्रस्थानगमन गीमेधश्च तथा
मख । इमान्धर्मान्कलियुगेव
ज्यान् । इमं नोषियद्वतिहङ्गारदो
यम् । अपिच । एतानिषीक
गुप्तार्थे कलैरादौ महात्मभि । नि
वर्त्तितानि कर्माणि व्यवस्था० पूर्व
क बुधैरितं ॥

समुद्रयानम् । न० पीते । बहिर्गे
॥ यथा । समुद्रयानेरत्नानिमहा
मूल्यानिसाधुभिः । रत्नपरीक्ष
कैः सार्द्धमानयिष्ये बहूनि चेति व
राहपुराणम् ॥

समुद्रयायी । वि० समुद्रे बहिना
दिनादौ प्रान्तरगामिनिजने ॥ स
मुद्रयायीवन्दीवर्तैल्लिक कूटका
रक । इति मनु० । समुद्रयायि
भिः सार्द्धं स विदः सुख्यनिर्गतव
ति वराहपुराणं ॥

समुद्ररसना । स्त्री० पृथग्याम् ॥

समुद्रोरसनाकाक्षीयस्याः ॥

समुद्रलवणम् । न० कल्लके । चिक

समुन्दनम्,

टे । सामुद्रे ॥ समुद्रखलवणम् ।
 समुद्रजलजात लवण वा ॥
 समुद्रवज्रि । पु० वाडवे । बड
 धानले ॥
 समुद्रविजय । पु० वृषाहर्तृपितरि ॥
 समुद्रसिन्धुसङ्गमः । पु० । तीर्थ
 विशिषे ॥
 समुद्रसुभगा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 समुद्रा । स्त्री० शब्दां ॥ श्रम्या ॥
 समुद्रान्तम् । न० जातीफलै ॥ अ
 व्यावसानि ॥
 समुद्रान्ता । स्त्री० तुण्डिकेय्यम्
 कापास्याम् ॥ समुद्रोन्तोयस्या ॥
 यहा । सुद्रयोसहवर्तमानान्त
 समीपीयस्या । आच्छादकत्वात्
 ॥ दुरालभायाम् । यासि । यवासि ॥
 समुद्रोन्तोऽस्यस्या । अर्थआद्य
 च् ॥ समुद्रोन्तोऽस्यावा ॥ मरु
 त्मालायाम् ॥ पृक्कायाम् ॥ स
 मुद्रीतोऽस्या ।
 समुद्रास्वरा । स्त्री० पृथिव्याम् ।
 अचलायाम् ॥ समुद्रोस्वरवसन
 यस्याः ॥
 समुद्रायणा । स्त्री० नद्याम् । स
 रिति । समुद्रोऽयन गतिर्वा ॥
 समुद्राक । पु० याज्ञविशिषे ॥ से
 तुकथे ॥ तिमिङ्गिले ॥
 समुद्रक । पु० प्रादुर्भावे ॥
 समुन्दनम् । न० आर्द्रभावे । केने ।

समुल्लिखन्,

स्तेने । उन्दी० ल्युट् ॥
 समुन्न । चि० आर्द्रे । समुन्नति ।
 उन्दी० अकर्मकत्वात् कर्तरि क्त ।
 नुदविदेतिपक्षे नत्वम् । सम्यगुन्न
 क्तिन्न वा ॥
 समुन्नत । चि० समुन्नद्धे ॥
 स्तम्भविशिषे । इ० धरणि ॥
 समुन्नति । स्त्री० समुच्छये । उत्से
 धे ॥ अतिवर्धौ ॥
 समुन्द्ध । चि० समुद्भूते ॥ प
 ण्डितस्तन्ये ॥ गर्विते । दृष्टे ॥
 जङ्घबद्धे ॥ प्रभौ ॥
 समुन्नय । पु० समुच्छये
 समुन्नाह । पु० उच्छये ॥
 समुपक्रम । पु० आरम्भे ॥ समुपक्र
 मणम् । क्रमु० । घञ् ॥
 समुपजीवम । अ० आनन्दे । कल्या
 णार्थे ॥ समुपजीवणम् । जुषीप्रौ
 तिसेवनयोः । अम्प्रत्ययः ॥
 समुपस्थित । चि० प्राप्ते ॥
 समुपेत । चि० सम्प्राप्ते ॥
 समुपेयिवान । चि० सम्यगुपगते ॥
 समुल्लसत् । चि० सम्यगुल्लासयुक्ते ॥
 यथा । द्रक्ष्यतसमुल्लसद्दनकान्ति
 पूरान्मृतैर्भवानलविभर्जिताननि
 शमूर्खयन्तीनरान् । चिदेकमयच
 न्द्रिकायचमत्कृतितन्वतीतनेतु
 ममशतनी । समुद्विग्ननोरङ्गना ।
 समुल्लिखन् । चि० आर्द्रादिनाभूमि

समृद्ध

खननकर्त्तरि ॥

समुल्लेख । पु० सम्यक्कथने । सम्यगु
च्चारणे ॥समूढ । त्रि० पुष्पिते । भुम्ने ॥ स
द्योजाते ॥ अनुश्रुते । शोधिते
॥ दमिते ॥ ऊढे ॥ विवाहिते ॥समूह । पु० अजिनयानौ । हरिष्य
प्रभेदे ॥ शोभनावृक्षस्य ॥समूल । त्रि० सप्रमाणके । मूलस
हिते । मूलैः सह वर्तमानवृत्ति
तया ॥समूहः । पु० व्यूह । सन्दोह । व्रज
। समुदाये । समूहः ॥ ऊह
घञ् ॥समूहचारः । पु० चारुनिकुरम्बे ॥
समूहगन्धम् । न० जवादिनि । गन्धा
य ॥समूहनौ । स्त्री० ऊहन्याम् । सन्ना
न्याम् ॥

समूहितः । त्रि० एकव्योक्तौ ॥

समूहः । पु० यज्ञात्मौ । परिचा
य्ये । उपचाय्ये ॥ समुद्यते । सम
द्यतेवा । बहुप्रापणे । ऊहवितर्के
वा । अन्तौपरिचाय्योपचाय्यसम
द्यावृत्तिसाधु । अग्निवारणार्थे
स्थलविशिष्टे ॥समृद्धः । त्रि० अधिकदूर्ध्वे । समृ
धियुक्ते ॥ समृद्धोत्पत्तिः । कृधुङ्
दधी । अकर्मकत्वात्कर्त्तरि ॥

सम्पत् द्

समृद्धिः । स्त्री० महदूर्ध्वे । एधाया
म । धनसम्पत्तौ । अपेक्षितार्थस
म्पत्तौ ॥ समर्चनम् । कृधु० ।
क्तिन् ॥समेत । त्रि० मिलिते । स युक्ते ॥
यथा । श्रीनाथेनसमेतास्वच्छन्दकुस
कीर्णमिति ॥ अपिच । नामसमेत
कृतसङ्केतवाद्यतीतदुर्वैश्वमिति ॥

समेत्य । अ० मिलित्वेत्त्वर्थे ॥

समेधित । त्रि० सम्यग्धर्तृ ॥

समेदकम् । न० मधितार्थाभ्युदधिनि
। उद्दृष्टिः ॥ सममुदकयस्त्रिन् ॥समीसा । पु० खनाम्बेलीकभाषा
याम् सूदशास्त्रे च प्रसिद्धे खाद्यवि
शेषे ॥ निर्माणप्रकारायथा मण्ड
कस्यकृतापट्टीपूरणे न प्रपूरिता ।
विद्यमृत्पाटकाकार सन्धिलिप्येत्वा
निष्ठया । छतेपक्षेत्समेसितनाम्ना
बहोतिसूपकः ॥ सुवच्यं वातजिदु
ल्यवप्य पितापहगुरु । विशिष्टाच
गुणीयाहिमांसमेदात्सजायते ।सम्पत्तिः । स्त्री० विभवेत्त्वर्थे । ल
क्षयान् । सम्पदि । साक्षिगानपत्नी
यथा । हेगानपत्नीसम्पत्ति पूजिता
चसुरैर्नरैः । सर्वसिक्कादिरत्नाञ्ज
गत्सुचययाविनेतिभागवतम् ॥ उ
दप्राप्तौ ॥ सम्पदनमनयावा । प
दगतौ । स्त्रियाङ्क्तिन् । सुक्तौ ।
कृद्धिनामौवधौ ॥ शुचोत्कर्षे ॥

सम्पत् द०

सम्पत् द० । स्त्री० भूती ॥ गुणीत्क
 र्त्वे ॥ हारमेदे ॥ सम्पदनमनयावा
 । पद० । सम्पदादित्वात् कृप् ॥
 अथसम्पदश्च्यन्ते स्वल्पेकमं शिक
 मंथ । महतश्चिन्तन सम्पत्तया
 प्राप्यमहाफलम् ॥ इतीयताराया
 म् ॥ वासनासन्ततीशरीरारम्भका
 लीपुण्यादिकमंभिरभिव्यक्तावाम्
 । साहिधा । देवी० आसुरीति
 मेदात् । अनयोर्विस्तारस्तुभगव
 द्ज्ञोतायाषोडशाध्यायेयथा । श्रीभग
 वानुवाच । अमयसत्त्वस शुद्धिर्ज्ञा
 नयोगव्यस्थिति । दानदमश्चयज्ञ
 स्रष्टाध्यायस्तपश्चार्जवम् । अहं
 सासत्त्वमक्रोधस्वयागप्रशान्तिरपैशु
 नम् । दयाभूतेष्वजेलुपत्वमार्दव
 क्रीरचापलम् ॥ तेज जमाधृति
 शौचमद्रोहानातिमानिता भव
 तिसम्पद देवीमभिजातस्यभारत
 ॥ दम्भोदपीभिमानश्चक्रोध । पाव
 यमेववच । अज्ञानश्चाभिजातस्य
 पार्थसम्पदमसुरीम् ॥ देवीसम्प
 दविमोक्षायनिबन्धायासुरीमता ।
 माशुच सम्पददेवीमभिजातोसि
 पाण्डव ॥ दौर्भूतसर्गोलीकस्मिन्
 देवसासुरएवच । देवोविस्तरश्च
 प्रोक्तसासुरपार्थमेष्टु ॥ प्रवृत्ति
 क्षनिवृत्तिश्चजनानविदुरासुरा ।
 नशौचनापिचाचागनसत्य तेषुवि

सम्पत् द०

द्यते ॥ असत्यमप्रतिष्ठन्ते जगदाहु
 रनीश्वरम् । अपरस्परसम्भूत कि
 मन्यत्कामहेतुकम् । एतादृष्टि
 मवष्टभ्यनष्टात्मानोऽत्यबुद्धय ।
 प्रभवन्त्युपक्रमेण जयायजगत्तौऽ
 हिता । ॥ काममाश्रित्यदुष्पूरदम्भ
 मानमदान्विता । मीहाद्गृहीत्वा
 ऽसद्व्याजान्प्रवर्तन्तेऽशुचित्रता
 ॥ १० ॥ चिन्तामपरिमेयाश्चप्रलया
 न्तामुपाश्रिता । कामोपभोगपर
 म एतवदितिनिश्चिता । आशा
 पाशगतैर्बन्धा कामक्रोधपराय
 णा । ईदृन्त काममेगार्थमन्याये
 नार्थमश्नुयान् ॥ इदमद्यमयालब्ध
 मिदप्राप्तयेमनेरथम् । इदमस्ती
 दमपिमेभविष्यतिपुनर्जनम् ॥ अ
 सौमयाहत । शत्रुहर्निष्येचापरा
 नपि । ईश्वरैरहमहमोगीसिदधी
 हबलवान्सुखी ॥ आक्योभिजन
 वानस्मिकीन्योस्तिसदृशोमया । य
 द्येदास्यामिमोदिष्यद्व्यज्ञानविमो
 हिता ॥ अनेकचित्तविभ्रान्तो
 हजालसमावृता । ॥ प्रसक्ताकाम
 भोगेषुपतन्तिनरकीऽशुचौ ॥ आत्म
 सम्भाषितास्तब्धमनोनमदान्वि
 ता । यजन्तेनामयज्ञेस्तेदम्भेना
 विधिपूर्वकम् ॥ अहङ्कारबलद
 र्पकामक्रोधश्चसञ्चिता । समस्त
 परदेहेषुप्रविषन्तेऽभ्यसूयका ॥

सम्पराय .

तानह विषय ' कूरान्स सारेषुन
राधमान् । क्षिप'म्यजस्मशुभाना
सुरीष्वेवयानिषु । अ.सुरीयेनि
मापन्नासृटाजन्मनिजन्मनि । मा
मप्राप्यैवकीन्तेयतलोयान्यधमाग
तिम् ॥ २० ॥ त्रिविध नरकस्त्रेद
हारनाथनमोत्तमः । काम क्रो
धस्तयालोभस्तस्मादतत्त्रय व्यजेत्
॥ एतैर्विमुक्त कौन्त यतमीदारे
स्त्रिभिर्न' । अ.परयात्मान श्रे
यस्ततोया'नपरागतिम् ॥ य . शा
स्त्रविधिमुत्सृज्यवर्त्ततेकामपारत
। नमसिद्धिमवाप्नोतिनमुत्वनपरां
गतिम् ॥ तस्माच्छ'स्त्रप्रभाषकोका
र्याऽकार्यं यवस्थिती । सास्वाशा
स्त्रविधाने'स्त कर्मकर्तुमिहार्हसि
॥ २४ ॥ इति ॥

सम्पदम् । न . समेपदयुगे ।
सम्पद्यमान । त्रि . मिश्रिते ॥
सम्पद्या । स्त्री . अकर्म । नाचारसे ।
सम्पन्न । त्रि . सम्पत्तिसञ्चिते । स
मृद्धि ॥ साधिते ॥ सङ्गते । ए
कोभूते ॥ विशिष्टे ॥ सम्पद्यतीत्य
। पद . । ता . । रक्षाभ्यामिति न
त्वम् ॥

सम्परायः । पुं . समीक्षे । युगे ॥
आपदि ॥ उत्तरकाक्षि' ॥ सम्यक्
परेकाक्षि'वर्त्ततेइति सम्पराय' . पर
कीकसखिन् . इति आख्याता

सम्पादितः

॥ सम्परायणम् । इब् . । ५२७
अय . इगतीया । घञ् ॥

सम्परायकम् ।) न . युगे ॥
सम्पराधिकम् ।)

सम्परेत । त्रि . मृते ॥

सम्पर्क' । पु . मेलके ॥ रती । मर
ते ॥ सम्बन्धे । स योने ॥

सम्पर्की' । त्रि . सम्पर्क'विशिष्टे ॥

सम्यक् । पु . आरम्भे ॥ सम्यक्
पाक्षे । त्रि . तर्क'के । याचके ॥

छष्ट ॥ सम्यक्पाक्षे स्या ॥ सम्यक्

प्रचनम् . सम्यक्पच्यतेऽनेनवा ।

हुपचम् . । इगधेतिघञ् ॥

सम्पाट' । पुं . तर्क' । धृ . अ .
माका ॥

सम्पात . । पु . पक्षगतविशिष्टे । प
तने ॥ सम्प्रयपतने ॥ सञ्चारी ॥

सम्यक्पतनम् । पतृच् . । घञ्

॥ सम्यक्पतन्यनेमिति व्युत्पत्त्या .

कर्म'च . अथे ॥

सम्पाति . । पु . पक्षिराले । अरुणा
त्मजे . जटायुषिण्य छे भ्रातरि ॥ स
म्यक्पाति । पातिरति .

सम्पातिक . । पुं . सम्पाती ॥

सम्पादकः । त्रि . निष्पादके । सम्प
न्नकर्त'रि । धनादिसङ्पादके ॥

सम्पादनम् । न . निष्पादने । अकर्म
ने ॥

सम्पादितः । त्रि . योजिते ॥ स

सम्पन्नात .

स्थिते ॥

सम्प्रीड . पुं० मोदने ॥

सम्प्रीडनम् । न० सम्यक् प्रक्षारेण व्य
यने ॥सम्पुट . पु० लुप्तवक्त्रे ॥ समुद्रवक्त्रे ॥
पेटके ॥ एकाजातीयेभ्यमध्यवर्ति
नि ॥ रतिवन्धविशेषे ॥ यथा । स
म्पसार्योभयौपादौषध्यागतकक्षि
लक । भगलिङ्गस्यस योगाद्रमतौ
सम्पुटेऽद्विस ॥सम्पुटक . पु० समुद्रवक्त्रे । भूषणा
द्यावपने । डव्वा . ड . भा . प्र . ।
सम्पुच्यते । पुटस श्लेषार्थे । कुन् ॥
सम्पूर्ण . पु० रागजातिविशेषे ॥
यथा । औडव पञ्चभि प्रोक्त .
स्वरैः षड्विंशुषाडव । सम्पूर्ण .
सप्तभि प्रोक्तोरागजातिस्त्रिधामते
ति ॥ वि० न्यूनस्वदीर्घरहिते । कृ
तुर्जा । परिपूर्ण . साङ्गे ॥ सम्पू
र्वतीस्त्र । पूरी . । यन्त . कर्त
रि . कर्मस्थितः ॥सम्पुक्त . । वि० खचिते । मिश्रिते ।
कारम्बे । कबरे । मिश्रे ॥ सयुक्ते
। ससृष्टे । सम्पुच्यतेस्त्र । पृची .
। त्त ॥सम्पञ्चाल . पु० तपोविशेषलब्धस
न्नकीर्तनप्रस्थविशेषे ॥

सम्पन्नात . । पु० समाधिप्रभेदे ॥

वि० सम्यक् प्रकर्षेण ज्ञाते ॥

सम्पदानम्

सम्पन्नातसमाधि . पु० सविकल्प
कसमाधी ॥ ब्रह्माहमस्मीतिचिन्त
यते । यावच्चेतोव्यापृतिस्तावत्स
म्पन्नातसमाधि ॥

सम्पतापन . पु० कुम्भीपाके ॥

सम्प्रति . अ० अधुनार्थे ॥ सम् . प्र
ति . एतयो समाधारद्वन्द्व ॥
न्याय्ये ॥सम्प्रति . । पु० पूर्वकल्पस्यार्द्ध
भेदे ॥सम्प्रतिपत्ति . स्त्री० उत्तरविशेषे ।
साध्यस्यसत्यकथ . ॥ शुद्धाभिव्यो
गप्रत्यर्थीयदित प्रतिपद्यते । सातु
सम्प्रतिपत्ति आश्चास्त्रविहित
दाहता । निश्चये ॥ उत्पत्तौ ॥

सम्प्रतिपन्न . वि० सम्यग्ज्ञाते ॥

सम्प्रतिष्ठा . स्त्री० स्थितौ ॥

सम्प्रतीति . स्त्री० सम्यक्स्थितौ
॥ सम्यक्ज्ञाने ॥सम्प्रत्यय . पु० आदरे । भक्त्यतिश
ये ॥ ज्ञाने । निश्चये ॥ यथासन्ना
सम्प्रत्ययायस ज्ञात्वनिश्चयायेतित
दर्थ ॥सम्प्रदाता . वि० दातरि । सम्प्रदा
नकर्तरि ।सम्पदानम् . न० दानपात्रे । चतुर्थी
कारके । त्यागेर्दृश्ये ॥ सम्यक् प्र
कर्षेण दीयतेऽस्मैतत् । सम्यक् प्र
पूज्यदान वा ॥

सम्प्रदाय .

सम्प्रदाय । पु० गुरुपरम परागतस
दुपदेशि । अस्मादि ॥ आगमोक्ता
वैष्णवसम्प्रदायाद्यथा । श्रीशिवउवा
च । वैखान सोमवेदादीश्रीराधा
बलभीतया । गोकुलेशिमहेशानित
यावन्दावनीभवेत् ॥ पाञ्चरात्र प
ञ्चम स्थातृषष्ठ श्रीवीरवैष्णव
। रामानन्दोद्धारव्यासोनिस्वार्कध
मसुत्परि ॥ ततोभागवतोद्देशिदश
भेदा प्रकीर्तिता । शिखीमु
रडौजटोचैवदिशिदशडोक्तमेषच ॥
एकदशडोक्तमेषानि श्रीरघोऽस्त्यैवच
। सप्तपाशुपता । प्रोक्तादशधावै
ष्णवासता । पतैर्षावासन देवि
शृणुयन्नेनशास्त्रवि । विवेष्टसर्वस
व्यप्ययस्ततिसर्वैष्णव ॥ वैख
नसादिदद्याद्यैर्भूषित । स्मार्त्तवै
ष्णवः । श्रीराधाबलभ देविशृणुय
न्नेनशास्त्रवि ॥ वैष्णवाचारनिर
तीविष्णुतन्त्रैकपारग । अनन्दसि
ता । शान्तात्माविष्णुचिन्त । परायण
॥ श्रीराधाबलभीदेविगोकुलेशशृणु
प्रिये । नानाभूषणसम्पन्नोनाना
सुगन्धिभूषित । गोकुलप्रीण
यिताकीलकृष्णस्वरूपधृक् । शरीर
मर्थप्रार्थास्तत्रिवेदनकारक ॥
अन्त । शक्तिपरीदेविबहिर्बैष्णवक
पधृक् । नन्वर्षाचारनिरतीकतावि
दमतत्परः ॥ सम्प्रदायेगोकुलि

सम्प्रदाय :

श सर्वसिद्धिकरोभुवि । उन्दाव
नाम्य देवेशिशृणुयन्नेनसाम्प्रतम्
॥ विगताश प्रसन्नात्माविष्णुभक्ति
परायण । कामिनीसङ्गचपलीव
नक्रोडात्किनादधृक् ॥ सौगन्ध्य
भूषिततनु स्त्रीध्यानेकपरायण
। विपद्सारूप्यतत्त्वज्ञ प्रोक्तीवन्दा
वनीशिवे ॥ पाञ्चरात्रोसहेशानित
यैववीरवैष्णव । पूर्वमेवमहेशा
निकीर्तित । परमेश्वरि । राशक्ति
रितविष्णुताम शिवः परिकी
र्तित । तद्वानन्दोद्यान्तचित्प्र
सन्नात्माविचारधृक् ॥ सर्वसम
रूपसरामानन्दोपकीर्तित । हरि
व्यास महेशानियय बदनधारय ॥
पापस हरयाशक्तोविष्णुभक्तोजिते
न्द्रियः । यमादिनियमैर्युक्तोभक्त्या
चारपरायण । स्त्रीपथीगणकन्या
हीपरकासपरायण । हरिव्यासी
महेशानिशिवभक्तिसरूपधृक् ॥ नि
स्वार्काख्य सम्प्रदायशृणुयन्नेनसा
म्प्रतम् । निष्कार्चनक्तमासक्तः
स्ततन्त्रैकपरायण ॥ बाह्यपूजा
दिनिरतीनान्यभक्त प्रसन्नधी ।
आयपञ्चान्वित । स्वच्छ । स्वच्छन्दा
व रतत्परः ॥ स्ततन्त्रस्मार्त्तविद्वे
षीनिस्वार्कीभगवान्हरिः ॥ अथ
भागवत देविकथयामिशृणुप्रिये ।
विष्णुभक्त्यैकविपुषोविजितात्मा

सम्प्रयोग :

प्रसन्नधी ॥ स्मार्तमर्षान्वितौदेवि
तदन्याचारतत्पर । आर्यपञ्चान्वि
तोदेवितयास्वरूपवैशधृक् ॥ शैवज्ञेयी
तस्यसङ्गातपुन . ज्ञानपरायण . ।
केवलविष्णुतत्त्वज्ञ प्रोक्तोभागवत
मिथि ॥ इतिश्रीशक्तिसङ्गमतन्त्रे १
खण्डेऽष्टमः पटलः . ॥ यद्वापुगायोक्ता
वैष्णवसम्प्रदायभेदा यथा । श्रीम
न्नारायणोन्नतज्ञानारदेव्यासएवम् ।
श्रीलसध्वपद्मनभोऽनूहरिर्माधवस्त
था ॥ अक्षोर्भाज्यसतीर्थसङ्गानसि
न्धुर्महानिधि । विद्यानिधिश्चराज
न्मोक्षयधर्ममुनिस्तथा । पुरुषोत्त
मोन्नतज्ञाणोव्यासतीर्थमुनिस्तथा ।
श्रीमोक्षज्ञोपति श्रीमान्माधवेन्द्र
पुरस्तथा ॥ सम्प्रदायविहीनायैम
न्मास्तेनिष्कलामता . । अतः क
सौभविष्यन्तिचत्वारः सम्प्रदायि
नः ॥ श्रीमोक्षरुद्रसनकावैष्णवा
वित्तिपावनाइति ॥ सम्प्रदानम् ।
हुदाञ् . । घञ् . आतइतियुक् ॥
सम्प्रधारणम् । न . विचारे ॥ सम्प्रज्ञे
सम्प्रधारणा । स्त्री . उचितानुचितनि
श्चये । समर्थने । इदमुचितमेवेति
निश्चये ॥ सम्प्रधारणम् । धृञ् . ।
व्यञ्जः । ण्यासितियुच् ॥
सम्प्रमोष . । पु . विस्मरणे ॥
सम्प्रयोग . । पु . रते ॥ निधुञ्जने ॥
॥ अन्वितौ । सम्बन्धे ॥ कर्मणे ।

सम्पुञ्जः

वशीकरणादिकर्मणि ॥ चि . प्राथि
ते ॥
सम्प्रयोगी । पु . कलाकौली । कामे
कामुके । सम्प्रयोजने ॥
सम्प्रज्ञ . । पु . सम्प्रधारणे ॥
सम्प्रसाद . । पु . सुषुप्तिस्थाने ॥ स
म्यक्प्रसीदत्यस्मिन् । षट्ठ . । घ
ञ् ॥ विदुषि ॥ प्राप्ते ॥
सम्प्रसाधनम् । न . पवित्रीकरणे ॥
श्रीभाजनके ॥
सम्प्रहार . । पु . गतौ ॥ युजे । रणे
सम्प्रहरणम् । ङञ् . । घञ् ॥
हनने . इतिधरणि ॥
सम्प्रहृष्ट . । चि . पुलकिते । पुलकि
तमात्रे ॥
सम्प्राप्त . । वि . समागते ॥ सम्यक्
प्रकारेणप्राप्त . ॥
सम्प्राप्ति . । स्त्री . सम्यक्प्रापणे ॥
सम्प्रेष . । पु . नियोगे । विधौ ॥
सम्प्लव . । पु . एकीभाविनेतरतरघ
नीभावे ॥ व्यामिश्रणे ॥ महाधुरे ॥
वारिधुरे ॥ प्रलये ॥ सङ्घोभे ॥ च
क्षते ॥ यथा । मेघ सम्प्लवते ॥
सम्प्लवनम् । झुञ् . । कदीरणम् ॥
सम्प्लवतेवा । पचाद्यञ् ॥
सम्प्लवोपलः । पु . चन्द्रकांते ॥
सम्प्लालः । पु . मेघे ॥
सम्प्लुञ्जः । चि . विकचने । विकसि
ते । प्रफुल्ले ॥ सम्प्लालति । जिप्

सम्बन्ध .

बाधिरश्चे . ओतः कः , आदि
तच्चेतोऽभावात् . उत्तमुक्तसम्पु
योऽपसङ्गानमिति . तस्यैव .

सम्बन्धः . नि . बधनविशिष्टे . सम्बन्ध
प्रकारेणैव . सम्बन्धयुक्ते . स-
मृद्धयतीत्य . बध . क्तः .

सम्बन्धः . पु . सम्बन्धी . न्याये . इत्य
जय . स योऽगादौ . आदिना .
समवायस्तादात्म्य . वषट्कारविभा
वश्चेति गृह्यते . सम्पर्के . सचवि
विध , विद्याकीयाजिजः प्रीति
जश्चेति भेदात् . स सग . यथा .
एकपदार्थेऽपरपदार्थसम्बन्ध . स
सगमर्बाद्वाभासते . सच . प्रतियो
ग्यनुयोग्याधाराधेयविषयविषयि
भावादिरिति प्रथमस्य उत्पत्तिवादीय
गादाधरो . सम्बन्धोऽप्युपनिषत्तन्म
जनकसिन्धुसिन्धुधेयधनप्रतिपा
द्याप्रतिपादकादिभेदात् . प्रक
मे . स संकेपे . वष्टार्थे . तृतीया
नुबन्धे . यथाविदातिनाप्रत्ययत्वा
योरेकप्रमेयस्य . तत्प्रतिपादकीप
निषत्प्रमाथस्य च . बोध्यबोधकभा
वत्त्वञ्च . सम्बन्ध . सम्बन्धयति .
यथा . पदयोः सामानाधिकरण्यात्
पदार्थयोर्विशेषणविशिष्टभावात् .
प्रत्यगात्मपदार्थयोर्लक्ष्यलक्षणभावा
त्तेति . तदुक्तम् . सामानाधिक
रण्याच्चविशेषणविशिष्टता . लक्ष्य

सम्बन्धोद्भवम्

लक्ष्यसम्बन्ध . पदार्थप्रत्यगात्मना
मिति . दाशविभागीपदोमिति .
सद्विधिः . यथा , सम्बन्धोद्बि
धोऽप्येवविभागाज्जन्मनस्तथा . त
चौदाहृतसम्बन्धादपरोक्षवत्तर .
इति . बन्धनम् . बन्ध . बन्धे
इत्येति चञ् . सम्बन्धबन्ध .
यावत् कुरुतेजन्तु . सम्बन्धान्
मनस प्रियेण . तावतोऽप्यनिष
न्धतेऽद्वैतशिक्षणश्च . एतेषाम
पिजीवीयमुक्त्यावातिमुक्तिश्चरि .
स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसम्बन्ध . कीन
हेतुना . नि . बन्धे . इति . स-
म्बन्धयते . कर्मविचञ् .

सम्बन्धी . नि . सम्बन्धविशिष्टे . उक्त
वति . सयुजि . मातृपत्ने . श्व
शुरादौ . जामातृश्यालकादौ .
सम्बन्धोऽप्यास्ति . इति .

सम्बरः . पु . दैवविशेष . हरिचवि
शेष . मत्स्यभेदे . शैलप्रभेदे .
जिनान्तरे . सीती . न . सखि-
क्षि . जक्षि . बौद्धतविशेष . स
यमे . संबयति . जम्बसम्बन्धे .
बाहुलकादरन् .

सम्बरारिः . पु . मनसिनी . कामदे
वि . सम्बरस्यद्वैत . विशिष्टस्यचरिः .
सम्बरो . स्त्री . मतमूल्याम् . सम्बन्ध्या
म् .

सम्बरोद्भवम् . न . गडलवयो .

सम्बोधनम्

सम्बल . । पु . न . पाथिये ॥ जले ॥
सम्बाकृतम् । वि . सम्बाकृते । वि
तोयाकृते ॥ सम्व्यते । प्रम्वसम्ब
म्बे । म्व्यत् । अच । सम्वकृत
म् । डाजितिकश्चित् ॥

सम्बाध . । पु . सङ्कटे ॥ भगे । यो
नी ॥ भवे ॥ सम्यक्वाचन्तेऽत्र ।
बाधुलीडने । हलस्तेतिघञ् ॥ अ
न्योन्यपीडायाम् ॥ सम्बाधनम्
। भोवेघञ् वा । सम्बाध्यते वा । घ
ञन्तस्यापि विशेषनिघ्नत्वम् . सम्बा
धमनुवर्त्तन्तइतिभाष्यप्रयोगादिष्य
ते । सम्बाधं वृद्धदपितदभूवत्स्मो
तिमाचः ॥

सम्बाधनम् . । न . दा . सदने ॥ शु
लाये ॥ दारपाले ॥ इतिमेदि
निकर ॥

सम्बुध . । वि . सम्बुद्धयति ॥
अयं वाद्यजन्त . । यथा । ज्ञ ने
नाकाशकल्पेन धर्मान्प्रयोगगनापमा
न् । ज्ञेयोऽभिज्ञेन सम्बुद्धस्त .
वन्देद्विपदावरम् ॥ सज्जाते । पु .
बुद्धे । समन्तभद्रे । सुगते ॥

सम्बुधि . । स्त्री . सम्यग्बुद्धौ ॥
सम्बोधनप्रथमायाएकवचने ।

सम्बोध . । पु . सम्यग्बोधे ॥ सम्बो
धने ॥

सम्बोधनम् . । न . आमन्त्रणे । अभि
मुखोक्तरणे । अन्यत्रव्योसक्तस्य .

सम्भार

कार्यान्तरेनियोजनं यमाभिसुख्यवि
धाने ॥ यथा . हेदेवदत्त . हेवटीइति
व्याकरणम् ॥ हेवज्ज . हेवते . हे
फल . इत्यादावचेतनेतूपचार ॥
सम्भक्ति . स्त्री . सम्भजने भज .
क्तिन ॥

सम्भली . स्त्री . कुट्टन्याम् . सम्यङ्
नार्य्यन्यपतिसङ्ग भलते । भनपरि
भाषणे । पचाद्यच् . गौरादि ॥

सम्भव . । पु . हेतौ । कारणे ॥
सम्भवस्यमात् । अजन्तंरिचका
रकङ्क्षधिकारादपादानार्थे . ऋदे
रप् ॥ उत्पत्तौ ॥ मेनके . अ धेय
स्याधारानतिरिक्तत्वे । आधार धे
यैकहृष्ये । भूय सहचराधीन
ज्ञाने ॥ यथ सम्भवतित्राह्वाने .
विद्यासम्भवत . सहस्र णतम् । यथा
स्वार्थोद्गोषाठकपथ्य दावगम ॥ वि
ष्णौ . स्त्रे ष्णयासमोचीन भग्नभ
स्य । समोचीनोभवाजन्मास्तेति
वा । धर्मसंस्थापनोपायसंभवा
मीतिवचनात् ॥ उत्पत्तेः ॥ सम्भ
वति । भू . । पचाद्यच् । सङ्ग
ते ॥ अप धे । भवत्कल्याणं द
न्तरे ।

सम्भार . । पु . सम्भुतौ ॥ सङ्गे
गणे । सम्भियते । भृज् . ।
अजन्तंरिचितिघञ् . साधने । उ
पकरणे ॥ सत्पूर्णत्वे ॥

संभ्रम

संभावनम् । न० । अत्युत्कृष्टप्रका
शनायास्तुक्ती । यथा अपिस्तु
याद्विष्णुम् । अथावाङ्मनसगोच
रविष्णुमपिस्तुयादित्यधिकोक्तिः ।
एतद्व्यस्यान्यदीयस्तत्रैतानामर्थ्यम
स्तीत्यत्र किं वक्तव्यमिति भावः ॥
संभाव्यते । यत्नः । यत्नासन्नयो
युचः । संभावनः । क्रियासुयोग्य
ताध्ययसाधकतिसुगन्धबोधव्याकरण
म् ॥ आहारविशेषे ॥ यथा । स
ंभावनं यदोदयादिष्वन्यस्यमि
दधये । यदि शिवाभवेद्वक्ताकथिता
श्च गुणास्तपः ॥

संभावना । स्त्री० । विद्यतायाम् ।
संभावनीयः । वि० । सम्भावनायो
ग्ये । संभाव्ये ॥

संभावितः । वि० । मानिते । अजमा
न प्राप्तः । पूज्यताम्प्राप्ते । बहुव
त्ति ॥ यथा । भुक्त्वाभावेभवतिमरण
किन्तुसंभावितानामिति ॥ वि
निते ॥

संभाव्यः । वि० । संभावितुं योग्यः ।
संभावनीये ॥

संभाव्यम् । न० । आभाषणे ॥ सम्पू
र्णाद्विच्छिद्युट् । नञ्जेष्वाशुच्यवा
मिञ्जे । सहसंभावित ॥

संभाषा । स्त्री० । संभाषणे ॥

संभ्रमः । वि० । स युक्ते ॥ सङ्ख्य
भिते ॥ सम्यग्भिद्विभिष्टे ॥

संभ्रति

संभ्रुः । पुं० । जनितरि ॥ यजमानि
॥ संभवति । भू० । विप्रसंभवे
उसंभ्रायामितिष्ठः ॥

संभ्रुतः । वि० । उत्पन्ने । समभवति
सं । भू० । तत् ॥

समभवति विजयः । पु० । श्रुतकेवलिस
ज्जैवौदधविष्टे ॥

समभ्रति । स्त्री० । विरस्यगर्भाख्याया
दवतायाम् ॥ सम्यगभ्रतिरैश्व
र्ययस्याः । संभवन्ना ।
संभ्रति । संभवमात्रे ॥ यथा ।
कामान्नातापिताचैव यदुत्पादय
तामिथ । संभ्रति तत्तत्ताविद्या
दयशोनाप्रभिजायनइतिमनुः ॥
यशोनामातकुक्षप्रभिजायतैश्चाम
खङ्गानिजभते । तत्तत्तत्तत्संभवमा
त्रं पश्वादिनाधारणः । यतः । आ
चार्यस्वस्वर्गाजातिविधिवद्विद्वपा
रणः । छपादवर्तमाविद्यासासा
ख्यासाऽजराऽमरेतिमनुः ॥

संभ्रयसमुत्थानम् । न० । मिलित्वैक
संख्यावणिगादौनाशमकरणे ॥ आ
दिमानननक्तप्रभृतयोऽष्टमते ॥
तत्तुविवादपदविशिषः ॥

संभ्रुतः । वि० । सम्पादिते । सङ्गते
॥ पूर्ये । सम्यक्पुष्टे ॥ जनिते
॥ सम्यक्प्रभारिः । भृञ् । तत् ॥

संभ्रतिः । स्त्री० । संभारिः । सम्यक्
प्रापणे ॥ सम्यग्भरणे । सम्यग्धा

सम्भ्रम.

रणे ॥
 सम्भेद । पु० सिन्धुसङ्गमे । सरितो
 मिथ सङ्गमे । नद्योर्नद्योर्नदी
 समुद्रयोश्चमेलके ॥ सम्भियन्ते मि
 लन्त्यव । भिदिर् । हनश्चेति घ
 ञ् ॥ स्फुटने । सङ्गे । मेलने ॥
 सम्भोग । पु० भोगे । रते । निधु
 ने । सुरते ॥ स्त्रीणासम्भोगएवमण्ड
 नम् । तदभावेसर्वमण्डनस्याप्यम
 ण्डनत्वम् । जिनशासने । शुण्डा
 याम् ॥ हर्षे ॥ शृङ्गारविशेषे ॥ त
 स्तत्त्व यथा । दर्शनस्पर्शनादीनि
 निषेवेतेबिलासिनौ । यचानुरक्ता
 बन्धोन्य सम्भोग समुदाहृतइति
 साहित्यदर्पणम् ॥
 सम्भोगी । पु० कीलिनागरे ॥ चि० स
 भोगवति ॥ सम्भागीविद्यतेऽस्य ।
 इनि ।
 सम्भोजनी । स्त्री० बहुपुरुषभोजना
 त्मिकायांनिष्ठाम् ॥ यथाहमनु ।
 सम्भोजनीसाऽभिहितपैशाचोदक्षि
 णादिजै । इहैवास्तीतुसालोके
 गौरव्येवैकविस्मनोति ॥ सहभुज्य
 तेयथा । भुज् । ल्युट् । डीप् ।
 दक्षिणादानक्रियेत्यर्थः ॥
 सम्भोज्य । चि० समेजयितव्ये ॥
 सम्भ्रम । पु० भयादिजनितत्वरयाया-
 म् । स वेगे । साध्वसे । भये ॥
 आदरे ॥ अप्राप्तप्राप्तीहिसम्भ्रमेव

सम्भाषणम् .

वच्यनाप्तकामस्य ॥ सम्भ्रमणम् ।
 भ्रमुषनवस्थाने । भावे । घञ् । नो
 दातोपेक्षवृद्धि ॥ महाभमे ।
 सूत्रे ॥ इत्यजयपाल ॥
 सम्भ्रान्तः । त्रि० स विभो ॥
 सम्भ्रत । त्रि० निर्णीत ॥ अनुमते ।
 सम्मानभाजि । महाजनाङ्गीकृतै ॥
 सम्भ्रतिः । स्त्री० अभिलाषि ॥ अनु
 ज्ञायाम् ॥ अभिप्रायस्यविधाने ॥
 पूजजने । यथा । देवदेववन्द्योसि ।
 अत्रवाक्यादेरामन्त्रितस्येति सम्भ्रतो
 द्वित्वम् ॥
 सम्भद । पु० हर्षे । त्रि० तद्वति ॥
 मदीहर्षे । प्रसदसम्भदौ हर्ष इत्यप ॥
 सम्भद्वः । पु० सम्बाधे । परस्परपौ
 ङायाम् । भीड । इ० भ षा० प्र० ॥
 सम्भद्वज्ज । पु० गन्धमेदे ॥ यथा ।
 सगन्धकारवौ बिल्वगन्धनीतिलक त
 था । प्रभृतीनारसेयोऽसौ निष्पौष्ट्य
 परिगृह्यते । ससम्भदोद्गतो गन्ध
 सम्भद्वज्जद्वतीप्यतद्वात ॥
 सम्भाद । पु० मत्स्यविशेषे ।
 सम्भानम् । न० समादरे । गौरवे ॥
 यथा । सम्भानाद्वाङ्मनोनिव्यमुद्दिजे
 तविषादिव । अमृतस्येवचाकाङ्
 खेहृदयमानन्तुसर्वत ॥ इति ॥
 सम्भाषितः । चि० समाहते । गौर
 विते ॥
 सम्भाषणम् । चि० सम्यङ्माजंन

सम्मुख

कर्त्तरि ॥

सम्मुखं नम् । न० स'शुद्धौ । स
शोधने । मत्तापनयने ॥ सम्यङ्-
भाष्यं नम् ॥

सम्मुखनी । स्त्री० शोधन्याम् । बर्ह
न्यास । सोहनौ । बटनी । इ० भा० ॥

सम्मुख्यतेऽनया । मृज् शुद्धौ ।
कारणे ल्यट् । मृजिर्द्वि ॥

सम्मुखित । वि० विरजस्वो । मा
जा० इ० भा० ॥ सम्यङ् मुखित ॥

सम्मुखित । वि० सदृशे । परिष्कृते
। मिते । मिण् । मिन० इ० भा० ॥
सम्यङ् मित ॥

सम्मुखः । वि० सयुक्ते ॥

सम्मुखः । वि० अभिसुखे । भग्न
पृष्ठे ॥

सम्मुखीनः । पु० दर्पणे । सम स
र्भमुख० सम्मुखम् । समशब्दस्या
मत्तापनयनसिद्धे । समं स
मुखस्य दर्शनं । यथासुखसम्मुख
स्य दर्शनं खड्गतिख ॥

सम्मुख । वि० सम्यङ् मोहयुक्ते ।
सुग्धे ॥

सम्मुख्यः । पु० लृणादौ ॥

सम्मुख्यं नम् । न० अभिव्यक्ती । उ
च्छ्राये । मीढे ॥ सुच्छामिहसमुच्छ्रा
ययोः । ल्युट् । उपधायाश्चेति
दीर्घः ॥

सम्मुख्योक्तम् । पु० मत्स्यादौ ॥

सम्यग्ज्ञानम्

सम्मुख्यः । स्त्री० सकलेन्द्रियमनसां
स्वविषयग्रहणाशक्तिहेताववस्थावि
शेषे ॥

सम्मुख्यत । वि० सम्यगिहते ॥
स हृतकरणे । विज्ञानशून्ये ॥ प्र
तिफलिते ॥

सम्मुख । वि० सशोधिते । शुद्धाज्ञे
॥ स मृज्यतेऽस्मा । मृज् शुद्धौ । कर्म
विज्ञा ॥ मयिकाद्यपनयनेन शो
धितव्यज्ञानादौ ॥

सम्मुख । पु० प्रीतौ ॥

सम्मुखः । पु० विवेकायोग्यत्वे ।
कार्याकार्याववेकाभावि ॥ विज्ञात
मतित्वे ॥ सम्मुख्यतेऽनेन । सम्
पूर्वान्मुहूर्ध्वम् ॥

सम्मुखनम् । न० अस्त्रविशेषे । स
म्मुख्यतेऽनेन । मुहूर्ध्वेऽपि ल्युट् ।

सम्मुखः । स्त्री० वयं हतानादौ ॥ यथा
। लौकिकीहारः सम्मुख्यसारः ।
वर्णा । पञ्चवर्णाशोधिशक्तम् ॥ य
था । दूरयाताक्षीधिरावन्त्याक्षी ।
कृष्णोमायाक्षीनिर्वेदोभाक्षी ॥

सम्मुखित । वि० जातसम्मुखे । स
म्यङ् मीढविषयीकृतौ ॥ स्वरूपावर
णनविशिष्टे ॥

सम्यग्ज्ञानम् । न० एकरूपिज्ञाने ।
भौतनिषेधज्ञाने । यथाग्निरुष्णह
तिज्ञानवस्तुतत्त्वादेकरूपम् । ए
वं निर्विशेषचेतन्यात्मकीहमिति

सयावसानम्

ज्ञानम्, सम्यग्ज्ञानम् ॥
सम्यग्दर्शनम् । न० श्रद्धात्मदर्शने
। शास्त्रीपपत्तिभ्यामवधारितेऽद्वया
त्मदर्शने ॥ क्रोशान स्पदत्वादात्
म्यैकत्वबुद्धिरेव सम्यग्दर्शनमिष्या
हुर्भाष्यकारो ॥

सम्यक् । अ० दृढे ॥ प्रशसायाम् ॥
सम्यक् । चि० मनोज्ञे ॥ सङ्गते ॥
सख्यवचने । कृते ॥ सशयादिशू
न्ये ॥ अर्थेन सह सम्यगश्वासितसङ्ग
च्छतयितिसम्यक् । अष्टु० कृ
त्विगादिना० क्तिन् । राम समी
तिसम्यादेश ॥

सम्यगव्यय । पुं० आद्यतुरोधाश
व्यये ॥

सम्पाट् । पु० राजसूयदागकर्त्तरि
। राजसूयिनि । चतुरव्यसौमाव
श्चिन्नायाभूमेरीश्वरे । अक्रवर्त्त
नि । सार्वभौमेनृपवरे ॥ द्वादश
राजमण्डलस्थे श्वरे ॥ क्रियत्परि
माणायाभूमेराज्ञोनृपानृथेभृत्यव
दाज्ञयाशक्तिः । तस्मिन्ननृपे ।
राज्ञश्चाज्ञयाशसके ॥ यथाह
येनेष्ट राजसूयेन० मण्डलस्थेश्वर
श्चयः । शास्त्रियश्चाज्ञयाराज्ञ स
सम्पाडित्यमर ॥ सम्यक्० राज
ति ॥ राजृ० । क्तिप् । मोराजि
समः कौ ।

सयावसानम् । न० तीर्थविशेषे ॥

सरघा

सयानि । पु० इन्द्रे ॥ चि० समा
नयानौ ॥

सर । पु० कटूरे । दध्यये । द
ध्युत्तरे । दध्नुपरिप्लवमाने । ग
तौ ॥ घोषे ॥ लघवे ॥ निष्कर्त्तरे
॥ नीरे । जले ॥ सर्वावरे ॥ चि०
सारके । भेदके । सरति । छ० ।
अच् । दध्नुस्तूपरियोभागे घन ।
स्नेहसमन्वित । सनेकीसरद्वत्यु
क्तोदधनीमण्डस्तुमस्त्विति ॥ सर
खादुर्गुर्वर्ष्योयातवर्षप्रणाशन
सोम्नीवलिप्रधमन पितृश्लेष्मवि
वर्जन ॥

सर काक । पु० हस्ते ॥

सर काकी । स्त्री० वरटायाम् ।
हस्याम् ।

सरक । पु० न० शोधुपान्ने । शोधु
पाने ॥ इच्छुशोधुनि । अश्चिन्ना
ध्वगपङ्क्तौ । अश्चिन्नाध्वगाना
पङ्क्त्यर्थस्मिन् । सरक० सडक०
इ० भा० प्र० वत्सर्नि ॥ न० ग
गने । आकाशे ॥ तीर्थविशेषे ॥
सरसि ॥ चि० गत्तरि । गति
शैली ॥ स्थिते । छङ्गतौ । कृ
जादिभ्यः सञ्जायाबुन् ॥ सरति ।
छङ्गतौ । प्रुच्छत् । समभिहारेबु
न् । छृतिबाबुन ॥

सरघा । स्त्री० मधुमक्षिकायाम् ॥

रङ्घणम् । रघिगतौ । खनोघचे

सरण्ड

तिवित्करणोदन्यभ्योपीतिघ
आगमयास्त्रस्यानित्यत्वानुम् । सह
रविगत्यावर्तते ।

सरणम् । न० नवनीते ।

सरजा । स्त्री० मलिष्टायाम् । रज
स्त्रलायाम् । घ० चि० शिष ॥

सरट् । पु० वायौ ॥ वारिदे ॥ सर
घायाम् ॥ सरति । छ० । सत्ते
रटि ॥

सरट् । पु० कृकलासि । सरति ।
छ० । शकादिभ्योऽटन् ॥

सरटि । घ० वायौ ॥ मेघे ॥

सरट् । पु० सरटे ॥

सरणम् । न० गमने । लोहमसि ॥
सरततच्छील । छ० । जुषङ्
क्रम्येत्यादिनायुष् ॥ धोषने ॥ भा
वित्युट्वा ॥

सरणा । स्त्री० गन्धालिकायाम् ।
प्रसारण्याम् ॥ विहतायाम् ॥ स
रति । छ० । बाहुलकात् युष्
। टाप् ॥

सरणि । स्त्री० पङ्क्तौ । मार्गे ।
पङ्क्तौ । अयने ॥ सरन्त्यनया ।
स्रगती । अतिःस्रष्टुधमीत्यनि ॥

सरणी । स्त्री० कटभरायाम् ॥ प
यि । पङ्क्तौ ॥ ङोष् ॥ सर
नार्द्धे । कतिहिमगिरिप्रसिद्धे निष्पद
यानविशिष्टे ॥

सरण्ड । पु० धूर्ते ॥ सरटे ।

सरल

अथविशिष्टे । सरति । छ० ।

अण्डनकचम्बुअद्वत्यण्डन ॥ का
मुक्ते ॥ खगे ॥

सरण्यु । पु० वारिवाहे ॥ मात
रिश्चनि ॥ सरति । ससर्तिवा ।
छ० । स्युवचिभ्योऽन्युजागूजक्तुव
इत्यन्युच् ॥ सरण्यु शीघ्रगामी
तिवेदभाष्यम् ॥ जले ॥

सरत् । पु० तनौ । सूत्रे ॥

सरथ । वि० रथेनसङ्घर्षमानि ॥

सरदाम् । पु० गीतमसुनौ ॥

सरपचिका । स्त्री० पञ्चपत्रे ॥

सरभसम् । वि० ससत्त्वरे ॥

सरमा । स्त्री० कुक्कुयाम् ॥ देवशून्या
म् ॥ राक्षसोभेदे । विभीषणस्वप
नाम् ॥ सरति । छ० । बाहुल
कादमः ॥ कश्यपस्यास्त्रीविशिष्टे ।
अमरादोर्नामात्तर । वि० श्री
युते ।

सरयु । पु० पवने । वाते ।

सरयु । स्त्री० नदीविशिष्टे । सरति
। छ० । सत्तेरयु ।

सरयू । छ० । नदीप्रभेदे । सरति
। छ० । सत्तेरयूरित्येके ॥ सरयू
सजिलललादुपलपुष्टिप्रदायक ॥

सरल । पु० पीतद्रौ । पूतिकाष्ठे
॥ अक्षगुणा । सरसिमधुरसि
क्त । कटुपाकरसीलघु । क्षिप्रो
प्य । कर्णकण्ठान्तरागरोक्षीकरः

सरसिजम्

स्मृत । कफानिलखेदयूकाका
 सालक्ष्मीवृथापह ॥ इति ॥ देव
 दारुविशिषि ॥ बुद्धि ॥ अग्नौ ॥ स
 रति । स० बाहुलकादलच् । वृषा
 दिव्यादाकल । बाहुलकाद्गुण ।
 ॥ त्रि० उदारे ॥ कृजौ । अवक्रे
 ॥ यथा । सरलाविरलायन्ते घनाय
 नो कलिद्रुमाः ॥ नशमीनचपुत्रा
 गाभस्मिन्स सारकानने ॥
 सरलद्रव । पु० ठक्धूपे । श्रीवेष्टे ॥
 सरलस्यदेवदारो द्रव ॥
 सरला । स्त्री० सर्वानुभूती । विपुटा
 याम । चिह्नि । श्वेतचिधारेति
 ख्यातौषधी ॥ सरति । स० । बा
 हुलकात्कलन् । टाप् ॥
 सरलाङ्ग । पुं० श्रीवेष्टे ॥
 सरलाधिका । स्त्री० सानेय्याम् ॥
 सर । न० नीरे ॥ तडागे । स जा
 नन्तोभयजलाशये । अस्रजलगुणा
 । सारस लघुष्टणाघ्नबल्य स्वादुक
 षायवदिति ॥ देवखातजलाशये ।
 स्त्रियते । स्रगती । कर्मण्यसुन् ।
 सरसम् । न० सरसि ॥ रसवतिमासे
 ॥ त्रि० रसस युक्ते ॥
 सरसम्प्रतम् । न० जुह्याम् । चि
 कण्ठे ॥
 सरसा । स्त्री० द्राक्षायाम् ॥ रसविशि
 टायाम् ॥
 सरसिजम् । न० पद्मे ॥ सरसिजात

सरस्वती

म् । जनजनने० जनोप्रादुर्भाविवा ।
 सप्तम्यांजनेडं । तत्पुरुषइति०
 डेरलुक् ॥
 सरसी । स्त्री० कासारि । सरसि ॥
 स्त्रियने । स० । कर्मण्यसुन् ।
 गौरादित्वान डीष् ॥ प्रकृतिच्छ
 न्द । २१ प्रमेदे ॥ तल्लक्षणेदाह
 रणेयथा । नजभजजाजरीधदित
 दामदितासरसीकवौश्वरे ॥ चि
 कुरकलापथैषलकृतप्रमदामुलसद्र
 सोमिंषु० स्फुटवदनाम्बुजामुविल
 सद्भुजबालमृषालबल्लिष्ठु । कुचयुग
 चक्रबाकमिथुनानुगतामुकलाकु
 तूहली० व्यरचयदच्युतोन्नजमृगौन
 यनासरसीषुविभ्रम ॥
 सरसीक । पु० सारसपक्षिणि ॥
 सरसीरुद्रम् । न० पद्मे । नलिने ।
 सारसे । सरस्यारोइति । रुद्र० ।
 इगुपधेतिक । तत्पुरुषेतितीत्य
 लुक् ॥
 सरस्वान् । पुं० सागरे । अण्वि ॥
 नदे । सरानीर० गतिर्वाऽस्थस्मि
 न् । भूधिमतुप् । तसीमत्वर्थइ
 तिभत्वान्नपदकार्यम् ॥ चि० रसि
 के ॥
 सरस्वती । स्त्री० वाण्याम् । वाचि ॥
 वाग्देव्याम् । पर्यायास्तु । ब्राह्मी
 तुभारतीभाषागीर्वाण्वाणीसरस्वती
 ति ॥ अष्टाध्यान यथा । वाणीम्

सरस्वती

पूर्णनिष्ठाकरोष्णलमुखीकर्पूर
कुदप्रभाषन्द्रार्हाद्वितमस्तकानिज
करे स विभ्रतोमादरात् । वी
यामखगुण सुधाव्यकलश विद्यासु
तुङ्गस्तनीन्दिराभरणैर्विभूषित
तनु ह साधिरुद्धाभजि ॥ नदीवि
शेषे । मङ्गलसमुद्गायाम् ॥ वाक्
प्रदायाम् । ब्रह्मसुतायाम् ॥ अ
स्याजलगुणायया । सरस्वत्याजल स्वा
दुपूत सवर्गजापहम् । रुच्यश्च
दीपन पथ्य देवजान्तिकर लघु ॥
सातुदेशभेदेन सप्तनाम्नीयया । पु
ष्करेपितामहयज्ञे समाहूता । सु
प्रभा १ नैमिषे सप्तयाजिभिर्कर्तृभि
भिराहूता । काञ्चनाक्षी २ गय
देशे गयराजयज्ञाहूता । विशाली
३ उत्तरकोशलायामौद्दालकमुनि
यज्ञे समाहूता । मनोरमा ४ । कट
प्रभक्षीपेक्षु कथे च कुराजयज्ञे स
माहूता । श्रीधवती ५ । गङ्गाह्वये
दक्षप्रजापतियज्ञे समाहूता । सुरे
णु ६ । हिमालये ब्रह्मणः । पुन
र्यज्ञे समाहूता । विमलीदा ७ । त
प्तसप्तसरस्वत्य समागता । अ
तस्तप्तोत्सप्तसरस्वतनाम्ना प्रसिद्धि
ति महाभारतेशल्यपर्व ॥ स्त्रीरत्ने
॥ गवि ॥ नदीषु ॥ मनुपत्न्याम्
॥ ण्योतिषाख्याम् ॥ ब्राह्मण्यामीषधी
॥ सीमवल्ग्याम् ॥ दुर्गायाम् ॥

सरिताम्पति ,

बुद्धिशक्तिविशेषः । सरिताम्पत्यस्या ।
। सरासिसन्ध्याया । मतुप । स्त्री
पु ॥ तीर्थविशेषः ॥
सरस्वतीसङ्गम । पु ॥ तीर्थविशेषः ॥
सरस्वतीसागरसङ्गम । पु ॥ तीर्थवि
शेषः ॥
सरस्वत्यरुणासङ्गम । पु ॥ तीर्थवि
शेषः ॥
सरस्वत्य । त्रि ॥ मन्वदेवताज्ञानसहिते
सरा । स्त्री ॥ निवृत्तायाम् ॥ गन्धा
जिष्वायाम् । प्रसारण्याम् ॥ भरी ॥
सराग । त्रि ॥ रागसहितः ।
सराव । पु ॥ शरावर्षे । सर
ङ्ग ॥ भा ॥ प्र ॥ कृष्णवर्णपरिमा
ये । मोनिष्वायाम् ॥ मृत्याववि
शेषः । वर्द्धमानकी ॥ यथा । वरस
राजस्यस्यचण्डालागारबीधिषु ।
भिष्यार्थमटनकाश्वाराण्य नान्यन
भौरिषु ॥ सरणम् । स्त्री ॥ कदा
रम् । सरतिषा । अच् । सरस
राज्ञाऽवति । अच् । अण् ॥ अज्वा ॥
सरिः । पु ॥ स्त्री ॥ निभरे । उत्तरे
॥ सरणम् । स्त्री ॥ अचङ् ।
सरिका । स्त्री ॥ हिङ्गुपत्न्याम् ॥
सरित् । स्त्री ॥ नद्याम् । तरङ्गिण्या
म् ॥ सरति । स्त्री ॥ कृष्णकृष्ण
विभ्यङ्गितिसर्गेरिति ॥ सृजे ॥
सरितामनाथ । (पु ॥ ससुद्रे ॥
सरिताम्पति । (पु ॥ ससुद्रे ॥

सरोजम्

सरिताम्बरा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ य
था । त्व देवसरितानाथ त्व देवि
सरिताम्बरे । उभयोः सङ्गमेजा
त्वामुच्चाभिदुरितानिबै ॥ इतिग
ङ्गासागरसङ्गमज्ञानमन्त्र ॥
सरित्पति । पु० समुद्रे । पारा
वारि । सरिताम्पति ॥
सरिद्वरा । स्त्री० गङ्गायाम् । विष्णु
पद्याम् ॥ सरित्सुधरा ॥
सरिद्वारा । पु० समुद्रे ॥
सरिमा । पु० अनलि । वागी ॥ स
रति । स्त्री० । हृष्टधृष्टस्मृभ्यङ्गम
निच ॥
सरिलम् । न० सजिलि । कले ॥ रल
येरिकस्वम् ॥
सरिषप । पु० सपपि । कटुजोहे ।
सरी । स्त्री० निर्भारे ॥
सरीसृप । पु० सपे । पृदाकी ।
आशीविशि ॥ कुटिल सपति । स्त्री
मृ० । निश्चयीटिस्थेगतावितिय
ङ् । पचाद्यङ् । यङोविचोतय
ङोलुक् ॥ वृद्धिकराशी ।
सरीसृपन् । चि० अतिशयेनचकति ।
सरूप । चि० सदृशे ॥ समान रूपमख्य
। ज्योतिर्जनपदेतिसमानस्यस ॥
सरोजम् । न० अजे । पद्मे ॥ सर
सिजातम् । जनी० सप्तम्यांजनेड
। तत्पुरुषद्वयबहुलोक्तोर्लुक् ॥
सरोजखण्ड । पु० पद्मशने ॥ स

सर्गः

रोजानांसमूहः । कामलादिभ्य
खण्डः ॥
सरोजम् । न० पद्मे ॥
सरोजी । पु० ब्रह्मणि । सुरज्येष्ठे ॥
लोकाभाये । बुद्धभेदे ॥
सरोजिनी । स्त्री० कामलाकरे । पद्म
खण्डे ॥ पद्मे ॥ कासारि । सरो
जानिसन्त्यस्याम् । पुष्करादित्या
दिनि ॥
सरोत्तम । पु० सारसखनि ॥
सरोध । चि० रुद्धे ॥ रोधिनसहवत्
मानः ॥
सरोरुट् । पु० अम्बुजी ॥
सरोरुहम् । न० ॥
सरोरुहासन । पु० ब्रह्मणि । काम
लासने ॥
सरोवर । पु० पद्माकरे । तडागे ॥
सर्गः । पु० स्वभावे । निर्भीचे ॥
निर्भीक्ष्णस्थानिमोक्षाभावोपा । मो
क्षाभावविषया । इहैवतैर्जितः । स
र्गोद्येषासाम्येस्थितमनः ॥ निश्चये
॥ यथा । गृहाण्यस्त्रयदिसर्गएष
ते । इति ॥ अध्याये । मोहे । उ
त्साहे ॥ अनुमती ॥ सृज्यते । सृज
विसर्गे । कामनिषङ्गः ॥ सृष्टौ ॥
यथा । सर्गश्चप्रतिसर्गश्चेति ॥ कौ
मारभाष्यं प्राजापत्योमानवद्वत्या
दिभेदैः पुराणेषुविस्तरेणोक्तं
हैतप्रपञ्चे । स्थूलदेहात्यन्तौ । अचि

सर्जनम्

तनसृष्टौ । सज्यन्ते येषु सृष्ट्या :
 प्राणिना इति व्युत्पत्त्या । पृथिव्यादि
 लोकाः सर्गपदवाच्याः । अथ
 कृतगुणक्षोभान्महतास्त्रिहताद्यहम्
 । भूतसत्त्वेन्द्रियार्थानासम्भवं सर्गं
 उच्यते । इति श्रीविष्णु भागवतम् ।
 सर्गक्रमः । पु० प्रकृतेर्महदाद्युत्पत्ति
 क्रमे ॥ यथा । प्रकृतेर्महास्ततोऽह
 ज्जारस्तस्माद्गणस्तुषाण्यकः । तस्मा
 दपिषाडशकात्पञ्चभ्यः पञ्चभूता
 नीतिः ॥ सर्गस्योत्पत्तिः क्रमः ॥
 सर्गवन्धः । पु० महाकाव्ये ॥ सर्गा
 यावन्धोयव ॥
 सर्जः । पु० सालवृक्षे । सखुआ
 इति ख्याते ॥ मृजति । मृजेरिगुप
 धेति वा ॥
 सर्जकः । पु० पीतसाले । आसने
 । बन्धकपुष्पे । विजयसोरः इ०
 भा० प्र० छन्दे ॥ मृजति । मृजवि
 सर्गे । खलुन् । यद्वा । सज्यते ।
 पर्जभर्जने कृन् ॥ चि० सृष्टिक
 र्त्तरि ॥
 सर्जगन्धा । स्त्री० राज्ञायाम् ॥
 सर्जतेलम् । न० सर्जस्तेह । रालतेल
 इ० भा० ॥ तेलसर्जरसोद्भूतवि
 स्फोटव्रणनाशनम् । कुष्ठपासाकृमि
 हरवातघ्नं घामघापहम् ॥
 सर्जनम् । न० विसर्जने ॥ सृ
 ष्टौ ॥

सर्प

सर्जनिर्यासः । पु० । राले । धूनके
 सर्जमणिः । पु० ।
 सर्जरसः । पु० धूनके । यक्षधूपे ।
 सर्जसालक्षरसः ॥ बाद्यमायड
 विशेषे ॥
 सर्जः । स्त्री० । सर्जिकाक्षारः ।
 सर्जिका । स्त्री० । सर्जो० इ० भा०
 प्र० सर्जिकाख्यगुणातस्मादिशेषा
 हृन्मशुनहत् । तस्मात् । यवचा
 रात् ॥
 सर्जिकाक्षारः । पु० कापोले ।
 मुखचर्चके । सौचर्चके । रुचके ।
 सर्जो० साको० इ० भा० प्र०
 सर्जिकारजसः क्षारः । शाकपा
 थिवादि । सर्जिकादग्ध्वाक्रिय
 मायः क्षारवृत्त्यर्थः ॥
 सर्जिघारः । पु० । सर्जिकाक्षारः ॥
 सर्जो० । स्त्री० ।
 सर्जः । स्त्री० । विजि । विद्युतिः ।
 सर्जति । पर्जभर्जने । कृत् पञ्चमि
 तनिधनिसर्जस्वर्जभ्यजः ॥
 अभिसारे ॥ हारे ॥
 सज्यः । पु० सर्जरसे ॥
 सर्पः । पु० अही । नगीभ्योपकृष्टे
 । अल्पघाया यथा । सर्पः । पृदा
 कर्भुजगोभुजकोहिर्भुजकम्
 आशाविषोविषधरयक्रोव्याणः । स
 रौमृप ॥ कुण्डलीगुठपाञ्चघुः अ
 वा काकोदरफणो । दर्शिकरोदो

सर्पदन्ती

र्वपृष्ठोदन्दशुकोविलेशय ॥ उरग
 पन्नगीभोगौजिह्वाग पयनाशनकृति
 ॥ सर्पति । सृपल्लगतौ । पचाद्यच्
 ॥ नागकेशरि श्मशुगारिणिष्ण
 जातिविशेषि ॥ पञ्चमाचक्ष द्वितीय
 भेदेऽ । ५० ॥ षण्मात्रषष्ठप्रभेदे
 ॥ ५५ ॥ सर्पणे । ममने ॥
 सर्पकङ्कालिका । स्त्री । वृक्षभेदे ॥ स
 र्पकङ्कालिका । तीक्ष्णा । विषदष्टा
 । विषापहेतिपर्याया ॥
 सर्पकङ्काली । स्त्री । सहायाम् । स
 र्पकङ्कालिकायाम् ।
 सर्पगन्धा । स्त्री । अहिभुजि । रक्तप
 त्रिकायाम् ॥ वृक्षविशेषि । कृत्वाकी
 । सर्पगन्धाचरसनाचपलङ्घयति
 पर्याया ॥
 सर्पग्रह । पुं । सर्पग्रहभुजौ ॥
 सर्पघातिनी । स्त्री । सर्पकङ्काली
 भेदे । सर्पसहोयाम् । सपा
 ड्या ॥
 सर्पन् । त्रि० गच्छति ॥
 सर्पलक्ष्म । पुं । नकुले ॥ इ० हे०
 न्द्र ॥
 सर्पदष्ट । पुं । दन्तीवृक्षे ॥
 सर्पदष्टा । स्त्री । वृक्षकाल्याम् ॥
 सर्पदष्टिका । स्त्री । अजशृङ्ग्याम् ॥
 सर्पदण्डा । स्त्री । सैहल्याम् ।
 सर्पदण्डी । स्त्री । गोरक्ष्या ॥
 सर्पदन्ती । स्त्री । नागदन्त्या ॥

सर्पाक्षी

सर्पदमनी । स्त्री । बन्ध्याककोट
 क्याम् ॥
 सर्पनासा । स्त्री । सर्पघातिन्याम् ॥
 सर्पनिर्मीचन । पुं । धूपविशेषि ॥
 यथा । कार्पासास्थिभुजङ्गस्यतयानि
 र्मीचन भवेत् । सर्पनिर्मीचनो धू
 प । प्रशस्त सततगृहे ॥
 सर्पपुष्पो । स्त्री । नागदन्त्याम् ॥
 सर्पफणज । पुं । सर्पफणजात
 मणौ ॥
 सर्पभुक् । पुं । मयूरे ॥ सर्पान्भु
 ङ्क्ते । भुज० । कृप० ॥ द्विमुखा
 ह्यौ । त्रि० सर्पभक्षकौ ॥
 सर्पराज । पुं । चहिराजि । वासु
 की ॥ सर्पाणाराजा । राजाह स
 खिभ्यष्टव ॥
 सर्पलता । स्त्री । नागशृङ्गाम् ॥
 सर्पविद्या । स्त्री । गारुडे ॥ सर्पा
 णाविद्या ॥
 सर्पसखम् । न० जनमेजयारब्धे स
 र्पनाशकयज्ञविशेषे ॥
 सर्पसखी । पुं । जनमेजये ॥
 सर्पसहा । स्त्री । सर्पघातिन्या
 म् ॥
 सर्पसुगन्धा । स्त्री । राज्ञायाम् ॥
 सर्पहा । पुं । नकुले ॥ इ० हे०
 न्द्र ॥
 सर्पाक्षम । न० रुद्राक्षे ॥
 सर्पाक्षी । स्त्री । कन्दविशेषि । गन्ध

सम्भ

नाकुल्याम् ॥ वृक्षविशेषे गण्डा
 ल्याम् ॥ अस्या गुणा । सर्पाक्षी
 कटुकातिक्तासोप्याकृमिनिकृन्त
 नी । वृक्षकीन्दुरुसर्पाणाविषघ्नी
 व्रणरोपणीति ॥ सर्पानक्षति । अ
 क्षूव्याप्तौ । कर्मक्षयः । डोप् ॥
 सर्पाक्षीनागफणौतिभावमिष्य ॥
 सर्पाक्ष्य । पु० मङ्गलकन्दभेदे । ना
 गकेशरे । चि० सर्पनामके ॥
 सर्पाक्षी । स्त्री० सर्पवातिन्याम् ॥
 सैवल्याम् । राज्ञायाम् ॥
 सर्पादनी । स्त्री० व्यासगन्धायाम् ॥
 सर्पाराति । पु० गरुडे ॥ सर्पाया
 मराति । ॥
 सर्पारि । पु० नकुल्लि ॥
 सर्पावास । पु० श्वेतचन्दने ॥ पा
 तालि ॥ सर्पाणामावास ॥ बहुव्री
 हिर्वा ॥
 सर्पाशन । पु० मयूरे ॥
 सर्पाक्षयः । पु० नागकेशरे ॥
 सर्पाक्षी । स्त्री० सर्पक्षत्रियाम् ॥
 सर्पिर्द्वी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥
 सर्पि । न० भाष्ये । घृते । सर्प
 ति । रुद्रः । अर्चिशुचिद्रुद्रपिच्छा
 दिच्छदिभ्यद्रुसिरितीति ॥
 सर्पी । स्त्री० सर्पिण्याम् ॥ जातित्वा
 न्ङीप् ॥
 सर्पेष्टम् । न० श्रोत्रगण्डचन्दने ॥
 सम्भः । पु० गमने ॥ सरति । छ०

सर्व्व सहा

। अतिस्तुसुहृद्वितिमन् ।
 सर्व्व । पु० ईश्वरे । शिवे । इरे ॥
 विष्णौ । इषीकेशे । इरी ॥ यथा
 । असतस्रसतस्रैवसर्व्वस्यप्रभवाप्य
 यात् । सर्व्वस्यसर्व्वदाज्ञानात्सर्व्व
 मेतप्रचक्षते ॥ असत । कारणात्म
 कस्य० सत कार्वात्मकस्यसर्व्वस्य
 प्रपञ्चस्यप्रभवाप्ययात्उत्पत्तिप्रचय
 स्थानत्वात् । तथाचमर्त्रीपादानत
 यासर्वात्मकत्वात्सर्व्ववृत्त्यप्युत्प
 ल्यथ ॥ सर्व्वति । सर्व्वहसोपा
 म् । वृत्त्यतः सर्व्वगतावित्यतीना०
 वर्य्यारभेदात् । पञ्चाद्यप् । सरति
 । स्रगती । सर्व्वनिष्ठत्वेतिसाधुर्वा
 स्यतमनेनविश्रुता । पूर्व्ववत् ॥
 न० । नामरूपात्मकेजगति । चि०
 । विश्वस्मिन् । समस्मिन् । अग्नि
 धि । निरविशेषे । कृतस्त्रे ॥ यथा
 । सर्व्वरत्नमयीमेरुः सर्व्वार्थमय
 जम्भ । सर्व्वतीर्थमयीगङ्गासर्व्वदे
 वमयोहरिरितिब्रह्मपुराण ॥
 सर्व्वसहा । स्त्री० वसुमत्याम् । भुवि
 । भूमौ ॥ सर्व्वसहते । यज्ञमर्थ्ये
 । पू । सर्व्वयोरितिखण् । अरुद्धि
 षदितिसुम् ॥ सर्व्वसहावसुमतीस
 हतेनत्विद्वयम् । अकार्यपादवा
 तस्रदीपतापनयैवच ॥ अतीभूमौ
 निराधारीदीपानसंस्थाप्य ॥
 चि० सर्व्वसहिष्णुौ ॥

सर्वगन्धम्

सर्वकर्त्री । पु० । खड्गि । ब्रह्मणि ॥
सर्वकर्मसंश्रयः । पु० । देहादिव्या
पाराणामविद्ययात्मन्यक्रियेसमारे
पितानां विद्ययावधि ॥ सर्वकर्मणा
सम्यङ् न्यासः ॥

सर्वकर्माण्य । वि० । पुरुषे ॥ स
र्वकर्माणि व्याप्नोति । ततः सर्वादिरि
ति ख ॥

सर्वकेशी । पु० । नटे ॥ सर्वकेशोऽ
स्यास्ति । सर्वादिस्येति । इति ॥
सर्वक्षार । पु० । बहुक्षारे । महा
क्षारे । साबन्द् । भा० । प्र० ।
मलवस्त्रविशोधने ॥

सर्वग । पु० । शङ्करे ॥ ब्रह्मणि । वि
भौ । आत्मनि ॥ सर्वगच्छति ।
गम्यते । अन्तात्यन्तेति ड ॥ न० ।
सलिले ॥ वि० । सर्वत्रगामिनि ॥
सर्वसत् । वि० । विभौ ॥ सर्वानु
स्यूते सन्मात्रे ॥ यच्च किञ्चिज्जगत्
स्मिन् दृश्यते श्रूयते पिबा । अन्तर्
दृश्यतः सर्वं व्याप्य नारायण स्थि
तः ॥ सर्वगतत्वं सर्वव्यवधानमा
त्रमिति व्याख्यातारः । व्यापित्वमि
ति यावत् ॥

सर्वगन्धम् । न० । कुङ्कुमादिगन्धद्रव्यवृन्दं
॥ यथा । कुङ्कुमागुरकपूरकसूरी
चन्दनेषु ॥ चतुर्जातकादौ । य
था ॥ चतुर्जातककपूरककोलागु
रुकुङ्कुमम् । लवङ्गसहितश्चैव सर्व

सर्वज्ञ

गन्धविनिर्दिष्टेति ॥

सर्वगा । स्त्री० । प्रियङ्गौ ।

सर्वगान्धः । पु० ।) पिप्पलीमूले ॥
सर्वगन्धिकम् । न० ।)

सर्वद्वेष । वि० । खले ॥ सर्वद्वेष
ति । कषहि सायाम् । सर्वकृता
भेति खच्च अरुहिषदिति सुम् ।

सर्वजनौ । वि० ।) सावर्जनिके
सर्वजनीय ।)

॥ सर्वश्चासीजनश्च । पूर्वकाले
केतितत्पुरुषः । सर्वजनायहितः ।
सर्वजनादृज खलः । षष्ठौ तत्पुरु
षात्तु० छ ॥

सर्वजित् । पु० । बत्सरविशेषे ॥ त
त्फलं यथा । उद्यतोऽर्षणमेघो
जलं नैवोपजायते । महार्घं सर्वं
जिह्वर्षे सर्वमेव वरानने ॥ वि० । स
र्वजयकत्तरि ॥

सर्वजीव । पु० । ईश्वरे । सर्वान् जी
वयति । जीव० । अच् ॥

सर्वज्ञः । पु० । शिवे । ईश्वरे ॥ स
र्वजानाति । सर्वविषयावच्छिन्न
चैतन्यलक्षणज्ञानवानिति । ज्ञा०
। आतीनुपसर्गेकः । यद्वा । सर्वे
ज्ञायस्य स्वात्मनः सर्वस्थापरोक्षत्वा
त् ॥ यद्वा । सर्वे ज्ञायस्मात् । सर्व
ज्ञायनवा ॥ सर्वश्चासीन्नस्येति वा ॥
आनन्दमये ॥ यथा । अग्निप्राणिवु
द्धीनां वासनास्तत्र स्थिता । ता

सर्वतन्त्रसंज्ञान

भि क्रीडैकृत सर्वतेनसर्वज्ञै
रित ॥ तत्र. सौषुप्तेऽज्ञानेकार
रश्मतेकावभूतानांनिर्याप्राप्तिबुद्धी
नां. सनानिबसन्ति. ताभिर्वासना
भि सर्वजगत. क्रीडैकृतम्.
विषयोक्ततम. तेनसर्वबुद्धिवास
नाप्रदज्ञानोपाधिकत्वेनसर्वज्ञत्वमु
च्यतेइत्यर्थः ॥ परमार्थपरिहित
॥ जिनेन्द्रे ॥ बुद्धे. सुगते ।
त्रि. सकलज्ञातरि ।

सर्वज्ञत्वम् । न. सर्वज्ञतायाम् ॥
परमार्थतोसकस्यापिचैतन्यस्याध्या
सिकसत्त्वज्ञानद्वारासर्वावभासक
तायाम् ।

सर्वज्ञा । स्त्री. दुर्गायाम् । सर्व
ज्ञासर्ववैतृत्वाच्छान्तित्वाच्छान्ति
रुच्यते ॥ इतिदेवीपुराणम् ॥

सर्वज्ञानविमूढ । त्रि. सर्वज्ञक
र्माणि. ब्रह्मणि. सगुणेनिगुणे
च. यज ज्ञान विविधम्. प्रमाणत
प्रमेयतश्च. प्रयोजनतश्चतत्रमूढे.
सर्वप्रकारेणायोग्ये ॥

सर्वत प्राणिपादम् । न. क्षेत्रज्ञे ॥

सर्वत शुभा । स्त्री. प्रियङ्गुवर्षे ।

सर्वत श्रुतिमत् । न. क्षेत्रज्ञे ॥

सर्वतन्त्रम् । न. सकल शास्त्रे ॥

सर्वतन्त्रसिद्धान्तः । पुं. गीतमे

तिसिद्धान्तविशिष्टे ॥ तथाहि ।

सर्वतन्त्राविरुद्धसम्बन्धेऽधिकृतस

सर्वतोभद्रः

वैतन्त्रमिदधान्तः ॥ अथार्थः ।
सर्वतन्त्राविरुद्ध. सर्वशास्त्राभ्यु
पगतवृत्तिवद्भव । वस्तुतीययाश्रु
तएवार्थः । अन्यथा. तन्त्रेऽधि
कृतवृत्त्यस्यवैयर्थ्यापत्तेः. अतएव
चजात्यादेरसदुत्तरत्त्वमपिसर्वतन्त्र
सिद्धान्तः । नचतन्त्रेऽधिकृतवृत्ति
स्पष्टार्थलक्षणे तुनदेयमेवेतिवाच्य
म् । मनसकन्द्रियत्वस्यापिसर्वतन्त्र
सिद्धान्ततापत्तेः । नव्यास्तुसूत्र
रूपलक्षणमात्रत्वात्. बादिप्रति
वाद्युभयाभ्युपगत कथानुकूला
र्थः सङ्गतिवदन्तीति । २८ ॥

सर्वत. । अ. समन्ततीर्थे ॥ सर्व
स्मात् । पञ्चम्यास्तसिन् ।

सर्वतापन । पु. कामदेवे ॥ त्रि.
सर्वतापके ।

सर्वतित्ता । स्त्री. काकमात्र्याम् ॥

सर्वतोर्ध्ववरज्जद । पु. तीर्थं वि
शिष्टे ॥

सर्वतोभद्र । पु. चित्रकाव्यविशिष्टे
॥ तदुदाहरणम्यथा ।

स	का	र	ना	ना	र	का	स
का	य	सा	द	द	सा	य	का
र	सा	ह	वा	वा	ह	सा	र
ना	द	वा	द	द	वा	द	ना

॥ अथार्थः

पुन क्रीडवीसिना. सकारा स

सर्वतोमुख

यत्ना सीत्साहा • नाना • नाना
 विधास्य • ये • चारा अरीयास
 मूहा • तेषाकासा • गतिभेदा •
 काया • विग्रहास्य • तेषासाद
 ददति • इतिसाददा • नाशका
 रका सायकायस्यासातरिका ।
 रसेन • रागेण • आह्वयेयस्य •
 सा • रसाहवा • रणरागिणीत्यर्थ •
 बाहसाराणां बाह्यशेषाणा • येनादा
 द्वेपादिघोषा तेषासाद कलहं द
 दति • इति साददानि • ते सङ्क
 लहायमानानि वादनानि • वाद्यानि •
 यस्यांसा • बाह्यरीरनादवादवाद
 वा । अतएव तेषातुल्यतोक्तेरतिश
 योक्तिः । सर्वतोभमणात्सर्वतोभ
 द्राख्यश्चिचवन्त्य । अतएव दण्डी ।
 तद्दिष्ट सर्वतोभद्रमभद्रमयं यदि सर्व
 तद्वति ॥ निम्बे ॥ विष्णुः ॥ व्य
 हविशेषि • सर्वतोभद्रमय • सर्वतो
 भद्रयस्याहा • न • देवेद्यानविशि
 षे • हविःसर्गव्रतप्रतिष्ठादेषु पूजा
 धारमण्डलविशिषि ॥ तच्च शारदादि
 तयोषु दृष्टव्यम् । पु • न • ईश्वर
 सद्यविशिषि • चतुर्दशालिन्दशीभि
 राजगृहान्तरे ॥ चतु • शालसुतु
 हार सर्वतोभद्रसंज्ञितकृत्युक्ते •
 सख्यतोभद्रा । स्त्री • गमभार्याम् ॥ न
 टयोपिप्रति ॥ सर्वतोभद्रयस्या •
 सर्वतोमुख • पु • विधी • ब्रह्मणि ॥

सर्वथावर्त्तमान

उषे । रुद्रे । शिवे ॥ चोच्चो ।
 च त्मनि ॥ अग्नौ ॥ ब्राह्मणे ॥
 स्वर्गे न • अथ न • कले ॥ आ
 काशे । खे । सर्वतोमुखान्यस्य ।
 सर्वदिग्गमनात् ॥
 सर्व्व • च • अ • सर्वस्मिन्काले ॥ सर्व
 स्मिन्देशे ॥ सर्वस्यान्दिशि ॥ सप्त
 स्वास्त्रल् ॥ सर्वं खलु दृश्यन्ते साध
 वोधर्मचारिण । शूरा शरण्या
 सौमित्रेतिर्यग्योनिगतैष्वपि ॥
 सर्व्व • भग • पु • वायौ • त्रि • सर्व
 व्यापिनि ॥ सर्वकारणे ॥ सर्वभग
 ष्छति । गम्ल • । उग्रकारणे सर्वं च
 पद्मयोरुपसङ्ख्यानाञ्च ॥
 सर्व्व • भगामी • पु • अनिले ॥ त्रि •
 सर्व्वदिग्देशकालेषु गमनकर्त्तरि •
 सर्व्वभसमदर्शन • त्रि • सर्व
 स्मिन्नरिमित्रादौ समदर्शन यस्य त
 स्मिन् ॥
 सर्व्वथा • अ • हेतौ • बाढे ॥ सर्व्व
 प्रकारेणैष्यर्थे ॥ सर्वे प्रकारे ।
 प्रकारवचनेषाल् ॥ यथा । विद्यते
 नखलुकश्चिदुपाय सर्व्वलोकपरि
 तोषकरोय • । सर्वथास्वहितमाच
 रणीय किङ्करिष्यति लज्जो बह्वलस्य •
 । प्रतिज्ञायाम् ॥ भृशे ॥
 सर्व्वथावर्त्तमान • त्रि • सर्वथाप्रा
 रब्धकर्मवशाद्विधिर्मातृक्रम्यवर्त्त
 माने

सर्वधारी

सर्वदमन । पु० शकुन्तलात्मज०
 भरते ॥ कात्वीर्य्ये ॥
 सर्वदर्शन । पु० विष्णो ॥ सदाणिदृश
 नात्मकान्यक्षीणयस्यसर्वात्मकत्वा
 त् ॥
 सर्वदशी । पु० विष्णो ॥ सर्वेषा
 प्राणिनां कृताकृतमर्षं पश्यति स्वाभा
 विक्तीनवेधेन तितथा ॥ बुद्धे ॥
 वि० सर्वज्ञ ॥ सर्वद्रष्टृणीतम
 य सुप्यजातीयिनिस्तान्मोक्षे ॥
 सर्वदा । अ० सर्वस्मिन्काले ॥ स
 ज्ञेकान्यकवत्तद् कासिदा ॥
 सर्वदुःखक्षय । पु० मोक्षे ॥ सर्व
 दुःखानां क्षयो विनाशोऽस्मिन्
 कृतितथा ॥ सर्वपीडानाशे ॥
 सर्वदृक् । वि० सर्वज्ञे ॥ अखि
 तस्य पदार्थस्यावलीकयितरि । स
 र्धं पश्यति । दृशिर० । क्षिप् ॥
 ईश्वरे ॥ सर्वमतौतानागतादि०
 पश्यति स्वरूपवेधेन तितथा । क्षि
 न्प्रत्ययकेत्यवबुद्धीच्छाश्रयणात्
 कुत्वम् ॥
 सर्वदेशमुख । पु० अगले । अग्नी
 सर्वधत्तम । वि० सर्वस्यधारिणि
 त्वतम ।
 सर्वधारी । पु० वत्सरविशेषे ॥ तत्
 फलं यथा । कीदृशा शालिमुद्गा
 शकत्तुमशक्त्यैव । मुक्ताभजा
 यतीत्यर्थे जगत्सर्वधारिणि ॥ वि०

सर्वन्दम

सर्वरक्षणाले ॥
 सर्वजरावत् । पु० सर्वभरीणि
 ॥ मन्वाचामीषूक्ष्णं सर्वधरा । पु०
 वृत्तार्त्तकसर्वेति समास ॥
 पूरित्य । वृत्ताति० ॥
 च । सर्वधुराया वृत्त
 सर्वधुरीण । पु० रथलाभ गति
 सर्वभाराणां राक्षसगदादी । सर्व
 धुरावह ॥ सर्वधुरावहति ॥
 सर्वधुरादि तत्त्व
 सर्वनाम । न० सर्वदिपक्षभि शतम्
 ॥ तानियथा । सर्व० विप्र० उ
 भ० उभय० इतर० इतम० अ
 न्य० अन्यतर० इतर० त्वत्०
 त्व० नेम० सम० सिम० पूर्वप
 राक्षरदक्षिणोत्तरापराधराण्यव
 स्थायामसन्नायाम् । त्वमस्मातिध
 नाव्यायाम् । अन्तरवह्निर्धोगाव
 सव्यानयो । त्वद्० तद्० यद्०
 एतद्० इदम्० अदस्० एक०
 द्वि० युष्मद्० अस्मद्० भवतु० कि
 म्० इति ॥
 सर्वनिशता । वि० परमेश्वरे ।
 चिदात्मनि ॥ परमार्थताऽसङ्ख्या
 ऽपि चैतन्यस्य० आध्यासिकसम्बन्ध
 सम्यक्धाज्ञानद्वारा सर्वजीवप्रवर्त
 कत्वेन० सर्वनिधन्तृत्वमतिज्ञ
 यम् ॥
 सर्वन्दम । पु० शाकुन्तलेये० भ

सर्वभूतात्मभूतात्मा

रते ॥
 सर्वपदोष । पु० सारथी । सर्व
 पदाव्याप्नोति । तत्सर्वादि पश्य
 कर्मपात्रपात्र व्याप्नोतीति ख ॥
 सर्वपथीन । पु० रथे ॥ सर्वपथा
 न्याप्नोति । तत्सर्वादिरिति ख ।
 सर्वपात्रीण । पु० श्रीदने ॥ सर्वपा
 त्र व्याप्नोति । तत्सर्वादिरिति ख ॥
 सर्वपूर्णत्वम् । न० सम्भारे ।
 सर्वभक्ष । चि० सर्वभक्षककर्तारि ॥
 सर्वभक्षा । स्त्री० गलस्तन्याम् ।
 सर्वभक्ष्या । स्त्री० छाग्याम् । अजा
 याम् ॥ इ० ई० न्द्रः ॥
 सर्वभूतगुहाशय । पु० चिदात्मनि
 परमेश्वरे ॥ सर्वभूतानां स्यात्परज
 मानां गुहासुबुद्धिपुत्रे । श्रीङो
 धिकरणेशेतिरित्यच् ॥
 सर्वभूतप्रणेता । पु० लोकात्मनिपर
 मेश्वरे ॥ यथाहुः । द्यामूर्धनयस्य
 विप्रावदन्ति । खड्गेनाभिचन्द्रसूरी
 चनेने । दिशः श्रीने विविपादौ
 चितिस्तुसोचिनत्वात्मासर्वभूतप्रणे
 ता । इति ॥
 सर्वभूतात्मक । वि० प्रत्यगभिन्ने पर
 मात्मनि ॥
 सर्वभूतात्मभूतात्मा । पुं० आत्म
 ज्ञानिनि ॥ यथा । जडाजडात्मक
 सर्वमात्ममात्र प्रपश्यति । स एव स
 र्वभूतात्मभूतात्माप्रोच्यतेबुधेरिति

सर्वमङ्गला

सर्वभूतात्मभूतश्च । आत्मास्वरू
 पमयस्य ॥
 सर्वभूताशयस्थित । वि० आत्मनि
 चैतन्यामन्दवनेचिन्मात्रे ॥ सर्व
 भूतानामाशयेद्दृष्टे शिन्तरयाभिरुपे
 ण । प्रत्यगात्मरूपेणचस्थितोय
 स एव स ॥
 सर्वभृत् । वि० नामरूपात्मकस्यजगती
 धारकी । प्रोषकीच । चिदात्मनि ॥
 मायया । सदात्मना । सर्वङ्कल्पि
 त । धारयति । प्रोषयतिच । निर
 धिष्ठानममायोगात् । बुभृज्धारण
 प्रोषणयो । कृिप । तुक् ॥
 सर्वमङ्गला । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ सर्वे
 भ्यः सर्वेषांमङ्गला ॥ सर्वाणिम
 ङ्गलानियन्ताइतिवा ॥ सर्वाणिदृ
 यस्थानिमङ्गलानिशुभानिच । ददा
 तिविप्लितांकीर्तयेनसासर्वमङ्गले
 तिदेवीपुराणम् ॥ अपिच । मङ्गलं
 मोक्षवचनमाशब्देदादवाचकः । स
 र्वान्मोक्षान्याददातितेनसासर्वमङ्ग
 ला ॥ इषेसम्पदिकल्याणेमङ्गलपरि
 कीर्तितम् । तान्ददातिचयादेवी
 साएवसर्वमङ्गला ॥ इ० ब्र० वै०
 पु० ॥ अन्यच्च । सर्वमङ्गलशब्दस्य
 सम्पूर्णार्थवाचक । आकारो
 दादवचनस्तस्मात्सासर्वमङ्गला ॥
 इ० ब्र० वै० पु० श्रीकृष्णजन्म
 खण्डे २७ अध्यायः ॥

सर्वसिद्धी

सर्वमय । त्रि० सर्वात्मके ॥
सर्वमूढम् । न० कपटके ॥
सर्वमूषक । पु० अनेहसि ॥
फकि ।

सर्वमेध । पु० सर्वस्वदक्षिणे० वि
श्वजिद्यज्ञे । यज्ञे ॥

सर्वभरि । पु० प्राप्ते ॥ सर्व
स्वभरि । सर्वभूमिमागमोभूम्
हनिर्निपातनात् ॥

सर्वयोगविनिश्चय । त्रि० असक्तं ।
सर्वसम्बन्धविनिर्गते ॥ योगशब्दे
नसम्बन्धोच्यते । सर्वैकैययोगा
सम्बन्धास्तभ्योविनिश्चयतः विनि
र्गते ॥

सर्वरक्षयम् न० कवचविशेषे ॥

सर्वरस । पु० सर्वरसि । धून्के ॥
बीजाप्रमेदे । लवणरसि ॥ सर्वैर
रस्यते । रसपात्रादने । अदन्तोय्य
न्त । वज्र० अज्वा ॥ सर्वैरसा
यस्मिन्वा । परमानन्दे० अतम
नि ॥ सर्वैरसा सुखानिविद्यन्ते
यस्मिन्सु । ॥ पण्डिते ॥

सर्वरसाय । पु० मण्डे ॥ रससा
साययश्च । रससायकृतिना ॥ अ
योरसः । रसाय । राजदन्तोदि
का । सर्वैररसायः ॥

सर्वरसात्मनः । पु० लवणरसि ॥

सर्वरूपपरिवर्तः । पु० वत्सरे ॥

सर्वसिद्धी । पु० पाषण्डे । वेदवि

सर्ववेदा

सहाचारे० सर्वव्यापकचिह्नधारि
त्रि ॥ नानप्रतधरानानाविधा ।
पाषण्डिनीमताः सर्वाविषयतानि
किङ्कानिच । सर्वैकाकिङ्कानिसम्ब
न्ध । अतद्वनि ॥

सर्वशोध । पु० शोधमयशब्दे ।
प्रखण्डने । समस्तधातौ ॥

सर्ववर्षिका । स्त्री० गम्भावांम् ॥

सर्ववृक्षभ । त्रि० सर्वप्रिये ॥

सर्वस्तम्भा । स्त्री० असत्त्वामुनाया
म् ॥

सर्ववाच्य । त्रि० सर्वनिन्दावाग्
विषये ॥

सर्वविक्रयी । पुं० प्रतिविषयद्रव्याणां
विक्रोतरि ॥

सर्ववित् । पु० परनेश्वरे ॥ त्रि०
विदितात्मतत्त्वे ॥ सर्वैकसर्वै
ति० विन्दतया । विद० विदुष्य
वा । सत्सूक्ष्मैक्यादिनां ज्ञप्

सर्वविषयातीत । त्रि० सर्वात्मनां
मिषि । सर्वमविद्यावत्कावात्म
कविषयमतोत्थावस्थित ॥

सर्ववेदाः । पुं० विश्वजिद्यज्ञे । स
र्वस्वदक्षिणेपितयागकर्तारि ॥ व-
याहामरः । सर्ववेदाः सर्वमेहो
यागः सर्वस्वदक्षिणकृति ॥ सर्व
वेदयति० लक्षयति० कर्त्तव्यम्
कृतिसर्ववेदाः । विदुष्यमात्रे ।
व्याप्तः । असुम् ॥

सर्वसद्गुणार्थक .

सर्ववैश्वी । पु० नसंके । नटे । सर्वे
धावेश सीस्यस्य । इनि० । स
कलवेशधारिणि । बहुव्री० । इ०
भा० ॥

सर्वव्यापी । द्वि० आकाशवत्सकल
पदार्थव्यापनशीले । यथा । सर्व
व्यापिनमत्मानं ज्ञात्वाधीरोनशा
चतीति ॥

सर्वज्ञ । अ० सर्वप्रकारेणेत्यर्थे ।
सर्वशाखामलम् । न० नक्षत्रविशि
षेषु ॥ यथा । भरणीकृत्तिकापित्र्य
विशाखाश्रवणभाद्रपद । सर्वशाखा
मल प्रोक्तं ब्रतं तत्र विवर्जयेत् ॥

सर्वशास्त्रवित् । द्वि० महानिर्वाणाय
मन्त्रे ॥

सर्वशान्तिहृत् । पु० दौ प्यन्ती ।
शान्तिहृत् ॥ द्वि० सर्वशान्तिवि
धायिनि ॥

सर्वससर्गलक्षणम् । न० औष
रके ॥

सर्वसङ्गत । पु० षष्ठिकावाम् ॥
द्वि० सर्वप्रिये । सकलसङ्गति
युक्ते ।

सर्वसत्त्वसमुद्भवा । स्त्री० प्राद्वि ॥
सर्वेषामाश्रितानां समुद्भवोत्पत्तितामो
वनतश्चयस्याम् ॥

सर्वसद्गुणार्थक । पु० सर्वसै
न्यसद्गुणे । सर्वाभिसारे ॥ सर्वे
षांसद्गुणम् । सर्वसद्गुणम् । स

सर्वाङ्गसुन्दर .

सर्वसद्गुणमर्थोयस्यस ॥

सर्वसद्गुण । पु० सर्वात्मनि ॥
सर्वसद्गुण । पु० गुग्गुली ॥ द्वि० स
कलसहिष्णु ॥

सर्वसाक्षी । पु० परमात्मनि ॥ सर्वे
षांशुभाशुभकर्माणां साक्षी । सा
क्षाद्गुण ॥ द्वि० सर्वविषयद्र-
ष्टारि ॥

सर्वसिद्धि । पु० श्रीफलविष्णवे ॥
द्वि० सिद्धियुक्ते ॥

सर्वसुखप्रद । पु० परमात्मनि ॥
भगवति ॥

सर्वस्वम् । न० समस्तधने ॥
सर्वस्वो । पु० गोपकन्यायानापिता
प्यति सङ्करजाती ॥ द्वि० सर्वस्व
विशिष्टे ॥

सर्वहर । द्वि० सर्वसंहारकारिणि ॥
सर्वहितम् । न० मरिचि ॥ द्वि० स
र्वेषांहितकारिणि ॥

सर्वाकार । द्वि० समस्तदेहाद्याका
रविशिष्टे । भगवति ॥ यथाहुरा
चार्या । सर्वाकारो भगवानुपाया
तैर्येनयेनभावेन । तन्मात्रम् भू-
त्वाचिन्तामश्नुवत्समभ्येतीति ॥
सर्वापादानकारणत्वात् सर्वाकार
स्वम् ॥

सर्वाङ्गम् । न० सकलावयवे ।
सर्वाङ्गसुन्दर । पु० औषधविशिष्टे
॥ यथा । रसगन्धकतुल्यांशौषधीभा

सर्वात्मा

गौटमव्याख्य । भौतिकविद्रुमं च
 क्खमवनीयसमायत । हेमभस्मा
 र्धभागसुसर्वाख्ये निधापयित् । नि
 स्वद्रव्यस्यैवेति पट्टिकाकारयिदं भि
 षक् ॥ यथा ह्यत्र पट्टं दद्याच्छीतल
 क्षमसुखरेत् । हेमभस्मसमतोऽप्यतो
 ष्या । वीरदेवमत ॥ एकोक्तत्वं स
 मस्तानि सुक्ष्मवर्णानि कारयेत् ।
 ततः पूत्राप्रकुरीत भक्षयेद्द्विषसीशु
 भे ॥ सर्वाङ्गसुन्दरी चोपरीगरकनि
 क्तानन । वातापित्तज्वरविरोधसन्निपा
 ती सुदृक् ॥ अर्घ्यस्य यथावीरिनिमे
 दिगुल्लभगन्दरे । निहन्ति वातजा
 न रोगान् स्त्रीषु कांश्च विधीयत ॥
 पिप्पलीरुधुम युक्तं घृतयुक्तमद्यापि
 वा । भक्षयेत् पथं खण्डनसितया
 चार्द्धकेषवा ॥ गुडूचोत्पलसहितं
 प्रमेहि च विधीयत । रसरत्नकरः प्रो
 क्तः सिद्धये नीरसीतमः । राज्ञि
 काङ्कितेन क्लृप्तं रत्नं विवर्णये
 त । धृतभेषज्यरत्नं वक्ष्यामि सर्वाङ्ग
 सुन्दरीरसः ॥

सर्वाङ्गोपः । पुं० यथेति । सर्वाङ्गानि
 व्याप्नोति । तत्सर्वादि रिति खः ।
 वि० सर्वाङ्गवत्सवन्धुक्ते ॥
 सर्वाङ्गिणिः । पुं० विवर्णयति ।
 सर्वाङ्गिणिद्रुक्ते ॥ सर्वेऽप्यतिथ
 यैः यथैतः ॥

सर्वात्मा । पुं० सर्वस्वरूपे ॥ सर्वं

सर्वाभिसम्बन्ध

वर्णे ॥

सर्वात्मता । स्त्री० सर्वं साक्षात्समिदे
 ॥ भावेतत् ॥
 सर्वाध्यक्षः । वि० सर्वं सिद्धिं चक्रेते
 ॥ सर्वप्रत्यक्षे ॥ सर्वनिबन्धनः ।
 सर्वानुकारिणोः स्त्री० शासनपथ्याम् ।
 सर्वानुकारोः वि० सर्वसमे ॥
 सर्वानुभूतिः । स्त्री० ज्ञेयतत्त्वविद
 तावाम् ॥ सर्वानुभूतयेऽस्याम्
 ॥ सर्वानुभूयनीया । कर्माविशि
 ष्टम् ॥ सर्ववर्णने । पुं० भूताङ्गं
 विधीयते ॥ भाव्यङ्गं विधीयते ॥

सर्वाङ्गभक्षकः । वि० उदरपिपासि ।
 सर्वाङ्गभोजिनि ।

सर्वाङ्गभोजोः । वि० सर्वाङ्गोने ॥ स
 र्वेषामज्ञानि० सर्वाङ्गनि । सर्वा
 ज्ञानिभोक्तुं योवमस्य । सुगोतिवि
 निः ॥

सर्वाङ्गीनः । वि० सर्ववर्णाङ्गभक्षक
 । सर्वाङ्गभोजिनि । सर्वाङ्गानि भ
 क्षयति । अमुदसर्वाङ्गेति खः ॥
 भिष्यौ ॥

सर्वाभिसम्बन्धः । पुं० परशुवासजन
 तस्य सर्वाङ्गेयके । वैजयन्तिना
 दौ ॥ यथाहमनुः । धर्माध्यक्षी सदा
 सुव्यवस्थापिका विवर्णयति ॥ वै
 जयन्तिनाः श्रीशिवः सर्वाभिस
 न्धक इति ॥

सर्वाभिसम्बन्धी । पुं० वैजयन्तिना ।

सर्वायानुसाधनौ

कृतापसी । चि० सर्वाभिसंधान
विशिष्टे ॥

सर्वाभिसार । पुं० सधौवे । सर्वम
ब्रह्मार्थके । -तु ब्रह्मैवमन्त्राहे ॥

सर्वेष० अभिसरणम् । छ० भा
विषय ॥

सर्वार्थसाधिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

चि० सकलप्रयोजनसाधके ॥

सर्वार्थसिद्धि । पुं० बुभुक्षे । शाक्य
मुनी । गौर्दुर्गादेनौ । चि० लब्धा
र्थे । समस्तप्रयोजनसिद्धियुक्ते ॥

सर्वार्थेषु म । निष्पन्न । सिद्ध
शुक्लाकाव्ये । खेतिमसास ॥

सर्वार्थे सिद्धौ । खेतिमसास ॥

सर्वार्थसिद्धि । स्त्र० योगविशिष्टे
। सर्वार्थसिद्धिसंज्ञते ॥ सर्वार्था
नांसिद्धि ॥

सर्वार्थसिद्धिसंज्ञित । पुं० योगमे
दे ॥ यथा मूलाक्षराक्षरतुरङ्गम
पुष्पभानिसूर्ये । ह्रीन्तुर्विधमैव
गुरु शगाङ्गे । सापीं हुताशनउ
प्राण्यभमेवभीमे । बह्वीन्दुमैवकर
भानिविधिसौम्ये ॥ मैवान्यपु
ष्यतुरगादितभानिजीवे । इयन्त्य
मैवतुरगादितयद्युक्ते । ब्रह्मानि
लश्रवणभानिशने सराहे । सर्वार्थ
सिद्धिसंज्ञित कथितो ह्येवम ॥

सर्वार्थानुसाधनौ । स्त्री० सर्वाभिसाधि
न्याम् । अम्बयाम् । दुर्गायाम् ॥

सर्वेश्वर

यथा । धर्मादीश्चिन्तितान्यस्मात्
सर्वलोकैषुयच्छति । ततोदधीसमा
ख्यातासासर्वार्थानुसाधनी । तदेवो
पुराणे ४५ अध्याय ॥

सर्वावसर । प० नि म पाते । अ
र्द्धरात्रे ॥ सर्वेषामवसरे ऽस्मिन् ॥
ह० त्रि० शेष ॥

सर्वागौ । त्रि० निषिद्धभोजनादि
शौले ॥

सर्वाध्ययन्य । त्रि० अनेकद्रुतप्र
चुरे ॥

सर्वश्रमनमस्कृत । पुं० अन्त्यश्रमे
। परमहस्ये ॥

सर्वास्त्रा । स्त्री० देवीविशिष्टे ।

सर्वहण । पुं० समस्तदने ।

सर्वोद्य । त्रि० सर्वे । सर्वसंज्ञित
म् । सर्वशोभेतिपक्षे ॥

सर्वेन्द्रियगुणाभासम् । त्रि० प्रोथेव
ह्यणि ॥ सर्वेषां हि करणानाश्री
त्रादोना । मन्त करणयेऽबुद्धि
मनसोर्गुणैः । रथ्यवसायसङ्कल्पश्रव
णवचनादिभिस्तत्तद्विषयतय ऽयम् ।
सतद्रव । सर्वेन्द्रियव्यापारेर्व्यापृ
तमिदम् ॥ तत्सर्वेन्द्रियाणिगु
णाद्यतद्विप्रयानाभासयतिवा ॥

सर्वेशान । पु० परमेश्वरे ॥ सर्वे
षामीश न ॥

सर्वेश्वरः । पु० परमेश्वरे ॥ परम प
ती ऽसङ्गस्यापिचैतन्यस्य । आध्यास

सर्वप .

कतस्वधपम्बद्धाज्ञानद्वार सर्वम
यादाधारकमत्त कवत्त्व नपरमश्वर
त्वम् । सर्वेषाम् । ईश्वर । आ
नन्दमये । यथा । अयप्रत खजतेवि
श्वगदन्त्यथितु पुमान् । नकोपि
यत्तलोनाय सर्वेश्वरवृत्तिश्रुतः ।
यथावा । नारायणमाभान ज्ञात्वा
सर्वम्यतिप्रलयहेतुम् । सर्वस्य
सर्वभूत सर्वः सर्वेश्वरोभवे
तीति ।

सर्वविधः । पु० सर्वसम्पन्नार्थके ।

सर्वस्योपधः । शुद्धविशिष्टे ।

सर्वोपधः । श्री० । ओपधिवर्गविशि
ष्टे ॥ यथा । कुठमासीह रद्वेरेसु
राशेलेषचन्दनम् । वचाकाचूरमु
स्तथ्या सर्वोपधः । प्रकीर्त
ताः ।

सर्वपः । पु० । सरिषये । तुमे । कद
म्बके ॥ सरतिर्ज्जेहे इमात् । छ०
। सत्तरपः पुन्रक्षित्यपः पुनः गम
य ॥ सर्वपस्तुः (सी) किकटुः हृत्वा ।
सतिक्तकः । तीक्ष्णोष्णः कफना
तघ्नोरक्तपित्ताग्निवर्धनः ॥ रक्षोह
राजयेत काण्डः कुष्ठजीः छत्तमिषका
न् । यथारक्तस्तयः गौरः । किन्तुगौ
रावरोसतः ॥ स्यादरविषप्रभेदे ॥
क्षिप्रः प्रट्कपरिमाणे ॥ यथा । का
कान्तरगतीभाभीयन्वाः कुष्ठं स्यात्तरजः
। तेषु भिन्नं विविक्तं विविक्तं ॥

सत्तिरम्

सर्वपः ॥

सर्वपते उम् । न० । सर्वप्राधान्ये हे ।
अहेतौ नेव । दोषन सार्धप तैर्ल
कट, पाकरम लघु । सितुन स्याम रो
धीया तीक्ष्णपित्तासदृशकम् ॥ क
फमेदोनिताग्नीष गिर कर्कमिवा
पडम् । काण्डः, छिः छत्तमिषितकठकु
ष्ठवचनगुणः ॥ तद्वदाजिकयोः सौल
विशील अतः कफकृत् । राजिक
ये । कृष्णराजिकादुरतराजिकाः
तथाः ॥

सर्वपनाकम् । न० । सार्धपेनाकम् ॥
तीक्ष्णं च सार्धपनाक वातघ्नं च
ब्रूयापहम् । काण्डः, कृष्णमहरददु
कुष्ठस्य सचिकारकम् ॥ पाकप्रका
शेयथा । सार्धपः कीमसीदण्ड
स्त्रिगुणकोऽपीकितः । ततस्तैषी
सहिष्णुग्राह्यो भवितः सौम्यवा
न्यति । इति ॥

सर्वपनाकम् । न० । सार्धपेनाकम् ॥
कटुः सार्धपाकः बहुमूलमजगुरु
। अम्लपाकः विदाहियानुष्णः कृष्ण
शिदे यत्ततः ॥ सद्यारतवचः तीक्ष्ण
कादुयाकीषु निन्दितम् ॥

सर्वप्रोः । श्री० । खड्गनिकायाम् ।

सत्तम् । न० । जषी ॥ सत्तयि । सत्तः
। यवः ॥

सत्तचितम् । त्रि० । सत्तिसि ।

सत्तिरम् । न० । जषी ॥ सत्तति । सत्तः ।

सलिलकुन्तल .

सलिलकलीति • इलच् । रलयारे
कत्वम् ॥

सलिलम् । न • जले ॥ उपादाना
ख्यायाद्वितीयायातुष्टौ ॥ सलति •
गच्छति निम्नदेशम् । सलगती । स
लिकल्य निमहिभडिभण्डिशण्डि
पिण्डितुण्डकुकिभूयइलच् ।
सलिलव्यञ्जकदेशादगागंलेद्रष्टव्या
। कश्चिद्विशेषावापिकालिदासीत्तो
यथा । अद्याजुर्नोदुम्बरसिन्दुरा
पर्यप्रबोलातिविशालशाखा । ब
लमीकपाश्वर्वा भुरगाद्विद्यतवा
म्बुनिर्देश्यमल समाश्रु ॥ योणाति
शीतलवसत्तृणपुष्टिर्शीसास्वादु
सान्द्रसलिलाकिलशीघ्रवादी ।
इत्य विलोक्य त्रसुधाभिहकूपबापी
कासारकुण्डखननविदधीतशङ्कत्
॥ नीचगतजलदेशमाह । सिधुप
तानमरुकाणं वगौडगेशे निम्नधरा
न्तरगमम्बुनिसर्गभावात् । क्षारा
ल्लकुण्डतरुवद्भुविनिस्तृणोर्व्यातद्व
न विकृतिमद्गुणमाहुरार्या • ॥ शु
भजलज्ञानमाह । यामादुदौरितह
रित्युशनोजभागेनैवेभमण्डलवि
भागवतिप्रशस्तम् । वाच्य वनतदि
हगभंकबोन्दुभागेनिम्नाद्भूमित
टिनोनगदिक्शिराभिरिति ॥

सलिलकुन्तल . । पु • शैवाले । सलि
लकुन्तल इव ॥

सवनम्

सलिलकोष्ठ • । ष • जलगृहे । जल
मन्दिरम् • भा • प्र • ॥

सलिलज । त्रि • जलात्पत्रे ॥ न •
पद्मे ॥

सलिलनिधि । पु • समुद्रे ॥ यथा
। प्रीत्यागच्छन्त्यपस्ते दिशिदिशिज
लदास्त्व शरय्योगिरीणामुवासावा
सभाजामसरविटपिनाजन्मभूमि
स्त्वमेवागाम्भीर्यं किञ्चतादृकत्वयिस
लिलनिधिक्षिप्तुविज्ञापयाम सर्वो
पायेनमैवावशुषुनिष्कृपादृष्टय
काङ्क्षणीया । जलानानिधि ॥

सलिलेम्बन । पु • वाडवाग्नौ ॥ स
लिलमिम्बन यस्य ।

सलील । चि • लोलयासहवर्तमाने ।
सलीकता । स्त्री • समानलीकता
याम् ।

सल्लङ्गी । स्त्री • गजभक्ष्यायाम । शल्ल
क्याम् । सत्कृत्यलक्यतैस्त्राद्यतीग
जैः । लक • । कुन् । गौरादि ॥

सल्लक्ष्यम् । न • प्रत्यगभिन्ने ब्रह्मणि ॥
सञ्चतल्लक्ष्यश्चेति तथा ॥

सव • । पु • यज्ञे ॥ सोमोयवाभिषू
यनेरसार्थं खण्ड्यते यत्राध्वरे सव
॥ सत्वने ॥ सूयते सोमेऽव । पु
ञ्ज • । ऋदोरप् ॥ यद्वा । सूयते
ऽवानेनवा । षूप्तेरप्ये । अप् • घी
वा । न • जले ॥

सवनम् । न • यज्ञज्ञाने । सूच्याया

सविकल्पक :

म ॥ अभिषवे ॥ अध्वरे ॥ सीमनि
ईलने ॥ पुञ्चभिषवे । ल्युट् ॥
प्रसवे ॥ पु० काले । समये ॥ च
न्द्रमस ॥ सवति । सुनोति । सु
तिषा । मयुरुवञ्जोयुक् ॥

सवया । पु० वयस्ये । स्निग्धे ॥
समानवयोऽस्य । ज्योतिर्जनपदेति
समानस्यस ॥

सवर । पु० सलिले ॥ शिवे ॥
सवर्ण । चि० सदृशि । तुल्यवर्णे ।
समानजातौ ॥ यथा । पाण्डिय
हणसम्भार सवर्णासूपदिश्यते ।
इति ॥ समानोवर्णोऽस्य । ज्यो
तिर्जनपदेति । तुल्योऽस्यप्रय
त्नेवर्णे ॥

सवथा । स्त्री० शनिमातरि । छा
यायाम् ॥

सवर्णायाम् । न० तीर्थविशिष्टे ॥

सवहा । स्त्री० चिह्निते ॥

सवासक । पु० वर्षावृत्तान्तरे ॥

द्विजगणमाहरभगणसुपाहर । भग
तिसवासकमितिगुणनायक ॥ य
था । गिरिवरनन्दिनिदुरितनिष्ठ
न्तनि । विहितमतौमयिकुसकर
णामपि ॥

सविकल्पक । पु० समप्रज्ञातसमा
धी ॥ तथाहि । सविकल्पकीनाम
ज्ञातज्ञानादिविकल्पभेदज्ञानमे
वयाऽद्वितीयवस्तुनितदाकाराका-

सविता

रितायाश्चित्तवृत्तेरवस्थानम् । त
त्रोदाहरणम् तदामृन्मवगजादि
भानेपिमृद्धानवत् । दूतभानेप्यद्वे
तवस्तुभासते । इति । तदुक्तम् ।
द्विस्वरूपगगनोपमपरमकृद्भिमत
त्वत्रमेकमक्षरम् । अलिपकंसर्वगत
यद्व्यतदेशपाहसततविमुक्तइति
॥ चि० सविकल्पमिति ॥

सविकार । चि० विकारमहितेस
जामृतादिधुत्यन्ते ॥ विकारोऽस
हित ॥ कार्यमाभीपादानतया
सर्वकार्यतादात्म्यापन्ने ब्रह्मणि ।
सविकाश । चि० सप्रकाशि
सविकासः । चि० विक्र सेनमहव
त्तमाने ॥

सत्रियह । चि० सृष्टिर्मति ॥

सविता । पु० सूर्ये । सर्वभाषानां प्र
सवितरि ॥ यथाहय ज्ञानज्ज्ञा ।
सवितासर्वभूतानांसर्वभाषान्प्रमृ
यते । सवनात्पावनोऽसविता
तेजोऽप्यतइति ॥ अन्तिपुराणमपि
० यथा । धोमध्वनाध्योवृक्षाणां प्रचे उ
यतिसर्वदा । सृष्टार्थं भगवान्निष्ठा
सवितासतुकोत्तिर्त ॥ सर्वलोका
प्रसवनात्सवितासतुकोत्तिर्त ।
यतस्तद्देवतादेवसावित्रीत्युच्यतेत
तइति ॥ निष्ठाधर्मातिरपि । र
सानां प्रसवनात्सवितासतुकोत्ति-
ते । प्रजानां प्रसवनात्सवितासतु-

सव्यसाची

भिधीयतइति ॥ स०ति ॥ सुष
 ति० कर्मणि लोकापरेरयति । प्रप्रे
 रणे । तच् । अकंठच् ॥
 सविद्वैवत । पु० इक्षानक्षत्रे ॥ स
 वितादैवतयस्य ॥
 सविद्वन् । न० प्रसवसाधने ॥ सूय
 तेनेन । प्र० । अत्ति० ल० धू० सूख
 नेतीचः ॥
 सवित्रिय । सूर्यसम्बन्धीये ॥
 सवित्री । स्त्री० जनन्याम् । तजन्ता
 त० डीप् ॥
 सविध । चि० अन्तिके । निकटे ॥
 समानाविधाऽस्य० सहविधयेतिवा
 ॥ सप्रकारे ॥
 सविद्ययः । त्रि० आद्ययुक्ते । वी
 चापत्रे ॥ विद्ययेन सहवत्तत्तइति
 तथा ॥
 सवेश । चि० निकटे ॥ वेशान्विते
 समानोवेशोऽस्य० सहदेशेनेतिवा ॥
 सव्य । पुं० विष्णौ ॥ चि० वामे । प्र
 तीये प्रतिकूले । दक्षिणे ॥ सूयते ।
 प्र० । अचोयत् ॥ यथा । सुने
 ति । बाहुलकाद्यः ॥
 सव्यभिचार । पु० इत्वाभासान्त
 रे ॥ यथा । अनैकान्तिकः स
 व्यभिचारः । सविधिवः । साधा
 रणाऽसाधारणानुपसर्गारभेदात् ॥
 सव्यलोकः । चि० सापराधे ॥
 सव्यसाची । पुं० अर्जुने । पार्थे ॥

ससदह

सव्येन वामेन हस्तेनापि० शरान्०
 सचितु सन्नातु गील यस्य । चि
 नि ॥
 सव्येष्ठः । पु० सारथौ ॥ सव्येतिष्ठ
 ति । सुपिस्थइतिक । स्थास्थिन्
 स्थृणामितिषः । हनदन्तादिस्थ
 लुक् ॥
 सव्येष्ठा । पुं० सूते ॥ सारथौ ॥
 सव्येवामेतिष्ठति । षा० । सव्ये
 स्थश्छन्दसीति० कट० डिच् ।
 अम्बाम्बेत्थत् । स्थास्थिन्स्थृणामुपस
 र्गानात्पत्वम् । सुषमादित्वाद्वा
 । हनदन्त्या दल्लुक् । सव्येष्ठरी०
 सव्येष्ठरइत्यादिरूपाणि ॥
 सशस्य । त्रि० शस्ययुक्तेभूत्यादौ ॥
 सशस्या । स्त्री० नागदन्त्याम् ।
 सशश्वुः । स्त्री० शश्वुयुक्तत्रियाम् ।
 नरमानिन्याम् ॥
 ससत्त्व । त्रि० प्राणियुक्ते ॥
 ससत्त्वा । स्त्री० गर्भिण्याम् ॥
 ससन्देहः । पुं० अर्थालङ्कारप्रभेदे ॥
 यथा । ससन्देहस्तुभेदोक्तौ० तदनु
 क्तौवस शय । भेदोक्तौयथा । अ
 यमार्तण्डः किं सखलुतुरगे स
 त्तिभिरित कृशानु क्लिप्तवा प्रसरति
 दिशेनैव नियतम् कृतान्त कि
 साक्षात्प्रवृत्तिवद्वासावितिचिरस
 माजीक्याजीत्वाविदधतिविकल्पा
 न्प्रतिभटा ॥ भेदोक्तावित्यनेननकी

सख्यक .

बलमयं निश्चयगर्भायावन्निश्चयान्ती
 पिसन्देहः स्वीकृतः । यथा । इन्द्र
 किक्ककलङ्क सरसिजमेतत्किमम्बुकु
 तगतम् । ललितसविलासवचने मु
 खमितिहरिणाक्षिनिश्चित परतः ॥
 किन्तु निश्चयगर्भ इव न त्रिंशयः
 प्रतीयमान इत्युपेक्षितोभट्टीहटिनः ।
 तन्नुत्तरीयथा । अन्ना सर्गविधौ
 प्रजापतिरभून्नन्दोमुक्तानिप्रद
 शृङ्गारैकरस स्वयं तुमदनीमासी
 तुपुष्पाकरः । वेदाभ्यासजडः क
 यं नुविषयव्यावृत्तकौतुहलीनिर्मा
 तु प्रभवेन्मनीहरमिदं रूपं पुराणी
 मुनिः ॥ वि० सन्देहसहितैः ॥
 ससुरः । वि० सदेवे । सुरासहितैः ।
 सुरेश्वरः सुरयावाः सवत्सर्ततिवृत्तिः ॥
 सस्मितः । वि० ईषहास्ययुक्तो ॥ व
 या । सस्मिताननसरीजमङ्गनिरिङ्ग
 माक्षमतिकीलकुल्ललम् । रीचनी
 क्षसितभासमस्तुमेकैश्वर्यमनसिधौ
 शवमपुरित्यनुमितौजगद्देशः ॥
 सख्यम् । न० शखे । वृक्षादिपक्षिः ॥
 धान्ये । शखे ॥ गुणे । सखि ।
 वसवसिखप्रे । मांशाससिखीयः ॥
 सख्यकः । पु० मणिमेदे । नालिकीरा
 ना । सखाभमथौ । वसौ । खड्गो
 ॥ वसौ ॥ साधौ ॥ सख्येयगुणेन
 मरिजातः सम्भवः । सख्येनपरि
 जातवृत्तिवत् ॥

सहगमनम्,

सख्यमारी । पु० महामुषके ।
 सख्यसवरः । पु० सालहर्षे ॥ सख्ये
 सत्रियति । वृक्षः । यववृद्धिस्त्वम् ॥
 सख्यसवरणः । पु० सालहर्षे । स
 ख्यवाः इ० भा० प्र० ॥
 सख्येदः । वि० खेदसहितैः ॥
 सख्येदा । स्त्री० दृषितायाम्कन्याया
 म् ।
 सह । अ० आकल्पे ॥ निश्चयमने ॥
 साहज्ये । योगपदो । सार्धम्
 साकम् । सवम् । सममित्यर्थे ।
 सहितैः । समुद्यौ । सम्मन्त्रे ॥
 सहति । यवमर्षणे । पचाद्यच् ।
 सह । पु० न० वसि । पु० मार्ग
 शीर्षे । न० पाण्डवे । सवर्षे ।
 वि० क्षमे ॥ क्षान्ते ॥ सहति
 क्षमति । पच० । पचाद्यच् ॥
 सहकारः । पु० अतिसौरभाक्षे ॥
 सहारः इ० भा० प्र० ॥ सहका
 रयतिः मिलयतिइन्द्रम् । अच् ।
 तुषारादवच्छेत्तान्तीवासाधुः ॥ सा
 हज्ये ।
 सहकारी पु० प्रज्ये ॥ वि० सह
 कार्यं कृतिः ॥
 सहकारित्वम् । न० तन्निर्गतं सति
 तत्पञ्चजनकत्वे । इतिनैवाधिक्यः ॥
 सहगमनम् । न० । अनुगमने । यथा
 ॥ अष्टौशोकावासायादिवचनानि
 काव्याकाव्यभूमिजलहृदयाम्भितः

सहजमितम्

न्यामिपुरुषयमदिनरात्रिसन्ध्याध
र्मायुयसाक्षिणीभवत् • ज्वलच्चित्तारे
हणेनपतिदेहेनसहगमनमहकरो
मौल्यनुगमनेसहकल्प • ॥

सहचर । पुं • नीलभिण्ड्याम् ॥ पी
तभिण्ड्याम् । पीयावासाह • भा
प्र • ॥ त्रि • अनुचरे ॥ सहचरति
। चर • । पचाद्यच् ॥ वयस्ये ॥ प्र
तिबन्धकी ॥

सहचरित • । त्रि • सहोनुष्ठिते ॥ स
हे चारिते ॥

सहचरी । स्त्री • नीलभिण्ड्याम् ॥ पी
तभिण्ड्याम् । भिण्ड्यीमार्त्त • भा
र्यायाम् । पत्न्याम् । वयस्याया
म् ॥ सहचरति । चर • । पचादौ
चरडितिटित्वनिपातनान् • डीप् ।

सहज । पुं • निसर्गे । स्वभावे ॥
तृतीयभवेने ॥ त्रि • सहोत्थे । सह
सम्भवे । सहोदरे ॥ सहतुल्ये • उ
दरे • जात • । जनी • । अन्येष्व
पीतिङ् • ॥

सहजन्मा । पुं • सोदरे ॥ सहसमाने
उदरेजन्मयस्यसः ॥

सहजमितम् । न • स्वाभाविकीमुद्दि
। यथा । अरिमित्सुहासीनाऽन
न्तरस्तत्पर पर • । क्रमेणमण्डन
चित्त्व सामादिभिरुपक्रमैः ॥ अ
रिः • शत्रु । मितम् • सुहृद् •
। उभयविलक्षण • । उदासीनः ॥

सहदेव

तैश्चतयस्त्रिभिधाः । सहजा • •
कृत्रिमा • प्राकृताश्चेति ॥ सह
जमितम् • भागिनेयपैतृष्वस्रीष-
मातृष्वसोयादिरितिमिताक्षरा ॥

सहजा । स्त्री • भागिन्याम् । सहोदरा
याम् ॥ प्रकृतिप्रभेदे । आत्मनास
हैवजातायाम् ॥ यथापच्यादीना
माकाशगमनादिलक्षणाप्रकृति स
हजा ॥ टाप् ॥

सहजात । त्रि • सहोदरे ॥ यमजी ॥

सहजारि • । पुं • स्वाभाविकेश्वरी ॥
यथा । सहजारि सापत्न्यपितृव्य
तत्पुत्रादिरितिमिताक्षरायामाचा
राध्याय • ॥

सहजकम् । न • अस्थिसहितेपक्षमांसि
। सास्थिरक्षमांसि । हडमासद्वति
प्रसिद्धे ॥ यथा । छागादेर्मांसम्
व्यादि कुट्टित खण्डितं पुन
शुद्धमांसविधानेनपच्येदतत्सहजक
म् ॥ सहजक गुणयन्ये शुद्धमांसगु
ण स्मृतमितिभावप्रकाश • ॥

सहदेव • । पुं • पञ्चमपाण्डवे । मा
द्वीतनये । नकुलानुजे ॥ अरासंध
सुते ॥ त्रि • देवेनसहिते ॥

सहदेवा । स्त्री • बलायाम् ॥ दण्डो
त्यले । शारिवीषधी ॥ मरुदेवा
याम् । अहंन्मातरि ।

सहदेवी । स्त्री • महाबलायाम् । पी
तपुण्यायाम् ॥ यथा । ज्वरं हति

सद्वचनम्

शिरीषदासहृदव्य'लटाधुनम् ॥
 ज्वर'वैषमज्वरम् । सपाब्जम्
 ॥ पीतदाण्डोत्पलायाम् ॥ सहृद
 वस्यभाषायाम् ॥
 सहृदयोग्य । पुं० प्रतिष्ठायासद्देव
 जानार्थमे'वधोसम'हे । यथा ।
 पञ्चमथै'ज'पर्य'सम'हृद'या'दभि
 स्तत' । सहृदो'वला'प'य'मतम्
 लोयत'मरी । कु'तारा'प'ग'भी'च
 सि'हृद'व्य'धो'त'नी' च । या'च'प'धो
 तिम'न्ते'व'ला'म'मे'प'ध'म'क'नै' ।
 सहृदमिथो । स्त्री० ई'द'विधाने
 ना'डा'या'म् । प'त'न्या'म् । द्वितीया
 याम् । भा'र्या'या'म् ॥ सहृदनी
 स्त्रिया : ० प'त्या'स'हृद'म'स'हृदिका
 रात् । धर्म'शी'ल'व'र्णा'ना'स'ता'नि
 । वि'प'स'ज्या'न'श्व ॥
 सहनम् । न० सम'वा'सम् । प्रती'ता
 रानि'च्छा'याम् ॥ यथा । सहन
 स'र्व'दुः खाना'तिति'क्षा'सा'शु'भा'म
 रीति ॥ वि० सम'वा'जि'ते । स
 हि'थी । ल'मि'थि ॥ सहृते'त'थी
 च । ॥ प'ह'० अनु'दा'ते'त'थे'तियु'च
 । न'न्या'दि'स्वा'का'रु'षी ॥
 सहनस'नम् । न० एक'व'स'य'ज्या'का
 र'न'व'कर'थे ॥
 सहनयोः । वि० सह'थी ॥
 सहृदी'य'वि'च । वि० व'व'थी ॥
 सहृदा'य'ज्या' । न० व'व'थी ॥

सहा

सहाभावो वि० सह'थी ॥
 सहृमो'जन'म । न० व'व'थी स'वि-
 ल्य'क'पा'र'मे'क'ने । म'र'थी । सह-
 मे'जन'म । सु'प'सु'पे'त'स'मा'स' ॥
 सहमरणम् । न० मृत'स्वा'मि'ना'स'ह
 ज्य'त'धृ'तारे'ह'थे'न'प्रा'च'त्वा'नि ॥
 सहमान । वि० सह'थी ॥
 सहमाना । स्त्री० व'नि'क्या'त्म'न' की
 म'स्य'द'क्षि । उ'ग'भा'नी ॥ सह'न्ते'थी
 पा'प'क'र्म'का'ता'निय'म'पु'र्ये'प्र'वि'न'ह
 तितया ॥
 सहमय । वि० कर्म'वि'कृते ॥ व
 क'म'वि'कृत'कर्म'क'ता'प'न' । सह'म
 र'त'इ'त ॥
 सहयावो । वि० मि'क्षित'गामि'नि ।
 स'थी० व'० भा० ॥
 सहयुक्ता । वि० कारित'दु'हे ॥ सह'थी
 धित'वान् । सु'ध'० सह'थी'त'क'नि'य ॥
 सहरसा । स्त्री० मु'ह'प'थी ॥
 सहर्ष । वि० व'व'यु'क्ते ॥
 सहवास । पुं० सह'व'स्य'नी ॥
 यथा । न'स'व'सि'ह'प'त'ति'ने'चा'र'डा
 ली'ने'पु'का'सी । न'मू'खे'नी'व'कि'मे'स
 ना'ख्ये'नी'ग'वा'प'सा'वि'भि'रि'ति'म'नु ॥
 सहवासो । वि० एक'व'स्य'नी'वी'ग'प
 की'ना'व'स्य'न'व'स'रि ॥ यथा ।
 सह'वा'सी'वि'जाना'ति'वि'डित'स'ह'वा
 सि'ना'मि'ति ॥
 सहा । पुं० मा'न'वी'थे । मा'ने ॥

सहस्रकिरण .

हिमन्तर्गो । सहते । षड् . । अ
मुन् ॥

सह । न . बले ॥ मानसपाटवे ॥
ज्योतिषि ॥ सहते . सङ्घर्षमेना
यवा । षड् . । अमुन् ॥

सहस . । नि . सहासि ॥ हसेनसहस
संततवृत्तिः ।

सहसा । अ . हठादर्थे ॥ अविमर्शे ॥

यथा । सहसाविदधीतनक्रियामवि
वेकः परमापदापदम् । ह्यतेहि
विमृष्टकारिण गुणलवधा . स्वय
मेवसम्पद ॥ अतर्कते । आक
स्मिके । अकस्मादर्थे . सहसानि
स्मृताभावायेत्यनिव्य हृदिस्थि-
त । नाकारिगूहितु शर्कोष्ठहस्य
तिसमेरपि ॥ तत्त्वणादर्थे ॥ दि
व प्रसूनसहसाप्रपातेतिथया ॥
सहते । षड् . । असाप्रत्ययः ॥

सहसान . । . पुं . मयूरे ॥ यज्ञे ॥

वि . अमायुक्ते ॥ सहते । षड् . ।

कटिज्वलधिमन्दिसहस्य किदित्य
सानव् ॥

सहस्य . । पुं . पीषमासि । सहसिब
जिसाधु . । तत्रसाधुरितिथत् ।

सहस्रम् । न . दशमते . १००० . अ
नन्ती ॥ विश्व भूत सहस्रस्रस्रम
ज्यशाचकमितिमहाभारतम् ॥

सहस्रकाण्डा । स्त्री . श्वेतपूर्वायाम् ॥

सहस्रकिरण . । पुं . सूर्ये ॥ सहस्र

सहस्रधारा

किरणावल्या ।

सहस्रम् । पु . अ दिव्ये । भानौ । स
सहस्रगधारस्मीनायस्त्रसः ॥ अत्र
यादृ . । तासाशतानिचत्वारिरश्मा
नावृष्टसज्जने । शतत्रय हिमो-
त्सर्गनायद्गर्भसज्जने ॥ आनन्दा
सहिमेध्यायनूतनापूतनावृत्ति । अ
तु शत वृष्टिवाहस्ता . सर्वाभ्यु
त स्त्रियवृत्ति ॥

सहस्रजित् । पुं . हरौ ॥ सहस्रा
व्यसुराणांजयति । जि . । कृष्ण ॥

सहस्रणी . । पुं . भीष्म । गङ्गेये ॥

सहस्ररथिनेनयति . पालयति ।

थीज् . । सत्सूक्ष्मितीतिक्वप् ॥

सहस्रतम । वि सहस्रव्यपूरणे ॥

निव्य शत दोमिडठस्रमडागमः ॥

राहस्रदष्ट । पु . पठौनमत्ये ॥ स

हस्रदष्ट यत्स ॥

सहस्रदष्टी । स्त्री . पाठौने । वादा

लमत्ये ॥

सहस्रद । वि . बहुप्रदे ॥ सहस्र

ददाति । डुदाज् . । कः ॥

सहस्रदोः । पुं . कात्तौवीर्याङ्गुनि ।

॥ सहस्रदेविवाहवीर्यस्रस . । अ

त्वस्यासिद्धत्वाद्वृत्तविसर्गौ ॥

सहस्रधारः । पु . विष्णुचक्रौ ॥

सहस्रधारा । स्त्री . देवताज्ञानार्थस

हस्रच्छिद्रयुक्तपापगलितजलधारा

याम् ॥ यथा । सहस्रधारवादेर्षी .

सहस्रवदन .

स्नापयामिसुरेश्वरीमिति ॥
 सहस्रनयनः । पुं० इन्द्रे ॥ सहस्र
 नयनान्यथा ॥
 सहस्रनेत्रः । पुं० इन्द्रे ॥ विष्णौ ।
 सहस्रनेत्राण्यथा ॥
 सहस्रपत्रम् । न० कमले । पद्मे ।
 नलिनि ॥ सहस्रम्बहूनिपात्राण्य
 था ॥
 सहस्रपात् । पुं० विष्णौ ॥ सहस्र
 पादायथा । सहस्रपादपुष्पं कति
 पादस्यान्तलीपः ॥
 सहस्रपादः । पुं० करण्डे ॥ मार्त
 ण्डे ॥ यक्षपूषे । विष्णौ ॥
 सहस्रभित् । न० कस्यूर्याम् ॥ अम्ब
 वेतसे ।
 सहस्रभुजः । पुं० विष्णौ ॥ कार्त
 वीर्यार्जुने ॥
 सहस्रभुजा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ न
 वाक्ययाम् ॥
 सहस्रमरौचिः । पुं० सूर्ये ॥
 सहस्रमूर्धा । पुं० श्रीहरी ॥ विष्णौ
 ॥ सहस्राष्टिपरिमितानि मूर्धा
 निऽथा ॥
 सहस्रमूला । स्त्री० द्रवण्यमौषधी ॥
 सहस्रमूलिः । पुं० विष्णौ ॥ क
 न्ते ॥
 सहस्ररश्मिः । पुं० सूर्ये ॥
 सहस्ररश्मिः । पुं० शशि ॥
 विष्णौ ॥

सहस्री

सहस्रबाहुः । पुं० कार्तवीर्यार्जुने
 ॥ वाणासुरे ॥
 सहस्रवीर्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ स
 हस्रवीर्यायथा ॥ महाशताव
 र्याम् ॥
 सहस्रबेधम । न० काश्चिकविधेयि ।
 चुक्रे ॥
 सहस्रबेधो । पुं० अम्बवेतसे । चुक्रे
 ॥ कस्यूर्याम् । न० रामठे ।
 हिङ्गुन । वि० सहस्रबेधकस्यैरि
 ॥ सहस्रबेधितुंशोक्तमथा । विध
 विधानि । सुपीतिविनिः ॥
 सहस्रविधरः । पुं० विन्व्याचले ॥
 सहस्रा । स्त्री० अम्बहायाम् ॥
 सहस्रांशः । पुं० सहस्रतमेभाणि ।
 सहस्रांशः । पुं० भागी । हसि । त
 पने ॥ सहस्रमंशदीयथा ॥
 सहस्राक्षः । पुं० आकाशस्थे । इन्द्रे
 ॥ विष्णौ सत्त्वक्षीकसाक्षिणि ॥
 सहस्रमक्षीयथा । सहस्राक्ष्यपरि
 मितान्यक्षीयकथाः । बहुजीवो
 सकथ्यथोः स्नात्वात्पञ्च ॥
 सहस्रारः । पुं० न० शिरोपस्थिता
 विस्तृतसहस्रदलकमथि ॥
 सहस्राक्षिः । पुं० विष्णौ । सूर्ये
 सहस्राक्ष्यर्षी विवक्ष्यतः । सहस्रा
 य्यनशान्तर्यी विभासीयकविश्वक
 पधरक्षविष्णोरिति ॥
 सहस्री पुं० सहस्रसङ्ख्यासंज्ञायुक्ते ।

सहाय .

साहस्रे ॥ सहस्र बलमस्यस्य । तप
सहस्राभ्यांविनौनौ • इतीनि ॥
बलिनीयसहस्रे णसाहस्रास्तेसहस्रि
य ॥

सहा । स्त्री • नखभेषजी • दण्डोत्प
लायाम् । सहदेवायाम् ॥ सहप
र्याम् ॥ घृतकुमार्याम् ॥ उर्व्या
म् । भूमौ ॥ सहते । षह • । अ
च् । टाप ॥ सैवन्ध्याम् ॥ शुक्र
जिह्वाम् ॥ सपंककाल्याम् ॥
राज्ञायाम् ॥ स्वर्णक्षौर्याम् ॥ त
रणीपुष्पे ॥ पीतदण्डोत्पलाया
म् ॥

सहाचर । पु • पीतभिह्वाम् । क
टसारिका • कटसरैय्या • इ • भा •
प्र • । सहचरे ॥ सहभाचरति ।
चर • । अच् ॥

सहाय । पु • चक्रवर्त्ति • त्रि • सह
चारिणि । अनुचरे । अभिसरे ॥
सहअयते • अयतिवा । अय • । इ
गतीवा । यचाद्यच् ॥ राज्ञ सह
वायया । सहसाद्यतथापुष्टा सत
तप्रतिसानिता । राज्ञासहाया •
कर्त्तव्याः पृथिवीजीतुतिष्ठतीति
माख्ये १८६ अध्याय • ॥ अचोक्त
देवीभागवतीव्यासेन । शक्तयेत्यम
तिर्दत्ताहरिणावचतिने । प्रविष्टो
यववि विष्णुः सहाय • प्रत्यपद्यत
॥ नचापदिसहायिभूशसुदेव क

सहिष्णुः

यश्चन । समयेखजन • सर्व • स
सारैस्त्रिन्जराधिप • ॥ दैवेविमु
खताप्राप्तेनकीप्यस्ति सहायवान् ।
पितामातातथाभार्याभाताबायसहे
दर ॥ सैवकीवापिमिच बापुचस्यै
वतथौरसः । प्रतिक्लृप्तगतेदैवेनकी
प्येतिसहायतामिति ॥

सहायता । स्त्री • सहायौघे • सहाया
नासमूह • । गजसहायाभ्यामिति
तल् । साहाय्ये • सहायश्वकर्म
भावेवा । तल् ॥

सहायत्वम् । न • साहाय्ये ॥

सहार । पु • आन्ववर्त्ति • रसालि ॥
महाप्रत्यये ॥ इतिहलायुध ॥

सहारी । पुं • पर्णावृत्तान्तरे ॥ आद्य
न्तकर्णौ पञ्चावर्णौ । लघ्वेक
धारीवाच्य सहारी ॥ यथो । क
सादिकेतुधर्मैककृतम् । वदेवज
नभम् • इन्द्रीवराभम् ॥

सहारोग्य • । द्वि • नौदजि ॥

सहित • । त्रि • सहिते । सयुक्ते ॥
सन्धीयतेस्य । डुचोचः क्त • दधा
तेहि • । समोहितततथैवास्तिप
॥ सम्यग्भिधते • हितेनसहवत्
माने ॥

सहिता । त्रि • सीढरि । सहनशीले
॥ सहते । षह • । टच् । तीपस
हितिवेट् ॥

सहिष्णु • । त्रि • सहने । अन्तरि ।

सङ्घाति :

तितितौ चमिणि । सहनग्री
न . । यथा । सहते श्रीतीष्ठादी
नि । यद् . । अलङ्कृति . इ
इच्छु . ॥

सङ्घिष्ठा . श्री . चमायाम् ॥

सङ्घुरि : । पु . आदित्ये । दिवाक
रे ॥ श्री . चितौ ॥ सहते । य
द् . असिसङ्घुरिन् । सङ्घुरि .
सहनग्रीलङ्कृतिविदभाष्यम् ।

सङ्घदय . । त्रि . प्रथमसङ्घिते । इद्
द्यौः ॥ सङ्घदयेन . तीनसङ्घे
तिबहुव्रीहिः । प्राथिमावस्यतया
त्वादय . प्रथमपरत्व इदयमब्द
स्य ॥

सङ्घोषम् । न . विचिकित्सिताम्ने
॥ यथा । विचिकित्सातुङ्घदयेन
ने यस्मिन्प्रकायते । सङ्घोषन्तु
विज्ञेयः पुरीषन्तुस्त्वभावतद्वति
प्राथम्यविचिकित्सितः ॥

सङ्घाति : । श्री . अर्थालङ्कारविशेषि
॥ यथा । सासङ्घातिः सङ्घार्थ
स्त्वलादेकविवाचकम् । एकार्था
भिधायकमसिङ्घार्थत्वाद्दुभय
स्त्वावगमकं सासङ्घातिः ॥ यथा ।
सङ्घ . दिवस . पिसाहि . दीहरा .
सासदृश . सङ्घमणिवलएहि . वा
ह्वारा . गलन्ति । सुहृत् . तुह .
विशोए . सङ्घेयए . सौहृदतया
जदाए . दुर्वला . जीविदासा ॥

सङ्घाट :

अस्मत्संस्कारान्तु । सङ्घदिवसनिष्ठा
भिर्दीर्घा . इत्तासदृश . सङ्घम
विचलयेनप्यधारागलन्ति । सुम
ग . तवविशेषि . तस्मा . सङ्घेग
भीलाया . सङ्घ . तनुकताया .
दुर्वला . जीवितामिति ॥ दूष्वाणा
यकंप्रतीयमुक्ति . । इत्तासार्थावग
मचुरतयादृशत्वेन निरूपणम् . का
श्यान्मणिकङ्कणगतनम् . आभा
यादुर्वलत्व कादाचित्कत्वम् । इत्ता
सदृशदिगतं दीर्घत्वादिसाध्दि
वसनिष्ठादिगतान्तु . सङ्घार्थसाम
र्थ्यात्प्रतिपद्यते । अत्रसङ्घातिर
लङ्कारः । अपिच । सङ्घातिः
सङ्घभाष्येद्भासतेजनरञ्जन . ।
दिगन्तमगमत्तस्मात्कीर्तिः प्रत्यर्थि
भि . सङ्घेति ॥ लङ्कारान्तरमपि
। सङ्घार्थेनाव्ययवचनभेदतिशयो
क्तिः । कल्पितौपम्यप्रयन्तासा
सङ्घातिरिच्छेयतद्वति ॥

सङ्घाटजः । पु . मृत्नीनांपदंवाजा
यान् । पर्वीटजः ॥ यथा । मृत्नी
नास्त्वचिताकुर्व्यापर्वीटजसङ्घाट-
जावितिहारावली ॥

मङ्घाटः । पु . द्वादशपुत्रान्तर्गतपु
त्रविशेषि ॥ यथा । बागभिर्भीमसं
क्रियतेज्ज्वालाज्जातापिवासती । वा
टु . सगभीभवतिसङ्घाटवृत्तिवि
ध्यतद्वतिमनुः ॥ संस्क्रियते . य

साराविषयम्

रिणीयते । अदायादोद्ययम् ॥ स
हेच्छतेस्म । बह० । तत् सम्प्रसा
रणम् । गुण० ॥ वि० ऊढेनसह
वत्तमानि ॥

सहेत्यः । प० द्वतीयभदने ।

सहेदरः । पु० सहजी । सीदरेभा
तरि ॥ सहउदरेणवत्तते । बीप
सर्जनस्य ॥ सह० समानम् । उ
दरयस्येतिवा ॥

सहेरः । वि० साधुनि ॥ सहते ।

षह० । किशिरादयस्येतिचोरन् ।

सद्यः । पु० मलयाद्रिममौपवत्तिं
निशैलविशेषे । न० आरीग्ये ॥
साम्ये । वि० सहनीये । सीढ
व्ये । सुमधुरे ॥ सद्यते । सीढु
प्रकथोवा । षह० । शकिसहेस्ये
तियत् । गीदावरीभीमरथौकृष्णा
बेषादिकास्तथा । सद्यपादोक्तवा
नद्य स्मृता पापभयापहा ॥

सा । स्त्री० खल्वग्राम् ॥ दुर्गायाम् ॥

सांवाचिकः । पु० पीतवर्णिजि । व
हिचगामिनिर्वाणजने ॥ संयाचा
होपान्तरगमनायसम्भूययाचासाप्र
थोजनमस्य । तदष्टप्रथोजनमिति
ठञ् ॥

सांयुगीनः । वि० रणोत्सुके । युव
कुशले ॥ सयुगेरणेसाधु । प्रति
जनादिभ्यः खञ् ॥

साराविषयम् । प० न० समन्ताच्छब्दं

सांवाचिकः

। इष्टशब्दध्वनी ॥ सहूतो ॥

सांवाचिकः । पु० गणके । अष्टलक्ष
यमाहवरोहमिहर । तत्रसांवाच
रोऽभिजात प्रियदर्शनी । विनी
तवेश० सत्यवाक्चनसूयक० स
म० सुसहितोपचितगात्रसम्भिरवि
कलस्यार० वारचरणनखनयनचिबु
कदशनश्रवणललाटभूतमाङ्गोवपु
ष्मान्गम्भीरोदात्तघोष० प्रायशरी
राकारानुवर्तिनीहिगुणाश्चदोषा
श्चभवन्ति ॥ १ ॥ तत्रगुणा शुचि
दर्श प्रगल्भोवागमीप्रतिभानवा
नृदेवकालवित्तसोत्तिकानपरिषद्गी
रुः सहाध्यायिभिरनभिभवनीयः
कुशलोऽव्यसनीशान्तिकपौष्टिका-
भिचारज्ञानविद्याभिलोविबुधार्च
नव्रतोपवासनिरतः स्वतन्त्राश्चर्मा
त्यादितप्रभावपृष्ठाऽभिध्याध्यन्यत्र
दैवाध्ययाद्यहगणितसहिताक्षरा
गन्यर्थवेत्ता ॥ २ ॥ विशिष्टागाराह्यां
सांवाचिकसूत्रेद्रष्टव्य ॥ सवत्सर
वैति । तदधीततद्देव्यम् ॥ न०
फले ॥ पर्वणि ॥ सन्धिवैलादिषु०
सवत्सरात्फलपर्वणोरितिशेषिकी
ऽण ॥

सांवाचिकः । वि० सवत्सरसम्बन्धि
निः । कालाह्वयितिशेषिकेव्यर्थे
व्यण ॥ सवत्सरव्याप्यभूते ॥ प्रतिष
र्षकसंख्येयाद्यादिकर्मणि ॥

सांसिद्धिकी

सांनर्तक . । पु . प्रलयमानो । प्रलय
कर्त्तरि ॥

सांवाटिक . । पु . नैयायिके ॥ इ .
ज . धर ॥

साययिक . । नि . स गययुक्ते । स ग
यापन्नमानसे । सन्दिहानि ॥ स ग
यमापन्न . । स गयमापन्नकृतिठ
क् ॥

सांसर्गिक . । नि . स सर्गनिमित्त ॥

सांसारिक . । नि . स सरसम्बन्धिनि
॥ सांसारिकसुखासक्त ब्रह्मज्ञोक्ती
तिवादिनम् । कर्मब्रह्मोभयभ्रष्ट त
त्त्वजिद्वन्मज यथा ॥

सांसिद्धिक . । पु . अगूनां गुणविशिष्टे
॥ यथा । विशिष्टधर्मसंस्कारसमुद्दीपि
तत्वेतसाम् । गुण . सांसिद्धिकी
भातिदेहापायेपिपूर्वत् ॥ विविष्टे
नेष्टापूर्तादिधर्मसंस्कारसम्यगुद्दी
पितप्रदीपितत्वेतीयेषांतीषांनपरदेह
स योगी . यावद्देहापायेपिप्रागुक्तो
गुण प्रकाशतैससांसिद्धिकीनास-
योद्वय . ॥ सम्यक्सिद्धि . स सि
द्धि . । तत्रभव . । ठक् ॥

सांसिद्धिकी . स्त्री . प्रकृतौ ॥ यथा
योगिनासिद्धधानामपिमायैश्वर्य-
प्राप्तिप्रकृति . । सांसिद्धिकीस्त्री
भाविकोसहजाप्रकृतत्वया । प्रकृ
ति . सीतिविज्ञेयास्वभावंनजहाति
या ॥

साक्षात्

सांस्थानिक . । नि . समीचीनस्थाने
व्यवहर्त्तरि ॥ स स्थानेव्यवहरति ।
कठिनान्तेतिठक् ॥

सांहितिक . नि . स हिताभिप्रे ॥
स हितामधीतेविदवा । क्रतूक्या
दौतिठक् ॥

साकम् । अ . सहार्थे ॥ सहचकन
म् । अमप्रत्यय ॥ सहस्येतिसः
। आभीक्ष्येयमुक्त्या ॥

साकम्प्रस्थाप्य . पु . बागविशिष्टे ॥
साम्प्रस्थाप्येनवर्जितपशुकामः ॥
साकक्ष्यम् । न . अवशिष्टतायाम् ॥ स
कलस्यभाष . । प्यञ् ॥

साकार . । नि . आकारविशिष्टे ॥
यथासाकारमनृत विद्योति । साका
रापिनिराकारामाययावदुक्तमिथी
तिच ॥ अपिच । साकारस्थनिराकार
सगुणनिर्गुणप्रभुम् । सर्वभारक्ष
सर्वसुखेष्टारूपनमाम्यहमिति ॥
सजुरुण्डः । पु . उच्चविशिष्टे । यन्मि
पक्षे । कर्तुरपक्षे ॥

साक्षितम् । न . अयोध्यायाम् ॥

साक्षुक् . । पु . वने ॥ सक्षुषुसाधुः
। शुद्धादिष्वठक् ॥ न . सक्षुणां
समूहे ॥ अचित्तवृत्तिविनीतक् ॥

साक्षरः . नि . अक्षरयुक्ते ॥

साक्षात् . अ . प्रत्यक्षे ॥ यथासाक्षा
दुक्ता । सहस्येय . साध्यः । तमज
ति । जिप् ॥ तुल्ये ॥ यथासाक्षा

साक्षी

लक्ष्मी 'तुल्यार्थ' साक्षाच्छब्दयोगे ।
 तुल्यार्थैरतुलोपमाभ्यामिति । त
 तीयाप्रयोगउचित । साक्षालक्ष्मी
 रित्यादिप्रथमान्तप्रयोगेतु । प्रत्यक्षा
 र्थकएवप्रतिभाति । लक्ष्म्यासा
 क्षादिति । लक्ष्म्यातुल्येतिवत् ।
 लक्ष्मीसाक्षादितिभवतिच
 साक्षात्कार । पु० इदानीमित्यनेषिष्य
 परोक्षज्ञाने ॥ प्रत्यक्षकरणे ॥
 साक्षात्करणम् । कञोषज् ॥
 साक्षी । चि० प्रत्यक्षदर्शने । वृत्त
 ज्ञे । साक्षादिन्द्रियार्थसन्निकर्ष
 विनैवेक्षतेपश्यतिप्रकाशयतीति ।
 निर्विकारे । आत्मनि ॥ स्वप्रकाश
 ज्ञानमात्रस्वरूपीप्यात्माऽविद्योपहित
 त । सन् । साक्षीत्युच्यते । यथा
 हुवात्सिककारो । नर्तेत्यादिनि
 यादु । खीसाक्षिताकारिण
 धीबिक्तियसहस्राणांसाक्ष्यतोहमवि
 क्रियवृत्ति ॥ वधा । नेनस्वरूपवो
 धेनपश्यतिसर्वमितिसाक्षी । वृत्ति
 व्यवधानमन्तरेणस्वाध्यस्त सर्वस्वरू
 पचेतन्येनपश्यतीत्यर्थ । साक्षाद्
 हरिसंज्ञायामिति । इति ॥ ग्रन्थ
 वादिभिरपिशून्यसिद्धयेसाक्ष्यभ्युपे
 य । किमुवक्तव्यमितरेरत्याह । प्र
 त्यक्षसाक्ष्यतिरेकेणनाभावेपिप्रसि
 द्धति । किमुभावेजगत्सन्निभसा
 क्षीचानन्यसिद्धिः । अभावेपि ।

सागर .

शून्यमपीत्यर्थ ॥ पुरेपौरीनपश्य
 न्नरयुवतिनामाकृतिसयान्सुवेष्टा
 न्स्वर्णालङ्करणकलितांसिचसदृशा
 न् । स्वयसाक्षीद्रष्टेत्यपिचकलय
 स्तै । सहरमन्सुनिर्न्यामोहभज
 ति गुरुदीक्षाक्षततम ॥ साक्षाद्
 हरि । सर्वप्राणिनांसाक्षाच्छुभा
 शुभद्रष्टरि ॥ चेतनत्वेनाविषय
 यत्वेनचसाक्षित्वद्रष्टृत्वञ्च । चेतनो
 हिद्रष्टाभवति । यस्मैप्रदृश्यतेवि
 षय । ससाक्षी ॥ तथास्तौके । अयिं
 प्रत्यर्थिनौ । विषादविषय साक्षि
 योदर्शयत । एव प्रकृतिरपिस्वच
 रितविषयंपुरुषार्थदर्शयतीतिपुरु
 ष साक्षी । नचचेतनोवा । वि
 षयोवा । शक्योविषय दर्शयितुमि
 ति । चैतन्यादविषयत्वाच्चभवति
 साक्षी । अतएवद्रष्टापिभवतीति
 साक्ष्यविद ॥

साक्ष्यम् । न । साक्षिकस्मृति ॥ यथा
 । समक्षदर्शनात्साक्ष्यग्रवणाच्चेव
 सिद्ध्यतीतिमनु ॥

साक्ष्यम् । न । सख्ये ।

सागरः । पु० समुद्रे । अक्षौ । सग
 रपुत्रैः स्वातेजसाश्रये ॥ सगरस्य
 राज्ञीयम् । सगरिणावतारितत्वा
 त् । तस्येदमित्यर्थ ॥ क्षीरेदादि
 ध्वप्यपमयासागरव्यपदेशवृत्तिवृद्
 धा ॥ सृगविशिषे ॥ दशपद्मस

साङ्ख्यम्

क ख्यायाम् ॥

सागरगा । स्त्री० नद्याम् ॥

सागरगामी । वि० सिन्धुगे । समुद्र
यायिनि ॥

सागरगामिनी । स्त्री० नद्याम् ॥ सू
क्ष्मैलार्था ॥

सागरनेमिः । पुं० पृथिव्याम् ।
सागरनेखला । स्त्री० पृथिव्याम् ॥

सागरीनेनिर्मेखलावायस्या । ॥

सागरानूप । पुं० समुद्रतीरप्रदेशे ॥
सागरस्यभनूपः ॥

सागराम्बरा । स्त्री० धरायाम् । परि
न्याम् ॥ सागरोऽम्बरवस्त्रम्य
स्याः ॥

सागरालयः । पुं० अप्यती । वरुणे ॥
सागरीत्यम् । न० समुद्रलवणे । वि०
सिन्धुगे ॥

सागुरुः । पुं० शिष्यायां ॥

साय । वि० अथेणसङ्घिते ॥

साङ्ख्यम् । न० सङ्करतायाम् ॥ जा
तिसाङ्ख्यम् । पङ्क्तिसाङ्ख्यमि-
ति । तत्रपङ्क्तिसाङ्ख्यदोषाय-
या । नसंनसिचपतितैर्न चाण्डालै
र्न पुक्तसैः । नमूर्खैर्न बलिप्तैश्च ना
न्यैर्नान्यावसायिभिः ॥ एकत्रय्या
सनपङ्क्तिभाण्डपक्ताञ्जमिश्रणम् ।
याजनाध्यापनीयानिस्तथैवसङ्गभी-
जनम् ॥ सङ्गाध्यायस्तुदशमः सङ्-
गाजनमेव च । एकादशसमुद्दिष्टा-

साङ्ख्य .

दोषाः साङ्ख्यैः सञ्चिताः ॥ समी
प्रेषाप्यवस्थानात्पापं स क्रमती नृणा
म् । तस्मात्सर्वप्रयत्ननसाङ्ख्येपरि
वर्जयेत् ॥ नङ्गसाङ्ख्यदोषवारणो
पायायवा । एकपपङ्क्त्युविष्टायेन
स्पृष्टान्तिघास्परम् । भक्षणाङ्गतमर्षा
दानतेषांसङ्करोभवेत् । अग्निनाभ
स्यनाचैववह्निः पङ्क्तिर्विभिद्यतकृति
कुर्मै १५ अध्यायः ॥

साङ्ख्यम् । न० नगरविधिवे ॥ सङ्गा
शिननिर्घृतनगरम् । सङ्गायादि
भ्याध्यः ॥

साङ्कृतिः । पुं० सुनिविधिवे । वैया
ज्रपद्यगोत्रस्यप्रसरे ।

साङ्ख्यम् । पुं० कपिलमुनिकृतदृश्यं
नविदिकापिषे ॥ सङ्ख्यप्रकुर्व
तैर्नैवप्रकृतिसुप्रचक्षते । तत्त्वानि
चतुर्विंशत्तीनसाङ्ख्याः प्रकीर्ति
ताः ॥ औपनिषदेषुवर्षे ॥ सम्य
कख्यायते । सर्वापाधिगुन्यतया
प्रतिपाद्यते । परमात्मतत्त्वमनयेति ।
सङ्ख्या । उपनिषद् । तथैवतात्प
र्यपरिसमाप्त्याप्रतिपाद्यते च । सा
ङ्ख्यः । स औपनिषदः पुरुषए
व ॥ सङ्गासे ॥ सङ्ख्यासम्बन्धात्म
बुद्धिः । तां वदतीति । ज्ञानान्ता
रङ्गसाधनतयाससाङ्ख्यः । स च
सङ्गासः ॥ न० विद्वान्नाशास्त्रे ॥
निरतिशयपुरुषार्थप्राप्त्यर्थं सर्वा

साङ्ख्य .

नयं विद्वत्पथं सुख्यातव्या जीवी •
 ब्रह्म • तयैरैक्य • तद्बोधोपयोगि
 नक्षत्रवशादय पदार्था • • तैस
 ङ ख्यायन्ते • व्युत्पादयन्तेऽस्मिन् •
 आत्मज्ञाने • शुद्धात्मतत्त्वविज्ञान
 साङ्ख्यमित्यभिधीयते कृतिव्यासस्मृ
 ति • • ज्ञानशास्त्रेषु दृशं नात
 गंतदृशं न विशिषे • कापिले • पञ्च
 म • कपिलानामसिद्धेश • कालवि
 ज्ञतम् • प्रीवाचासुरयेसाङ्ख्यत
 त्वज्ञानविनिर्णयम् • कृतिश्रीभा
 गवतम् • साङ्ख्य सङ्ख्यात्मक
 त्वाच्चकपिलादिभिरुच्यते • इ • म
 त्व्यपुराणम् • सम्यक्ख्यायते प्रका
 श्यते वस्तुतत्त्वमनयेति • सङ्ख्यास
 म्यग्ज्ञानम् • तस्यांप्रकाशमानमा
 त्मतत्त्वं साङ्ख्यमिति श्रीधरस्वा
 मी • अपिचाहु • साङ्ख्यद्विक
 विलमुनिनास सारविमुक्तिकारण
 प्रोक्तम् • एताः सप्ततिरार्याभाष्य
 स्वाप्यचगौडपादकृतम् • एतत्प्र
 विचमयं मुनिरासुरयेऽनुकम्पया
 प्रददौ • आसुरिरपि पञ्चशिखायते
 न च बहुधा कृत तन्म • शिष्यपरम्प
 रयागतमोश्वरकण्ठो न चैतदार्था
 भि • सङ्क्षिप्तमार्थमतिनासम्य
 ग्बिज्ञायसिद्धान्तम् • सप्तत्यां कि
 लयेऽर्थास्तैर्या • कृत्स्नं प्रष्टितन्त्रक
 • आख्यायिकाविरचिताः परवाद्

साङ्ख्य .

विवर्जिताद्यापि • कृतिसाङ्ख्य
 प्रवचनभाष्यम् • अस्याध्ययनेप्रार
 म्भशुद्धिमाहकालिदासोयथा • वि
 युन्मोश्रवीयुग्मभै सद्यहाणांसमा
 रम्भित साङ्ख्यशास्त्रादिशास्त्रम् •
 सृदुक्षिप्रशम्भूडुशम्भूडुयुक्तौ दिने
 ज्वेवतद्बोधसिद्धि तनोतीति •
 साङ्ख्यमतम् • न • षष्टितन्त्रादौ •
 साङ्ख्यानमतम् • यथा • विगु
 ण यत्प्रधान तत्पुरुषार्थेन हेतुना
 • प्रवर्तते वासनात्त्वज्ञाप्ति • सचे
 तिकापिला • नान्त • कारणमेवा
 त्मा • किन्त्वन्त्य सर्वगत स्वप्र
 काश • स्तस्यभोगापवर्गानुगुह्येन
 हेतुनायत्प्रधानमस्तितदात्मनैव
 स्थितमन्त • कारणं तत्सधर्मक प्र
 वर्तते • तदेव श्रुत्या वासनात्वेनो
 च्यत इति बदनौच्यर्थ • •
 साङ्ख्ययोगः • पु • चिन्तनविशिष्टे •
 निदिध्यासनपूर्वभाविनाश्रयणम
 ननरूपेण • नित्यो नित्यविवेकादि
 पूर्वकीर्ण • इमेगुणचयपरिणामाश्च
 नात्मन • सर्वे मिथ्याभूता • • त
 त्साक्षीभूतानित्यो विभुर्निर्विकार
 सत्य समस्तकलसम्बन्धशून्य आ
 मात्यद्विवेदान्तबाध्यविचारज
 न्येचिन्तने •
 साङ्ख्यः • वि • अङ्गसहिते • अङ्गेन
 अङ्गैर्वासहित •

साटीप

सार तिक । वि० । लीकोपु विचित्रप
 'रहासकपादिभि सङ्गत्यावृत्त्यर्थ'
 गि । सङ्गतीभवे ॥
 साङ्गसा । पु० । सङ्गमे ॥
 साङ्गुष्ठा । स्त्री० । गुञ्जायाम् ॥
 साङ्गीपाङ्ग । वि० । सम्पूर्णो ॥ अङ्गी
 पाङ्गे सहित ॥
 साङ्गहमचिक । वि० । सङ्गहमृचाभि
 च्छे ॥ सङ्गहमृचमधौते । वेदवा ।
 कृतक्यादिसूचानाङ्कम् ॥
 साङ्गहिक । वि० । सङ्गहमभिच्छे ॥
 सङ्कथादित्वात्ङ्कम् ॥
 साङ्गयामिष्ठा । वि० । सङ्गयामोपधा
 गिरयादौ ॥ सङ्गय मेसाधु ॥ गु
 ङादिभ्यष्ठञ् ॥
 सङ्गुट्टिका । वि० । सङ्गुट्टे ॥ सङ्गुट्ट
 वेद । उक्त्यादित्वात्ङ्कम् ॥
 साङ्गुतिका । वि० । मारत्तमे ॥ ज
 न्मभात्पिण्डशेनघने ॥ सङ्गुत्त
 साधु । गुङादिभ्यष्ठञ् ॥
 सावि । अ० । वक्तो । तिरोर्थे । तिर्थ
 नर्थे । सवनम् । अवसन्वाये ।
 वृजजादिभ्यः ॥
 साविवाटिका । स्त्री० । श्वेतपुनर्नवा
 वाम् ॥
 साविव्यस । न० । साहाय्ये । सवि
 यकमभावावा । व्यञ्ज ॥
 सङ्गन । पु० । ककण से ॥
 साटीप । वि० । ससम्भुमे ॥

सात्त्वान्

साट्ट । वि० । साट्टे ॥
 सातत्त्वम् । न० । अविच्छिन्नतयावत्त
 साने । सततश्रमाव । व्यञ्ज ।
 सातवाहन । प० । यातिवाहनन्पि ॥
 साति । स्त्री० । दाने ॥ अवसाने । स
 मापनेसननम् । सानस्य । प्रशुदाने ।
 प्रान्तकर्मविचक्तिन् । अतिवृ
 तीदित्यादिना । सतेरोत्वाभावा
 निपत्त्यते । मनोतिर्वा । जनसनीत्यात्
 म् । सनुतादा । तिक्त्वाति
 तित्तिक् ।
 सातिसार । वि० । अतिसाररीगयुक्ते
 । अतिमारकिचि ॥ सङ्गतिसार
 यवत्ते ॥
 सातीनक । प० । कलाये । सती
 नकाएव । प्रज्ञायच ॥
 सात्मा । वि० । व्रिती ॥
 सात्त्व । वि० । सत्त्वशीले । सत्त्वशी
 लमस्य । लवादिभ्योच । । लिवा
 । त'च्छीनिक्षेपेपोति । लोपि ।
 वृजसद्विधितयोतिथलीपि । साती ।
 । सांघो । इ० । भा० ॥
 सात्त्विक । पु० । पाव'शिष्ये । युयुधा
 ने ॥
 सात्त्वयतः ।) पु० । माठरे वाद
 सात्त्वयतिथः ।)
 रायणे । वेदव्याप्ति ।
 सात्त्वान् । वि० । उपोसक्ते । भगवत्
 ते ॥ सत्त्वशब्देन । सत्त्वमूर्तिभंग

सात्त्वत .

वान् . स उपपास्य तया विद्यते यस्य ।
 मतुप् । स्वार्थे ऽण् । वृद्धि ।
 अर्षत्वाद्दणोऽप्रवणम् । यथा ।
 सुतजानांसि भद्रन्ते भगवान् सात्त्व-
 ताम्पतिरिति ॥ सात्त्वत नाम तन्त्र-
 म् . तत्करोति तदा चष्ट इति णिचि-
 कृते . क्तिप् चिति क्तिप् प्रत्यये षेरनि-
 ठीति णिलोपेचकतेपद सात्वदिति
 सात्त्वतापतिरिति नामभाष्यम् ॥
 तथाच . सात्त्वतां सात्त्वततन्त्रमाच-
 क्षाणानां भक्तानां पति पालक इ-
 ति व्याख्येयम् ॥

सात्त्वत । पुं . क म प्र लो । म
 धु प्रये । बलदेवे । र . मे । हरौ ।
 हेमशङ्के । श्रीकृष्णे ॥ दशार्हे ।
 उ । सक्ते ॥ भगवद्भक्ते ॥ यथोक्तपा-
 द्ये . उत्तरखण्डे . सत्त्वसतत्त्व . अयस-
 त्त्वगुणसेवितजेश्वरम् . यो नान्यत्वेन
 मनसा सात्त्वत समुदाहृत ॥ वि-
 द्यायकाभ्यक्तमादीन् भजि देवाकिन-
 हरिम् . सत्यसतत्वगुणोपेतो भक्त्या
 तसा तत्त्वत बिभु ॥ सुकु दपादसेवा-
 दांतन्नामश्रवणे पिच । कौत्सं नेचर-
 तो भक्तो नाम्न स्यात्स्मरणे हरि ।
 बन्दनाच्च नयो भक्तिरन्य दास्य स-
 खाया . । रतिरात्मापणो यस्य दृढा
 नस्तस्य सात्त्वत । इति ६६ अध्या-
 य ॥ सतत्त्वक्यात् स्वार्थक . प्र-
 ज्ञादण विजन्मनि । सुधन्वाचा

सात्त्विक :

ये ॥ यादवे ॥ सत्त्वतीपत्यम्पुमा-
 न् उत्सादिभ्योऽञ् ॥ पुभूम्नि .
 देशविशेषि ॥ यथा । यदवस्तुदश-
 र्हा . स्यु . सात्त्वता कुक्कुराश्च-
 ते . इति त्रिकाण्डशेष ॥ न . प-
 च्चराचतन्त्रे ॥
 सात्त्वततन्त्रम् . न . वैष्णवतन्त्रे ॥
 पञ्चराचागमे ॥ सात्त्वतानाम् भग-
 वदुपासकानां तन्त्रम् ॥
 सात्त्वतस हिता । स्त्री . मह पुराणे श्री-
 भागवते ॥ यस्या वैश्रूयमाणाथाक-
 ष्ये परमपुरुषे । भक्तस्तत्पद्यते पु-
 स श्रीकमे इभयापहा ॥
 सात्त्वतो स्त्री . शिशुपालमातरि ।
 कृष्णाय पितृष्वसति . सात्त्वतीऽप-
 त्यस्त्री । उत्सादिभ्योञ् . ङीप् ॥
 न व्यङ्ग्यन्तरे ॥
 सात्त्वतोऽसूनु . पुं . चैव्ये । शिशु-
 पालि ॥
 सात्त्विक . पुं . ब्रह्मण्य । विधात-
 रि ॥ विविधभावान्तर्गतभाववि-
 शेषि ॥ तल्लक्षणं यथा । सत्त्वोत्क-
 टमनसिये प्रभवन्ति भावास्ते सात्त्व-
 का इति बिभुर्मुनिपुङ्गवास्ते । ते य-
 था । सन्मः स्वे दीधरीमास्य . स्व-
 रभङ्गीयवेपथु . । वैवर्ण्यमश्रु-
 प्रलय इत्यष्टौ सात्त्विका गुणा ।
 प्रलयो मूर्छा ॥ यज्ञान्तरे ॥ यथा
 । अफलाकाक्षिर्यज्ञो विधिदृष्टो य

सात्त्विकी

ब्रूयते । यद्यन्यमेवेति मनः समा
 धाय स सात्त्विकः ॥ आहारप्रभेदे ।
 यथा । आयुः सत्त्वबलारीग्यसु
 खप्रोतिविर्द्धना । रक्षाः क्षि
 ग्धा स्थिराह्वयाभाहाराः । सात्त्विक
 कप्रियाः ॥ सत्त्वे गुणो प्राधान्येन
 स्थितः ॥ न गण्यः ॥ ॥ ॥ निःस
 त्वे गुणाः ॥ सत्त्वेन मानावस्था
 निर्गतः ॥ तन्नामवर्तमानमिति ठञ् ॥
 सत्त्वभवेनाः । अर्थात्मादित्वा-
 इत्युक्त्वा ॥

सात्त्विकधनम् । न० शुद्धिधनम् । य
 था । शुद्धिर्वातपः कन्याः शिष्य
 वाक्याऽन्वयगतम् । धनसमाधि
 शुद्धसुनिभिः समुद्रहतम् ॥
 शुद्धिनाध्ययनेन । शौचैः श्रद्धयादिनाः
 कन्यागतकः कन्यायासङ्गतः शु
 द्धैर्लब्धम् । शिष्यगतः शुद्धैश्च
 आदिनाः । वाक्यागतः सात्त्विकल
 ष्यम् । अन्वयगतम् दायदेभ्यो लब्ध
 म् । शुद्ध सात्त्विकमित्यर्थः ॥

सात्त्विकी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ पूजा
 विशेषः ॥ यथा । शारदीयशुद्धिका
 पूजाविधिपरिणीयते । सात्त्विक
 कीराजसीधैवतामसौचित्यतत्त्वानु
 सात्त्विकोपपन्नान्यैर्नैवेद्यनि
 रामिषैः । माहात्म्यभगवत्प्राप्त
 पुराणादिपुकीर्तितम् । पाठस्त
 स्रजपः प्रोक्तः पठेद्देवीमनासुधि

साहस्यम्

ति । देवीप्रकृतौ ।

साह । पु० सङ्गतायाम् । अवसा
 दे । सदनम् । षट्छ० । चञ् ।
 कार्य्ये । कृत्यत्वे । यथा । शरीर
 साहादसमयभूषणतिरचुः ॥
 साहनम् । न० गृही । सदनम् । स्वयं
 व्यक्तात् सदेष्टुं । मज्जने ॥
 साहनो । स्त्री० कटुक्याम् । चक्रा
 ह्वयम् । कीपः ।

साह । पु० सारथी । शैवि । शै
 वधरि । सेदति । षट्छ० । सति
 सपियजिरः । अत्रात्रिभुवद्विनिवाशि
 वादिवाः रभ्यइज् । निःसाह
 युते ॥

साहित । नि० साक्षी । विध्यसी
 कृते ॥

साही । पु० अश्वारोहि । असवारः
 क० भा० प्र० । मातङ्गारोहि । रथा
 रोहि । अवश्यसीदति । साहवति
 वा । षट्छ० । आश्वयकितिषि
 नि । यज्ञादिर्वा ॥

साहस्यम् । न० उपमायाम् । तुल्य
 त्वे । सहस्यत्वे । तद्विज्ञत्वे स
 तितहृतभूयाधर्मवत्त्वे ॥ यथा
 चन्द्रभिज्ञत्वे सति चन्द्रगताह्लादक
 त्वादिनतत्त्वसुखि चन्द्रसाहस्यम् । त
 त्परीक्षायथा । तमन्वेत्यनुवृत्ता
 तितच्छीततत्त्वनिविधते । तस्यैवा
 मुक्तेरौतीति शब्दाः । साहस्यवाच

साधनम्

का इतिदण्डो । सदृशस्यभाव
। सुषमचनवाक्त्रयादिभ्य व्यञ् ।
स्त्रियांविस्वान्ङीप् । सादृशी ।
व्यञ् । चित्करणादीकारावङुलमि
तिवामनसूत्रादौकल्पक ॥
साधान्तः । पु० रादधान्ते ।
साधकः । पु० साधनानविशेषे ।
साधकः । वि० साधनकर्त्तरि । नि
प्यादके ॥ अथवाच्यनुष्ठतरि ॥ सा
धोति । साधस सिधौखल ॥
पु० पुत्रजीवद्रुमे ॥ षष्ठरायाम्
साधकतमम् । न० करणे । क्रिया
सिद्धौप्रकटोपक रके ॥ द्विती ।
वि० अतिशयसाधके । अतिशय
नेतमप् ॥ प्रकटसाधक साधक
तमम् ॥
साधनम् । न० करणकारके ॥ साध्य
ते० कर्मनिष्पाद्यतेऽनेन । साध०
। ख्युट् ॥ अतस स्कारे । सौत्ते
॥ सिद्धौषधी ॥ गतौ ॥ निवर्त्तने
। निवर्त्तौ ॥ उपाये ॥ साध्यमुद्दिश्य
साधन निरूप्यते ॥ मद्धे ॥ दापने
॥ अनुगमे ॥ धने ॥ मारणे ॥ वधि
। प्रमाणे ॥ मैत्रे ॥ मोहने ॥ ज
वे । वेशे ॥ मन्त्रसिद्धिकरणे ॥ सि
द्धौ ॥ मोक्षसाधकधर्मविशेषे ।
साधनचतुष्टये । यथा । निष्ठानि
त्ववस्तुविधिकः ॥ इहामुचायं फल
भोगविरागः ॥ समदसादिषट्क

साधर्म्यबोधर्म्यसमी

सम्पत्तिः ॥ सुसुखत्वञ्चेति ॥ सा
ध० । भावकर्मकरणादौख्युट् ॥
साधवतिवा । नन्द्यादित्वाद्यु ।
॥ तसि । यथा । तपीभि प्राप्य
तेभ्योऽनासाध्य इतिपद्यत । दु
र्भगत्वत्वे के कोयद्वृत्तेसतिसाधने
अल्पसाधनैरधिकारकोत्सुकर ।।
साधननिर्मुक्तः । वि० साधनाभ्यास
रहिते ।
साधना । स्त्री० आराधनायाम् ॥
साधनाव्यापकतुम् । न० साधनवञ्चि
छात्यन्ताभावप्रतयागितायाम् ॥
साधनीयः । वि० साध्ये ॥
साधन्तः । वि० भिक्षुके ॥ साधोति
साध० तृभूवद्विषांछ्यादिना० भू
व् ॥ पितृ ॥
साधयन्तो । स्त्री० मांसिकायाम् ॥
साधर्म्यम् । न० समानधर्म्यत्वे ॥
साधर्म्यबोधर्म्यसमी । पु० न्यायमते
जातिविशेषलक्षणे ॥ यथाहोत
म । साधर्म्यबोधर्म्यामुपसं
हारितदधर्मविपर्ययापमत्ते । सा
धर्म्यबोधर्म्यसमी ॥ २ ॥ उपसंहारी
साध्यस्योपसंहरणे० वादिनाकृति
० तदधर्म्यसाध्यरूपधर्म्ययोवि
पर्ययोव्यतिरेकस्यसाधर्म्यबोधर्म्य
भ्यांकिवसाभ्यांव्याप्यनपिक्वाभ्यामदु
षपादनततोद्वेताः साधर्म्यबोध
र्म्यसमाबुध्यते । तदयमर्थः ।

साधारण :

वादिना • अन्वयेन व्यतिरेकीयवासा
भ्ये साधिते • प्रतिवादानासाधर्म्यमा
प्रवृत्तहेतुना तदभावापादन साध
र्म्यसमा । वैधर्म्यमा प्रवृत्तहेतुना
तदभावापादन वैधर्म्यसमा । तत्र
साधर्म्यसमायथा । शब्दोऽनित्य
कृतकत्वात् • घटवत् • व्यतिरेकी
यवाव्योमवत् • द्रव्यपसङ्गति • ने
तदेवम् • यद्यनित्यघटसाधर्म्यमि
त्याकाशवैधर्म्याऽऽनित्य स्यात्
नित्याकाशसाधर्म्यादिमूलत्वात्तद्व्य
त्यक्तत् • विविधविवाक्यव्य • वैध
र्म्य समायथा । शब्दोऽनित्य • कृत
कत्वात् • घटवत् • आकाशवै
तिस्थापनायाम • अनित्यघटवै
र्म्यादिमूलत्वात्तद्व्यत्यक्तत् • आदिविविधा
विवाक्यव्यवृत्ति । अत्र साधर्म्यत्वमात्र
वैधर्म्यत्वमात्र वागमकतौपर्ययक
मित्यऽभिमानात् सत् प्रतिपक्षदेश
नाम सीधेनेचनैकात्मिकदेशनाभा
सेतिवातिर्कोतुचनैकान्तिकपक्षे
वात् सत् प्रतिपक्षपरम् । एवान्ता
तः साध्यसाधकत्वऽभावात् ॥

साधारण . पुं • वत्स (विशेष) । त
तत्पण यथा । तैः यपूर्णेभिर्ये वि
वर्ण्ये विदुर्दिने । निरुपद्रवा
राजानः सर्वसाधारणप्रिये । ४४
॥ काङ्क्षाऽनूपकत्वसम्प्रदेशे ।
यथा । मित्रं च सुमेदिनः सङ्ग

साधारणधर्मः :

साधारण . स्मृत । तस्मिन्देशे
दुदकतत तुमाधारण स्मृतम् ॥
साधारणास्तु मधुर दीपन शीतलं
कषु । तपश्च रोचनदृष्टादहदीप
ववप्रणुत् ॥ वि • समाने । अनेकस
म्बन्धिन्येकस्मिन् । सामान्ये ॥
अनेकत्वामिकवस्तुनि । यथा । सा
धारण समाश्रित्ययत् किञ्चिद्वाङ्मा
युधम् । शौर्यादिना प्रोत्तिधनभा
तरस्तत्रभागिनः ॥ सर्वे । तत्त
दितरसम्बन्धिनि ॥ सङ्गसाधारणे
नवतते । विपसर्जनस्थिति • स
भाव • । आनोप्रसाधारणाभ्यामि
तिस्र्येऽज । साधकसंसिद्धि
• पारथोपाचकद्रव्या । किञ्चां
साधारणी • इत्वाभावविशिष्टे ॥ य
था । अनेक लोभिरुहस्याप्यसिद्ध
प्रतिपक्षित । काकात्पयापदिष्ट
इति स्वाभासस्तुपक्षधा • अथ •
साधारणस्तु स्यात् स्यादसाधारणोऽ
पर । तथैवानुपसङ्गारोचिधाने
कान्तिकीभवेत् • य सपक्षे विपक्षे
चसत्साधारणीमतः । वस्तुभ्य
स्याद्व्यावृत्त सत्वसाधारणीमत
तथैवानुपसङ्गारोचिधान्यवियप
क्षकः ।

साधारणत्वम् । न • असाधारणभि
न्नत्वे ॥

साधारणधर्मः । पुं • अतुल्यकर्म

साधित .

तर्क्ये । यथा । प्रजनार्थस्त्रियः
 सृष्टाः सन्तानार्थवमानवाः । त
 स्मात्साधारणो धर्मः श्रुतीपत्न्या
 सङ्गोदितः ॥ अपिच । अहिंसा
 सत्यमस्तेयशौचमिन्द्रियसंयमः । द
 मः क्षमावर्चवन्दानसर्वेषां धर्मसा
 धनमिति ॥ आत्मज्ञानतितिक्षा
 च धर्मः साधारणो नृपेति च ॥
 साधारणस्त्री । स्त्री । वैश्यायाम् ॥
 साधारणानैकान्तिक । पुं । हेतुत्वा
 भासान्तरे । साध्याभाववद्भूतौ ॥
 यथापर्वतोऽग्निमान् । प्रमेयत्वादि
 ति । प्रमेयत्वस्य बहून्यभाववति ऋदे
 विद्यमानत्वात् ॥ साध्यवदन्यव-
 तौ । यथा । शब्दो निष्पन्नः ।
 नि स्पर्शत्वात् न च विरुद्धसङ्गी
 र्णदोषः । उपधेयसङ्करेऽप्युपाधि
 रसङ्करात् ॥
 साधारणी । स्त्री । सदृशायाम् । स
 मानायाम् ॥ कुक्षिकायामिति हे
 मचन्द्रः ॥
 साधारण्यम् । न । साम्ये ॥ कुक्षिका
 याम् । इति हेमचन्द्रः ॥
 साधारिका । स्त्री । घटिकायाम् ।
 नाडिकायां ॥
 साधिका । स्त्री । साधनकल्याणम् ॥
 सुषुप्तौ ॥ सुप्तस्तु साधकीति हेमः ॥
 साधित । वि० दापिते । धनादिना
 यत्नोक्तते । धनादिप्रदापिते ॥ प्र-

साधुः

दापितधने । साध्यसिद्धिः । साध० ।
 क्त० ॥ सिद्धः ॥
 साधिमा । पु० साधुत्वे । साधिर्भा-
 वः । प्रमनिचः ॥
 साधिष्ठः । वि० अतिशयेन वाढे
 अतिहृदे । आर्य्ये ॥ न्याय्ये । शी
 भनतमे । अयमेवामतिशयेन वा-
 ढः । अतिशयिनेतमविष्ठनावि
 तोष्ठन् । अन्तिक्वाढयान् दसा-
 धौ ॥
 साधिष्ठान । वि० जीवि । अधिष्ठानेन
 कूठस्थचैतन्येन सहिते ।
 साधीयान् । वि० अतिवाढे ॥ अति
 शीभने । अतिसाधौ ॥ अयमनया
 रतिशयितो वाढ साधुर्भा । द्विच
 चनेतौ यसु नि० अतिक्वाढयोरिति
 वाढशब्दस्य साधादेशः । ठेरिति
 साधीष्टिषीपः ॥
 साधु । वि० उत्तमकुलोत्पन्ने । अथ
 पर्यायायथा । महाकुलकुलीनाय्यं
 सभ्यसज्जनसाधवद्वृत्तिः । बाह्यं वि
 के ॥ चारी । शीभने । मनोहरे ।
 स्वभावसुन्दरे । प्रबोधि । शीघ्रे ॥
 स्वधर्मवर्तिनि ॥ अपकारिष्वप्युप
 कारयोक्ते ॥ अद्रोहिषि ॥ पुण्यका
 रिषि । वेदसागर्थ्ये ॥ शास्त्रवि
 हितकारिणि ॥ सर्वज्ञेति ॥ नित्या
 निष्कलस्तु विवेकादिसाधनचतुष्टय
 सम्पन्ने सुसुखी ॥ कुलधर्माश्रिते ॥

साधुवादः .

सर्वपूज्ये । यथा । शाल्वैवीष्य
वै . शैवे : सीरेगावपतेरपि । कौ
सधर्माश्रितः साधुः पूजनीयौ
तिव्रजत । साधोतिपरकार्त्तम् .
श्रमम् . मध्यम् . कामम् . मोक्षं
वा । साधः । कृत्वापित्युषः । पुं .
व्याकरणेनप्रतिपादितेयास्त्रीवश-
ब्दे । यद्यपिसाधुनेवभाषितेतिन-
श्रुतेतथापिफलनिर्देशवाक्येत-
न्निर्देशादेविदमविधिः कल्प्यते .
साधुनेवभाषितनापशब्दानिति ।
मन्त्रीहीनः स्वरतीव्रवर्त्ततेतिद-
शनात् ॥ सुनी ॥ जिनि ।

साधुव । नि . उत्तमकुशीलवे ।
साधौ ॥

साधुधी . । स्त्री . वरवत्सनायाम् .
श्रवणाम् . सुन्दरबुद्धौ । नि .
तवति । साध्वीधोवर्त्तताः । कर्म
धारयामहुरौजिर्वा ॥

साधुनिन्दितः । नि . प्रशस्यते । सा
धुभिर्निन्दिते । साध्वसम्मतकृतिया
वत् ॥

साधुपुण्यम् । न . प्रदीप्यतीति । स्थ
लपद्मे । साधुवतत्पुण्यञ्च । उत्त
मप्रसूने ॥

साधुभावः । पुं . असाधुत्ववहायां
साधुत्वे ॥

साधुवादः । पुं . सतामनुमोदने ॥

साधुवादिपठितकृतियथा ॥ सा

साधूतम् .

धोरुत्तरे ॥

साधुवाचः । पुं . विनीताश्वे ॥ सा
धुवासीवाचश्च ॥

साधुवाही । पुं . विनीताश्वे । सुवि
चितीतुरगे । साधुवहनशीलः ।
वहः । सुपीतिचिनिः ॥ नि . शी
भनाश्वयुक्ते ॥

साधुवचः । पुं . कदम्बहृते ॥ वरुण
वचः ॥ साधुवासीवचश्च ॥ मनी
श्वतरी ॥

साधुवत्तः । नि . सुचरिते । साधु
नामिषसमानसुखदुःखानांमुह
दाहलम् ॥

साधुवृत्तिः । स्त्री . उत्तमजीविकावा
म् . सद्दिवरचे ॥ सुन्दरवर्त्तने ॥
साध्वीवासीवृत्तिश्च ॥ साधिवृत्ति
र्वा । नि . तद्वृत्तिः । साध्वीवृत्ति
वर्त्तता ॥

साधुसङ्गमः । पुं . मनीजियवको
यावविशेषे । वस्तुविधितमपितत्त्वं
नसम्बन्धते . योवाविद्यारति . त
मोः साधुसङ्गमएवोपायः । साध
विधिपुनः पुनर्वीभवन्ति . स्मारव
न्तिच ॥

साधुसमागमः । पुं . साधुसङ्गमे ।
यथा । लज्जदुर्जनसंसर्गमजसाधु
समागमम् . कुहपुण्यमहीसर्वकार
नित्यमनित्यतामिति ॥

साधूतम् । न . बहिःसङ्गवाते ॥ य

साध्यः

य्यभीष्ट्याम् ॥ चातपत्रे ॥ इत्यज
वपात् । पाठान्तरे० साधुतम
पि ॥

साध्यः । पुं० गणदेवताविशेषः ॥
साध्यसिद्धिः । साध० । ऋहो
र्यत्० इतिभाविष्यत् । साऽस्य
स्य । अर्थसाध्यः । साध्याद्वाद्य
विख्याता । पुराणेषुपुरातनैः ।
तियथा । मनोमन्त्रसंप्राप्त्यनयाया
मोहवस्तवा । नारायणो नरसैवह
सशिवस्तथाविभुः ॥ प्रमुखद्वाद
शैवैतिसाध्याः प्रोक्ता पुरातनैरिति
॥ विष्णुभाष्यान्तर्गतयोगविशेषः ॥
तथोत्पन्नसफल यथा । असाध्यसा
ध्यः किलसाध्यजातः शूरोतिथी
रोविजितारिपक्षः । बुद्ध्याद्युपा
यैः परिसाधितार्थः । परकृतार्थं
सुतसंविनोत् । ॥ स्मरे । कामे ॥
देवे । सुरे ॥ चि० साधनीये ।
कृष्णोपायः सुखोपायोद्विषयः ।
साध्यउच्यते ॥ साधनार्हाभिमतैः ॥
साध्यतेऽथ । सतुपक्षः । यथा ।
प्रतिज्ञादोषनिर्मुक्त साध्यसत्कार
यान्वितम् । निश्चित लोकसिद्धस्य
पक्षपक्षविदोविदुः ॥ साध्यसाध
नार्हाभिमत पक्षविदुः । यद्यप्यन्य
असाध्यः साध्यम् । तद्विविधधर्मी
पक्षइतिमेदः । तथाप्यत्राकप्रत्या
प्यर्थादिधर्मविशेषविशिष्टस्यपक्षत

साध्यसमः

याधर्मिणीऽधमर्थपदैरेवसाध्यत्वात्
साध्यपक्षयोरभेदाभिधानमिति व्यव
हारतत्त्वम् ॥ व्याप्ये ॥ साध्यते
ऽनेतिव्युत्पत्त्यापक्षे ॥ यथा० प
र्वतोवज्रिमानित्यत्रपर्वतः ॥ सा
धयितुंयोग्ये ॥ यथापर्वतोवज्रिमा
नित्यत्रवज्रिः । साध्यः ॥ साध्यस्य
वस्तुनोऽभाविताधनैः किप्रयोजनम् ॥
साध्यतावच्छेदकम् । न० अनुमिति
विधेयांशिभासमानधर्मे ॥
साध्यव्यापकत्वम् । न० साध्यसमा
नाधिकरणात्यन्ताभावाप्रतियोगि
त्वे ।

साध्यसमः । पुं० इतिभासान्तरे ॥
यथाहगीतम् । साध्याविशिष्टस्य
साध्यत्वात्साध्यसमः ॥ ४८ ॥
साध्येनबह्व्यादिना० अविशिष्टः
कुतइत्यतथाह० साध्यत्वादिति०
साधनीयत्वादित्यर्थः । यथाह०
साध्यसाधनीयः । तथाहेतुरपिचेत्
० साध्यसमइत्युच्यते । अतएवचा
सिद्धकृतित्वव्यवक्रियते । अथसाध्य
यासिद्धिस्वरूपासिद्धिव्याप्यत्वासिद्धि
धर्मेदात्० त्रिविधः । आश्रयासि
द्धिः । पक्षपक्षताच्छेदकाभावः ।
यथाकाश्चनमयः पर्वतोवज्रिमा
नित्यादौ । स्वरूपासिद्धिः ० प
क्षहेतुताऽवच्छेदकावच्छिन्नस्याभा
वः । यथाह्रदोद्रव्यधूमादित्यादौ

साध्यसम .

। व्याप्यत्वासिद्धिश्च • अस्याभि-
 रितसामानाधिकरण्याभावात् ।
 नचक्षरूपसिद्धिरेवसूत्राक्षयत्वप्र-
 तीतिर्नोभयोरसंख्यत्वमितिवाच्यम् ।
 हेतुरित्यपदश्चनपूरयाम् • हे-
 तुपदश्चगमनहेतौऽप्यसिद्धिर्निष्ठपक्ष-
 धर्मस्योपपन्नम् • व्याप्तिर्निष्ठप-
 क्षधर्मकत्वेववापूर्यताम् । तथा-
 च • तत्रापि सिद्धमसाध्यत्वेनैव
 साध्यसमत्वम् । अतएवसाध्यसा-
 ध्यतावच्छेदकाभाव साधनेसाध-
 नतावच्छेदकाभावाच्चव्याप्यत्वासि-
 द्धिः । यथा • पक्षतावच्छेदकाभा-
 वपक्षतावच्छेदकवहेदादेरन्यतम-
 त्वेनाश्रयासिद्धित्वम् • यथाच •
 पक्षहेत्वभावाहेतुमत्तेदादेरन्यतमत्वे-
 नक्षरूपसिद्धित्वम् • तथासाध्य-
 तावच्छेदकाभावादेरन्यतमत्वेन
 व्याप्यत्वासिद्धित्वम् • चित्तवान्य-
 तमत्वस्यासिद्धिसामान्यलक्षणेनै-
 वानुसन्वादेरपिव्याप्यत्वासिद्ध्याव-
 न्तर्भाववदन्ति । तेषामयमाशयः ।
 व्याप्तिर्हि साध्यसम्बन्धितावच्छेदक-
 रूपा • गुरुधर्मस्यसाध्यसम्बन्धितान-
 वच्छेदकोऽप्येवैवैवधूमत्वादिः सा-
 ध्यसम्बन्धितानवच्छेदकत्वान्नव्या-
 प्तिरूपत्वम् । तथाहसाध्यताव-
 च्छेदकाभावादिदिक् • साधनताव-
 च्छेदकाभावादिदिक् • साधनताव-

सानन्दः

भवतिव्याप्यत्वासिद्धिरिति ४८।
 साध्यसिद्धिमाह • । पु • व्यवहारश्च
 चतुर्थपादे • सचनित्यपादः ।
 यथा । प्रत्ययिनीऽप्यतीतिव्यमिति •
 भाषापाद प्रथम । श्रुतार्थस्त्रीत-
 रंकेव्यमित्युत्तरपादोद्वितीयः ।
 ततार्थीकेष्वेतेष्वुत्तरपादोद्वितीयपाद-
 द्वितीय । तत्सिद्धौसिद्धिमा-
 प्रोतीतिसाध्यसिद्धिपादचतुर्थः ।
 यथा । भाषापरत्विजासाध्यसिद्धि-
 मिः क्लमस्तितिभिः । आश्रितचतु-
 रवस्तुचतुर्थादभिधीयते । इतिमि-
 ताचरा ॥

साध्यसम् । न • भये ॥ साधून्यथा-
 ति । अस • । अवितिमुकुट •
 तत्र । अथः असङ्गात् । तस्यात् •
 साधूनामसतः ॥ सञ्जुषी ॥
 साध्वी । ध्वी • दुर्गायाम् । मेदाका-
 न् ॥ पतिव्रतायाम् । तत्रचच-
 साहचारीतः । आर्त्तात्सुदिताह-
 र्प्रोषितेमतिनाक्षया । नृतेष्वि-
 येतयापञ्चौसाध्वौचोपतिव्रतीति
 ॥ मयुरपि । पतिव्रताभिचरति
 मनीषादेवस यता । साधतृषी-
 कानाम्प्रोतिसहिः साध्वीतिवाच्य-
 ती • इति ॥ धीतीमुद्यवचनादिति
 कोष् ॥ शिभनायाम् ॥

सानन्दः । पु • गुणकारक ॥ भुव-
 काप्रमेदि • यथा । अष्टादशाक्षरे

सान्तपनम्

युक्तोदशीहर्षप्रदेधुव । कृष्क
सन्नकेतालेसानन्दीवीरकीरसे ॥
त्रि० आह्लादयुक्ते ॥

सानन्दर । पु० तीर्थविशेष ॥
सानसि । पु० काञ्चने ॥ सनोति
षण्डाने । सानसिषण्डीसीत्यादि
नासिप्रत्ययउपधाद्विद्य ॥ त्रि०
सम्भजनीये ॥

सानिका । स्त्री० बाद्यविशेष । सना
ई० इतिश्लोकप्रसिद्धे ॥ वशी
वाद्ये ॥

सानु । पु० न० स्त्री । प्रस्थे । पर्व
तस्थसमभूभागे ॥ वने ॥ बाण्या
याम ॥ मार्गे ॥ अये ॥ कौबिदे
॥ सनोति । षण्ड० । दृसनिजनी
तिजुण् ॥ अर्के ॥ पक्षे ॥

सानुक्रोश । त्रि० सदये ॥

सानुज । पु० तुम्बुरुवृक्षे । तीक्ष्ण
पत्रे ॥ न० प्रपौण्डरीकी ॥ त्रि० अ
नुजिनसहवर्तमाने ॥ सानुज रा
ममूर्धे ॥

सानुवन्ध । त्रि० सपरिवारे ॥ अवि
च्छिन्ने । सानुसूते ॥

सानुमान् । पु० पर्वते ॥ सानधौवि
द्यतेऽस्मि । मतुप ॥

सानेयिका । स्त्री० सानेय्याम् ॥

सानेयी । स्त्री० वंश्याम् ॥ इ० श०
र० जी० ॥

सान्तपनम् । न० कृष्कसान्तपनाभिधि

सान्दृष्टिकम्

व्रतविशेष ॥ यथा । गोमूत्रगोमय
घौरदधिसपिं कुशोदकम् । ए
कराशोपवाससकृच्छ्र सान्तपनस्मृ-
तम् ॥ गोमूत्रादिषड्द्रव्याण्येकी
कृत्यैकस्मिन्नहनिभजयेत् नान्यत्
क्वचिदद्यात् । अपरदिनेचापवास
इत्येतत् सान्तपनकृच्छ्र स्मृतमित्य
र्थः ॥ सन्तपति । तप० । ल्यु ।
तस्योदङ्कम् । अण् ॥

सान्तर । त्रि० विरले ॥ अन्तरेष्वस
हित ॥

सान्त्वम् । न० अत्यर्थमधुरैवाक्ये ।
कर्णमन प्रीतिजनके ॥ साम
नि । प्रियवादाद्यप्रदानसम्बन्धादि
भि क्रीडोपशमने । द्रव्यदाया
मितुभ्य माभैषीरित्यादिसमाधा
नात्कौ ॥ सान्त्वयति । षान्त्वसामप्र
योगे । चुरादिरदन्त । एरच्० अज
वा ॥ दाक्षिण्ये ॥

सान्त्वनम् । न० प्रणये ॥ सामोवाये ।
षान्त्व० । ल्युट् ॥

सान्त्वना । स्त्री० प्रणये ॥ प्रणय सा
न्त्वनानेतिश्लोषान्तरम् ॥ सामनि

सान्त्वनावाद । पु० प्रियवचने ।

सान्दीपनि । पु० सुनिविशेष ॥ अ
द्यादिविद्याभिन्ने ॥ अश्वत्थिपुरवासि
निकाश्वेरासकृष्णयोगुरौ । सन्दी
पनस्यापत्यम् । अतद्वज् ॥

सान्दृष्टिकम् । पु० व्यापारानन्तरं

सन्निपातिक :

जायमाने • सद्य • फले । सन्दृष्टौ प्र
त्यक्षे भवम् । अध्यात्मादित्वाद्गुण्
॥ समानदृष्टिबिषये ॥

सान्द्रम् । न० घने ॥ चि० घने । नि
विडे ॥ मृदौ ॥ सह • चन्द्यते । च
दिबन्धने । बाहुलकाद्गुण् ॥
सान्द्रपुष्प • । पुं० विभीतकवृक्षे ।
सान्द्रस्निग्ध • । चि० घनस्निग्धे ।
मेदुरे ॥

सान्धिक • । पुं० शौण्डिके । चि०
सन्धिकतरि ॥

सान्धिविलासम् । न० सन्धिविलासाम्भ
वे ॥ सन्धिविलासतुल्यवर्णभूषण् ॥
सान्ध्य • । पुं० स्वप्ने ॥ सन्धिभवे । स
न्यायान्भवः । सन्धिविलादित्वा
दण् ॥

सान्ध्यकुसुमा । स्त्री० त्रिसन्धिपुष्पवृ
क्षे ॥

सान्द्रजनिक • । चि० शोधनारण्यसन्ना
हप्रवर्तके ॥ सन्द्रजनप्रयोजनमन्त्रा
तदस्यप्रयोजनमिति ठक् ॥

सान्द्राव्यम् । न० शैतव्यद्रव्ये । इति
विसम्यङ् नौयते हिमार्थमग्निम्रति
। णीञ् । पाव्यसान्द्राव्येति ष्यदा
यादेशः समोद्दीर्घश्च निपात्यते ॥
सान्निध्यम् । न० नैकव्ये ॥ निकटे ॥
सन्निधिरेव । चतुर्गुण्यादित्वात्
स्वार्थे ष्यञ् ॥

सान्निपातिकः । चि० सन्निपातजरी

सामाव्यापति ।

ने । सन्निपातस्य समनङ्गीकृतवत्ता
। सन्निपाताच्चेति ठञ् ॥

साव्यासित्व • । पुं० भिक्षौ । पाराश
रिणि ॥

सान्वय • । चि० सम्बन्धिनि ॥ कुलस
हिते ॥ पुत्रपौत्रादिसहिते । यथा
। यानधीत्वद्विजिवेदमन्यत्र कुसुतीन
मम् । सजीवज्ञेयगुदत्वमाशुन्य
तिसाम्वय ॥

सापन्न • । पुं० सपत्नीतनये । सपत्न्या
अपत्यम् । शिवादिभूषण् । तत्र स
पत्नेति पाठे पिबिष्वदिशिष्टपरिभाष
या • सपत्नीशब्दादपिसामान्यचि
न्तया • ठक्वाधित्वे ऽणिति विधीयम्
॥ वैरिषस्तनये ॥ तस्मात्पत्यमित्यण्
• शिवादित्वादा ॥

सापत्नेय • । त्रि० सपत्न्यास्तनये ॥
सपत्न्या अपत्यम् ॥ स्त्रीभ्यो ठक्

सापत्नेयी । स्त्री० सपत्न्यादुक्तिरिति ॥

सापन्नपा । स्त्री० लज्जायाम् ॥

सापराधः । चि० कृतापराधि ॥

सापिण्डः । पुं० सपिण्डे ॥ प्रजा
दिभ्यश्चेति स्वार्थे ऽण् ॥

सापिण्ड्यम् । न० सपिण्डतायाम् ॥

सासपदीनम् । सख्ये । मित्रत्वे ॥

सप्तभिः प्रद्वैरुपायते । सासप
दीनसख्यमिति साधु ॥

साफल्यम् । न० सफलतायाम् ॥

सामाव्यापतिः । स्त्री० साम्यप्राप्तौ ॥

साम

सामक । पु० तर्कुशार्णे ॥ सा
माभिज्ञे ॥ सामअधीते० वेदवा ।
क्रमादिभ्योऽनु । न० मूलकृष्णे ॥
सामग । चि० ब्राह्मणविशेषे । छा
न्दोगे ॥ सामगायति । गैशब्दे ।
गापेष्टगितिठक् । टोऽङोऽर्थः ।
तेनस्त्रियांसामगी ॥

सामगभ० । पु० विष्णौ ॥

सामयी । स्त्री० कारणसमुद्दि । यथा ।

सामयीचैत्रफलबिरहोव्याप्तिरेवेति
तत्त्वमुद्ग० पदाङ्कदूत ॥ द्रव्ये ॥

सामग्राम् । न० समुदायत्वे ॥

सामज । पु० गजे ॥ कुञ्जरे ॥

चि० सामेत्ये । सामार्थे ॥

सामञ्जसम् । न० औचित्ये । यु
क्तियुक्ते ॥

साम । न० सहस्रशखिपितृदेवताकेवे
दविशेषे ॥ गीतिविशिष्टायामृचि ॥
कृच्यध्यूट सामीच्यते ॥ वाक्यवि
शेषस्थायीगौतौ ॥ सामपदन्तुगी
तिमात्रस्यैवाभिधायकमित्यन्यत् ।
चतुर्णांविदानांमध्येमानमाधुर्येणा
तिरमणीयत्वादिष्णोर्विभूति सा
मेत्युच्यते । राज्ञांशत्रुवशीकरणा
योपायविशेषे । साम्त्वे । प्रियवाद्
र्थप्रदानसम्बन्धादिभिः शत्रो
क्रोधोपशमने ॥ यथा । परस्परौप
काराणादर्थनगुणकौस्तुभम् । स
म्बन्धसमाख्यानमायत्त्या । सम

सामयानि

कोशनम् ॥ वाचापिशलयासाधुतवा
हमितिचापंणम् । इति सामविधा
नञ्चै सामपञ्चविधस्मृतम् ।
स्यतिपाप० रोष वाऽनेनवा । विअ
न्तकर्मणि । सातिभ्यामनिन्म
निणाव्रितिमनिन् ॥ सामनम् ।
सामसान्वप्रयोगे । बाहुलकात्
कनिन्वा ॥ त्रि० शीभने । अनव
द्ये ॥

सामन । पु० सामवति ॥ सामा
स्यास्ति । पामादित्व न्न ॥

सामनी । स्त्री० पशुशब्धनरूप्यौ ॥

सामन्त । पु० प्रतीवासिनि । स
लग्नोन्तएकदेशोऽस्य । प्रादिभ्योधा
तुजस्येति समासः । समन्ताया
सुदेशाव्यवहितभूमेरथम् । तस्येद
मिच्छण् ॥ माण्डलिके ॥ चतु
र्वैरिके ॥ त्रि० सहाये ॥

सामन्यः । पु० सामविदि ॥ साम
सुसाधु० प्रवीणो० योग्योवा । त
वसाधुरितियत् । येनाभावकर्म
णोरिति प्रकृतिभावः ॥

सामयिक । त्रि० समयैचित्ते । स
मयेकार्यकर्तारि ॥ समय प्राप्तो
स्य । समयस्तदस्यप्राप्तमिति ठञ् ॥
प्रिनयादित्वात्कार्थेठ्ठ्वा । सम
येत्ये ॥

सामयानि । पु० ब्रह्मणि । द्रुहि
णि । कुञ्जरे । गजे । त्रि० सा

सामानाधिकरण्याम्,

मीत्य ॥

सामरस्यम् । न० ऐकरस्ये ॥

सामर्थ्यम् । न० शीघ्रतायाम् ॥ श

क्ती ॥ विशिष्यविशिष्यभावावगाह्य,

पस्थितिजनकत्वरूपे एकार्थीभावे

॥ परस्परकाङ्क्षाकृपायाव्यपेक्षा

याम् ॥

सामर्प । चि० सरोषे ॥

सामवायिक । पु० अमात्य । म

न्त्रिणि । चि० समवायसम्बन्धि

नि ॥ समवायात्वे ॥ सामूहिके

॥ समवायं समवेति । समवाया

नमसमवेतीति ठक् । इह समवपूर्वस्यो

पीयं प्रविश्यैकदेशीभवनम् ।

तत्रगुणभूतप्रवेशप्रति० प्रकृत्यर्थ

स्यकर्मताविधया । विशिष्यानुरो

धनतु० कीकिसप्तमौप्रायेणप्रमुक्त

ते । कुरुक्षेत्रे समवेता इति यथा ॥

सामूहिक । पु० उद्गातरि ॥ सामा

निवेष्टि । विद्० । त्रिप् ॥

सामवेद । पु० कृजाधिपेदेवि

शिषे ॥

सामाजिक । पु० सभासदि । स

भास्तारे ॥ समाजसमवेति । स

मण्डलानुसमवेतीति ठक् ॥ समा

जंरक्षति वा । रक्षतीति ठक् ॥

सामाधिपति । पु० भीमशक्ति ॥

सामानाधिकरण्याम् । न० पदयो

सम्बन्धविशिषे । पदयोरकार्यनिष्ठ

सामान्य

त्वे । सचसम्बन्धीभिन्नप्रवृत्तिनि

मितानांशब्दानामेकस्मिन्नर्थेतात्प

र्यसम्बन्धः । यथा सीयदवदत्त इति

वाक्ये तत्कालविशिष्टवदत्तवाच

कस्यशब्दस्य० एतत्कालविशिष्टव

दत्तवाचकायशब्दस्य० एकस्मि

न्निगदतेतात्पर्यसम्बन्धः ॥ यथा

क्तमाचार्यः । एकवृत्तिरर्थेऽशब्दानां

भिन्नवृत्तिवृत्तनाम् । सामानाधि

करण्याम्भवतीत्येववदन्ति काश्चि

का इति ॥ एकविभक्त्यनानां पदानां

विशिष्यविशिष्यभावेनैकार्थनिष्ठत्वे ।

तच्च मुख्यगोचरेदेन द्विविधं यथा ।

सामानाधिकरण्यात्किंस्त्वैक्ये मुख्य

तां व्रजेत् । स्वच्छिद्रमुत्पन्न नीलमि

त्यादौ तदविवक्षात् ॥ अन्यस्यान्य

चसम्पत्तयात्सिद्धकापुरुषवद्वया ।

सामानाधिकरण्याच्चगौणसिद्धिः पु

न्यनिति ॥ सामानमधिकरणं यथा

स्तयेर्भाष ॥ एकाग्रयत्वे ॥ अ

न्यदुच्छृङ्खलसत्त्वमन्यच्छास्त्रनिबन्धि

तम् । सामानाधिकरण्यादित्येवमिति

मिरथाः कुतः ॥

सामान्यः पु० पञ्चमेवर्थे । वचनं

इति ॥ यथोक्तमज्ञानिर्वाच्ये । अ

त्वार कथितावर्थाभावाभावापि सु

व्रते । आचाराद्यापि वर्तमानाश्च

माणापृथक्पृथक् । कृतादीकलि

कालितुवर्था पञ्चप्रकीर्तिताः ।

सामान्यम्

ब्राह्मण क्षत्रियो वैश्य . शूद्र .
सामान्य एव चेति ॥

सामान्यम् । न . जातीयं । तद्विविध-
म् । यथा । सामान्यद्विविधम् प्री-
तम् परस्वापरमेव च । द्रव्यादिनि-
वृत्तिस्तु सत्तापरतयाच्यते । पर-
भिन्नाचयाजाति सौवापरतयाच्य-
ते । व्यापकत्वात्परापि स्यादव्याप्य-
त्वादपरापि च । द्रव्यत्वादिकजा-
तिस्तु परापरतयाच्यते । इति भाषा-
परिच्छेदः ॥ तल्लक्षणं यथा । नि-
श्चये सत्यमेकसमवेतत्वमिति । अ-
नेकसमवेतत्वं सयोगादीनामप्य-
स्ति . अतः सत्यन्तम् । निश्चये
सतिसमवेतत्वं गगनपरिमाणादी-
नामप्यस्ति . अत उक्तमनेकेति ।
निश्चये सत्यमेकवृत्तिसामान्यमु-
पेक्ष्य समवेतत्वं मुक्तम् । एकव्याक्त-
वृत्तिस्तु न जातिः । यत उक्तम् । व्य-
क्तेरमेदस्तुल्यत्वं सङ्करोऽयं न ब्रह्म-
ति . । रूपज्ञानिरसस्वन्धो जातिवा-
चकसङ्गः . ॥ एकव्याक्तकत्वा-
दाकावत्त्वं न जातिः . । तुल्यवृत्ति-
कत्वाद्घटत्वं कलसत्त्वं न जाति इय-
म् । सङ्कोचत्वाद्भूतत्वं मूर्तत्वं न
जातिः । अनवस्थाभयात् सामान्य-
त्वं न जातिः . । विज्ञेयकव्यावृत्त-
स्वभावस्वरूपज्ञानि . स्यादतीविशि-
षत्वं न जातिः . । समवायसम्बन्धा-

सामान्याम्

भावात्समवायानजातिः । द्रव्या-
दिधिकवृत्तिरिति । परस्त्वमधिक-
देशवृत्तित्वम् . अपरस्त्वमल्पदेश-
वृत्तित्वम् । सकलजात्यपेक्षया
ऽधिकदेशवृत्तित्वात्सत्ताया पर-
त्वम् । एतदो धनयद्रव्यादीति ।
तदपेक्षयाचान्यासां जातीनामपर-
त्वम् । परभिन्नासत्ताभिन्ना । व्या-
पकत्वात्परापि स्यादव्याप्यत्वादप-
रापि च । पृथिवीत्वाद्यपेक्षया व्या-
पकत्वात् . अधिकदेशवृत्तित्वा-
त् . द्रव्यस्य परत्वम् । सत्तापेक्ष-
याऽल्पदेशवृत्तित्वात् . द्रव्यस्य .
अपरत्वञ्च । तथा च धर्म इयस-
मवेषाद्बुभयमधिकवृत्तम् । इतस्तु क्ता-
वली ॥ निश्चयेकमनेकं नुगतं सा-
मान्यम् । तच्च द्रव्यगुणकर्मवर्ती-
ति . तर्कसङ्ग्रहः ॥ सामान्यगुण-
साम्ये न यच्च स्वरूपं नैकतेति लक्षण-
लक्षितेकाव्यालङ्कारविशिषे ॥ य-
थावा । प्रस्तुतञ्च यदयेन गुणसाम्य-
विवक्षया । ऐकात्म्यवध्यतेयागात्
तत्सामान्यमिति स्मृतम् । अताह
शमपिताहयतया विवक्षितुं यदप्रस्तु-
तार्थेन सम्पुक्तमपरित्यक्तनिगुणमे-
व तदेकात्मतयानिवध्यते . तत्समा-
नगुणनिबन्धनात् . सामान्यम् । उ-
दाहरणम् । मलयजसविलिप्ततन-
वीनवहारलताविभूषिता सितत-

सामान्यलक्षणम्

रदन्तपञ्चतन्त्रकृषीसचिरामलां
शुद्धा । अथभूतचित्ततथास्त्रिधन
लयतिधरामविभाव्यताङ्गता । प्रि
यवसति प्रयानिसुखमेवनिस्तभि
योऽभिसारिका । अथप्रस्तुततद
न्ययोरन्यूनानतिरिक्ततयानिबध
धवलस्त्वमेकात्मताहेतु । अतएव
पृथग्भावेनानयोरुपलक्षणम् ।
यथावा । वैश्वत्वातुल्यत्वावध
नाकर्षाप्रतीगण्यतलागतानि । भू
ङ्गा सहेतु यदिनापतिप्यन कौविद
पिप्यन्नवचम्यकानि । अथनिमित्ता
कारणनितापिनामास्त्वप्रतीतिः प्रथ
मप्रतिपन्न मनेदं नन्युदसितुमुत्सहते
प्रतीतत्वात्तत्त्वप्रतीतिप्रमाधायीगात्

सामान्यम् । द्वि० साधारणे । अवि
शिष्टे । तुल्यतायाम् । अनेकसम्ब
न्धेकवस्तुनि । सत्सर्गे ।

सामान्यलक्षणम् । न० लक्षणमेदे ॥
सम्भवतीत्येवमितिसामान्ययोगाद्
सम्भूत यैकल्यनासामान्यलक्षणम्
॥ ५३ ॥ सामान्यविशिष्टसम्भवद
र्थाभिप्रायिणीकस्य । अतिसामान्य-
योगादसम्भवदर्थैकल्यकल्पनया । दू
षणाभिधान सामान्यलक्षणम् । य
थात्राज्ञापीड विद्याचरणसम्भव-
त्युक्ते । ब्राह्मणसूत्रनिद्याचरणसम्भ
दसाधयतीति कल्पयित त्वा । परी
वदतिक्रुतीनाज्ञायत त्वे न० विद्या

सामासिक ।

चरणसम्भृत । वाक्येव्यभिचारा-
त् । ५३ ॥

सामान्यतादृष्टम् । न० अदृष्टलक्षण
असामीन्यविषयिणीताऽनुमाने ।
सामान्यलक्षणा । स्त्री० अलौकिक-
श्रिकर्षविशिष्टे । सतु० अथव
ज्ञापकसामान्यज्ञानम् । यथा
एक घटदर्शनेमकलघटज्ञानमव-
तिर्ह्यवघटत्वाद्विज्ञानम् । तत्
प्रमाणयथा । अलौकिक । सञ्चि
कर्षलक्षणविध । परिकीर्तित ।
सामान्यलक्षणज्ञानलक्षणयायोगज
सत्ता । आसत्तिराश्रयावास्तुसा
मान्यज्ञानमिष्यते । तदिन्द्रियज
तद्वर्माधसामान्यमिष्यते । इति
भा० ।

सामान्यविधिः । पुं० अनारम्भवि
धी । यथा । नहिस्थात्सर्वाभू
तानीति ।

सामान्यवासनम् । न० सामान्या
धिकारे । राजसिद्धविशिष्टे ।

सामान्या । स्त्री० नायिकाभेदे वा
चान्तरे ॥ कथिततिथिदासुरर्षे
ष्वभिमतप्रवदाभिविज्ञसामान्या ॥

सामान्याभिनयः । पुं० नागजसङ्ग
क्षिप्तिभिनये ॥ यथा । सामान्या
भिनयानामस्त्रीयानागजसङ्गज इ
ति ।

सामासिकः । पुं० साङ्गर्षपिपि ।

सामुद्रम् ।

समाससमूहे ॥
 सामि । ञ० अर्धे ॥ निन्दायाम् ॥
 सामयति । धामसान्त्वप्रयोगे ।
 अचङ्क ॥
 सामिधेनी । स्त्री० धाव्यायाम् । अ
 म्निज्वालनार्थं सृष्टि । ऋक्सामि
 धेनी धाव्याचयाद्यादग्निप्रमिथने
 ॥ समिधामाधानी । समिधाम
 धानेऽपि ॥ पित्वान्डीप् । य
 स्य हलङ्गति लोपः ॥ समिधि ॥
 सामिधेना । पु० मन्त्रविशेषे ॥
 समिधामाधान । समिधामाधा
 नेऽपि ॥
 सामीची । स्त्री० वन्दनायाम् ।
 सामीप्यम् । न० सामिध्ये । देश
 कालाभ्याम्भतायाम् प्रत्यासत्ती ।
 अव्यवहितत्वे ॥ समीपमेव । चतु
 र्वर्णादित्वात् ० ष्यञ् ।
 सामुद्रम् । न० देहलक्षणम् ॥ लक्षणवि
 शेषे । कङ्कके । वशिरे ॥ अस्य गुणा
 यथा । सामुद्रमधुरपाके सतिक्तम
 धुरगुरु । नात्युष्ण दीपनभेदिस्रवा
 रमधिदाहिव ॥ श्लेष्मलवातनुत्तिक्त
 मरुच्च नातिशीतलम् ॥ समुद्रोदके
 सामुद्रमुदकाचारं सर्वदोषप्रकोपण
 म् ॥ समुद्रफेने ॥ धाराजलप्रभेदे
 ॥ तत्सु सचारलक्षणं शुक्रदृष्टिबला
 पङ्कम् । बिम्बसुदेऽपल तीक्ष्णं सर्व
 कर्मसुगर्हितम् ॥ सामुद्रन्वाश्रित

साम्पराधिकम्

नेमासिगुणैर्गाढवदादिशित् । य
 तोऽगस्त्यस्य दिव्यर्षेरुदयत्सकल
 जलम् ॥ निमलं निर्विषं स्वादुशु
 क्तलं स्वाददोषनम् ॥ तत्सामुद्र
 जलम् । आहव । फूत्कारविषया
 तेन नागानां व्योमचारिणाम् । वर्षा
 सुसविषं तोयं दिव्यमप्याश्रितं वने
 ति ॥ चि० समुद्रोत्पन्नवस्तुनि । स
 मुद्रेभवम् । तत्रभवद्गुणम् ॥
 सामुद्रकम् । न० समुद्रलक्षणे ॥ स
 मुद्रोक्तस्त्रीपुल्लक्षणयाम्ये ॥ तीर्थवि
 शेषे ॥ चि० । स्त्रीपुंसयोश्चिह्नं
 वेत्तरि ॥
 सामुद्रिक । चि० स्त्रीपुंसयोश्चिह्नं
 च्छे ॥ विसास्त्रीपुंसयोश्चिह्नं सामुद्रि
 कङ्कदाहृतद्वतिहारावली ॥ समुद्रं
 सम्बन्धनि ॥ समुद्रचारिणि ॥
 सामूहिक । चि० सामवायिके ॥ स
 मूहसमवेति । समवायान् समवे
 तीति ठक् ॥
 साम्पराय । पु० परलीके ॥ परली
 कसाधने । सम्पराय । परलीक
 ० तत्प्राप्तिप्रयोजने शास्त्रीये साध
 नविशेषे ॥
 साम्पराधिकम् । न० युगे । समीके
 । समरे ॥ चि० पारलौकिके ॥ य
 थो । प्रभुः प्रथमकल्पस्येयानुक्त
 कल्पे न रक्षते । न साम्पराधिकं तस्य
 दुर्मन्त्रे विद्यते फलम् ॥ पारलौकि

साम्बुध्यम्

किसाधने । सम्परायणम् । अथग
तौह्यतीवा । घञ् । ततोविनया
दित्वात् स्तोत्रे ठक् ॥ सम्परायाव
प्रभवति । सन्तापादित्वद्वा ॥
सम्परायाह । सम्परायमहंति ।
तदहंतीतठक् ॥

साम्प्रतम् । न० । अधुनार्थे । इदानी
म् । उचितार्थे । सम्प्रतनम् ।
तनुविस्तारे । डम् । पृथिदरादि
त्वात्समीदीर्घ ॥ यहा । सम्प्र
ति० एतयोः समाहारद्वन्द्वः ।
तस्मात् । प्रज्ञायाश्च । गणेषाठा
न्मान्तत्वम् ॥

साम्प्रतिकम् । न० । समे ॥ न्याय्ये ॥
सम्प्रतिशब्दादिनयादित्वात्स्वार्थे
ठक् ॥

साम्बम् । न० । उपपुराणविशिष्टे ॥
साम्बरम् । न० । गङ्गावर्षे ॥
साम्वरी । स्त्री० । मायायाम् ॥ साम्ब
रीसम्बरीमाया । मायाकृद्भङ्गुक्किन
टे । इ० । शब्दरत्नावली ॥

साम्बरी । स्त्री० । रक्तक्षेत्रे ॥
साम्बातुरः । पु० । भाद्रमासुरि । स
तीतनये ॥ साम्बातुरपथम् । मा
तुवत्सङ्ख्यासम्बद्रपूर्वायाः ॥
साम्बुध्यम् । न० । सायाङ्ग्यापिन्या
मिथौ । साम्बुध्यनामसायाङ्ग
मपिनौद्वयतैयदोतिस्कन्दीकः
॥ साम्बुध्यत्वे ॥

सायकः

साम्यम् । न० । तुल्यत्वे । समताया
म् । चाण्डालान्बस्त्रियोगत्वाभ्
क्ताप्रतिपद्यन् । पतञ्जलान्तैः
विप्रोक्षानात्साम्यन्तुगच्छ'तः । नि
र्विशिष्टे । सर्वभूतेषु विषमसमेष्व
पिपत्मानस्यवत्तन्वयः समभावे ॥
समाङ्गविध्यञ् ॥

साम्बाज्यम् । न० । सार्वभौमेपदे । द
शतजाधिपत्ये ॥ यहा । साम्बा
धिपत्यराज्यम् । साम्बाज्यदशज
यके । शतजनेभ्यः । निमज्जसा
म्बज्यमुच्यतइतिवरदात् । वेदितो
यः पठ्य ॥ साम्बाजीभावः ।
प्यञ् ॥

साम्बाधिकर्मम् । न० । जहादिनाम
निगन्धद्रव्ये । गन्धाच्च ॥ इ०
रा० । नि० । यट् ॥

साम्बाधियम् । न० । महापारिवर्त्ते ।
सायसन्ध्या । स्त्री० । पितृप्रस्थानम् ॥
सायङ्कालीपाददेवतायाम् ॥

सायम् । अ० । निशामुखे । दिनान्ते ॥
सानम् । षा० । अम् । युगागमः ॥
सायः । पु० । चाण्डे । मरि । वा
च्ये ॥ दिनान्ते । विनाशे ॥ स
ति० समापकतिदिनम् । षा०
व्या० । दुधेतिथः ॥ घञ् । आती
युक् ॥

सायकः । पु० । मरि । अच्ये । स
ति । षा० । अच्युक् । युक् ॥

सार . ।

सायकपुष्पा । स्त्री० शरपुष्पायाम् ॥
सायकाल . । पुं० सायकाले ॥
सायम् । अ० निशामुखे । दिनान्ते ।
सानम् । षो० । यम् । युगा
गम ॥

सायम्प्रातिक । वि० सायम्प्रातमं
वि ॥ कालादृज् ॥

सायन्तन . । वि० सायकालसम्बन्धि
नि ॥

सायक . । पुं० विकालके । दिना
न्ते । पञ्चधाविभक्तकालः पञ्चमे
भागे । यथा । सायकस्त्रिमुहूर्तं
स्याच्छादतत्रनकारयेत् । राक्षसी
नामसावेलागर्हितासर्वकर्मसु ॥
अद् सायम् । सङ्ख्याविंशत्ये
तिज्ञापकात् समास । सायमेव
मक्षीपकृतिभाष्यादुदासाधु ॥

सायिका । स्त्री० क्रमस्थितौ ।

सायुग्यम् । न० सयुगभावे । एकदे
हदेहत्वेऽप्येक्ये ॥ सयुजीभावः ।

त्र ह्याणादित्वात् ष्यञ् ॥

सायिकाक्षय . । पुं० विकाले ।

सार . । पुं० बले ॥ स्थिराग्ने ॥ यथा
। वेद्यान्यनेकशान्ताविचाल्यायुर्वि
प्रके टयः । तस्मात् सार विजानी
यात् खौरहंसद्वयव्यस . । मज्ज
नि । मज्जायाम् ॥ व्यक्षारः ।
रीमे । दूतिधरणी ॥ दाडिमे ॥
बाधौ ॥ बाधके । नवनीते ॥ द

सारगन्ध . ।

ध्यये । काव्यलङ्कारविशेषः ॥
यथा । उत्तरोत्तरमुत्कर्षाभवेत् सा
र परावधि ॥ पर पद्यन्तभा
गाऽवधिर्यस्यधाराधिरोहितयातये
वात्कर्षस्यविश्रान्ते । उदाहरण
म् । राज्ये सारवसुधा • वसुधाया
म पुरम् • पुरेसौधम् । सौधेतल्य
तल्ये वराङ्गनाऽनङ्गसर्वस्वम् । न०
जले । धने ॥ न्याये । नवनीते ॥
विपिने । लोहसारे । यथा । अ
माभृच्छिखराकारायुङ्गान्यस्मिन्नेति
प्रति । लोहस्युयं वसूष्माणितत्सा
रमभिधीयते ॥ लोह साराङ्गय ह
न्याङ्गहणौमतिसारकम् । अर्द्धसर्वा
ङ्गज वात शूलश्चपरिणामजम् ॥
अर्द्धिंश्चपौनसपित्तश्चासमाश्रुव्यमो
हति वि० वरे । श्रेष्ठ ॥ यथा ।
असारेखलुस सारंसारमेतच्चतुष्टय
म् । काश्यावास • सतांसङ्गी
गङ्गाश्च शिवपूजनम् ॥ दृढे ॥
विरन्तिष्ठन्सरतिकाशान्तरम् । सृ०
। स्थिरे • इतिषञ् ॥ सार . श
बलपीतयोरिति विशदः ॥

सारक . । पु० तरुप्रवृत्तिवृत्तौ । ज
यपाक्षे । वि० विरेचके ॥ सरति
। सृ० । खलु ॥

सारखदिरः । पु० दुष्खदिरः । पञ्च
तेरौ ॥

सारगन्धः । पुं० चन्दने ॥

सारङ्ग .

सारयाही । वि० सारयहयकत्तरि ॥
सारघम् । न० मधुनि ॥ सरघाभि
कृतम् । सञ्जायामिष्यन् ॥

सारङ्ग । पु० एण्ये । हरिण्ये ॥ चा
तकी ॥ मतङ्गजी ॥ विहगान्तरे ॥
चसुरीकी ॥ छत्रे ॥ राजहसी ॥ चि
चसुरी ॥ वाद्यमेदे ॥ अग्रुकी ॥ चि
चवर्णे । नानावर्णे । मयूरे ॥ का
मदेवे ॥ धमुषि ॥ कीशि ॥ सवर्णे ॥
आभर्णे ॥ पद्मे ॥ शङ्खे ॥ चन्द
ने ॥ कपूरे ॥ पुष्पे ॥ कीकिषी ॥
मेघे ॥ भूमौ ॥ रात्रौ ॥ दोस्तौ ।
सिद्धे ॥ न० सारङ्गैषमांसि ॥ य
था । सारङ्ग आङ्गलक्षिगध मधुर ल
घुवृष्यदमितिराजनिर्घण्ट ॥ वर्ष
हत्तान्तरे ॥ कर्णध्वज जोहलचाम
रदेहिचिह्न सताल सदासन्निधीधि
हि । सर्पाधिराजाधिराजसदाहृत
मूरीकरोतीहसारङ्गमेतदि ॥ यथा
। अद्यापिनेवात्मनो न कृतककर्म
यातजनु कापिलभ्यनवैशम् ।
किन्दारदेहात्मजस्वर्णहृन्देनचेतो
रतिविन्दसेचिन्मुकुन्देन ॥ वि०
विजयवर्णवति । शवले ॥ भगवद्भक्त
॥ यथा । श्रियेनिवासोयक्षोर ॥
पानपात्र सुखं हयाम् । वाह्वीली
कपाकाभां । सारङ्गानां पदाभ्युक्त
मिति ॥ सरति । छ० । सुहृत्पौर्ष
विषे चक्षुः ॥ सारगच्छतिवा ।

सारथ

गम् । खच् । सारमङ्गयस्य ।
यकम्बादि । सारङ्गैषमा । सा
रङ्गगायतिवा । गीतव्ये । गापी
हृक् ॥

सारङ्गिक । पु० हरिण्यिकी । सा
रङ्गान् हन्ति । पश्चिमव्यसृगान् ह
न्तीति ठक् ॥

सारङ्गिका । स्त्री० वर्षहत्तान्तरे ॥
द्विजवरकर्णैः सगण विरचययस्याश्च
रयम् । जगद्भिरामैः हितवाभव
तिहिसारङ्गिकवा ॥ यथा । प्रथ
मतदाधारमण नगन्तपवाधाश्मनम्
। असुरमदापाहरयं बहुकुलचूडा
भरणम् ॥

सारङ्गी । स्त्री० वर्षहत्तान्तरे । यस्या
सादौकृत्याकर्णैः दन्ताहार ताटह
म् । विद्युन्माकापाद दद्यादन्तेहा
रं बहुतम् । नागाधीशेनि । तत्तत्सा
रङ्गीत्याख्यातं सहस्रच्छुत्तारीमाश्च
न्तिप्राय । सर्वेषां गात्राणि ॥ यथा
। वन्दारय्यं गे धुक्पूयैर्गोप्रायन्त
गे वन्द० बाले साकवाकलीडा
शीलवन्दे गीविन्दम् । आभीरोया
मौपन्यस्यव्याकाहासः । कर्णनाह्ने
लीकुञ्जसन्मङ्गलिरावाहृष्टाहृष्टान्त
म् ॥ शवलायाम् ॥ अन्यतीक्ष्णी
प्रितिक्षीष् ॥

सारङ्गम् । न० नवनीति ॥

सारण । पु० अतीसाररेणि ॥ रा

सारभूत

वषमन्त्रिणि । दशकम्बरदूते ॥
 पाम्नातके ॥ भद्रवलायाम् ॥ न०
 गन्धभेदे ॥ मलनिर्गमने ॥
 सारणि । स्त्री० क्षुद्रनद्याम् ॥ प्र
 सारण्याम् ॥
 सारिणो । स्त्री० प्रसारण्याम् ॥ सु
 स्थनद्याम् ॥
 सारण्ड । पुं० सर्पाण्डे ॥
 सारत । पु० सुनौ ॥ वि० अर्त्त
 नसहवर्त्तमाने ॥
 सारतक । पुं० कश्चीठचे ॥ इ०
 ध० क्षय ॥
 सारत । अ० बलतद्व्यर्थे ॥ प्र
 क्षम्यास्तसिल ॥
 सारथि । पु० सूते । निघन्तरि ॥
 अक्षलक्षण यथा । निमित्तशकुन
 ज्ञानेऽयश्चिह्नाविपरद । इयायु
 र्बेदतत्त्वज्ञोभूरिभागविशेषवित् ॥
 स्वामिभक्तोमहेत्साह ; सर्वेषां
 प्रियवद शूरसक्तविद्यारसारथि
 परिकीर्त्तितव्रति ॥ सरत्नश्रवाम् ।
 इ० । अन्तर्भाविष्यर्थः । अर्त्तार्थि
 अतिगयिन् ॥
 सारथ्यम् । न० सारथेः कर्मणि०
 भावेच ॥ पुरोहितादिस्वाद्यक् ॥
 सारदः । वि० सारदातरि ॥
 सारदुस । पुं० खदिरे ॥
 सारपाद । पु० धामनिवृत्ते ॥
 सारभूत । वि० सारयात्रिणि ॥

सारस

सारमिति । स्त्री० वीदे । श्रुतौ ।
 सारस्ययथार्थमिति ॥
 सारमूषिका । स्त्री० देवदाल्याम् ॥
 सारमेय । पु० ककुुरे । सरमा
 याचपत्यम् । स्त्रीभ्योठक् ॥
 सारमेयादन । पुं० नरकविशेषि ॥
 सारमेशी । स्त्री० शून्याम् ॥ ठग
 न्ताङ्गुलीप ॥
 सारलोहम् । न० लोहसारे ॥ इ
 तिभूरिप्रयोगः ॥
 सारव । वि० सरयूजातवस्तुनि ॥
 सरव्यभिव । तत्रभवत्त्वय्य । दा
 ण्डिनायनेतियलीप ॥ स्त्रियां
 टिड्ठेतिङीपि० सारवी ॥
 सारवान् । वि० ससारे ॥
 सारवती । स्त्री० छन्दोभेदे ॥ यथा
 । चिह्नगणचितयक्रमतः स्याद्गुरु
 न्तगतोचमतः । सौम्यशब्दान्तरप्र
 यिता० सारवतीकविभिः कथि
 ता ॥ सारविशिष्टार्था ॥
 सारसः । पु० स्वनाम्नैवप्रसिद्धेष्व
 द्विविशेषि । पुष्कराक्षे ॥ अक्षय
 कुनयथा । इष्टार्थसिद्धिः सक
 लासुदिक्षु स्यात्सारसद्वन्द्विलोका
 नेन । श्रुत्वाऽप्युष्टेनिनदनगर
 त्सिद्धयर्थ्यभौष्टव्यवस्यम् ॥
 वामेनयापितकुललाभकारीशब्द
 स्याद्येन्द्रप्रतीत्यर्थवद्ध्यै । य सा
 सारसाभ्यांयुगपद्विरावः कृतोचि

सारसिका

रेणकमतीपिनाम ॥ सविदितव्य
कथितायंकारी० कौस्तुभस्यप्य
यमेववर्म ॥ इतिरसतराज ॥
इन्दो ॥ हरे ॥ न० सरसीरुहे ।
पद्मे । भौमपानोयविशेष ॥ यथा
नद्या । शेषतराज्जम्भीयवसस्तु
तिष्ठति । तत्सरोजजलजल्लत तद
म्भ सारसस्तुतम् ॥ सारससजि
लवस्तु तेषां प्रमथ रत्नघ् । रीज
नतुवररुज बद्धमूत्रमकहितम् ॥
वि० सरोजती ॥ सरसिभवः ।
अण् ॥

सारसनम् । न० तनुवनामोरुहे ।
कञ्जुकदाव्यर्थमध्यकायनिबद्धप
ट्टिकादौ । यथा । कञ्जुकीदारवा
योछो० यत्तुमध्यसकञ्जुकाः ।
अभक्तितत्सारसनमभिकाङ्क्षयथो
पकामिच्छसर ॥ कञ्जुकायाम् ।
मेखलायाम् । कटिभूषणे । श्री
कव्यापल्लव्यने । सरसस्तुल्लस
नमस्य पदसम्पत्तौ । य । स
सारसनेनाल्पशब्देनवा सारस
नीतिवा । तन्मुदानी कर्मण्य श्री
पल्लविवल्लामन् । यथा । सारवल
मस्यते० दीप्यतेऽनेन । अतमतदी
पल्यादानेषु । अरपेतिच्छुट् । अ
कञ्जुधादि ॥

सारसिका । श्री० सारसाम् । सा
यैकः ॥

सारसुती

सारसी । श्री० लक्ष्मणायाः । सारस
जियाम् ॥

सारसुत । पु० देवविशेषः । विश्व
दण्डे ॥ कल्पविशेषः । यथा । सा
रसुतककल्पमध्यविष्णुनराम-
रा । तद्वृत्तान्तोद्भवसिक्तवृत्तगव
तमुच्यते ॥ इतिमाङ्ग ५०५ प्या
य ॥ सारसुतीनदीपुत्रेसुनिविष्ट
वि ॥ इति कश्चित् । सारसुतदेशी
अथैव लक्षणे ॥ सारसुतविधौकेषु
प्रसिद्धः । यथा । सारसुता कान्य
कुल इति । न० प्रकीर्तते । वि०
सारसुतीतीरवासिनि । सारसुती-
तीरसम्बन्धिनि । सारसुतदेशसम्
बन्धिनि ॥

सारसुता । पु० भूक० देवविशेषः ।
विकल्पिकेषु । यथा । कर्मोरास्तु
मधुमदा । सारसुतास्तुविकल्पि-
काइतिविमलम् ॥

सारसुतकल्प । पु० स्वावकावका
कातलोकेन अरुणरेसरसस्तुपास
नाप्रकरणे ॥

सारसुतव्रत । पु० न० नक्षत्रराशौ
लोव्रतविशेषः ॥

सारसुती । श्री० इष्टविशेषः । याज्ञि
का । पठन्ति । याज्ञिताम्बरपत्र
वद्प्रयुज्यप्रायश्चित्तोपासारसुतीमि
ष्टिनिर्वपेदितिप्रायश्चित्तोपायानाम्भूमे
त्यध्वेयव्याकरणमितिसमाभाष्यम्

सागर्गलः

सारा । स्त्री० झुहीप्रभेदे ॥ दूर्वाया
 म कृष्णविवृतायाम् ।
 सारार्थः । वि० निष्कृष्टार्थे ॥
 सारालः । पु० तिखे ॥
 सारि । पु० स्त्री० पात्रके ॥
 सारिका । स्त्री० शारिकाख्यखगे ।
 पीतपादायाम् । गौराटिकायाम् ।
 सरति । च० । गवुल् । प्रत्यय
 ५० द्वितीस्त्वम् ॥ वृजान्तः ।
 सारी । स्त्री० वपिलशिपायाम्
 ॥ ५० पार्सिकायाम् । ॥ उरालभा
 दाम् ॥ प्रसारण्याम् ॥ रक्तपुनर्न
 वायाम् ॥ महदेव्याम् ॥ इतिरा
 जनिर्घण्टः ॥
 सारी । वि० बलयुक्ते । सबले ।
 सारिष्ठः । वि० अतिशयेनसारे ॥
 सारी । स्त्री० सप्तलायाम् ।
 सारु । न० वण्यवृक्षप्रभेदे ॥ हारदण्ड
 ५० सारु ॥ यथा । नन्दनन्दनम्
 भजामि ॥
 सारुणः । वि० अरुणवर्णयुक्ते ॥
 सारुणा । स्त्री० जपायाम् ।
 सारुप्यम् । न० सरूपतायां ।
 सारीष्ट्र । पु० देशभेदे ॥ सारउष्ट्रोय
 स्मिन् ॥
 सारोष्ट्रिक । पु० विषविशेषे ॥ सा
 रोष्ट्रे देशीभवः । अध्यात्मादिस्त्रोष्ठ
 ५० ॥
 सागर्गलः । वि० सप्रतिबन्धे ।

साप्यराज्ञी

सार्थः । पु० जन्तुसङ्घे ॥ वणिक्
 समूहे ॥ समूहमात्रे ॥ २० विका
 रानासङ्गमात्रे ॥ वि० सार्थे ॥
 सफलः । अ० धेयसहिते ॥ सरति
 ० स्त्रियतेवा । च० । सत्तार्थदि
 तियन् ॥ अर्थेनसङ्घर्षमानोवा
 ॥ बापौष्विवस्त्वन्नीषुवनेषूपवने
 ष्विव । सार्थाः स्त्री० रतदीयिषुचैव
 वेष्मस्त्रिवाद्रिषु ॥
 सार्थकः । वि० सप्रयोजने ॥ अर्थे
 नसङ्घर्षमानः । सार्थकः ।
 सार्थबाह्वः । पु० वणिजि ॥ सार्थ
 वहति । वह० । कर्मण्ययम् ॥
 सार्थिमः । वि० सार्थेस्थिते । सार्थी
 तिख्याते ॥
 सार्द्रः । वि० सार्द्धे ॥ पर्यायास्तु ।
 सार्द्रसार्द्रंक्षिन्नं निमित्तं निमित्तं
 समुद्रमुत्तच्छेति ॥ सङ्घसार्द्धेणगुणे
 नेतितथा ॥
 सार्द्धः । वि० सार्द्धेसहिते ॥ अर्थेनस
 ङ्घर्षमानः ॥
 सार्द्धम् । अ० साकमर्थे । सचम् ।
 समम् । सङ्घार्थे ॥ ऋध्यति । ऋधु
 वृद्धी । बाहुलकात्कम् । सङ्घर्ष
 वर्त्तते ॥
 साप्यः । पु० अस्त्रेणोनक्षत्रे ॥ स
 र्पोदेवताय । सायदेवतेस्त्वय् ॥
 साप्यराज्ञी । स्त्री० सप्यराजकवासु
 के । पत्न्याम् ॥

सार्वपम्

सापिष . । वि० सपिं . सम्बधि
नि . सपिंवासकृते ॥ अथ .
सापिष्कः . । वि० घृतसकृते । स
पिंवासकृत । तेनसकृतमितिठक् ॥
सापिष्कन्दाधिकसपिर्दधियांस
कृत क्रमादितिहेमचन्द्रः ॥

साव्यं . । पु० अर्हति । जिने । वि०
सर्वज्ञेति । सर्वज्ञैवितः । सर्व
पुरुषाभ्यावृत्तावितिथः ॥

सार्वजनिकः . । वि० सार्वजनीने ॥
सर्वजनः । पूर्वकार्यकृतिसमा
सः । सर्वजनायहितः । सर्वजना
द्वन्वृत्तेतिठक् ॥

सार्वभौमः . । पु० सर्वपृथ्वीपती ।
चक्रवर्तिनि । कान्यकुब्जदेशे ।
उत्तरदिगन्ते ॥ सर्वज्ञाम्भूभौ
विदितः । तत्रविदितवृत्त्यर्थः । अ
नुमतिश्चादिस्वादुभयपदवृत्तिः ॥
सर्वभूमीरोद्धराणां । तस्योद्धरवृत्त्य
र्थः ॥ सर्वभूमीनिमित्तसंश्लेष
स्थातीवा । सर्वभूमिपृथिवीभ्यास
वृत्तावितिथः ॥

सार्वजनीनः . । वि० सार्वजनेसाधी
॥ खञ् ॥

सार्वलौकिकः . । वि० सर्वलोकवि
दिते ॥ सर्वलोकविदित । लोक
सर्वलोकवृत्त्यर्थः । अनुमतिश्चादि ॥

सार्वपम् . । न० सर्वप्रभाषि ॥ गुणा
यथा । कटुकसार्वपभाष्यवृत्तम्

सारसरसः

दमलकसुम्भः । अन्नपात्रविदादि
स्वादुष्वरुचिर्विदोषकृत् ॥ सचार
कवयतीष्णांस्वादुषाक्षिपुनिन्दितम्
॥ सर्वपतैस्ते ॥ दीपनसार्वपतै
लकठपाकरसलघु । खेचनस्पर्म
बीबीष्वातीष्णपित्तसदृषकम् ॥
कफमेदोनितार्थोन्निर । कर्षाम
वापहम् । काण्डूकौष्ठमिश्रितसु
ष्ठुव्रणप्रणात् ॥ तद्वद्राजिकयोस्तै
लविधिषाग्न्युक्तवृत्तत् ॥ राजि
कयोः । कृत्तराजिकारत्तराजि
कयोः ॥

साष्टिता । स्त्री० समानर्हित्वे । स
मानैश्वर्ये ॥

साल . । पु० वृक्षमात्रे । प्राकारे ॥
सर्वपादपे । सखुषा . इ० भा०
प्र० ॥ सख्यति । जलगतौ । कर्क
विधञ् । न० धूमके ॥

सालग्रामः . । पु० सालग्रामे ॥

सालनः . । पु० धूमके । सर्व
सालनिवास । पु० धूमके । सर्व
रसि ॥

सालपर्णी . । स्त्री० सालपर्ण्याम् ।
विदारिगन्धावान् ॥ इ० अ० र०
शौ । सालः पर्वसखाः । साल
शब्दस्यभाष्यपर्वसङ्गतिवृत्त्या । पा
ककर्थेतिठक् ॥

सालपुष्पम् . । न० सालपद्मे ॥

सारसरसः . । पु० राक्षि । धूमके ॥

साल्वेय .

साल्वेष्ट .। पुं० धूनके ॥
 सालशृङ्गम् । न० प्राचीराये ॥
 सालसार । पु० तरौ । षिङ्गुनि ॥
 सालिका स्त्री० शारिकायाम् ॥ पल०
 । खलुक् । इत्त्वम् ॥
 सालीक्ष्यम् । न० एकलीकवासी ।
 सलीकतायाम् ॥
 सालिक .। पुं० पक्षिविशेषे । गूथ
 जले । खुद्रचूडे ॥
 साल्वः । पुं० देशविशेषे ॥ तद्देशस्थे
 • पुभूक्षि० कारकुक्षीयेषु ॥
 साल्वास्तुकारकुक्षीयामरवस्तुदशिर
 काकृतिहेमचन्द्रः ॥ पुं० नृपति
 विशेषे ॥ न० मूलविशेषे ॥ सा
 ल्वस्यमूलम् । पुष्पमूलेषु बहुलमि
 त्यणोलुक् ॥ वृत्तिप्रामाण्यात्सा
 ल्वशब्दस्य षष्ठ्येपिबिस्त्वादित्वज्ञचा
 दित्वबाधोध्यम् ॥ त्रि० साल्वदे
 शजी । साल्वेषुभवं । कच्छादि
 भ्यसेत्यण् ॥ यथा० साल्व पद
 तित्रंजति ॥
 साल्वक । त्रि० साल्वदेशजेत्राज्ञाणा
 दौ ॥ गवि ॥ यथाश्वाम् ॥ सा
 ल्वेषुजात । अपदातीसाल्वादि
 ति० गीयवाग्वोसेतिबबुञ्ज् ॥
 साल्वती । स्त्री० नाग्यवृत्तौ ॥
 साल्वहा । पु० श्रीकृष्णे ॥
 साल्वेयः । पुं० नृपान्तरे ॥ तस्या
 पत्न्ये ॥ साल्वेयस्यापत्यं • राजा

सावर .

वा । साल्वेयगाभ्याश्चैत्यञ्ज ॥
 सावधान .। त्रि० समाहितान्त क
 रणे ॥ अश्वानेनसहसर्त्तमान ॥
 सचेतने ॥
 सावन । पुं० यज्ञकर्मांते । यजमाने
 ॥ प्रचेतसि । वरुणे ॥ दिवसवि
 शेषे ॥ यथा । खरमरीच्य दयद्वय
 जान्तर यदिहमावनस ज्जदिनस्फुट
 म् ॥ अपिच । अष्टारात्रेणचैकेन
 सावनेादिवसः स्मृत । कृति ॥ त्रिं
 शदिनात्मकेमासे ॥ त्रिंशतासौ
 रदिवसै सावनः परिकीर्त्तित .
 । न० सवनसम्बन्धिदिने । सीम
 यागेसवनत्रयस्याष्टारात्रसाध्यत्वात्
 तत्सम्बन्धिदिन सावनमितिमाध
 वाचाध्यः ॥
 सावयवम् । न० व्यक्ते ॥ अवयवनम
 वयवमिथः सङ्गेषः मिश्रण सं
 योगकृतियावत् । अप्राप्तिपूर्विका
 प्राप्तिः संयोग तेनसहवर्ततइ
 तिसावयवम् । तथाहि० पृथिव्याद
 य . परस्परं संयुज्यन्ते० एवमन्ये
 पि । नतुप्रधानस्यबुद्ध्यादिभिः
 संयोगस्तादात्म्यात् । नापिसत्त्वर
 जस्तमसान्परस्पर संयोगोऽप्राप्ते
 रभावात् ॥ त्रि० अवयवविशिष्टे ॥
 सावर .। पुं० मृगविशेषे ॥ न० त
 न्मांसि ॥ यथा । मांससावरसम्भूतं
 पाचितं बहुधाभूति । विसवारीषवा

सावित्रिक .

कीर्णोद्दिष्टसैन्धवसम्भूति ॥ बलपुष्टि
कररुच्यविष्टमिश्ररुपाचनम् । सा
वरपललशीतसुखादुक्कफक्षन्मतम् ॥
रसेपाकिवमधुररक्तपित्तनिवारणम्
तदभुक्त्वाशर्कराभूयोभक्षणाद्यप्रक
ल्पते ॥ भावप्रकाशिपि । सावरपञ्च
लक्षिगंधशीतलगरुचस्मृतम् । रसे
पाकिवमधुररक्तपित्तनिवारणम् ॥
चि० भवरेणसः हते ॥

सोवर्णः । पु० अष्टममनौ ॥ यद्यो
क्त देवीभागवती । छायासंज्ञासुती
थीसौद्वितीयः कथितोमनु० । पू
र्वजस्यसवर्णोसौसावर्णस्तैर्नक्त्य
तद्वत् ॥

सावित्रिः । पु० सूर्यतनये । अष्टम
मनौ ॥ अष्टमेत्तरभायातेसावित्रि
भवितामनु० ॥ सवर्णयाचपव
म् । अतद्वज्र० इत्यधिकारे० बाव
हादिभ्यश्चेति० इज्ज् ॥ यथा । अय
जस्यवैवस्वतमनी । सम निवर्णं ह
तिसावित्रिः । यद्येता विष्णुपुरा
णे । छायासंज्ञासुतीथीसौद्वितीय
य । कथितोमनु० । पूर्वजस्यसव
र्णोसौसावित्रिस्तैर्नक्त्यतद्वत् ॥
शिवविशिष्टे ॥ यथा । बोध्यसाव
र्णिनीत्यथैरौवच्यवनभार्गवजाम
दगत्याप्रवतः प्रवराइज्जुवाकत
त्वं ॥

सावित्रिकः । पु० मन्वेत्तराज्जरी ।

सावित्री

सावर्णेः कः प्रकाशायस्मिन् ॥
अष्टममनौ । सावर्णिकीनाममनु
भवान्भुविभविष्यतीत्युक्ते ॥

सावित्रः । पु० यक्षरे ॥ वसौ ॥ त्रा
क्षणे ॥ सूर्ये ॥ गर्भे ॥ न० यज्ञोप
वीते ॥ सवितुरयम् । तस्मैदमि
त्यम् ॥

सावित्री । स्त्री० स त्वदेशीयसञ्चय
द्राजपत्न्यम् । मद्रदेशीयाञ्चप
तिराजकन्यायाम् ॥ ब्रह्मपत्न्या
म् । सवितुः पुण्ड्याम्पत्न्या
मातायाम् । उमावाम् ॥ तन्ना
मकारणयथा । विद्मैरर्चितादे
वीविद्वानेष्टुपुविता । भावशुभ
स्वरुपास्तुसावित्रीतेनसास्मृतीतिठे
वीपुराणे ४४ अध्यायः ॥ याव
व्याम् ॥ सर्वलोकप्रसवनात्सवि
तास्तुकोत्पत्तिः । अतस्तद्देवतादेवी
सावित्रीत्युच्यतेततः । विदप्रसव
नाच्चापिसावीनीप्रोच्यतेबुधेरिति
वज्रपुराणे ब्राह्मणप्रशंसानामध्या
यः ॥ समध्यायामन्यत्रसमयेच
त्वत्तसावित्रीजपः सायंप्रातर्जीमा
दिरूपयास्वकोयज्ञिवशात्सकाले
त्यतोब्राह्मण्यः अतिवीर्योपिसज्ज
नेष्टुनिन्दागच्छतितस्मात्सकालेसा
वित्रीजपस्त्वैवास्त्वज्जितुसवितु
रियम् । अथ । कोप् । पुण्डरी
पप्रसिध्दार्थान्वयम् ॥

साहस .

सावित्रीव्रतम् । न० ज्येष्ठकृष्णचतुर्थं
श्यामसूत्रोक्तं नियमविशेषः ।
वटसावित्री० इ० भाषाप्रसिद्धिः ॥
सावित्रीसूत्रम् । न० यज्ञोपवीते ॥

साशङ्क । त्रि० सभये ॥

साशूक । पु० कम्बुले । इ० हारा
बली ॥

साशुधी । स्त्री० श्वश्रुम् इ० वि०
शेषः ॥

सास । पु० चापविशेषः ॥ अ० सेन
धनुषासहवर्तते । तेन सहैति बहु
व्रीहिः ॥

सासि । त्रि० सखडगे ॥ सहासि
नावर्तते । तेन सहैति तुल्ययोगवृ
त्तिर्बहुव्रीहिः ॥

सासुसु । पु० सबाणे ॥ असुसुभि
र्बाणे सहति ॥

सास्थित स्पर्द्धम् । न० कर्णो ॥ इ०
त्रि० ष ॥

साक्षा । स्त्री० गलकम्बुले । गवाङ्
गलस्थितकम्बुलकृतिमांसि ॥ स
स्ति । असखप्रे । राक्षासाकृति
साधुः ॥

साहङ्कारः । त्रि० गर्भयुक्ते ॥

साहचर्यम् । न० साहित्ये । एकत्रि
यान्वयित्वे । सामानाधिकरण्ये
एकाधिकरणवृत्तित्वे ॥ सहचरस्य
भावः । घञ् ॥

साहस । प० अग्निविशेषः । यथा ।

साहसिक .

प्रायश्चित्ते विधुर्धैर्यपक्वज्ञे तु सा
हसः । ललहे । नेतुवङ्गि स्त्रीत्वा
टिहो । मेष्टिहताग्रनः ॥ इति तिथ्या
दितत्त्वम् ॥ दमे । दण्डविशेषः ॥

साधिविधायथा । प्रथम साहस
स्मृतः । मध्यम पञ्चविंशतिः
सहस्रान्तर्वेषोत्तमः । लोभात्
सहस्रदण्डन्तुमेहात्पूर्वन्तुसाह
समः । भयाद्द्वौ मध्यमौ दण्डौ मे
व्यात्पूर्व्वं चतुर्गुणमिति भावः
साहिप्रकरणे ८ अध्यायः ॥ न०

वलात्कारकृतकार्ये । कलात्समस्य
क्रियमाणे पारुष्यादौ ॥ तथाचना
रदः । सहस्राक्रियैकमयत्किञ्चि
द्वलदपि ते । तत्साहसमिति
प्रीतिरसहोपलभ्यते । मनुष्य
मोरणं स्त्रीपरदाराभिमर्षणम् ।
पारुष्यमन्तर्द्वेषः सहसास पञ्चधा स्मृ
तमिति ॥ दुष्कृतकर्मणि ॥ अवि
मृष्यकृतौ । पञ्चादीपमनाक्षिप्यक
रणे ॥ द्वेष्टे ॥ जीवानपेक्षितकर्म
णि । सहसिबलीभवम् । तत्रभव
इत्यण् ॥ शास्त्रत्यागे

साहसाङ्गः । पु० विक्रमादिस्वभूष
णौ ॥ साहसिके ॥

साहसिकः । पु० चौरः । अविचार्यं
कारिणि ॥ बलीनष्टदहधनादि
ग्रहणकारिणि ॥ अत्रराज्ञाचमान
कार्या । यथाहमनु । ऐन्द्रस्थान

साहस्र .

मभिप्रेक्ष्य यथावयवमव्ययम् । नी
पिबे तत्तन्मपिराजासाहसिकनर
म् ॥ बाग्दुष्टोत्तस्कराश्चैवदण्ड
नैवचिह्नसत । साहसकनर
कर्ताविज्ञेयः पापकृतम् ॥ सा
हसिबन्तमानन्तुधोमर्षयतिपार्थिवः ।
। सविनाशव्रजस्याशुविज्ञेयपाधि
गच्छति ॥ नमितकारणाद्वाजाविपु
लाहाधनागमात् । समुत्तुजितसा
हसिकान्सर्वभूतभयावहानिति
॥ सहसावलीनवर्तते । ओजसस
हसितावर्ततइतिठक् ॥
साहसिक्यम् । न० सहसाप्रवर्तने ॥
साहसिककर्म । ब्राह्मणादित्वा
तुष्यञ् ॥
साहसी । वि० साहसान्वीति ॥
साहसः । पुं० सहस्रसङ्ख्याकगजा
दिसैन्यवति ॥ सहस्रवलयम् ।
अथविष्यत् ॥ न० सहस्रहन्दे
सहस्राणांसमूहः । भिक्षादिभ्योऽ
ञ् ॥ सहस्रमात्रे ॥ लावेऽञ् ।
यथा । इदिसोसाहस्रसमवलिमा
धायपदयोर्यदेकोनेतस्मिन्ननुद
हरद्वेवकमलमिति ॥ वि० सहस्र
गुणाधिकी ॥ यथा । विधियज्ञाज्ज
पवस्तीविशिष्टोद्गभिर्गुणे । उपो
शुः कान्ततगुणः साहस्योमान
सङ्गतइति ॥ सहस्योच्यते ।
यतमानविभक्तिकसहस्रवसनाद-

सिह

च " सहस्रसम्बन्धिनि ।
साहस्यकम् । न० तोयविशिष्टे ॥
साहस्यवम् । न० तोयविशिष्टे ॥
साहायकम् । न० साहाय्ये ॥ सहा
यक्यकर्मभाषिणा । सहायावेतिवु
ञ् । शोषधङ्कुरपीतमाह्वयि
तिवा ॥
साहाय्यम् । न० सहायतायाम् ॥
सहायक्यकर्मभाषिणा । ब्राह्मणा
दित्वात्प्यञ् ॥ साहाय्यपरयामा
सितिधया ॥
साहित्यम् । न० मेलने ॥ सहितस्य
भावः । प्यञ् ॥ तत्तत्तन्मयया ।
परस्परसापेक्षाणांतुल्यरूपाणांयुग्म
पदेकत्रिबान्वयित्वसाहित्यमिति
ब्राह्मणिकः ॥ एकत्रिबान्वयित्व
ना ॥ मनुष्यकृतरक्षुमहिमावादि
पत्ये । काव्ये ॥
साह्यम् । न० साहाय्ये ॥ सहस्यः
सहायवाची । राक्षसानांविषिताद्या
लक्ष्म्याचप्रधर्षणेइतरामायणव-
चनात् ॥ सहितस्ये । मेलने ॥
साह्यः । पुं० समाज्ये ॥
सिह । पुं० मृगीन्द्र । पञ्चाक्षे ।
कण्ठिरवे ॥ महासिंहि ॥ हिमपि
। हिसिंहिसाधाम् । पञ्चाक्ष् ।
। पुषीदरादिः ॥ सिहः । प्र
सुखानांपातनेमुत्तमाह । का
यमीषधृषिमन्त्याहयानामक्रिमे

सि हनाद

बलवृभगं कभैन्द्रे । कर्म-
पालनमुख हिसपूवै पुण्डरीकमु
खहेतिनखानाम ॥ इति ॥ पं
समराशौ ॥ तल्लग्नोत्पन्नस्यफनमा
ह सि हनन्नेसमुन्नूतोभोगौशच
विमदंन । स्वल्पोदरोत्पुष्य
सिंत्स हीगजविक्रम । उत्तरस्य
स्मृत श्रेष्ठे । रत्नश्रीभाङ्गने ।
अहंतांध्यकी ॥ सिद्धति । जिवज
रणे । सिचि । स ज्ञायाहनुमीक
ख ।

सिहकील । पु० पूर्वाजने । म
झुघोषि ।

सिहकीशर । पु० बकुले ॥ सिह
सटाय म् ॥

सिहतल । पु० सहतले । सव्यद
विषये पाण्डोर्मिलितयोविस्तृ
ताङ्गुल्यो । प्रतले ॥ सिहस्थेव
तलमच ॥

सिहतुण्ड । पु० सौहुण्डे । कुट्टा
म् ॥

सिहदूरन न० प्रवेशद्वारे प्रवेश
ने । सिहपील० इ० भा० प्र० ॥
द्वारायेस्तम्भोपरिचिते । तीरणे ॥

सिहध्वनि० । पु० सिहशब्दे ॥

सिहनाद । पु० युवसैन्यानायोऽ
हङ्काररत्न । ससिहनाद । कुट्टा
याम् ॥ सिहवन्नदनम् । णद०
। घञ् ॥ सिहनादोभटानाह

सिहल

सिहवन्नदन स्मृतम् ॥ गजयूथ
दयनात् । तल्लगाय० यथासिहस्य
नादस्तथ० परबलभङ्गाय० स्तोत्रम् ।
हविष्ययेचयोरारव ससिहनाद
॥ कलहसाख्येन्द्रोभेदेगुग्गुली ॥
सिहनादिका । स्त्री० दुरालभाया
म् ॥

सिहपणी । स्त्री० वासकी ॥

सिहपुच्छ पु० वासकी ॥

सिहपुष्पिका । स्त्री० चित्रपणिका
याम् । कुट्टाकुलिया० इ० गौ०
भा० ॥

सिहपुष्पी । स्त्री० पृश्नपर्णाम् ॥ सि
हपुष्पाकारपुष्पत्वात् । उग्रमाना
त्पक्ष चपुष्पाच्चेतिङीष् ॥ म० य
पर्णाम् ॥ वासकी ॥

सिहपुष्पी । स्त्री० पृश्नपर्णाम् ॥

सिहमुखी । स्त्री० वासकी ॥

सिहयाना स्त्री० दुर्गायाम् ।

सिहरथा । स्त्री० दुर्गायाम् ।

सिहल । पु० जम्बुद्वीपस्थोपद्रोपप्र
प्रमेदे । सिलोन० इ० गौ० दे

प्र० । देशविशिषि । यथा । दक्षिणे

ऽवज्जिमाहिन्द्रमलयकट्यमूकका

दिचकूटमहारण्यकास्त्रीसिहलकीक

णा इति । देशान्तरेपिच । मरुदे

शात्पूर्वभागिकामाद्रेर्दक्षिणेशिषि ।

सिहलाक्षोमहादेश । सर्वदेशोत्तमो

त्तम इति ॥ न० पित्तनि । रक्ते

सि हस हनन .

त्वचे ॥ दालचीनी . इ . भा . ॥
 सिंहलस्था । स्त्री . सैहल्याम् ॥ चि .
 सिंहलदेशवासिनि ॥
 सिंहलास्थ न । पु . तालवृक्षसदृश
 वृक्षविशेषि । प्रोत्फले ॥
 सिंहलील । पु . रतिबन्धविशेषि ॥
 यथा । लिङ्गीपरिस्थितानारीभू
 मीदत्त्वापदद्वयम् हृदयेदत्तहस्ता
 चसिंहलील प्रकीर्तित ॥ लि
 ङ्गीपरिस्थितानारीकान्तोरस्थपदद्व
 या । हृदयेदत्तहस्ताचसिंहलीला
 प्यसावपि ॥
 सिंहवाहिनी । स्त्री . दुर्गायाम् ॥
 यथा । सिंहमारुह्यकल्पान्तिनिह
 तीमहिषाद्यथा । महिषघ्नौततोदे
 वीकन्यावैसिंहवाहिनी ॥
 सिंहविक्रान्त । पु . अश्वोद्वये । वि .
 सिंहतुल्यविक्रमवति ॥
 सिंहविघ्नो । स्त्री . माघपर्यायम् ।
 सिंहविलोकिताम् । न . माघाशुक्लान्ता
 रे ॥ शृणुसिंहविलोकितावृत्तवरवर
 यमकमने । हरपरणधरम् । धरणी
 पतिमानसमधिकलितक्षिलवेदचतु
 प्कनगणललितम् ॥ यथा । दिवसा
 दवसादिततिमिरवनवनजाबलिषो
 धनिसर्गधनम् । धनदेन्दुक्रतान्तपा
 शिनमितम्मितभुवनतलनमदिवस
 कृतम् ॥ सिंहावलोकिता ॥
 सिंहसहनन . । वि . वराङ्गरूपिपति

सि हिका

॥ सिंहसहनन सखाद्योदिसर्वा
 वसुन्दर ॥ सिंहस्येवसहननदेही
 ऽस्य । कूटिशब्दीयम् ॥ न . सि
 हस्यसम्यग्बधे ॥
 सिंहसेन . । पु . वृत्ताहृतपितरि ।
 सिंहा । स्त्री . धमन्याम् ॥ नाड्या
 म् ॥
 सिंहाणम् । न . मण्डूरे । लोहमले
 ॥ सिंहमानयति । अन . । कर्म
 यण् । पृषादरादि . ॥
 सिंहाधिप । पु . सूर्ये ॥
 सिंहानम् । न . मण्डूरे ॥ सिंहव
 दनमिति । अन . अच् ॥
 सिंहासनम् । न . हेममयेराजासने
 ॥ सिंहवदासने ॥ सिंहाकारमास
 नम । सिंहवदासनम्वा ॥ परासन
 स्थोये । राजायेराजाचनिरासन .
 सपरैर्हन्यतेसि हेरिवमत्तो गजाधि
 प . ॥ पु . रतिबन्धभेदे । यथा ।
 खलङ्काद्वयबाधूचक्रत्वाये प्रोपदद्वय
 म् । स्तनीधृत्यारमेत्कामोवन्व सि
 हासनामत ॥
 सिंहास्य । पु . वासके ॥ सि हकास्य
 मस्य । सि हास्यसदृशपुष्पत्वात् ॥
 चि . सि हसमानमुखे ॥
 सिंहिका । स्त्री . राहुमातरि ॥ कश्यप
 पश्यगृहिणीतुसि हिकाराहुवास्तु
 तनयावजीजनत् । पूर्वजीहरिनि
 कृतकान्धरीदैवतीरजानिपातित

सिकतामयम्

सिद्धिकात्मजः । पुं० राक्षसीवि
सिद्धिकासन्तु ।)

धनुदे ॥ वास्तुपुरुषे ॥

सिद्धनी । स्त्री० माचावृत्तान्तरे ।

यादिगाथातुर्यपदं विश्रुतिमात्रं चमा
धिनोभवति । फण्णपतिपिङ्गलभ
षिततद्विपरीतन्तुसिद्धिनीवृत्तम् ।
यथा । पर्याप्ताजलधाराविरमति
नचहन्तलोचनेजलधारा । जगमु
प्रसादमाशास्तदपि न मे भवति जीवि
तस्याशा ॥

सिद्धी । स्त्री० कष्टकार्याम् । वा
तांकी ॥ वासकी ॥ राहुमातृ
॥ दिनसि । द्विसो० पचाद्यच्
। पृषादरादि । गौरादि ॥
सुषण्वण्वराटकी ॥ मुद्गपर्या
म् ॥

सिद्धीलता । स्त्री० वृक्ष्याम् ॥

सिद्धावता । स्त्री० शर्कराखण्डेभ्यो
दे १४ । वसन्ततिलके ।

सिकता । स्त्री० सिकतिले० देशे ॥
सिकतास्थः । देशे लुब्धिले० चे
ति० सिकताशर्कराभ्यामेति विहित
तस्याशीलुप् ॥ रुजि ॥

सिकताः । स्त्री० भूम्नि ॥ बालुका
याम् ॥ सिच्यते । विद्वद्वरणे ।
बाहुकादतच् । पृषादरादि ॥

सिकतामयम् । न० बालुकाभयदेशे
। सेकते ॥ सिकतानां विकारः ।

सिद्धन्

मयद्धैतयोर्भाषायामभवाच्छादन
योरिति मयट् ॥

सिकतावान् । चि० बालुकावहुले देशे
सेकते ॥ अस्मप्रायश्चदधिके देशे ॥
सिकताऽस्थः । मनुप् ॥

सिकति । ल० । चि० सिकतावति
॥ सिकताऽस्थः । देशे लुब्धिले० चे
ति० ब्रूलच् ॥

सिक्त० । वि० अभिषिक्ते ॥ कृतसिच
ने । सेकाय ॥ सिचि ता ॥
एकीमुनि कुम्भकुशाग्रहस्तथात्र
स्त्रमूले सिल्लददान । अत्र सिसि
क्त ॥ पितरश्च तस्मात् एकाक्रियाद्व्य
र्थं करी प्रसिद्धा ॥

सिक्थ० । पु० भक्तपुलाके । यासे ॥
न० मधूच्छिष्टे । मैथ० सिथा०
इ० भा० प्र० गोम० इति च ॥ नी
ल्याम् ॥ सिच्यति । सिच्यते वा ।
पिच० । पातुतुदिवचिरिचिसिचि
भ्यस्थक् ॥

सिक्थकम् । न० सिक्थे ॥ स्वार्थे क ॥
सिक्थवर्तिका । स्त्री० मधूच्छिष्टव
र्तिकायाम् । सिक्थदीपे । सिक्
थस्य वर्तिका ॥

सिद्धवाचम् । न० सिद्धवाचे ॥
सिक् । स्त्री० वस्त्रे ॥

सिचयः । पु० वस्त्रे ॥ जीर्णवस्त्रे ॥

सिद्धन् । चि० क्लपयति ॥ पिचिः
शब्दप्रत्ययः ॥

सितच्छदा

सिद्धिता । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥
 सित । पु० शुक्रग्रहे ॥ अवदाते ।
 गौरवर्णे । बाणे । शरे ॥ न० चन्द
 ने ॥ रुप्ये ॥ मूलके ॥ त्रि० समा
 म्ने । अवसिते ॥ शुक्रवर्णविशि-
 ष्टे । धवले ॥ वद्धे । वधा० इ०
 भा० ॥ ज्ञाते । सौयतेस्म । पिञ्
 वन्वने । त्त । व्यतिस्य । धा० त्त ।
 व्यतिस्यतोतीक्ष्व वा ॥ सिनीतिवा
 । अस्मिष्टुषिभ्य त्त ॥ समा-
 ज्ञप्ते ॥

सितकण्टा । स्त्री० श्वेतकण्ट-
 सितकण्टारिका) कार्याम् ॥

सितकण्ठ । पुं० दाल्यूडपक्षिणि ॥
 सितकरः । पु० चन्द्रे । कर्पूरे ॥
 सितकर्णी । स्त्री० नासके ॥
 सितकुञ्जरः । पुं० इन्द्रे ॥ इन्द्र-
 गजे ॥
 सितगङ्गा । स्त्री० कामरूपप्रसिद्धन
 दीविशेषि । स्वर्णदाम् ॥ इ० का-
 लिकापुराणम् ॥
 सितगुञ्जा । स्त्री० श्वेतगुञ्जायाम् ।
 काक्षपीणी ॥
 सितविज्ज । पुं० बालुकागर्भे म
 ल्ये ॥
 सितच्छत्रम् । न० नृपच्छत्रे ॥
 सितच्छा । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥
 सित वद्धंशुभ वाक्चमक्षा . ॥

सितवर्षाभू

सितच्छचित । त्रि० श्वेतच्छत्रयुक्ते ॥
 सितच्छद । पु० हसि ॥ श्वेतच्छद
 विशिष्टे ॥ त्रि० सिताः शुभा . छ
 दायस्य ॥
 सितच्छदा । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
 सिततुरगः । पु० अर्जुनाख्यपा-
 ण्डवे ॥
 सितदर्भ । पुं० श्वेतकुशे ॥
 सितदीप्यः । पु० श्वेतजीरके ॥
 सितधातु । पु० कठिन्धाम् ॥
 सितपद्मः । पु० हसि । शुक्रपद्मे ॥
 त्रि० तद्वति ।
 सितपर्णी । स्त्री० अर्कपुष्पिकायाम् ॥
 सितपाटलिका । स्त्री० काष्ठपाटला
 याम् ।
 सितमुङ्खा । स्त्री० श्वेतशरपुङ्खा
 याम् ॥
 सितपुष्पः । पु० तमरवृक्षे ॥ श्वेत-
 रोहिणी ॥ काशि । न० कौवर्णीसु-
 स्तके ॥
 सितपुष्पा । स्त्री० मल्लिकायाम् ॥
 सितपुष्पी । स्त्री० श्वेतापराजितावा-
 स् ॥ नागदन्ध्याम् ॥
 सितमरिचम् । न० शिबुबीजे ॥ शु
 भमरिचे ॥
 सितभाषः । पुं० राजमाषि ॥
 सितरञ्जनः । पु० पीतवर्णे ॥
 सितरश्मिः । पु० चन्द्रे ॥
 सितवर्षाभू । पुं० पुनर्नवायाम् ॥

सिता	सितालकं .
सितवाजी । पुं० अर्जुने ॥	सितांशु । पु० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
सितशिशपा । स्त्री० श्वेतशिशपा याम् ॥	सितांशुतैलम् । न० कर्पूरतै ले ॥
सितशिम्बिकः पु० गोधूमे ॥	सिताखण्डः । पु० मधुशर्करायां ॥
सितशूरण । पु० वनजौह्वे ॥	सिताङ्ग । पु० बालुकागडमल्लये ॥
सितसर्षप । पु० रघोष्णे । सिषा ये ॥	सिताङ्ग । पुं० श्वेतरोहिते ॥
सितसायका । स्त्री० श्वेतशरपुङ्खाया म् ॥	सिताजाजी । स्त्री० श्वेतजीरके ।
सितसारः पुं० शालिष्ठशकी ॥	सितादि । पु० गुडे ॥ सिताया आदिः ॥
सितसारक । पु० तिन्दुके ॥ शा लिष्ठे ॥	सिताननः । पुं० गरुडे ॥
सितसिही । स्त्री० श्वेतकण्टकार्या म् ॥	सितापाङ्गः । पु० मयूरे ॥
सितसिन्धु । स्त्री० गङ्गायाम् ॥	सिताब्जम् । न० श्वेतकमले ॥
सिता । स्त्री० शर्करायाम् ॥ सिनो ति । पिञ्ज वन्धने । अस्त्रिष्टुषभ्य क्त । टाप् । शुभ्रवर्णत्वाद्वा ॥	सिताभ । पु० कर्पूरे ॥
खण्डन्तुसिकतारूप सुश्वेत शर्करा सिता । सितासुमधुरारुच्याभात पित्तासदाहृत् ॥ मूर्च्छाहृद्ज्वरा नृहन्ति सुशीताशुक्रकारिणी ॥ मञ्जो म ॥ तेजान् ॥ जपायाम् ॥	सिताभः पु० हिमबालुकायाम् । कर्पूरे ॥ सित श्वेत्य० बन्धन वा ० चन्द्र वा० अभति । अभगतौ । कर्मण्यण् ॥ शुक्रत्वात् । सिता भमिववा ॥
गिरिजातापराजितायाम् ॥ वा कुचाम् ॥ चायमाणायाम् ॥	सिताभकम् । न० कर्पूरे ॥
मये ॥ पिङ्गायाम् ॥ विदार्या म् ॥ सितकण्टकार्याम् ॥ श्वे तदूर्वायाम् ॥ चन्द्रिकायाम् ॥	सिताम्बर । पु० श्वेतश्चपरिहि तव्रतिनि ॥ वि० शुक्रपञ्चव ति ॥
कुटुम्बिन्याम् ॥ गङ्गायाम् ॥	सितांभोजम् । न० शुक्रपद्मे । पु ण्डरीके । सित शुक्रपञ्चतदम्भोज श्च ॥
	सितार्जक । पु० श्वेततुलस्याम्, कुठेरके ॥
	सितालता । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
	सितालकं । पु० श्वेतमन्दारे ॥

सिद्धांत :

सितालिकाटभौ । स्त्री. श्रुतकिण्णहो
वच्चे ॥

सितावर । पुं० सूचीपत्रके । श्री
बारके । सिरिवाराकृतख्यातेशास्त्रि
। सुनिषण्णे ।

सितावरी । स्त्री. वाक्च्यम् ॥

सितासित . । पु. पलभद्रे । इला
युधि ॥

सिताक्षय । पुं० श्वेतस्त्रियौ ॥ श्वे
तरोहिते ॥

सितैषु . । पु० श्वेतैर्घौ ॥

सितेतरः । पुं. कृष्णशाली ॥ कृ
कृत्ये ॥ कृष्णे ॥ नि. कृष्णवर्ण
वति ॥

सितेतरगति • । पु • बङ्गी ॥

सितीद . । पुं० सरोविशेषि ॥ वि
पुलाख्यस्याद्रे मूलिवैभ्राजाख्यवनत
वसितोदकनामसर . यदर्कका
न्तिभिरब्जैर्मण्डितसुरैरासिष्यते ।
तदुक्तम् । वैभ्रान्वैभ्रपुलेमूलिसिती
दक्षकृदोत्तम . । देवैर्निषिष्यतेह
न कमलैरश्रुमत्प्रभैरिति ॥ सि
तमुदकयस्य । उत्तरपदस्यचिह्नमुद
कलोदादेश . ॥

सतोदक .। पु. सिते दे ॥ स्वा
र्थे क .।

सितीदर : । पु. कृ. बेरे ॥

सितोपल . । पु . स्फटिके ॥ शि
लाधातौ ॥ सिताराम्नि । मि

सिद्ध .

श्री. श्रीला. इ. भाषाप्रसिद्धा ॥

सितापला । स्त्री० शकं रायाम् ॥
 शकं राविकारमेदे । मिश्रीतिलौ
 क्विश्रुते ॥ सितापलासरालघौ-
 वातपित्तहरौहिमा । यथायथाहि
 नैर्मल्य मधुरत्वं तथातथा ॥ केह
 लाघवशेखानिसरत्त्वञ्चतथातथा ॥

सिद्धः । पु० व्यासादौ ॥ देवयानि
विशेषे । अग्निमादिगुणोपेतैर्वि
प्रवावसुप्रभृतौ ॥ शिष्कभादियो
गान्तरगतयोगविशेषे ॥ तच्च ज्ञात
सफल यथा । जितेन्द्रियः सर्वं
क्लान्निधानो गौरोतिशूरो मधुरो
विनीतः । सख्योपपन्नः कृतभू
रिभेगो यस्य प्रसूतौ क्लान्तिरसिद्धयोगः
। इति ॥ गुडं असेधौतुः इति
सिद्धः पिधुहि सासराद्यैः । ग
त्यर्थकर्मकेतिकारित्तः । सि
द्धिरस्यास्तीति वा । अशंयाद्यच् ॥
कृष्णाधत्तूरे ॥ व्यवहारे ॥ रे ।
शब्दशृणोमीत्यादिव्यवहारेण प्रसि
द्धे । न० सैन्धवलवणे ॥ वि०
योगिनि ॥ जन्मनैर्विनाशप्रय
त्नं धर्मज्ञानवैरग्यै प्रवर्थाति शब्द
प्राप्ते ॥ पूष्णमनोरथे ॥ अधिग
तपरमार्थे ॥ पुष्पभृत्त्यादिभिः
सहायैः सम्पन्ने ॥ प्रसिद्धे ।
नित्ये । यथासिद्धादौ । सौद्
धाप्रविषी । सिद्धमाकाशमिति

सिद्धपीठ :

॥ कार्येण्यपि वसते । तद्यथासि
दधमोदन सिद्ध . सूप . सि
द्धीयवागुरिति ॥ मुक्ते ॥ नि
यन्त्रे । पक्के ॥ सिद्धातिशय ।
विधुसरादधी । त्त . । सिद्धि
साधनाप्रयोग ॥ सर्वभूतादौ वि
श्राधिष्ठाने परमेश्वरे ॥ सत्यया
लयात्मकविघटादिसिद्धमित्युच्य
ते . परमात्मा तु . सर्वदा लब्धस
त्तत्त्वक सङ्कोचकप्रमाणाभावा
दितिनित्यनियन्त्ररूपत्वात्तस्य सिद्ध
धत्तुच्यते ॥ सिद्धिर्भीषो ज्ञान
वातदुभयमीश्वरस्य सत् सिद्धध
त्तनयाधीनसिद्धस्वात्सिद्धीना
॥ सिद्धिर्भीषिष्टे ॥

सिद्धक . पु . बालवृद्धे ॥ मित्र
वादे ॥

सिद्धकामेश्वरी . स्त्री . कामाख्याया
पञ्चमूर्त्यन्तगतप्रथममूर्त्यौ ॥

सिद्धकीरल . पु . कीरलदेशान्तगतं
तद्देशविशेषि .

सिद्धगङ्गा . स्त्री . मन्दाकिन्याम् ॥

सिद्धवज्रम् . न . काश्मिर्के . पक्क
तोये .

सिद्धदेव . पु . शिवे .

सिद्धधातु . पु . पारदे .

सिद्धपीठ . पु . सिद्धस्थाने ॥

यथा । जानास्यवलिधर्मज्ञेना

कीटिसकल्यक . महाविद्यालय

सिद्धसाधन :

कीटि . सिद्धपीठ . प्रकीर्ति
तकति ॥

सिद्धपुरम् . न . भूगोलकाधिदेश
विशेषि . तच्चोत्तरेकुम्भधर्मस्थानिर
वदेशेति . यथा . लङ्काकुम्भधर्म
मकीटिरका . प्राक्पश्चिमैरामका
पत्तनञ्च . अधस्तत सिद्धपुरं सु
मेद . सौम्येऽथयान्ये वडवानलस्य
॥ कुष्ठतपादन्तरितानितानि स्या
नानिषट्गोलविदीवदन्ति ॥

सिद्धपुरी . स्त्री . सिद्धपुरे .

सिद्धपुष्प . पु . करवीरवृक्षे .

सिद्धप्रयोगन . पु . गौरसर्पे .

वि . लब्धकार्ये ॥ सिद्धप्रयोग

न येन . यस्या .

सिद्धमन्त्र . पु . सिद्धिप्राप्तमन्त्रे .

सिद्धमेदक . पु . तद्वराजीहवस्य
वर्द्धे .

सिद्धयोगिनी . स्त्री . योगिनीविशेषि .

सिद्धरस . पु . पारदे . रसे . वि .

व्याधिप्रभृतिषु . सिद्धसासौर

सस्य . सिद्धोरसीयेषाम् .

सिद्धविद्या . स्त्री . दुर्गावाम् . म

हाविद्यायां .

सिद्धसङ्घ . पु . कपिलादिसिषा

नांसमूहे .

सिद्धसखिलम् . न . काञ्चिके .

सिद्धसाधन . पु . गौरसर्पे .

न . सिद्धसाधन साधने . सा

सिद्धान्तः .

ध्यवत्त्वानिश्चयेसत्त्वेऽप्यनुमाने ॥
 सिद्धसिन्धु । स्त्री० धर्मद्रव्याम् । ग
 ज्ञायाम् । अकाशमज्ञायाम् ॥
 सिद्धनांसिन्धु । ॥
 सिद्धसेन । पु० कात्तिकेये ॥
 सिद्धसेवित । पु० भैरवे ॥ चि०
 कपिलादिसिद्धोपासिते ॥
 सिद्धा । स्त्री० ऋद्ध्याज्ञयौषधी ॥
 सिद्धिरस्त्यस्याम् । अश्वत्थायधि
 टाप ॥ योगिनीविशेषि ॥
 सिद्धान्तः । पु० वक्तृतात्पर्यविष
 याश्वधारणे ॥ पूर्वपक्षे निरस्तसिद्ध
 पक्षस्थापने । वादिप्रतिवादिभ्यां
 निर्णीतये ॥ सिद्धान्त लक्षयति
 गीतमीयथा । तन्त्राधिकरणाभ्यु
 पगमसंस्थितिः सिद्धान्त इति ।
 अचार्थः । तन्त्रशास्त्रतदेवाधि
 करणप्रापकतयायस्य । तादृशीया
 भ्युपगमः । तस्यसमीचीनतयाऽस
 श्यरूपतयास्थितिः । तथाचशास्त्रि
 तार्थनिश्चयः सिद्धान्तः । अत्र
 चाभ्युपगम्यमानार्थः सिद्धान्त इति
 भाष्यम् । अभ्युपगमः सिद्धान्त इ
 तिवात्तिकटौका । नचात्रविरोध
 शङ्कनीयः । आचार्ये परिहृतत्वा
 त् । तथाचविसूचीनिबन्धः । अ
 र्थाभ्युपगमयोग्यप्रधानभावस्थवि
 वक्षातन्त्रत्वात् । अर्थाभ्युपगमोऽभ्यु
 पगम्यमानोवाच्यः सिद्धान्तः । ति

सिद्धयिका

नसूत्रभाष्यवात्तिकटौकासुनविरो
 धः । अत्रचभाष्यानुसारात्सर्वत
 न्नप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमः सि
 द्धान्तान्त्यतमः । सिद्धान्त इति
 सूचार्थ इति तु न युक्तम् । अयिमसू
 चानुत्थानापत्तेः । तन्त्रसिद्धान्त
 त्वेन द्वयमनुगम्यतवाधिकरणाभ्यु
 पगमान्यतमसिद्धान्त इति कश्चित्
 ॥ २६ ॥ सिद्धान्त विभजते । स
 र्वतन्त्रप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमः
 स्थितो नामर्थान्तरभावात् ॥ २७ ॥
 सचतुर्विध इति विशेषः । सर्वतन्त्रा
 दिसंस्थितो नामर्थान्तरभावात् । मे
 दादित्यर्थः ॥ २७ ॥ सिद्धान्तो
 ॥ सिद्धोऽन्तो निश्चयेऽयस्मिन् ॥
 न विधिव्यतिरिक्त्येव । ब्रह्मसू
 र्यसामन्वयस्यतिगर्गनारदपराशरपु
 लस्त्यत्रिष्टसिद्धान्तेषु ॥
 सिद्धान्ताचारः । पु० बामोचारा
 दुत्तमचाचारविशेषि ॥ यथा । आ
 त्मानदेवतामत्वायजिह्वेऽश्वमात्र
 सैः । सदाशुद्धः सदाशांतः सि
 द्धाताचार उच्यते । इत्याचारभेद
 तन्त्रम् ॥
 सिद्धान्तो । पु० मीमांसके ॥ सि
 द्धान्तो विद्यतेऽस्य ॥ इति ॥
 सिद्धापगा । स्त्री० स्वर्णायाम् । ग
 ज्ञायाम् ॥
 सिद्धयिका । स्त्री० जिनशासनदेव

सिद्धासनम्

ताविशेषे ॥

सिद्धार्थः । प० विष्णो ॥ सिद्धा
निर्वृत्तीनिष्पन्न काव्यमा नार्थोऽ
स्य । आत्मकमत्वादिति ॥ रजो
मन्त्रे । सितसर्पणे ॥ शाक्यसिद्धे ।
श्रीद्धिदनी ॥ वृत्ताहंत्पितरि ॥
जिननम्ररिष्टीवृत्ते ॥ सिद्धार्थोऽ
स्मादस्मात् ॥ वत्सरविशेषे । तत्
फलमयथा । सीयपूर्णं स्मृतानि
वावहुसस्याचमेदनी । निष्ठुरापा
र्थिवादेविसिद्धार्थे चवरानने ॥ ५३
॥ वि० प्रसिद्धार्थे ॥

सिद्धार्था । स्त्री० वृत्ताहंन्मातरि ॥
सिद्धासनम् । न० ब्रह्मणि ॥ सिद्ध
यत्सर्पभूतादिविश्वाधिष्ठानमव्य
यम् । यस्मिन्सिद्धा समाविष्टा
स्तद्देसिद्धासनं विदुः ॥ सिद्धस्य
तदासनस्य । सिद्धानामासनं वा
। कर्मधारयतत्पुरुषाभ्याम् । ब्रह्मै
वेत्यर्थः । योगिनामासनविशेषे ॥
यथा । योनिस्थानकमङ्गुलमूलघटि
त कृत्वाहठ विन्यसेन्मिदं पादमथै
कमेवद्वयेकृत्वासमविद्यम् । स्या
त् ॥ स यमितेन्द्रियोऽचलदृशपश्य
न्भुवोरन्तरेतिष्ठ देतदतौ योगि
सुखद सिद्धासनं प्रोच्यते ॥ इति
॥ योनिस्थानकमिति ॥ एकपादमू
लालङ्गमूले । द्वितीयपादमूललङ्गणा
धृत्यर्थः ॥

सिद्धि .

सिद्धिः । स्त्री० निष्पत्तौ ॥ प दुकाया
म् ॥ अन्तध । वृद्धी ॥ ऋद्धी
नामीषधी ॥ दुर्गायाम् ॥ सम्पत्तौ
। योगे । साङ्ख्यानामष्टविधसि
द्धी । यथा । ऊह शब्दोऽध्ययन
दु खविचातास्त्रयः सुवत्प्राप्ति
। दानस्यसिद्धयोष्टौ । विद्वन्ममा
नस्यदु खस्यचित्वात्तद्विचातास्त्र
यइति । इमामुख्यास्तिस्रः सिद्ध
यः । तदुपायतया चैतरांगीश्वर्य
पञ्चसिद्धयः । ताश्चप्रहेतुहेतुम
तयव्यवस्थिता । तदाद्याध्ययन
लक्षणासिद्धिहेतुरेव । मुख्यास्तु
हेतुमत्त्वएव । मध्यमास्तुहेतुहेतुम
त्त्वः । पुम्रक्त्यादिविषयाबुद्धिर्या
सिद्धिरवसा । पुंस्त्वन्नि० प्रक्त
ताऽव्यक्ते । आदिग्रहणाद् व्य
क्ते चयाबुद्धिर्विज्ञानसासिद्धिरित्यु
च्यते ॥ यावायोगान्तरे ॥ यथावर्गी
समगतैलम्ने शुभेवाथवलान्विते ।
सिद्धिसिद्धीमहायोगीश्वरिणांसिद्धि
दायकः । इति ॥ राज्ञांशक्तिव्य
साध्यसुपुरुषार्थलाभात्मिकासु०
प्रभुसिद्धिमन्त्रसिद्धयुक्तसिद्धिषु ।
सहाया । साधनोपायाविभागीदेश
कालयोः विनिपातप्रतीकारः सि
द्धिपञ्चाङ्गइत्यर्थः ॥ तथाक्का कर्म
णामारम्भोपायः । पुरुषद्वयसम्पत्
। देशकालविभागः । विनिपातप्र

सिद्धम्

तीकारः । कार्यसिद्धिर्धेति
नोतिशास्त्रविदः ॥ मोक्षे ।
सत्त्वशुद्धिहारज्ञानोत्पत्तौ ॥ ब्रह्म
भावलक्षणायां । पुरुषार्थप्राप्ति
योग्यतारूपायामन्तःकरणशुद्धौ ।
ज्ञाननिष्कालक्षणायां ॥ सिद्धयति
। विधुसरद्धौ । क्लिप्तः । यथा ।
करणेति ॥

सिद्धदः । पु० प्रत्यगभिन्नब्रह्मा
धरोऽज्ञानद्वारास्वरूपवस्थानल
क्षणमुक्तिप्रदेशीशुरी ॥ परमेश्वरे ॥
सिद्धिमन्त्रलक्ष्मण्य स्वाधिकारा
नुरूपतौददाति । छुदाज् । का
तद्वृत्तिः ॥ भैरवे ॥ चि० सिद्धि
दातरि ॥

सिद्धियोगः । पु० शुभयोगविशेषः ॥
यथा । शुक्रेनन्दाबुधेभद्रा० शनी
रिक्ता० कुल्लेजका । शरीरपूर्णाचस
युक्ता० सिद्धियोगप्रकौस्तुभः ॥
सिद्धियोगिनी । स्त्री० योगिनीवि
शेषः बलिपुराणीतामुदयम्प
स्त्राश्रिततन्त्रकन्यासु

सिद्धिस्थानम् न० पुण्यस्थानविशेषः ॥

सिद्धेशः । पु० कपिलमुनी । सदा
शिवे ॥ सिद्धानामोशः ॥

सिद्धेश्वरः । पु० शिवे ॥

सिद्धेश्वरी । स्त्री० देशीविशेषः

सिद्धौचः । पु० शुद्धकर्मविशेषः ॥

सिद्धम् । न० किलासरेगे । सिद्ध

सिद्धिः

वा० प्र० ॥ सिध्यति । विधुसं
राद्धौ । बाहुलकान्मक ॥
सिद्धा । पु० न० किलासरेगे ॥ सि
द्धाकिलासत्वकपुष्पसिद्धमिति
मन्त्रः । किलाससिद्धद्वयमरः ॥
सिद्धलः । चि० किलासिनिः ॥ सि
द्धमस्यासिद्धादिभ्यश्चेति लक्षः ॥
सिद्धला । स्त्री० मन्त्रविज्ञातौ । मन्त्र
चक्षुः ॥

सिद्धान् । चि० सिध्यसे ॥ सि
द्धमस्यस्य । मतुष् ।

सिध्यः । पु० पुण्यगच्छे ॥ सिध्यन्व
स्मिन्कार्याणि । विधुः । पुण्यसि
द्धौनक्षत्रवृत्तिव्यपिनिपातितः ॥

सिद्धः पु० वृक्षे । साधौ ॥ सिध्यति
। विधुः । स्फावितस्त्रीतिरक् ।

सिद्धका । स्त्री० सौधवृत्तिभाषाप्रसिद्धेवृक्षे
। सिध्यति । सिध्यतेवा । विधुः । बहुलम
न्यचोपीति । स्फावितस्त्रीतिवारकः ।
ततः स्वार्थेकन । सिपकादिस्वादित्वा
भावः ॥

सिद्धकारणम् । न० देवाद्यानि ॥

सिद्धकावणम् । न० सिद्धकारण्ये ॥

सिद्धकाणावनम् । न० म्पूरगामि
शक्येत्तरपदस्यस्यनस्यत्वम् ॥

सिद्धः । पु० यासि । पिण्डीक
दमाषोयासीवदादध्यादिव्यस्यन

शादभनेनुकृतिभग्नितदाक्रमण
कर्तृत्वम् । तथाचसिनेतिर्वासक

सिन्दूरः

मं कश्चेति निष्ठातकान् ॥ काणे
॥ सिनेति । पिञ् । इष्यपिञ्
तिनक ॥ नि० शुक्लगुणविशिष्टे ।
सिनी । स्त्री० शुक्लगुणवत्याम् । श्वे
तोसितासिनीश्वेनीति व्याडि ॥
सिनीबाली । स्त्री० दृष्टेन्दुकलामा
याम् ॥ चतुर्दशीयोगादृष्टचन्द्रा
सती० चमा० सिनी० बालीपद
वाच्याभवति । एनविष्णुनांसहव
संतेसालक्ष्मी । तद्योगात्सि
नीचन्द्रकला । ब्रीह्यादित्वादिनि
। सिनीवलति । बल० । कर्म
ग्यण् । डीप् ॥ दुर्गायाम् । इ०
मे० नी० ॥

सिन्दुक० पु० । सिन्दुवारे ॥ स्यन्द
ते । स्यन्दप्रसवणे । स्यन्दे० सम्रा
सारण्यश्चेत्यु० । बाहुलकादपधो
न । स्वार्थेसञ्जायावाकन् ॥ श्वेत
नोलपुष्यभेदात्सिन्धुकोद्विधीम
त ।

सिन्दुवारः । पुं० निगुण्डयाम् ।
सिन्दुके । म्यौडी० सलालू० व
हणा० इ० भा० प्र० ॥ निसिन्दा०
इनछर० इ० गौ० दे० भा० ॥ सि
न्दुवृणोति० वारयतिवा । वज्रव
रणेवृज्यादरणेवा । कर्मग्यण् ।
सिन्दूर । पुं० वृक्षविशेषः । न० र
क्तवर्णचूर्णविशेषः । नागसम्भवे ।
सीमन्तके । तद्वारणात्साम्यायु

सिन्दूरपुष्पी

षाठ्विभं वतियथोक्त काशीखण्डे
। हरिद्राककुमक्षैवसिन्दूरकज्ज
लतया । कार्पासकक्षताम्बूलमा
कल्याभरणशुभम् ॥ केशसंस्कार
कवरोकरकर्णविभूषणम् । भर्तु
रायुष्यमिच्छन्तीदूरीयन्नपतिव्रतेति
॥ असंपर्यायादयोयथा । सिन्दूर
रक्तरेणुसनागगर्भस्यसौसज्जम् । सौ
स्योपधातुः । सिन्दूरगुणस्तत्सौस
वन्मतम् ॥ सयोगजप्रभाविणतस्तो
प्यन्येगुणाः स्मृताः । सिन्दूरमु
ष्णवीसर्पकुष्ठकण्डूविषापहम् ॥
भग्नसंधानजननव्रणशोधनरोपण
म् ॥ अस्यशोधनयाय । दुग्धाभ्य
येगतस्तस्यविशुद्धिर्गदिताबुधेरि
ति ॥ स्यन्दते । स्यन्दू० । स्यन्दे स
म्प्रसारणश्चेत्यूरन् ॥

सिन्दूरकारणम् । न० सौसके ।

सिन्दूरतिलकः । पु० मतङ्गजी । इ
तिनि ।

सिन्दूरतिलका । स्त्री० सधवायांना
य्यामि ॥

सिन्दूरपुष्पी । स्त्री० सिन्दूरीतिख्याते
पुष्पपुष्पविशेषः । इष्यपुष्प्याम् । क
रच्छदायाम् ॥ अस्त्रागुणा । कटु
त्वम् । तिक्तत्वम् । कषायत्वम् ।
श्लेष्मवातशिरातिभूलनाशित्वम् ।
अण्डोपिप्रयत्नश्चेति ॥ सिन्दूरवृक्ष
पुष्पाण्यस्या । पाककर्मणि डीप् ।

सि धुक

सिन्दूररस । पुं० रससिन्दूराभि
धीषधे ।

सिन्दूरित । त्रि० सिन्दूरवत्कृते ॥
सिन्दूरवच्छब्दात्तत्करोतीति ग्य
नात्कर्मणिक्त । याविष्ठवज्ञाया
म् । विन्मतीलुंक् ॥

सिन्दूरी । स्त्री० रोजन्याम् ॥ रक्तचि
लिकायाम् ॥ धातक्याम् ॥ सिन्दू
रीविषपित्तस्रष्टव्यावान्तिहरीदि
मा ॥

सिन्धु । पुं० अय्यौ । समुद्रे ॥ स्य
न्दन्ते । चाप्रोऽत्र । स्यन्दू० । स्यन्दे
रुमप्रसारण धञ्छेत्त्यु ॥ वमयौ ॥
रामेयभरतायापितेदेशविशिषे ॥ का
श्मीरदेशप्रसिद्धे नदविशिषे ॥ गज
मुदे ॥ सिन्धुवारवृत्ते ॥ रागविशि
षे ॥ श्वेतटङ्कने ॥

सिन्धु । स्त्री० नद्या । सरिति ॥ न
दीविशिषे ॥ तज्जलगुणायथा । शत
द्रोर्बिपाशायुज सिन्धुनद्या सु
शीत लघुस्त्रादुसर्गमधुस्रम् । जल
निर्मल दीपन पाचनक्षप्रदक्षेपल
बुद्धिमेधायुतञ्च ॥

सिन्धुक । पुं० सिन्दुके । निगुं
गड्याम् ॥ सिन्धुशब्दात्स्वार्थे स
ञ्जायाशकन् । गुणायथा । सिन्धु
क । स्मृतिदक्षिक्त । कषाय । कट,
कीलघु । । केश्मीनेष्वहितोऽन्तिश
लश्रीयोममाकृतान् ॥ क्लमिकुष्ठार

सि धुवार .

विश्वे स्रज्जालापितद्विधा ॥ सि
न्धुवारजल जन्तुवातस्रं स्रजर कष्ट
॥ त्रि० सिन्धुपुजाते ॥ सिन्धुपक
राभ्याकान् ॥

सिन्धुकफ । पु० समुद्रफेने ॥

सिन्धुप्रभव । पु० तीर्थविशिषे ॥

सिन्धुरम् । न० श्वेतटङ्कने ॥

सिन्धुखिल । पु० सिन्धुदेशे ॥

सिन्धुजम । न० सैन्धवलवणे ॥ सि
न्धुपुजातम् ॥ सप्तम्यांजनेडः ॥

त्रि० समुद्रजाते ॥

सिन्धुजन्मा । पुं० चन्द्रे । न० सैन्ध
वलवणे ॥

सि धुजा । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥

सि धुडा । स्त्री० मालवरागभास्म
याम् ॥

सि धुनन्दन । चन्द्रे ॥

सि धुपुत्र । पुं० चन्द्रे ॥ मर्कटिन्दौ ॥

सि धुपुष्पः । पु० शङ्खे ॥

सि धुमन्यजम् । न० सैन्धवलवणे ॥

सि धुर । पु० हस्तिनि ॥

सि धुरहेयौ । पुं० सिद्धे ॥

सि धुरवदन । पु० श्रीगणेशे ॥

सि धुराज । पुं० समुद्रे ॥

सि धुखवणम् । न० सैन्धवे ॥

सि धुवार । पु० उत्तमाश्वे ॥ सि

धुवारे । निगुं गड्याम् ॥ सि धुवा

रोत्रिषस्रं स्रज्जालापितद्विधा ॥

सि धुवणीति । वारवणिनी । हज्ज

सिन्ध्या

आच्छादनेन । कर्मण्यम् ॥
 सिन्धुवारक । पुं० सिन्धुवारे ।
 सिन्धुवारित । पुं० सिन्धुवारे ।
 चि० समुद्रेणवारिते ।
 सिन्धुविषय । पुं० गम्भार्याम् ॥
 सिन्धुसङ्गम । पुं० समेदे । सिन्धुध्वो
 सङ्गमेमेल ॥
 सिन्धुसमम् । न० तोयमेदे ॥
 सिन्धुसङ्गम् । न० सैन्धवलवणे ॥ सि
 न्धुसङ्गवेष्टा ॥
 सिन्धुपलम् । न० सैन्धवलवणे ॥
 सिप्र । पुं० चेन्द्र । हिमाशौ ॥
 निदाघसलिले । स्त्रेदे ॥ न० स
 रीविशेषे ॥ यथोक्तकालिकापुरा
 णे । ततोहिमश्च । प्रस्थे प्रतीच्य
 त्त पुरस्थश्च । सिप्र नामसर पू
 र्णदृग्दृष्टिणादयद्वति ॥
 सिप्रा । स्त्री० नद्यन्तरे ॥ सिप्राख्या
 त्सरसोयस्मान्निर्गतासामज्ञान
 दौ । अतः सिप्रेतितन्नामपुरैवत्र
 स्नानाकृतमतिकालिकापुराणम् ॥
 सावित्र्यायिनोदेशेवर्तते । तस्या
 स्रोतपति । कालिकापुराणे २३
 अध्यायेद्वद्व्या ॥
 सिम । चि० समस्मिन् । सर्वशब्दा
 र्थे ॥ सिनेति । पिञ्ज् । अवि
 सिशुषिभ्य । किदितिमन् ॥
 सिम्बा । स्त्री० शम्बात् । शिम्बाया
 म् । बौद्धगुप्तायाम् ॥ प्र० इ०

सिंहण्ड

भा० प्र० ॥ फलो० इ० प्र० च ॥
 समति । प्रमवैक्त्ये । उल्लङ्घादय
 स्वेतिसाधु ॥
 सिम्बि । स्त्री० शिम्बायाम् । सिम्बा
 याम् । नखनामगन्धद्रव्ये ॥
 सिम्बी । स्त्री० शिम्बायाम् ॥
 सिर० । पुं० पिप्पलीमूले ॥
 सिरा । स्त्री० नाडायाम् । अम्बुवाहि
 न्यानाडायाम् । सौर० इ० भा०
 प्र० सिनेति । पिञ्ज् । बहुलम
 न्यत्रापीतिरक् ॥
 सिराल । पुं० सिरासन्तते ॥
 सिरिष्टिका । स्त्री० क्षुद्रकूटुम्बिन्या
 क्षयक्षुपे । दुराधर्षायाम् ॥
 सिलक । पुं० शलाघतीपत्र्य । च
 षिविशेषे ॥
 सिङ्गको । स्त्री० शङ्गकीर्षणे ॥
 सिषाधयिषा । स्त्री० साधनेच्छायाम्
 ॥ यथा । सिषाधयिषयाशुन्यासि
 द्वियैकैर्विद्यते । सपञ्चसत्त्ववृत्ति
 त्वज्ज्ञानादनुमितिर्भवेत् ॥
 सिषिञ्च । स्त्री० सिङ्गमिच्छायाम् ॥
 सिष्टचन् । चि० सष्टमिच्छति ॥
 सिंहण्ड । पुं० ज, हीर्षणे ॥ सी
 तिहण्डते । हुडिबरणे । पञ्चा
 द्यच ॥ सिंहण्डस्यायमपञ्च शब्द
 तिस्रामी । वृषादरादि ॥ अथगु
 णायथा । सिंहण्डोरेवनस्तीक्ष्णोदो
 षन । कटुकोशुक् ॥ शूलामाष्टी

सिंहसारः

लिङ्गभानकफगुल्मीदरानिलान्
उन्मादमोहकुष्ठार्थं शीथमेदोऽम्
पाण्डुना । व्रणशीथज्वरघ्नौहविष
दूषोविषहरेत् ॥ उष्णवीर्यं कृद्दीप्ती
रक्षिगधसुकटुकलवु । गुल्मिना
लङ्कुष्ठिनाश्चापितथैवोदररोगिणा
म् ॥ हितमेतद्विरेकार्थेयेचान्येदौ
र्वरोगिण ॥

सिंहगुणदलम् । न० कृद्दीपके ॥
तच्छाकगुणायथा । सिंहगुणस्यद
लन्तीच्छादीपनरोचनहरेत् । आ
भानाष्टौलिलागुल्मशूलशीथीदरा
विष ॥

सिंह . । पुं० तुरुष्के । पिण्डके ।
यावने । लोषान् . इ० भा० प्र०
॥ क्षिद्यति । क्षिह्यतीति । अ
न्तर्भावितव्यर्थः । बाहुकाक्षक ।
पृषोदरादि० ॥

सिंहक . । पुं० सिंहो । नागौरी
गूद० इ० भा० लोषान् . इ० य
वनभाषाप्रसिद्धे ॥ सिंहक . कटु
क ; स्वादेक्षिगधोष्ण . शुक्रकान्ति
कृत् । वृष्यः कण्डूखेदकुष्ठज्वर
दाहयक्ष्मापह . ॥

सिंहकी । स्त्री० सङ्गक्याम् ॥ सि
ङ्गे ॥

सिंहभूमिका । स्त्री० सङ्गक्याम् ॥

सिंहसारः । पुं० तुरुष्के । धूम
वर्णे । पीतसारे ॥

सौत्कारः

सौत्कार . । पुं० शौकरे ॥ धनपाला
दिमतेदव्यादि ।

सीता । स्त्री० जाङ्गलपद्मती । हल
रेखायाम् ॥ जनकनन्दिन्याम् ।
मैथिल्याम् । वैदेह्याम् ॥ सीता
जाङ्गलपद्मति . । तदुत्पन्नत्वात्सी
तेतिनिर्दिश्यते ॥ यथा । अथमे
कषत च च लाङ्गलादुत्थितातत
। क्षेप शोधयतालव्धानाम्सीतेति
विश्रुतेतिरामायणे ६६ सर्ग ॥
स्वर्गगङ्गायाम् ॥ यथा । पूर्वेष्वश्वे
लात्सीतातुथैव याच्यन्तरिक्षगा ।
ततश्च पूर्वेष्वश्वभद्राश्वेनैतिसार्य
वम् ॥ सातुभद्राश्ववर्षगङ्गा । य
थोक्तश्रीभागवते । सीतातुवत्स
दनात्कीमवाचलादिगिरिभिस्त्रिभ्यो
ऽधीऽधः प्रसवन्तीगन्धमादनमूर्ध
सुपतित्वान्तरेणभद्राश्ववर्षं प्राच्या
दिभिश्चारसमुद्रमभिप्रक्षिपतीति ॥
श्रियि ॥ दुर्गायाम् । सखाधि देव
तायाम् ॥ मदिरायाम् । गङ्गास्रोत
सि . काञ्चनमालायाम् ॥ सीवते ।
विज् . । क्त . । पृषोदरादि . ॥

सीताद्रव्यम् । न० काष्ठकुहालादौ ॥

सीतापति . । पुं० रामचन्द्रे । दा
सीतायापतिः ।

शरयो ॥

सौत्कारः । पु० मनुष्याणांमुषानुरा
गजशब्दे ॥ यथा । शब्दो गुणानु

सीमा

रागित्य • प्रणादः सीत्कृत नृणा
मिति हेमचन्द्रः ॥ दन्तानिष्पीडना
यां । सीरिति शब्दे ॥
सीत्कृतम् । न० सीत्कारे सुरतध्व
नी ॥
सीत्थम् । न० धान्ये । नि० हल्ये ।
इति नृकृष्टे चो चो ॥ सीतया समित
• सङ्गत • निम्नीयतादिरहित उ
क्त • समीकृतमितियावत् । नौ
वयोधर्मे तियत् ॥
सीदमानः । नि० अवसीदति ॥
सीदम् । न० आलस्ये ॥
सीधुः । पु० शीघ्रशब्दार्थे ॥
सीधुगन्धः । पुं० वकुले ॥
सीधुपुष्पः । पुं० कदम्बे ॥ वकुले ॥
सीधुपुष्पी स्त्री० धातव्याम् ॥
सीधुरसः । पु० आनन्दश्चे ॥
सीधुसञ्ज्ञः । पु० वकुलद्रुमे ॥
सीपः । पु० तर्पणाद्यर्थताम्नादिनि
ष्मिंते जलपात्रे । अर्घाः कौषाः
इ० भा० प्र० ॥
सीम् । अ० सर्पतीभवे ॥
सीमा । स्त्री० आघाटी । मर्यादायाम्
। सीमायाम् । यामादौ नामवधारि
तान्तभागे । सीम० इ० भा० प्र०
॥ स्थितौ ॥ जेजे । अण्डकीषि ॥
सीयते । षिञ् । नामन्सीमन्नि
त्यादिना निपातितः । मनूयति न
डोप् । सीमानौ । सीमानः ॥

सीमा

इत्यादि ॥
सीमन्तः । पु० सीमन्तोन्नयनसंस्का
रे ॥ पु० न० केशवेशि । केशरच
नामेदे ॥ केशेषु बर्तमानि । मूर्ध्नि
मध्यपदधत्तौ ॥ सीमन्तमस्त्रिशास्त्री
णाकेशमध्येतुपदधतिरिति वैयाज
न्ती । सीमोऽन्तः । शकन्ध्वादिः ।
सीमन्तकः । पु० नरकावासे । यथा
। लक्षपञ्चैव नरकावासाः । सीमन्त
कादयश्च । हेमचन्द्रः ॥ न० सि
न्दूरे ॥
सीमन्तितः । नि० सीमन्तिनीकृते ॥
सीमन्तशब्दाग्न्यन्तात् । तत्क
रोतीति ग्यन्तात् । कर्मणि क्तः । णा
विष्टवद्भावे । विन्मतेर्लुक् ॥
सीमन्तिनी । स्त्री० नाट्याम् ॥ सो
मनीऽस्थस्या । अतश्च नि । नो
नलक्षणीकृत् ॥
सीमन्तोन्नयनम् । न० गर्भाधानात् •
षष्ठेऽष्टमेवामासिककर्तव्ये • सस्का
रविशेषे ॥ यथा । मासिषष्ठेऽष्टमेवा
पिच्छत्ते पुंसवनीदिते । रिक्ताङ्गोने
तियौकुर्यात्सीमन्तोन्नयनश्चिद्यो ॥
सीमा । स्त्री० अघाटी । मर्यादायाम्
। सीमनि । यामादौ नामवधारिता
न्तभागे । सीम० इ० भा० प्र० ॥
स्थितौ ॥ जेजे । अण्डकीषि ॥ स्थि
नाति । सीयते वा । षिञ् । ना
मन्सीमन्नित्यादिना निपातितः ॥

सौलभ्य

मनइतिनडीप । डाबुभाभ्यामिति
पक्षे डाप् । सौमे । सौमा • • इ
ध्यादिविध्यम् ॥ विलायाम् ॥

सौमाविवाद । पुं० यामादीनासौ
माविषय केवलहे ॥ सौमाविषयको
विवाद सौमाविवाद । सौमा
चतुर्विधा । जनपदसौमा • याम
सौमा • चोचसौमा • गृहसौमेति
भेदात् ॥

सौमिक । पुं० वृक्षविशेष ॥ वा
ल्मीकी ॥ सूक्ष्मकामिकाती । वृक्ष
पञ्चविभागकृतिकीटे । स्थमति ।
स्थमुशब्दे । स्थमे सम्प्रसारणश्च
तिक्किकन् ॥

सौर । पुं० अर्धे । सूर्ये ० इति
। लाङ्गले ॥ सिनोति • सौयतेवा
। पिञ् • । शसिचिमीनादीर्घश्च
ति • कान् • दीर्घत्वश्च ॥

सौरक । पुं० शिशुमारि ॥ अर्धे ॥
इति ॥

सौरध्वज । पुं० चन्द्रवर्गीयनृपवि
शेष ॥

सौरपोषि • । पुं० बलभद्रे । कालि
न्दीभेदने ॥ सौरालाङ्गलपाथा
वक्ष्य ॥

सौराङ्गम् । न० कालाधारे ॥

सौरी । पुं० बलदेवे ॥

सौलभ्य • । पुं० मत्स्याविशेष । सि
लिन्दा • इ • गौ • दे • भा • प्र •

सौसम्

॥ तद्गुणायथा । सौलभ्य शेष
लोहप्योविषाकेमधुरागुरु । वा
तपित्तहरीहृद्ययामवातकरश्चस ॥
सौवनम् । न० सौवने । सूतौ । तु
ज्जवायकर्मणि । सौवना • इ •
भा • ॥ विबुतनुसन्ताने । ल्युट्
पृषादरादित्वादीर्घ • ॥ विबुसि
व्योर्ल्युटिवादीर्घइतिस्त्रामो ॥

सौवनी । स्त्री • लिङ्गमण्यध सूत्रे
। लिङ्गायाद्गुणप्रयन्तसौवने ॥

सौसम् । न० सौसके । येनेष्टे । ना
गे । सौसा • इ • भा • प्र • धा
तौ ॥ सिनीति । पिञ् • । क्षिप्
। अनिष्टत्वाद्गुणक । ई • श्रुति ।

प्रा • । आतीनुपेतिक • । सिच •
तत् • ईसश्च • सौसम् ॥ अस्त्रगुणा
यथा सौसरङ्गगुणश्चोवविशेषान्मे
हनाशनम् ॥ नागस्तुनागशततुल्य
बलं ददातिव्याधिविनाशयतिजीव
नमातनोति । बलि प्रदोपयति का
मबलकरोतिमृत्युश्चनोशयतिसन्त
तसेवित स • ॥ पाकेनहोनौकि
लवगनागीकुष्ठानिगुल्माश्चतथाति-
काष्ठान् । पाण्डुपमेहानिलमन्दशो
थभगन्दरादीन्क्रूरतः प्रभुत्तौ ॥
अस्त्रशोधनमारणविधिर्यथा । त
स्यसाहजिकादोषाव गच्छैवनिदर्शि
ता • । शोधनचापितसौव • भि
षग्भिर्गदितपुरा ॥ ताम्बूलरस

सौहृण्ड

स्मिष्टशिलालिपात्पुन पुन ।
 हाचि शक्ति . पु. टेनांशानिसत्य भ
 स्मजायते । शिलामन . शिला ।
 अन्यच्च । अश्वत्यविश्वत्सकचूर्णं
 चतुर्थोशिननि . विपेत् । मृत्पात्रे
 विद्रुत्वा नागोक्षीहृदयप्रचालित
 ॥ यामेकेनभवेद्भस्मत्तुल्यास्यान्म
 न . शिला । काञ्चिकेनद्वयपिष्टा
 पचेद्वटपुटेनच ॥ स्वाङ्गशोतपु
 न पिष्टाशिलयाकाञ्चिकेनच ।
 पुन पचेच्छरावाभ्यामेनषष्टिपु-
 टेमृति . ॥ अपिच । तैलितक्रो
 रशामूत्रेकाञ्चिकेचकुलत्यके । वि
 धाविधाविशुद्धि . स्नात्स्वर्णादीनां
 समासत । मारणम्पुन । कु
 ड्वनागपचाणाकुनव्या स्नात्प
 लार्द्धकम् । तण्डुलीथरसैर्यामयाम
 वासारसैस्तथा । सम्मयचक्रियङ्
 कृत्वाधर्मेसशोष्यतम्पुन . । सरा
 वसम्पुटेकृत्वापचेद्व्यापलेभिषक
 ॥ एवसप्तपुटेनांशोभस्मीभवतिनि
 श्चितम् । द्विगुञ्जोयध्रुवजन्यातप्रमे
 हानखिलानपीतिवैद्यदर्पण . ॥
 श्रीसकम् । न . सीसि । स्वार्थेक ॥
 सौम्यपत्रकम् । न . सीसके ॥
 सौहृण्डः । पु. कृष्णम् । सिह
 ण्डे ॥ सौतिहृण्डते । हुडिभरणे
 । पचाद्यच्च । सिहृण्डशामभश्री
 कर्मितिस्त्रामी । मृषाद्वरादि ॥

सुकर्णक .

सु । अ . पूजायाम् ॥ भृशार्थे ॥ नि
 भरे । अतिमात्रे ॥ अनुमती ॥
 कृच्छ्रे ॥ समृद्धौ । अनायासे ।
 स्यूते . सवतिवा । सुगती । कि
 पि . तुगभाव . दुर्भा ॥
 सुकण्टका । स्त्री घृतकुमार्याम् ।
 सुकण्डु । पु. कण्डुरीणि ।
 सुकया । स्त्री . नैमिषारण्याधिष्ठात्रो
 देवतायां ॥
 सुकन्द । कशेरुणि ॥ धरणीकन्दे ॥
 सुकन्दक । पु. पलाण्डौ ॥ श्रीभ
 नमतीवशा . कन्दयलि . भक्षकस्य
 जातिभ्र शकरत्वात् । कद्विरेदने
 । अव । स्वार्थेकन । खलवा ॥
 धरणीकन्दे । वाराहीकन्दे ॥
 सुकन्दौ । पु. सूरणे ॥
 सुकम् । अ . अतिशये ॥
 सुकर . । द्वि . सुखकरे । सुखिनक
 र्त्तु शक्ये । सुसाध्ये ॥ ईषद् . मु
 ध्विति . भावि . कर्मणिवा . अक
 ऋथेखल ॥ अल्पसाधनैरधिका
 रभोनसुकर . ॥
 सुकरा । स्त्री . सुणीलायाङ्गवि । अच
 ण्डायाम् ॥ सुसुखं करोति । अ
 च ॥ सुक्रियतेवा । ईषदुसमुध्वि
 तिखल ।
 सुकर्ण . पु. इक्षिकर्णे ॥ द्वि .
 शोभनकर्णवति ॥
 सुकर्णकः । पु. इक्षिकन्दे ॥ द्वि .

सुकालुका

सुन्दरकण्ठवति ।
 सुकर्णिका । स्त्री० मूषीकण्याम् ॥
 सुकर्णी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ॥
 सुकर्मा । पु० विष्कभाद्यन्तर्गतयो
 गविशेषि ॥ तज्जोतफल यथा । परी
 पकारीकुशल कलोसुहर्षेणयुक्ती
 नितरायशस्त्री । प्रसूतिकालेयद्वि
 त्सुकर्मानर सुकर्माभवतिप्रसि
 द्धः । देवानाशिल्पिनि । विश्वक
 र्माणि ॥ चि० सत्क्रिये । शोभन
 कर्मकरणशीले ॥
 सुकल । चि० दाढभोक्तृरिमानवे ।
 यएकएददाति० भुङ्क्तेचतत्र ।
 दाताभोक्ता० इ० भा० प्र० ॥ सु
 कल्पते । कलशब्दसङ्ख्यानयो
 । ईषद्सुध्वतिखल् ॥ शोभनाक
 लायस्येतिवा ॥
 सुकल्प । चि० अतिनिपुणे ॥
 सुकाण्ड । पुं० करवेष्टे ॥ चि०
 शोभनकाण्डवति० वृक्षादौ ॥
 सुकाण्डौ । स्त्री० काण्डौरे । काण्ड
 वेलङ्घति० गौ० भा० प्र० लता
 याम् ॥
 सुकाण्डौ । पु० भ्रमरे ॥
 सुकामा । स्त्री० वायमाणायाम् । व
 लिति० बहुलेति० गौ० भा० प्र० ।
 सुकाली । पु० वशिष्ठात्मजेषु० शूद्रा
 णापितपु ॥
 सुकालुका । स्त्री० डोडीचुपे ॥ इ०

सुकुत

रा० णट् ॥
 सुकाष्ठकम् । न० देवकाष्ठे ॥
 सुकाष्ठा । स्त्री० कटव्याम् ॥ का
 सुकाष्ठिका ।
 ठकदल्याम् । इ० रा० णट् ।
 सुकुन्दन । पु० बर्बरे ॥
 सुकुमार । पु० पुण्ड्रेश्वी । वनचम्य
 के ॥ जवे ॥ श्यामाके । चि० कौ
 मले । मृदौ ॥ सुकुमार्यते । कु
 मारक्रीडायाम् । सुराद्यदन्त ॥
 पुंभीतिवः । एरज्जो ॥ यद्वा । सु
 काम्यते । कामे । किदुच्चोपधाया
 इत्यारन् ॥
 सुकुमारक । पुं० शालो ॥ सुन्दरवा
 लके ॥ न० तमालपत्रे ॥
 सुकुमारतर । चि० अतिपेलवे ॥
 सुकुमारतरा । स्त्री० अतिपेलवायाम्
 । प्रकृतौ ॥ यथोह । प्रकृते सुकु
 मारनर नकिञ्चिदस्तीतिमेमतिर्भ
 वति । यादृष्टास्तीतिपुनर्नदर्शन
 सुपैतिपुरुषस्येति ॥
 सुकुमारा । स्त्री० कदल्याम् ॥ माल
 य्याम् ॥ नवमालिकायाम् ॥ जा
 य्याम् ॥ पृक्कायाम् ॥ चिसन्धि
 पुष्पे ॥
 सुकुमारी । स्त्री० नवमालिकायाम् ॥
 सुकुत । चि० पुण्याव्ये ॥ धार्मिके
 ॥ सुकुतवान् । डुकुज ॥ सु
 कर्मपापितिकुज किप् । तुका ।

सुखम्

सुकृतम् । न० शुभे । स्वर्गादिप्राप
के । पुण्ये ॥ चि० सुविहिते । सु
विधाने ॥ सुष्ठुकृतम् । प्रादिसमा
स ॥ सुष्ठुक्रियतइतिषा । त्त ॥
सुकृति । स्त्री० सत्कर्मणि । शोभ
नाकृति ॥

सुकृती । चि० पुण्यवति । धन्ये ॥

सुकृतमस्यास्ति । अतइति ॥

सुकृतसुता । स्त्री० ताडकायाम् ॥

सुकेशर । पु० बीजपूरे ॥

सुकेशी । स्त्री० अप्सरोविशेषे ॥ चि०

शोभनकेशयुक्ते ।

सुकीमल ॥ चि० अतिमृदुले ॥ अ

तिमनोहरे ॥

सुकीमला । स्त्री० सिन्दूरीतिप्रसिद्धे

पुष्पे ॥

सुकीली । स्त्री० नीरवाकील्याम् ॥

सुकीश) पु० कीपात्रे । च

सुकीशक) द्राक्षे ॥

सुख सुण । पु० खट्वाङ्गे ॥ इति०

हि० चन्द्र ॥

सुखम् । न० आत्मवृत्तिगुणविशेषे ॥

सुदि । प्रीतौ ॥ इषे । सभादे ।

आनन्दे । शर्मणि । सर्वेषामनु-

कूलवेदनोये ॥ स्वर्गे । नाकि । चि

दिवि । इतिनामौषधे ॥ जले ॥

न्यायमते० धर्मजन्यजगत उक्ता

न्ये ॥ यथ सुखन्तुजगतानेवाम्य

सुखम्

धर्मेणजन्यते । अधर्मजन्यं दुःख

स्यात्प्रतिकूल सचेतसाम् ॥ तत्त्वम

नीगीचरत्त्व यथा । मनोयाज्ञ सु

ख दुःखमिच्छाद्वेषामति० कृति

रितिभा० प० द० । सुख चतुर्विंश

तिगुणान्तर्गतगुणविशेषः । तत्तु

नित्य जन्यम् । नित्य परमात्मनी

विशेषगुणान्तर्गते । जन्यसुख

जीवात्मनेविशेषगुणान्तर्गते ।

तच्चशुभादृष्टजन्यम्० धनमिच्छाभा

रोम्यमिष्टाङ्गपानपुरीषात्सर्गपुत्रा-

दिजन्मतत्पाण्डित्यकान्तासस्त्रीगा

दिजन्यम् । तस्यद्विषयस्यायित्व

खोत्तरोत्पन्नानुभवनाश्रयत्वात् । सु

खाद्युपरागेषुवात्मनेमानसवी-

ध । सुख तदुपायश्चेष्ट । बाल

सस्तन्यपानप्रवृत्तौसुखसाधनत्वं

ज्ञान हेतु तच्चसुखस्यैवेष्टत्वं ।

दुःखजनकगमनादिप्रवृत्तौसुखो

पायोधन तदेवेष्ट० तत्साधनत्वंज्ञा

नमेवेष्टेतु । यागादिप्रवृत्तावपिपा

रलौकिकसुखसाधनत्वंज्ञानक का

रणम्० सुखोपायस्वर्गादिरूपेष्टसा-

धनत्वंज्ञानमप्रिकारणम् । सुखस्य

कालावच्छेद्यत्वं शरीरावच्छेद्यत्वं

सुखतैऽव्याप्यवृत्तित्वम्० शरीरैक-

देशावच्छेदेनदुःखसम्भवेप्यन्यदे

शावच्छेदेनसुखसम्भवात्० एकस्य

यावच्छेदेनजीवस्यदुःखसम्भवेपि०

सुखम्

क्षणांतरावच्छेदेनसुखसम्भवाच्च •
 तत्तुविस्फोटकवतीमिष्टन्नभोजना
 दोद्रष्टव्यमितितार्किका ॥ * ॥ सुख
 रूपेन्नक्षणि ॥ आत्मानन्दलक्षणचान
 दे ॥ सर्वतोनिवृत्तिकेनचित्तेनलय
 विच्छेदविलक्षण ॥ विच्छेदपेवत्तिसत्त्वा
 त् • लयेचमनसोपिस्वरूपेणाऽसत्त्वा
 त् • सर्ववृत्तिशून्येनसूक्ष्मेणमनसो
 सुखंनुभवेसमाधी ॥ धर्मासाधार
 णकारणकेऽनुकूलवेदनौये । निरु
 पाधीच्छाविषयीभूतधर्मासाधारण
 क रणिकायाश्चित्तवृत्तौ । परमा
 त्मसुखव्यञ्जिकायाम् । मोक्षानन्दे •
 भोजनानन्तराज्ञादे । हृत्तौ ॥ त
 चसात्त्विकादिभेदात्त्रिविधम् ।
 यथा । अभ्यासाद्रमतेयवदु ख
 न्तञ्चनिगच्छति एतद्विद्वद्वितीति ।
 यत्तदय विषमिवपरिणामेऽमृतेप
 ममम् । तत्सुख सात्त्विकम्प्रोक्त
 मात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥ विषयेन्द्रि
 यसंयोगाद्यत्तदयेऽमृतेपमम् ॥
 परिणामेविषमिवतत्सुख राजस
 स्मृतम् ॥ यद्येवानुबन्धेचसुख
 मोहनमात्मन । निद्रालस्यप्रमा
 दाद्य तत्त मसमुद हृतम् ॥ आ
 त्मगुणे ॥ आत्मतत्त्वरूपे ॥ शा
 भनानिपरिपुष्टानि • खानोन्द्रिया
 विषयेनतत् ॥ यथा । सुखयति ।
 सुखदु खतत्क्रियायाम् । चुरा

सुखम्

दि । । पचाद्यच् । चिः अभेदेन •
 सुखविशिष्टे ॥ यथा । त्रिषुद्रव्ये
 पापपुण्यसुखादिवैत्थमर । पापपु
 ण्यशब्दोसुखादयश्चशान्तगुणेष
 योत्तलिङ्गा उपचारात्तद्विद्वद्वितीति
 श्रेष्ठवर्तमानावाच्यंलङ्गा । यथा ।
 पापाकृतुमतीकन्यापापे राजाप्यर
 क । पापव्याधकुलहिंसपापेविप्रश्च
 सेवक ॥ पुण्यतौर्येनदोपुण्याभय
 म पुण्यएवच सुखाभूति सुखा
 वासः सुख कामौकुलमतम् ।
 सुखसंध्ये ॥ अक्रेषे ॥ सुखे
 तौ ॥ सुखदु खसाधनानामस्थि
 रत्त्वसुखस्यमनोविलासमाचरुपत्त्व
 स्तोक्त विष्णुपुराणे । यथा । इत्स्वे
 कमेवदु खदसुखायेर्ष्याद्विषाद्यच ।
 कीपायचयतस्तस्मादस्तु • स्त्व त्मकङ्
 कुत ॥ तदेवप्रीतयेभूत्वापुनर्दु
 खायजायते । तदेवकीपायतत प्र
 सादायचजायते ॥ तस्मादुखत्तम
 क नास्तिनचकिञ्चित् सुख त्मकम
 । मनस परिणामेय सुखदु
 खोपलक्षणवृत्ति २ अशी ६ ऽध्याय
 ॥ सर्वकामविहीनेऽत सुखसर्वव्य
 वस्थितमित्यम्वच ॥ दुः खविष
 सुखप्राज्ञानवदन्तिसुखकिलेतिदेवी
 भागवतम् ॥ सर्वयरवश दु खं स
 र्वंम त्मवश सुखम् । एतद्विद्यात्
 सन सैनलक्षण सुखदु खयो ! ॥

सुखरात्रिका

सुखकर । नि० सुकरे ॥
 सुखहरी स्त्री० कताविशिषि । जी०
 न्याम् ॥ सुखकर्षाम् ।
 सुखहृत्पुत्र । पु० शिष्यखट्वाङ्गे ॥ इ०
 वि० शेष । ॥
 सुखवर । नि० सुखगमिनि ॥
 सुखवार । पु० उत्कृष्टाश्ले ॥
 सुखजात । नि० जातसुखे ॥
 सुखद । पु० परमात्मनि । विष्णौ ॥
 सद्वृत्तानासुखमेव लक्षणददाति
 । उ० द० ज० । असद्वृत्तानासुख
 द्यति । खण्डप्रतिपा । दे० । आत
 इति ॥ नि० सुखप्रदे । न०
 विष्णो स्थिने ॥
 सुखदा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 सद्य पातकमङ्गुलीसद्योदुखविना
 शिनो । सुखदामे । चदागङ्गागङ्गा ॥
 परमागति ॥ शमीवृक्षे ॥ सु
 खदत्तम् ॥ सर्वेश्यायाम् ॥
 सुखदेहा । स्त्री० सुखमन्दीहाया
 क्वि ॥ सुखिनदुह्यते । दुह० ।
 नृहस्त्रीण्यत् ॥
 सुखमेदा । स्त्री० शङ्खकीवृक्षे ॥
 सुखरात्रि । स्त्री० ॥ दीपान्वितामा
 सुखरात्रिका । स्त्री० ॥
 बाष्पारक्षी ॥ यथा । तुलाराशि
 गतेभानावमावास्यानराधिप । ज्ञा
 त्वादेशान्पितृन्भक्त्या सम्पूज्याथ
 प्रणम्य च ॥ कृत्वा तु प्राच्यं यथाह

सुखरात्रिका

धिचौरगुडादिभि । ततोऽपराह
 णसमयेच प्रथेन्नगरैन्दुव । लक्ष्मो
 सम्पूज्यतालोकाउल्काभिद्याभिचे
 छताम् ॥ * ॥ दर्शयिष्ये प्रदेष्टव्या
 पत्यानि य । तुलोस स्थे सहसा
 शीप्रदेष्टेभूतदर्शये । उल्का ह
 स्तानरा कुयु पितृणां मार्गदर्श
 नम् ॥ उभयतः प्रदेष्टव्यास्तौ पर
 दिन एव । दृष्टे करजनीयेनोदर्श
 यस्यात्परिहृति । तदा विहाय पू
 र्वेद्यु परिहृत्सुखरात्रिका । उ
 भयत्र प्रदेष्टव्यास्तौ वप । उल्कादान
 परदिने । पूर्वोक्तप्राच्यं नुरोधात्
 । भूतहिंसे प्रकुर्वन्ति उल्काग्रहमचि
 तस । निराशा पितरेऽप्यन्तिशा
 पदत्तासुदायणम् ॥ अत्रैव लक्ष्मो
 पूर्वाह्निरात्रीपूज्या । अमावास्याय
 दाराक्षीदिवा भवेत्तुदर्शो । पूज
 नोयात्तदालक्ष्मोर्विज्ञेयामुखरात्रि
 का ॥ उल्काग्रहणादिपत्रकृत्वा
 त्वात्प्रीनावीतिनादक्षिणामुखेन
 कर्त्तव्यम् ॥ तथा च मनु ।
 प्राचीनावीतिना सम्यगपसव्यमत
 न्द्रिणा । पित्र्यमानि धनात्कार्यैर्वि
 धिभ्यश्चैव पाणिनेति ॥ उल्काग्रहण
 सन्धीयथा । शङ्काश्रयहृत्तानासुभू
 तानां भूतदर्शये । उज्ज्वलज्यो
 तिष देहदृष्टेयव्यामवाङ्गिनेति । दा
 नमन्त्रायथा । अग्निदग्धास्येजीवा

सुखाधार .

दीप्यद्गन्धा कुलेमम । उज्ज्वल
 ज्योतिषाद्गन्धास्ते यान्तरमाङ्गति
 मिति । विसर्ज्य नमस्त्वोयथा । यम
 लोकपरित्यज्य आगतायिमहालये ।
 उज्ज्वलज्योतिषावर्त्मप्रपश्यन्तीव्र
 जन्तुते ॥ इति ॥
 सुखलुब्ध । पु० देहिनि ॥ यथा ।
 मासलुब्धोयथ मत्स्योलोहशङ्कुनप
 श्यति । सुखलुब्धस्तथा देहोयमवा
 धानपश्यतीति कुलाण्यवतन्तम ॥
 सुपञ्चक । पु० सज्जिकाक्षारे । सुख
 वर्चयति । पञ्चदौप्तौ । क्रुन् ॥
 सुखवर्चा । पु० सज्जिकाक्षारे ॥
 सुखिनवर्चयेन ।
 सुखवास । पु० तरसु० इ० प्र० फ
 लविशेषे ।
 सुखवासन । पु० मुखवासनगन्ध
 द्रव्ये । यथा । मुखवासकरोगन्ध
 यमेदौमुखवासन । सुखवास
 नद्रव्येकीशुभवासनद्रव्यपीतमन्द
 रत्नावली ॥
 सुखसन्निधि । स्त्री० सुखानुभावे ।
 सुखसन्दोहा स्त्री० सङ्ख्याम् । सु
 ब्रतायाम सुखेनसन्दुह्यते । दु
 ह० । चट्टलेख्यत् ।
 सुखा । स्त्री० प्रचेतस पुर्याम् ॥
 अभेदेनसुखवक्ष्याम् ॥ शोभनेन्द्रि
 यायाम् ॥
 सुखाधार । पु० स्वर्गे । वि० सुख

सुखी

स्थाधारि ॥
 सुखायत । पु० उत्कृष्टाश्च । सु
 शिचितेष्टे ॥ यथा । सुखयत
 शुभमुख सुखचारः सुखायनद्व
 तिशब्दमाला ॥
 सुखायन । पु० उत्कृष्टवेष्टके ॥
 सुखेनअयनगमनयेन ॥
 सुखालुका । स्त्री० बहुश्लक्ष्याम् ।
 जीवन्त्याम् ॥
 सुखावती । स्त्री० बुद्धशक्तौ ॥
 सुखावतीश्वर । पु० बुद्धभेदे ॥
 सुखावह । पु० भर्तारि ॥ वि०
 सुखदातरि ॥
 सुखाय । पु० वस्तुने । प्रचेतसि ॥
 सुखभोजने ॥ तरसु० नि । अक्षय
 र्यायायथा । स्याच्चेलाणस्त्रिफल
 सुखाशिराजतेमिष । लतापन
 सनाटाम्नीसिदुरितिचिक्काण्डशेष ।
 सुखासनम् । न० नरवाहयानविशि
 षे । खासा० इ० भा० प्र० ॥
 सुखेनवासनयस्यन् ॥
 सुखित । वि० सुखरूपताङ्गते ॥ सु
 खसज जायतस्य । इतच् ॥
 सुखी । वि० सर्वथानीरोने ॥ निरा
 यासस्थिते ॥ तृष्णयेज्जिते ॥ सु
 खमस्त्यस्य । सुखादि यश्चेति० इ
 नि । ॥ दु० खमूल हिंससार
 सप्तस्थासिसदु० खित । तस्यस्था
 ग कृतेयेनससुखीनापर प्रिये

सुगन्ध .

इति श्रीकुलाण्वतन्त्रम् ॥ ब्रह्मा
दिदृश्यपर्वन्त माययाकल्पित जग
त् । सत्यमेक पर ब्रह्मविदित्वैव सु
खीभवेदिति महानिर्वाणतन्त्रम् ।
विदित्वागुरीर्मुखादध्यात्मविद्याया
श्रवणादिभि ॥

सुखोत्सव . । पु . भर्त्तरि । प्रज्यौ ॥

सुखस्य उत्सवाऽस्मिन् ॥

सुखोदकम् । न . सुखीण्ये । सुखज
नकीण्यजले ॥

सुखोष्णिक । पु . सज्जिकाक्षारि ॥

सुखोष्णम् । न . सुखोदके ॥

सुग . । पु . गन्धर्वे ॥ सुष्टु गार्वाति ।

गौ . क . न . विष्टायाम् ॥ चि .

सुगमे ॥ सुखिन गच्छत्यत्र । उपक

रण्ये . सुदुरीरधिकरण इति गमेर्द्ध ॥

सुगत . । पु . सर्वज्ञे । क्षयिकज्ञा

नात्मवादिनि । बुद्धे । शोभन गतं

ज्ञानमस्येति सुगत ॥ सुष्टु अपु

नरावृत्तये गत इति वा ॥ सुखेन स सा

राद गतोऽश ॥

सुगति . । पु . अतीतकल्पाहं दे ॥

स्त्री . शोभन गतौ ॥ पुण्यात्मनां शरी

रान्ते प्राप्य स्थाने ॥ यथा । सुष्ठु त

शीलसम्पन्न प्रसन्नात्मात्मविद्

ध . । प्राप्ये हलीकिसन्मान सुगति

प्रेक्ष्य गच्छतीति ॥

सुगन्ध . । पु . कर्पूरादिगणे ॥ य-

था । कर्पूरीमृगनाभिश्च कस्तूरीज

सुगन्धपत्रिका

तिकातया । गन्धमामरिचौर्ध्व

श्रीखण्ड पीतचन्दनम् ॥ कालीय

क रत्नकाङ्क पतङ्गमगुरुद्वयम् । दे

वदारुससरलसागर पद्मकपुर . ।

सर्पनिर्वासकीरोल कुन्द रुच्यशिर

रस । सिद्धकसलवङ्गस्रजातीपर्ण

फलतया ॥ एकादश दारुजीवीत्व

पत्र नागकीशरम् । बालु कवीरण

मांसीकुङ्कुम शिचनानखम् ॥ सुग

न्धवीरण बाल जटामासोसुरावन

। शटोक्चरूपकाङ्गीसुगन्धोय गण

मत ॥ रक्तशियो ॥ चणकी ॥ ग

न्धके ॥ भूदण्ये ॥ न . सुद्रज्जीरके

गन्धदण्ये ॥ श्वेतचन्दने ॥ नीले

तपले ॥ यन्त्रिपर्णे ॥ कृष्णजीरके

कटण्ये ॥ पु . तीक्ष्णग धे । रक्ततु

ल्लाम् ॥ चि . समवायातिरिक्तसर

न्धेन सङ्गन्धविशिष्टे ॥

सुगन्धक . । पु . गन्धके ॥ रक्त

ल्लाम् ॥ ककोडा . इ . भा . प्र .

लशकी ॥ तस्य पर्यावायथा । कव

टक किलारुद्राक्षितपत्र सुग

न्धक इति हेमचन्द्र । काकरो

इ . गौ . दे . भा . ॥ शालीविशिष्टे ।

सुगन्धतैलनिर्यासम् । न . गन्धद्रव

विशिष्टे । जवादिनि । मृगधर्म

। क्षत्रिणे ॥

सुगन्धपत्रा ।) स्त्री . रुद्रजा

सुगन्धपत्रिका ।)

सुगन्धि

याम् ॥

सुगन्धमूढयम् । न० गन्धटणे ॥

सुगन्धमूला । स्त्री० राज्ञायाम् ॥

स्थलपद्मिन्याम् सुगन्धिमूलैश्च
स्याः ॥

सुगन्धा । स्त्री० राज्ञायाम् ॥ शिभनी

गन्धः । कुगतीतिमभासः । सुग

न्धोऽस्यस्याः । अथवा अथः । अ

व्याम् ॥ गङ्गापत्न्याम्, वन्ध्यात्

कीटस्याम् । नगमः । तकायाम्

तुलस्याम् ॥ मधुकर्कटिकायाम्

॥ शतपुष्पायाम् ॥ स्वयंयथ्याम्

॥ रुद्रजटायाम् ॥ अनन्तमूलैः ॥

सज्जाम् ॥ माधव्याम् ॥ तीर्थ

विशेषे ॥

सुगन्धमलकम् । न० सर्वैषधिभि

शुष्कमलकत्वम्येने । यथा । सर्वै

षधिममायुक्ता शुष्कास्त्वामलक

त्वचः । यदातदाययोगः स्यात्

सुगन्धामलकाभिधः ॥ इतिराज

निर्घण्टः ॥

सुगन्धि । पं० शिभनगन्धे । सुरभी

। प्राणतपस्ये । इष्टगन्धे ॥ तुम्बु

वर्षे । तीक्ष्णकल्के ॥ परमात्मनि

॥ इतिमोक्षमण्डोकायानौलक

कृष्टः ॥ सहकारि । न० एतवालु

के । ऐक्षे ॥ कुसुम्बुरौ । धान्या

के ॥ सुप्तके ॥ कशेरुणि ॥ गन्धट

णे ॥ पिप्पलीमूले । नि० सुगन्ध

सुगन्धिमूलम्

युक्तं । शिभनीगन्धोऽस्य । गन्ध

स्येदुत्पत्तिसुसुरभिभ्यङ्गीतत्वम् ॥

गन्धस्येत्वेतदेकान्तग्रहणं नाद्रिय

न्तेकवयः । यथा । कण्डू

थतः कटभुषण्डकारिणोमदेनस्क

नः । सुगन्धिमनुलोभवतानगस्येति

माधि० सुगन्धिशिभनगन्धमिच्छ

यति ॥

सुगन्धिका । पं० सिद्धके । तुरुष्के

महाशाली ॥ गन्धके ॥ न० कङ्का

रे ॥ पुष्करमूले ॥ गौरमुषणे ।

वौरजी । पञ्चशाकविशेषे ॥ सुपर्णे

॥ उशीरे ॥

सुगन्धिविरागमः । न० सुगन्धिपुष्पे

प० पातकरवीरे ॥ शिभनगन्धव

न्तिपुष्पाण्यस्य ॥

सुगन्धिकुसुमा । स्त्री० पृष्ठायाम् ॥

सुगन्धिता । स्त्री० सौरभ्ये ॥ शिभ

नीगन्धायस्य० तस्यभाषः । तल्

। टापः ॥

सुगन्धितीयम् । न० । सुगन्धिजले

। केतकादिपानोये ॥

सुगन्धिफला । स्त्री० जातीफले न०

पूगफलेनचस युक्तेलवङ्ककलिकाफ

ले ॥

सुगन्धिनौ । स्त्री० चारामशीतलायाम् ॥

सुगन्धिमूलम् । न० उशीरे ॥

सुगन्धिमूषिका । स्त्री० शुद्धिर्दया

म् ॥

सुग्रीवी

सुगमः । वि० सुखेनगमनीयैस्थाना
दौ ॥ सुखेनगम्यतेप्राप्यते । ग
मन् ॥ ईषद्दुःखं ध्वितखलं ।
यथासुगमः पन्थाः ॥

सुसरम् । न० रक्षणे । वि० सुले ॥

सुगहनः । वि० निःशब्दे ॥

सुगहनावृत्तिः । स्त्री० कुम्बायाम् ।
यज्ञस्थाने० असृष्ट्यादिदृश्यं नवा
रणाद्यनिःशब्देवैद्यने ॥ सुगहनानि
रवकाशावृत्तिः ॥

सुगह । प० अक्षुसूचीखगे । ग्रीततु
ण्डे । यथा० दू० भो० प्र० ॥ न०
श्रीभनालये । वि० श्रीभनगृहवृत्तिः ॥

सुगृहीतः । वि० सुन्दररूपेणकृतय
द्वये ॥

सुगृहीतनामा । पुं० शुभकाभ्ययाप्रा
त स्मत्तव्यैयुधिष्ठिरादौ ॥

सुगन्धिः । पु० गन्धरणप्रभेदे । चो
रके ॥ श्रीभना गन्धेयस्त्रिभुवन ॥

सुग्रीवः । पुं० कर्पपुङ्गवे । सूर्य
पुत्रे । किष्किन्वाधिपे । श्रीरा
ममित्रे ॥ विष्णोरयद्वये ॥ देवी
मूर्तिशुक्लनिशुक्लाभ्यां प्रेषितेदूतवि
शेषे ॥ वृत्ताहृतपितरि । श्रीभ
नायोवायस्यस ॥ शिवे । इन्द्रे ॥
राजहसे ॥ असुरविशेषे ॥ पर्व
तविशेषे ॥ अक्षविशेषे । नाग
प्रभेदे ॥ वि० श्रीभनयोवायुक्ते ॥

सुग्रीवी । स्त्री० कश्यपपत्नीविशेषे ॥

सुचित्तबीजा

सुग्रीवेशः । पुं० श्रीरामचन्द्रे ॥

सुविष । पुं० विष्णौ । नारायणे ॥
श्रीभनीविषः शब्देविदात्मकोवाऽ
स्य ॥ नकुलाख्यपाण्डवस्यशब्दः ॥

सुवक्षु । पुं० उदुम्बरे ॥ न० श्रीभ
नीनेत्रे ॥ विद्वान्जन्यज्ञाने ॥ यथा
। एवविधत्वासकल'त्मानामपिस्वा
त्मानमात्मात्मतयाविच्छते । शुर्व
कालव्योपनिषत्सुवक्षुषायेततर
न्तीवभवान्ताम्बुधिमः ॥ वि० उ
त्कृष्टाक्षे ॥ आत्मविदि । श्रीभने
अक्षुषीयस्त्रसः ॥ सुष्टुश्रीभनसुत
अक्षुषीतिवा ॥

सुवक्षु । पु० महाचक्षुःशक्तिः ॥
सुचतुरः । वि० श्रीभनानिचत्वारि
यक्षः तस्मिन् ॥ अचतुरविचतुरे
त्यादिनासाधुः ॥

सुचरित्रः । वि० सुग्रीवे ॥ श्रीभ
नचरित्रमस्य ॥

सुचरित्रा । स्त्री० साधव्याम् ॥ श्री
भनचरित्रमस्या ॥

सुचर्मा । पुं० भूर्जवृक्षे वि० सु
चर्मावति ॥ श्रीभनचर्मास्य ॥

सुचारु । वि० मत्तेश्वरे ॥

सुचित्रम् । न० श्रीभनचित्रे ॥

सुचित्रकः । पु० मत्स्यरङ्गविचित्रमे
॥ चित्रसर्पे । मातुलादौ ॥ वि०
सुन्दरचित्रयुक्ते ॥

सुचित्तबीजा । स्त्री० विडगे ॥

सुजाता

सुचित्रा । स्त्री० चिभिंटायाम् ॥
सुचिरायुः । पु० सुरे । देवे ॥ मा
कण्डेयादौ ॥ शोभनचिरायु
यं स्त्री ॥

सुचुक्रिका । स्त्री० तिलिङ्गाम् ॥
सुचुटी । स्त्री० सन्दंशिकायाम् ॥ इ
तिसन्दंशिकाशब्दार्थेनेदिनिकर ॥
सुचेलम् । न० शोभनवस्त्रे ॥ शोभन
स्त्रेलम् ॥ त्रि० शोभनवस्त्रवति ॥
सुचेलक । पु० तद्वस्त्रे । पटे ॥ सु
चेलमेव । स्वार्थेकम् ॥ चि० त
वति ॥

सुच्छत्री । स्त्री० शतद्रुसरिति ॥ इ०
श० र० स्त्री० ॥

सुजन । भु० कृपाशौ ॥ सदाचारे ।
साधौ । सज्जने ॥ यथा । दुर्जन
स्य हि सज्जेन सुजनोऽपि विनश्यति । प्र
सन्नजलमित्याहुः । कर्हमे कलुषो
कृतम् ॥

सुजनता । स्त्री० सौजन्ये ॥

सुजलम् । न० कामले ॥ शोभनेन
क्षिति । त्रि० शोभनजलयुक्ते ॥

सुजल्प । पु० वाक्काव्ये ॥ यथा ।
यथाजवात् सगाम्भीर्यं सदैव न्यसह
चापलम् । से त्काष्ठस्रहरिस्पृष्ट
समुजल्यो न गद्यते ॥ इत्युज्ज्वल
शैलमपि ॥

सुजात । चि० सुन्दरे

सुजाता । स्त्री० सौराष्ट्रमृतिकाया

सुतपा

म् । तुषयाम् ॥

सुजिह्व । पु० हव्यवाहने ॥

सुजीवन्तो । स्त्री० स्वर्णजीवन्त्याम् ॥

सुज्ञः । त्रि० विज्ञे ॥ सुशोभनं
जानाति । ज्ञापयवोधने । चातशी
पसर्गइतिक् ॥

सुज्ञेयः । त्रि० सुष्ठुविज्ञेये ॥ सुखे
न ज्ञातुं योग्यः । ज्ञा० । अचो वत्
। ईदृशौ ॥

सुडीनम् । न० पक्षिणः । सुकुमार
पाते ॥

सुतः । पु० आत्मजे । तनये । पुत्रे
॥ मातृपितृस्वभाववत्स्वभावेऽसुत
कन्ये भवतः । यथा कृष्णपुराणे
। शीलं सम्मज्जति पुत्रो मातुस्तातस्त्वग्रे
सुता । यथा शीला भवेन्माता तया
शीला भवेत्सुतः । । यद्व्याधि भवे
भूमिस्तदर्थं सखिलम् भवेत् । मातृणां
शीलदेवैः पितृशैलशुणेन च । वि
भिन्नास्तु प्रकाः सर्वाः भवन्ति भव
शीलनामिति । सूयतेत्य० सीति
वा । पुञ् अभिषदे । पुपसवैश्वर्यं
यैर्वा । क्त० । नृपे । पादिवे ।

सुतजीवक । पु० पुदजीवे ।

सुतनुः । स्त्री० नाय्याम् । त्रि० सु
कृषि ॥ खड्गे ॥

सुतपादिका । स्त्री० वंसपद्याम् ।
गोधापद्याम् ॥

सुतपाः । पु० सूर्ये ॥ सुनिजिज्ञे

सुतारम्

॥ सुनी ॥ नरनारायणरूपेभगवति
बदरिकाशमेसुशोभनं मनससेन्द्रि
याणाञ्चैकाग्ररूपं तमेऽस्मिन्ति सुत
पानरनारायण ॥

सुतराम् । अ० अत्यन्ते । अतिशये
॥ अवधारितायं प्रतिपादके ॥ य
था । शृणुद्विजमहाबुद्धेर्दम्भेनापि
स्मृतीहरि । ददाति मोक्षं सुतरा
किम्पुनर्दम्भवर्जनादिति ॥ द्विष
चनविभज्येत्यादिना । सुशब्दात्तर
प् । किमेतिङ् व्ययेत्यादिनाम्प्रत्य
य । तद्वितश्चासर्वविभक्तिरित्यव्यय
सञ्ज्ञा ॥

सुतकारी । स्त्री० देवदालीलतायाम् ॥
सुतर्हन् । पु० ताम्राक्षे । को
क्लिषे ॥

सुतल । पु० अट्टालिकाग्रन्थे ॥ ना
गलिकाग्रमेदे ॥

सुतस्करा । स्त्री० सप्तपुत्रप्रख्याम् ॥

सुतश्रेणी । स्त्री० मूषिकपण्याम् ॥

सुतानाश्रेणिरक्षा ॥ पुत्रवन्दे ॥

सुता । स्त्री० स्त्रुषपत्न्य । कन्यायाम्

॥ दुरालभायां ॥

सुतात्मज । पुं० पौत्रे ॥ दौहित्रे

॥ सुतस्य सुतायावाचात्मज ॥

सुतात्मजा । स्त्री० पौत्र्याम् ॥ दौहि

त्र्याम् ॥ सुतस्य सुतायावाचात्म

जा ॥

सुतारम् । न० द्वितीयायाम्शब्दाख्या

सुतेजा

याम्सिद्धौ ॥

सुतारक्षा । स्त्री० बुद्धभासगद्देवी
विशेषे ॥

सुतित्त । पु० भूनिम्बे । किरात
तित्ते ॥ पर्वटे । पिप्तपापडा०

इ० भा० प्र० ॥

सुतित्तक । पु० पारिभट्टे । भू
निम्बे ॥

सुतित्ता । स्त्री० कोशातक्याम् । मृ
दङ्गफलिकायां ॥

सुतित्तिका । स्त्री० कोशातक्याम् ।

सुती । चि० पुत्रवर्ति ॥

सुतीच्या । पु० शिष्यौ ॥ श्वेतश्री
भाञ्जने ॥ रामायणप्रसिद्धे मुनि
विशेषे ॥ नाम्ना सुतीच्याश्चरितेन दा
न्त ॥ चि० अतिशयेन खरे ॥

सुतीर्थकम् । न० । तीर्थविशेषे ॥

सुतुङ्ग । पुं० नारिकेललग्ने ॥ य
हाणामुच्चांशविशेषे । अत्यन्ततुङ्ग

॥ चि० अतिशयेन च ॥

सुटण । पुं० कुन्दरे । उखर्ले ।

मृगवत्तमेष्टणविशेषे ॥

सुतेजन । पुं० धन्वर्के । धन्वन
वर्के ॥

सुतेजा । पु० सुतेजस्त्वगुणविशि
ष्टेऽनुकीर्णे ॥ स्वर्गे ॥ प्राकल्पाङ्ग

विशेषे स्त्री० आदित्यभक्तायाम् ॥

चि० तेजसान्विते ॥

सुतेजा । स्त्री० महान्योतिषायां ॥

सुदर्शन :

सुत्था । स्त्री० अभिषवे । सीमल
ताकण्डने ॥ अभिषवदिने ॥ स
वनम्० सुयतीसीमोऽस्मिन्० अस्या
वा । पुञ्० अभिषवे । स ज्ञायां
समजीतिक्यप् ॥

सुत्रामा । पु० गीचभिदि । इन्द्रे ॥
सुष्ठुजायते० पालयति । चैङ्पा
लने । आतीमनिन्० सर्वधातु
भ्योमनिन्वा ॥

सुत्वा । पु० अभिषवज्ञाने । य
ज्ञाज्ञानकर्त्तरि ॥ सुतवान् ।
पुञ्० । सुयतीङ्निप् । तुक् ॥
सुत्वरौ । स्त्री० मातरि ॥ ड्निव
न्तात्० वनेरचित्तीव्री ॥

सुदग्धा । स्त्री० दग्धाख्यवर्धे । सु
दग्धिकायां ॥ मेरुजम्बुद्विमे ॥
सुदग्धिका । स्त्री० कुरुह० इ० गौ०
दे० भा० प्र० वृक्षे । दग्धकहा
याम् । भस्मरीहायाम् ॥

सुदण्ड । पु० वेत्रे ॥
सुदण्डका । स्त्री० गीरव्याम् ॥
सुदन् । त्रि० शोभनदन्तविशिष्टे ॥
शोभनादन्तायकस । वयसिदन्तस्य
दट् । लुम् ॥

सुदर्भा । स्त्री० दृषविशिषि । इच्छुद
भायाम् ॥

सुदर्शन । पु० । इरेक्षते ॥ अक्ष
जक्षययथा । द्वादशारन्तुषट्को
ण वलयचक्रसंयुतम् । चक्रस्या

सुदामा

तदक्षिणावर्त्तं य खखश्रीहरे स्मृ
तइति । जिनानांवलदेवे ॥ वृ
त्ताङ्गत्पितरि ॥ शोभन दर्शनम
स्य । भक्तैः सुखिनदृश्यतेवा । भा
षायाशासियुधिदृग्निष्ठ निमृषिभ्यो
युच् ॥ गन्धर्वे ॥ जम्बूद्वीपे ॥
सुदर्शनाकारत्वात् ॥ मेरौ ॥
वशि ॥ राजभेदे । न० शक्रन
गरे ॥ शत्रुगमने ॥ त्रि० सुदृश्ये ॥

सुदर्शनचूर्णम् । न० भावप्रकाशितं
ज्वररोगक्षौषधविशिषे ॥

सुदर्शनद्वीपः । पु० न० जम्बूद्वीपे ॥

सुदर्शना । स्त्री० आश्रायाम् ॥ जो
षधिप्रभेदे । सीमवत्याम् । वृ
षपण्याम् । सुदर्शनगुलक्षद्र० प
द्मगुलक्ष० इ० गौ० दे० भा० प्र०
॥ सुदर्शनास्त्रादुरुष्याकफशोफाक्ष
वातजित् ॥ मेरुजम्बुव्याम् ॥ सु
राविशिषे ॥

सुदर्शनी । स्त्री० अमरावत्याम् ॥

सुदर्श । पु० क्षीरमेरुटे ॥

सुदर्शा । स्त्री० तरुण्याम् । गन्धा
व्यायाम । सिवन्त्याम् । शालव
ण्याम् ॥

सुदान्त । पु० शाक्यमुनिशिष्यवि
शिषि । त्रि० तपःसङ्घे ॥

सुदामा । पु० वारिधरे । मेघे ॥ प
र्वतविशिषे ॥ गोपविशिषे समुद्रे
॥ श्वेतद्वीपे । ऐरावते । श्रीकृष्ण

सुदुर्लभः

मिचेब्राह्मणविशिषि । चि० सुदात
रि ॥ सुष्ठुददाति । डुदाज् ।
आतीमनिन् ॥

सुदामा । स्त्री० नदीविशिषि । टाप् ।
सुदाय । पु० हरणे । कन्यादान
कालि० व्रतभिच्चादौचदीयमानद्र
व्ये । सुष्ठुदीयते । डुदाज् । घ
ज् । युगागम ।

सुदारु । पु० पारिपाचकीपर्वते ॥
सुदारुःपारिपाचकवृत्तिहेमचन्द्र ।
न० शिभनदीकृषि ॥

सुदि । अ० शुक्लपर्वे ॥
सुदिनम् । न० शुभदिवसे ॥ चि०
प्रशस्ते ॥ यथा । सुदिनासुसभा
सुकार्यमेतत्प्रविचिन्वीतविशिषत ।
स्वयमितिप्रयोग ॥

सुदीर्घ । चि० अतिविस्तारे ॥
सुदीर्घवर्मा । स्त्री० असनपण्याम् ॥
सुदीर्घफलिका । स्त्री० वार्ताकुविशि
षे । सिङ्गावैगन० इतिगौ० दे०
भा० प्र० ॥

सुदीर्घा । स्त्री० चीनाकर्कश्याम् ।
सुदुर्दृशं । चि० अत्यन्तद्रष्टुमशक्ये ॥
सर्वथादर्शनायोग्येपरमात्मनि ॥
तस्मादृष्टरूपत्वात् ॥

सुदुर्लभ । त्रि० अतिदुष्प्राप्ये ।
दु खिनापिलब्धुमशक्ये ॥ यथा ।
बहूनांजन्मनामन्तेज्ञानवान्माप्र
पद्यते । वासुदेव । सर्वमितिसम

सुधन्वाचार्यः

हात्मासुदुर्लभइति ॥ सुधतिमा
च दुर्लभः ॥

सुदुश्चर । चि० अतिशयदु खिना
चरणीये ॥

सुदुष्कर । चि० सर्वथाकर्तुमशक्ये
॥ अत्यन्तक्लेशकरे ॥

सुदुस्तर । चि० अतिदु खिनतर
णीये ॥

सुदूर । चि० दूरीयसि । दक्षिणे ।
अतिदूरे ॥ यथा । सुदूरमपिगन्त
व्ययवमहेश्वरोजन ॥

सुदूरपराहत । चि० अतिदूरजिरा
कृते ॥

सुदृढम् । न० अतिदृढे । गाढे ॥
चि० तद्वृत्ति ॥

सुदृढत्वक् । स्त्री० काश्मशीम् ॥

सुदृक् । त्रि० शिभननेत्रयुक्ते ॥

सुदृश्य । त्रि० सुन्दराकृतौ ॥

सुदेवी । स्त्री० नाभेर्भायांयाम् । मेरु
जन्वाम् ॥

सुदैश । पु० मत्स्यदेशे । उत्तमदेशे ।

सुद्युम्न । पुं० वैवस्वतमनो पुत्रे ॥
त्रि० बहुधने ॥ अतिवलशालिनि ॥

सुधन्वा । पु० विश्वकर्माणि । त्वष्ट
रि । नृपविशिषि ॥ त्रि० धन्व
नि । प्रौढधानुष्के ॥ शिभनध
नुर्यस्यस । धनुषश्चेत्यनङ् ॥

सुधन्वाचार्य । पु० ब्राह्म्यादिश्या
त्सवर्णायांजाति० जातिविशिषि ।

सुधाशुतैलम्

कारुषे । यथाहमनु । वैश्वानु
जायतेब्राह्म्यात्सुधन्वाचार्यएवच ।
कारुषयविद्यन्माचर्मन सत्त्वत
एवचेति ॥

सुधर्म । पुं० जिनगणाधिपविशिष्टे ॥
सुधर्मा । वि० धर्मशालिनि ॥ कु
टुम्बिनि ॥

सुधर्मा । स्त्री० देवसभायाम् । शी
भनीधर्माख्याम् । धर्मादनिष्के
बलात् । डाबुभाभ्यामितपक्षे
टाप् । अनेबहुव्रीहिरितिडीव्ज ।
सुधर्म० सुधर्माख्यादि । डाब
भावे । सुधर्माशी० सुधर्मायङ्
व्यादि ॥

सुधा । स्त्री० पीयूषे । अमृतै ।
मद्ये । सुरायाम् ॥ सुखेनधी
यते । धेटपाने । आतसोपस
गद्वितिकमग्यङ् । सेपने । कुरायाम्
म् । मूर्व्याम् ॥ कुड्याम् ॥
गङ्गेष्टकायाम् ॥ गङ्गायाम् ॥
शाकपण्याम् ॥ विद्युति ॥ रु
डूच्याम् ॥ जले ॥ तीये ॥
रसे ॥ धाव्याम् ॥ आमलक्या
म् । पुष्परसे । मधुनि ॥ च
रीतक्याम् ॥ सुष्ठुदधातिपुण्या
ति । डुधाज्० । विच ॥

सुधाम् । पुं० इन्द्री । चन्द्रे ॥

सुधाशुतोचमवीयसः ।

सुधाशुतैलम् । न० कर्पूरतैले ।

सुधासंज्ञयोगः

सुधाशुतैलम् । न० भौतिके ॥ इ
भद्वान्ते ॥

सुधाकर । पु० चन्द्रे ।

सुधाचार । पु० सौधमूषणे । चू
ना० इ० भा० प्र० ॥ सुधाचारो
ऽम्बसङ्काश शाकीकोदीविदार
यः ॥

सुधाङ्ग । पु० चन्द्रमसि ॥

सुधाजोषी । पु० पञ्चगण्डे । सेप
के । राज० इ० भा० ॥ सुधयासे
पनेनजीवति० तच्छील णिनि ॥

सुधाधार । पुं० चन्द्रे । इन्द्री ।
अमृतपात्रे ॥ सुधाया आधार ॥

सुधानिधि । पु० चन्द्रे ।

सुधामुक् । पु० गीर्वाणे । देवे ।
सुधामुङ्क्ते । भुज० । क्लृप ॥

सुधामय । पु० सौधे । राजसदने
वि० अमृतात्मके ॥

सुधामोदकः । पु० यवासशर्करा
याम् ॥

सुधामोदकज । पु० तदराजिह्व
खण्डे ॥

सुधावर्षी । पु० विधातरि । विश्वस्र
जि । बुद्धमेदे ।

सुधावासः । पु० चन्द्रे ॥ न० अपु
षे ॥

सुधावसा । स्त्री० अपुष्याम् ॥

सुधासंज्ञयोगः । पुं० अमृतसिद्धिषी
ने । यथा । इरावन्कर्कशे०

सुधीहवः

जघं निजघं निजघं उक्तमाद० दा
समादे । जमैवम् । भवेदन्वधि
पृष्ठध्वनिः । कधिपृष्ठ शनौचित
दैव सुधास ज्ञेयान् ॥

सुधासिन्धु । पु० अमृतायै ॥
सुधासूति । पुं० चन्द्रे ॥ यथा ।
प्रदीपज्वालाभिर्दिवसकरनीराजन
विधि . . सुधासूतेन्द्रोपलजल
कवैरर्घ्यघटना । स्वकीयैरभोभि
सलिलनिधिसीङ्गकरणं . त्वदो
याभिर्वाग्भिस्तवजननिवाचास्तुति
रियमिति ॥ मखे । यज्ञे ॥ पञ्चे ॥
सुधास्रवा । स्त्री० अधोजिह्विकाया
म् । गलगुण्डिकायाम् । घण्टि
कायाम् । कुडानाड्याम् । रुद
नीरुधौ ॥

सुधाहर । पु० गरुडे । देवे ।
सुधाहृत् । पु० गरुडे । देवे ।

सुधिति । पुं० स्त्री० स्वधितौ । प
रथौ ॥

सुधी । पु० विदुषि । सति । कौ
विदे । पण्डिते । न्यायगृहीतयो
स्त्रार्थयाचके । स, ह, ध्यायति । ध्यै
० । ध्यायते . क्वपिसम्प्रसारणम्
॥ स्त्री० सुन्दरबुद्धौ ॥ सुहृधी
वि० शिभनबुद्धियुक्ते ॥

सुधूप . । पु० सरलद्रवे ।

सुधूम्य । पु० खादुनामगन्धद्रव्ये ॥

सुधीहवः । पु० धन्वन्तरौ । दिवे ।

सुनयना

दासे ॥

सुधीहवा । स्त्री० हरीतक्याम् ॥

सुनन्द । पु० श्रीकृष्णस्यपार्श्वविशिषे ॥

होदशविधराजगृहान्तमंतगृहवि
शिषे ॥ सप्तदैर्घ्यैराज्ञ स्वहस्तमाने
नेकपञ्चाशद्वस्त परिणाहिचत्वारि
शद्वस्तस्य ॥ यथा । वयत्रैवोच्यते
मान तस्यतेनैवकल्पना । राज्ञ
स्वहस्तमेकानुदौर्घ्येसर्वदनि विधि
त् ॥ आयामिनसुनन्द . आद्राज
हस्तैश्चप्रसूभिः । परिणाहिचतुर्भि
श्चराजहस्तैः प्रतिष्ठितः ॥ अस्या
धिदेवताभीमोरत्नतोमावसुन्धराम्
हाराणि विंशतिस्त्राकरत्नचिन्ताहता
निच ॥ रत्नपट्टावृत्तौ गेह सकला
यंप्रसाधकः । अत्रस्थित्वामहीपा
त सुचिरपातिमेदिनीमितियु
क्तिकल्पतः ॥ दैर्घ्ये ५१ प्रस्थे
४० ॥ न० इलभ्यन्मुसले ॥

सुनन्दा । स्त्री० दीपनायाम् ॥ उ
मायाम् ॥ अङ्गनायाम् ॥ जनन्या
म् ॥ उमासखीमेदे ॥ अर्कपत्रीव
त् ॥ इथिरमूल . इ० गौ० दे०
भा० प्र० ॥

सुनन्दिनी । स्त्री० मञ्जुभाषिणीव
न्दसि ॥

सुनयन पु० मृगे ॥ वि० शिभननेत्र
युक्ते ॥ शिभनेनयनेयस्यसः ॥

सुनयना । स्त्री० नार्याम् ॥

सुनिषण्णम्

सुरेन्द्राधिपः । पुं० यगर्थे । ५५ ॥
सुनाक्षत । पुं० कर्पूरके । इ० प्र०
चन्द्रिका ।

सुनामः । पुं० मैनाकाचके ।
सुनामहादयी । स्त्री० द्वादशमासी
। यद्वादशमासीकृतव्यव्रतविशेषः ।
सुनारः । पुं० मुनीक्षन्त्ये ॥ सर्पा
युद्धे ॥ चटके । कलविडके ।

सुनाल । पु० उद्योरे ॥ कामप्यके ॥
सुनालक । पुं० एकदमे ॥ वि०
सुन्दरनालयुक्ते ॥

सुनामिका । स्त्री० काकनासायाम्
। शोभननासायाम् ॥ वि० तद्यु
क्ते ॥

सुनासीरः । पुं० इन्द्रे ॥ नासते ।
यास्यन्त्ये । बाहुलकादीरन् । सु
हृनासीरसैनामुखम् । नासीराच
यसरावायस्यसः ॥

सुनिर्यासा । स्त्री० जिह्वगिन्याम् ॥

सुनिष्ठितः । पुं० बुद्धविशेषः ॥

सुनिषण्णम् । न० सुनिषण्णकशके
। अज्जहोणिकासहस्रे । चौमति
या० इ० प्र० जलप्रभवशके । च
तुषव्याम् । अक्षरुणायया । चा
ह्निरोसहस्र पञ्चसुतुर्दलद्वतीरित
। यत्कीजलान्वितेदेशे चतुषपीति
वाच्यते ॥ सुनिषण्णोहिनीयाहो
मीहदोषत्रयापह । अविदोहोल
घ् । खादु कषयोरुजदीपनः ॥

सुनेपाक्षी

॥ हय्योरुच्योज्जरश्वासमेवकुष्ठम
प्रयुत् ॥ सितारवाके । शोबार
के । वि० सुपविष्टे ॥

सुनिषण्णकम् । न० शाकविशेषः ।
वितुम्बे । सुनिषण्णे ॥

सुनीति । स्त्री० ध्रुवमातरि । शो
भनये ॥ वि० शोभननीतियु
क्ते ॥

सुनीयः । वि० धर्मशीलके ॥ नीति
मतिः । पु० बटौ ॥ ब्रह्मणे ।
सुष्ठुनयति । षोड्श० । इतिगुणि
नीत्यादिनाज्जन् ॥

सुनीया । स्त्री० मृत्यो कन्यायाम् ।
विश्रममातरि ।

सुनील । पु० नीलरत्ने । दाडिमे
॥ सुन्दरनीलवर्णे ॥ न० काम
प्यके ॥

सुनीलकः । पुं० नीलरत्ने ॥ नीला
सने ॥ दाडिमे । नीलभृङ्गराके
॥ न० वीरवाङ्मौ ॥

सुनीला । स्त्री० तण्डुविशेषः । चण्डिका
याम् । गोदुग्धायाम् । अतस्थान् ।
विष्णुक्रान्तायाम् । जरतीतये ॥

सुनीलिका । स्त्री० सुनीलायाम् ॥

सुनेपाक्षी । स्त्री० विण्डवल्गुरिका
प्रमेदे । तद्गुणायया । सुनेपाक्षी
सुखदुःखावलिहीनफलाचसा । सु
नेपाक्षीयमभान्तिदाहसूक्ष्मांसपित्त
हतम् । सुनेमानोतिशोके ॥

सुन्दरी ।

सुन्द । पु० रामायणप्रसिद्धेवानरवि
शेषे । राक्षसविशेषे ॥ कस्याकरी
परमेश्वरे । सुष्ठु उच्यते । चार्द्रोक्त
रोति । उन्दी० । पचाद्यच् । शकन
ध्वादि ॥

सुन्दर । प० कामदेवे । सुन्दरी०
इति० गौ० दे० भा० प्र० वृत्ते ॥
चि० रुचिरे । चारुणि । शोभने ।
मञ्जुले ॥ सद्रिश्यते । दृढपादरे ।
यहवद्रिश्यप । पृषोदरादि० ॥
यथा । सुष्ठु उच्यते । पितृद्रोहकरी
ति । उन्द० कौ० दे० । बाहुलकाद
र । शकनध्वादि ॥

सुन्दरिका । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

सुन्दरी । स्त्री० रूपलावण्यसम्पन्नाया
नार्याम् ॥ द्रुमान्तरे । त्रिपुरसुन्द
र्यान्देव्याम् । पैगिनीविशेषे ॥
हरिद्रायाम् ॥ काकमाच्यम् ॥
कन्देविशेषे । अयुजीव्यं दक्षीजगौ
युजी । सभराङ्गौयदिसुन्दरोत्तदा
। यथा । यद्वैचदवेद्यमानिनीप
रित स्नेहमयेनचक्षुषा । अपि
वागधपस्यदुर्वचवचनतद्विदधीत
विस्मयम् । यथावृत्तान्तरेपि । कु
सुमगन्धरसेरभिभूषिताचरणसङ्ग
तनूपुरमण्डिता । करमुषणलस
दूलवान्विताकुरातककनचितसि
सुन्दरि । यथा । नसुलभाशरदि
न्दुमखोप्रियामनसिकामविचेष्टि

सुपथ्य

तमोद्वयम् । मलयमासुत्वातिन
मालतीरिमलप्रसरे हतशसर ॥
सुन्दरशब्दगौरादित्वान् ङोष् ।
पाठ० व्याम् ॥

सुन्वन । चि० सीमशालिनि । सी
माभिषेकक वति ॥ सुनासिर्लट
शतादेश ॥

सुपक्व । पु० सुगन्धस्ते ॥ त्रि०
शोभनपरिपक्वे । परिपक्वे ॥

सुपक्वक । पु० सहकारार्त्तम् ॥

सुपत्र । पु० पक्षिगणहृत्षे ॥ आदि
त्यपचे । न० दीज्यपचे । पत्रके ।

सुपत्रक । पु० शिखी ॥

सुपत्रा । स्त्री० पालङ्क्याम् ॥ शताव
र्याम् । शम्ब्याम् ॥ रुद्रजटाश्याम्
। शाखपण्याम् ॥

सुपत्रिका । स्त्री० जलुकाश्याम् ॥

सुपथः । प० । शि० नेत्रार्त्तम् । मत्स्य
थे ॥ यथा । सत्यथस्त्वतन्त्या
असुपन्था सुपथोपचे तथस्त्वरत्ता
ली ॥

सुपन्था । प० । अर्चतेऽध्वनि । स
त्यथे । अतिपथि ॥ सु पूजा
श्याम् । कुपतीतिरमास । नपू
जनादितिसमासान्तिविधे । क
तसमान्तिनिर्देशात् । पथ सद्गता
व्यथादे रतिनक्तीत्यम् ॥

सुपथ्य । चि० अघोडाशरीभोजना
दी ॥

सुपर्वी

सुपर्व्या । स्त्री० श्वेतचिह्न्याम् ॥
सुपर्व्या । पु० व्याकरणविशिषे ॥ पु०
न० शिभनारविन्दे ॥

सुपर्व्या स्त्री० वचायाम् ॥
सुपर्व्या । पु० पद्मगायने । गरुडे ॥
जनकमयत्वात् । शिभनीपर्वेयस्य
स । खण्डचूडे । चापे ॥ कृत
मालके । राजवृक्षे ॥ सुष्ठुपर्णा
न्यस्य ॥ भगवतिवासुदेवे ॥ शि
भनानिपणानिच्छन्दासि० स सार
तरुह्रिणोस्य भवद्वीपस्थेऽद्रि
शिषे ॥ श्येनप्रभेदे । वीगवानल्प
भिरह सुपर्ण इति व्याख्यातारः ॥
सप्तपर्णे ॥

सुपर्णक । पु० चारुगवे सप्तच्छन्द
वृक्षे ॥ गरुडे ॥

सुपर्णकेतु । पु० विष्णौ ॥

सुपर्णा । स्त्री० कमलिन्याम् । वि
नतायाम् ॥

सुपर्णाख्य । पु० नागकीधरे । तीर्थ
विशिषे । यथा । उत्पलाक्षीसुपर्णा
ख्ये । इति ॥

सुपर्णाका । स्त्री० सप्तजीवन्त्याम् ।
पद्माश्याम् ॥ बालुच्याम् ॥ रेणुका
याम् ॥ शालपर्व्याम् ॥

सुपर्णी । स्त्री० कमलिन्याम् । वि
नतायाम् ॥

सुपर्णीतनय । पु० गरुडे । तार्क्ष्ये

सुपर्व्या । पु० सुमनसि । देवे ।

सुपाश्वक .

सुरे ॥ सुष्ठुपर्वचमावास्यादिचरित
म् । बहुन्यादिमान्य उत्सवोवा
यस्य ॥ शरे ॥ वशि ॥ पर्वणि ॥
धूमे ॥

सुपर्व्या । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
सुपर्व्याङ्गना । स्त्री० देवललनायाम् ।
यथा । सुपर्व्याङ्गनागानगक्षीरता
नखनत्सङ्गाभीषाविपक्षीरवेण ।
कणत्किङ्किणीनादपूर्णेनतूर्णमुखि
नाम्बसम्पूर्णधूर्णाजहोहि ॥

सुपाक्विकी । स्त्री० गन्धपत्रायाम् ॥

सुपाक्वम् । न० विडलवणे ॥

सुपाचम् । न० दानयोग्यव्यक्तौ
शिभनभाजने ॥ त्रि० उत्तमपा
चयुक्ते ।

सुपान । त्रि० दानयोग्ये । सुखिनपी
यते । पा० । कर्मणिल्युट् ॥

सुपाश्व । पु० भववृक्षे ॥ वृक्षार्ह
भेदे । सम्पत्ते पुत्रे । पक्षिविशि
षे । पञ्चाशत्सहस्रयोजने । छाये ।
अरुणवर्णे मेरी । सौम्यदिशि । त
स्यद्व्यर्थि । स्थिते । विष्कम्भशैले ॥
तत्रसहस्रयोजने । त्रितमाश्वयोधपा
दपोस्ति ॥

सुपाश्वक । पु० गर्दभांडे । क
न्दराले । कपीतने । भव्ये । पी
लव । पीलखण्डे । निर्गोहो । गौ
हो । इ० प्र० वृक्षे ॥ शिभनम् ।
पाश्वमस्य ॥ भाव्यर्हद्विशेषे ।

सुपुष्पप्रवेशः.

सुपिङ्गला । खो० जीवन्त्याम् । ज्यो
तिष्मत्या ॥

सुपीतम् । न० गजरे ॥

सुपुट । पु० कालकन्दे ॥ वि
ष्णुकन्दे ॥

सुपुष्पिका । स्त्री० लताविशेषि । जतु
कायाम् । जतुकार्याम् । तिर्य
कफलायाम् ॥

सुपुष्करा । स्त्री० स्थलपद्मिन्या
म् ।

सुपुष्प । पु० राजतरुण्याम् । हरि
द्रौ । शिरीषे ॥ रक्तपुष्पके ।
पालितामदार० इ० गौ० दे० भा०
प्र० ॥ न० खवङ्गे ॥ प्रपौण्डरी
के ॥ तूले । तूदे । पोश्चदिप्यला
भिधि ॥ स्त्रीणारजसि ॥ आहु
त्ये ॥

सुपुष्पिका । स्त्री० पाटलायाम् ।
जीर्णदारुणि ॥

सुपुष्पी । स्त्री० श्वेतापराजितायाम्
॥ कदल्याम् ॥ जीर्णफज्ज्या
म् । जीर्णदारुणि ॥ द्रोणपुष्प
प्याम् ॥ मिश्रेयायाम् ॥ शतपु
ष्प्याम् ॥

सुपूर । पु० बीजपूरे ॥

सुपूरक । पु० वक्त्रपुष्पवृक्षे ॥

सुपुष्पप्रवेशः । पु० बाचानिवृक्ष
नन्तरङ्गशुद्धप्रवेशे । बाचावसाने
तुसुपूर्वसञ्च ॥

सुप्ति

सुपेशल । वि० अतिरम्ये । सुन्द
रे ॥

सुपेशा । वि० सुकुमारं । कामजे ॥
सुरूपे ॥

सुप्तम् । न० साधिकायाम् । सुषु
प्तौ ॥ वि० निद्रिते । निद्राण ।
शयितेसूता० इ० भा० ॥ अश्ववे
धनेविधिविधिवीथया । क्षुधितस्तृ
णित कामौषिद्यार्थोक्तविष्कारकः
। भाण्डारोचप्रवासीचसप्तसुप्तान्
प्रधाधयेत् ॥ मक्षिकाभमरीसर्प
राजावैवालकस्तथा । परश्चापिच
मूर्खश्चसप्तसुप्तान्नबोधयेत्इति ॥
स्वापितिस्र । जिह्वपृथगे । त्त ।
सम्प्रसारणम् ॥

सुप्तघातक । वि० दशेरे । हिस्से ॥
इ० वि० ष० ॥

सुप्तजन । पु० अर्धरात्रे ॥ निद्रिते
जने ॥

सुप्तज्ञानम् । न० सुप्तविज्ञाने । स्व
प्ने ॥

सुप्ति । स्त्री० स्पर्शाक्षतारुणि ॥
विस्मये ॥ शयने । निद्रायाम्
। स्वप्ने विज्ञानविरतौ ॥ अस्या
स्त्रैविध्यमुक्तयथा । आहारादिवि
भेदेन० सास्त्रिकीराजसोतथा । ता
मसीतिविधासुप्तिः । सापरान्द्रश्यते
विधा ॥ सुखमस्वापसमयाद्यदु
खमस्वापसमयानु । याठमूढोदम

सुप्रभातम्

स्थापसमित्युक्ति सार्वलौकिकीति
 धिप्रप्राये । त्रिच । सुप्त सुप्ति
 न जानानिनासुप्ते स्वप्रजागरौ ॥
 सुप्तोत्थित । वि० सुप्तादुत्थित
 ते । आदौसुप्त पश्चादुत्थित ॥
 सुप्ता । पु० सत्सन्नामवति ॥ नि
 च्छमसिचप्रजामेधया ॥
 सुप्रतिभा । स्त्री० मदिरायाम् ॥ प्र
 गलभतायाम् । ज्ञानोत्कर्षे ॥
 सुप्रतिष्ठ । स्त्री० शोभनप्रतिष्ठाया
 म् ॥ पञ्चाचरायाहली ॥ साहि
 धा । पञ्च कृतिप्रिया च ॥
 सुप्रतिष्ठित । पु० उदुम्बरे ॥ वि०
 शोभनप्रतिष्ठायुक्ते । सुस्थिरे ।
 यथस्थिति ॥
 सुप्रतीक । पु० ईशानदिग्गजे ॥
 शिवे ॥ कामदेवे ॥ शोभनाङ्गे ॥
 वि० साधौ ॥ शोभनाङ्गविशिष्टे
 शोभना प्रतीका अवयवावयव
 ॥ यदा । सुप्रप्रदीपितोऽलीका
 दित्य त्कीकन् । इणस्तुट् च ॥
 सुप्रभ । पु० जिनविशिष्टे । शु
 क्तवर्त्ते ॥ वि० सुन्दरप्रभायुक्ते ॥
 सुप्रभा । स्त्री० बाकुच्याम् । अम्ने
 र्जिह्वाविशिष्टे ॥ सुप्रभापद्मरागा
 भाषारुण्यादिशिसंस्थितितन्त्रसा
 र ॥ शोभनदीप्तौ ॥
 सुप्रभातम् । न० शुभसूचकप्रात
 काक्षी ॥

सुप्रिया

सुप्रभाता । स्त्री० शोभनप्रभातयुत
 यारात्री ॥ प्रवृत्तीपक्षसरिति ॥
 सुप्रयुक्त । वि० शोभनप्रयोगविशि
 ष्टे ॥
 सुप्रयुक्तशर । पु० कृतकश्वे ॥
 सुप्रयोगविशिष्ट । पु० कृतकश्वे ।
 सुशिक्षितवाणभोक्षके । रुच्यकृत्
 तशराभ्यासे ॥ शोभनप्रयोगीरुस
 सुप्रयोग । सुप्रयोगीविशिष्टाऽस्य ।
 सुप्रलम्भ । वि० सुखलम्भे ॥
 सुप्रलाप । पु० सुवचने । सुष्ठुत्तौ ॥
 सुष्ठुप्रकृष्ट । लपनम् । चण् ॥
 सुप्रसन्न । पु० कुबेरे ॥ कृष्णार्जके
 ॥ वि० सुप्रसादयुक्ते ॥
 सुप्रसन्नक । पु० कृष्णार्जके ॥
 सुप्रसरा । स्त्री० प्रसारयाम् । गन्धा
 लिकायाम् लतायाम् ।
 सुप्रसाद । पु० शिवे ॥ विष्णौ ॥
 शोभनप्रसादोऽस्य ॥ अचचारवतां
 विश्वपालादीनामपिमोक्षप्रदात
 र्त्वादा ॥ सुप्रसन्नतायाम् ॥ वि०
 प्रसन्नमुखे ।
 सुप्रात । पु० सुप्रभाते । शोभ
 नप्रातरक्ष । सुप्रातसुप्तेत्यादि
 ना० बहुव्रीह्यावच प्रत्ययान्तोनिपा
 तित ॥
 सुप्रिया । स्त्री० सुभगायाम् । भ
 र्तुः प्रियायाम् । सुहृदायाम् ॥
 मचाकृत्वम् परिच्यव्यवदा सिद्धिगुरु

स भगा

भंदेत् । तच्चाद्धेकन्यकाचोटासुभ
गासुप्रियाभवेत् कृतिमाण्डव्य ॥
सुफल । पु० हाडिमे । बटने । मुक्ते ।
कृषिकाने । राजतरौ । आरत्वध
विशिषे । छोटोसानालु० इ० गौ०
दे० भो० प्र० ॥ कदिव्ये ॥ मत्फ
वे ॥ वि० शिभनफ तवति । सुष्ठु
शिभनानिफलान्यस्य ॥

सुफला । स्त्री० कृष्णखडामिषधी ॥
इन्द्रवत्सलाम् ॥ कृष्णयाम । क
दव्याम् ॥ कपिलद्राक्षायाम् ॥

सुफोनम । न० समुद्रफने ॥

सुवन्ध । पु० तिले ॥

सुवचपुषी । स्त्री० गाम्भार्याम् ॥

सुवचरी । स्त्री० पुनदाव्याम् ॥

सुवह्री । स्त्री० वाकुच्याम् । सीसरा
ज्याम् ॥ शिभनावक्षिरस्या ॥ क
दव्याम् ॥

सुव्रक्षय्य । पु० कृत्विग्विशिषे ॥

गुहे ॥ किरलादिदेशप्रसिद्धैर्लपाधि
कृतिविशि० सप्तत्ये सपरंजीव ॥

सुव्रक्षय्या । स्त्री० निगदविशिषे ॥

सुव्रक्षय्यासुदेव । पु० ब्रह्मरूपवसु
देवसुते ।

सुभग । पु० चम्पके ॥ अशिके ॥
रक्ताब्जाने । टङ्गये ॥ वि० इष्टे
॥ सुन्दरीवक्ष्ये ॥ शिभनम्
भग श्रीर्यस्य ॥

सुभगा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ पतिप्रिया

सुभाषित

याम् । सुप्रियायाम् ॥ शालिप
य्याम् ॥ कनकसङ्गायाम् ॥ हरिद्रा
याम् ॥ सुवर्णकदल्याम् । चम्प
ककदल्याम् । चम्पाक्षिलो० इ०
भो० प्र० ॥ नीलद्वयायाम् । मि
शङ्गी । कस्तूर्याम् ॥ तुलकायाम् ।
कैवर्त्तिकायाम् ॥ शिभनम् ॥ भ
ग श्रीर्यस्या ॥

सुभगासुत । पु० सौभागिनेये ॥

सुभगाया सुत ॥

सुभङ्ग । पु० नारिकेलवृक्षे ॥

सुभङ्ग । पु० पिषाठी । रालमेदे ॥

वि० सुमङ्गललुक्ते ॥

सभद्रक । पु० विसाने । विस्व
वृक्षे ॥

सुभद्रा । स्त्री० श्रीकृष्णभगिन्याम् ।
घृतमण्डायाम् ॥ श्यामासतायाम्
॥ काश्यायाम् । गम्भायाम् ॥

सुभद्रायी । स्त्री० व्यायन्त्याम् । बहुला
इ० गौ० दे० भो० प्र० ।

सुभद्रिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

सुभद्रेश । पु० अर्जुने ॥

सुभानु । पु० बत्सरविशिषे ॥ तत्
फल यथा । सुभिचर्कमसारोऽय
विश्वश्चनिरुपद्रवम् । व्यवहारोभ
वेष्ट सुभानीदेवपूजिते ॥ १० ॥

सुभाषित । पु० वृक्षे ॥ न० सुव
चने ॥ द्वितीपदेशवचने ॥ यथा
स्वर्गापवर्गसिद्ध्यर्थं भाषितयत् सु

सुमत

शोभनम् । वाक्यमुनिवरै शर्तै
 स्तद्विज्ञेय सुभाषितमिति
 सुभिच्च । वि० सुनभभैजद्रव्ये ॥
 सुलभभैजयुक्तकालादौ ॥
 सुभिच्चा । स्त्री० धातुपुण्याम् ॥ शो
 भनायाम् ॥ भिच्चायाम् ॥ वि०
 लब्धात्ने ॥ सुष्ठु भिच्च्यते० । भिच्च
 याच्चादौ । घञ् ॥
 सुभीरव । पु० पलाशवृक्षे ॥
 सुभू । वि० सुजन्मनि ॥
 सुभूता स्त्री० चैलेख्यात्मनः का
 शस्थोदगभागे ॥ भूतिमङ्गिरोश्च
 रकुबेरदिभिरधिष्ठितत्वात् ॥
 सुभूतिक । पु० धिल्लवृक्षे ॥
 सुभूम । पु० कात्तौरीये ॥
 सुभृशम् । अ० वाटमिश्रये ॥
 सुभ्राता । वि० स्निग्धभ्रातरि । शो
 भन स्निग्धभ्रातायस्यस्य । नद्य
 तस्थेति कपतुनभवति । वन्दिते
 भ तुरित्तिनिषिधात् ॥
 सुभू । स्त्री० योषिति ॥ वि० शो
 भनभूविशिष्टे ॥
 सुसम् । न० पुष्पे ॥
 सुसङ्गलम् । न० पुष्पादिद्रव्ये ॥ वि०
 सदाचारे ॥ अतिशयवर्धभवति ॥
 सुसङ्गला । स्त्री० वायसौल्याम् । अ
 वन्मातरि ॥
 सुमतः । वि० अनुमते । सुन्दरज्ञा
 नविषये ॥

सुमनाः

सुमति । पु० भरतात्मजे ॥ वृत्ताहं
 विज्ञेय । भूताहं विज्ञेय ॥ स्त्री० शो
 भनसती विष्णुयशस पत्न्या
 न् । कल्किमातरि ॥ वि० सुबुद्धौ ।
 निपुणे ।
 सुमदन । पुं० अमृतवर्ध ॥
 सुमदात्मजा । स्त्री० स्पर्शानन्दाया
 न् । अप्सरसि ॥
 सुमधुरः । पु० जीवशाके ॥ न०
 अत्ययमधुरवाक्ये । सन्त्वे ॥
 वि० अतिशयमधुररसयुक्ते ॥
 सुमनः । पुं० गोधूमे ॥ सुष्ठु मन्य
 ते । मनज्जाने । अच् । धत्तूरे ।
 वि० मनीहरे
 सुमन पत्रिका । स्त्री० जातीपल्याम्
 जाषितो० इ० भा० प्र० ।
 सुमनः फलम् । न० जातीफले ।
 पु० कपित्थवृक्षे
 सुमना । पु० देवि । सुरे ॥ धी
 रे । पण्डिते ॥ शोभनसनीय
 स्यस्य ॥ पूतीकरञ्जे । महा
 करञ्जे ॥ निम्बे ॥ गोधूमे ॥
 देवेप्राविष्टावभूञ्जि ॥ वि० प्रश
 स्तमनसि ॥
 सुमना । स्त्री० सुमनस स्त्री० भूञ्जि०
 पुष्पे । सुमना पुष्पमौल्यो
 च्छियांमिति मेदिन्यादेरेकत्वम् । वि
 श्वः सप्तानसुमना इव वप्यनीयेति श
 कोक्तेः ॥ स्त्रियः सुमनसः ॥

सुमर्ष .

पुष्पम्प्रसूनङ्कुसुमसुमसिखमरो
क्ते । भूस्त्रिस्थित्य सुमनसकृति
रत्नकोशाश्चवहुत्वमपि ॥ सुष्ठुम
न्यतेचाभि . । मन . । असुन् ।
यद्वा । शिःभजमनोऽस्याम् ॥ शतप
व्याम ॥

सुमन । न . पुष्पे ॥ पुष्पसुमन
कुसुमसिनिनाममाणा । अप्रख्याव्ये
येर्दाधिसुमनसौतिप्रयेगद्यारुक्ती
वत्थोऽनुकूल । क्लीबस्त्वकान्दस
मिच्छेके ॥

सुमना । स्त्री . मालत्याम् । जातीपु
ष्पवृक्षे । चम्बे लीतिभाषाप्रसिद्धे
सुमनायावपचाणीतिसुश्रुतेदर्श
नाड्यावन्तापि ॥

सुमनोरज । न . परागे ॥ सुमनसा
रज ॥

समन्तु । पु . सुनिविशेषे । अथर्वा
ङ्गिरसानुधारकेव्यासशिष्ये ॥

सुमन्त्र । पु . कल्किदेवस्यज्येष्ठ
भ्रातरि । यथा कल्कोर्ज्येष्ठास्त्रय .
शूरा कविप्राज्ञसुमन्त्रका । ता
तमात्प्रियकरागुरुविप्रप्रतिष्ठिता
कृतिकल्किपु . २५ . य ॥ दशरथ
भूपते सारथी ॥

सुमन्त्रा । स्त्री . दुर्गायाम् ॥

सुमर्षण . । चि . सुसहे ॥ सुखे
नमृष्यते । मृष . । भाषाभाषा
सियुधौष्मादिनाखलयेयुष ॥

सुमुखी

सुमालतिका । स्त्री . वषट्ठतविशेषे
॥ यदाजगत्त्रिभवेदमलदा . । मा
यीवितनोतिसुमालतिकीति ॥ य
था । मनोजशरेणविषस्यतरेण । अ
वादिनतेनभवद्वितेन ॥

सुमित्र । पु . ईश्वरे ॥ सुष्ठुमि
त्रजीवपक्षिण सखा ॥ वृत्ताङ्ग
तृपितरि । इत्त्वकुवशीयवृहद्वला
न्वयेसुरथराजपुत्रे ॥ न . हिते ।
सुमित्रभू । पु . जिनचक्रवर्त्तिवि
शेषे । सगरे ॥

सुमित्रा । स्त्री . लक्ष्मणशत्रुघ्नयोर्ज
नन्याम् । दशरथराजपत्न्याम् ।
लक्ष्मणप्रस्थाम् ॥

सुमित्रानन्दवर्द्धन . । पु . लक्ष्मणे ॥
सुमित्रायाश्चानन्दवर्द्धयति । नद्या
दित्वालल्यु . ॥

सुमुख । पु . गरुडात्मजी ॥ नाग
विशेषे ॥ माक्षप्रभेदे ॥ मण्डिते ॥
हेरम्बे ॥ वनवर्षरिकायाम् ॥ वर्षरे .
सितोर्जके ॥ प्राग्दक्षिणपश्चिमहा
रगृहे ॥ भगवतिवासुदेवे ॥ शोभ
नमुखमक्ष ॥ न . नखचतविशेषे
॥ उत्तमाक्षे ॥ चि . मण्डिते । म
नोच्चे । सुन्दरे ॥ सुन्दराननविशि
ष्टे । सुन्दरवदने ॥

सुमुखा । स्त्री . तार्क्ष्यवध्वाम् ॥

सुमुखी । स्त्री . देव्यन्तरे ॥ तार्क्ष्यव
ध्वाम् । चिष्टपण्डो ११ भेदे ॥

सुस्यम्,

नजजलगैर्गदितासुमुखी । यथा
। तरणिमुतातटकुञ्जगृहेऽदनविधु
स्मितदीधितिभि । तिमिरमुदस्य
मुखसुमुखीहरिमन्त्रिक्वचुसुम्बि
रम् ॥ सुन्दरवदनायाम् ॥ स्वाहा
क्षोपसज्जनादसयोगोपधादितिङी
ष ।

सुसुष्टि । पु० विषसुष्टिचुपे । डी
डिकायाम् ॥

सुमूल । पु० श्वेतश्रीभाजजने ॥

सुमूलकम् । ज० गजरे ॥

सुमूला । स्त्री० शालपण्याम् ॥ पु०
शिपण्याम् ॥

सुमेखल । पु० मुञ्जे ॥ त्रि० श्री
भनमेखलायुक्ते ॥

सुमेधा । स्त्री० ज्योतिष्मत्याम् ।
त्रि० सुबुद्धौ । विदुषि । श्रीभना
मेधाप्रज्ञायस्यस । निच्यमसिच्
प्रजामेधयोरिच्यसिचसमासान्त ॥

सुमेरु । पु० पर्वतविशेषे । मेरौ ।
हिमाद्रौ । रवसामो । सुरालये ।
मिनेतिचिपति० उच्चत्वाजज्यो-
तीषि । डुमिजप्रक्षेपण । मि
पीभ्यांरु । सुमेरुरिच्युपसर्गान्त
रनिष्ठत्यर्थम् ॥

सुसम् । न० सुखे ।

सुस्यलुण्ठ । पु० कपर्दीके ॥

सुस्य । पु० देशविशेषे ॥ असुरभेदे ।

सुस्यम् । न० रज्जौ । सुपूजितमौ

सुर

यते । मीड गच्छाम । एरच् । वा
हुलकाद्यण ॥ सुमेपुष्पेसाधुर्वा ।
तवसाधुरितियत् ॥

सुयन्त्रित । वि० शास्त्रीयनियमिते
विप्रादी ॥

सुशामन । पं० वत्सराजि । प्रासादे ॥
अद्विविशेषे ॥ अच्युते । श्रीकृष्णे
॥ श्रीभनायमुनासम्बन्धिन परि
वेष्टारोऽस्य ॥ यामुना परि वेष्टा
र पद्मासनादय श्रीभनायस्ये
तिवा ॥

सुयोजित । वि० नियुक्त ॥

सुयोधन । पु० दुर्योधने ॥ सुखिन
युध्यतेससुयोधन । भाषार्थांशा
सियुधिदृषिमृषिभ्योयुच् ॥

सुर । पु० अमरे । निर्जरे । देवे
। सुरति । सुरप्रसवैश्वर्ययो । तु
दादि । इगुपधेतिक् ॥ यहा ।
क्षीरसमुद्रोत्थामुरा० सायस्ति०
अस्यैत्यर्थे० अश्वत्थाद्यच् ॥ सुरा
परिग्रहाद्वासुर । तथाचार्षेराभा
यणे । वरुणस्यनतः कन्यावारुणो
रघुनन्दन । उत्पपातरसात्त
स्मान्मार्गमाणापरिग्रहम् ॥ १६ ॥

दिते पुत्रानतारामजगृह्वरुणा
त्मजाम् । अदितेस्तुमुताप्रीतोस्ता
मगृह्णन्तवैसुरा ॥ २७ ॥ सुरा
परिग्रहाद्देवा । सुराङ्गव्यभिचिन्तु
ता । अपरिग्रहणात्तस्यादेतया

सुरङ्ग

स्यसुरास्तथेत्यापेरासायणेचादि
काण्डे अमृतेत्यतिनामनिषट् च
त्वारिंशदध्यायश्लोकाः । शीभन
राजते । राजटोमो । अन्येभ्योपो
तिङ् । यद्वा । सुनेति । पुञ् ।
। सुप्तधायाधभ्य कन ॥

सुरक । पु० अङ्गिबिशेषे । सुरावर्णो
ऽङ्गि । सुरायाश्चावर्तकन ।
सुरकभीन्द्रदर्पापहा । स्त्री० गङ्गाया
म् ॥ यथा । भगीरथपथामुगासुरक
भीन्द्रदर्पापहामङ्गेशमुकुटप्रभागिरि
शिर पताकासिता । सुरासुरनरो
रगैरजभवाच्युते सस्तुताविमु
क्तिफलदायिनीभगवतिस्त्रयराजते
॥ इतिकल्किपुराणे ३४ अध्या
य ॥

सुरकारु । पु० विश्वकर्माणे ॥
सुरकता । स्त्री० शुङ्ग्याम् ॥
सुरक्त । पु० रक्तचन्दने । त्रि० मधु
रकण्ठे ॥ अच्यन्तानुगते । शीभ
नरागयुक्ते ।

सुरक्तक । पु० कीशान्ते । स्वर्णगे
रिके ।

सुरगण । पु० इन्द्रादिदेवगणे ॥

सुरगण्ड । पु० रोगविशेषे । वर
ण्डे ॥

सुरगुरु । पु० वृद्धस्तौ ॥

सुरयामणी । पु० इन्द्रे ॥

सुरङ्ग । पु० नागरङ्गे ॥ भूमौगुप्त

सुरतम्

मार्गात्मकीगतविशेषे ॥ न० पत
ङ्गे । वकम् । इ० भाषा । प्र० ।
द्विङ्गुलि ।

सुरङ्गकृत । पु० खनककृतिकृतहा
सप्रथितेभूमौगुप्तमार्गकर्त्तरि ॥

सुरङ्गदम् । न० पतङ्गे ॥

सुरङ्गधातु । पु० गैरिके ॥

सुरङ्गयुक् । पु० सुरङ्गणापहतंरि ।
कुजम्भिले ॥

सुरङ्गा । स्त्री० लताविशेषे । कौवर्ति
कायाम् । दशरुहायाम् ॥ तिर्थ
गभूखाते । सन्धौ । सीध० इ०
सुरङ्ग इतिचभाषाप्रसिद्धे ॥ सुबहुर
ज्यतेऽग्रामरजसा । रक्षरागे । हल
स्रोतिवज् । वज्रि रितकुल्ल ॥

सुरङ्गिका । स्त्री० मूर्वाया ॥

सुरङ्गो । स्त्री० काकनासायाम् ॥ र
क्तशीभाञ्जने । इतरतमाला ॥

सुरज फल । पु० पनसवृक्षे ।

सुरजनी । स्त्री० रात्रौ ।

सुरज्येष्ठ । पु० ब्रह्मणि ॥ सुरा
णासुरेषुषाज्येष्ठ ॥

सुरञ्जन । पु० गोपदले । गुभाक
वृक्षे ॥

सुरतम् । न० निधुवने । मैघुने ॥

सुरत द्विविधम् । बोद्धव्याभ्यन्तर
श्च । तत्रवाच्यप्रक्षयभाषणाक्षेप
णचुम्बनाद्यनेकविधम् । आभ्यन्त
रश्चासनादिभेदेनापि ॥ वि० दया

सुरदीर्घिका

युक्ते । अभिरते ॥
 सुरतकण्ठक पु । रतकीले ॥ ॐ
 सुरतलाजी । स्त्री । दूत्याम् ॥ शिर,
 सान्नि ॥
 सुरतरङ्गिणी । स्त्री । गङ्गायाम् ॥
 यथा । आगतावतजरेष्विमान्नीसे
 व्यसासुरतरङ्गिणीसदा । कृष्ण
 वत्सर्गिगुथा । कलधन्यौजीवनेषुल
 घयन्त्यनुरागम् ॥
 सुरतक । पु । देवतरी । अश्वत्य
 दुमे ॥
 सुरता । स्त्री । देवस्त्रे ॥ देवतायाम्
 ॥ पूव'भवेतल् । अपरचदेवा
 तल्लि । देवशब्दीय'पर ॥ यहा
 । सुराणासमूह । गजसहाया
 भ्याश्चेतिवात्किं । चकारादन्यथा
 पितल् ॥
 सुरतीक्ष्णक । पु । कौस्तुभमणौ ॥
 त्रि । देवप्रोतिकारके ॥
 सुरथ । स्त्री । रोचिषिऽनारिचैतव शससु
 ब्रवेन्दपतिवरे ॥ सचचन्द्र श्रौय
 । यथोक्तव्रत्तवैवर्त्ते । श्रीनारायण
 उशच । अत्रिचव्रत्तण पुनस्तस्य
 पुनोनिष्कार । सचक्रत्वारजसू
 य द्विजराजीवभूवह । गुरुपत्न्या
 सुतारायातभूषुधुध सुत । बुध
 पुनश्चैवदशत्पुदःपुथससद्गति ॥
 सुरदाक । न । देवदाकणि ।
 सुरदीर्घिका । स्त्री । मन्दाकिन्याम्

सुरपक्षिका

निश्चङ्गायाम् । सुराणादीर्घिका
 ० बापीव ॥
 सुरदुन्दुभि । स्त्री । तुल्याम् ॥
 इ । रा । गट ॥
 सुरद्रुम । पु । मन्दादिदेवतरी ॥
 सुराणाद्रुम ॥ देवनले ॥
 सुरक्षिष्ट । पु । असुरे । पूव'देवे ॥
 सुरान्द्वेष्टि । द्विष्यप्रतीती । स
 त्सूद्विषद्रुदुहेत्यादिनाक्षिप् ॥
 सुरधनु । न । इन्द्रायुधे । शक्रधनु
 धि ।
 सुरधूप । पु । धूनके ॥
 सुरनदी । स्त्री । गङ्गायाम् ॥
 सुरनन्दा । स्त्री । नदीविशेषे ॥
 सुरनन्दिका । स्त्री । नदीविशेषे ॥
 सुरनायक । पु । इन्द्रे ॥
 सुरनाल । पु । देवनाले । नली
 तमे ।
 सुरनिम्नगा । स्त्री । गङ्गायाम् ॥
 सुराणांनिम्नगा । शुभादि ।
 सुरनिर्गन्धम् । न । पत्रके ।
 सुरपति । पु । इन्द्रे । बलारातो
 सराणापति ॥ आदिगुरुद्विकले
 ० ५ । ० ॥ प्रथम दशचतुर्थप्रमे
 दे । ५ । ५ ॥
 सुरपत्तनम् । न । स्वर्गे ॥
 सुरपथम् । न । व्योम्नि ॥
 सुरपक्षम् । न । देवपक्षे ॥
 सुरपक्षिक । पु । सुरपुत्राणि ॥

सुरभि .

सुरपथिका । स्त्री० पुत्राग्रे ॥
 सुरपथी । स्त्री० पलाश्याम्
 सुरपादप । पु० कल्पवृक्षे ॥
 सुरपुत्राग । पु० पुत्रागभेदे । न०
 मेरौ ।

सुरपुरी । स्त्री० अमराश्याम् ॥
 सुरप्रिय । पु० अगस्त्यवृक्षे ॥
 सुरप्रिया । स्त्री० जात्याम् ॥ स्वर्ण
 रम्भायाम् ॥

सुरभि । पु० चम्पके ॥ वसन्ते ॥ जा
 तौफले ॥ सुगन्धौ ॥ चैत्रमासे ॥ क
 णगुग्गुलौ ॥ धूनके ॥ कदम्बवृक्षे
 ॥ वकुलद्रुमे ॥ गन्धवृक्षे ॥ शमी
 वृक्षे ॥ न० स्वर्णे ॥ गन्धोपले । ग
 न्धपाषाणे ॥ सधुगन्धे ॥ सुन्दरे
 ॥ स्त्री० शङ्खक्यानीषधी । गजभ
 चायाम् ॥ मातृभिदि ॥ सुराया
 म् ॥ गवि । रुद्रजटायाम् ॥ न
 वमालिकायाम् । नषाल्याम् ॥ जा
 त्याम् । अपेतराक्ष्याम् । तुलस्या
 म् ॥ ववरीतुल्याम् ॥ ज्वाया
 म् । मेदिन्याम् ॥ सुरायाम् । ग
 र्वामातरि ॥ यथा । गवामधिष्ठातृ
 देवोगवामाद्यागवाम्प्रसू । गवा
 म्प्रधान सुरभि गोलिकिसास
 मुहवा ॥ चि० सुगन्धौ ॥ कान्ते ।
 शोभने ॥ विख्याते ॥ सचिवे ॥ धी
 रे ॥ सुहुरभते । रभ्यतेवा० सुहृ
 रभन्त रभसयुक्ताभवन्त्यत्रवा । रभ

सुरभि

राभये । सर्वधातुभ्यङ् । आग
 मानिच्छत्वाप्तुम् ॥
 सुरभिका । स्त्री० स्वर्णकदल्याम् ॥
 सुरभिगन्धा । स्त्री० माखल्याम् । चवि
 लो० इ० भा० प्र०
 सुरभिगन्धि । चि० शोभनगन्धवि
 शिष्टे । सुरभिर्गन्धोयस्य । गन्धस्ते
 दुत पूतिसुसुरभिभ्य ॥
 सुरभित । चि० वासिते ॥
 सुरभिचफला । स्त्री० सुगन्धिचफला
 याम् ॥
 सुरभित्वक् । स्त्री० वृक्षदेलायाम् ॥
 सुरभिदारु । पु० सरलवृक्षे ॥
 सुरभिपत्रा । स्त्री० जम्बूयाम् ॥ राज
 जम्बूवृक्षे ॥
 सुरभिवल्कलम् । न० गुडत्वचि ॥
 सुरभिस्रवा । स्त्री० शङ्खक्याम् ॥
 सुरभी । स्त्री० चामोदमाने ॥ सुर
 भी । गवाप्रसा ।
 सुरभीरसा । स्त्री० शङ्खकौवृक्षे ॥
 सुरभूरुह । पु० देवदारुणि ॥ कल्प
 वृक्षादौ ॥
 सुरभृत्तिका । स्त्री० तुषर्याम् । का
 च्याम् । सौराष्ट्रभृत्तिकायाम् ।
 फट्करी० इ० भा० ॥
 सुरभेदा । स्त्री० महामेदायाम् ॥
 सुरराज । पु० इन्द्रे । सुराणाराजा
 । टच् ॥
 सुरभि । पु० नारदादौ ॥ नारदा

सुरसङ्ग

श्री सुरैर्षयद्वयमर । सुरास्यतेव
 आदिपुनत्वद्वयश्च ॥ षष्ठीसमा
 सीषा ॥ ब्रह्मर्षिदेवर्षिराजर्षिमह
 र्षिपरमर्षिर्काशडर्षिश्रुतर्षिभेदात्
 समप्रकाराच्छयग । तच्चनारदा
 यी सुरर्षय ॥

सुरलता । स्त्री० महाज्योतिप्रत्याम्
 सुरला । स्त्री० पुरन्दरायाम् । गङ्गा
 याम् ॥

सुरलोक । प० द्यवि । दिवि । स्व
 र्गे ॥ सुरालोक ॥

सुरवत्सलम् । न० खे । आकाशे ॥ सुरा
 णावत्सलम् । सुरानभूमिस्पृशान्तरी
 जगस्तेन ॥

सुरवत्सलम् । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ।

सुरवल्ली । स्त्री० तुल्ययाम् ॥

सुरवैरी ।) पु० असुरे । दानवे ॥
 सुरवत्सु ।)

सुरणाखी । पु० कल्पवृक्षे ॥

सुरश्रेष्ठः । पु० ब्रह्मणि ॥

सुरश्रेष्ठा । स्त्री० ब्राह्मण्याम् ॥

सुरस । पु० भोचरसे ॥ सिन्धुवारे
 ॥ न० पर्णासि ॥ वीले ॥ त्वचे ॥

दालचीनीतिभा० प्र० बल्कले ॥

गन्धदण्डे ॥ द्वि० स्वादौ ॥ शोभ
 नारसीऽस्य ॥

सुरसखः । पु० इन्द्रसन्निधि ॥ गन्ध
 वे ॥

सुरसङ्ग । न० स्वर्गे ॥

सुरसाष्ट

सुरसम्भवा । स्त्री० आदिच्यभक्ता
 याम् ॥

सुरसरित् । स्त्री० गङ्गाया ॥

सुरसर्षप । पु० देवसर्षपे ॥

सुरसा । स्त्री० राज्ञायाम् ॥ नाग
 भातरि ॥ तुलसीदेवायाम् । बवं
 रीतुल्ययाम् ॥ तुल्ययाम् । पर्णा
 से ॥ सुरसास्त्रीतुपर्णासि । इति

शब्दरत्नावली ॥ पर्णासितुनपुसक

मितिमुद्राङ्कितामेदिनी । पर्णासिपु

नपुसकमितिहस्ताक्षरामेदिनी ।

सुरसस्तुविषु स्वादौपर्णासिनपुस-

कमितिचकक्षाश्चिन्मेदिन्यापाठः

पर्णासिसुरसास्त्रियामितितुवहव

॥ ब्राह्म्याम् ॥ महाशतावर्याम्

॥ कपित्थपर्ण्याम् ॥ मिश्रियाया

म् ॥ काश्मीरप्रसिद्धायांगन्धपला

श्यामितिभाषप्रकाश ॥ भारतव

र्षस्यनदीप्रभेदे ॥ अतिधृतिहृन्द

रह प्रभेदे ॥ ज्यौभीयेनागुरुश्चेत्

स्वरसुनिकरणीराहसुरसाम् । य

था । कामक्रौडासदृशोमधुसमय

समारम्भरभसात्कालिन्दीकृत्कुक्षे

विहरणकुतुकाकृष्टहृदयः । गोवि

न्दोवल्ग्वीनामधररससुधाम प्राप्य

सुरसांशङ्कोपीयूषपानप्रचयकृतसु

खव्यस्मरदसी ॥ शोभनारसी

स्या ॥

सुरसाष्टः । पु० दृक्गणविशिष्टे ॥

सुरा

यथा । निगुण्डीतुलसीव्रजोष्ठ
तोकाष्टकारिका । पुनर्नवेतिमुनि
भि सुरसाष्ट प्रकीर्तित ॥

सुरसिन्धु . । स्त्री . गङ्गायाम् ॥

सुरसुन्दरी । स्त्री . देवाङ्गनायाम् ॥

दुर्गायाम् । विगिनीविशेषे ॥

सुरा । स्त्री . चषके । सुरापानपात्रे

भरके । अनुतर्पणे ॥ अन्नभोज

। यत्पानपात्रम् पानांतज्ज्ञेयचष
कं बुधे । कानक राजतश्चैवस्फा

टिकङ्काचमेव च ॥ इत मुराष्ट

दिक्कोणवतुर्णैः पृथ्वीभूजाम् ।

इत्यन्यसम्मततैर्पानिर्णय पाठ

सम्मत ॥ सुमुष्टिसम्मितरत्नै

श्चतुर्वर्णसमन्वितम् । मात्ति

कशायफालवासर्वेषामुपयुज्यते ॥

काष्ठजधातुज शैलजाङ्गालादिम

होभूजाम् । यदन्यत्तोयपा

नादिपात्रपृथ्वीभुजाभवेत् ॥ ए

वंतवापिनिधमद्विभिज्जनिष

यद्वति ॥ मद्ये ॥ तत्पर्यायाय

या । सुराहलिप्रियाहालापरिस्तु

हरुथात्मजा । गन्धोत्तमाप्रसङ्गेरा

कादम्ब्यं परिस्तुता । मदिराव

श्यमद्येद्वति ॥ सुष्ठुरातिशाम् ।

रादाने । सु . अतोवरायन्त्यनया

वा । रेवद्धे । चातलोपसर्गद्व

ज्जङ्गम् । शिभनराजन्तेऽनयावा ।

राजदीप्ती । अन्येभ्योपीतिङ

सुरा

॥ गौडीपैष्टीतयामाध्वीचिविधा
चातमासुरा । सैवनामाविधाप्रो

क्तातालखर्जूरसम्भवा । तथादेश

विभेदेननानाद्रव्यविभेदत । बहु

धेयसमाख्याताप्रशस्तादेवतासर्वे ॥

येनकेनसमुत्पन्नायेनकेनाहतापि-

या । नाचजातिविभेदोस्तिशोधि

तासर्वसिद्धिदेतिमहानिर्वाणत

न्त्रम् ॥ अन्यवापिपरिपक्वाप्रसन्वा

नसमुत्पन्नासुरामतेति ॥ अपिच ।

गौडीपैष्टीतयामाध्वीफलीत्याचसु

रास्मृतेति ॥ शालिषष्टकपिष्टादि

कृतमद्यसुरास्मृता । सुरागुर्वी

जस्तन्यपुष्टिमेद कफप्रदा ॥ या

द्विषीशिशुगुल्मार्शोयइषीमूचकञ्ज

नुत् ॥ सुराशब्दपैष्टीमार्जसु

ख्योगौड्यादिमदिरासुगुणवृत्त्यापि

सुराशब्दप्रयोगोपपत्ते । अतएव

भविष्यपुराणे सुराचपैष्टीमुख्यो

ज्ञानतस्यास्त्वितरेसमेद्वति ॥ साच

दिव्याप्रसङ्गाकृतसुरादिमेदोवृद्धि

धाभवति । समुद्रमयनेत्यत्रादि

व्यतिपरिकीर्तित ॥ उक्तचरामा

यणे । शर्करासत्रमाध्वीका पु

ष्पासकफलासवा । वासचूर्णैश्चवि

विचेष्टास्तैस्ते पृथक्पृथगिति ।

तस्मापानिप्रायश्चित्तयथा । ब्रह्मव्र

त्समुरापचस्तेयौचगुरुतत्पग . ।

सेतुदृष्टाविशुद्ध्यन्तेतत्संयोगीच

सुरा

पञ्चम ॥ ततोऽधिनृशतदद्याद्ब्राह्म
णामाश्वमेजनम । इतिगारुडे
२२६ अध्याय । तत्पानेशुकशा
पीयथा । सुरापानाद्वसनामप्राप
यित्वा सञ्जानाश्वमेजमस्मात्तिथोर-
म् । दृष्ट्वा कचश्चापितथा विरूप पीत
तथा सुरयामोहितेन ॥ समन्युक्त्याय
महानुभावस्तदोशनविप्रहितचिकी
र्षु । काव्य स्वयवाक्यमिदं जगाद सु-
रापानमप्रतिवैजातशङ्क ॥ यो ब्रा-
ह्मणोऽद्य प्रभृतीह कश्चिन्मोहात्सुरां
पास्यतीमन्दबुद्धिः । अपेतधर्माब्रह्म
होषे ॥ सस्यादस्मिन्लोकैर्गर्हित
स्यात्परेच ॥ मया चिमां विप्रधर्मीक
सीमां मर्यादावैस्थापितां सर्वलोके
मतीविप्रा शुश्रुवांसि गुरुणा देवा
दैत्याश्चेमश्रुश्रुन्तु सत् ॥ इति मा-
त्ये २५५ अध्यायः ॥ ब्राह्मणश्च विप्र
विशां विविधसुरापानप्रायश्चित्तादि
यथा । सुरापौत्वा द्विजो मोहादग्नि
वर्णः सुरां मपिबेत् । तथा खकायेनि
दग्धे सुच्यते किल्बिषात्तत । गो-
मूत्रमग्निवर्णं वापि वेदुदकमेव वा ।
प्रये घृतवामरणादृगोशक्तद्रसमेव वा
॥ कणोन्वाभक्षयेदद्दमपिण्याक वा
सक्तान्निभिः । सुरापानापनुत्त्यर्थं वा
जवासाजटीध्वजी ॥ सुरावैमलम
ज्ञानामप्राप माचमलमुच्यते । त-
स्माद्ब्राह्मणराजन्यवैश्यश्च न सुरां पि-

सुरा

बेत् । गौडीपैष्टीचमाध्वीचविज्जि
याचिविधासुरा । यथैतैका तथा स-
र्वानपातय्याद्विजोत्तमे । ॥ यच्च
रक्ष पिशाचान्न मद्यमांससुरास
वम् । तद्ब्राह्मणे न नात्तव्यदेवानाम
भ्रता इति ॥ अमेध्यं वापतेन मत्तो
वैदिकवाप्युदाहरेत् । अकार्यम
न्यत्कुर्याद्वा ब्राह्मणो मदमोहितः
॥ यस्मै कायगतमूत्रह्ना मद्येनास्त्राव्य
ते सक्तः । तस्मै व्यपैति ब्राह्मण्य
श्रूद्रत्वञ्च स गच्छति ॥ एषा विचित्रा
भिहिता सुरापानस्याभिष्कृतं रिति
मानवे ११५ अध्यायः ॥ अचाहं श्वर-
कुलीऽर्णवे । गेयमद्य पल्लवखाद्यं
समा लोकप्रिया सुखम् । इत्येवा
चरण जप्य परप्राणभूपरमपदम् ॥
गुरुकारुण्यसुखममोदशङ्कुलदर्शन-
म् । त्वहं ता एव जानांति नीतरेभुक्ति
सुक्तिदम् ॥ गुरुपदेशरहिता महा-
न्तश्च कीचन । मोहयन्ति जनान
कांशितुस्त्वयम् पूजं विमोहिता ॥
दुराचारपरा केचिद्वृत्त्यतिहि
पामरा ॥ यथाभूता भवेत्स्वामी से-
वका सुस्तया विधा ॥ बहव
कौलिकधर्मस्मिथ्यान्ना न विडम्बका
। खबुद्ध्या कल्पयन्तीत्य पारम पर्यं
विरज्जिता ॥ मद्यपानेन मनुजा
यद्विसिद्धिं लभन्ति चेत् । मद्यपान
रता सर्वे सिद्धिं या नु समीहिताम् ।

सुरा

मांसमद्यमोक्षेण यदि पुण्यागतिर्भवेत् । कीर्तिमांसाग्निन सर्वे मुख्यवन्तो भवन्ति च ॥ स्त्रीसम्भोगेन देवेशि यदि मोक्षं व्रजन्ति चेत् । सर्वे पि जन्तवो लोके मुक्ताः स्युः स्त्रीनिषेधकाः ॥ कुलमार्गीमहादेवि नमया निन्दितं कथितं । आचाररहिताये च निन्दितास्ते न चैतरे ॥ अन्यथा कौलिके धर्मे ह्याचार कथितो मया । विचरन्त्यन्यथा देवि मूढाः पण्डितमानिनः ॥ कृपाया धारागमनाद्व्याघ्रकण्ठां वलम्बनात् । मुखहृदयान्नूनमश्न्यङ्कुलवर्त्तनम् ॥ वृथापानन्तु देवेशि सुरापानं तदुच्यते । तन्महापातकज्ञेयं वेदादिषु निरूपितम् ॥ अनाग्नेयमनालोक्यमस्पृश्यञ्चाप्यपेयकम् । मद्यमांसं पशूनां तु कौलिकानां महत्फलम् ॥ अग्नेध्यानि द्विजातीनां सान्धान्ये कादयैव तु । वादय तु सुरास्य सर्वेषां मधमं स्मृतम् ॥ सुरावै मलयजानां पापमाचमलमुच्यते । तस्माद्वाङ्मयराजन्यौ वैश्यश्च न सुराभ्यवेत् ॥ सुरादर्शनमात्रेण कुर्यात्सूर्यावलीकनम् । तत्समाग्रायमात्रेण प्राजायामचयचरेत् ॥ आजानुभ्यां भवेत्तज्ज्ञानं मौन्यभ्युपवसिद्दह । कर्षणामेखिराजन्तु मद्यस्य शर्मे विधिः ॥ सुरापाने कामकृते ज्वलन्ती

सुरा

ता विनिक्षिपेत् । मुखे तथा विनिर्दग्धो मृतः शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ मद्यस्य मांसादिदोषस्य प्रायश्चित्तमिति स्मृतम् । अविधानेन यो हन्यादात्मा र्थं प्राणिनमप्रिये ॥ निवसीन्नरके घोरे दिनानि पशुरोमभिः स्रग्मिता निदुराचारस्तिर्यग्यो निषुजायते । अनुमन्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रयी । स स्तुर्ताश्चिद्वृत्ताश्च ख्यादिनाऽष्टौ च ते समाः । धनेन क्रयिको हन्ति । खादिता चोपभोगतः । चातकी वधवन्वाभ्यामिच्छेत् अविधिधोवधः । मांसस्य दर्शनं कृत्वा सुरादर्शनं वञ्चरेत् । तस्मादविधिना मद्यमांसं सेवेत न कश्चित् ॥ विधिवत्सेविते देवितरसास्त्वम् प्रसीदसि । नाशयस्य विधानं सस्यमेतदुबराजने ॥ तृथं वाऽप्यविधानेन खेदयेन्न कदाचन । किञ्चिन्नागादिजिह्वापि हत्वा पापैर्भक्षिष्यते ॥ यदुनाऽच किमुक्तं न सारमेकं शृणु प्रिये । जीवन्मुक्तिमुच्छीपायः कुलशास्त्रेषु गोपितः ॥ यन्मुच्छीफलं देविकनकस्रवसौरभम् । कुलश्रीऽप्युद्धवित्तुष्टाश्चेज्जनस्तत्त्वादनुत्तमः ॥ कुलशास्त्राणिसर्वाणि मयैवाक्ता निपावन्ति । प्रमाणानि न सन्देहा न हन्तव्यानि हि तुभिः । देवताभ्यपि त्वभ्यक्ष्यमधुवाता कृतायते । खा

सुरा

दिदृशामदिदृशाम् । क्षीरं सपिंमं धू-
 दकम् ॥ हिरण्यपात्रं स्वाहीति ॥ वध-
 न्तं पुरुषं पशुम् । सद्यो दीक्षयती-
 त्याद्या प्रमाणं श्रुतयः प्रिये ॥
 इति श्रीकुमारं वैद्वितीयोक्तासः ॥
 श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे पिश्रीसदाशिव-
 आह्वयथा । सुराद्रवमयीताराजीव-
 निस्तारकारिणी । जननीभोगमा-
 ज्ञायानामिनीविपदाकृताम् ॥ दा-
 हिनीपापसङ्घानापाविनीजगतां
 प्रिये । सर्वसिद्धिप्रदाज्ञानबुद्धिवि-
 द्याविबर्हिनी ॥ सुक्ते सुसुबुद्धि-
 सिद्धे । साधके धितिपालके ।
 । सेव्यते सर्वदा देवैराद्ये स्वाभीष्टसि-
 द्धये ॥ सम्यग्निधिविधानेन सुस-
 माहितचित्तसा । पिबन्ति सदितां म-
 र्त्त्याममर्त्या एव तीक्ष्णती ॥ प्रत्येक-
 तत्त्वस्त्रीकारादिधनास्त्राष्टिवान-
 रः । न जाने पञ्चतत्त्वनां सेवनात्
 किफलमभवेत् ॥ इत्येवमारुणीदेवो-
 निपीताविधिर्वर्जिता । नृणां विना-
 शयेत् सर्वबुद्धिमायुर्यशोधनम् । अ-
 त्थन्तपानान्मद्यस्य चतुर्वर्गप्रसाधिनी
 । बुद्धिर्विनाशप्रतिप्रायी । क्षीकानां म-
 र्त्तचित्तसाम् ॥ विभ्रान्तबुद्धेर्मनुजा-
 त्कार्याकार्यमजानत । स्वाऽनि-
 द्रुष्टपरानिष्ठ जायतेऽस्मात्पदेपदे-
 ॥ अतो नृपावाचक्रं शोभयामादक-
 वसापु । अथासक्तजनान्कायधन-

सुरा

दण्डेन शोधयेत् ॥ सुराभेदाद्वक्ति-
 भेदान् नूनमेनाप्यधिकेन वा । देश-
 कालविभेदेन बुद्धिभेदो भवेन्नृणाम्
 ॥ अतएव सुरापाणादतिपानं न ल-
 द्यते । सुखज्ञाक पाणिपदद्वग्भि-
 रतिपानविचारयेत् ॥ नेन्द्रियाणि
 वशियस्य मदबिह्वलचित्तसः । देवता-
 गुरुमर्षादोज्झङ्घिनाभयरूपिणः ॥
 निखिलानर्थयोग्यस्य पापिनः शि-
 वघातिनः । दहेज्जिह्वाहरेदर्या-
 स्ताडयेत्तच्छपायि वः ॥ विचक्षत्
 पादवाक्पाणि भ्रान्तमुन्मत्तमुद्धत-
 म् । तमुपयातयेद्राजाद्रविषज्ञा-
 हरेत्ततः । अपवागवादिनकुम-
 र्तलज्जामयविबर्जितम् । धना-
 दानेन तत्रास्यात्पञ्चप्रीतिकरेन
 प ॥ शताभिषिक्तः कौलश्चेद-
 तिपानात्कुलेऽश्वरि । पशुरेव सम-
 न्तव्यः कुलधर्मवहिष्कृतः ।
 पिबन्नतिशयं मद्यं शोधितवाप्यशो-
 धितम् । त्याज्यीभवति कौलानां
 दण्डनीयापि भूतः ॥ ब्राह्मीभा-
 र्या सुरां मत्ता पाययन्तो हि जात-
 यः । शूर्ययुभीर्यवासार्षमपश्चा-
 द्दक्षणे भोजनात् ॥ असंस्कृतसुरा-
 पानाच्छुद्धं दुपवसस्त्यजम् । भु-
 ङ्क्ताप्यशोधितमांसमुपवासद्वयचरे-
 त् ॥ असंस्कृते मीनमुद्रेखादयन्नुपव-
 सेदह । अत्रैव पञ्चमकुर्वन् नृराजो

सुरा

दण्डेनशुद्ध्यति ॥ अपिच । नीर
चातौहयापायीवीराणांस्त्रीगमस्त
था । स्त्रीयौमहापातकिनस्तत्सस
र्गीचपञ्चम ॥ कुलवर्त्मकुलद्रव्य
कुलसाधकमेवच । येनिन्दन्तिदुरा
त्मानस्ते गच्छन्त्यधमागतिम् ॥ नृ
त्वंतिरुद्रडाकिन्योनृत्वंतिरुद्रभैर
वा । मांसास्थिचर्वणानन्दाः सु
राकौलहिषानुषाम् ॥ दयालव
सख्यशीला सदापरहितैः प्रिय
तान्गर्हयन्तो नरकाग्निष्कृतिर्या
न्तिनक्वचित्कृति ॥ सुराभांसादि
भिर्देवैर्गङ्गापिसुप्रसीदति । अच
प्रमाणं सौताया वाक्यमुस्पृष्टमु
च्यते ॥ तथाहि । मध्यन्तुसमनुप्रा
प्यभागीरथ्यास्त्वऽनिन्दिता । वैदे
हीप्राञ्जलिभूत्वा तानदौमिदमव
धीसत । निदेशपालयत्येवगङ्गे त्व
दभिरक्षित । चतुर्दशद्विषाणि
समग्रान्पुष्पकानने । आचासहम
याचैवपुन प्रस्थायमिष्यति ॥ त
तस्त्वां देवि सुभगे क्लेशेषपुनरागताय
ह्येप्रमुदिता गङ्गे सर्वकामप्रदायिनि
॥ त्व हिचिपथगीदेवि व्रज्यकीकसमी
क्ष्यसे । भार्याचिदधिराजस्यस्त्रीकी
स्मिन्सम्प्रदृश्यते ॥ तांत्वादेवि नम
स्त्वामिप्रशंसामि च शोभने । प्राप्त
राज्ये नरव्याघ्रे शिवेन पुनरागते ॥

सुराग्यम्

गर्वाशतसहस्रस्रवस्त्राण्यश्वाशुभ
ने । ब्राह्मणेभ्य प्रदास्यामितव
प्रियचिकीर्षया ॥ सुराघटसहस्रे
णमांसभूतीदनेनच । यज्येत्वांप्रय
यतादेविपुरीं पुनरुपागता ॥ यानि
त्वत्तीरवासीनि देवतानि वसन्ति हि
। तानिसर्वाण्ययच्छामि तीर्थान्याय
तनानिच ॥ पुनरेवमहाबाहुर्मया
आचाचसङ्गतः । अयोध्यावनवा
सात्तुप्रविशत्स्वनघोऽनघे ॥ तथा
सम्भाष्यमाणा सा सीता गङ्गामनि
दिता । दक्षिणादक्षिणन्तीरं हि
प्रमेवाभ्युपागमत् ॥ इत्यार्पेरा मा
यणे । अयोध्याकाण्डे द्विपञ्चाशत्
सर्गः ॥ पुनश्च । कालिन्दीमध्य
मायातांसीता त्वेनामवन्दत । ख
स्तिदेवितरामित्वांपारयेन्मेपतिव्र
तम् ॥ यज्येत्वांगीसहस्रेण सुराघ
टशतेनच । खस्तिप्रस्थागतेरामिपु
रीमिच्छाकुपालिताम् ॥ कालिन्दी
मयसीता तु याचमाना कृतञ्जलि ।
तीरमेवाभिसम्प्राप्ता दक्षिणावरद-
शिनी ॥ इत्यार्पेरा मायणे अयो
ध्याकाण्डे पञ्चपञ्चाशत्सर्गः ॥

सुराकर । पु० नारिकेलद्रुमे ॥ म
द्योत्पत्तिस्थाने ॥ यथा । आकरा
शुद्धयः सर्वेवर्जयित्वा सुराकर
म् ॥

सुराग्यम् । न० अमृते सुराणामग्य

सुरापानम्

श्रेष्ठम् ॥

सुराङ्गना । स्त्री० देवपत्न्याम् ॥ अप्स
रससु ॥सुराचार्य्य । पुं० बृहस्पतौ ॥ सुरा
यामाचार्य्य ॥

सुराजक । पुं० भृङ्गराज ॥

सुराजा । पुं० श्रीभनेन्द्रे ॥

सुराजीवी । पुं० श्रीडिवी ॥

सुरानन्द । पुं० हरौ । सुरानन्दान
न्दयत्यमृतप्रदानेनितितया । कौ
ले सुरया० सुरार्यावानन्देऽस्य ॥सुराप । वि० मद्यपि । सुरापानक
र्त्तरि ॥ सुरापिबति । पा० । गा
पीष्टगिष्यत्र० पिबति । सुराशी० ध्वो
रितिवात्ति० कादक । टित्वात्स्त्रि
शाडोप् । सुरापी ॥ जेह्महाजाय
तेयर्त्तमसुराप श्यावदन्तकः । सु
वर्णहारीकुलखौदुश्मन्मुरुतल्य
ग ॥

सुरापशा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुरापानम् । न० मद्यपानम् ॥ सुरा
या पानम् अश्वदशे ॥ सामान
करणयोरितिपक्षेयत्वम् ॥सुरापाना । पुं० भूमि० प्राच्याषु ।
पूर्वदेशस्थेषु ॥ पीयतद्रतिपानम् ।
कर्मणिष्णुट् । सुरापानयेषाम् ।
पानन्देशे० इ० णत्वम् ॥सुरापानम् । न० सुरापोषे । मद्य
पानम् ॥ सुरायाः पानम् । बाभा

सुराङ्गः

वक्त्रणयोरितिपक्षेयत्वाभावात्
ब्राह्मीज्जितावेदिनिन्दाकौटसाध्य
सुहृद्वध । गङ्गितानाद्ययोजगिध् ।
सुरापानसमानिषट् ॥सुराभाग । पुं० सुराये । सुरायाश्च
यभागे ॥सुरामण्ड । पुं० सुरायाश्चयभागे ।
कारित्तरे । सुरायामण्डः ॥सुरारि । पुं० दैत्ये । सुरायाम्
वरिः ॥सुरारिहा ।) पुं० विष्णौ । श्री
सुरारिहता ।)हरौ ॥ सुरारौनुवन्ति ॥ सुरारौ
णाहता ॥

सुराहम् । न० हरिचन्दने ॥

सुरालय । पुं० सुमेरुशैले ॥ खर्गे ।
सुरायामालय ॥ सुरायानिलये ॥

सुराश्रय । पुं० इन्द्रे ॥

सुराष्ट्रः । पुं० देशविशिषे । सुरत०
इ० भा० प्र० ॥ श्रीभनेपवर्त्तने ॥सुराष्ट्रज । पुं० कृष्णसुहृदे ॥ वि
षविशिषे ॥ न० तुवरिकायाम् ।सौराष्ट्रमृदि ॥ सुराष्ट्रेजातम्
जनी० । सप्तम्याजनेडं । वि०

तद्देशजाते ॥

सुराष्ट्रजा । स्त्री० तुवरिकायाम् ।
सौराष्ट्र्याम् ॥ टाप् ॥सुराङ्ग । पुं० देवदारुणि ॥ मद्य
पके ॥ हरिद्रुहृद्ये ॥

सुरेश .

सुरी । स्त्री० देशान्नायाम् पुर
सुरीणाभयकेवमानवी ॥
सुरुह । पु० शोभाक्षणे ॥
सुरुहा । स्त्री० सुरुहायाम् । सन्धि
लायाम् । सन्धौ । सौध० इ०
प्र० खातविशेषि ॥
सुरुहादि । पु० सन्धिचौरे । कु
जन्मिले ॥
सुरुक् । चि० अतिक्रमनौये ॥
सुरुप । चि० शोभनरूपयुक्ते । सुन्द
रे । रुचिरे । मनोहरे । मनोर
मे । शोभनरूपयक्षस ॥ वि
दुषि । विप्रश्चिति । न० तूले ॥
सुरुपा । स्त्री० भाग्याम् । शालपण्यां
म ॥ सुन्दर्याम् । रुचिरायाम् ।
मनोरमायाम् ॥ शोभनरूपयस्या ॥
सुरुहक । पु० गर्दभाश्वे । इ०
हे० चन्द्र ॥
सुरेज्य । पु० वृहस्पती ॥
सुरेज्या । स्त्री० तुल्याम् ॥
सुरेन्द्र . । पु० इन्द्रे ॥
सुरेन्द्रजित् । पु० गरुडे ॥ सुरेन्द्र
जयति । जि० । जित् । तुक् ॥
इन्द्रजिति ॥
सुरेभ । पु० देवहस्तानि ॥ शो
भनवृहणे । न० रङ्गे । मृदङ्गे ।
सुरेष्ट . । पु० रामपूगे । मुनिपूगे ।
सुरेश । पु० भगवति । विष्णौ ।
शिवे ॥ सुराणामीश स्वामी ।

सुलभ .

सुरेशलीक । पु० ब्रह्मलीके ॥ यथा
। नयचबैकुण्ठकया सुधापगानसा
धवोभागवतास्तदाश्रया । नयच
यज्ञेशमहामहोत्सवा सुरेशलीका
पिनवैससीव्यतामिति देवीभागवत ॥
सुरेश्वर . । पु० इन्द्रे ॥ शिवे । श
ङ्कराचार्यशिष्यविशेषि । वास्तिक
कादि ॥
सुरेश्वरी । स्त्री० दुर्गायाम् । मन्दा
किन्याम् ॥ सुराणामीश्वरी ॥
सुरेष्ट . । पु० वक्रवर्त्ते । शिवमन्त्रा
म् ॥ शाले ॥ सुरपुत्राणि ॥
सुरेष्टा । स्त्री० ब्राह्मणाम् ॥
सुरोत्तम । पु० सूर्ये ॥ चि० देव
श्रेष्ठे ॥
सुरोत्तर . । पु० चन्दने ।
सुरोद . । पु० सुरासिन्धौ । सुरास
सुद्रे ॥ सुरा० उदकयस्य । उत्तर
पदस्थे शुद्धकस्योदादेश ॥
सुलक्षण . । चि० शोभनलक्षणविशि
ष्टे ॥
सुलक्षणा । स्त्री० उमाया सखीवि
शेषि ॥
सुलभ . । पु० विष्णौ ॥ यथा । पञ्चे
षुपुष्पेषु फलीषु तोषीष्वक्रौतलभ्येषु स
दैवसत्सु । भक्त्यैकलभ्येषु रुषीपुरा
णेषु सुतयैक्यनक्तियतीप्रयत्न इति
महाभारतम् ॥ चि० अनायासप्रा
प्ये । सुखिनलभ्यते । इति । ईष

सुलोमा

दु सुधितिलमे : खल ॥
 सुलभा । स्त्री० तुलस्याम् ॥ धूस्रपत्रा
 याम् ॥ माषपण्याम् ॥
 सुललाट । वि० शोभनभालविशि
 ष्टे । ललाटेयकदृश्यन्तेचतुस्त्रि
 दव्येकरेखिकाङ्क्युक्तचतुर्लखासौ
 भाग्यविशिष्टे ॥
 सुललितम् । न० माभाषतविशिष्टे ॥
 द्विजवरयुगमिहरचयचिलघुकागण
 मयकलय । सुललितकलितरसपदि
 सरसिलसुखिभवतियदि । जगतिवि
 दितसुललितमितिबरफण्यपतिरिति
 वदति ॥ यथा । प्रविचल कुबलयन
 यनजलनिधिक्षतवरययन । दिति
 तनयनिबद्धमनमनविबिधभयम
 मन । मयिवरसुपनयसुचिरमभिनव
 जलधरकचिर ॥ वि० अतिसुभगे ॥
 सुकीमले ॥
 सुलेखा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 सुलोचन । पुं० श्रीकृष्णे ॥ शोभन
 लोचननयन० ज्ञानवाक्य ॥ मृगे
 । हरिणे ॥ वि० शोभननेत्रविशि
 ष्टे ॥ शोभनेलोचनेयस्यस ॥
 सुलोचना । स्त्री० सुनीनायाम् ॥
 माधवराजपत्न्याम् ॥
 सुलोसभा । स्त्री० काकजङ्घायाम्
 ॥ वि० शोभनलोमयुते ॥
 सुलोमा । स्त्री० मांसच्छदायाम् ॥
 ताम्रवज्रायाम् ॥

सुवदना

सुलोहकम् । न० पित्तले ॥
 सुलोहित । पु० सुन्दररक्तवर्णे ॥
 वि० तद्वति ॥
 सुलोहिता । स्त्री० अग्निजिह्वावि
 शेषे ॥
 सुवक्त्रा । पु० वनवर्ष्याम् । न०
 सुन्दरानने । वि० तद्वति ॥
 सुवचनम् । न० सुप्रलापे । शोभने
 तौ ॥ शोभनवचनम् ॥
 सुवचा । वि० वागमिनि ॥ सुष्ठु
 वक्ति । वच० । सर्वधातुभ्योऽसुन्
 ॥ यद्वा । मिथुनेऽसि । उपसर्ग
 विशिष्टोधातुर्मिथुनम् । तत्रासु
 नोपवादेऽसि । खरेभेदः ॥
 सुवदन । पुं० श्रीगणेशे । शोभन
 वदनमस्य ॥ वि० सुन्दराननवति
 ॥ न० शोभनानने ॥
 सुवदना । स्त्री० सुन्दराननविशिष्टा
 यानार्याम् ॥ कतिच्छन्द २० प्र
 भेदे ॥ ज्ञेयासप्तश्लषड्भिर्मरभ
 नययुताभूलोग सुवदना ॥ यथा
 । प्रत्याहृत्येन्द्रियाणित्वदितरविष
 यान्नासायनयना० त्वाध्यायन्तीनि
 कुक्षेपरतरपुरुषवर्षीत्यपुलक ।
 आनन्दाशुभ्रताद्यैवसतिसुवदना
 योगैकरसिका० कामार्तिन्य-
 क्तुकामोननुनरकरिपीराधामस
 खी ॥ सुष्ठुशोभनदननयस्या
 सा ॥

सुवर्णं .

सुवर्णं । पु० दिवानाथे । सूर्ये ॥ व
ज्री ॥ सूते० सूयतेवा । षड्प्राणि
गर्भविमोचने । भू० सुधू० भसजिभ्य
श्छन्दसौतिव्यन् ॥

सुवर्णा . । स्त्री० प्रौढायाम् ॥

सुवर्चक . । पु० सर्जिकाक्षारे ॥

सुवर्चला . स्त्री० सूर्यपत्नीविशेषि ।

भस्त्रायाम् । अतस्थाम् ॥ ब्राह्म्या

म् ॥ आदिष्वभक्तायाम् । हुलहु

ल० इ० प्र० शक्ते ॥ अस्यागुणा

यथा । सुवर्चलाहिमार्कवास्त्रादु

पाकरसागुरु । अपित्तलाकटु

आशविष्टम्भकफवातजित् ॥ अ

न्यातिक्ताकवायाण्यासराकृत्वालघु

कटु । निहन्तिक्कफपित्तास्रश्वा

सकासारुचिज्वरान् ॥ विस्फोटकु

ष्ठमेहास्रयोनिरुक्कमिपाण्डुता ॥

सुवर्चा । वि० द्यौर्मति ॥ अति

तेजस्विनि । शोभनवर्चोयस्यसः ॥

सुवर्चक . । पु० सर्जिकाक्षारे ॥

सुवर्चका . स्त्री० जतुकायाम् । त

त्तवल्क्ष्याम् । जतुकार्याम् । नि

शान्वायाम् ॥ सर्जिकाप्रभेदे ।

सीरा० इ० भा० प्र० ॥ सुवर्चं

कासर्जिकावदोद्व्यागुणतीजनै ॥

सुवर्ची . स्त्री० सर्जिकाक्षारे ॥

सुवर्ण . । पु० स्वर्णकषे । विस्फो

टकोचो । विस्फोटकोचमुमाधिषु

॥ विस्फोटमिमर्षैः । हरिमितिपरि

सुवर्णं .

माणविशेषि ॥ सुवर्णालौ ॥ सुव

र्णनामनियन्त्रे ॥ धत्तूरे ॥ लङ्का

दिद्वीपवत् ॥ समुद्रान्तर्वर्त्तिनिद्वी

पविशेषि । कणगुग्गुलौ ॥ न०

सीना० इ० भा० प्र० धातुश्रे

ष्ठे । तत्पय्यायायथा । स्वर्णसुव

र्णकनकद्विरण्यहेमहाटकम् ।

तपनीयशतकुम्भागाङ्गेयभर्मकर्तु

रम् ॥ चामीकरजातरूपभहारज

तकाक्षने । रुक्मकात्तस्वरजास्वू

नदमष्टापदोच्चियामिति ॥ तस्यधा

र्यस्त्वसर्वदेवतात्मकत्वस्त्वोक्त रामाय

णे० महाभारतेचपरशुरामप्रतिव

शिष्ठवाक्यम् । सर्वरत्नानिनिर्म

य्यतेजिरागिसमुत्थितम् । सुवर्णं

मेभ्योविप्रेन्द्ररत्नं परमनुत्तमम् ॥

एतस्मात्कारणाद्देवगन्धर्वीरगराज

साः । मनुष्याश्चपिशाचाश्चप्रयता

धारयन्ति तत् । तथा । तस्मात्स

र्वपविशेष्य पविशं परमस्मृतम्

॥ तथा । अग्निर्वैसक्वादिवा । सु

वर्णश्चतहात्मकम् । तस्मात्सुव

र्णददतादत्ता श्यु सर्वदेवता

। तस्मात्पादिनधार्यम् । अष्टोत्प

त्तिर्हस्ति० गुणाश्चस्वर्णेद्रष्टव्या ॥

कृष्णागुरुणि ॥ हरिवन्दने ॥ स्व

र्णं गैरिके । विस्फो । धने ॥ नाग

केशरे ॥ पु० न० हिमोचो । अथो

तिरक्तिकापरिमितस्वर्णे ॥ वि०

सुवर्णशूथी

उत्कृष्टवर्णं ॥ शोभनावर्णं सु
तिर्वासुष्ठुवर्णंतेवा । वर्णवर्णने ।
गद्यन्त । एरच् ।

सुवर्णक । पु० चारवधुच्छे ॥
पुष्पै शोभनावर्णोऽस्य ॥ न०
पित्तले ॥

सुवर्णकदली । स्त्री० कनकमोचा
याम् । चम्पकरम्भायाम् । चम्पा
केला० इ० भा० प्र० ॥

सुवर्णकार । पु० स्वर्णकारे ॥
सुवर्णकेतकी । स्त्री० हेमकेतक्याम् ॥
सुवर्णगैरिकम् न० गैरिकप्रभेदे ।
स्वर्णधाती । सुरक्तकी । सन्ध्याभे ।
धानीमाटी० पीलागिरु० इ० भा०
प्र० ॥ सुवर्णगैरिकत्वन्यत्ततीर
क्ततरहितत् । ततीगैरिकात् ॥
अस्यगुणा । गैरिकमधुरशीत
कषायव्रणरोपणम् । विस्फीटा
शीऽग्निदाहघ्नवरस्वर्णादिक शुभ
म् ॥

सुवर्णनकुली । स्त्री० महाज्योतिष्म
त्याम् ॥

सुवर्णपुष्प । पु० राजतरुण्याम् ॥
सुवर्णप्रसरम् । न० एलबालुके ॥
सुवर्णमाक्षिकम् । न० स्वर्णमाक्षि
के ॥

सुवर्णशूथी । स्त्री० सुगन्धायाम् ।
हेमपुष्पिकायाम् । सौनकुली० इ०
भा० प्र० ॥

सुवह ।

सुवर्णवणिक् । पु० चम्बुष्टाहैश्यक
न्यायाजातेवर्णसङ्करजातिविशेषे ।
कस्यवणिग्विशेषश्चस सर्गात्स्वर्णका
रिण । स्वर्णचौर्यादिदोषेषपति
ताव्रह्मशापत ॥

सुवर्णवर्ण । पु० विष्णौ । वि०
रुक्मवर्णे ॥ सुवर्णस्नेहवर्णोऽस्य ॥
सुवर्णवर्णा । स्त्री० काञ्चन्याम् । व
रिद्रायाम् ॥

सुवर्णविन्दु । पु० विष्णौ हरी ॥
विन्दुवोऽवयवा सुवर्णसदृशाण्यस्य
॥ शोभनवर्णमक्षरम् । विन्दुस्य
यस्मिन्मन्त्रे तदात्मकीवा ॥

सुवर्णी । स्त्री० स्वर्णचौर्याम् ॥ व
रिद्रायाम् ॥ वाय्यालके ॥
सुवर्णाख्य । पु० नागकेशरे । धत्तू
रे ॥

सुवर्णी । स्त्री० चाखुपण्याम् ॥
सुवर्णलम् । न० काक्षिके ॥
सुवर्णि । स्त्री० सीमराज्याम् ॥
शोभनावर्णिरस्या ॥

सुवर्णी । स्त्री० सीमराज्याम् ॥ क
टव्याम् ॥

सुवर्णसन्त । पु० मधूत्सवे चैवाव
ज्ञायाम् ॥

सुवर्णसन्तक । पु० वासव्याम् ।
मदनात्सवे ॥

सुवह । वि० सुखवाद्ये । सुखेन
वहति । वह० । पचाद्यच् ॥ पु०

सुविदित .

बायो प्रमेदे ।

सुवहा । स्त्री० गोधापद्याम् ॥ सु
बुवह्यामीदम् । बह० । अच् ।
टाप् ॥ शङ्खकौद्रुमे ॥ एलापण्यां
म् । तुलस्याम् ॥ बीणायाम् ॥
रास्त्रायाम् । शिफालिकायाम् ॥
त्रिवतायाम् ॥ नीलसिन्धुवारके
॥ रुद्रजटीयाम् । हसपद्याम् ॥
मुसल्ल्याम् ।

सुवास । पुं० शिभनगन्धे ॥ उत्त
मनिवासे ॥

सुवासा । वि० । निर्मिक्तवाससि ।
सुवासिनौ । स्त्री० जटालपथ्य । स्त्रि
याम् । चिरश्याम् ॥ सुप्रतीव
वसतिपिठगेहे । तच्छीना । सुप्य
जातावतिषिनि । अवीक्तज्ञा
नार्थवे । विबाहितासुदेवेशिवाला
एशकुमारिका । सुवासिन्योम
हाप्रौटा । संशयोनास्तिमुव्रते ।
इति ॥

सुविक्रम । पु० सुष्टुपादविन्यासे
॥ विक्रमशसौष्ठवनामगजसिंहा
दिगलिसदृशत्वम् । वि० तद्वति ।

सुविघ्न । वि० अतिनिपुणे ॥

सुविघ्नेय । वि० सम्यग्ज्ञातुश
क्ये ॥

सुविद्वम् । न० कुटुम्बे ॥ सुष्टुवि
ति । विद्वज्जने । सुविदे कत्त ॥

सुविदित । वि० प्रख्याते ॥

सुवेज .

सुविधि । पु० उत्तमविधाने ॥ अ
र्द्धविधिषि ॥

सुविनीत । वि० अतिविनयविशिष्टे
सुविनीता । स्त्री० सुकरायाम् ॥
सुबीजम् । न० खसखसे । वि० सा
धुबीजे ॥

सुवीर । पु० देशविशिष्टे । वि० सु
ष्टुवीरे ॥ शिभनाविविधाद्वरागत
योऽस्य ॥ शिभनवीर्यपिते ॥

सुवीरकम् । न० सौवीरास्त्रने । पु०
एकवीरवृत्ते ॥

सुवीरजम् । न० सौवीरास्त्रने । सु
वीरेजातम् । जनी० । ड ॥

सुवीरान्नम् । न० काष्ठीके । सु
वीरेषु । अभिषुतमन्त्रम् । शक
पार्थिवादि ॥

सुवीर्यम् । न० बदरे ॥ उत्तमवी
र्ये । वि० तद्वति ॥

सुवीर्या स्त्री० नाडीहिङ्गुनि ॥ वन
कार्पाश्याम् ॥ महाशतावर्याम् ॥

सुवृत्त । पु० शूर्ये ॥ वि० सदा
चारनिष्ठे । सुष्टुवर्तुले । प
रिवर्तुले ॥

सुवृत्ता । स्त्री० काकलीद्राक्ष्याम् ।
शतपथ्यम् ॥

सुवृष्टि । स्त्री० सस्रजितेशिभनव
र्ण्ये ॥

सुवेगा । स्त्री० महाज्योतिष्मत्याम् ॥

सुवेज । पुं० चिकूटावले । वि०

सुशान्ता

प्रणते ॥ शान्ते ॥

सुवेश । पु० श्वेतेक्षी । वि० उत्ति
तशृङ्गारसम्पन्ने ॥

सुव्रतः । पु० श्रीहरी । श्रीभनव्रत
मस्य । यथा । सकृदेवप्रपन्नायतवा
स्मोतिचयाचते । अभयसर्वथात
स्मैददाम्येतद्व्रतममेति ॥ यद्वा ।
श्रीभनव्रतयतिमुक्तं सुदामादत्त
पृथुकादीनोति । सुष्टुव्रतयतिभो
जनान्निवर्ततेनरनारायणरूपेणतप
स्वरन्नितिवा । व्रताज्ञीजनेनिवृत्तौ
चित्तिणिजन्तात्पचाद्यच् ॥ शिव
मल्लस्थाम् ॥ भाविकल्पीयाहर्हि
शेषे ॥ वत्तमानकल्पीयाहर्हिशेषे
वि० श्रीभनव्रतयुक्ते । सद्व्रते ॥
सुव्रता । स्त्री० सुखसदोद्यायाह्वि ॥
श्रीभनव्रतमस्या ॥ सद्व्रतायाम्
॥ शय्याम् ॥ वत्तमानकल्पीयाहर्हि
नृमातरि ॥

सुशर्मा । पु० भारतादिप्रसिद्धेऽपि
यविशेषे ॥ श्रीभनशृणाति । शृ०
। अन्येभ्योपिदृश्यतकृतिमनिन् ॥
मिथुनेमनिरितिमनिर्वी ॥

सुशल्प । पु० खदिरे ।

सुशोकः । पु० तण्डुलीये ॥ पिण्डा
याम् ॥ चक्षौ । पञ्चशोकविशेषे ।
विजलायाम् । चक्षुपचे ॥ न०
आद्रक्षी ॥

सुशान्ता । स्त्री० कालिकापुराणप्रसि

सुशुशुबान्

वायाम्शशिध्वजराजपत्न्यां ॥

सुशिख । पु० चम्पौ । वि० उत्तम
शिखावति ॥

सुशिखा । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥

सुशीतः । पु० जलप्रधे ॥ न० पो
तचन्दने ॥

सुशीतलम् । न० गन्धर्वे ॥ वपु
षि । खीरा० काकडो० इ० प्र०
॥ कत्तूये ॥ वि० । अतिशीतगु
णविशिष्टे ॥

सुशीता । स्त्री० शतपत्न्याम् ॥

सुशीलः । पु० विष्णोर्दूतविशेषे ॥

वि० सद्व्रत्ते । श्रीभनशीलयुक्ते
॥ श्रीभनशील यस्यास ॥

सुशीला । स्त्री० श्रीकृष्णस्याष्टमहि
म्यन्तर्गतमहिषीविशेषे ॥ इतिपञ्च
पुराणम् ॥

सुश्राव्यम् । न० नलरामयुधिष्ठिरा
दीनांयशसि ॥ श्रीभनवाक्ये ॥

सुश्रीः । वि० सुदरे ॥ श्रीभनाश्री
यस्या ॥

सुश्रीकः । वि० श्रीभनश्रीविशिष्टे ॥

सुश्रीका । स्त्री० शङ्खक्यां ॥

सुश्रुतः । पु० विश्वामित्रमुनिपुत्रे ॥

चिकित्साशास्त्रकर्तारि ॥ चिकि

त्सायन्यविशेषे । सुश्रुतेनकृतं तन्म

सुश्रुत बहुभिर्यत । तस्मात् तत्

सुश्रुत नामविख्यातचित्तिसकृत् ॥

सुशुशुबान् । वि० सुश्रुतवति ॥ शृणी

सुषिरम्

सैः कसुः ॥

सुषम । जि० चारौ । रुचिरे । शी
भने । सुन्दरे ॥ समे ॥ सुशोभन
सम सर्वमस्य । सुविनिर्दुर्भ्यः
तिष्ठ ॥

सुषमा । स्त्री० परभायाशोभायाम् ।
अनन्तशोभायाम् ॥ जिनिनाङ्का
लमेदे ॥ वयं वृत्तविशेषः ॥ कर्णोद्
कषुः कर्णोभगण । शिषिगुरुणापू
र्णं चरण ॥ यस्यांभवितावाक्षिपर
मासोपासुषमादोव्यत्सुषमा ॥
यथा । राशीनयेनेकीलोकलक्ष्मिप्रियान्
नदकिङ्किणीकुरुते । धन्यारमणीस
र्वसङ्गतिदुःखसुखवत्त्वान्तेमनु
ते ॥ शोभन सम सर्वमनया । सु
विनिर्दुर्भ्यः सुपिसूतिसमाङ्गति
षत्वम् ॥

सुषणी । स्त्री० कारव्याम् । कृष्णजी
रकी ॥ जीरकी ॥ कारविले ॥ सुखं
सुवति । धूपेरणे । अथ । गौरा
दि । उपसर्गात्सुनेतीतिषत्वम्
। सुषण्य वा । नृदेरप । सीस्य
स्था । पिप्पल्यादि ॥ चन्द्रकार
विले ॥ प्रतिराजनिर्घण्ट ॥

सुषि । स्त्री० छिद्रे ॥ सुष्ठु सति ।
श्री० । उपसर्गेधा । किरितिवाङ्
मुक्तात्कि ॥

सुषिरम् । न० विचरे । विचि । छिद्रे
सुषिरे । सुषिरस्थस्य । जम्बुसुषि

सुषुप्सु

सुष्कमधीरः ।

सुषीम । पुं० सर्पविशेषः ॥ चन्द्रका
न्तमणौ ॥ वि० शिशिरे । शीतगु
णयुक्ते ॥ चारौ । रम्ये । मनीषो
सुष्ठुसीमामर्यादायस्य । सुषामादि
षुचिषत्वम् ॥

सुषुप्तः । पुं० न० स्वप्नान्ते ॥ सुषुप्ता
ख्यतमोऽज्ञानबीज स्वप्नप्रबोधये ।
॥ सुषुप्त्यवस्थायाम् ॥ यथा ।
योजागरेवहिरनुक्षणधर्मिणीर्यान्
भुङ्क्ते समस्तकारणैः । हृदि तत्स
दृष्टान् । स्वप्ने ॥ सुषुप्तोपसङ्गते
॥ सएक स्मृत्स्वयान्तिगुणवृत्ति
दृग्निन्द्रियैश्च । इ० श्रीभा० ११
स्क० ११ अध्याय ॥ वि० सुषुप्ति
युक्ते ॥

सुषुप्तस्थानः । पुं० प्राज्ञे ॥ सुषुप्त
स्थानमस्य ॥

सुषुप्तिः । स्त्री० सर्वोपरमावस्थायाम् ।
अहं किमपिनजानामिसुखे
नमयानिद्राऽनुभूतेष्वेव प्रकारेस
स्वप्नप्रधानेऽज्ञाने ॥ तस्यानामान्तर
ङ्कारणशरीरस्य चानन्दमयको
षस्येति ॥ सर्वस्यैव सुषुप्ति
वि कारणीपाधीनोक्तत्वं सुषुप्ति
त्वमितितल्लक्षणम् ॥ शोभनासु
प्तिः सुषुप्तिः ॥

सुषुप्सु । वि० स्वप्नमिच्छौ ॥ स्व
प्ने सन्नप्तादुपस्थाय । रुदविदेत्या

सुसंस्कृतः

दिनासन किञ्चाद्विस्वपीश्यादि
नासम्प्रसारणम् ॥
सुषुम्णा । स्त्री० नाडोविशेषे ॥
साच । इडापिलङ्गयामध्वेषसंमा
ना० पृष्ठवशान्तगंतानाडो० सुषु
म्णेऽप्युच्यते ॥ शोभन सुख सुख
यस्याम् ॥ पु० ॥
सुषेण । पु० करमर्दे ॥ विष्णौ ॥
सुयोवैद्ये ॥ तारायावालिभा
याया पितरि ॥ वेतसे ॥ शोभ
नासेनायस्य । एतिसंज्ञायामगादि
तिषत्वम् । रषाभ्यामित्यत्वम् ॥
सुषेणिका । स्त्री० कर्णविद्वतायाम्
॥ सुष्टुसेनयति । सेनाशब्दात्
सन्त्यप्रप्राप्तिनिच । पचाद्यच्
। एतिसंज्ञायामगादितिषत्वम् । क
त्वम् । स्वार्थेकन् ॥
सुषेणी । स्त्री० त्रिवृति ॥
सुषोमा । स्त्री० नटीभेदे ॥
सुष्टु । अ० प्रथमने ॥ अत्यर्थे ॥
सुतिष्ठति० सुस्थानवा॥ छान्द० । अप
दुष्पुष्ट्यङ्गतिक्कु । सुषासादित्वा
त्पत्वम् ॥
सुसंयत । चि० कृतसंयमे । यथावि
धिसंयमविशिष्टे ॥
सुसंयत । चि० सिद्धे ॥ अतिनि
गूढे । आचारनिर्धारविहारयोगा
सुसंयताधर्माविदातुकाय्याः ॥
सुसंस्कृत । चि० घृतादिनानाद्रव्ये

सुसंस्कृतः

अप्रयत्नत सुपक्वव्यञ्जनादौ । प्र
यत्ने ॥ सुष्टुसंस्क्रियतेत्य । कर्म
विज्ञातः । सम्प्रतिभ्यामितिसुष्टु ॥
सुसंस्थान । चि० शोभनाकृतौ ॥
सुसंस्था । स्त्री० जनकभावार्थायाम् ॥
सुसम्पत्० दु० स्त्री० परभागे ॥
सुसंमृष्ट । त्रि० अलङ्कृते ॥
सुसंस्तु । चि० दुः सहभिन्ने ॥
सुसाध्य । चि० सुकरे ॥
सुसार । पु० रक्तखदिरि ॥ मणिवि
शेषे ॥ चि० अतिशयसारवति ॥
शोभन सारोऽस्य ॥
सुसारवत् । न० स्फाटिके ॥
सुसंस्कृता । स्त्री० शर्करायाम् ॥ शो
भनवालुकायाम् ॥
सुसीमा । स्त्री० साधुसीम्नि ॥ वृत्ता
हन्मातरि ॥
सुसेव । चि० सुष्टुसेवितुयोग्य ॥
सुस्थ । चि० नीरोगे । स्वस्थे ॥
सुस्थता । स्त्री० आरोग्ये ॥
सुस्थिर । त्रि० चासुस्थिररहिते । स्थि
रतरि ॥
सुस्त्रा । स्त्री० खड्गकारी । खिसारो०
इ० प्र० शमीधान्ये ॥ सुस्त्रोदुर्वा
लतारुक्षाकषायाविषदागुरुरिति
राजनिर्घण्ट ॥
सुस्नात । पु० यज्ञान्तकान्तकृति ॥
चि० सुन्दररूपिणकृतकानि ॥
सुस्नातकः । पु० शोभनस्नातके ॥

सुहृत्

सुस्मित । वि० सुन्दरेषदास्युक्ते ।

सुखादु । वि० सुमधुरे ॥

सुहृत्ति । पुं० धीमेदे ॥

सुहित । वि० विहिते ॥ तप्ते ।

सुहिता । स्त्री० अन्नेर्जिह्वाविशेषः ॥

सुहृत्तम । वि० उपकारानपेक्ष्योपकारके ॥

सुहृत्प्राप्ति । स्त्री० चम्पकाख्यायां सिद्धौ । सुहृदागुरुशिष्यसब्रह्मचारिणां स वादकानांप्राप्तिः । न्यायेन स्वयं परोक्षितमप्यर्थं तावन्नश्रद्धयते । यावद्गुरुशिष्यसब्रह्मचारिभिः सहनसं वाच्यते ।

सुहृत् । पुं० मित्रे । सदैवानुगते च कर स्वपरभूरिकथानाप्रायशी हिंसुहृदे । सहवासः ॥ शस्त्रचित्ते । प्रत्युपकारनिरपेक्षतयापकारिणि । प्रत्युपकारमनपेक्ष्य पूर्वमेव सम्बन्धविनैवीपकर्त्तरि । कृतोपकारे । सम्बन्धनि । शिभन हृदयमस्य । सुहृद्दुर्द्धाविति साधुः । सहायेः । यथाहस्तुविचारः । चन्द्रचन्दनमिन्दुधामध्वजाराव्योहिरेफवणौभङ्गारिन्मुखराविलासविपिनीपान्तावसन्तोदया । मन्द्रध्वनवनोदधासदिवसामन्दा । कदम्बानिला शृङ्गारप्रसुखाचकामसुहृदेनार्याजितार्याजिताः ॥ कामसुहृद सहाया

सूक्तम्

नार्याजितार्याजिता • सर्वेषां

दुपरल्लकत्वात् ॥ सर्वान्तर्यामिणि ॥

सुहृदय । वि० सुचेतसि । सहृदये । हृदयालौ ॥ शिभन हृदयमस्य । मित्रत्वाविषयप्राप्तहृदयस्य हृत्तावः ।

सुहृद्गुण । पुं० शुचितादौ । मित्रस्य गुणे ॥ यथा । शुचितात्यागिताशौर्यसमानसुखदुःखिता । अनुरागसदाक्षिण्यसत्यनाचमुहृद्गुणाः ।

सुहृद्वत् । पुं० शानरविशेषे ॥ चन्द्रवर्गोयस्यदिपुराजपुत्रे ॥

सुहृत् । पुं० जातविशेषे ॥ पुं० भूक्षि० नौहृद्विशेषे । सुहृत्तानिनासोजनपदः • सुहृत्ता । अणोलुप् । लुपियुक्तवद्भावः ।

सू । पुं० प्रसवे सवनमण्डपप्राणिप्रसवे । किरः ॥

सूक्तम् । पुं० वार्ये ॥ वीते ॥ उत्पन्ने ॥

सूकरः । प० वराहे । शूकरे । कुम्भकारे । मृगविशेषे । सवनम् । मण्डपप्राणिगर्भविमोचने । सम्पदादि । सुवंप्रसवकराति । कृष्णो हस्तिरोटः ।

सूकरी । स्त्री० चपविशेषे । वराहकान्तायाम् । शूकरक्षिपाम् ॥

सूक्तम् । न० प्रवचने ॥ वि० गङ्गा

सूक्ष्म .

रार्थे ॥ शोभनीतिविशिष्टे ॥ वि
दोक्तस्तोत्रमन्त्रादौ ॥

सूक्तवाक । पुं० इदं वा वापुषित्रीभ
द्रमभूदित्यादिकैमन्त्रे ॥ भन्त्रमात्रे
। सुभाषिते । सूक्तवक्ति । वच०
। वज्र ॥

सूक्ता । स्त्री० चित्राख्याम् । शारिका
याम् ॥

सूक्ति । स्त्री० शोभनीति ॥

सूक्ष्म । पुं० अणौ ॥ कतके सू
क्तात्मनि ॥ जातिक्रियोदिप्रवृत्तिनि
मित्तशून्यत्वात्मनि वागादौन्द्रिया
णामनीचरेपरमात्मनि ॥ चात्मा
सूक्ष्मोऽणुपरिमाणवृत्तिकश्चित् । त
न्न । युगपदशेषशरीरव्यापिविदना
नुसन्धानासिद्धे ॥ न० कैतवे ।
शाठ्ये । अध्यात्मे । सूक्ष्मशरीरे
॥ अलङ्कारविशिष्टे । यथा । कुतौ
पिलक्षित सूक्ष्मोप्यर्थीत्यस्मैप्रका
श्यते । धर्मेऽप्येकेनचिदावतारसूक्ष्म
परिचक्षते ॥ कुतौप्याकारादिज्ञ
तादिसूक्ष्मः स्तोत्रमत्तिसवेद्य ।
। उदाहरणम् । वक्तास्यन्दिस्तेदवि
न्दुपवत्यैदंष्ट्राभिन्नकुङ्कुमकायि
कण्ठे । पुंस्त्वतन्व्याव्यञ्जयन्तीव
यस्यास्मिन्वापायीखड्गलेखांलिलिख
॥ अथाकृतिमालीक्यकयापिचित
किंतपुरुषावितमसिलतालेखनै
वैदग्ध्योदभिव्यक्तिसुपनीतपुंसा

सूक्ष्मपत्र ।

शेषकृपाणपाणितायेत्यत्वात् । य
थावा । सङ्केतकालमनसश्चिठञ्चा
त्वविदग्धश । ईषद्नेचापि ताकृ
तलीलापन्ननिमीलितम् ॥ अत्र
जिज्ञासित सङ्केतकाल' ० क
याचिद्विद्वितगात्रेणविदितानिशा
समयश्च सिनाकमलनिमीलनेनलो
लयाप्रतिवादित' ॥ चि० अल्पे
। स्तोके ॥ इन्द्रियाणीचरे ॥ सूच्य
ते । सूचयैशुच्ये । सूचि स्मन् ॥
सूक्ष्मकृष्णफला । स्त्री० मध्यमजम्बू
वृक्षे ॥

सूक्ष्मतण्डुल । पुं० खसखसे ॥
सूक्ष्मतण्डुला । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥
सूक्ष्मदर्शी । चि० प्रण्डिते ॥ कुशाग्री
यमतौ । प्रत्युत्पन्नमतौ । विशिष
ज्ञे । इन्द्रियेभ्यः पराङ्मर्षाद्व्यादि
प्रकारेणसर्वविशिषसूक्ष्मतापारम्प
यदर्शनेन० परसूक्ष्मद्रष्टृशौलय
स्यतस्मिन् ॥

सूक्ष्मदल' । पुं० देवसर्पे ॥

सूक्ष्मदला । स्त्री० दुरालभायाम् ॥

सूक्ष्मदारु । न० किलिञ्जी ॥ तनुका
ष्ठे ॥

सूक्ष्मपत्र । पुं० धान्यके ॥ वनजीर
के ॥ देवसर्पे ॥ लववदरे ॥ सुर
पर्णे ॥ वनवर्षायाम् ॥ लिलितेक्षौ
। ताम्रचूडे । कुङ्कुरद्वौ । कुङ्कुरौ
धा० इ० भा० प्र० ॥ बावलवृक्षे

सूक्ष्मभुवनोष्टकम् ।

। खण्डपुष्पे । न० धितुन्नके । सू
क्ष्मपत्रे ।

सूक्ष्मपत्रक । पु० सूक्ष्मपत्रे ॥ ख
ण्डके ।

सूक्ष्मपत्रा । स्त्री० क्षुद्रजम्बुम् ॥ जी
वन्त्याम् । दीर्घपत्रायाम् । डी-
डाम् ॥

सूक्ष्मपत्रिका । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥
शतावर्धाम् । क्षुद्रोपीदिकायाम्
दुरालभायाम् । आकाशमांस्याम्
॥ लघुब्राह्म्याम् ॥

सूक्ष्मपत्री । स्त्री० आकाशमांस्याम् ॥
सूक्ष्मपर्णा । स्त्री० जीर्णदारुणि । जी
र्णफलज्याम् ॥ डीड्राम् ॥

सूक्ष्मपर्णी । स्त्री० रामहत्याम् । ना
गदन्तिकायां ॥

सूक्ष्मप्रिप्ली । स्त्री० वनपिप्ल्या
म ॥

सूक्ष्मपुष्पी । स्त्री० यवतिक्तायाम् । गर्भे ॥

सूक्ष्मप्रयक्ष । पु० हिरण्यगर्भे ॥

सूक्ष्मफल । पु० भूकर्बुदारे ॥

सूक्ष्मप्रला । स्त्री० तामलकर्पा ॥

सूक्ष्मवदरी । स्त्री० भूवदर्या ॥

सूक्ष्मभुवनोष्टकम् । न० अमरपुरविशि
षेषु ॥ यथा । सूक्ष्मासरपुराव्यष्टौ

बुधैपैशाचमादितः । राक्षसं वा

जगान्मर्वसाहेद्रक्ष्महर्षिमत् ॥ सौ

ख्यं प्राज्ञैश्चरं तस्य दीर्घपर्यव्याप्ति

येति । बुद्धिस्थे । सूक्ष्मभुवनोष्ट

सूक्ष्मशरीरम्

कम् । तेषुपैशाचमादितश्चष्टौ
पैशाचम् । ततोराक्षसादि । ब्राह्म
दीप्तपरमयाश्रियेति । महर्षिमतो
माहेन्द्रादप्यतिशयाय । अधिककान्ति
॥ इ० मृ० स० ता ॥

सूक्ष्मभूतम् । न० अपञ्चोक्तताका
शादिभूते ॥

सूक्ष्ममन्त्रिक । पु० मन्त्रके ॥

सूक्ष्ममूला । स्त्री० जयायाम् । वै
जयन्तिकायाम् । जाहि० इ० प्र०
पुष्पवृक्षे ॥ सूक्ष्ममूलमस्था ॥

सूक्ष्मवदरी । स्त्री० भूवदर्याम् ॥

सूक्ष्मवल्ली । स्त्री० जतुकायाम् ॥ ता
म्रवल्लीयाम् ॥

सूक्ष्मवल्गुम् । न० शृङ्गावसने ॥

सूक्ष्मशीज । पु० खस खसे ॥

सूक्ष्मव्रण । पु० क्लिणे ॥

सूक्ष्मशरीरम् । न० सप्तदशावयवे
लिङ्गशरीरे ॥ विज्ञानमयतनोम

यप्राणमयकीर्णा • ज्ञानेच्छाति

याशक्तिप्रधाना एतत्कीर्णत्रय

मिलितसत् • सूक्ष्मशरीरमित्यु

च्यते । यथाहभगवतीहिमाद्विप्र

तिदेवीगीतायाम् । ज्ञानेन्द्रियाणिप

ञ्चैवपञ्चकर्मेन्द्रियाणिच । प्राणादि

पञ्चकश्चैवधियाचसहितमन ॥

एतत्सूक्ष्मशरीरस्यान्ममलिङ्ग

ग्रह्यते । इति । सूक्ष्मशरीरम् •

शरीरम् ॥

सूचक ।

सूक्ष्ममगर्गरा । स्त्री० बालुकायाम् ॥
 सूक्ष्ममशाख । पु० बालववुरे ।
 सूक्ष्ममशालि । पु० अशुधान्तविशि
 षे । सूचिशाली ॥
 सूक्ष्मषट्चरण । पुं० पञ्चमयुक्ते ।
 सूक्ष्मा । स्त्री० यथिकायाम् ॥ वा
 लुकायाम् ॥ चूडैलायाम् ॥ करु
 ण्याम् । सूचि स्निग्धतेटाप ॥
 चाञ्चातकेश्वराधिवासिन्यामम्बा-
 याम् ॥
 सूक्ष्मेक्षणम् । न० शिखिपविद्याप्रसि
 द्धेश्वरविशेषि ॥
 सूक्ष्मेला । स्त्री० उपकुक्षिकायाम्
 । चिपुष्याम् । चुटी । छोटीइका
 यवी० इ० भा० ॥ अस्त्रागुणायथा
 । एतासूक्ष्माक्फश्वासकासाशी
 मू० कृच्छ्रहृत् । रसेतुकटुकाशीता
 लज्ज्वातहरीमता ॥
 सूच । पु० दर्भाहुरे ॥ सौम्यति ।
 विबुधनुसन्तानि । सिधिरुचिचि
 षट् ॥
 सूचक । पुं० सौवनद्रव्ये । बाध
 के ॥ शुनि । ओती । बिडाली ॥
 काकि । मायसे । बुद्धि । सिद्धि
 ॥ पिशाचि ॥ कथके । सूक्ष्मशाली
 ॥ सूचधारे ॥ वि० पिशुने । दुर्ज
 ने । कर्णेक्षपे । परदेवाज्ञासके ।
 परलसतामसतासुदेवाबाध्यापके
 ॥ सूचयति । सूचयैश्वर्ये० द

सूचिशालि

न्यादिरदन्त । यवुक्त् ॥
 सूचनम् । न० गन्धने ॥ ज्ञापने ॥
 सूच० । ल्युट् ।
 सूचना । स्त्री० व्यधने । वेधनेहृदि ।
 हृष्टौ ॥ गन्धने । अभिनये । टाप्
 सूचि । स्त्री० व्यधिन्याम् । सूच्या
 म । सुद्ध० इ० भा० प्र० ॥ नृण
 प्रभेदे ॥ शिखायाम् । सूच्यतेऽ
 नया । सूच० । अचङ् । ॥ अल्प
 गर्ले ॥
 सूचिक । पु० सौचिके । तुम्रशये ॥
 सूचिका । स्त्री० सूच्याम् । सौवन
 द्रव्ये ॥
 सूचिकाधर । पु० गजि । हस्तिनि ॥
 सूचिकापुष्प । पु० केतक्याम् ॥
 सूचिकाभरणम् । न० शौचधविशि
 षे ॥
 सूचिकासुखम् । न० जलकरङ्गे । ज
 लजिषङ्खे । वि० अच्यास्ये ।
 सूचितः । वि० ज्ञापिते ॥ सङ्क्षेप
 तोदशिते ॥ अच० । क्त० ॥
 सूचिपरक । पुं० शितावरमाके ॥
 सूचिपुष्प । पु० केतकहृत् ॥
 सूचिरीमा । पुं० शुकरे ॥
 सूचिगान । पु० गरुडे ॥ इ० श०
 व० ली ॥
 सूचिबदनः । पुं० मकुषे । मयके ॥
 सूचितुष्यबदनं यम् ॥
 सूचिशालिः । पुं० सूक्ष्मशाली ।

सूच्ययः

सूची । स्त्री० । सौवनसाधने । चाङ्गि
काऽभिनयान्तरे । अङ्गद्वाराचिष्टा
याम् । स्त्रिया करण० । सौव्य
तेऽनया । विवृतनुसन्ताने सि
वेष्टेरुचेतिचट् । टित्वान्ङीप् ।
चि० पिशुनइति० श्रीधरस्वामि
न ॥

सूचीदल । पु० । सिताधरे ।
सूचीपत्रा । स्त्री० । गण्डदूरीयाम् ॥
जलस्थ याम् ।

सूचीपाश । पु० । सूचीवन्धनहेतुभूते
चिद्रे ।

सूचीपुष्प । पु० । केतक्या ।

सूचीमुख । पु० । शुक्रदर्भे । व्यूह
विशिषे । न० । हीरके । नरकान्ता
रे । चि० सूच्याम् ।

सूचीरोमा । पु० । सूकरे । चि० । सूची
तुल्यरोमविशिष्टे ॥ सूचीसदृशा
निरोमाचिद्यश्वास ॥

सूचीव्यूह । पु० । सूच्याकारेव्यूहवि
शिषे । पिपीलिकापङ्क्तिरिवाय
वस्त्राङ्गावेन० सशतरूपतया० वच
यच० सैनिकावस्थान० सशोभप्रवी
रपुरुषमुखः । सूचीव्यूह । तेना
यतीभयेसतिवाधात् ॥

सूच्ययः । पु० । खरच्छदे । उलूख
ह० । इ० । गी० । दे० । भा० । प्र० । तृण
विशिषे । न० । इभे । सूच्यय
भाषे ॥

सूतः

सूच्ययस्यूलका । पु० । तृणविशिषे ।
यथा । सूच्ययस्यूलकादभोज्यार्था
व्यसखरच्छदइतिरत्नमाका ॥

सूच्यास्य । पु० । मृषिके । महानर
केलप्रभेदे । चि० । सूचीतुल्यसुखे ।

सूच्याङ्ग । पु० । सिताधरे ॥

सूत । पु० । सारथी ॥ सुवतिगम

यतिस्माञ्ज्ञान् । नू० । गच्छयस्वा

तुक्त० ॥ त्वष्टरि । तच्छिष्य ॥ ब्रा

ह्मण्याश्चनियोज्जाति ॥ यथा । अ

चिथादिप्रकन्यायांसूतीभवतिजा

तितइति । अर्चविवाहासम्भवात्

कन्याग्रहण स्त्रीमात्रप्रदर्शनार्थम् ।

ब्राह्मण्याश्चनियोज्जात्यासूतनामा

सजायते ॥ पितामहद्वैवर्ष्येपूयो

वैष्णव्यश्चसूत्यांसोमाभिषवभूमौ

सीत्येवनिमग्नत्पन्नेनारायणार्थि०

पुराणानां वक्तुरि । प्रीराणिके ।

यथोक्तविष्णुपुराणे । इति तुदक्षिणे

चक्र दृष्टातस्यपितामहः । विष्णो

रश्चपृथुमस्वापरितोषपरययौ ।

तत्त्ववैजातमाचस्ययज्ञेपैतमवैशु

भे । सूत सूच्यासूतपुत्रः । सी

त्येवनिमग्नमते ॥ तस्मिन्नेवमहा

यज्ञेजज्ञेप्राज्ञीयमागध । प्रोक्तौ

तदाम्निबद्धेस्तावभौसूतमागधौ ।

सूतयतामेवमृपतिः । पृथुवैष्णवः

प्रतापवान् । इति १ अथि १२

अध्यायः ॥ वन्दिनि ॥ सूते ॥

सूतपुत्रक :

पुं० न० पारदे ॥ नि० प्रसूते ॥
 गिरिते ॥ सुवति० सुयतीकवाशिवि
 न । प्रेरणे । ततः ॥
 सूतकः । पुं० न० पारदे । रसे ॥
 न० जनौ । जन्मनि ॥ जनना
 शीचे ॥ यथा । यावन्नष्टिद्यतेना
 कतावन्नप्रोतिसूतकम् । छिन्ने
 नाजितत पश्चात्सूतकानुविधीय
 ते ॥ अपिच । मूतेनसूतकगच्छे
 न्नेतरत्सूतकेनतु । वृद्धमनुरपि ।
 शावस्थोपरिशावेतुसूतकोपरिसूतके
 । शेषाहोभिर्विशुचि स्यादुदक्या
 सूतक विनेति ॥ मरणाशीचे ॥
 यथा । सर्वगोचमसंस्पृश्य तत्रस्था
 त्सूतकेसति । मध्येपिसूतकेदद्यात्
 पिण्डान्प्रेतकृतस्यइति ॥ प्रति
 बन्धकी ॥ यथा । व्रतयज्ञविवाहे
 पुत्रादुपेक्षेमेऽर्चनेजपे । आरब्धे
 सूतकंनद्यादनारब्धेतुसूतकमि-
 ति ॥

सूतकाः स्त्री० सूतिकायाम् । सूता
 गच्छात्सार्थकम् । सूतकापुत्रिका
 छन्दारकाण्येति साधुः ॥

सूतकागृहम् । न० सूतिकागृहे ॥
 सूतकायागृहम् ॥

सूततनयः ।
 सूतनन्दनः ।
 सूतपुत्रः ।
 सूतपुत्रकः ।

पुं० कर्षे । कुल्या
 योऽवस्थे ॥

सूतिकावासः

सूतराट् । पुं० पारदे । रसे ॥
 सूतिः । स्त्री० प्रसवे ॥ सीमाभिष
 बभूमौ ॥

सूतिका । स्त्री० सूतकायाम् । नव
 प्रसूनायाम् ॥ तदन्नभोजनप्राय
 दित यथा । चाण्डोक्तान्न भूमिपा
 न्नमजजोविश्वजोविनाम् । शौण्डि
 कांन सूतिकांनभुक्तामोसव्रतौभवे
 दिति शङ्खः ॥

सूतिकागारम् ।
 सूतिकागृहम् ।
 सूतिकागृहम् ।
 सूतिकाभवनम् ।
 सूतिकावासः ।

प्रसवाशये
 न० । अरिष्टे
 ॥ तस्याकृ
 तियथा ।
 पुं० अष्टइत्याय

तंचावचतुर्हस्तविशालकम् । प्रा
 चीदारमुदगद्वारविदध्यात्सूतिका
 गृहम् । तत्रापिशाचानांवासाय
 या । सर्वभगानप्रतिघातुचतिका
 गृहसेविनः । पृष्ठतः पाणिपादां
 अपृष्ठयोवानुसुरंइसः । एवविधा
 नृपिशाचावदृष्टव्रत्तानुकम्पया ।
 अन्तर्हानवरप्रादात्कामशादित्वमे
 वव्रैतिवक्रिपुराणम् । अपिच ।
 सूतिकावासनिलयाजन्मदानाद्दे
 यताः । तासांयागनिमित्तानुशुचि
 जन्मनिकीर्तिता । षष्ठेऽङ्गिराणि
 यागानुजन्मदानानुकारयेत् । इति
 सूतवस्त्रार्थकम् । सूतिकापुत्रिके
 तिपञ्चोऽतश्चत्तम् । सूतिकायाः

चतुर्थम्

• गृहम् • गेहम् • भवन
 आसीत् ॥
 ॥ पु • नवप्रसूताया व्या
 ॥
 ॥ स्त्री • सूतिकागारे जा
 कस्य षष्ठदिने पूज्यदेवी विविधिः ॥
 म् । न • सूतिकागारे ॥
 ॥ पु • जन्ममासीत् । वैज
 सूते प्रसवस्थमास ॥ सू
 सी वैजननी नवमी दशमी अपि
 ॥ आधार ॥
 । न • गुह्यस्थि । त्वक्पत्रे
 ॥
 । वि • दक्षे । चतुरे ॥ सु
 श्रयानमुद्योगिण्य ॥ न • शि
 याने ॥
 स्त्री • यज्ञज्ञाने । अभिषे
 ने ॥ युवस्थाम् । सूतयुवस्था
 यज्ञादेश ॥ सीमलतारस
 कृतिकश्चित् भरत ॥
 न • सूतद्व • भा • प्र • वस्त्रा
 । तन्त्री । व्यवस्थायाम् ॥
 दिसूचनायन्ये । पदसाधक
 ॥ सूत्रलक्षणात् । यथा । स
 रिसोपाचविभिर्निर्बमएव च
 तपे विधिकारश्च प्रद्विर्धसूत्रल
 । अपि च । अष्टपाक्षरमस
 सारवद्विज्ञतामुखम् । अस्ति
 । अष्टाक्षर स च विटो विटारि

सूत्रधारः

ति ॥ चवनात् चतुश्चतुर्दशति च ॥
 खल्यते । चववेष्टने • अदन्त । एर
 च् । सीव्यतेनेनवा । विवु • । रि
 विमुच्योष्टे रुचेति चकारात् • कि
 तृष्टनृचप्रत्यय ॥ भूतकारणे ॥
 यथा । अण्डारम्भकभूतानामपञ्ची
 कृतभूतजम् । चवङ्कारणमित्ये
 तदागमिने वगम्यते ॥ अण्डारम्भक
 पञ्चभूतकारणस्यापञ्चीकृतपञ्चभूत
 तत्कार्यात्मकचवस्यागमैकगम्यत्वा
 तत्तर्कागम्यत्वम् । तत्र सूतिम्प्रमा
 णयति । अचिन्त्या • खलुयेभावा
 नतांस्तर्कययेजयेत् । सूत्रान्त-
 र्याम्यक्षराणि ताकिं कानानुमन्वते
 । तर्काभासी भवेत्ते षुहेतुदृष्टान्तव
 र्णनादिति ॥ पत्रपात्रपवित्रचव
 ष्ट्या पुसिचेति पुस्त्यमपि ॥
 सूत्रकण्ठ • । पु • विप्रे । द्विजन्मनि
 ॥ खल्लरोटखने ॥ कपोते ॥
 सूत्रकीर्ण । पु • डमरौ ॥
 चवगण्डिका । स्त्री • एषण्याम् ॥
 चवतन्तु । पु • चत्रे ॥
 चवतर्कुटौ । स्त्री • तर्कुव्याम् । तर्कु
 वा • इ • भा • ॥
 चवधार । पु • इन्द्रे ॥ शकीपती
 ॥ नान्यन्तरसञ्चारिणि • नटवि
 श्वे । सतुरङ्गभूमिपरिक्रम्य
 नाटकीयकथासूत्रसूचक । त
 चवचययथा । चतरोवाद्यनिष्ठा ॥

चववेष्टनम्

तोऽभेदभूषसमाह्वय । नाना
 भाषयतत्त्वज्ञानानावाच्य र्थतत्त्ववि
 त् ॥ नानागतिप्रचारज्ञीरसभाव
 विशारद । विषोपचारचतुरेना
 नाशिल्पिकान्वित । कन्दोऽभि
 धानतत्त्वज्ञ सर्वशास्त्रविषयज्ञ
 । तत्तद्गोतानुगण्यका कलातात्त्राव
 धारण ॥ अथधार्यप्रयोगाचयोक्तु
 यामुपदेशक । एष गुणगणोपेत
 चवधार सञ्च्यते ॥ शिल्पकारि
 प्रभेदे । त्वष्टर । रथकारे । बट
 द्रु । द्रु । दे । भा । कुतार । द्रु ।
 गौ । दे । भा । प्र ॥ चव धरति
 । धञ । कर्मण्यण् ॥
 चवपुष्प । पु । आपासे ॥
 चवभित् । पु । सौवर्णकृत । सौचि
 की । तुल्यभाये ॥
 चवमध्यभू । पु । धूनकी । यक्षधू
 पे ॥
 चववल्गुम् । न । वापचवाव्यकाष्ठे
 । चववेष्टनकाष्ठे । तांत । द्रु ।
 भो । भा । प्र ॥ यथा । आवा
 यन चवयन्त यत्तुष्टैरभिषेच्यते ॥
 इतिशब्दमाला ।
 चवत्ता । स्त्री । तर्कव्याम् ॥ द्रु ।
 हा । लो ॥
 चवत्तवीणा । स्त्री । बीणाप्रभेदे । ला
 वुव्याम् ॥ इतिहारावली ॥
 चववेष्टनम् । न । तन्तुवाथोपकरणे

चद

। तसरे । तासनी । द्रु । गौ ।
 भा । प्र ॥ चववेष्टनम् ॥ च
 व वेष्टतेवानर्थ यत्नेतितुस्वामी ॥
 चवत्ता । पु । समष्टलिङ्गमरोराभि
 मानिनिचैतन्ये । हिरण्यगर्भे ॥
 भवत्तानुस्यूतत्वात् । चवत्ता ॥
 वाथी ॥ यथा । योऽष्टाद्वि
 स्थितोवायु । चवत्तामेतिस्यूतीरि
 त ॥
 चवत्ता । पु । गीतभिदि । इन्द्रे सु
 द्रु । उत् । अत्यर्थमपुनपुनछा
 यते । वैष्णवपाने । आतीमनि
 त्रिस्थिदिनामनिन् ॥
 चवत्ता । स्त्री । गलचले । गलमेख
 लायाम् ॥ इतिहारावली ॥
 चवत्ता । पु । काकी । अक्षपयायाय
 या । क केतुकरटारिष्ट बलिपुष्ट
 सकृत्प्रजाः । ध्वांजात्मविषपर
 भृङ्गलिभुज्वायसापपीत्यमर । का
 कीरतज्वरः सूत्रोश्वावकीयूटमैथु
 न । कारव । परमृत्युसलुगटाकी
 भौद्धलिङ्गिक ॥ अक्रज । सत्यवा
 क्काणोऽप्रकृष्टीनगरीवक । ए
 द्विघनाडोजङ्गसन्निकाण्डेकाकषाच
 का ॥ त्रि । चवविशिष्टे ॥
 चवोद्देश । पु । भूमिकार्या ॥
 चद । पु । उपकारे बलवे । आ
 रालिके ॥ व्यञ्जने ॥ सारथ्ये ॥
 लोभे ॥ अपराधे ॥ पापे ॥

सूना

सूयते • सूदयति वा । षूदक्षरथे
 एरष् । पचाद्यज्वा ॥
 सूदक्षम् । न • जनने ॥
 सूदशीला । स्त्री • रसवत्याम् । पा
 कस्यानि । महानसी । रसीङ् • इ •
 भा • ॥ सूदानांसूपकाराणां शोला ॥
 सूदाध्यक्ष । पु • पाकशाखाध्यक्षे
 । पीरोगधे ॥ तक्षक्षय दया । चना
 दायं शुचिदं चक्षिकित्सितविद्या
 रद । सूदशास्त्रविशेषज्ञ सूदा
 ध्यक्ष प्रशस्यते ॥ इति मात्स्ये
 १८६५ अध्यायः ॥
 सूनम् । न • प्रसवे । पुष्पे ॥ पुं •
 किरणे । सूये ॥ त्रि • पुष्पिते ॥
 जाते ॥ सवनम् • सूयते वा । षूङ्
 प्राशिप्रसवे । भाविकमं पिवाक्तः ।
 स्वादयचोदित इति निष्ठानत्वम् ॥
 सूना । स्त्री • पुण्याम् ॥ पथि विज्ञा
 याम् ॥ गतशुल्बकाम् । घण्टि
 कायाम् ॥ जन्तुधस्यानि ॥ यथा
 । पक्षसूना गृहस्थः कचुलोपेयस्य प
 स्कर । कण्टकीचोदकम् असद्व्यते
 वास्तुवाहयनः । सूनेः । सूना •
 हिंसास्त्रानगुचयोगात् ॥ शुण्डा
 याम् । वैश्यायाम् ॥ सुनोऽप्यथा
 म । षूङ् पथिष्वेति । सुजीदीधं
 सेति न • ॥ यथा । सवनम् • सू
 यते वा । षूङ् प्राशिगमं विमोचने
 भाविकमं पिक्ते ॥ स्वादयचोदित

सूप .

इति निष्ठानत्वम् ॥
 सूपः । पु • पुत्रे ॥ अनुषि ॥ धर्मे ।
 रथी ॥ सूयते । षूङ् प्राशिप्रसवे ।
 सुव किदिति नु ॥ स्त्री • कन्या
 याम् ॥
 सूनः । स्त्री • कन्यायाम् ॥
 सूनृतम् । न • प्रियसख्योत्तरी । सख्य
 प्रियवाक्ये । इन्द्रोभवानिति प्रिय
 म् • न सख्यम् । काचोभवानिति
 सख्यम् • न प्रियम् ॥ मङ्गले । सु
 छुनृत्त्यन्वनेन । नृती • । चञ्च
 क । अन्ये वामपीति दीधं : ॥
 त्रि • तद्वति ।
 सूनृता । स्त्री • प्रियसख्ये च सति । क
 ते । कतश्च सूनृतावाचोऽप्युक्ते ॥
 सून्याद । त्रि • उन्मत्ते ॥
 सून्याद । त्रि • उन्मन्दिषी । उन्मा
 त्ते । उन्मादरोगविभिर्दे ॥ सु •
 पतिमयित उन्मादोऽस्य । सोपसर्गं
 त्वान्मदेवञ् ॥
 सूपः । पु • सूदे ॥ भाण्डे । व्यञ्ज
 ने । दाक्याम् ॥ यथा । दक्षितानु
 शमीधान्य दाक्षिणीजीवियामुमे ।
 दाक्षीतुसक्षिषीसिवाजयथाद्रं कश्चि
 इभि । स युक्तासूपनाचोऽस्मात्
 काय्यकोतद्वाचय ॥ सूपोविष्टम
 कोद्वय शीतसुसविशेषतः । नि
 सुषोभटसिच सजाघव सुतराम
 जित् ॥ शोभनावापिऽस्मिन् । कश्च

सूपधूपनम्

पूरित्य ॥ कुसुमयुग्मस्यैव पञ्चतल
तु ॥ जदनीरित्यनदीर्घनिर्देशा
दन्यथाप्यदितिवा ॥ यथा । सव
तिरसम् । पुपसवादी । सुश्रुभ्या
निश्चेतिपीदीर्घश्च ॥

सूपकार । पु० पाककर्त्तरि । व
ज्जवे । आराजिके ॥ औदनिके ॥
तल्लक्षणे यथा । इक्षिताकारतत्त्व
ज्जीबलवान्मिष्टपाचक । शूरस्य
कठिनश्चैवसूपकार सञ्च्यते ।
अपिच । पितृपैतामहेदञ्च । या
स्वप्नोमिष्टपाचकः । शीतयुक्तो
यमत्तसूपकार सञ्च्यते ॥ भवे
युद्धोर्मिका क्षिग्धा सूपकारा
प्रमागता । धृतीष्णीषाश्चशुच
यस्तथावै सवश्लिष्टता ॥ अन्धोपित
अयेकिचिच्चरन्तिपरिचारका । तेपि
चैवविधाएवतदध्यक्षोपितादृशङ्क-
ति ॥ सूपकरोति । कृ० । क
मंशयण् ॥ शृदपाक्षीपजीविनि ॥
सूपकारपति । पु० पाचकस्यैव
तल्लक्षणे यथा । सूपकारपतिस्तत्र
प्रायेज्येद्यगुणान्वितः । तत्तद्व्य
ज्ञनतत्त्वज्ञस्तत्तत्प्राशनतत्त्वर । जी
वनजीवनानामन्न तद्भुक्ता विधिपाचि
तम् । तदेवाविधिनाभुक्ता परिष्ठा
नेविधिपमम् ॥ सूपकाराणां प
ति ॥

सूपधूपनम् । न० हिङ्गुनि ॥

सूरि

सूपपर्णी । स्त्री० मृदुपर्वणाम् ॥
सूपश्रीष्ट । पु० मृद्वे ॥
सुपाङ्गम् । न० हिङ्गुनि ॥
सूप्य । पु० वेदके । यमौधान्ये ॥
सूमम् । न० पु० क्षीरे ॥ नभसि
॥ सूते । षूङ्प्राणिगर्भविमीच
ने । सुयतेवा । षूङ्प्राणिप्रसवे
। इषियुधोधिदसिष्टाधूसूभ्योम
क ॥ पु० चन्द्रे ॥

सूर । पु० सूर्ये । रबी ॥ सुयति
ग्रेरवतिकर्मणिस्त्रीकाम् । सूप्रेर
णे । सुसूधागूधिभ्यः कान् ॥
यादवे । वसुदेवजनके । वृत्ताहं
तुपित्विषिषि ॥

सूरण । पु० अर्थीर्णे । शूरणे ।
कन्दे ॥ चर्यंती । चुरीहि साकाम
। बहुलमन्यवापीतियुच् । कर्त्त
रित्युङ्वा ॥ बाहुलिसूरण ना
द्यात् ।

चरत । वि० कृपाक्षी ॥ सुष्टुरम
ते । रम० । ता । बाहुलकात्
पूर्वपदस्यदीर्घः ॥ चुरीकं चरत
पतिवा । ड ॥ उपमान्ते ॥ सौ
रमे । क्षीरमे । पूर्वपदस्यदीर्घः
। कित्वादनुनासिकलोप ॥

चरसूत । पु० चरुषे । गरुडा
यक्षी ॥ चरसूरवे चत सारथि ॥
सूरि । पु० क्षीरे ॥ पण्डिते । सङ्
ख्यायति ॥ सूते । सुयतेवा । षू

सूक्ष्मी

उग्राचिनर्भविमोचने । प्राणिप्रसवे
 वा । सूङ् क्रि० ॥ आदवे ॥ सूर्ये ॥
 सूरौ । पु० पण्डिते । विदुषि ॥ स
 र । सूर्योऽस्युपाख्यतयाऽस्य । य
 तद्वनिठनावितीनि ॥ न० धूमि ।
 सूरौ । स्त्री० कुन्त्याम् । पृथायाम् ॥
 सूर्यस्य स्त्री । पु० योगादिति ङीष् ।
 सूर्यतिष्ठ्यागस्येति यक्षोप ॥ रा
 जसर्वमे । राजिकायाम् ॥
 सूर्यं चम् । न० आदरे ॥ सूर्यं आ
 दरे । ल्युट् ॥
 सूर्यं । पु० माषि ॥
 सूर्यं । पु० प्रसूतोऽने ॥ शिथित
 भाजने ॥ कुम्भपरिमाणे । द्रोण
 वपरिमाणे । इति शेषकपरिभाषा
 । सप्तं । सगतौ । सप्तभ्याम्
 उच्चैति दद्यापादीत्यपाठात्प ॥
 सूर्यं च्छी । स्त्री० रावणस्य भगिन्या
 म् ॥ सूर्यं शिथितभाजनम् । नख
 विदूषणे । सूर्यं च्छी शिथितभाजने
 नयश्चादिसत्क्रियानखयतिदूषयती
 तिसूर्यं च्छी ।
 सूर्यं पथी । स्त्री० सुदृढपथ्याम् ॥ पू
 र्वं पदादिति यत्त्वम् ॥
 सूर्यं परकम् । न० तीर्थं विशेषे । राम
 तीर्थे ॥
 सूर्यी । स्त्री० अयः प्रतिमायाम् ॥
 शोभनाजम् । बहुव्रीहिर्वा । स
 र्वं सौक्तिग्रन्थादिति ० गौरादित्याहा

सूर्यकान्त

ङीष् ॥ सूर्यी ज्वलन्तीमादिङ्गे
 नृत्त्यवेगुरुत्पग ॥
 सूर्य्य । पु० अर्कपथ्ये ॥ सूर्ये । अ
 र्यं मथि । आदिङ्गे । तपने । स
 वितरि । रश्मौ ॥ अक्षदध्यादिभि
 पूजोक्ताधराहपुराणे । यथा । उ
 दयान्नि । सत सूर्यं यस्तु भक्त्या नरो
 विज । दध्यक्षताक्षनिभिस्तु तस्य
 मि पूजयेच्छुचि । तस्य भावप्र
 पन्नस्याशुभ यत्सुसुपाङ्क्तिं तम ।
 तत्क्षणादेव निदग्ध भस्मीभवति त
 स्थतदिति ॥ रश्मौ नाप्राप्तानारसा
 नास्तु स्त्रीकरणात्सूर्य्यं ॥ यद्वा ।
 सरस्यकाशि । स० । कर्त्तरि क्यप्
 । निपातनादुत्त्वम् । तस्य परत्त्वा
 वल्लिचैति दीव ॥ यद्वा । सुवति ०
 कर्मणि लोकात् प्रेरयति । पूर्ये रणे
 । कर्त्तरि क्यप् । निपातनात्क्य
 पोरुडागमः । उभयचराजसूर्यसूर्ये
 ष्यादिना निपातनम् ॥ सतेजस्य
 तिसूर्यं जगदिति वा । पूङ् प्राणि
 गर्भविमोचने । पूर्ववन्निपातनम्
 सर्वावभासके ॥ पौर्णमासी चन्द्र
 ॥ यथा । परीतन्तु दिवा प्रोक्तं विपरो
 तन्तु चरौ । पौर्णमासी गतचन्द्र
 सूर्यं च्छी अभिधीयत इति ॥
 सूर्यकान्त । पु० अग्निमयी ।
 अग्निगर्भे ॥ सूर्यं मण्डले । सूर्यम
 नि । पुष्पद्वयविशिषे । सूर्यं मण्डले

सूर्यग्रहणम्

। पुष्परक्ते । पचत्पुटे ॥ स्फ
टिके । सूर्यं काकोऽस्य ॥
सूर्यकान्ति । स्त्री० पुष्पविशेषः ॥
यथा । सूर्यकान्तिकामवर्णाभोद्
पर्वयद्वल्यपीतिशब्दचन्द्रिका ॥ च
यं द्युती ॥

सूर्यकाल । पु० दिने ॥
सूर्यकालानुचक्रम् । न० खरोदय
प्रसिद्धे मानवानां शुभाशुभज्ञानार्थं
न नक्षत्रचटितचक्रविशेषः ॥ विवा
दे यस्यैव खरोदयार्थं गमनेतया ॥
पर्यं कालानुचक्रं ज्ञातव्यन्तुप्रयत्न
त ॥

सूर्यग्रहणम् । न० सिद्धराष्ट्री ॥ अ
चाहकालिदाम् । यश्चाननाख्यो
हियथिभक्तो पश्चाननाख्यो स्तथा
भक्तो । एन हार प्राणयितु च
ने कृत्ततदिष्ये तदगारमाख्यैरि-
ति ॥ सूर्यग्रहणम् ॥

सूर्यग्रहणम् । पु० सूर्योपराने । सूर्य
ग्रहणे ॥ यथा । सूर्यग्रहणं च
यं वारेसीमेसीमयहीभवेत् । च
छामिपरर योगस्तचानत्तफन स्या
तम् ॥

सूर्यग्रहणम् । न० सूर्योपराने ॥ त
त्कारणम् । त्वं वृद्धपुत्राय ॥ सूर्य
ग्रहोद्वारागस्तुमीकालकाययाभवे
त् । अतोऽन्यथास्तधारेवम्यासया
वकारणम् ॥ यासमीचौतुजायते

सूर्यभक्त

तथात पूर्वपश्चिमी । तत्रपुण्य
फलान्नाग । कृतीराष्ट्रिस्तुष्टिषु ने
ति ॥

सूर्यज । पु० यमे । पितृपत्नी ॥
यनेदरे ॥ सुयोवशारे ॥ क
थे । कृत्वात्मजे ॥ सूर्यज्जात
। जनी० । उ ॥

सूर्यजा । स्त्री० कालिन्द्याम् ।
यमुनायाम् ॥

सूर्यतनय । पु० यमे । शनिग्रहे ॥
कथे ॥ सुर वनानरे ॥

सूर्यतनया । स्त्री० कालिन्द्याम् । य
मुनायाम् ॥ यस्म्यचतनया

सूर्यतोषम् । न० तीर्थविशेषः ॥
पर्यपच । पु० चकंपथे । या
दिष्यपथे ॥ सूर्यभानितीक्ष्णा
निपथानिपचाचिर्यस्य ॥

सूर्यपुत्रः । पु० सूर्यजे सूर्य
तनये ॥

सूर्यपुत्री । स्त्री० यमुनायाम् ।
यथा । यमस्तसनं मस्तेस्तुयमने
सीकयुजिते । वरदाभवमेनिम्य च
यं पुत्रिनमीस्तुते ॥

सूर्यप्रणिष्टकम् । न० खरोदयोक्तेम
नुज्ञानां सूर्यकार्यशुभज्ञापकेष्वक्रवि
शेषः ॥

सूर्यवल्ली । स्त्री० चकंपुष्पिकावृक्षे ॥

सूर्यभक्तः । पु० यम्युक्ते ॥ नि०
चकंपुष्पके ॥

सूर्योऽयाम्

सूर्यभक्ता । स्त्री० सुवर्चलायाम् ।
आदित्यभक्तायाम् । हुल् हुल् ।
इ० भा० ॥

सूर्यमणि । पु० सूर्यकान्तमणौ ॥
सुष्यवृक्षविशेषे । पचत्पुटे । पुष्प
रक्ते ॥

सूर्यमण्डलम् । न० अर्कविम्बे ॥ सूर्य
मण्डलम् ॥

सूर्यमण्डलमेदौ । पुं० परित्राणि ।
योगिनियस्वरथे ऽभिसुखिभूत्वाहत
स्तस्मिन् ॥

सूर्यमता । स्त्री० आदित्यभक्तायाम् ।
सूर्यमुखी । स्त्री० सूरजमुखीतिख्या
तेपुष्पवृक्षः ॥ सूर्यमुख्याहरेत्स्फो
टयानिरुक्तामिषाण्डताम् । अ
र्क इति शेषः ॥

सूर्यलोक । पु० सौरभुवने ॥
सूर्यवंश । पु० सूर्यसन्ताने ।
सूर्यसज्जम् । न० कुङ्कुमे ।
सूर्यसारथि । पु० अरथे ।
सूर्यहृदयम् । न० सूर्यसंस्तवि
शेषे ॥

सूर्या । स्त्री० सूर्यस्यदेवतायाम्यो
गिति सूर्यस्यसौदेवता । सूर्या
देवतायाचापः । इन्द्रवारुण्याभौ
षधी । विशालायाम् ॥ नवीटा
याम् ॥

सूर्यार्घ्यम् । न० सूर्यसम्प्रदान
कार्घ्ये ॥

सूर्येन्दुसङ्गम

सूर्यालोकः । पु० आतपे ॥

सूर्यावर्तः । पु० हुल् हुल् । इति
प्रसिद्धेक्षुपविशेषे । सुवर्चलायाम्
॥ सूर्यावर्तीविषम्वक्षुः सुनचि
यः कृ० गौ० दे० भा० प्र० शा
कविशेषे अक्षपयः अयथा । सा
वर्तीयसंकरभोवशिरः कपिपिप्प
लौ । कामातासौक्ताचित्प्रोक्तसूर्या
वर्तःसितीऽपरइतिरत्नमाला ॥ वरा
हकालीकथितसूर्यावर्तस्तुभादि
कोरितिह रावलीशिशिरोदीगविशेषे ॥

यथा । सूर्योदयः यः प्रतिमन्दमन्दम
न्निभुवसकसमुपैतिगाढम् । वि
वर्द्धतेचाग्रमतासहैवसूर्यावर्ततोवि
निवर्ततेव ॥ शीतेनशान्ततमने
चकिञ्चिदुष्णेनजन्तुसुखमाप्नुयाद् ॥
। सर्वात्मककष्टतमविकारसूर्याव
र्तसुदाहरन्ति ॥ सूर्योदयमिति
अक्षोक्तव्यारभ्येतिशब्दः । सूर्याव
र्तसौ० सूर्यस्याधिगतौ ॥ इति ॥
सूर्यावर्ता । स्त्री० आदित्यभक्ताया
म् ॥

सूर्यश्मा । पुं० सूर्यकान्तमणौ ।
सूर्यश्च । सूर्यवेष्टके । सूर्याश्वे
वाताटहरितौसमावितिचिकाण्ड
शेषः ॥

सूर्यसङ्गमः । न० तावत् ॥ पु० अर्क
सङ्गमे ॥ वि० सूर्यनामके ॥
सूर्येन्दुसङ्गमः । पु० दधे । अमा

सृका

बसायाम् । सूर्येन्दुसङ्गच्छे तोष
क्षिन । घ ॥

सूर्योद । पु० सूर्यास्तकालप्राप्तेऽति
थी ॥ यथा । सूर्योदस्तसम्प्राप्ते
य सूर्येऽस्तङ्गतेऽतिविरितिर्हसच
न्द्र । अग्रयोदोऽतिविः सायसू
र्योदोऽस्तङ्गतेऽतिमनु । सूर्येण
जठ प्रापितः ॥ अस्तगतसूर्ये ॥
यथा । दिवातिथीतुविमुखे गतेयत्
पातक भवेत् । तदेवाष्टगुण विद्या
तसूर्योदोऽतिविमुखे गङ्गातिविष्यपुरा
यम् ॥

सूर्योदय । पु० भागो प्रकाशे । सय
यादेवोभागवती । पञ्चपच ५५ उष
काल सप्तपचा ५० रुषोदय ।
अष्टपच ५८ भवेत्प्रात शेष सूर्यो
दय स्मृतइति । तत्रययननि
वि यथा । सूर्योदयेवास्तमितेच
मायिनविमु चति श्रीरपिचक्रपाणि
नमिति ।

सृक । पु० वाये ॥ कुमुदे । कौ
रवे ॥ उत्पत्ते । पद्मे वाते । वा
यी ॥ सरति । सप्ततिवा । सृग
ती । सृष्टभूयधिसुषिभ्य कक् ।
सृकसरथशीलमिति वेदभाष्यम् ॥

सृकगङ्गु । पु० कगङ्गुरीगे ॥

सृका । स्त्री० षष्ठ्यत्वारत्नमख्यामा
कायाम् ॥ अकुत्सितायां कर्मम
व्यांगती ॥ टाप् ।

सृषि

सृकालः । पु० सृगाले ॥

सृकम् । न० सृकणि ॥

सृकणी । न० २ षोष्ठ्या प्रातभा
गे । सृजतिजालादि । सृजविष
गे । बाहुलकात्कानिन् । अस्त
न् ॥ प्रातावेष्टकसृकणीद्वयम
२ । षोष्ठ्येतिजातावेकवचन ।

सृक ।) न० सृकणि ॥
सृका ।)

सृकि । न० सृकणि ॥ इत्यरुणोभ
रतश्च ॥

सृग । पु० भिन्दिपाक्षे ॥ सरति

। सृ० बाहुलकात् गक ॥

सृगाल । पु० गीमाथी । जम्बुकि
सिञ्जालः कृ० भा० प्र० मृगध
त्तके ॥ सृजतिमायाम् । सृज०
। बाहुलकात्कालन् । न्यङ्का
दि । असृगालातिवा । क । पु
षादरादि । सृगनलातिवा । पु
र्व्ववत् । दैवविशेषे ॥

सृङ्गा । स्त्री० सृकायाम् ॥ सृती ।

सृङ् । पु० सृष्टिकर्तारि । सृजि
क्रिप ॥ सृजौसृज० इत्यादिक
पाणि ।

सृजकाक्षर । पु० सजिकाक्षरे ।

सृज्यमान । चि० सकलभूतसङ्घे ।

सृजय । पु० पाण्डवानांसेनापती ।

सृषि । पु० चन्द्र ॥ सूर्ये ॥ वा
यी ॥ सरति । सृ० जनिदेव्या

सूदाकु :

दिवासर्तं क्षिन् ॥ यचौ । पुं०
खी० चक्षुषे ॥ सुषिः क्षियामि
खमरः । सृषिः स्यादक्षुषिपुमा
नितिष्ठायांतरम् । तैनाभवलि
होयमक्षुषि ॥ सरतिचत्तरगच्छति
० अनवावा । सृ० । सृषिभ्यां
किदितिनि ॥

सृषिका । खी० जात्यायाम् ॥ संज्ञा
याकन् ॥

सृषोका । खी० जात्यायाम् । सर
ति । सृ० । सत्तेर्नुञ्चेति० ईक
न् ॥

सृत । वि० गते ॥ सृधातो त्त
प्रच्ययेननिष्पन्न ॥

सृतिः । खी० गमने ॥ मार्गे ॥
सरत्वनया । सृगतौ । क्षिन् ॥
सृकायाम् । कुत्सितार्थामूढजनप्र
वृत्तायांगतौ ॥

सृत्वा । पुं० विसर्पे ॥ पक्षिणि ।
वृषौ ॥ प्रजापतौ । सरति । सृ०
। शीङ्गुशीत्यादिनाकनिप । तुक् ॥
सृत्वर । वि० यमनशीले ॥ सरति
तच्छील । सृ० इषन्वञ्जिस
त्तिभ्यः क्तरप् ॥

सृत्वारो । खी० नमनकल्याम् ॥
टिटठेतिङोप् ॥

सृदर । पुं० । सृपे ॥
सूदाकु । पुं० यचौ ॥ यचौ ॥
ज्वलने ॥ यचौ ॥ प्रतिसूर्यके ॥

सृष्टिप्रदा

दावाग्नावितिष्ठेत् ॥ सरत्त्यस्य
यम् । सृ० । सरत्तेर्दुक्चवेति
काकुप्रच्यय ॥

सूदाकु । खी० नयाम् ॥
सृपाठ । पुं० सृपायाम् ।
सृपाटिका । खी० चक्षुषाम् ॥
सृपाटो । खी० माने । गौरीदित्वा
नृडोष् ॥ रक्तधारोयाम् ।

सृप्रः । वि० गते । प्रविष्टे ॥
सृष्यमाय । वि० पच्यमाने ॥ सृ
ष्यमाय पयायस्मिन्पतन्युपरिगा
खगा ॥

सृप्रः । पुं० चन्द्रे । निशाकरे ॥
सप्रति । सृप्रसृगतौ । स्फोयि
तक्षिषक्षिषकीत्यादिनारक् ।
सृमर । पुं० सृगविशेषे ॥ यस्मिन्
नीलबाले कान्ताकचसाहाय्य
क्षिपते । सचमहिषाकृतिर्भवति ।
सरयशील । सृगतौ । सृचस्यद
क्तरच् ।

सृष्टः । वि० निर्माते । रचिते
। युक्ते ॥ निश्चिते ॥ प्रचुरे ।
प्राण्ये । भूषिते ॥ सुक्ते । त्यक्ते
। सज्जनम् । सृज्ज । भाषेत् ॥
सृष्टि । खी० सगे । निर्माणे । नि
मित्तौ ॥ स्वभावे । त्यागे ॥
सज्जनम् । सृज्ज । क्षिन् । सृ
ज्यतेद्वितिकर्माविधाक्षिन् ॥
सृष्टिप्रदा । खी० यमदाचोक्षुषे ।

सितिका

सि । खो० प्रयुक्तभार्यायाम् । इ
नाकाभेनसहवर्त्तमाना । वापस
जन्मस्येति स ।

सिक । पु० । सेवने । घारे । सेव
नम् । पिच० । घञ् अभिषेके ।
सिकद्रोणी । खो० । सिकपात्रे । सिक
स्थ० । सिकायवाद्रोणी ।

सिकपात्रम् । न० । सिकद्रोण्याम् । सेव
ने । नौस्थजलनिस्सारणपात्रे ॥
येननाभोजलमुद्विष्यती । सि उ
नी० । इ० । गौ० । भा० ॥ सिकस्थपा
त्रम् ॥

सिकभाजनम् । न० । सिकपात्रे । सिक
स्थभाजनम् ॥

सिकिमम् । न० । मूलके ।

सिक्ता । पु० । भर्त्तरि । पि० । सेचन
कर्त्तरि । सिञ्चति । पिच० ।
लृच् ॥

सिकत्रम् । न० । सिकपात्रे । सिञ्च्यतेऽ
नेन । पिचच्छरणे । दान्तीशसयुयु
जितिकरणे इन् ॥

सेचक । पु० । सेधे । पि० । सेक्तरि ।
सिञ्चति । पिच० । शबुल् ॥

सेचनम् । न० । सिकपात्रे ॥ चरणे ॥
सेके । सिञ्च्यतेऽनेन । पिच० । क
रणेति ल्युट् ॥ रचणे ॥

सेट् । पु० । चिलाने । लतापनसे ।
गोड् व्यायाम् ॥

सेतिका । खो० । अयोध्यायाम् ॥

सेतुबन्ध

सेतु० । पु० । आली । व्यवस्थापके ।
अक्षदण्डोच्चमखोदण्डोच्चमिति
व्यवस्थाहेतौमृदादिमये । डौली०
मैड० । भिडली० । इ० । भा० । प्र० ।
पिण्डले । सस्यार्थजलधारणे ।
उदकसन्तानकाविधातरि । जलव
न्धे । सद्यरे । बन्ध० । इ० । भा० । प्र०
पुन० । इ० । भा० । प्र० । नदीसङ्क्रमे
। सांकी० । इ० । गौ० । भा० ॥ सेतो
र्द्धे विध्यसुक्तानारदेन । सेतुषड्वि
धोऽज्ञेयः । खियोऽन्यस्तथेषच । तो
यप्रवर्त्तनात्खियोऽन्यः । स्थातुत
न्निवर्त्तनादिति ॥ धर्ममर्यादाया
म् । शस्त्रीयनियमे ॥ मर्यादाया
म् ॥ कुमारकी । दुरुणवृत्ते ॥ मन्त्र
विशेषे । सिनाति । सीयतेवा ।
पिण्डबन्धने । सितनीशेतुम् । ति
तुचेति लैट् ॥

सेतुक । पु० । वरुणद्रुमे ॥

सेतुबन्ध । पु० । लङ्कागमनार्थं श्रीरा
मकृतसमुद्रबन्धनसेतो । समुद्रारी
। आनिबन्धे । सेतुबन्धनेशुद्धिमा
हकालिदास । सवारिधारीयतमी
गत रक्तालघुध्रुवाधिपञ्चजभाववास
रान् । यमार्यमार्थास्तुजितौ
निराकुलानुबन्धविद्याज्ञवसेतुबन्ध
ने । पादशुभात पञ्चतुपञ्चचांशिस
प्तोदरेपञ्चपरांशकेषु । पादेस
दापञ्चमिताः परस्मिन्सारावरा ।

सेनायग

सितुस मूर्धसस्था ॥ लग्नशुद्धिमा
ह । सियेति मीताबु रिभेनियेऽस्त्रिणि
दिपु सिलग्ने ससदम्बरायने । अतु
ष्टये विक्रमवै रिलाभगैरसाधुभि
सितुनिबन्धनश्रये ॥ इति १८ अ
ध्याय ॥

सितुमेदी । पु० दन्तीवृक्षे ॥

सितुवृक्ष । पु० वरुणद्रुमे ॥

सिन्धु । न० बन्धनद्रव्ये । निगळे ।
वेडोद्व० भा० प्र० ॥ सीयतीऽनेन
। पिञ्जबन्धने । दास्योशसतिकार
णोद्वन ॥

सिद्धिमान् । पि० निषण्णे । षट्पल०
। भाषायासद्वसुशुद्धतिः । लिट्
कालादेश लिटिधातौरिति द्वित्वे
० अतएकहल्भ्यङ्गतिः । एत्था
भ्यासलोपौ । इट् ॥ स्त्रियासुगित
श्चेति लोपि० । वसौरितिसम्प्रसार
णो वलादिस्त्वऽभावाद्दे ट् । सी-
दृषो ॥

सिद्ध । पु० नाटाक्षे । राजतेभिषे ।
तरम्बुजी ॥

सिना । स्त्री० ध्वजिन्याम् । वाङ्मन्या
म् । पृतनायाम् । सैन्ये वृत्ता
हन्म्रातरि ॥ सिनीति । पिञ्ज०
। कृष्टकृसिद्धान्धनिस्त्रिपिभ्यो निदि
मिनन् । टाप् ॥ सङ्ग्रहेन स्वामि
नाया ॥

सेनायग । पु० सेनापतौ ॥ सेनाया

सेनापति .

अयोगच्छतिगम् ० । डः ॥

सेनायवी । पु० सेनायेसरे ॥

सेनाङ्गम् । न० इत्यादिचतुर्षु ॥ ते
यथा । इत्यादिचतुर्षु ॥ ते
स्याच्चतुष्टयमिति ॥ अत्र० नाविका
टविकादीनां पदातावन्तर्भावा । नौ
कानारथेष्वन्तर्भावा । महिषादीनां
गजाश्चेन्तर्भावा । सेनायापङ्गम् ।

सेनानायक । पु० बलाध्यक्षे । से
नापतिदशकस्यैकस्मिन्पत्यौ ॥

सेनानिवेश । पु० शिविरे ॥

सेनानी । पु० अग्निभुवि । शुद्धे ।
कात्तिकेये । सेनापतौ ॥ पृतना
धिपे ॥ सेनायति । षीञ्ज० ।
सत्सु द्विषेति द्विष ॥

सेनानुकारी । पु० सेनायगे ॥ सेना
मनुपस्थाङ्गानेकरोति । । अग्नि० ॥

सेनापति । पु० सैन्यपि । वाङ्मनो
पतौ । पतिदशकस्यैक पति ।
सेनापतिरुच्यते । तत्त्ववय यथा ।
कुलीन शीलसम्पन्नो धनुर्वेदवि
शारद । इति शिवाश्च शिवासु
कुशल स्रज्याभाषण ॥ निमित्ते
शकुनज्ञाने वेत्ता चैव चिकित्सते ।
वृत्तज्ञ कमणां शिरसायाक्ते शसवो
ष्टृज्ज् । व्युत्पत्त्यविधानज्ञ प्र
ख्यासारविशेषवित् । राज्ञा सेनाप
तिः कार्यविराज्य च विधीयतेति
माख्ये राजधर्म ॥ कात्तिकेये ।

सैर .

महासिने । षडानने । गुहे । स्क
न्दे । सेनाया वाहिन्या . प
ति ॥

सेनामुखम् । न० तिस्रसुपत्तिषु ॥ य
था । एकेभै करयात्यश्वापत्ति . प
ञ्चपदातिका । पञ्चद्वैस्त्रिगुणै .
सर्वै . क्रमादाख्यायथोत्तरम् ॥
सेनामुख गुल्मगणौवाहिनीपृतना
चम् । अनौकिनीदशानौकिन्य
चौहिणीति । सेनसेनामुखे . इ
भा . वि ३ . रथा ३ . अश्वा .
६ । पदातय पञ्चदश समस्तस
क ख्यया ३ . भवन्ति । एतत्परि
माणपरिमितासेनासेनामुखमुच्य
ते । सेनायामुखमुपक्रमः ॥

सेनारक्ष . पुं० सैनिकी । प्रहरिका
दौ । पहरिया . इ० भा . प्र० ॥
सेनारक्षति । रक्षपालने । कर्म
व्ययम् ॥

सैनिका स्त्री० वर्षावृत्तविशेषः ॥ हा
रशङ्खकुण्डलीनमण्डितायाप्रथे
धरेणवीणयाक्षिता । रूपनूपुरेण
चापिदुर्जभासैनिकामुजङ्गराज
वक्षभा ॥ यथा । सायुधाटवाहुरा
जिमण्डितरक्तबीजरक्तपानपण्डि
ता । अण्डमुण्डशुभादम्बखण्डिका
मङ्गलानिर्नोददातुचण्डिका ॥

सैपुरम् । न० बाहीकयामविशेषः ।
सैरः । पुं० तुरुष्कपरिशुष्यितवाली

सैवनम्

कप्रसिद्धस ज्ञयाविख्यातैधान्यमा
नविशेषः ॥ यथा । पादेननद्यायक
तुल्यटङ्कैर्द्विसप्ततुल्यै . कथितोच
सैरद्वितिलोकावती ॥

सैराह । पुं० पीयूषवर्णाश्वे ॥ सतु
दुग्धवच्छैतवर्णा . इ० द्विमच
न्द ॥

सैव . पुं० सौवने । सैवते । सैव .
पचाद्यच ॥ न० सैविवदरे ॥ य
था । मृष्टिप्रमाण वदरसैवमाहु
भिषग्वरा . । सेवसमोरपित्तघ्न
हृदय कफकृद्गुह । रसेपाकीचमधु
रशिशिर हृदिशुक्रकृत् ॥

सैवक . पुं० प्रसवे . वि० अ
नुजीविनिपरिकर्मणि । परिकरे
। मृत्ये । सैवाकर्तरि ॥ जिग्ध .
स्थिरसबलवान् सैवार्यासैवकीमत
॥ अष्टाप्रभुसन्निधौप्रश्नकरणचमत्वं
यथा ॥ किङ्कर . किङ्करोवापिस
वन्थाप्रष्टुमोड्डरम् । योयस्यसैवा
निरत सकंपृच्छतित विना ॥
सैवते । सैवसैवने श्वल् ॥

सैवकालु . पुं० दुग्धपुच्छागम् ।
निशाभङ्गायाम् । दुग्धपेया . इ०
गौ . भा . प्र० वच्चे ॥

सैवती . स्त्री० कुमार्याम् । भङ्गे
ष्टावर्ग । तद्व्याम् ॥

सैवनम् . न० जपास्ती । चित्तानु
वृत्तौ । सैवनायाम् ॥ सूच्यादि

सेवि

नावस्त्रादिसीवने । कृतौ । पि
बुतन्तुसन्तानि ल्युट् ॥ सेवसीव
नेवा ।

सेवना । स्त्री० परिचर्यायाम् । सेवा
याम् ॥

सेवनी । स्त्री० सूच्याम् ॥ शरीरावय
वसयोगविशिषे ॥ यथा । सेवन्य
सम्प्रतासान्तुभवेयु पञ्चमस्तके ।
एकाशिकसिजिह्वायामेकाविषेन
ता क्वचिदितिभावप्रकाश ॥

सेवन्ती । स्त्री० शतपठ्याम् ॥

सेवा । स्त्री० । सेवने । भक्तौ ॥ से
व्यचिन्तानुवृत्तौ । सर्वभावेनसेव्या
नुकूलकारितायाम् । श्ववृत्तौ ॥ वि
तनयवृत्तेनाज्ञाकरणसेवेतिव्याख्या
तार । सेवातुदोनदृष्टिसन्दर्भेन
स्वामितर्जनोचक्रियादिधर्मयो
गात् । शुनद्वयवृत्तिर्भवति । ब्राह्मणे
नसानकार्या । सेवाश्ववृत्तिराख्या
तातस्मात्तापरिवर्ज्येदितिमनुवच
नात् ॥ सेवनम् । सेव० । गुरोश्च
लङ्घ्य । टाप ॥ सेवनमोराधन
मुपभोगवाश्रयणाच्चेति । यथाविष्णु
सेवते । सुखसेवते । तोर्यसेवतेसा
धुरिति ॥ परस्मैपदपञ्चतु । नीच
सम्बन्धमपिसेवतिनीचएव । स्वाधी
नेविभवेत्यहोनरपतिसेवतिक्रिमा
निन । । इत्याद्युदाहरन्ति ॥

सेवि । न० सेवे । सेविते । मुष्टि

सेहली

प्रमाणवदरे ॥

सेविका । स्त्री० दुग्धपक्वाल्पपिष्टके ।
सिमज्जो० सेवी० इ० भाषा० प्र०
॥ यथा । समितावर्त्तिका कृ
त्वासुसूक्ष्मायवसद्भिभा । शुष्का
चीरेणससाध्या भोज्याघृतसिता
न्विता ॥ सेविकातर्पणी बल्या
गुर्वीपित्तानिलापहा । याहिथी
सन्धिकुद्रुच्याताखदेनातिमाच
या ॥

सेविकामोदक । पु० लङ्कविशि
षे । सेवकालङ्क० इ० भा० प्र० ॥
तत्प्रक्रियायथा । घृताव्ययासमि
तयाकृत्वासूत्राणितानितु । नि
पुणोभर्जयेदाण्ये खण्डपाकिनयोज
येत् । युक्तोन्मोदकान्कुर्यात्तेगु
णैर्मठकायथा ॥

सेवितम् । न० सेविवदरे । सेवकले
॥ चि० समुपासितेगुर्वादी । वरि
वसिते ॥ चनुष्ठिते ॥ उपभुक्ते ॥
चापिते ॥

सेव्य । पु० अश्वत्यवृत्ते ॥ हि
अलद्रुमे । न० उगौरे । वीरण
मूले ॥ पि० सेवाह् ॥ सेवि
तुमह् ॥ सेवसीवने । य्यत् ॥

सेव्या । स्त्री० वृन्दावृत्ते ॥

सेह । चि० सिहसम्बन्धिनि । सि
हस्याऽयम् । षण् ॥

सेहली । स्त्री० सिहपिप्पल्याम् ।

सैन पत्थम

सपदण्डायाम् । कुन्त्याम् ॥
 चि० सिद्धलक्ष्मीपत्नी ॥
 सैहक । पु० राक्षी ॥ इ० श०
 र० बली ॥
 सैहिकीय । पु० सिधुतुदे । राक्षी ।
 स्वर्भानौ । सिद्धिकायापत्थम् ।
 ठक ।
 सैकतम् । न० व लुकामयतटे । सि
 कतामये । चि० सिकतामये । सि
 कतापति । सिकतिले । सिकता ।
 सन्त्यऽस्मिन् । सिकताशर्कराभ्या
 म्प्रतिमत्त्वर्थेऽण् ॥ सिकतीववा ।
 शर्कराद्यण् ।
 सैकतिका । पु० सञ्जतो ॥ क्षपण
 की । न० मान्दयाजायाम् ॥ मङ्ग
 लसूचि ॥ चि० भ्रान्तिकीविनि ।
 सन्देहजीविनि ।
 सैकतेष्टन । न० अद्रुक् । चि०
 सैकतिलप्रिये ।
 सैतवाहिनी । स्त्री० नदीदिशि । वा
 हुदायाम् ॥ सितानिवाहनानियस्या
 र्जुनस्य० तस्ययम् । तस्येदमित्यपि
 टिट्ठेतिङीप् ॥ यहा सितस्य र्जु
 नस्येयसैतो । सैतीवासौवाहिनी
 नदीच ॥
 सैवान्तिक । चि० सिद्धान्तत्रे ॥
 सैनापत्थम् । न० सेनापते कर्म
 णि ॥ पञ्चान्तपुराहितादिभ्यो य
 क् ॥ यहा । दिक्दिक्दिक्

सैन्धी

पञ्चुत्तरपदाण्य ॥ सेनापतिस
 म्बन्धिनि ॥ सेनापते कर्म०
 सेनापतेरिदवा ॥
 सैनिक । पु० सेनारक्षे । प्रहरका
 दौ ॥ सेनारक्षति । रक्षतीति
 ठक् ॥ सैन्ये । सेनावासमवेते ॥
 सेनासमवेति । सेनायावेतिङ्योऽ
 भावे० ठक् ॥
 सैन्धव । पु० जयद्रथनृपे ॥ सिन्धु
 देशजः ॥ सिन्धुरभिजनीयः ।
 सिन्ध्वादिस्त्वादण् ॥ पु० न० ल
 वणोत्तमे । मायिमन्ये । सिन्धु जी
 ॥ अरुणायथा । सैन्धवलवण
 स्वदुदौपनपाचनलघु । क्षिप्ररु
 च्यहिमवृष्य सूक्ष्मनेत्य चिदोषहत्
 । सैन्धवद्विधिक्षेयसितरत्नामिति
 क्रमात् । रसवीर्यविपाकीषुमुपा
 द्य कथितसितम् ॥ अपिच ।
 पूर्वाहणकालेवाश्वानांप्रायशो लव
 णहितम् । शूलानाहविवन्धन ल
 वण सैन्धववरम् । चि० सैन्धुदेश
 भवे । सिन्धुकी ॥ सिन्धुबुजातो
 भवीश ॥ कच्छादिभ्यश्चेत्यथ ।
 अणञौचित्वा ॥ पु० सिधुदेशे ॥
 स्वार्थेऽण् । लङ्काप्रदेशमारभ्यमक्षा
 न परमेश्वरि, सैन्धवास्थीमहादेश
 पर्वतेतिष्ठतिप्रिये ॥
 सैन्धी । स्त्री० तालादिमद्ये । हाता
 याम् ॥ सैन्धीशीताकपायास्तापि

सैरिक्क :

सदाहविनाशिनी । वातदाराजनि
 वंष्ट्रे नरसिंहनवविंता ।
 सैन्यम् । न० वक्षि । सेनायाम् । से
 नैव । चतुर्वर्णादिस्वातृष्यञ् । चि०
 सेनासमवेति । सैनिके ॥ सेनांसम
 वेति । सेनायावेतिष्य । सेना-
 यांसमवेतायेसैन्यास्तौ सैनिकाश्चते
 इत्यमर । त्रिजितहस्त्यश्चरयपा
 दातसेना० तत्रयेसमवेताएकदेशी
 भूतास्तौ सैन्याः सैनिकाश्च ॥
 सैन्यनिर्याहिका । स्त्री० चक्रयइत्या
 म् । निरवाइति यस्यायवनभाषा ।
 सैन्यपृष्ठम् । न० प्रतियष्टि । यचस्थि
 तीराजास्तसैन्यप्रतिगृह्णाति ॥
 सैरन्ध्री । स्त्री० सैरन्ध्राम् । सौरधर
 ति । धृञ् ० । मूलविभुजादिस्वा
 त्क । बाहुलकादलुक् । सौरन्ध्र
 स्त्र्येयम् । तस्मैदमित्यच् । शिल्प
 करणत्कर्मकस्त्रीवत् ॥ यद्वा ।
 स्त्रैरस्त्रास्त्रान्ध्र धरति । प्राग्व
 त्क । पृषादरादि । गौरादि
 चतु षष्टिकलाभिज्ञाशौलरूपादि
 सेवनी । प्रसाधनोपचारज्ञासौर
 न्ध्रीपरिकीर्त्तताइतिक्वाच्य ॥ द्वौ
 पद्याम् ॥
 सैरिक्क । पुं० हासिके० वषे । काङ्
 क्षिके ॥ चि० सौरसम्बन्धिनि । सी
 रेचश्चर्त्तति । सैनदौव्यतिष्यनतीति
 इक्क सौरखेदंवा । इलसीराइक् ॥

सैरीय

सैरिन्ध्र । पुं० बागुरावृत्तौ० सङ्कीर्ण
 काच्यन्तरे ॥ यथाहमनु । प्रसाध
 नोपचारज्ञमदास दासजीवनम् ।
 सैरिध्रं बागुरावृत्ति सूतेदस्युरयो
 गवे० वृत्ति ।
 सैरिन्ध्री । स्त्री० सैरन्ध्राम् । परवे
 स्मस्यशिल्पज्ञात्सुशस्त्रियाम् ॥ सै
 रन्ध्रीपरवेस्मस्यास्त्रयशशिल्पकारि
 केत्यमर । चतुष्षष्टिकलाभिज्ञा
 शौलरूपादिसेविनी । प्रसाधनोप
 चारज्ञासैरन्ध्रीपरिकीर्त्तितेतिक्वा
 च्य ॥ यच्चसङ्हरसम्भूतस्त्रियाम् ॥
 मङ्गलिकायाम् ॥ द्वौपद्याम् । नि
 त्यधीवनायाम् । याज्ञसैन्याम् ॥
 सौरधरति । धृञ् ० । मूलविभुजा
 दिस्वात्क । बाहुलकादलुक् ।
 सौरन्ध्र स्त्र्येयम् । तस्मैदमित्यच् ।
 शिल्पकरणात्कर्मकस्त्रीवत् । पृषा
 दरादि ॥ यद्वा । स्त्रैरस्त्रास्त्रान्ध्र
 धरति । प्राग्वत्क । पृषादरा
 दि । गौरादिश्च ॥
 सैरिम । पुं० लुकायि । मङ्गिके ।
 कासरे ॥ सीरीऽस्त्येषाम् । अत
 इनि । सीरिणां कर्मकायासिभ
 इव । अकन्धादि । प्रज्ञाद्यच् ॥
 यद्वा । सौरस्यसूर्यसङ्गमभङ्ग० पुन
 बाह्वन्त्यात् । पूर्ववत् । अज्ञाभव
 ने । स्वर्गे ॥
 सैरीय । पुं० भिष्याम् ॥ सैरीभ

सीत्प्रास .

नः । तचभवद्वत्त्वम् । कर्ष' ।
 सैरेभव । वृषाच्च ॥ सैरीय .
 कफवातवृत् ॥
 सैरीयक' । पुं० भिण्ड्याम् ॥ सञ्जा
 याकम् ॥
 सैरेय . । पुं० भिण्ड्याम् ॥ सैरेभ
 व . । नद्यादिभ्योठक ॥
 सैरेयक' । पुं० भिण्ड्याम् ॥ सैरेय
 शब्दोत्सञ्जायाकम् ॥ अस्मसुणाय
 या । सैरेय कुष्ठवातः । कुकफकण्डु
 विषापह । तिक्तोष्णोमधुरोदन्त्य
 सुस्निग्ध केशरञ्जन' ॥ इति ॥
 सैवाजम . । न० सैवासी ॥
 सौठ . । वि० चानो । सविष्णो' ।
 सञ्जतेस्म । षड्मर्षणे । क' । स
 हिवहिरौदवर्ण' ॥
 सौठा . । वि० तितिक्षासयुक्ते । सङ्घि
 रि । शक्ते ॥ सङ्घते । षड्मर्षणे ।
 श्वलुल्लवावितिष्ठत् ॥
 सीत्कण्ड' । वि० उत्कण्ठायुक्ते ।
 उत्के । उन्मगसि ॥
 सीत्प्रास' । पुं० सशब्दहाके । चा
 च्छुरितके । श्लादाच्छुरितकहा-
 स' सीत्प्रासकृत्त्वमर ॥ उत्प्रा
 सनम् । असुर्षोपणे । असुगति
 दीपञ्जादानेषुवा । चञ् । उत्सङ्घि
 त' सीत्प्रासः । । उत्प्रासिनाधिक्ये
 नञ्पणेनवासङ्घित सीत्प्रास' ॥
 न० सीत्क, ठनि । प्रियवाक्ये ॥

सीपकरव .

सीदक' । पुं० पिण्डप्रदातारं पुरुष
 मारम्यदशमपुरुषान्तोषु ॥ यथा ।
 पिण्डदात्सप्तपुरुषा सपिण्डोक्त
 धिता . प्रिये । सीदकादशमान्ता .
 क्षुस्तत' केशलगोचजाइति ॥
 सीदय . । वि० उदयेनसहवर्त्तमानि
 वृत्रियुक्ते । लाभसमेत इ० भाषा ॥
 सीदर . । पुं० सहीदरे ॥ सहउ
 दरेवर्त्तते । विपसर्जनख्येति स
 । सहसमानमुदरवर्त्ततेतिवा ॥ ल
 म्ना तृतीयस्थानि ॥
 सीदरा . स्त्री० सहीदरायांभिनित्या
 न् । टाप् ॥
 सीदर्थ्य . । पुं० समानादर्थे । सग
 र्भ्ये । सङ्घी । समानेउदरेमयि
 त स्थित . । सीदराश्च . । वि
 भाषादरे . इतिसमानख्यस . ॥
 सीमङ्ग' । पुं० लशुने ॥ इ० श०
 र० लो ॥
 सीम्माद . वि० उत्सादिष्यो । सीम्मा
 दे । सहीन्म देनवर्त्तते । विपसर्जन
 ख्य ॥
 सीपकरव . । वि० उपकरणेनसह
 वर्त्तमाने । उपकरणविशिष्टे ॥
 सीपकार . वि० उपकारविशिष्टे ॥
 सीपधम् । वि० सच्छब्दादानादौ ॥
 सीपपदा . स्त्री० अनध्यायविशिष्टे ।
 यथा । सितान्येष्टेद्वितीयाचचा
 श्चिनेदशमीतथा । चतुर्थीषादधी

सीमानम्

माघिपता.सीपवदा : स्मृता : ॥

इति ॥

सीपव । पु० राहुयस्ते० इन्दो ।
राहुयस्तेपूषवि । राहुयस्तेष्वि
न्दोव० पूषवि । सीपवोपर
त्तौवाविध्यमर । राहुकतृकयह
णकमीभूतचन्द्रेपूषवि । उपर
त्ते ॥ सहउपपन्नवेनराहुवा० इति
सीपव । तेनसहेतोतिसमासः ।
। वापसर्जनयेतिसहस्रस ॥
चि० आपङ्गते ॥

सीपमहं । चि० तिरस्कारसहिते ॥
सीपवास । चि० उपवासविशिष्टे ।
सीपाक्षः । पु० अण्डाक्षेनपुच्छांज
नितेऽन्त्यजविशिष्टे । भङ्गोतिप्रसि
द्धे ॥ मारुतोचितापरधि० राजा
देशिनमारणम्० तेनाख्यवृत्ति ।
यथा । अण्डाक्षेनतुसीपाक्षीमूल
व्यसनवृत्तिमान् । पुच्छांजायते
पाप सदासज्जनगर्हितः ॥ इ
तिमनु ॥

सीपाधि । त्रि० उपाधियुक्ते ॥
प्रतिष्ठाभेष्टादिनादानादौ ॥

सीपानम् । न० वाचाणादिरचिते०
सीपाद्यारोहणे । चारोहणे ।
पैडो० इ० भा० प्र० । सहविद्या
मानउपरिचानागमनमनेन ॥ वा
रोहणस्यसीपानपैडोइतिसमाह्वये
। सीपानिकावृत्तिर्तेनि अर्थे

सीमधारा

स्त्वधिरोहिणीतिशब्दरत्नावली ॥

सीमाञ्जन । पु० शिमाञ्जने ॥
सीम । पु० शिवे ॥ उभयोसहि
त । हिमदोधितो । चन्द्रे ॥
सीमेऽमावास्यायामरुणोदयमारभ्य
ज्ञानकालपर्यन्तमौनोभूत्वाज्ञा
नात्तृणोसहस्रदोनफलमभवतीत्या
हस्यास । सिनीवालोकहर्षापि
यदिसीमदिनेभवत् । त्रींसहस्रफ
लदद्यात्ज्ञानयन्मौनिनाकृतमि
ति ॥ अमृतसीति० सीम ।
षुप्रसवेसर्वथो । अतिस्तुसुहृ
सधृञ्चिन्नुभायावापदियच्चिनीभ्यो
मन्नितिमन् । वानरे ॥ कुबेरे ॥
पितृदेवे । यमे । समोरणे ॥ व
सुप्रमेदे । नीलवसौ ॥ कपूर्णे ॥
सीमलतौषधौ ॥ सीमलतारसे ॥
सीमज्जतासाधनकीयानि ॥ दिव्यौ
बध्नाम् ॥ अमृते ॥ पर्वतविशि
ष्टे ॥ न० नीरे । जले ॥ काञ्चि
क्षे ॥ स्वर्गे ॥

सीमगर्भः । पु० विष्णौ ॥ सीमा
गर्भेऽस्य ॥

सीमज । पु० बुधे ॥ न० दुग्धे
॥ चि० चन्द्रजे । सीमाप्रात
। जनी० । उ ।

सीमतोयम । न० प्रभासतोये ॥

सीमधारा । स्त्री० देवपथे । जम्भ
सरिति ।

सोमयाजी

सोमा । पु० चन्द्रे । इन्द्रो । अमृ
तसौति । पु० प्रसवने । नामन्सोम
न्सोमद्विष्टनेनदणपाद्यानिपाति-
त सोमानात् ।

सोमप । पु० सोमपीतिनियामिपी
तसोमपितारसे । सोमपिबति ।
प्रापाने । आतानुपेतिक् ।

सोमपत्र । पु० उक्तपि । सोमपत्रणे ।

सोमपा । पु० सोमपि । यज्ञे सो
मपतारसपानकर्त्तरि । सोमपि
बति । पा० छिप । भृगो । पु
त्रेषु । ब्राह्मणानांपितृषु ।

सोमपीतो । पु० यागेपीतसोमरसे
। सोमपि । सोमप्यपीतम् । सो
मपीतमप्यासि । इति ।

सोमपीथ । पु० सोमपाने ।

सोमपत्रु । पु० कृमृदे । सोमो
बभ्रुरस्य । सूर्यबुधयो । यथा
। मित्राबिसूर्याभ्यमौमजीवा ।
सूर्येन्द्रो । सूर्यमयाङ्गोवा
। आदित्यशुक्रौ । रविचन्द्रभौमा ।
बुधार्कौ चन्द्रजमार्गौ चैति । ज्यो
तिस्तत्त्वम् ॥

सोमम् । पु० बुधपदे ॥ क्षिरा
जमेदे ॥ द्वि० सोमवशीहवे ॥

सोमाहवति । भू० छिप ॥

सोमयागः । पु० सोमयतादसपा
याहवेवाजि कवचविशेषे ॥

सोमयाजी । पु० सोमयागकर्त्तरि ।

सोमयता

सोमयोनि । न० चन्द्रेनविशेषे । यथा
। सुयोतलचन्द्रेनयत्तेकपर्विक
सुच्यते । उभौतुवस्य पर्यायोसोमयो
नि । शिखोहवमितिशब्दचन्द्रिका ।

सोमराज । पु० चन्द्रे । क्षिराजी
। सोमराजोराजाय । टच् ॥

सोमराजिका । स्त्री० सोमराजिनि ।
बाकुच्याम् ॥

सोमराजो । पु० सोमविशेषे ।
तत्पर्याया यथा । अथमुज सोम
राजोसुवर्णोसोमवर्जिका । कालमे
षीकृष्णपलावाशुजीपूतप्रस्यथीति
॥ सोमराज० इ० इकुच० इ०
च० गौ० दे० भा० ॥ सोमइव ।
सोमिगवा० राजति । राज० । सप
मानइतिवासुप्यजातावतिबाधि
नि ॥

सोमराजी । स्त्री० सोमयतायाम् ।
बाकुच्याम् । सोमराजिनि । ना
यत्रौ चन्द्रेमेदे ॥ यकारद्वयेनप्र
वृत्ताहवति । भवेत्सोमराजीत
याशङ्खनारीद्विधासोमराजीक
पिलक्यलक्ष्यम् । यथा । इरेसी
मराजीसमातेयश्री । जगन्मण्ड
ल्यष्टिगण्यकारम् । जीच् ।

सोमयता । स्त्री० खनाकाप्रसिद्धायां
यतायाम् ॥ तत्पर्यः पर्यायाशु
चाखयथा । सोमवर्जोसोमयतासो
मयोरोद्विप्रिया । सोमवर्जोति

सीमवल्ली

दीपलोकोटु स्तिक्तारसायनीति ॥
 अपिच । सीमवल्लीमहागुल्मवक्ष
 ओष्ठानुता । सीमाहागुल्मवल्ली
 चक्षुःशरीरेद्विप्रिया । सीमचोरा
 चसीमाचयज्ञाज्ञासदसङ्ख्यया ।
 सीमवल्लीकटु शोतामधुरापित
 दाहहत । दृष्टाविशेषमनी
 पावनोयज्ञसाधनीतिरा० नि० यट
 ॥ ब्राह्मणधी ॥
 सीमलतिका । स्त्री० गुडूच्यां । सीम
 वक्ष्याम् ॥
 सीमवक्ष । पुं० युधिष्ठिरे अजात
 शत्रौ - चन्द्रवक्षे ॥ सीमवक्ष ॥
 सीमवल्का । पु० धवलकटुफले ।
 खदरे । रोठाकरश्चे ॥ करश्चे ॥
 सीमवृक्षवल्कोवल्कलमस्य ॥
 सीमवल्कल । पु० कदरे । श्वेत
 खदरे ॥ सीमवृक्षवल्कलमस्य ॥
 सीमवल्ली । स्त्री० ब्राह्म्यासीमधी ॥
 सीमवल्ली । सीमलतायाम् ॥
 सीमवल्ली । स्त्री० सीमराजिनि ॥
 सीमवल्ली । स्त्री० स्वार्थेकन् ॥
 सीमवल्ली । स्त्री० वत्सदन्याम् । लि
 ब्रह्मवाम् । गुडूच्याम् ॥ सीम
 वल्ली । वागुग्याम् । सीमलता
 याम् ॥ सीमवल्लीविदेपलोकोटु
 स्तिक्तारसायनीति ॥ पातल्यगुडूया
 म् ॥ ब्राह्म्याम् ॥ सुद्वयना
 याम् ॥

सीमसिद्धान्तो

सीमवार । पु० सीमवृक्षमिच्छदिने ॥
 सीमविक्षयो पु० सीमलतरसवि
 त्रयकत्तरि ॥
 सीमवृक्ष । पु० कटुफलवृक्षे ॥ श्वे
 तखदरे ॥
 सीमवक्षशा । स्त्री० शशाङ्कल्याम्
 ॥ चन्द्रखण्डविशिष्टायाम् ॥
 सीमसञ्ज्ञम् । न० कपूर्णे ॥
 सीमसद । भूजि० पितृगणान्तरे ॥
 विराट् सुता सीमसद साध्या
 नापितरः स्मृता ॥
 सीमसवन । पु० ब्रह्मलोकस्थाश्च
 त्वष्टा ॥ सीमोऽमृतसवतीति ।
 युव ।
 सीमसार । पु० खदरे ॥
 सीमसिद्धान्त । पु० बौद्धविशिष्टे ॥
 सीमसिद्धान्तो । पु० सीमसिद्धा
 न्तवैसरि । कापालिखे ॥ तस्य सङ्क
 पादिकवया । नरास्थिमातात्मन
 चारुभूषण स्मशानवासोन्मेषा
 लमीजन । पश्यामियोगाच्चनशु
 द्धदहं निजगन्मिथोभिन्नमभिन्न-
 मोक्षरात् ॥ अपिच । मलिष्वाक्त
 वसऽभिचारितमहामांसाहुतोर्जु
 ज्ञता० ब्रह्मवल्कलनिर्मितसु
 रापाणिनन पारवा । सद्यः क
 तकठोरकठविगलत्कीलावधारे
 चबेरर्थेन । पुरुषोपहारवर्तिभि
 र्देवीमहाभैरववृत्ति ॥

सौरहा

सोमसिन्धुः । पु० राहुमूर्धभिदि ।
विष्णी ॥

सोमसुता । स्त्री० नर्मदायाम् ॥
सोमसूत्रम् । न० देवालयपञ्चतन्त्रनिर्ण
मस्यानि ॥ यथा । शिवप्रदक्षिणे म
न्त्रीयर्द्धवन्द्यतमेष्टु । सव्यासव्य
क्रमेणैव सोमसूत्रं नलङ्घयेत् ॥

सोमाख्यम् । न० रत्नोत्पत्ति ॥

सोमाल । चि० सोमले ॥

सोमाश्रम । पु० तीर्थविशेष ॥

सोमिस्वर । पु० ज्ञाप्रज्ञासोमकर्तृक
प्रतिष्ठितेश्वर ॥

सोमिह्वरा । स्त्री० शिवायाम् । नर्म
दायाम् ॥ सोमात्सोमव शजात्
सुहृत्सलङ्घवतितेनावनारिखात्
॥ यथा । सोमोऽमृतमुह्वयच्छा ।
स्वर्गप्रदत्तात् । अप ॥ सोमाद्बुद्धा
दुह्ववतिवा । पचाद्यच् ॥ सोमोऽद्र
विशेष उह्ववायश्वाश ॥

सोम्य । पु० उपशोधने ॥ चि०
प्रियदर्शने ॥ सोमस्वर । शाखादि
स्थोय ॥

सौरहा । स्त्री० साचाह्वतान्तरे । त
त्सौरहं हनमश्वसुरगपतिरिति व
दति । यद्वाह्विपरोतमिह्वजनह
दिमुदमुपनयति ॥ यथा । यमिन
वज्रनिधिनीलमसखकमलदलसो
चनम् । सखिपञ्चानिकदापिमधु
संयन भवमोचनम् ॥

सौख्यम्

सौख्यलु । पु० सौख्यलुने ॥

सौख्यलुनम् । न० सौख्यपूर्वदुःखतो
। श्रुतिपूर्वकेदुर्वादे । स्वसुखवत्त्वा
दिवोभक्षवाक्ये ॥ लुलुठति । लु ठ
बालश्चे प्रतिघातेष । लुट् । लु
लुनेन सहितम् ॥

सौख्यलुयोक्ति । स्त्री० सव्यलुतो ॥

सौकर्यम् । न० अनायास ॥ सुकर
स्वाक्रियायाम् ॥

सौकुमार्यम् । न० मादर्वि ॥

सौख्यम् । न० सुखायाम् ॥

सुखस्यभावः । ध्वज् । असङ्ख्य
भावे । सुखविशेष ॥ यन्त सङ्ख
त्यरूपत्व गच्छानांसौख्यसुख्यते

सौखराधिक । चि० सुखराचिप्रभ
कर्त्तरि ॥ सुखराचिपृच्छति । पु
च्छतीसुखातादित्यद्विठक् ॥

सौख्यायनिक । चि० सुखशयनप्र
कर्त्तरि ॥ सुखशयनपृच्छति ।
पृच्छतीसुखातादित्यद्विठक् । य
नुयतकादि ॥

सौखसुप्तिक । चि० वेतालिके । वे
तालिके बाधकराचर्यिका सौख
सुप्तिकाद् । द्वि० चन्द्र ॥

सौखिक । चि० सुखाधिकिनि । सौ
खीनवृत्तिभाषाप्रसिद्धि । प्र० म०
भा० राजधर्म ॥

सौख्यम् । न० सुखे । सुखमेव । स्त्री
धेय्यञ् । यत्किञ्चिदपि सुखाय ॥

सौचिक .

सौख्यैर्दुःखान्धपोहति ॥
 सौगन्धिकम् । न० । सौगन्धिकविशेषः ।
 सौगतः । पु० । सौगतविशेषः । गन्ध-
 वाहिनः । माध्यामिकः । सुगन्ध-
 दूधोभक्तिकर्मजननीयस्य । भक्तिरि-
 त्यर्थः ॥
 सौगन्धम् । न० । कस्तूरी । सौगन्ध-
 कः ।
 सौगन्धिकः । पु० । गन्धपात्राण्ये । ग-
 न्धकः । सुगन्धव्यवहारिणि । गन्ध-
 वणिजि । सन्धीतिभाषाप्रसिद्धे ।
 नपुंसकविशेषः । नासायोनौ । य-
 पृतियोषौजाधेतसहसौगन्धिकी
 भवेत् । न० । कस्तूरी । श्लो० । तत्त्व-
 सौ । सौधीदृ० । भा० । प्र० । पञ्चरात्रम-
 यौ । कस्तूरी । नीलीतपस्वी । कृति-
 राजनिर्वाहः । सुगन्धिव । स्वा-
 र्थे । विनयादिष्वयत्नः । शिष्या-
 गन्धीत्यर्थः । शिष्यागन्ध्यावा । सुग-
 न्धं प्रयोजनमस्य । प्रयोजनमिति
 ठब्बा ॥
 सौख्यिका । स्त्री० । पक्षमेदे ॥ इ० । न० ।
 भा० । वनपर्व ।
 सौचिकम् । न० । सूचकस्य कर्मभा-
 वः । पुराजित्वादित्याद्यकः ।
 सौचिः । पु० । सौचिकः ।
 सौचिकः । पु० । सूचिकीयमित्यु-
 वाच्ये ॥ नयः सङ्करप्रदेशायम् । सौ-
 चिकस्य च कन्यावांशैरिडकादेवसौ

सौदामनी

चिकित्तिपरशरपद्वत्तिवचनात् ।
 सूचीशिल्पभूषणः । शिल्पमिति
 ठक् ॥
 सौचिकम् । न० । सौचिकस्य कर्मभा-
 वः । पञ्चमपुराजित्वादित्या-
 द्यकः ॥
 सौजन्धम् । न० । सौजन्धः । सुजनतो-
 वात् । यथा । सौजन्धः । दशम-
 जन्धः । विमर्शः । दौर्बाधुः शरी-
 रगत्यविज्ञानविनयित्वः । शिल्पि-
 यः । सज्जायमानेति । स-
 ज्जायमानः । सज्जायमानः । प्रियाप्रियतया-
 । भक्तिसुनारायणे । सत्पुण्येन
 विनाभयेत्युक्ता । स सारिणाम्
 दुर्लभा ॥
 सौच्यम् । न० । सौच्यः । सौच्यक-
 र्मावावा । यज ॥
 सौचः । पु० । सौच्यः । नियतप्रया-
 गाभावेधातुविशेषः । त्रि० । सूच-
 यन्त्रिकः ॥
 सौचामनी । स्त्री० । सुरायः प्रदानि-
 दिकीयानविशेषः । सौचामण्यासुरा-
 यः । हानं गृहणीयादिति श्रुतिविहि-
 तः । सौचामण्यासुराचारिणः । प्रा-
 यः । प्रपिबेत सुराम । अन्यत्रकास्य-
 पीत्यापणितस्तुतिविशेषः ।
 सौदामनी । स्त्री० । तडिति । विद्युति-
 सुदासः । सिरामण्यम् । सुदास-
 कदिकः । तेनैकदित्येव । स

सौध

भित्तिप्रकृतितभावाद्दृष्टेः। पाक्षौ पौन
 भवत ॥ यद्वा । सुदामापर्वत
 सुदन्नाद्यदिष्टाएवदिक । पूर्व
 वदन् प्रकृतिभावा । स्फटिकादिम
 यपर्वतप्रान्तभवाद्द्विष्टादतिस्फु
 टाभवतीत्यर्थात् ॥ सुदामामाला
 । तत्रभवात्वा । सौदामनी । माणा
 कावेच्छय । तच्छिष्टे ॥ अप्स
 र प्रभेदे । देवविशिष्टे । इत्यज
 य ॥

सौदायिकम् । न० स्त्रीषड्विंशति ।
अथाहक त्यागम् । अहयाकन्य
यावापिपण्यु । पितृगृहिषा । भ
र्तु सकाशात्पिभीर्वालव्वसौदा
यिकस्मृतम् । सौदायिक धन प्रा
प्यस्त्रीणां स्वातन्त्र्य मध्यते । यस्मा
ततदान्तराख्यार्थं तैर्दत्त तत्प्रकी
र्षणम् ॥ सौदायिके सदास्त्रीणां स्वा
तन्त्र्यापरिकीर्षितम् । विज्ञयेच्चैव
दानेचयथैव स्यात्तदेष्वपीति ॥ सु
दायिभ्यः पितृमादृभर्तृकुलसम्ब
न्धिभ्योऽलव्वसौदायिकम् । अ नृश
स्मृ० अनैष्ठयम् । इति दायत
त्वम् ॥

सौदास । पं. इत्याकुव शीवभया
ध्याधिपतौ । कल्प प्रपादे । म
बसहे ॥

सौध । पु. न. राखसदने । सुधा
लेपेऽक्षमसि । ज्योत्स्नादित्वाद

सौपण्यो

॥ सुधायाऽवलित वा ॥ शीघ्रं
॥ वि. सुधासख्यनि ॥ पु. दु-
ग्धपाषाणे ॥

सौधभूषणम् । न. कटशकं रायाम्
। खना. इ. क्षायाप्र. ।

सौन । चि० स० नायांभाषि ॥

सौनन्दम् । न० बलभद्रसुसर्ग ।

सीनन्दो । पुं० बलदेव । सीनदम
यासि । इति । ५

सौमिक । प. बधस्थानाधिकारि
यि । बैत सिक्के । मासिके । मा
कुमिके ॥ सूनयाचरति । ठक् ।

मौनिकी । स्त्री. दीक्षायैष्ट्याम् ॥

सौन्दर्यम् । न० सुन्दरतायाम् । तत्
 ज्ञानाय यथा । अङ्गप्रत्यङ्गानां य
 सन्निवेशि।यथोचितम् सुश्लिष्टसम्ब
 बन्ध यत्तत्सौन्दर्यमुद्दत्तमिच्छु
 क्त्वानौकसिधि । सुन्दरस्यभावः
 । पञ्च ॥

सौपणं ॥ न० मरकती ॥ शुणक्या
म ॥ गारुतमतास्त्रे ॥ चि० सुप
णं सव्यश्चिनि ॥

सौपर्णी । स्त्री । पातालगंडीकता
याम ॥

सौपर्ण्ये । पुं० गरुत्मते । गरुडे
॥ सुपर्णविशेषश्चमः । स्त्रीभ्या-
ठक ॥

सौषर्षेयो । स्त्री । सुपय्या । पुत्र्याम्
१। सुपय्याश्चपय, स्त्री । स्त्री श्रोत

सौभाग्यम्

क् । टिट्ठाणञ्जितेङ्गीप् ॥
 सौमिकम् । न० रात्रिमारणे । रात्रि
 युक्ते ॥ महाभारतस्य पर्व विशिषे ॥
 द्वि० सुप्तसम्बन्धिनि ॥
 सौभम् । न० खसञ्चारिपुरे ॥ हरि
 चन्द्रपुरे ॥
 सौभगम् । न० सुभगत्वे ॥
 सौभद्र । पु० सुभद्रातनयेऽभिमन्यौ
 ॥ सुभद्रायाश्चपत्यम् । अहवाभ्यो
 नदीमानुषीभ्यश्चत्यम् ॥ सङ्ख्या
 मविशिषे ॥ सुभद्राप्रयोजनमस्य ।
 सङ्ख्यामिप्रयोजनयोः दुष्टभ्यश्चत्यम्
 यन्यविशिषे ॥ सुभद्रामधिकृत्य कृ
 तायन्य । अधिकृत्य कृतैरन्ये
 चत्यम् ॥ द्वि० सुभद्रासम्बन्धि
 नि ॥
 सौभद्रेय । पु० अभिमन्यौ । सुभ
 द्रायाश्चपत्यम् । स्त्रीभ्योऽठक् ॥
 विभीतकवृक्षे ॥
 सौभरम् । न० सामविशिषे ॥
 सौभरि । पु० पुराणप्रसिद्धे परम
 हंसे ॥ मुनिविशिषे । *
 सौभागिनीय । पु० सुभगासुते ।
 सुभगायाश्चपत्यम् । कल्याणादी
 नामिनश्चित्ठक् । पूनडादेशस्य
 । इहगित्युभयपदद्वयम् ॥
 सौभागिनीयो । स्त्री० सुभगात्मजायाम् ।
 सौभाग्यम् । न० विष्णुभाष्यतर्गत
 योगविशिषे ॥ तज्जातफलं यथा ।

सौभाग्यम्

सौभाग्यजन्मासुभगेऽमनुष्ये स्नाय्यो
 जनानां धनवान् गुणवान् ॥ उदार
 चित्तो वलवान् विवेकी महाभिमानी
 प्रियभाषणश्चेति ॥ सिन्दूरे ॥ टक्
 णे ॥ सुभगत्वे । तल्लक्षणं यथा ।
 अल्पनिद्रोऽल्पभुक्वाग्मीमितभाष्य
 नसूयक इति । सुभगस्य कर्मभावात्
 । प्यञ् । इहगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च
 त्युभयपदद्वयम् ॥ त्रतविशिषे ॥
 सौभाग्यकरणम् । न० बाह्यभ्यङ्गितौ ॥
 य सार्वजन्य सुभगत्वमिच्छेद्गु
 णान्सर्वस्यैव देतुं परीक्षम् । प्रा
 प्रोतिदोषानसतीत्यनेकान् परस्व
 योदाय कथां करोति ॥
 सौभाग्यचिन्तामणि । पु० सारकौ
 सुशुक्तशौषधविशिषे ॥
 सौभाग्यशुण्ठी । स्त्री० पाकविशिषे ॥ य
 था । नागरस्य पलान्यष्टौ घृत देयश्च
 तत्समम् । क्षौर द्विप्रस्थस्य युक्तं ख
 ग्दस्यार्द्धशतं पलम् ॥ पचेन्मुहुरि
 नासम्यक् यथापाकी भवेत्तदा ।
 चूर्णं दद्यात् चिजातस्य स्थोषश्च प
 क्षिान्मितम् ॥ भक्षयेद्वा शयत्याशुशि
 रश्शूलश्चमारुतम् । सूर्यावर्तं ह
 नुस्तम्भं मन्यास्तम्भगलयहम् ॥ व
 लवर्णं करं वृष्यं बलीपलितनाशन
 म् । अमवातप्रशमनं सौभाग्यकरं
 सुतमभितिपाकावली ॥
 सौभाग्यम् । न० सुभातृणां भावे ॥ यु

सौमेरवः

वादिवाद्यम् ॥

सौमदतिः । पुं० क्षत्रियविशेषः ।
भूरिश्रवसि । सौमदस्यऽपत्यम्
। अतद्वज्रम् ॥

सौमनसा । स्त्री० जातिपत्न्याम् ॥
सौमनसायनी । स्त्री० जातिपत्न्याम्
। मालतीपत्रिकायाम् । जाविनी
० इ० भा० प्र० ॥

सौमनस्यम् । न० शोभनमनोभवे ॥
कुसुमसमूहे ॥ आदधिप्रण्डदाना
नन्तरत्राह्मणहस्तोपुष्पदानमन्त्रे
सौमनस्यवान् । त्रि० प्रीतिमति ॥
सौमनसायनी । स्त्री० मालतीकलि
कायाम् ॥ यथा । मालतीपुष्पक
लिकांसौमनसायनीविदुरितित्रिका
ण्डशेषः ॥

सौमिकः । पुं० सौमरससाध्येऽग्नि
ष्टोमादियागे ॥

सौमिकी । स्त्री० दीक्षणीयैष्टी ॥ इ०
हे० चन्द्र ॥

सौमित्रः । पुं० लक्ष्मणे ॥

सौमित्रि । पुं० रामानुजे । लक्ष्मणे
॥ सुमित्राया अपत्यम् । वाह्वादि
त्वादिजम् ॥

सौमी । स्त्री० ऋग्विशेषः ॥ सौमी
देवताऽस्याः । सौमाङ्ग्यम् । इ०
प० यत्नादः ॥

सौमेधिकः । पुं० सिद्धे ॥

सौमेरवः । वि० सुमेरुसम्बन्धिनि ॥

सौम्यत्वम्

सौमेरुकम् । न० सुवर्णम् ॥

सौम्यः । पुं० सौमात्मजी । बुद्धिः ॥
वत्सरविशेषः ॥ तत्फलवया । सु
भिन्नक्षेममारोग्यसुखसुखनिरुपद्रव
म् । सौम्यदृष्टिर्भवेद्राजासौम्यो
सौम्यप्रकीर्तितमिति ॥ ४३ ॥
भास्करे ॥ इतिधरणीविभ्रे । उ
दुम्बरवृक्षे ॥ भूखण्डविशेषः ॥
कच्छत्रविशेषः ॥ न० मृगशिरो
नक्षत्रे ॥ तीर्थविशेषः ॥ करमध्ये
सौम्यतीर्थम् ॥ वि० अनुयः ॥
साधो ॥ मनोहरे ॥ सौमदैवति
॥ सौमद्रवसौम्यः । शाखादिभ्यो
य । तत् । प्रज्ञायन् ॥ सौमी
देवतास्यवा । सौमाङ्ग्यम् । य
द्वा । सौमद्रवसौमः । तत्तत्तुर्व
णादिस्वातृष्यजम् ॥

सौम्यकृच्छ्रः । पुं० व्रतविशेषः । य
था । पिण्याकाचामतक्राम्बुस
क्तूनांप्रतिवासरम् । एकैकमुप
वासकृच्छ्रः सौम्योयम् । च्यते ॥

सौम्यगन्धी । स्त्री० शतपत्न्याम् ॥

सौम्यवह । पुं० शुभयज्ञः ॥ यथा ।
अर्द्धोनेनृहर्कसौरारा पाप्राः
सौम्यास्तयोपरे । पापशुक्लबुधः
पापिराहुकेतुचपापदौ ॥

सौम्यता । स्त्री० प्रियदर्शनताया
म् ॥

सौम्यत्वम् । न० सौमनस्ये ॥ स

सौरज .

वर्षाकहिते पित्वे ॥ प्रतिषिद्धा
चिन्तने ॥

सौम्यधातु । पुं० कर्णे । श्लेषाणि ॥

सौम्यपुः । न० अनुययश्चरीरे ॥

सौम्या । स्त्री० अनुयायाम् । मने

ज्ञायाम् । दुर्गायाम् । गौर्धाम्

॥ शालपण्याम् ॥ महाज्योतिष्म

त्याम् ॥ गुह्यायाम् ॥ उत्तरदि

शि ॥ ब्राह्म्याम् ॥ मल्लिकायाम्

॥ रुद्रजटायाम् ॥ शय्याम् ॥ म

हेन्द्रवारण्याम् ॥ महिषबल्ल्या

म् ।

सौम्या । स्त्री० बहुत्वे । मृगशिर

शिर स्यासु पञ्चतारकासु । इल

ल्लासु ॥

सौम्यायनम् । न० उत्तरायणे ॥

सौर । पुं० शनेश्वरे । मासविशेषे

। सूर्यकराशिभोगावच्छिन्ने मासि ॥

यथा । आदित्यराशिभोगेन सौरा

मास प्रकीर्तित इति । एकस्मा

त्सङ्गमादासङ्क्रान्ति सौराभिधी

यत इति च ॥ दिनविशेषे ॥ वर्ष

विशेषे । तुम्बुरुवृक्षे ॥ चि० सू

र्यसम्बन्धिनि ॥ न० उपपुराण

विशेषे । चि० सूर्योपासके ॥ सू

र्यश्चाकं शायम् । तस्य दमिष्ठ

ण ॥

सौरज । पुं० तुम्बुरुवृक्षे ॥ फलवि

शेषे । चि० सौरजाते ॥

सौरमास .

सौरदिनम् । न० सौरदिवसे ॥

सौरनक्षत्रम् । न० व्रतविशेषे ॥ यथा ।

हस्तयुक्ते चार्कदिने सौरनक्षत्रसमाध

रेत् । स्नात्वा त्वर्कसमभ्यर्च्य नौरो

गोबहुजीवति ॥ आत्मनो द्विगुण

प्रायश्चित्तस्य तद्विषये ॥ सौर

नक्षत्रविज्ञानीयाननक्षत्रमिच्छिभोज

नमिति नारसिंहे ६४ अध्याय ॥

सौरभम् । न० कुङ्कुमे । विले ॥ सु

गन्धितायाम् । विषमवृत्तान्तरे ॥

अथ सुहृतासदृशमेव पदमिह तृतीय

मन्थया । जायते रनभगैर्ययितं

कथयन्ति सौरभमिदं तदीदृशम् ॥ य

था । परिभूत फलशतपञ्चवनविसृ

तग धविभ्रमा । कस्य ह्यज्ञहरतो ह

हरे सुखपद्मसौरभकलातवाङ्मुता ॥

सौरभेश्वर । पुं० वृषे ॥ सुरभ्या अपत्य

म् । स्त्रीभ्यो ढक् ।

सौरभेश्वरी । स्त्री० माह्व्याम् । गवि ।

उत्तायाम् ॥ सुरभ्या । स्त्र्यपत्य

म् । ढक् । ङोप् ।

सौरभ्यम् । न० मनीषत्वे । सौग

न्धे । सुगन्धितायाम् ॥ गुणगौर

वे । पुं० कुबिरे ॥

सौरमास । पुं० सूर्यकराशिभोगा

वच्छिन्नकाले ॥ यथा । एकराशौ र

विर्यावत्कालमास सभास्कर ।

अथ षडभि सौरमासैरयं परि

कीर्तितम् ॥

सौराष्ट्रिक .

सौरसम्बत्सर । पु० सूर्यशब्दादश्च
राशिमेगावच्छिन्नकाक्षे । यथा ।
सौरस बत्सरस्यान्ते मानेनशशिजेन
तु एकादशातिरिच्य वैदिनानि
भृगुनन्दन ॥

सौरसेन । पु० देशविशेषे । य-
था । मागधाद्वक्ष्यमानेतुद्विष्यात्प्र
क्षिमत शिवे । सौरसेनाभिधादे
श्च सूर्यव शप्रकाशक ॥

सौरसिय । पु० कार्तिकेये । स्क दे
॥ सुरसयाचपत्ये ॥

सौरसैव्यन । वि० गङ्गासम्बन्धिनि ॥
सुरसिन्धोरयम् । अण् । ह्रस्वग
सिन्धुन्ते पूर्वपदस्यचिह्नं भयपद
वृद्धि ॥

सौराष्ट्र । पु० देशविशेषे ॥ कौडका
णात्पश्चिमतीर्थसमुद्रप्रान्तगोचर
म् । हिङ्गुलाजान्तकोदेविदशयो
जनदेशक । सौराष्ट्रदेशाद्विशित
स्मात्तुर्जराभिधः ॥ कुन्दुकी
॥ न० कांक्षे ॥

सौराष्ट्रकाम । न० पञ्चलिते ॥

सौराष्ट्रमृतिका । स्त्री० कात्याम् ।
तुवर्याम् । फट्करी० इ० भा०
प्र० ॥

सौराष्ट्रा । स्त्री० तुवर्याम् ॥

सौराष्ट्रिकः । पु० विषयभेदे । सौ
मखार० सङ्ग्रहा० इ० भा०
प्र० ॥ सुराष्ट्रविषयकः ॥ कामसूत्रे

सौराष्ट्रमम्

राष्ट्रिकउच्यते ॥ वि० सुराष्ट्रके
सुराष्ट्रेदेशविशेषेभव । अथ्या
त्मादिस्वाट ठञ् ॥

सौराष्ट्री । स्त्री० सौराष्ट्रमृतिका
याम् ॥ स्फटिकायामुणा सर्वेसौ
राष्ट्राचपिकीर्तिता ॥ सुराष्ट्रेभ
वा । अण् । डोप ॥ सौराष्ट्रीकफ
पिण्ण्वीविसर्पव्रणनाशिनी ॥

सौरि । पु० शनैश्चरे । शनिग्रहे ॥
सूरसाकंक्षोपत्यम् । अतइञ् ।
श्रीकृष्णे ॥ सूर्यादाद्वेदत्यशानपो
तिमधुमाधवी । सप्तवसुदेवस्यापि
ता । तद्वत्परात् । सौरि कृष्ण ।
वृष्णित्वेपिवाङ्मादेराकृतिगणत्वा
दिञ् असनवृद्धे ॥ आदित्यभक्ता
याम् ॥

सौरिकः । पु० स्वर्ग ॥ न० सुरा
निमित्तधने ॥

सौरिरत्नम् । न० नीलमयी ॥

सौरी । स्त्री० रश्मी । सूर्याकारणे
॥ सूर्यस्त्र्यम् । अण् । डोप् । स
र्यतिष्ठेतिथ्यलोप ॥

सौव । वि० स्वकीये ॥ स्वस्त्रेद
म् । अण् ॥

सौराष्ट्रम । न० सप्तिकाचारे ॥
सुराष्ट्रलायादम् । तथेदमित्यण् ॥
सञ्चर० इ० प्र० लवर्ध । कृष्णलवणे ।
अर्धे । सविक्ते । सुवृच्यते । व
र्चदीप्ते । वृषादिस्वात्कलध ।

सौवीर .

प्रज्ञाशब्दः ॥
 सौवीरः । वि० सुवर्णस्य विकारे .
 कटकादौ ॥ तत्र विकार इत्यर्थः .
 जातरूपेभ्यः परिमाणकृत्त्यण् ॥
 सौवर्णमेदिनी । स्त्री० प्रियगी ।
 सौवली । स्त्री० गात्राख्याम् । सुवर्ण
 क्षापुष्याम् ॥
 सौवस्तिक । पु० पुरोहिते ॥ वि०
 स्वस्तिकृति ॥
 सौविदः । पुं० राज्ञाङ्गारेव सौवीरत्वा
 धिष्ठते । सौविदश्चे । कश्चुकिनि
 । स्थापत्ये ॥ बहिः सञ्चरन्तोना
 मन्तः पुरस्त्रीणां प्रेक्षकपुत्रवान्तर
 वारणाथराज्ञाङ्गारेवैवधराभि
 युक्तास्तो बहिर्मल्लकाः सौविदश्चादि
 शब्दवाच्याः । सुष्ठु वेति । विदज्ञाने
 । इगुपधेतकः । सुविदएव । प्रज्ञा
 दित्वात्त्वर्थेऽण् । यद्वा । सुविदश्च
 तुराः स्त्रियस्तु सामयस्वकः । तस्यै
 दमित्यण् ॥
 सौविदश्च । पु० सौविदे ॥ सुहुविदन्त
 विदांसमपि . लान्तिवमवर्तिन
 कुर्वन्ति सुविदश्च । तासामयस्व
 रक्षकः । तस्यै दमित्यण् ॥
 सौवीरः । पु० ग्रीवदन्तरे । कुमालके
 ॥ शूरसेनात्पूर्वभागे गडक्या पश्चि
 मेति ॥ सौवीरदेशादेवैविसर्वदेशा
 धर्मभक्षः । न० काश्चिके ॥ यथा ।
 सौवीरन्तुयवैरामे . पक्षीर्वा निस्तुये

सौवाहः ।

कृतम् । गोधूमेरपि सौवीरमाचार्या .
 केचिद्विद्वरे । सौवीरन्तुयवैरामे
 कफपमेदिदोपनमः । उदावताङ्गम
 द्वांश्चिद्विद्वरे । सौवीरान्ते । सौवीरान्ते
 ने । सौवीरान्ते । बदरीफले । म
 हःदरे । यथाहुः । पच्यमानं सुमधुरं
 सौवीरवदरमश्नुतु । सौवीरवदरशो
 तमेकं न गुह्यं कृतम् । वृष्ट्यपि त
 दाहाक्षययष्ट्या निवारणमिति ॥
 सुवीरदेशिभरम् । तत्रभवद्व्यण् ॥
 सौवीरकम् । न० सुवीरान्ते । काश्चि
 के ॥ पु० बदरवृक्षे ॥
 सौवीरसारम् । न० सौवीरान्ते ।
 सौवीरान्ते । न० सौवीरान्ते । सु
 रमाङ्गः भा० प्र० । सौवीरवृक्षतद
 स्तनश्च ॥ यथा । सौवीरान्ते । सौवीरान्ते
 मन्त्रवत्तुषास्ते विन्यस्त कनकशला
 कयाचयत् । तन्नूनं मलिनमपि त्व
 दधिस्तत्राङ्गमेन्द्राव्यभिलषणीयता
 मिवाधैतिशाङ्करोमानसोपजाः ।
 सौवव्यः । पुं० गुणविशेषः ॥ तस्यै
 यथा सुपातिकां पराङ्गतिं सौ
 शब्दमिति ॥
 सौष्ठवम् । न० सुष्ठुतावाम् ॥ सुष्ठु
 भावः । चङ्गापादिस्वादयः ॥
 सौजातिकः । वि० सुजातप्रभृता
 तारि ॥ सुजातपृच्छति । पृच्छ
 तौ सुजातादिभ्यश्चलठक् ॥
 सौवाहः । पुं० मित्रतनये ॥ सुष्ठु

स्कन्द :

दोपत्य'तस्मापत्यमित्यण् । इदम्
गसिन्ध्वंतेपूर्वपदस्यचित्युभयपद
योरदिष्ठि ॥ न० सौजन्ये ।
शोभनइदयत्वे ॥ सख्ये । मैत्र्या
म् ॥ सुहृदयस्यभाव कर्मवा ।
मित्रे सुहृदादेः ।

सौहार्दम् । न० सौहार्दे । सख्ये ॥

सुहृदयस्यभाव । व्यञ् । वाशि
कव्यञ् । रीगेऽप्यतिहृदादेश ॥

सौहृदम् । न० हृत्तौ । सुहितस्यभा
व०० कर्मवा । पुरोहितादिच्वा
द्यक् ॥ पर्याप्ते ॥

सौहृदम् । न० सौहार्दे । सख्ये ॥
सुहृद । कर्मभावा । युवादि
त्वाद्घञ् ॥ प्रेमणि ॥

सौहृदयम् । न० सौहार्दे ॥ सुहृदव
स्यभाव । व्यञ् । वाशिकव्यञ्
रीगेऽप्यतिपक्षे हृदादेशाभाव ॥

स्कन्द । पुं० कात्तिकेये । महासिने
। पार्वतीनन्दने ॥ सिनापतीनांम
ध्ये देवसिनापति कात्तिकेयोभगव
दिभूति ॥ स्कन्दतिगच्छति । शि
ष्यतिवाक्येत्यान् । स्कन्दिर्गतिशि
ष्यण्ये । पचाद्यच् । तथाचवा
युपुराणम् । स्कन्दिनादानवगणा
न्तेनस्कन्द । प्रतापवानिति ॥ दे
व्याहारपालविशिष्टे ॥ नृपतौ ॥ पु
राणविशिष्टे ॥ शरीरे ॥ पारदे ॥
वालयच्छविशिष्टे ।

स्कन्ध .

स्कन्दनम् । न० रेचने ॥ क्रमणे ॥
गमने । शिष्ये ॥

स्कन्दपुराणम् । न० स्कांदिमहापुरा
णविशिष्टे ॥ तच्छोकसंख्योक्ताश्रीदे
वीभागवतेयथा । एकाशीतिसह
स्राणिस्कन्दाख्यपरमाहुतमिति ॥

स्कन्दाशिक । पु० पारदे ॥

स्कन्ध । पु० देहावयवविशिष्टे । भु
जशिरसि । असे ॥ अक्षजलचय
था । कदलोस्तम्भसङ्काशापकस्क
न्धाक्षयेनरा० । राजानस्तोचविज्ञे
यामहाक्षीयामहाबलाः ॥ निर्मा
सरोमवहुतानिर्जनस्यप्रकीर्तिता
कृतिसमुद्र । स्कन्दाते । स्कन्दि
रू० । कर्मणिघञ् । स्कन्देऽस्त्रा
हृदति० बाहुलकादनसुन्यपिध
पृषादरादिर्वा ॥ नृपतौ ॥ सम्परा
ये ॥ व्यूहे । समूहे ॥ काथि । प्र
काण्डे ॥ यथा । अस्त्रीप्रकाण्ड ।
स्कन्ध० श्यान्मूलाच्छाखावधिस
रारिति । भावादौ ॥ छन्दसिभेदे
॥ विज्ञानादिपञ्चसु ॥ तेष० वि
ज्ञानवेदनाकपसंज्ञासंस्कारसंज्ञ
का पञ्चभैनाशिकानांनयेप्रसि
द्वधा ॥ अन्यपरिच्छेदे । पथि ॥
कशिरादधाति । कृधाञ्० । आ
तेऽनुमेतिक् ॥ पारस्करादिच्वा
त्सुट् ॥ वास्कन्धते० पारुज्जति ।
स्कन्दिरू० । कर्मणिघञ् । पृषा

स्क धशाखा

स्वजनम्

हरादिः ॥

स्कन्धकम् । न० । मोषाहसान्तरे ॥

स्कन्धकामितितत कथित यचचतु-
ष्कलगणाष्टकीनाद्धात् । तसुल्यमयिमदल भनतिचतु ष
हिमात्रिकशरीरमिदम् ॥ यथा । ययमेतिविमलविद्युत्कारालम्बरवाल
कलितजलधरकाल । उद्यन्नयचनगर्ष्मिंतलजितपथिकाङ्गनानिब
हृदयतक ॥स्कन्धचाप । पु० । वशादिनिर्मिते
शिक्याधानि । विहङ्गिकायाम् ॥स्कन्धज । पु० । षटे । शक्यादौ ।
पथीनयश्चाद्या स्कन्धजा स

खकीसुखा । इतिविमचन्द्र ॥

स्कन्धतरु । पु० । स्कन्धफले ॥

स्कन्धदेश । पु० । आसने । द्विरदस्क
धे ॥ स्कन्धएदेशः ॥ स्कन्धमा
चे ॥स्कन्धफल । पु० । नारिकेलि ॥ स्क
न्धफलान्यस्य ॥ उदुम्बरवृक्षे ।

स्कन्धफला । स्त्री० । खण्ड्य्याम् ॥

स्कन्धवन्धना । स्त्री० । मधुरिकायाम् ॥

स्कन्धमल्लक । पु० । कङ्कखमे ॥

स्कन्धरुह । पु० । बटवृक्षे ॥

स्कन्धवाह । पु० । शकटादिवाहक
वृषे । शङ्खे । अक्षधूर्तिले ॥

स्कन्धवाहक । पु० । वृषे ॥

स्कन्धशाखा । स्त्री० । वज्रसमुद्यशा

खायाम् । शाखायाम् ॥ स्कन्धजा
शाखा ॥स्कन्धशृङ्गः । पु० । महिषे । इतिव
क्षित् ॥स्कन्ध । न० । वज्रमूलाच्छाखावधिक
भागे । प्रकाण्डे ॥ असे ॥ स्कन्धाते । स्कन्दिर० । स्कन्देशस्त्राङ्ग
सुनुधसान्नादेश ॥स्कन्धाग्नि । पु० । वडवानौ । समि
ध्नौ । कृतयज्ञाग्निभेदे ॥

स्कन्धानल । पु० । वडत्काङ्गनौ ॥

स्कन्धावार । पु० । कटकी । सैन्य
स्थितौ । राजधान्याम् ॥

स्कन्धिक । पु० । स्कन्धवाहकवृषे ॥

स्कन्धी । पु० । द्रुमे ॥

स्कन्धम । चि० । हस्तादित पतिते

अस्यपर्यायायथा । अस्तध्वस्त भ

ड० स्कन्ध० पन्न च्युतगलितमिति

॥ स्कन्धतेस्य । स्कन्दिर० । कर्म

णिक्त० यथायार्कर्मकेतिकर्त्तरि

क्षौवा ॥ कठिनोभूते ॥

स्कन्धटिका । स्त्री० । हापुत्रिकाखगे ॥

स्कन्धनगरम् । न० । वाहीकयामवि-
श्वे ॥

स्वदनम् । न० । विद्रावणे । स्वद

स्वदने । ल्युट् ॥

स्वदन्त । चि० । चलति ॥

स्वदनम् । न० । रिक्त्यर्थे ॥ दालाभ्यां

हस्तापादाभ्यामलने ॥ निनिर्मि

स्नानधय .

सहस्रादित पतने ॥ पिच्छला
द्वीपतने ॥ धन्नादेश्वरने ॥ स्नान
सद्वलने । भवेत्पुट ॥

स्नानधय । न . वृत्तयुगादिनायुहम
यादाष्टतने । कृते । कृतिते ॥
अथै । स्नानधय । स्नान . । त्त ॥

स्नानधय । न . व्यभिचारे ॥

स्नानधय । पु . वक्षसउपाङ्गे । कुचि
। पयोधरे । वक्षोजि ॥ स्नानधय स
स्तयानार्थं विशिष्यउभयोरयम् ।
योवनागमनार्थं पोषरीभवत्
स्नानी ॥ गभं पक्षा । प्रसूताया
स्नानी वक्षोरपरितो ॥ अरोमधीस्त
नीपीनीचनावविषनीशुभौ ॥ स्न
नमनी । इरत्वकारकौषधयथा । कुष्ठ
नागवलाचूर्णं नवनौतसमन्वितम्
तक्षपे । युवतीनामृक्याग्निनाहरं
स्नानम् ॥ स्नानधय । यतिर्यौवने
दयम् . स्नानधय । यतिर्यौवने
कैः । स्नानधय । यव . कुसी
तिथीवा ॥

स्नानधय । वि . वक्षायमाने । स्नान .
। लट् प्रत्यये ॥

स्नानधय । न . धूमिमात्रे ॥ मेघश
ब्दे ॥ कृतिते ॥

स्नानधय । न . अतिशयके । उत्ता
नयये ॥ स्नानधयति । घट्प्रत्यये ।
नासिकास्नानयोभाविटोरितिष्य
। अद्विषदितिष्यम् ॥

स्नानलिङ्गनम्

स्नानधय । स्त्री . स्नानपायाम । अ
तिवाल्किायाम् । उत्तानशयाया
म् ॥ घट्टित्वान्ङीप् ॥

स्नानधय । पु . अतिशयौ । अर्भके
॥ स्नानीपिबति । पा . आतीनुषे
तिक् ॥

स्नानधय । स्त्री . डिम्भायाम । स्नान
धय्याम् ॥ टाप् ॥

स्नानधय । पु . स्नानामेने ॥

स्नानधय । पु . रतिवधविशिष्टे ॥
यथा । स्नानधय । यमप्येतुक्त्वायो
षित्पदद्वयम् । स्नानीधृत्यारमेत्
कामीवध स्नानधय स्नान . ॥

स्नानधय । न . च . पुके ॥

स्नानधय । पु . बारिधरे । मेघे ।
मुस्तके ॥ स्नानधय । मृत्तौ । राने
॥ अमनी ॥ विद्युति ॥ स्नानध
ति । स्नानधय । देवशब्दे . सुरादा
वदन्तः । स्नानधय । ययुषिगदिभ्यो
षेरिन्च . अयामन्तितिथेरया
देशः ॥

स्नानधय । न .
स्नानधय । स्त्री . स्नानधय ॥
स्नानधय । न .

स्नानधय । न . वदये ॥

स्नानधय । पु . कृष्णधरे । स्नान
धय ॥ कृष्णधरिपुष्पतयाम् ॥

स्नानधय । न . कृष्णधरे ॥
तक्षपययथा । उरसिद्विषमृते

सम्बन्धः

रादिगन्तिवराहोस्तनयुगमुपधत्ते य
 त्सनालिङ्गनतदति ॥
 स्तनितम् । न० गजिंते । मेषनिर्घी
 षि ॥ स्तनगदीदेवशब्दे । भावेत्त
 ॥ चि० शब्दिते ॥
 स्तनितफल० । पु० विकण्टकवृक्षे ॥
 स्तन्यम् । न० दुग्धे ॥ स्तनेभवम् ।
 गरीरादुदयवाद्यत् ।
 स्तब्ध । चि० साभिमाने । अविनी
 ते । अप्रणतस्त्रभावे । अनस्त्रे । गु
 रुदेवतादिष्वप्यनस्त्रे ॥ स्तम्भिते ।
 जडोक्तते ॥ स्तम्भ० । क्त ॥
 स्तम्बरोमा । पुं० बराह्णे । सूकरे ।
 घोषिणि ॥ स्तम्बानि० अनस्त्राणि
 रोमाणि यस्मिन् ॥
 स्तम्ब । पुं० गुल्मे । स्तम्भरहिते०
 अप्रकाण्डद्रुमे ॥ तृणवर्षादिगुच्छे
 ॥ व्रीक्षादीनामप्रकाण्डे ॥ आला
 नि ॥ तिष्ठति० अथवा । छान् ।
 स्थस्तोम्यजवकाविस्त्वम्बच्० तिष्ठ
 ते स्तादिष्वच् ॥ तृणादौ ॥
 स्तम्बका । पु० स्तम्बे ॥ स्तम्बे० या
 वादिभ्य० कन् ॥
 स्तम्बकारिः । पुं० भ्रातृ ॥ स्तम्बङ्
 करोति । स्तम्बशक्त्योरित् । व्री
 षिवत्स्योरितिवक्तव्यम् ॥ चि० वृ
 षत्स्तम्बे ॥
 स्तम्बकार । पु० सुष्मकारके ॥
 स्तम्बहा । पु० स्तम्बघ्ने ॥

सम्बन्धः

स्तम्बघन० । पुं० स्तम्बघ्ने । तृणादि
 गुच्छोन्मूलनसाधने ॥ स्तम्बघ्नस्तुक्त
 स्तम्बघन० स्तम्बोयेन निहन्त्यते० धूष्य
 मर० । स्तम्बघ्नश्च वीर्यवत् । सहन्य
 तेयेन । स्तम्बे कथित्यप पक्षे इनेत्य
 भादेव० ॥ नीवारादियहणार्थं क्त
 त्वर्थशपाच ॥
 स्तम्बघ्न । पुं० तृणाद्युन्मूलकखनि
 चादौ । स्तम्बघने ॥ स्तम्बोहन्त्यते०
 येन । स्तम्बे कथितक० ॥ नीवारा
 दियहणार्थं क्तत्वर्थशपाच ॥
 स्तम्बघ्न० । स्त्री० पुरीमेदे । तामलि
 ष्ठे । दिष्णुगृहे । तमोलुक्० वृ०
 भा० प्र० देशे ॥
 स्तम्बघ्ननम् । } न० स्तम्बघ्ने ॥
 स्तम्बघ्ननी । } स्त्री० स्तम्बघ्ने ॥
 स्तम्बेरम । पु० दन्तिनि । दन्ताव
 क्षे । वृमे । स्तम्बेरमते । रमु० । स्त
 म्बकथयोरमिजपोरिस्त्वच् । इति
 सूचकयोरितिशक्तव्यम् । अन्यत्र
 स्तम्बे रन्ता । तत्पुरुषेकतोति०
 हलदन्तादिति दाढेरलुक् ॥
 स्तम्भः । पु० स्थूषायाम् । यस्म०
 भा० ॥ जडत्वे । अहज्जाल्ये ॥ स्त
 भूति । स्तम्भमुखधने । यथाशब्द
 भाविचञ्चला ॥ यतिनिरीक्षे । नि
 ष्प्रतिभङ्गायाम् ॥ गभे० ।
 स्तम्भकार० । पु० वेष्टने । चि० स्थूषा
 कारके ॥ जाड्यकारके ॥

सामकफल :

सामन . । पुं० कामवाचविशिषे । य
था । उन्मादनः शिष्यस्यपान
सामनस्यथा । सम्मोहनस्यपक्षेति
विख्याता कामसायकाः ॥ न०
मलशुक्रादिरोधने । अभिचारक
कविशिषे । प्रवृत्तिरोधे । यथा ।
प्रवृत्तिरोधः सर्वेषां सामन समुदा
हृतमिति ॥

सामितः । वि० सन्दरहिते । जडो
भूते । सतम . सञ्जातोऽस्य । इत
श्च ॥ जडोक्तते ॥

सरिमा । पु० तस्ये । शय्यायाम् ॥
सृज्योति । सृज्यप्राप्तादने । इ
भयुस्यसृग्भूयमनिच् ॥

सरो । स्त्री० धूमे । सृज्याति । सृज्य
प्राप्तादने । अवितृप्तुतन्निभ्यर्धे ॥
सय . । पुं० सोमे । सुती । सुती
॥ सृज्यतेऽनेन . सयनवा । पुञ्
सुती । जदोरप् ॥

सायक . । पुं० शुक्लके । पुष्पकलि
कादिकदम्बे । पुष्पादिसङ्गाति ॥
सोमे । यत्परिच्छेदे । समूहे
॥ सृज्यते । पुञ् . । सृज्यादिभ्यो
पुन् ॥ यथा । तिष्ठति । छा०
सोम्यवकाविष्यवका . तिष्ठते
सादेवच ॥

सायककः । पुं० सायकायै ॥
सायकफल . । पुं० तेज . फले । ते
जस्य . इ० भा० प्र० ह० ॥

सुत .

सवेय्य . । पुं० इन्द्रे । इष्टुया
दिकीप . ॥

सव्य . । वि० मिष्णौ । सर्वे स
यते . नस्तोताकस्यचित् । स्तोतुम
र्ह . । अर्हेत्तत्त्वदस्येतिचर्चायेयत् ।

साय . । पु० सयने ॥ प्रसावे ॥
सायक . । वि० सायकत्तरि । सु
तिकारके ॥ सौति । पुञ् . । ण्व
ल् ॥

सिभि . । पुं० समुद्रे ॥ सभाति ।
सन्भु . । क्रमितमोख्यादिनेन ।
अतइत् । अनुनासिकलोप . ॥

सिमित . । वि० अचक्षुषी । निच
क्षी ॥ आर्द्रे । क्रिमे । तिम्पति
स्य । छिमपार्द्रीभावे । अकर्मकत्वा
त्कर्तरिणः । सिमित . आर्द्रे
मावगुण्डितनिवेतिमिषज . । अ
पक्वे ॥ यथा । आगवः सिमिते
दीपे यावन्त कालमातुर . । ताव
त्काल सलघ्नमश्रीयात्सु विरक्तव
त् ॥

सिभि . । पुं० समुद्रे ॥ सभाति
सन्भुरोधने । क्रमितमिषमिषा
कामतइत्येति . इन् ॥ बाधा
याम् ॥

सोमि . । पुं० अश्वरी ॥ सृज्या
ति । सृज्यजुसृज्यायाम् क्रि
न् ॥ कधिरे ॥

सुतः । वि० ईलिते । यसां ।

स्तुभः

पद्यायिती । वधिंते । वधिष्टुते ।
 स्रवतेस्र । टुञ् । ॥ क ॥
 स्तुभिः । स्त्री० । स्तुभिः गुणानां कथने ।
 गुचीत्कणं प्रतिपादिकीयावाचि ॥
 साक्षादिभ्यर्थं प्रथमसार्थकीवाक्ये ॥
 सुयतेऽनया । टुञ् । ॥ स्त्रियाक्तिन्
 ॥ आदरेण यथा स्तौति धनवन्त यथे
 ष्या । तथा चेद्दिग्दत्तत्तारकीनसु
 च्येतवन्वनात् ॥

स्तुतिपाठक । पुं० । भाट० । इ० । प्र० ।
 सहरजाती । वन्दिनि । प्रातर्गेशे
 । राजादेर्यावादीबीर्यादिनास्तुति
 कर्त्तरि ॥ स्तुते पाठक ॥
 स्तुतिग्रन्थः । पु० । भोगावस्थाम् ।
 । वन्दिपाठे ॥

स्तुतिव्रतः । पुं० । स्तुतिपाठके ॥
 स्तुत्यः । चि० । स्तुत्ये । स्तुतनीये ।
 यथा । प्रत्यक्षे गुरव स्तुत्या य
 रोक्षे मिषवाच्यवा । ॥ कर्मान्ते दा
 समृत्त्याद्यपुचानेवमृता । स्त्रिय
 ॥ स्तौतुयोग्य । टुञ् । ॥ एति
 सुशास्त्रदृक्कुष कवितिसम्पद ।
 तुक् ॥

स्तुत्या । स्त्री० । विद्रुमललिकायाम् ।
 सौराष्ट्रमृत्तिकायाम् । तुषर्याम् ॥
 टाप ॥

स्तुनकः । पुं० । शनि ॥ इ० । य० । च० ।
 पा ॥

स्तुभ । पु० । शनि ॥ स्तुभोति । स्तुन्

स्तेषम्

सुरोधने । मूलविभुजादिस्वातन्त्र्य
 वधितुमखीपीनस्यात् ॥
 स्तुष्य चि० । स्तौतव्ये । स्तुयते ।
 टुञ् । ॥ स्तुव क्सेव्यच्छन्दसि ।
 छान्दसोवम ॥
 स्तूप । पु० । मृदादिक्कूटे । राशीकृत
 मृत्तिकादौ । समुच्छाये ॥ स्तौ
 ति । टुञ् । ॥ स्तुवादीवञ्चेति
 प ॥

स्तौ । पुं० । चारे । तत्करे । प्र
 ष्यन्नवच्छि ॥ प्रच्छन्नवच्छकास्त्वे
 तीयेस्तेनाटविक्षादयद्विभक्तुः ।
 यएवहिपरस्तेदमित्तिविधिविज्ञाना
 न परस्तेस्त्वहेतुमन्तरेणैवस्त्व
 स्वमारोपयति । सस्तेनद्वितिलोक्षि
 प्रसिद्धम् ॥ स्तेनयति । स्तेनचौ
 य्ये । पचाद्यच् ॥ परमं यज्ञसा
 तिष्ठेतस्तेनानानियष्टेनृष । स्ते
 नानानियष्टादृष्टवक्षिराष्ट्रवर्द्धते
 ॥ न० । स्तेये । चारस्त्वकर्मभाव
 या ॥

स्तेम । पु० । आर्द्राभावे । क्रीदने ।
 समुन्दने ॥ स्तेमनम् । छिमया
 र्द्राभावे । घञ् ॥

स्तेयम् । न० । चारस्त्वभावकर्मणो
 चौर्ये ॥ पचास्तेयमार्गेणपरद्व
 व्यसौत्तरणे ॥ स्तेयलक्षणेन । प्र
 ष्यन्नवाप्रकाशवानिशाधामयवादि
 वा । यत्परद्वयहरण स्तेयतत्त्वरि

स्तोता

कौस्तुभम् ॥ अपिच । अन्यायेनप
रस्वस्वहरणस्तेयमुच्यते । इति ॥
स्तेनस्यभाष कर्मवा । स्तेनाद्वयन्न
क्षीपस्य ॥ महापातकीषु ब्राह्मणसु
वर्षहरणे ॥ नि क्षीपस्यापहर
ण नराश्वरक्षतस्यच । भूमिवज्रमणी
नाश्वरुक्कस्तेयसमस्तृतम् ॥

स्तेयफल । पु० कण्टकचो । तेज
फले ॥

स्तेयी । पु० चौर । स्वर्णकारे ॥ स्ते
यमस्यस्य । अतद्वनि । ॥

स्तेनम् । न० स्तेने ।

स्तेन्य । पु० चौर । न० स्तेनस्यभा
वे । कर्मणिच । चौर्ये ॥ स्तेनस्य
भाष कर्मवा । स्तेनाद्वयन्नक्षीपस्य
च । स्तेनादिति योगविभागात्पञ्च
क्षीपस्यम् । न० लङ्तायाम् ॥ श
रीरस्याद्र्धर्मावगुण्ठितत्वमिति वै
द्याः ॥

स्तोत्र । पु० स्तोत्रके ॥ चि० अल्पे ॥
स्तुच्यते । छुचप्रसादे । चञ् । न्यङ्
कादित्वात्कुत्त्वम् ॥ स्तूयतेवा ।
बाहुज्जात्स तुञ् । क ॥

स्तोकक । पु० स्तोत्रके । स्तोकक
जलमस्य ॥ स्तोककायतिवा । कौ
शब्दे । स्तोत्रानुपेतिक् ॥

स्तोत्रव्य । चि० स्तवनीये । स्तुत्ये ॥

स्तोत्रा । चि० स्तवकर्त्तरि । स्तौति
छुञ् । छच् ॥

स्थानम्

स्तोत्रम् । न० स्तवे ॥ स्तूयतेऽनेन
छुञ् । दाक्षीतिकरणे छुञ् । ति
तुचेतिनेट् ॥ प्रगीतमन्त्रसाध्यायां
स्तुतौ । उद्गाथादिनागीयमानेक
गजाते । प्रगीतमन्त्रसाध्यगुणिनि
छगुणाभिधानस्तोत्रमितियाजकानां
व्यवहारः ॥

स्तोभ । पु० न० अर्थशून्येवर्थे ॥

स्तोभ । स्थात्सामविच्छेदेहेतुनेस्त
म्भनेऽपिचितिहेमचन्द्रः । साङ्ख्य
पारिहास्य वास्तोभंहेतुमनेववा । वै
कुण्ठनामयद्वयमशीषाघहर विदुरि
त्यच । स्तोभङ्गीतालापपूरणार्थे ल
तमितिश्रीधर स्वामिनः ॥

स्तोभित । चि० प्रोत्साहिते ॥

स्तोमः । पु० समूहे । यज्ञे । स्तो
त्रे ॥ स्तूयतेऽनेन । छुञ् । अ
तिस्तुस्त्वितिमन् । सीमयानीकदे
गौ क्रियमाणायामृष्टादिसञ्ज्ञका
यास्तुतौ । मन्त्रसमूहे ॥

स्तोमचारः । पु० सर्वचारि ॥

स्तोमवक्षी । स्त्री० काण्डोरे । ना
सासवेदने । काण्डवेक । इ०
गौ० भा० प्र० स्तोत्राप्रभेदे ॥

स्तोपिकम् । न० बुद्धद्रव्ये । शोषा
इ० भा० प्र० ॥

स्थानम् । न० जिग्धे ॥ प्रतिध्वानि
॥ घनत्वे ॥ आलस्ये ॥ स्थैर्ये
शब्दसङ्घातयो । क्तः ॥ अकर्म

स्त्रीचिह्नम्

श्रुतायोम् । गुरुणाशिक्ष्यमाणस्या
प्यासनादिकर्मानर्हतायामिति वा
वत ॥ निश्चये ॥

स्थेन । पु० चिरे । अमृते । सु
धायाम् । स्थायति । स्थै० । श्या
स्थान्जविभ्यङ्गनच ॥

स्त्री० । स्त्री० स्तनकेशवक्ष्याम् । अ
स्या पर्यायायथा । स्त्रीयोषिद्व
लायीषानारौसीमन्तिनी-धू ।
प्रतीपदर्शिनौषामावनितामहिला
तथेति ॥ स्थायतिगर्भीऽस्याम् ।
स्थै० । स्थायतेङ्गट् । टिलोप ।
यकोप । टिङ्गटिङ्गोप । वृषज
कंकन्यावृषिकमकरमीनराशिषु ॥
अथ कथ मेदे ॥ गौस्त्री । यथा ।
मीपस्त्रीभि । कृष्णोरेमे ॥ देवति
यंङ् मनुष्येषुपुत्राभाभगवान्ङ
रि० । स्त्रीनास्त्रीलक्ष्मीर्मेदेयनान
योर्विद्यतेपरमिति विष्णुपुराणम्
॥ प्रजनार्थमहाभागा पूजाहर्ष
हृदोद्यय । स्त्रिय प्रियस्यगृहेषु
नविशिष्टास्तिकस्यन ॥

स्त्रीकरणम् । न० रतवन् ॥

स्त्रीगर्भे । स्त्री० धेनी ॥

स्त्रीचित्तहारो । पु० श्रियौ ॥ त्रि०
नारीमनाहारिणि ॥

स्त्रीचिह्नम् । न० भग्नि । धेनी ॥ स्त्री
यामवाच्यदेश्यक्तिज्ञनाडीवचस्य
च । अमेदेपिमनेमेदाप्जनः प्राये

स्त्रीजितः

णवज्यते । चर्मखण्ड द्विधाभि
न्नमपानोद्धारधूपितम् । येरमन्ते
नमस्तेभ्य साहस किमत परम्

॥ नारीलक्षणे ॥ स्त्रिया चिह्नम्
स्त्रीचिह्नम् । द० स्त्रीणाव्यवहारे ॥

नासाश्वातिविषमचेष्टितत्त्वमुक्त य
था । अक्षणेविषीविनिगूहितेनवि
दूरय वैमहिषौजघान । विषप्रदि
ग्धेनचनपुरेणदेवीविरक्ताकिलका
शिराजमिति ॥ तस्याश्चरित्वनुवृत्ता
वैवर्तेप्रकृतिखण्डे १४ अध्याये
द्रष्टव्यम् ॥

स्त्रीचौर । पु० कामुके । रतखण्ड
के ॥ त्रि० योषिद्वर्त्तरि ॥ स्त्रि
या चौर ॥

स्त्रीजित । पु० स्त्रैष्ये । स्त्रीवशी
भूते । वस्तुगत्यास्त्रीजितोथोनिन्दि
त सर्वथैवहि । यथा । सनिन्दि
तस्याप्यशुचिथं पुमांस्त्रियाजि
त । निन्दन्तिपितरौदेवावाभ्य
वा । स्त्रीजित नरम् । स्त्रीजित म
नसामातापिताभ्राताचनिन्दतोति
॥ अपिच । शुष्येदिप्रोदयाहेनजा
तकैमृतकेशया । भूमिप्रादादशाहे
नवैष्य पञ्चदशाहत । शुद्रोमा
सेनवैदेपुमाद्वदधीनसङ्कार । अ
शुचि स्त्रीजित शुष्येक्षितादह
नकालत ॥ नष्टह्यन्तीच्छयातस्य
पितर पिण्डतपणम् । नष्टह्य

स्त्रीधनम्.

न्ति च देवाश्च तस्य पुष्पजलादिकम् ॥
 ज्ञानेन किं किं तपसा जपहेमप्रयुज-
 नै । विद्यया चैव यशसा स्त्रीभिर्य-
 स्यमने हतमिति श्रीदेवीभागवती तु
 लक्ष्मपाख्यानम् ॥ तथा स्त्रीषोपि नि-
 षिद्धा । यथा । स्त्रीजितस्य श-
 माच्चणसर्वं युष्य प्रणश्यति । नभू-
 मीपातकीपापात्पापिनां स्त्रीजिता
 तपर ॥ इति । स्त्रियाजितः ।
 स्त्रीधनम् । न० स्त्रीस्त्वस्त्वस्तीमूतध-
 ने । यस्मिन् धने पतिनिरपेक्षतया
 स्त्रिया अधिकारस्तस्मिन् ॥ तत्र वि-
 ष्णुः । पितृमातृसुतभ्रातृदत्तमध्य-
 ग्न्युपागतम् । आधिवेदनिकवन्ध-
 दत्तशुक्लाभिधेयमिति ॥ भनु-
 यः । अध्यग्न्यायावाहनिकदत्तं च
 प्रीतिकर्मणि । आहमाह पितृप्रा-
 मपद्धिधस्त्रीधनस्मृतम् ॥ नारदो-
 पि । अध्यग्न्यायावाहनिकभर्तु-
 दायस्तथैव च । मातृदत्तपितृभ्याश्च
 पद्धिधस्त्रीधनस्मृतम् । याज्ञव-
 ल्क्यः । पितृमातृपतिभ्रातृदत्तम-
 ध्यग्न्युपागतम् । आधिवेदनिकश्चै-
 व स्त्रीधनपरिकीर्तितम् । तदेव
 मव्यवस्थितसङ्ख्यस्त्रीधनकीर्तना-
 त्रषट्त्वसङ्ख्याविबधिता । कि-
 न्तु । स्त्रीधनकीर्तनमात्रपराधिसु-
 निवचनानि । तदेव च स्त्रीधनं यज्ञ-
 तम । स्वातन्त्र्येण दानं । विज्ञेय

स्त्रीधनम्.

भोगान् कर्तुं अधिकरोति । तदि-
 दं किञ्चित्सङ्ख्यया ह्येवाख्याय-
 न । प्राप्तशिल्पैस्तु यद्वित्तप्रीत्या
 चैव यदन्यत । भर्तुः स्वाम्य-
 भवेत्तत्र शेषस्तु स्त्रीधनस्मृतम् ।
 अन्यत इति । पितृमातृभर्तृकुलव्य-
 तिरिक्ताद् । यज्ञव्यमः । शिल्पन-
 वायदर्जितम् । तदभर्तुः स्वाम्य-
 म् । स्वातन्त्र्यम् । अनापद्यपि भ-
 त्तयहीतुमर्हति । तेन । स्त्रियापि
 धनं न स्त्रीधनमस्वातन्त्र्यात् । ए-
 तद्वातिरिक्तधनन्तु । स्त्रिया एव ।
 दानाद्यधिकारात् ॥ कुलाण्यवसी-
 तीश्रीमहानिर्वाणेश्रीसदाशिव ।
 पितृभिः । श्वशुरैर्वापि दत्तयद्धर्मा-
 सम्मतम् । स्वकृत्योपाजितं यच्च
 स्त्रीधनं तत्प्रकीर्तितं । मिति ॥
 स्त्रिया । धनम् ॥ नभर्तानैव च
 सुतेन पिताभ्रातरौ न च । आदाने
 बाधिसर्गे वा स्त्रीधने प्रभविष्णव इति
 दायभागः । प्रभविष्णवः । प्र-
 भवः ॥

स्त्रीधनम् । पुं० ऋतौ । पुष्ये । या-
 तवे । रजसि ॥ स्त्रिया सनुष्ठेयै ॥
 तत्र सनु । बालयावायुवत्यावाह-
 न्यावापियोषिता । न स्वातन्त्र्येण
 कर्तव्यकिञ्चिद्व्यर्थं गृह्यति ॥ वा-
 ल्ये पितुर्वशीतिष्ठेत्पाणिना हस्ययी-
 धने । पुत्राणां भर्तृरिष्टे तेन भजित

स्त्रीधर्मः .

स्त्रीस्वतन्त्रताम् ॥ पित्राभावात्सुते
 बापिनेष्ते हिरहमात्मन । एषां
 हिविरहियस्त्रीगर्ह्यं कुर्यादुभेकुले ॥
 सदाप्रहृष्टयाभाव्य गृहकार्येषुदक्ष
 या । सुसंस्कृतापस्करयाव्ययेषा
 मुक्तहस्तया ॥ यस्मैदद्यात्पिता
 स्वेनाभातावानुमतेपितु । तश्च
 श्रूयतेजीवन्त सस्थित चनलङ्घयेत्
 ॥ मङ्गलार्थं स्वस्थवनयज्ञसासांप्र
 जापते ॥ प्रयुज्यतेविवाहेषुप्रदानस्त्रा
 स्यकारणम् ॥ अनृतावतुक्कालेवम
 न्नसंस्कारकृतपति । सुखस्यनि
 श्चदातीहपरस्त्रीकेचयोषित ॥ नि
 शील कामवृत्तौवागुणैर्वापरिव
 र्जित । उपचयं स्त्रियासाधु
 व्यासततदेववत्पति ॥ नास्तिस्त्री
 णापृथग्यच्चीनव्रतनाप्युपोषितम् ।
 पतिशुश्रूषतेयेनतेनस्वर्गो महीयते ॥
 पाण्ड्याहस्यसाध्वीस्त्रीजीवतीवा-
 नृतस्यवा । पतिलोकमभीप्सन्ती
 नाचरेत्किञ्चिदप्रियम् ॥ कामन्तु
 क्षपयेद्देहं पश्यमूलफलं शुभं
 नतुनामापिगृहणीयात्पृथ्वीं प्रते
 परस्तु ॥ आसीतामरणात्क्षान्ता
 नियताब्रह्मचारिणी । योधर्म एक
 पत्नीनाम्नाङ्घ्रन्तीतमनुसमम् ॥
 अनेकानिसहस्राणिकमारब्रह्मचा
 रिणाम् । दिवगतानिविप्राणाम
 कृत्वाकुलसन्तातम् ॥ मृतेभर्तारि

स्त्रीपुंसलक्षणा

साध्वीस्त्रीब्रह्मचर्य्यं व्रतेस्थिता । स्व
 र्गगच्छत्यपुत्रापियथातेब्रह्मचारि
 ण ॥ अपत्यलोभाद्यातुस्त्रीभर्ता
 रमतिवर्त्तते । सिंहनिन्दासवाप्नो
 त्तिपतिलोकाच्चहीयते ॥ नान्योत्प
 न्नाप्रजास्त्रीजनचाप्यन्यपरिवहे । न
 द्वितीयस्यसाध्वीनाकचिहर्त्तुर्पाद-
 श्यते ॥ पतिहृत्वापकृष्टस्वमुत्कृ
 ष्टयानिषिषते । निन्द्येवसाभविष्णो
 केपरपूर्वेतिचेच्यते ॥ व्यभिचारा
 त्तुभर्तुः स्त्रीलोकप्रोतिनिन्द्या
 ताम् । शृगालयोनिप्राप्नोतिपाप
 रिगंक्षपीडयति ॥ पतियानाभिच
 रतिमनोवाग देहसयता । साभर्तु
 लोकमाप्नोतिसहि साध्वीतिचे
 च्यते ॥ अनेननारीव्रतेनमनोवाग
 देहसयता । ब्रह्मग्याकोत्तिंसाप्नो
 त्तिपतिलोकपरवच ॥ इतिमानवे
 धर्मगच्छेत्तुनेध्याय ॥

स्त्रीधर्मिणी । स्त्री । ऋतुमध्याम् ॥
 स्त्रीधर्मिणीरजिऽस्यस्या । अतश्च
 निठनादितानि । डोप् ॥

स्त्रीधर्मा । पुं० पुरुषे ॥

स्त्रीपर । पुं० कामुके । विज्ञे ॥

स्त्रीपण्योपजीवी । पुं० सम्भोगार्थं म
 न्यस्मैस्त्रियदत्त्वातद्वनोपजीविनि ॥

स्त्रीपु० सी । पु० रमिषुने । वृद्धे ॥

स्त्रीपुमाश्च । अवतुरेव ॥

स्त्रीपुसलक्षणा । स्त्री० पेठायाम् ॥

स्त्रीप्रशसा

स्त्रीय सयोगं ज्ञेयं चिकित्सनं मया
निकयस्यामसा ॥

स्त्रीपुत्रार्थं । पुं० स्त्रीपु सयोग्यं च
हरे । सचमानवेनवमाध्यायेद्र
लब्ध ॥

स्त्रीपूर्व । पु० स्त्रीजिते ।

स्त्रीप्रमाण । पु० कटुस्वनि ।
स्त्रीप्रमाथीयस्य । अप्पूरणीप्रमा
ण्यो रतृचप ॥

स्त्रीप्रशसा । सती० नारीश्वाचयाम्
। सायथा । जयेधरित्या पुरमेव
सारपुरेष्टहसज्ञानिचैकदेश तथा
पिथय्याशयमेवरस्त्रीरत्नीज्वलारा
ज्यसुख्यसारम । रत्ननिबिभू
षयलियोषा० भूप्यन्तेवनितान
रत्नकास्त्या । यास्तेतोषनिताहर
न्यरता० निरत्नानिबिनाङ्गनाङ्ग
सङ्गम् ॥ आकार विनिगृह्यतारि
पुबल जेतु समुत्तिष्ठतांतन्वचिन्त
यतां कृतकृत्यतव्यापारशाखाकु
लम । मन्त्रिप्रोक्तनिषेविषां चि
तिभुजामाशङ्किनासर्वते दु खा
भोनिधिधर्तिनासुखलव कान्ता
सनालिङ्गनम । श्रुतदृष्ट स्पष्ट स्मृत
मपि नृणां ह्लादजननम नरत्न स्त्री
भ्योन्यतकचिदपि कृतलेकपतिना
। तदर्थो धर्मार्थो सुतविषयसौख्या
निपततीमृहेलक्ष्मयोमान्या सत
तमबलामानदिभवे । । येप्यङ्गना

स्त्रीप्रशसा

नांप्रवदन्तिदोषान्धैराग्र्यमार्गेण
गुणान्विहाय । तदुक्तं नोमेमनसो
वितर्कं सद्भाववाक्यानिनतानिते
षाम् । प्रवृत्तसत्त्व कतराङ्गनानां
दोषास्तियोनाचरितोमनुष्यै । धा
र्येनपुमि । प्रमदानिरस्तागुणा
धिकास्तामनुनाचप्रोक्तम् । सीम
स्तासाददचक्षौ रगन्धः शिञ्जि
ताङ्गिरम । अग्निश्चसर्वभक्षत्वं त
स्मान्निष्कसमा । स्त्रिय । ॥ ब्रह्म
णा मादतोमेध्यागावोमेध्यासपु
ष्टत अजाश्चमुखतोमेध्या स्त्रियो
मेध्यास्तुसर्वत । स्त्रिय । पवित्र
मतुलनेतादुष्यन्ति कर्हिचित मा
सिमासिरजीह्यासांदुष्कृतान्यपि क
र्षति । जामयोयानिगेहानिशप
न्यप्रतिप्रूजिता । तानि कृत्याह
तानीवविनश्यतिसमंतत ॥ जा
यावाख्याज्जनिषीवासम्भव । स्त्री
कृतो नृणाम् । हेतुतन्ना स्त्रि
यानिर्दाकुर्वतीव । कृत शुभ
म । दमपक्षीव्युत्क्रमेदोष । सम
शास्त्रप्रतिष्ठित । नरानतमवेक्ष्य
न्त तेनाचवरसङ्गना । । बहिर्लो
कातुषण्णमासान्वेष्टित । खरचम
या । दारातिक्रमये भिक्षादेहोत्पु
त्ताविशुध्यति । नश्यतेनापिषर्षा
णामपैतिमदनाशय । तत्राशक्त्या
निदत्तं नो नराधैर्येणयोषित । ॥

स्त्रीयात्रा

अष्टौ धार्ष्ट्यामसाधूनां निन्दतामनघ-
 क्षिय । मुष्णतः मिषचौराणां ति-
 ष्ठचौरैरिति जल्पताम् ॥ पुरुषश्चटु-
 लानिकां मिनीनां कुरुतेयानिरुद्धान-
 तानि पश्चात् । सुकृतज्ञतयाङ्गना-
 गतासूनुवगुह्यप्रविशन्ति सप्तजिह्व-
 म् ॥ स्त्रीरजमेगीस्तिनरय यस्मान्नि-
 स्त्रीपसम्प्रत्यन्नीश्वरोसी । राज्य-
 श्यसारोऽयममङ्गनाखट्टानलो-
 द्योपनवाकशेषम् ॥ कामिनीप्रय-
 मयौवनान्वितामन्दबला, मृदुप्रेष्ठि-
 तखनाम् । उत्सर्गोऽसमबलम्व-
 यारति सान्धादभुवनेऽस्ति मेम-
 ति । तत्र देवमुनिस्त्रिद्वयचारये-
 र्मान्यमादपि देवसेवनात् । ब्रू-
 तधातृभवेति किमु खयद्गङ्गा । स-
 मबलम्व्यनखिषम् ॥ पात्रज्ञाको-
 टास्मिन्निवदधुपु स्त्रीप्रयोगे वज-
 गत्समस्तम् । ब्रौडावकायवपुर्मुख-
 त्वमौष्ठापि लोभाकमितीयुवका ॥
 इति वाराहोसहितायाम् ७१ अध्या-
 य ॥

स्त्रीप्रिय । पु० षट् पदातिथी । आ-
 म्रसुचो ॥

स्त्रीमुखद । पु० देहदे ॥

स्त्रीयात्रा । स्त्री० धीर्षित्प्रयाणे ॥
 यथा । कुलीरकन्या षट्संस्थितेरपी-
 स्तितज्ञवारे प्रथमाभयोत्तराम् । वि-
 हाययाचावनितासु गच्छति विप्रिष्वि

स्त्रीस्वभाव

श्रिषोऽन्यदशेषमुक्तम् ॥ प्रथमाप्र-
 तिपत् । उत्तरा० उत्तराखयम् ॥
 स्त्रीरोग पु० नारीणामामये ॥
 स्त्रीसज्ज्ञा । स्त्री० पिपीलिकाया-
 म् ॥

स्त्रीसभम् । न० धीर्षितासमूहे ॥
 स्त्रीचांसभाषणालोचितनपुंसकत्व-
 म् ॥

स्त्रीस्वभाव । पु० महज्जके । सौ-
 विदग्धे ॥ धीर्षिताशीले ॥ यथा ।
 एषा हि प्रकृति स्त्रीणामासृष्टेरघुन-
 न्दन । समस्यमनुरज्यन्ति विषमस्य-
 त्वजन्ति च ॥ शतज्जदानां शीतत्वं
 शस्त्रोष्णां तीक्ष्णता तथा । गरुडानि
 जयो शैष्यमनुगच्छन्ति योषित ॥
 ब्रह्मवैवर्ते ब्रह्मखण्डे च बधा । उ-
 दयं च रधाराभयरत्नयोस्सममुख-
 म् । सुधीप्रमसुमधुरवचन-
 स्त्रायं सिद्धये ॥ प्रकीर्षे विषतु-
 ल्य तदनूहशीलकृत्सितम् । दु-
 र्ज्ञेयतद्भिन्नायनिगूढकर्मक्षेत्र-
 म् ॥ तदातासामविनयप्रवक्तसोऽ-
 सवरम् । इदीकावच्छेदात्का-
 र्यं शश्वन्मायादुरक्षया ॥ पुंसश्चाह-
 गुणः काम शश्वत्कामो जगद्गु-
 रो । आहारो विरुणो निष्पन्नैर्दु-
 र्यक्षवतुर्गुणम् ॥ क्षीप पुंसः ष-
 ट् गुणवत्त्ववसायश्च निश्चिन्तम् ।
 वचने दोषनिबद्धा काव्यातचपि

स्थगिलम्

तामह ॥ काक्रौडाकिंसुखपुसा
 विष्णुमूत्राश्रयवैश्वानि । तेज. प्रण
 ४ सम्भोगेदिवालापेयशः क्षय ॥
 धनक्षयस्त्वतिप्रोतौरस्थासक्तौषपु
 क्षय । साहस्येपौरुष नष्ट कलहे
 माननाशनम् ॥ सर्वनाशश्च विश्वा
 सैवज्ञाननारीषुकिंसुखम् ॥ यावच्च
 नीचतीक्ष्णसौमश्रीकीयोऽप्यतापर ।
 पुमान्नारीश्रीकर्तुः समर्थस्तावदे
 बहिः ॥ रोगिण निगुण छद्दधयो
 पित्रापेक्षतेप्रियम् । लोकाचरत
 यातस्मैददात्याहारमल्पकमिति ॥
 स्त्रैणः । त्रि. स्त्रीसम्बन्धिनि ॥ स्त्रि
 याचयम्. स्त्रीषुभव. स्त्रीभिषर
 ति. स्त्रीभ्योहितोवा । स्त्रीपुसा
 भ्यानञ्जञ्जावितिनञ्. स्त्रिया
 न्. स्त्रैणी ॥
 सत्यगारम् । न. स्त्रीणाष्टहे ॥
 स्थ. । पु. स्थले ॥ तिष्ठत्यस्मिन् ।
 षा. । घञर्थेक ॥
 स्थग. । त्रि. धूर्त् ॥
 स्थगनम् । न. अपिधानि । चन्तर्ही ।
 स्थगित । त्रि. आच्छादिते । स बो
 ते । रुद्धे ॥ स्तब्धे ॥
 स्थगितगी । त्रि. स्तब्धवाचि ॥
 स्थगी । स्त्री. ताम्बूलपात्रविशिषे ।
 ताम्बूलकरङ्गे । पानवट्टा. इ. ॥
 भाषा. प्रसिद्धे ॥
 स्थगिलम् । न. स्थलसौमनि । च

स्थगिलशायी

त्वरि ॥

स्थगिलशायी त्रि. चत्वरशायिनि ॥
 स्थगिले. शीते । शीङ्शयने । त्र
 ते. इति ॥ नि
 स्थगु । न. । ङी ॥
 स्थगिलम्. न. चत्वरि । चक्रनि ।
 अजिरे । अनिमोक्षतायां परिष्कृता
 यांभूमौ ॥ यज्ञार्थं परिष्कृतायांभु
 वि ॥ यज्ञोपरिष्कृतस्यानिष्ठातांस्थ
 गिलचत्वरि । इतिशब्दरत्नावली
 ॥ हेमनिमित्ताऽग्निस्थापनार्थं परि
 मितभूमौ । यथा । रम्ये परिष्कृ
 तदेशेतुषाङ्गारादिबर्जिते । इत्यमा
 चप्रमाणेनस्थ गिलरचयेत्सुधीरि
 तिमहानिर्वाणतन्त्रम् ॥ वशिष्ठस
 हितायामपि । तस्मात्सम्यक्परीक्ष्यै
 वकर्त्तव्यं शुभवेदिकम् । इत्यमाच
 स्थगिलवासङ्क्षिप्तं हेमकर्मणो
 ति ॥ क्रियायोगसारेपि । कुडमे
 वविध नस्यात्स्थगिलवासमाश्रये
 दिति । शारदातिलकीपि । निस्थ
 नेमित्तकं काम्यंस्थगिलीवासमाच
 रेत् । इत्यमाचन्तुतत्कुर्याच्चतुरस्र
 समन्ततद्वति ॥ कीलायाशुभभूमौ
 ॥ स्थगन्यस्मिन् । छलस्थाने । ति
 छन्यस्मिन्नितिवा । षा. । मित्रि
 लादयश्चेतिराधु ॥
 स्थगिलशायी । पु. स्थगिले ॥
 य स्थगिलेनैवतवशाच्चेतेस्थगिल

स्यलकन्द .

शायसी । स्याण्डिकुशाद्यावतस्य
 क्षेपिती । व्रते . इतिणिनि ।
 स्याण्डलसितकम् । न . वेद्याम् ॥
 इ . डा . ली ॥
 स्याण्डक्षेत्र । पुं . स्याण्डक्षे ।
 व्रतेनस्याण्डिक्षेपिती । शौङ् . अधि
 करणे शितीरिच्छच् . अलुक् ॥
 स्यपति . । पु . वृहस्पती । वृहस्पति
 सवक्तारि . जीवेष्टियाजके । स
 गीष्पतीच्यास्यपतिरिच्छमर । स
 यज्वतिसम्बन्ध ॥ कुवेरे । कश्चु
 किनि । सौविदे . यज्वनि ॥ का
 रुमेदे । शिल्पिबिम्बे . राज् . या
 बो . इ . भा . प्र . ॥ तल्लक्षण य
 था । वास्तुविद्याविधानस्त्रीलघुह
 स्त्रीचित्तम . दीर्घदर्शीचशूरस्य
 स्यपति परिकीर्त्तित इति ॥
 स्थानस्य । सुपिस्थङ्गश्च . स्य
 इतियोगविभागात्क . स्यस्यप
 ति . । यहा . । तिष्ठत्यस्मिन् ।
 हा . । घञर्थेक . स्यस्यासौपति
 स्य ॥ त्रि . असत्तमे ॥
 स्यपुट . त्रि . विषमोन्नते ॥ विष
 मसञ्चारजीविनि ॥
 स्यलम् । न . जलशून्याकृत्रिमभूभा
 ने । स्यल्याम् ॥ स्यलति । छल .
 । पचाद्यच् ॥ बल्लगृहे ।
 स्यलकन्द . पु . अयोम्यकन्द । वन
 शोलइतिभाषाप्र . ॥

स्यलेशय :

स्यलकमलम् । न . स्यलपद्मे ॥
 स्यलकुसुद . पु . करवीरे ॥ इ .
 रा . गृह ॥
 स्यलपद्म . । पुं . मानके । मान
 कच् . इ . भा . । न . पुष्प
 प्रमेदे । छत्रपद्मे । तमाङ्गके ॥ प्र
 पौण्डरीके ॥ स्यलपद्म साधुपुष्प
 दृष्टिकृतपुण्डरीयकमितिरभस ॥
 स्यलपद्मनी । स्त्री . स्यलपद्मे ॥
 स्यलपाकजम् । न . पक्वमासविशिष्टे
 ॥ यथा स्यलेनप्रकृत्यन्मांसतज्
 ज्ञेयस्यलपाकजम् ॥
 स्यलमञ्जरी . स्त्री . अपामार्गे ॥
 स्यलविहङ्गम . पु . भयूरादौ ॥
 सयलस्यविहङ्गम ॥
 स्यलशृङ्गाट . । पु . गोचूरे ।
 सयलशृङ्गाटक . । पु . गोचूरे ।
 सयलसीमा . पु . सयलिले ॥
 स्यलता . स्त्री . पुरुषेणसंस्कृतायां
 भूमौ । सयलति । छल . । प
 चाद्यच् . टाप ॥
 सयली . स्त्री . अकृत्रिमायाभूमौ
 ॥ जानपदेतिङ्गीष् ॥
 सयलेरुहा . स्त्री . वृत्तकुमार्याम् ।
 दग्धावृक्षे . त्रि . सयलजाते ।
 स्यलेरोहति । रुह . । इगुपधेति
 क . । तत्पुरुषकृतीच्छलुक् ॥
 स्यलेशय . पु . मृगादौ ॥ स्य
 क्षेपिती । अधिकरणे शितीरितिगौडो

सूत्रान्

५७ । शयनासेत्पुनः । वि०
 स्यस्यशयनि ।
 स्यवि० । पु० । स्यात्तरे । तस्य
 वाये । तिष्ठति । छ० । क्वि
 छ्विच्छ्विस यविकोक्विदिभिरिति
 क्तिन् । निपातनाद्ध्रस्व । नाके
 । खगे ॥
 स्यविर । पु० । द्रक्ष्यति । सुर
 ज्येष्ठे ॥ न० । शैक्ष्ये । अस्मपुष्पे
 ॥ वि० । छ० । यथा । नतेनव
 दुष्पेभक्तियेनास्यपलित शिर ।
 योभैयुवाप्यवीयानस्त देवा । स य
 विर विदुरितमनु । अथके । ति
 छति । छ० । अतिरमिश्रितेतिक्
 रण । तिष्ठतेर्बुद्ध । क्लृप्त्स्व ।
 सविर । स्त्री० । उवाचाम् । महात्रा
 वय्याम् ॥
 कविष्ठ । वि० । अतिसूक्ष्मे । स्यूल
 तमे । अथमेवामतिथ्येनस्यूल ।
 । स्यूलदूरेतोष्ठमिसाधुः ॥ वैरा
 जरूपेभस्यितेभनवद्रूपे ॥
 स्यवीथान् । वि० । स्यूलतरे । अथ
 मनवैरतिथ्येनस्यूलः । ईवसु
 न् । स्यूलदूरेत्यादिनापूर्वस्यु
 यलोपी ॥
 स्यायुः । पु० । शम्भौ । ईशे । वि
 वे । प्रत्ययेपितिष्ठतिप्ररूपेय ।
 छ० । स्युयुरितिगुप्रत्यय । स्थि
 तिथीजानिपृथिव्यादीनितिष्ठत्यस्मि

आनम

जितिवा । कीले । गन्धद्रव्यविश्वे
 वि । जीवके । पु० । न० । शायाम्
 कादिरहिततरो । भ्रुवे । शङ्खौ ।
 वि० । स्थैर्वान्विते । स्थिरे । अवि
 कारिणि । सदेकरूपे ॥
 स्यायुप्रिया । स्त्री० । कुर्वन्नेवमिति
 न्यामस्वार्था ।
 स्यायुवटतीर्थम् । न० । तीर्थविशेषः ॥
 स्यायुतीर्थम् । न० । तीर्थविशेषः ।
 सायो शिवस्थालिनेनचपलाक्षित
 तीर्थम् । सायुतीर्थम् ॥ सायलो
 सायोरुत्पत्तिः ।
 सायिष्ठल । पु० । कश्चित्तयाविनि ।
 सायिष्ठलीचत्तरेवचितु निधने । स्य ।
 सायिष्ठलाच्छवितरित्रतद्रूपम् ।
 सायवटकम् । न० । चहद्वारादिषु क
 तेमाकोटादौ यथा क यवटक
 विजयेष्ठनामत कथयामिते । मा
 कीटमयवलीयानादिरस्युच्छगलस्य
 का । । स्यलक्ष्मीश्वरोयकुक्कयका
 लक्ष्मरावपीति । इदमवहारितम्मा
 नेन्द्रवतस्वान्तरे । माकोटादिका
 यवककितमित्यर्थः ॥
 सायवीथी । स्त्री० । सायुतीर्थाधिष्ठा
 त्वादेव्याम् ।
 सायवीथर । पु० । कुर्वन्नेवमिति
 लिङ्गविशेषः ।
 सातव्यः । पु० । क्षात्रीये ।
 सातम् । न० । साहस्ये । अथकाशे ॥

स्थानम्

स्थितौ । वसती । ग्रन्थतन्त्रौ । भाष
 नि । राज्ञोऽप्यग्न्यापचायेपचयाभा
 वेनस स्थितौ । अष्टवर्गस्यापचय
 जय । तन्त्रोऽपचयोऽष्टवि । त
 र्कनोपचयेनाप्यपचय । स्थानम् ।
 तदुक्तम् । जय स्थानस्यष्टविष्टवि
 वर्गोऽनोतिवेदिनाम् । जयवृद्धो
 रभावेनस्थानमुक्तमनोविभिरिति
 । राज्ञोऽचिन्तनोऽप्युदण्डकोषपुररा
 ष्ट्रेषुचतुर्षु । तिष्ठत्यनेनेति । छा०
 । करणं ल्युट् । तच्चदण्डतेऽनेने
 ति । दण्डोऽस्त्यस्त्ररयपदातय ।
 तेषामोषण रक्षणादिराज्ञाचिन्तनी
 यम् । केऽप्यग्निचय । तस्याय
 ज्ययादि । पुरस्सरक्षणादि । राष्ट्रं
 देश । तद्वासिमनुष्यपञ्चादिष्व
 रयजमन्त्रादिराज्ञाचिन्तयेत् ।
 भोक्ते । तिष्ठत्यवाप्तिन नतुकदा
 चिन्तयवती । छा० अधि ल्यु
 ट् ॥ अधावे ॥ गृहे ॥ ॥ सामा
 न्य स्थानमितिमीमांसकाः । त
 द्विविधम् । पाठसादेश्यमनुष्ठानं
 सादेश्यम् । स्थानकक्रमसंस्थान
 र्यान्तरम् । पाठसादेश्यमपेक्षवि
 धम् । यथ सङ्ख्यपठ । सङ्ग
 धिपाठोति । तत्रैन्द्राग्नीमीकादश
 क्रमपालनिर्वापेत् । वैश्वानरकाद
 शक्रमपालनिर्वापेदित्येव क्रमविहि
 तेषु । इन्द्राग्नीमीकादिदेव्यादी

स्थानम्

नांयोज्यानुवाक्यमन्त्रायांयथासङ्ग
 स्थ प्रथमद्वितीय त्रितोयस्थद्वितीय
 मित्येव रूपोविनियोगीयथासङ्ग
 स्थपाठात् । प्रथमपठितमन्त्रस्यैकै
 मर्थ्याकाङ्क्षायांप्रथमतोविहित
 कर्मैवप्रथममुपतिष्ठतेसमानदेशस्था
 त् । एतद्वितीयमन्त्रस्यापिबैक्यता
 ज्ञानाप्राकृताङ्गानुवादेनविहितानां
 सदृशपतितानांविहितार्थं च सङ्ग
 धिपाठात् । यथा । आमन्त्रिमाना
 म् । तेषांविधौमर्थ्याकाङ्क्षायां
 लङ्विहितपूवर्गमैश्वर्यत्वेनसम्ब
 ध्यते । उपस्थितत्वात् । स्वतन्त्रपक्ष
 त्वेविहितसङ्गधिपाठानर्थक्यापत्ते
 । पशुधर्मायामग्नीमीयायत्त्वम
 नुष्ठानसादेश्यात् । औपवस्योऽङ्ग
 चग्नीमीय पशुरनुष्ठायते । तस्मि
 न्नोवेदिने । तैधर्मापठ्यन्ते । अतस्ते
 षाकैमर्थ्याकाङ्क्षायांमनुष्ठेयत्वे
 नापस्थितपक्षपूवर्गमैश्वर्यत्वेन
 सम्बध्यते । तच्चस्थानममाख्यात
 प्रवृत्तम् । अतएवपशुधर्ममन्त्र सा
 न्नव्यथावाङ्मन्त्रं पठसादेश्यात् ।
 नतुपौरोडाशिकमितिसमाख्ययापु
 रोडाशपाचाङ्गमिति । सम्बन्धविशि
 ष्टे पदमितियस्यप्रसिद्धि । य
 या । पितृस्थानीयः । पितृरिवस्था
 नमस्येतिवहुत्रोक्तिः । स्थीयतेऽ
 च । छा० अधिकरणेभाविवाल्गुट

स्थानचक्षुषा

। तिष्ठन्त्यस्मिन्मन्त्राद्वाकृत्युत्पत्त्या
 कचित्स्थानशब्दोऽर्थवाचो । नि
 कटे । स्वधर्मानुष्ठायिनामसम्यग्
 त्तिनाञ्चस्थानविशेषप्राप्तियथा ।
 वर्णानामायमाणाञ्चसम्यग् धर्मानु
 पालिनाम् । असम्यग् वृत्तिनालो
 कान्ब्रह्माचक्रैयथाचयत् ॥ प्राजा
 पत्य ब्राह्मणानास्मृत स्थान क्रिया-
 वताम् । क्षत्रियाणां तथाचैन्द्रसङ्
 ग्रामेष्वनुवृत्तिनाम् । वैश्यानां मा
 रुत स्थान स्वधर्ममनुवृत्तिनाम् ।
 गांधर्वैश्चद्रवातीनां परिचर्यानुका
 रिणाम् ॥ आष्टाशौतिसहस्राणां च
 तीनामूर्ध्वरेतसाम् । स्मृत तीषान्तु
 वत्स्थान तदेवगुरुवासिनाम् । स
 मर्षीणाञ्चयत्स्थान स्मृत तद्वनौक
 साम् । प्राजापत्य गृहस्थान गृहध
 र्मानुवृत्तिनाम् ॥ न्यासिनान्तुपर
 म्ब्रह्मयोगिनामस्मृतस्मृतम् । ए
 कान्तवासिनां ब्रह्मध्यायिनां परम प
 दम् ॥ तामिस्रमभ्यतामिस्रमहा
 रौरवरौरवम् । असिपचवन घोर
 कालपचमवीचिमत् ॥ वेदस्य निन्द
 कानान्तुयज्ञस्योघातकारिणाम् ।
 स्थानमेतत्समाख्यात स्वधर्मं विनि
 वृत्तिनाम् ॥ इति बह्मपुराणे सर्ग
 कायननामाध्याय ॥

स्थानकम् । न० । पालवाली ॥ नगरे ॥

स्थानचक्षुषा । स्त्री० । यवराज्ये ॥

स्थापत्य

स्थानच्युतः । चि० । स्थानभष्टे । यथा
 । स्थानस्थितस्वपद्मस्यमिषौवरुण
 भारस्को स्थानच्युतस्यताविभक्तो
 दशोषणकारको । इति ग० पु० ॥

स्थानपाल । पु० । स्थानरक्षके ॥

स्थानभष्ट । चि० । पदच्युते ॥ यथा
 । स्थानस्थितानि० पूज्यन्ते पूज्य
 न्ते च पदस्थता । स्थानभष्टानपू
 ज्यन्ते केशाद तानखानरा ॥ इति
 गारुडेऽध्याय ११५ ॥

स्थानाध्यक्षः ।) चि० । स्थानरक्षके ।
 स्थानिकः ।)

स्थाना । चि० । स्थानविशिष्टे । स्थानी
 वति ॥

स्थानीयम् । न० । पुर्याम् । पत्तने ।
 निगमे । नगरे ॥ प्राकारादिनादु
 र्गं योजनविस्तारं नगर स्थानीयम्
 । स्थानायहितम् । तस्मै हितमि
 ति० छ ॥ चि० । अभवे ॥ स्था
 नसम्यग्निनि ॥

स्थाने । अ० । कारणार्थे । हेतौ । यु
 क्ते ॥ सादृश्ये । साम्ये स्थानस्य क
 रणम् । स्थानशब्दात् । तत्करोती
 ति शिञ्जन्तो दीप्रश्चय ॥

स्थापक । चि० । स्थापनकर्त्तरि ॥ स्था
 पयति । ङा० । शिञ्जन्ताण्यवृत् ॥

स्थापत्य । पु० । राजास्त्रागारिवहोर
 चाधिकृते । सौविदके । कश्चुकि
 नि ॥ तिष्ठन्त्येषु पुरुषा । चञ्चये

स्थायुक

क । खानां दाराणां पति । पाल
 क । स्वपतिरेव । चतुर्वर्णादित्वा
 त्स्वार्थेऽप्यञ् । न० । स्वपतेर्भावे ।
 स्थापनम् । न० । रोपणे । निवेशने ।
 प्रसवने । समाधौ । स्थितिश्चितु
 प्रथमे । स्थापयति । छान् । ल्यु
 ट् ।
 स्थापना । स्त्री० । स्थापने । निवेशने ।
 मनुष्याद्याशयत्वे ।
 स्थापनी । स्त्री० । पाठाशयेऽप्यधी ।
 स्थापित । चि० । निश्चिते । न्यस्ते ।
 स्थाप्य । चि० । रक्षितधने । न्यस्त
 धने ।
 स्थाप्य । न० । सामर्थ्ये । तिष्ठत्यनेन ।
 छान् । सर्वधातुभ्योऽपनिन ।
 स्थायी । पु० । भावमेदे । रत्नादिभावि
 षु । यथा । रतिर्हासश्चशिक्षश्चक्री
 धौत्वाहोभयन्तथा । गुणुसाभिस्र
 यशसो स्थायिभावा प्रकीर्ति
 ता । समवेय । समुद्भूत । स्वा
 न्त यश्चरतिष्ठते । भाव स्थायीस
 भिस्रयोर्व्यभिचारौतत्तान्यर्थेति ।
 चि० । स्थिरे । स्थितिमति । योहि
 राजास्वदेशेदुर्गं कृत्वा तिष्ठति । स-
 स्थायोऽप्युच्यते । तिष्ठति । छान् ।
 याद्यादित्वाऽस्मिन् । आतोयुक
 चिष कर्तारितियुक ।
 स्थयुक । पु० । एवमामाध्यत्वे ।
 स्थातुशीलमस्य । छान् । लघप

स्थालीपुलाक

तपदस्य भूषणेष्वुक्तञ् । चि०-
 स्थिरे ।
 स्थालम् । न० । स्वर्णादिनिर्मितेभोजन
 पात्रे । याल इ० भा० प्र । तिष्ठ
 ल्यच् । छान् । स्थावतीत्यालच् ।
 स्थाली । स्त्री० । ओदनादिपचनपा
 त्रे । पिठरे । उखायाम । कु
 रण्डे । शङ्खे इ० भा० प्र । तिष्ठति
 छान् । स्थावतिमृजिरालचमालजा
 लीयच । जातेरितिङ्गीष । पा
 टलीवर्त्त ।
 स्थालीपाक । पु० । भोजनयकत्रा
 दौ । मांसाष्टकाश्रावे स्थालीपाकस्य
 मांसप्रतिनिधित्वं यथागीभिल ।
 अपिवास्थालीपाककुर्वीतेति । त
 द्विधानन्तु । स्थालीपाकपशुस्थानिकु
 र्याद्यद्यनुकल्पिकम् । श्रूयेत सब
 द्वायास्तकृष्यागी पयस्यनु । इ
 तिकृन्दोगपरिशिष्टोक्त याज्ञम् । अ
 न्विति० ओदनधरो पश्यत् ।
 स्थालीपुरीषम् । न० । स्थालीकान्दे
 गधार्त्त ।
 स्थालीपुलाक । पु० । न्यायविशिष्टे
 । यथा । स्थालीस्थास्तण्डुला एतेभ
 र्वैर्बिक्रितिभागिन । समकाला
 ग्निसंयोगभागित्वात्प्रतिपन्नवत ।
 इतिस्थालीपुलाकन्यायेन वैदिकलि
 ङ्गत्वावच्छेदेनापूर्वैश्चकल्पना
 त् । प्रतिपन्नहस्तमर्दनादिनास्फु

आसक्त

टितत्वेन ज्ञातमितमलमासत्वम् ।
अलोबिलम् । न. पाकपात्राभ्य
न्तरे । सयाख्या शुन्यभागे ॥

अलोबिलोय ।) चि. पाकवाग्य
स्यालोबिल्य ।)

तण्डुलादौ ॥ स्यालोबिलमहीत
। अलोबिलादितः क्रमेण च य
तो ॥

आलोबिल । प. नन्दोदये । अ
श्वत्यभेदे । बेलियापोपर. इ.
भा. प्र. ॥

आपर । प. पर्वती ॥ न. ध
नुष । बीदण्डे ॥ चि. जङ्ग
मेतरे । अचकवस्तुन ॥ स्थिति
शीले ॥ खानशील अशभासे
तिवरच् ॥

स्थावरमुत्तम । प. एकसयानमथि
तेपदातसमूहे । थाना. इ. भा.
प्र. ॥ स्थावरसासौगुम्भस ॥

आवरादि । न. वस्त्रनाभविधि ॥

अविरम् । न. इवत्वे ॥ तत्सम
तिवर्षात्परभवति । यथा । अषी
उगाश्वेदालस्तदणस्तत उच्यते । उ
च स्यात्समतेरुर्बुध्नोर्बानूनर्बते
परमातसमृति ॥ अविरक्षभाष
कर्मवा । युगदिवाद्यम् ॥

आसक्त । प. चार्चिक्ये ॥ जला
देवुद्वुदे ॥ बुद्वुदाकारमण्डले ॥
इत्यवित्व तप्तनिर्माणमुद्राया

स्थितप्रज्ञ .

म् । सांवा. इ. भा. प्र. ॥ ति
ष्ठति । छा. । बाहुल्यकात्स ।
स्वार्थकम् ॥

अस्तु । चि. स्थितरे ॥ खान
शील । ग्लातिस्वभगस्तु ॥
आयिनि ॥ आश्रयते वृद्धे ॥

स्थित प. अटिप्रोथे । इ.
अ. र. ली ॥

स्थित । चि. प्रतिज्ञातवति । स
प्रतिज्ञे । अङ्गु । निश्चले । स्थि
ते । वस्तमाने । समुत्थिते ॥
छा. । तत् । अतिस्थितिमात्मा
मितिकारान्तादेश . ॥ मर्यादया
न्विते ॥ निवृत्तिगतिकोयोऽहस
स्थित . प्रीच्यतेजन ॥

स्थितधी । चि. स्थितप्रज्ञे । स्थि
तानिश्चलाधीयं अस् ॥

स्थितप्रज्ञ । त्रि. असमृद्ध । प
यथाभयानमृत्तेविदुषि ॥ स्थिता
प्रतिष्ठताश्च त्मानात्मविवेकजाप्र
ज्ञायकस ॥ स्थितानिश्चला. अ
हमस्मात्प्रतिप्रज्ञायकवा । अथ
अद्वयवति ॥ अस्तुत्तमस्तु । प्र
कृत्यातिथदाकाम नृसर्वान्पार्थम-
योगतान् । अत्यन्तवात्मनातुष्ट
स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ दुःखेष्वनु
दिमना सुखेष्वभिगतस्पृह . वी
तरागभयक्रोध . स्थितधीर्मुनिश्च
तद्वति ॥

स्थिरगन्ध

स्थिति । स्त्री० अवस्थाने । ऊर्ध्वव
स्थाने । मर्षादायाम् । न्यायपथ
स्थितौ । सख्यायाम् । ईश्वरेच्छा
निरुद्धस्य सप्तलोकास्त्राणि । चरेनि
योगस्थापने । विश्रामानतायाम्
सृष्टिप्रलययामर्थ्ये । सौमनि ।
स्थानम् । छा० । स्थागापापचोभा
वे । इति स्थितम् । तिष्ठन्मन्त्रा ।
बाहुलकादधिकरणे स्थितम् ।
स्थितिस्थापक । पु० स स्कारविशिष्टे
। अन्यथाकृतस्य पुनस्तदवस्थापादके
षटादिपृथिवीवृत्तौ ।
स्थिरः । पुं० शनैश्चरे । मोक्षे । दे
वे । नगी । पर्वते । वृक्षे । का
त्तिकीये । धववृक्षे । वृषे । वृष
सि वृषाक्षकुम्भराशिषु । न० न
क्षत्रविशिष्टेषु । यथा । उत्तराश्वय
रोहिण्योमास्तरस्रभ्रुव स्थिरम् ।
तत्रस्थिरबीजगेह शान्त्यारामादिसि
द्धयतोति । चि० कठिने । अच
ले । दृढप्रयत्ने । रसाद्यशिनचिर
कालस्थायिनिशरीरे । तिष्ठति ।
छा० । अजिराश्रितिराश्रितिलस्थिर
स्तिरस्यविरहदिरा । इति स्थिर
म् । टिकीप । षड्भाषविकार
रहितैसदैककर्म ।

स्थिरकर्म । चि० चाफतीदयका-
रिणि ।

स्थिरगन्धः । पु० चम्पके । चि० स्थि

स्थिरबुद्धिः

रथायिसौरभयुक्ते । स्थिरगन्धो
यस्मिन् ॥ *

स्थिरगन्धा । स्त्री० पाटलायाम् ॥ के
तक्याम् ॥

स्थिरचक्र । पु० मञ्जुवेषाभिधीनि
नविशिष्टे । चि० सुस्थसैन्ये ॥

स्थिरच्छद । पु० भूकूपके ॥ स्थि
रा छदायस्य ॥

स्थिरच्छाय । पु० देवद्रुमे । स्थिराच
चन्द्रलाह्यायस्यस्य । वृक्षमात्रे
। छायावृक्षे ॥

स्थिरजिह्व । पु० मत्स्ये ॥

स्थिरजीविका । स्त्री० स्थिरवृत्तौ ।
शास्त्रज्ञौ । चि० स्थिरवृत्तिमति ॥

स्थिरजीविता । स्त्री० शास्त्रलिङ्गवृक्षे ॥

स्थिरतर । चि० स्थानौ । स्थिरयसि
। अतिस्थिरे । अतिशयेनस्थिर ।

द्विचनविभज्ये तितरम् ॥ एकवृ
पतयातिस्थिरे ।

स्थिरदंष्ट्र । पु० भुजङ्गमे । बराहा
कृतिविष्णौ । ध्वनाविश्वजयः ॥

स्थिरदाह । पु० शाकवृक्षे ॥

स्थिरपत्र । पु० हिताक्षौ ।

स्थिरपुष्प । पु० चम्पके । वकुले ॥

स्थिरपुष्पी । स्त्री० तिलकद्रुमे ॥

स्थिरफला । स्त्री० कृष्णवृक्षाम् ॥

स्थिरबुद्धिः । चि० स्थिरप्रज्ञे । लब्ध
अवयमननफलम् ॥ स्थिरानिष्ठला

सन्ध्यासपूर्वकवेदान्तशाक्यविचार

स धिरायु :

परिपाकेण सर्वं स प्रयशून्यत्वे न नि
विंशिकित्सा निश्चिता मन्त्राणि बुद्धि
यं स्य ॥

स्थिरमति । स्त्री० निश्चलायां बुद्धी
॥ परमार्थं वस्तुविषयायामती ॥

चि० तद्वति । स्थिरापरमार्थं व
स्तुविषयामतिव्यं स्य ॥

स्थिरयानि । पु० द्रुमे ॥

स्थिरयौवन । पु० विद्याधरे ॥ चि०
चिरस्थायितरुणावस्थे ॥ स्थिरयौव
नमस्य ॥

स्थिररक्षा । स्त्री० नीक्ष्याम् ॥

स्थिररागा । स्त्री० दारुहरिद्रायां ॥

स्थिरश्री । पु० विष्णौ ॥ चि० नि
श्चलश्रीविशिष्टे ॥ स्थिरश्रीयं स्मि
न् । यस्यावा । स्थिरोपायो हि दुःख
ष । स्थिरश्रीरेव जायते । रक्षितु
नेव शक्नोति च पल्लवपलांश्चि यमिति
मत्स्यपुराणम् ॥

स्थिरसाधनक । पु० सिन्धुवारवृक्षे ॥

स्थिरसार । पु० शाकवृक्षे ॥

स्थिरा । स्त्री० भुवि । धरित्याम् ।

विश्वम्भरायाम् ॥ शालपथ्याम् ॥

शाल्मलिहृत्ते ॥ तिष्ठति । छा० ।

अजिरगिगिरीत्यादिना किरच् । टि

क्षिप । टाप् । काक्षीत्याम् ॥

स्थिराङ्गप्रिय । पु० चिन्तालवृक्षे ॥

स्थिरायु । स्त्री० शाल्मलिद्रुमे । स्थि

रमायुर्वंशाः ॥ षष्टिर्वर्षं सहस्रा

स्यूलक .

शिवने जीवति शाल्मलिरिति वचना
त् ॥

स्यूणा । स्त्री० गृहस्थाधारभृतेस्तम्भे

काष्ठमयी द्विकर्षिका स्यूणा भवति

। यूणी० इ० भा० प्र० गृहपूर्व ।

स्यूणाशब्दः स्तावे । यथा गृहस्य

णमिति ॥ सूर्याम् ॥ तिष्ठति ।

छा० । राज्ञा साज्जेतिसाधु ॥

रुगन्तरे ॥ इति हेमचन्द्र ॥

स्यूर । पु० मनुष्ये ॥ तिष्ठति ।

छा० । स्य किञ्चेत्यूरन् ॥ स्यूर

रक्षराय इति मन्त्रे तु योगपुरस्कारात्

स्यूरस्तेत्यर्थः ॥

स्यूरी । पु० खरवृक्षमवतुष्टेन भा

रदाहकोऽश्वे ॥

स्यूल । पु० विराजि । पनसे ॥

न० कूटे । समूहे । चि० निष्प्र

क्षे ॥ जडे ॥ उपचितावयवे । पी

नि । पीष्णि । पीवरे । मोटा०

इ० मा० ॥ स्यूलशरीरे । आ

त्मन उपाधिविशिष्टे । स्यूलोदेहे

ऽहम्प्रत्ययादात्मेतिलोकायतभेद

। तन्न । मृतसृष्टयोरपि सङ्गा

ताविशिष्टाश्चेतन्यप्रसङ्गात् । एकै

कस्यचमृतस्य चेतन्यादर्थनात् ।

सङ्गातस्य चावस्तुत्वात् । स्यूलय

ति । स्यूलपरिवृद्धये । सुराद्यद

न्त । पचाद्यच् ॥

स्यूलक । पु० दृग्विशिष्टे । स्यूल

स्यूलजोरक .

ये । खरच्छदे । उलुखड . इ .
गौ . दे . भा . प्र . ॥ त्रि .
स्यूलै ॥

स्यूलकङ्क . पु . वरकधान्ये ॥
स्यूलकणा । स्त्री . स्यूलजोरके ॥
स्यूलकण्टक . पु . जालववूरे ॥
स्यूलकण्टकिना । स्त्री . शाल्मलिष्ठ
के ॥

स्यूलकण्टा । स्त्री . वृहत्काम् ॥
स्यूलकण्टिका । स्त्री . वृहत्काम् ॥
स्यूलकन्द . पु . हस्तिकन्दे ॥ शू
रणे . मानकन्दे ॥ शाल्मलिष्ठ
के ॥

स्यूलकाय . पु . स्यूलशरीरे ॥
स्यूलकाष्ठधुक . पु . वृहत्काष्ठा
म्नौ . स्कन्धानले ॥
स्यूलकाष्ठानि . पु . स्कन्धानौ ॥
स्यूलखड . पु . बाणे ॥
स्यूलकीश्वर . पु . सिद्धस्थानविशि
ष्टे ॥ स्यूलालात्स्यूलकीश्वरे . इ
तिदेवीगोता ॥

स्यूलगन्धि . स्त्री . वचाप्रभेदे । म
हाभरा . इ . भा . ॥

स्यूलवधु . पु . महावधुभाके ।
स्यूलवाप . पु . तूलपरिष्कारार्थे
धनुषि . तूलवापे ॥ इ . श .
र . लौ ॥

स्यूलजोरक . पु . कणाजोरके ।
उपकुञ्चिकायाम् । कलौजी . मं

स्यूलभद्र

गरैला . इ . भा . प्र . ॥

स्यूलताल . पु . हिताले ॥
स्यूलस्वचा . स्त्री . काश्मयाम् ।
गम्भार्याम् ॥

स्यूलदण्ड . पु . देवनखे ॥
स्यूलदभ . पु . सुचे ॥
स्यूलदला . स्त्री . घृतकुमार्याम् ॥

स्यूलनाल . पु . देवनखे ॥
स्यूलनास . पु . सुचरे ॥
स्यूलनासिक . पु . सुचरे ॥

त्रि . पीननासायुते ॥

स्यूलपट . पु . स्यूलशादके ।
पटति । पटगतौ . पटविस्तारिवा
। पचायव । स्यूलसासीपटश्च ॥
त्रि . स्यूलवस्त्रवति ॥ यथा ।
कृत्स्नगृहा स्यूलपटायवगोधूमशा
स्त्रिन . प्रणयेपिनसीदन्ति यदि
कन्यानजायते ॥

स्यूलपट्ट . पु . कर्पासे ॥
स्यूलपट्टाक . पु . स्यूलवस्त्रे ॥
स्यूलपाद . पु . हस्तिनि ॥ व्याधि
नास्यूलचरणे ॥

स्यूलपुष्प . पु . वक्त्रुमे ॥
स्यूलपुष्पिका . स्त्री . गिरिकापरा
जितायाम् ॥

स्यूलप्रपञ्च . पु . विराजि ।
स्यूलफल . पु . शाल्मलिष्ठके ॥
स्यूलफला . स्त्री . शणपुष्पाम् ॥
स्यूलभद्र . पु . श्रुतकिञ्चलिनामनि

स्यूतशरीरम्

लैनभेदे ॥

स्यूतभुज । न० व्यष्ट्युहितचैतन्त्रे ।
विश्वशब्दाभिधेये ॥ स्यूतानविष
यान्भुजन्ते । भुज० । कृप् ॥

स्यूतभूतम् । न० पञ्चोक्तताकाशादिभूते
अपञ्चोक्ततानामेवभूतानां परस्परव्य
वृत्तं प्रोचिनिक्कायव्यवहारनिर्वाह
कतदीयधर्माधर्मादिधपरमेश्वरसा
न्निदृष्ट्यादिनिमित्तपेक्षयाविभागेन
मिलितानां स्यूततापत्तौ । पञ्चो
क्तभूते ॥

स्यूतमरिचम् । न० ककोलि ॥

स्यूतमूलम् । न० चोष्णव्यमूलके ॥

स्यूतलज्ज । वि० बदान्ये ॥ स्यूतैर्म
हन्निलंध्यते । लज्ज० । कर्मणिघ
ञ ॥

स्यूतलज्ज्य । वि० दानश्रीण्डे । व
हुप्रदे । बदान्ये ॥ स्यूतकूटवज्ज्य
मस्य ॥ स्यूतैर्महन्निलंध्यते वा । ल
ज्ज० । कर्मणिघञ् ॥

स्यूतवत्सलम् । पु० ब्रह्मयज्याम् ॥

स्यूतवल्कलम् । पु० रक्तलोध्रे ॥

स्यूतलज्जफलम् । पु० मदनबृक्षवि
धे । स्निग्धपिण्डौतके ॥

स्यूतवैदेही । स्त्री० गजपिप्पल्याम् ॥

स्यूतशर । पु० महाशरे । क्षुरप
के ॥

स्यूतशरीरम् । न० आत्मनोपाधि
विशिष्टे । अन्नमयकोषे ॥ यथा । र

स्यूतशरीरम्

सादिपञ्चोक्तभूतसम्भव भोगालय
दुःखसुखादिकर्मणाम् । शरीर
माद्यन्तवदादिकर्मणामायाभयस्यू
तमुपाधिरात्मनः ॥

स्यूतशटका । पु० स्यूतवस्त्रे । व
राशौ ॥ शटति । शटरुवादी शतृ
ल् । स्यूतश्चासौशटकाश्च ॥

स्यूतशटका ।)

स्यूतशटिका ।) स्त्री० स्यूतवस्त्रे
स्यूतशटि ।)

। वराशौ ॥

स्यूतशालि । पु० महाशालौ ।

स्यूततण्डुली ॥

स्यूतशिरा । पु० कृषिविशिष्टे ।

न० वृहन्मसके ॥ वि० तद्युक्ते ॥

स्यूतशिरियस्यसः ॥

स्यूतशीर्षिका । स्त्री० क्षुद्रपिप्पलि
कायाम् ॥

स्यूतषट्पदम् । पु० वरीक्षे । धा
ल्ता० इ० गौ० भा० प्र० ॥

स्यूतस्कन्धः । पु० लकुचे ॥

स्यूतहस्तः । पु० करिशृण्डायाम्
। हस्तिहस्ते ॥ वि० पीनभुजि ।

स्यूता । स्त्री० स्यूतैकायाम् ।

कृष्णपिपीलिकायाम् ॥ गन्धपचा

याम् ॥ एकीरौ ॥ गजपिप्पल्या

म् ॥ स्यूतकीश्वरणायादेव्याम् ॥

स्यूताशा । स्त्री० गन्धपचाया
म् ॥

स्थेय .

स्थूलान्नः । पु० महाराजाक्षे ॥
 स्थूलास्य । पु० सर्पे ॥ त्रि० वृहन्
 सुले
 स्थूलैरण्ड । पु० महैरण्डे ॥ स्थू-
 लैरण्डीगुणाख्या स्याद्रसबीर्यवि-
 पक्तिषु ॥
 स्थूलैला । स्त्री० बृहदेलायाम् ॥
 अस्यागुणाद्यथा । स्थूलैलाकटुका
 पाकिरसेवानलकल्लघु । रुचोष्ण
 स्नेहपित्तास्रकण्डूश्लासदृषापहा
 ॥ हृत्तासविषस्रस्यास्रशिरोरुग्ममि-
 कासनुत् ॥
 स्थूलीञ्चय । पु० गण्डीपले । गण्डा-
 श्मनि । स्थूलीपले ॥ असाकल्ये
 । अकात्मन्ये ॥ वरण्डे ॥ गजा-
 नामध्वमगतौ ॥ नीचैर्गतम्
 स्थूलीञ्चय • बोधिमागंभूतिति
 स्त्रोहस्तिगतय ॥ उच्चयनम् । वि-
 ज् । एरच । स्थूलम्योञ्चय ।
 गजानां दम्करनृधे ॥
 स्थेमा पु० स्थैर्ये । स्थिरस्थभाव
 पृथ्वीदत्त्वादिमनिच । प्रियस्थिरे-
 तिस्थादेश ॥
 स्थेय । पु० विवाहपक्षस्यनिर्णेतारि
 । अचदृशि । प्राङ्निषाकी ॥ तिष्ठत्य-
 स्मिन्विवाहपदनिर्णयार्थम् । षा०
 । बाहुलकादधिकरणे • अचिद्यत्
 । ईदति ॥ पुरोधसि । त्रि० अ-
 तिस्थिरे ॥

स्थौण्यकम्

स्थेयान् । त्रि० स्थालौ । स्थिरतरे ॥
 अयमनयोरतिशयेनस्थिर । द्विव-
 चनविभज्योपपदेतरथौयमुनाबिती-
 यमुनि • प्रियस्थिरेतिस्थादेश ॥
 स्त्री० स्थेयसी ॥
 स्थेष्ठ त्रि० स्थिरतमे ॥ अयमेषामति-
 शयेनस्थिर । अतिशयनेतमवि-
 ष्टनाबितीष्ठनि • प्रियस्थिरेतिस्थादे-
 श ॥ सुस्थिरे ॥
 स्थैर्यम् । न० स्थिरत्वे । अचक्षुलत्वे
 । मेक्षसाधनेप्रवृत्तस्याऽनेकविधवि-
 घ्नप्राप्तावपितदपरिच्छागेनपुन पु-
 नर्यन्ताधिक्ये ॥ स्थिरस्थभाव ।
 ध्यज् । स्तम्भत्वे ॥
 स्थोरी । पु० भारवाहितुरगे ॥
 स्थौण्यकम् । न० यन्त्यपणं प्रभेदे ।
 कुकुरौधास्थौषधी । मांठयाला •
 इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥ अक्षप्र-
 भेदागुणाद्यथा । ईश्वरसुगन्धस्थौ-
 ण्येययुनेर • इतिस्त्रि० । स्थौण्य-
 यकवर्हिर्वर्हिशुकवर्हिचुकुक्कुरम् ।
 शीर्षरोम शुकश्चापिशुकपुष्पश-
 कच्छदम् ॥ स्थौण्यककटुस्त्रादु-
 तित्तक्तमिध त्रिदेशनुत् । मेधाशु-
 क्ककरत्वच्यरक्षोऽश्रोज्वरजन्तुजित्
 ॥ इति कुशासद्वट्टदाहदीर्गम्य
 तिलकाक्षकान् • इतिभा० प्रका-
 श ॥
 स्थौण्यकम् । न० सुगन्धद्रव्यभेदे ।

सनातः

बहिःशुखे । स्थौणये ॥
 स्थौरी । प० खरवृषभवत्पृष्ठेनभार
 बाह्वोऽखे । पृष्ठये । स्थूलखेद
 म् । तखेदमित्यण । रलयारेक
 त्वम् । स्थौरबलमप्राप्ति । इति ॥
 स्थूललक्ष्यम् । न० बहुप्रदत्त्वे ॥ *
 स्थौल्यम् । न० स्थूलत्वे ॥ स्थूलस्य
 भावः । ध्यञ्ज ॥
 स्तपनम् । न० अभिषिञ्चने ॥ स्नाने
 ॥ यथा । पूजनात्स्तपनं श्रेष्ठं स्त
 पनात्तर्पणं स्मृतम् । तर्पणान्नां
 सदानन्तुमहिषाजनिपातनमिति
 दुर्गास्तवप्रकरणे तिथ्यादितत्त्वम् ।
 स्तपित । वि० क्षालिते ॥ सिक्ते ॥
 स्नातव्यंन्तात् । अर्त्तिकौल्या
 दिनापुक् । मिताङ्गत्वं । ॥ आ
 भुते ॥
 स्तवः । पु० स्तवे । स्तवणे । स्तवणे
 ॥ स्तवनम् । आ० प्रस्तवणे । ऋदो
 रप् ॥
 स्तसा । स्त्री० स्नायौ ॥
 स्नातः । वि० आभुते । कृतज्ञाने ॥
 यथा । स्नाताऽधिकारीभवतिदेवे
 मेदेवकर्त्तापि । अज्ञातशक्त्याः
 सर्वा भवन्तिद्वयतौऽफलाः ॥
 प्रातः समाचरेत्स्नानमतीति
 मतन्द्रितम् ॥ इतिप्रायश्चित्ततत्त्वम्
 । स्नात्वाकर्माणि कुर्वीत । शिरः
 स्नातश्च कुर्वीतदेवमित्यमयापिबिति

सनानम्

स्मृतिः ॥ आशीर्च । भावेत्ता । ॥
 स्नातकः । पु० आभुतव्रतिनि । स
 माप्तवेदपाठे । अष्टहस्ये । आश्र
 मान्तरगतिसमाप्तवेदव्रते । कृत
 ज्ञाने ॥ अवाहहारीत । अयः
 । स्नातकाभवन्ति । विद्यास्नातको
 व्रतस्नातकोविद्याव्रतस्नातकश्चेति
 । तत्रयः । समाप्यवेदमसमाप्यव्रता
 निसमोवर्त्तते । सविद्यास्नातकः
 । यः समाप्यव्रतानि । असमाप्य
 वेदसमावर्त्ततेसव्रतस्नातकः । य
 दुभयं समाप्यसमावर्त्ततेसविद्याव्र
 तस्नातकोभवति ॥ अत्रभवन्तिच
 यः पक्षाः । यथा । मन्त्रब्रह्मणा
 त्मक वेदमधीत्यावबुद्ध्यचक्षाया
 दित्येकः पक्षः । साङ्गवेदमधी
 त्यावबुद्ध्यचक्षायादित्यपरः । य
 न्यमात्रमप्यधीत्ययन्नविद्याश्चाभ्यस्य
 क्षायादितितृतीयः पक्षः । यन्न
 विद्याविरहेणयन्यमात्रेऽधीतेनस्ना
 यादितिनिषेधः । यतोविदाध्ययन
 वेदविहिताग्निहोत्रादिकर्माद्यनुष्ठा
 नप्रयोजनमिति ॥ स्नातिसम् । आ
 ० । गत्यर्थकर्मकृतित्वा । स स्ना
 यांकन् ॥ यावादिषु । स्नातवेदस
 माप्तावितिपाठाश्चाकन् ॥ अष्टहस्य
 ब्राह्मणे ॥
 स्नानम् । न० मन्त्रेण । आभावे । आ
 भुवे ॥ स्नानं शङ्क्यं भवति । यथा

स नायु

हृषङ्ख । निस्थ नैमित्तिकं का
म्य क्रियाङ्गमलक्षणम् । क्रिया
ज्ञान तथाप्यष्ट षोढाज्ञान प्रकीर्ति
तमिति ॥ विशिष्टावज्ञानानां ततए
वावगम्यताम् । तथाशङ्खस्मृति
॥ आग्नेयादिप्रमेदेन तच्च प्रोक्तं चतु
र्विधम् । यथा । आग्नेय भस्मना
ज्ञानमवगाह्यन्तुवारुणम् । आपो
हिष्ठेति च ब्राह्म वायव्य गौरज स्मृ
तमिति ॥ षोडशीच । भावेत्युट्
॥ ज्ञानं तपणपर्यन्त आशान्त देव
पूजनम् । आङ्गिकश्च तिस्रन्ध्यान्त
विप्राणाश्च श्रुतौ श्रुतम् ॥ तच्च प्रात
ज्ञान प्रथ सन्ति दृष्टादृष्टकरहितम्
। सर्वमर्हति पूतात्मा प्रातः स्ना
यीजपादिकमिति दक्ष । दृष्टङ्
कर्माधिकार । अदृष्टजपादिद्वारा
परलोकसिद्धिः ॥

स्नानद्वयम् । न० कुशे ॥

स्नानीयम् । न० स्नानसाधने चूर्णादौ
॥ स्नान्यनेन । षोड० । कृत्यल्यु
टिवाहुलमित्यनीयर ॥

स्नान्ती । स्त्री० जलमवगाहमाना-
याम् ॥

स्नायी । वि० स्नानकर्त्तरि ॥

स्नायुः । स्त्री० वायुवाहिन्यानाङ्गा
म ॥ वज्रसायाम् ॥ ज्ञाति । षोड
० । बाहुलकादुण् । आतोयुक् चि
ण् कृती ॥

स निग्धपच

जाय्वस्मः । न० नीचरीगप्रमेदे । तल्ल
क्षय यथा । स्थिर प्रस्तारिमांसाब्ज
शुष्कजाय्वस्मं पञ्चममिति साधक
र ॥

जाषा । पु० रसिके ॥ ज्ञाति । षोड०
। ज्ञामदिपद्यसि पृथक्किभ्योर्वा नप्
। धीवावत् ॥

जावरी । स्त्री० नद्याम् ॥ ज्ञान्य
स्याम । षोड० । वनिप । वनैर
चेतिङ् व्री ॥

जावा । स्त्री० शिरायाम् ॥ ज्ञप्रसव
ण । जावयति शरीरमिति जावा ॥

जिग्ध । पु० बहुबारे । रक्तौ रण्डे
॥ सरलवृक्षे । वयस्ये ॥ न० समू
हगत्ये । जवादिक्ते । सिकथक्ते ॥
वि० ज्ञेयुक्ते । अरुक्ते । चिकथ
। मसृण्ये ॥ सहजिनग तुकेनवाजे
हेनयुक्ते । प्रिये । वत्सले । जिह्वा
तिस्र । षोडशीती । अकर्मकत्वा
त्कर्त्तरिक्त । बाहुहेति च ॥ म
तितुद्धिपूजार्थेभ्यश्चेति चादत्तं मा
नेवात्त ॥

जिग्धकन्दा । स्त्री० द्रोणकान्दाम् ।
भूमिक दल्या ॥

जिग्धतण्डुल । पु० षष्ठिशाली ॥

जिग्धता । स्त्री० स नैर्ह ॥ प्रियत्वे ॥

जिग्धदारु । न० देवदारुणि ॥ देवदा
रुप्रमेदेयूतिक्ताष्टे ॥ सरलवृक्षे ॥

जिग्धपचः । पु० गर्जरवृक्षे ॥ घृत

सनुह ।

करञ्जे । गुणकरञ्जे ।
 चिग्धपथा । स्त्री० वदयाम् ॥ पाल
 ड्क्याम् । काश्मयाम् ॥
 चिग्धपथी । स्त्री० गम्भयाम् ॥
 चिग्धपिण्डीतक । पु० मदनवृक्षवि
 शेषे । स्थूलवृक्षफले ॥
 चिग्धफला । स्त्री० कर्कटोप्रभेदे ।
 बालुङ्क्याम् । मूललायाम् ॥
 चिग्धा । स्त्री० मेदयाम् ॥
 चु । पु० प्रस्थे । सानौ । पञ्चतस
 मभूभगे । जीतिजलम । स्तत
 वा । णप्रसथे । णाशौचेवा ।
 मितत्रादित्वात् । ड् ॥ स्त्री०
 जयौ ॥
 कककृद् । पुं० क्षीर । कुकीवृक्षे ।
 कुत । नि० स्यन्न । कुतजलादौ ।
 कृत्यतेष्य० । ण० क्त ॥
 कुषा । स्त्री० सुतस्त्रियाम् । पुत्रव
 ध्वाम् ॥ जीति । णु० । कुत्रश्चि
 कृत्यपिभ्य क्तिदित्स० ॥ कु
 द्याम् ॥
 कुक स्त्री० कृष्णम् । कुद्यति ।
 णाहुड्द्विर्ये । क्तिप् । बाहुहेति
 कुत्वम । तदभावेहेठद्वितिठत्वे
 कुटकुड ॥
 कुहा । स्त्री० कुकीवृक्षे ॥ भागुरिम
 ते । सनुहटाप् ॥
 कुहि । स्त्री० सनुह्याम् । सनुह्य
 ति । णाहु० । सर्वधातुभ्यङ् ॥

सनेह

सनुहो । स्त्री० सिङ्गण्डे ॥ इन्नन्ता
 त्सनुहे कृदिकारदितपञ्चे
 ङीप् ॥
 सनेह । पु० सौहृदे । प्रेम्णि ।
 प्रियतायाम् ॥ तामसीयचित्तवृ
 त्तिविशेषः । यस्मिन्सत्त्वान्यदीये
 हानिवृद्धीस्त्वस्मिन्नाशयेते । अ
 न्यत्रिषय प्रेमापरपर्याय सने
 ह ॥ यथा । स्मृत्वाविद्योगजदु
 खत्यजसनेहप्रियेजने । अतिस
 नेहपरिष्वङ्गावतिराद्रांपिदद्यतेइ
 ति । सनेहयतिप्रोचयतिपुरुषम्
 । णिह० । पचाद्यच् । सनिह्यन्ति
 पुरुषास्त्रिभ्यः । अधिकरणार्थे ।
 प्रज ॥ घृतादिरसविशेषे । यथा
 सनेहवतुर्विधं प्रोक्तोघृततैल
 वसातथा । मज्जाच० तपिविभ्र
 त्वं किञ्चिदभ्यदितेरसौ ॥ स्थव
 रेजङ्गमश्चैवद्वियोजि सनेहउच्य
 ते । तिलतैलस्थावरपुञ्जकमेवुच्य
 तवरमद्विति ॥ इभ्यात्रिभ्यस्तुभं
 वा० यमकस्त्रिहतीमहान् । न्याय
 मते० कूर्णादिपिण्डीभावहेती०
 गुणविशेषे० जलमाचक्षते ॥ ज
 लोयपरिमाणायनित्योऽन्यत्रत्व
 नित्य । तैलादावस्यप्रकर्षोऽस्यत
 स्तेषादाहेभवति । यथोक्तभाषा
 परिच्छेदे । सनेहाजलेऽपीनित्यो
 यमनित्योऽयवित्यसौ । तैलान्त

स्नेहवती

रितत्प्रकर्षाद्दहनस्यानुकूलतेति ॥
 स्नेहमम् । णिह० । भावैषज ॥
 स्निग्धतेयेनवा ॥ स्नेहस्यदु खमू
 लत्वमुक्तगारुडे ११४५ध्याये । य
 वस्नेहीभयतस्नेहीदु खस्यभा
 जमम् । स्नेहमूलानिदु खानि
 तस्मि त्यक्तोमहत्सु खमिति ॥ स्नि
 ग्धतायाम् ॥ यथा । स्नेह पञ्च
 सुलक्ष्योवाग्निहोत्रादन्तमेवमखस
 स्थ । सुतधनसौभाग्ययुता
 स्निग्धैस्तेनिधनारुहैरिति ॥
 स्नेहा । पु० व्याधिप्रमेदे ॥ सह
 दि ॥ चन्द्रे ॥ स्निग्धति । णिह०
 । प्रवृत्तनपूषन्निहोत्रादिना० कनि
 न० निपातनाद्गणस्य ॥
 स्नेहनम् । न० तैलमहर्नि । स्रग्धणे
 । अभ्यङ्ग ॥ स्निग्धतेयेन । णिह
 ह० । ल्युट् ॥
 स्नेहपात्रम् । न० कुत्वाम् । चर्मम
 येतैलादिभाण्डे ॥ स्नेहस्यतैलघृ
 तादे पात्रम् ॥
 स्नेहप्रिय । पु० प्रदीपे ॥ चि०
 तैलादिप्रिये ॥
 स्नेहफल । पु० तिले । पापघ्ने ॥
 स्नेहम् । पु० श्लेष्मणि ॥ चि०
 स्निग्धभूमौ ॥
 स्नेहरङ्ग । पु० तिले ॥
 स्नेहवती । स्त्री० मेदायाम् । स्नेही
 ऽस्यस्याम् । रसादिभ्यश्चेतिमतुप्

सपथं

। ङीप् ॥
 स्नेहपथस्य । प० प्रिये । प्रदीपे ।
 स्नेहवस्ति । स्त्री० अनुवासनशस्त्री
 । तैलपिचकारी० इ० भा० ॥
 यथा । वस्तिर्विधाऽनुवासाख्योनि
 रुहस्यतत पर । य स्नेहीदीप्य
 तेसस्यादनुवासननामुक् ॥
 स्नेहबीज । पु० पिथालवृक्षे ॥
 चि० स्नेहकारणे ॥
 स्नेहाश । पु० प्रदीपे । दीपे ॥
 स्नेही । पु० वयस्ये ॥ चि० स्नेह
 युक्ते ॥
 स्नेहु । पु० व्याधिमेदे ॥ चन्द्रे ॥
 स्निहति । णिह० । शृङ्खलित्वी
 च्यादिभाउ ॥
 स्पन्द । पु० स्पन्दने । प्रस्फुरणे ॥
 स्पन्दते । स्पन्दित्विच्छिन्नलने । प
 चाद्यच्च ॥
 सपन्दनम् । न० स्पन्दे । क्लिष्टिच
 लने ॥
 सपर्वक । चि० सपदधाकरे ॥
 सपर्वी । स्त्री० सङ्घर्षणे । पराभि
 भवेच्छाधाम् ॥ सपर्वतिशलिनदली
 ॥ साम्ये ॥ क्रमसमुन्नतौ ॥ स प
 दर्धसङ्घर्षे ॥ भिदाद्यङ् ॥
 सपर्धालुः । चि० सपर्धायुक्ते ॥
 सपर्धालाति । ला० । मितङ्गा
 दिस्वारा० ङु ॥
 सपथं । पु० रुजायाम् ॥ सक्तमे ॥

स पश .

सन्तापे ॥ सपृशात । सपृशवा
 धनसर्पनयो । पदरुजिचत्र . स पृ
 शउपतापद्वतिकर्त्तरिघञ् ॥ यहा
 स पशंनसपशं भावेघञ् ॥ दानि
 । सपशंके । कादिभावमानिवर्गा
 चरे । उपतापे । रोगविशेषे ।
 स्पशंके ॥ मन्त्रिविशेषे । पारस .
 इ . भा . प्र . ॥ त्वगिन्द्रियविषये ।
 स्पशंने । त्वगिन्द्रियमाचयाह्ये शु
 षविशेषे ॥ सवविध । शीता
 णानुष्णशीतमेदान् । पृथिव्यपत्ति
 जिमाचवृत्ति । तपशील . मन्त्रि .
 उष्णस्तेजसि । अनुष्णशीत पृथि
 वीकाययो । रूपरसगन्धस्पर्श
 पृथिव्यापाकजा . अनित्याश्च ।
 जलादावपाकजा . नित्या
 अनित्याश्च । नित्यगतानित्या .
 अनित्यगतानित्या अवाहु ।
 कठिन पार्थिव स्पशं शीता
 णौजलवह्निजौ । मृदुर्वायोरिति
 स्पशंविशेषाद्भक्तीतिता ॥ स्प
 शंसामान्ये स्पशंविशेषाणालवद्वति
 ॥ इन्द्रिये स्पशन्ते . इतिव्युत्प
 ण्या . शब्दादिविषयेषु ॥ मात्रा
 मात्रे . ॥ ॥ स्पशंनम् । स्पृश
 स्पशंने । अकर्त्तरिवकारकेसङ्गा
 यामितिच ॥ पुराणे . एका
 दशविध स्पशंउक्तीवया । उष्ण
 शीत सुखिदुःख . स्निग्धोविष

स पश .

दपवच । खरोमृदुस्रज्जलधु
 गुंसुरितिक्रमात् ॥ कामिनस्तु ।
 शब्दादीनाञ्चपञ्चानामध्यंस्पर्शसुख
 वरम् । । आनन्दरसमूलवैनान्य
 दस्तिसुखकिलीत्याहुः ।
 स्पशंके । पु . स्पशं ॥ चि .
 स पशंनकर्त्तरि ॥
 स्पशंज्ञानम् । न . त्वाचप्रत्यये ॥
 स्पशंन । पु . प्रवसने । बायो ॥
 स्पशति । स्पृश . । बहुलमन्य
 चापीनियुच् ॥ न . दानि । स्प
 शं ॥ स्पृशेर्भावेत्युट् ॥
 सपशंमणि । पु . सपशं । पा
 रस . इ . प्र . मणौ ।
 सपशंमणिप्रभवम् . । न . काञ्चने
 । स्वर्णे ॥
 सपशंलक्ष्मा । स्त्री . लज्जालुवच ॥
 सपशंशुभा । स्त्री . शतमूल्याम् ॥
 सपशंसपन्द . । पु . भोके ॥
 सपशा . स्त्री . कुटलायां ॥
 सपशानन्दा . स्त्री . रतिमदायाम्
 । अपसर सु ॥ सपशंन . स प
 शंवाचानन्दोऽस्मा ॥
 सपशित . चि . प्रतिपादिते ॥
 सपश . । पु . सम्पराये । युद्धे ॥
 प्रणिधौ । चरे । हेरिके । अस्त्रप
 र्यायश्रया । यथाहं वशं प्रणि
 धिरस्त्रपंश्चर सपश । चारश्च
 गूढपुरुषवृत्ति ॥ सपशति । सप

स्पृष्टास्पृष्टि

शसपृष्ठं नवम्यनये । पचाद्य
च ॥

स पट । वि० स्फुटे । प्रव्यक्ते ।
उत्पद्ये । प्रकटे ॥ सपृष्ठतेस्मा
। सपृष्ठः । यद्यन्तात्तु । वा
दान्तेतिसाधु ॥

सपृष्ठौकत । वि० व्यक्तीकृते ।
सपार्श्वः । पु० सपृष्ठः । सपृ
ष्ठंनेनगृह्यते शेषद्वयम् ॥

स्पृष्टाशित । वि० स्पृष्टे ॥ स्पृष्टः ।
त । वादान्तेतिसाधु ॥

स्पृष्टा । स्त्री० सुगन्धिद्रव्यविशेषः ।
शाकभेदे पृष्ठायां ॥ गुणास्तु ।
स पृष्ठास्वादीहिमावृष्ट्यातिक्ता निश्चि
तदेशनुत् । कुष्ठकाण्डू विषस्वेददा
ह्राज्वररक्तहृत् ॥ स्पृष्टते । स्पृ
ष्टस्पर्शने । बाहुलकात् कक् ॥

स्पृष्टा । स्त्री० भुजङ्गवातिनौवृक्षे ।
कङ्कालिका० इ० गौ० दे० भा०
प्र० ॥

स्पृष्टो । स्त्री० कण्टकार्याम् । स्पृ
ष्टति । स्पृष्टः । इगुपधेतिक् ।
गौरादि ॥ *

स्पृष्ट्य । वि० स्पृष्टनीये ।

स्पृष्ट । वि० कृतस्पर्शः ॥

स्पृष्टास्पृष्टम् । न० परस्परस्पर्शने ॥

स्पृष्टस्पृष्टि । च० परस्परस्पर्शने । कृ०
अभटौ । कृवाकृत० इ० भा० ॥

यथा । तीर्थे विवाह्याचारसङ्ख्या

स्पृष्टा

मेदेशभिज्ञवे । नगरग्रामदाहचक्षु
ष्टास्पृष्टिनदुष्यति ॥ आपद्यपिचक्षु
ष्टायाकगभयेपीडितेतथा । माता
पिपीगुरोस्त्वैवनिदेशेवर्त्तनात्तथा
॥ स्पृष्टास्पृष्टि० इत्यस्यय क्रियाव्यं
तौहारे । तथेतिनदुष्यतीत्यर्थः ॥

स्पृष्टि । स्त्री० स्पर्शः । पृष्ठौ ॥ स्पर्शं
नम । स्पृष्टे क्तिन् ॥

स्पृष्टणीय । वि० श्लाघ्ये ॥ कमनीये
। मनीहरे ॥

स्पृष्टयालु । वि० सस्पृष्टे । स्पृष्टाशी
ले । लोभिनि ॥ स्पृष्टयति० त
च्छील । स्पृष्टवैसायाम् । स्पृष्टि
गृहोत्थालुक् ॥

स्पृष्टा । स्त्री० देहदे । इच्छायाम् ।
काङ्क्षायाम् । भिदादेराकृतिग
णत्वात्स्पृष्टेरङ् ॥ धर्माविरोधेन
प्राप्तोच्छायाम् ॥ उच्चावचेषुपरध
नेषुदृष्टमात्रेषु० येनकेनाप्युपाये
नापादित्सायाम् ॥ हृषात्मिकाया
वित्तवृत्तौ । सुखानुभवकाली० त
त्वातीयमुख्यकारणधर्ममननुष्ठा
यवर्थेवतदाकाङ्क्षारूपार्थात्म
काचित्तवृत्तौ ॥ भ्रान्तिरेवसा ।
तस्यानिन्दाप्रशंसयथा । नपीवन
श्रद्धाभावात्तप कल्पतरुस्तथा ।
तपस्याकामधेनुश्चसक्तस्तपसिस्पृ
ष्टा ॥ ऐश्वर्येक्षत्रियाणाञ्चवाणिज्ये
चतथाविशाम् । शूद्राणांविपसीवा

स्फटिक

यास्यृहावेदेष्वनिन्दिता ॥ क्षत्रिया
पाञ्चतर्पास्त्रसृहातीवप्रशंसिता ।
ब्राह्मणानांविवादेषुसृहातीवविनि
न्दिता ॥ क्षत्रियाणांरथोधर्मीरथो
मृग्युर्गर्गहंत । रथोसृहाब्राह्म
णानांलीकीवेदेविडम्बना ॥ तपोध
नानाविप्राणांवाग्वलानायुगेयुगे ।
शान्तिस्त्रस्ययनकर्मविप्रधर्मीनस-
ङ्गर ॥ इतिब्रह्मवैवर्तेगणपतिख
ण्डे ३५ अध्याय ॥

स्पृष्ट पु० फलपूरे । मातुलुङ्ग
की । वि० स्पृहाहर्षे । वाङ्मनोयि ।
सप्रष्टा । वि० उपतामकी । उपतप्त
रि । स्पृगति । स्पृशस स्पर्शने ।
तृत् । अनुदात्तस्त्रेष्ठमागमः ।
स्पृगंनम् । कृत्स्नल्युटोबहुलमि-
तिभाषेतज्ज्ञो । संज्ञते ॥ स
ज्ञापि ।

स्फट । पु० स्फटाशाम् । स्फुटंत ॥
स्फुटविकसनेचुरादि । शिज
भाषि० पचाद्यच् । पृषादरादि० ॥
स्फटा । स्त्री० फणयाम । स्फटे ॥
ट प ।

स्फटिक . प० खनाम्नातिप्रसिद्धे
मणौ । सूर्यकान्ते । भासुरे । श्रा
लिपिष्टे । धौतशिले ॥ अक्षगुणा
दयोयथा । स्फटिक समवीर्यश्च
पितृदाहार्तिदोषनुत् । तस्याच
मालाजपतांदत्तेकीटिगुणफलम् ॥

स्फटिक .

परीक्षास्वयथा । यद्गङ्गातौरयविन
च्छविबिम्बलतम निस्तुष नेत्रद्वय ।
गन्धशुशान्तरालमधुरमतिहिम ।
तदाहासहारि । पाषाणेष्यन्निघृ
स्फुटितमपिनिजास्वच्छतानैवजा
ततज्जात्यजातुलभ्यशुभमुपवि
तेशैवरत्नस्ररत्नम् ॥ इतिराज
घण्ट ॥ अपिच । मुद्राविद्रुम
ज्येन्द्रवैदूर्यस्फटिकादिकम् ।
पिरत्नसरशीतकषायस्वादुलेह
म् ॥ चक्षुष्यधारणस्तस्यपापार
क्षीविनाशनमितिराजवत्सभ
तस्योत्पत्तिपरीक्षेयथा । काविरा
ज्यप्रधानचौननैपालभूमिषु । ला
लौव्यकिरनमेदादानवकप्रयत्न
आकाशशुद्धतैलाख्यमुत्पन्नस्फ
कतत । मृणालशङ्खवक्त्र
स्त्रिदशान्तरान्वितम् ॥ नतस्तुत
हिरत्नानामथशापापनाशनम् ।
स्फुतशिल्पिनासद्योमूल्यकिङ्कि
मेतत् ॥ इतिगारुडे ७६५ अ
य ॥ तथा । हिमालयेसिहले
विन्ध्याटितटेतथा । स्फटिक
यतेवैवनानरूपसमप्रभम् ॥
माद्रौचन्द्रसङ्काशस्फटिकतद्दि
भवेत् । सूर्यकान्तश्चतुर्वैकषा
कान्ततथापरम् । सूर्योशुस्पृश्यंम
णवज्जिबमतियत्तुघ्नात् । सूर्यव
न्ततदख्यतस्फटिकरत्नवेदिभि

स्फुरणम्

पूणेन्दुकरस स्पर्शदमृत स्रवति
क्षणात् । चन्द्रकान्त तदाख्यात दु
र्लभ तत्कलौयुगी । अशोकपञ्चवे
च्छाद्य दाडिमौ शैजसन्निभम् । वि
न्याटवितटेदेशे जायते मन्दकान्ति
कम् ॥ सि हलेजायते कृष्णमाकरे
श धनौलके । पद्मारगभवे स्थाने हि
विध स्फटिक भवेत् ॥ अश्वत्थानमं
ल स्वच्छ स्रवती वज्रज शुचि । ज्यो
तिर्ज्वलनमाश्लिष्ट सुप्ता ज्योतीरस-
दिज ॥ तदेव लोहितकारराजाव
त्तमुद हृतम् । आनील तत्तु पाषा
ण प्रोक्ता राजमय शुभम् । ब्रह्मसूच
मययत्त प्रोक्ता ब्रह्ममयं द्विजिति स्फटि
कपरीक्षा । इति मेजर राजकृत युक्ति
कल्पतरु ॥

स्फटिका । स्त्री० स्फटिकाम् । रङ्गदा
याम् । स्फटिकायाम् । फटकरी०
इ० भा० प्र० पाषाणे ॥

स्फटिकाचल । पु० स्फटिकीर्षीभू
ति । कैलासे ॥

स्फटिकात्मा । पु० स्फटिके ॥

स्फटिकाभ । पु० कर्पूरे ॥

स्फटिकारि । स्त्री० स्फटिकायाम् ॥

स्फटिकारिका ।) स्त्री० स्फटिकाया
स्फटिकारी ।) म् ॥

स्फटी । स्त्री० स्फटिकायाम् ॥

स्फुरणम् । न० स्फुरणे ॥ स्फुरस्फुरय

स्फिक

बुध्यकारीपध केचित्पठन्ति । स्थायं
यन्नादस्माद्युच् ॥

स्फटिकम् । न० स्फटिकीपले ॥

स्फटिका । स्त्री० स्फटिकीपले । फट
करीति ख्याते पाषाणे । अस्या गुणा
यथा । सफाटिका तु कषायोष्णा वात
पित्तकफत्रयान् । निहन्ति श्लेष्म-
बोसर्पान्थोनि सङ्कोचकारिणीति ॥

स्फाटिकीपल । पु० स्फटिकाया
म् ॥ सफटिके ॥

स्फाटिकीर्षीभूत । पु० कैलासे ।

सफाति । स्त्री० वृद्धौ । स्फायन
म् । सफायीवृद्धौ । क्षिन् ॥ ३ ॥

स्फायित । वि० वृद्धिङ्गते ॥

सफार । पु० विकटे ॥ कारकादे
र्वुद्धुदे ॥ वि० विपुले । विशाले ॥

यथा । तस्मिन् सिद्धपण्ये सफारिसम
स्तावस्तुदृष्टय । इमास्ता प्रतिवि

म्बनतिसरसीवतटद्रुमा ॥ स्फा
यते । सफायी० । सफायितस्त्रीति

रक् ॥ यद्वा । स्फुरणम् । स्फुरस
ध्वजने । घञ । स्फुरतिसफुल्लयो

घञोच्चे च आत्वम् ॥

सफिगघातनक । पु० कटफल ॥

सफगदेश । पु० बालधिमूलप्र-
देशे ॥

स्फिक । स्त्री० कटिप्रोथे । कटिदेश
स्थमांसपिण्डे । स्फायते । सफा

यी० । बाहुलकाडिचप्रत्यय ॥

सफुटल :

सफुटति । सफुटहिसायाम् । क्ति
प । सफुगपूतेतिनिपातनात्० टस्य
चङ्गतिमुकुट ।

सफिर । चि० प्रचुरे ॥ सफायते
। सफायी० । अजिरशिशिरेतिक
रचटिलोपस्य ॥

सफोत । चि० समृद्धे ॥ विकसि
ते ॥ सफायतेस्य । सफायी० ।
क्त । सफाय सफोनिष्ठायाम् ॥
कथ सफोतिकामङ्गतिमफोतमाच-
ष्टे० इतिष्य तादचङ् । अलोप
णिलोपौ ॥

सफुट । स्त्री० ईवारी । पादसफोटे
। सफुटति । सफुट० । क्तिप ॥
सफुट । चि० व्यक्ते । स्पष्टे । सच
घटादीनांविषयेन्द्रियसन्निकर्षज
न्यवसिद्दशयाप्रमाचमेदाङ्गवतीति
प्रसिद्धमेव । प्रफुल्ले ॥ व्याप्ते ॥
सिते । शुक्ते । स्फुटति । स्फुटवि
कसने । इगुपधेतिक । ॥ स्फुटते
। भिन्ने ॥

स्फुटता । स्त्री० विशदार्थतायाम् ॥
स्फुटनम् । न० विदरे । विदरणे ॥
स्फुट० । कुटादि० । ल्युट् । वि
कसने ॥

स्फुटवन्धनी । स्त्री० ण्योतिषाख्याम् ।
पारावताङ्गप्राम् ॥

स्फुटल । पु० तुम्बुरुवर्णे । शू-
लत्रे ॥

सफुलिङ्ग :

स्फुटा । स्त्री० फणायाम् ॥ स्फुट०
क । टाप ॥

स्फुटि । स्त्री० पादस्फोटामये । विपा
दिषायाम् ॥ निभिन्नकर्कटीशस्ये
। इर्वीकशुक्तिकायाम् । फूट०
इ० भा० प्र० ॥

स्फुटित । चि० विकचे । विकसिते
॥ दीर्घे । भिन्ने ॥ अस्फुटत् ।
स्फुट० । क्त । ॥

स्फुर । पु० फलके ॥ स्फुरणे ॥
स्फुरणम् । न० सफरणे । फरक् नर
० इतिभाषा । यथा० अङ्गस्फुर
यनेचसफुरणम् ॥ किञ्चिच्चलने
॥ भाने ॥ कम्पने ॥ स्फुरस्फुरणे
सञ्चलनेच । कुटादि । ल्युट् ॥
स्फुरन् । चि० कम्पनयुक्ते ॥ दीर्घ
माने ॥

स्फुरितम् । न० स्फुरणे । चि० मन
स कल्पनायाम् ॥ उल्लसिते ॥
उज्ज्वले ॥ प्रतिफलिते ॥

स्फुर्जक । पु० कालस्कन्धे । ति
न्दुके ॥

स्फुर्ज्यु । पु० वक्ष्यपतनजनितध्व-
नौ ॥ स्फूर्ज्यौ ॥

स्फुलम् । न० तम्बू । इ० प्र० वस्त्रधे
श्मनि ॥

स्फुलिङ्ग । चि० अग्निकाशे । चिन्-
गारी० इ० भा० ॥ स्फु० इत्यनु
करणशब्द । स्फुना० फूत्कारेण०

सफेय .

लिङ्गति० गच्छति । लिङ्गिगती ।
पचाद्यच् ॥

स फुलिङ्गा । स्त्री० अग्निक्षणजाती ॥
जातावपिनडोष् । अजादिषुपा
ठात् ० टाप् ॥

स फुलिङ्गनी । स्त्री० अग्नेर्लिङ्गावि
शेषे ॥

स फूत्कार । पु० फूत्कारे ॥
स फूज्जंक् । पु० तिन्दुक्छे ।
तौदू० इ० भा० प्र० ॥ स फूज्जं
ति । ट सोस्फूज्जिञ्चनिर्घोषे ॥
श्वल् ॥

स फूज्जंथु । पु० वज्जनिर्घोषे । व
ज्जपात्तजध्वनी ॥ स फूज्जंनम् ।
टुच्चास फूज्जां । ट्रितीथुच् ।
मेघनादे । तण्डुलीये ॥

स फूज्जंन । पु० तिन्दुके ॥
स फूत्तिं । स्त्री० सफुरथे ॥
स फूत्तिमान् । चि० पञ्चपत्ते ॥ य
था । पाश्चायिक पाञ्चपतसिद्रू
प स फूत्तिमान्मतः । इतिचि
क्राण्डशेषः । स फूत्तिंविशिष्टे ।

स्फोमा । पु० स्फिरत्वे । प्रचुरता
यान् ॥ स्फिरस्यभाव । पृथ्वा
दिस्वादिर्मानच् । प्रियस्थिरेत्या
दिनास्फादेशः ॥

स्फेय । चि० प्रचुरतरे । स्फिरतरे
॥ इदमनयीरतिशयेनस्फिरम् ।
ईयसुन् । प्रियस्थिरेतिस्फादेशः ॥

सफ्य ।

स्फेरम । चि० भूयिष्ठे ॥

स्फेष्ठ० । चि० अतिशये । भूयि
ष्ठे ॥ अश्वमेधाभतिशयेनस्फिर ।
इष्टन् । प्रियस्थिरेतिसाधु ॥
स्फैयकृत । पु० स्फाकृतौपत्ये ॥
अण् ॥

स्फोट । पुं० स्फोटके । विस्फोटे ।
पिडके । शब्दव्यापारे । स्फु
व्यते । व्यञ्जयैवर्थे ० स्फुट्यर्थीय
यस्मादितिवा । स्फुटविकसने ।
घञ् ० अज्वा ॥

स्फोटक । प० फोडावृत्तिव्याप्ते ।
रीगे । पिडके ॥ स्फोटति स्फु
टिर्बिभरणे । श्वल् ॥

स्फोटनम् । न० विदारणे ॥
स्फोटनी । स्त्री० मणिशङ्खादिवेधा
पकरणे । आस्फोटन्याम् । स्फो
व्यतेऽनया । स फुटमेदनेचुरादि
। करणे ल्युट् ॥

स्फोटबीज । पु० वातारौमन्नात
स्फोटबीजक ।) पु० वातारौमन्नात
के ॥

स फोटायन । पु० सुनिविशेषे ।
कक्षीवति । स्फोटप्रतिपादनप
रे० वैयाकरणे । स्फोटीऽयन
परायण यस्यस ॥

सफोटिका । स्त्री० खञ्जनिवाया
य । हापुत्रिकाया ॥

सफ्य । पु० यज्ञाङ्गभूते । खङ्गा

स्मरणम्	स्मरणम्
<p>कारकात्</p> <p>स्म । अ० अतीति ॥ पादपूरणे ॥ प्रसिद्धे ॥ स्मयति ॥ पिङ्ग्वे पदधसने । अन्येभ्योपीतिङ् ॥ स्मति । षा० डप्रत्ययाबा ॥ स्मय । पु० अङ्गुते ॥ गर्वे ॥ स्म यनम् । श्लिङ् । एरच् ॥ स्मर । पु० कामे । पञ्चशरे ॥ स्मरपति० उत्कण्ठयति । स्मृ आध्याने । पचाद्यच् । स्मरते ऽनेनवा । पुमिस्त्रायाघ ॥ अ न्त करणधर्मे स्मरथाख्ये ॥ स्मर णम् । भाविघोषा ॥</p> <p>स्मरूपक । पु० भगे । स्मरागारे । योनौ ॥</p> <p>स्मरुडम् । न० भगे । स्त्रीषिङ्गे ॥</p> <p>स्मरवक्त्र । पु० रतिन्धविशेषे ॥ यथा । धृत्वायामकरेणारु स्तप द स्योपरिस्थितम् । दृढस्मरमतेका मोस्मरवक्त्रप्रकीर्तित ।</p> <p>स्मरव्ययम् । न० योनौ ।</p> <p>स्मरणम् । न० चिन्तायाम् । स्मृतौ ॥ आध्याने ॥ स्मृचिन्तायाम् । ल्युट् ॥ अलङ्कारविशेषे । यथा । यथानुभवमर्थं स्मृष्टे तत्सदृशं स्मृ- ति । स्मरणम् । य पदार्थं । केनचिदाकारेणनियतोयदाकदा स्मिदनुभूतोऽभूत् । सकालान्तरे स्मृतिप्रविधाधायिनि । तत्समानेव</p>	<p>स्तुनिदृष्टेसतियत्तथैवस्मयतेतद्ग वेत्स्मरणम् । उदाहरणम् । नि ज्जनाभिकुहरेषुयदक्ष प्रविष्टव लदृशालहरोभि । तद्गवे कुह रते सुरनाथं स्मारिता सुरत कण्ठरुतानाम । यथाबा । करतु अगहितजसीदा० यथमुर्विषिसि आधरपुटस्म । सम्मरिषपञ्चजम्ब स्मरणमहकङ्कस्मरोमञ्जम । अत्यस स्मृतयथा । करयुगमृहीतयशो दास्तनमुखविनिवेशिताधरपुटका स्मृतपाञ्चजन्यसुनमतकणास्मरो- माञ्जमिति ॥</p> <p>स्मरणापच्यतर्पक । पु० कच्छपे ॥ स्मरदशा । स्त्री० कामावस्थायाम् । सादृशविधायया । नयनप्रीति प्र थमचिन्तासङ्गस्तोयसङ्कल्प । नि द्राच्छेदस्तनुताविषयनिवृत्तिस्त्रपा नाथ ॥ उन्मादोमूर्च्छास्मृतिरिष्य ता स्मरदशादर्थैव स्मुरिति ॥</p> <p>स्मरदाथौ । वि० कामे ह्यपके ॥</p> <p>स्मरध्वज । पु० वाद्य । शिञ्जे ॥ न० योनौ ।</p> <p>स्मरध्वजा । स्त्री० ज्योत्स्नाशाराशौ ॥</p> <p>स्मरप्रिया । स्त्री० कामपत्न्याम् । रतौ ।</p> <p>स्मरमन्दिरम् । न० भगे । योनौ ॥</p> <p>स्मरलेखनी । स्त्री० शारिकापक्षिणि ॥</p> <p>स्मरवक्त्रम् । पु० अनिरुद्धे ॥</p>

स्मार्त्तं .

स्मरणीयिका । स्त्री० वेश्यायाम् ।
स्मरवृद्धि । स्त्री० कामवृद्ध्याद्भवत्यौ
षधी । मदनयुषे ॥ स्मरवृद्धि
यथा ॥

स्मरसखा । पु० वसन्ते ॥ कामो
होपकल्पात् ॥ स्मरसखा । ट
च ॥

स्मरसेह । वि० कामोद्दीपके ॥ स
इति । षड्० । पचाद्यच् । स्मरस
सह ।

स्मरस्तम्भ । पु० उपस्थे । मेढ्रे ॥
स्मरस्तम्भस्तम्भस्तम्भ ॥

स्मरस्तम्भे । पु० गर्दभे ॥

स्मरहर । पु० शिवे । स्मरहरति ।
हरतरनुद्यमनेऽच ।

स्मरागारम् । न० भगे ॥

स्मराङ्गुश । पुं० करसहे । नखे ।

स्मरास्त्र । पु० राजास्त्रे ॥

स्मरासव । पु० जालायाम् । मुख
सुरे । मद्यप्रभेदे ।

स्मरेष्टकम् । पुं० च स्त्री ।

स्मर्त्तव्यम् । वि० स्मरणीये । यथा ।

स्मर्त्तव्यम् । सततं विष्णुर्विस्मर्त्तव्यो
न जातु चित् । सर्वे विधिनिषिधा
स्तुरेत्येवैवकिङ्करा । ॥

स्मार्थम् । पु० गूढवसति ।

स्मरकम् । वि० स्मरणकारके ॥

स्मार्त्तम् । वि० स्मृतिशास्त्रविदि ।

स्मृतिविहितम् । स्मृतिसम्बन्धिनि

स्मृति

॥ न० स्मृतिशब्दोक्तकस्मृतिम् । य
था । श्रौत कर्मस्वयं कुर्यादन्योपि
स्मार्त्तमाचरेत् । अशक्तौ श्रौतमप्य
न्य कुर्यादाचारमवत ॥

स्मार्त्तयज्ञम् । पु० यज्ञविशेषे ॥ सच
तुर्विधायथा । देवयज्ञ पितृयज्ञौ
भूतयज्ञस्तथैवच । मनुष्ययज्ञश्च
त्येव स्मार्त्तयज्ञस्तुर्विधः ॥

स्मृतम् । न० ईषद्वधाक्षे । तल्लक्षण
यथा । ईषद्विधसितैर्दन्तैः कटा
क्षैः सौष्ठवान्वितम् । अलक्षितदि
जहारमुत्तमानां स्मृतं भवेदिति ।
पिण्ड ईषद्वधसने । भाषितम् ॥

वि० विकसितम् ॥

स्मृतद्वक् । वि० स्मरार्थे ॥

स्मृतम् । वि० स्मृतिविषये । कृतक
रणम् ॥ यथा । आदिकेपितृकृत्ये
चमासश्चान्द्रमस स्मृतम् । विशा
खादीस्मृतः सौरायणादीसाधनो
मतः ।

स्मृतिम् । स्त्री० धर्मसंहितायाम् ।
मन्वादिप्रणीते धर्मशास्त्रे ॥ अर्थ
तेश्चनुष्ठानप्रकारोऽनया । स्मृतिश्चि
न्तायाम् । स्त्रियाम् स्मृतिम् । वेदा
यं स्मरणपूर्वकं रचितत्वाद्वा ॥ शा
स्त्रमात्रम् । स्मरतिवेदमनयादिति
स्मृतिम् ॥ महर्षिभिर्वेदायं स्मर
ण स्मृतिम् । तद्योगादप्यन्योपि स्मृ
तिः ॥ स्मरणम् । कर्त्तव्यानुसन्धा

स्मृतिविभक्त

ने ॥ धियः । इच्छायाम् ॥ अनु
भूतविषयज्ञाने ॥ स्वाभ्याश्रितक्रि
याजन्यसंस्कारजन्यज्ञानस्मृतिरि
तिरसमञ्जसो ॥ शास्त्राचार्योपदि
ष्टार्थानुसन्धाने ॥ अनुभवान्यसंस्का
रजन्यज्ञाने ॥ यथा । विभुर्बुद्ध्या
दिगुणवान् बुद्धिस्तुद्विविधामता
। अनुभूति स्मृतिश्चस्यादनु
भूतिश्चतुर्विधेतिभाषापरिच्छेद
॥ सास्मृतिर्द्विधा । यथार्था । अ
यथार्था च । तत्रप्रमाणन्याययथार्था
अप्रमाणन्याययथार्था ॥ अनुभूतवि
षयऽसम्प्रमोधिप्रत्यये ॥ पूर्वाभूत
वसंस्कारजन्यज्ञाने । चिरानुभूता
र्थस्मरणव्यक्तौ । एतज्जन्मनिपूर्वाभूत
भूतार्थविषयायावृत्तौ ॥ योगिना
ज्जन्मान्तरानुभूतार्थविषयापि-
स्मृतिर्भवति ॥ अनुभूतप्रियादी
नामर्थानां चिन्तनस्मृति । तत्र
कम्प क्लेशश्च वास्यनि । ज्ञप्तिता
दय । तत्पर्यायाः । चिन्ता ।
अध्यानम् । चिन्तिया । ध्यानम्
। स्मरणम् । स्मरेति । स्मरणम्
स्मृतिध्याने । स्मृतिः ॥

स्मृतिमान् । वि० पूर्वाभूतार्थावि
स्मरणशीले । स्मृतिविशिष्टे ॥ स्मृ
तिरस्त्यस्यास्मिन्वा । मनुष्यः ॥

स्मृतिविभक्तम् । पुं० स्मृतेर्विच
लने ॥

स्यन्दन .

स्मृतिविरुद्धः । वि० धर्मशास्त्रवि
परीते ॥ यथाकूर्मपुराणे हिमालय
प्रतिदेशीवाक्यम् । यानिशास्त्राणि
दृश्यं तेलीकेऽस्मिन् विविधानि च ।
श्रुतिस्मृतिविरुद्धानि निष्ठातेषा
नुतामसौ । करालभैरवस्यैवयाम
ल नामयत्कृतम् । एषमादौ निचा
न्यानिमोहनार्थानितानि वै । म
यासृष्टानि चान्यानिमोहायैर्वाभवा-
णं वै । इति । जीवप्रवृत्तिकारोणि
कानिचित्कथितानि चैतिसहानि-
र्वाणस्तत्त्वम् ॥

स्मृतिशास्त्रम् । न० धर्मसंहिताया-
म् ॥

स्मृतिहेतुः । पु० स्मरणबीजः । वास
नायाम् । स स्कारे । भावना-
याम् ॥

स्मरेत् । पु० प्रकाशः । वि० प्रकाशयु
क्ते ॥ ईषद्वधसनशीले ॥ स्मर्यतेत
च्छीलः । ईषद्वधसनः । न
सिक्कम्पिस्म्यजसकमहिसदीपेर'
स्मरेत् । वि० स्मृतद्विधिः ॥

स्यन्दः । पु० ज्वे । वेगे ॥ सवेग
गतिवचनेऽस्यप्रयोगः स्यन्दतेऽनेन
। स्यन्दनं वास्यन्दप्रसवणम् ।
स्यन्दोजवृत्तिवचनो निपातितः ॥
वेगाख्यगुणम् ॥

स्यन्दः । पुं० स्यन्दने ॥

स्यन्दनः । पुं० तिनिशब्दार्थः । नेमि

स्यमन्तक

नि । रथद्वी । अतिमुक्तके । अती
तकल्पऽहं दे । न० अतुती । अ
रण्ये । नीरे । सलिले ॥ प० न०
रथे । वि० अवनि । अन्दते अ
न्द० । बहुलमन्यवापीतियुक् ।
चलनशब्दार्थादकर्मकाद्युक् । इ
तिवायुक् । यथा । स्यन्दते०
प्रवर्तति । स यन्द० । नन्दादि
त्वाङ्गयु ॥

अन्दनद्रुम । पु० तिनिशवृक्षे ॥
अन्दनारीह । पु० रथिनि । रथा
रुढेयादुधरि । स्यन्दनमारीहय
ति । रुह० । कर्मण्यण् ॥
स्यन्दनाह्वय । पु० तिमिश्रे । ति
न्दके । स्यन्दनमाह्वयायस्यस
स्यन्दिनि । पु० तिनिशद्रुमे ॥
अन्दनिका । स्त्री० अद्रनयाम् ।
अन्दनी । स्त्री० लालायाम् । मूच
नाडयाम् ।
अन्दो । वि० अवनशीले ॥
अन्दनी । स्त्री० लालायाम् ॥ अथ
अय अन्दते । अन्द० । आवश्यकी
तिगिनि ।
अन्न । वि० अतिजलादौ । अद्यते
अ । अन्द० । क्त० । रदाभ्यामि
तिषत्वम् ॥
अक्षम् । वि० अतुति । रीणं ।
अमन्तक । पु० श्रोकणाकक्षमणौ
। मणि अमन्तकीकक्षभुजमध्य

स्यून

तुकीसुभद्रतिहेमचन्द्र । सौरभा
द्रपदीयचतुर्थ्याचन्द्रदशनेस्यमन्त-
कीपाख्यानशुश्रूषावक्ष्यमाणमन्त्रेण
भिमन्त्रितजलपिवित् । मन्त्रस्तु ।
सिद्ध प्रसेनमवधीतुसिद्धे।जाम्ब
वताहत । सुकुमारकमारोदो
क्षवच्छेषस्यमन्तकवृत्ति ॥

स्यमोक । पु० मुनिविशिष्टे । पा
दपे । वृक्षे ॥ नाकौ । बल्लाकि
॥ अमति । स्यमशब्दे । अमे
रीटवृत्तिकम् ॥

स्यमीका । स्त्री० नीलिकायाम् ॥
स्यादादौ । पु० जिने ॥

स्याल । पु० पत्नीभातरि । श्याले
॥ स्यामयति । स्यमवितर्केचुरा
दि । अचपृषादरादि ।

स्यूत । पु० प्रसेवे । बल्लभणादि
निर्मितैथैलाद्वृत्तिख्याते ॥ वि० अ
ते । प्रोते । अुना० इ० भा० ॥
कृतसीवने । सौव्यतेसम । अिष
तनुसन्ताने । क्त ष्ठोरिच्छूठ । य
णादेश ॥

स्यूति । स्त्री० सूच्यादिनामस्त्रा
दिसीवने । सीवने । सीवना० इ०
भा० प्र० ॥ अिषे क्तिन् । कठ
। सन्तती ॥

स्यून । पु० किरणं ॥ सूर्यो ॥
धीतकटे ॥ सौव्यनेऽनेनवा । अि
षु० । सिषेष्टर्यूचितिन । दौघी

सुसमान

चारणसामर्थ्यान्गुण ॥

छूम । पुं० किरण ॥ सूत्रतन्त्री ।
सौव्यतपिपु० । अनिसिबिसिशु
षिम्य किदितिमन् । ज्वरस्वरे
छूठ् ॥

छेगवा । स्त्री० सागमापत्येषु ॥
यथा । अर्जुनस्य हस्ते वायान्नेमेश
था शिखण्डिन । सीदन्तिमम
गावापिसागमाछेगवाववेति ॥
सागमाकर्षाटोप्रोक्तातदपत्न्यानि-
छेगवा ॥

छेगविः । पुं० कर्षाटपुत्रे ॥
कुक्षीराख्येगविरितिषिखायङ्गि
ष ॥

छीत । वि० छूते ॥

छीन । पुं० किरणे ॥ सूर्ये ॥
छीतकटी । सौव्यत । विभु० ।
बाहुलकात् ॥ अछठ् । अन्त
रङ्गत्वाद्यत् ॥ गुणश्च ॥ न० अ
नन्दे । वि० समीचीने । सु
खकारिणि ॥

छीनाक । पुं० श्लोभाके । प
चीर्णे ॥ छीनेनाकति० अकृत
वा० । अक० । प्रकाशयत् ॥ घ
ञ्वा ॥

खसनम् । न० कर्हृगतदीपस्याधि
तथने ॥ अर्ध पतने ॥ खसि

सुविधी

खसी । पु० पौलुह्ये । खसव
यतिमलम । खसुषध पतने ।
आश्रयकीणिनि
खसनीफल । पु० भण्डीरे । शि
रीषवृक्षे ॥

खक्त । स्त्री० कौर्णे ॥

खकसुगन्ध । पु० भूमिजम्ब्याम् ॥
खग्धरा । स्त्री० प्रकृतिच्छन्द २१
प्रमेदे ॥ तद्वत्तथ यथा । अर्ध
यानांयेवचिसुनियतियुताखग्धरा
कीर्तितेयम ॥ यथावा । कर्ण
ताटव्युक्त कलवमपिसुरणंखमञ्जी
रयुग्म पुष्प गन्ध वङ्गनोद्विजवरकचि
रान्पूरान्पुष्पयुक्ताश्चकारदधोना
सुललिततरसनादपवत्कुण्डलभ्यां
सुग्धाकीर्णान्वित तरुणवतिवकात्
खग्धराकामिनीव ॥ यथा । अ
न्वप्रोतास्त्रिमासावस्यितविलसत्
बाहुदण्डप्रणण्डायेगव्यास्त्रि।समुत्पन्ना
वलिक्लिततरुवत्कारकयुतीपकचठ
। कुर्वन्त्योगमन्त्युद्गतगहनचल
दधर्वरध्वानसुखेकत्कृतेरुतमाके
विंदयतिप्रमिश्र । कन्दु कक्तीरेडि
तानि ॥

खविधी । स्त्री० अगतीच्छन्द १२
प्रमेदे ॥ तद्वत्तथ यथा । कीर्ति
तैषाचतूरेप्रिकाखविधी । यथा
बुद्धनोविप्रवेनैवयानिर्मितायात
कुम्भद्रशैलकृताशिमती । नव्यमेध

सुवचम्

प्रीति पीतवासाहरेमूर्तिराव
साजयायीरसिस्रग्धरी ॥ माला
ध्याम् ॥

सन्धो । पु० भूततन्माचरुपावैज
यन्त्याख्यासज विभाषेहरी ॥ त्रि०
कुसुममालाधारिणि ॥ सगविद्य
तीक्ष्ण । अन्नायामेधःसजीविनि
रितविनि ॥

सकः ग् । स्त्री० मूर्द्धन्यस्तपुष्य
दामनि ॥ माल्ये ॥ सृज्यते०
सृजतिवा । सृजविसर्गे । कृत्वि
गित्यादिना० कर्मणि० कर्त्तरि
वाक्किन्० अमागमस्य । कुत्वम् ॥
अतिशङ्करीत्यन्त १५ प्रमेदे ।
तल्लक्ष्य यथा । स गियमपिचर
सनवरचितयति । यथा । अ
धिसहचरि० रुचिरतरगुणमयीस
दिमवसतिरनपगतपरिमला । स
गिवनिःसविलकनुपमरसासुमुखि
सुदतदनुजदजनद्वये ॥

सृज्या पु० प्रजापतौ ॥ पठसङ्घे
॥ रज्जौ ॥

सृज । पु० सृषि ॥ सुवचम् । सुगतौ
। कृदोरप् ॥ वारिप्रवाहे । यथा
हृदिमचन्द्र । किर्भरस्तुकर । स
रि । उत्स । सव प्रसृवण
मिति ॥

सुवचम् । न० सन्धिद्रव्ये । शनै
शनैर्जलनिर्गमे । चरणे ॥ सु०

साक्

। ल्युट् ॥ मूर्ध्ने ॥

सुवचीया । स्त्री० रुदन्त्या ॥

सुवहर्भा । स्त्री० पतितगर्भायाङ्गवि ।
अवतीकायाम् ॥ पतितगर्भाया
म् ॥ सुवन्गर्भेयस्या ॥

सुवद्रव । पु० पण्यन्यौ । डाट० व
कार० इ० भा० प्र० ॥

सुवन्तो । स्त्री० नद्याम् । सिरिति । नि
जगायाम् ॥ सुवति । सु० । ल
ट् शब्द । उगितश्चेतिडोप् । अ
व श्यनेरितिनुम् ॥ शुक्लस्थाने ॥
शोषधिमेदे ॥ क्षरन्त्याम् ॥

सुवा । स्त्री० मूर्ध्नायाम् । मुरहरा०
इ० भा० प्र० ॥ सुवति । सु० ।
अच् । सुवावादेशौ । टाप । जी
वन्त्यामेषधी ॥ जीवन्त्याम् ॥

सृष्टा । पु० प्रजापतौ । निष्कर्तारि ।
वेधसि । शम्भौ । शिवे ॥ विष्णौ
॥ सृजति । सृजविसर्गे । दृच् ।
सृजिदृशेरित्यम् ।

सृष्टा । वि० च्युते ॥ सृष्ट्यतेत्य ।
सु सुचवसु सने । गत्यर्थकर्मकृति
कर्त्तरिवाक्त्वात् ।

सृष्टकम् । न० च्युते ॥

सृष्टार पु० न० वीरवक्त्रे । पञ्च
बाह्वये ॥ पु० कुशमुष्टौ ॥

साक् । अ० द्रुते । भटिष्यथे ॥ सै
प्राक् । सम्पदादित्वात्क्रिय् । सा
मकति । अककुटिलायामगतौ ।

सुक्क०गु

क्षिप् ॥

स्राम । वि० एकनैवे । यस्यसदाच
क्षुर्नासिकावासुवतितस्मिन् ॥स्राव । पु० क्षरणे । आगर्भाधाना
चतुर्थमासपर्यंत गर्भस्थक्षरणे ॥

स्रावकम् । न० मरीचि ।

स्रावणी । स्त्री० क्षत्रिवृत्ते ॥

स्रावित । वि० गालिते ॥

स्रग्द्वार । न० व्याघ्रपोदवृत्ते । विक
रुने ॥स्रुम् । पु० आगराख्ये० नगरे ।
तदुपान्तदेशे । मथुरायामिव० म
थुरावत्स्रुप्तेप्रकाराकृतिकौमुदी ॥

स्रुप्ती । स्त्री० सर्जिकाक्षारे ॥

स्रुक्०गु० स्त्री० खादिरेवधनपात्र
विशिषे । तर्ह्येदायथा । ध्रुवीपभृज्जु
हूर्नातुस्रुषोमेदा स्रुष स्त्रियङ्त्यमरः । तत्रवटपत्राकृतिर्ध्रुवा ।
उपभृज्जलाकारा । जुहूर्ध्वचन्द्राकृति । वैकण्ठतीर्ध्रुवाप्रोक्त
आश्रुत्वोचोपभृज्जता । जुहू० पकाशकाष्ठकाखदिरस्यक्षवीमतः ॥
स्रुवादिकन्तुयज्ञादीपात्रमित्यभि-धीयते । स्रुव० पुमानेकहस्तीवा
हुमाद्रास्रुगौरिता । तद्विशिषाशरावाया स्त्रीकुरुपभृदध्रुवे
तिशब्दरत्नावली ॥ स्रवतिघृतादिकम् । स्रुववर्थे स्रुव० कश्चिक्
वेतिचिक्प्रत्ययः । प्रकारउच्चारणा

स्रोतस्वती

यः । कङ्कत् । कुत्त्वम् ॥

स्रुतः । वि० क्षरितेजसादी ।

स्त्री० रीत्ये । च्युते । स्रुयतेस्य

। स्रुगतौ । क्त

स्रुता । स्त्री० विष्णुपत्न्याम् ॥

स्रुव । पु० यज्ञपात्रविशिषे । स्रु

चि ॥ स्रवति । स्रु० । अत्र

। सञ्ज्ञापूर्वकत्वाद्गुण । उत्र

ङ् । यदा । स्रवतिघृतादिकम्

। स्रुवस्रवर्थे । स्रुव क० ॥

स्रुवा । स्त्री० होमपात्रान्तरे । स्रुचि

॥ स्रुवायाम् ॥ शङ्खक्याम् ॥

टाप् ॥

स्रुवावृत्त । पु० विकङ्कते । स्रा

दुकण्टकी ॥ स्रुवायावृत्त ॥

स्रु० । स्त्री० होमपात्रविशिषे ।

यज्ञोपकरणे ॥ स्रुवे । निर्भादे ।

स्रवत्यतोघृतादिकम् । स्रुववसे ।

क्षिप्चिप्रच्छिन्निस्रुदुकण्टप्रज्वादी

र्वीऽसम्प्रसारणश्चेतिक्षिप्दीर्घौ ।

स्रोतम् । न० स्रोतसि ॥

स्रोतर्षेण । पु० समुद्रे ॥ स्रोत

सामीप्य ॥

स्रोत । न० स्रोताम्स्रुवरणे ॥ प्र

वाह्ये । वेगेनचलत्पक्षे ॥ इन्द्रि

ये ॥ शरीरस्थनवच्छिद्रेषु ॥ स

वति । स्रुगतौ । स्रुरोभ्यांतु

ट्चिक्चसुन् । तुङागमश्च ॥

स्रोतस्वती । स्त्री० नदीमात्रेसरि

श्रीतीज जनम

ति । शीपवत्याम् । श्रीतीसिसन्ध
स्याः । तदस्यासौतिमतुष । मा
दुपधायासेतिवत्त्वम् । उगितश्च
तिङोप ।

श्रीतस्त्रिनी । श्री० सरिति । श्री
तांसिसन्धस्याः । अस्यायामेधा
ज्जीविनि । नानात्वान्ङोप् ।
श्रीतीजनम् । न० सौरी । कापी
ताज्जने । यासुने । अथलक्ष
यादयोयथा । तत्रश्रीतीजनं क्त
श्च सौरीर उक्ते तमीरितम् । वक्तौ
कश्चिखरोकार भिन्नमजनसन्निभम्
।। घृष्टगुणैरिकाकारमेतत्श्रीती
जनस्य तम् । श्रीतीजनसमञ्जस्य
सौरीरंतनुपाण्डुरम् । श्रीती
जनस्य तस्मादुच्यते कफपित्तनुत्
। कषायवेष्टनक्षिग्ध ग्राहिष्ठदि
विषापहम् । हिधमक्षयाक्षच्छी
तसिन्नोय सदाबुधे । श्रीतीज
नगुणा सर्वेसौरीरेषिमताबुधे
।। किन्तुद्वयैरजनयोश्च श्रीतीज
नस्य तम् । कृतिभावप्रकाश
श्रीतीजनस्तुतद्विद्यादञ्जना-
भ पदजनमिति मदनपालः । अपि
च । श्रीतीजनमतश्चैव विशुद्ध सि
न्धुसम्भवम् । दृष्टेः कण्डू मलह
रदाहर्कदरुजापहम् । अज्जोह
पावहक्षेत्रसहतेमारुतातपी । मेव
रोगानजायते तस्मादजनमाचरेत्

अष्टक :

श्रीतीजनं क्तश्च सुरमेतिप्रसिद्धम् ।
अज्यतेनयनमनेनचक्षुष्यत्वात् ।
अक्षुष्यतिस्त्वक्षयकान्तिगतिषु । क
रथेष्टुट् । श्रीतीसीऽजन श्रीती
जनम् ।
श्रीतीमेदकः । पु० प्रवहज्जलानांसि
तुमेदादिनादेशान्तरनेतरि ।
श्रीतीवहा । श्री० गद्याम् ।।
ज . सिन्धु . । श्री० गद्यायाम् ।
ज । पु० आत्मनि । ज्ञाती । पु०
न० धने । न० द्वितीयभवने ।
त्रि० आत्मीये । जनति । जनश्च
व्येचन्येभ्योपोतिङ् । ।
जक । द्वि० जीये । आत्मीये ।
जकम्पन । पु० बायी ।
जकर्मकृत् । द्वि० निजकाव्यं क
र्त्तरि ।
जकीय । द्वि० आत्मसम्बन्धिनि ।
जीये । निजे । आत्मीये ।। ज्यो
दम् । गहादिषु ज्योतिष्य क्
गागमश्च ।
जकुलक्षय । पु० मल्ले । निजव
शनाशि ।। द्वि० तत्कर्त्तरि . तद्विशि
ष्टे च ।।
जगतम् । न० मनीगते । त्रि० आ
त्मप्राप्ते ।। आत्मनागते ।।
जगुसा । श्री० आत्मगुप्तायाम् । शु
कश्चिन्त्याम् । जज्जाजौ ।
खण्ड । पु० कश्चिकारपश्चिधि ।।

स्वज्ञान

। पु० न० निजालये
 स्वज्ञ० । नि० सुरुपे । सुन्दराङ्गवि
 शिष्टे । सिद्धसङ्गने श्रीभना
 जिशास्त्रीलक्षणलक्षितान्यङ्गान्य
 स्य ॥ न० श्रीभनावयवे ॥
 स्वच्छ । पु० स्फटिके । न० मौ
 त्तिके ॥ नि० प्रकाशगुणदोषस
 त्वम्यशुन्येपरमात्मनि ॥ निर्मले ॥
 यथा । आसनवसनपात्रमय्यया
 ननिकेतनम् । गृह्यवासुजातस्य
 स्वच्छ तत्स्वच्छप्रशस्तैकतित्यादिशु
 न्ये ॥
 स्वच्छटी । स्त्री० अङ्गुलिमोटने । अ
 ङ्गुलिसन्देष्टे ॥
 स्वच्छन्द । नि० स्वतन्त्र । स्वतन्त्रो
 पावत स्वैरीस्वच्छन्दो निरग्रवृद्ध
 त्वमर ॥ स्व आत्माच्छन्दोऽभि
 लाषिऽस्य ॥
 स्वच्छन्दचारी । नि० स्वच्छन्द वि
 हरणशीले ॥
 स्वच्छप्रवम् । न० अभक्ते ॥ स्वच्छस
 तत्प्रवक्ष ॥
 स्वच्छमणि । पु० स्फटिके ॥
 स्वच्छबालुकम् । न० बिमलापरसी ।
 निर्मले ॥
 स्वच्छा । स्त्री० श्वेतदूर्वाश
 लज्ज । पु० प्रखेदे । पु० खे । न०
 रक्ते ॥ नि० अत्मजाते ॥
 स्वजन । पु० ज्ञाती । संगीने ॥

स्वधा

सुखात्मोद्यसासौजन्य । आत्मो
 येन्यवर्गे ॥ आश्रितशान्यवादी ॥
 लजा । स्त्री० कन्यायाम् ॥
 स्वतन्त्र । नि० स्वच्छदे । निरव
 यहे ॥ यथा । समयादभय प्राप्तस्त
 दर्ययततेचय । सपुन समयं
 गन्तु स्वतन्त्रधर्महीन्यतीति ॥ न०
 अन्यतन्त्रानपेक्षे । तन्त्रविशिष्टे ।
 स्वकीधर्मास्ते ॥
 सुतन्त्रप्रज्ञ । पु० व्यासादिषु । सु
 त्वपेक्षाम तरेणपौर्वापर्याखिचनया
 श्रुतिश्रुतिप्रतिपत्तिसम
 र्थोऽप्यस्य ॥
 स्वतः । अ० आत्मनश्चकार्ये ॥
 स्वत्यम् । न० शास्त्रसम्मतयथैष्टविनि
 योगाहंस्त्वे । समपदार्थारित्तापदा
 र्थे ॥
 स्वदनम् । न० अशने ॥ आस्तादि ॥
 लेहे ॥
 स्वदृष्टान्त । पु० स्वप्रक्षे । स्व स्वो
 य दृष्टान्तोयच ॥
 स्वधर्मः । पु० स्वधर्माश्रमेक्षाचा
 रे ॥ यदर्थमाश्रमवाप्रतियोविहि
 त स्वधर्मः ॥ लः स्वकीया
 धर्मः ॥
 स्वधा । अ० पितृभ्योदोषमानिऽन्ने ।
 पितृणामन्ने ॥ पितृदाने । यथा
 । पितृणांसुरपत्नीचमुनिभिर्मनु
 भिमंरे । पूजितापितृदानं हि नि

सुधावाचनम्

पपलचययाविनेतिभागततम् । पि
त्यदानमन्त्रे । देवहविदाने । यथा
साहादेवहविदाने श्रीषट् बीषट्
षट् लघिस्त्रमरः । अचपितरोदेवता
इतिस्मृतिस्तोपिदेवा । स्वमात्मा
नशरीरधीषयतीतिस्वधा । स्वधा
प्रितुचामन्नमिनिश्रुति ॥ देवपि
तहविदाने । स्वद्यतेऽनेन । प्वद
आखादने । आप्रत्यय । पृषाद
रादिस्त्राहस्यध ॥

स्वधा । स्त्री पित्रदाने ॥ स्वधाऽस्थ
काम् । अच् । टाप । पित्रपत्न्या
म् ॥ स्वानृधत्ते इतिव्युत्पत्ते ।
नमः स्वधायेसाहाये । इतिप्रयो
गश्च ॥

स्वधाप्रिय । पुं । कृष्णतिथे ॥

स्वधाभुक् । पुं । पित्रगणे । दिव्य
पितरि । देवे ॥

स्वधाम । न० । स्वरूपविस्फुरणे ॥

स्वधायी । पुं । पितृषु ॥ अधागमन
शील । सुध्यजातौषिनिस्त्राक्षी
कथे ॥

सुधावाचनम् । न० । आह्वयेऽग्रे काल
विशेषे ॥ यथा । अहमेमुहूर्तात्
कुतपायान्मुहूर्तचतुष्टयम् । मु
हूर्तपञ्चकञ्चैवस्वधावाचनमिष्य
ति । कुतपादूर्ध्वमहूर्तचतुष्ट
यं । मुहूर्तपञ्चकञ्चकुतपात्पूर्व
म् । अयादिकम् । हूर्तकुतपएव ।

सुधपति .

अधावाच्यतेऽच । नच० । अविष्क
रणेऽप्युट् ॥

अधिति । पुं । स्त्री० । कुठरे । य
था । इया कुठारः वि०
परशुषपरशुधक्त्रमर ॥ अंधि
यति । अधिधारणे । क्तिच् । छेद
नीयमासस्त्रशस्त्रविशेषे ॥

अन० । पुं । शब्द । निनादे । निन
दे । धनी । सवननम । सवनश
ब्दे । सवनशसीर्वेतिपक्षेऽप्य् ॥

सवनचक्र । पुं० । रतिबन्धविशेषे ।
यथा । धृत्वावाहूतयाकण्ठपाद-
तोपिशिर स्थित । गूढश्चकाम
येत्कामीस्त्रचक्र प्रकीर्तितइति
रतिमञ्जरी ॥

अनितम् । वि० । ध्वनिते ॥ न० । ग
च्छति । नेचशब्दे ॥ अनृतस्म ।
अन० । त्ता । ॥

अनिताह्वय । पुं० । तच्छुकीयशाकि
। अल्पमारिषे ॥

अनुष्ठित । वि० । सर्वाङ्गोपसङ्कारेण
सम्पादिते ॥

अनीत्यह । पुं० । गण्डके ॥

अनत । वि० । अक्षमीतरकाक्षे । शुभो
दके ॥

अपन । वि० । निद्रामनुभवति ॥ अपि
ति । जिह्वप्य् । लट् । यथा
देश ॥

अपति । पुं० । आच्छे । निजभर्त्तरि ॥

स्वप्नः

अपनम । न० निद्रायाम् । जिघ्रप्-
 शये । ल्युट् ॥
 अपिण्डा । स्त्री० पिण्डखर्जूर्याम् ॥
 अप्न । पु० निद्रायाम् । शयनि ।
 अपि । प्रसुप्तस्य विज्ञाने । जाग्र-
 दासनामये । जागरितसंस्कारज-
 प्रत्ययसंविषयः अप्रवृत्त्युक्तलक्ष-
 णोऽप्यन्तःकरणस्यार्जविकाशियथा-
 । जाग्रदवस्थायां यद्दृष्टं यच्छ्रुतं तज्ज्ञ-
 नितवासनयानिद्रासमयेयं प्रपञ्ची-
 यच्चप्रतीयते सा स्वप्नावस्थेति वासु-
 देवसरस्वती ॥ तथाच । बाह्ये-
 शुकरणेषूपसंभूतेषु जागरितवासना-
 नुसारिणमनसस्तदवस्थाभासाकाराव-
 भासनं स्वप्नवद्विज्ञानम् ॥ यथाहु-
 । इन्द्रियाणामुपरमेमनीनुपरतय-
 दि । सेवते विषयानेव तद्विद्यात् स्व-
 प्रदर्शनमिति । सचसप्तविधियथा-
 । दृष्टं, श्रुतं, अनुभूतं स्वप्नार्थितः ।
 कल्पितस्तथा । भावितो दीपक-
 श्चेति स्वप्नसप्तविधः स्मृतवृत्तिः ॥
 स्वप्नजाग्रदादिकल्पनया तत्त्वत्रैवि-
 ध्यमाह । स्पष्टस्मृतिरथास्पष्टस्मृ-
 तिरस्मृतिरिच्छमी । स्वप्नमेदा ।
 स्वप्नमध्ये जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तय इति ॥
 सन्ध्यर्ततीय स्वप्नस्थानमिति श्रुतिः-
 ॥ अपिच्यनेन । जिघ्रप्-शये ।
 कृष्टं सिद्धं पश्यन्निषिध्योनिदिति-
 नम् ॥ अप्नोऽन्यथाग्रहणं सर्पं क्व

स्वप्नकाशः

रज्जुमिति भाष्यम् । यथा रज्जुं
 सर्पो गृह्णमाणाऽन्यथा गृह्यते । तथा
 तन्निदेहादियद्वचमन्यथाग्रहणम् ।
 आत्मनो देहादिवैलक्षण्यस्य श्रुति-
 युक्तिसिद्धत्वात् ॥ अन्यथा गृह्यत-
 अप्नो निद्रातत्त्वमजानत । विपर्य-
 सीतया । क्षीणे तुरीयपदसंश्रुते ॥
 स्वप्नकृत् । पु० सुनिषण्णके ॥ जीवे ।
 स्वप्नकः । चि० शयाली । निद्रा-
 शीले । स्वप्नशीले । जिघ्रप्-
 । अपि तृषीर्नाजिङ् ॥
 स्वप्नदृक् । पु० जीवे । स्वप्नान्प-
 श्यति । दृशिर० । क्षिप् ॥
 स्वप्नस्थान । पु० तैजसे । स्थूल-
 प्रपञ्चलयस्थानं स्वप्नस्थानं पदितचैत-
 न्ये ॥ स्वप्नस्थानमस्य ॥
 स्वप्नान्तः । पु० स्वप्नमध्ये । स्व-
 प्रविष्टे ये ॥ सुषुप्तिस्थाने । स्व-
 पनस्यान्तोऽवसानं यस्मिन् ॥
 स्वप्नकाशः । पु० अन्यानपेक्षप्रका-
 शः । चन्द्रसूर्यादिप्रकाशनिरपेक्षः ।
 लयमेव भासमानो दृष्टारि । दृष्ट्यानां
 लङानां बुद्ध्यादीनां दर्शनं स्वप्नका-
 शदृष्टारं विजानन्नटति ॥ यथा तत्त्व-
 क्षीधरिसूरभिः । न प्रकाशेऽस्मिन्
 तिर्यत्प्रकाशेऽर्कबंधना । स्वप्नका-
 शं तमात्मानमप्रकाशः कथं स्पृशे-
 दिति ॥ स्वप्नोऽन्तर्भावप्रकाशते ।
 काशदीप्तौ । पञ्चाशच् ॥

स्वभावोक्तिः

अप्रमाणकः । वि० स्वतः सिद्धे ।
 स्वभाव । पु० सहजधर्मविशिष्टे ।
 ससिद्धौ । प्रकृतौ । स्वरूपे । नि
 सर्गे । स्वभावान्तर कश्चिद्येन स
 दाऽसदासदसदाकर्मनिष्पद्यते । ज
 न्मान्तरकृतेधर्माधर्मादिशुभाशुभस
 स्कारे । बुद्धानीन्तनजन्मारम्भके
 प्राक्तनसंस्कारे ॥ सचसात्त्विका
 दिभेदात्त्रिविधः अनाद्यविद्याया
 म् ॥ स्वतन्त्राविभावे ॥ यथा ।
 वहिर्हृत्स्वनपेक्षीतुस्वभावाथप्रकोत्ति
 त । निःसर्गं सुखरूपं त्वेषां
 भवतिविधा । निःसर्गं सुदृढा
 भ्यासजन्यं संस्कारउच्यते । अ
 जन्यस्तुलतः सिद्धं सवरूपभाव
 ब्रूयतइत्युज्ज्वलनीनमणि । स्वभा
 वात् सत्तायथसस्वभावः अग
 न्याधीनसत्ताकः ॥

स्वभावोक्तिः । स्त्री० अर्थालङ्कारवि
 शिष्टे । यथा । स्वभावोक्तिस्तुडिभा
 दे अतिशयैकवर्णनम् । अथोक्तदे
 काश्रययो रूपवर्णं सत्यं नष्ट ।
 उदाहरणम् । पश्चादङ्गोप्रसार्य
 चिकनतिविततद्वाचयित्वाङ्गसुचै
 रासज्याभुम्नकण्ठेभुखमुरसिसटां
 धूलिधूमाविधूय । वासयासाभिला
 षादनवरतचलत्प्रेषयतुण्डसुरङ्गेभ
 न्दशब्दायमानोबिलिखतिशयनादु
 त्थितः आखुरेणेति ॥ स्वभावा

स्वयमप्रकाशः

तिरलकारीयथावदस्तुवर्णनमिति
 लक्षणान्तरम् ।

स्वभू० । पु० विष्णौ । इरो ॥ ब्रह्म
 णि । प्रजापतौ । परमेष्ठिनि । स्व
 ताभवति । भुवद्विद्विद् ॥

स्वमेकः । पु० स वत्सरे ॥ यथा ।
 स्वमेकमेकं वरदाहताभवतिच छि
 का । रुधिरेश्वोरस्यो हतपिंतावि
 धिवद्भूतिपुराणम् ॥ एकमेकं स व
 त्सरीयव्योमासद्विद्विद्भुति ॥

स्वयं चारिका । स्त्री० स्त्रीविशिष्टे ॥

स्वयङ्कृतः । वि० आत्मनाकृते ॥

स्वयङ्कृतं नेतितत्पुरुषः ॥

स्वयङ्गुप्ता । स्त्री० शुकशिमूल्याम् ।

स्वयङ्गुत्तः । पु० प्रायर्णविनाय
 इयो ॥

स्वयन्दत्तः । पु० द्वादशविधपुचान्तर्ग
 तपुचविशिष्टे ॥ यथाइमनु । मा
 तापित्विहैनीयस्यक्तोवास्यादका
 रणात् । अत्मानं स्वयंयेद्यस्मै स्व
 यन्दत्तस्तुसंस्तुतइति । आत्मानं स्व
 यं ददाति । तवाहं पुत्रोभवामीति
 • स्वयन्दत्तं उपनतं स्वयं प्राप्त
 इतियावत् ॥

स्वयम् । अ० आत्मनेत्यर्थे । आप्०
 ब्र० भा० प्र० ॥ सुष्ठुअयते । अय
 गतौ । अम् ॥

स्वयमुपस्थितः । वि० स्वयमागते ॥

स्वयमप्रकाशः । वि० स्वतः साधना

सद्यस्वर

नगरनिर्घृष्टतयाऽथभ.समाने ।
 स्वयम्भू । । च. स्वयम्भूप्रकाशे ।
 य प्रभाप्रकाशास्य । पु. चतुर्थ
 शक्तिर्भाष्यहृदन्तर्गतैश्चतुर्थादिति
 स्वयम्भू । पु. विरिञ्चो । इतिविह
 पक्षे च ॥
 स्वयम्भूवा । स्त्री. क्षुपविशेषे । चून्
 पत्रायाम् ॥
 स्वयम्भू । पु. चतुरानने । ब्रह्मणि
 । काले ॥ परमात्मनि । परमेश्व
 रे । परमात्माहिस्रय भवतिस्तेष्व
 याशरीरपरिग्रह करेति । नस्त्वित
 रजौवयत्कस्मादित्यदेह यहा ।
 स्वयमेवयत्कस्मादित्यदेह यहा ।
 चोजनकरहितत्वात् ॥ स्वयमेवभव
 ति । मुद्रित'कृत् ॥ अतीरुपेये
 । जिने ॥ जिनचक्रवर्त्तविशेषे ।
 रुद्रतनये । माषपण्याम् ॥
 स्वयम्भू । स्त्री. माषपण्याम् । जि
 ह्विन्याम् । इ. रा. नि. गट् ॥
 स्वयस्वर पु. विवाहविशेषे । स्वय
 स्वरे । यश्चक्ष्वापरीक्षाकान्तस्य
 योतिकामिनीवर तव । सविदि
 ध । स्वयस्वरस्तुविशेषीविद्वि
 परिकीर्त्तित । राज्ञाविवाहयो
 ग्योवैभवंशोष्णकथित किल ॥ इ
 ष्वाजयस्वरश्चैकोद्वितीयसपणाभि
 ध । यवार.मेषभग्नवैल्यम्बकस्य
 यरासनम् । ८ तृतीयशौर्यशुक्रस्य

सुर

शुराणांवरिकीर्त्तितवृत्ति ॥ शौर्य
 शुक्ल शौर्यमेवशुक्लवस्त्रिण् ।
 यस्यशौर्यवत्त'ते. तेनसर्वान्राज्ञो
 जित्वाकन्याहरणीतेतिदेवीभ गय
 तेतृतीयस्कन्धे १८ अध्याय . ॥
 स्वयस्वरा । स्त्री. स्वय वरायाम् । जे
 ष्वाकृतपतिवरायाम्.ये षाया
 म् । पति वरायाम् । वर्यायाम् ॥
 स्वय वृणीतेपतिम् । वङ्.सम्भक्तौ
 । स ज्ञायांभृतृवृत्तिवारिसहितपि
 दमइतिस्त्रिण् ॥
 स्वः । अ. प्रेक्ष्य । परकीर्त्तौ ॥ स्वर्गे
 नाके । निदिने । सुरकीर्त्तौ । यथा
 । यज्ञदु खिनसम्भित्न नचयसंभन
 न्तरम् । अभिलाषापनीत यत्तुत
 सुख'सु पद स्यदम् ॥ आकाशे ।
 नभसि । व्याप्ति । श्रीभने । सू
 शब्दोपतापयो . । सुर्व'तेस्तूयते .
 इतिसु । अन्येभ्योपिदृश्यन्तइति
 वाङ्मन्त्रकात्. कस्म'विषिण् ॥ य
 हा । सुर'ति. अप्रापणा. उपजा
 पय'त. इतिकर्तव्य'त्यतिङ्.य
 हाय ॥
 सुर । पु. अथ प्रेक्षाहरे ॥ उदात्ता
 मुदात्तसुरितीषु । सुरति । सवय
 द्योपतापयो . । पचाद्यच् । सुरा
 अथ तद्धर्मीत्वात्. उदात्ताद
 योपिसुराउच्यन्ते । उक्तश्च । उदा
 त्तस्यानुदात्तस्यसुरितस्यसुरास्त्वय' ।

स्वरूपज्ञानम्

चतुर्थं प्रचक्षेन्नोक्तोयतीसौक्यान्द
स स्मृतवृत्तिः । उदात्तादिभिः स्व
यंराजमवृत्तिनागोच्युक्तोचः । स्व
रवृत्तिष्वणुगतमधुर्यमितिभगव
त्पूज्यपादाः ॥ श्रुत्यारब्धेऽनुरण
नीः । तदुक्तम् । श्रुत्यनन्तरभाषी
यस्त्रिगुणेऽनुरणनात्मकः । स्व
नारञ्जयतिश्रोतुश्चित्तसस्वरउच्यत
इति ॥ शब्देध्वनौ ॥ यथा । कारि
वृषरथोषमेरौमृदङ्गसिहान्दनिख
नाभूपाः । गदंभजजंरकुण्डलवरा
खधनसौख्यसत्यताइति ॥ नासा
समीरणे ॥ निषादादिसप्तसु ॥ ती
यथा । निषादषंभगाभ्यारण्डजम
ध्यमधैवताः । पञ्चमधैवमीसप्त
तन्त्रौकण्ठोत्थिताः स्वराः ॥ अ
थाहगारदः । षष्ठजंरौतिमधूर
स्तुगाधिनहंसिचषंभम् । अजा
बिकौचगाभ्यारकौक्षीनदतिमध्य
मम् । पुष्पसाधारणकालिकीकि
लीरौतिपञ्चमम् । अङ्गस्तुधैवतरौ
तिनिषादरौतिकुञ्जरइति ॥ सप्त
रायश्रुतिस्थानेस्वननृदयराञ्जन
इत्यन्यथः ।

खरत । य० खरेणेत्यर्थः ॥ आद्या
दित्वात्तसि ॥ यथा । दुष्टं य
द् 'खरते' न्यतेति ॥

स्वरपत्तनम । न० । सामवेदि ॥ इ० ।
वि० शेष ॥

सराट

खरभङ्ग । पु० गलदोगविशिषि ॥
 खरभङ्गी । पु० पश्चिमविशिषि ॥
 खरभेद । पु० खरभङ्गदेगे ॥
 खरमण्डलिका । स्त्री० बीणाविशिषि ॥
 खरलासिका । स्त्री० वज्र्यास ॥
 खरस । पु० वज्रनिष्पीडितरस ॥
 यथा । अहतातृत्तृणाकृष्टद्रव्या
 तृत्तृणात्समुद्भवेत् । वज्रनिष्पीडि
 तावज्रखरसीरसउच्यते ॥ अहतः
 कौटान्निशीतादिभिरनुमहत ॥
 शिलापिण्डात्को ॥ यथा । खेर
 स खरस प्रीत कल्कोद्वयदि
 पेषितइति ॥ काषायविशिषि ॥ य
 था । सद्यः खुणादोर्द्रव्याद्वज्रय
 न्नादिपीडनात् । यैरसस्त्वभिनि
 यीतिखरस सप्रकीर्तितइति ॥
 अपिच । पिष्ट कल्कोविनीयस्रज
 रस पीडितैरस । काथः का
 थानियूहीनिर्यासीवैष्टक्येति
 रत्नमाला ॥

स्वरा । स्त्री० ब्रह्मण्योऽथ प्रपत्न्याम् ।
गायत्रीसप्तन्याम् ॥

स्वरांशः । पुं० सङ्घोषेस्वरस्याङ्गे वा
देवा ॥

स्वराट् । पुं० स्वतेभासमानेनवित
रि ॥ इन्द्रियानपेक्षस्वतः सिद्धिज्ञा
नेपरमेश्वरे ॥ खेनैवराजते । रा
जुदीप्ती ॥ सत्सूचित्यादिनाति
पुं० ॥

अरूपस्थितिः

स्वरापगा । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ॥

स्वरातु । पुं० ववायाम् ॥

स्वरितः । पुं० मध्यस्वरे । उदात्तानु
दात्तस्वेष्वर्थधर्मसमाक्रियेतैयस्मि
स्तस्मिन्नपि ॥ शब्दनिष्ठधर्मविशि
ष्टि । स्वरः सङ्गातीत्य । कृतम् ॥

स्वरु । पुं० शब्दे । क्कादिन्याम् ।
वर्ज्ये ॥ यूरखण्डे । यूपितल्यमा
णोप्रथमपतितैश्चकले ॥ यूपैकदेश
प्रादेशमात्रकाष्ठे ॥ अप्वरे ॥ शरे
। बाण्ये ॥ स्वरति० स्वयंतीत्य । स्वरु
शब्दोपतापयोः । शृङ्गुक्लिङ्गिष्य
सिद्धसिद्धनिकृतिद्विष्यन्मनिभ्यश्च-
त्युः ॥

स्वरुषिः । नि० लच्छन्दे । स्वतन्त्रे ॥
स्त्रील्लेप्तायाम् ॥

स्वरुः । पुं० स्वरी । वर्ज्ये ॥ शोभना
निष्कर्षविधाराचक्षुषान्तः ॥

स्वरूपम् । न० अभावे । निसर्गे ॥ अ
क्षरूपम् । अमेवरूपयस्यवा । पर
मानन्दप्रकाशोच्चात्मन स्वरूपम्
। येनधर्मेणयद्रूप्यतेनतत्तत्तत्स्वरु
पम् ॥ नि० प्राप्ते । विदुषि ॥ म
नोक्ते ॥ प्राप्तस्वरूपस्वरूपाभिरूपाबुध
मनोक्तेयोरित्यमर ॥

स्वरूपतत्त्वणम् । न० अध्यासाधिष्ठा
नत्वेनसत्ये० सत्त्वर्ज्ये ॥

स्वरूपस्थिति । स्त्री० समाधिविशिष्टे
॥ यथा । सशान्तसर्वसङ्कल्पाशान्ति

लक्षणः

लावदवस्थिति । जायन्निद्रावि
निर्मुक्तासाक्षरुपस्थिति परेति ॥

स्वरूपासिद्धः । पुं० हेत्वाभासवि
शिष्टे ॥ यथा । शब्दो गुणश्चाक्षुषत्वा
दिति । अत्रचाक्षुषत्वशब्देनास्ति
। शब्दस्यश्रावणत्वात् ॥ स्वरूपेण
असिद्धः ॥

स्वरूपासिद्धिः । स्त्री० साध्यसमाख्य
हेत्वाभासभेदे । पक्षेहेतुतावच्छेद
कावच्छिन्नस्याभावे । यथा । क
दोद्रव्यधूमादित्वादौ ॥ स्वरूपशब्द
सिद्धि ॥

स्वरूपा । स्त्री० सूर्यपत्नीविशिष्टे । स
न्नायाम् । यममातरि ।

स्वरूपादयः । पुं० स्वरूपापकयन्यवि
शिष्टे ॥

स्वरूपादयवित् । नि० दिक्परमार्थ
वादिनि ॥ सचदिशः परमार्थाद्व
त्याह । भान्तिमात्रमेवतत् । तद्वि
दामविपराजयदर्शनात् ॥

लक्षणः । पुं० नास्ति । विद्विषे । नि
पिष्टये । देवलोके । सुखाधारे ॥
सुष्ठुचर्ज्यते । अजंअजंनि । कम
र्मविषयः । नङ्क्तादित्वात्कुत्स्व
म् । सामवेदे । दुःखविरोधिनि
सुखविशिष्टे । उत्कृष्टसुखे ॥ सचल
गः । असत्तयासमूलघातमपहन्ति
दुःखम् । नचैषजयी । तथाहिभू
यते । अपामसोमममृताभभूमेति

स्वर्गसरित्

। अथ यथेकतोऽमृतत्वसम्भवः ।
 यन्नदुः खिनसम्भन्न न च यस्तमन
 न्तरम् । अभिजापिपनीतसुसुखल
 गंपदाश्चदम् ॥ ऋज्यतेऽस्मिन्निति
 वा । ऋज्वगतिस्थानादौ ॥ इत्य
 स्तेतिषञ् ॥ मनः प्रीतिकारः स्वर्ग
 नरकस्तद्विपर्ययः । नरकस्वर्गसन्ने
 वेपापपुण्यो द्विजोत्तमा ॥ पारिभा
 षिकस्वर्गीयथा । मनोऽनुकूल प्र
 मदारूपवत्थ स्वर्गकृताः । बाह्य
 प्रासादपृष्ठेषु स्वर्गः । स्थाप्यभक्तम
 न्यद्वितीयाकृते १०८ अध्यायः ॥

स्वर्गगामी । निः स्वर्गगमनकर्तारि
 ॥ यथा । सर्वहिंसानिष्ठताये सर्वदु
 खहराश्चये । सर्वस्याश्रयभूतायेति
 नरा स्वर्गगामिनः ॥

स्वर्गं ह्य । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ॥
 स्वर्गं द्वारम् । न० तीर्थविशेषः ।
 स्वर्गं पति । पु० इन्द्रे । पुरन्दरे
 स्वर्गं परः । पु० स्वर्गप्रधानि ॥
 स्वर्गं एव च श्याम्यपितृत्वेन पर उ
 त्कृष्टो यस्य स ॥

स्वर्गं लिख । पु० वैकुण्ठे ॥ स्वर्ग
 यते इति स्वर्गः । स्वर्गं सासीला
 कस्य ॥ यजमानि । स्वर्गं लिखीय
 स्यसः ॥

स्वर्गं लिखीयः । पु० इन्द्रे ॥ शरीरे ।
 स्वर्गं बधूः । स्त्री० सुर्वेश्यायाम् ॥
 स्वर्गं सरित् । स्त्री० मन्दाकिन्याम्

स्वर्गम्

स्वर्गं सरित्हरा ।) स्त्री० भागीरथ्याम् ।
 स्वर्गापगा ।)
 स्वर्गाय । पु० हरौ ॥ स्वर्गीयत इति
 स्वर्गीयः ॥

स्वर्गिगिरिः । पु० सुमेरौ ॥
 स्वर्गः । पु० देवे । सुरे ॥ निः स्वर्ग
 गामिनि ॥ तल्लक्षणात् । दयाभूते
 सुसम्बाद परलोकप्रतिक्रिया ।
 सत्यपरिहृताचिन्तिर्देवप्राप्ताय द
 र्शनम् ॥ गुरुदेवार्पणं पूजाचक्रेवत्
 साधुसङ्गम् । सत्क्रियाभ्यसनमै
 वीस्वर्गार्णालक्षणं विदुरिति ॥

स्वर्गं बधूः । स्त्री० अपसरस्युः ।
 स्वर्गं रि । पु० मेरौ । सुरालये ।
 स्वर्गीका । पु० चमरे । सुरे ॥
 स्वर्ग्यः । निः स्वर्गं लिखीय प्रा
 प्तिसाधनभूते ॥ स्वर्गं स्थानमि
 त्ते । स्वर्गं विहितम् ॥ स्वर्गं स्थ
 निमित्तं स योगश्चर्यातीया । गो-
 दव्यचोऽसङ्गस्यापरिमाणाश्वादे
 यंत ॥

स्वर्गम् । न० लिखरे । भृङ्गारे । अ
 स्त्रपर्यायायथा । स्वर्गं सुवर्गं कन
 का हरिण्यष्टमहाटकम् । तपनीय
 शीतकुम्भगाङ्गीय भस्मं कर्तुरम्
 । चामीकरजातरूपमहारजतका
 क्षुने । कृष्णकासं स वरजाम्बूनद
 मष्टापदोक्षियामिति ॥ अथपरी
 खादिशया । दाहोऽतिरक्तमयश्चैव

सुवरणम्

त किदायाकाश्मीरकाऽन्तिचविभा
 तिजिकाषाष्टे । जिग्धसुगौरवमु
 पेतिचयत्तुलायाम् जानीतदेवका
 नकंस्तदुरक्तपीतम् ॥ तथैकरस
 वेधज तदपरजातसुवयभूमिजं
 • किञ्चान्यद्वृत्तीहसङ्करभवम् कि
 तिचिधाकाशुनम् । तत्राद्य किज
 भीतरक्तमपर रक्तततोन्मद्यथागौरा
 भनदतिक्रमेणगदित स्यात्पूर्वं
 पथीतमम् ॥ अस्मोत्पत्तिप-
 रोक्षे तुद्रष्टव्ये हेमनिस्फुटे । गुणा
 न्भाषप्रकाशितामृपठामिसारणा
 दिकम् । यथा । सुवर्णशी
 तलवृष्य बल्प गुरुरसायनम् । स
 वादुर्लभश्चतुर्वरपक्षिचसुवादुपिच्छि
 लम् । पवित्रं हृदयं जेत्यमेधाश्रु
 तिमतिप्रदम् । इष्टमायुष्कारका
 न्तिवाग्विशुद्धिर्धिरत्यक्तम् । अ
 षट्पञ्चमयेऽन्मद्विदेवप्रवरश्चि
 जितः । वलसवीर्यैरुतेनराणांरो
 गमजपेऽपयतीहकाये । असौख्य
 कार्येवसदासुवर्णमशुद्धमेतन्मर
 णञ्चकुर्यात् ॥ असम्यङ्मारि
 तसुवर्णं बलवीर्यं क्षुण्णमयेत् । क
 रोतिनिर्गमान्मृत्युसुतान्याकृतस्त
 तः । आरण्येऽप्यसुवर्णमाह ।
 इतिरक्तसितकृदेनिकप्रेकुङ्कुसप्रभ
 म् ॥ तत्राद्य सुवाग्विभेज्जिग्ध कीम
 तमशुद्धमेवम् ॥ उच्यते । तच्छु

सुवरणम्

तकठिनरुच्य विवर्णसमलदलम् ।
 दाहिकृदेऽसितश्वेतं कषिस्फुटलघु
 त्यजित् ॥ अथशोधनम् । पतलो
 कृष्णपत्राणिद्विजोऽङ्गीप्रतापयेत् ।
 निषिञ्चेत्तत्तत्तत्तानितैस्तीतक्रिचका
 श्लिष्ये ॥ गीमूचेचकुलत्यानां कषा
 येतुचिधाचिधा । एवद्विज परेषा
 क्षधातूनांशोधनंभवेत् ॥ अथमार
 चम् । सुवर्णं स्याद्विगुणसूतमस्तेन
 सहसदयेत् । तन्नोलकसमगंधं नि
 दध्वादधरोत्तरम् ॥ सुवर्णं स्यादति
 तनूकृतपचय । गन्धः • गन्धकचु
 र्णः ॥ गोलकसुततोरुव वासराव
 द्दटसम्पुटे । चिश्चदुर्बलापलेदं
 स्यात्पुटान्धेवचतुर्दंशः ॥ निरुत्यं
 जयतेभस्मगन्धोदेव पुनः पुनः ।
 रुचवा • सरस्वकुट्टितचिक्कणश्च
 तिकया । बनेपलः • गीकठा • इ
 तिषीकी । निरुत्य यत्पुनर्नजीव
 ति ॥ अथयान्धप्रकारेणद्विजोमारण
 मुच्यते । कश्चनेगलितेनागषोड
 शांशिननि क्षिपेत् । चूर्णयित्वा
 तथ क्षनघृष्टाकृत्यतुगोलकम् ।
 गोलकीनसमगन्धं दत्त्वाचैवाधरोत्त
 रम् । वरावसम्पुटेधृत्वापुटेचि
 श्चदुर्बलापले । एवसम्पुटेहेम
 निरुत्य भस्मजायते अथापिपूर्वं
 चक्षुः प्रदातव्यं पुनः पुनः ॥
 कश्चनारसैर्घृष्टवासससूतक

स्वर्णकार .

गन्धया । कज्जलीहेमवचाणिलेपये
 त्वमयातया ॥ काञ्चनारस्त्वच क
 ल्कीमूषायुग्मप्रकल्पयेत् । धृत्वा
 तत्सम्पुटेगोलमृन्मूषासम्पुटेचत
 त् । निधायसन्धिरोधचक्रत्वास
 शीघ्रगोलकम् । वज्रि खरतर कुर्या
 देवदद्यात्पुटत्रयम् ॥ निरुत्य जा
 यतेभस्मसर्वकर्मसुयोजयेत् । का
 ञ्चनरप्रकारेणलाङ्गलीङ्गिकाञ्चन
 म् ॥ लाङ्गलीकलिहारी ॥ ज्वाला
 भुखीतथाङ्गन्यात तथाङ्गन्तिमन
 शिला । शिलासिन्दूरयोश्चूर्णं
 समयेरकंदुग्धकै ॥ सप्तधाभा
 वनादद्याच्छोषयेच्चपुन पुन
 । ततस्तुगलितेहिक्कश्चलोय दीय
 तिसम ॥ पुनर्हमेदतितरांयथा
 कल्कोबिलीयते । एव वेलात्रय
 दद्यात् कल्का हेमसृग्निर्भवेत् । सु
 छुच्छणीति । कट्यायतौ । पचाद्य
 च् ॥ यडा । अणंनम् । घञ् ।
 शिभनोऽपीत्य ॥ धत्तुरे ॥ गन्धया
 की । गौरसुवर्णशकी ॥ नागकी
 शरे ॥

स्वर्णकर्म । पु० कणशुगुली ॥
 स्वर्णकाय । पु० गरुडे ॥ वि० सु
 वर्णमयशरीरे ॥
 स्वर्णकार । पु० अयव्यवर्णसङ्कर
 जातिविशेष । नाडिममे । कला
 दि । तदुत्पत्तिस्तु । विश्वकर्मावशू

स्वर्णचीरी

द्रायांवीर्याधान चकारस . । ततो
 बभूवु पुत्राश्चनर्भैतेशिष्यकारि
 ण । मालाकार कर्मकार श
 ड्खकार कुबिन्दक । कुम्भकार
 कसकार षडैतेशिष्यनांवर ॥
 सूदधारसितकर स्वर्णकारस्तथैवच ।
 पतितस्तेत्रह्यथापादयाव्यावर्णसङ्क
 रा । स्वर्णकार. स्वर्णचीर्यात्राह्यथा
 नाडिजीतम । बभूवसद्य पति
 तीत्रह्यथापेनकर्मणेतित्रह्यवैवर्त
 ब्रह्मखण्डे १० अध्याय ॥ स्वर्ण
 करोति । डुकुञ्ज . । कर्मण्यण् ।
 स्वर्णकृत . । पु० स्वर्णकारे ॥
 स्वर्णकितकी । स्त्री० हेमकितक्याम् ।
 कानकप्रसवायाम् । हेम्याम् ॥
 अस्त्रालक्षणाशुभायथा । सुवर्णकित
 कीत्यन्यालक्षपुण्यासुगन्धिनी । कि
 तकीकुसुम वर्याकेशदीर्गव्यनाय
 नम् । हेमभ मदने।आदवाडुक्य
 सौख्यकारिच ॥ तस्मास्तनोतिमि
 शिर कटु पित्तकफापहः ।
 रसायनकरोषण्योदिहदाब्जकारः
 पर ॥

स्वर्णचीरी । स्त्री० चीर्याधविशेष ।
 पटुपर्णाम् । हेमवज्याम् । हि
 मावज्याम् । वि० कश्चित्तिलीकैकृति
 भावप्रकाश । अस्त्रा पर्णयासु
 शाश्वयथा । स्वर्णचीरीस्वर्णदुग्धा
 कर्णाङ्गाकृत्विपोतया । सुवर्णहेम

स्वर्णदी

दुग्धीश्चैमखीरोचकाश्चनी ॥ स्व
 र्णखीरोहिमातिक्ताकृमिपित्तकका
 पहा । मूचकच्छाश्मरीशोफदाह
 ज्वरहरापवेति ॥ अर्णमिवपीत
 स्वात्खीरमस्या । गौरादि ॥
 अर्णगैरिकम् । न० सुवर्णगैरिके ।
 सानागिह् । इ० भा० प्र० ॥
 स्वर्णधीरा । स्त्री० कामरूपदेशप्रसि
 द्धनयाम् ॥ यथा । यानिर्गतापू
 र्वभागात्तस्माद्विरिषरात्रदी । अ
 र्णयोवेतिविख्यातासागङ्गासदृशा
 फले ॥ तस्मात्नाटकधेलात् ॥
 अर्णचूडः । पु० चापि । किन्तो
 दिवौ ॥
 अर्णजम् । न० चपुषि । मृद्वे ॥
 रक्ते ॥
 अर्णजातिः । स्त्री० पीतमाल
 याम् ॥
 अर्णजीवन्ती । स्त्री० जीवन्तीमेदे ।
 हिमाद्रावाम् । हिमजीवन्त्याम् ।
 हिमोन्नययाम् ॥
 अर्णतुला । स्त्री० नाराय्याम् ॥
 अर्णधातुः । पु० अर्णगैरिके ॥
 अर्णदी । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ॥ सः
 खर्गधनदी । पूर्वपदादसञ्ज्ञाया
 मगङ्गतिचत्वम् ॥ कामरूपप्रसिद्धा
 योसितगङ्गायाम् ॥ यथा । नद्या
 अर्णश्रिया पूर्वमदीक्षामाह्वयात
 या । कामाख्याया पूर्वभागेनदी

स्वर्णपुष्पः

सीमासनाह्वया ॥ सीमासनाया
 पूर्वस्यानदोनाम्नावृषादका । तत
 पूर्वकामरूपपीठान्तेजगताप्रसू
 ॥ जगन्मायामहामायादेवोद्विक्तर-
 वासिनी । एतायां कथितानद्य
 सकलाद्विषयस्य ॥ तामुक्ता
 स्वाचपीत्याप जगन्लोकात्मबाध-
 बात् ताम्तेद्विक्तरवासिन्या । स
 दानवृत्तिस्वर्णदी ॥ सितगङ्गाह्वया
 लोकेसाक्षाद्गङ्गाफलप्रदा । साभू
 मिपीठसंस्थातुदेवोद्विक्तरवासिनी
 ॥ अन्तर्जगत्प्रापयन्तीयातिप्र
 त्ययतांसुरैः । सितगङ्गाजसेक्षा
 स्वास्तृष्टावभुङ्क्तिविधिम् ॥ दृष्ट्वा
 शक्तिकान्ताख्यापुनर्यौगोपकायत
 वृत्तिकालिकापुराणे ८२५ध्यावः
 ॥ वृद्धिकाख्याम् ॥
 अर्णदीधितिः । पु० अर्णो ॥
 स्वर्णदुग्धा । स्त्री० स्वर्णधीर्वा
 म् ॥
 स्वर्णदुग्धः । पु० चारम्बधि ॥
 स्वर्णपत्रः । पु० गरुडे ॥
 स्वर्णपद्मा । स्त्री० मन्दाकिन्याम् क
 स्वर्णपाचकः । पु० टङ्कणे ।
 शिङ्ग्रादिणि ॥
 स्वर्णपारिवतम् । न० महापारिवती ॥
 स्वर्णपुङ्खः । पु० शरविशेषे ॥
 स्वर्णपुष्पः । पु० चारम्बधि ॥ अ
 म्यके ॥

सर्वमाधिकम्

सर्वपुष्पा । स्त्री० कलिकायाम्
 ॥ सातलायाम् ।
 सर्वपुष्पी । स्त्री० राजवृक्षे ॥
 पीतिकायाम् ॥ सर्वपुष्पाम् ॥
 सातलायाम् । कलिकायाम् ॥
 सर्वपुष्पी । पुं० चन्द्रोदयेपक्षेपक्षे ।
 स्वर्णपुष्पा । स्त्री० पीतरङ्गायाम् ।
 नि० पतङ्गपुष्पम् ॥
 स्वर्णपुष्पिका । पुं० वर्षासङ्गरजा
 तिमिदे । सुवर्णपुष्पिका ॥ यथा
 । स्वर्णपुष्पिका स्वर्णपुष्पिकायाम्
 स्वर्णपुष्पिका । नरेषुमध्येतिधूता
 कृपाश्रीनामहीतले ॥ इदं स्वर्णपुष्पिका
 धाराभ तीव्रास्त्रिणासिदाहरम् । य
 तेषुसम्पन्न किंपिकायस्थोनेतरौ
 चलावितिप्रकाशवैवर्तपुराणम् ॥
 स्वर्णभूषणम् । पुं० चारुवर्णम् ।
 नि० हेमाभरणविशिष्टम् ॥
 स्वर्णभूषणम् । पुं० स्वर्णभूषणम् ॥
 हेमकलसी ॥
 स्वर्णमहा । स्त्री० नदीविशिष्टम् ॥
 स्वर्णमाधिकम् । न० उपधातुविशिष्टम् ॥
 तन्नामानिगुणाश्चयथा । स्वर्णमा
 चिकमाश्चेत तापीज मधुमाचिक
 म । तौष्यमाचिकमातुषमधुधा
 तुषमश्चेत ॥ किञ्चित्सुवर्णसा
 हिष्यात्स्वर्णमाचिकमोरितम् ।
 उपधातुसुवर्णमाचिकित्सुवर्णगुणा

सर्ववर्णा

न्यतमम् ॥ तथाप्यस्त्रिणासिदाहरम् । य
 यत्स्वर्णमाचिकम् । किञ्चित्सुवर्ण
 नुक्ल्यस्त्रिणासिदाहरम् । यत्स्वर्ण
 ॥ नक्षत्रस्वर्णगुणाश्चयथा ॥ स्वर्णमा
 चिकमादुर्लभा वृष्य रसायनम् । य
 च्छुष्य वस्त्रिककककटपाण्डुमेवविधि
 दरम् ॥ स्वर्णम् । शिथ विथ कण्डु
 चिदेवमपिनाशयेत् । यशुवर्णमा
 दिप्रमाह । मन्दानलस्त्रिणासिदाहरम्
 निसुर्वाविष्टस्त्रिणासिदाहरम् । तथैवमात्रावपुर्विणासिक
 रीतितापीजमशुमेतत् ॥ शिथ
 मन्तु । माचिकस्यचयथाभागभाग
 कसेव्यवस्थम् । मातुलुङ्गद्रवैर्वा
 यजस्वीरश्मिद्रवै पथित् ॥ चाजयेजो
 वृक्षपात्रेयावत्पात्र सुलोहितम् ।
 भवेत् ॥ ततश्च सुवर्णमाचिक
 कण्डुमात्रम् ॥ अथाश्वमारणम् ।
 कुलत्यस्यकपायेचपृष्ठारौखिनीपुटे
 त् । तौखिनीपुष्टौवर्णमाचिक ॥ तैल्य
 माचिकमितिभावप्रका० ॥
 स्वर्णवर्णा । स्त्री० पीतवर्णिकाया
 म । पीतिकायाम् । हेमपुष्पिका
 यां ॥
 स्वर्णवर्णा । पुं० वृक्षी ॥
 स्वर्णवर्णा । स्त्री० व्योमिष्यायाम् ॥
 स्वर्णवर्णा । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

खर्जीक

रि. सुवर्णसदृशवर्णयुक्ते ॥
 सवर्णकस्तन पु. श्योनाके ॥
 सवर्णवस्त्रो । स्त्री. लताविशेष ।
 रक्तफलीयाम । काकवस्त्राम् ॥
 सवर्णवस्त्रोश्चर मोडान्निदोषान्
 हन्तिदुग्धदा ॥
 स्वर्णविन्दु । पु. विष्णौ । हरौ ॥
 दिन्दुविन्दुयवा सवर्णसदृशाय
 खस ॥ शिभनमणमन्तरविन्दुश्च
 यस्मिन्मन्त्रे तदात्मकीया ॥
 खर्णश्रीफालिका ।) स्त्री. राजकुलम् ॥
 खर्णश्रीफाली ।)
 खर्णीक । पु. लतमात्रे । अरग
 वधि ॥
 खर्णीर । न. गन्धके ॥
 खर्णीक्षय । पु. नागकिशरे ॥
 खर्णीका । स्त्री. खर्णीधीर्याम् ॥
 खर्णीली । स्त्री. क्षुपान्तरे । हेमपु
 प्याम् ॥
 खर्मान्न । पु. गोमेदमयी । पिङ्ग
 स्त टके ॥
 खर्मानु । पु. राहौ । खरचाका
 शिबिपरीतलक्षणाभाति । भा. ।
 दभाभ्यानु । क्षुभादि ॥
 सुर्भानुसूदन । पु. सूर्ये ॥
 सूर्याति । वि. मृते ॥
 सुर्भीक । पु. सूर्ये । तदूनकोटि
 सुर्भीक सूर्यगर्भसमाश्रय ॥
 पञ्चाशीतलक्षोऽष्टाय सूर्यगर्भाणां

खल्पप्रज्ञा

सुर्वासिमुख्यानामास्पदसुर्भीक-
 स्थय ॥
 सुर्बधू । स्त्री. सुर्वेश्याया ॥
 सुर्बापी । स्त्री. गङ्गायाम् ॥
 सुर्वेश्या । स्त्री. उर्वशीप्रधानास्वप्सर
 स्सु । तायथा । वृताचीमेनकार
 क्माउर्वशीचतिलोत्तमा । सुकेयी
 मञ्जुव्रीषाद्या कथ्यन्तेऽप्सरसीषु
 धैरिति ॥ ख. खर्गस्यविश्वम् ॥
 खर्वेयी । पु. २ पश्चिमोत्तये
 । नासत्ययो । ख. खर्गस्यवे
 द्यौ एतयो सर्वपर्यायानिष्य
 द्विवचनात्ता । एकस्वविषयाया
 नेकवचनात्ताश्च । तथैकमाकांख्ये
 यपुराणे । नासत्यस्यैवदस्यस्युतो
 द्वौनामसौश्विनाविति ॥
 खलीन । पु. दानवविशेषि ॥
 खलोला । स्त्री. खाचारे ॥
 खल्प । वि. अत्यल्पे ॥
 खल्पकिशरी । पु. कीर्तिदारे ॥
 खल्पकीशी । पु. भूतकीशे ॥
 खल्पतपा । पु. तीर्थज्ञानादिमा
 चेतपोवुधौ ॥
 खल्पपत्र । पु. गौरशायि । म
 खल्पपत्रक । पु. गौरशायि । म
 धूनि । निरिच्छि ॥
 खल्पप्रसिक्ता । स्त्री. मेदायाम् ॥
 खल्पप्रज्ञा । स्त्री. हनुषाप्रमेदे । क
 खूचन्याम् । मृदशयो ॥

स्वस्ति

स्वस्ति । वि० धनिनि । स्वस्तिस्ति
मतुप् ॥

स्वस्ति । वि० अपराधीने । तन्त्रे
॥ स्वस्तिनवश आयत्त ॥

स्वस्तिनी । स्त्री० सुशस्तिन्याम् ।
चिरण्म्याम् । स्त्री० सुपिपादिषुषस्तु
शीलमस्या । सुप्यजाताविति
श्रित्ति ॥

स्वस्ति । पु० आत्मनि । न० निज
कारणे ॥ स्त्री० धीयर्थे ॥

स्वस्ति । स्त्री० स्वस्तिरूपसम्यग्
ज्ञाने ॥

स्वस्ति । स्त्री० भगिन्याम् । सुष्ठुच
स्यति । अस्यतिवा । असुच्छेपणे ।
सावसीर्त्तन् ॥

स्वस्ति । न० स्वस्तिरूपभूतेपरमा
नन्दे ॥

स्वस्ति । वि० स्वर्गभावे ॥

स्वस्ति । अ० मङ्गलसमोहितसाधने ।
समोहितज्ञापके ॥ पुण्ये ॥ आशं
सायाम् ॥ आशीर्वादि ॥ दानस्त्री
कारमन्त्रे । यथा । स्वस्तिदेवीवा
युपत्तीप्रतिविष्टे सुपूजिता । आ
दानसुप्रदानसुनिष्कलसुयथाविनि
तिदेशीभागवतम् ॥ अस्यति । अ
स्यतिवा । असदौप्तो । असुच्छेपणे
वा । सुपूर्वकात् । क्तिप् । बाहु
लकात्तिर्वा ॥ यद्वा । अस्ति । अ
समुच्चि । सावसीरिति । बहुल

स्वस्तिवाचनम्

वचनाम्भूभाष ॥

स्वस्ति । पु० मङ्गलद्रव्ये । तण्डु
लचूर्णनिर्मितक्षिकोष्ठाकारादि
वासद्रव्ये ॥ चतुष्के ॥ पिष्टकप्र
कारे ॥ रततालिके । जिनानाच
तुर्विंशतिचिह्नान्तर्गतचिह्नविशिषि
। रसीनके ॥ राजादीश्वरसङ्गवि
शिषि ॥ चतुष्पथे ॥ सर्पाणाफणा
स्थेनीलरेखाविशिषि ॥ पु० न० रा
जादीश्वराणासङ्गविशिषि ॥ तल्लव
णयथा । प्रागुत्तरद्वारहित स्वस्ति
काव्योधनप्रदङ्कति ॥ अपिच । स्व
स्तिक् प्राङ्मुखयत्स्यादलिन्दानु
गत भवेत् । तत्पार्श्वानुगतोच्चा
न्योत्तत पर्यन्तगतोऽपर ॥ इति
। सितावरशक्ते ॥ अभिप्रेतार्थ
स्याविनाशि । अष्टाङ्गयोगस्यतृतीया
ङ्गविशिषि ॥ तद्यथा । जानूर्वीरन्ता
रेसम्यक्कृत्वापादतलेउभे । ऋजु
कायोविशिष्यन्तोस्वस्तिक् तत प्रच
क्षतेइति ॥ स्वस्तिक् मकारयति । कै
शब्दे । आतीऽनुपेतिक । मूलवि
भुजादिर्वा ॥

स्वस्तिमुख । पु० ब्राह्मणे ॥ लेखि
। पत्रे ॥ वि० बन्दिनि ॥ स्वस्तिमु
खिष्य ॥

स्वस्तिवाचनम् । न० विहितमङ्गलक
र्मारम्भे मन्त्रविशिषाणां पाठे । मन्त्रो
च्चारणपूर्वकतण्डुलविकिरणे ।

संवागता

यथाहव्यास । सम्पूज्यगम्भुषा
 यैर्ब्राह्मणान्स्वस्तिवाचयेत् । धर्मे
 कर्मणिमाङ्गल्ये सङ्ग्यामाहुस्तदर्श
 नवृत्तिः । स्वस्त्यर्थंस्ववाचनम् ॥
 स्वस्त्ययनम् । न० अभिप्रेतार्थंस्वप्रा
 पत्के ॥ स्वस्तिप्रकाशनेमन्त्रविशेषे ॥
 स्वस्तिपदवाच्यस्वस्त्ययनम् ॥ स्वस्ति
 ज्ञेयम् । ईश्वरीप्राप्यतेऽनेन । इण०
 । ल्युट् ॥
 स्वस्ति । नि० सुस्त्ये । प्रकृतिये ॥
 यथा । समदोष समान्नसम
 धातुमलक्रियः । प्रसन्नात्मोभ्युद्य
 मना स्वस्त्यङ्गस्वभिदोपते ॥ क्रि
 याऽनकर्म । तैत्तिरीयसमक्रियः । श
 रीरानुरूपकर्म ॥ स्वात्मनिश्चिते
 । उपस हतदेहमनोव्यापारे । सुसु
 रूपस्थे । परदे ॥
 सुस्त्रीयः । पु० भगिनीपुत्रे । भागि
 नीये ॥ सुसुरपत्न्यम् । सुसुष्ठु ॥
 सुस्त्रीया । स्त्री० भागनेय्याम् ॥
 सूत्रा । स्त्री० चात्प्रोयाद्याम् ॥
 सूत्राक्षरम् । न० सूत्राक्षरे । सङ्गीद्व०
 सूत्राद्याः । इ० अभाषाप्रः ॥
 सुवागतम् । न० सुगलप्रप्ते ॥ शुभाग
 मने ॥ सुखेनागतम् ॥ सुनाग
 तवा । नि० सुधनागते ॥
 सुवागता । स्त्री० विष्टुप् ११ प्रमेदे
 तद्वत्त्वण्यन्तु । जागतेतिरजभाहुः कयु
 गमिति ॥ अपिच । हारिणीकन

संवाति

ककुण्डलयुक्तापुष्पयुक्तरयुगावलय
 श्री । वार्यताहिपतिवकचसह
 र्त्वे स्वागताहरतिक्कलनचेत ॥ य
 था । पङ्कजतदपिपथसिमनचन्द्र
 मा । सचचनान्तरितीभूत् । तन्मु
 खेन्दुतुल्ययापिबिन्दोदहन्तनैवसह
 तीव्रतदेधा ॥ स्वयमागतायाम् ॥
 स्वागतिक । नि० स्वागतवादिनि ॥
 स्वागतमित्थाह । ठक् । स्वागता
 दानाश्चेत्येवागमाभावः ॥
 स्वाङ्ग । पु० दिष्णी ॥ स्वात्मैवाङ्ग
 ग सङ्कार्यंस्वजगत्सृष्ट्यादाविति
 स्वाङ्गः ॥
 स्वाङ्गि । पु० स्वङ्गात्मजे ॥ सव
 ज्ञस्यापत्त्यम् । अतवृज् । स्वाय
 तादित्वाज्ञौजागमः ॥
 स्वाङ्गिण । पु० माहङ्गिके ॥
 स्वाङ्गन्यम् । न० स्वच्छन्दताया
 म् ॥
 स्वातन्त्र्यम् । न० अपराधीनताया
 म् ॥ परस्परानुमतिनैरपेक्ष्ये ॥
 यथा । प्रभुः स्वातन्त्र्यमापन्नोयदा
 कृतिकरोति तत् । पाणिनेर्नदीग
 ज्ञाद्यमनाचख्यलीनदौ ॥ इति ॥
 स्वातन्त्र्यभावः ॥ घञ् ॥ नि०
 स्वाधीनताविशिष्टे ॥
 स्वाति । स्त्री० सूर्यपत्न्यन्तरे ॥
 खड्गे ॥ पु० स्त्री० पञ्चदशेनच
 चे ॥ तत्राजातस्यफलं यथा । क

स्वादिमा

नृपं रूपप्रमयासमेत कान्त्याजन
प्रोतिरतिप्रसन्न । स्वाति प्रसू
तौयदिमानवस्यमहामति प्राप्त
विभूतिधाम ॥ नि० । आकाशा
ते ॥ अविष्ठाफला नोत्थयोलुक ॥

स्वाती । स्त्री० । पञ्चदशर्षे ॥

स्वातीपथ । पु० । छायापथे । स्वाती
बौध्याम् ॥

स्वातीबौधी । स्त्री० । सूर्यादीनामध्य
मार्गमध्यमबौध्याम् ॥ यथा । सूर्य
यादीनां त्रयोमार्गादक्षिणोत्तरमध्य
माद्विषुपक्रम्य । तथा च अपि फल
ानुन्योमवाधैवर्षिभिर्मता । हस्त
विषातयास्वातिर्मध्यबौध्यामिवि
श्रुतास्तस्य ज्येष्ठादिषास्व नुराधाव
धिराजगमीमता । एताश्चतुर्विंश
तिस्त्रीमध्यमोमार्ग उच्यत इति वा
युपुष्पाणात् ॥

स्वात्मा । पु० । सक्तीयात्मनि ॥

स्वात्म मृतरसात्मा । पु० । त्वत्स्वमा
मृतरस अमृतद्रव्यस्वत्वात्मा इति ।
स्वाद । पु० । रसग्रहणे । आदनम् ।
स्वाद० । घञ् ॥

स्वादनम् । न० । अयमे ॥ स्वादनमश्न
भक्षणमाहारोभोजन स्वादनमिति च
लायुष । प्रीतिकरणे ॥

स्वादित । चि० । आस्वादिते ॥

स्वादिमा । पु० । आदुतायाम् । आदो
र्भावि । इमनिच् ॥

आदुफला

आदु । पु० । मधुररसे ॥ यथा । म
धुरस्तरसज्येष्ठीगल्याम् । दुर्मधू
लकडूतिहेमचन्द्र ॥ गण्डोले ।
गुडे । जीवकौमधी ॥ सुगन्धिद्र
व्यभेदे । अगुरुसारे ॥ स्त्री० । द्राक्षा
याम ॥ चि० । मिष्टे । रसनाकषि
चि ॥ मधुरे । मनोहरे । सुन्दरे
॥ सदते । प्लवङ्गात्मादने । कषापे
त्युच् ॥

आदुकण्टक । पु० । विकटती । गीष्म
रकी ॥ कण्टकोऽप्यास्ति । अथ
प्राकृत । स्वादुक्षासौकण्टकश्च ।
स स्वादु कण्टकोऽप्यवा ॥

स स्वादुकन्दः । स्त्री० । विद्वार्थीम् ॥

स्वादुक्षा । स्त्री० । नागदन्त्याम् ॥

स स्वादुखण्ड । पु० । गुडे ॥ मधुरभा
गे ।

स्वादुगन्धा । स्त्री० । विद्वार्थीम् ॥

स्वादुकारम् । अ० । स्वादुक्त्वर्थे त्वर्थे
॥ स्वादुभिण्मुल् ॥

स्वापणी । स्त्री० । दुग्धकायाम् ॥

स्वादुपाका । स्त्री० । काकमाच्याम् ॥

स्वादु पाकोऽप्या ॥

स्वादुपिण्डा । स्त्री० । पिण्डखर्जूर्या
म् ॥

स्वादुपुष्प । पु० । कटभ्याम् ।

स्वादुफलम् । न० । बदरीफले ॥

स्वादुफला । स्त्री० । द्राक्षायाम् ।
कीर्त्तौ ॥

स बाधीन .

खादुमज्जा । पु० श्रैलपीली । यच्चो
टे ॥

। दुमस्त ॥ । स्त्री० खर्जूया ॥

खादुमासी । स्त्री० काकीर्याम ॥

ख दमूलम । न० गज्जर ॥

। ख स । स्त्री० काकीर्याम् । आ

ख फफले ॥ इतिरोयाम । श

तावयाम ॥

स बादुलता । स्त्री० विदार्याम् ।

स बादुद । पु० स बादुवारिधी ॥

स बादु उदक यस्तस । उत्तर

पदश्च चिपुदकस्योददिश ॥

स बादुल । पु० दाडमे । म

मधुरास्त्रे ॥

स बाही । स्त्री० द्रव्यायाम् । स बा

ह्यते । ध्वदयास बादने कृवापा

जिर्मदायुष्य । वेतीगुगबचना

दितिडीष ॥ खर्जूय्यम् ॥

बाधिष्ठानम् । न० पट्टकान्तगंत

द्वितीयचक्रे ॥ खगन्देनपरलिङ्ग

स बाधिष्ठान ततोविदु । परलि

डयस्याधिष्ठानयतस्तस्मात्स बाधि

ष्ठानमुच्यत इत्यर्थः ॥

स बाधीन । भि० स वतन्त्रे । अ

पराधीने । स वधये ॥ यथा ।

बासील्लकलमास्तर किञ्चलयान्यो

कस्तरुष्पातल मूलानि चतयेक्षु धा

गिरिनदीतोय तृषाशान्तये । कौडा

सुगन्धसुगन्ध्यासिसुहृदेनक्तप्रदीप

स बाध्याय भ्यसनम्,

यशोस बाधीनेविभवेतयः पितृपथा

याचन्त इत्युक्तम् ॥ इतिशान्ति

शतकोशिल्लणमिश्रा । अपिच ।

स बाधीनवृत्ते सोफल्य नपराधीन

वृत्तिता । येपराधीनकर्माणीजो

बन्तोप्रिवर्तन्तेतदाइतगरुडे ११५

ऽध्याय ॥ स बाध्याय ॥ सप्त

मीशौण्डैरितिसमासः । तत

स्वार्थे । अपडचेतिख ॥

स बाधीनपतिका । स्त्री० स बाधीन

भर्तृशायाम् ॥ स्व बाधीनपतिका

सातुयानमुच्चतिवमल्लभम् । स बा

धीन पतियस्या । कप् ॥

स्व बाध्याय । पु० वेदे । कपे ।

स बाभिमतप्रश्नबादिमन्त्रजपे । ब्र

ह्मयज्ञे ॥ वेदाध्ययने । फलवद

र्याविवोधपर्यन्ताध्ययने । अदृष्टा

र्थसुगवदाद्यध्ययनरूपेब्रह्मयज्ञे ॥

उपनिषद्वयन्यावृत्तौ ॥ मेक्षशा

स्त्राणामध्ययने । सुप्रतीवपाव

त्याध्ययनम् । इड् अध्ययने ।

इड्छेतिघञ् ॥ स बाध्याय

न बा ॥

स्व बाध्याययज्ञः । पु० यथाविधि

वेदाभ्यासपरे ॥ स्व बाध्यायएवय

ज्ञीयस्यस ।

स बाध्यायवान् । पु० स्वाध्यायवि

भिष्टे ॥

स बाध्यायभ्यसनम् । न० यथाविधि

स्वाभ

वेदाभ्यासि ॥ स वाध्यायस्यभ्य
सन ॥

सुध्यायौ । पु० पत्तनयणिजि ॥ सु
ध्याययुक्ते ॥ सुध्यायि स्थाय ।
द्रुनि ॥

सुध्वरिक् । नि० सुध्वर्यादिने ॥
श्रीभनेऽध्वर स्वध्वर । स्वध्वर
मित्याह० तेनचरतिवा । ठक् ।
भृगतादोनाच्चेत्यैजागमेन ॥

स्वान । पु० निर्वीषि । निहृदे ।
शब्दे ॥ स्वजनम् । स्वनशब्दे । स्व
नहसे र्वेतिपक्षे घञ ॥

स्वानुभव । पु० आत्माकारान्त
कारणसाक्षात्कारे ॥

स्वान्तम । न० हृदि । मानसे । म
नसि । चित्ते ॥ गङ्गरे ॥ स्वन्त्य
तेस्म । स्वन० क्षुब्धस्वान्तध्यान्ते
तिमनश्चऽनिट् कमेतन्निपातितम्
॥ स्वस्वान्तोऽवच्छेदेभक्तिवेनत
दितिवा ॥

स्वाप । पु० निद्रायाम् । कारण
भावेनावस्थाने । शयने । शय्या
याम् अज्ञाने । तत्त्वाप्रतिबोधि
दर्शनवृत्तिवददृश्यमवृत्तस्थेति
विप्रकारनिरूपिणीवावस्थामेदे ।
रुग्मेदे । स्पर्शाक्षतायाम् ॥ स्व
पनम् । अल्पपश्ये । घञ ॥ धा
त्यगीगुरुहृताशसुराणांसविशेदु
रिनाप्यनुवशम् । नीतरापरशि-

स्वाभाव्य ।

रामचननोनेवचाद्रपरण श्रिय
मिच्छन् ५

स्वपतैयम् ।) न० धने । चित्ते
स्वपतैयकम् ।)

॥ स्वपति । स्वपति० । सुपतौ
धनसामिनोसाधु । पथ्यतयिष
सतिसुपतेठञ् । सागतादित्वा
त्रैजागम ॥

स्वापन । पु० न० अल्लविशेषि ।
पु० श्रीहरी । विष्णौ ॥ स्नापय
तिसवप्राययाआत्मज्ञाविधुरान्क
रेति । अल्पपश्ये । अस्मात्सा
न्तालज्युट् । शौणादिकीयुज्वा ॥

स्वाप्यय । पु० सुषुप्तौ । स्वास्मि
नृअप्यय ॥

स्वाभाविक । नि० सवभावसिद्धि
। स्वभावतत्त्वज्ञे ॥ स्वभावा
ऽनादिरविद्या० तत्कार्ये । सहजे
। अज्ञातके ॥ सवभावेभव । सु
भावादागतीवा । ठक् ॥

स्वाभाविकी । स्त्री० प्रकृतौ । द्रव्य
स्वभावतत्त्वसिद्धयायाप्रकृतौ ।
यथाऽन्यद्दीनामुष्णप्रकाशादित्वा
क्षणात्स्वाभाविकीप्रकृति ॥

स्वाभास । नि० रमणीये ॥ रुष्ट
आभासते । भास० । पञ्चाद्यच्च
॥ प० कुबेरे ॥ स्वेनधनेनभा
भासते ॥

स्वाभाव्य । पु० हरी । स्वभा

संसारस्यम्

धेनै वचमाव्योऽसाध्यो निश्चिन्निष्पन्न
 रूपत्वात् ॥
 स वामिजङ्घी । पुं० परशुरामे ॥
 क्षामिता । स्त्री० क्षामित्वे ॥ क्षा
 मिनीभाव । तथ्यभावस्त्वतली ॥
 क्षामी पु० क्षामिकेये । विशाखे ।
 शिखिवाहने ॥ पत्न्यौ । भर्त्सरि ।
 गुरौ । श्रौनाथे ॥ यथा । गुरु
 नाम्नानभाषितजपकालाद्विषये ।
 श्रौनाथदेवक्षामीतथिवादेविधनेष्व
 देत् ॥ हरे ॥ हरी ॥ परम
 हसे ॥ वात्स्यायनमुनी ॥ प्राक्
 स्पीयाहर्होदे ॥ नृपे । भूपे ॥
 वि० आधिपतौ । अत्यपर्यायास्तु ।
 क्षामीस्वीश्वर पतिरौक्षिता । अ
 धिभूर्नायकेनेताप्रभु परिवृढोधि
 पद्वति ॥ क्षमैश्वर्यमस्यास्तिक्षामि
 नैश्वर्यं द्रव्यामिनश्च निपात्यते ॥
 क्षाम्यम् । न० आधिपत्ये ॥
 क्षायम्बुवः । पु० प्रथममनौ ।
 ब्रह्मण्यपौत्रे ॥ स्वयम्बुविऽपत्य
 म् । अण् । स ज्ञापूवकस्यवि
 धेरनिश्चिन्नाङ्गुण ॥
 क्षायम्बुवी । स्त्री० ब्राह्मणभोगधी ॥
 क्षार । पु० उपतप्तारि ॥ स्वर
 ति । स्वयन्दोपतापया । अच ।
 क्षरणम् । प्रज्ञाद्यण् ॥ भाषिवा
 घञ् ॥
 क्षारस्यम् । न० स्वभावे ॥ क्षर

संसारानुमानम्

सद्यभाव । घञ् ॥
 क्षाराट् । पु० इन्द्रे । नमुचिसू
 दने ॥ स्व सधर्मेराजते ।
 स्वेषुदेवेषु । खेनधनेनवा । क्षारा
 जते । सत्सूक्ष्मिदितिक्षिप । री
 रोतिलोपे । द्रुलोपद्वितीदोष ॥
 जान्त ॥
 क्षाराज्यम् । न० स वातन्त्र्ये । स्व
 राडभावे ॥ घञ् ॥
 क्षारामगुण्यकम् । न० अत्यपत्ये
 ॥ ऐन्द्रेपदे ॥
 क्षारिचिष । पु० द्वितीयमनौ ।
 स्वरोचिषोऽपत्यम् । अण् ॥
 स वार्थ । पु० स्वप्रयोजने ॥ स वी
 वाभिधेये ॥ स वकीयेधने । स्व
 ययस्तुनि ॥
 स्वार्थदर्शन । वि० निजार्था
 वलोकने ॥ स्वस्यात्मनोर्धपश्य
 तीतितथा ॥
 स्वार्थानुमानम् । न० स्वानुमि
 तिहेतौ ॥ तथाहि । स वयमे
 वभूयादर्शनेनयचधूमस्तवाग्निरि
 तिमहानसादीव्याप्तिगृहीत्वा । प
 र्वतसमीपकृत । तद्गतेचाग्नौस
 न्दिहान । पर्वतेधूमं पश्यन्व्याप्ति
 स्मरति यचधूमस्तवाग्निरिति । त
 दनन्तर बह्विव्याप्यधूमवानय पर्व
 तद्वतिज्ञानमुत्पद्यते । अयमेवलि
 ङ्गपरामर्शं द्रव्युच्यते । तस्मात्प

चित्

वर्तौवर्द्धमान् । इतिज्ञानमनुमि
तिरूपयते । तदेतत्स्वार्थानुमा
नम् ॥

सवाग्रय । चि० अनन्याश्रये ॥
स्वास्थ्याम् । न० आरोग्ये ॥ स्व
रूपेऽवस्थाने ॥ सन्तोषे ॥ स्व
स्थलभावे । व्यञ्ज् ॥

स्वाहा । च० देवद्विर्दानमन्त्रे ॥ स्वा
दते । स्वादद्यास्वादने । आप्रच्छय
। पृषोदरादित्वादस्य ॥ सुष्ठु
आहूयतेऽनेनवा । डाप्रच्छय ॥

स्वाहा । स्त्री० अग्ने पत्न्याम् । अ
ग्न्याय्याम् ॥ यथा । स्वाहादेवीवक्ति
पत्नीप्रतिविम्बेषुपूजिता । यथावि
नाहविर्दानं नगृहीतुं सुरा क्षमाकृ
तिदेवीमागवतम् ॥ सुष्ठु आहूय
न्ते देवाअनया । अन्येभ्योपीतिष्ठ
। टाप् ॥ स्वाहाऽस्त्यस्यावा । अर्थ
आद्यच् ॥ स्वान्पाजिहीतेवा ॥
बुद्धिबलविशिषे । तारिष्याम् ॥

स्वाहापति । पु० अग्नौ । इ० ध
रणी ॥ *

स्वाहाप्रिय । पु० वैश्वानरे । वक्त्रौ
॥ स्वाहाप्रियायस्व । अपूर्णीप्रिया
द्विष्वितिनिषेधाद्गुप्यज्ञाव ॥

स्वाहाभुक् । पु० चिदग्ने । देवता-
याम् ॥

चित् । अ० प्रश्ने ॥ वितर्कं । नानाप
क्षावमर्शं ॥ पादपूरणे । सुष्ठुपति

स्त्रीया

० अयतिवा । इष्यगती० इगती
वा । क्तिप् ० तुक् ॥

क्षिदित् । चि० क्षेदिते ॥

क्षिन्नः । वि० प्रक्षिप्ते । क्षेदाक्षिते ।
धर्मयुक्ते ॥ क्षिन्नोघर्मापेतोऽजनक
तिहस्तयुधः ॥ पक्त्रे ॥ यथा । श
स्य क्षेजगतप्राहुः सतुषधान्यमु
च्यते । आसक्षितुषमिच्छुक्तक्षिन्न
मग्नमुदाहृतमितिशिष्य ॥

क्षिप्रम् । न० सम्यग्यजने ॥ चि० स
म्यक्पूजिते ॥

क्षिष्टकृत । पुं० पूर्णाहुत्यन्तेक्षिप्रमा
णोद्देमविशिषे । सु० सुष्ठुश्रीभन
वृष्टसर्वमपिक्वरोति । ड्कृञ् ०
क्तिप्तुक् ॥

क्षिष्टकृत । पुं० हीमविशिषे । श्रीभ
नाहुष्टि क्षिष्ट । तांक्वरोति ।
कृञ् क्तिप्तुक् ॥

क्षीकर । पु० अग्नीकारे । क्षीकर
णम् । अग्न्यन्तर्गम्यदपूर्वात्कृञो
भाविष्यञ् । यावताश्चातस्त्रिर्वा
ह क्षीकुर्यात्तावदर्थवित् । आ
धिक्येन्यूनतायाश्च्यवतेपरमार्थ
त ॥

क्षीकृत । वि० अग्नीकृते ।

क्षीय । वि० आत्मीये ॥ प्राक्क्षी
तांश्च ॥

क्षीया । स्त्री० स्वामिन्येवानुरक्ता
यानाधिकाया ॥

सुवेद

सुवेद । लि० सुसम्बद्धे ॥

सुवेद्या । प्रो० आत्मेच्छायाम् । य
द्वेच्छायाम् । सवेरितायाम् ॥
सुवेद्या ।

सवेद्याचारो । लि० सवेरिणि ॥
सवेद्याचारोऽस्य ॥ इति ॥
सवेद्यामृत्यु । प० भौषे ॥ सवे
द्यामृत्युर्धनस ॥ सवेद्या
सरणे ॥ लि० तवति ॥

सवेद्याविहारो । चि० सवेद्याचारि
णि ॥ यथा । न दीवक्रामृजुकर्तु
तत्प्रवाह निवारितुम् । सवेद्यावि
हारिण सन्त कीवावारयितु क्षम
॥ सन्त कीवम् ॥

सवेद । प० घर्मे । घमाब्जुनि ।
शमादिनादिषु निष्पन्नैः । पसी
नाब्जु । भा० । सन्तर्पार्थवद्रव्याणां
तमेनकद्रव्य ॥ सवेदने । भा
वरा० इ० गौ० दे० भा० प्र० ।
प्रसवेदयेतापि ॥ सवेदुर्बोधय
था । सवेदुर्बोध प्रीतिस्त
पिष्य सवेदसंज्ञित उनाहो
द्रवसवेद० सर्ववातासिंहारिण
। तापसवेद० उपमवेद०
तभ्यासज्ञत । उपनाह० उ
पनाह सवेद । सवेदीतपि
प्रजोप्राय सप्रजोप्रायसुदीरितौ
उनाहस्तुवातघ्न पित्तरोगेद्रवो
हित । द्रवोद्रवसवेद ॥ सवे

सवेदीनका

द्वेद्यनेनाहम् । द्विदागात्रप्रचरणे
। यज ॥

खेदज । पु० अथस्त्वान्तप्रभेदे ॥
चि० खेदकृति ॥

खेदज । चि० कर्मदशादिजन्तुषु ते
यथा । खेदज दशमशक्यकामक्ष
कामत्कणम् । जघ्णक्षीपजायन्ते य
जान्यत्किञ्चिदौघम् ॥ खेदज
नकात्वादूष्माखेद । तस्माज्जात
। पञ्चम्यामिति ॥ खेदमुज्ज
हजायमानदशमशकादि० तदुज्ज
ह्मेऽन्तर्भवति । यथाखेदज यूष्मा
दि० तच्चाण्डजोऽन्तर्भवतीतिना
ण्डजोऽन्तर्भवतीतिरिच्य
ते ॥

खेदनम् । न० खेदे ॥ दोलायन्ते ॥
यथानिवशमौषध सूत भूज्जेतत्कि
गुणस्वरे रसपोटलिकाकाष्ठेदृढ
बाध्यगुणेर्नाह । सधानपूष्णकुम्भा
न्त स्वावलम्बनसंस्थितम् । अध
स्ताज्जालयेद्विज्ञततदुक्तमेवाह ॥
दोलायन्तमदप्रोक्तखेदनाख्यतदेव
हि । सन्धानवाङ्मिकादि ॥ अपि
च । साम्बुध्यालीमुखिवद्धेवस्त्रे
सवेद्यनिधाय च । पिधायपच्यतेय
चतदात्म सवेदनम् ॥ इ०
भा० श ॥ ॥

सवेदनिका । स्त्री० कन्दौ ॥ भर्जन
पात्रे ॥ भर्जनपात्रायाम् ॥

सर्वैरिणी

सर्वेदनी । स्त्री० कन्दौ ॥ कन्दुपाला
वाम् । स्त्रियतेऽस्त्रामधिकरणे
एयुट । डीप ॥

सर्वेदमलीजित्तदेह । पु० सर्वक
स्त्रोयजिनोत्तमे ॥ सर्वेदमलरहि
तयरीरे ॥ वि० तद्वति ॥

सर्वेदावरोध । पु० प्रसर्वेदानिर्गमे
॥ दोषैर्जाठराग्नेराच्छन्नतायाम् ॥
स्त्रियतेऽनेनेतिसर्वेदोऽनि । त
क्षयवरीध ॥

खैर । वि० स्वच्छन्दे । स्वतन्त्रे ॥
मन्दे ॥ स्त्रेयत्वातन्त्रेणद्वर्त्ते
र्द्वैरतिवा । द्वैरगतौकम्पनैच० द्वै
रपेरणेवा । पचाद्यच् । स्वादीरे
रिणोरितिद्वद्धि ॥

खैरिणी । स्त्री० सवर्धेरतायाम् ।
व्यभिचारिण्याम् । चक्षा पर्वा
यास्तु । पृथ्वीधर्षणीयन्त्यसती
कुलटेल्वरी । खैरिणीर्वांशुल्लेख्यम
र । चवविशेषस्तु । खैरिणीया
पति स्त्र्यत्वासवर्धकामत अयेत् ।
चतुर्विधासासम्प्रोक्तानारदेनसुरधि
या ॥ वया । स्त्रीप्रसूताऽप्रसूता
वापस्थाविवतुजोवति । कामासमा
अयेदन्यप्रथमाखैरिणीतुसा ॥ कौ
मरपतितुल्युन्यथास्वन्यपुरुषश्रिता
। पुन पच्युष्टं वायात्सावित्ती
याप्रकीर्तिता ॥ मृतेभर्त्तरितुमा
सान्देवराहीनपास्तया । उपगच्छे

सर्वोपाजितम्

तुपर कामात्सावित्तीयाप्रकीर्ति-
ता ॥ प्राप्तादेशादध्वन्मत्क्रीतास्तु
तुपिपासातुराचया । तवाहमित्यु
पगतासाचतुर्थीप्रकीर्तितीति ॥
स्त्रयाद्वच्छया० स्त्रेयत्वातन्त्रेणवा
० स्त्रेयात्मनावाहैरितु शीलमस्या
। द्वैरगती । सुप्यजातावितिणि
नि । नान्तलक्षणीडीप । स्वादी
रिणोरितिद्वद्धि । महाभारते
चादिपर्वणि० चतु पुरुषगामि
नोखैरिणीलुक्ता ।

खैरिता । स्त्री० अन्यामपेक्षया । यद्व
च्छायाम् । स्वच्छन्दतायाम् खै
रिणोभव । तल ॥

खैरी । वि० स्वतन्त्रे । स्त्रेयत्वात्तु शी
लमस्य । द्वैरगती । सुप्यजातावि
तिणिनि । स्वादीरिणोरितिद्वद्धि
द्वि । परदारगमनशीलि ॥

खैरिन्त्री । स्त्री० सैरिन्त्र्याम् ॥ खै
र स्वाच्छन्द्यधरतीतितथा ॥ इ०
रभस ॥

खोपाजितम् । न० स्वयमज्जितेधने
॥ तदुक्तश्रीमहानिर्वाणतन्त्रे । पु
ण्य वित्तसुविद्याचनाअयेदरिणि
म् । शरीरस्तुपितुर्थकात्कि न
कात्पेदक वसु ॥ पृथगग्ने पृथ
ग्वित्तैर्भन्तुगैर्दुपाजितम सर्वत
तुपिद्वसङ्क्रान्तदाखोपाजित
कुत ॥ अतीमहेश्विस्वायासैर्वेन

ह स .

यद्धनमर्जितम् । स्त्रीपार्जित
तदेवसात्सतत्स्वामीनचापर . इ
ति ॥ चि० स्त्रीर्जितधनादौ ॥ अ
त्रविष्णुसूचम् । पिताचित्पुत्रान्
विभजेत्तत्तत्तुच्छासुयमुपात्तेये०
पैतामहेतुपितापुत्रयोस्तुल्यसुमि
त्वमिति ॥

(**—*†*†*—**)

हकारस्यप्रारम्भ .

ह । अ० सम्बोधने ॥ पादपूर्व ॥
विनियष्टे ॥ नियोगे ॥ क्षिपायाम्
क्षेपणे ॥ कुत्सायाम् ॥ ऐति
ह्यर्थे ॥ प्रसिद्धौ ॥ इन्ति । इन
हि सागली० । अन्येभ्योपीतिङ
॥ हत्तावद्योतकौय निपातकृतिवै
दिका ।

ह । पुं० शिवे ॥ सखिले ॥ शून्ये ॥
धारणे ॥ मङ्गले ॥ गगने ॥ नकु
लीशे ॥ रक्ते ॥ नाके । सुर्गे ॥ पा
पहरणे ॥ धन्द्वे ॥ हरो ॥ हसे ॥
रथे ॥ रौमाक्षे ॥ बाजिनि । ह
र्षे ॥ हकारे ॥ सकीपधारणे ॥
शुष्के ॥

हंस । पुं० मानसौकसि । श्रुतेत्य
कृति । अज्ञाते ॥ अस्मांसगुणा
यथा । क्षिप्रं क्षिमशुकवृष्य मांसं ज
लमक्षयानुवातघ्नम् । तेष्वपिचह

ह स

समांसं वृष्यतम तिमिरहरणं चेति
रा० निर्घण्ट ॥ अस्मशकुनस्तु ।
आष्टासुसर्वासं वपिदर्शनं सस्य
शब्देन तु सधंसिद्धि । नामानिह
सस्यशृणोति यस्तुप्रयान्तिनाशं दुरि
तानितथ ॥ चौरैः समदर्शनमा
द्यशब्दे निधिर्द्वितीयैऽयमय तृतीयै
। युवचतुर्थे० नृपतिप्रसादं स्था
त्पक्षमेव सर्वेनराणामिति वसन्त
राजः ॥ निर्लोभनृपे ॥ विष्णो ॥
अर्धे ॥ परमात्मनि ॥ मत्सरे ॥
योगिभेदे ॥ अन्नभेदे ॥ शरीरस्थम
रुद्धि शिषि । प्राणवायी ॥ ब्राह्मणे ॥
अश्वमेधीयाश्च ॥ यथा । किमय
दीयते ह स सतिसैन्ये चतुर्विधे०
इत्यादिपुराणम् । अग्रत स्थित
श्रेष्ठे । गुरौ ॥ शिवे ॥ विशुद्धे ॥
पर्वते ॥ गन्धर्वशिषि ॥ जीवे ॥
चतुर्विधावधूतान्तरंगतावधूतवि
शिषि । यथा । श्रीदेव्युवाच । द्वि
विधावाग्रमौ प्रीतौ । हंस्योभेष्
कस्तथा । किं हि दंष्ट्रं तेष्विषमव
धूताश्चतुर्विधा ॥ एतद्वेदितुमि
च्छामितस्त्वत् कथयप्रभो । चतु
र्विधाऽवधूतानां लक्षणं सविशिषत
॥ श्रीसदाशिवउवाच । ब्रह्ममन्त्रो
पासकायै ब्राह्मणं क्षत्रियादयः ।
गृह्णाश्चैव । सुमन्त्रोपास्तो यतश्च
प्रिये ॥ पूजार्थमिति । विधिनासंस्त

इ स .

तायेचमानवा । शैवावधूतास्तं
 श्रेया पूजनीया कुलाचिंति ॥
 ब्राह्मावधूता शैवाश्चसुश्रमाचा
 र्यचिंतन ॥ विदधुः सर्वकर्म
 यिमदुदौरितवर्त्मना ॥ विनात्र
 ह्यापिंत चैतेतथाचक्रापिंत विना
 । निषिद्धमत्र तोयश्चनगृहणीयु
 कदाचन ॥ ब्राह्मावधूतकौलानांकी
 लानामभिषेकिणाम् । प्रागेवकथि
 त धर्मोच्चारारखवरानने । ज्ञान
 सन्ध्याशन पान दानघृदाररक्षणम्
 । सर्वासागममार्गेश्वरैर्ब्राह्मावधू
 तयो ॥ उक्तावधूतौद्विविध पू
 र्णापूर्णाभिभेदतः । पूर्णं परम
 इ साध्य परिब्राह्मपर प्रिये ॥
 कृतावधूतसंस्कारोयद्विष्ठादज्ञा
 नदुर्लभ ॥ तदालोकालयतिष्ठन्ना
 त्मानसतुशीघ्रयेत् ॥ रक्षणमुक्ता
 तिचिह्नचक्रकुर्वन्कर्माणिशौलवत्
 सदाब्रह्मपरामृत्वासाधयेज्ज्ञा
 नमुत्तमम् । उतत सन्मन्त्रमुच्चा
 र्य्य सौहमस्मोतिचिन्तयन् । कुर्या
 दात्मोचितं कर्मसदावैराग्यमाश्रि
 त ॥ कुर्यान्कर्माण्यानासक्तो नलि
 नीदलनीरवत् । यतैतात्मानमुद्ध
 र्त्तुं तत्त्वज्ञानविवेकतः ॥ इत्युपक्र
 म्योक्तम् । अतुर्णामवधूतानांतुरी
 ये इ सद्यते । अथोऽन्येयोगभो
 गाव्यामुक्ता सर्वेश्वरोपमा ॥

इ सक

इ सोनवुर्धालक्ष्मीसङ्ग नवाधातुपरि
 गहम् । प्रारब्धमग्नन्विहरेन्निषेध
 विधिबर्जित ॥ ह्यजेत्सवजा
 तिचिह्नानिक्वर्माणिगृहमेधिनाम्
 । तुरीयोविचरेत् शोणीनि सङ्ग
 ल्योनिरुद्यम् ॥ सदात्मभावसन्तु
 ष्ट शिक्कमीहविबर्जित ॥ नि
 त्रिकैतस्तिचित्तु स्यान्नि गङ्गो
 निरुपद्रव ॥ नाप्यभक्षयेयानां
 नतस्तध्यानधारणा । मुक्तो विर
 क्तो निर्द्वन्द्वोऽसौचारपरोरयति ॥
 इति तैत्तिरीयसंस्कृतसंस्कृतयोगि
 नाम । लक्षणसंविशेषिणसाधूना
 मत्सुरूपिणाम् ॥ एतेषां दर्शनस्य
 शीदालापातपरितीषणात् । सर्व
 तीर्थफलवाप्तिर्जायतेमनुजन्मना
 म् ॥ पृथग्यथानितीर्थानिपुण्यस्य
 चाणियानिच । कुलसन्ध्यासिनादिहिस
 न्तिस्तानिसदाप्रियेवृत्तेशोभहानिर्वा
 णतन्त्रे १४ उक्तम् ॥ इतिगच्छति ।
 सुषाक्तेशवाहनः । पचायच् । भ
 वेद्वर्णागमादथ सङ्गमिसक ॥ इति
 । बृहद्विहनीतिसौवा । वृत्तविशि
 षे । पिङ्गलदिष्टोभादिविशिष्ट
 कर्णयुतोसौभामिनिहस ॥ यथा
 । एतिवसन्तोवातिदिगन्ते । किं स
 खिकान्त कीपित्तान्त ॥

इ सक । पु० पादकटकी । पादवल
 ये । इ सङ्गवकायतिअधुरध्वनिस्वा

ह सपदी

त । कौशले । अन्धोभ्योपीतिष्ठ
 । ह सकृन्वाह साक्षात्स्वात ।
 द्रुपेर्गतिस्तानितिकन् । स्वार्थे वा
 ज्ञान् । राजह सी । तालप्रमेदे ।
 यथा । कथं गुणं धुर्यं च सताली
 ह सक्क स्मृतइति ॥
 ह सकृन्वाह । पु० रतिवन्धविशेषे ॥
 यथा । नारीपादद्वयं कृत्वा कर्तव्यो
 सयुगीपार । कृतिमान्देनयेद्यत्ना
 न्धोय ह सलौक्य ॥
 ह सकीरल । पु० रामेश्वरवेष्टये
 येर्देशे ।
 ह सग । पु० सुरग्येष्टे । परमेष्ठि
 नि ।
 ह सगङ्गा । स्त्री० मधुरमाषिण्याम्
 । मधुरनिखनायाम् ॥
 ह सगामिनी । स्त्री० ब्रह्माख्याम् ।
 तास्त्रीत्येति । नारीविशेषे
 । ह सकृन्वाह । गल्मः । कर्त
 र्युपमानइति ।
 ह सङ्घिम् । पु० ह सवीज ॥
 ह सद् हजम् । न० अगुरुणि ।
 ह सनादिनी । स्त्री० नारीविशेषे ॥
 यथा । गजेन्द्रगमनातन्वीकिकिला
 नास्त न्वतानितम्बगुर्विणीवासा
 कथ्यन्ते ह सनादिनी ॥
 ह सपदी । स्त्री० ह सपदीविशेषे ।
 मधुस्त्रयायाम् । ह सपायाम् । वि
 पद्याम् ॥ गीधापद्याम् ॥ यथा ।

ह साकृठ

ह सपदीगुरु शीताहन्तिरक्तविष
 व्रणान् । विसर्पदाहातिसारकू
 ताम्भूतादिरोहिणे ॥
 ह सपाद । पु० हिङ्गुलि ॥ यथा ।
 जपाकुसुमसकाशिशसपादेमहीत
 म ॥ पु० ह सचरणे ॥
 ह सपादिना । स्त्री० ह सपद्याम् ।
 गीधापद्याम् ॥
 ह सपादी । स्त्री० गीधापद्याम् ॥
 ह समाला । स्त्री० क्लृप्तह सी । ह सस
 मूचे ॥
 ह समाधा । स्त्री० कापपद्याम् ।
 ह सरथ । पु० ब्रह्मणि । दुहिते ॥
 ह सारथेऽप्य ॥
 ह सलीमथ । पु० न० कासीसे-
 ह सलीहकम् । न० पितासे ॥
 ह सवती । स्त्री० ह सपादीकतायाया
 म् ॥ वि० ह सयुक्ते ।
 ह सवाहन । पु० ब्रह्मणि । सुरग्ये
 ष्ठे ॥ ह सीवाहनमस्य ।
 ह सवीजम् । न० ह सङ्घिम् । यथा
 । ह सवीजपरबल्यं ह हयवातना
 यनम् । पाक्षिकघुतरप्रोक्तसर्वा
 यविनाशनमितिराजनिर्घट ॥
 ह साकृठ । पु० गीधापद्याम् ॥
 हिङ्गुलि ।
 ह साधिरुठा । स्त्री० सरस्वत्याम् ।
 ह साभिध्यम् । न० कथ्ये ॥
 ह साकृठ । पु० क्लमलासने । ब्रह्मणि ॥

ह सीदकम्

ह सारुटा । स्त्री० ब्रह्माख्याम् ॥
 हं सिका । स्त्री० ह स्याम् । हन्ति ।
 हन० । हनिमश्विभ्यासिञ्जन, २
 ह सिनी । स्त्री० शिखरिण्या प्रमेदे ।
 यथा । निनीरसुरभिनीरसयुक्त गा
 लित दधि । शर्करैलान्नसाहारस
 युक्त ह सिनीभवेत् ॥ ह सीशिखरि
 षीरुच्याशुभ्रावाङ्गविकारिणी । सु
 शीतजननी चैव कफपित्तविनाशि
 नी ॥
 ह सी । स्त्री० ह स्यादिति । वरटा
 याम् ॥ हसिन्याम् । आकृति २२
 प्रमेदे ॥ तल्लक्ष्यन्तु । मौगीनाश्च
 त्वारोगीगोवसुभुवनयतिरित्तभव
 तिह सी । यथा । सावर्कान्तेनै
 कान्तेसौविकचकमलमधुसुरभिपि
 धन्तीकामक्रीडाकृतस्फ्रीतप्रसदसर
 सभरमलघुरसन्ती । कालिन्द्येष
 चारण्येष्वनपतनपरितरलपराने
 क सारातेपश्यस्वेच्छसरभसगतिरि
 हविलसतिह सी ॥ वृत्तान्तरेपि ।
 यथा । स्याच्चेदर्थोभभनगणत प
 चाहोर्धीविपुलफणत । ह सीख्या
 ताश्रुतिरसयतिस्तस्यांकीषानजयति
 मति ॥
 ह सीदकम् । न० अश्रूदके । यथा
 । नादेव नभश्चदृष्टेषुनिहित सन्त
 समर्काशुभिर्यामिन्याश्चनिविष्टमि
 न्द्रकिरणैर्मन्दानिलान्दीलितम्

हट्टवणिक

। एलाद्यै परिवारित शमकर
 पिशोण्याद्वाह्विषिमुष्करित्तमदाद्य
 येषुचदित अ सन्तिह सीदकमिति
 राजनिर्घण्ट ॥
 ह ह्री । अ० प्रश्ने ॥ दम्भे ॥ दर्पे ॥
 सम्बोधने ॥
 हक्क । पु० गजसमाज्ञाने ॥
 हक्कार । पु० आज्ञाने ॥
 हक्का । अ० नाव्योक्तितथेटीसम्बो
 धने ॥
 हक्कि । पु० क्षुति । क्षवि ॥
 हक्किका । स्त्री० भाग्याम् । भनक्ति
 रोगान् । भक्षीयामर्हने । ख्व
 ल । पृषादरादि ॥
 हक्की । स्त्री० फञ्जिकायाम् । भाग्या
 म् ॥ हन्तिरोगान् । पचाद्यच् ।
 पृषादरारि । गौरादि ॥
 हक्को । अ० नाव्योक्त्याचेटीसम्बुद्धी
 ॥ हण्डते । हडिगण्यनादरयो
 । बाहुलकादिप्रत्यय । इतीऽका
 रोडस्यजापि ॥
 हट्टवणिका । स्त्री० शैवाल्ये ॥
 हट्ट । पु० क्रयविक्रययोः प्रसिद्ध
 स्थाने । आपण्ये । हाट्टतिभाषा
 प्रसिद्धे ॥
 हट्टचौर । पु० प्रसङ्गचौरे । बन्दी
 कारे । चिह्नान्ते ॥
 हट्टवणिक । पु० हट्टवणिज्जाहृति
 ख्यातेनैगमविशिष्टे ॥

हठयोग

हठविद्यासिनी । स्त्री० गन्धद्रव्यविशेषे
षे । धमन्याम् । अश्वनक्षेत्र्याम् ।
हरिद्राघाम् । हठे विलसति । त
स्त्रीणा । लसक्रीडायाम् । सुषी
तिथिनि ॥

हठार्थक । पु० अधिकार्थिके ॥
हठी । स्त्री० अद्भुते । पुरतश्चाम् ॥
हठ । पु० प्रसमे । वलात्कारे ॥
अश्वपथ्याम् । प्रशन्याम् । हठ
भम । हठभूतिशठत्वयो । पु स्त्री
ति० खनोपधैतिवाच ॥

हठनियमः । पु० मूठानुगृहीतनि
यमविशेषे ॥ तथाहि । चक्षुः श्री
बाहौ निज्जानेन्द्रियाणि । वाक् पा
य्यादौ निज्जानेन्द्रियाणि च । तत्तद्गो
लकमात्रोपरोधेन हठाग्निशुद्धयो ।
तदुष्टान्तेन मनोपि हठेन नियम्यहीष्या
मीति मूठस्य भातिर्भवति । न च त
त्तथानियम्यहीतुं शक्यते । तद्गोलक
स्य हृत्कमलमग्निरेव । मथक्यत्वात्
। अतः क्रमनियमपबुक्त ॥

हठपर्णी । स्त्री० अम्बुतापी । श्री-
वाले ॥

हठयोग । पु० वातज्जलोक्तप्रसि
द्वेऽष्टाङ्गयोगे ॥ योगसुरोदयोक्तो
योगी । धेया । इदानीं हठयोगस्त
कथ्यते हठे सिद्धिद । कृत्वासन
पावनाश्च शरीरे रोगहरकाम् । पु
रक कुम्भकश्चैव रीचक वायुनाभजित्

हठकर्म

। इत्य क्रमेण कृत्वा पवन साध
येत्सदा । धौ च्छादिकर्म षट्कक्षस
त्कुर्यादुधठसाधकम् । एतज्ज्ञाहारा
नुदेशे शिवायुपूर्व प्रतिष्ठितम् ॥ त
तो मनीषिणो लोकात्तराभा नन्दमेव
हि । हठयोगाज्ञाकाल स्यान्मन
शुन्ये भवेद्यदि । इदानीं हठयोगस्त
द्वितीय भेदयच्छुषु । आकाशेनासि
कायो तु सूर्यं कीटिसमं सारित् । श्व
त रत्न तथापीत कृष्णमिषादिरूप
त । एवम्यात्वा चिरायुः । आद
कासननवर्जितम् ॥ शिष्यतुष्यो
महात्मासौ हठयोगप्रसादत । ह
ठाज्ज्योतिर्मयी भूत्वा ज्ञानरेव नि
र्वाभवेत् ॥ अतो हठयोग स्या
त्सिद्धिद सिद्धिष्वित इति ॥

हठालु ।) स्त्री० कुम्भिकायाम् ॥
हठालुका ।)

हठी । नि० हठविशिष्टे ॥

हठी । स्त्री० वारिपथ्याम् ।

हठि । पु० बन्धनसाधनकाष्ठवन्ध
विशेषे ॥ यथा । निगडोक्तो हवन्त्येऽ
स्त्रीहठि काष्ठवन्धनश्च । इति शब्द
माणा ॥

हठिका । पु० मलाक्षरिणि । नोच
जातिविशेषे । हठि । पु० गौ० भा० ॥

हठम् । न० अस्थिनिः ।

हठक । पु० हठिके ॥

हठकम् । न० मज्जनि ॥

हताश

हहि ।)
 हडिका ।) पु० हडिकेमलमयी ।
 हडिप) ।
 हण्डा । अ० कुत्सताज्ञाने । नीचस
 स्वीधने ॥ यथा हस्तेति च टकाज्ञा
 नमस्य ज्ञानरक्षितिच । हण्डेति कु
 त्सिताज्ञानमार्थोभारिषत्तस्यतद्वति
 भागुरि ॥ हण्डाहृष्टाहृष्टाशब्दा
 स्त्रयः सम्बोधवाचकाः ॥ पात्र
 विशिष्ये ॥
 हण्डिका । स्त्री० हण्डो० इतिप्र० ग
 त्पाथे । उखायाम् ।
 हण्डिकामुत । पु० कथने । कोटी
 डांडी० पू० भा० ॥ इतिविकाण्ड
 शिष्ये ॥
 हण्डो । स्त्री० हडिकायाम् ॥
 हण्डे । अ० नाव्योत्पत्तीनामप्यथा
 ज्ञाने ॥ हण्डेति । हडिगत्तना
 दरथे । बाहुलकादिप्रत्यय
 कृतोऽकारश्च ॥
 हत । अि० हननक्रियाकर्मभूते ।
 नष्टे प्रमापिते । आशोरहिते ।
 भग्नमनसि । मनीहते । प्रतिह
 ते । प्रतिबुद्धे ॥ आहत्ये । गुणिते ।
 ताडिते ॥ हन्यतेत्य । हन० ।
 क्त ॥
 हतक । पु० नीचलीके ।
 हताश । अि० निहंये । आशोरहिते
 ते । पिशुने ॥ हताशाशयवशात्

हनू

हृत्वादिबिभृह । वन्य ॥
 हति । स्त्री० अपवर्णने ।
 हतीका । अि० निहो जस्ते ॥
 हनु । पु० व्याघ्री ॥ शस्त्रे ॥ ह
 नि० आहारमन्त्रावा । हन० कृष्ट
 निम्याक्तनु । धनुर्मानिकोपदेष्टिह्या
 दिनाऽनुनादिकक्षीप ॥ हन्तरि ॥
 हत्वा । स्त्री० हनने । वधे ॥
 हय । अि० विषये । हन्ति । ह
 न० । हनिकुजिमीरमिकाश्रित्य
 कथन् ॥ ॥ ॥
 हन । अि० हननकर्तरि ।
 हननम् । न० प्राणाविमोक्षणकाव्या
 पारे । वधे ॥ पूरणे ॥
 हनु । स्त्री० हृष्टबिलासिन्याम् ॥ म
 ल्यो । अस्त्रे । गदे ॥ अस्त्रगदे ।
 रक्षरीणि ॥ हरिद्रायाम् ॥ नखौष
 धी । नृत्वारम्भे ॥ आयुधे ॥
 पु० स्त्री० कपोलावयवे । कपोला
 धीभागे ॥ हन्ति । हनः शूलस्त्रि
 हीत्य ।
 हनुयह । पु० हनुस्तम्भाख्ये वात
 व्याधी ॥
 हनुमान् । पु० वायुजे । हनुमति ।
 आस्रनेये । धीगचरे । रामदूते ।
 महावीरे । अतिशयिते हनुविंश
 तेऽस्य । अतिशयनेमतुप ॥
 हनुस्तम्भ । पु० अनुयह ॥
 हनु । स्त्री० हनुयहार्थे ॥ इत्यम

हन्ता

पटीकाभाभरत ॥

हनुमान् । प० । धातात्मजी । महा
 धीरे ॥ यथा । अथत्यतिबलीरामो
 राक्षसश्चमहाबल । राजानवति
 सुग्रीवोराधनेत्याभिपालितः ॥ दा
 सः सहकोषलिङ्गस्त्रासमष्टाक्षिकर्म
 थ । हनमान्शत्रुसैन्यानानिहन्ता
 मारुतात्मज ॥ नरावणसहस्रमेयु
 षेप्रतिबलीभवेत् । शिलाभिस्तुप्र
 हरत पादपैशसहस्रम् ॥ अहं
 यित्वापुरीलङ्कामभिवाद्यमैथिली
 म । सन्तुष्टार्थिणमिष्यामिमिषतांस
 वरक्षसामिति ॥ अतिशयितो-
 हनुरस्यस्य । अतिशयनेमतुप ।
 अन्येषामपिदृश्यतइतिपाक्षिकोदौ
 र्व ॥ शरादौनास्तेतिदौर्ध्वइति
 रघुव्याख्यानेमङ्गिनाथ ॥

हनूष । प० । राक्षसी । हन्ति० । ह
 न० ५ कटहनिभ्यामूषन् ॥

हन्ता । अ० । वाक्यारम्भे ॥ खेदे । शो
 की । यथा । कालीनज्ञायतेनाना
 कार्थे । स सारसम्भवैः । सुखदुः
 खैर्जनिहन्तमवेत्तिहन्तात्मनइ
 ति । विषादे । अवसादे ॥ ह
 र्णे ॥ सम्भ्रमे ॥ यद्यर्थे ॥ दाने ॥
 अनुकम्पायाम् ॥ निश्चये ॥ प्रमा
 दे ॥ अनुमतौ । व्रदानौमर्थे ॥
 हन्त । हन० । बाह्वलकाल ॥
 आर्तौ । भादे । अन्तकल्पने ।

हम्

हन्तकार । पु० । अतिथयेदानार्थंभी
 ङ्गयसीषु ॥ यथा । भिक्षास्त्रया
 चतांदद्यात्परिव्राडब्रह्मचारिणाम् ।
 यासप्रमाणभिक्षाद्यादययासचतु
 ष्ठयम् । अयचतुर्गुणप्रोहूर्धन्तका
 रद्विजोत्तमा भोजनहन्तकारवा
 अयभिक्षामयापिवा । अदत्त्वातुन
 भोक्तव्ययथाविभवमात्मन इति
 ॥ हन्तशब्दे ॥ इतिमार्कण्डेयेमदा
 लसीपाख्यानम् ॥

हन्ता । चि० । हननक्रियाकर्त्तरि । जघ्नी
 । घातकी हन्ता । हन्० । टच् ॥
 हम् । चि० । कृतपुरीषात्सर्गे । गू-
 ने ॥ हयतेस्म । हदपुरीषात्सर्गे ।
 क० ॥

हन्यमानः । चि० । ताड्यमाने ॥

हपुषा । स्त्री० । हपुषायाम् ॥

हपुषा । स्त्री० । हपुषायाम् । हौहवेर०
 इ० । हाउवेर० इ० । अप्रसिद्धेफल
 विशिषे ॥ तच्चफलविभिधम् । म
 त्स्यसदृशविस्रगन्धप्रथमम् । अश्व
 त्थफलसदृशमत्स्यगन्धमपरम् । गु
 णायथा । हपुषादीपिनोतिक्ताकटू
 णातु०रागुरु । पिपीदरसमोरा
 र्थीयहथौगुल्मशूलहृत् । पराभ्येत
 हुणाप्रोक्तारूपमेदोद्वेगारपि ॥

हम् । अ० । कषात्तौ । शेषभाषणे ॥
 अनुनये ॥ अनुशये । प्रश्ने । अमू
 यायाम् । स्मृतौ । अपाकृतौ ॥

हयपुच्छी

हम्वा । स्त्री० हम्भायाम् ॥
 हम्भा । स्त्री० गीध्वनी । रमभायाम् ॥
 हय । पु० घाटकी । तुरगे । अश्व
 । बाजिनि । तपसर्वाङ्गितालक्ष्मी
 सन्तियथोत्तमाहया । हयति ।
 हयगती । अच ॥ हिमोतिवा ।
 अच ॥ शरीररथस्याकर्षणादिन्द्रि
 येषु ॥ धनूराशी ॥
 हयकातरा ।) स्त्री० अश्वकातरा
 हयकातरिका ।)
 याम् ॥ यथा । कातराहयपर्याये
 कातरान्तै प्रकीर्तिता । अश्व
 कातरिकातिक्तावातघ्नीदीपनीपरा
 ॥ इ० रा० नि० गट ॥
 हयगन्धम । न० काचलवणे ॥
 हयगन्धा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 अजमेदायाम् ॥
 हयशीष । पु० वेदाद्धारार्थं विष्णो
 रवतारविशिषे ॥ असुरप्रमेदे ॥
 हयशीषहा । पु० विष्णौ ॥
 हयङ्गम । पु० मातङ्गी ॥
 हयद्वीप । पु० लङ्कादिद्वीपवत्समु
 द्रान्तर्वाप्तिनिद्वीपविशिषे ॥
 हयनम् । न० पुस्तकस्त्ववाह्यौघौघी
 लाख्येयानविशिषे । कर्णोरथे ॥ ह
 यगती । ल्युट् ॥
 हयपुच्छी । स्त्री० माषपण्यमिषधौ
 ॥ हयपुच्छमिवपर्णान्यस्या । गौ
 रादि ॥

हयी

हयप्रिय । पु० यवै ॥ इतिहमच
 न्द्र ॥
 हयप्रिया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 खर्जूर्बाम । इतिराजनिर्घण्ट ॥
 हयमार । पु० करवीरे ॥
 हयमारक । पु० करवीरे ॥ हयानां
 मारक ॥
 हयमारण । पु० अश्वत्थवृक्षे ॥
 हयवाहन । पु० सूर्यपुत्रे । दिवन्ते
 ॥ चि० हयारोहि ॥ हयोवाहनाय
 स्यस ॥
 हयवानशङ्कर । पु० रत्तकाञ्चने ।
 हयशाला । स्त्री० मन्दुरायाम् । अ
 श्वालयि ॥
 हयशीर्ष । पु० विष्णौ ॥
 हया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ।
 हयाध्यक्ष । पु० अश्वध्यक्षे ॥ त
 क्षेक्षन्तु । हयशिक्षाविधानक्ष
 क्षत्रिकित्सितपारग । अश्वध्य
 क्षोमहीभर्तु स्वासनप्रशस्यत
 इति ॥
 हयानन्द । पु० मुने ॥
 हयायुर्वेद । पु० अश्वचिकित्सा
 शास्त्रे ॥
 हयारि । पु० करवीरे ॥ महिषे ॥
 हयाशना । स्त्री० शङ्खकौष्ठके ॥
 हयाह्वया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 हयी । स्त्री० वाम्याम् । अश्वायाम् ।
 वडवायां । घाटी । इ० भा० प्र० ॥

हररूप :

रक्षीविषयादिष्वत्त० योपधप्रतिषे
धीगवयहयमुक्तमनुष्यमत्स्यानाम
प्रतिषेधद्विडौष ॥

हयेष्ट । पु० यवे ॥

हयोत्तम० । पु० कुलीनाश्वे । आ
जानये । वाताश्वे ॥

हर । पु० स्मरहरि । शम्भौ । शङ्क
रे । हरतिसहेतुकससारदु ख
म् । हज्जहरणे । पथाद्यच् । वै
श्वानरे ॥ बानरयूयपतिविशिषे ॥
वि० नाशके ॥

हरगौरी । स्त्री० अर्धनारीश्वरम्
त्तौ ॥

हरचूडामणि । पु० चन्द्रे ॥ शिव
शिरोरत्ने ॥

हरणम् । न० सुदाये । यौतकादीनां
द्रव्ये । यौतकादिधने ॥ दोषिण ।
भुजि । हृत्तौ ॥ भोग्याङ्गाङ्गाज
काङ्कद्वाराभागहरणे ॥ क्रियते ।
हज्जहरणे । कर्मणि ल्युट् ॥ हर
णम्० प्रापणम् स्त्रीकारः स्तेयना
शनश्चेति वैयाकरणा । उदाहर
न्तिवर्त्तते । भोरहरति० प्रापयति ।
अशहरति० स्त्रीकरोति । स्वर्णह
रति० जोरयति । पापहरति० ना
शयतीति ।

हरतेज । न० पारदे ॥

हरवल्लभा । स्त्री० पार्वत्याम् ॥

हररूप । पु० महेश्वरे । शिवे ॥

हरि

जातैश्च० श० र० ली० ।

हरबीजम् । न० पारदे ॥

हरशेखरा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

हराक्षम् । न० रुद्राक्षे ॥

तसद्वि । पु० कौलासे ॥

हरि । पु० ब्रह्माण भूम्न । अ

क्षरे ॥ ब्रह्मदातरिश्रीगुरौ ॥ हर

त्यविद्यामात्मज्ञानप्रदानेनेति निरु

क्ते । विष्णौ । नारायणे ॥ य

था । हराभ्यवहिस्रत्तुणां हविर्भा

गततुष्यहम् । वर्षाक्षमेहरिश्चेष्ट

स्तस्मादधरिरहस्मृतः ॥ हरति ।

हज्ज० । अक्षद् । हपिपीत्यादि

नेन्वा । चन्द्रे ॥ अर्को । भानौ

॥ यमे ॥ अनिलि । दाते ॥ इन्द्रे

॥ सिद्धे ॥ अशौ । अश्वे । वा

जिनि ॥ शुके । अश्वी । सपे ॥

कपौ । बानरे ॥ मेके ॥ हरे ।

शिवे । अजे । परमेष्ठिनि ॥ लो

कान्तरे । वर्षाविशिषे ॥ मयूरे ॥

कोकिले । हसे ॥ अग्नौ । भट्ट

हरौ ॥ वि० कपिलवर्णे । पि

ङ्गे ॥ हरिद्वर्णे ॥ पीतवर्णे ॥

श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गे वा-

धाधिकारद्वयविदलमन्यशास्त्रे ।

तत्प्रेमभावबलभक्तिविलासनाम

हासेषुचिदादिरति किमुकामि

नीभिः । तच्चितसाविभजतां ब्रज

बालकीन्द्रमुन्दावनचितितलथमुना

हरिगीतम्

जलस्र । तस्मैकनाथपदपङ्कजधूलि
 भिषो जित्त वपुः किलवथाऽगुरुच
 न्दनाथे ॥ इति पाद्योपातालख
 ण्डे १२ अध्यायः ॥

हरिका । पु० पीतहरितवर्णाश्च ।
 । हालके ॥

हरिकीलोया । पु० भू० वङ्गदेशेषु ।
 चि० तद्देशस्थे ॥

हरिकेश । पु० शिवे ॥ शिवभक्तो व
 चविशिषे ॥

हरिकान्त । पु० अश्वे ॥ इ० का
 ण्डविशिषे ॥

हरिकान्ता । स्त्री० विष्णुकान्तायाम् ॥

हरिचक्षुः । न० हरिहरक्षेत्रे । पुल
 हाश्वमे । द्दरिचक्षे च० इ० भा० प्र० ॥

हरिगन्धनम् । न० हरिचन्दने ॥

हरिगीतम् । न० माचावृत्तप्रभेदे ॥
 तल्लक्षणम् । इन्द्रासन प्रथम विस
 र्जयतदनुसन्तनुषट्कलम् । इह त
 दनुषकलत्रय किलकुकिरामेकु
 ण्डलम् । अष्टाधिकामिहवि शति
 चकलाः कलावतिसुन्दरः हरि
 गीतमिति हरिगीतकवरवृत्तमतिर
 समन्दिरम् ॥ यथा । सखिबन्धनी
 मियते। भृश जगदेवशून्यमवेक्ष्यते
 परिभिद्यते समहृदयममं नशमं सम
 तिभीक्ष्यते । परिहृयते वपुःशाम्
 श मलिनीबन्धिमकरसङ्गता । रुद
 तीपर वदतीतिसासुदतीरतीशवश

हरिणः

कृता ॥

हरिणः । न० एकचक्रः । शुभपुण्याम्
 । हरिमदिरे

हरिचक्रम् । न० सुदर्शने ॥ सिद्धीचे ॥

हरिचन्दनम् । न० गोशीर्षे । तैलप
 णिके ॥ अश्वगुणायथा । हरिचन्द
 नन्तुदिव्य हिम तदिह दुर्बह मनुजे
 । पिताटापविलीपिवमथु भ्रममशो
 यमान्द्यमेदो हृदि तः । पारिभाषि
 कहरिचन्दनन्तु । घृष्टतुलसीका
 ष्ट कर्पूरागुरुयोगतः । अथवा केश
 रैर्दीप्य हरिचन्दनमुच्यते ॥ ज्योत्
 क्षायाम् ॥ कुङ्कुमे ॥ अतिशीतपी
 तचन्दने ॥ कान्ताङ्गे ॥ पद्मकेसरि
 ॥ पु० न० सुरतरुविशिषे ॥ चन्द
 र्यातः । आह्लादयति । अदिचाह्लाद
 ने । य्यन्तः । नन्द्यादिस्वास्त्र गु
 । हरिचन्दनो हरिचन्दनः ॥ हरि
 चन्दनचन्दनम् । हरि कपिलवर्ण
 चन्दन वा ॥

हरिणः । प० सारङ्गे ॥ अश्वप्रयाथा
 । मृगेश्वरवातायुहरिणाजिनयान
 यद्वति । ताम्रवर्णीयम् । अश्वमां
 सगुणायथा । हरिण श्रोतलोचन
 विष्णु चोदीपनो लघु । रसेपाकीच
 सधुरः सुगन्धि सन्निपातहेतुः ॥
 चि० विशदि । पाण्डुवर्णवति । ध
 वली ॥ हरतिमनः । ह्रियते गीतेन वा
 । ह्रज्ज् । श्यास्य । ह्रजविभ्यङ्गनच् ॥

हरिणी

हरिणनर्त्तक । पु० किन्नरे । मृग
नर्त्तके ॥

हरिणप्रता । स्त्री० अर्द्धसमस्तप्रभेदे
॥ विषमेसगणवितय लगाव्यसमेन
गणोभगणौचर । यशवन्ममहो
शदेदिताक्षिकुखीरमलाहरिण
ता ॥

हरिणहृदय । वि० भीरौ ॥

हरिणाक्षौ । स्त्री० रमण्याम् । मृगलि
चनायान् । हृदयिलासिनीनामग
न्धर्व्ये ॥

हरिणाङ्ग । पु० चन्द्रे । शशिनि ।

हरिणौ । स्त्री० मृग्याम् । एण्याम्
॥ हरिणश्च स्त्री । पुथीगादिति डी
ष् । हरितायाम् ॥ वणादनुदा
त्तादिति डीव्नी ॥ नारीभेदे । चा
रुयोधिति ॥ सुवर्णप्रतिमायाम्
स्वर्णयूथ्याम् ॥ मञ्जुषायाम् ॥
सर्वश्यायाम् ॥ अत्यष्टिच्छन्द १०
प्रभेदे । तल्लक्षणयथा । नसमरस
लाग षड्वेदे ह्येह हरिणीमता ।
अपच । भवतिहरिणीन्सौम्यौ
सलौगीरसाम्बुधिबिष्टपैरिति ॥ य
था । व्यवितसविधिर्न नीत्वाध्रु
वहरिणौगणात् । ब्रह्ममृगहृतास
न्दोहस्योक्तसम्ययनश्रियाम् । यदय
मनिष्टदूर्वाश्यामेमुरारिकलीवरव्य
किरदधिवेवन्नाकाङ्क्षोविलील
विलीचनम् ॥

हरितालम्

हरित् । पु० अश्वविशेषि । नीलपी
तमिश्रितवर्णे । पालाशे । हरिते
। हराद्वतिभाषाप्रसिद्धे ॥ मुङ्गे ।
स्त्री० दिशि ॥ हरिद्रायाम् ॥ पु०
न० तृणे ॥ वि० हरिद्वर्णविशि
ष्टे ॥ हरति । हरतिविनयन्यन
याया । हृज् । हृत्तरुहयुषि
भ्यद्वतिरितौति ॥

हरित । पु० हरिद्वर्णे । पालाशे ।
हरा० हृ० भा० प्र० ॥ मन्यानकी
तृणे ॥ न० स्थीण्येयके । वि० ह
रिद्वर्णयुक्ते ॥ हरति ।

श्याभ्यामितन्नितीतन् ॥

हरितकम् । न० शक्ते । शिथौ । ह
रितोवर्णीऽस्यास्ति । अश्वं चाद्यच्
। स्वार्येकान् । हरति । क्रियतेवा
। हृज् । हृश्याभ्यामितन् ।
कन ॥

हरितपत्रिका । स्त्री० पाठ्याम् ॥

हरितशाक । पु० शिथौ ॥

हरिता । स्त्री० दूर्वायाम् । जयन्त्या
म् । जाह्नो० हृ० प्र० पुष्पवर्णे
॥ हरिद्रायाम् ॥ पाठ्याम् ॥ क
पिलद्राक्षायाम् ॥ नीलदूर्वायाम्
॥ वणादनुदात्तात्तीपधात्तीनह
तिपक्षे डोपनकारदेशयोरभाव ॥

हरितालम् । न० धातुविशेषि । पि
स्त्रे । पीतके । ताले । आले । ह
रितालके । तत्तुहरेर्वीर्यम् ।

हरितालम्

यथोक्तम् । हरितालहरिबीर्यसाल्मी
बीर्यमन शिला । पारदशिव
बीर्यं स्याद्भक्तपार्वतीरघ ॥ इ
ति ॥ तन्निरूपणं यथा । हरिताल
विधाप्रोक्त पात्राख्य पिण्डसन्नकम्
। तथैराद्य गुणं श्रेष्ठततोद्गीन
गुण परम् । स्वर्णं वर्णं शुक्लं रश्मि
सपञ्चभूषणम् । पत्राख्यतालक
विद्याङ्गुणाख्य तद्रसायनम् । नि
ष्पन्न पिण्डसदृश स्वल्पसत्त्वतय गु
रु । सौम्यपुष्पहारकस्वल्पगुणं तत्पि
ण्डतालकम् ॥ हरिताल कटुञ्जि
ग्ध कषायाः शोषरेहियम् । कण्डू
कुष्ठऽऽरोगोत्तकफपित्तकषत्रया
न् ॥ हरति च हरिताल चारुतादे
हजातां सृजति च बहुतापानहसङ्को
चवीडाम् । वितरति कफघातौक्
ष्ठरोगविदध्यादिदमशितमशुद्धमा
रितस्त्राप्यसम्यक् ॥ अशुद्धस्या
सुदेष्टमाह । अशुद्धतालमा
युद्धं तृकफमारुतमेव हतम् । ताप
स्फोटोत्सङ्कोचान् कुरुते तेन शोध
येत् ॥ यथासुशोधनविधि ॥ ता
लककणसं कृत्वा तन्मूर्ध्नाञ्जि
कृत्तिपेत् । दोषायन्त्रेण यामैकत
त कूर्पाण्डजिज्जि ॥ तिलतै
लपचैर्याम यामसुधिका लारसे ।
दोषायन्त्रे चतुर्थाम पक्वशुद्धयत्
तालकम् ॥ अथमारणम् । सद

हरिताली

लतालकशुद्धपीननं वरसीनतु । ख
लेविमदं येदेकदिनपञ्चाद्विशेषयेत्
॥ सशोष्यगीलकतस्य कुमाय्यातश्च
शोषयेत् । तत पुनर्नवाचारै
स्याख्यामर्चं प्रपूरयेत् ॥ तपतद्गो
लकधृत्वा पुनस्तौ नैव प्रपूरयेत् । आ
कण्डपिठर तस्य पिधानधारयेन्मु
खे ॥ स्यालीषुल्स्यांसमारोप्यक्त
मादृक्किञ्चिद्वर्धयेत् । दिनान्यन्त
रशून्यानि पञ्चवाक्क प्रदीपयेत् ॥ ए
वतन् अयतीतालमात्रातस्यैव रक्ति
का । अनुमानान्यनेकानियथाया
ग्य प्रयोजयेत् ॥ इति । तालकह
रतीरोगान्कुष्ठसृज्युज्वरापहम् ।
शोधितकुर्वते कान्ति बीर्यं वृद्धि त
थायुष ॥ हरतं वर्णं चालाति
। लाभादाने । आतीनुपेतिक ॥
हरिताल । पु० पीतवर्णं पञ्चविंश
ति हरिताल० इ० गौ० भा० प्र
० । तन्मांसगुणायथा । हरिताली
ल्पविट् क स्यात्कषायोमधुरो
लघु । रक्तपित्तप्रशमनस्तृषाघ्नो
वातघ्नोपम ॥
हरितालकम् । न० हरिताली । स्वा
र्थेक ॥
हरितालिका । स्त्री० हरिताल्याम् ।
भाद्रशुक्लचतुर्थ्याम् । दूर्वायाम् ॥
हरिताली । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ आ
काशरेखायाम् ॥ खड्गजतायाम् ॥

हरिद्रुद्रा

सर्वेष्ट्यायाम् ॥ भाद्रशुक्लचतुर्थ्या
 म् । यथा । भाद्रे मासि सिते पक्षे
 वसुदेवतसयुता । हरितालीचतु
 र्थ्याष्टर्षाणो प्रोतिदासदा । भा
 द्रे मासि सिते पक्षे चतुर्थ्या अभिषेय
 त । ददाति किल्बिषघोरहृष्ट-
 म्द्रोमसशय ॥ करचिचामलक्ष्णे
 षु हरीसूर्ये चतुर्थिका । हरिताली
 समाख्यातारुद्राणो प्रोतिदासदा ॥
 हरिताश्म । न० तुल्ये । नीलाक्षनि ॥
 हरिताश्म । न० तुल्ये ॥ पुष्परानि ॥
 हरितोषणम् । न० भगवत्प्रोतिक
 देसर्वभूतदयालक्षणे कर्म्म विप्रिषि
 ॥ हरिराराधने ॥ हरिस्तोषण ये
 न ॥
 हरितुषणम् । न० मूलके ॥
 हरिदम् । पु० हरितकुशे ॥ मरु
 वकी ॥
 हरिदश्व । पु० रथी । सूर्ये ॥ ह
 रन्ति श्रीभगवन्मन्त्रदेशं प्रापयन्तीति ह
 रिती हरिद्रामका अश्वो वस्य-
 स ॥ अर्कवृक्षे ॥
 हरिदास । वि० भगवन्नक्षत्रे ॥
 हरिदेव । पु० श्रवणर्षे ॥ हरिदे
 वायस्यस ॥
 हरिद्रुद्र । पु० नागकीश्वरर्षे ॥
 हरिद्रुद्रा । स्त्री० निशाच्यायाम् ।
 काक्षुन्याम् । पीतायाम् । वरव
 णिन्द्राम् । हजदी । इ० भा०

हरिद्रु

प्र० ॥ अस्याशुणास्तु । हरिद्राक
 टुकातिक्तारुक्षोष्णाकफपित्तमुत् ।
 वय्यास्त्वगदेषमहासन्निधपाण्डुव
 णोपहा ॥ पित्रगन्धिहरद्रान्यासा
 शीतावातलामता । पित्तहन्मधुरा
 तित्तासर्वकण्डूविनाशिनोति ॥
 हरिद्रवर्णविप्रिषद्राति । द्राक्, त्सा
 यागतौ । चातीनुपेतिक । हरि
 द्विद्रूयतीषा । हरितद्रवतिषा ।
 द्रुगतौ । अन्धेभ्योपीतिह ॥
 हरितरातिषा ॥ टाप ॥
 हरिद्रुद्राङ्ग । पु० हरिताखपक्षि
 णि ॥ हरिद्रुद्रागान्यस्य ॥
 हरिद्राभ । पु० पीतवर्णे । गौरे ॥
 असनवृक्षे ॥ कर्पूरे । वि० पीत
 वर्णवति । हरिद्वेवाभादीप्तिर
 स्य ॥
 हरिद्रुद्राराग । वि० अस्थिरक्षे हे ।
 अलसौहृदे ॥ हरिद्रारागह्वरा
 गोस्य । हरिद्रारागश्चाधिरस्य्याधि
 स्वात्तथेति यावत् । यथा । अथ
 मोचामुरगौषहरिद्रारागज्यतद्व
 तिहलायुध ॥
 हरिद्रु । पु० द्रुमे । वृक्षे ॥ दारु
 ॥ हरिद्रायाम् ॥ वृक्षविप्रिषे । पीत
 दारुणि । पीतकाष्ठे । हजदुवा०
 इ० भा० प्र० ॥ हरितपि ग०
 पीतीवाहुरस्य ॥ यद्वा हरिभिद्रूव
 ते । द्रुगतौ । हरिमितथे । द्रुव

हरिप्रिया

हृतिङ् ।
 हरिहारम् । न० तौर्वर्णशेषे । गङ्गा
 हारे । मावापुर्णम् ।
 हरिनामा । पु० सुद्धे ।
 हरिनाम । न० श्रीहरेराख्याने ।
 हरिनेत्रम् । न० श्रीहरेश्चक्षुःसि । श्वे
 तपद्मे ।
 हरिनेत्र । पु० पंचकी । घूर्णी ।
 हरिन्मणि । पु० गारुत्मते । मरक
 तमणौ । हरिद्वर्णमणि । जात
 पायिषादि ।
 हरिन्मुद्र । पु० शारदमुद्धे ।
 हरिपदम् । न० विष्णुचरणे ॥ रवे
 सङ्क्रान्तिविशिष्टे । यथा । द्युम
 निसङ्क्रमतोऽवधमेभवेद्धरिपद
 मिति । २ । ५ । ८ ११ ॥
 हरिपर्णम् । न० मूलकी ।
 हरिप्रस्थ । पु० इन्द्रप्रस्थे ।
 हरिप्रिय । पु० कदम्बवृक्षे ॥ विष्णु
 क्रन्दे । पीतभृङ्गराजि । वन्धुके ।
 शङ्खे ॥ करधौरे । न० उशीरे ।
 कण्ठचन्दने । कालीयकी ।
 हरिप्रिया । स्त्री० लक्ष्म्याम् । पद्मा
 लयायाम् । हरे प्रिया । तुलस्या
 म् ॥ वनखम्पूरे ॥ गङ्गादिचतस्र्यु
 ॥ यथा । गङ्गासरस्वतीलक्ष्मीश्चैता
 स्तिष्ठ । प्रियाहरे । तुलसीसहि
 ताब्रह्मचरतत्त्व । कीर्तिता शुभा
 हृतिदेवीभागवतम् ।

हरिमन्दिरम्

हरिवालुकम् । न० एतवालुके । ऐकि
 ये । हरिवर्णवालुकम् । पु० हा
 रीतपद्मिणि ।
 हरिभक्त । पु० हरिसेवकी । तच्छब्द
 य यथा । सर्वजीवेषुबोधिष्णुभावयि
 त्समताधिया । हरीकरोतिभक्ता
 स्तुहरिभक्त सचस्युत ।
 हरिभद्रम् । न० हरिवालुके ।
 हरिभुक् । पु० मयूरे ॥ सर्पे ॥
 हरिमा । पु० काशि । हरति । हृष्य
 ० । हृष्टहृष्टस्तृप्त्यङ्गमनिष् ।
 हरिमन्य । पु० आत्मन्ये । गण
 कारिकायाम् ॥ चणके ॥ हरिभि
 र्मध्यते । मन्यविति । डने ॥ कर्मणि
 घञ् ॥
 हरिमन्यका । पु० चणकी ॥ स्वार्थे
 ण ॥
 हरिमन्यक । पु०० चणकी ॥ हरी
 णामन्य जनयति । जम्बी० अन्ये द्व
 पीतिड ।
 हरिमन्दिरम् । न० विष्णोर यतने ॥
 तिलकपिशिषि ॥ यथा । तिलकान्
 र्जपुण्ड्राख्य मध्यच्छिद्र द्विजारद । य
 दिक्षुर्वाक्कलाटितद्विष्वक् हरिमन्दि
 रम् ॥ हरेः सर्वावताराणांमन्त्रादी
 र्णांविशिषत । उपसनातिलक केश
 ल हरिमन्दिरमिति पद्मपुराणम् ॥
 अपिच । नासिकावाक्त्रिभागैको
 भागोमानेनवीमवेत् । मूढो मध्य

हरिवक्त्रम्

दध स्थानं मूलमहमनीषिणः

वृत्तिः ॥

हरिश्च । पु० पीतवर्णहृदि ॥

हरिलीचन । पु० तिर्यग्यने । कु
लीरे ॥

हरिश्च । पु० महाभरतः यपर्वणि
श्रिते ॥ श्रीकृष्णान्वये ॥

हरिवान् । पु० इन्द्रे । वि० हरि
विशिष्टे ।

हरिपर्वम् । न० निषधहिमकूटयोर्म
ध्येवर्त्तमानैवर्षविशिष्टे ॥ यथा ।
निषधाक्षारवर्षयथास्यतीहिमकूटत
वृत्तिः ॥ अपिच । दक्षिणेनेलावृत्त
निषधोहिमकूटोहिमालयवृत्तिप्रागा
यतायथानीलादयोऽयुतयोजनीत्ये
वाहरिवर्षकल्प्यरूपभारतानां यथा
सङ्ख्यमिति श्रीभागवतम् ॥

हरिवक्त्रम् । स्त्री० लक्ष्म्याम् । तुलस्या
म् । जपायाम् । जयायाम् ॥

हरिवासर । पु० न० द्वादश्या प्रथमे
पादे ॥ यथा । द्वादश्या प्रथम
पदोहरिवासरसञ्ज्ञकः । तस्मिन्नि
कल्पकुर्वीतपारणविष्णुतत्परः वृ
त्तिः ॥ वृत्तिविष्णुधर्मासरसहि
ता ॥

हरिदाहन । पु० गरुडे ॥

हरिवक्त्रम् । पु० हरे पराक्रमे ॥

योषिदेकचरणसमुच्छ्रितजायते हि

हरिवक्त्रम् । यववृत्तिजितिक्रियावि

हरिहर

श्रिषि ।

हरिवीर्यम् । न० हरिताले ॥

हरिबुधम् । न० हरिवर्षे ॥

हरिभयनम् । न० हरेर्निद्रायाम् । त
त्प्राणाठशुक्लकादमीत प्रसिद्धम् ॥

हरिचन्द्र । पु० नृपतिविशिष्टे । य
ताख्योभक्ते । विशङ्कुजे । पटविशि
ष्टे ॥ प्रस्तुतवृत्तिचन्द्राष्टमीवृत्ति

साधु ॥ चन्द्रिक देवीस्थानेतीर्थ
विशिष्टे ॥ वृत्तिदेवीगीता । शुभेश्व

रीहरिचन्द्रवृत्त्यागमः ॥

हरिचन्द्रपुरम् । न० श्रीमे । स्वपुरे ।

जयंगीपुरे । हरचन्द्रावली० इ०
भा० प्र० ॥

हरिषिण । पु० जिनचक्रवर्तिविशिष्टे

। हरिसुते । यथा । हरिषिणोहरि
सुतोजयोविजयनन्दनः । ब्रह्मसू

नुव्रह्मदत्त सर्वेष्वेवाकुर्वन्मया ;
॥ हरि सेनावक्त्र । एतिसञ्ज्ञाया

मगादितिष ॥

हरिसुत । पु० स्मरे । कामे । मी
नकीतने । हरिषिणे ॥

हरिहय । पु० इन्द्रे । यचिपतौ ।
हरिहृद्योयस्य ॥ यज्ञविशिष्टे ॥ यथा

। यचिकीशवाजरोमाणिसुवर्णाभा
नियस्यतु । हरि । सर्वार्थतोऽश्वसु

पीतकौषेयसप्रभवृत्तिशालिहाच
॥ सूर्ये ॥

हरिहर । पु० स युक्तहरिहरमूर्तौ ॥

हरीतकी

यथा हरिहरमनुसरसाधीपारप
यातुमिच्छसिचैज्जनुजलधि रूपत
भयउदसिबस्तुतएक नजानासि ।
हरिहरक्षेत्रम् । न० हरिक्षेत्रे ॥

हरिहरात्मक । पु० शिवस्यवृषभे ॥
गरुडे ॥

हरीतकी । स्त्री० स्वनाम्नाप्रसिद्धे पथ्या
वृक्षे । तत फले ॥ तत्पर्यायायथा
अमयास्त्वव्यथापथ्यावयस्यापूतनाऽ
मृता । हरीतकीहेमवतीचेतकीश्रे
वसीधिवेति । अस्या प्रमेदागु
णाश्चयथा । हरीतक्यमृतोत्पन्नासप्त
मेदेरुदीरिता । तस्यानमानिवर्णाश्च
वक्ष्याम्ययथाक्रमान् ॥ विजयारी
हिणौचैवपूतनाचामृताऽभया । जी
वन्तीचेतकीचेतिमन्त्रासप्तविधास्मृ
ता । अलाबुद्धताविजयासुवृक्षारो
हिणीमता । स्वल्पस्त्वकपूतनाश्चे
यास्त्यूलमांसऽमृतास्मृता पञ्चा
स्त्राचभयाश्चेवाजवतीस्त्ववर्णा
भाक् त्वसन्तुचेतकीविद्यादिष्या
सारुन्मन्त्रणम् । विन्याद्वौविजया
हिमाचलभयास्यार्चेतकीपूतना
सिधीम्यादयरोहिणीतुविजयाजा
ताप्रतिस्थानके । अम्यायाममृता
ऽभयाचजनितादेहिमुराष्ट्रावृष्येजी
वन्तीतिहरीतकीनिगदितासासप्त
मेदाबुधे ॥ सर्वप्रयोगेविजयाय
रोहिणीवर्तेषुकीपेषुपूतनादिता

हरीतकि

। विरेचनेस्त्रादमृतागुणाधिकार्जी
धनिकास्यादिहजीर्णरीगजित् ॥
स्यार्चेतकीसर्वरुजापहारिकानेवा
मयन्नीमभयावदन्तिताम् । इत्यय
थारीगभियप्रयेरजिताश्चेयागुणा
व्यानकदाचिदन्यथा । चेतकीचधु
ताहस्तेयावास्तुतिदेहिना । ता
वद्विरच्यतेविगात्तत्प्रभावाग्नसश
य ॥ सप्तानामपिजातीनाप्रधान
विजयास्मृता । सुखप्रयोगसुलभा
सर्वव्याधिषुशक्यते ॥ क्षिप्तप्लुनि
मज्जतिवासाश्चेयागुणवतीभिषक्
प्रवरै । यस्यायस्याभूयानिमज्जन
सागुणाव्यावृता ॥ हरतेप्रसभव्या
धीनुभूयस्तकतियद्वपु । हरीतकी
तुसाप्रोक्तातकतिदीप्तवाचिका ॥
हरीतकीतुदण्णायामनुस्तम्भ गलश
हे । शिषेनवज्वरेक्षीर्णगुर्वण्णानैव
शक्यते ॥ इतिराजनिर्घण्ट ॥
अप्रिचभाप्रकाशे । नवास्त्रिघ्न च
नावृतागुर्वी क्षप्त चयाम्भसि । नि
मज्जेत्तासुप्रशस्ताकथितातिगुणाप्र
दा ॥ नवादिगुणयुक्तस्य तथैकचहि
कर्मता । हरीतकीकक्षियवहयत
च्छेष्टमुच्यते ॥ अर्चितावर्द्धयत्यग्नि
पेवितामकम्बोधिनी । स्निग्धासह
याहिणीपथ्याभृष्टप्रोक्ताविदीषनु
त् ॥ उन्मीलिनीबुद्धिवर्धनीन्द्रवापां
निमूलिनीपित्तकफानिहानाम् ।

हरीषा

विस्त्रसिबीमूषकान्मत्तानां हरीत
 कीक्षात्सहभोजनेन ॥ अन्नपानक
 तान्दोषान्वातपित्तकफोद्भवान् ।
 हरीतकीहरत्वाशुभुक्तभीपरियो
 जिता ॥ लवणेनकफवृत्तिपि-
 त्तवृत्तिसंशर्करा । घृतेनवातका
 न्त्रेगान्स्वरोगान्गुडान्विता
 ॥ सिन्धुत्वशर्कराशुण्ठीकणामधु
 गुडे कृमात् । वर्षादिष्वभया
 प्राश्यारसायनसुषीषिणा ॥ अध्वा
 तिखिन्नोवसवर्जितश्चरुश्च कृशी
 लङ्घनकर्षितश्च । पित्ताधिकीग
 भंभवतोवनारीविमुक्तस्तस्त्वभयान
 खदेत् । इति ॥ अस्या, सिध्निदि
 नशुद्धिमाहकालिदास । कृष्णा
 भयानागरपूर्वसेशनारम्भोविधियो
 लघुमेत्यभेदगुणे । श्वसत्येर्कोन्दसि
 तीज्यवासरे पूषाजयानन्दपतोषु
 धीमसैति । हरीतक्या फल हरी
 तकी । विकारोवयवयोऽतपस्त्रयप्र
 त्ययस्य । हरीतक्यादिभ्यश्च तिलुप
 । तुमियुक्तवद्व्यस्तवधने । हरीत
 क्यादिषुव्यक्तिरितिलिङ्गमेवप्रकृतिष
 न्नसङ्ख्या । पश्यामज्जासुषुप्त्यो
 वातपित्तहरीशुरु ॥ अस्यापाक पा
 कावल्याद्वर्णभूय ॥

हरीश्वर । पु० हनूस्ति ॥ बालि
 वानरे ॥ सुयोधे ॥

हरीषा । स्त्री० पक्षमांसप्रभेदे ॥ यथा

हर्म्यम्

। पाकपात्रेतुहृतिमासखण्डानि
 नि क्षिपेत् । पानीयप्रचुरसर्पिं
 प्रभूतश्चक्रुर्वीरकम् ॥ हरिद्रामा
 द्रं क शुण्ठीलवणसरिचानिच । त
 गडुशाखापिगीधूमान्जम्बीराचार
 सान्धन ॥ यथासर्वाथिवस्तूनि
 सुपक्वानिभवन्तिहि । तथापचेतनि
 पुण्योऽहमण्डस्थितिर्यथा ॥ एषाह
 रोषावलक्तदातपित्तापहाशुरु ।
 श्रीतीष्णाशुक्रदाक्षिगधासरासन्वा
 मकारिणी । इ० भा० अ० ॥

हरेणु । पु० सतीमे । कलाये । क
 लायस्त्रिपुटः प्रोक्त सतीनावर्तु
 लोमत । हरेणुरपुटोऽज्ञेयोविशि
 षावमुदाहृत ॥ हरति । हज्ज्०
 । लङ्घयामेणु ॥ स्त्री० रेणुकाया
 म् । भस्मगन्धिन्याम् । कुलया
 पिति ॥

हरेणुक । पु० कलाये ॥

हर्षा । चि० हरयकलरि ॥ हरति ।
 हज्ज्० । लङ्घ् ॥

हर्म्यम् । न० लृभ्यते । इ० अ० र०
 ली ।

हर्मित । चि० क्षिप्ते । हर्धे ॥

हर्म्यम् । न० धनिनावासी । काष्ठेष्ट
 कादिनाकृतेष्वलण्डे ॥ यथा । र
 स्यहर्म्यतल नकि वसतयेश्याव्य न
 गातादिकभूक्तिवाप्राणसमासमाग
 कसुखानैवाधिक प्रीतये । किन्तु

हर्षण .

प्रान्तपतत्पतङ्गपवनव्यालोलदीपा
 हुरव्यावाचसलमाकलय्यसकल -
 सन्तीवनान्तयता ॥ हरतिमन .
 हज् . । अत्रादिस्वाद्यत् . सुटच् ॥
 हर्ष्यञ्च । पु . सि हि ॥ हरिषोपिङ्ग
 क्षिपक्षिषीयस्सस । बहुव्रीहवि
 तिषच् ॥ कुवेरे ।
 हर्ष्यतः । पु . बायी ॥ अश्वे ॥ ह
 र्षति । हर्षगतिकान्त्यो । भृश
 हृषियनिपर्विष्यमितमिमिहपि
 म्योऽतच् ॥ हर्ष्यत सर्वे स्पृह
 षीयहृतिविदभाष्यम् ॥
 हर्ष्यश्च . । पु . इन्द्रे । हरिहये ॥
 इ . कश्चित् ॥
 हर्षं । पु . सुदि । प्रीती । शर्मणि
 । सुखि ॥ स्वस्वप्रियतामेरोमाश्चाश्रु
 पातादिहेतुरानन्दोभिव्यञ्जकश्चित्त
 छहृत्तिविशिषीहर्षं इत्यर्थः ॥ ह
 प्रतुष्टौ ॥ वज्र .
 हर्षक । पु . प्रवर्तविशिषि ॥ वि .
 हर्षकारकी ॥
 हर्षञ्चय . । पु . धातुचये ॥
 हर्षण . । पु . अक्षिरुगमेदे ॥ आह
 देवे ॥ शीगविशिषि ॥ तत्रजातस्यप्र
 षात्तु सुवारुगाच्च स्फुटपद्मने
 च भास्त्रप्रयत्नेविनयोपपन्न ।
 प्रसूतिकाक्षिवदिहर्षण आदमर्षं
 षीनैवजन कदाचित् ॥ न . ह
 र्षे ॥ वि . हर्षकी । हर्षकारकी ॥

हलभृत्

हर्षमाच . । वि . विजुर्वाणे । प्रमन
 ति । हृष्टमानसे । हर्षति । हृषु
 अलीके । ताच्छीलोचानश्च ॥
 हर्षयित् । पु . पुत्रे । सुते ॥ न .
 काक्षणे । खर्ष ॥ हर्षयति । हृष
 तुष्टौ । तानिहृषोत्तौलुच् . । वि .
 हर्षयशाली ॥
 हर्षस्वन । पु . किलकिलायाम् ॥
 इ . वि . शेष . ॥
 हर्षणी । स्त्री . विजयायाम् ॥
 हर्षित . । वि . हृष्टे । सङ्घातहर्षे
 ॥ हृषु . । क्त । हर्षं सङ्घातोस्य
 वा । इतच् ॥
 हर्षुण । पु . मृगे ॥ कामिनि । का
 सुके ॥ हृष्यति । हृप्रतुष्टौ । हृषे
 कलञ्च ॥
 हलम् । न . लाङ्गुलि । गोदारणे । सी
 रे ॥ हलति । हलावलिखने । अ
 च् . ॥ अश्वगौलाजमेदोषादेः षीय
 था । अष्टागवधर्महल षड्गवजीवि
 तार्थिनाम । अतुर्गव नृम साना
 विगवत्रक्षधातिनामितिहारीत ॥
 हलदण्ड । पु . ईषायाम् । हलयु
 गयोर्मध्यकाष्ठे ॥
 हलहो । स्त्री . हरिद्रायाम् । इ .
 रा . गट् ॥
 हलधर ।) पु . बलदेवे ॥ हा
 हलभृत् ।)
 लिङी ॥

इलाहल

इलपदधति स्त्री० लाङ्गलपदध
तौ । सीतायाम् । इलरेखायाम्
इलस्यपदधति ॥

इलप्रवाह । पु० सौरकर्षणे ॥

इलभूति । स्त्री० कृषिकर्मणि ॥

इलभूति । पु० मुनिविशेषे । उपव
र्गे । कृषिकर्मणि ॥

इलराख्यम् । न० आहुत्ये । का
खगपुष्पके । तरवट० इ० काश्मी
रभाष प्र० ॥

इलरेखा । स्त्री० सीतायाम् ॥ इल
खरेखा ॥

इला । अ० नाक्यीत्याख्याजने ॥
समानाभिस्तथासख्योइलाभाष्या ।
परस्परमितिभरत ॥ इल० । वा
वहुशकादाप्रत्ययः ॥

इला । स्त्री० सख्याम् ॥ वाच्यज
न्तादुधलाद्याम् ॥ मयो । क्ली० ।
मूढौ ॥

इलायुध । पु० वलदेवे ॥ इलमायु
धयश्च ॥ इलस्यवलभद्रस्यगगनादा
गतज्वलदितिहरासन्धयुद्धीयो
नेविष्णुपुराणम् ॥

इलाह । पु० विविताश्चे ॥

इलाहल । पु० ब्रह्मसर्पे ॥ इयभा
की ॥ इले । बुद्धभेदे ॥ पु० न०
विषप्रभेदे ॥ इलतिजठरम् । इल०
। अथ । नइजति० आइलतिवा
। अथ । अइलम्० आइलवा ।

इल्यम्

तत कर्मधारय ॥ स्त्री० पञ्च
नायाम् ॥ इल्याम् ॥

इलि । पु० महवृत्ते । कल्यायाम् ।

कृष्टसमीकरणार्थेस्युलकाष्ठे ॥

इली । पु० वलभद्रे ॥ इलीस्यस्य ।

सुखादिभ्यश्चेतौनि ॥ कर्षके ॥

इलिनो । स्त्री० लाङ्गलिकायाम् ५ इ
लसमूचे ॥

इलिप्रय । पु० कदम्बवृक्षे । इलि
नोवलदेवस्यप्रिय० सुरायामधि
वासनत्वात् ॥

इलिप्रया । स्त्री० सुराधाम । मदि
रायाम् ॥ इलिन० सङ्कर्षणस्य
प्रिया ॥

इली । स्त्री० कलिकार्याम् ।

इलीनः । पुं० कितक्याम् । शाक
वृक्षे ॥

इलीमक । पु० पाण्डुरोगप्रभेदे
॥ यदातुपाण्डोर्बन्धं स्य दधरि
तश्यावपीतक । बन्धे त्याहस्यस्त
न्द्रामन्दान्निस्त्वमृदुज्वर ॥ स्त्री
ष्वहर्षोऽङ्गमर्द्धंश्रवांसटणाकृषिभ
मा । इलीमकतदातस्यविद्याद
निलपिततद्वृत्तिमावमिश्र ॥ पा
ण्डो पण्डुरोगिण ॥

इलीशा । स्त्री० लाङ्गलदण्डे ॥

इल्यम् । वि० इलकृष्टवृक्षे । कृष्टे
॥ इलैभकृष्टम्० इलस्यकर्ष० ।
मतजनइलादितयत् ॥

हव

हव्या । स्त्री० हलसमूहे ॥ हलाना
समूह । पाशादिभ्योश्च ॥
हल्लकम् । न० रक्तसध्यके । रक्तसीं
धीतिख्याते । हला० इ० गी०
भा० प्र० पुष्पे ॥ रक्तवर्णपिकाल
पिकाशिपुष्पविशेषे । इच्छन्त्ये ॥ ह
लति । हलविकसने । खलुक् ॥ य
हा । हलनम् । सम्प्रदादिस्वात्
क्षिप् । हल लाति । लादाने ।
आतीनुपेतिक । सज्ञायाकम् ॥
हल्लनम् । चि० प्रचलायिते । इ०
ज० धर ॥
हल्लीषम् । न० योषितामण्डलीनृत्त्ये
॥ स्त्रीणां हल्लीष सहनत्नमितिचि
काण्डशेष ॥
हल्लीषकम् । न० स्त्रीणामण्डलिका
नृत्त्ये ॥ मण्डलीनृत्यज्ञृत्त्य स्त्रीणां
हल्लीषकानुतदितिहमचन्द्र ॥ ए
कस्यपु सोषद्धरेभि स्त्रीभि स
हक्रीडने । तत्तुरासक्रीडा । य
य । गोपौनामण्डलीनृत्यवधेहल्ली
षक विदुरितिकेष्वात् । तल्लक्षणा
रासरीष्ठयाद्रष्टव्यम् ॥
हव । पु० आज्ञायाम । निदेशि ॥
आज्ञ ने । हूतौ ॥ अध्वरे । समत
न्तौ । ज्ञानम् । ज्ञेज्स्वर्द्धायाश्च
व्येच । भ वेऽनुपसर्गस्थे च्यप सम्प्र
सारश्च ॥ हूयतेऽवेतिवा ॥ आ
हवे० इ तवेदविद । आहूयन्ते

हविष्यान्नम्

परस्पर युद्धार्थयोद्धारेऽच ॥
हवङ्ग । पु० काशपाचेदधिमिश्र
ताम्रभक्षणे । इतिकक्षित् ॥
हवनम् । न० हेमे ॥
हवनायु । पु० अग्नी ॥
हवनी । स्त्री० हवनकुण्डे ॥
हवनीयम् । चि० हविषि । हेमीय
द्रव्ये ॥ हूयते इ० अनीयर् ॥
हविषी । स्त्री० हेमकुण्डे ॥
हविरशन । पु० अग्नी ॥
हविर्गन्धा । स्त्री० शम्भा ॥
हविर्गृहम्)
हविर्गृहम् ।) न० हवनगृहे । हे
चीये ॥
हविर्भुक् । पु० अह्निरस पुत्रे चलि
याणापितरि ॥ अग्नी ॥ हवीषि ।
भुङ्क्ते । भुज० । क्षिप् ।
हविर्भू । स्त्री० पुनःकृत्स्नपत्न्याम् ॥
हविर्मन्य । पु० अग्निमन्ये । श्री
पथे ॥
हविष्कृत् । स्त्री० देशानामर्थेयाहवि
सम्प्रदायतितस्याम् ॥
हविष्मत् । पु० हविर्भुजि । वि०
आज्यादिमति ॥ ध्यानभावनाव
ति ॥
हविष्यम् । न० हवनीये ॥ भोज्यभेदे
॥ मुन्यन्नादिषु ॥ ह्यते ॥ हविषिहि
तम् । उगवादिभ्योयत् ॥
हविष्यान्नम् । न० हविष्ये । त्रतादा

हव्यवाहन :

बदनीयद्रव्यविशेषि ॥ हविष्यश्चत
दन्नञ्च ॥

हवि । न० हातव्यद्रव्ये । साज्जाय्ये
। देवतोद्देशिनामनीत्यन्यमानद्रव्ये
। त्यागप्रक्षेपक्रियाया साजात,
कर्मकारके ॥ तद्विविधम् । पुरो
डाशरूपमाज्यरूपञ्च ॥ छुते । सर्पि
ष्य ॥ हविषापरिणामीय यदेतद्
खिल जगत् ॥ हूयते । हुदनाद्
नयो । अर्चिश्चुचिहृत्पौष्पादिभे
सि ॥ सुन्यन्नाणिपय सीमामां
संयञ्चानुपस्कातम् । अक्षारक्षय
क्षेत्रप्रकृत्याहविरुच्यतइतिमनु ॥

हवुषा । स्त्री० हवुषायाम् ॥

हवे । अ० हवार्थस्मरणार्थोनिपा-
तौ ॥ प्रसिद्धार्थावधोतकौषेदेनि
पातौ ।

हव्यम् । न० देवीऽङ्गे । हवनीये ।
तूयन्ते प्रीयन्ते देवायिन० हूयते०
प्रक्षिप्यतेवा । हु० । अचीयत ।
गुणावादेशौ ॥

हव्यपाक । पु० चरी ॥ पच्यते ।
पचे कर्मविधञ्च । हव्यश्चतत्०
पाकश्च यद्वा । भाविघञ्च । पच
नम्० पाक । हव्यस्यपाक०
पाकाऽधिकरणम् ॥

हव्यवाहः । पु० अग्नी ॥

हव्यवाहन । पु० अग्नी ॥ हव्य वा
हयति । स्थानाहहृत्पुः ॥

हस्त :

हव्याश ।)

हव्याशन ।) पु० अग्नी ॥

हव्ये श ।)

हस । पु० हास्ये ॥ हसनम् । ह
सेहसने । स्वनहसीर्बेत्यप् ॥

हसनम् । त्रि० हास्य कुर्वति ॥ हसीर्ज
ट् शब्दः ॥

हसनम् । न० हास्ये ॥ हसी० । ल्युट् ॥

हसनी । स्त्री० अक्षारधान्याम् ॥ ह
सति । हसी० । कृत्यल्युटइति ल्यु
ट् । टिटटेतिङीप् ॥

हसनीमणि । पु० पपर्णीके । अ
ग्नी ॥

हसन्तिका । स्त्री० हसत्याम् । अक्ष
रधान्याम् ॥

हसन्तो । स्त्री० अक्षरधान्याम् ॥ मणि
काप्रभेदे ॥ शाकिनीविशेषि ॥ हस
ति । हसी० । लट् शब्दः । उगितश्च
तिङीप् । शप्श्वनोरितिनुम् ॥

हसितम् । न० अट्टहास्ये ॥ हास्ये ॥
त्रि० विकसिते । फुल्ले ॥ हसी० ।
नपुसकेभाविक्त ॥

हस्तः । पु० करे । पञ्चशाखि । शये
। पाणौ । हाथ० इ० भा० प्र० ॥
करिकरे शुगुडायाम् । सङ्घ०
इ० भा० प्र० ॥ मानभेदे । चतुर्वि
शत्यङ्गुलमिते सप्रकीर्णकरे ॥ यथा
। यथानातण्डुलीरेकमङ्गुलं चाष्ट
भिर्भवेत् । अदीर्घाधिकृतौ हस्त

हस्ता

सतुर्बिंशद्भिरङ्गुलीरितिकालिका
 पुराणम् । द्रुमेदे ॥ अथोदशर्चः ।
 हस्तायाम् ॥ यथा । पुण्योहस्तीमे
 चमप्याश्विनश्चत्वार्याहुः, सर्वदि
 गदारकाणीति ॥ कीशात्परोब्राते ॥
 यथाकीशहस्तः • कचसम्, हस्त्य
 र्थः । हसति • हस्त्येवा । हसी •
 । हसिमृगिणितितन् ॥ बि • हस्ता
 यांजाते ॥ अविष्टाफल्गुनीत्यणीस्तु
 कः । न • चमप्रसिद्धीयां ॥
 हस्तधारणम् । न • परित्राये ॥ प्राङ्मू
 मुद्यतस्यहस्तस्यधारणरोधः । रश्म
 कक्षपृष्ठेहस्तस्थापनवा ॥ मुञ्च्य
 हथे ॥
 हस्तप्रच्छम् । न • कन्युषि । कल्पवि ।
 हाथीका • इ • भा • प्र • ॥
 हस्तवारणम् । न • परित्राये । मार
 णीद्यतस्यनिवारणे ॥ हस्तो न •
 हस्तस्यवा • वारणम् ॥ करेणनि
 विधिः ॥
 हस्तविम्बम् । न • चन्दनादिनादेह
 विलिपनविशिष्टे । स्यासकी ॥
 हस्तसिद्धिः । स्त्री • भृती । वितने
 । हस्ताभ्यासाध्यासिद्धिः ॥
 हस्तसूत्रम् । न • करसूत्रे । क गणा
 • कृतिविवाहप्रसिद्धे ॥
 हस्ता । स्त्री • अश्विन्यादीन्वयोदशर्चः
 । तत्रजातस्यफलं यथा । दातायश
 स्त्रीमुत्तरामनस्त्रीभूदेवदेवार्चनञ्ज

हस्तिघोषा

न नयन्न । प्रसूतिका लो किलयस्य ह
 स्ताहस्तस्थितातस्य समस्तसम्पत् ॥
 हस्ताङ्गुलि । स्त्री • करशाखाया ॥
 हस्तामलकम् । न • करस्थितामलकी
 फली ॥ करस्थितस्यच्छजले । वेदा
 न्तग्रन्थविशिष्टे । पुं • शङ्कराचार्य
 स्याद्विषयविशिष्टे ॥
 हस्तावसेचनम् । न • उत्तरापोशाने ॥
 हस्तास्त्रम् । न • प्रहरणे । हथियार
 इ • भा • प्र • ॥
 हस्तकन्दः । पुं • वृहत्कन्दविशिष्टे ।
 कुष्ठहन्तरि • गजकन्दे ॥
 हस्तिकन्दकः । पुं • हस्तिकन्दे । स्वा
 र्थेकः ।
 हस्तिकरञ्जः । पुं • महाकरञ्जे ॥
 हस्तिकर्णः • । पुं • उरुबूके । एरण्डे
 । रत्नैरण्डे । स्वनाम्नाविख्यातेप
 लाशप्रभेदे ॥ हस्तिकर्णः पर वृष्यो
 मेधायुर्वलवर्द्धनः ॥ हस्तिकन्दे ॥
 गणदेवताप्रभेदे ॥
 हस्तिकर्णकः । पुं • हस्तिकर्णा
 हस्तिकर्णदलः । पुं •
 भिषिपलाशे । किञ्चने ॥
 हस्तिकारवी । स्त्री • अजमेदाया ।
 हस्तिनीलि । गोपघोष्टायाम् ॥
 हस्तिगिरि । पुं • काञ्चीदेशे ॥
 हस्तिघोषा । स्त्री • कीशातकीप्रभेदे ।
 महाकीशातक्याम् । नुनिनी • घी
 यातीरजी • इ • भा • ॥

दन्तभङ्गफलमत्रदक्षिणेभूप्रदेशवल
 विद्रवप्रदम् । वामतः सप्तपुरीहिते
 भयान्हरन्ति साटविकदारनायकान्
 ॥ पुनरपि । आदिश्रीदुर्भङ्गभङ्गदर्शना
 त्पार्थिवस्य सकल कुलक्षयम् । सी
 म्यलग्नतिथिमादिभिः शुभवर्द्धते
 शुभमथोन्मथाभवेत् । दन्तभङ्गस्य
 विजिषफलमाह । क्षीरमिष्टफलपुष्प
 पादपेष्वापगातटविघटनेनवा । वा
 ममध्यरदभङ्गखण्डनेमनुनाशकद
 तोन्यथापरम् ॥ ११ ॥ अधुनागतिः क
 तमाह । खलितगतिरक्षमात्तस्त
 कर्णोतिदोनः खलितमिदमुदोघं
 न्यस्तहस्तः पृथिव्याम् । द्रुतमुकुल
 तदृष्टिः स्वप्नशीलोविशोभोभयक
 दहितमक्षीनेक्षीऽष्टकृतकृत-
 ॥ १२ ॥ शुभचेष्टतमाह । वल्गो
 कस्याः शुगुल्मक्षुपतरुमथनः खेच्छ
 यः हृष्टदृष्टिर्यायावानुलोमत्ववि
 तपदगतिर्वकत्रमुन्नम्यचोच्चैः । का
 क्ष्यसन्नाहकाजिनवतिरमुहः शी
 करवहितः वातत्कालेवामदासिजं
 यकृदधरदवेष्टयेद्दक्षिणम् । प्रविश
 नवारिणिवारणस्यः ह्येणनाशाय-
 भवेन्नृपस्य । याहयहीत्वोत्तरणहि
 पश्यतीयात्स्थलवृद्धिकरं नृभर्तुः
 ॥ १४ ॥ इति वाराह्या ६२ऽध्यायः ।
 हस्तिकाया । स्त्रीः गजिकायायाम्
 । कुक्षरिकायायाम् ।

हस्तिनख .

हस्तिजिह्वा । स्त्री० नाडौविशेषि य
था । हस्तिजिह्वोत्पलप्रस्थानाडो
तथा पुर स्थिता । तस्याद्गडा
या । सव्यभागस्यमूर्ध्वदिपादा
कुष्ठान्तमाश्रिता । हस्तिजिह्वा
यानाडोदक्षिणे चक्षुषिस्थितेति ॥

हस्तिदन्त । पु० मूलकी । मूली०
इ० प्र० मूली ॥ नागदन्ते । खूंटी
० इ० भा० प्र० ॥ हस्तिनारदे ॥

हस्तिदन्तकाम न० मूलकी ॥

हस्तिदन्तफला स्त्री० एवारी । कक
डौ० इ० भा० प्र० ॥ हस्तिदन्तव
त्फलानियथा ॥

हस्ती । पु० महामृगे । पीली । चक्षु
पर्यायास्तु दन्तीदन्ताधक्षीहस्ती०
द्विरदेऽनेकपोद्विप । मतङ्गजीग
जीनाग कुञ्जरोवारण करौ ।
इभ सन्धेरम पद्मीति ॥ हस्त
शुण्डऽस्यास्ति । हस्ताख्यातावितौ
नि ॥ हस्तिनापुरस्थानिर्माणकर्त
रिसुहेचराजपुत्रे ॥ यथा । वृहत्
चक्षुसुहेच० पुत्र सुहेवाद्ध
स्तीतिविष्णुपुराणम् । नारोहेतु
कामुजोन्मत्त गजराजाकदाचनया
रुद्धकामुक तन्तुपरवे हविषोदतीति
कालिकापुराणम् ॥

हस्तिनख । पु० अपसीपानि । पूर्वा
रिमृत्कूटे । पुरद्वाराऽऽवरणार्थं क
तेकमनिर्माणकूटे । दुर्गपुरद्वार

हस्तिनीदुग्धम्

समीपेयुद्धार्थं यद्वरतटमन्त सो
पानयुक्तनृत्कूटं यदस्थित्वा० विप
क्षे पुष्पाण्डादिकक्षिप्यतेतत्रहस्तिन
खद्वयन्ये ॥ कूटं पूर्वादिदुग्धहस्तिन
खस्तस्मिन्नस्थमर । हस्तिनीमख
इव । हस्तिनानखन्यतद्वृत्तिवा । ख
नुचवदारणे । अन्येष्वप्योतिष्ठ ॥

हस्तिनपुरम् ।) न० गजाक्षयेहस्ति
हस्तिनापुरम् ।)

नपुरे ॥ हस्तीनामराजा० तेननि
र्मितत्वात् ॥

हस्तिनी । स्त्री० गजयोषायाम् । क
रिण्याम् ॥ धेनुकायाम् । वशाया
म् ॥ भाद्रपदादौहस्तिनीप्रसूतीत
हानमाहकालिदास । भावीतदा
पिकरमेकलभ करिण्याच्चेयप्रसू
यतद्वृत्तियुविभौनभक्षे । चक्रव्य
योनरपतेयंदिभूमिदेवितहानमस्ति
तदुपप्रणयान्तयेत० इति ॥ नारी
जातिविशेषे ॥ तज्जन्तय यथा । स्थू
लाधरास्थूलनितम्बभागास्थूलाकुक्षी
स्थूलकुचामुधीना । कामोत्सुका
गाढरतिप्रियाचनितम्बखरणाखलु
हस्तिनीसेति ॥ इट्टविलासिन्याम्
॥ हस्तिशुण्डयाम् ॥

हस्तिनीदुग्धम् । न० इन्ध्याक्षीरे ॥ त
द्दुषायथा । वृहस्प हस्तिनीदुग्धम
धुरंतुवरगुरु । वृष्य बल्य हिम कि
ग्ध चतुष्प स्थिरताकरमिति ॥

हस्तिलक्षम्,

हस्तिनीपुरम् । म० हस्तिनापुरे ॥

हस्तिना । पु० हस्तिपक्षे ॥ ह
स्तिनपाति । पा० । आतिानुपे
तिक ॥

हस्तिपक्ष । पु० हस्त्यारेष्टे । आधी
रणे । निषादिनि ॥ स्वार्थे कन् ॥

हस्तिपत्र । पु० हस्तिकन्दे ॥

हस्तिपरिष्का । स्त्री० राजकीषात-
क्याम् ॥

हस्तिपर्यी । स्त्री० राजकीषातक्याम्
। निनुषा० इ० भा० प्र० ॥ एवारी
। कर्कश्याम् ॥ मेरुटायां ॥

हस्तिमद । पु० गजमदे । दाने ॥

हस्तिमत्त । पु० सुरहिपे । ऐरावते
। अभमातङ्गे ॥ विनायके । विन्न
रकी ॥ शङ्खनागे ॥

हस्तिमुख । पु० गणेशे ॥ हस्तिव
मुख यस्य ॥

हस्तिरोहणक । पु० महाभरते ॥

हस्तिलक्षम् । म० गजलक्ष्मि ॥ तन्नि
रूपय यथा । मद्रोमन्दोन्मगीमिश्र
यतस्त्रोगजजातय ॥ तत्रादौमद्र
लक्षणम् । मध्वाभदन्ता । सुभिभ
क्तदेहानचीपदिग्धानकृशा । यमा
स । गात्रे समैवापसमानवशा
वराहतुस्थैर्जवनैश्चभद्राः ॥ मन्द
लक्षण यथा । वक्षोऽप्यकक्ष्यावलय
अथासलम्बोद्वरस्तृण्णवतीगलस्य
। स्थूलावकुक्षि । मङ्गमेवकेनसेही

हस्तिलक्षम्,

चट्टम् मन्दमतङ्गलस्य ॥ २ ॥ मृग

सङ्क्षीर्णलक्षणन्तु । मृगास्तु
स्वाधरवाकमेद्राहन्वङ्गिभक्तुहि
जहस्तकर्णा । स्थूलिष्वबास्त्रेति य

थोक्तचिह्ने सङ्क्षीर्णनागान्यतिमि
श्रचिह्ना ॥ ३ ॥ अथैतेषामुद्यति
देव्यपरिणाहानांप्रमाणमाह । प

क्षोद्यति ० सप्तमृगस्य देव्यमहौ
चहस्ता परिणाहमानम् । एकदि
वृत्तावयमन्दमद्रौसङ्क्षीर्णनागीऽनि

यतप्रमाण ॥ अथैतेषां वक्ष्यमदल
क्षणमाह । मद्रस्य वक्षोहरितामद
लमन्दस्य हरिद्रवसन्निवाय ॥

कृष्णोमदस्याभिहितो मृगस्य सङ्क्षीर्ण
नागस्य मदीमिश्र ॥ ५ ॥ गजा
नांशुभलक्षणायाह । तान्नीचता

लुपदनाः कक्षाविह्वलेषाः क्षिप्रो
द्यतायदशना पृथुकायतास्या ।

चापिप्लतायतनिगूढनिमग्नवशास्त
न्वेकरोमचितकर्मसमानकुम्भा ॥

॥ ६ ॥ विसौर्ण्यवक्ष्यं हनुनाभित
लाटगुह्या । कूर्मीप्रतैर्दिग्गवामि
तिभिन्नखेष । रेखावधोपचितव

तकरा । सुवालाधन्या सुगन्धिम
दपुष्करमारुताय ॥ दौर्वाङ्गुलिरस्त

पुष्करा सजलाभोदनिनादवह
या । वृद्धायतवृत्तकम्बराधन्याभ
मिपतैर्मतङ्गजा ॥ ८ ॥ अथाशुक्ल
क्षणाङ्गजानाह । निमंदाव्यधि

हस्तिशाला

कहीनमखाङ्गान् कुलवामनकमेव
विषाणान् । दृश्यकीषफलपुष्कर
हीनान् श्यावनीलवदस्तासिततालू
न ॥ स्वल्पवक्त्ररुहमत्कुण्डलपण्डा
न हस्तिनीस्रगजलक्षयुक्ताम् । ग
भिर्बोसुन्दरति परदेशप्रापयेदथ
बिरुपफलास्ते ॥ १० ॥ अथकुला
दीनांलक्षणांनितु । सङ्घविभवचो
जवन पृष्ठमध्यसङ्घटत । प्रमा
णहीनस्तन्नाभि सकुवलीदारणा
धम ॥ आनाहायामस युक्तीषी
तिष्ठस्योभवेद्वज्र । घामन सस
माख्यातीभर्तुर्नार्थयश्च प्रद ॥
सर्वलक्षणसम्युचीदन्तैस्तुपरिवर्त्ति
त । मत्कुण्डल ससमाख्यात
सङ्घयामेप्राणघातक ॥ पादये । स
न्निधौ । आद्यत्यनागच्छगच्छत
। समटेऽध्वनियुक्तेष्वलक्षणांनं
पूजित ॥ अनन्ताध्यधिक्यवक्ष्यं
स्तारिषस्तनान्तरम् । विवाट सवि
निर्दिष्टोदुर्गतिर्निन्दितोगण ॥
इतिबाराह्या ६३ अध्याय ॥

हस्तिक्षिप्र । पु. क्षिप्र ॥ इति
हस्तिक्षिप्रक । पु. क्षिप्र ॥ इति

राजनिर्घण्ट ॥

हस्तिबाह । पु. अक्षुषि ॥

हस्तिविषाणी । स्त्री. कदल्याम् ॥

हस्तिशाला । स्त्री. चतुरे । गजगृहे
पीलुस्थानि ॥

हस्त .

हस्तिशृण्डा । स्त्री. क्षुपविशेषि । ह
हस्तिशृण्डो । स्त्री. क्षुपविशेषि । ह

स्तिन्याम् । भूसृण्ड्याम् । हाती
शृण्डा. इ. गौ. भा. प्र. । अ
स्थिसंहारे ॥ यथा । हस्तस्यऽस्थि
संहारीहस्तिशृण्डोवनालिकीतिहा
रावली ॥

हस्तिश्यामाका । पु. हातिश्यामा
इतिगौडप्रसिद्धेनस्थे ॥

हस्ते । अ. पाणौ ॥

हस्तेकरणम् । न. पाणिग्रहणे । वि
वाहे ॥

हस्त्यध्वज । पु. गजाध्वजे ॥ तत्र
क्षय यथा । हस्तिविद्याविधानक्षी
पत्यजातिविशारद । क्लेशचमस्त
याराक्षोहस्त्यध्वज . प्रयस्यते ॥ इ
तिमातृ १८६ अध्याय ॥

हस्त्यायुर्वेद . । पु. हस्तिचिकित्सा
शास्त्रे । गजायुर्वेदे ॥

हस्त्यारोह । पु. हस्तिपक्षि । निषा
दिनि ॥ तत्रक्षयस्तु । एतैरेवगु
णैर्युक्त स्त्रासनक्षत्रविशेषत । ह
स्त्यारोहानरेन्द्रस्यसर्वकर्मणिमस्य
तेइतिमातृ १८६ अध्याय । ए
तेहस्त्यध्वजगुणैः ॥ हस्तिनमा
रोहति । कृते मर्त्यव्ययम् ॥

हस्त्यलुकम् । न. कक्षरालुके । दी
र्घतायुक्ते . महाशरीरेकद्विषे ।
हस्त । वि. मूर्खे । हसति । हसे .

हातव्य

। स्थायित्वीतिरक ॥
 हहलम । न० । हाहाहले ॥ इ० श०
 च० का ।
 हह । पु० । हाहानास्त्रिगम्ये ॥
 हा । अ० । विशादे ॥ शुचि । शोकि ॥
 अर्त्ति । णोडाधाम् । दु खे ।
 कुम्भावाक् ॥ विस्मये ॥ आर्त्तीतो
 ॥ अहसि । जोहाकाण्यागे । वि
 प ॥ यथा । पारव्यन्निरुद्योगी
 गाम्येप्रसूतक । निश्वस्यो
 भयस्थानेहानर क्लानहन्यते ॥
 हाकाक्ष । स्त्री० । माचावृत्तप्रभेदे ॥
 लक्षणम् । द्विजगणसगणभगणक
 लिताभवतिचतुर्दशकलकलित ।
 अन्तेगुरुमुपधाययदाहाकालरेषाभ
 वतितदा ॥ यथा । कौमुदकुमुदव
 न्मुवदनास्मितपीयूषजनितमदना
 । चपलबिलोचनजितहरणीहरति
 नवाद्यमनसरुणौ ।
 हाकर । पु० । क० । हाख्येयादसि ॥
 हाटक । पु० । न० । स्वर्णे । हेमनि ।
 कनके । हटति । हटदौष्टे ।
 खल ॥ हाटयतिवा । कुन् ।
 धत्तरे ॥ द्वि० । स्वर्णनिमिते ॥
 हाटकीश । पु० । पातालाधिपतीश्व
 रे ॥ हाटकाख्यधरसविशेषश्च ॥
 हाटकीश्वर । पु० । गीदावरीतीरस्थ
 विविविशेष ॥
 हातव्यः । पि० । अक्षय्ये ॥ यथा ।

हापुत्री

बीभत्साविषयाचुर्गुप्ततम का
 योवयोगत्वरप्रायोवन्मुभिरध्वनीव
 पयिकैर्वीगिवियोगावह, होतव्यो
 यमसारणविरस ससारद्वयादि
 कसर्वस्यैवहिवाचिचितसिपुन क
 स्यापिपुण्यात्मन ॥
 हावम् । न० । भृतौ । वितने ॥ प्रमथ
 ने ॥ पु० । राजसे ।
 हानम् । न० । त्यागे । उत्सर्गे ॥
 आत्यन्तिकोपरमे ॥
 हानि । स्त्री० । अल्पत्वे ॥ अपश्ये
 । क्षती ॥ आयुष क्षयराक्षीमि
 नलभ्य स्वर्णकोटिभि । सचेतु
 विफलोयातिकामीहानिस्ततोधि
 का । विनाशि ॥ हानम् । भीहा
 कत्यगे । ग्लान्याहाभ्योनि ॥ य
 हा । हीयते । कोहाक् । वहि
 शिशुयुद्धग्लान्यात्वरिभ्यानिदिति
 नि ॥
 हानु । पु० । दन्ते ॥ इतिविकाण्ड
 शेष ॥
 हानम् । न० । भृतौ । मरणे ॥ ह
 न्ति । हन० । असजिगमिनमिह
 मिश्रश्चथावृद्धिस्तेतिष्ठन् ।
 हापनीश । न० । वज्रकुयोग्ये ।
 हापित । द्वि० । क्लान्ति । हानिज्
 गमिसे ॥
 हापुत्रिका । स्त्री० । पक्षिविशेष ॥
 हापुत्री । स्त्री० । पक्षिविशेष ॥

हारक

तत्पर्यायायथा । अथसर्पपी० ख
ज्जनिकातुलिका० स्फोटिकेतिचि
काण्डशेष ॥ गीभण्डीर वङ्ग
कोरे। हापुवोरजभट्टिकेतिहाराव
लो ॥

हाफिका । स्त्री० जूम्भये । जूम्भाया
म् । उपपुष्पिकायाम् । जम्भाई०
ई० भा० ॥

हायन । पु० अविंषि । ज्वलि ।
अग्ने शिखायाम् ॥ ब्रौह्मप्रमे
दे । नीवारादावितिमुक्कुट ।
षष्टिकद्रुतस्वामी । शालेर्जातिवि
शेषे० इतिभिषज ॥ पु० न०
स वत्सरे । शरद् । वर्षे ॥ जहा
तिल्यजत्युदकम् । ओहाक त्यागे ।
भाधान् जिहीतेव्याप्नोतिवा । ओ
हाङ् गती । हस्रभौहकाजयेरि
त्युभयदण्ड ॥

हार । पु० मुक्तावली । मुक्तादाम
नि । युधि । सङ्ग्यामे । सयुगे ।
गुरुवर्षे० ५० ॥ सुयोधवानरस्यञ्च
शुरे । न० हरिश्चरिते ॥ त्रि० मने
हरे ॥ मनोऽङ्ग ॥ ५० नेन । हज० ।
घञ् ॥ यद्वा । हारपतिमन ।
स्वार्थय्यन्तादच् ॥ हरणम् । भा
षिवाघञ् ॥

हारक । पु० किलबे । चौरि ॥ ग
द्यमेदे ॥ विज्ञानविशेषे ॥ शोखोट
हन्ते ॥ भाजकाङ्गे ॥ चि० हरणक

हारित

हारि० हरति हज० । खलु
॥ क्रियते । बाहुलकात्कर्मणि
बाखलुत् ॥

हारहारा । स्त्री० कपिलद्राक्षायाम् ॥
हारहूरम् । न० मद्ये ॥ इ० हिमच
न्द्र ॥

हारहूरा । स्त्री० द्राक्षायाम् ॥

हारहूरका । स्त्री० गोस्तन्याम् ॥

हारावली । स्त्री० पुरुषाशमकृतको
षविशेषे ॥ हारपङ्क्तौ ॥

हारि । स्त्री० पथिकसन्ताने । पथि
कपङ्क्तौ ॥ द्यूतदौपराजये ॥
चि० मनेच्छे । रुधिरि ॥ शुभे ॥

हरति । हज० ॥ बाहुलकादिज ॥
हारिकण्ठ । पु० कौकिले ॥ त्रि०
हाराऽन्वितगले ॥

हारिणिक । पु० मृगधी ॥ हरिणा
नृहन्ति । मर्द्धिमव्यमृगानृहन्ती
तिठक ॥

हारिणी । स्त्री० अल्यष्टकन्द १०
प्रभेदे । तल्लघयन्तु । वेदत्वैश्वर्यं
भनमयलागसेत्तदाहारिणी । य
था । यस्यानित्यश्रुतिकुबलयेश्री
शालिनोलीचनेराग स्त्रीयाऽधर
किसलयलाक्षारसारङ्गनम् । गौ
रीकान्ति प्रकृतिरुचिरारम्याङ्गराग
च्छटासाकसारिरजनिकयराधाम
नोहारिणी ॥ हारवत्याम् ॥

हारित । पु० पक्षिविशेषे । हारी

हारीत .

ती ॥ हारमित ॥
 हारितकम् । न० श. की ॥
 हारिद्र । पु० कदम्बवृक्षे । नीपे ॥
 शिष्विशिष्ये ॥ यथा । ह (रिद्रा) तुल्य
 मूलीयाहारिद्र . ससुदाहृत ॥
 हरिद्रावर्णे ॥ नि० हरिद्रारञ्जिते ॥
 हरिद्रयारक्तम् । हरिद्रामहारजना
 भ्यमञ्ज ॥
 हारिद्रव । पु० मैत्रायणीयानां शाखा
 प्रमेदे ॥
 हारिद्रुमत पु० गीतमगोत्रे मुनिवि
 शेषे ॥ हरिद्रुमतोऽप्यम् । अण् ॥
 हारी । नि० हारविशिष्टे ॥ हारीस्य
 स्य । कनि० । हर्तरि ॥ अवश्य ह
 रति । हञ् । निनि . ॥
 हारो । स्त्री० मौक्तिके । यथा । मुक्ता
 मुक्ताफलशुक्तिबीज हारीचमौक्तिक
 मितिगन्दरजावली ॥
 हारीतः । पु० धर्मशास्त्रप्रवर्तकैः सु
 निविशिष्टे ॥ कैतवे । कृष्णि ॥ पक्षि
 विशिष्टे । हरिणा हारीतलङ्घितिला
 कप्रसिद्धे ॥ अथमांसगुणायथा ।
 हारीतीरुल्लङ्घना . स्याद्रक्तपित्तक
 कापह । खेदस्वरकर प्रीतुर्वृष
 ज्ञातकरश्चसः ॥ हारीतीरुल्लङ्घित
 स्यादुधारितीऽपि सक्त्यति ॥ हारी
 मीत ॥ हारीस्यश्चिन्ना वा । क
 नि । हारिमनोहरमित'गमनम
 स्य ॥ यथा । हारयति । क्षिप । ए

हाला

तिस्र । ईगती । गन्धर्वेतिक्त . ।
 हारचासावीतञ्च ॥
 हारीतक । पु० हारीतखगे ॥ स्वा
 र्थे क ॥
 हाहम् । न० प्रेमणि । स्त्री हि ॥ अ
 भिप्राये ॥ हृदयस्यकम् । युवादि
 त्वात् . हायनान्तयुवादिभ्यो णिच्य
 ण् । हृदयस्य हृत्ते खेति हृदादिभ्य
 ॥ हृदमर्थे ण् वा ॥
 हाही । नि० स्त्री हति ॥
 हाय्य . । पु० कलिद्रुमे । विभीतके
 हरणीयाङ्गे । भाष्ये ॥ जरणे ॥
 नि० हर्तव्ये ॥ हर्तुं योग्य . । ह
 अन् . । कटहलीयत् ॥
 हाल . । पु० बलदेवे ॥ शालिवाह
 नभूपतौ ॥ हली ॥ हलति । ह
 लबिलीखने । ज्वलतिक्वसन्तोभ्यो
 ण ॥
 हालकः । पु० पीतहरितवर्णाङ्गे ॥
 हालहलम् । न० पु० हालाहलेविधि
 ॥ हालिबहति . जठरम् । हल .
 । पचाद्यच् । हलमिव हलति वा ।
 अच् . प्रज्ञाद्यण् ॥ मधुतिष्ठति
 वाचिवीधिताहृदये हालहलमहृदि
 णम् । अतएव निपौयतेऽधरो हृदय
 मुष्टिभिरेवताड्यते ॥
 हालहाल । पु० न० हालाहले ॥
 हाला । स्त्री० सुरायाम् । बलदेवप्रि
 यायाम् । वरुणात्मजायाम् ॥ ह

हालिका .

लखनम् । हल० । ज्वलतीति
हल्यतेऽनयाया । हल्येति
ज ॥ हालाहलहल्लिखेकहालातु
साम्प्रीकम् । तालमथे ॥

हालाहलानम । न० चिदम्बराभि
धेदेया स्थानि ॥

हालाहल । पुं० न० विषप्रमेदे ॥
तत्स्वरूपम् । गीतनाभफलागुच्छ
स्तालपञ्चदस्तथा । तीक्ष्णसायस्यद
द्यतेसमीपस्थाद्रुमादथ किञ्चि
न्यायहिमालये । दक्षिणाञ्चितटे
देशेकीकृतेपिचजायते ॥ हालेव
आहलति । हल० पञ्चाद्यच् ॥
हालाहलानेवविषविषरमापरज
नाव्यत्ययमेवमन्वते । शीगेनजाग
तिनिपीयतथिव स्रग्भ्रमांसुद्य
तिनिद्रयाहरि ॥

हालाहल । पु० कौटविशेषि । अ
ञ्जनिकायाम् । कुटिलकौटिके ॥

हालाहलधर । पुं० सप्ये । हाला
हलधरोधारक ॥

हालाहला । स्त्री० अञ्जनिकायाम् ॥
गिरिकायाम् । बालमूषिका
याम् ॥

हालाहली । स्त्री० मदिरायाम् ॥

हालिका । पु० कथंवाहृषि । सैरि
कि । हलिनखमति । तिमदीव्यतिष्ठ
मतीतिद्वक् ॥ हल बहति । हल
स्थायश । हलसीरोद्वक् ॥

हाव

हालिनी । स्त्री० स्थूलपल्लव्याम् ॥

हाली । स्त्री० कनिष्ठभालिकायाम् ।
यथा । कनिष्ठाग्र्यालिकाहालीयन्नि
काक्षिककुक्षिकितिहेमचन्द्र ॥ म
दिरायाम् ॥

हालु । पुं० दन्ते ॥

हावः । पु० पाञ्चाने ॥ स्त्रीणांविजा
सादौ । नारीणांशृङ्गारभावमुक्ति
यासु ॥ यथा । स्त्रीणांविजासावि
ज्जोकाविभमीकलित तथा । हला
लीलेत्यमोहावा क्रियाशृङ्गारभा
वजा ॥ शृङ्गारात् । रस्यादे ।
भगवान्मनोविकाराश्चजाता । क्रि
याश्चेष्टाश्चङ्गाराख्याविजासादि
काहावशब्दवाच्याद्वत्यर्थ ॥ हवन
म् । हुदनादनयो । कचिदपवा
दविषयेषु त्सर्गीऽभिनिविशते । इत्य
वविषयेष्व । इतिशब्द प्रकारे
। तेनान्येपिबोध लौलाविला
सोविष्कृतिर्विभम किलकिञ्चि
तम् । मोहायितकुटुमितविज्जोका
ललिततथा । विहृतश्चेतिमन्तव्या
दशस्त्रीयास्तभावजावृति ॥ हूय-
न्तेरागिणीऽनेतिहाव । यद्वाहूय
न्तेरागिण्य । कामाग्नावनेनेतिहा
व । अचिकरथेकरथेवावञ्च ॥
यथोक्तम् । युवानोऽनेनहूयन्तेना
रीभिर्मदमानसै । अतीनिरुच्यतेहा
वस्तेविलासादयोमतावृति । हाक

होसम

ष्ट वायतिशोषयति वैशोषणे ।
ह ॥

हास । पु० हास्ये ॥ हसनम् । हसे
हसने । खनहसीर्वीतिपक्षे घञ् ॥
प्रकाशि ॥

हासिका । स्त्री० हासी । हांसी० इ०
भा० ॥ हसी० । धात्वर्थनिर्देशेण्वु
ल् । प्रकाशि ॥

हास्तिकम् । न० गजरायाम् । करि
समूहे ॥ हस्तिनासमूह । अचित्त
हस्तिधेनोष्ठक । हस्तिनीनांसमूहो
वा ॥ भस्म ठङ्गतिपुबङ्गाव । ॥ चि०
हस्त्यरीष्टे ॥ हस्तिनाचरति० ग
च्छति । चरतीतिठक् ॥

हस्तिनम । न० हस्तिनापुरे ॥ हस्ति
द्वय । गजपरिमाणे ॥ हस्तिप्रमाण
मस्य । पुबङ्गहस्तभ्यासण् चित्त्वण्
। कुनख्यनपण्वुत्तप्रकृतिभाव । ॥

हास्तिनपुरम् । न० हस्तिनापुरे ॥
हास्तिनायन । पु० हस्तिनीनां वा
ऽपत्ये ॥ नडादित्वात्फक् । दा
शिङनायनेतिठिखोपाभाव ।

हास्यम् । न० रसविशिष्टे । हसे हा
सी । यथा । विकृताकारशब्देनचि
ष्टदेकतुकादुभयेत । हास्याहास
स्थायिभाव प्रवृत्त प्रथमदेवत
॥ विकृताकारशब्दश्चिष्टयदासी
क्यहसेज्जन । तद्वत्ताज्जनप्राह
तच्च षोढीपनमतम् ॥ अनुभावे

हाहा

क्षिसङ्केतवदनस्मेरतादिक नि
द्रालस्यावहित्याद्याभक्ष्युर्व्यभवा
रिण ज्येष्ठानास्मितहसितैर्मध्याना
विहसितोवहासमेष । नौचानाम
पहसित तथातिहसितश्चषडभेदा
॥ ईषद्विकासिनयन स्मित स्यात्
स्यन्दिताधरम् । किञ्चिन्नक्ष्यद्वि
जतपहसित कथित बुधे । म
धुरस्वरविहसितसांशोर कस्यम
वहसितम् । अपहसितसास्त्राद्य
विद्विषाह चभवत्यतिहसितम् ।
हसी० । कटहलीय्येत ॥ चि० प
रिहसनीये ॥

हाहलम् । न० हालाहलि ॥

हाहा । अ० विस्मये । शोके ।

हाहा । पु० गन्धर्वविशिष्टे ॥ ह हा
ह्रह्रसैवमाद्यागन्धर्वास्त्रिद्वौकस
मिच्छमर ॥ ह कृतिशोकाव्यस्रका
शब्द कहाति । अ हाकल्याणि । वि
च् । शसिहाह । अव्युत्पत्तिप
क्षे० शसि० ह हान् । आतीधाती
रित्यस्याप्रवृत्ते ।

हाहाकार । पु० शोकध्वनी ॥ हाहा
शब्दे । हाहाकरणम् । भावेघञ् ॥

हाहालम् । न० हालाहलि ।

ह हा । पु० देवगन्धर्वे ॥ सान्त्वय
म । गन्धर्वीहाहसिप्रीतीगन्धर्वीगा
यनेपिचितिसाहसाह । गन्धर्वप्री
तिहाहसीरितिवाच्यति ॥

हि सा

हाहः ॥ पु० गधर्वे ।
 हि अ पादपूरणे ॥ इतो । विशिष्टे ।
 अवधारणे ॥ प्रश्ने । हेत्वपदेने ।
 सन्धमे ॥ अरुयायाम् ॥ अप्यर्थे ॥
 विद्वदनुभवप्रसिद्धौ । हिनीति । हि
 गतो । विष् । स ज्ञापूषं कृत्वा ह्य
 याभाव । कृपितुगभावोवा ।
 भावेवाप्रत्ययौ ॥

हि सक पु० व्याड । हि स्वपथौ
 । अथर्ववेदज्ञे ब्राह्मणे ॥ श्रौ ।
 नि० हि साकसंरि । नृशसे । वा
 तुके ॥ हिनस्ततच्छील । हि सि
 हि सायाम् । निन्दहि सत्किञ्चित्
 बुद्धि । शरणागतवासस्तोहि सका
 न्स वसिष्ठतु चोर्णव्रतानपिसदा
 कृतघ्नसहितानिमान् ॥

हि सा । स्त्री० चौर्यादिकर्मणि ॥
 आदिना व धनवासताडनादयोवा
 द्या । घाते । वधे । अनास्तोये
 प्राश्निवधे ॥ साचकृतकारितानु
 मोदितभेदेनविधिधा । कायवा
 ड मनोभि प्राणिनापीडने ॥ प्रा
 णवृत्तिच्छेदे । स्वाभिप्रायप्रकटने
 नपरवृत्तिच्छेदेने ॥ कायक्रेश म
 नोदु खवध वाप्राणिनां पुन ।
 य प्रवर्तयतिहे पात्साहि सिति
 समासत० इतिदेवता . ॥ हि सन
 म् । हि सि० । गुरोश्चोत्थ . ० टा
 प् ॥ अहिगुरावरण्ये वागिवसदा

हि सा

तमवान्द्विज । नाऽवेदविहिताहि
 सामापद्यपिसमाचरेत् ॥ कथ त
 र्हितुल्ये हि सात्त्विके दिक्कीदीक्षा
 दि० शुहि सानाधर्मयिष्यतथाह ।
 यावेदविहिताहि सानियतास्मि अ
 राचरे । अहि सामेवताविद्यावेदा
 हर्षोहिनिर्वभौ । इतिमनु ।
 याश्रुतिविहिताकर्मविशेषदेशका
 लादिनियता । अस्मिन्जगतिस्था
 वरजङ्गमात्मनि० अहि सामेवतांजा
 नीयात्० हिसाजन्याधर्मविरहात् ।
 देवपशुहननम्० अधर्म० प्राणिह
 नमत्वात्० ब्रह्मणहननवदित्याद्या
 नुमानम० उपजीव्यशास्त्रबाधोदे
 वनप्रवर्तते । दृष्टान्तीकृताब्रह्मण
 हननस्याप्यधर्मत्वे । शास्त्रमेवाप
 जीव्यम् । वेदाहर्षोहिनिर्वभौ ।
 यस्मादनन्यप्रमाणकोधर्मोवेदादेव
 नि शेषेणप्रकाशत० उक्तवृत्तिकु
 ल्लूकभट्ट ॥ यज्ञार्थब्राह्मणे
 ध्या प्रशस्तानृगपक्षिण । भुक्त्या
 नास्तेववृत्त्यर्थमगस्त्योद्याचरत्पुरा
 । बभूवुर्हंपुरोडाशाभक्ष्याणां नृग
 पक्षिणाम् । पुराणेष्वपि यज्ञेषु ब्रह्म
 चरसर्वेषु चैतन्नु ॥ पुरातनैष्वपि
 कृषिकर्तृकयज्ञेषु भक्ष्याणां नृगप
 क्षिणां मासिनपुरोडाशाचमबन् । त
 स्मात्० यज्ञार्थमशुनातनेरपि नृग
 पक्षिणोवध्यावृत्तिकुल्लूकभट्ट . ॥

हि सपशु :

हिंसाकर्म । न० अयवर्षेदोक्तमन्त्रय
 न्नादिनिष्पादितमारणीच्चाटनादि
 क्रियायाम् । अभिचारे ॥ हिंसा
 फलकर्म । शाकपाथिवादि ।
 हिंसात्मक । वि० हिंसास्वभावे ॥
 हिंसार । पु० व्याघ्रे ॥
 हिंसालुक । पु० खादुकेशुनि । क
 टखना० खाणया० कृताङ्ग० भा० ॥
 हिंसितः । वि० प्राप्तहिंसे । हिंसां
 प्राप्तं ॥ यथा । यस्तुकन्यापिताद
 स्वानप्रयच्छतितापुन । अष्टौपि
 ष्ठगणास्तेन हिंसितानावस शय ।
 ॥ इ० वाराहपु० ॥
 हिंसौर । पु० व्याघ्रे ॥ वि० खलि
 । दुष्टे ॥ हिंनस्ति हिंसि० । हिं
 सेरीरघ्नोरचौ । खरेभेद ॥
 हिंस । पु० घाते ॥ भीमसिने ॥
 इरे ॥ वि० हिंसाशौके । शरारौ
 । धातुके ॥ हिंसायां हिंसेनोपा
 भाषायथा । कृपाकार्यसताम्रशब्द
 हिंसेषुचजन्तुषु । हिंसायानहि
 दोषश्च हिंसायाश्चव्रजेश्वर । इ०
 प्र० वे० क० जन्मखण्डे ८५ उ
 ध्यायः ॥ हिंनस्ति । हिंसि० ।
 नमिकम्पिसम्यजसकर्महिंसेदीप्ति
 र ॥

हिंसक । पु० हिंस्रपशौ । व्याडि
 ॥ सार्थक ॥

हिंस्रपशु । पु० हिंसकजन्तौ । व्या

हिङ्कार :

डे । हिंसेके ॥

हिंसा । स्त्री० हींस० इ० भा० प्र०
 वृद्धे । काकादन्त्याम् ॥ जटामांस्या
 म ॥ वसायाम् ॥ हिंनस्ति । हिं
 सि० । र । टाप् ॥ गवेडुकाया
 म ॥ नाड्याम ॥

हिङ्गा । स्त्री० जर्हूवातप्रवृत्तौशब्दवि
 शेषे ॥ रोगोपसर्गविशेषे ॥ रोगवि
 शेषे ॥ अस्यादिप्रकृष्टनिदानमाह ।
 विदाहिगुरुविष्टम्भिरुद्याभिष्यन्दिभो
 जने । शीतपानाशनस्यानरजो
 धूरेस्थानिलैः ॥ व्यायामकर्म
 भाराध्ववेगाघातापतपणैः । हिं
 काश्वासश्वासकासश्चन्द्रयासमुपजायते
 ॥ अपतपणम् । अनशननादि ।
 सम्प्राप्तिमाह । वायु कफिनामु
 गतपञ्चहिङ्गाकरेतिहिं । अन्नजां
 यमलांशुद्राङ्गम्भीरांमहतीं तथा ॥
 सामान्यजन्तुषु । सुहृमुहृवायुस
 देतिसखनोयकृत्प्रिहान्नापिसुखा
 दिवक्षिपन । सदीपभानाशुहिंन
 क्यसून्यतस्तस्तुहिंकेत्याभिधीय
 तैबुधैरिति ॥ हिंनस्तिइतिहिङ्गा
 । पृष्ठादरादिस्वद्रूपसिद्धिः । हिं
 गितिजायति० शब्दं करोतीति तथा ।
 हिङ्गनम् । हिङ्गपत्र्यक्तेशब्दे । गु
 रोश्चेत्य टाप् ॥ यथा । हिङ्गय
 ते । हिङ्गहिंसाम् । पचाद्यच् ॥

हिङ्गार । पु० सामभक्त्यन्तरे । पाञ्च

हिङ्गुलः

भक्तिकस्य सान्प्र प्रथमायामभक्तौ ॥
हिङ्गु । न० मूलविशेषश्चानिर्यासेपधूप
नि ॥ अक्षयव्यायोगुणाश्चयथा । अ
हस्त्रवेधितुक बाल्हीक हिङ्गुराम
ठम । हिङ्गुणा पाचनरुच्यतीच्छावा
तवलासहत् । रसेपाकीचकटुक क्षि
ग्धश्चवर्जितौपनम् ॥ शुनगुल्मोद
रानाहकनिघ्नपित्तवर्धनमिति ॥
हिनेति । हिगतौष्ठद्वीच । हि
मगच्छतिवा । मृगय्यादि ॥ वश
पत्याम् ।

हिङ्गुनाडिका । स्त्री० नाडीहिङ्गुनि
। रामव्याम ॥

हिङ्गुनिर्यास पु० निबलघ्नी ॥ हिङ्गु
ग्वकारो० हिङ्गुगन्धोवानिर्यासि
स्य ॥ हिङ्गुरसे ॥

हिङ्गुपत्र । पु० इङ्गुदीवर्णे । हिङ्गो
टाङ्ग० भा० प्र० ॥ हिङ्गुन० पत्र
मिवपत्रयस्य ॥

हिङ्गुपत्री । स्त्री० कारव्याम् । पृथु
कायाम् । त्वक्पत्याम् ॥ अक्षयागु
णायथा । हिङ्गुपत्रीभवेद्रुच्याती
च्छोष्णापाचनीकटु । हृदिस्तिरुग्
विबन्धार्थं । श्लेष्मगुल्मानिलापहा
॥ हिङ्गुपत्रमिवपत्रमस्या ॥ हि
ङ्गुन० पत्रे ॥

हिङ्गुपर्णी । स्त्री । वशपत्याम् ॥

हिङ्गुल । पु० न० कुरुविन्दे । इ
सपादे ॥ अग्रनामानि० लक्षणा

हिङ्गुला

नि० गुणाश्चयथा । हिङ्गुलदरद
स्त्रेच्छ विदासवृणपारदम् ॥ दर
दक्षिणविध प्रोक्तश्चर्मार । शुक्लतु
ण्डक । हसपादसूतीय स्नाह
णवानुत्तरोत्तर ॥ चर्मार शुक्ल
वर्णं स्नातृमपीत । शुक्लतुण्डक
। जपाकुसमसङ्काशिः हसपादीम
हीसम ॥ तिक्त कषाय कटु हिङ्गु
ल स्थाग्नेत्रामयन्न कफपित्तहारि ।
हृत्तासकुष्ठज्वरकामलाश्वजीहामबा
तीचगरनिहन्ति ॥ ऊर्ध्वपातनयु
क्त्यातुल्यमरुयन्त्रपाचितम् । हिङ्गु
ल तस्यसूतन्तुशुद्धमेवमशोधयेत्
॥ शोधनविधिस्तु । मेघैश्चैरेणुद
रदमस्तर्गैश्चभाक्षितम् । सप्तशरा
नृप्रयत्ननशुद्धिमायातिनिश्चितम्
शोधितस्यगुणास्तुक्तास्तिक्तकषाय
मिच्छादिना ॥ हिङ्गुलाद्रसाकर्षण
विधिर्यथा । निम्बूरसैर्निम्बपत्र
रसैर्वीर्याममात्रकम् । घृष्टादर
दमूर्ध्वन्तुपातयेत्सूतयुक्तवत् ।
तत्रादूर्ध्वपठरीलम्न गृहणीयाद्रस
मुत्तमम् । शुद्धमेवहितसूतस
र्वकर्मसुयोगयेत् ॥ इ० भा०
प्र० श । सिन्दूरे ॥

हिङ्गुला । स्त्री० देशविशेषः । यथा ।
ब्रह्मरन्ध्र हिङ्गुलायाभैरवीभौम
लोचन । कीदृशीसामहामायात्रि
गुणाद्यादिगम्भीरी ॥ इतिमन्त्रचूडा

हिगूलम्

मथौपौठमाला ॥ वामनपुराण
मपियथा । कन्य।चातुखेदसञ्जा
तासाहृ ग्वलिलिहृता । ततस्ता
माहशालाकं प्रभाभैरवमूतिमान
शङ्करोवरदेखीकश्रेयोर्थाय । चाम
हत त्वांपूजयिष्यन्तसुराष्टपय
पितरस्तथा ॥ यच्चविद्याधराश्चैव
मानवांस्रुभङ्गरि । त्वांसोष्यन्ति स
दादेविबलिपुष्पोत्करे करे
च चैकेतिशुभ नामयस्मादुधिरच
चिंता । इत्येवमुक्तावरदेनचर्चिं
काभूतानुयाताहरिचमंवासिनौ
महीसमन्तादिचचारमुन्दरीस्थल ग
त हैडुलमाद्यमुत्तममिति ।

हिगुलि । पु० हिगुलि ॥
हिगुलिका । स्त्री० कण्टकार्याम् ।
भगट क्यम् ।

हिगुली । स्त्री० वार्ताक्याम् । सि
द्याम् । भगटाक्याम् ॥ हिगुला
ति । ला० । आतोनुपेतिक् ।
गौर दिखान्डीय ॥ वृहत्याम् ।
कण्टकार्याम् ॥

हिगुलु पु० न० रङ्गद्रव्यविशेषि
॥ यथा । दारदन्तुहिगुलु स्यादि
ङ्गुल रत्नपारदमितिचिकाण्डश्रि
ष ।

हिगुलिशटिका । स्त्री० वशल्याम् ।
हिगूलम् । न० चालुविशेषि । मधुमू
ले । मौषालु० इ० गौ० दे०

हिण्डो

भा० प्र० ॥

हिण्ण । पु० हिण्णसि ॥
हिण्णल । पु० इण्णसि । निचुसि ।
जलवेतसविशेषि ॥ यथा । इण्णसि
हिण्णलखापिनिचुलखास्युजस्तथा ।
जलवेतसवहेद्योहिण्णसि । य विषाप
ह । इतिभावप्रकाश ॥ हिनी
ति । हिगतौवृद्धौच । क्षिप् ।
हित्जलमद्य ॥ स्थलवेतसइत्यन्ये
॥ समुद्रफलेतिख्यातइत्यपरे ॥
हिण्णोर । पु० इतिपादवन्धे । नि
गडे । अन्दुके ॥ इतिहैमचन्द्र ।

हिडम् । पु० असुरविशेषि ॥
हिडिम् । पु० असुरविशेषि ॥

हिडिम्बजित् । पु०
हिडिम्बनिसूदन । पु० भीमसेने ॥
हिडिम्बभित् । पु०

हिडिम्बा । स्त्री० हिडिम्बासुरभगि
न्याम् ॥

हिडिम्बापति । पु० इन्मति ।
हिडिम्बारमथ । पु० इन्मति ।

रामट्टी । अर्जुनध्वजे ॥

हिण्डनम् । न० भ्रमणे । रते ॥ या
ने ॥ क्राडायाम् ॥

हिडिगल्यनादरयो । क्युट् ।

हिण्डक । पु० जन्माचार्ये ॥

हिण्डर । पु० इण्डोरे ॥

हिण्डो । स्त्री० शिखरवासिन्याम् ।

दुर्गायाम् ॥ इ० वि० शिष ॥

हिन्ताल

हिण्डीप्रियतम । पु० शिवी ॥
 हिण्डीर । पु० समुद्रफेने । अवि
 कर्षी । फेने । हिण्डीतिशब्दमोर
 यति । ईरगतौकम्पनेच । पचाय
 च । अण वा ॥ यदा । हिण्डीते
 • इतस्ततीगच्छति । हिण्डी ।
 बाहुलकादोरन् ॥ वात्ताकी ॥ पु
 रुषी ॥ रुचकी । अ नल्लड गकी ॥
 इत म् । न० आसनाक्ये । परिणामे
 सुखकरवाक्ये । त्रि० पथ्ये । उ
 त्तरकालीष्टफलवति । अनुकूले ॥
 गते ॥ धृते ॥ आमे । उपकर्त्त
 रि ॥ दुष्यज्ज्ञात्ता । दधातेहि
 ॥ मङ्गलक्ष्मी ॥

हितक । पु० शिवौ ।
 हितकारो । त्रि० मङ्गलकारके ॥
 हितप्रणो । पु० चारं ॥ हिते ॥
 हितावली । स्त्री० औषधविशिषि । अ
 डगारकुष्ठके ।
 हितौषी । त्रि० हितार्थिनि । हिते
 प्लाकारिणि ॥ हितमिच्छतीकृत्ता
 या ॥ विमलकलुषोभवच्चचित् । क
 यथत्येवहितैषिण रिपुञ्च ॥
 हितोक्ति । स्त्री० पथ्यवचने ॥
 हितोपदेश । पु० सत्परामर्शदाने
 ॥ विष्णुशर्मज्ञतेनोतिगन्धविशेषि
 हिन्ताल । पु० हृद्यविशिषि । अथ
 पर्यायागुणाश्चयथा । हिन्ताल स्थू
 लतालसम्बन्धपत्नीवदहन । स्थि

हिन्दु

रपवोहिधालीस्थिरा शिरापत्नीस्थिरा
 द्विक । गर्भस्त्रावोनोलतालोभी
 यथोवहुकण्टक । अम्भसारोवह
 ताल स्थावर्तुहंशधाभिध ॥
 हिन्तालीमधुरास्त्रकफकृत्पित्तदा
 इनुत् । अमलप्यापहरीचशिशि
 रोवातदोषकृत् । दृशराजविशिषि
 यम् । यथ हवशिष्ठ । गुवाताल
 हिन्तालास्तथाताडोवकीतको । ख
 र्णरनारिकेलौचसमेतेदृशराजका
 इति । पूगवोऽस्तुहिन्ताल क्ली
 व किरिटितत्फलमितिचिकाण्डश्रि
 ष ॥ जीनेऽस्त्यस्ताल । पृषाद
 रादि ॥

हिन्दु । पु० कली । सान्तरालानां
 चतुर्वर्णासन्नयेयम् ॥ यथोक्तमे
 कतन्त्रे २३ प्रकाशि । पश्चिमास्त्राय
 मन्त्रास्तुप्रोक्ताश्चारव्यभाषया । अ
 ष्टोत्तरशताधीतियेष्वांससाधनात्
 कली ॥ पञ्चखाना सप्तमीरानव
 साहसहवला । हिन्दुधर्मप्रसी
 मारोजायन्तेचक्रवर्तिन । हीन
 क्षद्रूपव्योवहिन्दुरिच्छत्येप्रिये ।
 पूर्वाऽऽस्त्रायिनववर्तवङ्गीति प्र
 कीर्तिता । किरणभाषयामन्त्रास्तौ
 षाससाधनात्कली अधिपामन्दि
 रायाश्चसङ्घासेव्यपराजिता ।
 इडयेजानवषट्पञ्चलण्डकोद्यापि
 भाषिनइन् ॥

हिमज :

हिन्दोल । पु० आबयशुक्तपक्षविहि
तभगवद्यावाविशिषि । दोलयाचेति
प्रसिद्धे । घङ्गागान्तगतारागविशि
षि ॥ यथा । भैरव कौशिकस्य व
हिन्दोक्षिदोपकस्तथा । आरागीमे
घरागखण्डेतेपुरुषाज्ञयाकृति ॥
हिन्दोलक । पु० दानविशिषि । दो
लायाम् । प्रेङ्खायाम् ॥
हिन्दोलनम् । न० दोलने ॥
हिन्दोला । स्त्री० दोलिकायाम् ॥
हिबुकम् । न० लम्बास्तुतुर्थभयने ॥
हिम । पु० चन्दनवर्ष ॥ कर्पूरे ॥
चन्द्रे । हिमन्तर्त्तौ ॥ हिमालयप
र्वते ॥ न० खवाये । रजनोजले ॥
तत्पण्यायायथा । अवश्यायस्तुनीहा
रस्तुषारस्तुहिम हिमम् । प्राक्षिय न
हिकेति ॥ चन्दने ॥ नवनीते ॥
मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ रत्ने ॥ शो
ते ॥ चि० शीतले ॥ इति ।
इन० । इतो हिचेतिमक् ।
हिमक । पु० विककृतवर्षे ॥
हिमकर ।) पु० चन्द्रे । कर्पूरे
हिमकिरण ।)
हिमा करा किरणायक्षस ॥
हिमकूट । पु० शिशिरर्त्तौ ॥ हिम
कदम्बे ॥
हिमगिरि । पु० हिमालयपर्वते ॥
हिमज । पु० मैनाकाचले । मे
नकापुत्रे । हिमात्जात । ज

हिमावत्सुता

नी० । पञ्चम्यामितिङ् ॥ च०
॥ हिमोज्ज्वे ॥
हिमजा । स्त्री० गौर्याम् । पार्वत्या
म् ॥ हिमात्हिमालयात्जाता
। जनी० । ङ० । टाप् ॥
शय्याम् । इन्द्राय्याम् । शी
रय्याम् ॥
हिमभण्ड । पु० भूमिकायाम् ।
कुहेलिकायाम् ॥
हिमतैलम् । न० कर्पूरतैले ॥
हिमदुग्धा ।) स्त्री० क्षौरय्याम् ॥
हिमदुग्धिका ।)
हिमदुहिन्म । न० पञ्चहिमे ।
हिमनिपातितैन्दु खदायकदिने ॥
हिमद्युति । पु० इन्द्रौ । चन्द्रे ॥
हिमाद्युतिर्वक्षस ॥
हिमद्रुमः । पु० महाजिम्बे ॥
हिमनामा । पु० कर्पूरे ॥ हिम
स्थनामान्येवनामान्यस्य ॥
हिमप्रस्थ । पु० हिमगिरौ ॥
हिमवान् । पु० उमागुरौ । नगा
धिराजि । हिमालये । शतद्रु
चन्द्रभागाद्या । हिमवत्पादनिः
सृता । सतानिषिव्यो हिमवान्
भोगिर्नामजयाऽपक्ष ॥ हिमस
स्त्रिज्जलि । मतुप् । वत्सम् ॥
हिमवत्सुत । पु० हिमवत्सुतामे ।
मैनाकाचले ॥
हिमवत्सुता । स्त्री० उमायाम् ।

हिमागम .

गौर्याम् हिमवतः सुता ॥ ग
 ङायाम् ॥ इ० ध० य ॥
 हिमवत्सुतावर्ध ॥ पु० । भीमि
 तीर्थविशेषे ॥
 हिमबालुक ॥ पु० कपर्दे ॥ इ०
 राजनिघण्टे ॥
 हिमबालुका ॥ स्त्री० कपर्दे ॥ हि
 माचासीबलुकाच ॥
 हिमशर्करा ॥ स्त्री० यावनाल्याम् ॥
 हिमशैल ॥ पु० हिमवति ॥ मे
 नाधवे ॥ हिमप्रधान शैल ॥
 हिमशैलजा ॥ स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमसहति ॥ स्त्री० महहिमे ।
 हिमान्याम् । हिमोर्नासहति ॥
 हिमह ॥ पु० आदित्ये ॥ वज्रौ ॥
 हिमजाडाहन्तीति हिमह ॥ उ
 हिमहासक ॥ पु० हिमालयवर्धे ॥
 हिमा ॥ स्त्री० नागरमुस्तके । सु
 शैलायाम् ॥ रेणुकायाम् ॥ पृ
 ङायाम् । भद्रमुखायाम् ॥ च
 यिकायां ॥
 हिमांश ॥ पु० चन्द्रमसि ॥ हि
 माचप्रवीयस्वस ॥ कपर्दे ॥
 हिमांश्वभिव्यः ॥ पु० कपर्दे ।
 न० रौप्ये ॥
 हिमाण ॥ पु० हिमालये ॥ हि
 मप्रधानाग ॥ ॥
 हिमागम ॥ पु० हिमन्ते ॥ हि
 मस्यागमोयस्मिन् ।

हिमाजम

हिमाचल ॥ पु० हिमालये ॥
 हिमाख्य ॥ पु० वसन्तर्तौ ॥ हि
 मख्यख्योयस्मिन् ॥
 हिमाद्रि ॥ पु० हिमशैले ॥
 हिमाद्रिजा ॥ स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रेर्जाता ॥ जनी० । उ ।
 टाप ॥ क्षौरिण्याम् ॥
 हिमाद्रितनया ॥ स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रितनयापति ॥ पु० शिवे ॥
 हिमानी ॥ स्त्री० हिमसहती ॥ मह
 हिमस ॥ हिमारण्ययोर्महत्त्ववृत्ति
 ङोषानुकी ॥ यथा । आगतावत
 चरेव हिमानीसेव्यताम सुरतरङ्गि
 णीसदा । कृष्णवर्त्मनिगुणान्कल
 यन्तीजोवनेषुलवधन्यनुरागम् ॥
 यावनालशर्करायाम् ॥
 हिमाराति ॥ पु० वीतिहेत्रे । ध
 नक्षये ॥ किरणमालिनि । सूर्ये ॥
 हिमख्याराति ॥
 हिमाल ॥ पु० हिमशैले ॥ हिमेन
 अल्यते । अतन्मूषणादौ । घञ् ॥
 निमालय ॥ पु० भारतवर्षासौ
 भावर्त्तते । उदगद्वी । ननपती ।
 मेनाधवे । उमागुरौ ॥ स्यावशेषां
 मध्ये ॥ भगवतोविभूतिरयम् ॥ हि
 मख्यचालय ॥ शृङ्गखदिरे ॥
 हिमालयसुता ॥ स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमालया ॥ स्त्री० भूम्यामलक्याम् ॥
 हिमाजम् । न० उत्पले ॥

हिरण्यमय

हिमावती स्त्री० स्वर्णचौर्याम ॥

हिममल्लयस्या । मतुप् । शरा-
दैन'ष्टेतिदौष' ॥

हिमाश्रया । स्त्री० स्वर्णजीवन्याम ॥

हिमाश्रय । पु० कपूर्णे ॥

हिमिका । स्त्री० दृषोपरिपतितहि-
मे ॥ कृतिकश्चित् ॥

हिमेलु । पि० हिमात्ते । हिमक्ते
श्रिते ॥ हिममसकते । हिमा
श्ले ॥

हिमेतर । पि० शीतक ॥

हिमोभरा । स्त्री० कपिलद्राक्षायाम् ॥

हिमोत्पन्ना । स्त्री० याचनाख्याम ॥

हिमोद्भवा । स्त्री० शब्दाम् ॥ श्रीरि-
ष्याम् ॥

हिम्या । पु० भूस्त्रि हिमधतिपर्व-
ते ॥ प्रशस्त हिममस्यास्मिन्वा-
स्ति । अन्ये श्योपिदृश्यतश्चितियम् ॥

हिरण्यम् । न० रेतसि । स्वर्णं । वरा-
टे । हिरण्यमिषवराटे इ० हिम
चन्द्र ॥

हिरण्यमय । पु० सुरग्येष्ठे । ब्रह्मा-
णि । विष्णुश्चन्द्रि । न० भारतवर्षी
दिनवर्षमन्तवर्षविशेषे । पि०
तेजोमये ॥ सुवर्णमये ॥ हिरण्यस्य
विकार । मयट् । दाण्डिनायने
तिटिक्मिपिनिपात्यते । हिरण्यार्थे०
कन्दसिमक्मिपिनिपात्यते । हिरण्यये
नसवितेतिदृष'जात् ॥

हिरण्यगर्भ

हिरण्यम् । न० रेतसि । द्रव्ये ॥ श्री-
तकुम्भे । स्वर्णे । वराटे ॥ अक्षये ॥

मानभेदे । अक्षये ॥ रूप्ये ॥ इत्येत

पर्वतादुदीच्यादिशिवतमानेवर्ष-

विशेषे ॥ इत्येति । इयंमतिकान्त-

यो । इयंते कान्यगृहिरश्च ।

हिरण्यक । पु० देवदत्तादेर्हिरण्ये
च्छायाम् ॥ हिरण्यकाम । धन
हिरण्यतकामकृतिकन् ॥

हिरण्यकशिपु । पु० कश्यपादित्यांजा-
तदैत्यविशेषे ॥ हिरण्यकशिपुर्वा ।

हिरण्यकशिपुश्च । पु० निष्ठा ॥

हिरण्यकामधेनु । स्त्री० षोडशमहा-
दानान्तर्गतमहादानविशेषे ॥

हिरण्यकोष । पु० घटिताघटितहिम-
रूप्ययोः । यथा । हिरण्यकोशा-
कुप्यानिहेस्त्रिरूप्यकृताकृते । कृतहिम-
चन्द्र । अमरस्तु । स्वात्कोषश्चहिर-
ण्यरूपहिमरूप्यकृताकृताभ्यामिना-
यदन्यततत्कुप्यमित्याह ॥

हिरण्यगर्भ । पु० ब्रह्मणि । लोके
श्री । चतुरानने ॥ हिरण्यहिरण्यमय
मण्डम् । तस्मिन्मन्त्रवतदन्तर्गतेति त्वा-
त । यथाहमनु । तदण्डमभवत्
मसहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन्वक्ष-
स्वयंब्रह्मासर्वलोकपितामहकृति ॥
यथा हिरण्यहिरण्यमयमण्डगर्भोऽस्य
॥ अथवा० हिरण्यहिरण्यमयसुवर्ण
प्रचुरम् । तद्वतप्रकाशवदुल्लङ्घना

हिरण्यगर्भ

गण्डगर्भेऽदरे यस्य स हिरण्यगर्भः ।
 विराड्देहात्तर्गतैराजपुरुषस्य तद-
 न्तर्गमिणश्चाभेदेनोपासना । हिरण्य-
 गर्भोपासकैः कर्तव्यं तिविषयस्य
 निरुक्तिः सङ्गच्छते । द्युपतय एव ।
 तेन ययुरन्तमनन्ततद्योत्वमपि । यद-
 न्तराण्डनिषयाननुसाजर्णा । खड्ग-
 रजांसि बान्ति वयसासह्यच्छ्रुतयस्त्व-
 यिविफलन्त्यतश्चिरसनेन भवद्विधना
 इति वेदस्तुत्यन्त उक्तत्वात् ॥ यथा ।
 विराडपरमात्मो हि हिरण्यमयत्र ह्याण्ड-
 स्य गर्भो भूयः खड्गान्तर्बर्हिस्त्वाहैराजपु-
 रुष एव हिरण्यगर्भ इत्युच्यते इति ।
 अथ गहिरण्ययवेदलक्षणमक्षयद्रव्यग-
 र्भेऽदरे यस्य स । हिरण्यमक्षयद्र-
 व्ये वराटेऽखण्डे तस्यैरिष्यभिधाना
 दिति ॥ समष्टिलिङ्गशरीराभिमा-
 नि निश्चैतन्ये । ज्ञानशक्तिमदन्त-
 करणीपहितत्वात्ज्ञानशक्तिप्रधा-
 ने ॥ सूक्ष्मरूपे । प्राणे । सूत्रात्म-
 नि । ईशे । ईश्वरे ॥ हिरण्यगर्भी
 नाम सूक्ष्मप्रपञ्चाभिमानोऽस्य म-
 गण्डलान्तर्गतः सूक्ष्मसमष्टिदेहाजि-
 ह्वात्मा च चतुर्गोलकानुगतैर्न्द्रियानु-
 याहकः स सारिणीऽर्थान्तरमिति
 व्याख्यातारः ॥ मायोपाधिकः प-
 रमात्मालिङ्गशरीरसमष्ट्यभिमाने
 न हिरण्यगर्भ इत्युच्यते ॥ अथ स्या-
 दिपुरुषस्य आदिश्रीवर्द्धस्वरूपोच्यते ।

हिरण्यगर्भ

यथा । सर्वैश्वरीरौ प्रथमः सर्वैपुरु-
 ष उच्यते । आदिकर्त्तृसम्भूतानाञ्च
 ह्याये समवर्त्तत इति स्मृते । वि-
 ष्णौ ॥ सालयामविशिषे ॥ महादा-
 नविशिषे ॥
 हिरण्यदृष्टः । पुं० अमृतदृष्टे । अ-
 भग्नदृष्टे ॥
 हिरण्यदः । पुं० समुद्रे । वि० स्व-
 र्णद्वारि ॥
 हिरण्यदा । स्त्री० भूमौ ॥
 हिरण्यनाभः । पुं० मैनाकाचक्षे ॥
 हिरण्यमिव नाभिरस्य । अथ प्रत्य-
 न्ववेत्यत्रालितियोगविभागादथ ॥
 हिरण्यबाहुः । पुं० शिणनदे । हिर-
 ण्यवाहावस्य ॥
 हिरण्यरेता । पुं० हुतभुजि चम्पौ
 ॥ हिरण्यरेतोऽस्य ॥ सूर्ये ॥ विच-
 कटश्चे ॥ शिवे ॥
 हिरण्यवः । पुं० ऐवधने । न० नि-
 धिविशिषे ॥ वि० सहिरण्ये ॥ हिर-
 ण्यमस्यस्य । अन्येभ्योपीति वप्र-
 त्तयः ॥
 हिरण्यवर्णः । वि० शुद्धवर्णे ॥
 हिरण्यवर्णाः । स्त्री० नयाम । इ०
 हि० न्द्र
 हिरण्यबाहुः । पुं० शिणनदे । हिर-
 ण्यवहति । कर्मव्ययः ॥
 हिरण्यगर्भः । पुं० प्रजनीपस्याद्विवि-
 शिषे ।

हिलोल

हिरण्यसूप । पु० ऋषिविशेषे । अ
हिरस पुत्रे ॥

हिरण्याक्ष । पु० कश्यपादिर्त्याससु
तपन्ने० आद्यदैत्यविशेषे ।

हिरण्याश्व । पु० तुलापुरुषादिषाड
शमहादानान्तर्गतमहादानविशेषे ॥

हिरण्याश्वरथ । पु० षाडशमहादा
नान्तर्गतमहादानविशेषे ॥

हिरक । अ० विनार्थे ॥ हिरकक्का
मणिमेख ॥ मध्यार्थे ॥ हिमो
ति । हिमती । रुक्प्रत्यय ।
सामौये ॥ अथमार्थे ॥

हिलमेचि । स्त्री० हिलमेचिकायाम् ॥

हिलमेचिका । स्त्री० ब्राह्म्याम् ।
आचार्याम् । चक्राङ्ग्याम् । हिल
सा० इ० गौ० भा० प्र० हिलसा
व्यशाके । यथा । शीथ कुष्ठ वाक्
पित्त हरते हिलमेचिका । हिलति
। हिलभाषकरणे । इगुपधितिक
। मोचयति । सुचिखुल् । हिलाचा
सौमेचिका । उगोपारितिक्रस
॥ चुम्ने ॥

हिलमेची । स्त्री० हिलमेचिकाया ।

हिल । पु० शरारिपक्षिणि ॥

हिलोल । पु० तरङ्गे । नद्यादिजलस्य
वायुनातिर्यङ्गूर्ध्वगने । इतिवन्वि
शेषे ॥ यथा । इदिकृत्वास्त्रिय पा
दौकराभ्यां धरयेत् कुक्षौ । यथेष्टता
उभयोनि वन्धो हिलोलसंज्ञक ॥

हीनाङ्ग .

हिल्लला । स्त्री० इल्ललायाम् ।

हिवुकम । न० लग्नाच्चतुर्थभक्षणे ॥

हो । अ० दु खहेती ॥ विषादे ॥

विस्मये ॥ यथा । हनविधिलुलि

तानाहीविचित्रीविपाक् ॥ हिने

ति । हि० विच । सज्ञापूर्यक

त्वान्नगुण । क्षिपितुगभाविना ।

भावेवाप्रत्ययी । पृषादरादिष्वा

दीर्घ ॥ हननम्बाहुलकाङ्गोर्षा ॥

शोके ॥

हीन । वि० गच्छे ॥ जने । प्रति

वादिशेषे ॥ यथाहनारद । अ

न्यथादीक्रियाद्घीनोपस्थायोमिक

सर । आहूतप्रपलापीवहीन ।

पक्षविध स्मृतद्वति । जहाति०

होयतेस्मवा॥ओहाक्छाने । आदि

कर्मणिक्त० कर्मणिक्ता । ओदि

तश्चेतिनत्वम् । घुमास्येतौत्वम् ।

हीनक्रिय । वि० जातकर्मोदिक्रि

यावज्जिंते ।

हीनवर्ष । वि० नीचजातौ । य

था । हीनवर्षोपभुक्तायाश्चाप्या

वध्यापिवाभवेदिति ।

हीनवादी । वि० विरुद्धार्थवादिनि ॥

यथाहनारद । पूर्ववादपरित्यज्य

थान्यमालम्बतेपुन । बादसङ्

क्रमणाञ्च ओथोहीनवादीमवेनरद्व

ति ॥ वाक्यवज्जिंते । अधरे ॥

हीनाङ्ग । वि० स्वभावतोन्यनाधि

होरक

कांगे । विकलाङ्गे । अपोगण्डे ।
तेनसहपरिहासनिषेधायथा । जा
तिहोनवित्तहीन रूपहीनमद च य
म् । हीनाङ्गमतिरिक्ताङ्ग तेनदोषि
तृणनाशये । इतिवज्रापुराग्राह
वेदोपायविनिश्चयनितिकालिका
पुराणे ४४५ अध्याय ॥

हीनाङ्गी । स्त्री० चन्द्रपिपीलिका
याम् ॥

हीर । पु० शङ्करे । शिवे । हरे ।
प्रलयेकृतम् हरति । इज० । प
चाद्यच । पृषादरादिह्यादीत्यम् ।
वक्त्रे ॥ सपे ॥ श्रीहर्षकवे पि
तरि ॥ हारे । तगणे० ५५।० ॥

हीरक । पु० रत्नमस्ये । सूक्ष्मी
मसि । दधीच्यष्टि । हीरे । वक्त्रे
हीरा० इ० भा० प्र० रत्ने ॥ अत्र
यस्मिंश्चित्तु योग्य तद्वक्त्रे लिखित म
या । तत्रैवतस्माद्द्रष्टव्य गुणनामा
दिष्वर्णनम् । भावावसान्तरे ॥ य
था । वङ्कितगणमन्तरगणमेवचरण
शोभितम् । पश्यसुदतिनागनृपति
रत्नवदतिनोदितम् । राजभजनका
लपठनपरटनरञ्जनहोरककृतिना
मभवतिकाममवतिसज्जनम् ॥ य
था । ध्यानमटतसामपठतनामरट
तकोशवधममयतशर्म भजतकर्म
सज्जनशेषम । द्वावभवनदार
रमणसारवयनवासनातावदयति

हुड

नाथतरति० कालनृपति शासना
स्वार्थेक ॥

हीरा । स्त्री० लक्ष्म्याम् । श्रियि ॥ ते
लपायिकायाम् ॥ पिपीलिकाया
म् ॥ काश्मर्याम् ॥

हीराङ्ग । पु० ज्ञादिन्याम् । वक्त्रे
कुलिशि ॥

हीलम् । न० रेतसि । इतिक
स्थित ॥

हीलुकम् । न० मयविशिषि । गी
ड्याम् ॥

हीहो । अ० विस्मये ॥ हास्ये ।
यथा । कस्त्वलीहितलीचनात्य
चरणोहस कुतोमानसात्कृत त
आस्तिमुबर्धपङ्कजधन नीर सदानि
मलम् । रत्नानानिचय प्रबालल
तिकावैदूर्यरेह कचिन्मण्डुका
क्लिप्ततचसन्तिनवकौराकण्यहीही
कृतम् ॥

हुडूतम् । न० हुड्डारे ॥ वन्यव
राहशब्दे ॥

हुड्कति । स्त्री० रणेबीरध्वनी ॥

हुड । पु० । मेषे ॥ पाजिका
काटा इ० गी० दे० भा० प्र० ।
चीरादिनिवारणार्थं भूमिनिहितसौ
हमयतोष्णशङ्खविशिषे ॥ लघुडे ॥
इ० महाभारतम् । भाषयाबुरज
इतिख्यातेयोधगणाश्रयस्थान ॥ वि
यमूनीत्यर्जनशृङ्गे ॥

हुत्त

हुत्तम् । पु० हुत्तुञ्चे ॥
 हुत्तु । पु० मेपि
 हुत्तवा । पु० दास्युहे ।
 हुत्तुः । पु० दास्यप्रोदेमदमत्त
 ॥ दास्युहप्रक्षिपि ॥ दण्डकी ।
 हुत्तका इ गौ० दे० भा० प्र०
 लगुडक्षिपि ॥
 हुत्तम् । न० वृषाव्ये ॥
 हुत्तुञ्च । पु० रुट्पिपिटे । हुत्तु
 म० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
 हुत्त । पु० व्यञ्ज गामशूकरे ॥
 मूर्खे ॥ राक्षसे ॥
 हुत्त । पु० देवशस्त्राख्ये होमे । त्रि०
 वषट् कृते । मन्त्रे ॥ लौप्रचिसेष्ट
 तादी । हवि प्रक्षये । ह्यते ।
 हुत्तनादनया । त्त ॥ न०
 हवने । होमे । अम्नोहवि प्र
 क्षेपक्रियायाम् । नपुसकीभावे
 त्त ॥
 हुत्तभुक्प्रिया । स्त्री० अग्निपत्न्या
 म ॥ स्वाहायाम् ॥ हुत्तभुज
 प्रिया ॥
 हुत्तभुक् । पु० वेज्ञानरे । ब्रह्मी
 ॥ हुत्तभुक् । भुज० । त्रिपु०
 विष्णौ ॥ हुत्त होमभुनक्तिपात्र
 यतिविगुणमपिसगुण करीतिस्वना
 मेक्षाणादिति हुत्तभुक् ॥
 हुत्तवह । पु० अग्नौ ॥ हुत्तस्य
 वह ॥

हुत्ता

हुताश । पु० अग्नौ ॥ हुत्त अ
 ग्नाति । अश० । कर्मस्थान् ॥
 हुताशन । पु० अग्नौ ॥ हुत्त
 अशनमर्थ ॥ यथा । लक्षणेमे
 तुर्वाङ्गि स्यात्कीटिहोमे हुताशन
 । पूर्णाहुत्यामृडोनामशान्तिकेवर
 द सदा ॥ शिवे ॥
 हुताशनी । स्त्री० हिलिकायाम् ॥
 हुत्त । स्त्री० हवने हु० क्लिन् ॥
 हुम् । अ० स्मृती ॥ अपाकृतौ ॥
 अर्थप्रश्ने ॥ अभ्यनुज्ञायाम् ॥
 धितर्के ॥ भगे । भस्मिनि ।
 कोपे । हूयते । हु० । बाहुल
 कान्म ॥
 हुत्तुली । स्त्री० सुखचष्टायाम् ।
 स्त्रीशामङ्गलजनकसुखध्वनिविशेषि
 । हुत्तलहलु इ० गौ० दे० भा०
 प्र० ॥
 हुत्तु । पु० गम्भर्वविशेषि ॥ य
 हुत्तु । पु० गम्भर्वविशेषि ॥ य
 या । हुत्तुहुत्तुद्विविधे । हुत्तुहुत्तु
 कुञ्चिदिति शब्दरत्नावली ॥
 हुत्त । अ० अज्ञाने । अवज्ञायाम् ।
 अहङ्कारे ॥ शिके ॥
 हुत्तार । पु० हूरितिभयजनकध्व
 निकरणे ॥
 हुत्त । पु० मेपि ॥
 हुत्त । पु० । स्त्रीच्छजातिविशेषि
 ॥ यथा । श्वपाकस्य । पुरुष्य

हृत्

कङ्कणीयवनद्वयपि । लोकावाह्यस्तु
 योऽवागिगवाश्याचारवर्ष्मन्त ॥
 कङ्क किरातशवरपुलिन्दाद्यास्तु
 तद्भित्तिजटाधर ॥ देशविशिष्टि ॥
 यथा । कामगिरेर्दक्षभागेमरुदेशा
 तथोत्तरे । कङ्कदेश समाख्यात
 गुरास्तवरमन्त्रिण ॥

कृतम् । न० । अज्ञाने । नास्ति । वि०
 अज्ञाने ॥

कृति । स्त्री० । आकारणायाम । आ
 ज्ञाने । ज्ञानम् । ज्ञेय कृतिन् ।
 वचिस्त्रयीतिसमप्रसारणम् ॥

कृम । अ० । प्रश्ने ॥ वितर्के ॥ रुषी
 क्री ॥ अनुनयोऽस्मृती सन्भाव्ये ॥
 अभ्युपगमे । कुत्सने ॥ प्राक् श्ये ।
 कृत्यते । हु० । बाहुलकात् ।
 पृषीदरादि ॥ यद्वा । हवनम् ।
 • डूम प्रत्यय ॥

कृष । पु० । शृगले ॥

कृष्णम् । न० । कौटिल्ये ।

कृहु । पु० । गन्धर्वविशिष्टे ।

कृहु । पु० । देवगन्धर्वे ॥ कृहुतिक्क
 स्वाह्वयति । ज्ञेयस्पर्धायांशब्दे च
 । कृप् । वचिस्त्रयीतिसमप्रसारणम्
 । हलकृतिदीर्घ । अजादी० । कृहु
 बी० । कृहुषकृत्वादिरूपाणि । अव्यत्य
 लिपक्षेपण् । कृहु० । कृहुषकृत्वादि ।

कृष्य । पु० । मदने । मन्मथे । का
 मदेवे । कृदिष्यत्विविचिनाचितसि

हृत्

शिते । शीङ् । सप्ते । अधिकरणेशे
 तैरिच्छत् ॥

हृत्क्यालु । पु० । कामदेवे ।

हृत्कूलम् । न० । हृदयशूले ॥ यथा ।
 कफपित्तवक्रहस्तुमारुतोरसवर्द्धि
 त । हृदिस्थ कुरुते शूलमुच्छ्रा
 सतावरीधकाम । सहकूलकृति
 ख्यातोरसमारुतकीपज ॥

हृषिया । स्त्री० । जुगुप्सने ।

हृषीया । स्त्री० । अतर्ने । जुगुप्सने ॥

हृषीङ्कण्डुदि । यक् । अप्रत्य
 यात् ।

हृत् । वि० । सुषिते । आकृष्टे ॥ अ
 हारि । हृज् । क्त । उपात्ते ॥

हृति । स्त्री० । हरणे । देशाद्देशान्त
 रप्रापणाया

हृत्कम्प । पु० । हृदयकम्पने ।

हृत्पति । पु० । अन्तर्यामिणि ।

हृत्स्थ । वि० । बुद्धिस्थे ॥

हृत् । न० । बुद्धे । चित्ते । बुद्धौ । मा
 नसे । अन्त करणे । हृदयकाम
 ले ॥ नवमभवने । हृदयस्थ० पद्म
 कृतिहृदादेश० । भृतिमहणकम्प
 कारयत्वात् कृषित स्वादावपि ।
 यद्वा । हरति० । कृष्यतेरा हृज् ।
 । कृहु० । पुकृदुकीचेति० । बाहुल
 कात् कीबलादपिदुक् । यथा । अ
 चक्ष पृथुतुल्यसुन्दरपाणां हृदय स्मृत
 म् । विपरीतसिरालसुरीमश दु

हृदयज्ञ

खभागिनामिति ॥

हृदयम् । न० उरसि । वक्षसि ॥ बु
कायाम् । हृदयान्तर्गतमासविशे
षे । अयमांसे । मानसि । स्वात्मे
स्मृतिप्रस्थयास्पदेक्षाने ॥ हरति०
आहरतिविषयान्० क्रियतेविषये
र्वा । वृज्जी सुक दुक्कीचेतिकथन
दुगागमस्य ॥ परमात्मनि ॥ हृदिभ
यम् ॥ हृदयकमले ॥ यथा । पद्म
कोषप्रतीकाशरुचिररंभाप्यधिसुख
म् । हृदय तद्विजानीयाद्विश्वस्या
यतनमहम् ॥ अपिच । हृदयं पु
ण्डरीकोक्षसदृश सादधीसुखम् ।
जायतस्तद्विकसतिस्वपतस्तुनिमील
ति । आशयस्तत्तुजीव्यचेतनस्या
नमुत्तमम् । अतस्तस्मिन्समीप्या
मेप्राप्यन् स्वपयन्तिहि ॥

हृदययन्त्रि । पु० अहङ्कारे । चि
ज्जडयन्त्ररूपेऽहङ्कारेचिदहङ्कारता
दत्यरूपे ॥ चिज्जडात्मकत्वात्०
यन्त्रिरिवयन्त्रि ॥ हृदयमेवयन्त्रि
र्वा ॥ हृदये ॥

हृदयज्जमम् । चि० सुखजनकीर्तौ ।
युक्तियुक्तावाक्ये । सङ्गतौ ॥ हृदय
गच्छति । गमयतिखच् ॥

हृदयज्ज । पुं० पुत्रे ॥ चि० हृदयउ
त्पन्ने ॥

हृदयज्ञ । चि० हृदयप्रिये ॥ हृदया
भिज्ञे ॥

हृदयेषा

हृदयदोषल्यम् । न० मनमोभमणा
दिरूपेऽधैर्ये ॥ हृदयल्यदोषल्य
म् ।

हृदयवान् । चि० हृदयालौ । म
तुप् ।

हृदयशङ्कु । पु० । सन्देहे ॥

हृदयशुचि । स्त्री० अनवरीचे ॥ हृ
दयस्यशुचि ।

हृदयस्य । चि० सर्वान्तर्यामिणि ।
हृदयस्यानम् । न० भुजान्तरे । क्री
डे । उरसि ।

हृदयस्यक्त । चि० मनीषे । हृद
यस्पृगति । स्पृघ० । स्पृशेऽनु
दक्किन् ॥

हृदयात्मक ।) पु० कङ्कखगे ॥
हृदयात्मा ।)

हृदयालु । पु० शक्तचेतसि । सुहृदये ।
प्रशस्त हृदयमस्यास्ति । हृदयाश्वा
लुरन्यतरस्यामिच्छालु ॥

हृदवावित् । चि० पिशुने ॥ हृदय
माविध्यति । क्षिप ॥

हृदयिक । चि० शक्तचेतसि । हृद
यिनि ॥ हृदयंप्रशस्तमस्यास्ति । ठन् ।

हृदयी । चि० प्रशस्तचेतसि । हृद
यालौ ॥ हृदयप्रशस्तमस्य । क्तिन् ॥

हृदयेष । पु० धवे । भर्तारि ।
पत्न्यौ ॥

हृदयेषा । स्त्री० प्रेयस्याम् । भा
र्याशाम् । कान् वाम् ॥

हृदयगन्धा

हृदामयः । पु० हृद्रोगे ।
 हृदावत्तः । पु० अत्रहृदयावत्तः ।
 श्रीवृक्षकी । इ० वि० शीघ्र ।
 हृदिस्पृक् । वि० मनीजो । हृद्यः ॥
 हृदिस्पृशति । क्लिप् ॥
 हृदीकृतः । वि० हृदप्रेप्रवेशिते ॥
 हृद्गतः । वि० । वागवृत्त्यावहिरप्र
 काशिते । अन्तर्गते ॥
 हृद्गोलः । पु० पर्वतविशेषः ।
 हृद्गोलौघः । पु० आयुधजीविशेषः
 वि० हृद्गोलोऽभिकर्मास्य । आयु
 धजीविभ्यश्च । पर्वते ॥
 हृदयन्यः । पु० हृदयणे ॥
 हृद्यः । पु० वयस्कृष्टमन्त्रे । हृ
 दयस्यवन्धनः । बन्धनेष्वर्थाधितय
 त् ॥ न० धञ्जलजीरके ॥ गुड
 स्ववि ॥
 हृद्यः । वि० हृज्जे । हृदिते । हृ
 त्प्रिये ॥ हृदयङ्गमे । मनीजो ॥
 मनीहरे । दुर्गन्धाशुचिस्वादित्वा
 द्वाहृष्टदोषशून्ये ॥ हृदयस्यप्रियम् ।
 हृदयस्यप्रियमितियत् । हृदयस्य
 ब्रह्मेतिहृदादेशः ।
 हृद्यगन्धः । पु० विल्वे । न० सौ
 वर्चस्ते । स्वल्पजीरके । वी०
 सुगन्धे । सुरभौ ॥ हृद्योमनीह
 रोगन्धोऽस्य ॥ हृद्यसासौगन्धश्च ॥
 हृद्यगन्धा । स्त्री० मातृत्वम् । जा
 त्याम् ।

हृत्तासः

हृद्यगन्धिः । न० क्षुद्रजीरके । हृ
 द्योगन्धाश्च ॥
 हृद्याः । स्त्री० हृदिनामौषधीः ।
 हृद्रोगः । पु० व्याधिप्रभेदे । हृद
 यपौडायाम् । हृदयरीगे । अथ
 विप्रकृष्टनिदानन्तु । अथ आगुर्व
 म्लकषायतित्तममाभिघ ताध्ययनप्र
 सक्तैः । स चिन्तनेर्वागविधारणे च
 हृदामयः पञ्चविधः प्रदिष्टः ॥
 सम्प्राप्तिपूर्वकं लक्षणन्तु । दूषयि
 त्वारस दोषाविगुणाहृदयगताः ।
 हृदिबाधाप्रकुर्वन्तिहृद्रोगं तत्रच
 जतेः इति । शुण्ठोसौवर्चलं हि
 हृत्पौत हृदयरीगनुत ॥ कामे ।
 यथा ॥ हृद्रोगमाश्लेषहिनेत्यवि
 रीणधीरिति ॥ हृदयस्यरीगः ।
 वाशिकप्यजरीगेष्वितिहृदादेशः ।
 कुम्भाराशौ ॥
 हृद्रोगवैरी । पु० अर्जुनवृक्षे ॥
 हृद्रोगारिः । पु० अर्जुनवृक्षे ॥
 हृदयटकः । पु० जठरे । इ० श०
 च० का ॥
 हृदयटुकः । पु० कोष्ठरीगे ॥
 हृत्तासः । पु० हृत्तायाम् ॥ हृत्ता
 हृत्ताचहृत्तासइतिह्रिमचन्द्रः । हि
 त्ताभिघरीगे ॥ हृदयात्कटुम्लनिर्ग
 मे ॥ हृदयादौषद्व्यवासाहिताक्षय
 याजीयाद्भिरण हृत्ता सइतितत्तद
 ॥ हृदयस्यहृत्तेखयदण्तासिष्विति ॥

हृषु

१२३

हृल्लेख । पु० तर्को । ज्ञाने । हृदयलि
ख त । लिख० । कर्मव्यय । हृद
यस्य हृल्लेखेत्यादिना हृदादेश ।

हृल्लेखा । स्त्री० मायावीजे ॥ औत्स
व्ये ॥ भुवनेश्वर्याम् । ज्ञानिनां
हृदयाम्भोजीहृल्लेखापरमेश्वरीतिदे
वीगीता । हृदिलेखिनागर्भिप्रा
णशक्तिरियपरहृल्लेखाकथ्यतेतस्मा
दित्तभुवनेश्वरीरहस्यम् ॥

हृषित । त्रि० विस्मिते ॥ प्रीति ॥ प्रह
ते ॥ हृष्टलोमनि ॥ प्रणते । व
र्मिते ॥ हर्षतिस्रः । हृष्यतिस्र
वा ॥ हृषुअलीके ॥ हृषतुष्टौवा
क्त ॥ हृषलोमस्थितिबिकल्पनेट ॥
षी । पु० अर्गषोमयो ।

हृषीकम । न० श्रोत्रादेन्द्रिय ॥ हृष्य
कमेन । हृषु० । अनिहृषिभ्योकि
ञ्चेतीकन ॥

हृषीकीष । पु० विष्णौ ॥ सर्वेन्द्रि
यप्ररक्तत्वमसर्वात्तर्यामिणि । स
र्वात्त करणवृत्तिञ्चे । सर्वनिगू
ठाभिप्रायञ्चे ॥ हृषीकाणामिन्द्रि
याणामीशोऽधिष्ठाता ॥ हृषीका
णिनियन्त्याहयत प्रख्यवतागत ।
। हृषीकीपदतिख्यातीनाम्नातत्रैव
संस्थित ॥

हृषु । पु० हर्षे ॥ सूर्ये ॥ अमौ ।
अमौ । राहौ । हृष्यति । हृष

हृति

तुष्टौ । हर्षतया हृषुअलीके ।
पृभिदिव्यधिगृधिधु घहृषिभ्यश्चे-
तिपठत्वा० एष्वर्थेषु क्प्रत्ययह
तिकेचिदिति मनोरमा ॥

हृष्ट । त्रि० जातहर्षे । अक्षयार्था
यायथा । हृष्टमस्तु स प्रह
न्न प्रमुदित प्रीनइति ॥ रोमा
ञ्चिते । अप्रतिहते । विस्मिते ॥
हर्षतिस्रः । हृष्यतिस्रवा । हृषु०
वा । क्त ॥ हृषलोमस्थितिबिक
ल्पनेट कत्वात् । यत्रविभाषित
नेट् ॥

हृष्टमानस । त्रि० सहर्षमानसे ।
हर्षमाणे । विक्रुवाणे । प्रमन
सि ॥ हृष्टमानस यस्यस ॥

हृष्टरोमा । त्रि० रोमाञ्चिते ॥ हृष्टा
निरोमादियस्यस ॥

हृष्ठ । स्त्री० आनन्दे । माने ॥
हृष्यत् । त्रि० रोमाञ्चिते ॥

हृ । अ० सम्बोधने । आज्ञाने असू
यादौ ॥ हिनीति । हिगतौ । वि
च ॥ पादपूरणे ॥

हृक्का । स्त्री० हिक्कायाम् ॥ ह० त्रि०
शेष ॥

हृठ । पु० बाधायाम् । विहृठे ॥

हृडावुक्क । पु० अश्वविक्रयिणि ।
चे टक्विक्रयकारिणि ॥

हृति । स्त्री० रवेरचिंष ॥ शक
॥ वज्रज्वालायाम् ॥ हिनीति

हेतु

वृत्तस्ततो गच्छति हि० । जतियू
तित्कृतिसातिहेतुकोत्तरं यच्च तित्
क्लिन्नानिपातितम् । इति० । इ
न्यतेऽनया वा । तित् । जतियूती
तिसाधुः ॥

हेतु । पु० कारणे । बीज । निमित्त
ते । नियतपूर्वभाविनि । येन
विनाय न भवति तस्मिन् ॥ हेतो
तिव्यापनोत्तिकायम् । हेतु
कमिमनिजनिगाभायाद्विभ्यस्येति
तु ॥ फलसाधनयोग्योपदार्थे ॥
हेतुलक्षयतिगोतम उदाहरणसा
धर्म्यात्साध्यसाधनहेतुस्तथावैधर्म्या
त् ॥ ३४ ॥ अत्रसाध्यसाधनहेतुरि
तिसामान्यलक्षणम् । साध्यसाध
नसाध्यसिद्धयनुकूलज्ञापकत्ववि
धकवृत्त्यर्थं तथाचसाध्यतावच्छे
दकावच्छिन्नसाध्यान्वतज्ञापकत्ववि
धक साध्यान्वतस्वार्थविधकीऽव
यववृत्तिफलितार्थं । तस्यद्वैविध्य
माह उदाहरणसाधर्म्यात् । तथा
वैधर्म्यादिति । साधर्म्यमन्वयः
वैधर्म्यव्यतिरेकः । तादृशव्या
प्तिरिति फलितार्थः । उदाहरण
साधर्म्यम् । उदाहरणविध्यान्वय
व्याप्तिस्ततेऽन्वयीहेतुज्ञातव्य उ
दाहरणतिष्ठत्यर्थम् । तथाच
ज्ञातान्वयव्याप्तिकहेतुविधकीहेत्व
वयम् । अज्ञातव्यतिरेकव्याप्तिक

हेत्वाभास

हेतुविधकीहेत्ववयव वृत्तिफल
ितार्थः । एवमप्रतीतान्वयव्याप्ति
कहेतुविधकीहेत्ववयवव्यतिरेकी
हेतु इत्यमेवप्रतीतान्वयव्यतिरेक
व्याप्तिकहेतुविधकीहेत्ववयवोऽन्व-
यव्यतिरेकीत्यपि सूचितमित्यवद-
न्ति । साधने ॥

हेतुकः । पु० कारणे ॥ स्वार्थेकः ।
वि० तत्सम्बन्धिनि ।

हेतुता । स्त्री० कारणतायाम् । हेतु
त्वे ॥ सङ्गतिविशेषि । प्रत्यक्षप्रमा
र्थाहेतुतासङ्गात् । हेतोर्भावि ।
तस्यभावस्त्वतलाभिततल ॥

हेतुमान् । वि० व्यक्तेः । कारणवत्
युक्तियुक्तेः । हेतुरन्वयश्चिन्नस्य नामतु
प फले ॥

हेतुशास्त्रम् । न० तर्कशान्ते ।

हेतोः । अ० निमित्तार्थे ॥

हेत्वभासः । पु० हेतुदेवि ॥ सप्त
विधः । सव्याभचारविरुद्धसत्प्रति
पक्षासिद्धत्वबाधितभेदात् । यथा
क्तभाषापरिच्छेदे । अनेकान्तोवि
रुद्धस्याप्यसिद्धप्रतिपक्षितः ।
कालात्ययोपदिष्टहेत्वाभासास्तुप
क्षधा । आद्यसाधारणस्तुष्ठात्
छादसाधारणोऽपरः । तथैवानु
प्रसङ्गरीविधानैकान्तिकीभवेत् ।
यः सप्तविधोपक्षेपमभवेत्साधारणस्तु
सः । यस्तु भवत्याद्व्यावृत्तः स चा

हमकूट

साधारणीमत । तथैशानुपसंहारो
 केवलान्वयिपक्षक । य साध्य
 तिनैवस्ति सविरुद्धउदाहृत ॥
 आश्रयासिद्धिराद्याः स्यात्स्वरूपा
 सिद्धिरप्यथ । व्याप्यत्वासिद्धिरप
 राशादसिद्धिरतस्त्रिधा । पक्षाऽ
 सिद्धिर्धर्मपक्षो भवेन्नास्ति मयोगि
 र ऋदेद्रव्यधूमत्वादवासिद
 धिरपरा ॥ व्याप्यत्वासिद्धिरप
 रानौलधूमादिके भवेत् । पिरुद्ध
 यो परामर्श इत्येव सत्प्रतिपक्ष
 ता । साध्यशून्यो धर्मपक्षस्त्वतीना
 धउदाहृत । उत्पत्तिकालौ न घटेन
 न्वादिर्यनसाध्यते । इतः । सव्यभि
 चारविरुद्धप्रकरणसमसाध्यसमा
 तातकालाहत्वाभासवृत्तिचाचार्यसूच
 म ॥ हेतुलक्षणपरः इति हेतुवदभास
 मानीहत्वाभास ।

हम । पु० माषकपरिमाणे । इ
 वैद्यकपरिमाण ।

मकन्दल । पु० प्रबाले ॥

हमकान्ति । स्त्री० दारुहरिद्रायाम्
 । वि० सुवर्णद्युतिमति ॥

हमकार । पु० स्वर्णकारे । हमक
 संरि ॥

हमकिञ्चल । पु० नागकीमरे ॥

हमकूट । पु हिमालयादुत्तरे । कुला
 वत्सल्यदक्षिणे हिमवत्तयो जनविस्तो
 र्णो पूर्वतीक्ष्णो किम्पु रुष्यवर्णसमेय

हम

दागिरी ॥ हम कूटीराशि ॥

हमकीतकी । स्त्री० सुवर्णकीतक्योम् ॥

उष्णार्तिक्तरसास्त्रे याचक्षुष्या हमकी
 तकी ॥

हमकीलि । पु० वज्रौ । इ० म०
 मात्ता ॥

हमकील । पु० शिवे ।

हमकीरी । स्त्री० सुवर्णकीर्याम् ॥

महवचौरमखा । गौरादि ॥

हमगन्धिनौ । स्त्री० रेणुकाख्यग
 न्धद्रव्ये । इतिरत्नमाला ॥

हमगौर । पु० । यशोवत्तये ।

किङ्किरते । वि० स्वर्णवज्रौर
 वर्णयुक्ते ॥

हमज्वाल । पु० वज्रौ । यमले ।

हमतारम् । न० यज्ञनविशिषे ।

नोलतुत्ये । मूषातुत्ये ।

हमदुग्ध । पु० उदुम्बरवृक्षे ।

हमदुग्धव । पु० उदुम्बरवृक्षे । य
 ज्ञाह्ने । हमवर्णदुग्धमस्य । क ॥

हमदुग्धा । स्त्री० स्वर्णकीर्याम् ।

हमदुग्धी । पु० यज्ञाह्ने । उदुम्बरे ।

हमदुग्धी । स्त्री० स्वर्णकीर्याम् ।

हिमा । पु० बुधपदे ॥

हम । न० काष्ठनि । स्वर्णे । यद्योत्प
 त्यादिकं यथा । पुराणिजाश्रमस्या
 नां सप्तर्षीणां जितात्मनाम् । पञ्चो
 विंशोऽथलावय्यलक्ष्मीसम्पन्नवीथ
 ना । कन्दपदं विध्वस्तचित्ता

हेमपुष्पिका

जातमिदं । पतित यद्वरापृष्ठेरे
तस्तहेमताममात् । कृषिमद्यापि
भरति तद्रसेन्द्रस्य विधत् । स्वर्णं सु
वर्णं जानक्यद्विरय्य हेमहाटक ॥
तत्तनोयकलधीतमाङ्गेयगर्भकाश्च
नम् । चामीकरातातुल्य तथाका
त्तं सरस्वतत् ॥ जाम्बूनदजातरु
पमहारजतामत्यपि । दाहिरक्तसित
छेदेनिकविक्कुडुमप्रभम् ॥ तारशुक्लो
ज्जितस्निग्धकीमलगुरुहेमसत् । त
ष्णेतकठिनरुच्यविषयसमलक्षणम्
॥ दाहिरुदेदुसितश्लेत्तकविष्याज्यल
घुस्फुटम् । दलः दीपतद्वतिलोके
। स्फुटयद्वचनाद्वत् ॥ स्फुटतिहि
मातिहोयतेवा । हिगतीष्ठवीच ।
मनिन् ॥ धत्तूरे ॥ नागकीसरे ॥
मन्त । पु० कटुविशेषे । सहस
हस्रया । आयुषावयवपौषया ।
हन्तिशिकान्मृज्जेन । हन्तेर्मुटवि
तिभक्षप्रत्यय । हन्तिहिचिंतिहि
रादिशेमुडागमेगुणश्च ॥
हेमन्तनाथ । पु० कपित्थे ॥
हेमपर्वत । पु० सुमेरुगिरौ ॥
हेमपुष्पम् । न० यशोकी । जगपुष्पे
॥ पु० चम्पकवृक्षे ॥ हेमवर्णपुष्प
यस्य ॥ राजवृक्षे ॥
हेमपुष्पक । पु० चम्पकवृक्षे । हेम
वर्णपुष्पस्य ॥ शीघ्रे ॥ यशोकी ॥
हेमपुष्पिका । स्त्री० स्वर्णयूथिकाया

हेमशङ्खः

म् । पीतपूथिकायाम् । गन्धिका
यूथिकाम्बुजासापीताहेमपुष्पिका ॥
हेमवर्णपुष्पमल्ला । पाककर्णेति
ह्रीष । स्वर्णं कन । इत्य ॥
हेमपुष्पो । स्त्री० स्वर्णयूथ्याम् । सु
शल्याम् ॥ स्वर्णुल्याम् ॥ कण्ट
कार्याम् ॥ इन्द्रवारुण्याम् ॥ स्व
र्णजीवत्याम् ॥ मञ्जुषायाम् ॥ ह
मवर्णपुष्पमल्ला । पाककर्णेतिह्रीष ॥
हेमफला । स्त्री० स्वर्णकदल्याम् ॥
हेममाला । स्त्री० यमपत्रायाम् । स्वर्ण
सर्ज ॥
हेममाली । पु० सूर्ये ॥ काशवीर्ये ॥
चि० हेममालायुक्ते ॥
हेमयूथिका । स्त्री० स्वर्णयूथिकायाम् ॥
हेमयूथी । स्त्री० स्वर्णयूथिकायाम् ॥
हेमरागिणी । स्त्री० धवल्याम् । ह
रिद्रायाम् ॥
हेमल । पु० कलादे । स्वर्णकारे ॥
ककलासे । सरटे ॥ शिलाभरि ।
कषपाषाणे । कसौटी । इ० भा०
प्र० ॥
हेमलता । स्त्री० स्वर्णजीवत्याम् ॥
हेमलम्ब । पु० वत्सरविशेषे ॥ त
त्फलं यथा । पौडालो सर्वशल्यानि
दिशिदेशिशुचिस्मृते । हेमलम्बे प्रजा
सर्वा द्योयनीनामसमय ॥ ३१ ॥
हेमवज्रम् । न० मौक्तिके ॥
हेमवृक्षः । पु० विष्णौ ॥

हेय

हेमशिखा । स्त्री० स्वर्णक्षीर्याम् ॥
 हेमसारम । न० तुल्ये । इ० रसच
 न्द्रिका ॥
 हेमसूचकम् । न० हारविशेषि ।
 हेमहस्तिरथ । पु० महादानविशेषि ॥
 हेमा । स्त्री० अपसरसामेदे । सुन्दर्या
 नार्याम् ॥
 हेमाङ्ग । पु० गरुडे ॥ परमेष्ठिनि ॥
 सुमेरौ ॥ सिधे ॥ चम्पके विष्णौ
 ॥ न० हेमवर्णशरीरे ॥ बि० तद्व
 ति । हेमवाङ्मयपुर्यस्थस ॥
 हेमाद्रि । पु० सुरपर्वते । मेरौ ॥
 हेमोऽद्रि । चिन्तामणिकामधेनु
 कल्पद्रुमनामकस्मृतसङ्गहकारकेषु
 चियेराजविशेषि ॥
 हेमाद्रिजरण । पु० स्वर्णक्षीर्याम् ॥
 हेमाङ्ग । पु० वनचम्पके ॥ चम्प
 के ॥ धत्तूरे ॥
 हेमाङ्गया । स्त्री० स्वर्णजीवन्त्याम् ॥
 हेमवाङ्मययथा ॥
 हेमाङ्गा । स्त्री० हेमक्षीर्याम् । चोके
 ॥ गुणायथा । हेमाङ्ग रोचनोत्तिता
 मादिन्युत्कृष्टकारिणी । कृमिक
 ण्डू विषानाङ्कफपित्तास्रकुष्ठनुदि
 ति ॥ स्वर्णजीवन्त्याम् ॥
 हेय । बि० त्याग्ये । हातव्ये । पुत्र
 यश्चोद्देश्यसिद्धयेयदुपयुक्तमभिरा
 धितदुपादेव विपरीतनुहेयम् हा

हेला

तु योग्य । ओहाक्० । अघोयत्
 ईयति । गुण ॥
 हेर बि० सुकुटप्रभेदे । हरिद्राया
 म् ॥ आसुर्यामायायाम् ॥ इ० क
 स्त्रित् ॥
 हेरम्ब । पु० विनायके एकदन्ते ।
 लम्बोदरे । विघ्नराजि । गणेशे ॥ हे
 मङ्करे । रथवाशिवसमीपेश्वरस्वते
 । रविशब्दे । ओष्ठोपध । पञ्चा
 यच । तत्पुरुषिकृतीत्यलुक् । हेउ
 षसिरस्वते । इतिस्त्रामो ॥ महिषि
 ॥ शौर्यगर्विते । बुद्धविशेषि । हेरुके
 । वज्रटोके ।
 हेरम्बजगनी । स्त्री० दुर्गायाम् ।
 हेरम्बहृद । पु० देशविशेषि ॥
 हेरिक् । पु० चरे ॥
 हेरुक् । पु० कामाख्यायांप्रसिद्धेशि
 कलिङ्गविशेषि । महाकालगणे ॥ बु
 द्धभेदे । वज्रटोके ।
 हेलक्षी । स्त्री० जिलमीपिकायाम् ॥
 हेलनम । न० अशज्ञायाम् । अवहेलने
 ॥ हेडठभनादरे । ल्युट् । लङ्गया
 रैक्यम् ॥
 हेली । स्त्री० अवज्ञायाम् ॥ वर्यापि
 तां विलासि । स्त्रीणां शृङ्गारभाष्येति
 याविशेषि ॥ स्त्राङ्गावसूचकोहावि । हेली
 ऽस्त्रीवानुभावनम् । अपिच । हाव
 एवमवेदुधलाव्यक्त । शृङ्गारसूचका
 इति ॥ सुरसेप्रीटिष्ठायाम् ॥ यदा

हेतुका

४ । प्रौढेष्वायातिरुठानानारीणा
सुरतीत्सवे । मृहारशास्त्रतत्त्वज्ञैर्हे
लासापरिकौत्सितेति । हिलभाव
कारणे । हेडूअनादरेषा । डलगा
रमेद । भावेक्षज ।

हेलाबुक । प० । अश्वविक्त्राधिणि ॥

इ० । हारावली ।

हेलि । पु० । रजो । मृद्यो ॥ हिलति
। हिल० । डून् ॥

हेलि । स्त्री० । हिलायाम् ॥

हेषा । स्त्री० । हयशब्दे । हेषायाम् ॥

हेषणम् । हेष्टशब्दे । गुरोश्चेत्य

हेषो । पु० । अश्व । हेषा० । अस्तयस्य
। ब्रह्मादिस्वादिनि ॥

हेहै । अ० । सम्बोधने । हतौ । दूरात्
सम्बोधने । हेवहेव ।

हे । अ० । सम्बोधने । आह्वाने । हेमा
ति । हिंगती । डैप्रत्यय ॥

हेतुक । वि० । सद्युक्तिव्यवहारिणि
॥ यथाहमनु । अविद्योहेतुकस्त
कीनिरुक्तो धर्मः प्राठक । अयथाश
मिण । पूर्वेपरिषत्स्याद्वयावरेति ।
हेतुद्वारासत्कर्मसु मन्दे हकत्तरि ।
शुष्कता । किके । यथा । पाषण्ड
नि । विकर्मस्थानुवैडालत्रतकानुशठा
न् । हेतुकान्वकवर्ती । अवाङ्मात्रे
यापिनार्चवेदिति विष्णुपुराणे ३ अ
शे १८ अध्याय । पाषण्डादीनां ल
क्षणम् । अष्ट । स्वधर्मात्पाषण्डा०

हेमन

विकर्मस्थो नाभिदुष्कृत् । यश्च धर्म
ध्वजो नित्यसुरध्वज इवाच्छ्रित ॥

प्रच्छन्नानि च पापानि वैडालनामत
व्रतम् । वैडालव्रतमस्यास्ति वैडालव्र
तकस्तुत । प्रियवर्तिप्ररोऽन्यत्र

विप्रियकुरुते भृशम् व्यक्त । पराधचेष्ट
अथ ठायकायतीबुधै । सन्देहकृदधि

तुभ्यं सत्कर्मसु सहेतुक । अर्वाग्
दृष्टनेकतिका स्तार्थसाधनतत्पर

। शठे । मिथ्याविनीतस्य कवचित्तिरु
दाहृतइतितट्टोष्माकृत् हेतुनाचर
ति । ठक । फलाभिसन्धियुक्ते ॥

स्त्री० । हेतुकी ॥

हेम । पु० । भूमिस्थे ॥ न० । प्रातर्हि
मे । हयजले ॥ दिव्यपानीयप्रमेदे ॥

यथा । हिमवच्छिखरादिभ्यो द्रवीभू
याभिर्लपति । अतस्तदेव हिमहेमजल

माहुर्मनीषिण । हिमांस्वपीतं पित्त
मगुरुतातविशर्जनामिति भावप्रकाश

॥ अन्ये तु । और्जनकधूमे रितमम्बु
समुद्रस्य दधनीभूतम् । पवनानी

तमुदीच्यातदधिममिति कथ्यते मुनि
भि ॥ हिमन्तुशीतलकृत्तदाकणसू

क्षममत्यपि । नतु दूषयतीनातनव
पित्तनवाकफमित्याहुः ॥ वि० । हि

मभवे ॥ हेमजाते । हेमोविकारे ॥

हेमन । पु० । न० । हेमन्तर्तो ॥ पु० ।

मार्गशीर्षे ॥ हिमकासीहयषष्टक

धान्ये । यथा । हेमनास्तु हिमाव

हैमवती

ष्य मधुरावद्धवर्चसद्वृत्ति ॥ वि०
 हैमन्तसम्बन्धिनि । हैमन्ते त्ये ।
 हैमन्तो जात । भव । साधुर्वा
 । सर्वत्राप्यचतस्रोपस्थेत्यर्थ ॥
 हैमन्तम् । न० । पु० । हैमन्तर्त्तौ ॥ वि०
 हैमन्तसम्बन्धिनि ॥ हैमन्तभवे ॥ स
 ष्वेति । ऋत्त्वर्थ ॥
 हैमन्तिकम् । न० । शालिधान्ये । आ
 मनधान० इ० गौ० भा० प्र० ।
 हैमवत । पु० । विषप्रभेदे ॥ न० । भा
 रतवर्षे । यथा । नाम्न दभारतव
 र्षे । हमाद्रेस्तद्वद्विषे । तेन हैमव
 तनामपरेष्वप्येवमुद्रयेत् ॥ इलाह
 तसौमेरवसुमेरे । परितो हितदि
 ति ॥ वि० । हैमवतिजाति ॥
 हैमवतवर्षम् । न० । हैमवते । भारत
 वर्षे । यथा । एतद्धैमवतवर्षे भा
 रतीयवसन्ति । हैमकूटपरयव
 नाम्ना किम्पु रुषामतद्वृत्ति ॥
 हैमवती । स्त्री० । उमायाम् । कात्याम्
 । पार्वत्याम् । हैमवतीपत्न्य स्त्री ।
 हैमवतीभवावा । अण् । डौप् ॥
 गङ्गायाम् ॥ हैमवत प्रभवतिप्र
 काशते । तत्रप्रथम दृश्यतद्वृत्तिवाच
 त् । प्रभवतीत्यण् । स्वर्णचौर्याम्
 । पटुपण्याम् । हैमावत्याम् । इय
 पीतचौरानागजिह्वाकाराभवति
 । यथा । हैमवतीपयस्तस्या हैमवद्भूमि
 सम्भवा । सानागजिह्वाकारात

हैहय .

मूलबाणजौषधमिति । हरीतक्या
 म् । प्रवेतवचायाम् । हैमवतिजाता०
 भवावा । तत्रजातद्वृत्ति० तत्रभवद्वृत्ति
 वाच्य । चौरिख्याम् । रणुकायाम्
 ॥ अतस्याम् ॥ कपिलद्राक्षायाम् ॥
 हैमा । स्त्री० । पीतयूथिकायाम् ॥
 हैमी । स्त्री० । पीतयूथिकायाम् । हैमम
 य्याम् । स्वर्णकृतक्याम् । चौरिख्याम्
 । काष्ठनक्षीर्याम् । हिमोद्विजायाम् ॥
 हैयङ्गवीनम् । न० । एकरात्रिपर्युषितः । ह
 व्रतपद्मे । ह्योगोदीहो हवैष्टते । त
 त्तु हैयङ्गवीनयत् । ह्योगोदीहो हव
 व्रतमित्यमर । यथा । हविर्वास्तनदु
 ग्धोत्य तत्स्यादधैवङ्गवीनकम् । है
 यङ्गवीनवक्षुष्यदोपनरुचिक्तत्परम्
 । बलकृद्दृष्टव्यं विशिष्टात्कफना
 शनम् ॥ ह्योगोदीहश्चविकार । है
 यङ्गवीनसन्नायामिति ह्योगोदीहश्च
 द्वियङ्गुरादेशे । विकारार्थे खसुनिपात्य
 ते । नवनोते ।
 हैरय्यगर्भं । पु० । स्नायमभुवमनौ ।
 हैरय्यगर्भस्यापत्यम् । अण् । हैरय्य
 गर्भोपासके ॥
 हैरिका । पु० । चौरि ।
 हैहय । पु० । आत्तवीर्ये । एकवीरन्
 पे । ह्य्याचपत्यम् । स्त्रीभ्योऽठक् ।
 पृषादरादि । यथा । हैहय्देनहेषा
 ० नामैकदेशिननामग्रहणात् । हैषा
 यद्देकुर्वन् हयतिगच्छतीति हैहयोऽ

होवा

होमीय .

श्वस्तस्यायं हेहय । यथा । हेभक्त .
हेभक्तवृत्तिवदनहयतिगच्छतीतिहेह
येविष्णुस्तस्यायम्हेहय । देशविशे
ष ॥ यथा । पश्चिमेहेहयास्ताद्रिम्बे
च्छवासशकादयवृत्तिकूर्मचक्रम् ॥
हेहय । पु० कात्तंवीर्ये । इ० अ०
र० ली ॥

हा अ० विस्मये । सम्वेधने । आ
ह्वाने । हानम् । आहाङ्गती ॥ डो
प्रत्यय ॥

हाड । पु० तराश्वीवहने । भङ्ग० हु
डी० इ० गी० दे० भा० प्र० नौका
विशेष ॥ न० लोपत्रे । चौरधने ।
हाडा । स्त्री० बालिकायाम् । वयसि
प्रथमवृत्तिडपिबाधित्वाअजादिस्वा
ट्पाप ।

हाडा । पु० चौरि । ककारान्त ॥ इति
कश्चित् ॥

हे ठम् । न० चौरकर्तृकहतधने ।
हाता । पु० । कृग्वेदविद् । देवाना
महाहनकर्त्तरि० कृग्वेदस्त्वि
॥ अग्निर्वेदेभानांहीतिशिशुहिरग्नौ ।
होमकर्त्तरि । जुहोति । हुदानाद
नयो । नमृनेष्टृत्वष्टृत्वविहीटपो
विष्णोदिनासाध ॥ तन्विधाव
स्त्विष्टुचानुपसर्गस्तिटन्वा ॥

होचम् । न० इविषि । ह्यते । इ०
। हयामाशुभसिम्बलम् ॥

होचा । स्त्री० कृत्स्वि ॥ टाप् ॥

स्तुती ॥

होची । स्त्री० यजमानकृपायांशिमू
र्ती ।

होचीयम् । न० होमाजये । चि० हो
असम्बन्धिनि ।

होम । पु० । पञ्चमहायज्ञेषुदैवयज्ञ ॥
सामम्रातर्हीमयो ॥ सावित्रचक्रही
मादौ ॥ हवने । देवतीहेहिनाम्नी
हवि प्रचोये ॥ यागएवत्यज्य
मानद्रव्यस्थान्नीप्रचोपाद्धीमह्य
च्यते ॥ अत्रानुकल्पश्चीकम् । क
त्विक्पुत्रोगुरुर्भाताभागिनेयीऽथवि
ट्पति । एतैरेवहुतयत्तुतद्धु
तस्वयमेवहीति । हवनम् इ० ।
अतिस्तुसुहृत्तितिमन् ॥

होमक । पु० होतरि ।

होमकुण्डम् । न० हवन्नाम् ।

होमधान्यम् । न० तिलि ।

होमधूम । पु० निगणे । इतिहोमच
न्द्र ॥

होमभस्म । न० वैष्टुते ॥

होमाग्नि । पु० यज्ञाग्नी । महा
ज्वालि । महावीरे ॥

होमि । पु० पावके । अग्नी ॥ घृ
ते ॥

होमो । पु० होमकर्त्तरि । जुहोति ।
इ० । उल्मुकदर्विहोमिनइतिज
होतेमिनि ॥

होमीय । त्रि० होतव्यद्रव्ये ।

हैलका

हैलका न. घृते ॥ वि. कामीयद्र
व्यमात्रे ॥

हैलका न. तिल । प्रकृतपं
के ॥

हैरा । स्त्री० वेलाप्रभेदे ॥ शास्त्रविशि
षे लाल । राश्ट्रदुर्वे ॥ तथाहि
। विषमर्क्षपुप्रथमाहैरा स्युः सगुड
राविष । द्वितीया शशिनोयुग
व्यत्ययादुगयेत सदा । मेषमिथु
नसि हतुताधनु कुम्भेपुप्रथमार्क्षसू
र्यस्य । द्वितीयाई चन्द्रमसीहैरा
ज्ञेयावषक्काकन्यावर्षिकसकरभौ
नेपुप्रथमाहैराचन्द्रस्य । द्वितीयासू
र्यस्येत्यर्थः । मार्त्तण्डेन्दोरयुजि
सममेचन्द्रभान्वोस्तुहारेद्वितिवृत्ता
तकाम ॥ सार्द्धदण्डव्यात्मकीकाले ।
भीमर. इति. इत्येजभाषाप्रसि
द्धे ॥ यथा । चतुर्ष्वितिहैराभि
रहैरत्नप्रचक्षते पश्चिमादर्क्षरात्रा
द्विहैराणाविद्यतेक्रमवृत्तिवक्रिपुरा
णम् ॥ हैलति. हुल्यतेवा । हुल
हि सास वरणया । पचाद्यच्.
घञ्वा रजयेरेकस्त्वम् ॥

हैलका । पु० तृणाग्निनाभृष्टार्द्धेपक्व
शमीधान्ये । हैरहा. हैला. इ
तिचलौकप्रसिद्धे । यथा । अर्क्षप
क्ते शमीधान्येस्तृणभृष्टैश्चहैलका
॥ हैलकोऽल्पानिलीमेद कामदे
षप्रमापह । भवेद्यीहैलकोयस्यस

हैलिका

चतत्तद्गुणोभवेत् ॥

हैलाक । पु० स्वेदविशेषे यथा । धौ
तीक्ष्णान्तुकरोषाणांयथोक्तानाप्रदीप
येत् । अयमान्त प्रमाणेनशय्यासु
परितपच ॥ सुदग्धायाधधूमायाय
थोक्तासुपकल्पयेत् । स्वच्छन्न सु
खतत्राभ्यक्त खिद्यतिनासुखम् ॥
हैलाकस्वेदकृत्यपसुख प्रीतोमह
र्षिणा ॥ धौताका. शुष्कगीमयक्त
लोग्निविशेष । इतिचरकसूत्रस्या
नम् ॥

हैलाका । स्त्री० वसन्तोत्सवे हैलि
कायाम् । हैलीङ्. भा०

हैलिका । स्त्री० हुताशन्याम् । भ
विष्यपुराणोक्तेवसन्तोत्सवे । अस्या
निर्णयमाहकालिदास । हुताश
नीकालानपूर्णिमासर्गनिशीथपूर्वा
ध्वनयेष्कुभार्थी । पश्चात्तमीतज्ज्वल
नेदिवावानृपश्रियहन्त्यपिपक्षतिर्वा
। सूर्यास्तकालावधिरैवपूर्णिमाऽधि
कीनगात्राकलयातदाकृते । आह
चतवज्ज्वलितहुताशनीनन्दातिथौ
ह्यद्रजसोत्सवः प्रियै ॥ रिक्तान्व
तायद्युतेतपूर्णिमानेयास्तमेतद्
ज्वलमेरवाविह । विष्टस्तुतन्नित्यत
यानदोषकृततथोपर गपरिपूर्णिमा
रज ॥ ४५ ॥ अयंस्तु । निशीथपू
र्वमध्यरात्रतत्रादिमाहुताशनीन
येत्कुर्यात् । द्विकर्मकीनी ।

ह्रीवम्

चपुन पश्चात्तमीतज्वलने मध्य
रावत पश्चात्तम्यामि प्राप्तं तत्
ज्वलनचतस्मिन् । वाचयशादिवा
दिनेहुताशनीज्वलने सति पक्षति
प्रतिपत्त वा नृपाश्रयराज्यलक्ष्मीहन्ति
॥ मूर्ध्यास्तेति । यदासूर्यास्तकलाव
धि सूर्यास्तसमययावत्पर्णिमाएव
निर्धारणे वाचययाकलयाच शिनः च
विकायाजनाहीनहुताशनीक्यात्
तदाकृतेष्वेव सतितज्वलितहुता
शनीशालिकाक्यात् । चपुन रज
सारेण नाउत्सव श्रियेक्यात् । क
स्मिन् नन्दातिथौ प्रतिपत्तिथौ ॥ रि
क्तेति । ज्वलने शालिकाज्वलने रि
क्तान्विता चतुर्होतृयुक्ताः । उत्तम
यद्युयुता प्रतिपदायुक्ता पूर्णिमानेया
। रवौ सूर्येऽस्तगे सति । द्रव्यशालिका
याम् तुरवधारणे विष्टिर्भद्रादिषु कृत्स्न
क्यात् । कयातन्निश्चयतया शालिका
यानिश्चयभावात् । तथा उपरागयज्ञे
दोषकृत्स्नतया परिपूर्णमारजीदोष
कृत्स्नक्यादिति ॥ ४५ ॥ इति ग्यो
तिर्विदाभरणे २१ ऽध्यायः ।
ह्रीही । अ० सम्बोधने । ह्रीतौ । आ
कारणायाम् । अ० ज्ञाने ॥
ह्री । अ० सम्बोधने ॥ आज्ञाने ॥
ह्रीवम् । न० ऋग्वेदविहिते । उक्ता
आदिभ्योञ् । हेतु कर्मभावयो
॥ युवादिस्त्वादण् ॥

ह्रीदालयेष

ह्रीम्यम् । न० घृते । वि० ह्रीमाहं
द्रव्ये ॥
ह्रीमधान्यम् । न० तिले ॥ ह्रीम्यस्य त
दधान्यस्य ॥
ह्री । अ० गतीकृ । यातमह । पृ
षादरादि । ऐषमोह्य प्रवसीन्य
तरस्यामि तन्निर्देशक्यादानुकूल
ह्यस्तनम । वि० ह्रीभूते चतीति कृ
जाते ॥ ह्रीभवम । ऐषमोह्य प्रव
सीन्य तरस्यामिति पक्षे व्युत्पत्तौ ॥
ह्यस्य वि० ह्यस्तने ॥ ह्रीभवम । ऐ
षमोह्य प्रवसीन्य तरस्यामिति पक्षे ॥
ह्रीगोदिहो ह्यम न० ह्यैव ह्रीने । दु
ह्यत इति दोह । गोर्दोह । गोदि
ह । ह्यसा । सुप सुपे तसमास
। ह्रीगोदिहो दुह्यति । भू० । अच् ॥
दुह । पु० अगाधजले । यत्र पाता
लादुदकमागच्छति स्वयमेव सहृद ।
तज्जलगुणास्तु । दुहवारिषाञ्जन
नमधुरकफघातहारिपथ्यश्चेति ॥
दुहादते । दुहादप्यक्तेशब्दे । पचाद्य
च् । पृषादरादिस्त्वाज्ज्व ॥ धीरे ॥
दुह्यह । पु० जलशूकरे । कुम्भीरे ॥
ह्रीदालयेष । पु० सरोविशेषि । रैवा
जसरः इ० भा० प्र० । ह्रीपद्मा०
इ० महाचीनभा० प्र० । यथा ।
ह्रीदालया सुरा सर्वेतेषामीशा
जगद्गुरु । ह्रीदालयेष्वराख्यसुतेरे
वपरिसिबित इति स्कन्दपुराणम् ॥

ह्रस्वगर्भधुका

ह्रदालयेश्वर । पुं० ह्रदालयेशस्य शि
वे ॥

ह्रदिनी । स्त्री० नद्याम् । सरिति ॥

ह्रदा सन्त्यहाम् । अतश्च नि ।
डीप् ॥

ह्रसिमा । पुं० ह्रस्वत्वे । ह्रस्वस्य भाव
। पृथ्वादिह्रस्वादिमनिच । स्थूलदू
रेतिसाधु ॥

ह्रसिष्ठ । चि० अतिह्रस्वे । ह्रस्वतमे
। अयमेषामतिशयेन ह्रस्व । ह्रस्वि
स्थूलदूरेतिसाधु ॥

ऋसोयान् । त्रि० ऋस्वतरे ॥ अयमन
यो रतिशये ह्रस्व । ईयसुनिस्थूल
दूरेतिसाधु ॥

ऋस्व । पुं० ह्रस्वकी ॥ एकमोत्रवर्ण
॥ न० परिमाणविशिषे ॥ यथा ।
अणुदौर्घमहद्वर्णमिति तद्वेद्वैरि
तइति ॥ गौरसुवर्णशकी । पुष्प
कासोसे ॥ त्रि० प्रकृतपुरुषपरिमा
णात् । न्यूनमनुष्ये । खर्वे । वाम
ने । वीना । इ० भा० प्र० ॥ सुद्र
वस्तुमात्रे । वामने । न्यचि । नीचे
। खर्वे ॥ ऋसति० ऋस्यतेवा । ऋ
सशब्दे । बाहुलकात् । चत्वादि
र्वा ।

ऋस्यकुश । पुं० श्वेतकुशे ॥

ऋस्वगर्भ । पुं० कुशे ॥

ऋस्वगर्भधुका । स्त्री० नागवलायाम्
। कङ्गहीति स्यातां वाम । गविभू

ह्राद

मौएधते । एध० । बाहुलकात् ।

सञ्जायांकन् । ह्रस्वावासौगर्भधु
काच ॥

ह्रस्वजम्बु । स्त्री० सुद्रजम्बुम् ॥

ह्रस्वतण्डुल । पुं० राजान्ने ॥

ह्रस्वदभं । पुं० श्वेतकुशे ॥

ह्रस्वदा । स्त्री० शलक्याम् ॥ इतिरा
जनिचण्ट ॥

ह्रस्वपत्र । पुं० गिरिजमधुकागमे ॥

ह्रस्वपत्रिका । स्त्री० अश्वत्थ्याम् ॥

ह्रस्वप्रच । पुं० सुद्रप्रचवर्णे । सुगर्भे

। ह्रस्वपर्वे । पीपरी ॥ गुणास्तु ।

प्रच । कटु कषायश्च शिथिर । रक्त

दोषजित् । मूर्च्छाभ्रमप्रलापघ्नो ह्रस्व

प्रचोविशेषतइति ॥

ह्रस्वफल । पुं० मधुनालिकीरे ॥

ह्रस्वफला । स्त्री० भूमिजम्बुम् ॥

ह्रस्वमूल । पुं० रक्तधौ ॥

ह्रस्वशाखाशिक । पुं० ह्रस्वशाखामूले

। क्षुपे ॥ शाखाच । शिकामूलक्षुपेया

शाशिके । ह्रस्वशाखाशिकेयश्च स ॥

ह्रस्वा । स्त्री० खर्वायाम् । वामन्याम्

। नागवलायाम् । सुद्रपण्याम् ॥

भूमिजम्बुम् ॥

ह्रस्वाग्नि । पुं० चिचके । दयाग्नी ॥

ह्रस्वाङ्ग । पुं० अष्टवर्गगतजीवकोष

धौ । कूर्चशोर्षे । ह्रस्वाङ्गान्यस्य ॥

ह्रस्वीरण्ड । पुं० रक्तैरण्डे ॥

ह्राद । पुं० स्तनिते । यजिते । य

ह्री

ह्री । हिरण्यकशिपी । कनीयसि
पुत्रे ॥

ह्रादनि । पु० गजितशब्दे ॥

ह्रादो । वि० सशब्दे ॥

ह्रादिनी । स्त्री० बर्चः ॥ ह्रादव्यवश्य
म् । ह्रादव्यवशब्दे । आवश्यकी
णिनि । ह्राद स्फूर्जयुरस्यस्या
इतिवा । इनि । तडिति । विद्यु
ति । ह्रादोऽव्यक्तशब्दोऽस्यस्या ।
इनि । अव्यवहितोत्तरेऽत्यन्तकत्व
यस्याइतिषष्ठ्याचर्य ॥ यज्ञक्याम्
। गजभक्ष्यायाम् । सुवहायाम् । न
द्याम् ॥ ह्रादव्यवश्यम् । ह्रादी
मुखेच । आनश्यकीणिनि । रत्न
धारैक्यम् ॥

ह्रास । पु० शब्दे । अभिलापि । ध्वनी
॥ यथा । शब्दाभिलापीत्वभिधाऽ
भिधानवाचकीध्वनि । ह्रास कु
हरितश्चेतिमुद्राङ्गितस्त्रिकाण्डशेष
॥ आरवे ॥ अथे । यथा । ह्रासव
होचसततदिनरात्र्योर्यथाक्रमम् । स
न्यामुद्धर्त्तमाख्यातः । ह्रासिवहोचसा
समेति ॥

ह्रीविरम् । न० हरिविरे । ह्रीविरे ॥ इ०
वि० न ॥

ह्री । स्त्री० लज्जायाम् । अकार्यप्रवृत्त्या
रम्भेत्तत्प्रतिबन्धिकायांलिङ्गलज्जाया
म् ॥ ह्रीलज्जायाम् । सम्प्रदादित्वा
तृक्षिप ॥ पार्वत्याम् ॥

ह्रीपित

ह्रीकः । पुं० काकी ॥ नकुले ॥ सहदे
वे ॥ वि० लज्जिते ॥ जिह्वेति । ह्री
० । द्विथोरस्यलोर्वितकम् ॥

ह्रीका । स्त्री० अपायाम् । लज्जायाम्
॥ टाप ॥ चासे ॥

ह्रीकु । पु० जतुके ॥ अपुणि ॥ वा
के । माज्जारे ॥ वि० अप्रशस्ते ॥
अप्रगल्भे ॥ सलज्जे । लज्जिते ॥ जि
ह्वेति । ह्री० । द्विथ कुकारस्यलो
वा । कित्त्वान्नगुण ॥

ह्रीकू । स्त्री० भुवि ।

ह्रीजित । वि० सलज्जे । लज्जायो
ले । लज्जिते ॥ द्वियाजित ॥

ह्रीण । वि० लज्जिते । सपत्रे ॥
ह्रीत । वि० लज्जिते । सपत्रे ॥

अज्जैषीत् । ह्री० । त ॥ नुदविदे
न्दवाज्ञाह्रीभ्योन्यतरधामितिनिष्ठा
तस्यनैवा ॥

ह्रीता । स्त्री० लज्जितायाम् ॥ द्विथ ।
कर्त्तरित्त ॥

ह्रीविरम् । न० सुगन्धिवाला । इ० भा०
प्र० गन्धवस्तुनि । तत्पर्यायायथा । वा
लं ह्रीविरवर्हिष्ठे । दोच्य केशाम्बुनामचे
ति ॥ गुणास्तु । क्रोविरहृद्दृष्टास
त्प्रातोसारनाशनमितिराजवज्रम्
॥ ह्रीयुक्तविरमस्य ॥

ह्रीपित । वि० द्विथलज्जाप्रापिते ॥ जि
ह्वीतेर्यन्तात्कर्मणिक्त । अर्त्तिह्री
त्यादिनापुगागम ॥ ॥

ह्रस्वम्

ह्रस्वा स्त्री० अश्वशब्दे । ह्रस्वायाम्
॥ ह्रस्वणम् । ह्रस्वशब्दे । गुरोश्च
त्य । टाप ।

ह्लाद् । पु० अह्लादे । प्रमोदे ॥

ह्लादक । त्रि० ह्लादेकुशरी ॥ आक
र्षादिभ्य कन् ॥

ह्लादि । त्रि० । अह्लादकी ॥

ह्लादो । त्रि० । ह्लादादिभ्यः ।

ह्लादिनी । स्त्री० शस्त्रक्याम् । गजभ
व्यायाम । ह्लादयश्चक्ष्यम् । ह्ला
दिसुन्नेच । आश्रयकीर्तिणिनि ॥
शक्तिविशेषे । यथा । ह्लादित्यस
विदास्त्रिष्ट सच्चिदानन्ददेश्वर
स्वविद्यासवतीजीव सक्तीशनि
कराकर ।

ह्लीक । पु० नकुले ॥ सहदेवे ॥

त्रि० लज्जति । सत्रपि । जिह्वेति
। द्वो० । द्वियोरसलीवेतिकन् ॥

ह्लीका । स्त्री० अपायाम् । लज्जाया
म् ॥ जिह्वेति । ह्रीलज्जायाम् । द्वि
योरसलीवेतिकन् । टाप ॥

ह्लीकु । पु० जतुनि ॥ अपुषि ॥ ना
ले ॥ माज्जारे । त्रि० लज्जति ॥
अप्रशस्त ॥ अप्रगल्भे ॥ जिह्वेति
। द्वो० । द्विय कुकरसलीवेति
कुक् ॥

ह्लीकू । स्त्री० धरित्याम् । भूमौ ॥

ह्लीषा । स्त्री० ह्रस्वायाम् ।

ह्रस्वम् । न० कौटिल्ये ॥ शृङ्गौरूप्य

ह्रस्वम्

मिवसज्जीवभुजगोविश्वयदज्ञानत
प्रोन्मोलल्ययत न्नमीलतितरांयजज्ञा
नत सर्वत ॥ शान्त निष्कलम
द्वितीयममलसच्चिद्वनव्यापकस्वा
त्मानसकलश्रयश्रुतिशिर सारस
दोपासताम् ॥ १ श्रीमच्चिदृष्टदा
त्मकहरिहरानन्दादिनाथनिजस्मा
रस्मारमजस्रमेकमतुलस सारपाश
च्छिदम् ॥ नत्वातच्चरणांस्वुक्कम्सु
खपूर्वानन्दनाथोमुदे । साधूनां सु
धियावकारमुखदशब्दार्थचिन्तामणि
म् ॥ २ ॥ अख्यकृष्णधरामितवर्षे
चैवाङ्कुरोनास्त्रिमाघासितसप्तम्यां
शनौसमाप्ति गतीयत्य ॥ श्रीसु
खानन्दनाथस्यकृतिरेषाजगदिता
प्रोत्थैभूयाङ्गयतीर्भवानोविश्वना
थयो ॥ कृतिश्रीहरिहरानन्दनाथ
भारतोशिष्यब्राह्मणधूतश्रीमुखान
न्दनाथसकृद्गोत शब्दार्थचिन्ताम
णि • समाप्त ।

आवण कृष्णसप्तम्यां द्विवेदाङ्कश
शाङ्कमिति वैक्रमेन्द्रे शब्दार्थचिन्ता
मणिकोश ऋषिउतवशीधरवाज
पेथिमेाधिकारिणोदयपुरेमुद्रित

ओ

तत्सत्

१८१० गन्धपूते

(* — * : * : * — *)

अक्षरविलेख	शुद्धिलेख	प्र. १	प्र. २	पङ्क्ति	अक्षरविलेख	शुद्धिलेख	प्र. १	प्र. २	पङ्क्ति
५ ५	००००	१	प्र०	१६	य। य।	तथाशब्दस्तेष्वशब्दो	८	दि०	२२
त	यथाप्रययकार्दम	१	दि०	१६	० भा	दधार्थातुभवा। पु०	८	प्र०	२५
थ	वटवृत्ते	१	०	१७	थ	अर्थगतं	१०	दि०	२४
य	इत्यते	२	०	१४	न	असाधून्	११	प्र०	२३
प	या। कृत्या०	३	प्र०	१४	५ ५	असाधून्	११	०	२४
मं	विशेषे	३	०	१५	प्र। य	माधुर्येद्वे तियमा	१२	दि०	१८
पृ	अतिपूर्वपि०	३	०	२२	पि पि	प्रहरमयिनचिर	१३	प्र०	१४
सु	मखे	३	०	२६	५	मयि	१४	दि०	१०
डा	ज्योतिष्ठीमा०	३	दि०	१८	मिश्रीश्री	मजियमिश्रीडभ्य	१४	दि०	१०
वृ	जुहति	३	०	२८	ते	नृपती	१४	०	२२
५	परिचयते	४	प्र०	१२	ये।	यापो	१४	०	२८
रि-व	शूद्रास्तु	४	०	२४	स्य	स्वत्यक्षकीर्तिं	१५	प्र०	१०
द्रा	यज्ञयेडा। ज्ञो०	४	दि०	२५	यी	स्वर्धोः। लकरोगुह	१५	०	१४
० डा	अग्निनिहोर्ध्व	५	प्र०	१८	रो	स्येयं कारोच	१५	०	१६
वहो	रामा	५	०	२४	थो	यीति	१५	०	२८
वा	नखीषोर	५	०	२४	न्दि	वक्रि दीपन	१५	दि०	२१
द्या	गुह्याप०	५	दि०	५	प्र द्या	सोराह० भो० प्र०	१५	०	२५
दि	ब्रोह्मन्	५	०	१५	चारि				
स्तय	स्फाकपासादि०	५	०	२६	प	यशान्याम्	१५	०	२८
स्तय	स्फाकपासानि	५	०	२७	वह	जूर्णाहये	१६	०	५
है	त्युतत्तमार्जितेत्युपसृ	६	प्र०	८	थि	पुष्टिकायाम्	१६	०	६
हर्व	सुयजोर्ध्वनिप	६	दि०	१४	स्य	यवनस्य	१६	०	११
न-न	महदेवान् नमामि०	७	प्र०	१	स्या	फलान्यस्य०	१६	०	१८
थ	हविष्यामी०	७	दि०	१८	ड	दृक्कायाम्	१८	प्र०	८
स	खलनरते	८	प्र०	३	डे	विमिष्टे	१८	दि०	१५

शुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठा	शुद्धि	पङ्क्ति	शुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठा	शुद्धि	पङ्क्ति
२१ पलङ्ग	पिङ्गला०	१८	०	२०	सं त	रुद्र०	२०	०	२५
० द्वि	यष्टि मधु ।	१८	०	२	त्व	तत्त्वम्	२५	प्र०	४
स	सार्ताग्नि	२०	प्र०	१७	मा	चङ्गले	२५	०	८
ज	अभिलिप्त	२०	द्वि०	२	यु	वपु	२५	द्वि०	१३
न	चिकानि	२०	०	२५	मी छ	सुकर्मावधृति	२५	०	१८
णि	अस्मास्त्रिजन्तात्	२२	०	७	ण्डये	गण्डाह्विधुं वयै व	२५	०	२०
स	सायात्रा	२३	०	२३	य	सम्यग्दर्शनी वाये	२५	०	२६
स्व	तस्येदमित्त्वण	२४	प्र०	२२	त भा	चित्तेकाप्रतयाभाज	२६	प्र०	२
दा	स्त्रि मच्छतानिच	२६	०	८	त्व। भा	तत्त्वस्यसाहमेवा०	२६	०	५
म तो	यामवती। स्त्री	२६	०	२१	र्वि	निर्वृति०	२६	०	६
ज	काजादिभ्यं पुन	२७	द्वि०	१०	दाध्यो	सिद्ध्यासिद्धयो	२६	०	७
य	पयन्ते	२७	०	१५	त्व	तत्त्वमस्यादि	२६	०	१२
त्या	वचिभ्यश्चापिदिस्त्रि	२८	प्र०	२५	इ	ईश्वरसङ्कल्पे	२६	०	२१
ज	माकसुनिपुक्ते	२८	०	२७	न्ये	भाज्योपस्ये न०	२८	०	२०
स मा	साहस्रदेवानां	३०	०	१०	सु	देवतासु	२८	०	२०
- व	युक्त पुत्रमस्य	३१	०	३३	- छ	दृष्टयोमिनो	३८	द्वि०	१
तो	वीक्षितवा	३२	द्वि०	५	दायिनि	प्रदायिनो	३८	प्र०	५
यु स	युधसम्पदारी	३२	०	१५	य	उद्विनामीवधी	३८	द्वि०	७
- ध	युधे	३३	प्र०	११	यु०	युज०	४०	प्र०	६
व	उव स्यात्	३३	द्वि०	१८	य	क्रोधचतुष्टये	४०	०	८
त्वमात्रि	शब्द यथाख्यामवयु	३४	प्र०	८	ने	गर्भाधानस्थाने	४१	०	७
द्वितीयपङ्क्तिभ्यं पूर्ववर्त्यैवैयि					- य	प्रदर्शनीया०	४१	द्वि०	२८
त्वाशब्दलेखवत्तमेयमशुद्धि					५ ५	सुद्राविशेषे	४२	प्र०	१
- य	पुखे	३४	द्वि०	४	क्राकार		४२	प्र०	१
५९					वि				
-पिपुक्तयु	सुपियुक्तवत्	३४	०	१७	मा	मागध	४२	०	२४

महद्विलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठा	श्र	पङ्क्ति	महद्विलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठा	श्र	पङ्क्ति
जा. न्ति।	विजानान्तिमनसा	४२	दि०	१	त	धातुक	५४	०	१७
ता	तानपण्डिता				गीरादि	कदिकारादितिङो	५५	प्र०	२२
व	सर्वभूतानां	४२	०	३	त्वान्ढोम्	म्			
दि। त	सङ्गति	४२	०	१२	रज	रङ्गनम्	५५	द०	२५
न्ति मि	संबन्धिन्	४३	प्र०	२०	हि	चतुर्थेङि,	५६	प्र०	१५
वि	निविधियाम्	४३	दि	८	ता	बहुसत्वाच्च	५६	दि	२०
व	कुचे	४३	०	१७	त्या	रागीत्यादुनञेभ्य	५७	प्र०	२०
स	सर्वतद्योवनाद्यस्य	४३	०	२३	ग	जनपद	८८	०	५
अ	चतुर्थत्व०	४४	प्र०	१५	पौ च	रङ्ग पीतञ्च	६१	०	६
त	निजान्तानि	४४	दि	३	स्य	श्रीलमस्य०	६२	दि	४
छा	धराष्टौच	४४	०	४	अ	पुष्पसमुता	६२	०	२२
त	पित्तत	४४	०	१४	प्रो	पीतञ्च	६२	०	२५
स्ता	स्त्रावणीप०	४४	०	२५	अ	त्वाङ्गिम्	६३	०	६
ये	पाङ्गे	४५	प्र०	२	प	नित्यच्युत्य रि	६४	प्र०	१६
त प्र	पत्तङ्गे	४५	दि०	१	२ १	स्यसम्प	६४	दि	३
दये	सुखे	४५	०	१६	व	कृषीञ्च	६४	०	२०
००।	रक्तपुष्प । पु०	४७	प्र०	२	नू स	सन्दूरसरणी	६७	०	१४
कु	कन्दूरी०	४७	०	२२	न्या	वहनत्यपोग०	८६	प्र०	३
ज	कुडकुमे	४८	व०	१८	च	सचान्यै०	७०	०	८
खाद	रक्तखेदिरे	४८	प्र०	२	सो	सरसीनोभवद्	७५	दि०	२५
ज	रजिजा	५०	व०	२	का	मधुरकोमल	७६	प्र०	६
यो	भविष्यात्तरे	५१	प्र०	१०	० अ	दात्रयेभ्य पु०	७७	दि०	१
ग्य	हुञ्चे	५२	दि	२८	त्य	व्युत्पत्त्या	७७	०	२७
ज	रजखर्णम	५३	प्र	३	ग	तेरागाङ्गि	७८	०	३
वि	० निर्विण्ण्य०	५४	दि०	१०	वो	विभगता	७८	०	२८

अशुद्धि व	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्क	स्त म्भ	पङ्क्ति	अशुद्धि व	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्क	स्त म्भ	पङ्क्ति
म	मान्मसाच ६	७६	प्र०	१०	सू	शुक्लातो	१०५	प्र०	११
क	मध्याह्नका	७६	दि०	५	श्री	श्रीकृष्णस्य	१०७	दि०	१
क्रा	शक्रोत्थान	७६	०	१६	० र	रिरसु । चि०	१०८	प्र०	१८
री	मन्दिर	८०	प्र०	२२	० म् ।	रिवफम् । न०	१०८	दि०	६
वि	लक्षणशा०	८०	दि०	८	ये	स्त्रादयश्चेदित	१०८	०	२४
त्रि	षट्प्रागाणांस्त्रोषु	८२	१	१२	य	सन्ताप	११०	०	१६
ये	भिविकापुष्पे	८४	०	२	० रि	रौतिकम् । न०	११०	०	२५
मि	राशि	८४	०	२५	० शे	शोभायाम्	१११	०	२०
से	प्रविरोधिन	८६	प्र०	१४	० वि	वर्चो । लो	११२	०	२६
व	स्वचक्रस्य	८६	०	१६	र्थ	कन्निविदिभ्यांछिदि	११२	प्र०	२४
ता म्	विजताम्	८६	दि०	२४	दो	नदीप्रकारा०	११२	दि०	७
णा	वेत्तयम्	८८	प्र	२६	स्य	वदस्य छाधिकय	११५	प्र०	६
न्या	राजन्त्यदेशे	८८	दि०	८	शु	शु कवक्र ०	११५	दि०	५
विराजत	विराटजी	८८	०	२१	श	रुद्धिहायाम्	११६	प्र०	२४
त्य	चरतेत्यधी	८८	०	२६	२ १ रुद्धिहायाम्	रुद्धिहायाम् । न०	११६	दि०	११
क्रा	नेत्र क्रान्तिका०	८०	०	६	क्रु	क्रायायाम्	११६	०	२८
० ण	राजभोगीनम्	८१	०	१२	तत्र	प्रतायार्थ०	११७	प्र०	१
ग	तलोमत	८२	प्र०	१६	व्या	पञ्चाव्यादीनां	११७	०	२४
य	वातस्य नि	८२	दि०	८	च	दीर्घा	११८	०	२
ल्युट	कतरि० ल्यु	८५	प्र०	२२	क्रा	प्रक्रान्त्य	११८	०	१४
भ्य	प्रदर्श०	८५	दि०	२०	२ १ ।	०नीलमणि ।	११८	०	१०
अपप	वापस्यपरित्यक्त्य	८६	प्र०	२८	वन्ते	कुर्वन्ते ०	११८	०	२५
इ	पुरराइ	८८	दि०	१४	त्या	त्यन्तो	११८	०	७२
पु	राधेय पु०	१०२	प्र०	१६	व्याशा	व्याशाद्यीतकवावाक्	११८	दि०	१८
कान्स	कीर्तिस्तान्ध	१०२	दि०	२६	ट	माट्याट	१२०	०	१८

अशुद्धि स्थ	शुद्धिलेख	प्रष्टा क	कु रु	पङ्क्ति	अशुद्धि स्थ	शुद्धिलेख	प्रष्टा क	कु रु	पङ्क्ति
न्य	न्य ज्ञादित्वात्कुत्वम्	१२३	०	२२	त्वा	उत्था०	१२५	प्र०	१
के	दीगाच्चादिना	१२४	प्र०	६	त्वा	उत्था०	१२५	०	७
२	गोरोचना०	१२५	०	१२	त्वा	शुद्धउत्था०	१२५	०	८
क	हपविमोहने	१२६	दि०	१३	सु	दुःखोदिना०	१२५	दि०	२०
कप	वप्यते	१२६	०	१५	हे	विह्वे	१२६	प्र०	१२
म	रोम । न०	१२७	०	१०	व	चेति०	१२६	०	१४
ज्जि	भिक्षिरिष्टा०	१२८	०	८	त	श्रीमुक्ते	१२६	०	१५
जे	रोमाच्चे	१२८	०	११	या	यामादित्वात्	१२६	०	१६
० ट	रोदे । वि०	१२८	०	२७	व	वक्ष्यप्रष्ट । स्त्री०	१२६	०	१८
ड	हेमवर्षणे	१२९	प्र०	६	व्य	नामधर्मम्	१२६	०	२५
मा न	समापनकाक	१२९	दि०	८	- न्य	दुर्गोधनकन्यायाम्	१२६	दि०	३
छो	श्रीछोसी	१३०	०	५	त्व	सत्त्वगुणे	१२६	०	४
० त्वा	भीत्यातादिना०	१३१	प्र०	४	य	तथामिथितित्वात्	१३०	०	७
० खा	वखा । पु०	१३१	दि०	२	स	मतोसादं	१३१	प्र०	७
का	वखा । भोजने	१३१	०	३	के	पुच्छे	१३१	०	१७
विमूषे	विशिष्टे	१३१	दि०	२६	व्य	दधिग्रान् ०	१३१	दि०	८
न	दीष्टव्य०	१३२	०	१०	कु	सकृत्का	१३१	०	१२
त्व	तत्त्वम्	१३२	०	१३	त	पयोभ्यापकं	१३२	प्र०	४
२	वकारः	१३२	०	२८	त्वा	वत्था०	१३२	०	११
दि	वक्रिकर०	१३३	प्र०	१५	श्री	सुप्रीता०	१३३	०	१४
भ०	भा०	१३३	०	१८	- न्य	वत्था०	१३४	०	१०
० पु०	सद्यथा । स्त्री०	१३४	०	१५	मि	सद्यतामि.	१३५	दि०	१८
त्वा	उत्था०	१३४	दि०	१७	व	ककटि०	१३६	प्र०	१५
- न्य	वैकल्प०	१३५	०	२०	व	माक्यवादी०	१३६	दि०	१६

पञ्चदशे ख	शुद्धिलेख	पृष्ठा ख	श्र	पङ्क्ति	पञ्चदशे ख	शुद्धिलेख	पृष्ठा ख	श्र	पङ्क्ति
कि	नेवादिनिर्वा०	१४६	०	१८	द	कदिकादिनिर्वा०	१५८	०	२२
स्व	लिम्पनी०	१४६	०	२३	मि	दिग्धे	१५८	०	२५
ईषि ते	ईषि ते	१४७	प्र०	१३	कडि	लीडकोमवे	१५८	०	२८
म	देवकुसुमे	१४७	दि०	१३	त्वा	प्रत्ययस्वपुट	१५८	प्र०	१
मा०	भा०	१४७	०	१५	डा	न्यककादित्वादा	१६०	दि०	१६
य ।	सादुक्तससारकका	१४८	प्र०	७	बये	सुममाज्ये	१६१	०	७
य	विवये	१५०	दि०	१८	य	सुलबासावापय	१६१	०	१३
त्व	सखगुणे	१५०	०	२५	य	सुलापकम् । पु०	१६१	०	१७
त्वा	कथावत्था	१५१	०	२४	य	सुलापकान्ता। जो०	१६१	०	१८
कोषस	धीयादिकोषस	१५२	०	२८	खे	बीजे	१६१	०	२८
न	नेकत्वात्	१५३	प्र०	२४	वा न	सुतायास्तन्	१६१	प्र०	१५
न	कान्तेऽकेन्दु०	१५३	दि०	२३	खे	बाज्येन	१६२	दि०	२०
ए	तिष्ठत	१५४	प्र०	६	खे	हिताज्येयी	१६३	प्र०	५
जा शे	कलामन्त्रेतिठक	१५४	०	१२	ख	कदमे	१६३	०	११
वसस्तमि	प्रमोदरादित्वात्	१५४	दि०	२३	खं	लेख०	१६३	दि०	१
तस्येति	प्रमोदरादित्वात्	१५४	प्र०	८	ठ	कठान्वत .	१६३	०	१७
० वू	साङ्ग । जो०	१५५	०	२०	खे	तालीखे	१६४	०	१७
न	प्रवणयोसे	१५५	०	२१	क	पालकोक०	१६५	०	१४
न	नदकोर्यत्	१५५	०	१६	०। - क	लीकधातु । पु० जम्बु	१६६	प्र०	१०
त्रि	लिचापत्रेख०	१५६	०	६	० य०	लीककोचन । पु	१६६	०	१८
सि तं	प्रमाणलिखित	१५६	०	२०	ख	यजेतिवा	१६७	०	२
दि	यद्विती०	१५६	०	२७	मि	वसिष्ठप्रियादिना०	१६८	दि०	२२
मि	लिङ्गादिनियोगी०	१५७	०	५	० प्र ठ	लीप्रकच । पु०	१६८	प्र०	८
त	निमित्तम्	१५७	दि०	२४	० वा	कोपः । पु०	१६८	०	७

पद्यविलेख	शुद्धिलेख	पद्य	लक्ष	पद्य	पद्यविलेख	शुद्धिलेख	पद्य	लक्ष	पद्य
पद्य	लुप्तः	१६८	०	२४	ल	सख वर्जिता	१८५	प्र०	२८
नी	नाभनौवे	१७	०	२०	लोवा	लोवान्	१८५	दि०	१७
त्वा	स्योत्पत्त्या दयो	१७२	०	१३	ल्य	ल्युत्पत्त्या	१८५	प्र०	२
त्वा	दत्त्वा	१७२	दि०	२३	दी	मन्वद्विपत्त्या	१८६	०	२१
त्वा	दत्त्वोपरि०	१७२	०	२८	० ग	वज्रासनम् न०	१८८	प्र	४
टा	प्रतिष्ठा या	१७५	प्र०	४	ख	वज्र	१८८	दि०	८
ल	तत्त्व मिति०	१७५	दि०	६	वे	विशिष्टे	१८८	०	२८
टू	टुवमसद्विपत्ति	१७६	०	१७	ता	पूजिता	१८८	प्र०	१०
की	संज्ञको	१७८	प्र०	१६	ल्य	वज्र ग्राह्या	१८०	दि०	५
ति	जगतोपमदे	१७८	०	२१	२१ राधा	भाधारा	१८०	०	२६
ले	कुल्ये	१७८	दि०	१३	क्रा	अनुक्रोशे	१८१	०	२२
व	वाकुभा	१७८	०	२८	प	तत्त्वयति	१८१	०	२८
कु	कृष्णा०	१७८	प्र०	१	भ	भातरम	१८२	प्र	८
ज	ब्रूजभादेशीवा	१७८	दि०	१०	म्या	अनुकम्पाया	१८२	दि०	१६
जा	महाराजी०	१७८	०	२८	ना	वज्राह्नो लो०	१८३	०	२६
व	कुटिजाववयवे	१८०	दि०	८	मा०	प्र०	१८४	प्र०	१६
वोक्र	वक्रो । पु०	१८०	०	१०	य	अवोढायाम्	१८४	०	२५
व	नेवाऽ० वज्रानां	१८२	०	२०	अ	मित्रेयायाम्	२००	०	१५
व	भवान्	१८०	०	२४	टु	द्वय	२००	०	२३
व	अष्टीकेने०	१८०	०	२४	टु	द्वय	२००	दि०	१
व	कुरिकायाम	१८२	०	२	० पु०	वपुन् । पु०	२००	०	११
व	विशेष	१८३	०	१६	टु	द्वय	२०१	प्र०	१४
म	धात्राम्	१८४	प्र०	०	द्व	अद्वैते	२०१	०	२२
लो	अतस्तोत्रित	१८४	दि०	१७	० पु०	वय । न	२०१	दि०	१२
व	लोहमुद्र०	१८४	०	२५					

प्रशस्ति व	शुद्धिस्थ व	पृष्ठा व	स्त व	पङ्क्ति व	प्रशस्ति व	शुद्धिस्थ व	पृष्ठा व	स्त व	पङ्क्ति व
डा तिथीगणि भागाल्	वयोवाचित्वद्वयसि	२०२	प्र०	२	त	वृजता	२१६	प्र०	१२
सी	हसी	२०३	प्र०	२२	ना	द्वयान	२१६	०	२०
णा	यतिनीखण्डसर्गावली	२०४	प्र०	२८	क	संज्ञासो	२१६	द्वि०	१३
वनाटका					इयाया	देवयाया प्रसिद्धये	२१६	०	१६
वजा	पु० नागप्रशस्त्य	२०४	प्र०	१६	व्य	नयीद्वय	२२०	प्र०	८
वि०	वि०	२०५	द्वि०	१	य	सुय	२२०	द्वि०	३
व	वर्षा०	२०६	प्र०	१६	त्वद्व	तत्त्वदर्शना	२२०	०	७
वो	वर्षापितृ०	२०६	०	२२	व्य	वर्षादिना	२२०	०	१४
व्या	वृक्षजव्यामृष्टम्	२०६	प्र०	१५	व	वसन्तादि	२२१	प्र०	२०
वि०	वृत्त	२११	प्र०	५	व	वर्षादि	२२२	द्वि०	७
व	वर्षादि	२१४	०	२१	व	भागजन	२२३	प्र०	१
म	समय	२१५	०	११	०न	वर्षादि	२२३	०	१०
प्र	सङ्ग	२१६	०	२८	त्यस्य	प्रत्ययस्यद्वितीय	२२३	०	१८
ता	अप्रमत्ता	२१७	०	२८	वि०	वि०	२२४	०	२०
स्य	माषास्यार्थम्	२१७	०	२८	टा	वीर्य	२२४	द्वि०	५
ट	अष्ट	२२८	प्र०	२८	वि०	हृत्	२२४	०	७
क	सन पुत	२२८	प्र०	२	वि०	निर्यादे	२२४	०	१३
संख्या	संख्या	२२८	०	१८	वि०	वर्षादि	२२७	०	११
त	प्रातः सूर्योदय	२२८	०	१६	यु	पू पवित्रि	२२७	०	१२
वा	कमलाद्या	२२८	द्वि०	७	यु	वारापुत्रादयः	२२७	०	१४
वि	प्रसिद्ध	२२९	०	१०	वि०	वि०	२२८	०	८
व	प्रसिद्ध	२२९	०	१०	वि०	वि०	२२८	०	१०
व	प्रसिद्ध	२२९	०	१०	वि०	वि०	२२८	०	११
व	प्रसिद्ध	२२९	०	१०	वि०	वि०	२२८	०	१२

[illegible]

पञ्चदशे	शुद्धिपत्र	पृष्ठा	श्रु	पङ्क्ति	पञ्चदशे	शुद्धिपत्र	पृष्ठा	श्रु	पङ्क्ति
० त	वाताङ्ग । पु०	२५६	दि०	२२	कि धि	तकिञ्चित्किञ्चित्किञ्चित्	२६८	०	१४
त	वाताङ्ग	२५६	०	२२	न	तङ्ग०	२६८	०	१५
व	रत्नधादाङ्ग०	२५७	०	३	नख	डेखन	२६८	०	२२
तथा	राजयस्मान्मोद	२५७	०	६	न	भज आताङ्ग	२६८	०	१५
न	रम्भायाम्	२५८	प्र०	२	यो या	नयोदयाङ्ग	२६८	०	१८
सङ्के	मोदताङ्गे	२५८	०	१५	यवे	वायवे	२७१	०	३
।	पञ्चाभयवोपपन्न	२५८	दि०	१४	यावे	दीर्घिकायाम्	२७१	दि०	२८
	पञ्चमतिपञ्चपरिप-				पय	परिमापि	२७२	प्र०	३
- न	भावनम्	२५८	दि०	१७	यायावा	शुभवापि	२७२	०	८
- ध्य	मध्यस्थ	२६	प्र०	१०	रा ति	जदिकाराङ्गिति०	२७२	०	२३
- ठ	दुर्दुष्टवादिनि	२६०	०	१३	मो	वसगो	२७२	दि०	१३
भ्या	योन्मायाभास	२६१	दि०	७	। वा	। न० वायससमृद्धि	२७४	०	१८
पय	भङ्गाङ्ग	२६२	०	१६	भा	चराति	२७४	०	२६
च	कण्ठाभासोर्ध्व	२६४	प्र०	६	न	मध्यस्थ ग्रंथुपि	२७५	प्र०	१४
भा	सन्ध्याम्	२६४	०	२७	मं	तस्यकर्म०	२७५	०	२०
० द	वादासम् । न०	२६४	०	४	- न	मवादि	२७५	दि०	१४
न	भूवादिमन्त्रोच्चिन्त	२६४	दि०	१७	ये च	सद्यैवच०	२७६	०	३
० नी	पञ्चात्रयी	२६५	प्र०	१५	च	वि	२७७	प्र०	१७
न	संयोगात्वाभावयो	२६५	दि०	१२	० यु	वायु० स्रवम । न०	२७७	दि०	६
इ	तारिमन्त्रे चघोषिच	२६५	०	१५	० व	वोरटा । ली०	२७८	प्र०	८
- न्य	तन्मन्त्रो गिरीदेश	२६६	प्र०	१६	र	वाराणस्याम्	२७८	०	२३
नी	समुद्रलि०	२६७	प्र०	१६	- न	वराहार्ध	२८०	दि०	१०
- व	चोरजय	२६७	०	१८	० नीति । ली०	मन्त्रोच्चिन्त	२८८	प्र०	५
० यो	पञ्चकदेवाद्यवयवा	२६८	०	८	री	वारी	२८९	प्र०	३
भा वा	मन्त्रवाच्यम्	२६८	०	१५					

अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	प्रश्नः	उत्तरः	पङ्क्तिः	अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	प्रश्नः	उत्तरः	पङ्क्तिः		
- वा	कुशिकायाम्	२८१	०	२१	१	यादमः	वायमायायामौष	२८०	०	१	
वा	परायिष्या	२८१	०	२५	२	वावदूषः		२८८		२५	
व्य	अप्यतो	२८२		१६	३	वाहस । वि०		२८८	०	२	
व	सुखायाम्	२८२	०	२२	४	वाहस्यरेष्य		२८८	वि०	४	
व	निवे	२८२	०	२४	२ १	टापः		२८८	०	१२	
० वी	तौज	२८२	०	६	० छी	वागिछो । जो०		२८८	०	१२	
० व	वाहडकि । पु०	२८२	वि०	१२	क्या	० छी विध्यरश्		२८८	०	२०	
म । उ	वासः रुद्धादिनेज	२८२	०	१३	स को	वास को व पु०		२८८	०	१	
० व	वाहकर्म० न	२८२	०	१८	लि	विचिखकोके		२८०	०	११	
	समायुक्ता	२८२	०	२८	व	वाध्यनर०		२८	०	२४	
- व	सामवाहणो०	२८३	प्र	६	द	वहन्तोवा		२८१	प्र	१	
वा	सुखायाम्	२८३		१८	पा	पद्मापादिनीदे		२८२	वि०	११	
वा	अप्यादितोहकार्य०	२८३	०	२४	१	वर्द्धय	सख्यस्यधया		२८४	०	५
० व	मुद्गम्	२८३	वि	६	क ध	० तक्षमधस्तात्यथ		२८४	०	६	
नि स	नि गृहो०	२८३	०	१८	व्य	अयमाद्यदे		२८४	०	२०	
वे	भाजने	२८३	०	२६	स्ता	वास्तोपतोये		२८५	०	२४	
व	अमूहे	२८४	प्र	६	व	कुडव०		२८६	प्र	५	
० गी	वाक्कुम्भम् । न०	२८४		८	१	गावव	रागावव		२८६	वि	११
० व	वाताक । पु०	२८४	वि०	१२	प	खयथा०		२८८	प्र०	२५	
व्य	अप्यायाम्	२८४	०	१८	सी	तपोदेरीतया		२८८	वि	१५	
- व	अप्यायाम्	२८४	०	२५	० व	वाहि । पु०		२८८	प्र०	२	
व	अप्यायाम्	२८४	०	२२	- म	वाहि कदेमिम		२८८	०	७	
न	अप्यायाम्	२८४	०	२८	- व्य	मावय०		२८८	०	१२	
१	अप्यायाम्	२८४	वि०	२२	- व	अप्यायाम्		२८८	०	१४	

पञ्चदशिका श्र	शुद्धि श्र	पङ्क्ति श्र	पङ्क्ति श्र	पञ्चदशिका श्र	शुद्धि श्र	पङ्क्ति श्र	पङ्क्ति श्र
श्र	भावेच्छुट	३००	द्वि	१२	० न०	दिल्लिलम् । नि०	३१८ ० ८
श्र	करश्रुत्ये	३००	०	२७	मा	जटामालाम्	३१८ ० १८
॥ १ ॥	न० विच्छेपयि	२०३	०	८	श्र	तत्त्व	३१८ वि २
मान	झामानि	२४	प्र	२	श्र	संयस्यस्यस्यस्यस्य	३१८ ० १०
५ को स म	जायनसर्वश्रुत्यानि	१०४	द्वि	८	द्वि	वीडा	३१८ ० १८
ज्ञा	विन्दुगता	२४	वि	१०	त	तिर्यङ्	३२० ० ६
० न	विज्ञेयश्रुति	२०६	०	२४	श्र	मादृते	३२१ प्र० १६
म्य	सिद्धाथेऽग्न्युद्गथे	२०७	प्र०	७	श्र	तौष्ण्य	३२१ वि० १८
५ वि वि	० विगत	२०७	०	२४	श्र प्र	रथि ॥ प्रतापयि ॥	३२१ ० २३
श्र वा	श्रुतिवशादेति	२७	वि	२३	० श्रि	विद्यम्यित । नि०	३२१ ० २७
५ ये वाङ्मा	मथेऽज्ञाव	२०८	प्र०	१५	रथी	परपक्षी०	३२२ ० २८
भ्या	गयत्वश्रुति सप्रज्ञासा	२०८	१०	५	श्र	कुण्डला०	३२२ ० ११
म	कर्मस्थे रथ	३१०	प्र०	२८	भा	भाटामलीषधी	३२४ प्र० ६
न	विचारित्यन	३१२	०	२	वा	वीर्य	३२४ ० ११
श्र	अभ्यन्तरे	३१३	०	२४	द्वि	सम्मादृतितीयम	३२४ ० २३
श्र	भूर्जवृक्षे	३१३	वि०	१६	त	दितिकाम	३२४ वि० २
श्र	तरङ्गे	३१४	प्र०	१	तीर्थ	सदाशुतेद०	३२६ ० १८
० अ	विच्छेदनम् । न०	३१४	०	११	। वा	विद्वान्सन्नाया	३२७ ० १७
० अ	रिच्छित्ति । श्रुति	३१४	वि०	१	तुदुषप तापे	। दृढपरितापे ।	३२७ ० २६
० चिच्छ	विच्छिन्नावस्था ।	३१४	०	१८	स्वादिभ्य	स्वादिभ्योदित	३२७ ० २६
श्र	अक्षमभ्या०	३१५	प्र०	१८	श्रुति	श्रुतिदितयेति	३२८ ० २५
दि गु	अक्षयोभिर्गुणैर्विज्ञम्	३१५	वि०	२	५ श्रुति	अक्षयश्रुति	३२८ ० २५
श्र	अक्षयश्रुति	३१६	प्र०	२८	श्र	अक्षयश्रुति	३२८ ० २८
० अ	अक्षयश्रुति	३१८	०	४	श्र वा	अक्षयश्रुति	३२८ ० २८

અક્ષરિકા	અર્થલેખ	પાઠ	અક્ષર	પદ	અક્ષરિકા	અર્થલેખ	પાઠ	અક્ષર	પદ
કા	વાદિનાર્વાદસદેહે	૨૨૧	દિ	૧૫	ક	તત્ત્વકલ્યાણ	૨૪૮	૦	૭
લા	તત્ત્વાયત્ત્વાત્તુર્થ	૨૨૨	૦		લ	કલ્યા	૨૪૮	પ	૬
પૂ	દેવતાસાચાત્કાર	૨૨૩	પ	૭	ધ	ધૃતધૃતિર્થર્થ	૨૪૮	૦	૧૬
તા	આત્માચ	૨૨૪	૦	૧૨	ધ	વિપ્રસેવ્ય	૨૪૯	૦	૮
ચો	યજ્ઞાનુજ્ઞાનકર્મ	૨૨૫	૦	૨૨	મુ	મુર	૨૪૯	દિ	૬
હ	દ્રુષ્ટિ	૨૨૬	૦	૨	મ	વિશિષ્ટ	૨૪૯	૦	૮
વો	વિપ્રવૃત્તિર્થર્થ	૨૨૬	દિ	૫	મ	વિમિશિત	૨૪૯	૦	૮
પ	નિયમ	૨૨૭	૫૦		મિ	વિમોત ૫૦	૨૪૯	૦	૨૦
મિ	નિયમ તથા	૨૨૮	પ	૮	મ	સત્યવૈદિકમત્તમ	૨૪૯	૦	૨૭
અમ	અમ	૨૨૮		૧૨	ક	પ્રસિદ્ધ	૨૪૯	પ	૮
ત	વિનોત્તર્યાજિ	૨૨૮	દિ	૧૪	મો	માત્રસાચામ્	૨૪૯	દિ	૧૪
દિ	નિવૃત્તિર્થર્થ	૨૪		૧૬	તુ	વૃત્તિર્થર્થ	૨૪૯	પ	૧૪
સ	મત્ત્યવિધિ	૨૪૧	૦	૨	વ	મત્ત્યવિધિ	૨૪૯	૦	૧૬
ધ	યજ્ઞાદ્યે	૨૪૧	૦	૬	પ	વિશિષ્ટ	૨૪૯	૦	૧૭
અત્યે	દધિકરણકત્યે	૨૪૧	૦	૮	હ	વિશિષ્ટ	૨૪૯	૦	૨૩
ના	નિવૃત્તિર્થર્થ	૨૪૨	૫૦	૧૧	૦	વિષયમ્ ૦	૨૪૯	૦	૨૪
તત્યે	નિવૃત્તિર્થર્થ	૨૪૨	૫૦	૧૦	૫	તત્ત્વતિર્થર્થ	૨૪૯	દિ	૨૦
અં	શિવસ્યાપિજીવ	૨૪૨	૦	૧૮	ત	વૃત્તિ	૨૪૯	પ	૧
રિ	વેદિત્યે	૨૪૩	પ	૧૪	૨	કુસ	૨૪૯	૦	૬
જા	અંતે	૨૪૪	૫૦	૫	નિ	અને ભિન્નભિન્ન	૨૪૯	૦	૧૬
પ	વિવિધવર્તિ	૨૪૫	૫૦	૧	૦	વિવિધવર્તિ	૨૪૫	૦	૧૬
ક	મત્ત્ય	૨૪૫	૦	૨૮	મી	મિલકતી	૨૪૭	૦	૧૭
હો	વિશિષ્ટ	૨૪૫	દિ	૧૮	ત	વાત્સલ્યકર	૨૪૮	૦	૧૬
ત-સિ	વિવિધવર્તિ	૨૪૭	૦	૧૫	ત	વાત્સલ્યકર	૨૪૮	૦	૨૦

पञ्चदशिका स	शुद्धिद्वितीय	प्रश्नः स	उत्तरः स	पञ्चदशिका स	पञ्चदशिका स	शुद्धिद्वितीय	प्रश्नः स	उत्तरः स	पञ्चदशिका स
त	सुकृतं •	१६८	हि.	२०	न	सुपन्ने	१७८	•	६
प्रि॥	प्रेमिका॥	१६८	•	२८	न्या	वाग्विज्ञ	१७८	•	१८
य य	यस्ययस्मादा	१६८	•	१४	य	सन्निवर्ष	१७८	•	२१
ली	अपावृत्ती	१६८	•	१८	वादायं	विमेषादित्यर्थ	१७८	•	२५
- न्द	आमन्त्र	१७०	प्र.	३	• या	शोचिनी / स्त्री०	१७८	हि.	२६
न	वंचन	१७०	हि.	८	य	विचामि	१७८	प्र.	१२
व	विचर	१७०	•	१०	न्या	स्वास्थ्यद	१७८	प्र.	२८
ये	विवाहयोग्ये	१७१	•	६	न	कोकल	१७८	हि.	५
ले	लोहितारणे	१७१	•	१२	य	मीन	१७८	•	६
- व	येनाह	१७२	प्र.	११	प	प्राविनीयम्	१७८	•	८
पा	धारणादिक्रिया	१७२	प्र	२	- वि	वीर्यशुद्धितयज	१७८	हि.	२८
- व	वसात्रम	१७२	•	२१	सस	सखीनाम्नो०	१८०	•	२२
य	वायव्यं कृषा०	१७२	•	२२	त्यू	कुत्वात्पूर्व	१८५	•	१८
न	समदण्डिनीषां	१७२	न.	६	ठ	सि तटक	१८६	•	४
य	मारण	१७४	प्र	१६	यै	सि स मे ३० नित	१८७	•	२
येन	मन्त्रनरहितायाम्	१७४	•	२८	स	जवतुष्क	१८८	प्र	१६
तवी	यस्यमसूतीचमरे.	१७५	•	४	• कामि	विमेषु त कामि	१८८	प्र	२०
मायय	विशायय	१७५	•	८	यम्	कम्पयम्	१८८	दु.	१
व	विशुद्धे	१७०	•	१८	प्र	सूक्ष्मशुद्धिमाश्रयम्	१८८	दु.	१२
तमि	तमिविशि०	१७५	हि.	२६	न	दृष्टावर्ग	१८८	प्र	१८
तुमम	विशाल तुमहाफला	१७५	•	१३	यतिगि	तजिगारस कीर्तिगि	१८८	दु.	१०
- ज्ञा	सर्वज्ञत्वा	१७६	प्र.	२१	ततसी	विषादव तमभङ्ग	१८९	•	१३
मि त	मिलितयो.	१७६	•	२७	- नमस्व	समभित्तेनाम्	१८९	•	१८
तुम, न	विश्वप्रकृति विस्तार — भव.	१७६	•	२८	यो	व्यामयो वितम्	१८९	•	१८

अक्षर	वर्ण	पृष्ठा	श्रुति	पञ्च	अक्षर	वर्ण	पृष्ठा	श्रुति	पञ्च
आ	प्राप्तावरोयवा ।	२८४	०	१८	१. वि	दुर्गिका ।।।।।।।।	४११	२८	२८
इ	यथादिह्य मद्	२८५	५०	१९	२. अ	दी ।।।।।।।।।।	४१२	२९	२९
ए	स्वदप	२८६	६०	२०	३. अ	दी ।।।।।।।।।।	४१३	३०	३०
उ	० कन् मत्प्रासा ०	२८७	७०	२१	४. अ	दी ।।।।।।।।।।	४१४	३१	३१
ऊ	विष्णुगन्धर्वगोवि	२८८	८०	२२	५. अ	दी ।।।।।।।।।।	४१५	३२	३२
अ	भा सो	२८९	९०	२३	६. अ	दी ।।।।।।।।।।	४१६	३३	३३
इ	मज्जित्त ।।।।।।।।	२९०	१०	२४	७. अ	दी ।।।।।।।।।।	४१७	३४	३४
ए	१. अग्नेनागानि।।।।।।।।	२९१	२०	२५	८. अ	दी ।।।।।।।।।।	४१८	३५	३५
उ	मत्प्राप्ति निधोग	२९२	३०	२६	९. अ	दी ।।।।।।।।।।	४१९	३६	३६
ऊ	१. अग्नेनागानि।।।।।।।।	२९३	४०	२७	१०. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२०	३७	३७
अ	मज्जित्त ।।।।।।।।	२९४	५०	२८	११. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२१	३८	३८
इ	१. अग्नेनागानि।।।।।।।।	२९५	६०	२९	१२. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२२	३९	३९
ए	मत्प्राप्ति निधोग	२९६	७०	३०	१३. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२३	४०	४०
उ	१. अग्नेनागानि।।।।।।।।	२९७	८०	३१	१४. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२४	४१	४१
ऊ	मज्जित्त ।।।।।।।।	२९८	९०	३२	१५. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२५	४२	४२
अ	१. अग्नेनागानि।।।।।।।।	२९९	१०	३३	१६. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२६	४३	४३
इ	मत्प्राप्ति निधोग	३००	२०	३४	१७. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२७	४४	४४
ए	१. अग्नेनागानि।।।।।।।।	३०१	३०	३५	१८. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२८	४५	४५
उ	मज्जित्त ।।।।।।।।	३०२	४०	३६	१९. अ	दी ।।।।।।।।।।	४२९	४६	४६
ऊ	१. अग्नेनागानि।।।।~	३०३	५०	३७	२०. अ	दी ।।।।।।।।।।	४३०	४७	४७
अ	मत्प्राप्ति निधोग	३०४	६०	३८	२१. अ	दी ।।।।।।।।।।	४३१	४८	४८
इ	१. अग्नेनागानि।।~	३०५	७०	३९	२२. अ	दी ।।।।।।।।।।	४३२	४९	४९
ए	मज्जित्त ।।~	३०६	८०	४०	२३. अ	दी ।।~	४३३	५०	५०
उ	१. अग्नेनागानि।~	३०७	९०	४१	२४. अ	दी ।~	४३४	५१	५१
ऊ	मज्जित्त ।~	३०८	१०	४२	२५. अ	दी ।	४३५	५२	५२
अ	१. अग्नेनागानि।	३०९	२०	४३	२६. अ	दी ।	४३६	५३	५३
इ	मत्प्राप्ति निधोग	३१०	३०	४४	२७. अ	दी ।	४३७	५४	५४
ए	१. अग्नेनागानि।	३११	४०	४५	२८. अ	दी ।	४३८	५५	५५
उ	मज्जित्त ।	३१२	५०	४६	२९. अ	दी ।	४३९	५६	५६
ऊ	१. अग्नेनागानि।	३१३	६०	४७	३०. अ	दी ।	४४०	५७	५७
अ	मत्प्राप्ति निधोग	३१४	७०	४८	३१. अ	दी ।	४४१	५८	५८
इ	१. अग्नेनागानि।	३१५	८०	४९	३२. अ	दी ।	४४२	५९	५९
ए	मज्जित्त ।	३१६	९०	५०	३३. अ	दी ।	४४३	६०	६०
उ	१. अग्नेनागानि।	३१७	१०	५१	३४. अ	दी ।	४४४	६१	६१
ऊ	मज्जित्त ।	३१८	२०	५२	३५. अ	दी ।	४४५	६२	६२
अ	१. अग्नेनागानि।	३१९	३०	५३	३६. अ	दी ।	४४६	६३	६३
इ	मत्प्राप्ति निधोग	३२०	४०	५४	३७. अ	दी ।	४४७	६४	६४
ए	१. अग्नेनागानि।	३२१	५०	५५	३८. अ	दी ।	४४८	६५	६५
उ	मज्जित्त ।	३२२	६०	५६	३९. अ	दी ।	४४९	६६	६६
ऊ	१. अग्नेनागानि।	३२३	७०	५७	४०. अ	दी ।	४५०	६७	६७
अ	मत्प्राप्ति निधोग	३२४	८०	५८	४१. अ	दी ।	४५१	६८	६८
इ	१. अग्नेनागानि।	३२५	९०	५९	४२. अ	दी ।	४५२	६९	६९
ए	मज्जित्त ।	३२६	१०	६०	४३. अ	दी ।	४५३	७०	७०
उ	१. अग्नेनागानि।	३२७	२०	६१	४४. अ	दी ।	४५४	७१	७१
ऊ	मज्जित्त ।	३२८	३०	६२	४५. अ	दी ।	४५५	७२	७२
अ	१. अग्नेनागानि।	३२९	४०	६३	४६. अ	दी ।	४५६	७३	७३
इ	मत्प्राप्ति निधोग	३३०	५०	६४	४७. अ	दी ।	४५७	७४	७४
ए	१. अग्नेनागानि।	३३१	६०	६५	४८. अ	दी ।	४५८	७५	७५
उ	मज्जित्त ।	३३२	७०	६६	४९. अ	दी ।	४५९	७६	७६
ऊ	१. अग्नेनागानि।	३३३	८०	६७	५०. अ	दी ।	४६०	७७	७७
अ	मत्प्राप्ति निधोग	३३४	९०	६८	५१. अ	दी ।	४६१	७८	७८
इ	१. अग्नेनागानि।	३३५	१०	६९	५२. अ	दी ।	४६२	७९	७९
ए	मज्जित्त ।	३३६	२०	७०	५३. अ	दी ।	४६३	८०	८०
उ	१. अग्नेनागानि।	३३७	३०	७१	५४. अ	दी ।	४६४	८१	८१
ऊ	मज्जित्त ।	३३८	४०	७२	५५. अ	दी ।	४६५	८२	८२
अ	१. अग्नेनागानि।	३३९	५०	७३	५६. अ	दी ।	४६६	८३	८३
इ	मत्प्राप्ति निधोग	३४०	६०	७४	५७. अ	दी ।	४६७	८४	८४
ए	१. अग्नेनागानि।	३४१	७०	७५	५८. अ	दी ।	४६८	८५	८५
उ	मज्जित्त ।	३४२	८०	७६	५९. अ	दी ।	४६९	८६	८६
ऊ	१. अग्नेनागानि।	३४३	९०	७७	६०. अ	दी ।	४७०	८७	८७
अ	मत्प्राप्ति निधोग	३४४	१०	७८	६१. अ	दी ।	४७१	८८	८८
इ	१. अग्नेनागानि।	३४५	२०	७९	६२. अ	दी ।	४७२	८९	८९
ए	मज्जित्त ।	३४६	३०	८०	६३. अ	दी ।	४७३	९०	९०
उ	१. अग्नेनागानि।	३४७	४०	८१	६४. अ	दी ।	४७४	९१	९१
ऊ	मज्जित्त ।	३४८	५०	८२	६५. अ	दी ।	४७५	९२	९२
अ	१. अग्नेनागानि।	३४९	६०	८३	६६. अ	दी ।	४७६	९३	९३
इ	मत्प्राप्ति निधोग	३५०	७०	८४	६७. अ	दी ।	४७७	९४	९४
ए	१. अग्नेनागानि।	३५१	८०	८५	६८. अ	दी ।	४७८	९५	९५
उ	मज्जित्त ।	३५२	९०	८६	६९. अ	दी ।	४७९	९६	९६
ऊ	१. अग्नेनागानि।	३५३	१०	८७	७०. अ	दी ।	४८०	९७	९७
अ	मत्प्राप्ति निधोग	३५४	२०	८८	७१. अ	दी ।	४८१	९८	९८
इ	१. अग्नेनागानि।	३५५	३०	८९	७२. अ	दी ।	४८२	९९	९९
ए	मज्जित्त ।	३५६	४०	९०	७३. अ	दी ।	४८३	१००	१००

अशुद्धि क	शुद्धि	पृष्ठा ङ	स्थ ङ	पङ्क्ति	अशुद्धि क	शुद्धि	पृष्ठा ङ	स्थ ङ	पङ्क्ति
- भ	उपाधिर्भवेत्	४७५	दि०	१	मा	साहसाहे	४४८	०	२८
अधि	अनधिकदेश	४७६	प्र०	२७	क	सद्भावा	४८८	प्र०	१०
स	समययुक्त	४७६	दि०	७	नि	नराभिरुप	४८८	०	१८
- प्रा	प्रतिज्ञागित्त्व	४७६	०	१८	- क	हतातपस	४८८	०	२८
० य	व्यासृष्ट चि०	४७७	प्र०	१०	- क	पादापरित्त	४८८	दि०	७
- व्या मे	व्याया मे०	४७७	०	२०	- क	क्षिप्र	४८८	०	१८
- वि	विध्यङ्	४७७	दि०	२६	- सो	श्रीकण्ठभाषी	४८८	०	२८
० य	व्यासमुद्र । पु०	४७८	प्र०	१४	क	पद्व्याम् ।	४८०	०	५
अवयव	व्यासति	४७८	०	२४	- क	अव्यासदर्शनादित्य	४८०	०	२५
स	संस्कृति	४८०	दि०	१३	- र सो	रत्नधी	४८१	प्र०	१३
को	कथ्ये	४८०	०	२२	तुं वानि	निष्कर्तुं निष्कारयितु	४८७	०	१७
पूर्व	विपूर्वाद्भवति०	४८२	प्र०	५	य	तद्वनम्	४८२	दि०	५
- य	सर्वव्य०	४८२	०	३	दं	वदन्त्येव	४८२	०	२१
व्या	नीजापस्याम्	४८३	०	४	- वै	आतोबुधै	४८३	प्र०	४
म	सुसिक्तासी०	४८३	दि०	१०	क	सम्यग	४८३	०	१२
- प्र ।	मात्रान्	४८४	दि०	१२	या	सोपाख्येति	४८३	०	२८
द्र	मात्रवैकल्याय	४८४	०	१३	हीनाप्य	हीनोप्यकर्मकत्	४८३	दि०	७
० क	मात्रवैकल्याय । पु०	४८४	०	१८	क	सहारकारण	४८३	०	८
यवर्ग समासिकत					२१ देग	जगदेतत्पराधरम्	४८३	०	१७
० य	यवट । य० अन्त क	४८७	प्र०	१५	य	कोपास०	४८५	प्र०	१०
स्वरवि	कक्षस्वरविशेषे	४८८	०	८	- र	परन्वोतिरोमिति	४८५	०	१८
म्	क्रमान्	४८८	०	११	ति	सिद्धान्तगामिनी	४८५	०	२४
न	वाङ्मन	४८८	०	१६	करो क	अङ्गोऽप्यङ्गनवासेव	४८६	०	१
व	कञ्चुक्	४८८	दि०	२५	य	कर्जुनपादपे	४८६	०	११

प्रश्नसंख्या	प्रश्नसंख्या	पृष्ठा	स्तम्भ	पङ्क्ति	प्रश्नसंख्या	प्रश्नसंख्या	पृष्ठा	स्तम्भ	पङ्क्ति
३	प्रज्ञा पर्वी योष्या	४८६	वि०	२	या य	नित्यत्वादुत्पत्ति	५११	०	१४
४	वाप मघोन	४८७	०	८	य	जातवाक्ये	५१२	प्र०	२
२१	माखापवरहिततरी	४८८	प्र०	१	ति क	श्रुतिर्वाक्यजनित	५१२	०	७
५	मङ्गमस्येतिवा	४८८	वि०	३७	जा	तन्माहचर्चा	५१४	०	१४
६	महाज्योतिभेदज	५००	प्र०	८	य	महाराष्ट्र	५१४	वि०	३
७	मुष्ण	५००	०	२८	डो	महेश्वरप्रतिमा	५१४	वि०	४
८	मुष्णमान०	५००	वि०	२४	द	महेश्वरप्रतिमा	५१४	०	१४
९	विचित्रोदमती	५०१	०	७	मी	मीति	५११	०	२४
११	॥ मङ्गा	५०१	०	१३	टा	निष्ठायां	५१५	०	४
०	मङ्गि । मङ्गो	५०१	०	१८	म	मास्यति	५१६	०	१२
-	मध्यस्थपुरुषे	५०२	प्र०	२१	०	मध्यस्थपुरुषे	५१७	०	२
१	मार्गके ॥	५०२	वि०	२३	य	करणेऽनुदा	५१८	०	२५
२	प्रकाररक्षा	५०३	०	३	न	क्षेपातके	५१९	०	२७
३	मलरोगविशेषे	५०३	०	२८	+ म	उत्तम	५१८	वि०	१३
०	मत्तच्छब्द । पु०	५०४	प्र०	१	प	यकादेश	५१८	०	१७
४	निर्मल दोषन	५०४	०	१२	क	प्रतिकूल्यस्य	५२०	प्र०	२३
५	मत्तधा] प्र०	५०४		१६	रि	सम्प्रसारिणी	५२२	०	१३
-	मत्तधा	५०४	वि०	४	ली	सम्प्रसारिणी	५२२	वि०	१५
६	मत्तधा	५०६	०	६	य	सम्प्रसारिणी	५२३	प्र०	२४
७	र नितत्वात्	५०७	प्र०	१८	न	मिदाकरसि जल०	५२३	वि०	२३
८	देवच्छब्दे	५०७	वि०	४	११	॥ ११ ॥	५२३	०	२४
९	मत्तधा	५०७	०	१३	२१	सरपत०	५२५	प्र०	५
१०	मत्तधा	५०८	०	२	२१	मत्तधा	५२५	०	७
११	निर्मल	५१०		५	५	० ० ०	५२६	०	२

अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	प्रमाणः	वर्गः	पङ्क्तिः	अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	प्रमाणः	वर्गः	पङ्क्तिः
२१	अक्षरवर्गः	५२६	वि०	४	५	विधिः	५४२	प्र०	६
॥ अ	॥ अक्षरवर्गः	५२७	०	१६	मा	माक्षरवर्गः	५४२	दि०	१
• अ	अक्षरवर्गः	५२७	०	२८	मा	माक्षरवर्गः	५४२	०	२१
× अ	अक्षरवर्गः	५२८	प्र०	१८	• अ	अक्षरवर्गः	५४२	प्र०	२०
- अ	अक्षरवर्गः	५२८	०	२७	+ अ	अक्षरवर्गः	५४६	०	२३
२	अक्षरवर्गः	५२८	वि०	२६	अ	अक्षरवर्गः	५४६	दि०	४
१ त	अक्षरवर्गः	५२९	०	२८	अ	अक्षरवर्गः	५४६	०	१८
० अ	अक्षरवर्गः	५२९	प्र	१	५	अक्षरवर्गः	५४६	०	२०
अ	अक्षरवर्गः	५२९	०	५	अ	अक्षरवर्गः	५४६	०	२४
५	अक्षरवर्गः	५२९	०	२६	अ	अक्षरवर्गः	५४६	०	२८
भा	अक्षरवर्गः	५२९	०	२७	• अ	अक्षरवर्गः	५४८	प्र	६
अ	अक्षरवर्गः	५२९	वि०	४	• वि	अक्षरवर्गः	५४८	०	११
अ	अक्षरवर्गः	५२९	२१		अ	अक्षरवर्गः	५४८	०	१२
२१	अक्षरवर्गः	५२९	प्र०	२७	अ	अक्षरवर्गः	५४८	०	७
अ	अक्षरवर्गः	५२९	वि०	२७	अ	अक्षरवर्गः	५४८	०	२८
अ	अक्षरवर्गः	५२९	प्र०	१	अ	अक्षरवर्गः	५४८	दि०	४
२१	अक्षरवर्गः	५२९	वि०	१	ति	अक्षरवर्गः	५५०	०	१७
अ	अक्षरवर्गः	५२९	०	१	५	अक्षरवर्गः	५५१	प्र	२५
अ	अक्षरवर्गः	५२९	प्र	१३	० अ	अक्षरवर्गः	५५१	वि०	२३
अ	अक्षरवर्गः	५२९	०	१८	अ	अक्षरवर्गः	५५२	प्र०	२६
अ	अक्षरवर्गः	५२९	०	१०	अ	अक्षरवर्गः	५५२	वि०	१
अ	अक्षरवर्गः	५२९	०	३	अ	अक्षरवर्गः	५५२	०	१२
० ताम	अक्षरवर्गः	५२९	०	१७	१ अ	अक्षरवर्गः	५५२	प्र०	१०
अ	अक्षरवर्गः	५२९	वि०	२०	अ	अक्षरवर्गः	५५२	प्र०	१४

पञ्चद्वितीयः	शुद्धिस्तोत्र	पृष्ठा	स्त	पङ्क्ति	पञ्चद्वितीयः	शुद्धिस्तोत्र	पृष्ठा	स्त	पङ्क्ति	
ख		क	ख	ति	ख		क	ख	ति	
न	कथ्यतेजनै	५५२	दि०	१५	० न	शिवभट्टारक । पु०	५६८	०	२८	
त्रि	बुद्धपिपा	५५५	प्र०	१	प्र	मयासुताच ०	५६८	दि०	२१	
सात्	सन्दिग्धा०	५५५	०	८	। च	मन्त्रचतुर्दशानिब०	५७०	प्र०	१	
० ।	शास्त्रतत्त्वज्ञ । नि०	५५५	दि०	१	० शिवसा	शिवटिका स्त्री	५७	दि०	२१	
सस्त्र	स सतेष्वात्	५५५	प्र०	२८	य	याप्ययानि	५७१	प्र०	१७	
। च	काचिति	५५६	दि०	४	। शिव	सन्नासाकनाशिव०	५७१	०	२०	
॥ द	इष्टशिमतिशिशो	५५७	०	२७	प्र क०	तत्त्वप्रतिज्ञतिरिच	२५७	०	२३	
१	रामावज्ञयाम् ।	५५७	०	२८	स्वा	वत्तानपादस्वास्वा १०	५७२	०	८	
५	शेषपाश्याम	५५८	प्र०	१३	५	कथयि	मन्त्रकथयि	५७५	०	१
क	नातिः	५५८	०	१८	द क	विशेषयत्वाद्	५७५	०	८	
० न्ना	शिकवाचम् । न०	५६०	०	१४	क	शिक्षिषाज्ञाये	५७५	०	१४	
प्र	शालिपिष्टक ०	५६०	दि०	१३	प	कपूरै	५७५	दि०	६	
क	सत्त्वनिपात्यते	५६१	प्र०	२१	- भाष	अर्थभाष्य	५७५	०	१२	
व	अधोगतम्	५६२	दि०	११	व	वायुमन्त्र	५७६	प्र०	२७	
ता	नाद्याम	५६२	प्र०	२	० शो	श्रीतन्त्रक । पु०	५७६	दि०	३	
अ	शिक्षाष्टनास्त्री ०	५६६	०	२	त	श्रीतार्त्त ।	५७७	प्र०	१	
० ले	शिक्षीक्षय । प्र०	५६६	०	१०	न्द	इन्द्री	५७७	०	५	
ये।	पर्यायी ०	५६६	०	१८	उ	वैष्टेभ्यो	५७८	दि०	७	
न । न	प्राज्ञानाज्ञ	५६६	दि०	१८	व	द्रवावस्था	५७८	०	१२	
उ	गीष्ट	५६७	०	१८	० च	श्रीर्त्तम् । न०	५७८	०	१८	
५	नाककण्डम्	५६८	०	२०	५	अतम्	काकण्डम्	५८०	०	२७
व	महापोटेन०	५६८	०	२	। क	श्रीजनम	५८०	०	२८	
तं	पञ्चमैदिक लिङ्ग	५६८	०	१०	क	वर्ण	५८१	०	६	
दा	क मति	५६८	प्र०	२५	य	कथ्ये	५८२	०	१३	

अक्षरवर्गः	शुद्धिः	पङ्क्तिः	श्लोकः	अक्षरवर्गः	शुद्धिः	पङ्क्तिः	श्लोकः
० म	शुद्धिः	५८३	२२	० पुं	शुद्धिः	५८४	१०
ना	शुद्धिः	५८४	२३	पक्ष	शुद्धिः	५८५	१५
क	शुद्धिः	५८५	२४	य	शुद्धिः	५८६	२०
ख	शुद्धिः	५८६	२५	ख	शुद्धिः	५८७	२५
- व	शुद्धिः	५८७	२६	मा	शुद्धिः	५८८	३०
र	शुद्धिः	५८८	२७	म	शुद्धिः	५८९	३५
ज	शुद्धिः	५८९	२८	क	शुद्धिः	५९०	४०
घ	शुद्धिः	५९०	२९	टै	शुद्धिः	५९१	४५
त्व	शुद्धिः	५९१	३०	ने	शुद्धिः	५९२	५०
वा	शुद्धिः	५९२	३१	न	शुद्धिः	५९३	५५
- श	शुद्धिः	५९३	३२	य	शुद्धिः	५९४	६०
- ना	शुद्धिः	५९४	३३	द	शुद्धिः	५९५	६५
० म	शुद्धिः	५९५	३४	- क	शुद्धिः	५९६	७०
श	शुद्धिः	५९६	३५	य	शुद्धिः	५९७	७५
स	शुद्धिः	५९७	३६	० क	शुद्धिः	५९८	८०
वे	शुद्धिः	५९८	३७	मि	शुद्धिः	५९९	८५
भा	शुद्धिः	५९९	३८	य	शुद्धिः	६००	९०
च	शुद्धिः	६००	३९	० क	शुद्धिः	६०१	९५
त्वा	शुद्धिः	६०१	४०	० पु	शुद्धिः	६०२	१००
नि	शुद्धिः	६०२	४१	य	शुद्धिः	६०३	१०५
न्ने	शुद्धिः	६०३	४२	रा	शुद्धिः	६०४	११०
का	शुद्धिः	६०४	४३	क	शुद्धिः	६०५	११५
० क	शुद्धिः	६०५	४४	वा	शुद्धिः	६०६	१२०

अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	प्रष्टा	प्र	प्र	अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	प्रष्टा	प्र	प्र
क		क	क	क	क		क	क	क
अ	सम्प्राप्तेरशुद्धि	६६१	०	२५	क	मन्वन्तरस्य ।	६६६	हि	२४
ब	मच्छूकपत्रपत्रार्थ	६२१	हि	५	ख	मन्त्रे मूदधुं०	६३८	०	१
ति	पत्तिभ्यां	६२२	०	१०	- हि	मूदधुं मन्त्रे	६३८	०	४
ल	ग्रन्थात्पर्या०	६२३	प्र०	२८	घ	नीलोत्पलस्य हिंनो	६३८	०	१३
ला	शुद्धद्वयद्वय	६२३	हि	१६	ग	ग्रामे	६३८	०	१७
अ। ए	पत्तिशब्देनेतमविष्ट	६२४	प्र०	१०	ट	प्रतिपादका	६३८	प्र	१२
वि	नापि	६२४	०	१५	स्था	निर्वन्मा०	६३८	प्र०	२८
० यम्	अव्यम् । न०	६२४	०	१५	वा	मायाम्बु०	६३८	दि०	१
य	उद्विग्राह	६२४	हि	८	ती	स्मिता०	६४०	प्र०	४
द	आदृष्ट	६२५	प्र०	२८	श्व	स्मिन्मधुर०	६४०	०	८
६	केचित्कमिच्छन्ति	६२६	०	२५	म्ये	स्मिन्दिपना०	६४०	०	१५
तृप्त	विद्यमन्व०	६२६	हि	२८	क	सङ्गति	६४०	हि	२८
न	भूतायामविद्यायाम	६२७	प्र०	२०	खो	स्मात्प्रोक्तपत्रार्थ०	६४०	हि	८
भूयामा	चन्दने	६२८	०	५	श	अङ्गनातय	६४२	प्र	८
म	शुद्धाया	६२८	०	१३	क	कल्पतय	६४२	०	२०
६	अनपायिनी	६२८	हि	८	ख	कानिद्यस्य	६४२	०	२२
नि	पुत्रिणीनाथे	६२८	०	२१	म	सम्बन्धार्थे	६४२	०	२३
६	कटफले	६२८	०	२८	ण तु	कल्पवृक्षार्थे०	६४२	हि	१
वि	गुणार्थान्	६२८	प्र०	२	त्यति	तस्यात्यतिर्यया	६४२	प्र०	११
क	समर्थे	६२९	दु०	११	वे	श्वश्वनेति०	६४२	दु०	२५
५	प्रोक्तोन्प्रोक्त०	६२९	०	१६	न	मितिनिर्देश्यार्थ०	६४४	प्र०	१५
म	गोष्ठ्यम्	६२९	प्र०	१०	त	धृततेन०	६४५	०	८
प्र	सिद्धिमेष्टे०	६२९	०	२२	र्थम	०र्थमेष्टेष्टार्थ०	६४५	०	११
उ	अव्यतिष्ठति	६२९	हि	१६	र	शोचतुष्टार० । य०	६४५	०	२०
न	०क्षयितिवन्वा०	६२९	प्र०	१६					

क्र.सं.	विवरण	पृष्ठ	स्तम्भ	पङ्क्ति	क्र.सं.	विवरण	पृष्ठ	स्तम्भ	पङ्क्ति
१	शतशतको.	४४६	०	८	६	सन्ध्याम	४५६	०	८
०५	शतशतको.	४४६	६	१८	७	वि	४५६	०	२०
०६	शतशतको.	४४६	०	१०	८	ना	४५६	०	२५
१	शतशतको.	४४६	०	२	९	लि	४५६	०	२८
०७	शतशतको.	४४६	०	३	१०	२५	४५६	६	२९
०८	शतशतको.	४४६	०	४	११	५५	४५६	०	३०
०९	शतशतको.	४४६	०	५	१२	६५	४५६	०	३१
१०	शतशतको.	४४६	०	६	१३	७५	४५६	०	३२
११	शतशतको.	४४६	०	७	१४	८५	४५६	०	३३
१२	शतशतको.	४४६	०	८	१५	९५	४५६	०	३४
१३	शतशतको.	४४६	०	९	१६	१०५	४५६	०	३५
१४	शतशतको.	४४६	०	१०	१७	११५	४५६	०	३६
१५	शतशतको.	४४६	०	११	१८	१२५	४५६	०	३७
१६	शतशतको.	४४६	०	१२	१९	१३५	४५६	०	३८
१७	शतशतको.	४४६	०	१३	२०	१४५	४५६	०	३९
१८	शतशतको.	४४६	०	१४	२१	१५५	४५६	०	४०
१९	शतशतको.	४४६	०	१५	२२	१६५	४५६	०	४१
२०	शतशतको.	४४६	०	१६	२३	१७५	४५६	०	४२
२१	शतशतको.	४४६	०	१७	२४	१८५	४५६	०	४३
२२	शतशतको.	४४६	०	१८	२५	१९५	४५६	०	४४
२३	शतशतको.	४४६	०	१९	२६	२०५	४५६	०	४५
२४	शतशतको.	४४६	०	२०	२७	२१५	४५६	०	४६
२५	शतशतको.	४४६	०	२१	२८	२२५	४५६	०	४७
२६	शतशतको.	४४६	०	२२	२९	२३५	४५६	०	४८
२७	शतशतको.	४४६	०	२३	३०	२४५	४५६	०	४९
२८	शतशतको.	४४६	०	२४	३१	२५५	४५६	०	५०
२९	शतशतको.	४४६	०	२५	३२	२६५	४५६	०	५१
३०	शतशतको.	४४६	०	२६	३३	२७५	४५६	०	५२
३१	शतशतको.	४४६	०	२७	३४	२८५	४५६	०	५३
३२	शतशतको.	४४६	०	२८	३५	२९५	४५६	०	५४
३३	शतशतको.	४४६	०	२९	३६	३०५	४५६	०	५५
३४	शतशतको.	४४६	०	३०	३७	३१५	४५६	०	५६
३५	शतशतको.	४४६	०	३१	३८	३२५	४५६	०	५७
३६	शतशतको.	४४६	०	३२	३९	३३५	४५६	०	५८
३७	शतशतको.	४४६	०	३३	४०	३४५	४५६	०	५९
३८	शतशतको.	४४६	०	३४	४१	३५५	४५६	०	६०
३९	शतशतको.	४४६	०	३५	४२	३६५	४५६	०	६१
४०	शतशतको.	४४६	०	३६	४३	३७५	४५६	०	६२
४१	शतशतको.	४४६	०	३७	४४	३८५	४५६	०	६३
४२	शतशतको.	४४६	०	३८	४५	३९५	४५६	०	६४
४३	शतशतको.	४४६	०	३९	४६	४०५	४५६	०	

अशुद्धि व	शुद्धिलेख	प्रश्न क	उत्तर क	पङ्क्ति	अशुद्धि व	शुद्धिलेख	प्रश्न क	उत्तर क	पङ्क्ति
१	निर्धारण	६६७	३०	१३	ख	अदित्त्वन्दी०	६७३	०	१३
स०	संशयो०	६६७	०	२३	तेऽनेन।	सतिष्ठने ।	६७३	हि०	३
न	विशेषापेक्ष	६६७		२७	पङ्क्त	मातृशैतिक	६७४	०	४
म वा	आयमाने तन्नाद्या०	६६८	०	१८	पक्षे	दूषमन्त्रा०	६७५	०	१०
- स	संस्तुत्यतेषा	६६८	०	१७	ख	सङ्घायाम	६७६	प्र०	१२
म	सङ्गति	६६८	६	६	० दू	सङ्गति । स्त्री०	६७६	व	१८
१	दुःखमूलविसंसार	६७०	प्र	१४	ख	अवस्थ०	६७८	प्र०	१६
। त्व	। तस्यत्याग	६६०	०	१६	० पु० म०	सङ्गव पु०	६७८		२१
खो	मस्तीकृतमहाविषम्	६७०	०	२०	व	अवस्थाने	६७८	प्र०	१३
ख	सङ्घातस्या०	६७१	०	१६	न या	नेनामयापहा	६७८	हि	५
सा	संशयम्	६७१	०	२३	व्य	सम्पत्तिव०	६७८	प्र०	११
स	संशोक्षितधने	६७१	०	२६	० पु०	समुप । वि०	६८		६
व	भाषासङ्घट्ट	६७१	हि०	८	न्य	सम्पत्तिव्या	६८	हि	८
ख	एत्यगमि	६७१	०	२०	आ	अविश्रान्ति	६८०	०	२१
रति	सप्यन्तीविशारि	६७१	५०	२३	ख	परस्परमनु०	६८०	०	१४
प्या	उत्कृष्टगुणाधानि	६७२	प्र०	१४	व	कारं	६८१	प्र०	१
१	०स्मात्तेक०	६७२	०	१८	म	कर्मणि	६८२	०	१
आश्र	शुद्ध्यादि०	६७२	०	२०	पु	अतृत्वाविष्णु	६८२	०	४
ती	रिष्टा०	६७२	०	२७	त	सङ्घातीति०	६८२	०	१४
धा	पक्षाभिप्राय	६७२	दि०	१८	हि	ऋकृत्वसंकीर्तने	६८३	०	२०
व	अप्यपत्नी	६७२	०	२५	व्य	सम्पत्ति०	६८४	०	५
न	अविद्वंशजन्म	६७२	०	२८	ख	अशान्तिव्या०	६८५	०	८
प्य	अनाद्यविति	६७३	प्र०	८	वु	अशुद्धमन्त्र	६८६	०	११
का	संस्कार	६७३	०	११	तु।म	अशुद्धमन्त्रव्यती	६८६	हि०	१७

અક્ષરિકો ક	શુદ્ધિકો ક	પદ્ય ક	પદ્ય ક	અક્ષરિકો ક	શુદ્ધિકો ક	પદ્ય ક	પદ્ય ક		
૧	મનુતે	૭૧૪	૦	૮	તિ	સમાનાપોતિ	૭૨૫	૫૦	૨૮
૨	મનુસન્ધામી	૭૧૪	દિ.	૮	હિમ	પુલિહિનો.	૭૨૫	દિ.	૨૮
૩	દેવકાસિદુગ્ધાચાક્ર	૭૧૪	૦	૨૨	નાત	નાતપક્ષન	૭૨૬	૫	૨૬
૪	મનુધ્યાપચ્ચયા	૭૧૪	૦	૨૩	કત	તસ્યપૂરણેકટ ૧	૭૨૬	૦	૨૧
૫	સમ્પ્રિત નિ.	૭૧૫	૫૦	૧૫	યમ	સમદશાવચ્ચમન	૭૨૬	૫૦	૨૪
૬	સક્રાં.	૭૧૫	૦	૨૮	૦	ક્રોધાદ્યો.	૭૨૬	દિ.	૪
૭	સમદશદુરિષ્કાર્ય	૭૧૬	૦	૨૨	સમદશી	નિપચ્ચાચ્ચાચિચ	૭૨૬	૦	૧૨
૮	તત્કાસે.	૭૧૬	૫૦	૧૬	સમતથ	૦પાસ્યસમતસાધયેત	૭૨૭	૫	૧૬
૯	સમ્યાપુષ્પો. છો	૭૧૭	૫૦	૧૮	સી	સિમ્બોથ	૭૨૭	૦	૨૫
૧૦	ચ્ચ ટે.	૭૧૮	૦	૧૮	સા	સાહચ	૭૨૭	દિ.	૧૫
૧૧	માધિવાક	૭૧૮	૦	૨૨	ય	ચટનોયા	૭૨૮	૫	૨૦
૧૨	દયુજ વચ્ચ.	૭૧૮	૦	૭	ચિ	સમ્પ્રીતિ	૭૨૦	૫૦	૮
૧૩	માપ્રાપ	૭૨	દિ.	૧૨	ન	સમિપચાચા	૭૨	૦	૧૦
૧૪	નાન્યમાર્ગે	૭૨૧	૫૦	૧૧	ત	સાધેનોજય	૭૨૦	દિ.	૧
૧૫	કસીનાસ્યેવ	૭૨૧	૦	૧૪	સ	સામાલિકે	૭૨૧	૫૦	૧૨
૧૬	મદ્રે સમ્યાસમદ્રય	૭૨૧	૦	૧૭	યેસુસ	સમયેસુદાદે	૭૨૧	૦	૨૩
૧૭	સન્યાસ.	૭૨૧	દિ.	૨૨	મા	સપ્રાદિવાક	૭૨૧	દિ.	૨૦
૧૮	સામન્યેયથયચિત	૭૨૨	૫	૧૨	સ	સામર્થ્ય	૭૨૨	૦	૬
૧૯	તોટકાચાર્ય	૭૨૨	દિ.	૫	ચે	વસાનચેત	૭૨૨	૦	૧૦
૨૦	સમદશનામાનિ	૭૨૨	૦	૬	ત	નિધાતા	૭૨૨	૦	૨
૨૧	ધારણા	૭૨૩	૫૦	૨	દ	જટવચ્ચાધે	૭૨૩	૦	૨૬
૨૨	પુરાણાદિપુષ્પદ્રવ્ય	૭૨૩	૦	૧૮	લ	સમવર્તિલે	૭૨૪	૫૦	૪
૨૩	સતીચવગમ્પ્રમ	૭૨૩	૦	૨૦	ગ	રાગદેવાદિ	૭૨૪	૦	૫
૨૪	પિષ્કામ	૭૨૪	દિ.	૧૦	મીસુ	સમાતિપુ	૭૨૪	૦	૮

प्रश्नविवेक	शुद्धिलेख	पृष्ठा	स्तम्भा	पङ्क्ति	प्रश्नविवेक	शुद्धिलेख	पृष्ठा	स्तम्भा	पङ्क्ति
प्र	समन्तात्	७३४	वि	१६	× ति	प्रतीकादयः त्रीकन	७४८	०	३
य	समति	७३५		५	नाभा या	याभनाश्रीभनवाग	७५१	प्र०	११
त्वा	दीपात्प दे	७३६		१५	ये शु	क्रयेवगुणक्रिया	७५१		१३
शु	सुमश्रुवान । नि	७३७	०	३	छे	सङ्गोमे	७५१	०	१८
वे	श्लोकस्थै केन	७३८	प्र०	१३	० ल	समुत्थानम । न	७५१	वि०	२०
ह	सासमालङ्कृति	७३८		२१	हृ	सङ्कृते	७५२	प्र०	११
ना	कल्याणत्	७३८	०	२२	वे	मल	७५२	१	२७
प	सशयित	७३८	०	१८	ध	सङ्कृत	७५३	०	२८
न	नपुन	७३८	०	१७	नि	विशेषकारोति	७५४	०	१८
सु	प्रहानपपत्ते	७३८	०	२४	श य	मलायाम	७५४	०	२४
२१	काव्यशुभावशये	७४	प्र	६	सं	साक्षिसिद्धि०	७५४	वि०	२५
विण	नस्तारित	७४	०	२३	म	समुद्रसिन्धुसङ्ग्राम । पु०	७५५	प्र०	६
र	एवमित्तमेपि	७४१	प्र०	७	द्रो	समुद्रान्ता	७५५	०	१७
त्ति	निष्ठते रनाद्य	७४१	०	१३	नृ	समुद्रदूध । वि०	७५५	०	१०
नि	पदेनापि	७४४	०	१७	म	सम्प्राप्ते	७५५	०	२१
का. शा. ५	कादिशागन्तव्या	७४०	०	२१	क्य	गन्तव्ये	७५६	प्र०	१७
म	नियत	७४४	वि	२४	५	प्राप्तयेव	७५७	०	२१
० म	समास दित नि	७४६		२८	व्य	ना । ५५०	७५७	वि०	४
अ	लक्षितवस्तुम्	७४७	प्र	१७	म	माभाकाप०	७५७	०	२८
२१	पिरहेनकस्त	७४७	०	२४	० गी	गोकुले	७६	प्र०	२२
५	समुद्रावकरणे	७४७	वि०	२	श	सङ्गी	७६०	वि०	१६
५	विशुद्धनवद्रो	७४७	०	५	छे	विशिष्टे	७६२	प्र०	४
नमय	समाक्रियते	७४७	०	२५	व	विषय०	७६२	प्र०	८
० म	समिति । क	७	०	१	ध	सम्यक्वाच्यते	७६२	०	७

अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठा	स्थान	पङ्क्ति	अशुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठा	स्थान	पङ्क्ति
अ	भावाशुद्धयया	७६४	दि०	१८	अ	सवस्यज्जात्मिदे	७८२	दि०	२
स	सालोके	७६५	प्र	२२	का	वस्यकर्त्तृ	७८१	प्र०	१
पूजने	पूजने	७६५	दि०	१	हे	अज्ञेऽज्ञात्	७८४	०	१८
अ	पत्रवाक्यादे०	७६५	०	११	क्यैक्ये	विद्वत्वाक्ये	७८४	दि०	१८
म्ये	मैकत्ववृद्धि०	७६७	प्र०	५	१	प्रयोद्धारवादि ।	७८५	०	२०
ति	रा ने	७६७	०	२७	वा	यतस्तदेवतादेवो	७८६	दि०	२६
ट	कटुरे	७६७	दि	३	० ।	सविप्रिय । नि०	७८७	प्र०	८
० गू	परयू । स्त्री०	७६८	०	२३	खृ	खृणामितिष	७८७	दि०	६
स	साक्षान्नी०	७६८	प्र०	१८	खृ	खृणामुप०	७८७	०	११
त	सरसिजातम्	७६८	०	२८	पृ	पुष्पाकर	७८८	प्र०	११
तत्पुत्र	पितृतोत्युक्त	७६८	दि०	१८	य वा	ईषद्व्याख्ययुक्ते	७८८		१७
ठा	कृष्णभजे	७७०	प्र०	६	याख्या	साकल्ये	७८८	दि०	८
व	सम्भव	७७२	०	५	ति	जाति	७८८	०	२४
२१	कारसज	७७२	दि	१४	धा	वेदविधिने	७८०	प्र	१२
जस	सर्ज्वा । स्त्री०	७७२	०	१८	तति	पतिते०	७८०	दि०	२२
० ज्यो	इत्युच्यतइत्यर्थ०	७७४	०	१०	त ति	नसंबन्धेपतिते०	७८१	प्र०	२४
त्यभ्युत	सम्पगत । नि०	७७५	प्र०	१८	अ	निकृताभावी	७८१	०	१४
० स	विद्वत्पुस्तके	७७६	०	२८	क्यो	प्रक्यो	७८१	०	१५
अ	विकृ	७७६	दि०	२	क्यो	अतदूर्वायाम	७८१	०	३८
व	वाक्येष्ठानां	७७७	प्र०	८	पास	प्रापयति	७८२	दि०	१३
वा	वाचना	७७७	०	१४	पा	पवाक्यस्य	७८२	प्र०	७
कि	क्षिप	७७८	०	१८	ति	मिच्छतेति	७८३	०	२४
दे	तत्सर्वादे	७७८	०	३	ति	ज्ञातये	७८३	०	१७
१ स	नि० सजास०	७८१	०	२	त्य	प्रकये	७८३	दि०	१४

पञ्चदशिका स	शुद्धिलेख	पृष्ठा/संख्या	पङ्क्ति	पञ्चदशिका स	शुद्धिलेख	पृष्ठ	संख्या	पङ्क्ति
- र्था	वर्षवृत्तान्तरी	७८३	०	१५	• मा	साङ्गम प ०	८००	प्र
विध	सम्यग्निर्दि	७८३	०	२४	•	सातवाहिन	८०	दि०
र	विकलशब्द०	७८५	७	५	× तोदि	जज्ञत तत्त्वदना	८००	१
- य	पाय शरीरा०	७८५	०	८	ल	सत्त्व नयत्त्व अ	८०१	प्र०
स	स सारसम्भन्धिनि	७८६	प्र०	१०	• क	० तपसा/जपश्रीमदेवा	८०२	०
ठ	भयभ्रष्ट	७८	०	१२	स्य	विधर्म्याभ्या	८०३	दि०
का	स स्तार	७८६	०	१५	भ्ये	साध्य	८०४	प्र०
सा न्य	साक्ष्यसाध्यनि	७८६	दि	११	त	पञ्चसा धर्मत्वमात्र	८०५	०
स	साकुल्लङ्घ । पु०	७८६	०	२०	२ १	चतुर्वर्णक तन्त्रो	८०६	दि०
५ क	गुहादिभ्यस्त	७८६	०	२४	५	प्राप्तपदीनम् न० स०	८०७	०
५ सचम्या	० . . .	७८७	प्र	५	न	पदानां	८०८	०
साचा ५	यथावृत्तिर्लिककारा	७८७	०	१७	य	यथोक्त	८०९	०
दिति	साचाद्रव्यवधानेन	७८७	०	२०	नि सा	वृत्तिलमत्यन्ताभावस्या	८१०	प्र०
व	साचम्युपेय रित्याह	७८७	०	२४	वृत्तिप्रतीतिप्रामा०			
॥वधाने	द्रष्टुलक्ष	७८७	दि०	८	न	सामग्र्यपेक्षते	८११	दि०
य र	नाचेनन साचोचदशि	७८७	दि०	१०	म	समिधामाधाने०	८१२	प्र०
ष्टु	तन्निप्रयोभवति यस्मै	७८७	०	२०	व	विनेति	८१३	दि०
। य	साक्ष्यम् । न०	७८८	प्र	१३	साधम । य० निशामुखे			
० सां	अप्यती	७८८	प्र	१५	। दिनान्त । सानम् । वा०			
प्य	सर्वप्रयत्ने	७८८	दि०	२	यन्मुगागम ।			
न	एकपङ्क्त्युप	७८८	०	५	५	पञ्चतरी	८१७	०
५ कपपङ्क्त	निवृत्तार्थ ।	७८८	प्र०	१	। मधुरी ।	मयूराक्षि कर्मयन्तो	८१८	प्र०
तत्त्व	तत्त्वग्राम	७८८	०	११	श	विशारद	८१८	०
वि	साङ्गत्वमिति	७८८	०	१७	वि श्व	वित्तव्यर्थ	८१८	०
ज्ञान	सद्व्याख्या	७८८	दि०	४	ह	सारपाट्या । पु	८१८	०
५ क्षमिति								
य								

अशुद्धि	शुद्धिलेख	प्रष्टा	शुद्धि	पङ्क्ति	अशुद्धि	शुद्धिलेख	प्रष्टा	शुद्धि	पङ्क्ति
तनामी	तनुचिन्तासुरस्त्रे	८२	१०	१३	० स	मिहसङ्गमन चि०	८२८	०	२८
क	अधिकाङ्क्षाऽथ०	८२०	०	१७	०	सिद्धिनी।श्लो०	८२८	०	४
भा	वणसम्भत्ती	८२०	०	२१	ति।ज	सिक्ततन्त्र।चि	८२८	वि	६
- त	असगति०	८२१	०	२५	गो	मोम०	८२८	०	१७
म	साधिक चि०	८२१	वि	१४	न	तेजव्याम	८२१	प्र०	२३
म	आर्द्र	८२१	०	१६	सु	सुनिषण्णे	८२२		५
दु म	कुष्टदुष्टव्रण०	८२२	०	८	आ	कथावत्तूरे	८२२	वि	२०
न	मन्त्रदिन	८२२	०	८	५ ५	० ० ० ०	८२२		२०
स	सावर्णि	८२४	प्र	२१	। त	सिध्यतिष्ठा	८२३	प्र०	४
व। ता	कथितो मनु	८२४		२३	य मी	तनुभयमपो०	८२३		१३
क्ते	भविष्यतीत्युक्ते	८२४	वि	३	ग स	अय पगमसंस्थितो	८२४	वि	१०
काप	स्त्रकासीवाविचोमपे	८२४	०	७	द	सिद्धेष्टाथ। पु०	८२५	प्र	२
ते	सहित	८२५	प्र०	१७	ध	अकर्धौ	८२५	वि	२
५ मेनेह	कोटिहीमेहुताशन	८२५	वि०	३	५ तस्य	यतनन्यासु	८२५	प्र	२२
। प्र	पणानादेशेनिसाहेप्र	८२५	०	५	ला	सभालू	८२७	०	२२
स्त्र	भोजससङ्घो	८२६	प्र	११	द	आवरशिवा	८२७		२६
य	सटायाम	८२७	०	१५	व	दूरयेन्न	८२७	दू	६
० सि	सिद्धतल। प०	८२७	०	१६	प्र	सिप्राख्यात	८२८	प्र	१८
व	पञ्चाव०	८२७	वि०	१५	सि शु	अपिनिविशुविभ्य	८२८	०	२७
० सि	सिद्धरथा।श्लो०	८२७	०	३०	ना	पाण्डुता	८४०		३
० स	सिद्धलास्यान। १०	८२८	प्र०	४	स	प्रसन्नवन्ती	८४०	वि०	१७
वा	महिषीयया।	८२८	०	१५	य/य	देवतायाममदिरायाम	८४०	०	२१
वि	अथे। हये	८२८	०	१७	क	गङ्गास्तीतवि०	८४०	०	२१
नु	अनदिन्द्र०	८२८	०	२६	क	श्रीकृत	८४१	प्र०	१

अशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्	स्त भ	पङ्क्ति ति	अशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्	स्त भ	पङ्क्ति ति
पं।भ	सर्वतोभावे	८४१	०	२२	ख।भा	सुखाशुभवे	८४८	०	२२
वा	बल्लोके	८४२	०	१०	म	सुजतायाम्	८४८	०	२४
म	क्रन	८४२	०	१८	धा।रे	सुखस्याधारे	८४८	दि०	१
ल्य	धोर्न्युटि	८४२	दु	८	०।वे	घाटत्र	८४८	०	६
स्ये	वगस्येव०	८४२	०	२७	घ	निकाण्डशेष	८४८	०	१८
सस्मि	रससस्मिष्ट०	८४२		२८	कायत	कातमस्य	८४८	दि०	२३
मे	यामाशन	८४३	प्र	७	मे	रीति	८४८	०	२४
ना	रमासत	८४३	०	१५	ये	दृष्टाये।निकृते	८४८	०	२५
० क	सुकन्द।प० कथि०	८४३	दि०	१०	।य	सुखादिभ्यश्चेति	८४८	०	२६
सु	मुष्विति०	८४३	०	१८	सु	विदित्वागुरी०	८४८	प्र०	५
ट	कटव्यम्	८४४	०	४	लि	सर्जिकाधारे	८४८	०	११
का	धम	८४४	०	१२	हीत	हीतम	८५०	दि०	२
न	सुकुमारतर	८४४	०	१८	पर्ये	सुपर्णे	८५०	०	१२
त	जगताङ्कनाम्ये	८४५	प्र	२८	ल्य	सुगल्ये।पु०	८५२	प्र०	२३
घ	शुभा	८४५	०	२८	से	सीलपट्टम्०	८५२	०	२५
विं	चतुर्विधति	८४५	दु	५	ते	सुतेलाक्षी०	८५३	दि०	१८
ख	०पायबेष्ट	८४५	०	१६	॥ लि०	मेरुमन्त्रमे० लि०	८५४	०	२
दु।ख	दु।खसन्धवेपि	८४५	०	२८	ही	श्वेतदीपे	८५४	०	२८
र।क	रक्षक	८४६	०	७	ष्ट	दृष्टृरूपत्वात्	८५५	प्र०	२५
ख।वे	सर्गवेष्टायाम्	८४७	प्र०	१८	जम्बाम्	मेरुदेष्टायाम्	८५५	दि०	२०
यु	कुपु	८४७	०	७	य	विज्ज्या।च०	८५६	प्र०	३
ध	शुभा	८४८	०	८	०।टा	काय	८५६	०	११
कृ	कुम्	८४	०	१२	ध	सुष्ठुदधाति	८५६	०	२५
०।सु	तरसुज०	८४८	०	१५	खे	विश्वेक०	८५७	०	३

अक्षरं	शुद्धिलेख	प्रष्टा	शुद्धि	पक्ष	अक्षरं	शुद्धिलेख	प्रष्टा	शुद्धि	पक्ष
भा	रघुतोमा०	८५७	हि०	१३	०। ला	सुरा। पु० ला०	८६८	प्र०	२०
०. र	सुन्दरी। को०	८५८	प्र०	१५	न्दा दि	मन्दारादिदेवतरी	८६९	हि०	५
ख	रुद्रति	८५८	०	२७	दि	सुभादि	८६८	०	२०
- ख	वत्यथे	८५८	हि०	२३	का	मन्मावत्य	८६८	०	२३
०. स	सुपर्णकेतु । प्र०	८६०	प्र०	११	धि	महर्षि	८७०	प्र०	४
द	तत्त्वदा। ज्योतिष	८६०	हि०	२२	पि	मनुतर्ष्वे	८७१	०	८
खे	बाह्ये	८६१	प्र०	१७	ना	भूपाना	८७१	०	८
न या	यतपुत्रवायाम	८६१	०	२४	वे	वतुर्वर्णे	८७१	०	१५
वि	विधासुति	८६१	हि०	२७	का	जात्रलादि०	८७१	०	१७
पा	ईशान दिग्गजे	८६२	प्र०	१६	पु	चिकीर्षु	८७२	०	७
ग	शुक्लचले	८६२	०	२२	ये	पयोधृत	८७२	०	२४
भी	सुखकर्म्ये	८६२	हि०	१०	व	पूर्वविमोहिता	८७२	हि०	२१
वा	अपकारपता	८६२	०	१८	का	मन्मृष्ट्याप्य	८७३	प्र०	१७
फ	समुद्रफेजे	८६३	प्र०	१२	म्यि	सुराम्यवेत्	८७३	०	२४
द	कटुश्याम	८६३	०	१८	न	धनम्	८७४	०	२२
रा क	सुन्दरे । वतुष्ये	८६३	०	२७	पा	सुरामाषा	८७४	हि०	४
०. स	सुभद्रक पु०	८६३	०	१४	दयक	०ख'दसुष	८७४	०	२८
ता	बायम्बाः	८६३	०	१८	वा	दक्षिणे	८७५	हि०	२२
क	प्रज्ञानमातरि	८६४	प्र०	२७	० पु०	का०	८७६	प्र०	८
ख	पुष्पे	८६४	हि०	२६	भा खे	गर्दभाभाष्ये	८७७	०	१७
न	यथा	८६५	प्र०	२१	०	वशिष्टे	८७८	०	५
१	२६	८६६	हि०	२४	- क	पुस्तका	८७८	हि०	२४
० न	०विक्तिवन्	८६७	प्र०	८	ने दनन	श्रीभनवदन	८७८	०	२८
- त	यत्तु	८६८	हि०	६	- सु	सुगन्धाभाम्	८८०	प्र०	२७

पञ्चदशिका व	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्	पङ् क्त	पञ्चदशिका व	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्	पङ् क्त		
० ख	सुधल्य । पु०	८८२	०	२४	० चि	सुचिशास्त्रि पु०	८८८	०	२८
- वि	भिष्ठायाम्	८८२	०	२५	चं	करषे	८८८	प्र०	३
२१	कीनत्वम्	८८३	वि०	२५	श	सङ्गरूपतया ०	८८८	०	२२
नोल	सप्तमिष्ठा	८८३	०	२८	ख	सुच्य।यभागी	८८८	०	२८
त	पु०	८८४	प्र०	३	कि	नरकस्थप्रमिदे	८८८	दि०	५
त	सुसंयत । वि०	८८४	०	२४	ज्ञे	यज्ञे	८८८	०	२२
छे	विमिश्र	८८४	०	२५	पि	प्रेरिते	८८८	प्र०	२
गा	रूपेण	८८४	वि०	२८	- कर्षी	स्वादुदका	८८८	०	२२
क्तो	श्रीभक्तो	८८५	प्र०	८	- क	सूतकीर्तिनि	८८८	०	२२
वा	विदग्धया	८८५	दि०	३	ना	प्रसूतायाम्	८८८	दि०	५
प्र	पण्डिते	८८५	वि०	२५	ना	तत्पिशाचाना	८८८	०	२७
स्य	इन्द्रियेभ्य	८८५	०	२७	व	सूचवेष्टने	८८९	०	२
म्वा	बुद्धजन्माम्	८८७	प्र०	५	कृ	योतृषा ०	८८९	प्र०	८
वा	पीडिकायाम्	८८७	०	८	ष्ट	वेष्टने	८८९	दि०	३
ज	फल ल्याम	८८७	०	२४	टा	निष्ठानत्वम्	८८९	प्र०	२७
व	रामदूत्याम	८८७	०	२५	वा	मिष्टपाचक	८८९	०	२२
२१	० य।	८८७	०	२०	र	सुर	८८९	दि०	२९
कर्षी	तामसकाम् ॥	८८७	०	२२	शा	दशपादी०	८८९	प्र०	२७
त	दोष	८८७	०	२८	प्ये	सूर्येण	८८९	०	२०
म	सूचममूलमस्या	८८७	वि०	२१	(	सुधीववानरे	८८९	दि०	२१
त	मनोमय	८८७	०	२८	॥ यस्य	सूर्यस्यतनया	८८९	०	२३
त	मिलित	८८७	०	२२	सूत	सूच्य।सूच्यपत्रे	८८९	०	२५
ल	अप्यार्गवे	८८८	०	८	॥ नि	योगिनि ॥	८८७	प्र०	२०
० चि	सूचिवदन । पु०	८८८	०	२७	० यी	सूर्यान् । पु०	८८७	वि०	४

पञ्चदशिका	शुद्धिलेख	पृष्ठा	स्त	पङ्क्ति	पञ्चदशिका	शुद्धिलेख	पृष्ठा	स्त	पङ्क्ति
५	सङ्कच्छतः०	८८८	प्र०	१	भा	सूनाशमिवे	८१२	द्वि	६
६	अष्टागतसुर्ये	८८८	०	८	लि	जातीपत्रास	८१४	प्र	२४
७	१ सुविध्य कक	८८८	०	२४	र	सुराङ्गणे	८१६	द्वि	१
८	सङ्कच्छ पु०	८८८	०	२६	० र	सौरि।पु०	८१६	०	८
९	सङ्कच्छ पु०	८८८	द्वि	८	सी	सौरि कण	८१६	०	१२
१०	सङ्कच्छ पु०	८८८	०	८	० सी	सौरिद पु०	८१७	प्र०	१०
११	सङ्कच्छाचार।पु०	८८८	०	२५	ता	सदावत्त कि	८१७	द्वि	३
१२	सङ्कच्छ पु०	८८८	०	२७	त	श्रीत	८१७	०	८
१३	अविता।सुवत्तो	८०३	प्र०	१०	नि	अष्टिमाचक०	८१८	प्र	६
१४	आश्वयणजेति	८०३	०	२५	ठ	आहाज्जो	८१८	द्वि	११
१५	पञ्चेतु	८०३	०	२३	न्यां	वाकानां ०	८१८	०	२८
१६	कुवम्भ्याम	८०४	०	१	दा स	मर्यादायावत्तने	८२०	प्र०	५
१७	१ चि०वेनापति	८०४	द्वि	१	ठ	धेट शिल्पान्	८२०	द्वि	१२
१८	प्रहरिकादौ	८०४	०	४	० य	स्नप।पु०	८२०	०	४
१९	सीमापु०	८०८	प्र०	१	५ दि अथो	अगदिमनिभ्यो०	८२०	०	१८
२०	पानाङ्कुरचै०	८०८	प्र०	२८	+ तिवा	असत्तादितिउरलुक	८२१		२२
२१	यत्ते	८०८	द्वि	१	स्था	तापन	८२२	प्र०	२
२२	उभीतुतस्य	८०८	०	३	अ	भूने	८२२	०	१
२३	अवस्यस्यदि१।उटफले	८०८	प्र०	१४	पु	टुज	८२२	०	२३
२४	१।स्यदि१	८०८	०	१५	म्य	तिम्य तिस्य	८२२	द्वि	२०
२५	सीमसद पु०भूजि०	८०८	द्वि	८	+ क	मूकविभुजादित्वात्	८२३	०	१
२६	सीमसिद्धममान०	८११	प्र०	२	न	स्नप।पु०	८२३	०	१०
२७	अवतो	८१२	०	६	कांश	प्रकाश	८२३	०	२८
२८	अ तस्य	८१२	०	११	व	वेत्यन	८२४	प्र०	१६

अशुद्धि क	शुद्धिलेख	पृष्ठा क	स्त भ	पङ्क्ति	अशुद्धि क	शुद्धिलेख	पृष्ठा क	स्त भ	पङ्क्ति
अ	साङ्केत्य	८२४	हि०	१०	ए	दण्डगती	८२३	०	३३
• स्त्री	स्त्रीपिकम् । न०	८२४	०	२५	भी	मोक्ष	८२३	०	१८
य	अशुद्ध्याभिदे	८२५	प्र	१५	द	सन्द शपतिना०	८२३	दि०	८
घ	निमित्त	८२६	०	६	त्य	व्युत्पत्त्या	८२४	प्र०	१
चि का	किञ्चित्कार्यं	८२६	हि०	२७	य	सङ्घाते	८२४	०	१०
हि	उक्ति स्याच्छोति०	८२७	०	१५	जि	अष्टाशोति	८२४	०	१३
क	पिप्पे०	८२७	०	२४	मारस्त्री	भास्त्रो	८२४	दि०	३
• पु० स्त्री	स्त्रीपुसो । पु०	८२७	०	१७	० ना	स्यामो० नि०	८२४	०	१३
•	स्त्रीप्रशसा० स्त्री०	८२८	प्र०	११	।	स्यामभवे	८२४	०	१८
वा	तथापि	८२८	०	१२	त्ते	यत्ते	८२४	०	२२
रट	विनिगृह्यतां रिपु०	८२८	०	१८	सु	मनुष्या	८२५	प्र०	८
त	सर्वतो	८२८	०	२३	थे	सामर्थ्ये	८२५	०	१४
ले	लोकचरितना	८२८	०	२६	धी	ज्ञाधीनाधी	८२	०	१८
खाप्या	प्रकाशं मुखतोमिथ्य	८२८	हि	१२	मा	स्याविभावक	८२५	प्र०	१८
द	दुष्कृताव्यपि०	८२८	०	१५	य	यथाव०	८२५	०	२१
प	पूजिता	८२८	०	१७	या	यथादिस्वा०	८२५	०	२६
न्त	वेद्यन्ते	८२८	०	२४	स्य	स्याकोपाकस्य०	८२५	हि०	१३
क	लोभाङ्गमिती	८२८	प्र०	२०	य	यथात्	८२५	०	२०
विशि	विशेषशेषा०	८२८	०	२८	ति	मितीकारान्ता०	८२६	०	१३
नै	यन्मिदीय०	८२८	हि०	२८	सि	विरस्यायि	८२७	प्र०	२८
• सु	सङ्गु । न०	८२९	०	५	• स्त्री	स्त्रिरपुष्पोपु०	८२७	हि०	२५
वि	लितश्चम	८२९	प्र०	१६	• धृ	सङ्गुल्लापकपु०	८२८	प्र०	१५
सु	तिष्ठतेर्षुक्	८२९	०	१५	स्य	सङ्गुल्लापकपु०	८२८	०	१८
मी	असमीयामति०	८२९	०	१८	क	कोपवि	८२८	दि०	१८

पद्यविवेच न	पद्यविवेच	पद्य न	पद्य न	पद्य न	पद्यविवेच न	पद्यविवेच	पद्य न	पद्य न	पद्य न
१	क. क. क. वि. ०	८४०	प्र०	१४	क. की	क्रीतिकाम	८४०	प्र०	१०
२	क. क. क. वि. ०	८४१	०	८	क. कु	कुरकुरके	८४०	दि०	१४
३	क. क. क. वि. ०	८४१	०	२८	क. क	क. क. क. की	८४१	प्र०	६
४	क. क. क. वि. ०	८४१	दि०	२२	क. क	क. क. क. की	८४१	दि०	८
५	क. क. क. वि. ०	८४२	०	४	क. क	क. क. क. की	८४२	प्र०	५
६	क. क. क. वि. ०	८४२	प्र०	४	क. क	क. क. क. की	८४२	०	१८
७	क. क. क. वि. ०	८४३	दि०	१०	क. क	क. क. क. की	८४३	दि०	८
८	क. क. क. वि. ०	८४४	प्र०	१२	क. क	क. क. क. की	८४४	०	८
९	क. क. क. वि. ०	८४४	दि०	२२	क. क	क. क. क. की	८४४	०	८
१०	क. क. क. वि. ०	८४५	०	१	क. क	क. क. क. की	८४५	प्र०	७
११	क. क. क. वि. ०	८४५	०	१४	क. क	क. क. क. की	८४५	०	५१
१२	क. क. क. वि. ०	८४६	प्र०	२	क. क	क. क. क. की	८४६	०	१२
१३	क. क. क. वि. ०	८४६	०	१०	क. क	क. क. क. की	८४६	०	१०
१४	क. क. क. वि. ०	८४६	०	२३	क. क	क. क. क. की	८४६	०	१
१५	क. क. क. वि. ०	८४७	०	४	क. क	क. क. क. की	८४७	०	१६
१६	क. क. क. वि. ०	८४७	०	७	क. क	क. क. क. की	८४७	०	१६
१७	क. क. क. वि. ०	८४८	०	२	क. क	क. क. क. की	८४८	०	१
१८	क. क. क. वि. ०	८४८	०	३	क. क	क. क. क. की	८४८	०	३
१९	क. क. क. वि. ०	८४८	०	१८	क. क	क. क. क. की	८४८	०	८
२०	क. क. क. वि. ०	८४८	०	२०	क. क	क. क. क. की	८४८	०	३
२१	क. क. क. वि. ०	८४८	०	२५	क. क	क. क. क. की	८४८	०	१०
२२	क. क. क. वि. ०	८४८	०	२८	क. क	क. क. क. की	८४८	०	१८
२३	क. क. क. वि. ०	८४८	दि०	३	क. क	क. क. क. की	८४८	०	५
२४	क. क. क. वि. ०	८४८	दि०	६	क. क	क. क. क. की	८४८	०	७
२५	क. क. क. वि. ०	८४८	०	२५	क. क	क. क. क. की	८४८	०	१५

पद्यवृत्तिः	शुद्धिः	पद्यः	शुद्धिः	पद्यः	पद्यवृत्तिः	शुद्धिः	पद्यः	शुद्धिः	पद्यः
र	शरीरे	८११	प्र०	६	१	विद्युताण्डे	८०५		१५
प्र	स्वपनपात्र	८१२	दि०	१०	२	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		१५
वि।र	सन्मार्गसंरिभ	८१२	०	२५	३	००००	८०५		२२
र	भातर	८१३	प्र०	४	४	विद्युताण्डे	८०५	दि०	२
अ	निसर्गः	८१३	०	१२	५	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		२१
त	यितत	८१३	०	१४	६	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		२६
धै।म	चतुर्विंशति	८१३	०	३	७	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५	प्र०	३
ह	चतुर्विंशति	८१४	प्र०	४	८	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		५
-स	यथा।स्यम्बरः	८१४	०	२४	९	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		६
ये	सोपानम्	८१४	दि०	७	१०	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		१३
द	पदासदम्	८१४	०	१६	११	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		१८
र	यूपस्थः	८१५	प्र०	८	१२	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		२५
लेनत	यद्रूपयिततस्य०	८१५	०	२२	१३	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५	दि०	११
गी	योगीय	८१७	दि०	४	१४	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		१२
०ग	स्वर्गी।पु-	८१७	०	६	१५	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		१५
ये	मुच्येति	८१८	प्र०	३	१६	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५	प्र०	२१
अ	पक्षगुरुः	८१८	०	१४	१७	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		२४
क	जायते	८१८	दि०	१६	१८	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५	दि०	५
य	तथाक्तेन	८१८	०	२३	१९	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		६
म	काश्चनारप्रकारेण	८१८	प्र०	८	२०	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		१४
०व	कर्मयोगी।पु०	८१९	दि०	१०	२१	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		१८
भा	सगमये	८१९	प्र०	१८	२२	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५	प्र०	२३
राजादो	सगमये	८१९	दि०	७०००	२३	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५		२६
ग	भागिनोऽयम्	८१९	प्र०	२०	२४	विद्याशालाधामोच्चैः	८०५	दि०	१५

पञ्चदशिका	शुद्धिलेख	पृष्ठा	सं	पङ्क्ति	पञ्चदशिका	शुद्धिलेख	पृष्ठा	सं	पङ्क्ति
६ री	दृशरोरिणम्	८८१	०	१४	पा	पञ्चाख्य	८८३	०	५
७	सुपात्ते धृतिः	८८२	प्र०	५	णी	कषायाण्य०	८८३	प्र०	१३
८ न मी	मन्त्रप्रभेदे	८८२	दि०	१२	वू	मधुशालघु	८८३	दि०	२२
- त	कुर्वीत्	८८३	०	१	इ	दूर्वायाम्	८८३	०	२८
९	दृशानस्यर्षी	८८३	०	१४	पाका ति	उपासकानातिलक	८८४	०	२६
१०	उक्तास	८८३	०	२		सङ्घिता	८८६	प्र	२४
११	० हन्तिस्त्रिषा०	८८३	०	२१	० व	हरिक्रम १ पु०	८८६	०	२७
१२	मधुरधु०	८८३		२८	ख	खपु१	८८६	द्व	१२
१३	हंसकोशक १ पु०	८८४	प्र	७	म	सप्रभ०	८८६	०	२७
१४	मधुरभाषण्याम्	८८४		१५	प	पार प्रया०	८८७	प्र	१
१५	सनायाम	८८४	दि	१७	त मयऽ	रूपतत्त्वभयवदसि	८८७	०	३
१६	हंसधौज	८८४	०	२२	का	जीवन्तो	८८७		२०
१७	विकाशिनो	८८५	प्र	८	वेर कि	प्रयोजिता	८८७	दि०	५
१८	प्रतिबद्धे	८८७	०	२४	शे	शोषिन	८८७		१८
१९	पित्तादरसभाषाणी	८८८	दि	२४	म	शुर्जीक्षता०	८८७	०	१
२०	११ जातिरखोविषया०	८८८	प्र	१	शी	मुख्येजिषा	८८८	प्र०	१०
२१	० ० ० ०	८८८	दि०	१	न्द	केन्दुरिते	८८८	०	१७
२२	हराद्रि १ पु०	८८०	०	५	क	स्वापाक	८८८	०	२५
२३	भूजि	८८८	०	६	मिथ्या	हयिभ्योऽतव	८८८	०	१०
२४	द्विपिषोत्थादिनेनवा	८८८	०	१३	य	वजन	८८८	०	२८
२५	० निपाण्यशेष	८८९	प्र०	२०	० ति	हलभूति। स्त्रो०	१०००	०	५
२६	नकारा०	८८९	दि०	२६	०	बाह्ये	१०००	०	८
२७	सज्जोवीर्ये	८८९	प्र०	१	व्य	सर्वायाम्	१००१	०	२६
२८	मिववीर्ये	८८९	०	२	वी	होचोये	१००१	दि०	१४

पञ्चदशिका	पञ्चदशिका	प्र. १	प्र. २	प्र. ३	पञ्चदशिका	पञ्चदशिका	प्र. १	प्र. २	प्र. ३
१	पञ्चदशिका	१०२	०	१६	१	रागिणी	१०२१	०	२
२	पञ्चदशिका	१०२	०	१७	२	रागिणी	१०२२	०	३
३	पञ्चदशिका	१०२	०	१८	३	भक्त्या उद्दिष्ट	१०२३	०	४
४	पञ्चदशिका	१०२	०	१९	४	पञ्चदशिका	१०२४	०	५
५	पञ्चदशिका	१०२	०	२०	५	पञ्चदशिका	१०२५	०	६
६	पञ्चदशिका	१०२	०	२१	६	पञ्चदशिका	१०२६	०	७
७	पञ्चदशिका	१०२	०	२२	७	पञ्चदशिका	१०२७	०	८
८	पञ्चदशिका	१०२	०	२३	८	पञ्चदशिका	१०२८	०	९
९	पञ्चदशिका	१०२	०	२४	९	पञ्चदशिका	१०२९	०	१०
१०	पञ्चदशिका	१०२	०	२५	१०	पञ्चदशिका	१०३०	०	११
११	पञ्चदशिका	१०२	०	२६	११	पञ्चदशिका	१०३१	०	१२
१२	पञ्चदशिका	१०२	०	२७	१२	पञ्चदशिका	१०३२	०	१३
१३	पञ्चदशिका	१०२	०	२८	१३	पञ्चदशिका	१०३३	०	१४
१४	पञ्चदशिका	१०२	०	२९	१४	पञ्चदशिका	१०३४	०	१५
१५	पञ्चदशिका	१०२	०	३०	१५	पञ्चदशिका	१०३५	०	१६
१६	पञ्चदशिका	१०२	०	३१	१६	पञ्चदशिका	१०३६	०	१७
१७	पञ्चदशिका	१०२	०	३२	१७	पञ्चदशिका	१०३७	०	१८
१८	पञ्चदशिका	१०२	०	३३	१८	पञ्चदशिका	१०३८	०	१९
१९	पञ्चदशिका	१०२	०	३४	१९	पञ्चदशिका	१०३९	०	२०
२०	पञ्चदशिका	१०२	०	३५	२०	पञ्चदशिका	१०४०	०	२१
२१	पञ्चदशिका	१०२	०	३६	२१	पञ्चदशिका	१०४१	०	२२
२२	पञ्चदशिका	१०२	०	३७	२२	पञ्चदशिका	१०४२	०	२३
२३	पञ्चदशिका	१०२	०	३८	२३	पञ्चदशिका	१०४३	०	२४
२४	पञ्चदशिका	१०२	०	३९	२४	पञ्चदशिका	१०४४	०	२५
२५	पञ्चदशिका	१०२	०	४०	२५	पञ्चदशिका	१०४५	०	२६
२६	पञ्चदशिका	१०२	०	४१	२६	पञ्चदशिका	१०४६	०	२७
२७	पञ्चदशिका	१०२	०	४२	२७	पञ्चदशिका	१०४७	०	२८
२८	पञ्चदशिका	१०२	०	४३	२८	पञ्चदशिका	१०४८	०	२९
२९	पञ्चदशिका	१०२	०	४४	२९	पञ्चदशिका	१०४९	०	३०
३०	पञ्चदशिका	१०२	०	४५	३०	पञ्चदशिका	१०५०	०	३१

पृष्ठ क्र.	शुद्धीलेख	पृष्ठ क्र.	पृष्ठ क्र.	पृष्ठ क्र.	पृष्ठ क्र.	शुद्धीलेख	पृष्ठ क्र.	पृष्ठ क्र.	पृष्ठ क्र.
० ध	हिमधनुताकुं द ।	१०१८	प्र.	३	० छि	छटि । खी०	१०२८	हि.	१८
वण्ट	पु० राजनिर्वण्ट	१०१८	प्र.	६	म	०जाजायाम्	१०२८	०	२८
व	० वतजरे	१०१८	हि०	१३	ति न्ता	तिवन्तानिपाति	१०२८	प्र.	३
- पो	कत ताभ्यां	१०२	०	१८	+म्य तु	०हिभ्यचे तितु	१०२८	४०	१०
वि	यिहिफलन्य	१०२१	प्र.	८	वे । के	स्वार्थवोधको०	१०२८	०	१८
श्य	हिरण्य •	१०२१	हि०	१५	क त	फलिताव	१०२८	०	१०
श्य	हिरण्य •	१०२१	०	१७	ते	रुतीन्वयो०	१०२८	०	२६
व	दक्षिणम्	१०२३	प्र.	३	य	हिल्लवयव	१०२८	हि.	१
१	वेत्तुषवि	१०२३	०	५	न	व्यावृत्त	१०२८	०	२८
जिकाका	पाजिकाटा	१०२३	हि०	२३	सुवथ	स्वार्थकतक्याम्	१०३०	०	२
१	कुतलव	१०२४	०	१७	१. म	हिमद्रव •	१०३०	०	८
१	तुक्क०	१०२४	०	२८	२	किङ्किराते	१०३०	०	१३
ल	कोक्क ०	१०२५	प्र०	३	क	०डाटकम	१०३१	प्र.	४
० ति	कति । खी०	१०२५	०	१	२ १	०कक्षीतगाङ्गे यम	१०३१	०	५
त	पृथुत्त्वच	१०२५	हि.	२८	वी मम	मन्त्राचनम्	१०३१	०	१०
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	त	तारुण्योन्मिर्त	१०३१	०	१४
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	सक	स्फुट	१०३१	०	१४
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	० म	हिमन्त । प	१०३१	०	१७
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	पा क	पाककथेतिजोष	१०३१	हि.	८
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	० य	हिम वस्त्रिरव । पु०	१०३२	प्र०	५
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	य	आजयेयस्या	१०३२	०	२१
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	१	नारोषासुगतोक्तवे	१०३२	०	१
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	यहिस	गुरोरोक्त	१०३२	०	१२
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	त्य	अमोनिर्त	१०३२	हि०	२
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	जी	हिमन्त । पु०	१०३५	प्र०	६
१	अचलपृथुत्त्वचपाथी	१०२५	०	२८	० व				

पञ्चदशिका व	शुद्धिलेख	पृष्ठा व	स्त व	पत्र ति	पञ्चदशिका व	शुद्धिलेख	पृष्ठा व	स्त व	पत्र ति
- उपि	कोपवाधित्वः	१०३५	•	१५	क	सूयसिक्कासा	१०३७	•	१६
ग	ककारान्तः	१०३५	•	१७	। ज	। तज्जलने	१०३७	०	१४
। म	देवानामावाहनः	१०३५	प्र०	२१	- वष्ट	राजनिर्वाण	१०३८	वि०	८
• - मी	हामोयः । वि०	१०३५	दि०	२८	• क	होम । पु०	१०४०	प्र०	१६
द	आदिर्मा	१०३६	•	२८	म	श्रीसिद्धशुद्धात्मक	१०४०	दि०	६
मि प्रा	मितप्रप्त	१०३७	प्र०	२	+	॥ इतिशब्दः ॥	×	+	+

॥ दि चतुर्नव चन्द्रमिने वैक्रमवर्षे नभस्य चितपत्रम् ॥

॥ श्रीमे श्रीधन मेतत्पुत्रं श्री सद्गुरो . जयया ॥१॥

॥ श्रीहरि . ॥

039170

Accession No. ~~Shantarakshita Library~~
Shantarakshita Library
Tibetan Institute, ~~Calcutta~~